

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَوْزُ الْمُتَبَدِّي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُخْتَصَرُ الْقُدُورِي

الجزء الثاني

مولانا شافى فيصل قاضى سلك القضاة وعضو المجلس الأعلى

مختصرات

- ① دفعوا بين المتغلبين بصفوفهم وأساليبهم وقولهم وأفعالهم.
- ② يستفيدون به من أجل منع كثرة عدائهم المتنافسين.
- ③ مدعى مسلح وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ④ دافع عن هؤلاء أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑤ أمره أن يقتل وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑥ دافع عن أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑦ دافع عن أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑧ دافع عن أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑨ دافع عن أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.
- ⑩ دافع عن أهل البيت وأمره أن يقتل وأمره أن يقتل.

فوز المبتدي

بشرح مختصر القدری

دوئم جلد

تالیف :- مولانا شاة فیصل

فاضل وفاق المدارس بالحداد العلوم بحر العلوم اسلامه چارسده

خصوصیات

- ① جمله ترجمه یعنی هرې جملې سره متصل د هغې ترجمه
- ② هره مسئله په مستقل متن کېښې ذکر کول
- ③ د متن د هرې مسئلې د باره نقلی عقلی یا دولوړه قسمه دلائل ذکر کول
- ④ د احادیثو تخریج کول
- ⑤ د حقیانو په خپل مینځ کېښې د اختلاف ذکر مع دلائل
- ⑥ د حقیانو په خپل مینځ کېښې د اختلاف په صورت کېښې د قول راجع تعین کول
- ⑦ د نورو امامانو مذاهېب بقیه د دلائل مخه لاتدې په حاشیه کېښې ذکر کول
- ⑧ د کتاب په اول کېښې د فقه سره متعلق تاریخی مقدمه ذکر کول
- ⑨ د گرانو لغاتو حل
- ⑩ د قوسونو په مینځ کېښې د قندهاری ټکو اضافې کول

فیصل کتب خانه

بالمقابل مکتبه حقانیه محله جنگی پېښور قصه خوانی پېښور

موبائیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د هغاب نوم: فوز المبتدی بشرح مختصر القدوری
مؤلف: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس
خوړونکي: فیصل کتب خانه محله جنگی

د ملاتړ وړې:

- د فیصل کتب خانې نه علاوه
- ① مکتبه رشیدیه سرکی روډ کوټه
  - ② مکتبه عمریه چمن بلوچستان
  - ③ صداقت کتب خانه قندهار افغانستان
  - ④ امیر حمزه کتب خانه قندهار
  - ⑤ دینی کتب خانه تیمر گره (پختونخواه)
  - ⑥ قدرت کتاب فروشی کابل ښار
  - ⑦ انصاف کتب خانه جلال آباد
  - ⑧ اخرون زاده کتب خانه ټل

خوړونکي

فیصل کتب خانه

بالمقابل مکتبه حقانیه محله جنگی پېښور قصه خوانی پېښور
موراثیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

۴۱	باب النہ القایہ
۴۱	د بیع باطلیدلو یا فاسدیدلو معیار
۴۱	د ام الولد، مدبر، اود مکاتب بیع
۴۲	دمہی نیکار کولو نہ وړاندې د بیع حکم
۴۲	په هواکښې د مارغانو د بیع حکم
۴۲	د چیلن په شا باندې د وړی د بیع حکم
۴۲	په تشینو کښې د پیو د بیع حکم
۴۲	په چت کښې د تیراو په تان کښې د گز خرڅول
۴۲	په جال کښې د گیریدونکو مارغانو، خناورو د بیع حکم
۴۲	د بیع مزاینه حکم
۴۳	د بیع بالقاء الحجر، بیع ملامسه، اود منابذه حکم
۴۴	په دوه کپرو کښې د یو د بیع حکم
۴۴	د غلام په خرڅولو کښې بعض شرطونه اود بیع د فساد حکم
۴۸	په بیع کښې بعض شرطونه اود هغې حکم
۴۸	د میاشتي شروع پورې د نه سپارلو په شرط سره د بیع حکم
۴۸	د حمل په استثناء سره د بیع حکم
۴۸	د کپړې په کټ کولو کښې د کرټې یا کوټ جوړولو شرط سره د بیع حکم
۴۹	په پیزار کښې د تسمة لگولو شرط
۴۹	خاص غیر معروف ورځ د بیع دپاره مقرر کول
۴۹	د حاجیانو راتلل یا د فصلونو مختلف وختونه نیټه مقرر کول
۴۹	د وختونو نیټو مقررولو نه پس د ساقطولو حکم
۴۹	په بیع فاسد کښې د بائع په امر په مبیع باندې قبضه کول
۴۹	د بیع فاسد د فسخ کولو حق
۴۹	په بیع فاسد سره اخستې څیز په بل باندې د خرڅولو حکم
۴۹	د آزاد او غلام، یاد ذبیحه او مردار په یو عقد سره د بیع حکم
۴۹	د نجش تعریف او شرعی حیثیت
۴۹	د تلقی جلب حکم
۴۹	د ښارنې والا د کلی والا دپاره د خرڅولو حکم
۴۹	د جمعی د اذان په وخت د بیع حکم
۴۹	په ذکر شوی بیوع کښې د کراهت وجه
۴۹	باب الاقاله
۵۰	د اقاله شرعی حیثیت
۵۰	د ثمن اول نه د کموالی زیاتوالی د شرط حکم
۵۰	د ثمن یا مبیع د هلاکت په صورت کښې د اقاله حکم

- ۵۱..... د بعض مبيع هلاکت په صورت کښې د اقاله حکم.
- ۵۲..... بَابُ الْعَرَاءِ وَالْمَوْتُومَةِ.
- ۵۳..... د بيع مرابحه او توليه تعريف او شرعي حيثيت.
- ۵۴..... د بيع مرابحه او توليه عوض مثلي کيدل ضروري دی.
- ۵۵..... په راس المال کښې خرجه حسابول.
- ۵۶..... د بائع دپاره د استعمال الفاظ.
- ۵۷..... په مرابحه کښې د خيانت په خبريدلو سره د بيع فسخ کولو يا نافذ کولو حکم.
- ۵۸..... منقولي يا محولي خيز د قبضه نه بغير په بل کس خرڅول.
- ۵۹..... د بيع العقار قبل القبض حکم.
- ۶۰..... په کيل او وزن سره اخستلو نه پس د مشتري ثاني دپاره د کيل او وزن نه بغير د تصرف حکم.
- ۶۱..... په ثمن کښې قبل القبض تصرف کول.
- ۶۲..... په ثمن يا مبيع کښې د کمی زياتی حکم.
- ۶۳..... په نقد ثمن سره خرڅولو نه پس د قرض په نيته ورکول.
- ۶۴..... مدیون ته مهلت ورکول.
- ۶۵..... بَابُ الزَّوْا.
- ۶۶..... مکيلي او موزوني خيز په کمی زياتی سره خرڅول اود ربوا علت.
- ۶۷..... مکيلي او موزوني خيز برابر خرڅول.
- ۶۸..... د دواړه وصفونو معدوم کيدلو په صورت کښې د کمی، زياتی اود قرض حکم.
- ۶۹..... په نص کښې د گيلي او وزنی خيز د هميشه والی حکم.
- ۷۰..... په کومو خيزونو چه نص وارد نه وی د هغې حکم.
- ۷۱..... په عقد صرف کښې په عوضين باندې د قبضه حکم.
- ۷۲..... په ربوی خيزونو کښې د تعين او تقابض حکم.
- ۷۳..... د غنمو په اوږو اوستوانو سره د بيع حکم.
- ۷۴..... د غوښې د حيوان په بدله کښې د بيع حکم.
- ۷۵..... د لوندو کجورو د چوارو په بدله کښې د بيع حکم.
- ۷۶..... د انگورو د اوسکو په بدله کښې د بيع حکم.
- ۷۷..... د زيتون يا د کونخلو د تيلو سره د بيع حکم.
- ۷۸..... د مختلف غوښو پخپل مينځ کښې د بيع حکم.
- ۷۹..... د مختلف پيو پخپل مينځ کښې د بيع حکم.
- ۸۰..... د مختلفو سرکو خپل مينځ کښې د بيع حکم.
- ۸۱..... د روټن د غنمو يا د اوږو په بدله کښې د بيع حکم.
- ۸۲..... د غلام او مولا په مينځ کښې ربوا نشته.
- ۸۳..... د مسلمان او حربي په مينځ کښې د بيع حکم.
- ۸۴..... بَابُ الْمَلُوكِ.

- ٨٢ ..... په مکیلی او موزونی خیزونو کښې د بیع السلم حکم
- ٨٣ ..... په حیوان (خاروی) کښې د بیع سلم حکم
- ٨٣ ..... د حیوان د اندامونو د بیع سلم حکم
- ٨٤ ..... د مسلم فیه موجود کیدلو شرط
- ٨٦ ..... د میعاد (نیتې) نه بغیر د بیع سلم حکم
- ٨٦ ..... د معلوم اجل شرطیت
- ٨٤ ..... د معین سړی په پیمانه او گز سره د بیع السلم حکم
- ٨٨ ..... د معین کلي په غله یاد معین ونې په میوه کښې د بیع سلم حکم
- ٨٨ ..... د بیع السلم شرائط
- ٨٨ ..... بقیه شرائط
- ٩٠ ..... په عقد سلم کښې په راس المال د قبضه حکم
- ٩٠ ..... په راس المال او مسلم فیه کښې قبل القبض د تصرف حکم
- ٩٠ ..... په مسلم فیه کښې قبل القبض د شرکت او تولیه حکم
- ٩٠ ..... په کپړو کښې د بیع سلم حکم
- ٩٠ ..... په یاقوت او غمو کښې د بیع سلم حکم
- ٩٠ ..... په پخو او کچه خښتو کښې د بیع سلم شرط او حکم
- ٩٠ ..... د بیع سلم قاعده کلیه
- ٩٠ ..... د شلونکو، معلم او غیر معلم،، خناورو د بیع حکم
- ٩٨ ..... د شراب او د خنزیر د بیع حکم
- ٩٩ ..... بیوع کښې د ذمیانو حکم
- ٩٩ ..... بَابُ الْقَوْلِ
- ٩٩ ..... د بیع صرف تعریف
- ٩٨ ..... د سرو او سپینوزرو خپل جنس سره برابر د بیع حکم
- ٩٩ ..... په بیع صرف کښې عوضینو باندې د قبضه شرطیت
- ٩٨ ..... د سرو زرو، سپینو زرو سره تفاضلاً د بیع حکم
- ٩٣ ..... په ثمن صرف کښې د قبضه نه وړاندې د تصرف حکم
- ٩٣ ..... د سرو او سپینو زرو خپل مینځ کښې په اندازه سره د بیع حکم
- ٩٣ ..... یوه توره په سپینو زرو ښانسته شوې په نصف نغد قیمت باندې د خرڅولو حکم
- ٩٨ ..... د سپینو زرو لوڅې خرڅولو نه پس د څه ثمن باقی پاتې کیدلو کښې د بیع حکم
- ٩٦ ..... د سپینو زرو یوه ټکړه خرڅولو نه پس د بعض مستحق کیدلو مسئله
- ٩٦ ..... د دوه درهمو او یو دینار، د یو درهم او دوه دینارو سره د بیع حکم
- ٩٤ ..... د یو لسو درهمو، لس درهمه او یو دینار سره د بیع حکم
- ٩٨ ..... یو صحیح درهم او دوه درهمه ماتې پیسې، د دوه صحیح درهمو او د یو درهم ماتو پیسو سره د بیع حکم

- ۸۸ ..... د سرو او سپینو زرو د غلبې مسئله
- ۸۹ ..... په سرو او سپینو زرو کېنې د کهوته والی د غلبې مسئله
- ۹۰ ..... کهوت ملاو شوی دراهم خپل جنس سره تفاضلاً د بیع حکم
- ۹۱ ..... د کهوت ملاو شوی دراهم په عوض سامان اخستلو نه پس ددې د ختمیدلو مسئله
- ۹۲ ..... د فلوس (پیسو) په عوض د بیع حکم
- ۹۳ ..... د رائج فلوس په عوض بیع نه پس ددې د تهب کیدلو مسئله
- ۹۴ ..... د نصف درهم فلوسو په عوض اخستلو حکم
- ۹۵ ..... د یو درهم د نیم په بدله کېنې فلوس، او د نیم په بدله کېنې
- ۹۶ ..... د یو حبه (رتن) کم نصف درهم اخستلو حکم
- ۹۷ ..... کتات الرهن
- ۹۸ ..... د رهن منعقد کیدو او قبضه کولو بیان
- ۹۹ ..... مرهون باندې د مرتهن د قبضې کولو بیان
- ۱۰۰ ..... رهن باندې د مرتهن د قبضې کولو حیثیت
- ۱۰۱ ..... رهن د کوم خیز په بدله کېنې کیږي؟
- ۱۰۲ ..... مرهونه خیز په کوم مقدار کېنې د مرتهن په ضمان کېنې داخل دي؟
- ۱۰۳ ..... د غیر منقسم رهن حکم
- ۱۰۴ ..... د کومو خیزونو رهن ایڅودل صحیح نه دی
- ۱۰۵ ..... د کومو کومو خیزونو رهن صحیح دي؟
- ۱۰۶ ..... د بیع سلم د راس المال، د بیع صرف د ثمن،
- ۱۰۷ ..... او د مسلم فیه په بدله کېنې د رهن حکم
- ۱۰۸ ..... که د ثمن یا راس المال په بدله کېنې رهن وی،
- ۱۰۹ ..... او هم په دې مجلس کېنې هلاک شی؟
- ۱۱۰ ..... عادل سره د رهن ایڅودو حکم
- ۱۱۱ ..... راهن او مرتهن ته د یو بل د حق باطلولو حکم
- ۱۱۲ ..... د مکیلی او موزونی خیزونو د رهن ایڅودو حکم
- ۱۱۳ ..... خیز د خپل جنس په بدله کېنې د رهن ایڅودو حکم
- ۱۱۴ ..... د دوو غلامانو د رهن ایڅودو حکم
- ۱۱۵ ..... د نیتې په راتلو باندې د رهن خرغولو د وکیل جوړولو حکم
- ۱۱۶ ..... که عقد کېنې د وکالت شرط وی نو د وکیل معزول کولو حکم
- ۱۱۷ ..... د راهن په مرګ باندې د وکیل معزول حکم
- ۱۱۸ ..... د راهن مرهونه خیز د مرتهن د اجازت نه بغیر د خرغولو حکم
- ۱۱۹ ..... که راهن د مرتهن دین ادا کړو نو د بیع حکم
- ۱۲۰ ..... د راهن په آزادولو سره مرهون غلام آزادېږي او که نه؟
- ۱۲۱ ..... د غلام په آزادیدو سره به د مرتهن قرضه څنګه وصولولې شی؟

- ۶۸..... که رهن غریب وی نو غلام به پخیل قیمت کنی سمی کوی
- ۶۹..... مرتهن به پخیل ادا شوی رقم سره رهن باندی رجوع کوی
- ۷۰..... که رهن مرهون هلاک کرو نو څه حکم دی؟
- ۷۱..... که مرهون بل چا هلاک کرو نو ضامن به څوک وی؟
- ۷۲..... د رهن په مرهون باندی جنایت مضمون دی
- ۷۳..... په مرهون د مرتهن جنایت په اندازه د جنایت قرض ساقطه وی
- ۷۴..... په رهن او مرتهن او ددوی دواړو په مال د رهن د جنایت مسئله
- ۷۵..... د مرهونه څیز د حفاظت د اجرت مسئله
- ۷۶..... د رهن زیاتیدل د رهن حق دی
- ۷۷..... کوم څیز چه تابع وی د هغی په هلاکیدو د ثمن حکم
- ۷۸..... په رهن او قرض کنی د زیادت حکم
- ۷۹..... یو څیز د دوو سرو د قرضو په بدله کنی د رهن ایخودو حکم
- ۸۰..... د یو مرتهن قرضه ادا کولو سره د مرهون حکم
- ۸۱..... په بائع د زیردستی کولو حکم
- ۸۲..... په کومو خلقو سره د رهن حفاظت کول جائز دی؟
- ۸۳..... مرتهن دپاره رهن کنی د تعدی حکم
- ۸۴..... د مرتهن، رهن سره د مرهون د عاریت ایخودو حکم
- ۸۵..... د رهن د مرگ نه پس د مرتهن د قرضی او مرهون حکم
- ۸۶..... که د رهن څوک وصی نه وی نو د مرهون به څه کیږی؟
- ۸۷..... **کِتَابُ الْحَجَرِ**
- ۸۸..... موجب حجر اسباب ثلاثه
- ۸۹..... د محجورینو د تصرفاتو احکام
- ۹۰..... په اقوالو او افعالو کنی د اسباب ثلاثه د حجر حکم
- ۹۱..... د بچی او د مجنون د عقود حکم
- ۹۲..... د بچی یا د مجنون د ائلاف حکم
- ۹۳..... د غلام د اقوالو او افعالو حکم
- ۹۴..... **بَابُ الْفَهْرِ**
- ۹۵..... په سفیه ناپوهه باندی د حجر حکم
- ۹۶..... د بلوغت نه پس د سفیه (کم عقل) حکم
- ۹۷..... سفیه به د تجارت نه منع کولی شی
- ۹۸..... د سفیه د غلام آزادولو حکم
- ۹۹..... د سفیه محجور د نکاح حکم
- ۱۰۰..... هلک کله بالغ کیږی؟
- ۱۰۱..... د بلوغت په اړه کنی د هلک او د انجلی د قول حکم

۱۵۵	د قرض په وجه د حجر حکم
۱۵۶	د قرضداري په سامان او دراهمو سره د قرض ادا کولو حکم
۱۵۷	د غريب قرضدار د مال خرڅولو حکم
۱۵۸	د حجر په حالت کښې د قرضداري د اقرار حکم
۱۵۹	د غريب مجبور قرضدار د کور د خلقو د نفقي حکم
۱۶۰	د قيد نه د وتلو نه پس د قرضخواهانو معامله او د هغې حکم
۱۶۱	فاسق باندې د حجر کولو حکم
۱۶۲	غريب قرضدار سره د قرضخواه د عين سامان موجود کيدو حکم
۱۶۳	کتاب الاقرار
۱۶۴	د اقرار شرعي حيثيت
۱۶۵	د مجهول څيز اقرار کولو حکم
۱۶۶	په مبهم عدد سره د اقرار اندازه
۱۶۷	، په ما ، يا ، زما طرف ته ، الفاظو سره د اقرار حکم
۱۶۸	د مقرر له سوال په جواب کښې د مقربعضو الفاظو سره د اقرار حکم
۱۶۹	د مقرر له ميعادې اقرار ، د مقربه رد کولو سره د في الحال واجبيدلو حکم
۱۷۰	د اقرار سره د متصل استثناء حکم
۱۷۱	دراهم او دنانير سره ددې د غير د استثناء حکم
۱۷۲	اقرار سره د متصل انشاء الله حکم
۱۷۳	د کور په اقرار کښې د عمارت د استثناء حکم
۱۷۴	د کور د صحن په اقرار کښې د عمارت د استثناء حکم
۱۷۵	په توکري کښې د چوارو اقرار سره د دواړو لازميدلو حکم
۱۷۶	په لسو کپړو کښې د يوې کپړې د اقرار حکم
۱۷۷	د مقرر له غلام په عوض کښې د زړ درهمو د اقرار حکم
۱۷۸	د مقرر د دراهمو د اقرار نه پس ددې د کوته کيدلو د اقرار حکم
۱۷۹	د حمل دپاره د اقرار حکم
۱۸۰	د مبهم اقرار حکم
۱۸۱	په مرض الموت کښې د قرضونو د اقرار حکم
۱۸۲	د مقدم قرضو ادا کولو نه پس د مرض الموت حالت د قرضو ادا کول
۱۸۳	وارث دپاره د بيمار د اقرار حکم
۱۸۴	د اجنبي دپاره اقرار کولو نه پس د نسب دعوی کول
۱۸۵	د مور پلار ، اولاد ، ښځې او مولا دپاره د اقرار حکم
۱۸۶	د مور پلار او ولد صلبی نه د علاوه نه د نسب د اقرار حکم
۱۸۷	د معروف وارث په وجود کښې د غير دپاره د نسب د اقرار عدم صحت
۱۸۸	د پلار د مرگ نه پس د روږ کيدلو په اقرار سره د نسب او د ميراث حکم

۱۸۱	(کتاب الاجاره).....
۱۸۱	د اجاره لغوی او شرعی تعریف.....
۱۸۴	د اجاره صحیح کیدلو شرطونه.....
۱۸۸	د منافع معلومولو درې طریقې.....
۱۸۸	په نفس عقد سره منافع معلومول.....
۱۹۰	د کورونو او دوکانونو په کرایه د ورکولو حکم.....
۱۹۰	د زمکې په کرایه د اخستلو حکم.....
۱۹۰	د عمارت جوړولو یا ونو لگولو لپاره د زمکې په کرایه باندې د اخستلو حکم.....
۱۹۳	د سوريدلو او بوج راوړلو لپاره د خاړو په کرایه باندې د اخستلو حکم.....
۱۹۳	د بوج نوعیت او مقدار بیانولو نهروسته د بل قسم بوج بار کولو حکم.....
۱۹۵	د کرایې خاړو د هلاکیدلو مسئله.....
۱۹۵	د اجیر اقسام.....
۱۹۶	د اجیر مشترک احکام.....
۱۹۶	د اجیر مشترک په عمل سره د هلاک شوی څیز د ضمان حکم.....
۱۹۸	د ډاکتر د علاج په وجه د بیمار یا د خاړو د ضمان حکم.....
۱۹۸	د اجیر خاص احکام.....
۲۰۰	د خدمت لپاره اخستي غلام په سفر کښې د بیولو (پوتلو) حکم.....
۲۰۰	د کیجاوې او دوه سپرو سوارولو لپاره د اوښ په کرایه د اخستلو حکم.....
۲۰۳	په شرط تعجیل او تعجیل بغیر شرط، او په استیفاء.....
۲۰۳	د معقود علیه سره د اجرت د استحقاق حکم.....
۲۰۳	د کرایې د اوښ د هر مرحلې د کرایه د مطالبې حکم.....
۲۰۳	نان پانی د اجرت کله مستحق کیږي؟.....
۲۰۵	بتیاره د اجرت کله مستحق کیږي؟.....
۲۰۹	د جدا جدا ډیزانونو په شرط کښې اجرت بیانولو سره،.....
۲۰۹	یو شرط پوره کول او د اجرت حکم.....
۲۰۹	د نن او سبا په شرط، جدا جدا اجرت بیانولو سره.....
۲۰۹	نن یا سبا کار ختمیدل او د اجرت حکم.....
۲۰۶	د صاحبینو مسلك.....
۲۰۸	د مختلف نوعیت کاروبار یا سفر په وجه کرایه کښې د فرق کولو حکم.....
۲۰۸	د کور د اجاره احکام.....
۲۰۹	د اجاره فاسدیدلو شرطونه.....
۲۱۰	د حمام اود حمام د اجرت مسئله.....
۲۱۰	د خاړو د مال کولو د اجرت حکم.....
۲۱۳	په امامت، اذان، او په تعلیم د فقه او د قرآن باندې د اجرت حکم.....

- ۳۴ ..... د گانو او نوحه گرو او د گناھونو په آلاتو د اجرت حکم
- ۳۵ ..... په مشترکہ خیز کښې د اجارہ حکم
- ۳۶ ..... بچی ته د پیو ورکولو لپاره د ښځې په اجرت د نیولو حکم
- ۳۷ ..... د خوراک او د کپړې په عوض د پیو لپاره د نیولو حکم
- ۳۸ ..... د مستاجر دپاره خاوند د وطنی منع کولو حق نشته
- ۳۹ ..... کاریگر کوم خیز د اجرت لپاره منع کولای شی؟
- ۴۰ ..... کاریگر کوم خیز د اجرت لپاره نشی منع کولای؟
- ۴۱ ..... د صانع باندې پخپله د عمل کولو شرط لگول
- ۴۲ ..... بغیر د څه قید نه کاریگر ته د جوړولو دپاره یو خیز ورکول
- ۴۳ ..... د درزی او د کپړو د مالک په منځ کښې د اختلاف مسئله
- ۴۴ ..... په اجارہ فاسدہ کښې د مثل اجر وجوب
- ۴۵ ..... په عقد اجارہ سره د اجرت وجوب
- ۴۶ ..... د مستاجر په قبضې سره د اجرت حکم
- ۴۷ ..... د کرایہ د کور دعیب په وجه د اجارې فسخ کولو حکم
- ۴۸ ..... مستاجر خیز کښې د عیب په پیدا کیدو عقد فسخ کیدل
- ۴۹ ..... په متعاقدینو کښې د یو په مرگ سره د عقد فسخ کیدل
- ۵۰ ..... په اجارہ کښې د خیال شرط لگول
- ۵۱ ..... په عذرونو سره د اجارہ فسخ کولو حکم
- ۵۲ ..... د مال ضائع کیدو یا د فقیر کیدو په عذر سره د اجارہ فسخ کولو حکم
- ۵۳ ..... د سفر ضرورت راپیښیدو په عذر سره د کرایہ د خاړوی اجارہ فسخ کولو حکم
- ۵۴ ..... **کتاب الفسخ**
- ۵۵ ..... په شفعه کښې ترتیب
- ۵۶ ..... دشفعه په ترتیب باندې حدیث نه استدلال
- ۵۷ ..... شریک فی المبیع به په جارمقدم وی
- ۵۸ ..... داوونی مستحق خپل حق پریښولو صورت
- ۵۹ ..... دشفعه حق کله، څنگه اوولې ثابتیږي؟
- ۶۰ ..... دطلب اشهاد او طلب مواثبه حیثیت
- ۶۱ ..... جاری شفیع به د مشفوعه کله مالک جوړیږي؟
- ۶۲ ..... د شفعه طلب او مخاصمه
- ۶۳ ..... طلب اشهاد به په کوم ځانې کښې کوی
- ۶۴ ..... د طلب اشهاد په تاخیر د شفعه د سقوط یا عدم سقوط حکم
- ۶۵ ..... په کومه زمکه کښې د شفعی حق حاصلیږي او په کومه کښې نه حاصلیږي؟
- ۶۶ ..... په سامانونو او کشتو کښې د شفعی حکم
- ۶۷ ..... ذمی لپاره د شفعی حق شته او که نه؟

- ۳۳۰ ..... په عوض کښې ملاویدونکې زمکه کښې د شفعي حق شته او که نه؟
- ۳۳۱ ..... په کومو کورونو کښې د شفعي حق نه حاصلیږي؟
- ۳۳۲ ..... په شفعه کښې د قاضي کردار
- ۳۳۳ ..... د شفيع د گواهانو د عاجزئ صورت
- ۳۳۴ ..... د مشتری د قسم نه انکار، او د شفيع په گواهانو قائمولو سره د شفيع د ملك ثبوت
- ۳۳۵ ..... که شفيع د گواهانو نه عاجز شی نو قاضي به
- ۳۳۶ ..... د مشتری نه په کومو الفاظو سره قسم اخلي؟
- ۳۳۷ ..... شفيع لپاره په مجلس د قاضي کښې ثمن حاضرول ضروري دی او که نه؟
- ۳۳۸ ..... د خيار عيب او خيار رويت په وجه د مشفوعه کور واپس کول
- ۳۳۹ ..... شفيع د بائع سره کله مخاصمت کولای شي؟
- ۳۴۰ ..... د عدم اشهاد په وجه د شفعي باطلیدل
- ۳۴۱ ..... که گواهان قائمول نې پریخودل، نو د شفعي حکم
- ۳۴۲ ..... په یو عوض باندې مصالحت کولو باندې شفعه پریخودو سره حق د شفعي ختمیږي
- ۳۴۳ ..... د شفيع په مرگ سره حق د شفعي باطلیږي
- ۳۴۴ ..... د مشتری په مرگ سره حق د شفعي نه باطلیږي
- ۳۴۵ ..... د مشتری او د بائع وکیل شفيع جوړیدې شي او که نه؟
- ۳۴۶ ..... د بائع د اړخه د تاوان ذمه واری اخستلو والا
- ۳۴۷ ..... پخپله شفيع دې نو د شفعي څه حکم دې؟
- ۳۴۸ ..... په هبه شوي زمکه کښې د شفعي حق شته او که نه؟
- ۳۴۹ ..... د مشتری د خيار شرط په صورت کښې د شفعي حق شته
- ۳۵۰ ..... په شراء فاسد سره خرڅ شوی کور کښې د شفعي حکم
- ۳۵۱ ..... د فسخ حق، ختمیدو باندې د شفعي حق ملاویري
- ۳۵۲ ..... د شرابو یا خنزیر په بدله کښې د کور اخستلو
- ۳۵۳ ..... په صورت کښې ذمی شفيع لپاره څه حکم دې؟
- ۳۵۴ ..... که شفيع مسلمان وی نو د شرابو او خنزیر قیمت به ورکوي
- ۳۵۵ ..... په هبه کښې شفعه نشته
- ۳۵۶ ..... د ثمن په مقدار کښې د شفيع او مشتری د اختلاف مسئله
- ۳۵۷ ..... که شفيع او مشتری دواړه گواهان قائم کړي نو څه حکم دې؟
- ۳۵۸ ..... د ثمن په مقدار کښې د بائع او مشتری د اختلاف مسئله
- ۳۵۹ ..... که بائع په ثمن باندې قبضه او کړله نو هغه پشان د اجنبی دې
- ۳۶۰ ..... د سامان، یا د کیلي یا وزنی څیز په بدله کښې
- ۳۶۱ ..... د کور اخستلو په صورت کښې به شفيع څه ادا کوي؟
- ۳۶۲ ..... د زمکې په مقابله کښې زمکه اخستل
- ۳۶۳ ..... په زیات قیمت سره د خبریدو په وجه د شفعي پریخودو اعتبار نشته

- ۳۸۸ ..... د مشتری شریف یا بد عمله کیدو په وجه د شفعي پریخودو یا نه پریخودو مسئله
- ۳۸۸ ..... وکیل بالشراء د شفيع مقابل دې
- ۳۸۸ ..... شفيع سره مولبستی يوگز خائي نه خرخولو سره د شفيع شفعه ساقطیږي
- ۳۸۹ ..... نیم کور د ثمن په بدله کښې اخستلو نه روسته
- ۳۸۹ ..... باقی برخه اخستلو سره د شفعي د سقوط صورت
- ۳۸۹ ..... کور د ثمن په بدله کښې اخستلو نه روسته په
- ۳۸۹ ..... عوض کښې کېږو ورکولو سره د شفعي د سقوط
- ۳۸۹ ..... شفعه ساقطولو لپاره د حيلي کولو حکم
- ۳۸۹ ..... که مشتری په مشفوعه کور کښې څه تعمیر او کړي نو شفيع لپاره څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... د شفيع د اخستلو نه روستو څوک مستحق راوځي نو څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... د شفيع د اخستلو نه روستو څوک مستحق راوځي نو څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... د کور وړانیدو، یا د آبادئ خرابیدو په صورت کښې شفيع لپاره څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... مشتری آبادی وړانه کړي نو شفيع لپاره څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... په زمکه کښې شفيع لپاره د وونو او میوو حکم
- ۳۸۹ ..... د شفيع لپاره د فیصلي په صورت کښې به دده لپاره خیار رویت وی او که نه ؟
- ۳۸۹ ..... په قرض سره د اخستلو په صورت کښې شفيع لپاره څه حکم دې ؟
- ۳۸۹ ..... که شریکانو زمکه ویش کړله نو د شفعي حق به نه ملاویږي
- ۳۸۹ ..... د شفيع شفعه پریخودو سره دوباره د شفعي حق نه ملاویږي
- ۳۸۹ ..... **کتاب الميراث**
- ۳۸۹ ..... د شرکت عقود رکن او شرط
- ۳۸۹ ..... د شرکت په څلورو قسمونو کې شرکت مفاوضه
- ۳۸۹ ..... د افرادو په اعتبار سره د شرکت مفاوضه صحت او عدم صحت
- ۳۸۹ ..... د کافراو مسلمان په مینځ کې د مفاوضه عدم صحت
- ۳۸۹ ..... په وکالت او کفالت سره د مفاوضه د انعقاد صحت
- ۳۸۹ ..... د مفاوضينو په قرض کې اشتراک
- ۳۸۹ ..... په کوم مال سره شرکت مفاوضه باطلیږي
- ۳۸۹ ..... په سامان کې د شرکت مفاوضه په صحت کې اختلاف
- ۳۸۹ ..... په سامان کې د شرکت مفاوضه د جواز حيله
- ۳۸۹ ..... د شرکت عنان تعريف
- ۳۸۹ ..... په شرکت عنان کې مال او منافعو د برابرئ حکم
- ۳۸۹ ..... په ځینې مال کې د شرکت عنان جواز
- ۳۸۹ ..... هم د مشتری نه به د قیمت مطالبه کولای شی
- ۳۸۹ ..... په اخستې شوی څیز کې د شریک نه دهغه خپله برخه اخستل
- ۳۸۹ ..... د اخستلو نه وړاندې د ټول یا دیو شریک د مال هلاکت

۳۸۰	دیو شریک مال اخستل اود بل مال هلاکیدل
۳۸۰	دیو شریک دبل نه خپله برخه قیمت اخستل
۳۸۰	د شرکت لپاره د مالونو اختلاف شرط نه دي
۳۸۰	په شرکت مفارضة او عنان کې به بضاعت سره مال ورکول
۳۸۰	دیو شریک دبل شریک په مال د قبضي حیثیت
۳۸۰	د شرکت صنائع تعریف
۳۸۰	دیو د اخستی کار په بل باندې لزوم
۳۸۰	د شرکت وجوه تعریف
۳۸۰	هر واحد د بل نه وکیل دي
۳۸۰	په مشتراة او گټه کې د برابري جواز
۳۸۰	په اصطیاد او احتطاب کې د شرکت صنائع عدم جواز
۳۸۰	د خچر او دمشک د خاوندانو په اوبو کې د شرکت حکم
۳۸۰	په شرکت فاسده کې د گټې د ویش معیار
۳۸۰	د شرکت په مرگ یا په ارتد: د سره د شرکت بطلان
۳۸۰	د شریک د مال نه د زکاة ورکولو عدم جواز
۳۸۰	کتاب المضاربة
۳۸۰	د مضاربت تعریف
۳۸۰	د مضاربت شرطونه
۳۸۰	د مضاربت بعض نور شرطونه
۳۸۰	د مضاربت بعض نور شرطونه
۳۸۰	د مضارب لپاره بل کس ته مضاربت باندې د مال ورکولو حکم
۳۸۰	د معین وخت تیریدلو نه روسته د مضاربت حکم
۳۸۰	مضارب لپاره د رب المال د قریبی رشته دار نه د اخستلو حکم
۳۸۰	د نفع په صورت کښې د رب المال د قریبی رشته دار اخستلو حکم
۳۸۰	د رب المال د اجازت نه بغیر د مضارب په مضاربت باندې د مال ورکولو حکم
۳۸۰	د نیمې نفع د مضارب په دریمه برخه باندې
۳۸۰	بل کس د مضارب لپاره ورکولو حکم
۳۸۰	د معزولي او د ویش بیان او د مضارب لپاره د وکالت حکم
۳۸۰	د رب المال د مرتد کیدلو حکم
۳۸۰	د مضارب د معزول کیدلو صورتونه
۳۸۰	د راس المال د نقدیت په موجود گڼ کښې
۳۸۰	د معزول کولو په صورت کښې د تصرف حکم
۳۸۰	د رب المال او مضارب جدا کیدلو بیان
۳۸۰	د مضاربت په مال کښې د مال هلاکیدلو حکم

- مضارب لپاره په نقد او قرض سره د اخستلو او خرڅولو حکم ۲۸۱
- د مال مضاربت د غلام یا وینځې د نکاح حکم ۲۸۵
- کِتَابُ الزَّهَّادِ ۲۸۵
- په کوم عقد کېنې وکالت صحیح دي؟ ۲۸۸
- په حقوقو کېنې د وکیل بالخصوصه حکم ۲۸۸
- د خصومت په توکیل کېنې د مخالف فریق د رضا مندئ حکم ۲۹۰
- د وکالت نور شرطونه ۲۹۰
- د آزاد، عاقل، بالغ او ماذون لپاره د وکیل جوړولو حکم ۲۹۰
- د وکیل خپل خان طرف ته عقد منسوب کولو سره د حقوقو حکم ۲۹۰
- د وکیل خپل موکل طرف ته د عقد منسوب کولو سره د حقوقو حکم ۲۹۱
- موکل لپاره د مشتری نه د مطالبې کولو حکم ۲۹۵
- وکیل بالشراء ته د جنس او صفت بیانلو حکم ۲۹۵
- وکیل لپاره د عیب په وجه د واپس کولو حکم ۲۹۸
- په عقد صرف او سلم کېنې د وکالت حکم ۲۹۸
- د قبضې نه وړاندې د وکیل د جدا کیدو حکم ۲۹۸
- په مؤکل باندې د وکیل د رجوع کولو حکم ۳۰۰
- وکیل سره د مبيع هلاکیدو حکم ۳۰۵
- د وکیل ثمن قبض لپاره د مبيعې منع کولو حکم ۳۰۵
- وکیل مبيع منع که او هلاکه شوه نو د ضمان به په چا وی؟ ۳۰۵
- د یو وکیل په غیر موجودگي کېنې د دوئم وکیل د تصرف حکم ۳۰۵
- د خصومت دوه وکیلانو کېنې د یو په ۳۰۵
- غیر موجودگي کېنې د دوئم د تصرف حکم ۳۰۵
- د وکیل لپاره بل کس وکیل جوړولو حکم ۳۰۵
- د موکل د اجازت نه بغیر د وکیل ثاني د جوړولو او د تصرف حکم ۳۰۹
- د وکالت نه د وکیل معزوله کول ۳۰۹
- د معزول کیدلو خبر نه رسیدو پورې د وکالت او تصرف حکم ۳۰۹
- د موکل په مرگ، لیونتوب او مرتد کیدو د وکالت حکم ۳۰۹
- د وکالت باطلیدو ځینې صورتونه ۳۰۹
- د وکیل په مرگ یا لیونتوب باندې د وکالت حکم ۳۰۹
- د وکیل جوړولو نه روسته پخپله کار کولو سره د وکالت حکم ۳۰۹
- وکیل بالبيع والشراء د کومو خلقو سره عقد کولې شی؟ ۳۱۰
- د وکیل بالبيع په قلیل او کثیر او سامان سره د بيع کولو حکم ۳۱۰
- د وکیل بالشراء په مثل قیمت یا غېن یسیر سره د اخستلو حکم ۳۱۰
- د غېن فاحش تعریف ۳۱۰

- ۳۳ ..... د پوره غلام د خرڅولو د وکیل د نیم غلام خرڅولو حکم
- ۳۴ ..... د پوره غلام اخستونکی د وکیل د نیم غلام اخستلو حکم
- ۳۵ ..... د یو درهم لس رطله غوښه اخستلو لپاره وکیل جوړول
- ۳۶ ..... د معین خیز اخستلو وکیل جوړول
- ۳۷ ..... د غیر معین غلام اخستونکی د غلام اخستلو حکم
- ۳۸ ..... وکیل بالخصوصه وکیل بالقبض کیدی شی که نه ؟
- ۳۹ ..... دامام ابو حنیفه په نیز وکیل بالقبض به وکیل بالخصوصه هم وی
- ۴۰ ..... د قاضی په وړاندې د وکیل بالخصوصه پخپل موکل باندې د اقرار حکم
- ۴۱ ..... د قرضدارۍ د وکیل د وکالت تصدیق کول
- ۴۲ ..... د مودع د ودیعت د قبضی د وکیل تصدیق کول
- ۴۳ ..... **کتاب الکفالة**
- ۴۴ ..... د کفالت قسمونه
- ۴۵ ..... د کفالت منعقد کیدلو الفاظ
- ۴۶ ..... په ،ضمنته ، لفظ سره د کفالت منعقد کیدلو حکم
- ۴۷ ..... په کفالت بالنفس کښې د متعین وخت په شرط سره د مکفول به حاضرولو حکم
- ۴۸ ..... د مکفول له په مخاصمې د قدرت په ځانې کښې د مکفول به حاضرولو حکم
- ۴۹ ..... د قاضی په مجلس کښې د سپارلو د شرط په وخت بازار کښې د سپارلو حکم
- ۵۰ ..... په یو ډگر یا څنگل کښې د سپارلو حکم
- ۵۱ ..... د کفیل بالنفس ضامن کیدلو کښې د ضمان مسئله
- ۵۲ ..... په حدود او قصاص کښې د کفالت حکم
- ۵۳ ..... د کفالت بالمال حکم
- ۵۴ ..... د مکفول له د مال مطالبه کول
- ۵۵ ..... مشروط سره د کفالت معلق کولو حکم
- ۵۶ ..... د کفیل د ضامن کیدلو نه روسته د زر درهمو ثابتیدلو حکم
- ۵۷ ..... د مکفول عنه د حکم او بغیر د حکم نه د کفالت مسئله
- ۵۸ ..... د مکفول عنه په حکم سره د کفیل کفالت کول
- ۵۹ ..... د قرضه ادا کولو نه وړاندې د کفیل د مال د مطالبې حکم
- ۶۰ ..... د مال په سلسله کښې د کفیل او مکفول عنه راگیږول
- ۶۱ ..... د مکفول عنه بری کول یا دین وصولولو سره د کفیل بری کیدل
- ۶۲ ..... د کفالت نه بری کولو شرط سره د معلق کولو حکم
- ۶۳ ..... د کوم حق استیفاء چې د کفیل نه ممکن نه وی د هغې د کفالت حکم
- ۶۴ ..... د مشتری د اړخه د ثمن د کفالت حکم
- ۶۵ ..... د بائع د اړخه د مبیع د کفالت حکم
- ۶۶ ..... د بوج اړولو د څاروی د کفالت حکم

- ۳۳۸..... د مکحول له په مجلس کښې د کفالت قبلولو شرط
- ۳۳۹..... د رومین مسئلې نه مستثنی مسئله
- ۳۴۰..... د دوه قرضدارو د یوبل کفیل جوړیدل اود رجوع کولو حکم
- ۳۴۱..... د یوکس دوه کفیلان جوړیدل اودا دواړه
- ۳۴۲..... د یوبل کفیل کیدل او د رجوع کولو حکم
- ۳۴۳..... د مال کتابت د کفالت حکم
- ۳۴۴..... د مری د قرضخواهانو لپاره د کفیل جوړیدلو حکم
- ۳۴۵..... کتاب الخوالة
- ۳۴۶..... د حواله شرعی حیثیت
- ۳۴۷..... د حواله لپاره د رضامندی شرطیت
- ۳۴۸..... د حواله پوره کیدلو سره د محیل پری کیدل
- ۳۴۹..... توی یعنی د تلف کیدلو بعض صورتونه
- ۳۵۰..... د محتال علیه د قول قبلولو صورتونه
- ۳۵۱..... په حواله شوی مال کښې د محیل او محتال له اختلاف
- ۳۵۲..... د صفاتج تعریف
- ۳۵۳..... کتاب الطلیم
- ۳۵۴..... د صلح اقسام او شرعی حیثیت
- ۳۵۵..... د صلح د اقسام ثلاثه تفصیلی احکام
- ۳۵۶..... د مال نه د منافعو په عوض د صلح حکم
- ۳۵۷..... د صلح مع انکار اود صلح مع سکوت بیان
- ۳۵۸..... د صلح مع اقرار نه روسته د مستحق راوتلو حکم
- ۳۵۹..... د تعیین نه بغیر کور کښې د خپل حق دعوه کول
- ۳۶۰..... د اموالو د دعوی په بدل کښې د صلح حکم
- ۳۶۱..... په ښځه د سړی د نکاح دعوه اود ښځې په انکار کښې په مال د صلح حکم
- ۳۶۲..... په صلح کښې د عقد مدایت په وجه د واقع شوی خیز حکم
- ۳۶۳..... د خپل حق نه د کم په عوض باندې د صلح کولو حکم
- ۳۶۴..... د صلح د وکیل د حق بیان
- ۳۶۵..... د فضولی د صلح کولو حکم او ددې بعض صورتونه
- ۳۶۶..... د فضولی د صلح پنځم صورت او ددې حکم
- ۳۶۷..... د شراکت په صورت کښې د اخستې قرضې په ادا کولو کښې د صلح بیان
- ۳۶۸..... د یو شریکوال د دین په بدله کښې د سامان اخستلو حکم
- ۳۶۹..... د مال سلم په دوه شریکانو کښې د یوکس پخپلې حصې سره د صلح کولو حکم
- ۳۷۰..... په مشترک ترکه کښې یو وارث له برخه ورکولو سره د اوښکلو حکم
- ۳۷۱..... د سرو زرو او سپینو زرو په ترکه کښې د برابرې حکم

- ۳۷۰ ..... د مری نه روسته د هغه په مال کښې په کومو صورتونو کښې صلح جائز ده؟
 ۳۷۱ ..... **کتاب البیة**
 ۳۷۲ ..... په مجلس کښې د واهب د اجازت نه بغیر د موهوب له د قبضه کولو حکم
 ۳۷۳ ..... په کومو الفاظو سره هیه منعقد کیږي؟
 ۳۷۴ ..... په، کسوتک هذا الثوب،، سره د هېي حکم د هیه مشاع بحث
 ۳۷۵ ..... د غیر مقسوم حصې د هېي حکم
 ۳۷۶ ..... د موهوب له په قبضه کښې د معین خیز هیه کولو کښې د قبضه جدید حکم
 ۳۷۷ ..... صغیر ته هیه شوی خیز باندې د پلار د قبضې حکم
 ۳۷۸ ..... د دوو سرو خپل مشترکه کورد هیه کولو حکم
 ۳۷۹ ..... اجنبی ته هیه کولو کښې د رجوع بیان
 ۳۸۰ ..... هغه امور کوم چې رجوع لپاره مانع دي؟
 ۳۸۱ ..... ذی رحم محرم ته د هیه کولو نه روسته د رجوع حکم
 ۳۸۲ ..... د موهوب له د اړخه د بل څه عوض ورکولو مسئله
 ۳۸۳ ..... د قاضی د حکم یا خپل منځ کښې رضامندی نه بغیر د رجوع حکم
 ۳۸۴ ..... په هلاک شوې هیه کښې د حقدار راوتلو مسئله
 ۳۸۵ ..... د عوض په شرط د هیه کولو مسئله
 ۳۸۶ ..... عمری جائز او رقیبی ناجائز ده
 ۳۸۷ ..... رقیبی باطل ده او که نه؟ اقوال فقهاء
 ۳۸۸ ..... **کتاب الوقف**
 ۳۸۹ ..... وقف خیز د چا په ملکیت کښې داخلېږي؟
 ۳۹۰ ..... د مشاع زمکې په وقف کولو کښې اختلاف
 ۳۹۱ ..... د وقف تمام کیدل
 ۳۹۲ ..... د غیومنقول خیز د وقف جواز
 ۳۹۳ ..... د نقلی خیز ونود وقف عدم صحت
 ۳۹۴ ..... د اسونو او وسلود وقف کولو حکم
 ۳۹۵ ..... د وقف د صحت نه پس د پخرخولو او تعلیک عدم صحت
 ۳۹۶ ..... د وقف د آبادی حکم
 ۳۹۷ ..... چه څوک موقوف علیه وي د وقف آبادی به هم په هغه وي
 ۳۹۸ ..... د موقوف علیه د تعمیر نه انکار یا د تعمیر وس نه لرلو حکم
 ۳۹۹ ..... د وقف پریوتلی عمارت او خراب آلاتو مصرف
 ۴۰۰ ..... د واقف د وقف منافع یا تصرف خان دپاره گرځول
 ۴۰۱ ..... د جمات جوړونکی د جمات نه د ملکیت د زوال وخت
 ۴۰۲ ..... د مسافر خانه سییل او مقبره جوړولو حکم
 ۴۰۳ ..... **کتاب الفی**

د غصب شوی څیز د تاوان حکم.....

غصب په کومو څیزونو کېږي؟.....

د مغبصوبه زمکې حکم.....

د غاصب په قبضه کېږي د منقولي څیز د ضمان حکم.....

د بل کس د اوبې، وزه (چیلې) وغیره د نقصان حکم.....

د بل کس په کېږي کېږي د نقصان حکم.....

د مغبصوبه څیز د بدلیدو حکم.....

غاصب لپاره د مغبصوبه څیز د استعمال حکم.....

د سرو او سپینو زرو د غصب کولو نه روسته د بدلیدو حکم.....

په مغبصوبه لرگو باندې د عمارت جوړولو حکم.....

په مغبصوبه زمکه کېږي د عمارت او ونو وغیره حکم.....

د مغبصوبه کېږي رنګ بدلول یا د څیز د نقصان حکم.....

غصب سره متعلق متفرق مسئلې.....

د مغبصوبه څیز په قیمت کېږي د مالک او غاصب د قول حکم.....

د مغبصوبه څیز د زیاتوالي حکم.....

د بچی پیدا کیدو په وجه مغبصوبه وینځه کېږي د نقصان حکم.....

غاصب د مغبصوب د منافعو نه ضامن کېږي.....

د غیر متقوم څیزونو د ضمان حکم.....

کِتَابُ الْوَدِيعَةِ.....

د ودیعت شرعی حیثیت.....

پخپله یا پخپل اهل و عیال سره د ودیعت حفاظت ضروري دي.....

د خپل اهل و عیال نه علاوه باندې د ودیعت حفاظت کولو کېږي د ضمان حکم.....

د مودع په مال کېږي د ودیعت پخپله بغیر دده د حرکت د ملاویدلو مسئله.....

د مالک په ودیعت طلب کولو د مودع د انکار حکم.....

مودع ودیعت په سفر کېږي اوړلي شي او که نه؟.....

د دوه سړو د مشترک امانت بیان.....

د یو سړي دوه کسانو سره د امانت ایځودلو مسئله.....

د صاحب ودیعت د قول خلاف ښځې ته په ودیعت ورکولو د ضمان مسئله.....

کِتَابُ الْغَارِيَةِ.....

د غاریت شرعی حیثیت.....

د غاریت تعریف او اصطلاحی تحقیق.....

غاریت په کومو الفاظو سره صحیح دي؟.....

غاریت امانت دي او که مضمون؟.....

د غاریت څیز په گرایه باندې د ورکولو بیان.....

- د مستعیر لپاره د عاریت خیز په عاریت باندې د ورکولو حکم ۳۳۲
- د کومو خیزونو عاریت قرض دي؟ ۳۳۲
- مستعیر لپاره د عاریت په زمکه کېنې د عمارت جوړولو یا وړنو لگولو حکم ۳۳۳
- د عاریت خیز د واپس کولو د مزدورئ مسئله ۳۳۳
- کِتَابُ الْوَلِيَّةِ ۳۳۵
- لقیط به آزاد وی او نفقه ئې په بیت المال ده ۳۳۵
- د لقیط د حفاظت او نسب زیات حقدار ۳۳۶
- د دوو خارجی کسانو د نسب دعوی کول ۳۳۶
- په اسلامی ښار کېنې د لقیط موندل اود ذمی دعوی کول ۳۳۶
- د ذمیانو په علاقو کېنې د لقیط موندل ۳۳۸
- د لقیط په باره کېنې د رقیبت د دعوی عدم صحت صحیح نه ده ۳۳۸
- د غلام د لقیط د نسب دعول کول ۳۳۸
- د لقیط سره د مال موندلو حکم ۳۳۹
- د لقیط دپاره په دغه مال باندې د نکاح کولو عدم جواز ۳۳۹
- د لقیط په مال کېنې د ملتقط دپاره د تصرف حکم ۳۳۹
- د لقیط دپاره د هبه د قبض کولو جواز ۳۴۰
- لقیط ته په هنر خوډلو کېنې د لقیط مال لگول ۳۴۰
- کِتَابُ الْفَقَرَةِ ۳۴۰
- د اعلان نه پس د لقطه صدقه کول ۳۴۱
- د صدقه کولو نه پس مالک پیدا کیدل ۳۴۲
- د چلئ، غوا او اوښ د لقطه حکم ۳۴۲
- د قاضی د اجازت نه بغیر په لقطه باندې د خرچ کولو حکم ۳۴۲
- په لقطه باندې د خرچې باره کېنې د قاضی فیصله ۳۴۳
- د خپلې خرچې اخستلو دپاره لقطه د خپل خان سره ایسارول ۳۴۵
- د حرم او دحل د لقطه حکم ۳۴۵
- کِتَابُ الْفَتْلِ ۳۴۶
- د خنثی تعریف او حکم ۳۴۶
- که خنثی په دواړو لارو متیازي کوی نو څه حکم دي؟ ۳۴۸
- که دواړه اندامونه په مخکېنې کیدو کېنې یوځانې وی نو څه حکم دي؟ ۳۴۸
- خنثی چې بالغ شی نو په علامتونو ښکاره کیدو سره به حکم لگولې شی ۳۴۹
- د ښځې علامتونه ښکاره شو نو د ښځې حکم به لگولې شی ۳۴۹
- د جماعت په مونغ کېنې به خنثی کوم ځانې او دریرې؟ ۳۴۹
- د خنثی مشکل د خنثی کولو مسئله ۳۵۰
- په میراث کېنې د خنثی مشکل د حصې مسئله ۳۵۰

۳۱	د خنثی مشکل د میراث په اړه کښې د صاحبینو رحمهما الله نقطه نظر
۳۲	کِتَابُ النِّسَابِ
۳۳	د مفقود مال لپاره محافظ مقرر کول
۳۴	د مفقود او د هغه د ښځې په مینځ کې موده د تفریق
۳۵	د مفقود د مرګ حکم ورکولو موده
۳۶	په موجوده وراثانو کې د مفقود د مال تقسیم
۳۷	کِتَابُ الزَّانِقِ
۳۸	د عبد ابق باندې د خرج شوې مال د مطالبه حکم
۳۹	د غلام قیمت د څلویښتو روپونه د کموالی صورت
۴۰	د واپس راوستونکي دلاس نه د غلام تختیدلو حکم
۴۱	د عبد ابق د خرجه ذمه وار
۴۲	کِتَابُ إِخْتِاءِ الْمَوَاتِ
۴۳	د ارض موات مصداق
۴۴	د ارض موات مصداق
۴۵	د شارې زمکې آبادولو مالک جوړیدو لپاره د امام د اجازت مسئله
۴۶	مالک جوړیدو لپاره د نشاناتو لګولو حکم
۴۷	آبادئ ته د نیزدې زمکې د احیاء حکم
۴۸	د کوهی کنستلو، د جینې وغیره او ددې د احاطې بیان
۴۹	د فصل اوبه کولو والا کوهی لپاره د احاطې اندازه
۵۰	د دریاب د اوبو لاره بدلولو سره د دغه زمکې د آبادئ حکم
۵۱	د بل په زمکه کښې د نهر د احاطې بیان
۵۲	کِتَابُ الْاُكُونِ
۵۳	د عبد ماذون تفصیلی احکام
۵۴	کوم امور چې د ماذون لپاره نا جائز دی
۵۵	ماذون غلام لپاره د غلام مکاتب کولو حکم
۵۶	په ماذون غلام باندې د پور (قرض) حکم
۵۷	په قرضخواهانو باندې د ماذون د ثمن تقسیمولو مسئله
۵۸	د عبد ماذون محجور کول او ددې شرائط
۵۹	د آقا د مرګ یا ارتداد حکم
۶۰	د عبد ماذون د محجور کولو نه روسته د اقرار حکم
۶۱	په عبد ماذون باندې د قرضو حکم
۶۲	د محاببات (یعنی په کم قیمت د ورکولو) مسئلې
۶۳	د آقا د خپل عبد ماذون غلام په لاس د بیع حکم
۶۴	د بیې د تجارت حکم
۶۵	کِتَابُ الْمَزَاوَةِ

- ۳۷ ..... د مزارعت لقوی او شرعی معنی
- ۳۸ ..... د دوو تفریعاتو ذکر
- ۳۹ ..... د متعین حصې پیداوار خان لپاره شرط کولو سره د مزارعت حکم
- ۴۰ ..... د مزارعت فاسد کیدو په صورت کېنې د پیداوار حکم
- ۴۱ ..... چه تخم د زمکې د مالک وی نو کار کونکي لپاره به اجرت مثل وی
- ۴۲ ..... په متعاقدینو کېنې د یوکس د مزارعت نه د منع کیدو مسئله
- ۴۳ ..... په متعاقدینو کېنې د یوکس د مرگ حکم
- ۴۴ ..... د کچه فصل په منځ کېنې د مزارعت د مودې ختمیدو مسئله
- ۴۵ ..... د کټ کولو، درمن ته د راوړلو، د تریش کولو وغیره د اجرت مسئله
- ۴۶ ..... كِتَابُ الْمَسَاقَاتِ
- ۴۷ ..... په مساقات کېنې د امام ابو حنیفه رحمه الله نقطه نظر
- ۴۸ ..... په کجورو، ونو، انگورو، او سبزیانو کېنې د مساقات حکم
- ۴۹ ..... عامل ته څه څیز ورکول پکار دی او دې د څه څیز مستحق دې؟
- ۵۰ ..... په فاسد مساقات کېنې د عامل د اجرت مسئله
- ۵۱ ..... په عاقدینو کېنې د یوکس په مرگ سره د مساقات حکم
- ۵۲ ..... د عقد مزارعت فسخ کولو عذرونه
- ۵۳ ..... كِتَابُ النِّكَاحِ
- ۵۴ ..... د نکاح د منعقد کیدو الفاظ
- ۵۵ ..... د نکاح انعقاد
- ۵۶ ..... د نکاح شرائط، اود گواهانو صفات
- ۵۷ ..... د ذمیانو گواهی
- ۵۸ ..... د محرمه کیدلو اسباب او ددې اقسام
- ۵۹ ..... د لور حرمت
- ۶۰ ..... د خواشې حرمت
- ۶۱ ..... د پلار، نیکونو د منکوحي سره د نکاح حرمت
- ۶۲ ..... رضاعی مور او خور سره د نکاح حرمت
- ۶۳ ..... دوه خویندې په یوه نکاح کېنې جمع کول
- ۶۴ ..... د جمع بعض حرام صورتونه
- ۶۵ ..... د جمع بین المراتبین په حرمت کېنې قاعده
- ۶۶ ..... ښځه او ددې د ښې لور په نکاح کېنې جمع کول
- ۶۷ ..... په زنا سره د حرمت مصاهرت ثبوت او عدم ثبوت
- ۶۸ ..... د معتده ښځې خور سره د نکاح حکم
- ۶۹ ..... د مولا خپلې وینځې سره، یاد ښځې خپل غلام سره د نکاح ممانعت
- ۷۰ ..... د کتابیه ښځې سره نکاح

۴۸۷	مجبوسیه اوصاییه بنسخی سره د نکاح حکم
۴۸۸	د احرام په حالت کښې نکاح
۴۸۹	د ولی نه بغیر د نکاح انعقاد
۴۹۰	په بالغه بنسخی باندې ولایت اجبار
۴۹۱	د باکړه بالغې د طرفه د رضامندی د اظهار صورتونه
۴۹۲	د ثبیه بنسخی د نکاح د اجازت د پاره کلام ضروری دي
۴۹۳	په زنا یا په بل څه وجه د جینې بکارت زائل کیدلو حکم
۴۹۴	د نکاح په خبر د بنسخی په خاموشی یا رد کولو کښې د بنسخی اوسې اختلاف
۴۹۵	د نکاح د الفاظو بیان
۴۹۶	په لفظ د بیع سره د نکاح انعقاد
۴۹۷	حق د ولایت به چاته وی او په چا به وی؟
۴۹۸	د پلار نیکه په نکاح باندې د خیار بلوغ حکم
۴۹۹	د پلار نیکه نه علاوه د بل کس په نکاح د خیار بلوغ حکم
۵۰۰	د غلام، ماشوم، اود مجنون د ولایت حکم
۵۰۱	د عصیات په عدم موجودگي کښې د ولایت مستحقین
۵۰۲	د ولی اقرب د غائب کیدو په صورت کښې حکم
۵۰۳	غیبت منقطعه
۵۰۴	په نکاح کښې د کفو احکام
۵۰۵	په کفات کښې د نسب اعتبار
۵۰۶	په کفات کښې د دین حیثیت
۵۰۷	په کاروبار کښې د کفات حکم
۵۰۸	د مهر مثل نه په کم باندې د بالغې بنسخی خپله نکاح کول
۵۰۹	پلار د صغیرې لور او خوی نکاح د مهر مثل نه په کم او په زیات کولای دکولې شی
۵۱۰	د مهر شرعی حیثیت
۵۱۱	په مهر کښې د لس درهمو مقررو لو حکم
۵۱۲	د لس درهمو نه زیات مهر کښې د مباشرت نه روسته طلاق
۵۱۳	یاد مرګ په صورت کښې د مهر د وجوب حکم
۵۱۴	په مهر سکوت یا د مهر نه کیدلو په شرط سره د نکاح کولو حکم
۵۱۵	د متعه حقیقت
۵۱۶	په خمر او خنزیر باندې نکاح کول او ددې حکم
۵۱۷	په رضامندی سره د مهر مقررو لو تفصیل
۵۱۸	د عقد نه روسته په مهر کښې زیاتي کول
۵۱۹	د خلوت صحیح نه پس د طلاق په صورت کښې د مهر حکم
۵۲۰	د خلوت فاسده صورتونه

- ۵۳ ..... د مقطوع الذکر د خلوت نه پس، طلاق ورکولو سره د مهر حکم
- ۵۴ ..... د متعه د استحباب او وجوب صورتونه او اختلاف
- ۵۵ ..... د نکاح شغار مفهوم او حکم
- ۵۶ ..... د قرآن تعلیم یا د ښځې خدمت کول مهر مقرر کول
- ۵۷ ..... د مجنونې په پلار، او بالغ خوی کښې به مستحق د ولایت څوک وی؟
- ۵۸ ..... د غلام او وینځې نکاح لپاره د مولا اجازت
- ۵۹ ..... د مولا په اجازت د غلام په نکاح سره د مهر وجوب
- ۶۰ ..... د وینځې د نکاح نه روسته د مولا د خدمت حق
- ۶۱ ..... د شرط نه پوره کیدلو په صورت کښې د مهر مثل وجوب
- ۶۲ ..... په غیر موصوف څاروی باندې نکاح کول
- ۶۳ ..... په غیر موصوف کپړه باندې نکاح کول
- ۶۴ ..... د نکاح متعه موقت حرمت
- ۶۵ ..... د مولا د اجازت نه بغیر د غلام او وینځې نکاح
- ۶۶ ..... په نکاح کښې د وکالت حکم
- ۶۷ ..... د جین د پلار یا ولی د مهر ضمانت اخستل
- ۶۸ ..... په زوجینو کښې قبل الدخول د قاضی تفریق کول
- ۶۹ ..... په مهر مثل کښې د ښځې د خاندان اعتبار کول
- ۷۰ ..... د وینځې سره د نکاح جواز او عدم جواز
- ۷۱ ..... د آزادې په موجودگي کښې، وینځې سره د نکاح حکم
- ۷۲ ..... د وینځې په موجودگي کښې آزادې ښځې سره د نکاح حکم
- ۷۳ ..... تعدد ازواج
- ۷۴ ..... د غلام د پاره تعدد ازواج
- ۷۵ ..... د مالک په اجازت سره د وینځې نکاح کولو نه پس په آزادیدلو څیارفسخ
- ۷۶ ..... د مولا د اجازت نه بغیر د وینځې نکاح کولو نه پس آزادیدل اود نکاح حکم
- ۷۷ ..... په عقد واحد کښې حلالې او حرامې ښځې سره د نکاح حکم
- ۷۸ ..... په ښځه کښې دعیب د صورت حکم
- ۷۹ ..... په خاوند د جنون، برص او جذام په صورت کښې د ښځې د اختیار حکم
- ۸۰ ..... عین ته د یو کال مهلت ورکول
- ۸۱ ..... فرقت به طلاق بانه وی
- ۸۲ ..... د خاوند د مقطوع الذکر په صورت کښې سمدستی تفریق کول
- ۸۳ ..... که ښځه مسلماننه شی او خاوند په کفر پاتې شی
- ۸۴ ..... که په دار حرب کښې ښځه مسلماننه شی او خاوند کافر وی
- ۸۵ ..... په زوجینو کښې د یوکس یا د دواړو د گرفتارن په صورت کښې د جدائی حکم
- ۸۶ ..... د مهاجرې ښځې دار اسلام ته په راتلونک نکاح کول

- ۳۷۱ د ارتداد په صورت کښې د زوجین په مینځ کښې جدائی.....
- ۳۷۲ د زوجینو د یوځایي مرتد کیدلو نه پس بیا یوځایي مسلمانیدل.....
- ۳۷۳ د مرتد مسلمانې یا کافرې سره نکاح کول.....
- ۳۷۴ په ښځه خاوند کښې که یو کس مسلمان وی نو د بچی د دین حکم.....
- ۳۷۵ د مشرک تعریف.....
- ۳۷۶ د مجوسی خپلې مور یا لور سره د نکاح کولو نه پس ایمان راوړل.....
- ۳۷۷ د دوه ښځو په صورت کښې د عدل وچوب.....
- ۳۷۸ په آزاده او وینځه ښځه کښې تقسیم.....
- ۳۷۹ د سفر په صورت کښې په ښځو کښې د قرعه اندازئ استحباب.....
- ۳۸۰ کِتَابُ الرِّضَاع.....
- ۳۸۱ په رضاعت سره د حرمت ثبوت.....
- ۳۸۲ د رضاعت په موده کښې اختلاف.....
- ۳۸۳ د رضاعت د مودې نه پس د حرمت رضاعت نه ثابتیدل.....
- ۳۸۴ په رضاعت سره حرمت نسب.....
- ۳۸۵ د مسئلې دویم صورت.....
- ۳۸۶ د رضاعی پلار د ښځې اود رضاعی ځوی د ښځې سره د نکاح حرمت.....
- ۳۸۷ د مرضعې د لور د هغې په خاوند باندې حرمت.....
- ۳۸۸ د رضاعی رور د خور سره د نکاح جواز.....
- ۳۸۹ په یوه سینه د جمع کیدو په وجه ثبوت د حرمت.....
- ۳۹۰ د مرضعه د پاره د مرضعه د بچو سره د نکاح حرمت.....
- ۳۹۱ په اوبو کښې گډ شوو پیو د حرمت رضاعت حکم.....
- ۳۹۲ د خوراک سره په گډ شوو پیو باندې د رضاعت حکم.....
- ۳۹۳ په دوانې کښې گډ شوو پیو د رضاعت.....
- ۳۹۴ د مړې ښځې په پیو سره حرمت رضاعت.....
- ۳۹۵ د چیلن د پیو سره د ښځې د پیو گړیدل.....
- ۳۹۶ د یو ماشوم د دوو ښځو گډ شوی پښ څکول.....
- ۳۹۷ د باکرې په پیو د حرمت رضاعت ثبوت.....
- ۳۹۸ د سړی په پیو د رضاعت عدم ثبوت.....
- ۳۹۹ د خنار په پیو سره عدم تحریم.....
- ۴۰۰ د بالغې ښځې ماشومې ښځې ته پښ ورکول او په خاوند باندې دواړه حرامیدل.....
- ۴۰۱ د رضاعت د ثبوت د پاره د گواهانو اعتبار.....
- ۴۰۲ کِتَابُ الطَّلَاق.....
- ۴۰۳ د احسن طلاق تعریف.....
- ۴۰۴ د طلاق حسن او سنت تعریف.....

- ۵۶۱ ..... طلاق بدعت
- ۵۶۲ ..... په طلاق کښې د سنت تقسیم
- ۵۶۳ ..... د حیض نه راتلو په صورت کښې د سنت طلاق طریقه
- ۵۶۴ ..... حاملې ښځې ته د مباشرت نه روسته طلاق ورکول
- ۵۶۵ ..... د حاملې د طلاق سنت طریقه
- ۵۶۶ ..... په حالت د حیض کښې طلاق ورکول
- ۵۶۷ ..... د دویم طلاق د طهارت نه روسته خاوند ته د رجوع کولو اختیار
- ۵۶۸ ..... د چا طلاق واقع کیږي او د چا نه
- ۵۶۹ ..... د غلام په ښځه د مالک طلاق نه واقع کیږي
- ۵۷۰ ..... صریحې او کنایې طلاق
- ۵۷۱ ..... په ائت طالق، طلقک، یا مطلقاً سره طلاق ورکول
- ۵۷۲ ..... د طلاق د مختلفو الفاظو ذکر
- ۵۷۳ ..... د کنایه طلاق بیان
- ۵۷۴ ..... د کنایاتو قسمونه
- ۵۷۵ ..... د کنایه د الفاظو قسمونه
- ۵۷۶ ..... په طلاق کښې د حالاتو او کنایاتو بیان
- ۵۷۷ ..... طلاق په شدت یا زیادت سره موصوف کول
- ۵۷۸ ..... ښځې یاد هغې یو اندام ته د طلاق نسبت کول
- ۵۷۹ ..... جزء معین ته طلاق منسوب کول
- ۵۸۰ ..... په زور د طلاق ورکولو حکم
- ۵۸۱ ..... دگونگا د طلاق حکم
- ۵۸۲ ..... طلاق په نکاح پورې معلق کول
- ۵۸۳ ..... په شرط پورې د طلاق معلق کول
- ۵۸۴ ..... قاعده کلیه
- ۵۸۵ ..... پردئ ته د ائ دخلت الدار فانت طالق و نیلو حکم
- ۵۸۶ ..... د شرط الفاظ
- ۵۸۷ ..... د شرط په وجود سره دیمین ختمیدل
- ۵۸۸ ..... د کلهما دخلت الدار فانت طالق حکم
- ۵۸۹ ..... دیمین نه پس د ملک زوال هغه نه ختموی
- ۵۹۰ ..... په شرط کښې د زوجینو اختلاف حکم
- ۵۹۱ ..... داسې شرط چه هم د ښځې نه معلومیږي
- ۵۹۲ ..... داسې شرط چه هم د ښځې نه معلومیږي
- ۵۹۳ ..... په اإذا حضت حیضة سره د طلاق واقع کیدو حکم
- ۵۹۴ ..... د وینزې او اوصیلې د طلاق شمار

- غیرمدخول بها بنسخی ته د طلاق ورکولو حکم ۳۸۱
- غیرمدخول بها ته درې طلاقه جدا جدا ورکول ۳۸۱
- غیرمدخول بها ته یو طلاق ورکول اود عدد نه وړاندې دهغې مړه کیدل ۳۸۱
- غیرمدخول بها ته یو طلاق ورکول اود عدد نه وړاندې دهغې مړه کیدل ۳۸۱
- په ائت طلاق واحدة مع واحدة باندې وقوع د طلاق ۳۸۱
- ذکر شوو صورتونو کښې د مدخول بها حکم ۳۸۱
- د ائت طالق فی مکة په لفظ سره د طلاق حکم ۳۸۱
- د ائت طالق إذا دخلت مکة په لفظ سره د طلاق حکم ۳۸۱
- د اختیار بیان ۳۸۱
- د اختاری په جواب کښې د بنسخی خان مختاره کول ۳۸۱
- د زوجینو په کلام کښې د نفس د لفظ حیثیت ۳۸۱
- دمشیت بیان ۳۸۱
- د اطلاق نفسک متی شئت حکم ۳۸۱
- په مرض الموت کښې د طلاق ورکولو حکم ۳۸۱
- په طلاق کښې د انشاء الله وئیلو حکم ۳۸۱
- د ائت طالق ثلاثاً إلا واحدة حکم ۳۸۱
- د سړي د خپلې بنسخی دځه حصې مالک جوړیدل اوددې په عکس کښې تفریق ۳۸۱
- باب الزوجة ۳۸۱
- د یویا دوه طلاق رجعی نه پس خاوند ته د رجوع اختیار ۳۸۱
- قولی اوفعلی رجوع ۳۸۱
- په رجوع باندې دوه گواهان قانمول ۳۸۱
- دعدت تیریدونه پس په عدت کښې د رجوع کولو حکم ۳۸۱
- د سړي د رجوع اود بنسخی دعدت تیریدو دعوی کول ۳۸۱
- دعدت تیریدونه پس د وینځې د خاوند د رجعت دعوی ۳۸۱
- او د مالک تصدیق اود وینځې تکذیب ۳۸۱
- د رجوع د حق ختمیدو وخت ۳۸۱
- په غسل کښې د بدن بعضې حصې ته اوبه نه رسول ۳۸۱
- په طلاق رجعی سره طلاقې شوې دپاره زیب اوزینت ۳۸۱
- په طلاق رجعی د وطی عدم حرمت ۳۸۱
- په درې طلاقه باثني سره دعدت نه پس تجدید نکاح ۳۸۱
- د طلاق مغلظ نه پس د زوج اول دپاره بغیرد حلالې نه د نکاح حرمت ۳۸۱
- په تحلیل کښې د مراهق هلك حکم ۳۸۱
- د تحلیل دپاره د مولی خپله وینځه وطی کول ۳۸۱
- په یویا دوو طلاقو سره مطلقه د زوج ثاني نه اول ته واپس کیدل ۳۸۱

۵۸۱	د مطلقه ثلاثه د دویم خاوند نه د طلاق اوعدت نه پس داوونی دپاره حلالید
۵۸۱	کِتَابُ الْإِبْلَاءِ
۵۸۱	دایلاء دوه صورتونه
۵۸۱	په څلورو میاشتو کښې په وطی کولو حث او دکفارې وجوب
۵۸۱	د څلورو میاشتو قسم خوړل او ددې مودې په تیریدو د قسم ختمیدل
۵۸۱	د څلورو میاشتو نه د کمې مودې قسم خوړونکي مولى نه دې
۵۸۱	د حج روژې وغیره قسم کونکې مولى دې
۵۸۱	د مطلقه رجعيه او مطلقه بانه د ایلاء حکم
۵۸۱	د وینځې ایلاء
۵۸۱	د جماع نه د عجز په صورت کښې دایلاء احکام
۵۸۱	د (انت علی حرام) حکم
۵۸۱	کِتَابُ الْقَلَمِ
۵۸۱	د کورنه جوړیدو په صورت کښې خلع کول
۵۸۱	د سړی د طرفه د ظلم په صورت کښې د خلع اخستلو کراهت
۵۸۱	د ناشزې ښځې نه د مهر نه د زیاتې وصولی کراهت
۵۸۱	د مهر نه د زیاتې وصولی حکم
۵۸۱	د طلاق په عوض کښې مال اخستل
۵۸۱	د مسلمان په حرام خیز باندې د خلع حکم
۵۸۱	د مهر صالح د خلع صالح دي
۵۸۱	د (خالعنی علی ما فی یدی) خلع کول
۵۸۱	د (خالعنی علی ما فی یدی من مال) حکم
۵۸۱	د (خالعنی علی ما فی یدی من دراهم یا من الدراهم) کښې د خلع حکم
۵۸۱	د (طلقنی ثلاثاً بالف) حکم
۵۸۱	د (طلقنی علی الف) حکم
۵۸۱	د مبارات حکم
۵۸۱	کِتَابُ الظَّهَارِ
۵۸۱	د (انت علی کظهرامی) حکم
۵۸۱	د کفاره نه وړاندې د وطی کولو حکم
۵۸۱	د (انت علی کبطن امی یا کفخذها یا کفرجها) حکم
۵۸۱	محرمه سره د تشبیه ورکولو حکم
۵۸۱	د (راسک علی کظهرامی الخ) حکم
۵۸۱	ښځې ته د (انت علی مثل امی یا کامی) وئیل
۵۸۱	ظهار صرف د ښځې نه کیږی
۵۸۱	ښځوته د (انتن علی کظهرامی) حکم

- دظهار كفاره .....
 دظهارد كفاره ادا كولو وخت .....
 د غلام آزادولو تفصيل .....
 هغه غلام چه آزادول شي كافي نه وي .....
 دمقطوع الايهامين حكم .....
 په كفارهظهار كنښي د مكاتب آزادولو حكم .....
 دبدل كتابت نه ادا كونكي مكاتب آزادولو حكم .....
 پلار يا خوني په اخستلو كنښي د كفارهظهار ادا كولونيت كول .....
 دمالدارسري نصف مشترك غلام آزادول .....
 خپله نيمه حصه په كفاره كنښي آزادول اوييا نور آزادول .....
 خپل نيم غلام آزادولو نه پس جماع كول اوييا باقي غلام آزادول .....
 په غلام آزادولو باندې د عدم قدرت په صورت كنښي روزې نيول .....
 د شپې يا د ورځې په جماع كولو د تسلسل د ختميدو حكم .....
 د غلام په كفاره كنښي صرف د روزو نيول .....
 د روزو نيولو نه عاجز كيدل .....
 دوه وخته مسكينانو ته روتن ور كولو سره د كفارې ادا كيدل .....
 يو مسكين ته شپيته ورځې روتن ور كول .....
 د روتن ور كولو په مينځ كنښي ښځې سره جماع كول .....
 ددووظهارونه دوه غلامان بغيرد تعين نه آزادول .....
 د دوو كفارونه يو غلام آزادول .....

بَابُ الْبَيْعِ الْفَاسِدِ

ترجمہ: (دا) باب د بیع فاسد (په بیان کښې) دې.

تعریف: بیع په دوه قسمه ده صحیح او غیر صحیح مصنف **کلیله** د اول قسم نه فارغ شو او اوس په په دویم قسم کښې شروع کوی. اوبیع صحیح چونکه اصل ده په دې وجه نې دا وړاندې، او بیع غیر صحیح روسته بیان کړې ده.

تعریف البیع الباطل وحکمه: د بیع غیر صحیح څلور قسمونه دی. ① بیع باطل، دا د ذات او وصف دواړه اعتبار سره مشروع نه وی. لکه د معدوم بیع، یا د غیر مال مثلاً د مردار وغیره بیع شوه. دا بیع بالکل مفید د ملک نه وی. نه د قبضې نه وړاندې، او نه د قبضې نه پس. که یوکس د مردار په عوض باندې غلام واخستلو. او په ده نې قبضه او کړله. او آزاد نې کړلو نو غلام به آزاد نه وی. ځکه چه د مردار بیع باطل ده.

تعریف البیع الفاسد وحکمه: ② بیع فاسد، دا د ذات په اعتبار سره مشروع وی. خود وصف په اعتبار سره مشروع نه وی. لکه د غیر مقدور التسليم بیع شوه. یعنی یو داڅی خیز خرڅول چه ددې په سپارلو باندې قادر نه وی. لکه تختیدلې غلام یا د عقد د مقتضی خلاف شرط لگول. اومکره داده. چه د ذات او وصف دواړه اعتبار سره مشروع وی. خو فعل منتهی عنه دې سره متصل شوې وی. لکه د جمعی د اذان نه پس خرڅول. دا په قبضه کولو سره مفید د ملک وی. که یوکس د شراب په عوض کښې غلام واخستلو. او په ده نې قبضه او کړله. او دا نې آزاد کړلو. نو دا غلام به د مشتری د طرفه آزاد وی. او په ده به د غلام قیمت واجب وی. ځکه چه د شراب په عوض بیع فاسد وی.

تعریف البیع الموقوف وحکمه: ③ بیع موقوف، او بیع موقوف داده. چه د ذات او وصف دواړه اعتبار سره ټیک وی. خو ددې نفاذ د عاقدینو نه علاوه د یو دریم کس په اجازت باندې موقوف وی. لکه د غلام بیع د مولا په اجازت باندې موقوف وی. دا بیع، موقوف علی سبیل التوقف، مفید د ملک وی.

تعریف البیع المکروه وحکمه: ④ بیع مکروه دا هغه ده چه د اصل او وصف دواړو په اعتبار سره صحیح وی خو دې سره یومنهی عنه خیز ملگری شی نو دهغې په وجه په کښې کراهت پیدا شی لکه د جمعی د اذان په وخت کښې بیع کول. اودا مفید د ملک ده. خو سره د کراهته.

وجه تسمیه الباب بالبیع الفاسد: بیع فاسد د کثرت اسباب په وجه چونکه کثیر الوقوع ده. په دې وجه عنوان کښې د فاسد لفظ ذکر کړې شو. اگرچه په دې کښې د بیع باطل، بیع مکروه، اود بیع موقوف احکام هم ذکر دی.

ه بیع باطلهلو یا فاسدهلو معیار

إِذَا كَانَ أَحَدُ الْمَوْضِعَيْنِ أَوْ كِلَاهُمَا قَرُفًا كَلَهُ جَهَ بِعُضٍّ بِمَا دَوَّارَ حَرَامٌ وَيُكَلِّمُ قَاسِدًا بِيَعِ فَاسِدٌ دَهْ كَالْبَيْعِ بِالتَّمَنَّةِ لَكَهْ دَ مَرَدَارَ پَهْ عَوْضِ بِيَعِ، أَوْ أَلَدَمَ بِمَا دَ وَيَنِي پَهْ عَوْضِ سَرَهْ أَوْ أَلَقَمَ، بِمَا دَ شَرَابُ پَهْ عَوْضِ أَوْ أَلِخَزِيرُ، بِمَا دَ خَنْزِيرُ پَهْ عَوْضِ

حل للفتا: البعۃ، مردار، الدم، وینه، الفهر، شراب، الهر، آزاد سري

ترجمه: فاسد البیع ادا کان احد الموضعین قرفا کله چه یو عوض یا دواړه حرام وی یا تمن یا قاسد ببيع فاسد ده کالبیع بالتتمه لکه د مردار په عوض بیع، اوالدم یا د وینې په عوض سره اوالقمر، یا د شرابو په عوض اوالخزیر، یا د خنزیر په عوض

وی.

علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائیے دی چہ امام ابوالحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ دا ٲول صورتونہ بیع فاسد گر خولی دی. حالانکہ پہ دے کنبی بعض بیع فاسد دی. او بعض باطل دی.

تفصیل ددی دادی. کہ مردار، یا وینہ، یا آزاد سری نی ٲمن جور کرلو. او کپری وغیرہ ٲہ خیز نی مبیع جور کرلو. نو پہ دے صورتونو کنبی بہ بیع باطل وی. ٲکے چہ د بیع رکن،، مبادلۃ المال بالمال بالتراضی،، دے. او مردار وغیرہ ذکرشوی خیزونہ د دین سماوی پہ منونکو کنبی دچا پہ نیز ہم مال نہ شمارلے کپری. ٲکے چہ مال ہفہ وی. چہ دے طرف تہ د انسان طبیعت مانل شی. اود ضرورت د وخت دپارہ ددی ذخیرہ کول ممکن وی. نو چونکہ مردار، او وینے طرف تہ نہ طبیعت مانل کپری. اونہ دا ذخیرہ کولی شی.

اومہ دغہ شان آزاد سری ہم ذخیرہ کولی نشی. پہ دے وجہ بہ دا خیزونہ مال نہ وی. اوفر کله چہ دا خیزونہ مال نشو نو،، مبادلۃ المال بالمال،، ہم موجود نشو. بلکہ، مبادلۃ المال بغير المال،، موجود شو. حالانکہ، مبادلۃ المال بالمال،، د بیع رکن دے. نو بیع رکن معدوم شو. اود شی رکن پہ معدوم کیدلوسرہ شی. باطلیری. پہ دے وجہ ذکرشوی صورتونو کنبی بیع باطلیری.

فساد بیع الخمر والغزیر > او کہ شراب یا خنزیر ٲمن جور کړی شو. نو بیع بہ فاسد وی.

دلیلہ > ٲکے چہ شراب او خنزیر د ذیانونہ پہ نیز مال شمارلے کپری. نو د، مبادلۃ المال بالمال،، موندلو پہ وجہ د بیع حقیقت اوموندی شو. ٲو چونکہ مسلمان نہ د شراب او خنزیر پہ سپارلو قادر دے. او نہ نی قبضہ کولو قادر دے. پہ دے وجہ د، غیر مقدر التسلیم،، خیز ٲمن جورولو پہ وجہ بہ بیع فاسد وی.

بطلان بیع المیتۃ والدم والحرادۃ کان مبیعا - علامہ مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائیے دی. چہ لکے ٲکے مردار، وینہ، اود آزاد سری د ٲمن جورولو بہ صورت کنبی بیع باطلیری. دغہ شان کہ دا خیزونہ مبیع جور کړی شو. نو بیا بہ ہم بیع باطل وی. ٲکے چہ دا خیزونہ هر کله مال نہ دی. نومحل د بیع یعنی مبیع ہم نشی کیدلے. اوفر کله چہ مبیع غیر مال دے. نو بیع رکن،، مبادلۃ المال بالمال،، ہم موجود نشو. او هر کله چہ رکن د بیع موجود نشو. نو بیع بہ یقینا باطل وی.

صورۃ بطلان بیع الخمر والغزیر > کله چہ شراب یا خنزیر خرشوی نو ددے یو صورت دا دے چہ ددے پہ مقابلہ کنبی بہ دین یعنی دراهم او دنانیر ذکر وی. نو پہ دے صورت کنبی بیع باطل ده. ٲکے چہ دا بیع نہ پہ شرابو کنبی د ملک فاندہ ورکوی. او نہ ددے پہ مقابلہ دراهم او دنانیر وکنبی ملک ثابتوی. ٲکے چہ بیع باطل بالکل مفید د ملک نہ وی.

صورۃ فساد بیع الخمر والغزیر > پہ دے عبارت کنبی د شرابو او خنزیر د خرڅ دویم صورت بیانونی ہفہ دا چہ ددے پہ مقابلہ کنبی عین وی مثلاً د کپری ٲان ذکر وی. نو پہ دے صورت کنبی بیع فاسد ده. ٲکے چہ مشتری بہ د ثوب یعنی د کپری د تھان د قیمت پہ عوض د کپری د تھان مالک شی. ٲو عاقد آخر بہ د شرابو اود خنزیر مالک نہ وی.

وجہ الفرق بین الصورتین > پہ دے دواړو صورتونو کنبی وجہ د فرق داده. چہ شراب او خنزیر د ذیانونہ پہ نیز مال شمارلے کپری. ٲو شرعاً غیر متقوم او غیر منتفع بہ دے. او شرعاً غیر متقوم ٲکے دے. چہ اللہ تعالیٰ دے تہ رجس یعنی پلیت وینلے دی اود دے نہ د ٲان ساتلو حکم فرمائیے دی. اودا ٲنکارہ ده. چہ پلیت خیز ہیڅ کله معزز نشی کیدلے. بلکہ دا د سپکوالی قابل وی. اود خنزیر حرمت نی بہ قرآن پاک کنبی بیان کړی دے او کوم خیز چہ حرام کړی شی. ہفہ د شریعت پہ نظر کنبی معزز نہ وی. بلکہ د اہانت قابل وی. ددے دواړو آیتونو نہ ثابتہ شوہ. چہ شراب او خنزیر دواړہ مستحق د اہانت دی. اود ددے د عزت نہ کولو حکم دے.

پہ کوم صورت کنبی چہ ددے پہ مقابلہ کنبی د دراهمو او دنانیرو ذکرشوی دے. پہ ہفہ صورت کنبی

شراب او خنزیر مبیع، او دراهم او دنانیر ثمن دی. او په عقد بیع کښې مبیع مقصود وی. ثمن مقصود نه وی. ثمن خود مبیع حاصلولو ذریعه او وسیله وی. ځکه چه ثمن یعنی دراهم او دنانیر په ذمه واجب وی. او کوم څیز چه په ذمه کښې واجب وی. هغه غیر مقصود وی. نو ثابت شوه چه ثمن یعنی دراهم او دنانیر غیر مقصود دی. او مبیع یعنی شراب او خنزیر مقصود دی. او شراب او خنزیر په مقصود څرځولو کښې ددې عزت کول لازمیږي. حالانکه ددې عزت کول خلاف مامور به دی. نو شراب او خنزیر متقوم کیدل، بالکلیه ساقط شو. پخپله ددې په حق کښې هم، اوددې په مقابل یعنی دراهم او دنانیر په حق کښې هم، نو مبیع غیر متقوم شو. اود غیر متقوم څیز بیع باطل وی. په دې وجه به په دې صورت کښې بیع باطل وی.

که د شراب او خنزیر په مقابله کښې دکپړې تهان ذکر شو. نو دا بیع فاسد ده. که پخپله ئې تهان مبیع، او شراب ثمن جوړ کړی وی. او که شراب ئې مبیع، او تهان ئې ثمن جوړ کړې وی. ځکه چه دا بیع مقایضه ده. او په بیع مقایضه کښې په عوضینو کښې هر یو ثمن هم کیدلې شی. او مبیع هم کیدلې شی. نو هرکله چه هر یو ثمن او مبیع دواړه کیدلې شی. نو دکپړې تهان مبیع او شراب به ثمن څرځولې شی. او هرکله چه د کپړې تهان مبیع شو. نو اعزاز د کپړې اوشو. د شرابو اوشو. ځکه چه شراب د ثمن کیدلو په وجه د کپړې حاصلولو ذریعه ده. پخپله مقصود نه ده. نو هرکله چه اعزاز د کپړې اوشو. د شرابو اعزاز اوشو. نو خلاف مامور به هم نه لازمیږي. او هرکله چه د خلاف مامور به ارتکاب لازم نشو. نو بیع به باطل هم نه وی. خو چونکه شراب غیر متقوم دی. اود مسلمان دا سپارل، او په دې باندې قبضه کول، دواړه ناجائز دی. ځکه په ددې ثمن جوړول، او ذکر کول فاسد وی. او ددې په وجه به بیع فاسد وی. اود ثوب په مشتری به د کپړې قیمت واجب وی.

الاشکال پاتې شوه داخبره چه هرکله دواړه عوضین ثمن او مبیع دواړه کیدلې شی. نو شراب ثمن او کپړې مبیع ولې جوړ کړې شو؟

الجواب عنه ددې جواب دادې. چه د شرابو د مبیع جوړولو په صورت کښې بیع باطلیږي. اود ثمن جوړولو په صورت کښې بیع فاسد وی. نو مسلمان تصرف په قدر د امکان، د بطلان نه د بیج کولو دپاره د فساد طرف، په طرف د بطلان باندې ترجیح ورکړې شوې ده. ځکه چه فاسد اباحت ته نیزدې وی. او په باطل کښې د اباحت هیڅ وجه موجود نه وی.

د ام الولد، مدبر، اود مکاتب بیع

وَكَذَلِكَ إِذَا كَانَ الْمَبِيعُ غَيْرَ مَمْلُوكٍ دغه شان کله چې وی مبیع غیر مملوک کالحر ویتیم ام الولد وَاَلْمَدْبُورُ وَالْمَكَاتِبُ فَيَسِدُّ لَكَ اَزَاد سړي اود ام ولد، مدبر اود مکاتب بیع فاسد ده.

توضیح ① ام ولد هغه وینځې ته ونیلي شی. چه دې سره ددې مولا جماع کړې وی. او ددې په نتیجه کښې ددې بچې پیدا شوې وی. ② مدبر هغه غلام ته وائی چه چه دده آزادی دده مولا په مطلق مرګ باندې معلق کړې وی. مثلاً داسې ئې ونیلي وی. چه ته زما د مرګ نه پس آزاد ئې. یا که زه مړ شوم. نو ته آزاد ئې. او دې ته مدبر مطلق وائی ③ او یا دا چه دده آزادی دده مولا په یو خاص مرګ باندې معلق کړې وی. مثلاً داسې ئې ونیلي وی. که زه په فلائی سفر کښې مړ شوم. نو ته آزاد ئې. یا ئې داسې ونیلي وی. که زه په فلائی بیمارۍ کښې وفات شوم. نو ته آزاد ئې. دې ته مدبر مقید وائی ④ او مکاتب هغه وی. که زه په فلائی بیمارۍ کښې وفات شوم. نو ته آزاد ئې. اود آزادولو معامله ئې ورسره کړې وی. غلام ته وائی. چه دده دپاره مولا بدل کتابت مقرر کړې وی. اود آزادولو په بیع باندې د بیع فاسد نه مراد **المراد من الفساد** علامه مرغینانی رحمه الله فرمایلی دی. د ذکرشو غلامو په بیع باندې د بیع فاسد نه مراد بیع باطله ده او دا وضاحت شارح ځکه اوکړو چه په فاسد ونیلو سره دا وهم کیږي. چه په قبضه

کولو سره په ذکر شوی غلامانو کښې د مشتری ملک ثابتېږي. حالاتکه داسې نه ده. بلکه ددوی بیع بالکل مفید د ملک نه ده. اگرچه مشتری قبضه ولې نه وی کړې. اود بیع بالکل مفید د ملک نه کیدل، ددې د باطل کیدلو علامت دي.

دلیل ۴ اود بطلان دلیل دادې. چه د ام ولد دپاره د آزادیدلو استحقاق پیدا ثابت شو. یعنی ام ولد به د آزادیدلو مستحق وی. ځکه چه د رسول الله ﷺ وینځې ماریه قبطیه ځه نه کله د ابراهیم رضی الله عنه ولادت اوشو. نو نبی کریم ﷺ ته غرض اوکړې شو. (ألا تعتقها) آیا تاسو به دا نه آزادوی. نبی کریم ﷺ ارشاد اوفرمانیلو. (اعتقها ولدها) ددې خوی دا د آزادې متسحق کړله. د حدیث حقیقی معنی اگرچه داده. چه ددې خوی دا آزاده کړله. خودا معنی بالاتفاق مراد نه ده. بلکه مجازی معنی (چه ددې ولد دا د آزادې مستحق کړله) مراد ده.

نوخلاصه دا شوه چه ام ولد د آزادې مستحقه وی. اود مدبر په حق کښې فی الحال د حریت او آزادې سبب ثابت دي. ځکه مولی یو عاقل انسان دي اوهغه د خپل غلام د مدبر کولو اعلان کړې دي اود عاقل کلام مهمل او لغو نه وی نو سبب د حریت ثابت فی الحال ثابت شو.

او مکاتب پخپل ذات باندې د تصرف مستحق دي. اگرچه دا تصرف د مولا په حق کښې لازم دي. اود مکاتب په حق کښې غیر لازم دي. د مولا په حق کښې ځکه لازم دي. چه کله عاجز شی. نو د مولا د رضامندی نه بغیر فسخ کولې شی. په دې وجه دده په حق کښې دا تصرف غیر لازم دي.

نو که د ذکر شوی غلامانو د بیع په وجه د مشتری دپاره ملکیت ثابت شی. یعنی مشتری د ام ولد، مدبر، اود مکاتب مالک شی. نو د ام ولد استحقاق آزادی، اود مدبر سبب آزادی، اود مکاتب پخپل ذات باندې تصرف ټول باطلېږي. ځکه چه د ام ولد استحقاق آزادی، اود مشتری دپاره ثبوت ملک په مینځ کښې، اود مدبر په حق کښې سبب آزادی، اود ثبوت ملک په مینځ کښې، اود مکاتب پخپل ذات باندې استحقاق تصرف، اود ثبوت ملک په مینځ کښې منافات دي. او قاعده ده. چه د (احدا المتنافیین)، د نه ثابتیدلو نه پس آخر منتفی کیږي. نو هرکله چه د مشتری دپاره ملک ثابت شی. نو استحقاق آزادی، او سبب آزادی، او استحقاق تصرف ټول باطلېږي. حالاتکه دا درې واړه څیزونه باطل نه دي. بلکه ثابت دي. لکه څنگه چه وړاندې په دلیلونو سره معلوم شوی دی. او هرکله چه دا درې واړه څیزونه ثابت دي. نو د مشتری دپاره په ملک ثابت نه وی. ځکه چه د دوه متنافی څیزونو جمع کول محال دی. او هرکله چه د مشتری دپاره ملک ثابت نشو. نو معلومه شوه. چه دا بیع مفید د ملک نه ده. او کومه بیع چه مفید د ملک نه وی. هغه باطل وی. په دې وجه به د ذکر شوی غلامانو بیع باطل وی.

علامه مرغینانی رحمه الله فرمایلی دی. که مکاتب پخپله بیع باندې پخپله راضی شو. نو په دې کښې دوه روایتونه دي. یو روایت د عدم جواز دي. او دویم روایت د جواز دي. ښکاره هم دغه ده. ځکه چه عدم جواز د مکاتب د حق په وجه وو. خو کله چه ده پخپله رضامندی سره پخپله خپل حق ساقط کړلو. نو کتابت به فسخ وی. او بیع به جائز وی. ددې تائید د صحیحینو حدیث سره هم کیږي. چه حضرت عائشه ځه بریره مکاتبه ددې په رضامندی سره واخستله. او آزاده ئې کړله.

دهمې ښار هولو نه وړاندې د بیع حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ الْمَمْلُوكِ فِي الْمَاءِ قَبْلَ أَنْ يُضَاعَدَ اود ښکار کولو نه وړاندې په اوبو کښې د کب بیع جائز نه ده

حل اللغة > السمك: كب، يسطاه: چه بشكارشی

تدريج > عدم جواز بيع السمك في الماء ① اصولی طور دا خبره په ذهن کښې ساتي: چه د بيع د جواز دپاره مبيع د بائع مملوک او مقدورالتسليم کيدل ضروري دی. که مبيع د بائع مملوک نه وي. يا مملوک وي. خو مقدورالتسليم نه وي. نو بيع به جائز نه وي. ② په کومو صورتونو کښې به اوبو کښې دننه د مهيانو خرڅول جائز دی. په هغه صورتونو کښې به مشتری ته خيار رؤيت حاصل وي. ځکه چه د مهيانو (کبانو) په اوبو کښې کتل، په اوچه باندي د کتلونه مختلف وي. يعنی په اوبو کښې دننه کتل، د اوچي کتلو دپاره کافي نه دی.

صورت د مسئلې دادې. چه د بشکار کولو نه وړاندي په درياب يا نهر کښې د مهيانو خرڅول جائز نه دی.

فيلیه > ځکه چه مهيان تر کومه پورې په درياب يا تالاب کښې وي. تر هغه وخته پورې دا د چا ملک نه وي. بلکه مباح وي. هر سړي دا نيولی شي. اود غير مملوک بيع جائز نه ده. په دې وجه د مهيانو بيع په دريا يا تالاب کښې جائز نه ده.

په هوا کښې د مارغانو د بيع حکم

وَلَا يَبُوزُّ بَيْنَ الظُّفْرِ فِي الْهَوَاءِ اود داسې مارغه بيع جائز نه ده کومه چه په هوا کښې وي

تدريج > عدم جواز بيع الطير في الهواء د مارغانو يو صورت دا دې چه د بشکار کولو نه وړاندي په هوا کښې خرڅ کړې شي کښې بالاتفاق بيع ناجائز ده. ځکه چه په دې صورت کښې مارغه غير مملوک دې او غير مملوک څيز خرڅول جائز نه دی

① د بشکار کولو نه پس په هوا کښې پريځودلو نه پس مارغه خرڅول په دې صورت کښې هم بالاتفاق بيع ناجائز ده. په رومي صورت کښې د مارغه د غير مملوک کيدلو په وجه او په دويم صورت کښې د غير مقدورالتسليم کيدلو په وجه، ځکه چه په دويم صورت کښې د بشکار کولو په وجه مارغه د بائع مملوک شو. خود پريځودلو په وجه غير مقدورالتسليم شوې دې.

② مارغه پخپله ځی راځی. مثلاً کونتره چه پخپله ځی او پخپله راځی. د داسې مارغه خرڅول په کښې بالاتفاق بيع جائز ده. ځکه چه مارغه د څه حيلې نه بغير نيول ممکن دی. البته که نيول نې د څه حيلې نه بغير ممکن نه وي نو بيع جائز نه ده.

وَلَا يَبُوزُّ بَيْنَ الظُّفْرِ فِي الْبَطْنِ اونه جائز بيع د حمل په خيته کښې وَلَا يَتَّخِذُ اونه د حمل در حمل (بيع جائز ده)

تدريج > عدم جواز بيع العمل والنتاج اود حمل يعنی د جنين اود حمل در حمل بيع ناجائز ده. د حمل د بيع صورت دادې. چه مثلاً مشتری اوونيل. ددې اوښې يا چيلې په خيته کښې چه کوم بچي دې. په سلو روپو کښې ما واخستلو. بائع دا قبول کړلو. اود نتاج يعنی د حمل در حمل بيع داده. چه مشتری اووانی. چه ددې اوښې په خيته کښې که ماده بچي وي. نو چه دا ماده بچي لوني شي. او ددې کوم بچي پيدا شي. ما هغه واخستلو. او بائع دا قبول کړلو. د جاهليت په زمانه کښې دا عادت وو. چه يو سړی به د بل نه اوښه اخستله. په دې شرط باندي چه دا اوښه به ماسره هغه وخته پورې وي. چه تر کومه ددې بچي پيدا شي. بيا ددغه بچي پيدا شي. نو هرکله چه به ددې اوښې د بچي نه بچي پيدا شولو. نو دا اوښه به بائع ته واپس کولې شوه. اودا وښه به د مالک کيدله.

وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ① رسول الله ﷺ دا بیع باطل او گر خوله اود حمل، اود حمل حمل بیع نه نی منع اوفرمانیلده. ابن عمر رضی الله عنهما روایت دی (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَى مِنْ بَيْعِ الْمُسَامِينِ وَلِلْمُحَلِّهِ وَحِلِّهِ الْحَبْلَةُ) (مُضَامِين د مضمون جمع ده کوم چه د نر خاوری په صلب کنبی وی. هغې ته مضمون وائی. ملاکیح، د ملقوح جمع ده. کوم چه د ماده په رحم کنبی وی. هغې ته ملقوح وائی بهر حال د رسول الله ﷺ د نهی په وجه ددې بیع ناجائز ده. ② دویم دلیل دادې چه په دې بیع کنبی دهوکه ده. ځکه معلومه نه ده. چه په خپته کنبی څه شته. او که نه هسې د هوا په وجه خپته پرسیدلې ده. او د دهوکی د بیع نه رسول اکرم ﷺ منع فرمایلی ده په دې وجه دا بیع ممنوع ده.

د چیلې په شا باندې د وړې د بیع حکم

وَلَا الصَّوْفَ عَلَى ظَهْرِ الْغَنَمِ فرمائی اود چیلې په شا باندې وړې اخستل هم جائز نه ده

هل للغة: الصوف: وړې، ظهر: شا، الغنم: چیلې

تخریج: عدم جواز بیع الصوف علی ظهر الغنم مسئله داده. چه د چیلې او گدې په شا باندې د وړې خرڅول جائز نه دی.

وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ① ځکه چه دا د کت کولو نه وړاندې د خاوری د اوصافو څنې ده. او اوصاف تابع وی. او تابع چونکه مال غیر متقوم وی په دې وجه د متبوع نه بغیر ددې بیع جائز نه ده.

② دویم دلیل دادې چه وړې د لاتدې نه راخیژی. او ددې دلیل دادې چه د چیلې په شا باندې که دې ته رنگ ورکړی شی او څه ورځي دا پریخودلې شی. نو ددې پاسنی حصه به ننگداره وی. او ددې ویختو ویخونه به په رنگ کنبی رنگ شوی نه وی. ددې ته معلومیرې. چه وړې د لاتدې طرف نه راخیژی. نو په شا باندې دورې خرڅولو نه پس، اود کت کولو نه وړاندې چه په وړې کنبی د کومې حصې زیاتوالې کیږي. هغه به غیر مبیع وی. اود مبیع به د غیر مبیع سره داسې اختلاط اوشی چه ددې جدا کول به ناممکن شی. او هرکله چه د مبیع غیر مبیع سره داسې اختلاط اوشی نو بیع باطلیږي په دې وجه د چیلې یا د گدې په شا باندې د وړې خرڅول ناجائز او باطل دی.

په تینو کنبې د پیو د بیع حکم

وَلَا يَبِيعُ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ او په تهبونو کنبې پي خرڅول هم جائز نه دی

هل للغة: اللبن: شوره، الضرع: غولانڅه

تخریج: عدم جواز بیع اللبن فی الضرع مسئله داده. چه په تهبونو کنبې دننه پي خرڅول ناجائز دی.

وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ① دلیل دادې چه په دې کنبې دهوکه ده. او دهوکه په دې وجه ده. ممکن ده چه تهن د هوا په وجه پرسیدلې وی. او مشتری به په دې د پیو خیال کوی. حالانکه په دې کنبې به پي نه وی. بلکه هوا ده. اود دهوکی د بیع نه مدنی آقا ﷺ منع فرمایلی ده. په دې وجه په تهبونو کنبې پي خرڅول ناجائز دی. ② دویم دلیل دادې چه د لوشلو په کیفیت کنبې به جگړه کیږي. مشتری به غواړي چه یو یو

۱) غربه الزبلي رحمه الله لهذا اللفظ ثم أخرج أحاديثاً منها حديث ابن عمر رضي الله عنهما أنه لم يبيع عن المضامين والملاقيح وحل الحبله قال والمضامين ما لي أصلاب الإبل والملاقيح ما لي بطولها وحل الحبله ولد ولد له الناقة أخرجه عبدالرزاق في مصنفه كذا في نصب الرأية (۳۲/۴) وكذا أخرجه الطبراني في معجمه من حديث ابن عباس رضي الله عنهما عزاه إليه الحمصي في مجمع الزوائد (۱۰/۴) وعزاه إلى الطبراني في الكبير والبراز _

خَاخْکِي نَجَوَر کړه. او بائع به غواړي چه په تهیونو کښې څه باقی پریځودل پکار دی. او، مفضی الی المنازعه، هم د بیع د عدم جواز دلیل دی. ⑤ دریم دلیل دادې چه پی په تهیونو کښې خَاخْکِي جمع کیږي نو په تهیونو کښې د پیو خرڅولو، او ددې د راوټیکلو په مینځ کښې به هم څه نا څه پی پیدا کیږي. اود خرڅولو نه پس چه کوم پی په تهیونو کښې پیدا شوی دی. هغه غیر مبیع دی. ددې مالک بائع دی. او کوم پی چه د خرڅول په وخت په تهیونو کښې موجود وو. هغه مبیع دی چه ددې مالک مشتری دی. اودا دواړه یعنی مبیع او غیر مبیع داسې ملاؤ شو. چه یو د بل نه جدا کول متعذر دی اود بیع غیر مبیع سره داسې ملاویدل، چه جدا کیدل متعذر شی. بیع باطلوی. په دې وجه به هم په دې صورت کښې بیع ناجائز وی.

په چټ کښې د تیر او په تان کښې د څرځول

وَلَا يَجُوزُ بَيْنَهُمَا ذَرَاعٌ مِنْ ثَوْبٍ وَلَا بَيْعٌ جَذَعٍ فِي سَقْفٍ أَوْ جَانِزٍ نَه دې بیع د یو گز د جامې نه او نه بیع د تیر په چټ کښې

هل اللغة > جذع: تیر. سقف: چټ، فراع: گز، ثوب: جامه

تسريح > عدم جواز بیع فراع من ثوب جذع في سقف > صورت د مسنلې دادې چه تیر کوم چه په چټ کښې وی. د هغې خرڅول جائز نه دی. اود یو داسې کپړې نه یو گز خرڅول چه ددې کټ کول مضر وی. جائز نه دی. که دواړو د کټ کولو د ځانې ذکر کړي وی. او که نه وی کړي. دلیله > ځکه چه د ضرر نه بغیر بائع دپاره ددې سپارل ممکن نه دی. او ضرر برداشت کول مقتضی د عقد نه دی. په دې وجه به دا بیع درست نه وی.

په جال کښې د ځیریدونکو مارغانو، ښاورو د بیع حکم

وَضَرَبَةُ الْقَانَصِ (د) ضربة القانص (بیع جائز نه ده)

عدم جواز بیع ضربة القانص،، ضربة القانص،، هغه څاروي کوم چه په یوخل جال لگولوسره حاصل شی. د،، ضربة القانص،،

دلالت > بیع په دې وجه ناجائز ده. ① چه په دې صورت کښې مبیع مجهول وی. معلوم نه ده. چه په جال کښې څومره مرغی نیولې کیږي. اودا هم کیدلې شی. چه هیڅ یوه مرغی گیره نشی. ② دویم دلیل دادې چه په دې بیع کښې دهوکه ده. ځکه کیدې شی. چه په جال کښې دښکار په ځانې مار، لږم، یا سپې وغیره گیر شی.

د بیع مزاینه حکم

وَلَا يَلِيقُ الْمُزَانِنَةُ، فرمانی. او بیع مزاینه جائز نه ده وَهُوَ يَتِمُّ عَلَى التَّغْيِيلِ او مزاینه د کهجورو په ونه باندي د میوو خرڅول. بخرصه په اندازې د دې سره

هل اللغة > الثمر: میوه، التغییل: د جوروې ونه، ثمر: جوره، خوص: اندازه

تسريح > عدم جواز بیع المزاینه > بیع مزاینه داده. چه د کهجورې په ونه کښې لگیدلې کهجورې، د شوکیدلو کهجورو په عوض په دې طریقه خرڅي کړي. چه شوکیدلې کهجورې نې پیمانه کرلې. یا نې وزن کرلې. او په ونه کښې چه کومې کهجورې لگیدلې دی. د هغې اندازه اوکړي. مثلاً دا اندازه نې اوکړله. چه په ونه کښې لگیدلې کهجورې پنځه منه دی. نو د عاقد آخر ته ددې عوض پنځه منه

شوکیدلې وزن کړی. او واخلی. دا بیع ناجائز ده (۱)

دلیل ۴ د بیع مزایبه د عدم جواز دپاره دلیل دادې. چه بیع مزایبه او محاقله د جاهلیت د زمانې بیوع دی. رسول الله ﷺ ددې دواړو نه منع فرمائیلې ده. په صحیحینو کښې د حضرت جابر رضی الله عنه حدیث دې. (رضی رسول الله ﷺ من المزابنة والمحاقلة) دچې نبی کریم ﷺ د بیع مزایبه او بیع محاقله نه منع فرمائیلې ده (۲) دویم دلیل دادې. چه بیع مزایبه او محاقله په دواړو کښې اتحاد د جنس هم دې. او اتحاد قدر (کیل، پیماناش) هم دې. اود اتحاد جنس او اتحاد قدر په صورت کښې په اټکل او اندازې سره اخستل خرڅول جائز نه دی. ځکه چه په اندازه سره په اخستلو خرڅولو کښې شبه الریوا ده. او شبه الریوا داسې حرام ده. لکه څنگه چه حقیقت ریوا حرام ده. په دې وجه دا بیع جائز نه ده. لکه څنگه چه کهجوری یا غنم په زمکه پراته وی. په ونه کښې یا په وگو کښې نه وی. نو په اندازه سره اخستل خرڅول جائز نه دی. دغه شان که انگور په ونه کښې وی. نو ددې اندازه کول، اود هغه انگورو په عوض په وزن یا کیل سره خرڅول جائز نه دی. کوم چه شوکیدلې وی. ځکه چه دا هم د مزایبه او محاقله د قبیلې څنې دې.

د بیع بالقاء، الحجر، بیع ملامسه، اود منابذه حکم

وَلَا يَجُوزُ الْبَيْعُ بِالْقَاءِ الْحَجَرِ او جائز نه ده بیع په کانړی غورزولو سره **وَالْمَلَامَسَةِ**، او په لاس لگولو سره

تَضَرُّعُ ابو الحسن قدوری رحمه الله فرمائی. چه بیع بالقاء، الحجر، بیع ملامسه، ناجائز ده.

المراد من القاء الحجر ① بیع بالقاء، الحجر داده. چه د یو جنس څو څیزونه موجود وی. او بائع او مشتری دواړه د بیع په سلسله کښې گفتگو کوی. مثلاً یوڅو تهانونه نې اخیځودلی وی. بائع د سامان ذکر او کړلو. اود تمّن ذکر نې او کړلو. مشتری په یو تهان باندې کانړی او غورزولو. نو کوم تهان به چه په کانړی اولکیدلو. د هغې بیع به پوره کیدله. که ددې مالک به راضی وو. او که ناراض وو. او مشتری ته به هم د رجوع کولو اختیار نه وو.

② بیع ملامست داده. چه دوه سړی د څه سامان په باره کښې نرخ او کړی. نو مشتری دغه سامان ته لاس یوځی. نودغه سامان به د مشتری کیدلو. که ددې مالک به راضی وو. او که ناراض وو.

والله ③ خو سردار دوعالم رحمه الله بیع ملامست، اود بیع منابذه نه منع او فرمائیلې. د ملامست او

منابذه نه په صراحت سره منع شوي ده. (۴) او بیع بالقاء، الحجر چونکه ددې دواړو په معنی کښې ده. په دا وجه دا به هم دې سره لاحق کولې شی.

④ دویم دلیل دادې. چه بیع د تملیکاتو د قبیلې څنې ده. او تملیک چه کله په متردد (شکی) امر باندې معلق کړې شی. نو په دې کښې د قمار (جوارئ) معنی پیدا کیږی. او جوارئ ناجائز ده. په دې وجه به بیع هم ناجائز وی. او په دې بیوع کښې د جوارئ معنی ځکه موجود یري. چه د بیع بالقاء، الحجر مطلب دادې. چه بائع مشتری ته اوونیل. چه په کوم سامان تا کانړی او غورزولو. ما دغه سامان په تا خرڅ کړلو. اوس دا هم کیدلې شی. چه کانړی په دغه سامان او غورزیري. اودا هم ممکن ده. چه دغه سامان په

① **ملهب الشافعي رحمه الله**:- حضرت امام شافعي رحمه الله د پنځه وسقو نه په کم کښې مزایبه جائز گرځولي ده. اود پنځه وسقو نه په زیاتې کښې نې ناجائز گرځولي ده. او په پنځه وسقو کښې دوه اقواله دی. یود جواز، او دویم د عدم جواز. (عنايه)

① من حدیث جابر رحمه الله أخرجه البخاری فی الشرب والمسالة باب ۱۷ رقم ۲۳۸۱ ومسلم فی البیوع رقم ۸۱ -

① من حدیث أبي معاذ الخدری رحمه الله أخرجه البخاری فی اللباس باب ۲۰ رقم ۵۸۲۰ ومسلم فی البیوع رقم ۲ -

کانهی اونه لگی. اود بیع ملامست مطلب دادی. چه بائع مشتری ته اوونیل. مثلاً تا کومې کپړې ته خپل لاس یوړلو. ما دغه کپړه په تا خرڅه کړله. اود بیع منابذه مطلب دادی. چه مشتری بائع ته اوونیل. چه کومه کپړه تا زما طرف ته اوغورزوله. ما هغه واخستله. نو په دې تعلیق کینې چونکه د قمار معنی موندلې کپړې په دې وجه دا بیع ناجائز دی.

په دوه کپړو کینې د یو د بیع حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ ثَوْبٍ مِنْ ثَوْبَيْنِ اَوْ بِدَوْنِهِ د یو د بیع حکم

تدریج < عدم جواز بیع ثوب من ثوبین > صورت د مسنلې دادې. چه په دوه یا درې کپړو کینې د یو خرڅول، یا اخستل ناجائز دی.

دلیل < څکه چه بیع مجهول دې. او مجهول هم داسې چه،، مضی الی المنازعه،، دې. څکه چه کپړې د مالیت په اعتبار سره متفاوت وی. اود بیع داسې مجهول کیدل چه دا،، مضی الی المنازعه،، وی. مفسد د بیع وی. په دې وجه به په دې صورت کینې بیع فاسد وی. څوکه بائع دا اوونیل. چه مشتری ته د یوې کپړې متعین کولو اختیار دې. یا مشتری اوونیل. چه ماته د یوې کپړې متعین کولو اختیار دې. نو دا بیع استحساناً جائز ده. ددې تفصیلات وړاندې تیر شوی دی.

د غلام په خرڅولو کینې بعض شرطونه اود بیع د فساد حکم

وَمَنْ بَاعَ عَبْدًا اَوْ جَاءَ بِهِ غَلَامٌ بِدَيْنٍ شَرَّحَ كَرُو عَلَيَّ اَنْ يُعْتَقَ اَلْمُسْتَوْدَعُ چه مشتری دا آزاد کړی او بېرته یا دې مدبر کړی او بېرته یا دې مکاتب کړی او بېرته یا دې وینځه په دې شرط خرڅه کړله عَلَيَّ اَنْ يَسْتَوْلِيَهَا چه مشتری دا ام ولد جوړه کړی. قَالِيْبِيْمُ قَالِيْبِيْمُ نو په دې ټولو صورتونو کینې بیع فاسد ده.

هل اللغة < يستولد: ام ولده جوړول ، يعتق: آزادی ، يدبر: مدبرجوړی

تدریج < عدم جواز بیع وشرط > مسئله داده. که یوکس خپل غلام خرڅ کړلو. په دې شرط چه مشتری به دا آزادی یا په دې شرط چه مشتری به دا مدبر کړی. یا په دې شرط چه مشتری به دا مکاتب کړی. یا یوکس خپله وینځه په دې شرط باندې خرڅه کړله. چه مشتری به دا خپله ام ولد کوی. په دې ټولو صورتونو کینې بیع فاسد ده.

دلیل < دلیل دادې. چه دا بیع مع شرط ده. او د بیع مع شرط نه نبی کریم ﷺ منع فرمایلي ده. > په دې وجه به په ذکر شوي صورتونو کینې بیع فاسد وی.

القاعدة < علامه مرغینانی رحمه الله په هدایه کینې د بیع او شرط په سلسله کینې یوه قاعده بیان کړې ده. چه د هغې حاصل دې. چه د شرط څو قسمونه دی. هغه شرط د کوم چه عقد تقاضا کوی. یعنی په شرط لگولو سره به هم هغه فائده حاصلېږي. کومه چه په مطلق عقد سره ثابتېږي. لکه مثلاً غلام نې په دې شرط سره خرڅ کړلو. چه مشتری به د غلام مالک شی. ښکاره ده. که دا شرط نې نه ذکر کولو. بیا به هم مشتری د غلام مالک کیدلو. په داسې قسم کینې بیع جائز ده. او شرط یوزیاتی څیز دې. یعنی د شرط کیدل اونه کیدل دواړه برابر دی.

السؤال < که دا سوال اوکړې شی. چه رسول الله ﷺ د بیع او شرط نه منع فرمایلي ده. اودا حدیث د خپل

مطلق کیدلو په وجه د بیع د عدم جواز تقاضا کوی. په دې وجه په دې صورت کښې بیع ناجائز کیدل بکار وړ حالانکه تا جائز ونیلی دی؟

الجواب ددې جواب دادې. چه دا په حقیقت کښې شرط نه دې. ځکه چه دې شرط د هغه څیز افاده او کرله. چه دکوم مطلق عقد فائده ورکوی. نو ددې شرط کیدل. یا نه کیدل دواړه برابر دی.

په بیع کښې بعض شرطونه اوه هغې حکم

وَكَذَلِكَ لَوْ بَاعَ عَبْدًا اَوْ هِم دغه شان که غلام نې په دې شرط خرڅ کړو عَلٰی اَنْ يَسْتَعِدِمَهُ الْبَائِمُ هُمَرَاچه بانع به دده نه یوه میاشت خدمت اخلی اَوْ اَرَايَا نې کور په دې شرط خرڅ کړو عَلٰی اَنْ يَسْكُنَهَا الْبَائِمُ چه بانع به په دې کښې اوسیرې مُدَّةً مَعْلُومَةً معلومه موده اَوْ عَلٰی اَنْ يَقْرَضَهُ الْمُشْتَرِي دِهْمَا یا په دې شرط باندې مشتری بانع ته یو درهم قرضه ورکړی اَوْ عَلٰی اَنْ يَهْدِيَهُ لَهْ یا په دې شرط چه مشتری بانع ته څه هدیه ورکړی.

هل اللغة < استخدام: خدمت به اخلی، شهر: میاشت، يقرض: قرض ورکوی. يهدى: هدیه ورکوی

توضیح < سورة المصلاة > صورت د مسئلې دادې. که یوکس غلام په دې شرط باندې خرڅ کړو. چه دا غلام به یوه میاشت زما خدمت کوی. یا نې کور په دې شرط باندې خرڅ کړو. چه بانع به یوه میاشت په دې کښې اوسیرې. یا نې په دې شرط باندې خرڅ کړو. چه بانع ته یو درهم قرض ورکړی. یا نې په دې شرط باندې خرڅ کړو. چه مشتری بانع ته څه هدیه ورکړی. په دې ټولو صورتونو کښې بیع فاسد ده.

دلائله < ① دلیل دادې. چه دا ټول شرطونه د مقتضی عقد خلاف دی. او په دې شرطونو کښې د احدالعاقدين یعنی د بانع نفع هم ده. او کوم شرط چه د مقتضی عقد خلاف وی. او په دې کښې د احدالمعاقدين نفع وی. هغه مفسد د بیع وی. په دې وجه به په دې شرطونو سره بیع فاسد وی. ② دویم دلیل دادې. چه رسول الله ﷺ بیع او قرض جمع کولو نه منع فرمائیلې ده. (د) یعنی د داسې بیع نه نې منع فرمائیلې ده. چه په هغې کښې شرط ذکر وی. چه مشتری به بانع ته قرض هم ورکوی.

③ دریم دلیل دادې. چه د غلام نه د خدمت اخستلو، او په کور کښې د اوسیدلو په مقابلې کښې به د ثمن څه حصه وی. یا به نه وی؟ که ددې دواړو په مقابلې کښې د ثمن څه حصه وی. نو دا به په بیع کښې اجاره وی. او که ددې په مقابلې کښې ثمن نه وی. نو دا به په بیع کښې په عاریت (رض) سره اخستل وی. یعنی په بیع کښې به یا اجاره داخل وی. یا به اعاره داخل وی. حالانکه مدنی آقا رسول هاشمی ﷺ په یوه معامله کښې د دوه معاملو نه منع فرمائیلې ده. یعنی یوه معامله په بله معامله کښې داخلول، او دواړه جمع کولو نه نې منع فرمائیلې ده. نو ددې حدیث نه ثابتې شوه. چه د خدمت اخستلو، او په کور کښې د اوسیدلو شرط لگول فاسد دی. په دې وجه به بیع فاسد وی.

د میاشتي نزوع پورې د له بیارلو په شرط سره د بیع حکم

وَمَنْ بَاعَ عَيْنًا. که یوکس عین شی په دې شرط خرڅ کړو عَلٰی اَنْ لَا يَمْلِكَهُ اِلَّا رَأْسُ الشَّهْرِ چه دې به دا د میاشتي رومبې شېې پورې نه سپاری فَالْبَيْعُ قَائِدٌ نُو بیع فاسد ده.

هل اللغة < يطم: سپاری، رأس: اول

تذریح: «فاسد بیع العین بشرط عدم تسلیمه الی راس الشهر» مسئله که یوکس مال عین یعنی درهم او دانایر نه علاوه خه متعین خیز په دې شرط سره خرڅ کړلو چه مبیع به په رومبی تاریخ یا په آخری تاریخ درکوم نو دا بیع فاسد ده

امام قدوری رحمته الله علیه د بیع نه پس لفظ د... عین... زیات کړې دې چه مسلم فیه خارج شی ځکه چه په بیع سلم کښې... مسلم فیه... مبیع وی خو عین نه وی بلکه دمسلم الیه په ذمه کښې واجب وی او ددې سیارل د بوي مودې نه پس کپړې په دې وجه د مسلم فیه دپاره اجل او ميعاد مناسب دې

دلیل: «دلیل دادې چه مهلت او وخت مقررول د آسانۍ دپاره مشروع شوي دې یعنی ميعاد ځکه مشروع کړې شوي دې چه په دې موده کښې ددې خیز حاصلول آسان شی. د کوم دپاره چه وخت مقرر شوي وو نو ميعاد (نیته) د دیون یعنی د درهم او دانایر مناسب ده د اعیان مناسب نه ده ځکه چه مال عین خو بالفعل موجود دې او درهم او دانایر په مزه مزه یعنی په لږه لږه تلاش کولې شی نوکوم خیز چه بالفعل موجود وی په هغې کښې د وخت مقررولو هیڅ ضرورت نشته گنی خامخا به د... تحصیل حاصل... مرتکب شی البته کوم خیز چه بالفعل موجود نه وی په هغې کښې نیته او مهلت ورکول فائده مند او کارآمد دی نو هرکله چه ميعاد د اعیان مناسب نه دی نو په مبیع عین یعنی معین موجوده مبیع کښې اجل او نیته ذکر کول باطل شو. اود ميعاد شرط لگول به شرط فاسد وی او په شرط فاسد سره چونکه بیع فاسد پېږي په دې وجه شرط سره بیع فاسد پېږي.

د حمل په استثناء سره د بیع حکم

وَمَنْ بَاعَ جَارِيَةً أَوْ جَاً چې خرڅه کړه یوه وینځه **أَلَا تَحْتَمِلُهَا** علاوه ددې د حمل نه **فَالْبَيْتُ** قاید نو بیع فاسد ده.

هل اللغة: «الجارية: وینځه، حمل: د رحم بچي، اطراف: جمع د طرف، اندام، يتناول: شاملېږي
تذریح: صورت د مسئلې دادې چه یوکس یوه وینځه خرڅه کړه خو ددې د حمل استثناء نې اوکړله نو دا بیع فاسد ده.

دلیل: «په کوم عقد کښې چه استثناء شوي وی نودهغې یو قسم دا دې چه په هغې کښې عقد او استثناء دواړه فاسد وی لکه د کوم خیز چه جدا خرڅول جائز نه وی د هغې د عقد بیع نه استثناء (جدا) کول هم جائز نه دی او حمل هم ددې قبیلې څنې دې یعنی حمل جدا خرڅول جائز نه دی او د حمل جدا خرڅولو عدم جواز ځکه دې چه دا د حیوان اطراف یعنی د اندامونو په مرتبه کښې دې یعنی لکه څنگه چه د حیوان اطراف پیدائشی طور باندې حیوان سره متصل وی دغه شان حمل هم دی حمل سره متصل وی اود حیوان بیع اطرافو (اندامونو) ته شامل وی په دې وجه د اطراف استثناء د موجب عقد خلاف دی دغه شان به د حمل استثناء هم د موجب عقد خلاف وی او کوم خیز چه د موجب عقد خلاف وی هغه صحیح نه وی بلکه شرط فاسد وی په دې وجه د حمل استثناء شرط فاسد دې او په شرط فاسد سره بیع باطل وی ځکه به د حمل په استثناء سره بیع باطل وی.

د کپړې په کټ کولو کښې د کټنې یا کټ جوړولو شرط سره د بیع حکم

وَمَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا أَوْ كِهْ یوکس کپړه په دې شرط واخستله **عَلَى أَنْ يُقَطَّعَ الْبَسَائِمُ** چه بائع دا کټ کړی **وَيُخَيَّلَ قَبِيضًا وَقَبَاءً** ددې نه کرته یا چوغه جوړه کړی **فَالْبَيْتُ** قاید نو بیع فاسد ده.

هل اللغة: «ثوب: جامه، القطع: کټ کیدل، یغیظ: گندوی، قباء: چوغه
تذریح: «فاسد بیع الثوب بشرط القطع والغیظ علی البائع» صورت د مسئلې دادې چه یو سری کپړه

واخستله اودا شرط نې اوکړو. چه بائع به دا کپړه کټ کوی. او ددې نه به کرته جوړه وی. یا به کوټ جوړه وی. نودا بیع فاسد ده.

هالائه ① ځکه چه دا شرط د مقتضی عقد خلاف هم دې. او په دې کښې د احد العاقدین یعنی مشتری نفع هم ده. او کوم شرط چه د مقتضی عقد خلاف وی. او په دې کښې د احد العاقدین نفع وی. نودا مفسد د بیع وی. په دې وجه په دې شرط سره بیع فاسد دی.

② دویم دلیل دادې. چه کپړه کټ کول اود گڼولو په مقابله کښې به د ثمن څه حصه وی. یا به نه وی؟ که ددې په مقابله کښې د ثمن څه حصه وی. نو اجاره به په بیع کښې داخله شی. او که ددې په مقابله کښې د ثمن څه حصه نه وی. نو اعاره به په بیع کښې داخله شی. او یوه معامله په بله معامله کښې داخلولو نه چونکه رسول الله ﷺ منع فرمایلي ده. ځکه به دا عقد فاسد اونا جائز وی. (بنايه)

په پیزار کښې د تسه لکولو شرط

اَوْتَلَّأَ اَوْيَا نِیْ خَرَمْنِیْ دې شرط واخستله عَلَیْ اَنْ یَّحْدُوْهُمَا الْبَیْزَیْ چه بائع ددې نه پیزار (خپلی) جوړ کړی یا د پیزار تسه جوړه کړی فَالْبَیْزَ قَاسِدٌ نو بیع فاسد ده

تصريح < فساد بیع النحل بشرط العذاء > صورت د مسئلې دادې. چه یوکس خرمن په دې شرط واخستله. چه بائع ددې نه پیزار جوړ کړی. یا نې پیزار په دې شرط واخستلو. چه بائع په دې کښې تسه اولگړی. نود قیاس مطابق دا بیع فاسد ده.

دلیل القیاسی < ځکه چه دا شرط د مقتضای عقد خلاف هم دې. او په دې د مشتری نفع هم ده. >
جواز استحساناً < خود خلقو د تعامل په وجه استحساناً دا جائز او اگر خولې شوه. لکه څنگه چه د رنگریز دپاره کپړه د رنگ کولو دپاره په اجاره باندې اخستل قیاساً ناجائز دی. ځکه چه اجاره د منافع بیع نوم دې. او دلته کښې عین شی. یعنی د رنگ بیع ده. نودا هم دغه شان ناجائز ده. لکه څنگه چه د پیو ځکلو دپاره غوا په اجرت باندې اخستل ناجائز دی. خو استحساناً د خلقو د تعامل په وجه رنگریز ته په اجرت باندې د اخستلو اجازت ورکړې شو. او هم ددې تعامل په وجه آرډر ورکول، اود یوخیز جوړولو اجازت دې. حالانکه دا د معدوم بیع ده. چه ددې جائز کیدل پکار نه وو. خو د خلقو د تعامل په وجه دا جائز او اگر خولې شوه. او تعامل او عرف ته په قیاس باندې ترجیح حاصل وی. په دې وجه په دې مسئلو کښې تعامل بنیاد جوړ کړې شو. اود جواز فتوی ورکړې شوې ده. اگر چه قیاساً ناجائز دی.

خاص غیر معروف ورځ د بیع دپاره مقرر کول

وَالْبَیْزَ اِلَی النِّیُّوْزِ وَالْیَهِرْ حَیَّانٍ وَصَوْمِ النَّصَارَیْ وَفِطْرِ الْمَیُّوْدِ او بیع د نوروز، مهرجان، د نصاری د روژو، اود یهودیانو د افطار په وعده باندې فاسد ده. اِذَا الْمَرْیُوفُ الْمَتَّبَاعَانِ ذَلِكَ قَاسِدٌ کله چه بائع او مشتری دا نه پیژنی

هل اللغة < نوروز: دسپرلی اوله ورځ ، مهرجان: د خزان اوله ورځ

تصريح < فساد البيع الي اجل مجهول > نیروز، د نوروز نه معرب دې. ددې تکلم د ټولو نه وړاندې حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلي دي. یعنی کله چه کافرانو په دې ورځ کښې خوشحالیاڼې مناوولي. نو حضرت عمر رضی الله عنه افرمایلي. < کل يوم لنا دورون >، زمونږ دپاره هره ورځ نوروز ده، نو روز د موسم بهار اوله ورځ ده. او،، مهرجان،، د مهرگان معرب دې. مهرگان د موسم خزان اوله ورځ ده.

صورت ه مسئلی: دادې. که یوکس څه سامان واخستلو. اود ثمن ادا کولو دپاره نې د نوروز ورځ یا د مهر جان ورځ مقرر کړله. یا نې دا اوونیل. چه په کومه ورځ نصاری روزې شروع کوي. په هغه ورځ به ادا کوم. یا نې دا اوونیل. چه د یهودو د افطار په ورځ یعنی ددوی د اختر په ورځ به نې ادا کوم. په دې ټولو صورتونو کېنې بیع فاسد ده.

دلیل ه: وجه د فساد داده. چه هر کله بائع او مشتری ته ددې ورځو علم نشته. نو د ثمن میعاد (نیټه) مجهول شوه. او په بیع کېنې نیټه مجهول کیدل چه په چل ول باندې (دهوکه) مېنې ده. ځکه به د نیټې جهالت، مفضی الی النزاع، وی. او کوم جهالت چه مفضی الی النزاع وی. هغه مفسد دبیع وی. په دې وجه به په دې صورتونو کېنې بیع فاسد وی.

صورة الجواز: البته که بائع او مشتری ذکر شوې ورځې پیژنی. نو بیع به فاسد نه وی. ځکه چه په دې صورتونو کېنې بائع او مشتری ته میعاد معلوم دې. او که د نصاری د روژو شروع کولو نه پس، د نصاری افطار یعنی د اختر ورځ نیټه مقرر کړې شوه. نو بیا به هم بیع فاسد نه وی. ځکه چه په دې صورت کېنې ددوی د روژو تعداد معلوم دې. یعنی د صاحب عنایه رحمه الله د قول مطابق ددوی پنځوس روژې دی. اود ابن الهمام رحمه الله په قول پنځه پنځوس روژې دی. نو د روژو شروع کیدلو نه پس چه کله بیع اوشی. اود نصاری د اختر ورځ د ثمن ادا کولو دپاره مقرر کړې شوه. نو په دې صورت کېنې ددوی د اختر ورځ معلوم ده. ځکه چه د بیع په ورځ دا هم معلوم ده. چه څومره روژې تیرې شوې دی. او هر کله چه د تیرو شوو روژو علم دې. نو کومې چه باقی پاتې دی. د هغې علم به هم وی. ځکه چه ددوی په مذهب کېنې پنځوس یا د پنځه پنځوسو نه زیاتې روژې نه وی. حاصل داچه په دې صورت کېنې د نصاری د افطار ورځ معلوم ده. او هر کله چه د افطار ورځ معلوم ده. نو نیټه مجهول نشوه. بلکه معلوم ده. اود نیټې معلوم کیدلو په صورت کېنې بیع فاسد نه وی. په دې وجه به په دې صورت کېنې بیع فاسد نه وی.

د حاجیانو راتلل یا د فصلونو مختلف وختونه نیټه مقرر کول

وَلَا يَجُوزُ الْبَيْعُ، او بیع جائز نه ده **إِلَّا الْحَصَادُ** اوهم دغه شان (جائز نه ده) د فصل کټ کیدلو وخت **وَالْثِيَابُ**، اود غوښل کولو وخت **وَالْقِطَافُ** اود انگورو شوکولو وخت، **وَقُدُورُ الْحَاظِرِ وَالْجَزَائِرِ** او د حاجیانو د راتلو د وخت پورې.

هل اللغة: قدوم: د سفر نه راتلل، العاج: حاجیان، الحصاد: فصل کټ کول، اللباس: غوښل کول، القطف: دانگور کټ کولو وخت

تسريح: **صورة المسئلة:** صورت د مسئلې دادې. که یوکس اوونیل. چه مادا خیزونه په لس روپۍ واخستل. په دې شرط چه ثمن به هغه وخت ادا کوم. چه کله حاجیان خلق راشی. یا نې دا اوونیل. چه ثمن به هغه وخت ادا کوم. چه کله فصل کټ کولې شی. یا نې اوونیل. چه د غلې غوښل کولو لکه نن صبا د تریش کولو په وخت به ادا کوم. یا د انگورو شوکولو په وخت به ادا کوم. یا د څاروو ایخته او وړۍ کټ کولو په وخت ادا کوم. په دې ټولو صورتونو کېنې بیع ناجائز ده. یعنی د ثمن ادا کولو دپاره دا وختونه نیټه مقررول جائز نه دی. ددې وختونو د ثمن ادا کولو دپاره نیټه مقررولو سره بیع فاسد پېږي.

دلیل ه: دلیل دادې. چه ددې خیزونو وختونه د گرمۍ او یخنۍ په اختلاف سره مخکېنې کېږي. او روستو کېږي. نو ددې خیزونو دپاره هیڅ معلوم او متعین وخت نشو. او هر کله چه دا وختونه معلوم او متعین نه دی. نو د ثمن ادا کولو نیټه مجهول شوه. اود نیټې مجهول کیدلو په صورت کېنې بیع فاسد پېږي. په دې وجه به په دې صورتونو کېنې بیع فاسد وی.

د وختونو نېټو مقررولو نه پس د ساقطولو حکم

فَإِنْ تَرَاضِيَ أَيْسَافُ الْأَجَلِ قَبْلَ أَنْ يَأْخُذَ النَّاسُ فِي الْحَصَادِ وَاللِّيَاسِ وَقَبْلَ قُدُومِ الْحَاسِرِ نَوَ كَه بَانِعِ أَوْ مُشْتَرَى د خَلْقُو د فَصَلُونُو كَت كُولُو، اود غویل کولو، اود حاجیانو راتللو نه وړاندې د میعاد په ساقطولو باندې راضی شو جَاَزَ الْبَيْعُ (نو بیع جائز ده).

هل اللغة: آجال: جمع د اجل، نېټه، تراضی: خپلو کښې راضی کیدل، إسقاط: ساقطول، العصاه: فصل ربیل

تدريج: < سورة الجواز > صورت د مسئلې دادې چه یوسړی په ذکر شوی وختونو کښې یو وخت نېټه مقرر کړله او څه سامان نې خرڅ کړلو. مثلاً په دې شرط نې خرڅ کړلو چه ثمن به د نورو په ورځ، یا د حاجیانو د راتللو په وخت ادا کوي. مشتری دا منظور کړلو. بیا ددې مشروط وخت راتللو نه وړاندې بانع او مشتری دواړه ددې مشروط نېټې ساقطولو باندې راضی شو. نو دا بیع جائز ده.

دلیل: د دلیل دادې چه د نېټې مجهول کیدلو په صورت کښې بیع ځکه فاسد ده چه ددې په وجه د بانع او مشتری په مینځ کښې د جگړې پیدا کیدلو امکان دې. او جگړه به هغه وخت پیدا کيږي چه کله د نېټې پوره کیدلو وخت راشي. خو هر کله چه دواړو مجهول نېټه ساقط کړله. نو مفسد د بیع ثابتیدلو نه وړاندې لرې شو. او هر کله چه مفسد لرې شو. نو بیع به هم جائز وی.

په بیع فاسد کښې د بانع په امر په مبيع باندې قبضه کول

وَإِذَا قَبِضَ الْمُشْتَرَى الثَّمِيرَ فِي الْبَيْعِ الْقَاسِي بِأَمْرِ الْبَائِعِ أَوْ كَه مُشْتَرَى په بیع فاسد کښې د بانع په حکم سره مبيع باندې قبضه او کړله وَفِي الْقَعْدِ عَوَضَانِ كُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مَالٌ او په ذکر شوی عقد کښې دواړه عوض مال دې مَلَكَ الثَّمِيرَ نوم مشتری به ددې مبيع مالک وی وَلَمْ يَمُتْهُ قِيمَتُهُ او په مشتری به ددې قیمت واجب وی.

تدريج: < القاعدة > ددې نه وړاندې چه داصل مسئلې بیان اوشی ددې خبرې خیال ساتل پکار دی چه زمونږ به نیز په بیع کښې فاسد او باطل دوه جدا جدا څیزونه دی. اود امام شافعی رحمه الله په نیز دواړه یو څیز دې. د باطل او فاسد په مینځ کښې ددوی په نیز هیڅ فرق نشته.

فائدة القیودان: ① په متن کښې د فاسد لفظ ځکه ذکر شوې دې چه بیع باطل بالکل مفید د ملک نه وی. نه د قبضه نه وړاندې، اونه د قبضه نه پس. ② اود،، امر بانع،، نه مراد د بانع اجازت دې. اجازت که صراحة وی. یعنی که بانع د قبضه کولو اجازت صراحتاً ورکړې وی. نو مشتری به په قبضه کولو سره د مبيع مالک وی که د بانع په موجودگي کښې نې قبضه کړې وی مثلاً چه مشتری د عقد په مجلس کښې د بانع په موجودگي کښې قبضه او کړله او بانع خاموش پاتې شو او که د بانع په غیر موجودگي کښې نې قبضه او کړله نو مشتری به د مبيع مالک نه وی. ځکه چه په دې صورت کښې نه صراحة اجازت اوموندې شو. اونه دلالة اجازت اوموندې شو. ③ د دواړو عوضونو د مال کیدلو قید نې ځکه لگولې دې. که یوعوض یا دواړه عوضونه غیر مال وی. نو بیع به باطل وی. لکه بیع بالحر او بیع بالدم، او بیع بالمیته.

١ (القول الرابع هو قولنا هذا كذا في فتح القدير (٨٨٦) ورداغتار (١٣٤٤) والعناية (٨٨٦) نقلاً عن القول الرابع

مسألة المصنعة که مشتری د ببع فاسد په صورت کښې د بانع په اجازت سره په مبيع باندې قبضه او کړله او په ذکر شوی عقد کښې دواړه عوض مال وی. نو مشتری به د مبيع مالک وی او په ده به ددې قیمت واجب وی. ثمن به واجب نه وی. ( )

فهرته د دلیل دادې. چه په ببع فاسد کښې یعنی چه کله (مبادلة المال بالمال بالتمام) وی. خو څه شرط فاسد وی. نو په داسې ببع کښې د ببع رکن، یعنی ایجاب او قبول د داسې سرو نه صادر کیږي. کوم چه ددې اهل دی. یعنی عاقل دی. او بالغ دی. اود ببع محل طرف ته منسوب دی. یعنی کوم څیز چه مبيع جوړ شوی دې. هغه د مال کیدلو په وجه د ببع محل هم دی. نو هر کله چه د ببع رکن یعنی ایجاب او قبول ددې د اهل نه صادر شو. اود ببع محل طرف ته منسوب دی. نو د ببع په منعقد کیدلو کښې څه اشکال دې. یعنی ببع به منعقد شی. او هر کله چه ببع منعقد شوه. نو مفید د ملک به وی. ځکه چه هر هغه ببع چه د هغې رکن ددې د اهل نه صادر شی. او محل طرف ته منسوب شی. هغه مفید د ملک وی. په دې وجه به دا ببع هم مفید د ملک وی. صاحب د هدایه رحمته فرماني. چه د عاقدینو په اهل کیدلو، اومبيع د ببع په محل کیدلو کښې هیڅ خفاء نشته. یعنی په بانع او مشتری دواړو کښې د اخستلو، او خرڅولو لیاقت موجود دې. او محل دببع هم د مال دې.

او خپل مینځ کښې په رضامندی سره د مال په بدله کښې د مال مبادله کول، هم دا دببع رکن دې. ددې مبادلې نوم ایجاب او قبول دې. او زمونږ کلام هم په داسې ببع فاسد کښې دې. په کوم کښې چه مبادلة المال بالمال اوموندې شی. یعنی په کوم کښې چه دواړه عوض مال وی. که دواړه عوض یا یو عوض مال نه وی. نو دا د ببع رکن نه موجود کیدلو په وجه بالاتفاق باطل دې. ددې په مفید ملک نه کیدلو کښې د هیڅ چا اختلاف نشته. بلکه بالا جماع غیر مفید دې. حاصل داچه په ببع فاسد کښې چونکه رکن د ببع، یعنی مبادلة المال بالمال بالتراضی منسوب شوی دې. یعنی مبيع د مال کیدلو په وجه محل د ببع هم دې. په دې وجه ببع فاسد دخپل ذات په اعتبار سره مشروع شو. او ببع مشروع مفید د ملک وی ځکه به دا ببع مفید د ملک وی.

لزوم القيمة في ذوات القيم علامه مرغینانی رحمته فرمایلی دی. چه د قدوری رحمته قول (لزومته قیمته) یعنی په ببع فاسد کښې د مشتری په مبيع باندې د قبضه کولو نه پس که مبيع هلاک شو نو په مشتری به ددې قیمت واجب وی. دا حکم په ذوات القيم کښې دې. لکه خاړوی عددیات متفاوت (یعنی مختلف قسمه) خو که مبيع د ذوات الامثال څنې وی. لکه مکيلات موزونات، اود مشتری په قبضه کښې هلاک شی. نو په مشتری به ددې مثل واجب وی. ځکه چه د مشتری د قبضه په وجه مبيع مثلی بذات خود مضمون وی. یعنی په مثلی څیزونو کښې د ضمان په طور ددې مثل واجب وی. او که د ذوات القيم څنې وی. نو ددې قیمت به واجب وی. او په ذوات الامثال کښې مثل ځکه واجبیږي. چه صورة او معنی هلاک شوی څیز سره برابری زیاته ده. په نسبت د مثل معنوی یعنی د قیمت نو په ذوات الامثال کښې مثل صوری واجبیږي. البته که د مثل صوری ادا کولونه عاجز وی. نو بیا په دې صورت کښې هم قیمت واجبیږي

د ببع فاسد د فسخ کولو حق

وَلِكُلِّ وَاجِدٍ مِنَ الْمُتَعَاذِينَ فُخْهُمُ متعاقدینو کښې هریو ته د فساد لرې کولو اختیار شته

۱. **ملهب الشافعي رحمته** -- په زیر بحث مسئله کښې د امام شافعي رحمته په نیز په ببع فاسد کښې قبضه مفید د ملک نه ده. یعنی که مشتری په ببع فاسد کښې د بانع په اجازت سره هم قبضه کړي وی بیا به هم د امام شافعي رحمته په نیز مشتری د مبيع مالک نه وی. امام مالک او امام احمد رحمته هم ددې قائل دی.

توضیح: «خیار الفسخ لكل واحد» صورت د مسئلې دادې، چه د فساد لرې کولو دپاره په متعاقدینو کښې هر یوکس ته د بیع فاسد فسخ کولو اختیار دې، که د قبضه نه وړاندې وی، او که د قبضه نه پس وی. **دلیل:** د قبضه نه وړاندې د فسخ کولو اختیار ځکه دې، چه په مبیع فاسد باندې قبضه مفید دملک نه وی، نو د قبضه نه وړاندې فسخ کول، د مالک کیدلو نه منع کول دی. اود مالک کیدلو نه د منع کولو اختیار بانع اومشتری دواړو ته دې، یعنی بانع د ثمن مالک کیدلو نه منع کیدلې شی، اومشتری د مبیع مالک کیدلو نه منع کیدلې شی، نو هرکله چه دواړو ته د مالک کیدلو نه د منع کیدلو اختیار دې، نو دواړو ته به دفسخ کولو اختیار هم وی.

اود قبضه نه پس که فساد د عقد په صلب کښې وی یعنی په احدالبطلین کښې فساد وی، لکه یو درهم د دوه درهمو په عوض خرڅول، یا کپړې د شرابو په عوض خرڅول. نو په دې صورت کښې فساد ډیر قوی دې، او فساد لرې کول دشریعت حق دې، ځکه د شریعت د حق په وجه عقد فاسد لازم نشو، اود عقد غیر لازم په عاقدینو کښې هریوکس د فسخ کولو قدرت لری، ځکه په دې صورت کښې په عاقدینو کښې هریوکس ته د فسخ اختیار ورکړې شو.

العدهان في المسئلة البته دومره فرق دې، چه د طرفینو ^{بینهم} په نیز چه کوم یوکس هم فسخ کول او غواړی، د خپل ملگری په موجودگي کښې به نې فسخ کوی، یعنی د خپل ملگری په علم کښې به نې راولی، نو فسخ دې کړی.

دلیلها: بیع فسخ کول او فساد لرې کول بلاشبه د شریعت حق دې، خو په فسخ کولو کښې په خپل ملگری باندې الزام هم دې، ځکه چه سړې هغه وخت عقد فسخ کولې شی، چه کله دې په دې کښې ضرر محسوس کړی، گویا فسخ کونکی پخپل ملگری باندې د ضرر رسولو الزام لگولې دې، او په چا باندې الزام لگولو دپاره ضروری دی، چه هغه ته معلوم هم وی، په چاچه الزام لگولې شی، په دې وجه فسخ کونکې د خپل ملگری په موجودگي کښې فسخ کولې شی، د ملگری په غیر موجودگي کښې د فسخ کولو اجازت نشته.

مذهب أبي يوسف عليه السلام اود امام ابویوسف ^{عليه السلام} په نیز دده په موجودگي او غیر موجودگي دواړه حالتونو کښې فسخ کولې شی.

دلیل: عقد فاسد فسخ کول، او فساد لرې کول د شریعت حق دې، اود شریعت حق ادا کولو دپاره د چاموجودگي یا غیر موجودگي شرط نه دې، په دې وجه بیع فاسد د خپل ملگری په موجودگي کښې هم فسخ کولې شی، او په غیر موجودگي کښې نې هم فسخ کولې شی.

العدهان في المسئلة خود قبضه نه پس دحضرت امام محمد ^{عليه السلام} په نیز صرف هغه کس ته د فسخ کولو اختیار دې، د کوم دپاره چه د شرط نفع وی، مثلاً د قرضه ورکولو، یا د هدیه ورکولو په شرط کښې د بانع نفع ده، اود مجهول نیتي په شرط کښې د مشتری نفع ده، او شرط چه د کوم کس خلاف وی، هغه ته د فسخ کولو اختیار نه وی، خودا یاد ساتل پکار دی، که،، من له الشرط،، د خپل اختیار لاتدې فسخ کول او غواړی، نو د،، من علیه الشرط،، په موجودگي کښې به نې فسخ کوی.

دلیل: د حضرت امام محمد ^{عليه السلام} دلیل دادې، چه په شرط زاند کښې په فساد پیدا کیدلو سره فساد قوی نه وی، بلکه عقد قوی وی.

مذهب الشیخین اود شیخینو ^{عليهم السلام} په نیز په عاقدینو کښې هریو ته دفسخ کولو اختیار شته.

په بیع فاسد سره اختي خپل په بل باندې د خرڅولو حکم

إِنْ بَاعَهُ الْمُشْتَرِي فَرْمَانِي، که مقبوضه مبیع مشتری خرڅ کړو نَقَدْ يَبْعُهُنَا دې بیع به نافذ وی

توضیح صورت د مسئلې دادې، که یوکس د شراء فاسد په طور باندې څه خیز واخستلو، بیا مشتری د بائع په اجازت سره په مبيع باندې قبضه اوکړله، او مشتری دا دیوبل کس په لاس باندې خرڅ کړلو، نود مشتری دا بیع په نافذ وی.

دلیل ځکه چه مشتری د بائع په اجازت سره په مبيع باندې قبضه کړې ده، او ددې مالک شوې دې، او په مملو که خیز کښې چونکه د هر قسه تصرف اختیار وی، ځکه به مشتری په دې مبيع کښې د تصرف مالک وی.

سقوط حق الاسترداد پاتې شوه دا خبره چه د مشتری د خرڅولو نه پس بائع اول ته د مبيع واپس اخستلو حق ولې پاتې نشو.

دلالة ① نو ددې رومې دلیل دادې، چه د بیع ثاني سره د مشتری ثاني یعنی د بنده حق متعلق دې، اود فساد په وجه بیع اول فسخ کول، د حق شرع په وجه دې، یعنی د بنده (د مشتری ثاني) حق تقاضا کوی، چه بیع نافذ کړې شی، اود شریعت د حق تقاضا داده، چه بیع فسخ کړې شی، او قاعده ده، چه حق شرع او حق عبد، د جمع کیدلو په صورت کښې حق عبد مقدم وی، ځکه چه شارع یعنی الله غنی دې، او بنده محتاج دې، او محتاج د رعایت زیات مستحق دې، په نسبت د غنی، په دې وجه به د بنده یعنی د مشتری ثاني حق مقدم وی، اود مشتری ثاني حق دا تقاضا کوی، چه بیع فسخ نکړې شی، په دې وجه به په دې صورت کښې بیع نه فسخ کیږی، او مبيع به بائع اول طرف ته نشی واپس کولې.

دوم دلیل دادې، چه بیع اول د خپل ذات په اعتبار سره مشروع ده، خود وصف په اعتبار سره غیر مشروع ده، لکه چه وړاندې معلوم شوې دی، او بیع ثاني د خپل ذات او وصف دواړو اعتبار سره مشروع ده، یعنی بیع اول فاسد ده، او بیع ثاني صحیح ده، او فاسد د صحیح معارض نشی کیدلې، ځکه بیع اول د فاسد په وجه بیع ثاني صحیح نشی ختمولې، او هرکله چه بیع ثاني نشی ختمیدلې، نود بائع اول حق استرداد (د مبيع واپسی) به هم ساقط شی.

دریم دلیل دادې، چه په بیع ثاني باندې د مشتری اول قدرت د بائع اول د طرفه حاصل شوې دې، ځکه چه مشتری د بائع اول په اجازت سره قبضه کړې ده، نود بائع اول مبيع واپس اخستل به ددې بیع ختمول وی، کومه چه پخپله دده د طرفه مکمل شوې ده، اودا باطل ده، په دې وجه به بائع اول ته د مبيع واپس اخستلو اختیار نه وی.

د آزاده او غلام، یا د ذبیحه او مردار په یو عقد سره د بیع حکم

وَمَنْ بَعَرَ بَيْنَ حَرْوَيْنِ أَوْ كُومٍ كَسَّ جَهْ غَلَامٍ أَوْ آزَادٍ يَوْخَانِي خَرَّ كَرْلُ أَوْ شَاةٌ ذَكِيَّةٌ وَمَقْتَبَا ذَبْحٍ كَرِي شَوِي چیلی، او مرداره چیلی، نی یوځاني خرڅه کړله بَطْلُ الْبَيْعِ فِيمَا دُ نود دواړو بیع باطل ده

حل الفقه جمع، جمع کرو، شاة، چیلی، هیته، مرداره، ذکیة، ذبح شوې

توضیح **صورة المسئلة** صورت د مسئلې دادې، که یوکس آزاد او غلام یوځاني خرڅ کړل، یا مذبوحه چیلی او مرداره چیلی، نی یوځاني خرڅه کړله، نو په دواړه صورتونو کښې د دواړو بیع باطل ده، که د دواړو ثمن نی جدا جدا بیان کړې وی، او که جدا جدا نی نه وی بیان کړې، امام مالک رحمته الله علیه هم ددې قائل دې، اود امام شافعی رحمته الله علیه هم دا قول دې، اود امام احمد رحمته الله علیه هم یو روایت دادې.

ملهب الصاحبین او صاحبین رحمته الله علیهم فرمانی، که د دواړو ثمن نی جدا جدا بیان کړې وی، مثلاً داسې نی

^۱ (القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كلما لي فتح القدیر (۸۹۶)، والکفاية (۸۹۶)، نقلاً عن القول الرابع (۴۸۲) -

ونیلی وی چه ما آزاد او غلام یا مذبوحه چیلی او مرداره چیلی د زرو رویو په عوض واخستل او په دې کښې د هریو ثمن پنځه سوه رویی دې نو په دې صورت کښې د غلام اود مذبوحه بیع جائز ده. اود آزاد اومردار بیع به باطل وی. او که د دواړو ثمن ئې جدا جدا نه وی بیان کړې. نود دواړو بیع به باطل وی. لکه څنگه چه د امام اعظم رحمته الله علیه مذهب دې. د حضرت امام شافعی رحمته الله علیه هم یو قول دادې. اود امام احمد هم یو روایت دادې.

وَمَنْ بَعَرَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَمَذْبَحٍ أَوْ جَا حَيْ جِ غَلَامٍ أَوْ مَدِيرٍ جَمَعَ كَرْلَ أَوْ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَعَيْنَيْ غَيْرِهِ يَأْخِطُ غَلَامٍ أَوْ بِلْ جَا غَلَامٍ نَبْ جَمَعَ كَرْلَ. صَحَّ الْبَيْعُ فِي الْعَبْدِ بِمَحْصَتِهِ مِنَ الثَّمَنِ. نود غلام بیع دده د حصی د ثمن په عوض جائز ده.

تذریح: <الجمع بین عبده وعبد غیره> او که غلام اومدیر ئې یوځانې خرڅ کړلو. یا ئې خپل مملوک غلام اود بل مملوک غلام یوځانې خرڅ کړلو. د غلام مملوک ددې د ثمن حصی په عوض جائز ده. اود مدیر او غیر مملوک غلام بیع فاسد ده. ( )

دلیل: <دلیل دادې. چه فساد په اندازه د مفسد وی. یعنی څومره چه د فاسدولو امر اوموندې شی. فساد به هم په هغه اندازه متحقق کیږی. او مفسد فقط په آزاد او مردار کښې دې. ځکه چه دا دواړه د مال نه کیدلو په وجه محل بیع نه دی. نو هر کله چه مفسد فقط په آزاد اومردار کښې دې. نو فساد بیع به هم دې سره خاص وی. غلام او ذبیحه چیلی طرف ته به نه متعدی کیږی. لکه څنگه چه غلام اومدیر یوځانې خرڅولو په صورت کښې د بیع فساد مدیر سره خاص وی. غلام طرف ته نه متعدی کیږی. اودا داسې ده. لکه مثلا یوکس په عقد نکاح کښې اجنبیه (پردی) ښځه او خپله خور جمع کړل. نود خور نکاح باطل ده. اود اجنبیه (پردی) ښځې صحیح ده.

حکم: <اذا لم یسم ثمن کل واحد> څوکه آزاد او غلام ئې یوځانې خرڅ کړل. اود دواړو ثمن ئې جدا جدا بیان نکړلو. نود دواړو بیع به فاسد وی. ځکه چه په دې صورت کښې د غلام ثمن مجهول دې. اود ثمن مجهول کیدل مفسد د بیع وی. په دې وجه به په دې صورت کښې د غلام بیع هم فاسد وی. خو چه کله ئې د دواړو ثمن جدا جدا بیان کړلو. نود ثمن جهالت نه موندلو په وجه به د غلام بیع درست وی.

بیان البیع المکروه: د فاسد مرتبه چونکه د مکروه د مرتبې نه قوی ده ددې وجې ئې د بیع فاسد بیان وړاندې اوکړو او اوس د بیع مکروه صورتونه بیانوی اود فاسد او مکروه په مینځ کښې فرق هغه دې کوم چه اصولیانو ذکر کړې دې که قبح د وصف متصل په وجه وی. نو فاسد ده. او که قبیح د امر مجاورر لاحق امر په وجه وی. نو مکروه ده. بیا د مکروه دوه قسمونه دی. ① مکروه تحریمی اودا حرامو ته نیزدې وی. ② مکروه تنزیهی اومکروه دا مباح ته نیزدې وی

د نجش تعریف او تره هېښت

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ النَّجْشِ نَبِي كَرِيمٍ ﷺ د نجش نه منع فرمائیلی ده

توضیح: <کراهة النجش> نجش، د نون او جیم په فتح سره، رسول الله ﷺ د بیع نجش نه منع فرمائیلی ده. **تعریف النجش:** <او بیع نجش داده. چه مشتری د مبيع ثمن ددې د قیمت په اندازه لگولې دې. خو یوسړې په ثمن کښې اضافه کوی. یعنی وانی. چه زه د مشتری د بیان شوی ثمن نه د دومره زیاتې ثمن په عوض اخلم. حالانکه دده اراده د اخستلو نه وی. بلکه صرف مشتری ته دهر که ورکول او تیزول مقصود

① **مذهب زفری:** - اود امام زفری رحمته الله علیه په نیزد غلام او مدیر، اود خپل غلام اود بل کس غلام د دواړو بیع فاسد ده.

وی چه مشتری نور قیمت هم زیات کری. او وانخلی او د هوکه یو قبیح امر دې کوم چه ددی بیع مجاور (پیوست) دې. اود امر قبیح چه د بیع مجاورشی نو بیع مکروه کیږی. په دې وجه به دا بیع مکروه وی. خو که مشتری د قیمت په اندازه ثمن نه دې لگولی. او بل دویم کس څه پیسی زیاتی کړي. اود قیمت په اندازه ئې کړلو. حالانکه دې اخستل نه غواړی. نو دا جائز دی. ځکه چه په دې کښی د مشتری د نقصان نه بغیر د یو مسلمان یعنی د بائع نفع ده. اوینکاره ده. چه په دې کښی هیڅ باک نشته.

دلیل: اود دې د عدم جواز دلیل دا دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلى دی (لا تاجشوا) یعنې د بیع نچش ارتکاب مه کوئ.

وَعَنْ السَّوْمِ عَلَى سَوْمٍ غَيْرِهِ اود دویم په نرخ کولو باندې نرخ (بهاؤ) مه کوئ

تسريح: **گراهه السوم على سوم غيره** اود یوسړی په معامله برابرولو باندې د نرخ کولو نه هم منع فرمائیلي ده.

دلالت: ① چه حدیث دې. (لا يستامر الرجل على سوم أخيه ولا يخطب على خطبة أخيه) یعنې هیڅ څوک سړې دې د خپل رور په نرخ کولو باندې نرخ (بهاؤ) نه کوئ. اود خپل رور په کویژدن دې کویژدن نه کوئ. دد لا يستامر الرجل على سوم أخيه) صورت دادې. چه دوه سړی د یو سامان په عوض باندې راضی شو. یعنی بائع په خرڅولو باندې راضی شو. او مشتری په اخستلو باندې راضی شو. اوس دریم سړې راشی. او اووانی. چه زه به هم دا سامان ددې نه د کم ثمن په عوض درکړم. ښکاره ده. چه په دې صورت کښی د سامان والا نقصان دې. او که ده سامان والا ته اوونیل. چه زه دا سامان د زیاتی ثمن په عوض اخلم. نو په دې صورت کښی د مشتری نقصان دې.

① او بله د دې وجبې دا بیع ناجائز ده چه د،، سوم على سوم أخيه،، په صورت کښی د،، احد المتعاقدين،، په زړه کښی یړه اچول دی. او دوی ته ضرر رسول دی. اودا دواړه څیزونه تبیح دی. خود بیع نه جدا کیدلې هم شی. ځکه به ددې امور قبیحه په وجه بیع مکروه وی. **صورة الكراهة** علامه مرغینانی رحمه الله فرمائیلى دی. چه،، سوم على سوم أخيه،، هغه وخت مکروه وی. چه کله عاقدین په معامله کولو کښی په څه ثمن باندې راضی شوي وی. که تر اوسه پورې څوک یو طرف ته مائل شوی نه وی. او دریم کس راغی. او پیسی ئې زیاتی کړي. نو دا به،، سوم على سوم غیره،، نه وی بلکه دا بیع،، من یزید،، ده. یعنی نیلامی کول او بولی کولو سره خرڅ کول دی. او په نیلامی کولو سره په خرڅولو کښی هیڅ باک نشته. لکه چه د حضرت انس رضی الله عنه حدیث دې. **رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يَمْشِي بِمِثْلَيْهِ يَمْشِي بِمِثْلَيْهِ** یعنې رسول الله ﷺ یوه پیالی او یو تات د بیع من یزید په طریقه خرڅ کړی دی. یعنې په نیلام سره ئې خرڅ کړی دی.

د تلقی جلب حکم

وَعَنْ تَلَقَّى الْجَلْبِ نَبِيَّ كَرِيمٍ د تلقی جلب نه منع فرمائیلي ده **وَهَذَا إِذَا كَانَ يَضْرِبُ بِأَهْلٍ الْبَلَدِ** اودا حکم هغه وخت دې. چه د ښار (اوسیدونکو) خلقو ته ضرر رسیږي **فَإِنْ كَانَ لَا يَضْرِبُ نَوَكُهُ**

① من حدیث ابی هریرة أخرجه البخاری فی البیوع باب ٦٤ ومسلم فی البیوع رقم ١١ وأبو داود فی البیوع باب ٤٦ والنسائي فی البیوع باب ١٤ ومالك فی البیوع رقم ٩٦ وأحمد فی المسند (٢/٢٤٢) -
② من حدیث ابن عمر أخرجه البخاری فی البیوع باب ٥٨ ورقم ٢١٣٩ ومسلم فی البیوع رقم ٧.

بنار خلقو ته ضرر نه رسوي ځکه پکې ډېر ځېښ هېڅ باک نشته.

توضیح: **کراهة تلقي العلب** د تلقی جلب یو څو صورتونه دي. ① یو صورت دا چې په بنار کښې قحط وي. خوچه کله د بنار بعضو سوداګرو ته د غلې د قافلي راتللو خبرملاز شي. نو دوی د بنار نه بهر اوځي. اود قافلي والو نه ټوله غله واخلې. چه د خپلې خوښې په قیمت ټې خرڅه کړي. په دې صورت بیع ځکه مکروه دي. چه په دې صورت کښې د بنار خلق په قحط اود غله نه کیدلو په وجه په ضرر او پریشاني کښې مبتلا دي. اود سوداګرو په دې عمل سره به د بنار د خلقو په پریشاني کښې نوره هم اضافه اوشي. اوڅوک په پریشاني کښې مبتلا کول امر قبیح دي. خودا امر قبیح داسې دي. چه دا د بیع نه جدا کیدلې شي. ځکه به په دې وجه بیع مکروه وي. اوپه مذکوره صورت کښې که د بنار خلقو ته ضرر نه وي نو بیا په کښې څه کراهت نشته.

② دوم صورت دا دي چه د قافله والو نه په آزان قیمت غله واخلې. اود بنار نرخ په دوی باندې پټ اوساتي. او دوی پخپله هم د بنار د قیمت نه ناخبره وي. په دې صورت کښې چونکه د راتلونکي قافلي په خلقو باندې نرخ پټ کړې شوي دي. او دوی ته د هوکه ورکړې شوې ده. او د هوکه ورکول امر قبیح دي. ځکه به په دې صورت کښې هم بیع مکروه وي.

د بنارې والا د کلی والا دپاره د خرڅولو حکم

وَعَنْ يَمِّ الْحَافِرِ لِلْبَادِي اود کلی والا دپاره د بنار د اوسیدونکي خرڅولو نه منع (فرمانیلې شوي) ده

هل اللغة: العاصم: بنارې ، البادي: کلی وال

توضیح: **کراهة بيع العاصم للبادي** ابو الحسن قدوري رحمه فرماني. چه بیع حاضر للبادي مکروه ده.

دلیل: ځکه رسول الله ﷺ فرمانیلې دي. (لا یبیع العاصم للبادي) د دې صورت به دا وي چه دیو بنارې سره غله ده. خودې ټې د بنار په خلقو نه خرڅوي. بلکه د کلو او بانو پچو په خلق ټې خرڅوي. او ددې نه مقصد ګران قیمت وصول کول وي. ځکه چه د بنار خلق د نرخ او معاملاتو نه د خبریدلو په وجه په ګران قیمت باندې په د اخستلو نه راضي کیږي. اود کلو خلق به د خپلې سادګۍ په وجه دده په چکر (دهوکه) کښې راشي. نوپه دې صورت کښې که د بنار خلق په قحط اوپه تنګۍ کښې وي. او دده په دې عمل سره به د بنار اوسیدونکو ته تکلیف وي. نو بیع مکروه ده. ځکه چه په دې کښې دوی ته ضرر دي.

صورة عدم الکراهة: اوکه د بنار خلق په وسعت (فراخی) کښې وي. او دده په دې عمل یعنی د کلو والو په خلقو باندې خرڅولو سره څه ضرر نه کیږي. نو په دې کښې هېڅ باک نشته.

د جمعي د اذان په وخت د بیع حکم

وَالْبَيْعُ عِنْدَ اَذَانِ الْجُمُعَةِ د جمعي د اذان په وخت بیع مکروه ده

توضیح: د جمعي د اذان نه پس اخستل خرڅول هم مکروه دي.

دلیل: ① د الله تعالی ارشاد دي. { وَذَرُوا الْبَيْعَ } چه د جمعي اذان اوشي. نود جمعي مونځ اوخطبې طرف ته په تلوار ورځي. او کاروبار بند کړي.

وجه المنع: په دې کښې قباحث دي. ځکه چه بعض وخت که د اذان نه پس ناسته یا په ولاړه اخستل خرڅول اوکړې شي. نو،، سعی الی الجمعة،، کوم چه واجب ده. په دې کښې خلل پیدا کیږي. او په

١ (الحدث المذكور من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاري في الشروط باب ١١ رقم ٢٧٢٧ ومسلم في البوع رقم ١٢).

امرواجب کنبې خلل واقع کيدل يوقبيح امر دې. نو ددې امر قبيح په وجه د جمعي د اذان نه پس اخستل خرڅول مکروه دی. البته که جامع مسجد ته په تلو تلو کنبې څه معامله اوشوه. نو په دې کنبې څه باک نشته. ځکه چه ددې په وجه په، ، سعی الی الجمعة، کنبې خلل نه پيدا کيږي.
العراة من الاذان او پاتې شوه داخبره چه د اذان نه کوم اذان مراد دې. نو په کتاب الصلاة کنبې تير شوی دی. چه روميې اذان مراد دې. په دې شرط چه اذان د زوال نه پس ونيلي شوې وی.
په ذکر شوی بیوع کنبې د کراهت وجه

وَكُلِّ ذَلِكَ بُكْرَةٌ اودا ټول بیوع مکروه دی وَلَا يَفْسُدُ بِهِ الْيَمُّ اود کراهت په وجه به بیع فاسد نه وی.

تصريح ابو الحسن قدوری رحمه فرماني. چه تر اوسه پورې د کومو بیوع نه نهی ذکر شوه يعنی د بیع النجش نه واخله تر بیع عند اذان الجمعة پورې چه څومره بیوع ذکر دی. ټول مکروه دی. او د کراهت په وجه به بیع فاسد نه وی.
دلیل عدم الفساد ځکه چه فساد يعنی قبح په داسې معنی کنبې ده. کومه چه د عقد نه خارج ده. البته د عقد سره مجاور دي او پاتې شو صلب عقد اود صحت شرائط نو په هغې کنبې هيڅ قباحت نشته. او کوم قباحت چه په خارجي مجاور معنی کنبې وی. د هغې په وجه به بیع مکروه کيږي. فاسد يږي نه. په دې وجه په ذکر شوی ټولو صورتونو کنبې به بیع مکروه وی. فاسد به نه وی.

بَابُ الْإِقَالَةِ

ترجمه (دا) باب د اقاله (په بيان کنبې) دې.

تصريح وجه تاخير الباب من الباب السابق بيع فاسد اوبيع مکروه د معصيت او گناه په وجه واجب الرد دی. او رد د بیع د اقاله په ذريعه سره کيږي. نو ځکه ئې د باب بیع الفاسد والمکروه نه پس باب الاقاله ذکر کړلو.
تصريح الإقالة اقاله د قول نه مشتق دې. او ددې همزه د سلب دپاره ده. معنی به ئې دا وی. چه، ، تير شوي قول زائل کول، ،
 علامه ابن الهمام او علامه بدرالدين عيني رحمه فرمانيلی دی. چه اقاله د قول نه مشتق مثل غلط دی. صحيح داده. چه لفظ اقاله د قيل نه مشتق دې. يعنی عين کلمه ئې، ، ياء، ، ده. واؤ نه ده. او په دې باندې دليل دادې. چلوت البيعة، ، ما بيع ختمه کړه، ، د قاف په کسره سره ونيلي شې. اود قاف کسره د اجوف يانی په صورت کنبې راځي. د واوی په صورت کنبې نه راځي. ځکه چه د اجوف واوی په صورت کنبې فا کلمه مضموم وی. لکلاصت، ، ماروژه اونيو له، ، د صام بصوم نه راځي. نو اقاله د باب افعال مصدر دې. چه ددې معنی د بیع ختمولو راځي.

عن ابي هريرة قال قال رسول الله ابوهريره رحمه نه روايت دې فرماني چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانيلی دی { مَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا جَعَلَ حُكَّ مُسْلِمَانِ } (په بیع باندې خپیمانه) ته دده د بیع اقاله او کړی أَقَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ (په الله تعالی به دده لغزش (خطایانې) لرې کړی.

هل اللغة > الإقالة > بيع ماتول، عشرة لغزش کناه

توضیح > دغه شان د اقاله د جواز دپاره دلیل د رسول الله ﷺ ارشاد دي. (مَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا أَكَالَ اللَّهُ عَمَلَهُ) یعنی که کوم کس چې یو مسلمان سره بیع ماته کړه (چې هغه پرې خفه وي، نو الله تعالی به ددې عاقد آخر لغزشونه (گناهونه) لرې کړي. گویا په اقاله کولو باندې د الله تعالی رسول ﷺ د ثواب خیر ورکړې دي. یا نې د ثواب دعا کړې ده. او دا دواړه په امر مشروع باندې مرتب کیږي. په غیر مشروع باندې نه مرتب کیږي. نو ثابت شوه. چه اقاله مشروع ده.

د اقاله شرعي حیثیت

الإقالة جَائِزَةٌ فِي الْبَيْعِ لِلْبَائِعِ وَالْمَشْتَرَى بِمِثْلِ الثَّمَنِ الْأَوَّلِ اقاله په بیع کښې د بائع او مشتری دپاره د ثمن اول د مثل په عوض جائز ده.

توضیح > ابو الحسن قدوری رحمه الله فرماني، چه د بیع اقاله د ثمن اول د مثل په عوض جائز ده. د اقاله په جواز باندې د ټولو مسلمانانو اجماع ده.

د ثمن اول نه د کموالی زیاتوالی د شرط حکم

قَالَ مَرْطَا أَكْثَرُ مِنْهُ أَوْ أَقَلُّ نَوْكَه د رومی ثمن نه د زیاتوالی یا کموالی شرط نې اوکړو قَالَ شَرْطُ بَاطِلٌ نو شرط باطل دي وَبِمِثْلِ الثَّمَنِ الْأَوَّلِ اوبائع به د ثمن اول مثل واپس کوي.

توضیح > صورة المسئلة > صورت د مسئلې دادي. که په اقاله کښې د ثمن اول نه د زیاتوالی شرط اوکړلو. باني د کموالی شرط اوکړلو. نو دا شرط باطل دي. او په بائع به ثمن اول واپس کول واجب وي. مثلاً یو خیز د زر روپو په عوض خرڅ کړي شو. اوبائع په ثمن باندې او مشتری په مبيع باندې قبضه اوکړله. نو اوس که اقاله کول وي. نو په بائع به زر روپې واپس کول واجب وي. د زر روپو نه د کموالی یا زیاتوالی شرط لگول به ټيک نه وي. لکه که بائع د دوه سوه روپو کموالو شرط اولگولو. یا مشتری د دوه سوه روپو زیاتولو شرط اولگولو. نو دا شرط به باطل وي. او په بائع به فقط زر روپې واپس کول لازم وي.

وهی فخر فی حق المتعاقدين > دا اقاله د عاقدینو په حق کښې فسخ ده. بَيِّعٌ جَدِيدٌ فِي حَقِّ غَيْرِهِمَا ددې دواړو نه د علاوه په حق کښې بیع جدید ده. فی قول ابي حنیفة رَحِمَهُ اللهُ (په قول د امام ابوحنیفه رحمه الله کښې

توضیح > الإقالة فسخ في حق المتعاقدين > صاحب قدوری رحمه الله فرماني، چه د حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز اقاله د متعاقدينو په حق کښې فسخ د بیع ده. او ددې دواړو نه د علاوه په حق کښې بیع جدید ده. د عاقدینو په حق کښې د بیع فسخ کولو فائده داده. چه په بائع باندې فقط د ثمن واپس کول واجب دي. او د ثمن نه د زیاتوالی یا کموالی کوم شرط لگولې وو. هغه باطل دي. هلیله > که اقاله ددې دواړو په حق کښې فسخ نه وه. بلکه بیع وه. نو څه چه دوی متعین کړي وو. که د ثمن اول نه زیات وو. یا د ثمن اول نه کم وو. هغه به واجب وو. ځکه چه په بیع کښې عاقدین کوم ثمن متعین کړي. هم هغه واجب وي. ددې نه علاوه واجب نه وي. نو په اقاله کښې په بائع باندې د ثمن اول واجبیډل اود عاقدینو متعین شوې نه واجبیډل دي. خبرې دلیل دي. چه اقاله د عاقدینو په حق کښې

فسخ د بيع ده. او بيع جديد نه ده.

الْأَقَالَةُ بَيْعٌ جَدِيدٌ فِي حَقِّ فَيْرِهِمَا اقاله دغير عاقدينو په حق كېنې بيع جديد ده. ددې فائده به په دې مثال كېنې ښكاره كيږي. چه يو سړى كور و اخستلو. خوشفيغ د حق شفعه دعوه اونكر له خپل حق نې پريخودلو. بيا عاقدينو اقاله اوكر له. او كور د بائع په ملك كېنې راغى. نوهم دغه شفيع كه د شفعه مطالبه كول اوغوښتل نو ده ته دا اختيار شته. يعنى شفيع شفعه طلب كولى شي. ځكه چه د شفيع په حق كېنې اقاله بيع جديد ده. گويا مشترى بائع باندې هم هغه كور خرڅ كړې دې. كوم نې چه دده نه اخستي وو. اود بيع په صورت كېنې شفيع ته حق شفعه رسيږي. په دې وجه د اقاله په صورت كېنې هم شفيع ته د حق شفعه طلب كولو اختيار وي. بهرحال دحضرت امام ابوحنيفه رحمته الله په نيز اقاله د عاقدينو په حق كېنې فسخ د بيع، اود غير عاقدينو په حق كېنې بيع جديد ده.

سُورَةُ بِلَاقَةِ الْأَقَالَةِ خو كه اقاله د بيع فسخ كول گرځول ممكن نه وي. نو اقاله به باطل وي. مثلاً يوسړى وينځه خرڅه كړله. او مشترى په دې باندې قبضه اوكر له بيا ددې وينځې بچي پيدا شو. اوس كه ددې عاقدين اقاله كول اوغواري. نو ټيك نه ده. ځكه چه اقاله دعاقدينو په حق فسخ د بيع ده او په مبيع كېنې داسې زياتوالې كوم چه د مبيع نه جدا وي. فسخ د بيع منع كوي. نو منفصله زياتوالې يعنى بچي د شريعت په حق كېنې د بيع فسخ كولو دپاره مانع دي. او هر كله چه د بچي په وجه فسخ د بيع ممكن نشوه. نو اقاله به باطل وي. او مخكېنې بيع به پخپل حال باندې باقي وي.

دليله دليل دا دې چه اقاله زوال د ملك دپاره موضوع ده. او بيع اثبات د ملك دپاره موضوع ده. او لفظ د خپل معنى د ضد احتمال نه لري. نو هر كله چه لفظ د اقاله د ابتداء بيع احتمال نه لري. نو د فسخ متعذر كيدلو په صورت كېنې به لفظ د اقاله په ابتداء د بيع باندې نشي محمول كولى. او هر كله چه لفظ د اقاله په بيع باندې نشي محمول كولى. او فسخ متعذر ده. نو د اقاله باطلول متعين شو.

د ثمن يا مبيع د هلاكت په صورت كېنې د اقاله حكم

وَهَلَاكَ الثَّمَنِ لَا يَمْنَعُ صِحَّةَ الْإِقَالَةِ اود ثمن هلاكيدل، اقاله صحيح كيدلو نه نه منع كوي **وَهَلَاكَ الْمَبِيعِ يَمْنَعُ صِحَّتَهَا** اود مبيع هلاكيدل ددې نه منع كوي.

تخريج **سورة المسئلة** مسئله داده. چه د عقد بيع نه پس كه بائع سره ثمن هلاك شو. او عاقدينو اقاله كول اوغوښتل نو اقاله به ټيك وي. خو كه مبيع هلاك شو. نو اقاله به ټيك نه وي. حاصل دا چه ثمن هلاكيدل، د اقاله د صحت دپاره مانع نه دي. خو مبيع هلاكيدل د اقاله د صحت دپاره مانع دي.

دليله دليل دادې. چه اقاله نوم دې. د بيع لرې كولو، او بيع مبيع سره قائم وي. ثمن سره قائم نه وي. ځكه چه په عقد بيع كېنې مبيع اصل وي. ثمن اصل نه وي. ثمن خو په منزله د وصف وي هم دا وجه ده. كه ثمن موجود نه وي. نو عقد بيع بياهم جائز وي. خو كه مبيع موجود نه وي. نو عقد بيع نه جائز كيږي. نو كه مبيع موجود نه وي. نو بيع به موجود نه وي. او هر كله چه بيع موجود نشي. نو ددې رفع كول يعنى اقاله به هم ټيك نه وي. خو كه ثمن موجود نه وي. او مبيع موجود وي. نو بيع به موجود وي. او هر كله چه بيع موجود ده. نو ددې فسخ يعنى اقاله به هم ټيك وي.

د بعض مبيع هلاكت په صورت كېنې د اقاله حكم

وَإِنْ هَلَكَ بَعْضُ الْمَبِيعِ نَوَكَهَ د مبيع يوه حصه هلاك شوه **جَارَتْ الْإِقَالَةُ فِي بَاقِيهِ** نو په باقى كېنې اقاله جائز ده

تخريج **سورة المسئلة** مسئله داده. كه د مبيع څه حصه هلاكه شوه. نو په باقى مبيع كېنې اقاله جائز

ده. مثلاً یو من په دوه روپۍ خساب سره نې لس منه غنم په شل روپو باندې واخستل. بیا څلور منه خرچ شو. او په باقی شپږ منه غنمو کښې دواړو اقاله او کرله نوجانز ده. **دلیل** > دلیل دادې چې په باقی مبيع یعنی شپږ منه غنمو کښې بیع موجود ده. نو ددې اقاله هم جائزه ده.

بَابُ الْمَرَابَحَةِ وَالتَّوْلِيَةِ

ترجمه (دا) باب د مراحه او تولیه (په بیان کښې) دي.

تفصیح > د دې باب پورې دهغه بیوع بیان وو د کومو تعلق چه د بیع سره وو او ددې نه پس د هغه بیوع بیان کیرې د کومو تعلق چه د ثمن سره وی یعنی بیع مراحه اوبیع تولیه **اقسام البیع یا اعتبار الثمن** > د ثمن په اعتبار سره د بیع څلور قسمونه دی. په دې شرط چه د ثمن په مقابله کښې سامان وی. ① بیع مساومه: د سامان نرخ (بهاؤ) کول، په دې بیع کښې ثمن اول طرف ته قطعاً توجه نه کیرې. ② بیع وضعیه: د ثمن اول نه په کم عوض باندې بیع کول. ③ بیع مراحه: د ثمن اول نه په زیاتې عوض باندې بیع کول. ④ بیع تولیه: د ثمن اول په مثل باندې بیع کول. (کذا قاله صاحب الکفایه)

د بیع مراحه او تولیه تعریف او نزعی هجیت

الْمَرَابَحَةُ تَقُلُّ مَا مَلَكَهُ بِالْعَقْدِ الْأَوَّلِ مراحه داده. چه د عقد اول په وجه د کوم خیز مالک شوې دي **بِالْثَمَنِ الْأَوَّلِ مَعَزِيَاةٍ وَيُرْبِحُ** دا د ثمن اول په عوض په زیات نفع سره منتقل کول.

تفصیح > **تعریف المراحه** > ابو الحسن قدوری رحمته د مراحه او تولیه تعریف کوی. فرمائی. بیع مراحه داده. چه مشتری د څومره قدرې ثمن په عوض د سامان اخستې دي. په دې باندې څه معلومه نفع زیاتی کړی. او په بل چا نې خرڅ کړی. مثل په زر روپۍ نې واخستلو. او بل سری په ده اعتماد او کرلو. او په زر روپو نې سل روپۍ زیاتی کړلې. اودا سامان نې واخستلو. نو دې ته بیع مراحه وئیلې شی.

وَالْتَّوْلِيَةُ أَوْ بَيْعُ تَوْلِيَةٍ داده **تَقُلُّ مَا مَلَكَهُ بِالْعَقْدِ الْأَوَّلِ** چه د عقد اول په وجه د کوم خیز مالک شوې دي **بِالْثَمَنِ الْأَوَّلِ مِنْ غَيْرِ زِيَاةٍ وَيُرْبِحُ** دا د ثمن اول په عوض د زیاتی نفع نه بغیر منتقل کول.

تفصیح > **تعریف التولیه** > او بیع تولیه داده. چه د څومره قدرې ثمن په عوض نې اخستې دي. د نفع اخستلو نه بغیر نې هم په دومره عوض خرڅ کړی. مثلاً د زر روپو په عوض نې اس واخستلو. او هم د زر روپو په عوض نې خرڅ کړو. نو دې ته بیع تولیه وئیلې شی.

جواز البیان > علامه مرغینانی رحمته فرمایلی دی. چه دا دواړه بیع جائز دی. ځکه چه په دې دواړو بیع کښې ① اول خود جواز تول شرطونه موجود دی. ② دویم داچه دداسې قسمه بیع ضرورت هم دي.

دلیل الضرورة > دلیل دا دي چه ډیر کرته یو سړی غبی اود تجارت د معاملاتو نه ناخبره وی. نو ده ته ددې خبرې ضرورت وی. چه دي د یو پوهه او تجربه کار په فعل باندې اعتماد کوی. او خپل خان په دي خوشحالوی. چه مادا سامان هم دومره قدرې ثمن په عوض اخستې دي. د څومره قدرې ثمن په عوض چه فلانی پوهه کس اخستې وو. یا ما دومره قدرې نفع ورکړې ده. او اخستې مي دي. په دې بیوع کښې به ناخبره سړی ته د دهرکي خوړلو شبه نه وی. بلکه دغه وخت یو قسم اطمینان حاصل وی. بهر حال هرکله چه د جواز شرطونه هم موجود دی. اود خلقو عادت (اودستور) هم دادې. او ضرورت هم ددې شته دي. نو ددې په جواز کښې څه شبه ده. یقیناً دا دواړه بیوع به جائز وی.

الدلائل الثقلية لجواز التولية > د بيع تولى جواز د حديث نه هم ثابت دي. نقل دي. چه كله نبي كريم ﷺ د هجرت اراده او فرمائيله. نوصديق اكبر ﷺ دوه اوبسان واخستل. نو رسول الله ﷺ او فرمائيل. چه په دې دواړو كښې يوماته د تولى په طريقه راكړه. يعنى په خومره چه دې اخستې دي. په هم دومره نې په ما راخرځ كړه. ابوبكر ﷺ او فرمائيل. چه دا ستا دپاره د ثمن نه بغير دي. رسول الله ﷺ او فرمائيل. چه د ثمن نه بغير خو به نې وانخلم. (۱)

⑦ او په مصنف ابن عبدالرزاق كښې د سعيد بن المسيب ﷺ حديث دي. (ان النبي ﷺ قال التولية والإقامة والشركة فلا بأس به) يعنى د الله تعالى رسول ﷺ فرمائيلې دي. چه تولى، اقاله، او شركت جائز دي. په دې كښې هيڅ باك نشته.

د بيع مراحله او تولى عوض منلى كيدل ضروري دي

وَلَا تَصِحُّ الْمُرَاجَعَةُ وَالْتَوَلِيَةُ فَرَمَانِي. او بيع مراحله او تولى جائز نه ده حَتَّى يَكُونَ الْعَوَضُ مِمَّا لَهُ مِثْلٌ. تردې چه ثمن داسې خيز وي. چه ددې مثل وي.

تصريح > **جواز المراجعة والتولية في العوض الثقلية** > ابو الحسن قدوري رحمه فرماني. چه بيع مراحله او بيع تولى هغه وخت جائز ده. چه كله ثمن د ذوات الامثال خني وي. يعنى د مكياتو، يا موزونات، يا د عدديات متقاربه خني وي. او كه ثمن ذوات القيم خني وي. مثلاً كپري، يا خاړو، يا غلام نې ثمن جوړ كړې وي. نو بيا به بيع مراحله او تولى جائز نه وي.

دليله > دليل دادې. چه وړاندې تير شوي دي. چه په بيع مراحله كښې او بيع تولى كښې د خيانت اوشبه خيانت دواړو نه احتراز ممكن دي. مثلاً يو غلام نې د زر دينار په عوض واخستلو. بيا په بل باندې د يولس سوه دينار په عوض خرڅ كړلو. يا نې هم د زر روپو په عوض خرڅ كړلو. نو په رومى صورت كښې به بيع مراحله وي. او په دويم صورت كښې به بيع تولى وي. ښكاره ده. چه ته په دې كښې خيانت شته. اونه پكښې د خيانت شبه شته. يا مثلاً يو غلام نې د سل صاع غنمو په عوض واخستلو. بيا نې دا لس دپاخه سل صاع غنمو په عوض خرڅ كړلو. يا نې د سل صاع غنمو په عوض خرڅ كړلو. نو په رومى صورت كښې بيع مراحله او په دويم صورت كښې به بيع تولى وي. په دې كښې نه خيانت دي. اونه د خيانت شبه ده. اود ذوات القيم په صورت كښې اگر چه د خيانت نه خان ساتل ممكن دي. خود شبهه الخيانت نه خان ساتل ممكن نه دي. مثلاً يو كس يو غلام د اس په عوض واخستلو. بيا نې دا غلام مراحله يا تولى خرڅ كړلو. نو مشتري ثاني يعنى حامد د هغه خيز په اداكولو قادر دي. د كوم خيز چه ده التزام كړې دي. يعنى په بيع اول كښې چه كوم ثمن وو. يعنى اس، حامد ددې په اداكولو قادر دي. او په دې صورت كښې نه خيانت دي. اونه د خيانت شبه ده. ځكه جائز دي.

(۱) غره الزيلعي رحمه ثم قال وروى عبدالرزاق في مصنفه .... عن سعيد بن المسيب رحمه عن النبي ﷺ قال ((التولية والإقامة سواء لا بأس به)) ثم ذكر مسنداً آخر فقال أخبرنا ابن جريج عن ربيعة عن النبي ﷺ حديثاً مستفاضاً بالمدينة قال من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه ويستوفيه إلا أن يشره فيه، أو يوله أو يقبله ثم ذكر حديث أبي بكر صديق ﷺ حيث قال في البخاري عن الزهري عن عروة عن عائشة رضي الله عنها أنها أباحت قال للنبي ﷺ خذ بأبي أنت وأمي يا رسول الله إحدى وأحلى هاتين فقال ﷺ بالثمن الحديث ليس فيه غشوك (كلذا في نصب الرأية ۶۳/۴ -

به راس المال کسبی خرجه حسابول

وَيُجْزَوْنَ أَنْ يُضَيَّفَ إِلَى رَأْسِ الْمَالِ أَجْرَةُ الْقَصَارِ وَأَجْرَةُ الصَّبَاغِ وَالطَّرَازِ وَالنَّقْلِ وَأَجْرَةُ حَمْلِ الْقَطَاعِ أَوْ بِه
 راس المال کسبی د دھویی مزدوری، اود رنگ وړکونکی مزدوری او د نقش ونگار جوړونکی مزدوری،
 (اود گلونو جوړونکی مزدوری، اود غلي منتقل کولو مزدوری ملاوول جائز دی.

هل اللغة > يضيف: ملاؤ كرى، القصار: دھویی، الطراز: نقش اونگار کونکې، الصبغ: رنگ

تخريج > جواز اضافة بعض الاشياء الي راس المال > ابو الحسن قدوري رحمه فرماني. چه د بيع مرابحه اوبيع
 توليه كولو په وخت راس المال يعنى ثمن سره د دھویی مزدوری ملاوول جائز دی. مثلاً يو تھان نې په
 سل روپې واخستلو. بيا نې دھویی ته پنځه روپې مزدوری ورکړله. اودا (کپړه) نې اووینځله. نو اوس
 مشتری دا تھان په پنځه دپاڅه سل روپې باندې په نفع مرابحه يا د نفع نه بغيرد پنځه دپاڅه سل روپو
 په عوض توليه خرڅولې شی. دغه شان که په کپړه نې گلونه (نقش ونگار) جوړکړل. نو ددې نقش ونگار
 کونکي مزدوری د راس المال سره د ملاوولو اجازت دې. دغه شان د رنگريز مزدوری ملاوول جائز
 دی. او دغه شان د گلونو جوړونکي مزدوری ملاوول جائز دی. مثلاً یوسې په سل روپې باندې کمبل يا
 خادر واخستلو. بيا نې چاته لس روپې مزدوری ورکړله. او ددې دواړو طرفونو ته نې گلونه (نقش ونگار)
 جوړکړل. نو اوس که دا سړي د مرابحه يا توليه په طريقه خرڅول اوغواړي. نو د مرابحه په صورت کسبي
 به په لس دپاڅه سل روپې باندې نفع اخلي. اود توليه په صورت کسبي به نې د لس دپاڅه سل روپو په
 عوض خرڅوي. اود دغه شان د یوځانې نه بل ځانې ته د غلي اوړلو مزدوری (يعنی کرایه) راس المال سره
 ملاوول جائز دی. مثلاً یوسې په ديويند کسبي لس منه غنم د دوه سوه روپو په عوض واخستل. بيا نې
 شل روپې د بار راوړلو مزدوری (کرایه) ورکړله. اودا غله نې صبا نپور ته منتقل کړله. نو اوس که
 مشتری په صبا نپور کسبي دا غنم مرابحه يا توليه خرڅول اوغواړي. نو د بار راوړلو مزدوری يعنی شل
 روپې راس المال سره ملاوولي شی. نو د مرابحه په صورت کسبي شل دپاڅه دوه سوه روپې باندې نفع
 اخلي. اود توليه په صورت کسبي به نې د دوه سوه شل روپو په عوض خرڅوي. بهر حال په بيع مرابحه
 او توليه کسبي راس المال سره د دھویی، اود نقش ونگار کونکي، د رنگريز، اود گلونو جوړونکي اود
 غلي منتقل کونکي مزدوری ملاوول جائز دی.

هاللله ① دليل دادې. چه د تاجرانو په عرف کسبي ددې څيزونو مزدوری (خرجه) راس المال سره
 ملاوول جائز دی. او عرف يو شرعی حجت دې. په دې وجه د ذکر شوي څيزونو مزدوری د راس المال سره
 ملاوول جائز دی.

② دويم دليل کوم چه د فقهاؤ يوه قاعده هم ده. دادې. چه کوم څيز پخپله په مبيع کسبي يا ددې په
 قيمت کسبي زياتوالي کوي. د هغې راس المال سره ملاوول جائز دی.
 او کوم څيزونه چه په متن کسبي ذکر دی. دا ټول هم په دې صفت کسبي دی. ځکه چه رنگ، نقش ونگار،
 گلونه جوړول، اود کپړې وينځلو سره په مبيع کسبي زياتوالي کيږي. او په بار راوړلو سره قيمت
 زياتيږي. ځکه چه په ځانې بدلولو سره قيمت بدلېږي. هم دا وجه ده چه د يو څيز قيمت يوځانې کسبي کم
 وي. او په بل ځانې کسبي زيات وي.

دا قاعده اگرچه صحيح ده. خو کله کله ددې خلاف هم کيدلې شی. يعنی داسې کيږي. چه د کوم ځانې نه
 غله منتقل شوې ده. هلته کسبي قيمت زيات وي. او کوم ځانې طرف ته چه منتقل شوې وي. هلته کسبي
 قيمت کم وي. نو اوس په داسې صورت کسبي به په بار اوړلو سره قيمت کميږي. زياتيږي به نه. نو د
 سوداگرو عرف بنياد گرځول زيات مناسب او غوره دی.

د بائع دپاره د استعمال الفاظ

وَيَقُولُ قَامَ عَلَيَّ بَكَذَا أَوْ دَاسِي بِهِ وَائِي. (چه دا خيز) ماته په دومره كښې پريوتې دې وَلَا يَقُولُ اشْرَيْتَنِيه بَكَذَا أَوْ دَا بِهِ نَه وَائِي. چه ما دا په دومره باندې اخستې دې

تدريج < ما يقوله المشتري؟ > ابو الحسن قدوري رحمه الله فرماني. چه كوم خانې كښې راس المال يعنى ثمن سره پورتنى خرچه ملاوولو اجازت دې. هلته كښې به مراهبه يا توليه خرڅولو په وخت دا وائې. چه دا خيز ماته په دومره روپو باندې پريوتې دې. ځكه چه دا وئيل صداقت او رشتيا دى. خودا به نه وائې. چه ما دا خيز په دومره روپو باندې اخستې دې. ځكه چه دايه دروغ وى. او دروغ وئيل حرام دى. خوكه يو كس سامان په سل روپۍ باندې واخستلو. بيا ئې په دې سامان باندې ثمن زيات مثلاً پنځيست دپاخه سل روپۍ اوليكلي. بيا ده په ليكلې شوو باندې مراهبه او كړله. مثلاً مشتري او وئيل. چه كوم رقم په سامان باندې ليكلې شوې دې. د لس روپو په نفع سره ئې ددې په عوض خرڅوم. يعنى يوسل پنځه ديرش روپۍ په عوض ئې خرڅوم. نو دا جائز دى. په دې صورت كښې به خونه دا وائې. چه دا سامان ماته په پنځيست دپاخه سل روپۍ پريوتې دې. اونه به دا وائې. چه ما د يوسل پنځيست روپو په عوض اخستې دې. ځكه چه دا دواړه خبرې دروغ دى. كه داسې او وائې. چه په سامان باندې يوسل پنځيست روپۍ ليكلې شوى دى. په دې باندې لس روپۍ نفع اخلم. او خرڅومه ئې. په داسې وئيلوكښې به د دروغو نه مجرم كيږي.

په مراهبه كښې د خيانت په خبريدلو سره د بيع فتح كولو يا نافذ كولو حكم

فَإِنْ أَظْلَمَ الْمُشْتَرِي عَلَى خِيَانَةٍ فِي الْمُرَابَحَةِ بَيَا كَهَ مُشْتَرِيٍّ فِي مَرَابَحَةٍ كُنِيَ بِه خُيَانَتٌ بَانَدى خبرشو فَبُيَا بِالْخِيَانَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِنْ شَاءَ أَخَذَهُ بِجَبْرِ الثَّمَنِ نود ابوحنيفه رحمه الله په نيز مشتري ته اختيار دې. كه غواړي. نو دا دې د پوره ثمن په عوض واخلي وَإِنْ شَاءَ عَرَدَ اوكه غواړي. نو دا دې واپس كړي

حل اللغة < اطلاع: خبريدل، الترك: پريخودل، الإسقاط: ساقط كول، الثمن: قيمت

تدريج < حكم ظهور الغيابة في المراهبة > صورت د مسئلي دادې. چه يوسرى يو خيز مراهبه خرڅ كړلو. مثلاً دا ئې او وئيل چه ما دا گهرئ په دوه نيم سوه روپۍ اخستې ده. زه پنځوس روپۍ نفع اخلم. او خرڅوم ئې. دويم كس يعنى مشتري دايي مراهبه قبول كړله. بيا مشتري ته پته اولگيدله. چه زما بائع دا گهرئ دوه سوه روپۍ باندې اخستې وه. دده ماسره د پنځوسو روپو خيانت كړې دې. مشتري ته د خيانت علم يا خو د بائع په اقرار كولو سره اوشو. يعنى بائع د خرڅولو نه پس اقرار او كړلو. چه ما دا گهرئ په دوه سوه روپۍ اخستې وه. او بيا مشتري د خيانت دعوه او كړله. اود بينه پيش كولو نه عاجز شو. اود بائع نه ئې د قسم مطالبه او كړله. خوبائع د قسم نه انكار او كړلو. نو په دې صورت كښې به هم د بائع خيانت ثابت شي. بهر حال د بيع مراهبه نه پس كه مشتري د بائع په خيانت باندې خبرشو. نو د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مشتري ته اختيار دې. چه مشتري مبيع يعنى گهرئ په پوره ثمن يعنى د دوه نيم سوه روپو په عوض واخلي. بابيع ختم كړي.

وَإِنْ أَظْلَمَ عَلَى خِيَانَةٍ فِي التَّوَلِيَةِ اوكه په توليه كښې مشتري په خيانت باندې خبرشو أَسْقَطَ عَنْهُ الثَّمَنُ (ن) نود خيانت مقدار دې د ثمن نه ساقط كړي.

توضیح: حکم ظهور الغیابة فی التولية > اوکه بیع تولیه کنی په خیانت باندې خبر شو. مثلاً بائع او وئیل چه مادا گهری په دوه نیم سوه روپی اخستی وه. اود نفع اخستلو نه بغیر ئې په دوه نیم سوه روپی خرڅوم. دویم کس دا گهری واخستله. بیا مشتری ته په تیرو شوو دوو طریقو د بائع د خیانت اقرار یا د قسم نه انکار، په یوې طریقې سره معلومه شوه. چه ده دا گهری په دوه سوه روپی اخستی وه. اود پنځوس روپو خیانت ئې کړې دې. نو د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز به مسمی مقدار یعنی په دوه نیم سوه روپو کنی د خیانت مقدار یعنی پنځوس روپی د بائع نه واپس اخلی. او که ثمن ئې ادا کړې نه وی. نو د خیانت مقدار دې کم کړی. باقی دوه سوه روپی دې ورکړی.

دلیل: د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادې چه د بیع تولیه په صورت کنی که مقدار خیانت کم نکړې شو. نو دسره به تولیه باقی پاتې نشی. ځکه چه بیع تولیه د ثمن اول په عوض کیږی. او دلته کنی داسې نه ده. ځکه چه ثمن اول دوه سوه روپی دی. اود پنځوس روپو ئې خیانت کړې دې. مشتری اول گهری په دوه نیم سوه روپی خرڅه کړې ده. نو که مقدار خیانت یعنی پنځوس روپی د بیع تولیه په صورت کنی کم نکړې شوې. نو دا بیع به د ثمن اول په عوض نه وی. او هرکله چه دا بیع د ثمن اول په عوض نشوه. نو دا به بیع تولیه هم نه وی. او هرکله چه بیع تولیه نشوه. نو دسره تصرف بدل شو. یعنی بیع تولیه، بیع مراحه شوه. او تصرف بدلول ناجائز دی. په دې وجه په بیع تولیه کنی مقدار خیانت یعنی پنځوس روپی کمول متعین شوی.

وَسَّالَ أَبُو یُوسُفَ رَحِمَهُ اللّهُ : اَبُو یُوسُفَ رحمته الله علیه فرماتیلی دی یَحْتَظُّ فِيمَا او چه په مراحه او تولیه دواړو کنی دې د خیانت مقدار کم کړی.

توضیح: مذهب ابي یوسف رحمته الله علیه > حضرت امام ابو یوسف رحمته الله علیه فرمائی چه په بیع مراحه او بیع تولیه دواړو کنی به د خیانت مقدار یعنی پنځوس روپی کمولې شی. هم دا یوقول د امام شافعی رحمته الله علیه دې. د امام احمد رحمته الله علیه مذهب هم دا دې.

دلیل: د حضرت امام ابو یوسف رحمته الله علیه دلیل دادې چه په لفظ مراحه او تولیه کنی اصل دادې چه عقد مراحه وی. او که عقد تولیه، ثمن ذکر کول اصل نه دی. هم دا وجه ده چه په (ولیتک بالثمن الاول) وئیلو سره عقد تولیه او په (بعثتک مراحه علی الثمن الاول) وئیلو سره عقد مراحه منعقد کیږی. خو شرط دا دې. چه ثمن معلوم وی. نو د عقد ثانی یعنی د مراحه او تولیه د ثمن په حق کنی په عقد اول باندې مبنی کیدل ضروری دی. اود خیانت مقدار یعنی پنځوس روپی چونکه په عقد اول کنی ثابت نه دی. ځکه به دا په عقد ثانی کنی ثابتول هم ممکن نه وی. او هرکله چه د خیانت مقدار په عقد ثانی یعنی په مراحه او تولیه کنی ثابتول ممکن نه دی. نو دا به د ثمن نه کمولې شی. خو دومره فرق ضرور دې. چه د خیانت مقدار په عقد تولیه کنی صرف راس المال یعنی د ثمن نه کمولې شی. او په عقد مراحه کنی راس المال او نفع دواړو نه کمولې شی. مثلاً په ذکر شوی مثال کنی دوه نیم سوه روپی راس المال دې. او په دې کنی پنځوس روپی د خیانت مقدار دې. نو هرکله چه مشتری اول گهری د دوه نیم سوه روپو په عوض د بیع تولیه په طریقې خرڅه کړه. نو راس المال یعنی د دوه نیم سوه روپو نه به د خیانت مقدار کمولې شی. یعنی پنځوس روپی به کمولې شی. او دوه سوه روپی به مشتری ثانی، مشتری اول ته ورکوی. اود بیع مراحه په صورت کنی پنځوس روپی کوم چه د خیانت مقدار دې. د راس المال نه به کمولې شی. او چونکه ددې پنځوس روپو نفع لس روپی جوړیږی. ځکه به لس روپی د نفع نه کمولې شی. او هرکله چه پنځوس روپی د خیانت مقدار د راس المال نه، او لس روپی د نفع نه کمې کړې شوې. نو مشتری ثانی به په دوه سوه روپی بخت روپی باندې گهری اخلی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَوَامَامُ مُحَمَّدٌ ﷺ فَرَمَانِي لِي لَا يَحْطُ فِيهِمَا بِه دې دواړو کښې به نه کموي نَخِيرٌ فِيهِمَا چه دواړو کښې مشتری ته اختیار دي.

تخريج < مذهب محمد > او امام محمد ﷺ فرماني. چه په بيع مراهجه او بيع توليه دواړو کښې مشتری ته اختیار دي. که زړه نې غواړي نو مبيع به د پوره ثمن په عوض اخلي او که غواړي نو بيع دي ترک کړي. هم دا يو قول د امام شافعي ﷺ دي.

دليله < د امام محمد ﷺ دليل دادې. چه په عقد بيع کښې کوم ثمن بيانېږي. هم د هغې اعتبار به کولې شي. ځکه چه دغه ثمن معلوم دي. حاصل داچه د ثمن معلوم کيدل ضروري دي. اود ثمن علم په بيانولو سره کيږي. نو ثمن بيانول به معتبر وي. او هر کله چه د ثمن بيانول معتبر شو. نو عقد بيع به هغه ثمن سره متعلق کيږي. کوم ثمن چه بيان شوې دي. او پاتې شوه مراهجه يا توليه بيانول، نو دا د رغبت او شوق زياتولو دپاره دي. يعنې د مراهجه او توليه ذکر کول داسې وصف دي. چه ددې په وجه شوق زياتيږي. لکه د مبيع سلامتيا وصف، يو مرغوب فييه وصف دي. (يعنې خلق نې خوشبوی) اود وصف مرغوب فييه فوت کيدلو سره مشتری ته د مبيع باقی ساتلو، اود ختمولو (فسخ) اختيار وي. خود وصف مرغوب فييه فوت کيدلو په وجه په ثمن کښې د څه کمولو اختيار نه وي. لکه څنگه چه د مبيع عيب دار کيدلو په صورت کښې مشتری ته اختیار وي. چه دي دپوره ثمن په عوض مبيع اخلي. يا بيع رد کړي.

منقولی یا محولی خیز د قبضه نه بغیر په بل کسی خرڅول

وَمَنْ اشْتَرَى شَيْئًا مِمَّا يَنْقَلُ وَمَحْوِلٌ أَوْ كَسَ يُوَكِّسُ بِهِ مَحْوِلَاتٍ كُنِيَ خُ خِزَ وَاسْتَخْلُو لَمْ يَخْزُ لَهُ يَبْعُهُ نود مشتری دپاره ددې خرڅول جائز نه دی حَتَّى يَقْبِضَهُ تَرَدِي چه په دي باندې قبضه او کړي.

حل الله < ينقل > نقل کيدلې شي ، **يتحول** < ګرځيدې شي

تخريج < شرط جواز اشتراء بيع الشئ المنقول > مصنف ﷺ په دې ځانې کښې دا فصل ځکه ذکر کړل چه په دې کښې کوم مسائل ذکر کولې شي هغه د مراهجه او توليه د قبيلې څنې نه دي. خو چونکه دا مسئلې د مراهجه او توليه پشان يو زياتي قيد سره مقيد دي. ځکه نې دا مسائل د بيع توليه او مراهجه نه پس په مستقل فصل کښې ذکر کړي دي.

صورة المسئلة < که يوکس څه خيز منقولی واخستلو. نو تر کومه پورې چه مشتری په دي قبضه اونکړي. مشتری دپاره ددې خرڅول جائز نه دی. يعنې که مبيع د منقوله خيزونو څنې وي. نو په دي باندې د قبضه کولو نه بغیر مشتری دپاره دا په بل خرڅول جائز نه دی. د امام محمد ﷺ په نیز د قبضه کولو نه وړاندې هبه، صدقه وغيره نور تصرفات جائز نه دي.

والله < ① > د عدم جواز دپاره دليل دادې. چه رسول الله ﷺ د غیر مقبوض بيع نه منع فرمايلې ده. د

حکيم بن حزام ﷺ روايت الفاظ دادې. (لَا تَبْعُونَ شَيْئًا حَقَّ لِقَبْضِهِ) (١)

رسول الله ﷺ فرمايلی دی. چه ای حکيم بن حزام! ته هيڅ څيز مه خرڅوه. تردې چه په دي باندې قبضه او کړي. دا روايت او ددې پشان نور رواياتو کښې د طعام اود غير طعام هيڅ تفصيل نشته. بلکه د غير مقبوض بيع نه مطلقاً منع شوې ده. که مبيع طعام وي. او که غير طعام وي.

(١) من حديث عبدالله بن عمر رضي الله عنهما أخرجه أبو داود في البيوع باب ٦٥ رقم ٣٤٩٩ وأحمد في المسند (١٩١/٥) والحاكم في المستدرک

⑦ دویم دلیل دادی چه به بیع باندی د قبضه کولو نه وړاندې ددې په خرڅولو کېنې د عقد فسخ کیدلو د هوکمه ده. په دې طریقېه چه مثلاً حامد د خالد نه غلام واخستلو او په دې باندې د قبضه کولو نه وړاندې حامد په شاهد باندې خرڅ کړلو. حالانکه دا غلام خالد سره هلاک شو. نو دا عقد بیع به فسخ وی. ځکه کومه بیعه چه د حامد او خالد په مینځ کېنې وه. هغه فسخ ده. نو ثابتېه شوه. چه د قبضه نه وړاندې د حامد په شاهد باندې خرڅول سراسر د هوکمه ده. او په کوم بیع کېنې چه د هوکمه وی. هغه شرعاً ممنوع ده. ځکه به دا بیع هم ناجائز او ممنوع وی.

د بیع العقار قبل القبض حکم

وَيَجُوزُ بَيْعُ الْعَقَارِ قَبْلَ الْقَبْضِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ (۱) او غیر منقولې جانیداد د قبضه نه وړاندې خرڅول د شیخینو څخه په نیز جائز دی.

توضیح < جواز بیع العقار > ابو الحسن قدوری رحمه الله فرمائی. چه د شیخینو څخه په نیز د غیر منقولې خیزونو بیع د قبضه کولو نه وړاندې جائز ده.

دلیل < د شیخینو څخه دلیل دادی. چه د بیع رکن یعنی ایجاب او قبول ددې د اهل یعنی د بالغ عاقل نه صادر شوي دي. او د بیع محل یعنی په مال مملوک کېنې واقع شوي دي. او د قبضه کولو نه وړاندې د غیر منقولې خیزونو بیع کېنې څه د هوکمه هم نشته. ځکه چه د غیر منقولې جانیداد هلاکیدل، نادر دی. او نادر کالمعدوم وی. ددې هیڅ اعتبار نه کیږی. نو هر کله چه ارکان د بیع ددې د اهل خلقو نه صادر شوي دي. او د بیع واقع کیدل په داسې خیز شوي ده. کوم چه د بیع محل کیدلې شی. یعنی مبیع مال مملوک دی. او څه د هوکمه هم نشته. نو د بیع په جواز کېنې څه شبه ده. په دې وجه مونږ او وویل. چه د غیر منقولې جانیداد بیع د قبضه کولو نه وړاندې جائز ده.

وَقَالَ مُحَمَّدُ رَحِمَهُ اللَّهُ (۲) او امام محمد فرمائی لَا يَجُوزُ چه دا بیع جائز نه ده

توضیح < مذهب محمد رحمه الله > په ذکر شوي مسئله کېنې دامام محمد رحمه الله مذهب دا دی چه غیر منقول خیز هم د قبضه کولو نه وړاندې خرڅول جائز نه دی.

① **والله** < ① امام محمد رحمه الله دلیل د حدیث ددې عنی بیع مال یقبض، مطلق کیدل دی. یعنی لفظ ده، ما، شی منقول او غیر منقول دواړو ته عام دی. دغه شان په حدیث لاتبعین شیاً حتی تقبضه لفظ دشی دواړو ته عام دی. نو ددې دواړو حدیثونو نه معلومه شوه. چه د قبضه کولو نه وړاندې نه دشی منقول بیع جائز ده. او نه د شی غیر منقول بیع جائز ده.

الجواب عنه < د حدیث ددې عن بیع مال یقبض > د اطلاق جواب د شیخینو څخه د طرفه دادی. چه د کتاب الله، سنت رسول ﷺ، او اجماع امت د درې وارو عموم د قبضه کولو نه وړاندې د منقول او غیر منقول دواړو د بیع په جواز باندې دلالت کوی. ② د الله تعالی ارشاد دی. (وَأَكَلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذْ كَانَ ثَمَرًا مِنْ ثَمَرِهِ) ③ او په حدیث کېنې دی. دیا معشر التجار ان الشیطان والاسم یضمان الیهیم فشیروا بیکم بالصدقه ای د سوداگرو ددې اشیطان او گناه د بیع په وخت دواړه موجود وی. نو تاسو خپلې بیع صدقه سره ملاز کړی. یعنی څه صدقه کوی. ④ او اجماع داده. چه د نبی کریم ﷺ د بعثت په وخت به خلقو اخستل خرڅول کول. نبی کریم ﷺ په دوی

① (القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمه الله كما في فتح القدير (١٣٨٨/٦) والكفاية (١٣٨٨/٦، ١٣٩) والدر المختار (١٨١٤) نقلاً عن القول الرابع (٥٦٢) -

باندې څه نکیر نه دي فرمائيلې. بلکه دوی نې په دي عمل باندې ثابت اوساتل. اوهم په دي باندې د امت اجماع ده. بهر حال دا درې واړه دليلونه د خپل عموم په وجه د منقول اوغيرمنقول دواړو د بيع په جواز باندې دلالت کوي. د قبضه نه وړاندې هم او د قبضه کولو نه پس هم.

⑦ دويم دليل قياس دي. يعنی منقوله خيزونه په غيرمنقوله خيزونو باندې قياس شوی دی. چه لکه څنگه د قبضه نه وړاندې د منقوله خيز بيع جائز نه ده. دغه شان د غيرمنقوله خيزونو بيع هم جائز نه ده. او دواړو په مينځ کينې علت جامعه د بيع غيرمقبوض کيدل دی.

قياسه:-- صاحب د هدايه په هدايه کينې فرماني چه د غيرمنقوله جائد اودنو بيع د اجاره پشان ده. يعنی لکه څنگه چه غيرمنقوله جائداد، کور، زمکه وغيره د قبضه کولو نه وړاندې اجاره باندې ورکول جائز نه دی. دغه شان ددې د قبضه کولو نه وړاندې خرڅول هم جائز نه دی.

الجواب عنه: د امام محمد رحمته الله عليه د قياس جواب دا دي. چه اجاره مقيس عليه جوړول تيك نه دی. ځکه چه په اجاره کينې هم هغه اختلاف دي. کوم چه په بيع کينې دي. يعنی که يوکس کور واخستلو. نومشتري دپاره په دي باندې د قبضه کولونه وړاندې دا په اجاره باندې ورکول. د امام محمد رحمته الله عليه په نيز ناجائز دی. او د شيخينو رحمته الله عليهم په نيز جائز دی. نو هرکله چه د بيع پشان اجاره هم مختلف فيّه ده. نو بيع په اجاره باندې قياس کول څنگه درست دی.

الجواب التلويحي: اوکه دا اومنلې شی. چه د قبضه کولونه وړاندې اجاره بالاتفاق ناجائز ده. اوهم په دي فتوی ده. نو په دي صورت کينې په جواب داوی. چه اجاره نوم دي. د تملك منافع، يعنی په اجاره کينې منافع معقود عليه وی. او د منافع هلاکيدل نادر نه دی. بلکه د شی منقول پشان هلاکيدل غالب دی. حاصل داچه منافع د هلاکيدلو په احتمال کينې د منقول پشان دی. نولکه څنگه چه د قبضه کولو نه وړاندې د شی منقول بيع جائز نه ده. دغه شان به اجاره هم جائز نه وی.

په کيل او وزن سره اخستلو نه پس د مشتري ثاني دپاره د کيل او وزن نه بغير د تصرف حکم

وَمَنْ اشْتَرَى مِكْيَلًا مُكَائِلَةً فَرَمَانِي. اوکه يوکس څه مکيلي خيز په کيل سره واخستلو اَوْ مَوْزُونًَا مَوْزَونَةً يَا نِي موزونی خيز په وزن سره واخستلو فَاکْغَالَهُ بياني دا کيل کرو اَوْ اَنْزَنَهُ يَا نِي دا وزن کرو ثُمَّ بَاعَهُ مُكَائِلَةً اَوْ مَوْزَونَةً بِيَا نِي دا په کيل يا وزن سره خرڅ کرو ثُمَّ يَجِزُّ لِلْمُشْتَرِي مِنْهُ اَنْ يَبِيعَهُ وَلَا اَنْ يَأْكُلَهُ نود مشتري ثاني دپاره ددې خرڅول يا خوړل جائز نه دی حَتَّى يُعِيدَ الْكَيْلَ وَالْوَزْنَ تردې چه د کيل يا وزن اعاده اوکړي.

هل اللغة: مکايلة: په تول سره ، موازنة: په وزن سره ، الأكل: خوړل ، الإعادة: راگرځول

تدريج: < صوره المسئله > صورت د مسئلې دادې. که يوکس څه مکيلي خيز مثلاً غنم يا اوربشي د کيل په شرط سره واخستل. مثلاً دا نې اوونيل. چه ما دا غنم د سلو روپو په عوض په دي شرط سره واخستل. چه دا لس قفيزه دی. ياني څه موزونی خيز مثلاً اوسپنه يا سره زر نې د وزن په شرط سره واخستل. مثلاً دا نې اوونيل. چه ما د سلو روپو په عوض دا اوسپنه په دي شرط واخستله. چه دا لس منه ده. حاصل داچه مکيلي يا موزونوی خيز نې په اندازه سره واخستلو بلکه د کيل يا وزن په شرط سره نې واخستل. بيا مشتري دا کيل کړل. او واني خستل. يا نې وزن کړل. او واني خستل. بيا په مبيع باندې د قبضه کولو نه پس مشتري دا د کيل يا وزن په شرط سره خرڅ کړل. نو مشتري ثاني ته په دي مبيع کينې د تصرف کولو اجازت دي. تردې چه مشتري ثاني دوباره کيل يا وزن اوکړي. يعنی مشتري ثاني ته د کيل يا وزن کولو نه وړاندې په مبيع کينې د تصرف اجازت نشته. چه نه نې خرڅولې شی. اونه نې

خوړلې شی. حاصل داچه لکه څنگه مشتری اول خپل خان دپاره کیل یا وزن کړې وو. دغه شان به مشتری ثانی هم خپل خان دپاره کیل یا وزن کوی. د امام شافعی، امام مالک، او امام احمد رحمهم هم دا قول دي.

① **دالله** دلیل د حضرت جابر رضی الله عنه حدیث دأن النبی صلی الله علیه و آله من یم الطعام حق یمری فیہ صاعان صاع البائس و صاع المشتري د دي. یعنی، رسول الله صلی الله علیه و آله د غلي د بیع نه منع فرمائیلې ده. تردې چه په دې کښې دوه ځله صاع جاری نکړې شی. یو ځل د بائع صاع، او دویم ځل د مشتری صاع، په حدیث کښې د بائع نه مراد مشتری اول دي. اود مشتری نه مراد مشتری ثانی دي. یعنی چه کله مشتری اول خپل خان دپاره کیل یا وزن اوکړی. نو هله نې په بل کس باندې خرڅولې شی. یا نې خوړلې شی. د حدیث منشاء (مقصد) بالکل دا نه دي. چه په بیع واحد کښې یو ځل بائع کیل یا وزن اوکړی. او په دویم ځل دده مشتری کیل یا وزن اوکړی. ځکه چه په دې باندې د ټولو اتفاق دي. چه عقد واحد دوه ځله د کیل یا وزن محتاج نه وی.

② دویم دلیل دادې. چه په کیلي یا وزنی څیز کښې احتمال دي. چه شاید دا د مشروط مقدار نه زیات وی. یعنی چه کله مشتری اول کیل یا وزن اوکړلو. نو شاید ده پخپل کیل یا وزن کښې دهوکه خوړلې وی. او څومره قدرې مبيع نې چه مقرر کړې دي. ددې نه زیات وی. او ښکاره ده. چه دا زیاتوالې د بائع یعنی د مشتری اول مال دي. اود بل په مال کښې چونکه تصرف کول حرام دی. په دې وجه د مشتری ثانی دپاره په دې کښې د تصرف کولو نه خان ساتل واجب دی. اودا احتمال هغه وخت لرې کیدلې شی. چه کله مشتری ثانی پخپله کیل یا وزن اوکړی. او اطمینان حاصل کړی. ددې دلیل نه معلومه شوه. چه مشتری ثانی د خپل بائع یعنی د مشتری اول په کیل یا وزن باندې اکتفاء اونکړی. بلکه پخپله دده دپاره هم کیل یا وزن کول ضروري دي.

په ثمن کښې قبل القبض تصرف کول

وَالْتَصَرَّفَ فِي الثَّمَنِ قَبْلَ الْقَبْضِ جَائِزٌ فَرَمَانی. اود قبضه نه وړاندې په ثمن کښې تصرف کول جائز دی

توضیح صورت د مسئلې دادې. چه د عقد بیع نه پس په ثمن باندې د قبضه کولو نه وړاندې د بائع دپاره په ثمن کښې د تصرف کولو اجازت دي. ثمن که د،، مالا یتعین،، د قبیلې څنې وی. لکه نقد شو. او که د،، ماتعین،، قبیلې څنې وی. لکه مکيلي یا موزونی څیزونه شو. مثلاً که یوکس یو اوښ د سل روپو په عوض، یا نې د یو کرغمنو په عوض خرڅ کړلو. نود بائع دپاره دراهم او غنمو په بدله کښې بل څه څیز اخستل جائز دی.

دلیل دلیل دادې. چه په ثمن کښې تصرف جائز کونکې څیز ملک دي. یعنی مالک ته پخپل ملوک څیز کښې د تصرف اجازت وی. اود عقد بیع نه پس بائع د ثمن مالک کیږی. که په دې نې قبضه کړې وی. او که نه وی کړې.

په ثمن یا مبيع کښې د کمی زیاتې حکم

وَجَوَّزَ لِلْمُشْتَرِي اَوْد مشتری دپاره جائز دی أَنْ يَزِيدَ لِبَيْتِهِ فِي الثَّمَنِ چه د بائع دپاره په ثمن کښې

① من حدیث جابر رضی الله عنه أخرجه ابن ماجه فی التجارات باب ٣٧ رقم ٢٢٢٨ وابن أبي شیهة فی المصنف (١٩٧/٧) والدارقطني فی منته (٨/٣) رقم ٢٤ والبيهقي فی السنن الکبری (٥١٦/٥) رقم ١٠٧٠٠ وی معرفة السنن والآثار رقم ٣٤٦٣ -

اضافه او کړی ویکوژو للبائیم أن یزید للمشتري فی البیع، اود بائع دپاره جائز دی. چه مشتری دپاره په مبيع کښې اضافه او کړی ویکوژو أن یخطف من البیع اودا هم جائز دی. چه دشمن نه کم کړی.

هل اللغة > الزيادة، زیاتیدل، العطف، کمیدل، الإستحقاق: مستحق کیدل

تخریج > صورة المسئلة > صورت د مسئلې دادې. که مشتری د بائع دپاره په ثمن کښې څه اضافه د زیادت او کړی. نو جائز ده. مثلاً یو غلام نې په سل روپۍ واخستلو. بیا مشتری د لسو روپو اضافه او کړله. نو دا اضافه کول جائز دی. دغه شان که بائع په مبيع کښې اضافه او کړی. یا په ثمن کښې څه کم کړی. نو بیا هم جائز دی. مثلاً یوسړی د سلو روپو په عوض یو من غنم خرڅ کړل. بیا نې په دې کښې د لس کلو غنمو اضافه او کړله. یا نې سل روپۍ په ثمن کښې کمې کړې. نو جائز دی.

وَيَعْلَقُ الْإِسْتِحْقَاقُ بِجَمِيعِ ذَلِكَ ددې ټولو سره به استحقاق متعلق وی

تخریج > او استحقاق به په اصل او زیات شوی دواړو سره متعلق وی. نو په ثمن کښې د اضافه کولو په صورت کښې به بائع ته د مبيع منع کولو حق هغه وخته پورې حاصل وی. چه تر کومه پورې دې اصل ثمن او زیات کړې شوې ثمن وصول نکړی. او دغه شان به مشتری ته د مبيع غوښتلو اختیار هغه وخته پورې نه وی. چه تر کومه پورې دې مزید او مزید علیه یعنی اصل ثمن او اضافه شوې بائع ته ور نکړی. اود ثمن کمولو په صورت کښې مشتری د مابقی ثمن سپارلو نه پس د پوره مبيع غوښتلو حقدار دې. او که مبيع مستحق شو. یعنی چا د استحقاق دعوه او کړله. او مبيع نې د مشتری نه واخستلو. نو په ثمن کښې د اضافه کولو په صورت کښې به مشتری د بائع نه اصل ثمن او اضافه شوې ثمن دواړه واپس اخلي. اود ثمن کمولو په صورت کښې به مابقی ثمن واپس اخلي.

القاعدة > حاصل داچه زمونږ په نیز په ثمن کښې زیاتې کول، او یا کمې کول، اصل عقد سره ملاوړېږي.

ګویا اصل عقد هم په دې زیاتوالې یا کموالي باندې واقع شوې وو. (۲)

دلیل > دلیل دادې. چه بیع په دریو طریقو مشروع شوې ده. ① بیع خاسر په دې کښې تاوان وی. نو که په ثمن کښې زیاتوالې او کړې شو. نو دا زیاتوالې بیع خاسر لره بیع عادل، او بیع عادل لره رابع ګرځوی. ② او په بیع رابع کښې نفع وی. او که د ثمن نه څه کموالي او کړې شی نو دا بیع رابع لره عادل، او بیع

① القول الرابع هو هذا قول الجمهور کذا في الدر المختار (١٨٦٤) والبحر (١٢١٦) نقلاً عن القول الرابع (٥٧٢) -

② **ملهب و فو کښه:** - اود امام زفر او امام شافعي کله په نیز د زیاتوالې او کموالي اصل عقد سره ملاوړولو اعتبار کول صحیح نه دی. بلکه په ثمن کښې زیاتوالې کول به د مشتری ..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

بقیه حاشیه: طرفه ابتدا، احسان کول او هبه کول وی. یعنی د عقد بیع نه پس ګویا د شروع نه احسان شوې دې. اود مشتری د طرفه بائع دپاره هبه شوې دې. اود هبه د صحت دپاره چونکه قبضه شرط ده. په دې وجه زیاتې مقدار باندې چه کله د بائع قبضه اوشی. نو هله به دا هبه صحیح وی. او که په مبيع کښې څه زیاتې کړې شو. نو دا به د بائع د طرفه ابتدا، هبه وی. او که بائع په ثمن کښې څه کمې او کړلو. نو دا به د بائع د طرفه مشتری د ثمن یوې حصې نه بری کول وی. ځکه که مشتری دا رد کړی. نو دا رد کښې. یعنی که مشتری د ثمن کمول قبول نکړی. بلکه دا واپس کړی. نو د بائع په کمولو سره به نه کمږی. بهر حال ددې دواړو حضراتو په نیز زیاتوالې او کموالي اصل عقد سره نه یوځانې کږې. بلکه زیاتوالې دسره (خانله) یو احسان او هبه ده. او کمول د ثمن د یو مقدار نه بری کول دی.

عادل لره خاسر گر خوی. ⑤ او په بیع عادل کښې نه تاوان وی او نه نفع وی. او که په مبیع کښې زیاتوالی او کړې شو. نو دا زیاتوالی د مشتری په حق کښې بیع خاسر لره عادل، او بیع عادل لره رابع گر خوی. اود بانع په حق کښې رابع لره عادل، او عادل لره خاسر گر خوی. نو بانع او مشتری چه کله د عقد بیع نه پس خپل مینځ کښې په رضامندی سره په ثمن یا مبیع کښې څه اضافه او کړله. یا نې کمې او کړلو. نو گویا دوی خپل عقد بیع یو وصف مشروع نه بل وصف مشروع طرف ته بدل کړلو. یعنی خاسر نې عادل، او عادل نې رابع کړلو. یا یې رابع عادل کړلو. یا عادل نې خاسر کړلو. او بانع او مشتری ته د اصل عقد فسخ کولو اختیار دې. نو د عقد بیع یو وصف نه بل وصف طرف ته د متغیر کولو اختیار به په درجه اولی وی. ځکه چه په وصف کښې تصرف کول، په اصل شی کښې د تصرف کولو نه اهن او آسان دی.

په نقد ثمن سره خرڅولو نه پس د قرض په نېټه ورکول

وَمَنْ بَاْعَ بِثَمَنِ حَالٍ مَصْنَفٍ فَرَمَانِ. او که یو کس څه خیز د نقد ثمن په عوض خرڅ کړ و ثُمَّ أَجَلُهُ أَجَلًا مَقْلُومًا بِيَا (د مشتری دپاره) نې یو معلوم میعاد مقرر کړ و صَارَ مُؤَجَّلًا ثَمَنٌ بِهِ قَرْضٌ شَى.

حل اللغة > ثمن حال: نقدې پیسې، الأجل: نېټه، التأخير: روستو کول

تذريح > **صورة المسئلة** > صورت د مسئلې دادې. که یو کس یو خیز د نقد ثمن په عوض خرڅ کړلو. بیا بانع د ثمن ادا کولو دپاره یو میعاد (نېټه) مقرر کړله. نو ددې دوه صورتونه دی. میعاد به معلوم وی. یا به مجهول وی. که میعاد معلوم دې. نو دا میعاد مقررول جائز دی. او هم دا قول د امام مالک رحمته الله دې. (۱)

دلالة ① دلیل دادې. چه ثمن د بانع حق دې. او هر حق والا ته پخپل حق کښې د تصرف کولو اختیار وی. ځکه به بانع ته دا اختیار حاصل وی. چه دې د مشتری په حق کښې آسانتیا پیدا کولو دپاره د خپل حق مطالبه د یو معلومې مودې پورې موخر کړی.

② دویم دلیل دادې. چه د بانع ثمن ادا کولو دپاره میعاد مقررول، مشتری د معلوم میعاد راتللو پورې د ثمن مطالبې نه بری کول دی. او بانع ته چونکه دا اختیار حاصل دې. چه دې دسره د ثمن نه مشتری بری کړی. نو د یو محدود وخت پورې د مطالبې نه د بری کولو اختیار به په درجه اولی حاصل وی. **حكم التأجيل الي اجل مجهول و صورتيه** > او که میعاد مجهول وی. ① نو که جهالت فاحشه وی. مثلاً د ثمن ادا کولو دپاره نې د هوا چلیدلو، یا باران وریدلو پورې میعاد مقرر کړلو. نو دا جائز نه دې. یعنی ددې میعاد اعتبار به نه کیږي. بلکه بانع ته به هروخت د مطالبه اختیار حاصل وی.

② او که جهالت بسیره وی. مثلاً د ثمن ادا کولو دپاره نې فصل کټ کیدلو، یا غوښل کولو پورې میعاد مقرر کړلو. نو دا جائز دې. یعنی ددې میعاد پوره کیدلو نه وړاندې به بانع ته د مطالبه حق نه وی. دلیل دادې. چه د عقد بیع نه پس ثمن مؤجل کول، د کفاله په مرتبه کښې دی. او وړاندې تیر شوی دی. چه کفاله د جهالت بسیره سره صحیح کیږي. خود جهالت فاحشه سره نه صحیح کیږي. نو هم دغه شان دین ثمن په جهالت بسیره سره مؤجل کول درست دی. خو جهالت فاحشه سره مؤجل کول ټیټ نه دی. که په

۱، **طلب زفوئنه** :- او امام شافعی او امام زفر رحمته الله فرماني. چه په میعاد مقررولو سره به ثمن قرض نه وی. اگرچه میعاد معلوم دې. ددې دواړو حضراتو په نیز د معلوم میعاد مقررولو باوجود بانع فی الحال د ثمن مطالبه کولی شی.

عقدبیع کښې اجل (نیټه) شرط اوگرځولی شو. نو عقدبیع جهالت فاحشه او جهالت یسیره دواړو سره فاسد پېږي. تفصیل وړاندې تیر شوې دي.

مدیون ته مهلت ورکول

وَكُلُّ دَيْنٍ حَالٍ إِذَا أَجَلُهُ فرمائی. او هر دین معجل کله چه صاحب دین د مدیون دپاره څه میعاد مقرر کړی صَاحِبُهُ صَارَ مُؤَجَّلًا، نو هغه مؤجل کیږي (الْأَلْقَرَضُ) فَإِنَّ تَأْجِيلَهُ لَا يَبْصُرُ خو قرض څکه چه د دې مؤجل کول صحیح نه دی.

توضیح: عدم جواز تأجيل القرض د قرض اخستونکي په ذمه چه څه واجب وی هغه دین دې او قرض ورکونکې چه څه ورکړی هغه قرض دې مثلاً زید عمرو ته زر روپۍ ورکړې نو دا زر روپۍ د زید په حق کښې قرض دې اود عمرو په حق کښې دین دې دقرض او دین په مینځ کښې د فرق پیژندلو نه پس د متن مسئلې ته راشه

هر هغه دین چه د هغې ادا کول فی الحال په ذمه واجب وی. که په دې کښې صاحب دین د مدیون دپاره څه معلوم میعاد مقرر کړی. نو دا به دین مؤجل شی. دلیل وړاندې تیر شوې دي. چه دین د صاحب دین حق دې. دې خپل حق بالکلیه ساقطولی هم شی. اود مدیون د سهولت په خاطر د دین مطالبه مؤخر کولې هم شی.

خو زموږ په نیز که د قرض ادا کولو دپاره څه میعاد مقرر کړې شو. نو دا ټیک نه دي. بلکه د میعاد مقررولو نه پس قرضخواه (قرض غوښتونکې) د قرضداري نه فوری مطالبه کولې شی. حاصل دا که په قرض کښې څه میعاد مقرر کړې شو. نو قرضه به ټیک وی. او میعاد به باطل وی.

دلیل: دلیل دادې. چه قرضه په ابتداء کښې احسان او تبرع ده. که قرضه ورکونکي د (أقرضتك هذه الألف) په ځانې (أعرتك هذه الألف) او وئیل. نو صحیح کیږي. او کوم کس چه د احساناتو او تبرعات اختیار نه لري. هغه ته د قرضه ورکولو اختیار هم نه وی. لکه نابالغه بچي، وصی، غلام، مکاتب. نو ثابت شوه. چه قرضه د تبرعاتو څنې ده. اود انتهاء په اعتبار سره قرضه معاوضه ده. څکه چه سړې قرضه دې دپاره ورکړی. چه ددې نه پس د دې بدل واخلي. هم دا وجه ده. چه په قرضه اخستونکي باندې بیعنه هم د هغه څیز واپس کول واجب نه وی. کوم چه ده د قرضخواه نه اخستي دي. بلکه ددې مثل واپس کول واجبیږي. ددې نه معلومه شوه. چه قرضه د انتهاء په اعتبار سره معاوضه ده.

علي اعتبار الانتهاء: نو د قرض ابتدائی حالت په اعتبار کولوسره خو په قرض کښې میعاد نه لازمیږي. لکه څنگه چه په اعاره (قرض) کښې میعاد نه لازمیږي. که یوکس خپل څه سامان یو میاشت پورې چاله په عاریت (قرض) باندې ورکړو. نو په عاریت (قرض) باندې ورکونکې که اوغواړی. نو خپل سامان فوری طور باندې واپس اخستلی شی. څکه چه په عاریت (قرض) باندې ورکول تبرع (احسان) ده. او په تبرعاتو کښې جبر (زور) نه کیږي. او که میعاد لازم کړې شو. نو دا به په معیار په قرض ورکونکي، باندې جبر وی. څکه چه د میعاد لازمولو په صورت کښې عاریت باندې ورکونکي ته د میعاد تیریدلو نه وړاندې د مطالبه اجازت نه وی. نو لکه څنگه چه په اعاره کښې میعاد لازم نه وی. دغه شان قرضه هم چونکه تبرع ده. (احسان دي) په دې وجه به په قرضه کښې هم میعاد لازم نه وی.

علي اعتبار الانتهاء: اود انتهاء په اعتبار کولو سره میعاد مقررول صحیح نه دی. څکه چه قرضه د انتهاء په اعتبار سره د میعاد مقررولو په صورت کښې به، بیع الدراهم بالدراهم نسیئنه، شی. اود دراهمو په عوض قرض خرڅول ربوا ده. اگرچه په دراهمو کښې کمې زیاتې نه وی. اود ربوا لازمیدل د قرض د

فساد تقاضا کړی. حالانکه په شریعت د اسلام کښې قرضه ورکول مندوب او مستحب دی. اود قرضه په جواز باندې د امت مسلمه اجماع ده. نو مونږ د قرضه ابتدائي حالت اعتبار اوکړلو. اود ميعاد لازمولو نه بغير ددې د جواز قائل شو.

بَابُ الرِّبَا

ترجمه (دا) باب د ربوا (په بيان کښې) دي.

تصريح < **المناسبة بين العراصة والربوا** > او باب الربوا ته د باب مراحه سره خاص طور باندې مناسبت حاصل دې. چه په ربوا او مراحه دواړو کښې په هريو کښې زياتوالي کيږي. البته د مراحه زياتوالي حلال وي. اود ربا زياتوالي حرام وي. او چونکه په اشياؤ کښې حلت اصل دې. په دې وجه د مراحه احکام وړاندې اود ربوا احکام وروسته بيان کړي شو.

معني الربوا لغة < ربوا، بکسر الراء، په لغت کښې د زياتوالي په معنى ده. لکه ونيلې شی. (هذه ايرواح هنا) دا ددې نه زيات دي.

الربوا في الشرع < د شريعت په اصطلاح کښې ربوا، معاوضة مال بمال، کښې د هغه مالي زياتوالي نوم دې. چه د هغې په مقابلې کښې عوض نه وي.

ربوا بالا جماع حرام ده. او ددې حرمت منصوصي دې. لکه چه د الله تعالى ارشاد دې. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا) **تَأْكُلُوا الرِّبَا**

الزواج لآكل الربوا > او الله تعالى د سود خوړونکي والا دپاره پنځه سزاگانې بيان کړې دي. ① تخبط: سود خوړ به د قيامت په ورځ د قبر نه داسې پاسي چه مغيوط الحواس به وي ② الله تعالى د سود مال ختموي ③ سود خواره دې د الله جنگ ته ځان تيار کړي ④ سود حلال گنل کفر دې ⑤ سود خوړ که د خپل سود نه منع نه شو نو دوی جهنميان دي

تغليظ حرمة الربوا في الحديث < او رسول الله ﷺ په سود خوړونکو، ددې تحرير ليکونکو، او ددې په دواړو گواهانو باندې لعنت فرمايلې دي. لکه چه په ترمذي کښې د ابن مسعود ؓ حديث دې. (لعن رسول الله ﷺ آكل الربوا مرگله وشاهديه وکاته) **مکيلي او موزوني خيز په کمی زياتي سره هر څول اود ربوا علت**

الربا قهراً ربوا په هر داسې خيز کښې حرام شوې ده. **فی کل مکيل او موزون** چه دا کيلي يا وزني وي (وَأَذَابٌ يُولِيهِ مُمْسِكًا) کله چه دا د خپل جنس په عوض زياتوالي سره خرڅ کړې شی.

هل اللغة < **مفاضل**: يودبل نه زيات، **مکيل**: هغه خيز چه په پيمانه سره ناپ کولې شی، **موزون**: هغه خيز چه په تله باندې وزن کولې شی

تصريح < **حرمة الربوا في کل مکيل او موزون** > ابو الحسن قدوري ؒ فرماني. چه ربا، په هر مکيلي او موزوني خيز کښې حرام ده. په دې شرط چه ددې د جنس په عوض کمی زياتي سره خرڅ کړې شی. نو زمري په نيز د ربا، علت، کيل مع الجنس، يا، وزن مع الجنس، دي. يعنې په کومو دوه خيزونو کښې چه مبادله شوې ده. هغه دواړه مکيلي وي. يا موزوني وي. خو ددې دواړو جنس يو وي. او که دواړه عوضونه موزوني وي. جنس يو نه وي. مثلاً سره زر او سپين زر. دواړه مکيلي وي. خو جنس يو نه وي. لکه غنم او اوريشې. نو ددې دواړو په مينځ کښې ربوا او زياتوالي حرام نه دي. علامه مرغيناني ؒ

فرمانیلی دی چه لفظ د قدر چونکه کیل او وزن دواړو ته شامل دې. په دې وجه دا هم ونیلې شی. چه علت د ربوا، قدر مع الجنس، دې.

قَالَ الْعَلَمَةُ الْكَبِيرُ مَعَ الْجَنَسِ نُو عَلَتْ زَمُونُ بِه نِيز كِيل مَعَ الْجَنَسِ وَالْوَزْنُ مَعَ الْجَنَسِ

تفسیر: «**علة الربوا**» د ربوا علت د، قدر مع الجنس، د ربوا په علت کیدلو کښې اصل دهن اېښ سعيده الغدري رحمته الله رسول الله صلی الله علیه و آله **أَهْ قَالَ أَلْهَبَ بِالْهَبِّ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالْفَعْلَةُ بِالْفَعْلَةِ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالْحِطَّةُ بِالْحِطَّةِ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالشَّعْرُ بِالشَّعْرِ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالْمَلَحُ بِالْمَلَحِ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالتَّيْرُ بِالتَّيْرِ مَثَلًا بِمَثَلٍ يَدُ أَيْدٍ وَالْفَعْلُ دَبْوًا، وَالاخْتِلَافُ بِالْاَهْوَابِ»** دا حدیث د اعراب په اعتبار سره په دوه طریقو نقل دې. یو خو کلمات سته او لفظ مثل په رفع سره دی. په دې صورت کښې به مضاف مقدر وی. تقدیر عبارت به داسې وی. **يَعِمُّ الْحِطَّةُ بِالْحِطَّةِ مَثَلًا بِمَثَلٍ**، **يَعِمُّ الْحِطَّةُ** به مبتدا وی. او مثل به ددې خبر وی.

په دوم روایت کښې دا کلمات او لفظ د مثل منصوب دې. په دې صورت کښې به فعل امر بیعوا مقدر وی. تقدیری عبارت به داسې وی. **يَبْعُو الْحِطَّةُ بِالْحِطَّةِ**، **الْحَدِيثُ** دا کلمات په د بیعوا مفعول کیدلو په وجه منصوب وی. او لفظ مثلاً په حال کیدلو په وجه منصوب وی. په حدیث کښې مثلاً بمثل نه مراد دادې. چه دواړه عوض کیل یا وزن کښې برابر وی. اود یداً بید نه مراد دادې. چه په دواړه عوضونو کښې په مجلس عقد کښې قبضه اوشی. حاصل داچه اتحاد قدر اود اتحاد جنس په صورت کښې په عوضین کښې د کیل یا وزن په اعتبار سره برابری هم شرط ده. او په عوضینو باندې قبضه هم شرط دې.

توضیح الفاعلة «علامه مرغینانی رحمته الله فرمانیلی دی. چه د ټولو مجتهدینو په دې باندې اجماع ده. چه د فضل اوزیاتوالی حرام کیدلو حکم معلول دې. یعنی په علت باندې مبنی دې. که علت اوموندې شی. نو ربوا یعنی حرمت فضل به متحقق وی. گنې ددې تحقق به نه کیږي. اگر چه اصحاب ظواهر د قیاس او علت انکار کوي. او په حدیث کښې ذکرشوی شپږ څیزونو سره ربوا خاص کوي. خو چونکه د آنمه اریطه په نیز حکم د ربوا معلول دې. په دې وجه د ربوا د علت بیان ضروری دې. نو اوگوری چه زمونی په نیز د ربوا علت، قدر مع الجنس، دې. چه په حدیث کښې د ذکرشوی شپږ څیزونو ته علاوه کوم ځانې کښې دا علت اوموندې شی. هلته به ربوا متحقق وی. مثلاً د چوني تبادل که د چوني سره اوشی. نو په دې کښې به فضل او زیاتوالی ته ربوا وائی. ځکه چه دواړه عوض کیلی دی. اود دواړو جنس هم یو دې. اوهم دغه شان که د اوسپنې، پیتل، او قلعي (یو قسم د هات) ددې د هم جنس په عوض خرڅ کړې شی. نو یو طرف ته فضل او زیاتوالی به ربوا شماری شي. ځکه چه دواړه عوض وزنی کیدلو سره سره متحد الجنس هم دی.» (١)

(١) من حدیث مبادین صامت رحمته الله آخرهجه مسلم الساقا رقم ٨١ و اېود اول الیوم باب ١٢ رقم ٣٣٥ و التزمی الی الیوم باب ١٢

رقم ١٣٠ و ابن ماجه التجرات باب ٢٨ رقم ٣٣٥

(٢) **مذهب الشافعي رحمته الله** اود امام شافعي رحمته الله په نیز د ربوا علت په مطعوماتو کښې طعم دې. او په ائمان کښې نمن دې. چه په هر هغه څیز کښې به ربوا حرام وی. چه په هغې کښې طعم کیدل یا نمن کیدل اوموندې شی. د مطعوم نه مراد هر هغه څیز دې. کوم چه عام طور باندې خوړلې شی. که روزی جوړه شی. یا سالن جوړه شی. اوکه د تلذذ او تفکله (یعنی د خوند اومزې) په طور وی. ددې تعریف په بنیاد باندې مطعوماتو کښې میوي، غله، سبزیا، او ټولي

حاصل دا شو چه د حديث مقصد د اموال ربويه بيع كېنې د عوضينو په مينځ كېنې معاثلت شرط كيدل بيانول دي. اود معاثلت په ثابتولو كېنې قدر او جنس مؤثر وي. ځكه چه معاثلت صوري د قدر په ذريعه حاصلېږي. او معاثلت معنوي د جنس په ذريعه حاصلېږي. په دې وجه دا دواړه د رياء علت او گرځولي شو. او طعم او ثمنيت ته په معاثلت ثابتولو كېنې هيڅ دخل نشته. په دې وجه دا د رياء علت اونه گرځولي شو.

مفصلې اوموزونې څيز برابر خرڅول

فَإِذَا: بَيْعُ الْمَكِيلِ أَوِ الْمَوْزُونِ بِمِثْلِهِ مَثَلًا بِمِثْلٍ هر كله چې كيلي يا وزني څيز ددې د هم جنس په عوض برابر برابر خرڅ كړي. **جَاَزَ الْبَيْعُ فِيهِ** نو په دې كېنې بيع جائز ده.

تدريج > جواز البيع في المكيل والموزون مثلاً بمثل > هر كله دا ثابت شو. چه زمونږ په نيز علت ربوا، قدر مع الجنس، دي. نو كه څه كيلي څيز ددې هم جنس كيلي څيز په عوض يا وزني څيز ددې د هم جنس وزني څيز په عوض برابر خرڅ كړې شي. نو دا بيع جائز ده.

دليله > دليل دا دې چه مقتضى د بيع يعنى، مبادلة المال بالمال بالتراضى، هم اوموندي شو. اود بيع د جواز شرط يعنى مقدار اومعيار كېنې برابري هم موجود شو.

په مقدار او معيار كېنې برابر ځكه شرط او گرځولي شو. چه په حديث كېنې د حنطه، شعير، تمر، اوملح نه پس د مثلاً بمثل په ځانې كيلاً پكېل نقل دي. اود ذهب او فضه نه پس، وزنا بوزن، نقل دي. نو معلومه شوه. چه د معاثلت نه مراد هم دا دي. چه كيلي څيز د كيل په ذريعه خرڅ كړې شي. او وزني څيز د وزن په ذريعه سره خرڅ كړې شي. نو هر كله چه كيلي څيز ددې د هم جنس كيلي څيز په عوض برابر خرڅ كړي شو. او وزني څيز ددې د هم جنس وزني څيز په عوض برابر برابر خرڅ كړې شي. نو دا جائز دي. ځكه چه د بيع مقتضى اود بيع د جواز شرط دواړه موجود شو.

وَإِنْ تَفَاضَلَا او كه كمې زياتي اوموندي شو **لَمْ يَجْزُ نَوْجَانِزٌ** نه دي **يَتَحَقَّقُ الرَّبَا** ځكه چه ربوا متحقق ده.

تدريج > عدم الجواز عند التفاضل > او كه تفاضل اوشو. يعنى يو عوض د بل عوض نه زيات شو. نو د رياء د تحقق په وجه به دا ناجائز وي.

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ الْحَبِيدِ بِالرَّذِيٍّ وَمِثْلِهِ الرَّبَا او په اموال ربويه كېنې كره د كهوته په عوض خرڅول جائز نه دي. **إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ** مگر برابر برابر

هل اللغة > العبد: بئنه، الرذئ: خراب، الإهتار: الغوكل، التفاوت: فرق

تدريج > عدم جواز بيع العبد بالرذئ > او جودت > اصل او كهره والي > چونكه ساقط الاعتبار دي. په دې وجه د اموال ربويه بيع كېنې كه كهره د ردې په عوض خرڅ كړې شي. نو برابر برابر خرڅول جائز وي. خو په

مصالحي داخلېږي. اود علامه بدر الدين عيني **رحمته** د قول مطابق د ثمن نه مراد دا دي. چه پيدانشي طور باندې ثمن وي. لكه سره او سپين زر، يا چه ددې په ثمن كيدلو باندې خلقو اتفاق كړې وي. لكه مروجه سكه. بهر حال د امام شافعي **رحمته** په نيز د ربوا علت په مطعوماتو كېنې طعم دي. او په انسان كېنې ثمن دي. او ددې شرط د جنس متحد كيدل دي. اود امام شافعي **رحمته** په نيز په اموال ربوا كېنې اصل حرمت دي. خود ربوا د حرمت نه د بېچ كيدلو څيز، د دواړو عوضونو په مينځ كېنې مساوات او برابري ده. يعنى كه د ربوا علت موجود كيدلو په صورت كېنې دواړه عوضونه برابر وي. نو دا عقده به حرام نه وي. بلكه مباح او جائز به وي.

تفاضل سره خرڅول به جائز نه وی.

دلیل: ځکه وړاندې تیرشوی دی، چه په وصف کښې تفاوت معتبر نه دی.

د دواړه وصفونو معدوم کېدلو په صورت کښې د کمې زیاتې اود قرض حکم

وَأَذَاعِمَ الْوَصْفَاتِ اوکه دواړه وصف معدوم وی **الْجُنُسُ** یعنی جنس **وَالْمَعْنَى الْمَعْنُومَةُ إِلَيْهِ** او کومه معنی چه ددې سره ملازکړې شوې ده **حَلَّ التَّفَاضُلِ وَالنِّسَاءُ** نو کوموالي، زیاتوالي او قرض دواړه حلال دی.

هل اللغة: تفاضل: یو دبل نه زیاتی، النساء: قرض، الإباحة: مباح والی، المعرمة: حرامونکې

تصريح: دا ثابت شوي ده، چه زمونږ په نیز علت ربوا دوه څیزونه دی، یو قدر او دویم جنس عقلی طور باندې ددې درې صورتونه دي.

الصورة الاولى: یو صورت دا دي چه دواړه څیزونه معدوم وی نو په دې صورت کښې به تفاضل او نساء قرض دواړه حلال وی، یعنی د احوال بدیلین کم اود دویم زیات کیدل هم حلال دی.

دلیل: دلیل دا دي چه په دې صورت کښې د حرمت ربوا علت موجود نشو، او په بیع کښې اصل اباحت دي، لکه چه د الله تعالی ارشاد دي: **(وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ)** نو هرکله چه اباحت اصل دي، اود حرمت علت موجود نه دي، نو دا بیع به حلال وی، که په تفاضل سره وی، او که د تفاضل نه بغیر وی، که په قرضو وی، او که په نقدو وی، په هر صورت کښې به جائز وی.

وَأَذَاعِمَ أَهْرَ كُلِّهِ چه دواړه وصف موجود وی **حَرَمَ التَّفَاضُلِ وَالنِّسَاءُ** نو کمې زیاتې او قرض حرام دي

تصريح: الصورة الثانية: دویم صورت دا دي چه دواړه موجود وی یعنی متحد القدر والجنس وی نو د دوی د یو بل سره په تبادل کښې په شرعی لحاظ سره دوه څیزونه ضروری دی بودا چه دواړه په وزن او پیمانه کښې برابر وی دویم چه دواړه لاس په لاس وی مثلاً دوه کسان غنم په غنمو بدلول غواړی نو په دې کښې کمې زیاتې جائز نه دي اونه دا جائز دي چه یو کس هم د عقد په وخت کښې غنم واخلی او بل کس څه موده پس واخلی بلکه په یو مجلس کښې یو بل ته خپل خپل حق سپارل ضروری دی

وَأَذَاعِمَ أَحَدَهُمَا اوکه په دې دواړو کښې یو وصف موجود وی **وَعَدِمَ الْآخَرَ** او دویم معدوم وی **حَلَّ التَّفَاضُلِ** نو کمې زیاتې حلال دي **وَحَرَمَ النَّسَاءُ** او قرض حرام دي

تصريح: الصورة الثالثة: دریم صورت دا دي چه یو وصف موجود وی، او یو معدوم وی، نو تفاضل به حلال وی، او قرض به حرام وی، مثلاً یو کس یو هروی تهاڼ د دوه هروی تهاڼونو په عوض خرڅ کړل، نو په دې صورت کښې جنس او موندې شو، ځکه چه د دواړو عوضونو جنس یو دي، خو قدر او نه موندې شو، ځکه چه کپړه نه د مکيلاتو څڼې ده، اونه د موزوناتو څڼې ده، بلکه د مذروعات (گزونو) څڼې ده، نو یو تهاڼ د دوه تهاڼونو په عوض خرڅول جائز دی، خو یو تهاڼ په عوض په قرضو خرڅول جائز نه دی، او که غنم د اوریشو په عوض خرڅ کړی، نو په دې صورت کښې قدر موجود دي، خو جنس موجود نه دي، د جنس نه موجود کیدل خوښکاره دی، او قدر ځکه موجود دي، چه دواړه عوضونه د مکيلاتو څڼې دي، نو د غنمو بیع د اوریشو په عوض په کمې زیاتې سره جائز ده، خو په قرضو جائز نه ده، حاصل داشو، چه زیاتوالي سره حرمت ربوا کیدل په دوه وصفونو سره دی، او په قرض حرام کیدل په یو وصف

سره دی. (۱)

فصله دلیل دادې، چه په باب د رباه کښې یو حقیقت د ربوا وی. او یو شبهه الربوا وی. اود ربوا شبهه چه کله د ربوا د حقیقت نه جدا اوموندې شی. نو دا د یو محل محتاج وی. اود یو علت محتاج وی. لکه چه حقیقت ربوا ددې دواړو محتاج وی. اودا ممکن نه ده. چه د شبهه الربوا محل اوددې علت هم هغه وی. کوم چه د حقیقت ربوا محل اوعلت دې. ځکه که داسې اوشو. نو شبهه الربوا به شبهه الربوا پاتې نشی. بلکه حقیقت ربوا به شی. اود حقیقت ربوا مقارن به شی. حالانکه دا خلاف مفروض دې. په دې وجه د شبهه الربوا دپاره شبهه محل اوشبهه علت کیدل ضروری دی. او په کومه بیع کښې چه نساء حرام ده. په هغې کښې عوضین من وجه مال ربوا دې. ځکه چه په عوضینو کښې به یا اتحاد قدر وی. لکه د غنمو بیع د اوریشو په عوض، یا به اتحاد جنس وی. لکه د هروی کپړې بیع د هروی کپړې په عوض، اودا خبره منلې شوې ده. چه د ربوا د علت نصاب دوه وصفونه یعنی د قدر او جنس مجموعه ده. په دې وجه په دې کښې یو د ربوا علت نشی کیدلې. البته شبهه علت کیدلې شی. او شبهه علت نه شبهه الحکم یعنی شبهه الربوا ثابتیږی. حقیقت ربوا نه ثابتیږی. نو هرکله چه یو عوض نقد وی. او یو عوض قرض وی. نو نقد کیدل په مالیت کښې زیاتوالې پیدا کوی. لکه چه د **النقد عهد من النسيئة** مقوله نه ښکاره معلومیږی. نو په نقد کیدلو سره په دې محل یعنی د نقد په عوض کښې د ربوا شبهه پیدا کوی. او شبهه الربوا د بیع د جواز نه هم دغه شان مانع دې. لکه څنگه چه حقیقت ربوا مانع دې. ځکه چه رسول الله ﷺ د ربوا او ربه (شبهه الربوا) دواړو نه منع فرمایلي ده. نو ثابته شوه. چه د أحد الوصفین یعنی د قدر یا جنس موجود بدل نساء (قرض) حراموی.

هم ددې شبهه الربوا په وجه اموال ربویه په اندازه سره خرڅول جائز نه دی. مثلاً یوسی د غنمو یو ډیری د غنمو د یو بل ډیری په عوض اندازه سره خرڅ کړلو. اودا دواړه ډیری په کتلو کښې برابر دی. بیا هم جائز نه دی. ځکه چه په دې کښې د زیات والی شبهه ده. ددې نه هم معلومه شوه. چه شبهه الربوا د بیع د جواز نه مانع دې. بلکه د امام زفر رحمته الله نه علاوه احناف فقهاؤ تردې پورې وینلی دی. چه د غنمو یو ډیری د بل ډیری په عوض اندازه سره خرڅ کړی. بیا دواړه ډیری کیل کړی. او دواړه برابر شی. نو بیا هم زموږ په نیز جائز نه دی.

....

په نص کښې ده کیلی او وزنی خبر د همیشه والی حکم

وَكُلُّ شَيْءٍ رَّزَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى تَعْدِيرِ النَّفَاضِ فِيهِ كَيْلًا او رسول الله ﷺ چه په کومو خیزونو کښې د کیل په ذریعه د زیاتوالې د حرمت تصریح فرمایلي ده **فَهُوَ مَكِيلٌ أَبَدًا**، هغه به همیشه کیلی وی **وَإِنَّ تَرَكَ النَّاسُ الْكَيْلَ فِيهِ** اگر چه خلقو په دې کښې کیل کول پریخودې وی. **مِثْلَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالْأَمْزِ وَالْجَلِجِلِ** لکه غنم، اوریشي، چواري، مالکه.

هل اللغة تعزیم: حرامول، التوك: پریخودل، الناس: خلق، الحنطة: غنم، الشعير: اوریشي، التمر: قجوره، الطلع: مالکه، النفاض: یوپه بل زیاتۍ کیدل

تصريح **القاعدة الاولى** مسئله داده. چه په عهد رسالت کښې کوم خیز کیلی وو. یعنی چه رسول الله ﷺ

۱ **مذهب الشافعي** رحمته الله:- حضرت امام شافعي رحمته الله مذهب دادې. چه جدا جنس قرض نه حراموی. یعنی که د دواړو عوضینو جنس یو وی. او طعم یا ثمنیت نه وی. نو ددوی په نیز قرض به هم حرام نه وی.

اوصحابه کرامو ه به په هغې کښې په کيل سره معامله کوله. هغه به هميشه کيلې شمارلې شې. اگرچه خلقو په دې کښې په کيل سره معامله کول پريخودې وې. لکه غنم، اوريشې، چوارې، او مالگه. نو په دې څيزونو کښې به مساوات او برابري د کيل په ذريعه معتبر وې. د وزن په ذريعه به معتبر نه وې. که غنم د غنمو په عوض خرڅ کړې شو. او برابري د وزن په ذريعه اوکړې شوه. د کيل په ذريعه اونکړې شوه. نو دا جائز نه ده. ځکه چې غنم په عهدرسالت کښې کيلې وو. ځکه به په دې کښې د قيامته پورې هم د کيل په ذريعه مساوات او برابري معتبر وې. د وزن په ذريعه به معتبر نه وې.

وَكُلِّ مَا رَزَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى تَحْرِيمِ التَّقَاضِيلِ فِيهِ وَزَنَّاوُ بِهِ كَوْمِ خَيْزِ كَنْبِي چه رسول الله ﷺ د وزن په اعتبار سره د زياتوالي د حرمت صراحت فرمايلې دې. فُهو موزونٌ اَبداً هغه به هميشه وزنی وي وَاِنَّ تَرَكَ النَّاسُ الْوَزْنَ فِيْهِ اِگرچه خلقو په دې کښې وزن کول پريخودې وي وِيثْلُ الدَّهَبِ وَالْفِصَّةِ لکه سره زر او سپين زر.

تخریج: القاعده الثانية > او کوم څيز چې په عهدرسالت کښې وزنی وو. يعنی خلقو به په دې کښې په وزن سره معامله کوله. نو هغه به هميشه وزنی شمارلې کيږي. اگرچه په دې کښې خلقو په وزن سره معامله کول پريخودې وې. لکه سره زراو سپين زر. تردې که سره زر د سرو زرو په عوض خرڅه شوه. اود کيل په ذريعه برابري اوکړې شوه. د وزن په ذريعه اونکړې شوه. نو دا به جائز نه وې.

دليله: ددې دليل دادې. چې عرف حجت کيدل صرف د هغه خلقو په حق کښې دې. چې دچا عرف وې. اودا چې دچا عرف نه وې. د هغوی په حق کښې عرف حجت نه وې. او نص د ټولو په حق کښې حجت وې. ددې نه هم معلومه شوه. چې نص د عرف په مقابل کښې اقوی دې. او اقوی د ادنی په وجه نشي ترک کيدلې. په دې وجه د څيزونو په مکيلې ياموزونی کيدلو کښې حديث رسول ﷺ يعنی نص د خلقو د عرف اورواج په وجه نشي ترک کيدلې. او هرکله چې نص د عرف په وجه نشي ترک کيدلې. نو د کومو څيزونو په نص يعنی حديث سره مکيلې کيدل ثابت دی. هغه به ترقيامته مکيلې وې. اود کومو څيزونو چې موزونی کيدل ثابت دی. هغه به هميشه موزونی وې. د عرف او رواج په وجه به په دې کښې هيڅ تبديلی نه واقع کيږي.

په کومو څيزونو چې نص وارد نه وي د هغې حکم

وَمَا لَمْ يَرُزَقْ عَلَيْهِ او په کوم څيز کښې چې نبی کریم ﷺ صراحت نه وي فرمايلې فُهو محمولٌ عَلَى عَادَاتِ النَّاسِ هغه د خلقو په عادتونو باندې محمول دی

تخریج: حکم عدم المنصوص عليه > ابو الحسن قدوري رحمه الله فرماني: چې د کومو څيزونو په کيلې يا وزنی کيدلو باندې نص موجود نه دې. د هغه څيزونو کيلې يا وزنی کيدل به د تجارت والو په عادت باندې محمول وې. يعنی که دوی د کيل په ذريعه کاروبار کوي. نو هغه څيز به کيلې شمارلې کيږي. او که په څه څيز کښې د وزن په ذريعه کاروبار کوي. نو هغه څيز به وزنی شمارلې کيږي.

دليله: ځکه چې په کومو څيزونو کښې چې د خلقو عادت واقع شوې دې. په هغې کښې د حکم په جواز باندې د خلقو عادت دليل وې. لکه په د رسول اکرم ﷺ ارشاد دې. (ما رآه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن) حاصل دادې. چې د نص نه موجود کيدلو په صورت کښې عرف اود خلقو رواج په منزل د اجماع وې. او اجماع شرعی حجت دې. په دې وجه ديو څيز په مکيلې ياموزونی کيدلو باندې د نص نه موجود کيدلو په صورت کښې د تاجرانو عادت او ددوی عرف ته اعتبار وې. که په يو څيز کښې دوی د کيل په

ذریعه معامله کوی، نو هغه خیز به کیلی شمارلې شی. او که د وزن په ذریعه معامله کوی، نو هغه خیز به وزنی شمارلې شی.

مذهب ابی یوسف رحمته الله علیه د امام ابویوسف رحمته الله علیه نه روایت دي، چه د منصوص علیه نه خلاف هم عرف معتبر وی، یعنی که د یو خیز مکیلی کیدل منصوص وی، خو عرف ددې په وزنی کیدلو باندې جاری وی، نو دا به وزنی شمارلې کیږی. او که د یو خیز وزنی کیدل منصوص وی، خو عرف ددې په مکیلی کیدلو جاری دي، نو دا به مکیلی شمارلې کیږی.

دلیل دا دې چه په عهد رسالت کښې په مکیلی خیزونو کښې په کیل کولو باندې او په موزونی خیزونو کښې په وزن کولو باندې چه کوم نص وارد شوې دي، دا دهغه زمانې د خلقو د عادت په وجه وو، نو عادت مقصود شویا، چه کله روسته زمانه کښې عادت بدل شو، نو ددې په مطابق به حکم ثابتیږی، یعنی کله چه په عهد رسالت کښې د غنم وغیره اخستل خرڅول، په کیل سره کیدلو، نو هغه به کیلی شمارلې کیږی.

الجواب عنه زمونږ د طرفه د ابویوسف رحمته الله علیه د دلیل جواب دادې، چه هرکله رسول الله صلی الله علیه و آله د خپلې زمانې خلق د غنمو وغیره کښې په کیل سره معامله کولو باندې او کتل، او نبی کریم صلی الله علیه و آله په دې باندې سکوت اختیار کړلو، نو دا سکوت اختیارول، د نص په مرتبه کښې شو، او نص په عرف او رواج سره نه متغیر کیږی، ځکه چه عرف د نص معارض نشی کیدلې.

ثمرة الاختلاف د طرفینو اود امام ابویوسف رحمته الله علیه په مینځ کښې به ثمره د اختلاف په دې مثال کښې ښکاره کیږی، چه یوسری غنم د غنمو په عوض خرڅ کړل، او په دواړه عوضونو کښې په وزن سره برابری اوکړې شوه، یعنی لین دین په وزن سره اوکړې شویا، سره زر د سرو زرو په عوض خرڅ کړې شو، او برابری د کیل په ذریعه اوکړې شوه، یعنی لین دین په پیمانه اوکیل سره اوکړې شو، نو دا صورت د طرفینو رحمته الله علیه په نیز ناجائز دي، اگر چه غنم په اصل کښې کیلی دی، او سره زر په اصل کښې وزنی دی، او د ابویوسف رحمته الله علیه په نیز جائز دي، ځکه چه د عرف مطابق وزنی خیز د وزن په ذریعه برابری کړې شو، او کیلی خیز د کیل په ذریعه برابری کړې شو.

مسئلة العنطة او غنم د وزن په ذریعه برابریولو سره دا نه لازمیږی، چه دا د کیل په ذریعه هم برابر وی، بلکه د کیل په ذریعه د کمی زیاتی شبه باقی ده، ځکه ډیره ممکن ده، چه د یو طرف غنم لږ لاهمه وی، اود بل طرف غنم اوج وی، نو یومن لاهمه غنم چه په کوم لوخی کښې راتلې شی، په هغه لوخی کښې یو من اوج غنم نشی راتللې، بلکه څه غنم به باقی پاتې کیږی، دغه شان کوم سره زر چه د کیل په ذریعه برابر کړې شو، ضروری نه ده، چه دا د وزن په ذریعه هم برابر وی، حاصل دا شو، چه د اصل معیار په اعتبار سره د زیاتوالی شبه ده، او په اموال ربویه کښې د زیاتوالی او ربوا شبه دغه شان حرام ده، لکه څنگه چه حقیقت ربوا حرام ده، لکه څنگه چه غنم د غنمو په عوض او سره زر د سرو زرو په عوض په اندازه سره خرڅول ناجائز دی.

جواز في السلم عند الطرفين اود طرفینو رحمته الله علیه په نیز که په مکیلی خیز کښې د وزن په اعتبار سره بیع سلم اوکړې شوه، نو جائز ده، مثلاً یو کس زر روپۍ راس المال د لس منه غنمو په عوض د یو میاشت په وعده باندې مسلم الیه ته ورکړلې، یعنی زر روپۍ پیشکی (ایډوانسی) نې مسلم الیه ته پیش کړلو، چه مسلم الیه په یوه میاشت کښې لس منه غنم ورکړی، نو دا جائز دی، ځکه چه په بیع سلم کښې مساوات

دلیل ۴ د دلیل دادې، چه د سرو او سپینو زرو نه علاوه هر مال متعین کیدلې شی. او کوم خیز چه متعین وی. یعنی په متعین کولو سره متعین کیدلې شی. په هغې کښې قبضه شرط نه وی. لکه کپړا، غلام، خاړوې وغیره. او کوم خیز چه په متعین کولو سره متعین کیدلې شی. په هغې کښې د قبضې شرط کیدل په دې وجه دی چه د بیع مقصودی فائده داده. چه په تصرف باندې قابو حاصل وی. او چونکه په متعین کولو سره دا فائده حاصلیږي. په دې وجه د قبضه کولو ضرورت نشته.

الجواب عنه د دې نه جواب دا دی که عوضین قرض نه وی. بلکه نغد وی. او متعین وی. نود سودا گرو په عرف کښې مقبوض فی المجلس اود غیر مقبوض فی المجلس په مالیت کښې تفاوت معتبر نه وی. یعنی داسې نه ده. چه په کوم عوض باندې په مجلس کښې قبضه او کړې شوه. ددې مالیت زیات وی. او په کوم چه دمجلس نه پس قبضه شوې وی. د هغې مالیت کم وی. بلکه په مالیت کښې دواړه برابر وی. او هر کله چه داسې ده. نو کوم عوض چه مقبوض فی المجلس دی. دې ته په بل عوض باندې هیڅ فضیلت حاصل نه دی. او هر کله چه مقبوض فی المجلس ته په غیر مقبوض فی المجلس باندې هیڅ فضیلت حاصل نه دی. نو ددې په وجه به د رباء شبه هم نه پیدا کیږي. او هر کله چه د رباء شبه پیدا نشوه. نو بیع به ناجائز هم نه وی. بلکه جائز به وی.

د غنمو په اوږو اوستوانو سره د بیع حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ الْخُطَاةِ بِالْذَّقِيقِ او غنم د اوږو په عوض خرڅول جائز نه دی وَلَا بِالسَّوِيقِ اونه د ستوانو په عوض

الخطنة: غنم، الذقیق: اوږه، السویق: ستوان

توضیح حرمه بیع الخطنة بالذقیق مسئله داده. چه زمونږ په نیز د غنمو بیع ددې د اوږو په عوض اود غنمو بیع ددې د ستوانو په عوض جائز نه ده. نه په برابري سره اونه په کمی زیاتی سره. هم دا یوقول د امام شافعی، امام احمد اود امام ثوری رحمهم الله دی. (۱)

دلیل ۵ د عدم جواز دلیل دا دی چه د غنمو او ددې د اوږو په مینځ کښې، اود غنمو اود ستوانو په مینځ کښې من وجه هم جنس کیدل موجود دی. او من وجه موجود نه دی. مجانست ځکه موجود دی. چه د غنمو په میده کولو سره صرف د غنمو اجزاء متفرق کیږي. او ش؛ د اجزاؤ د تفریق په وجه دویم شی نه جوړیږي. بلکه هم هغه شی باقی پاتې وی. نود میده کولو نه وړاندې چه کوم خیز وو. د میده کولو نه پس هم هغه خیز باقی دی.

او مجانست من وجه ځکه نه دي موجود. چه د جنس اختلاف د نوم، صورت، اود معنی په اختلاف سره متحقق کیږي. لکه د غنمو او اوږو په مینځ کښې اختلاف جنس دی. ځکه چه د دواړو نوم هم مختلف دي. صورت هم مختلف دي. او معانی او منافع هم مختلف دي. نو په دې صورت کښې د میده کولو نه وړاندې ددې نوم غنم وو. اود میده کولو نه پس اوږه یا ستوان شو. نو گویا ددواړو نوم مختلف دي. ځکه چه غنم اوږتولی شی. او خوړلی شی. اود اوږو په مینځ کښې من وجه مجانست زائل شو. او من وجه نه دي زائل شوي. بلکه باقی دي. نو گویا د مجانست په زائل کیدلو کښې شک واقع شو. حالانکه د

صورت کښې د قبضه نه بغیر عاقدین جدا شو. نود امام شافعی رحمهم الله په نیز بیع فاسد ده. او زمونږ په نیز فاسد نه

ده. (۱) **مذهب مالک رحمهم الله** - اود امام مالک رحمهم الله مذهب دادې، چه د غنمو بیع ددې د اوږو اود ستوانو په عوض برابر جائز ده. هم دا د امام احمد اظهار قول دي.

مجانست موجود کیدلو یقینی وو. او یقین د شک په وجه نه زائل کېږي. په دې وجه اووئیلی شو. چه
مجانست زائل شو. او من وجه زائل نشو. بلکه باقی دي. نو گویا د مجانست په زائل کیدلو کېنې شک
واقع شو. حالته که د مجانست موجود کیدلو یقینی وو. نو د غنمو او ددې د اوږو په مینځ کېنې اود غنمو
اود ستوانو په مینځ کېنې اتحاد جنسی او اتحاد قدر دواړه موجود شو. او هرکله چه قدر مع الجنس
دواړه موجود شو. نو تفاضل اوشبه تفاضل دواړه به حرام وی. او په برابری سره به بیع جائز وی.

وَوَكَذَلِكَ الدَّقِيقُ بِالسُّوْقِ او دغه شان اوږه د ستوانو په عوض خرڅول جائز نه ده (۱)

تفسیر: «**حرمة بيع الدقيق بالسوق**» د غنمو د اوږو بیع د غنمو د ستوانو په عوض د حضرت امام
ابوحنیفہ رحمته الله په نیز نه په برابری سره جائز ده. اونه په کمی زیاتی سره جائز ده.
دلیل: د بیع الدقیق بالسوق په عدم جواز باندې دلیل دا دې چه د اوږو بیع د اوږو غنمو په عوض
اود ستوانو بیع د بغیر ورتو غنمو په عوض ناجائز ده. او دا عدم جواز په دې وجه دي. چه دا ربوا الفضل
ته مستلزم دي. او ربوا الفضل مجانست سره ثابتېږي. نو په ستوانو اود بغیر اوږو غنمو په مینځ کېنې
مجانست ثابت شو. او چونکه اوږه د بغیر اوږو غنمو اجزاء دي. په دې وجه به د اوږو او ستوانو په مینځ
کېنې مجانست ثابت شی. او په اوږو او ستوانو په مینځ کېنې د کیدلو په ذریعه مساوات او برابری کول
ناممکن دي. په دې وجه د اوږو بیع د ستوانو په عوض متفاضلاً هم ناجائز ده. او متساویاً هم ناجائز ده.
مذهب الصاحبين: په مذکوره مسئله کېنې د صاحبینو رحمهم الله په نیز متساویاً او متفاضلاً په دواړه طریقه
بیع جائز ده.

دلایله: د صاحبینو رحمهم الله دلیل دادې. چه د غنمو اوږه ددې ستوان دوه جدا جدا جنسونه دي. اگر چه د
دواړو اصل یعنی غنم یو دی. او ددې دواړو جنس مختلف څکه دي. چه د دواړو په مقصود کېنې
اختلاف دي. څکه چه د اوږو نه روئې پخپلې. پراتې پخپلې. اودا دواړه خبرې په ستوانو سره نه
حاصلېږي. او ستوان په اوبو کېنې گډولې شی. نو خوړلې شی. او په غوړو او چینو کېنې گډوډ کولې
شی. او خوړلې شی. اودا مقصد په اوږه سره نه حاصلېږي. حاصل دا شو. چه اوږه او ستوان دوه جدا جدا
جنسونه دي. او هرکله چه جدا جدا جنسونه شو. نو په دې کېنې یو بل په عوض برابر هم جائز دی. او په
کمی زیاتی سره خرڅول به هم جائز وی. څکه چه د اختلاف جنس په صورت کېنې کمی زیاتی سره
خرڅول جائز وی.

الجواب عنه: د صاحبینو رحمهم الله دلیل جواب دادې. چه اوږه او ستوان په اعظم مقصود کیدلو یعنی په
غذا کیدلو کېنې دواړو، شریک دي. یعنی په اوږو سره هم غذا حاصلېږي. او په ستوانو سره هم غذا
حاصلېږي. او پاتې شو په بعض خیزونو کېنې تفاوت، نو دا د اتحاد جنس دپاره مضرنه دي.
نظيره: لکه اوراته شوی غنم او بغیر اوراته شوی غنمو کېنې څه ناڅه تفاوت نه پس اتحاد جنس دي. او
په چینجو (یا وینو) لگیدلی غنمو کېنې د څه ناڅه تفاوت باوجود اتحاد جنس دي. دغه شان د ستوانو
او اوږو په مینځ کېنې هم د څه قدرې تفاوت باوجود اتحاد جنس دي. او هرکله چه اتحاد جنس دي. نو
لکه څنگه چه د اوږو غنمو بیع د بغیر اوږو غنمو په عوض، اود ښه قسم غنمو بیع د سپگو (یا وینو)
لگیدس غنمو په عوض متفاضلاً او متساویاً دواړه شان ناجائز دي. دغه شان د اوږو بیع د ستوانو په
عوض متفاضلاً او متساویاً په دواړه طریقه ناجائز ده.

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمته الله كما في فتح القدير (۱۶۵/۶) ورد مختار (۲۰۸/۳)، والزهلي (۹۶/۶) نقلًا عن القول

الرابع (۶۰/۲) -

د غوښې د حيوان په بدله کښې د بيع حکم

وَيَجُوزُ بَيْعُ اللَّحْمِ بِالْحَيَوَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ (اود ابو حنيفه رحمه الله په نیز غوښه د ژوندی خنار په عوض خرڅول جائز دی.

توضیح: حرمه بيع اللحم بالحيوان غوښه د خاړو په عوض د خرڅولو یوڅو صورتونه دی. یو صورت په متن کښې ذکر دې هغه دا چه غوښه ددې هم جنس ژوندی خاړی په عوض خرڅه کړې شی. مثلاً د چیلې غوښه د ژوندې چیلې په عوض خرڅه کړې شی. نود شیخینو رحمه الله په نیز دا صورت جائز دي. غوښه که د هغه غوښې برابره وی. کومه چه په ژوندی خاړی کښې ده. او که برابره نه وی.

دلیلها: د شیخینو رحمه الله دلیل دادې. چه غوښه موزونی ده. ددې اخستل خرڅول د وزن په ذریعه کیري. او خاړوی غیر موزونی دي. عام طور باندې ددې وزن نه کیري.

عدم امکان معرفة ثقل الحيوان بالوزن: اود وزن په ذریعه د ژوندی خاړی دروندوالې معلومول هم ممکن نه دی. ځکه چه دې هم کله خپل ځان درنه وی. او کله سپکه وی. نودا به معلومه نشي. چه چیلې خپل بوج سپک کړې دې. او که درند کړې دې. بهر حال غوښه د چیلې په عوض خرڅول یو موزونی خیز د غیر موزونی خیز په عوض خرڅول دی. نود غوښې او چیلې په مینځ کښې اتحاد قدر اونه موندې شو. او وړاندې تیر شوی دی. چه د اتحاد قدر نه کیدلو په صورت کښې بیع متساویاً او متفاضلاً دواړه شان جائز ده. او که تاسو غوراو کړئ. نو معلومه بشي. چه غوښه او ژوندی چیلې کښې اتحاد جنس هم نشته. ځکه چه غوښه غیر حساس ده. او ژوندی چیلې حساس، متحرک بالا راده ده. اود اتحاد جنس فوت کیدلو په صورت کښې هم بیع متفاضلاً جائز وی. په دې وجه د غوښې بیع ددې هم جنس ژوندی خاړوی په عوض جائز ده. غوښه که د ژوندی خاړوی د غوښې نه زیاته وی. او که برابره وی. او که کمه وی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: اَوْ اَمَامَ مُحَمَّدٍ فَرَمَانِيْلِي دِي لَا يَجُوزُ جَائِزٌ نَه دِي حَتَّى يَكُونَ اللَّحْمُ اكْثَرُ مِمَّا فِي الْحَيَوَانِ تَرَدِّيْ جَيَّ وَيْ غَوْبِيَه زِيَا تَه هَغَي نَه كُومَه جَيَّ پَه حَيَوَان كَبْنِي وَيْ فَيَكُونُ اللَّحْمُ مِثْلَهُ نَو شِي بَه غُوشَه پَه مَقَابَا ه د غَوْبِيَه كَبْنِي وَالْزَادَةُ بِالسَّقَطِ اَوْ زِيَا تِي غَوْبِيَه بَه د هَغَي پَه مَقَابَلَه كَبْنِي شِي كُوم جَيَّ غُور خُولِي شِي لَكَه بَنَكِر وَغِيْرَه

توضیح: مذهب محمد رحمه الله امام محمد رحمه الله فرماني. که د چیلې جدا کړې شوي غوښه د هغه غوښه نه زیاته وی. کومه چه په ژوندې چیلې کښې ده. نو بیا خو جائز ده. گني جائز نه ده.

دلیل: د امام محمد رحمه الله دلیل دادې. که جدا کړې شوي غوښه د ژوندې چیلې د غوښې نه زیاته وی. مثلاً د چیلې جدا کړې شوي غوښه پنځوس کلو ده. او ژوندی چیلې ذبح کولو نه پس په دې کښې څلوېښت کلو غوښه اووتله. نودا صورت ځکه جائز دي. چه د ژوندې چیلې څلوېښت کلو غوښه به د جدا کړې شوي څلوېښت کلو غوښې په عوض شي. او باقي لس کلو غوښه به، د چیلې د څرمنې، او نور اجزاء، مثلاً سر، خېچې وغیره په مقابلې کښې شي. او په دې صورت کښې به ربوا یا شبه ربوا نه پیدا کیري. خو که جدا کړې شوي غوښه د ژوندې چیلې د غوښې نه زیاته نه وي. بلکه برابر وي. یا ددې نه کم وي. نو ربوا به متحقق شي. ځکه که جدا کړې شوي غوښه په نسبت د هغه غوښې کومه چه په ژوندې

١ (القول الرابع هو هذا قول الشيخين رحمه الله كذا في الدر المختار (٢٠٥٤) والبحر (١٣٢٦) وفتح القدير (١٦٧٦) فلا عن القول

چیلی کنېې ده. برابر وی. نو دا غوښه اود ژوندې چیلی غوښه به برابر وی. اود چیلی یاقی اجزاء مثلاً خرمن، سر خېې وغیره به زیاتی پاتې شی. او به دې دواړو صورتونو کنېې ریوا ده. به دې وجه غوښه په نسبت د هغه غوښې کومه چه په ژوندې چیلی کنېې ده. که زیاتی وی. بیا خو جائز ده. گنی جائز نه ده. **نظیره** اودا داسې شوه. لکه د کونخلو په مقابله کنېې چه ددې تیل وی. یعنی که تیل زیات وی. په نسبت د هغه تیلو کوم چه په کونخلو کنېې دی. نو جائز دی. ځکه چه د تیلو په مقابله کنېې به تیل شی. او کوم تیل چه زیاتی پاتې شی. هغه به نې د بورې (کهل) په مقابله کنېې شی. گنی که تیل په نسبت د هغه تیلو کوم چه په کونخلو کنېې دی. برابر وی. یا کم وی. نویع به جائز نه وی. **الجواب عن النظر** په خلاف د کونخلو. او ددې د تیلو. ځکه چه فی الحال د کونخلو په وزن کولو سره د تیلو مقدار معلومیدلې شی. چه کله تیل او بوره (کهل) جدا جدا کړې شی. ځکه چه بوره (کهل) یو داسې خیز دې. چه وزن کیدلې شی. مثلاً کونخلې یو کلو دی. خو چه کله ددې نه تیل اوبښکلې شو. او بوره (کهل) اوتللی شوه. نو بوره (کهل) شپږ سوه گرامه وه. نو معلومه شوه. چه تیل څلور سوه گرامه دی. په دې وجه په دې صورت کنېې تیل په نسبت د هغه تیلو نه زیات پکا. ی. کوم چه په کونخلو کنېې دی. چه تیل د تیلو په مقابله کنېې شی. او زیاتی تیل د بورې (کهل) په مقابله کنېې شی.

د لوندو کجورو د چوارو په بدله کنېې د بیع حکم

وَيُجْزَىٰ الرُّطْبُ بِالْأَثْرِ مَثَلًا بِمِثْلِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ اود ابوحنيفه رحمته الله په نیز پخې تازه کجورې د پخو اوچو چوارو په عوض برابر سرابر خرخول جائز دی.

هل اللغة > الرطب: تازه کجوره **التعر:** چواره

تدريج > جواز بيع الرطب بالتمر مثلاً بمثل > رطب: پخو تازه چوارو ته وائی. چه په اردو ژبه کنېې دې ته کجورې وائی. او، تمر،، پخو اوچو چوارو ته وائی. چه کله چواره او نیلې شی. نوهم دا مفهوم ترې مراد وی.

صورته > مسئله داده. چه د کجورو بیع د چوارو په عوض متفاضلاً یعنی په کمی زیاتی سره بالاجماع ناجائز ده. او متساویاً یعنی برابر برابر د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله په نیز جائز ده. حضرت امام مالک، امام شافعی او امام احمد رحمته الله هم ددې د جواز قائل دی.

دلیل > د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله نقلی دلیل دادې. چه یوخلې د مدنی آقا رحمته الله په خدمت کنېې د خیر رطب یعنی تازه کجورې په هدیه کنېې پیش شوې. نبی کریم صلی الله علیه و آله چه دا اولیدلې. نو وې فرمائیل. **د اکل تمر غیر هکذا** آید خیر تولې چوارې داسې وی. اوگوری نبی کریم صلی الله علیه و آله رطب ته تمر فرمائیلې دی. ددې نه معلومه شوه. چه رطب، تمر دی. اود تمر بیع د تمر په عوض برابر برابر جائز ده. لکه چه حدیث **التمر بالتمر مثلاً بهشل والفعل ربها** یعنی د تمر بیع د تمر په عوض برابر برابر جائز ده. په دې شاهد دې. نو ثابت شوه. چه د رطب بیع د تمر په عوض برابر برابر جائز ده.

⑦ عقلی دلیل دادې. چه د رطب دوه صورتونه دی. یا خو رطب، تمر دی. او یا غیر تمر دی. که رطب،

(١) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه وأبي سعيد الخدري رضي الله عنهما قال الزهلي رحمته الله والمصنف (أي صاحب الهداية رحمته الله) إحتج بالحدیث علی جواز بیع الرطب بالتمر، مثلاً بمثل، بناء علی نسبه فی الحدیث ثمراً وقد کشف طرق الحدیث والمفاهة فلم أجد فی ذکر الرطب والبخاری ذکر الحدیث فی أربعة مواضع من صحیحہ فی البوع رقم ٢٢٠١ ولی الوکالة رقم ٢٢٠٢ ولی المغازی رقم ٤٢٤٤ ولی الإعتصام رقم ٧٣٥٠ وهذا اللفظ رواه النسائي أيضاً، نصب الرأية ٨٢/٤ _

تمر دی. نود رطب بیع د تمر په عوض برابر جائز ده. لکه څنگه چې حدیث د ربوا په شروع کښې تیر شوې دې. چلا انشربا لتمر مثلاً بمثل او که رطب غیر تمر دی. نود رطب بیع د تمر په عوض متساویاً او متفاضلاً دواړه قسمه جائز دي. ځکه چې هم ددې حدیث په آخر کښې دی. «إِذَا اُخْتَلِفَ الثَّوَابُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ» یعنی د اختلاف جنس په صورت کښې چې څنگه غواړئ. خرڅوئ. که متساویاً وی. او که متفاضلاً وی.

مذهب الصحابین د صاحبینو رضی الله عنہم په نیز متساویاً یعنی د کجورو په چوارو باندې برابر برابر خرڅول ناجائز ده. (۱)

دلیلها دلیل دادې. چې یوځلې د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د بیع الرطب بالتمر مثلاً بمثل. په باره کښې تپوس اوشو. چې د جائز دی، او که ناجائز دی. نو نبی کریم صلی الله علیه و آله تپوس او کړلو. چې آیا تازه کهجورې اوچې شی. نو کمپرې. خلقو په جواب کښې عرض کړل. چې آؤ کمپرې په دې باندې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل. که دا خبره وی. نو بیا د تازه کجورو بیع د چوارو په عوض برابر برابر ناجائز ده. ددې حدیث نه معلومه شوه. چې بیع الرطب بالرطب برابر برابر هم ناجائز ده.

الجواب عنه د دې حدیث نه جواب دادې. چې ددې حدیث مدار په زیدین عیاش باندې دې. او زیدین عیاش د حدیث د امامانو په نیز ضعیف اومجهول راوی دي. په دې وجه د روایت د مشهور حدیث په مقابله کښې قابل استدلال نه جوړیږي.

د انگورو د اوسکو په بدله کښې د بیع حکم

وَكَيْدَ الْعَنْبِ بِالزَّيْبِ اَوْ هُمْ دغه شان تازه انگور د اوچو انگورو په عوض،

حل اللغة العنب: انگور، الزيب: اوسکه

تصريح بیع العنب بالزيب مسئله داده. چې د حضرت امام ابوحنیفه رضی الله عنه په نیز پاخه تازه انگور د اوچو انگورو د اوسکو په عوض د پیمانه په ذریعه برابر خرڅول جائز دی. اود صاحبینو رضی الله عنہم اود آنمه ثلاثه رضی الله عنہم په نیز نه متساویاً جائز ده. اونه متفاضلاً جائز ده. د دواړو فریقو دلیلونه وړاندې تیر شوي دي.

دلیل د امام صاحب رضی الله عنه دلیل دادې. چې عنب او زيب (انگور او اوسکې) د دواړو جنس که یو وی. نو په دې کښې د یو بیع د بل په عوض د کیل په ذریعه برابر جائز ده. او که د دواړو جنس جدا جدا وی. نو حدیث «إِذَا اُخْتَلِفَ الثَّوَابُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ» په وجه ددې بیع متساویاً اومتفاضلاً په دواړه طریقه جائز ده.

دلیل الاثمه د صاحبینو رضی الله عنہم اود آنمه ثلاثه رضی الله عنہم دلیل دادې. چې تازه انگور په اوچولو سره کمپرې. په دې وجه د زیدین عیاش حدیث «أَوْ يَتَمَسَّ إِذَا جُفِ قَلِيلٌ لِّعَمِ قَلِيلٌ لِّعَمِ قَلِيلٌ لِّعَمِ قَلِيلٌ» په وجه بیع جائز نه ده.

قول الاتفاق بين الاثمه د بعض حضراتو خیال دې. چې د انگورو بیع د اوسکو په عوض متساویاً بالاتفاق ناجائز ده. د صاحبینو رضی الله عنہم په نیز هم اود حضرت امام صاحب رضی الله عنه په نیز هم. او په دې عدم جواز باندې د قیاس نه استدلال شوې دي. یعنی لکه څنگه چې اور تو غنمو بیع د بغیر اور تو غنمو په عوض په پیمانه

(۱) القول الرابع هو هذا قول الصحابین رضی الله عنہم كما في فتح القدير (١٦٨/٢) ورد المختار (٢٠٦/٤) وطلوع النورين (٣٣٥/١) نقلاً عن القول الرابع (١٢٢/٢) -

سره برابر ناجانز دی. لکه څنگه چه وړاندې تیر شوی دی. هم دغه شان د عنب یعنی د تازه انگورو بیع په اوچو انگور یعنی د اوسکو په عوض په پیمانه سره د برابرولو باوجود ناجانز ده.

اود امام ابوحنیفه رحمه الله ددې روایت مطابق ده، بیع التمر بالتمر، اود، بیع العنب بالزبيب په مینځ کښې فرق بیانول ضروری دی. ځکه چه د امام صاحب رحمه الله په نیز بیع التمر بالرطب متساویاً جانز ده. او ددې روایت مطابق بیع العنب بالزبيب متساویاً ناجانز ده. بهر حال وجه د فرق داده. چه په رطب باندې د تمر اطلاق په حدیث او کلام رحمهم الله سره ثابت دی. نو رطب د تمر په عوض خرڅول، تمر د تمر په عوض خرڅول دی. او تمر د تمر په عوض برابر برابر خرڅول جانز دی. نو رطب د تمر په عوض برابر برابر خرڅول به هم جانز وی.

اود زبيب اطلاق په عنب باندې چونکه په حدیث سره ثابت نه دي. په دې وجه په زبيب او عنب کښې د کیل په ذریعه د برابری کولو باوجود به د تفاوت اعتبار کولې شی. او هر کله چه تفاوت معتبر دي. نو بیع به فاسد او ناجانز وی.

د زیتون یا د کونخلو د تیلو سره د بیع حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ الزَّيْتُونِ بِالزَّيْتِ، او زیتون د زیتون د تیلو په عوض خرڅول وَالْبَيْعُ بِالزَّيْتِ، او کونخلې ددې د تیلو په عوض خرڅول جانز نه دی حَتَّى يَكُونَ الزَّيْتُ وَالزَّيْتُونُ أَكْثَرَ تَرْدِي چه د زیتون تیل اود کونخلو تیل د هغه تیلو نه زیات وی مِمَّا فِي الزَّيْتُونِ وَالْبَيْعُ كَرَمَ چه په زیتون او کونخلو کښې دی. فَكَانَ الدُّهْنُ يُمِثِّلُهُ وَالزَّيْتُ أَكْثَرُ تَرْدِي چه تیل د تیلو په مقابله کښې شی. او زیاتوالې د کهل (بورې) په عوض کښې شی

هل اللغة > الزیتون: د زیتون میوه، الزیت: د زیتون تیل، السمسم: کونخله، الفرج: د کونخلو تیل

تصريح > حرمه بیع الزیتون بالزیت > زیتون هغه میوه ده. د کوم نه چه د زیتون تیل اوخی. اوشیرج هغه تیل دی. کوم چه د زیتون نه اوخی. شجیر بورې (کهل) ته وائی.

صورت > صورت د مسئلې دادې. که زیتون د د زیتون د تیلو په عوض یا کونخلې ددې د تیلو په عوض خرڅ کړې شو. اود زیتون تیل د هغه تیلو نه زیات وی. کوم چه په زیتون کښې دی. او خالص تیل د هغه نه زیات وی. کوم چه په کونخلو کښې وی. نو بیع جانز ده.

دلیل > دلیل دا دې چه په دې صورت کښې ربوا نه متحقق کیږی. او ربوا ځکه نه متحقق کیږی. چه خالص تیل به د خپل مثل هغه تیلو په عوض کښې شی. کوم چه په زیتون یا کونخلو کښې دی. اود خالص تیلو زیاتې مقدار به د بورې (کهل) په مقابله کښې شی. او بوره او تیل چونکه مختلف الاجناس دی. ځکه به په دې کښې څه ربوا نه متحقق کیږی. او کوم تیل چه په زیتون یا کونخلو کښې دی. که دا د خالص تیلو نه زیات یا برابر وی. نو دا بیع به جانز نه وی. ځکه چه خالص تیل هم وزنی دی.

او کوم تیل چه په زیتون یا کونخلو کښې دی. هغه هم وزنی دی. ځکه د قدر مع الجنس موجود کیدلو په وجه د بیع جانز کیدلو دپاره د دواړو عوضونو برابر کیدل ضروری دی. خو کوم تیل چه په زیتون یا کونخلو کښې دی. کله چه دا د خالص تیلو نه زیات شو. نو په دې صورت کښې په یو عوض کښې به څه تیل او بوره زیاتې شی. او که د زیتون یا کونخلو تیل د خالص تیلو برابر شو. نو په دې صورت کښې به بوره زیاتې شی. اود یو عوض زیاتې کیدل اود بل کمیدل، ددې نوم ربوا دي. نو په دې دواړو صورتونو کښې چونکه ربوا لازمېږی. په دې وجه به دا دواړه صورتونه ناجانز وی.

د مختلف غوښو پخپل مینځ کښې د بیع حکم

وَيُجْزَىٰ لَكُمْ الْخَنَازِيرُ الْمُخْتَلِفَةُ بَعْضُهَا بِبَعْضٍ مُّتَّفَاعِلًا وَ جَائِزٌ دې بیع د مختلفو غوښو بعضې په عوض د بعضې نورو د یو بل نه زیاتې

حل الفقه > اللهم غوښه

تدريج > جواز بیع اللحمان المختلفه فیما بینهما متفاضلا > فرمانی. او په مختلف غوښو کښې بعض د بعض په عوض کمی زیاتې سره خرڅول جائز دی. او ددې نه مراد د اوښ غوښه، د غوا غوښه او د چیلۍ غوښه ده.

القاعدة > صاحب د عنایه رحمه الله په حیواناتو څاروی کښې د اتحاد جنس او اختلاف جنس په سلسله کښې یو قاعده بیان کړې ده. هغه داچې په زکاة کښې که د یو څاروی نصاب په بل څاروی سره پوره کولې شی. نو ددې دواړو جنس یو دي. لکه د غوا او د میڅې، او که د یو څاروی نصاب په بل څاروی سره نه پوره کیږي نو په دوی کښې اختلاف جنس دي. لکه چیلۍ او غوا.

صورته > اوس مسئله داده. که غوښه مختلف الاجناس وی. مثلاً د اوښ غوښه ده. د غوا غوښه ده. او د چیلۍ غوښه ده. په دې کښې که یو د بل په عوض کمی زیاتې سره خرڅ کړې شوه. نو جائز ده. ځکه چې د غوا، اوښ او د چیلۍ جنس جدا جدا دي. او د اختلاف جنس په صورت کښې چونکه په کمی زیاتې سره خرڅول جائز وی.

جنسية البقر والغوامیس > اود غوا او میڅې یو جنس دي. نو په دوی کښې د یو غوښه د بل په عوض کمی زیاتې سره خرڅول جائز نه دی. او هم دغه شان د چیلۍ او د گډې یو جنس دي. اود عربی اوښ او د بختی اوښ یو جنس دي. نو د چیلۍ غوښه د کډې د غوښې په عوض، اود عربی اوښ غوښه د بختی اوښ د غوښې په عوض کمی زیاتې سره - خرڅول جائز نه دی.

د مختلف یو پخپل مینځ کښې د بیع حکم

وَكَذَلِكَ الْبَنَانُ الْبَقَرُ وَالْغَنَمُ اَوْ هُم دغه شان د غوا او چیلۍ پي دی.

تدريج > جواز بیع البان البقر والغنم فیما بینهما متفاضلا > شیخ ابوالحسن قدوري رحمه الله فرمانی. چې اوښې، غوا او د چیلۍ په پيو کښې هم اختلاف جنس دي. نو د یو پي د بل د پيو په عوض کمی زیاتې سره خرڅول جائز دی. ( )

دلیل > دلیل دادې. چې غوښه او پي فروع او اجزاء دي. او ددې اصول یعنی اوبښه، غوا، او چیلۍ مختلف الاجناس دي. اود اصول اختلاف د فروع اختلاف واجبوی. نو هر کله چې دا اصول یعنی اوښ، غوا، او چیلۍ مختلف الاجناس دي. تردې چې په دوی کښې د یو نصاب زکاة، د بل په ذریعې نشي پوره کولې. نو ددې فروع او اجزاء یعنی پي او غوښه به هم مختلف الاجناس وی. او هر کله چې دا مختلف الاجناس دي. نو د یو غوښه به د بل د غوښې په عوض اود یو پي د بل د پيو په عوض کمی زیاتې سره خرڅول جائز نه وی.

علامه مرغینانی رحمه الله فرماتلی دی. چې د اوښې، غوا، او د چیلۍ پي هغه وخته پورې مختلفه الاجناس دي. چې تر کومه پورې په څه کاریگری سره په دې کښې څه تبدیلی او تګړې شی. یعنی پي وی. او که

۱. مذهب الشافعي رحمه الله - خود امام شافعي رحمه الله نه یو روایت دادې. چې په دوی کښې د یو غوښه د بل په عوض اود یو پي د بل د پيو په عوض کمی زیاتې سره خرڅول جائز نه دی.

تبدیلی اوکړې شوه. مثلاً د درې وارو د پیو پښیر جوړ کړې شو. نو اوس به دا پوچنس شمارلې کیږي او په کمی زیاتی سره به خرڅول جائز نه وي. اگرچه اصل یعنی پی مختلفه الاجناس دی.

د مختلفو سره څو ځل مینځ کښې د بیع حکم

وَعَلَّ الدَّقْلَ بِغَلِّ الْعِنْبِ او د کجورو سرکه د انگورو د سرکې په عوض.

هل اللغة > خل الدقل: د کجورې سرکه، خل العنب: د انگور سرکه

توضیح > جواز بیع خل الدقل بغل العنب متفاضلاً > دقل: ردی او بیکاره کجورې، خل: سرکه مسئله داده. چه د کجورو سرکه د انگورو سرکې په عوض کمی زیاتی سره خرڅول جائز دی.

دلیل > دلیل دا دی چه کله ددې دواړو اصل یعنی د کجورو او انگورو په مینځ کښې اختلاف دې نو ددې دواړو په اوبو یعنی په سرکو کښې به هم اختلاف وي. او هرکله چه د کجورو او انگورو په سرکو کښې اختلاف دي. نو د کجورو سرکه او د انگورو سرکه دوه جدا جدا جنسونه شو.

هم دا وجه ده. چه د کجورو په شیره او د انگورو په شیره کښې بالاجماع اختلاف جنس دي. او وړاندې تیر شوی دی. چه د اختلاف جنس په صورت کښې کمی زیاتی سره بیع کول جائز دی. په دې وجه د کجورو د سرکې بیع د انگورو د سرکې په عوض متفاضلاً جائز دی.

د روټی د غنمو یا د اوږو په بدله کښې د بیع حکم

وَجَوَّزَ بَيْعُ الْخُبْزِ بِالْحِنْطَةِ وَالذَّقِيقِ مُتَفَاضِلًا او روټی د غنمو او اوږو په عوض متفاضلاً خرڅول جائز دی.

توضیح > جواز بیع الخبز بالحنطة متفاضلاً > صورت د مسئلې دادې. چه زموږ د آنه نلاکه په نیز روټی د غنمو یا اوږو په عوض کمی زیاتی سره خرڅول جائز دی. په دې شرط چه په مجلس کښې عوضین باندې قبضه متحقق شی.

دلیل > دلیل دا دی چه روټی خو یا عددی ده. او یا وزنی ده. خو کیلی نه ده. او غنم کیلی څیز: ی. او هم دغه شان اوږه هم کیلی څیز دي. ځکه چه اوږه د غنمو جزه دي. نو هرکله چه غنم کیلی څیز دي. او دغه شان اوږه هم کیلی څیز دي. ځکه چه اوږه د غنمو جزه دي. نو هرکله چه غنم او اوږه کیلی شو. او روټی غیر کیلی شو. نو د اتحاد قدر فوت کیدلو په وجه تفاضل جائز دي.

الرواية الثانية عن أبي حنيفة رضي الله عنه > د حضرت امام ابو حنیفه رضي الله عنه نه د نادر روایت دادې. چه د روټی بیع د غنمو په عوض یا د اوږو په عوض بالکل جائز نه ده. نه متساویاً او نه متفاضلاً. هم دا قول د امام شافعی او د امام احمد رضي الله عنه دي.

دلیل > ددې روایت دلیل دادې. چه روټی او غنم یا ددې په اوږو کښې چونکه یو قسم مجانست موجود دي. په دې وجه به ددې په مبادله کښې مساوات او برابری شرط وي. او په روټی او غنمو او اوږو کښې د مساوات علم چونکه ممکن نه دي. ځکه به دسره ددې مبادله جائز نه وي. خو فتوی په اولنی قول ده. یعنی فتوی په جواز ده.

الغلاصة > بهر حال د بیع جواز هغه وخت وو. چه کله دواړه عوضونه یعنی روټی، غنم او اوږه نقد وي. او که غنم او اوږه قرض وي. یعنی د روټی نې دي دواړو سره بیع سلم او کړو. په دې طریقه چه روټی راس المال جوړ کړلو. او نقد نې وکړله. او غنم یا اوږه نې مسلم فیه جوړ کړل. او قرض نې کړل. نو هم جائز دي. ځکه چه موزونی څیز یعنی د روټی عقد سلم یو داسې مکیلی څیز یعنی غنم یا اوږو سره کیږي. چه ددې صفت او مقدار پیژندل ممکن دی.

د غلام او مولا په مینځ کېنې رېوا نشته

وَلَا يَبْتَئِنُ الْمَوْلَى وَغَيْبِهِ او نشته سود په مینځ د مولی او د هغه د غلام کېنې

تصريح < **عدم الربو بين المولى وعبيده** > مسئله داده، كه غلام،، ماذون له فې التجارت،، وى. او په ده باندې د خلقو دومره قدرې قرضه نه وى. چه دده د رقبه احاطه او كړې. نو ددې غلام او دده د مولا په مینځ کېنې رېوا نه متحقق كيږي. يعنې په اموال ربويه کېنې كه دا دواړه په كمې زياتې سره اخستل خرڅول او كړي. نو دا به رېوا نه وى. مثلاً خالد خپل غلام ته مال وركړ. نو او د تجارت اجازت نې وركړ. لوبيا دا غلام دوه منه غنم د يو من غنمو په عوض واخلي. نو دا به رېوا نه وى.

دليله < خكه چه غلام اود غلام په قبضه کېنې چه كوم مال دې. دا ټول دده د مولا ملك دې. نو هر كله چه غلام اوڅه چه دده په قبضه کېنې دى. د مولا ملك دې. نو مولا او ددې غلام په مینځ کېنې به د سره بيع متحقق نه وى. او هر كله چه بيع متحقق نشوه. نو رېوا به هم متحقق نه وى.

د مسلمان او حري په مینځ کېنې د بيع حكم

وَلَا يَبْتَئِنُ الْمُسْلِمُ وَالْحَرِي فِي ذَا الْحَرْبِ او په دار الحرب کېنې د مسلمان او حري په مینځ کېنې رېوا نشته.

تصريح < **عدم الربو بين المسلم والعربي** > ابو الحسن قدورى رحمه فرماني. چه په دار الحرب کېنې د مسلمان او حري په مینځ کېنې رېوا نشته. يعنې كه يو مسلمان امان واخلي. او دار الحرب ته لاړ شي. اود يو حري يو درهم د دوه درهمو په عوض خرڅ كړي. نو دا حلال اوجائز دى.

دالله ① دليل د رسول الله ﷺ قول د لا يربو بين المسلم والعربي دار الحرب دې.

② دويم دليل دادې. چه په دار الحرب کېنې د حرييانو مال مباح الاصل او غير معصوم دې. ددې په هره طريقه د اخستلو اجازت دې. په دې شرط چه په دېه كه نې نه وى اخستي. خكه چه غدر او دېه كه حرام ده.

مذهب ابى يوسف < دامام شافعى او امام ابو يوسف رحمه په نيز د مسلمان او حري په مینځ کېنې په دار الحرب کېنې رېوا وى. يعنې يو درهم د دوه درهمو په عوض خرڅول ناجائز دى. او هم دا قول د امام مالك اود امام احمد رحمه دې.

دليله < ددې حضراتو دليل قياس دې. يعنې كه حري امان واخلي. او په دار حرب کېنې داخل شي. او دې يو درهم د دوه درهمو په عوض خرڅ كړي. نو دا بالاتفاق ناجائز دى. نو هم دغه شان كه مسلمان امان واخلي. او دار حرب ته داخل شي. او دې داسې كار او كړي. يعنې يو درهم د دوه درهمو په عوض خرڅ كړي. نو هم به ناجائز وى.

حكم المعتان < په خلاف د هغه حري كوم چه امان واخلي. او دار الاسلام ته راشي. خكه چه دده مال د عقد امان په وجه محفوظ شوې دې. او هر كله چه دده مال محفوظ شو. نو دده نه به د زيات اخستلو اجازت نه وى.

١) غره الزهلى رحمه هذا اللفظ ثم قال وأسد البهلى في المعرفة في كتاب السورن الشافعي رحمه قال قال أبو يوسف رحمه إنما قال أبو حنيفة رحمه هذا لأن بعض المشيخة حدثنا عن مكحول عن رسول الله ﷺ أنه قال لا يربا بين أهل الحرب أظنه قال لأهل الإسلام قال الشافعي رحمه وهذا ليس بثابت ولا حجة فيه انتهى كلامه كذا في نصب الرأية ٨٤/٤.

بَابُ السَّلَمِ

ترجمہ (د) باب د بیع سلم (په بیان کښې) دې.

تدريج < التوضيح الصرفي للفظ السلم > لفظ سلم، د تسليم نه اخستې شوې دې. ځکه چې په بیع سلم کښې راس المال په مجلس کښې دننه سپارل لازمی او ضروری دی. لفظ سلم او سلف دواړه مترادف دی. دغه شان سلم او سلف مترادف دی. قاله بدرالدین عینی ^(ع) او یا چې لفظ سلم یا خو د اسلم نه اخستې شوې دې. او همزه په دې کښې د سلب دپاره ده. ځکه چې د رب السلم په راس المال یعنی دراهم مسلم الیه ته په سپارلو سره ددې سلامتیا زاتل کول دي. یعنی رب السلم چې کله راس المال مسلم الیه ته او سپارلو. نو دا رب السلم سره سلامت پاتې نشو.

معنی العلم لفظ وشرعا > سلم په لغت کښې د یو داسې بیع نوم دی. چې په دې کښې ثمن معجل وی. یعنی فوراً ادا کولې شی. بیع سلم د فقهاؤ په اصطلاح کښې مؤجل د معجل په عوض اخستلو ته وائی.

وکنه > د بیع سلم رکن ایجاب او قبول دي. مثلاً یو سړي بل کس ته وائی. **رأسلت إليك عشرة دراهم في كحنته** یا **أسلفت إليك عشرة دراهم في كحنته** ما تاسره په یو کر غنمو کښې د لس درهمو په عوض عقدسلم او کړلو. دویم کس او وئیل. **ما قبول کړلو.** نو ده ته به صاحب دراهم یعنی رب السلم به وئیلې شی. او دویم کس ته به مسلم الیه وئیلې شی. او غنمو ته مسلم فیه او دراهمو ته راس المال وئیلې شی.

دبیع سلم حکم، د رب السلم دپاره په مسلم فیه کښې په مؤجل طور باندې ملک ثابتیدل، اود مسلم الیه دپاره فی الحال په راس المال باندې ملک ثابتیدل دی. او شرطونه یې روستو راروان دی
الربط بما قبله > امام قدوری مخکښې هغه بیوع بیان کړي دي. چې په هغې کښې په عوضین یا ابدال عوضین باندې قبضه کول شرط نه دی. او اوس د هغه بیوع بیان کوی. په کوم کښې چې په عوضین یا ابدال عوضین باندې قبضه کول شرط دی.

تبیوه من الکتاب > علامه مرغینانی ^(رحمته الله علیه) فرمائی دی. چې د بیع سلم جواز په کتاب الله، سنت رسول ^(صلی الله علیه و آله و سلم) او په اجماع امت سره ثابت دي. کتاب الله خو دا دي. چې د الله تعالی ارشاد دي. **(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُمْ بِدِينِكُمْ إِلَى آجَلٍ مُّتَمٍّ فَاتَّكِبُوا)** یعنی ای د ایمان خاوندانو! چې کله تاسو معامله کوئ د قرضو، د یو مقرر وخت پورې نو دا لیکئ: په قول د رئیس المفسرین حضرت ابن عباس ^(رضی الله عنهما) دا آیت د عقدسلم په جواز باندې دلالت کوی. لکه چې ابن عباس ^(رضی الله عنهما) فرمائی. **رأشهاد أن الله أحل السلف المضمون وأذن فيها أطول آية في كتابه** او بیا ابن عباس ^(رضی الله عنهما) هم دغه آیت تلاوت کړلو. **(د)** د ابن عباس ^(رضی الله عنهما) په دې قول کښې د مضمون نه مراد مؤجل دي. یا واجب فی الذمه دي. دواړه صحیح دي. ځکه چې مسلم فیه مؤجل وی. اود مسلم الیه په ذمه کښې واجب وی. اوس به ترجمه دا وی. چې ، ، گواهی ورکوم، چې الله تعالی سلم مؤجل یا سلم واجب الذمه حلال کړي دي. او ددې په باره کښې یې لوني آیت مدایت نازل کړي دي ، د حضرت ابن عباس ^(رضی الله عنهما) ددې قول نه ښکاره ثابتیږي. چې دا آیت د بیع سلم په جواز باندې ښکاره دلیل دي.

تبیوه من السنة > د نبی ^(صلی الله علیه و آله و سلم) د سنت نه هم ددې جواز معلوم دي هغه دا دي **رأى النبي ^(صلی الله علیه و آله و سلم) دى من يبيع**

عالمیست عندا انسان و در عین فی السلم) (یعنی رسول اکرم ﷺ د هغه څیز د بیع نه منع فرمائیلې ده. کوم چه د انسان په ملک کښې نه وی. اود سلم اجازت نی ورکړې دې. حاصل داچه دمعدوم څیز بیع ممنوع ده. خود بیع سلم اجازت نی ورکړې دې. په داسې حال کښې چه مسلم فیه یعنی مبیع معدوم وی. **ثبوت من الاجماع** د عهد رسالت نه تر ننه پورې د بیع سلم په جواز باندې د امت اجماع راروانه ده. نود بیع سلم مشروعیت په کتاب الله، سنت رسول ﷺ او په اجماع امت درې وارو نه ثابته ده. **خلافه من القیاس** خو د قیاس تقاضا داده. چه بیع سلم جائز نه وی. ځکه چه په بیع سلم کښې مسلم فیه مبیع وی. او مبیع معدوم دې. اود مبیع موجود غیر مملوک، یاد مبیع موجود مملوک غیر مقدور التسليم بیع صحیح نه وی. نود معدوم بیع به په درجه اولی صحیح نه وی. ددې دلیل نه ثابتیږي. چه بیع سلم جائز نه وی. خود حدیث مذکور په وجه قیاس پریخودلې شوې دې.

په مکملې اوموزونې څیزونو کې د بیع السلم حکم

السَّلْمُ جَائِزٌ فِي الْمَكِيلَاتِ وَالْمَوْزُونَاتِ سلم په مکيلات او موزونات کښې جائز دې **والمعدونات** او په هغه څیزونو کښې چې په شمار خرڅولې شی

تصريح ابو الحسن قدوری رحمه الله فرماني. چه عقدسلم په هر کیلی او وزنی څیز کښې جائز دې. **دلیل** ددې. چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی. **من اسلم منکم فلیسلم لی کیل معلوم و وزن معلوم** اهل معلوم (یعنی څوک چه په تاسو کښې عقدسلم اوکړی. نو په کیل معلوم او وزن معلوم کښې دې معلوم میعاد پورې سلم اوکړی. ددې حدیث نه معلومیږي. چه عقدسلم په مکيلات او موزونات کښې جائز دې.

والمزاد بالموزنات اود موزونات نه مراد **غیر الذرّاهیم و الذّنائیر** د دراهمو او دنانیرو نه علاوه دی.

تصريح **المراد من الموزونات** علامه مرغینانی رحمه الله فرمائیلی دی. چه په متن کښې موزونات نه مراد د دراهم او دنانیرو نه علاوه نور څیزونه دی. نوکه په دراهم یا دنانیرو کښې عقدسلم اوکړې شو. نوددې د موزونې کیدلو باوجود عقدسلم باطل دې. اوس ددې دوه صورتونه دی. یو دا چه دراهم او دنانیرو کښې عقدسلم اوکړې شو. یعنی دراهم او دنانیرو راس المال جوړکړې شو. اوهم دا مسلم فیه جوړکړې شو. نودا صورت بالا اجماع ناجائز دې. ځکه چه راس المال او مسلم فیه دواړه عوضونه که دراهم دی. او که دواړه عوضونه دنانیرو دی. نود قدر او جنس باوجود نساء یعنی د مسلم فیه قرض کیدل موجود شو. حالانکه په دې بل عوض دنانیرو وی. نود اتحاد قدر سره نساء یعنی د مسلم فیه قرض کیدل موجود شو. حالانکه په دې دواړه صورتونو کښې نساء حرام او ناجائز ده. دویم صورت دادې. چه د غنمو عقدسلم په دراهم یا دنانیرو کښې اوکړې شو. یعنی غنم راس المال او دراهم یا دنانیرو مسلم فیه جوړکړې شو. نو په دې صورت کښې هم عقدسلم ناجائز دې.

دلیل عدم الجواز فی الدرّاهم و الذّنائیر د عدم جواز دلیل دادې. چه په دې صورت کښې دراهم او دنانیرو

(۲) غره الزبلی رحمه الله هذا اللفظ ثم أخرج لجواز بيع السلم رواية ابن عباس (رضي الله عنه) قال قدم النبي ﷺ والناس يساغون في النمر السنين والثلاث فقال من أسلف في شيء فليسلم في كيل معلوم و وزن معلوم وعزاه محقق نصب الرأية أحد شخس الدين إلى البخاري في السلم باب ۱ و علم في المسألة رقم ۱۲۷ و أبوداود في البيوع باب ۵۵ رقم ۳۴۶۳ و التتالي في البيوع باب ۶۳ و الترمذی في البيوع باب ۶۸ و ابن ماجه في التجارات باب ۵۹ و الدارمی في البيوع باب ۴۵ و أحمد في المسند (۲۱۷/۱)۔

مسلم فیه دی. حالانکه دا مسلم فیه جوړول صحیح نه دی. ځکه چه مسلم فیه داسې څیز کیدل پکار دی. کوم چه مبیع وی. او په متعین کولو سره متعین کیږی. او دراهم او دنانیر ثمن وی. په متعین کولو سره نه متعین کیږی. نوهرکله چه دراهم او دنانیر ثمن وی. په متعین کولو سره نه متعین کیږی. نو ددې مسلم فیه جوړول به هم صحیح نه وی. او هرکله چه ددې مسلم فیه جوړول صحیح نه دی. نو په دې کښی به عقدسلم هم صحیح نه وی.

وَكَذَلِكَ فِي الْمَعْدُودَاتِ الَّتِي لَا تَتَّفَاقُ وَهُنَّ دَعَا شَانَ دَ شَمَارِ پَه دَاسِی څیزونو کښی (سلم جائز دی) په کوم کښی چه تفاوت (کمی زیاتی) نه کیږی گَا الْجَوْزُ وَالْبَيْضُ لکه هگی. او غوزان.

حل اللغة: المعنودات: جمع د معدود کوم څیز چه شمارلې شی، الجوز: غوز، البيض: هگی.

توضیح: جواز فی المعنودات: امام قدوری رحمه الله فرمائی. چه کوم څیزونه په شمار سره خرڅولې شی. او ددې په افرادو کښی د مالیت په اعتبار سره تفاوت نه وی. لکه غوزان، او هگی. ددې بیع سلم هم جائز ده.

دلیل: ځکه چه داسې عددی څیزونه چه پخپلو کښی قریب قریب وی. د هغې مقدار هم معلوم وی. او په بیانونو سره ددې وصف هم معلومیدلې شی. او ددې سپارل هم ممکن دی. او د کومو څیزونو چه مقدار معلوم وی. او ددې وصف بیانونو لې شی. او ددې سپارل ممکن وی. نو د هغې بیع سلم جائز وی. ځکه به د عددی متقاربه بیع جائز وی.

استواء الصغير والكبير فیه: په عددی څیزونو کښی وړوکی او غټ برابر وی. ځکه چه ددې په مینځ کښی د تفاوت اعتبار نه کولو باندې د خلقو اتفاق دی. مثلاً د چرگو په هگو کښی اگر چه معمولی شان تفاوت وی. خو خلق بالاتفاق ددې تفاوت اعتبار نه کوی. یعنی داسې نه کیږی. چه د چرگي هگی. لږه شان غټه وی. نو ددې قیمت زیات وی. او که لږه شان وړه وی. نو ددې قیمت کم وی. بلکه د قیمت په اعتبار سره ټول برابر وی.

په حیوان (خاروی) کښی د بیع سلم حکم

وَلَا يَجُوزُ السَّلْمُ فِي الْحَيَوَانَ أَوْ د حيوان بیع سلم جائز نه ده.

توضیح: په خاروو کښی د بیع سلم یو صورت دا دی چه د مطلق خاروی بیع سلم شوې وی. یعنی نه نې ددې جنس بیان کړې وی. نه نې عمر بیان کړې. نه نې صفت او نه نې ددې نوع بیان کړې وی. په دې صورت کښی بالاتفاق بیع سلم ناجائز ده. دویم صورت دا دی چه ذکرشوی څیزونه بیان شوې وی. او بیع سلم شوې وی. په دې صورت کښی زموږ په نیز ناجائز ده. ( )

دلالت: ① نقلی دلیل دادې. چه جناب رسول الله ﷺ د حیوان بیع سلم نه منع فرمایلي ده. ( ) او په لفظ د حیوان کښی ددې ټول اجناس داخلېږی. تردې چه کونترې او چنچنې هم داخلېږی. یعنی د کونترو او چنچنرو پشان ځناورو بیع سلم به هم ددې نص په وجه جائز نه وی. اگر چه ددې په افرادو کښی زیات تفاوت نه وی.

⑦ عقلی دلیل دادې. چه د خاروی ذکرشوی څلور صفتونه یعنی جنس، سن، نوع او صفت بیانونونه

(^۱) مطلب الشافعي رحمه الله: ذکرشوي صورت د امام شافعي رحمه الله په نیز جائز ده. امام مالك او امام احمد رحمه الله هم ددې قائل دی.

(^۱) من حديث ابن عباس أخرجه الحاكم في المستدرک (۵۷/۲) والدارمي في سننه (۷۱/۳) ولم ۲۹۸.

پس په څاروو کېنې د مالیت او قیمت په اعتبار سره ډیر لوڼې تفاوت باقی پاتې کېږي. اودا تفاوت د څاروو باطنی امور په وجه وی. مثلاً د اس تیز رفتار، او فرمانبرداره کیدل، د غلام هوښیار او عقلمند کیدل، د وینځې ښانسته کیدل، داسې کارونه دی. چه په دې کېنې د خلقو شوق زیاتیدلو سره قیمت زیاتېږي. اود ذکر شوی کارونو په نه موجود کیدلو سره قیمت کمیږي. هم دا وجه ده. چه ډیر کرته دوه اسونه په جنس، سن، نوع او صفت کېنې برابر وی. خود باطنی امور په وجه د یو قیمت ډیر زیات اود بل کم وی. نوهم ددې باطنی امور په وجه د مسلم فیہ سپارلو په وخت جگړه پیدا کېږي. او په کوم عقد کېنې چه د جگړې پیدا کیدلو امکان وی. هغه عقد فاسد وی. په دې وجه مونږ اوونیل. چه د څاروو بیع سلم ناجائز او فاسد دی.

د هیوان د اندامونو د بیع سلم حکم

وَلَا فِیْ أَطْرَافِهِ اود څاروی طرفونه کېنې هم (بیع سلم) جائز نه ده

توضیح: **حرمة السلام في اطراف الحيوان** ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د څاروو د سرونو او خپو بیع سلم جائز نه ده.

دلیل: ځکه چه د څاروو په سرونو او خپو کېنې د غټ والی او ورکوټوالی په وجه په مالیت کېنې ډیر لوڼې تفاوت وی. نو گویا دا عددی متفاوت شو. ددې دپاره څه اندازه نشی لگولې کیدلې. او وړاندې تیر شوی دی. چه د عددی متفاوت بیع سلم جائز نه وی. ځکه به د څاروو د سرونو او خپو بیع سلم جائز نه وی.

قَالَ فرماني **وَلَا فِی الْجُلُودِ عَدَدًا** او د څرمنو بیع سلم په شمار سره.

توضیح: **حرمة السلم في الجلود عدداً** ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د څاروو په څرمنو کېنې هم عدداً بیع سلم جائز نه ده. ځکه چه څرمنې عددی دی. او په دې کېنې بعض څرمنې غټې او بعض وړې وی. دغه شان د بعض پلنوالي کم اود بعض زیات وی. بهر حال ددې تفاوت په وجه ددې په مالیت کېنې هم ډیر لوڼې تفاوت وی. او وړاندې تیر شوی دی. چه د عددی متفاوت بیع سلم د، مفضی الی المنازعه، کیدلو په وجه چونکه ناجائز وی. ځکه به د څرمنو بیع سلم هم ناجائز وی. ( )

عَدَدُ الْقَبْدِ لَيْسَ احْتِزَامًا علامه بدرالدین عینی رحمته الله په بڼه کېنې لیکلی دی. چه (دولال الجلود عدداً) کېنې د عدداً قیدنه به دا نشی گنرلې. چه د څرمنو بیع سلم وړنا جائز ده. ځکه چه څرمنې عددی دی. نوهر کله چه ددې بیع سلم عدداً جائز نه دي. نو وړنا به په طریق اولی جائز نه وی. ځکه چه په عرف عام کېنې د څرمنو وزن نه کېږي.

وَلَا فِی الْحَطَبِ حَزْمًا وَلَا فِی الرِّطَبِ حَزْمًا اود لرگو بیع سلم په گیدو سره، اود گیا بیع سلم په گیدو سره جائز نه ده **لِلنَّهْأَتِ فِيهَا**. ځکه چه (ددې په افرادو کېنې) تفاوت وی.

هل النعّة الحطب: لرگي، حزم: گیدې، الرطبة: تازه گیاه

توضیح: **حرمة السلم في الحطب حزمًا** ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د سوزولو د لرگو بیع سلم د گیدو په حساب سره اود سبز یانو اود څاروو د ونډې بیع سلم په شکرې اود گیدو په حساب سره جائز نه ده. مثلاً یو کس د سل رویو راس المال په عوض لس گیدو خشاک مسلم فیہ مقرر کړل. یانې د سل

روبو راس المال په عوض لس گیلې سبزی یا گیا مسلم فیه مقرر کړله. نو دا ناجائز ده.

دلیله: ځکه چه په گیلو او پنډ کښې د اډکدوالی او لنډوالی اود پېروالی په حساب سره ډیر لوڼې تفاوت وی. مثلاً یوه گیلې خو هغه ده. چه په هغې کښې دوه دوه گزړه اوږده لرگې تړلې شوی دی. او یوه گیلې هغه ده. چه په هغې کښې یو یو گز اوږده لرگې تړلې شوی دی. د مالیت په اعتبار سره دا دواړه گیلې څنګه برابر کیدلې شی. او دغه شان یوه گیلې هغه ده. کومه چه په دوه گزړه رسې کښې تړلې شوې ده. او یوه گیلې هغه ده. کومه چه په یو گز رسې کښې تړلې شوې ده. ښکاره ده. چه دا دواړه گیلې په مالیت کښې برابر نشی کیدلې. نو چونکه په گیلو او پنډ کښې تفاوت وی. ځکه به د مسلم فیه مجهول کیدلو په وجه ددې بیع سلم هم جائز نه وی.

سورة الجواز: ځوکه گیلې او پنډ (بوج) معلوم شی. مثلاً مسلم الیه دهغې رسې اوږدوالی بیان کړی. په کومه رسې چه گیلې او پنډ او تړلې شی. مثلاً داسې اووانی. چه دا رسې یوه لیشت یا یو گز وی. نو په دې صورت کښې به د گیلې او پنډ په حساب سره به هم بیع سلم جائز وی. په دې شرط چه گیلې او پنډ په داسې اندازه وی. چه په دې کښې تفاوت نه وی. او که ددې باوجود تفاوت وی. نو جائز نه دې.

د مسلم فیه موجود کیدلو شرط

لَا يَجُوزُ السَّلْمُ بِبَيْعِ سَلَمٍ جَائِزٍ نَهْ دَه حَتَّى يَكُونَ الْمُسْلَمُ فِيهِ مَوْجُودًا مِنْ جِبَنِ الْعَقْدِ إِلَى جِبَنِ الْمَجْلِ، تردې چه عقد سلم د عقد دوخت نه واخله د ادا کولو د وخت پورې موجود وی

تخریج: **حرمة السلم في شيء غير موجود** ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی. چه زمونږ په نیز د بیع سلم جائز کیدلو شرط دادې. چه مسلم فیه د عقد په وخت هم موجود وی. د ادا کولو په وخت هم موجود وی. او ددې دواړو وختونو په مینځ کښې هم موجود وی. که مسلم فیه د عقد په وخت کښې بازار کښې نه ملاوېږي. اود ادا کولو په وخت ملاوېږي. یا د عقد په وخت بازار کښې ملاوېږي. خود ادا کولو په وخت نه ملاوېږي. یا د عقد په وخت هم ملاوېږي. اود ادا کولو په وخت هم ملاوېږي. خو په مینځ کښې څه وخت دپاره بازار نه منقطع شوې وی. نو په دې درې واړه صورتونو کښې بیع سلم جائز نه ده. ( )

دلالت: ① دلیل دادې. چه رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائیلی دی. چه تاسو په میوو کښې بیع سلم مه کوئ. تردې چه ددې صلاح ښکاره شی. ( ) یعنی تر کومه پورې چه میوې د نفع اخستلو قابل نه وی. ددې بیع سلم مه کوئ. ددې حدیث نه معلومه شوه. چه د عقد سلم په وخت د میو نافع کیدلو حالت کښې کیدل ضروری دی. او هم ددې نه ثابت شوه. چه د عقد په وخت د مبيع موجود کیدل شرط دی. ځکه چه د صلاح ښکاره کیدلو نه وړاندې مبيع یعنی میوې معدوم دی. او په دې باندې د ټولو اجماع ده. چه د ادا کولو په وخت د مبيع موجود کیدل شرط دی.

② دویم دلیل دادې. چه مسلم الیه، مسلم فیه هغه وخت سپارلې شی. چه کله دې دا حاصل کړی. او هغه وخت نې حاصلولې شی. چه کله دا څیز په بازار کښې موجود وی. په دې وجه د مقرر ميعاد په موده کښې ددې څیز برابر په بازار کښې موجود پاتې کیدل ضروری دی چه مسلم الیه ددې په

① **منهب الشافعي** رحمته الله - حضرت امام شافعي رحمته الله فرمائی. که مسلم فیه د ادا کولو په وخت موجود وی بیا هم بیع سلم جائز دې. اگر چه د عقد په وخت بازار کښې نه ملاوېږي. گویا امام شافعي رحمته الله د سلم د جواز دپاره د ادا کولو په وخت د مسلم فیه موجود کیدلو اعتبار کوي. امام احمد رحمته الله هم ددې قائل دې.

② من حدیث عبدالله بن عمر رضی الله عنهما أخرجه أبو داود في البيوع باب ٥٦ رقم ٣٦٧٦ وابن ماجه في التجارات باب ٦١ رقم

سپارلو باندې قادر وی.

د میعاد (نیت) نه بغیر د بیع سلم حکم

وَلَا يَجُوزُ السَّلْمُ أَوْ عَقْدُ سَلَمٍ نَهَ جَائِزٌ كَيْبَرِي الْأَمْوَالُ مَكَرَ مِيعَادِي (په نیته)

تذریح: <جواز السلم موجلا> د میعاد نه بغیر عقدسلم جائز نه دی. د امام مالک او امام احمد رحمهم الله هم دا مذهب دي. اود امام شافعي رحمهم الله په نیز جائز دی. مثلاً یوکس اووئیل. چه ما ددې لس درهمو عقدسلم په یو کر غنمو (چه ددې دا صفتونه دي) کښې اوکرله. اود فوری طور سپارلو شرط نې اولگولو. یا نې میعاد مقرر نکړلو. نو دا عقدسلم زمونږ په نیز ناجائز دي. (۱)

دلائله: ① دلیل د نبی کریم صلی الله علیه و آله دا قول دي. «من أسلم منكم فليسلم في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم» (۲) په دې حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه و آله چه څنگه په مسلم فیه کښې د کیل معلوم یا وزن معلوم کیدلو شرط بیان کړې دي. دغه شان نې د میعادی کیدلو شرط هم بیان کړې دي. ددې نه معلومېږي. چه د مسلم فیه میعادی کیدلو ضروری دی.

② دویم دلیل دادې. چه بیع سلم د ناچار او غریبو خلقو د ضرورت پوره کولو دپاره مشروع شوې دي. اودا ضرورت هم هغه وخت پوره کیدلې شی. چه د مسلم فیه ادا کولو دپاره څه میعاد (نیته) مقرر کړې شی. چه مسلم الیه په دې موده کښې مسلم فیه حاصل کړی. او رب السلم ته نې اوسپاری. اوکه مسلم الیه فی الحال په مسلم فیه سپارلو باندې قادر وی. نو چونکه په دې صورت کښې مرخص (د رخصت سبب) یعنی ضرورت اونه موندې شو. په دې وجه به د حکم یعنی «لا یتیم ماليس عندك» مطابق وی. حاصل دادې. چه د معدوم بیع باطل او ناجائز وی. خود غریبانو ضرورت پوره کولو دپاره دمسلم فیه معدوم کیدلو باوجود بیع سلم جائز گرځولې شوې دي. خو چه کله مسلم الیه فی الحال د مسلم فیه په سپارلو باندې قادر وی. نو دا ضرورت به متحقق نه وی. او هرکله چه د بیع سلم جائز کیدلو ضرورت متحقق نشو. نو بیع سلم به هم جائز نه وی.

د معلوم اجل شرطیت

وَلَا يَجُوزُ أَوْ بَيْعُ سَلَمٍ جَائِزٌ نَهَ دَهْ إِلَّا بِأَجَلٍ مَعْلُومٍ مَكَرَ مِيعَادٍ سَرَه

تذریح: <الجواز في صورة اجل معلوم> ابو الحسن قدوری رحمهم الله فرماني. چه هرکله په عقدسلم کښې دمیعاد شرطیت ثابت شو. نو دا بیانول هم ضروری دی. چه د میعاد معلوم کیدلو هم شرط دی.

دلائله: ① ددې دلیل وړاندې تیر شوې دي. یعنی د رسول الله صلی الله علیه و آله قول «من أسلم منكم فليسلم في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم» (۳) دویم دلیل دادې. چه د میعاد مجهول کیدلو، مفضی الی المنازعه، وی. په دې طریقہ چه رب السلم به په نیز دې موده کښې مطالبه کوی. او مسلم الیه به په لرې موده کښې د ادا کولو کوشش کوی. او داسې جهالت کوم چه، مفضی الی المنازعه، وی. مفسد وی. په دې وجه دمیعاد مجهول کیدلو به د بیع سلم دپاره مفسد وی. لکه څنگه چه په بیع کښې جهالت د ثمن او جهالت د مبيع مفسد د بیع وی.

(۱) مطلب الشافعي رحمهم الله - اود امام شافعي رحمهم الله په نیز جائز دي.

(۲) الحديث المذكور تقدم ترجمه

فُورُ الْأَجَلِ پاتې شوه داخبره چه په بيع سلم کښې د ميعاد ادنی موده څه ده؟ نو په دې باره کښې علامه مرغينانی رحمته الله علیه په هدايه کښې په کښې مسئله کښې درې اقواله بيان کړې دي. ① رومېې قول دادې، چه په بيع سلم کښې ادنی موده يو مياشت ده. ② دليل يې ... کتاب الايمان دا مسئله ده. که يوکس قسم اوڅوړلو چه زه به ستا قرضه عاجلاً ادا کوم. بياني د يو مياشت پوره کيدلو نه مخکښې ادا کړله. نو ددې کس قسم پوره شو. ددې مسئلې نه معلومه شوه. چه د يو مياشت نه کم دعاجل په حکم کښې دې. او هرکله چه د يو مياشت نه کم دعاجل په حکم کښې دې. نو يو مياشت او ددې نه زيات به د اجل په حکم کښې وي. ③ دويم قول د درې ورځو دې. دليل يې دخيار شرط موده ده. ④ دريم قول د نيمې ورځې نه د زيات دې. دليل يې دا دې. چه معجل هغه ته وائي. په کوم چه په مجلس کښې دننه قبضه اوکړې شې. او په کوم چه د مجلس نه روسته قبضه اوکړې شې. هغې ته مؤجل وائي. او عام طور باندې مجلس نيمې ورځې پورې باقي پاتې کيږي. د نيمې ورځې نه زياتې باقي نه پاتې کيږي. په دې وجه د اجل او ميعاد کم نه کم موده به د نيمې ورځې نه زيات وي. علامه مرغينانی رحمته الله علیه فرمايلي دي. چه رومېې قول زيات صحيح دې. ځکه چه يوه مياشت يوه داسې موده ده. چه په دې کښې د مسلم فيه حاصلول ممکن دي.

د معين سړي په پيمانه اوگز سره د بيع السلم حکم

وَلَا يَجُوزُ السَّلْمُ بِمِكْيَالِ رَجُلٍ يَمِينُهُ وَلَا بِذِرَاعِ رَجُلٍ يَمِينُهُ أَوْ بَيْعِ سَلَمٍ دَ يَوْمِ مَعِينٍ سَرِيٍّ يَوْمَ مَعِينٍ سَرِيٍّ يَوْمَ مَعِينٍ سَرِيٍّ يَوْمَ مَعِينٍ

سړي په گز سره جائز نه دي

حل اللغة > فواع: گز، رجل: سړي

تدريج > حرمة السلم بمكيال رجل يمينه صورت د مسئلې دادې. که د يومعين سړي يوه ذاتي پيمانه وي. چه د هغې مقدار معلوم نه وي. يا ذاتي گز وي. چه ددې مقدار معلوم نه وي. نو په دې پيمانه اوگز سره به بيع سلم جائز نه وي.

دليله > ځکه چه په بيع سلم کښې د مسلم فيه سپارل د ميعاد پورې مؤخر وي. او په دې موده کښې ددې مخصوص پيماني اوگز ضائع کيدل ممکن دي. نو د ضائع کيدلو په صورت کښې به د مسلم فيه سپارلو په وخت د رب السلم او مسلم اليه به مينځ کښې جگړه پيدا شي. په دې طريقه چه رب السلم به د پيماني د غټ والي دعوه کوي. او مسلم اليه به د ورکوټي کيدلو دعوه کوي. او کوم څيز چه جگړه پيدا کوي. مفسد د بيع وي. په دې وجه داسې مخصوص پيمانه او مخصوص گز سره چه ددې مقدار معلوم نه وي. بيع سلم جائز نه دې. دا مسئله د کتاب البيوع په شروع کښې تيره شوې ده. په ذکرشوي دليل سره دا خبره واضح کيږي. چه ددې مخصوص پيماني يا مخصوص گز که مقدار معلوم وي. نو بيع سلم جائز دې. ځکه چه د مقدار معلوميدلو نه پس که دا لوڅې او پيمانه ضائع هم شي. بيا به هم د جگړې څه امکان نه وي. دغه شان که ددې پيماني مقدار معلوم نه وي. خود مبيع سپارل فوراً وي. نو بيا به هم بيع جائز وي. ځکه چه په دې صورت کښې د پيماني ضائع کيدل ډير ناآشنا دي. او هرکله چه ددې مخصوص پيماني ضائع کيدل ناآشنا دي. نو هيڅ جگړه به هم نه پيدا کيږي.

١) القول الرابع هو هذا قول ان الاجل اذناه شهرا كنا في فتح القدير (٢١٩/٦) والكفاية (٢١٩/٦) ورد اختار (٢٣٠/٤)

والبحراني (١٦٠/٦) والزليعي (١٥٠/٤) نقلاً عن القول الرابع (٧٧/٢) -

د متعین کلی په غله یاد متعین وټی په میوه کښې د بیع سلم حکم

وَلَا فَي طَعَامَ قَرْيَةٍ بَعْثِيهَا وَلَا فَي ثَمَرَةِ ثَلَاثَةِ بَعْثِيهَا اود یو متعین کلی په غله یاد متعین وټی په میوه کښې بیع سلم جائز نه دی

هل اللغة > قرية: كلي، نفلة: د قجورې ونه. ثعرة: میوه.

توضیح > حرمة السلم في طعام قرية بعثيها > ابو الحسن قدوری رحمه فرمائی: چه د یو متعین کلی غله

یاد متعین وټی یا د متعین باغ میوه بیع سلم جائز نه ده. مثلاً د دیویند غنم، یاد دهره دون اوریزې، یا د حامد د باغ د میوه بیع سلم نودا جائز نه دی.

دلیل > دلیل دادې. چه کله کله ددې متعین کلی غله یاد متعین وټی په میوه باندې آسمانی آفت راځی. او دا تباہ او بریاد کوی. او ددې مخصوص کلی غله یا د مخصوص وټی یا د مخصوص باغ میوه د خلکو د لاس نه منقطع کیږی. او په بازار کښې نه ملایږی. او هر کله چه دا خبره ده. نو مسلم الیه به د مسلم فیه په سپارلو باندې قادر نه وی. او په کوم صورت کښې چه مسلم الیه د مسلم فیه په سپارلو باندې قادر نه وی. په هغه صورت کښې بیع سلم جائز نه وی. په دې وجه د متعین کلی غله یاد متعین وټی یاد متعین باغ میوه بیع سلم جائز نه دی. دې طرف ته رسول الله ﷺ اشاره فرمایلي ده. نقل دی. چه دانه سئل عن السلم في ثمر فلان فقال اما من شربا ثلث فلان فلا رأيت اذهب الله الشرب يستحل أحدكم

مال أخيه، یعنی، د رسول الله ﷺ نه د فلائی سړي د میوه بیع سلم په باره کښې تېوس او کړي شو. نو نبی کریم ﷺ او فرمایلي: چه د فلائی سړي د باغ د میوه بیع سلم جائز نه دی. تاسو او گوړی. که چرې الله تعالی د فلائی سړي میوه ضائع کړی. نو په تاسو کښې به څوک د کوم څیز په عوض د خپل ورور مال حلال گنړی؟، حاصل د حدیث دادې. چه د متعین سړي د باغ د میوه بیع سلم جائز نه دی. ځکه که دا متعین باغ د آسمانی آفت په نتیجه کښې هلاک شو. نو د خپل ورور یعنی د رب السلم راس المال به د کوم څیز په عوض حلال گنړی. یعنی هر کله چه دا متعین میوه هلاکیدلو په وجه رب السلم ته حاصل نشوی. نو د مسلم الیه دپاره به راس المال څنگه حلال وی. ددې حدیث نه داهم ثابتیږی. چه د یو متعین کلی غله، یا د متعین وټی یاد متعین باغ د میوه بیع سلم جائز نه دی.

سورة الجواز > اوکه د یو کلی طرف ته نسبت کول د صفت بیانولو په غرض سره وی. مثلاً کله چه د ملیح آباد آم او نیلي شی. نو په دې سره د ملیح آباد متعین مقام مراد نه وی. بلکه مراد داوی. چه د ملیح آباد پشان امونه مقصود دی. که په ملیح آباد کښې پیدا شوی وی. او که په بل ځایي کښې پیدا شوی وی. نو که کلی طرف ته نسبت صرف د صفت بیانولو دپاره وی. نو په دې کښې هېڅ باک نشته. یعنی په دې صورت کښې بیع سلم جائز دی. لکه مثلاً په بخارا کښې ئې هغه غنم مسلم فیه جوړ کړل. کوم چه د بخارا یو کلی،، خشرمان،، طرف ته منسوب دی. او په فرغانه کښې ئې هغه غنم مسلم فیه مقرر کړل. کوم چه د فرغانه کلی،، بساخ،، طرف ته منسوب دی. حاصل داچه په بخارا کښې ښه غنم د،، خشرمان،، او په فرغانه کښې د،، بساخ،، هغې ته وتیلي شی. نو که خشرمانی یا بساخ غنم ئې مسلم فیه مقرر کړل. نو ددې نه به د هغه متعین ځایونو غنم مراد نه وی. بلکه ددې مطلب به دا وی. چه غنم ښه وی. لکه څنگه چه د خشرمان اود بساخ وی. که دا ددې ځایي وی. او که د بل ځایي وی.

د بیع السلم شرائط

وَلَا يَصِحُّ السَّلْمُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ اود حضرت امام ابوحنیفه رحمه په نیز عقد سلم نه صحیح کیږی إِلَّا بِشَرْطَيْنِ اود شرطونو سره تذکرې العقد کوم چې په عقد کښې ذکر کولی شی جُلَسٌ مَعْلُومٌ چې

جنس معلوم وی و تَوْعُّ مَعْلُومًا و نوع معلوم وی وَصِفَةُ مَعْلُومَةٍ او صفت معلوم وی (وَمَقْدَارُ مَعْلُومٍ او مقدار معلوم وی وَأَجَلٌ مَعْلُومٌ یا به دومره اندازه وزن وی او میعاد معلوم وی.

هل اللغة > العنطة: غنم، الشعيير: أوريته، جیده: بید، ودي: خراب

توضیح > الشروط السبعة لعمامة المسلم > ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی: چه دامام اعظم رحمته الله به نیز د بیع سلم صحیح کیدلو اووه شرطونه دی. به دې کښې پنځه شرطونه د امام صاحب او صاحبینو رحمته الله به مینځ کښې متفق علیه دی. او باقی دوه مختلف فیه دی. ① جنس معلوم وی. مثلاً دا اووانی. چه مسلم فیه غنم وی. یا به اوریثی وی. یا به اوریژی وی. ② نوع معلوم وی. مثلاً دا اووانی. چه مسلم فیه داسې غله وی. کوم چه په اوبو سره اوبه شوې وی. یا داسې وی. چه صرف د باران په اوبو سره اوبه شوې وی. ③ صفت معلوم وی. مثلاً دا اووانی. چه مسلم فیه به ښه (کره) وی. یا ردی وی. یا به اوسط درجه والا وی. ④ مقدار معلوم وی. مثلاً دا اووانی. چه مسلم فیه شل کره یا شل رطله وی. یا شل قفیزه وی. یا شل منه وی. بهر حال مسلم فیه چه په کوم پیمانې یا وزن سره مقرر کړې شو. چه هغه پیمانه په خلقو کښې مشهوره او په بازار کښې مروج وی. ⑤ میعاد معلوم وی. مثلاً دا اووانی. چه مسلم الیه به شپې میاشتی پس مسلم فیه ادا کوی.

فایله > علامه مرغینانی رحمته الله فرمائیلی دی. چه ددې شرطونو په سلسله کښې اصل هغه حدیث دې. کوم چه وړاندې روایت کړې شوي دي. یعنی: من اسلم متکم فلیسلم لی کیل معلوم و وزن معلوم لی اهل معلوم به دې حدیث کښې اگر چه دوه شرطونه ، ، مقدار معلوم او میعاد معلوم ، ، په صراحت سره ذکر دی. خو دلاکله باقی شرطونه هم ښکاره دي. او عقلی دلیل هم وړاندې تیر شوي دي. که په ذکر شوي شرطونو کښې هیڅ یو شرط او نه موندې شی. نو د انجام په اعتبار سره به جگړه پیدا شی. او جگړه مفسد د بیع وی. به دې وجه د ذکر شوي شرط موجود کیدل د سلم د صحت دپاره ضروری دی.

بقیه شرائط

وَمَعْرِفَةُ مَقْدَارِ رَأْسِ الْمَالِ (١) اود راس المال مقدار معلوم وی إِذَا كَانَ مَا يَتَعَلَّقُ الْقَعْدُ عَلَى مَقْدَارِهِ كَلَهُ چه عقد سلم ددې د مقدار سره متعلق وی كَالْمَكِيلِ وَالْمَوْزُونِ لکه مکیلی، موزونی و الْمَعْدُودِ او معدودی

توضیح > شرط معرفة قدر راس المال > که د عقد تعلق د راس المال مقدار سره وی. یعنی د مسلم فیه اجزاء اود راس المال په اجزاء باندې منقسم وی. مثلاً راس المال د مکيلات د قبيلې څنې وی. یا د موزونات د قبيلې څنې وی. یا د معدودات متقاربه د قبيلې څنې وی. نو په کیل یا وزن یا عدد سره ددې مقدار پېژندل ضروری دی. اگر چه راس المال طرف ته اشاره شوې وی. دا د امام ابو حنیفه رحمته الله مذهب دې امام مالک، امام احمد او امام شافعی رحمته الله هم ددې قائل دی. (یعنی)

فایله > د حضرت امام ابو حنیفه رحمته الله دلیل دا دی. چه د راس المال مقدار مجهول کیدل د مسلم فیه جهالت ته مستلزم دی. به دې طریقہ چه د راس المال رقم مسلسل په لړه لړه خرچ کوی. نو ډیر کرته داسې کیږی. چه د راس المال یوه حصه خرچ کولو نه پس بعض دراهم کهوتی راوځی. او هم په دې مجلس کښې نشی بدلولي. یعنی په کوم مجلس کښې چه مسلم الیه کهوتی دراهم رب السلم ته واپس

(١) القول الرابع هو قول الإمام رحمته الله من معرفة مقدار رأس المال كفاً في وادعائهم (٢٣٠/٤) وكثر (٢٣١) وانه في (١٧٨٣) -

کری دی هم په دې مجلس کښې د رب السلم نه نور کره دراهم ددې په بدله کښې وآنخستل نو په دې صورت کښې ئې چه خومره قدرې کهوته دراهم واپس کری دی ددې په اندازه به عقدسلم فاسد وی او چونکه د پوره راس المال مقدار معلوم نه دې په دې وجه به دا هم معلومه نشی چه کهوته دراهم د راس المال کومه حصه ده نیمه ده یا دریمه ده او که څلورمه ده او هرکله چه دا معلومه نشوه نو دا به هم نه معلومېږی چه عقدسلم په خومره مسلم فیه کښې کم شو او په خومره کښې باقی دې او ددې نه د مسلم فیه مقدار مجهول کیدل ښکاره دی.

اود مسلم فیه مقدار مجهول کیدل بالاتفاق مفسد سلم دی ځکه به په ذکرشوی صورت کښې بیع سلم فاسد وی او که د راس المال مقدار معلوم وی نود کهوته دراهم په وزن سره به معلومه شی چه بیع سلم په خومره مسلم فیه کښې کم شو او په خومره کښې باقی دې مثلاً د راس المال دراهم یو کلم دی او ددې نه د څه خرج کولو نه پس څه دراهم کهوته اوختل نو دا کهوته دراهم په وزن کولی شی مثلاً که کهوته دراهم دوه نیمه سوه گرامه وی نو معلومه شوه چه کهره دراهم اونیم سوه گرامه یعنی د پوره راس المال ۲/۳ دی نود څلورمې حصې د مسلم فیه بیع سلم به فسخ شی او په باقی درې حصو کښې به باقی وی نود راس المال مقدار معلومیدلو په صورت کښې چونکه د مسلم فیه مجهول کیدل نه لازمیږی ځکه به په دې صورت کښې بیع سلم صحیح وی اود راس المال مقدار مجهول کیدلو سره چونکه دمسلم فیه مجهول کیدل لازمیږی په دې وجه به دې صورت کښې بیع سلم فاسدیږی.

وَتَسْمِيَةُ الْمَكَانِ الَّذِي يُؤْفِيهِ فِيهِ (۱) اود هغه ځانې بیانول په کوم (ځانې) کښې چه به مسلم فیه اداکوی إِذَا كَانَ لَهُ حَقٌّ كَلَهُ چه مسلم فیه دروند بوج وی وَمُؤْتَهُ (۲) په دې باندې خرجه راځی

تخریج شرط تسمية المكان المؤفي فيه (۱) که مسلم فیه داسې ځیز وی چه دا دروند (بوج) وی اود یوځانې نه بل ځانې ته منتقل کولو کښې خرجه راځی نود هغه ځانې بیانول هم ضروری دی کوم ځانې چه به مسلم فیه ادا کوی دا د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه مذهب دې

دلیل (۲) حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادې چه په عقدسلم کښې چونکه د اجل او میعاد کیدل شرط دی په دې وجه فی الحال یعنی د عقدسلم په وخت د مسلم فیه سپارل نه واجبېږی بلکه د میعاد په پوره کیدلو باندې سپارل واجبېږی او هر هغه ځیز چه د هغې فی الحال سپارل واجب نه وی د هغې د سپارلو دپاره د عقدځانې نه متعین کیږی نو ثابت شوه چه د مسلم فیه سپارلو دپاره د عقدځانې متعین نه دې په خلاف د قرض او غصب ځکه چه په قرض او غصب کښې فی الحال سپارل واجب دی هم دا وجه ده چه په قرضه کښې د میعاد په مقررولو سره میعاد نه مقررېږی بلکه قرض ورکونکي که د قرض ورکولو نه فوراً پس د قرضه واپس کولو مطالبه اوکړی نو په قرضدار به هم په دې ځانې کښې هم په دې وخت واپس کول واجب وی او پاتې شو غصب نو په دې کښې د غصب نه فوراً پس د شی مغضوبه واپس کول واجبېږی بهرحال هرکله چه په قرض او غصب کښې فی الحال سپارل واجب دی نود قرض او شی مغضوبه واپس کولو او سپارلو دپاره به د قرض اود غصب ځانې متعین وی او په عقدسلم کښې چونکه فی الحال مسلم فیه سپارل واجب نه دی په دې وجه د مسلم فیه سپارلو دپاره به د عقدځانې متعین نه وی او هرکله چه د مسلم فیه سپارلو دپاره د عقدځانې متعین نه دې نود

(۱) القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمته الله علیه من تسمية المكان الذي يوفي فيه الثمن كذا في رد المحتار (۲/۲۳۰) وكثر (۲۳۱) والهندية

(۱۷۸۳) والقول الرابع في المسئلة الثانية هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في رد المحتار (۲/۲۳۱) والحنابلة (۲/۲۳۳) وكثر (۲۳۱)

نقلًا عن القول الرابع (۲/۷۸۲) -

مسلم فیه سپارلو د خانې مجهول کیدلو په وجه به د انجام په اعتبار سره جگړه پیدا کیدی. ځکه چه د ځایونو په اختلاف سره د اشیاء قیمتونه مختلف وی. نو رب السلم به په داسې خانې کښې مطالبه کوی. کوم خانې چه د مسلم فیه قیمت زیات او گران وی. او مسلم الیه به نې داسې خانې کښې سپاری. کوم خانې چه د مسلم فیه قیمت کم نه کم وی. اودا د مسلم فیه صفت مجهول کیدلو پشان شو. یعنی لکه څنگه چه د مسلم فیه صفت مجهول کیدلو په صورت کښې بیع سلم جائز نه وی. نو هم دغه شان د سپارلو د خانې مجهول کیدلو په صورت کښې به هم بیع سلم جائز نه وی. او هرکله چه د سپارلو د خانې مجهول کیدلو سره بیع سلم جائز نه وی. نود مسلم فیه سپارلو دپاره به د خانې بیانول هم ضروری وی.

وَأَمَّا أَبُو يَسُوفَ وَمُحَمَّدٌ لَا يَخْتَارُ إِلَيْنِ كَتْمِ كَيْدِ رَأْسِ الْمَالِ أَوْ صَاحِبِينَ هَذَا فَرَمَانِي. چه د راس المال بیانولو ضرورت نشته إِذَا كَانَ مُعَيَّنًا كَلَهُ چه دا معین وی

ترجمه: عدم فرطیة تعین قدر راس المال > صاحبین هَذَا فرمائی. که راس المال په اشاره سره متعین شوې وی. نو ددې مقدار بیانول ضروری نه دی.

دلایلهما > په دې مسئله کښې د صاحبینو هَذَا دلیل دادې. چه د راس المال مقدار پیژندلو نه مقصود په راس المال سپارلو باندې قادر کیدل دی. اودا مقصود (راس المال ته) د اشارې په ذریعه متعین کولو سره هم حاصلیږی. او هرکله چه په اشاره سره مقصود حاصلیږی. نود کیل یا وزن یا عدد په ذریعه د راس المال مقدار پیژندلو هیڅ ضرورت پاتې نشو. اودا د ثمن او اجرت مشابه شو. یعنی لکه څنگه چه په بیع کښې د مقدار بیانولو ته بغیر ثمن طرف ته اشاره کول، او په عقد اجاره کښې اجرت طرف ته اشاره کول کافی دی. دغه شان راس المال طرف ته اشاره کول کافی دی. ددې مقدار بیانول ضروری نه دی. اودا د کپړې د تھان پشان شو. یعنی که د کپړې تھان طرف ته اشاره اوکړی. اودا راس المال مقررکړی. او ددې دگړونو مقدار بیان نکړې شو. نودا جائز دی. دغه شان که مکیلی یا موزونی یا معدودی څیز په اشاره سره متعین کړی. اودا راس المال جوړکړی. نودا هم جائز دی. اگرچه په کیل یا وزن یا عدد سره ددې مقدار نه وی بیان شوې.

وَأَلَيْ مَكَانِ التَّسْلِيمِ أَوْ نَهْ د مسلم فیه دسپارلو خانې بیانولو ته حاجت شته وَلَيْسَ فِيهِ مَوْضِعُ الْقَعْدِ أَوْ كَوْمِ خانې چه عقد منعقد شو. هم هلته کښې به سپارلې شی

ترجمه: عدم تعین المكان الموقفي فيه > اوصاحبینو په نیز د مسلم فیه د خانې بیانول هم ضروری نه دی. بلکه هم هغه خانې به نې سپاری. کوم خانې چه عقدسلم واقع شوې دې.

دلایلهما > ① د صاحبینو هَذَا دلیل دادې. چه عقدسلم کوم چه د مسلم فیه سپارل واجبونکې دی. دا هم په دې خانې کښې موجود شوې دی. نو په کوم خانې کښې چه عقدموجب التسليم اوموندې شو. هم په دې خانې کښې به مسلم فیه سپارل واجب وی. اوهرکله چه په مکان عقدکښې دمسلم فیه سپارل واجب شو. نود مسلم فیه سپارلو دپاره د بل خانې بیانول ضروری نه دی. لکه مثلا یو کس په یوکلې کښې متعین غنم واخستل. نو په بانه به هم په دې خانې کښې سپارل لازم وی. کوم خانې چه د خرڅ کړی دی. نو هم دغه شان کوم خانې کښې چه عقدسلم واقع شوې دې. هم په دې خانې کښې به په مسلم الیه باندې د مسلم فیه سپارل لازم وی. ② دویم دلیل دادې. چه د مسلم فیه سپارل د خانې محتاج وی. اود مسلم فیه په سپارلو کښې ټول ځایونه برابر دی. یو ته په بل باندې ترجیح نه وی. البته د عقد خانې ته د عقد په وجه چونکه ترجیح حاصل ده. ددې هیڅ مقابل نشته. په دې وجه دمسلم فیه سپارلو دپاره به د

عقد خانې متعين وى. اودا داسې ده. لكه څنگه چه د مونيخ د وخت اول جزء د مقابل نه كيدلو په وجه د مونيخ د نفس وجوب سبب وى. اودا د فرض او غصب پشان شو. يعنى لكه څنگه چه د قرضي اداكولو دپاره د قرض خانې متعين دى. اود مال مقصوبه اداكولو دپاره د غصب خانې متعين دى. دغه شان د مسلم فيه اداكولو دپاره د عقدسلم خانې متعين دى.

په عقدسلم كې په راس المال د قبضه حكم

وَلَا يَصِحُّ السَّلَامُ او سلم صحيح نه دې حَتَّى يَقْبِضَ رَأْسَ الْمَالِ قَبْلَ أَنْ يَقْرَأَ فِيهِ تَرْدِي چه هم په دې مجلس كې جدا كيدلو نه وړاندې راس المال باندې قبضه او كړي

هل اللغة > يَفَارِقُ: جدا كيږي، الكالي: قرض، عاجل: في الحال، الأجل: نيته

تصريح > **مسئلة** > صورت د مسئلې دادې. چه عقدسلم په هغه وخت صحيح وى. چه رب السلم او مسلم فيه دواړه د جدا كيدلو نه مخكېني مخكېني مسلم اليه په راس المال باندې قبضه او كړي. حاصل داچه په مجلس د عقد كېني د عاقدينو جدا كيدلو نه وړاندې د مسلم اليه په راس المال باندې قبضه كول ضروري دى.

دليله > ځكه چه راس المال د دوه حالو نه خالي نه وى. ياخوبه دا د قبيلې د نقود يعنى د درهم او دنانيرو د جنس څنې وى. يا به د قبيلې د اعيان يعنى د څاروو او كپړو د جنس څنې وى. كه اول وى. نو په دې صورت كېني د دين بدين بيع يعنى د قرض بيع به د قرض په عوض شى. ځكه چه په راس المال باندې هر كله په مجلس عقد كېني قبضه اونكړي شوه. نو راس المال هم د نقود د قبيلې څنې كيدلو په وجه دين غير معين شو. او مسلم فيه هم قرض يعنى د مسلم اليه په دمه دين وى. نو دا د دين بيع د دين په عوض يعنى د قرض بيع د قرض په عوض شوه. حالانكه رسول الله ﷺ د كالي: بالكالي يعنى د قرض په عوض د قرض بيع نه منع فرمايلې ده. نو ثابته شوه. كه راس المال نقد وى. نو په دې باندې په مجلس عقد كېني قبضه كول ضروري دى.

او كه دويم وى. يعنى راس المال معين څيز وى. نو په مجلس عقد كېني قبضه كول ځكه ضروري دى. چه سلم وانى معجل د مؤجل په عوض اخستل. يعنى په سلم كېني راس المال معجل او فوري وى. او مسلم فيه مؤجل او قرض وى. او ددې وجه داده. چه لفظ د سلم او سلف، په اسلام او اسلاف كېني لفظ د تعجيل معنى موجود ده. او چونكه په شرعى احكامو كېني د لغوى معنى رعايت كولې شى. په دې وجه د لفظ سلم او اسلام لفظى معنى متحقق كولو دپاره په احد العوضين باندې قبضه كول ضروري دى. او چونكه داخبره منلې شوې ده. چه مسلم فيه ميعادى او قرض وى. په دې وجه دويم عوض يعنى په راس المال باندې به په مجلس د عقد كېني قبضه كول ضروري وى.

په راس المال او مسلم فيه كېني قبل القبض د تصرف حكم

وَلَا يَجُوزُ التَّصَرُّفُ فِي رَأْسِ مَالِ السَّلَامِ او قبضه نه وړاندې د سلم په راس المال كېني وَالْمُسْلِمُ فِيهِ قَبْلَ الْقَبْضِ او په مسلم فيه كېني تصرف كول جائز نه دى.

تصريح > **عدم جواز التصرف في راس المال قبل القبض** > ابو الحسن قدورى رحمه فرماتى. چه د بيع سلم په راس المال كېني د قبضه كولو نه وړاندې د مسلم اليه دپاره تصرف كول جائز نه دى. دغه شان په مسلم فيه كېني د قبضه نه وړاندې د رب السلم دپاره تصرف كول جائز نه دى. مثلاً خالد د حامد نه په دوه سوه درهم باندې د دوه مننه غنمو بيع سلم او كړله. او په دې عقد كېني خالد رب السلم او حامد مسلم اليه دى. بيا حامد (مسلم اليه) ددې دوه سوه درهمو په عوض كېني د شاهد نه اس واخستلو. حالانكه

تراوسه پورې حامد په دې دوه سوه درهمو باندې قبضه نه ده کړې. نو د حامد یعنی مسلم الیه دا تصرف به صحیح نه وی. دغه شان که خالد یعنی رب السلم په دوه مننه غنمو یعنی په مسلم فیه باندې د قبضه کولو نه بغیر دا خرڅ کرل. نویبا هم جائز نه دی. حاصل داچه د قبضه نه وړاندې نه په راس المال کښې تصرف کول جائز دی. او نه په مسلم فیه کښې تصرف جائز دی.

دلیل عدم جواز التصرف فی مال المسلم د اول دلیل دادې. چه په مجلس کښې راس المال باندې قبضه کول د بيع سلم صحیح کیدلو شرط اود الله تعالی حق دی. او تصرف کول دا باطلوی. په دې وجه د قبضه نه وړاندې په راس المال کښې تصرف کولو ته جائز ونیلی شوی دی.

دلیل عدم جواز التصرف فی مسلم فیه د دویم دلیل دادې. چه مسلم فیه مبيع وی. اود قبضه نه وړاندې په مبيع کښې تصرف کول جائز نه دی. په دې وجه د قبضه کولو نه وړاندې د مسلم الیه دپاره په مسلم فیه کښې تصرف کول ناجائز دی.

په مسلم فیه کښې قبل القبض د شرکت او تولیه حکم

وَلَا تُجَوِّزُ الشَّرِكَةُ وَالتَّوْلِيَةُ فِي الْمُسْلِمِ فَيَهْ أَوْ فِيهِ كُنْ شَرِكًا أَوْ تَوَلِيَهُ جَائِزٌ نَهْ دَه قَبْلَ قَبْضِهِ وَوَرَانْدې د قبض کولو د هغې نه

توضیح عدم جواز التولية والشركة في المسلم فيه: د قبضه نه وړاندې په مسلم فیه کښې نه شرکت جائز دی. او نه تولیه جائز ده. د شرکت صورت دادې. چه رب السلم یوکس ته اوونیل. ته ماته نیم راس المال راځي. چه ته په مسلم فیه کښې زما سره برابر شریک شي. اود تولیه صورت دادې. چه رب السلم یو بل کس ته اوونیل. که ته ماته پوره راس المال راځي. نو پوره مسلم فیه ستا دپاره دي. **دلیل** د شرکت او تولیې د عدم جواز دلیل دادې. چه د شرکت په صورت کښې په نصف مسلم فیه کښې، اود تولیه په صورت کښې په پوره مسلم فیه کښې د قبضه نه وړاندې تصرف کول لازمېږي. او وړاندې تیر شوی دی. چه د قبضه نه وړاندې په مسلم فیه کښې تصرف کول ناجائز دی. په دې وجه په مسلم فیه کښې نه شرکت جائز دي. او نه تولیه جائز ده.

په جامو کښې د بيع سلم حکم

وَيَصِحُّ السَّلْمُ فِي الثِّيَابِ چه په کېړو کښې سلم صحیح دي إِذَا سَمِيَ طَوْلًا وَعَرْضًا وَرَفْعَةً كله چه ددې اوږدوالي، پلن والي، پيروالي او نرې والي بيان کړی

هل اللغة الثياب: جمع ثوب، جامه، طول، اوږدوالي، عرض، پلنوالي، مقصور، قابل قدرت **توضیح** جواز السلم في الثياب: ابو الحسن قدوری رحمه فرمائی. که د وړې کېړې اوږدوالي، پلن والي، پيروالي او نرې والي نه بيان کړې وی نو ددې بيع سلم جائز دي. **دلیل** ځکه چه په دې صورت کښې کېړه معلومېږي. او ددې سپارل ممکن دی. او وړاندې تیر شوی دی. چه د شئ معلوم، مقدور او تسلیم بيع سلم جائز وی. ځکه به ددې کېړې بيع سلم هم جائز وی.

په یاقوت او صابون کښې د بيع سلم حکم

وَلَا يُجَوِّزُ السَّلْمُ فِي الْجَوَاهِرِ وَلَا فِي الْقَوَازِ أَوْ فِي ياقوت او غمړ (موتیان) کښې بيع سلم جائز نه دي

توضیح حرمة السلم في الجواهر: مسئله: په یاقوت او غمی چونکه عددی دی. اود مالیت په اعتبار سره ددې په افرادو کښې د یزبات تفاوت وی. **دلیل** ځکه ددې بيع سلم جائز نه دي.

په پخوا او هغه څښتو کښې د بيع سلم شرط او حکم

وَلَا بَأْسَ بِالسَّلَمِ فِي اللَّبَنِ وَالْأَجْرِ أَوْ بِه كَيْفَ أَوْ بِخَوْ څښتو کښې بيع سلم کولو کښې هيڅ باک نشته (اذا سَلِمَ مُلْبِئًا مَعْلُومًا کله چه يوه معلومه سوانچه بيان کړې شي

تصريح: < جواز السلم في اللبن والاجر > مسئله: څښتې که کچه وي او که پخې وي. که ددې سانچه متعين شوې وي نو ددې بيع سلم جائز ده.

دليله: < څکه چه څښتې د عدديات متقاربه څنې دي. يعنې په ماليت کښې ددې افراد متفاوت نه وي او د عددی متقارب بيع سلم چونکه جائز وي. څکه به د څښتو بيع سلم هم جائز وي. په دې شرط چه ددې سانچه متعين کړې شوې وي.

د بيع سلم قاعده کلیه

وَكُلُّ مَا امْكَنَ صَبْطُ صِفَتِهِ وَمَعْرِفَةُ مِقْدَارِهِ اهر يو داسې څيز چه ددې صفت معلومول او ددې مقدار پيژندل ممکن وي جَاَزَ السَّلْمُ فِيهِ نود هغې بيع سلم جائز ده وَمَا لَا يُصْبَطُ صِفَتُهُ اود کوم څيز چه صفت نه معلومېږي وَمَعْرِفَةُ مِقْدَارِهِ اوه نه ددې مقدار معلومېدې شي لَا يُجُوزُ السَّلْمُ فِيهِ نو په هغې کښې بيع سلم جائز نه ده

هل اللغة: امكن: ممکن وي، الصبط: حفاظت، المنازعة: جگړه، تقضي: مفضی کيږي

تصريح: < القاعدة الاولى > ابو الحسن قدوري رحمه الله په دې عبارت کښې يوه قاعده بيانوي. ددې حاصل دا دي. چه د کوم څيز صفت معلومول او ددې مقدار پيژندل ممکن وي. د هغې بيع سلم به هم جائز وي. لکه مکيلات، موزونات، مزروعات او عدديات متقاربه.

دليله: دليل دادې. چه د داسې څيز په سپارلو کښې دځه جگړې امکان نشته. اوهر کله چه د جگړې امکان نشته نو بيع سلم به هم جائز وي.

القاعدة الثانية: اود کوم څيز صفت معلومول او ددې مقدار پيژندل چه ممکن نه وي. نود هغې بيع سلم جائز نه دي.

دليله: ددې دليل دادې. چه مسلم فيه دين وي. يعنې د مسلم اليه په ذمه واجب وي. او دين يعنې کوم څيز چه د مسلم اليه په ذمه واجب وي. هغه د وصف بيانولو نه بغير مجهول او غير معلوم پاتې وي. او مجهول هم داسې چه، مفضی الى المنازعة، وي. او داسې جهالت چه د انجام په اعتبار سره جگړه پيدا کړي. مفسد د بيع وي. په دې وجه که د مسلم فيه وصف بيان شوې نه وي. او ددې مقدار معلوم نه وي. نو ددې بيع سلم به جائز نه وي.

د شلونکو، معلم او غير معلم، ځناورو د بيع حکم

وَيُجُوزُ بَيْعُ الْكَلْبِ وَالْقَهْدِ وَالْيَتَاغِرِ چه د سپو، پرانگ، او شلونکو ځناورو بيع جائز ده

هل اللغة: الكلب: سږې، القهد: پرانگ، اليتاغ: درنده،

تصريح: < جواز بيع الكلب والقهد واليتاغ > شيخ ابوالحسن قدوري رحمه الله فرماني. چه د سپې، پرانگ اود شلونکي (ماتونکي) ځناورو مثلاً د شیر، زمری (او پرانگ) وغيره بيع جائز ده.

والله: ① د عبدالله بن عمرو بن العاص رحمه الله حديث دليل دي. دانه الله تعالى في کلب قتله رجل بأربعين درهماً، يعنې يوسړی يو سږې مړ کړلو. نود الله رسول الله صلى الله عليه وسلم د څلوېښت درهمو تاوان فيصله اوکړله. په دې

روایت کنبی سببی مطلق دی. او په هلاکونکی باندې تاوان واجب کړې شوې دي. او تاوان واجبول د سببی متقوم یعنی په قیمتی کیدلو باندې دلیل دی. اود مال متقوم بیع جائز وی. ځکه به د سببی بیع جائز وی.

السوال څو په دې باندې اشکال دي. چه امام طحاوی رحمته الله علیه په شرح آثار کنبی دا حدیث په لغی کلب صید^۱ الفاظو سره ذکر کړې دي. په دې صورت کنبی د ښکاری سببی متقوم کیدل ثابتیږی. د مطلق سببی متقوم کیدل نه ثابتیږی.

الجوابان یو جواب دادې. چه په حدیث د عن یوم الکلب صید او ماشیه^۲ سره د ټولو سپو د بیع جواز ثابتیږی. ځکه چه هر یو سببی د څاروو د رمې د حفاظت صلاحیت لری. په دې طریقو چه د غل او زمري وغیره په کتلو سره ټول سببی غایبی. او ددوی دا غپیدل ددې حفاظت کول دی. نو لفظ ماشیه لاندې ټول سببی داخلیږی.

دویم جواب دادې. چه د د کلب صید اود د کلب ماشیه د بیع جواز خو په حدیث سره صراحة او عبارت النص نه ثابت دي. او ددې نه علاوه نور سببی ددې سره دلالة النص په طریقو لاحق دی. دغه شان د ټولو سپو بیع جائز کیدل ثابتیږی.

① عقلی دلیل دادې. چه مطلق سببی قابل انتفاع دي. ددې نه د حفاظت کار هم اخستلی شی. اود ښکار کار هم اخستلی شی. او کوم څیز چه منتفع به وی. هغه مال وی. ځکه چه مال د سړی نه علاوه دهغه څیز نوم دي. کوم چه شرعاً د سړی د نفع دپاره پیدا شوی وی. نو معلومه شوه. چه مطلق سببی مال دي. اود مال بیع جائز ده. نو د سببی بیع به هم جائز وی. په خلاف د مار، لرم، وغیره موزی ځناورو، چه ددې بیع جائز نه ده. ځکه چه حشرات الارض غیر منتفع بها دی. بلکه یو قسم مضر او ضرر رسان دی. او کوم څیز چه ناقابل انتفاع وی. هغه مال نه وی. او کوم څیز چه مال نه وی. د هغې بیع هم جائز نه وی. په دې وجه د حشراتو د زمکې اوضرری څیزونو (لکه مار لرم وغیره) بیع جائز نه ده.

د شراب اود خنزیر د بیع حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ الْخَمْرِ وَالْخِنْزِيرِ اود شراب اود خنزیر بیع جائز نه ده

توضیح حرمه بیع الخمر والخنزیر^۱ مسئله: د شرابو او خنزیر بیع جائز نه ده.

والله ① د شرابو په حرمت کنبی اصل د الله تعالی دا قول دي. (إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْمِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ جَسَدٌ مِّنْ عَسَلِ الشَّيْطَانِ) او،،، رجس،،، حرام او نجس ته وانی. او په حرام څیز کنبی چونکه تصرف جائز نه وی. ځکه به په شرابو کنبی د بیع وغیره په ذریعه تصرف کول جائز نه وی. اود خنزیر په حرمت کنبی اصل دا آیت دي. (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَحُمَةَ الْخِنْزِيرِ) نو چونکه خنزیر هم حرام دي. او په حرام څیز کنبی تصرف کول ناجائز دی. ځکه به د خنزیر بیع هم ناجائز وی.

② رسول الله صلی الله علیه و آله د شرابو په باره کنبی فرمایلی دي. ((إِنَّ الْبَيْعَ عَرَضٌ لِّمَنْ بَاعَ عَرَضًا بِعَرَضٍ)) چه چا ددې څکل حرام د.

③ دریم دلیل دادې. چه شراب او خنزیر د مسلمان په حق کنبی مال نه دي. لکه څنگه چه د،،، باب البیع الفاسد،،، په شروع کنبی تفصیل تیر شوي دي. او کوم څیز چه مال نه وی. د هغې بیع جائز نه وی. په دې

① من حدیث ابن عباس رضی الله عنه أخرجه مسلم في المسألة رقم ۶۸.

وجه د شراب او خنزیر بیع جائز نه ده.

بیوع کنبی د ذمیانو حکم

وَلَا يَجُوزُ بَيْعُ دُودِ الْقَزَا وَجَائِزُ نَهْ بَيْعٍ دِ چينجو د رينسمو اَلْاَنَ يَكُونُ مَعَ الْقَزْمِ مَكْرَدَا چې د چينجو سره رينسم هم وی

تصريح: د رينسمو بيع جائز ده اود رينسمو د چينجو بيع جائز نه دې خوکه د چينجو سره رينسم هم وی نو بيا ئې بيع جائز ده

دليله: دليل يې دا دې چې چينجې مال نه دې او چې مال نه دې نو بيع ئې هم جائز نه ده البته چې رينسم ورسره وی نو د رينسمو د تابع کيدو په وجه ددې بيع جواز لری

وَلَا الْغُلَّ اونه ده جائز بيع د شهود د مِجُوْ اَلْمَعْمُورَاتِ مَكْرَدَا چې د مِجُو سره د هغوی گبين هم وی

تصريح: د شهود بيع جائز ده اود شهود د مِجُو بيع جائز نه دې خوکه د مِجُو سره گبين هم وی نو بيا ئې بيع جائز ده

دليله: دليل يې دا دې چې مِجُو مال نه دې او چې مال نه دې نو بيع ئې هم جائز نه ده البته چې مِجُو گبين هم وی نو د گبينو د تابع کيدو په وجه ددې بيع جواز لری

وَأَهْلُ الْيَهُودِ فِي الْبَيْعَاتِ الْكُلِّ يَبْعُونَ كُنْبِي د مسلمانانو پشان دی.

تصريح: لفظ: ذمی: هغه کافر ته وائی کوم چه په دار اسلام کنبی د مسلمانانو ماتحت اوسېږی او جزیه وغیره ورکوی.

اهل الذمة کالمسلمين في البيع: ابو الحسن قدوری رحمه فرمائی: چه ذمی خلق په اخستلو، خرڅولو او په نورو معاملاتو کنبی د مسلمانانو پشان دی. یعنی کوم خیزونه چه مسلمانانو دپاره حلال دی. هغه به ددوی دپاره هم حلال وی. او کوم خیزونه چه د مسلمانانو دپاره حرام دی. هغه به ددوی دپاره هم حرام وی. مثلاً سود، د څاروی بیع د څاروی په عوض په قرضو، اود یو درهم بیع د دوه درهمو په عوض په نغدو، او قرضو وغیره، دمسلمانانو دپاره حرام دی. نو د ذمیانو دپاره به هم حرام وی.

دلائله: ① ددې دلیل د معاذ رضی الله عنه حدیث دی. یعنی کله چه سردار دوعالم رضی الله عنه حضرت معاذ رضی الله عنه د یمن گورنر (والی) جوړ کړلو. او وې لیږلو. اوده ته ئې ډیر هدایات او فرمائیل. نو په دې کنبی یو هدایت دا وو. چه معاذ د یمن کافران خبر کړه. چه ددوی دپاره هم هغه څیز حلال دې. کوم چه د مسلمانانو دپاره

حلال دې. او په دوی باندې هغه څیز حرام دی. کوم چه به مسلمانانو باندې حرام دې. د ② دویم دلیل دادې. چه ذمی خلق د مسلمانانو پشان د معاملاتو مکلف دی. اود خپلو ځانونو په باقی ساتلو کنبی د مسلمانانو پشان د خوراک ځکاک، کپړو اود کورهم محتاج دی. اودا خیزونه ښکاره ده. چه د اسبابو په محنت کولوسره به حاصلېږی. او په دې سببونو کنبی یو سبب بیع هم ده. په دې وجه ددوی په حق کنبی به بیع هم هغه شان مشروع وی. لکه څنگه چه د مسلمانانو په حق کنبی مشروع ده.

إِلَّا فِي الْغَنَى وَالْخَزِيرِ خَاصَّةً خو خاص کر په شراب او خنزیر کنبی فَإِنَّ عَقْدَهُمْ عَلَى الْغَنَى خكه چه ددوی په شرابو باندې عقد کول داسې دی كَعَقْدِ الْمُسْلِمِ عَلَى الْخَزِيرِ لکه د مسلمانانو د انګورو په شیره

(١) قال الزهلي رحمه لم أعرف الحديث الذي أشار إليه النصف ولم يقدم لي هذا المعنى إلا حديث معاذ وهو في كتاب الزكاة وحديث برهذه وهو في كتاب السورليس لهما ذلك (نصف الرأية ١٠٦/٤).

باندې عقد کول. وَعَقْدُ هُمْ عَلَى الْخِزِيرِ او ددوی په خنزیر باندې عقد کول داسې دی کَعْقَدَ الْمُسْلِمُ عَلَى الشَّاةِ لکه د مسلمانانو په چلی باندې عقد کول

تفصیل: **استثناء الشیئین** د دوه څیزونو استثناء ده. ① شراب ② خنزیر یعنی دا دوه څیزونه خاص طور د ذمیانو دپاره حلال دي. او ددې اخستل خرڅول هم حلال دي. خود مسلمانانو دپاره حلال نه دي. په شرابو باندې د ذمیانو عقد کول داسې دي. لکه د مسلمانانو د انگورو په شیر (کهل او بوره) باندې عقد کول، او په خنزیر باندې ددوی عقد کول داسې دي. لکه په چلی باندې د مسلمان عقد کول.

دلیل: دلیل دادې. چه د عقد امان لاندې شراب او خنزیر ددوی په اعتقاد کښې مال متقوم دي. او رسول الله ﷺ مونږ ته ددې خبرې حکم راکړې دي. چه مونږ ذمیان ددوی په اعتقاد باندې پرېږدو. نو هرکله چه ذمیان ددوی په اعتقاد باندې د پریخودلو حکم شوې دي. او ددوی په اعتقاد کښې شراب او خنزیر مال متقوم دي. اود مال متقوم اخستل خرڅول چونکه جائز دي. ځکه به ذمیانو دپاره د شرابو او خنزیر اخستل خرڅول هم جائز وي. هم په دې باندې د فاروق اعظم عمرین الخطاب رضی الله عنهما قول دلالت کوي. سويد بن غفله وائي. چه خلیفه المسلمین عمرین خطاب رضی الله عنهما تشریف راوړلو. او خپل عمال (صدقات وغیره راټولونکي) ئې راجمع کړل. چه تاسو خلق په جزیه کښې مردار، خنزیر او شراب اخلئ. حضرت بلال رضی الله عنهما اوونیل. او دا خلق داسې کوي. حضرت عمر رضی الله عنهما او فرمائیل. داسې مه کوي. البته تاسو ددې څیزونو مالکان ددې د خرڅولو والیان جوړکړئ. بیا ددوی نه (په جزیه کښې) ددې ثمن اخلئ. ددې واقعی نه هم معلومیږي. چه د ذمیانو دپاره د شراب او خنزیر اخستل خرڅول جائز دي.

بَابُ الصَّرْفِ

ترجمه (دا) باب د بیع صرف (په بیان کښې) دي.

تفصیل: **الربط بما قبله** علامه عینی فرمائیلى دی لکه بیع صرف د بیع یو قسم دي. اود بیوع په انواعو کښې بیع صرف ځکه موخه کړې شوې دي. چه به بیع صرف کښې اود وصف ذکر روستو وي. په دې وجه د بیع صرف ذکر د بیوع په اقسامو کښې د ټولو نه په آخر کښې شوې دي. (بتایه از بدرالدین عینی رحمته الله علیه)

د بیع صرف تعریف

الصَّرْفُ هُوَ الْبَيْعُ صَرَفَ هَمْ بِبَيْعٍ دَهْ إِذَا كَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْ عَوَضَيْهِ مِنْ جِنْسِ الْأَمْثَانِ كَلَهُ چَه ددې په دواړه عوضونو کښې هر یو د ثمن دجنس څنې وي

حل اللغة: **عوضین:** تشبیه د عوض، بدله

تفصیل: **تعریف بیع الصرف:** ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه فرمائی. چه بیع صرف هغه بیع ده. چه ددې دواړو عوض د ثمن دجنس څنې وي. ددې درې صورتونه دي. ① سره زر د سرو زرو په عوض ② سپین زر د سپینوزرو په عوض ③ په دې دواړو کښې یو دبل په عوض، **وجوه التسمیة:** ① علامه مرغینانی رحمته الله علیه په هدایه کښې ددې عقد، صرف نوم ایخودلو دوه وجهې بیان

کړې دی. ① رومې وجه داده، چه د صرف لغوی معنی اړول، او منتقل کیدل دی. لکه چه د الله تعالی ارشاد دي: ﴿لَمَّا صَرَفُوا صَرَفَ اللَّهِ قُلُوبَهُمْ﴾ یعنی بیا (پاسیدل) روان شو. الله تعالی ددوی زړونه اړولی دی. اوس چونکه ددې عقد دواړه عوضونه لاس پلاس منتقل کولو او اړولو ضرورت راپېښېږي، په دې وجه ددې عقد نوم صرف کیږدې شو.

② دویمه وجه داده، چه د خلیل نحوی د بیان مطابق د صرف لغوی معنی زیاتوالې دي. په دې وجه عبادت نافله ته صرف وائی. لکه چه د رسول هاشمی علیه السلام فرمان دي: «مَنْ اتَمَّ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ صِرَافًا وَلَا عَدْلًا» یعنی چاچه خپل پلار نه علاوه طرف ته خپل خان منسوب کړلو. الله تعالی نه دده نفل قبولی. او نه فرض قبولی. په دې حدیث کښې لفظ د صرف عبادت نافله دپاره استعمال شوي دي. او عبادت نافله هم د فرضو نه یو زیاتې څیز دي. نو معلومه شوه، چه د صرف معنی زیاتوالې دي. اود عقد صرف نه مطلوب هم زیاتوالې دي. ځکه چه سره زر او سپین زر دواړه داسې څیزونه دي، چه ددې ذات نه هیڅ نفع نشی اخستلی. ددې په خلاف غله، کپړې، او خر وغیره چه ددې د ذات نه نفع اخستې شی. په دې طریقہ چه په غله باندې څخه د کولې شی. اود کپړې نه د ستر کار اخستې شی. او خرد سوارلی پکار راځي. نو هرکله چه د سرو او سپینو زرو ذات غیر منتفع به دي. نو ددې د تجارت نه مقصود به زیاتوالې طلب کول وي. په دې طریقہ چه د کره په بدله کښې کهوتنه ورکړی. یاد سوانچه شوی نه بغیر په بدله کښې سوانچه شوی واخلي. ځکه که ددې د تجارت نه زیاتوالې هم مقصود نه وي. نو عقد صرف به د فاندې نه خالی وي. حالانکه د عقد کولو نه د عاقدینو مقصود څه ناڅه فائده ضرور وي نو ثابت شوه، چه د عقد صرف نه زیاتوالې مقصود وي. اود صرف لغوی معنی هم چونکه زیاتوالې دي، په دې وجه ددې عقد نوم صرف کیږدې شو.

د سرو او سپینو زرو خپل جتنی سره برابر د بیح حکم

قَالَ بَاعَ رِفْصَةً بِرِفْصَةٍ أَوْ ذَهَبًا بِذَهَبٍ كَهَ يَوْكُسُ سَبِينَ زَرٍّ د سَبِينُو زَرٍّ پَه عَوْضُ يَا سَرَه زَرٍّ د سَرُو زَرٍّ پَه عَوْضُ خَرُخْ كَرَل. لَا يَجُوزُ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ نُو جَانَزْ نَه دِي. مَگر برابر برابر وَإِنْ اخْتَلَفَا فِي الْجُودَةِ وَالصِّيَاغَةِ اِگرچه په کره والی او سوانچه کولو کښې مختلف وی.

هل اللغة > ففة: سبين زر، الذهب: سره زر، الجودة: کره والی، الصياغة: قالب\سوانچه

تصريح > صورة المسئلة > مسئله داده، که یوکس سپین زر د سپینو زرو په عوض یا سره زر د سرو زرو په عوض خرڅ کړی. نو دا عقد به هغه وخت جائز وي، چه د وزن په اعتبار سره دواړه عوض برابر وي. ځکه چه په کره والی یا سوانچه کولو کښې د دواړو عوضونو په مینځ کښې فرق وي. په دې طریقہ چه په دې دواړو کښې یو عوض اعلی او سوانچه شوي وي. او دویم ددې په مقابله کښې دومره اعلی او سوانچه شوي نه وي. حاصل دا که دواړه عوضونه په کره والی یا سوانچه کولو کښې مختلف وي. بیا هم د عقد د جواز دپاره په دواړه عوضونو کښې برابری ضروری ده.

دلالت > ① هادی عالم رحمته الله شپږ څیزونه سره زر سپین زر مالګه چهواري غنم اوربشي، ذکر کولو نه پس فرمانیلې دي. (مثلاً بمثل وزناً و بوزن و کیلاً بکیلاً یا بیداً و الفل دېوا) (یعنی دوه خبرې ضروری دي. یوه داچه په موزونانو کښې د وزن په ذریعه او په مکيلاتو کښې د کیل په ذریعه برابری وي. دویمه داچه په مجلس عقد کښې عوضینو باندې قبضه او کړې شی. او که په وزن یا کیل سره برابری اونکړې شوه. یا په

مجلس کنبی قبضه اونکری شه. نودا به رباء او حرام وی. ددې حدیث نه ثابت شه. چه د اموال ربویه په بیع کنبی د عوضونو په مینځ کنبی مساوات او برابری شرط ده. ⑦ دویم حدیث دادې. وَكَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ جَدُّنَا وَرَبُّنَا نَبِيَّ كَرِيمٍ ﷺ فرمایلی دی چه ددې مالونو کره او کهوته برابر دی یعنی په اموال ربویه کنبی کره او کهوته دواړه برابر دی. یعنی که یو عوض کره او بل کهوته وی. نو بیاهم مساوات ضروری دې. او کموالی زیاتوالي حرام دې. ددې حدیث نه معلومېږي. چه شریعت اسلام د کره او کهوته د فرق اعتبار نه دې کړې. بلکه دواړو ته ئې مساوی درجه ورکړې ده.

په بیع صرف کنبی عوضونو باندې د قبضه شرطیت

وَأَيُّدَيْنِ قَبْضِ الْعَوَضَيْنِ قَبْلَ الْإِفْتِرَاقِ اود جدا کیدلو نه وړاندې په دواړه عوضونو باندې قبضه کول ضروری ده

تفسیر: وجوب القبض قبل الافتراق د ټولو عالمانو اتفاق دې. چه په عقد صرف کنبی دواړو عوضونو باندې د بدل په اعتبار سره د جدا کیدلو نه وړاندې وړاندې قبضه کول ضروری دی.

دلالت: ① دلیل منقول یعنی دیدا آید... حدیث وړاندې تیر شوې دې. (دیدایید) معنی لاس پلاس، یا یوځاني یاد نغد په نغد ده. هم دې ته تقابض ونیلې شی. یعنی یو تر یله قبضه کول. بهر حال لفظ دیدایید په دې باندې دلالت کوي. که د سرو زرو بیع د سرو زرو په عوض یا د سپینو زرو بیع د سپینو زرو په عوض وی. یعنی عقد صرف وی. نو په عوضین باندې د جدا کیدلو نه وړاندې قبضه کول شرط دی. او ② د بخاری شریف حدیث دې. (لاتتبعوا متناهاتاً بئناجر) یعنی په اموال ربویه کنبی غائب د ناجز په عوض مه خرڅوی. یعنی د اموال ربویه بیع داسې مه کوی. چه یو عوض په مجلس کنبی موجود وی. او یو عوض موجود نه وی. ځکه چه په دې صورت کنبی په مجلس کنبی دننه په یو عوض خو قبضه اوشی. خو دویم عوض (کوم چه موجود نه دې) باندې قبضه نه کیږي. حالانکه په دواړه عوضونو باندې په مجلس کنبی دننه قبضه کول شرط دی. ددې حدیث نه هم د جدا کیدلو نه وړاندې وړاندې په دواړه عوضونو باندې د قبضه شرطیت ثابتېږي. ③ حضرت عمر رضی الله عنهما قول هم ددې شهادت کوي. په مؤطا امام مالک رحمه الله کنبی دا قول په دې الفاظو سره نقل دې. (قال لا تتبعوا الذهب بالذهب الا مثلاً بمثل ولا تتبعوا الورق بالذهب أحدهما هائب والآخر داجور ان يستظرك ان يلدج بيته فلا تنظروا لأيدى أيدى هات وهات ان أغش عليكم الربوا) (حضرت عمر رضی الله عنهما فرمائی. چه سره زر د سرو زرو په عوض مه خرڅوی. مگر برابر برابر، او سپین زر د سرو زرو په عوض په داسې حال کنبی مه خرڅوی. چه یو عوض موجود نه وی. او دویم موجود وی. او که ستانه (ستا ملگرې) ددې خبرې مهلت او غواړی. چه دې خپل کور ته داخل شی. (او غیر موجود عوض راوړی) نو ده ته ددې مهلت مه ورکوه. البته که معامله د نغدو اود را کره او واخله په طریقه وی. (نو هیڅ پاک نشته) او ددې مهلت نه ورکولو وجه داده (چه) زه په تاسو په رباء کولو یرېرم. یعنی ماته دا یره ده. چه د کوره پورې د تلو راتلو په تاخیر سره چه د قبضې په ورکولو کنبی کوم تاخیر اوشی. هغه رباء او سود نشی. ځکه زما رائي داده. چه ده ته دومره مهلت هم مه ورکوه. ددې نه هم دا ښکاره کیږي. چه د جدا کیدلو نه وړاندې په عوضونو باندې قبضه کول ضروری ده. ④ عقلی دلیل دادې. چه د عقد صرف په

صورت کنبی په یو عوض باندې قبضه کول ځکه ضروری دی. چه د قرض په عوض د قرض بیع لازم نشی. یعنی د قرض بیع د قرض په عوض لازم نشی. حالانکه د قرض بیع د قرض په عوض ممنوع ده. او په دویم عوض باندې قبضه کول ضروری دی. چه د دواړو په مینځ کنبی برابری او مساوات متحقق شی. او ربا لازم نشی. ځکه چه په کوم عوض باندې قبضه اوکړې شوه. هغه خو نقد شو. او په کوم چه قبضه نه ده شوي. هغه قرض شو. او د النقد علیه من النسبة قاعده مشهور ده. چه نقد د قرض نه غوره دی. گویا نقدو ته په قرضو باندې یو قسم فضیلت حاصل دی. اویو عوض د بل عوض نه غوره کیدل. د دې نوم ربا، دې نو چونکه په یو عوض باندې قبضه کول، او په بل باندې قبضه نه کولو په صورت کنبی ربا، لازمیږي. په دې وجه د مساوات او برابری پیدا کولو دپاره په دویم عوض باندې هم قبضه کول ضروری دی. ⑥ بل عقلی دلیل دادی. چه په بیع صرف کنبی دواړه عوضونه چونکه په ثمنیت کنبی برابر دی. په دې وجه یو عوض ته په بل عوض باندې هیڅ ترجیح حاصل نه ده. او هرکله چه یو عوض په بل عوض باندې افضل او غوره نه دی. نو د ترجیح بلامرجح اشکال ختمولو دپاره په دواړه عوضونو باندې قبضه کول هم ضروری دی.

عموم الحكم علامه مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دی. چه په بیع صرف کنبی دواړو عوضونو باندې د قبضه کولو حکم عام دی. که دواړه عوضونه داسې وی. کوم چه په متعین کولو سره متعین کیږی. لکه سوانچه شوې خیزونه مثلاً زیورات، لوڅی وغیره، او که دواړه عوضونه داسې وی. چه په متعین کولو سره نه متعین کیږی. لکه مثلاً درهم او دنانیر. او که په دې کنبی یو عوض داسې وی. چه په متعین کولو سره متعین کیږی. او یو عوض داسې وی. چه په متعین کولو سره نه متعین کیږی. دلیل دادی. چله انذهب بالذهب..... والله اعلم حدیث مطلق دی. چه مضروب او مصوغ (یعنی سوانچه شوی او سکو) دواړو ته شامل دي.

المراد من الافتراق علامه مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دی. چه په متن کنبی په لاقبل الافتراق کنبی د، افتراق، نه مراد افتراق بالابدان دی. یعنی د عاقدینو خپل بدن سره جدا کیدل مراد دی. که عاقدین د مجلس عقد نه پاسی. او دواړه په یو طرف باندې روان شی. یا دواړه په مجلس عقد کنبی اوده شی. یا په دواړو باندې بې هوشی راشی. نو په دې صورتونو کنبی چونکه افتراق بالابدان نه دې موجود شوې. ځکه به په ذکر شوی درې واړه صورتونو کنبی عقد صرف باطل نه وی. ددې تائید د حضرت عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله عنه (جان نثار رسول صلی الله علیه و آله وسلم)، صاحبزاده عمر فاروق رضی الله عنه د قول نه هم کیږی. د مبسوط په حواله سره علامه ابن الهمام رحمته الله علیه پوره واقعه داسې ذکر کړې ده.

ابوجبله رضی الله عنه وائی. چه ما د عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه تپوس اوکړو. ما اووینل. چه مونږ خلق ملک شام ته خو. او مونږ سره چه کوم سپین زر دی. دا په وزن کنبی هم درنې دی. او رائج الوقت هم دی. او دوی سره چه کوم سپین زر دی. هغه سپک هم دی. او په بازار کنبی هم ددې رواج کم دی. نو آیا مونږ خلق ددوی د سپینو زرو لس حصی د نه نیمو حصو په عوض واخلو؟ ابن عمر رضی الله عنه اووینل. داسې مه کوئ. البته خپل سپین زر، د سرو زرو په عوض خرڅوه. او ددوی سپینو زر د سرو زرو په عوض اخله. او ددوی نه مه جدا کیږ. تردې چه (خپل حق) وصول کړي. او که دې د چمت نه راتیښته شی. نو دده سره ته هم کوزشه.

فوائد الواقعة ددې واقعي نه یوڅو خبرې معلومې شوې. ① یوه دا که سپینو زر د سپینو زرو په عوض خرڅ کړې شی. نو په دې کنبی کمې زیاتې جائز نه دي. ځکه په سپینو زرو او سرو زرو کنبی لین دین اوکړې شو. نو کمې زیاتې جائز دي. ② دویمه خبره دا معلومه شوه. چه په عوضینو باندې د قبضی کولو نه بغیر جدا نشی. ③ دریمه خبره دا معلومه شوه. چه د افتراق نه مراد افتراق بالابدان دی. ځکه چه

عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائی کہ د قبضہ نہ وړاندې ستا ملګري د جهت نه زمکې ته راګوزشي چه افتراق بالابدان اوشي او عقد صرف باطل شي. نوتہ هم دده سره راګوزشه چه افتراق بالابدان اونشي او عقد صرف باطل نشي بهر حال دا قول په دې خبره باندې دلالت کوي چه د افتراق نه مراد افتراق بالابدان دي.

د سرو زرو، سپينو زرو سره تفاضلا د بيع حکم

وَإِذَا بَاعَ الذَّهَبَ بِالْفِضَّةِ أَوْ كَلَهُ جِئَ سِرَّةً زُرَ د سپينو زرو په عوض خرڅ کړی جَاءَ التَّقَاضُلُ نو کمې زیاتي جائز دي وَوَجِبَ التَّقَابُضُ اویه مجلس کښې یو تربله (لاس پلاس) قبضه واجب ده

هل اللغة < الذهب: سره زر۔ الفضة: سپین زر

تدریج < جواز بيع الذهب بالفضة تفاضلا > صورت د مسئلې دادې، که سره زر د سپینو زرو په عوض خرڅ کړې شو نو په دې کښې تفاضل (یعنی د یو کم کیدل اود بل عوض زیات کیدل) جائز دی. اود جواز وجه اتحاد جنس نه موجودیدل دی. ځکه چه د اتحاد جنس نه موجودیدلو په صورت کښې په کمی زیاتي سره خرڅول جائز وی. البته په مجلس د عقد کښې دواړو عوضونو باندې لاس پلاس قبضه واجب ده.

دلیل < ځکه چه د الله پاک رسول ﷺ فرمائی دی. > «الذَّهَبُ بِالْفِضَّةِ رِبَاٌ إِلَّا لَفَاةً وَقَعَةً» سره زر د سپینو زرو په عوض خرڅول ربا ده. یعنی حرام دی. خو په یوځاني ورکولو سره یعنی لاس پلاس جائز دی. (۱)

وَإِنْ افْتَرَقَا فِي الْعَرَفِ قَبْلَ قَبْضِ الْعَوْضَيْنِ أَوْ أَحَدِهِمَا بیا که عاقدین په عقد صرف کښې په عوضینو باندې د قبضه کولو نه وړاندې یا په یو عوض باندې د قبضه کولو نه وړاندې جدا شو بَطُلَ الْعَقْدُ نو عقد به باطل وی

تدریج < صورة بطلان الصرف > او که په عقد صرف کښې عوضین یا په احد العوضین باندې د قبضه کولو نه وړاندې عاقدین جدا شو نو عقد صرف به باطل وی.

دلیل < ځکه چه د عقد صرف صحیح کیدل باقی ساتلو دپاره چه کوم شرط وو یعنی په عوضینو باندې قبضه کول، نو دا شرط چونکه فوت شوې دي. ځکه به عقد صرف باطل وی. او چونکه د قبضه کولو نه بغیر دمجلس نه د عاقدینو جدا کیدل عقد صرف باطلوی. په دې وجه عقد صرف کښې نه د خیار شرط لگول صحیح دی. اونه د میعاد شرط لگول صحیح دی. د خیار صورت دادې. چه احد العاقدین او بیل چه مادا دنانیر ددې دراهمو په عوض په دې شرط واخستل چه ماته درې ورځې خیار دي. اود میعاد صورت دادې. چه مادا دنانیر ددې دراهمو په عوض په دې شرط واخستل چه زه به ذکر شوی دراهم یوه میاشت پس درکوم په دې دواړو صورتونو کښې دعدم جواز وجه داده چه خیار شرط چونکه د... من لاخیار له... دپاره ملک ثابتول منع کوي. ځکه به په احد العوضین باندې د... من لاخیار له... ملک ثابت نه وی. او هرکله چه دده ملک ثابت نشو نو دده دپاره به په دې عوض باندې قبضه کول هم واجب نه وی بهر حال د خیار شرط په صورت کښې قبضه مستحق یعنی واجب شوې نه ده. اود میعاد شرط لگولو سره واجب شوې قبضه فوت کیږي نو په خیار شرط سره قبضه نه واجبېږي. اود میعاد شرط سره واجب شوې قبضه فوت کیږي. حالانکه په عقد صرف کښې د جدا کیدلو نه وړاندې قبضه کول شرط دی.

به نمن صرف کنبی د قبضه نه وړاندې د تصرف حکم

وَلَا يَجُوزُ التَّصَرُّفُ فِي ثَمَنِ الثَّوَرِ قَبْلَ قَبْضِهِ اَوْ بَيْعِ صَرَفٍ بِهْ ثَمَنِ كَنْبِي د قبضه کولونه وړاندې تصرف کول جائز نه دی

تذريح: **صورة المسئلة** مسئله داده. چه د بيع صرف په دواړو عوضونو کنبې په يو عوض کنبې هم د قبضه نه وړاندې تصرف کول جائز نه دی. هم دا ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د بيع صرف په ثمن کنبې د قبضې نه وړاندې تصرف کول جائز نه دي. او چونکه ددې په دواړو عوضونو کنبې هريو ثمن وي. لهدذا په دواړو کنبې د قبضې نه وړاندې تصرف کول جائز نه دي. صاحب د هدايه رحمته الله په هدايه کنبې په دې باندې نې يوه مسئله تفريع کړې ده. فرماني که يوکس يو دينار د لس درهمه په عوض خرڅ کړلو. او په لس درهمه باندې نې دقبضه کولو نه بغير ددې په عوض يو تهان د کپړې واخستلو. نو د کپړې د تهان بيع فاسد ده.

دليله: ځکه چه د يو دينار بيع د لس درهمه په عوض بيع صرف ده. او په بيع صرف کنبې د الله تعالى د حق په وجه قبضه کول واجب دی. هم دا وجه ده. چه د عاقدينو په ساقطولو سره قبضه نه ساقطېږي. يعنی که دواړه عاقدین د بيع صرف په عوضونو باندې د قبضې په ساقطولو باندې اتفاق او کړي. نو ددوی داتفاق په وجه قبضه نه ساقطېږي. بلکه پخپل حال به واجب پاتې وي. ځکه چه د قبضې وجوب ددوی حق نه دي. بلکه د الله تعالى حق دي. اود الله تعالى حق ځکه دي. چه د قبضه نه کولو په صورت کنبې ربا لازمېږي. او ربا حرام ده. او حرام کيدل د الله تعالى حق دي. د بندگانو حق نه دي. بهر حال ثابت شوه. چه په عقد صرف کنبې د قبضه وجوب د الله تعالى حق دي. او په لس درهمو باندې د قبضې نه وړاندې ددې په عوض د کپړې تهان اخستلو کنبې د الله تعالى ددې حق فوت کيدل لازمېږي. اود الله تعالى حق فوت کول قطعاً ناجائز دي. په دې وجه د قبضه کولو نه بغير د لس درهمو په عوض د کپړې تهان اخستل ناجائز دی.

مذهب زفر رحمته الله: د قياس تقاضا داده. چه دقبضې نه وړاندې د ذکرشوی لس درهمو په عوض کپړه اخستل جائز وي. لکه څنگه چه دا د امام زفر رحمته الله نه هم نقل دی.

دليله: ځکه چه دراهم د متعين کولو باوجود نه متعين کېږي. نو د کپړې بيع به مطلق دراهمو طرف ته واپس کېږي. که يوکس کپړه واخستله. اودا نې د بيع صرف بدل طرف ته منسوب نکړل. بلکه مطلق دراهمو طرف ته نې منسوب کړل. نو دا جائز دی. نوهم دغه شان که د بيع صرف بدل طرف ته نې منسوب کړي وي. نو بياهم جائز کيدل پکاروو.

الجواب: ددې جواب دادې. چه عقد صرف عقد بيع دي. ځکه چه په عقد صرف کنبې مبادله د مال بالمال کېږي. او چونکه د مبادله، مال بالمال،، نوم بيع ده. ځکه به عقد صرف هم عقد بيع وي. او بيع په مبيع او ثمن دواړو باندې مشتمل وي. حالانکه دلته کنبې دواړه عوضونه ثمن دي. ځکه چه دينار هم د ثمن د قبيلې څنې دي. او دراهم هم د ثمن د قبيلې څنې دي. او هيڅ يو عوض ته په مبيع جوړولو باندې څه مرجع موجود نه دي. ځکه به په دواړو کنبې هريو عوض من وجه مبيع وي. او،، من وجه،، به ثمن وي. لکه څنگه چه په بيع مقايضه کنبې دي. يعنی په بيع العرض بالعرض کنبې هريو من وجه مبيع او من وجه ثمن وي. او په مبيع باندې د قبضه کولو نه وړاندې په دې کنبې تصرف کول جائز نه دی. په دې وجه د عقد صرف عوض يعنی په لس درهمو کنبې د قبضه نه وړاندې تصرف کول جائز نه دی.

الاشكال > كه خوك اعتراض او كړی، چه د عقد صرف عوض كه من وجه مبيع دې، نو من وجه ثمن هم دې. او د قبضه نه وړاندې، په ثمن كېنې تصرف كول جائز دی. نو د عقد صرف عوض یعنی په لس درهمو كېنې هم د قبضه نه وړاندې تصرف كول جائز كيدل پكار وو؟
الجواب عنه > ددې جواب دادې، چه د ثمن كيدلو تقاضا داده، چه د قبضه نه وړاندې د بيع صرف په عوض كېنې تصرف كول جائز وی. اود مبيع كيدلو تقاضا داده، چه د قبضه نه وړاندې تصرف جائز نه وی. نو هر كله به په جواز او عدم جواز كېنې شك پيدا شو، نو د شك په وجه به تصرف كول جائز نه وی.

د سرو او سپينو زرو خپل مېنځ كېنې په اندازه سره د بيع حكم

وَيُجَوِّزُ بَيْعَ الذَّهَبِ بِالْفِضَّةِ مَجَازَةً او سره زر د سپينو زرو په عوض اندازه سره خرڅول جائز دی

تصريح > **جواز بيع الذهب بالفضة مجازة** > د سرو زرو بيع د سپينو زرو په عوض اود سپينو زرو بيع د سرو زرو په عوض اندازه سره جائز ده، كه په وزن كېنې دواړه عوض برابر وی، او كه كم وی، يا يو كم او بل زيات وی. ځكه چه د اختلاف جنس په صورت كېنې برابري شرط نه ده، لكه څنگه چه د عبادۀ بن صامت رضي الله عنه حديث **إذا اختلف هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم إذا كان يداً بيداً** شاهد دې، نو هر كله چه د اختلاف جنس په صورت كېنې د دواړو عوضونو برابر كيدل شرط نه دی، نو په اندازه او اټكل سره خرڅول به هم حرام نه وی. البته د، ، افتراق بالابدان، ، نه وړاندې قبضه كول شرط دی.

دلالت > ددې نقلی او عقلی دليلونه وړاندې تير شوی دی. د نقلی دليل نه مراد **الذهب بالورق** ربا، **الإهلام** ربا، حديث دې، یعنی سره زر د سپينو زرو په عوض خرڅول ربا، ده. خو لاس پلاس سره جائز ده، یعنی كه يو تربله قبضه اوشی، نو جائز ده.

عدم جواز بيع الذهب بالذهب مجازة > په خلاف د دې مسئلې كه سره زر ددې د جنس یعنی د سرو زرو په عوض يا سپين زر د سپينو زرو په عوض په اندازه او اټكل خرڅ كړل، نو جائز نه دی.
دليله > ځكه چه په دې كېنې د ربا، احتمال دې، یعنی كيدې شی، چه يو عوض كم او بل عوض زيات وی، او وړاندې بار بار تير شوی دی، چه احتمال ربا، هم د حقيقت ربا، پشان حرام دې. په دې وجه د سرو زرو يا سپينو زرو بيع پخپل جنس سره اندازه سره حرام او ناجائز دی.

يوه توره په سپينو زرو بڼاسته شوې په نصف نغد قيمت باندې د خرڅولو حكم

ومن باع سيفاً محلياً بمائة درهمٍ أو أجزائها خرّجه كره په سپينو زرو بڼاسته شوې يوه توره د سل درهمو په عوض خرڅه كړله. **وَجَلْبِئَتُهُ ثَمَنُونَ** درهم او ددې حليه (زيور) پنځوس درهمه دې **فَدَقَمَ مِنْ ثَمْنِهِ ثَمْنِينَ** درهم او ده په ثمن كېنې پنځوس درهمه ادا كړل **جَازَ الْبَيْعُ** نو بيع جائز شوه **وَكَانَ الْمُتَبَوِّضُ مِنْ حِصَّةِ الْفِضَّةِ** نو په كوم چه قبضه شوې ده، هغه د سپينو زرو (د زيور) حصه ده **وَإِنْ لَمْ يُبَيِّنْ ذَلِكَ** اگر كه بيان كړې نې نه وی

هل اللغة > سيف: توره، خمسون: پنځوس، **الوؤء**: ملغلرې، **المرجان**: د غمويو قسم

تصريح > **صورة المسئلة** > صورت د مسئلې دادې، چه يو سړی په سپينو زرو بڼاسته شوې يوه توره د سل درهمو په عوض خرڅه كړله، په داسې حال كېنې چه ددې زيور پنځوس درهمه دی، بيا مشري په ثمن كېنې پنځوس درهم ادا كړل، اودا تصريح نې اونكړله، چه دا پنځوس درهمه د زيور اتو عوض دې، ياد نورې عوض دې، ياد دواړو عوض دې، نو دا بيع به جائز وی، او هغه پنځوس درهم په كوم چه بائع قبضه كړې ده، د زيور اتو ثمن په شمار لې شی.

دلیلہ خکہ چہ د زیور په ثمن باندې قبضه کول واجب دی. په دې وجه د ښکاره حال تقاضا هم دا ده. چه اول به نه هم دا ادا کړې وی.

وَكَذَلِكَ إِنْ قَالَ أَوْ بِيْلَ خُذْ هَذِهِ الْخَمْسِينَ مِنْ مِثْمَاحٍ چہ دا پنځوس درهمه ددې دواړو په ثمن کښې واخله.

توضیح **الصورة الثانية** اوکه مشتری په صراحت سره دا اوونیل. چه دا پنځوس درهمه د تورې اود زیور دواړو ثمن دي. نویه دې صورت کښې به هم دا د زیور ثمن شمارلې کېږي. گویا مشتری دا اوونیل چه ددې دواړو په ثمن کښې چه څومره قدرې قبضه کول واجب دی. هغه واخله. **دلیلہ** خکہ چه دمسلمانانو کارونه حتی الامکان په جواز او صلاح باندې محمول کولې شی. او دلته کښې په جواز باندې محمول ممکن هم دی. به دې طریقه چه پدامن شتمنې کښې د تشنیه ضمیر نه واحد مراد واخستلې شی. اودا اوونیلې شی. چه مشتری اگر چه (من شتمنې) ونیلې دی. خو مراد (من ثمن الحلیة) دي. او تشنیه ذکر کول او واحد مراد اخستل جائز هم دی. لکه چه د الله تعالی قول (يَخْرِجُ مِنْهُمَا الْأُولَى وَالْمَرْجَانُ) کښې د... منهما... ضمیر مرجع خوږ او تريو (مالکین) سمندر دي. خو مویان (ملقري) او مرجان صرف د تريو (مالکین) او منشور سمندر نه راوځي. ددې نه معلومه شوه. چه په... منهما... کښې د تشنیه نه مراد واحد دي. داسې نور ډیر مثالونه دي. نو هرکله چه تشنیه ونیل او واحد مراد اخستل عام او شائع دی. نود مشتری د مسلمان کیدلو د حالت رعایت به کولې شی. او دده قول (من شتمنې) به په (من ثمن الحلیة) باندې محمول کولې شی. خکه چه د مسلمان ښکاره حال دادې. چه دې د جائز کار ارتکاب کوي. د ناجائز کار ارتکاب نه کوي. اود بیع جواز په دې صورت کښې کیدلې شی. چه ذکر شوی پنځوس درهمه د زیور ثمن اوگرځولې شی. په دې وجه د (خُذْ هَذِهِ الْخَمْسِينَ مِنْ مِثْمَاحٍ) ونیلو په صورت کښې به هم دا پنځوس درهمه د زیور ثمن شمارلې شی. اود زیور او تورې دواړو به نشي شمارلې.

فَإِنْ لَمْ يَتَّعَا بَصًا أَوْ كَهْ يُوْخَانِي قَبْضَهُ أَوْ نَكْرِي شَوْهَ حَتَّى يَبْطُلَ الْعَقْدُ فِي الْحَالِيَةِ تَرْدِي چہ زیور کښې به عقد باطل وی

توضیح **بطلان العقد في الحلية عند عدم القبض** ابو الحسن قدوري رحمه فرمائي. چه په ذکر شوی دواړو صورتونو کښې یعنی د وینځي اود امیل په صورت کښې اود تورې او زیور په صورت کښې که په مجلس کښې لاس پلاس قبضه اونشو. اوعاقدین دواړه جدا شو. نود امیل او زیور په حصه کښې به عقد باطل وی.

دلیلہ خکہ چه د امیل او زیور په حصو کښې د دواړو عوضونو ثمن یعنی د سپینو زرو کیدلو په وجه دا عقد صرف دي. اود قبضه کولو نه بغیر جدا کیدلو سره چونکه عقد صرف باطلیږي. په دې وجه به په حصه د امیل او په حصه د زیور کښې دا عقد باطل وی. او په وینځه کښې به ټيک وي.

وَأَنْ كَانَ يَخْتَصُّ بِغَيْرِ زَوْرٍ أَوْ كَهْ يُوْخَانِي تَرْدِي نَهْ د ضرر نه بغیر جدا شی جَاَزَ الْبَيْعُ فِي السَّيْفِ نو په توره کښې به بیع جائز وی وَبَطُلَ فِي الْحَالِيَةِ اود زیور بیع به باطل وی

هل اللغة **السيف**: توره. **يتخلص**: جدا کیږي، **دون**: بغیر، **الحلية**: کالی

تدريج **صورتين في بيع السيف** ① پاتې شوه د تورې معامله، نو زیور که د تورې سره په داسې طریقه باندې پیوست او لکیدلې وی. چه زیور د تورې نه جدا کول د ضرر نه بغیر ممکن نه وی. نود تورې بیع به

هم باطل وی. خُکّه چه په دې صورت کښې د ضرر نه بغیر د تورې سپارل ممکن پاتې نشو. او په کوم صورت کښې چه د ضرر نه بغیر مبيع سپارل ممکن نه وی. په هغه صورت کښې بيع باطلیږي. خُکّه به په ذکرشوی صورت کښې د تورې بيع هم باطل وی. هم دا وجه ده. چه هرکله د زیور تورې نه جدا کول د ضرر نه بغیر ممکن نه وی. نو د خاڼله تورې بيع به جائز نه وی. لکه مثلاً په چټ کښې د لگیدلی تیر (گلار) سپارل چونکه د ضرر نه بغیر ممکن نه دی. په دې وجه په چټ کښې د لگیدلی تیر خرڅول ناجائز دی.

⑦ اوکه د زیور تورې نه جدا کول د ضرر نه بغیر ممکن وی. نو د تورې بيع به جائز وی. اود زیور بيع به باطل وی. خُکّه چه په دې صورت کښې توره یعنی مبيع د ضرر نه بغیر سپارل ممکن دی. او په کوم صورت کښې چه مبيع د ضرر نه بغیر سپارل ممکن وی. په هغه صورت کښې بيع جائز وی. خُکّه به په دې صورت کښې د تورې بيع جائز او درست وی. هم دا وجه ده. چه په دې صورت کښې د خاڼله تورې خرڅول جائز دی. اودا د وینځې او امیل د یوځاني خرڅولو پشان شو. یعنی که وینځه او امیل یوځاني د دوه زره مثقاله په عوض خرڅ کړي. اود قبضه کولو نه بغیر عاقدین جدا شو. نو د امیل بيع به د عقد صرف کیدلو په وجه باطل وی. خود وینځې بيع به ټیک وی. خُکّه چه د وینځې سپارل ممکن دی.

د سپینو زرو لوڅې خرڅولو نه پس د څه ثمن باقي پاتې کیدلو کښې د بيع حکم

وَمَنْ بَاعَ أَلَاءَ قَبْضَةٍ أَوْ كَسَ د سَبِينُو زَرُو یو لوڅې خرڅ کړو ثُمَّ اقْتَرَا بِهَا دَوَارَهْ جَدَا شَو وَقَدْ قَبِضَ بَقِضَ ثَمِّهِ حَالَتِکَه بَانَعْ په بعض ثمن باندې قبضه کړې ده بَقْلُ الْعَقْدِ فِيمَا لَمْ يُقْبَضْ نو په هغه حصه کښې په کوم چه بانع قبضه نه ده کړې. عقد به باطل وی وَصَحَ فِيمَا قَبِضَ او په کوم نې چه قبضه کړې ده. په هغې کښې به بيع صحيح وی وَكَانَ الْإِلَاءُ مُشْتَرَكًا بَيْنَهُمَا او لوڅې به د بانع او مشتری په مینځ کښې مشترک وی

حل اللغة > الإلَاء: لوبڼې

تسريح > صورة المسئلة > مسئله داده. چه يو کس د سپينو زرو يو لوڅې خرڅ کړو بيا عاقدین جدا شو. حالانکه د جدا کیدلو نه وړاندې مشتری د ثمن يوه حصه ادا کړې ده. نو څومره قدرې ثمن نې چه ادا کړې دي. هم ددې په اندازه به بيع صحيح وي. او څومره قدرې نې چه نه دي ادا کړې. ددې په اندازه به باطل وي. اودا لوڅې به د بانع او مشتری په مینځ کښې مشترک وي. مثلاً د سل درهمو وزن لوڅې نې د سل درهمو په عوض واخستلو. بيا مشتری صرف پنځوس درهمه ادا کړل. او پنځوس نې ادا نکړل. ددې نه پس دواړه جدا شو. نو د پنځوس درهمو په اندازه د لوڅې بيع صحيح ده. اود پنځوسو په اندازه باطل ده. او چونکه مشتری نصف ثمن یعنی پنځوس درهمه ادا کړې دي. په دې وجه به د لوڅې د نصف مالک مشتری اود نصف مالک به بانع وي.

فایده > دلیل دادې چه دا عقد پوره به پوره عقد صرف دي. اود عقد صرف د بقاني جواز شرط تقابض دي. یعنی د جدا کیدلو نه وړاندې دواړو عوضونو باندې قبضه کول شرط دی. نو په څومره حصه کښې چه دا شرط موندلې شوې دي. په دومره کښې به دا عقد صحيح وي. او په څومره کښې چه دا شرط نه دي موندې شوې. په دومره کښې به دا عقد باطل وي.

وَأَذَا اسْتَحَقَّ بَقِضَ الْإِلَاءِ أَوْ كَلَهْ جَبْ د لوڅې يوه حصه مستحق شوه. کَانَ الْمُشْتَرِي بِالْخِيَارِ نو مشتری ته اختیار دي. اِنْ شَاءَ أَخَذَ الْبَاقِي بِمِصْرَتِهِ مِنَ الثَّمَنِ که غواړي. باقی دي ددې د حصې د ثمن په عوض واخلي. وَإِنْ شَاءَ رَدَّهْ او که غواړي. واپس دي کړي

تخریج «استحقاق بعض الاناء» صاحب د قدروی رحمہ اللہ فرمائی. چہ پہ ذکر شوې مسئله کښې که د لوخی یوه حصه مستحق شوه. یعنی د بائع او مشتری نه علاوه یو دریم کس په نیم لوخی کښې د خپل استحقاق دعوه او کړی. اودا ثابتہ کړی. نو مشتری ته به اختیار وی. چہ دې غیر مستحق لوخی ددې حصې د ثمن په عوض واخلی. یا نې رد کړی.

دلیلہ «ځکه چہ په لوخی کښې شرکت پیدا کیدل عیب دې. او عیب هم داسې چہ په دې کښې د مشتری فعل ته هیڅ دخل نشته. اود عیب په صورت کښې چونکه مشتری ته اختیار وی. ځکه به په دې صورت کښې هم مشتری ته اختیار وی.

د سپینو زرو یوه ټکړه خرڅولو نه پس د بعض مستحق کیدلو مسئله

وَمَنْ بَاعَ قِطْعَةً ثَقْرَةً أَوْ كَسَ دَ سَبِينِو زُرُو یوه ټکړه خرڅه کړله فَاسْتَوْفَى بَعْضُهَا لِبَا ددې یوه حصه مستحق شوه. أَخَذَ مَا بَقِيَ بِحَصَّتِهِ نو مابقی به ددې د حصې د ثمن په عوض اخلی وَلَا خِيَارَ لَهُ اود ده ته به اختیار هم نه وی

هل اللغة «قطعة: ټکړه، ثقرة: سپین زر

تخریج «بعض قطعه ثقرة ثم استحقاقها» مسئله: که یوکس د سپینو زرو ټکړه خرڅه کړله. بیا دعاقدین نه علاوه دریم کس ددې په یوه حصه کښې خپل استحقاق ثابت کړو. نو په څومره اندازه ټکړه چہ غیر مستحق پاتې شوه. مشتری به دا ددې د حصې د ثمن په عوض اخلی. او مشتری ته به د اخستلو اود نه اخستلو اختیار هم نه وی.

دلیلہ «ځکه چہ ددې ټکړې ټکړې کول مضر نه دی. او هرکله چہ ټکړې کول مضر نه دی. نو په دې کښې به شرکت عیب نه شمارلې کیږی. او هرکله چہ شرکت عیب نه دې. نو مشتری ته به اختیار هم حاصل نه وی.

د دوه درهمو او یو دینار، یو درهم او دوه دینارو سره د بیع حکم

وَمَنْ بَاعَ دُرْهَمَيْنِ وَدِينَارًا بِدِينَارَيْنِ وَدُرْهَمًا أَوْ كَسَ دُوهُ دَرَهْمًا أَوْ یو دینار، د دوو دینارو او یو درهم په عوض خرڅ کړل جَاَزًا لِبَيْعِهِ نودا بیع جائز ده وَجَوَّلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الْمُجْتَمِعِينَ بَدَلًا عَنِ الْآخَرِ او په دې کښې به په دوو جنسونو کښې هریو جنس د بل په عوض کښې گرځولې شی

تخریج «صورة المسئلة» صورت د مسئلې دادې. چہ یوکس دوه درهمه او یو دینار، د یو درهم او دوه دینارو په عوض خرڅ کړلو. نو زموږ په نیز دا بیع جائز ده. او په دواړو کښې به هریو جنس ددې د خلاف عوض گرځولې شی. یعنی دوه درهم به د دوه دینارو په مقابله کښې شمارلې کیږی. او یو درهم به د یو دینار په عوض کښې شمارلې شی. ځکه که خلاف جنس طرف ته اونه گرځولې شی. بلکه هریو ددې د جنس مقابل او گټورلې شی. یعنی دوه درهمه د یو درهم په مقابله کښې، او یو دینار د دوه دینارو په مقابله کښې نو ربا، به لازم شی. او ربا، حرام او ناجائز ده. په دې وجه به دا عقد هم ناجائز وی. نود دعاقدینو عقد صحیح کولو دپاره هریو جنس ددې خلاف جنس طرف ته گرځولې شی.

دلیلہ «دلیل دادې. چہ د دوه درهمو اود یو دینار مقابله، د یو درهم او دوه دینارو سره مطلق ده. په دې کښې هم احتمال دی. چہ د مجموعي مقابله د مجموعي سره وی. اودا هم احتمال دی. چہ د فرد مقابله د فرد سره وی. په مقابله د، فرد بالفرد،، کښې هم دوه احتماله دی. یودا چہ مقابله د، فرد بالفرد،، من جنسه وی. یعنی دوه درهم د یو درهم په مقابله کښې وی. او یو دینار د دوه دینارو په مقابله کښې وی. دویم داچہ مقابله د، فرد بالفرد،، من غیر جنسه وی. یعنی دوه درهمه د دوه دینارو په مقابله کښې

وی. او یو دینار د یو درهم په مقابله کښې وی. حاصل داچه څنگه مقابله مطلقه ده. مقابله کل بالکل. احتمال لری. دغه شان ده. مقابله فرد بالفرد. احتمال هم لری. لکه څنگه چه د مقابله جنس بالجنس کښې د مقابله فرد بالفرد احتمال دې. په دې طریقه چه دوه دیناره د دوه دینارو په عوض خرڅ کړې شو. نو بالاتفاق یو دینار د یو دینار په مقابله کښې کیدلې شی. دغه شان دلته کښې په مقابله مطلقه کښې هم د مقابله فرد بالفرد احتمال موجود دې. نو په احتمالات ثلاثه کښې دوه احتماله یعنی مقابله کل بالکل او مقابله فرد بالفرد من جنسه په صورت کښې د عاقدینو تصرف باطلیږی. او په مقابله فرد بالفرد من غیرجنسه په صورت کښې تصرف تیک پاتې کیږی. نو گویا په مقابله د فرد بالفرد من غیرجنسه کښې دده د تصرف صحیح جوړولو یوه متعین طریقه ده. اودا خبره چونکه مسلم ده چه د عاقل بالغ سړی تصرف د صحیح کولو حتی الامکان کوشش پکار دې. په دې وجه د عاقد تصرف صحیح کولو دپاره دده عقد په دې احتمال یعنی مقابله ده. فرد بالفرد من غیر جنسه. باندې محمول کولی شی. (۱)

مثاله د دې مثال داسې دې. لکه یو غلام د دوه کسانو په مینځ کښې مشترک وی. په دوی کښې یوکس نصف غلام خرڅ کړې وی. نودا نصف مطلق دې. دا احتمال هم شته. چه ده خپله نصف حصه مراد اخستی وی. اودا احتمال هم شته. چه د دویم ملگری نصف حصه نې مراد اخستی وی. او په دې طریقه بیع ناجائز وی. خود بائع د عقد تصرف صحیح کولو دپاره هم دده حصی طرف ته عقد گرځولی شی. او په دې کښې زیات نه زیات وصف متغیر کیږی. په دې طریقه چه مطلق نصف غلام مراد اخستلو په صورت کښې شیوع وو. اود بائع حصه مراد اخستلو په صورت کښې تعین دې. نولکه څنگه چه د عقد صحیح کولو دپاره په دې مسئله کښې د وصف د تغیر باوجود عقد د بائع حصی طرف ته گرځولی شی. دغه شان د متن په مسئله کښې هم د وصف د تغیر باوجود، عقد صحیح کولو دپاره هر یو عوض خلاف جنس طرف ته گرځولی شی.

د یوولسو درهمو. لس درهمه او یو دینار سره د بیع حکم

وَمَنْ بَاعَ أَحَدَ عَشَرَ دِرْهَمًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمٍ وَدِينَارٍ أَوْ كَهْ يُوَكِّسُ يُوَلِّسُ دَرْهَمًا، د لس درهمو او یو دینار په عوض خرڅ کړل جَزَاءُ الْبَيْعِ نو بیع جائز ده وَكَانَتِ الْعَشْرَةُ بِمِثْلِهَا او لس درهم به د لس درهمو په عوض وی. وَالَّذِي يَفْقَرُ يَدْرَهُمُ او یو دینار به د یو درهم په عوض کښې شی

توضیح **قوله العشرة** مسئله داده. که یوکس یوولس درهمه، د لس درهمو او یو دینار په عوض خرڅ کړل. نودا بیع به جائز وی. اودا به ونیولې شی. چه په یوولس درهمو کښې لس درهمه د لس درهمو په مقابله کښې دی. او باقی پاتې شو یو درهم، نودا د یو دینار په مقابله کښې دې.

دلیل د دلیل دادې. چه په حدیث مشهور **العشرة بالعشرة...** **الخ** سره ثابت دی. چه په دراهمو کښې د بیع جائز کیدلو شرط د دواړو عوضونو برابر او مساوی کیدل دی. او عاقدین چونکه مسلمانان دی. په دې وجه ددوی ښکاره حال ددې خبرې تقاضا کوی. چه دوی به د جائز عقد ارتکاب کړې وی. د عقد فاسد اقدام به نې نه وی کړې. اود عقد جائز صورت هم هغه دې. کوم چه ابو الحسن قدوری **رحم** ذکر کړې

^۱ **ملک زفر و الشافعی** او امام زفر او امام شافعی **رحم** فرمایلی دي. چه دا عقد جائز نه دي. هم دا اختلاف هغه وخت دي. چه کله یوگر اوربشي او یوگر غنم، د دوه کره غنمو او د یوگر اوربشو په عوض خرڅ کړې شی. نو زموږ په نیز جائز دی. او یوگر اوربشي د دوه کره غنمو، او یوگر غنم د دوه کره اوربشو عوض گرځولی شی. خود امام زفر او امام شافعی **رحم** په نیز ناجائز دی.

دې چه لس درهمه به دلسو درهمو په عوض کښې شی. او باقی یو درهم به د یو دینار په عوض کښې شی. او درهم او دینار چونکه دوو مختلف جنسه دی. په دې وجه به په دې کښې مساوات او برابری هم معتبر نه وی. ځکه چه د برابری کیدل د اتحاد جنس په وخت شرط وی. د اختلاف جنس په وخت شرط نه وی.

صحيح درهم او دوه درهمه مالي پسي. د دوه صحيح درهمو او د درهم مانو پيسو سره د بيع حكم

وَبِجَزَائِهِ بِدَرَاهِمَيْنِ صَحِيحَيْنِ او په دوه ثابت دراهمو بیع جائز ده وَدَرَاهِمِ غَلَّةٍ بِدَرَاهِمِ صَحِيحَةٍ او د یو مان درهم بیع د صحیح درهم په عوض جائز ده

حل اللغة > صحيح: روغ، القلة: ماتى

توضیح: «مورد المسئلة» درهم صحيح يو پوره ثابت درهم ته وائی. يعنی د چينج نه بغير درهم، درهم صحيح دادې. لکه زمونږ په زمانه کښې د يوې روپۍ نوټ يا د يوې روپۍ سکه، د صحيح درهم په مرته کښې دی. او درهم ، ، غله، ، (د غين فتحه اود لام په شد سره) د يو درهم هغه اجزاء، او ټکرونه وائی. کوم چه په وزن او ماليت کښې د يو درهم برابر وی. لکه زمونږ په زمانه کښې د يو روپۍ چينج، اتانيز (پنخوس پيسې) څلور انيز (پنخوشت پيسې) او لس او پنځه پيسې سکې دی. مثلاً دوه اتانيزونه د يوې روپۍ ماليت برابر وی. او څلور څلور انيزونه هم د يوې روپۍ ماليت برابر وی. اود لس پيسو لس سکې يا د پنځو پيسو شل سکې هم د يوې روپۍ د ماليت برابر دی. هم دې چينج ته په بعض علاکو کښې ماتې پيسې او ميده پيسې ونيلې شې. او زمونږ په علاکو کښې ورته چينج يا ماتې پيسې ونيلې شې بهر حال درهم غله کهوته درهم ته نه وائی. بلکه د يو درهم چينج او په وزن کښې د يو درهم ټکرو او اجزاء ته وائی.

تعريف الفلّة علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائیلى دى. چه درهم غله هغه دى. کوم چه سوداگر قبلوى. خوبيت المال نه نه قبلوى. خود بيت المال نه قبول ددي د کهوتہ کيدلو په وجه نه دى. بلکه د چينچ او ميده کيدلو په وجه دى. ځکه چه د چينچ او ميده پيسو حفاظت او ددي په شمارلو کبسي ډير تکليف او پريشانى راپېښېږي. زمونږ په ملک کبسي هم که په بينک کبسي چينچ جمع کړي شى. نوډ بينک والا دا نه قبلوى. بلکه په لويو او معيار(خاص) بينکونو کبسي خو واړه نوټونه هم نه قبلوى. نوډ بينکونو چينچ او ماتي پيسې نه قبول ددي د کهوتہ کيدلو په وجه نه دى. بلکه ددي په شمارلو کبسي د تکليف او پريشانى په وجه دى.

دلیل: ددې د جواز وجه دا دده یعنی که یوکس یوصحیح درهم او دوه درهم ماتې پیسې، د دوه صحیح درهم او یو درهم ماتو پیسو په عوض خرڅ کړل. نودا بیع جائز ده. ځکه چه د وزن په اعتبار سره دواړه عوضونه برابر دی. اود درهم بیع ددرهم په عوض د جواز شرط هم دادې. او پاتې شو د درهم صحیح چينچ نه کیدل، نودا ددې یو وصف دې. او ښه وصف دې. او وړاندې تیرشوی دی. چه په جنس سره د مقابله په وخت د ښه والی وصف وغیره اعتبار نه کیږي. لکه چه د مدیني آقا رحمته الله علیه ارشاد دې: چندهاوردیها سوام

د سرو او سینو زړو د غلبې مسئله

وَأَنَّ كَانَ الْعَالِيَةُ عَلَى الدَّرَاهِمِ الْفِصَّةُ أَوْ كَهَ وَی پِه دَرَاهِمُو بَانْدِی سَبِین زَر غَالِب وَی قَبَسِ فِی
حُكْمِ الْفِصَّةِ نَوْدَا دَرَاهِم بَه دِ سَبِینُو زَرُو پِه حُكْمِ كِنِی وَی. وَأَنَّ كَانَ الْعَالِيَةُ عَلَى الدَّرَاهِمِ الْفِصَّةُ
أَوْ كَه وَی دَنَانِیو كِنِی سِرِه زَر غَالِب وَی قَبَسِ فِی حُكْمِ الدَّهَبِ نَوَهْدَه دِ سِرُو زَرُو پِه حُكْمِ كِنِی دِی

فَبِعَاقِبَتِهَا يَمُوتُ ثُمَّ يَمُوتُ النَّفْسَاضُ أَوْ يَدَى كِنْيَةٍ د زياتوالی حرام كيدل داسې معتبر دى مَا يُعْتَبَرُ بِهِ الْيَدُ لَكِه څنگه چه په كره دراهمو كينې معتبر دى

توضیح «صورة المسئلة» مسئله داده، که په دراهمو کينې سپين زر غالب وى. نو دا دراهم د خالصو سپينو زرو په حکم کينې دى. او که په دنانيرو کينې سره زر غالب وى. نو دا دنانير د خالصو سرو زرو په حکم کينې دى. او په دې کينې خپل جنس سره د بيع کولو په وخت به کمې زياتې داسې حرام وى. لکه څنگه چه د خالص سرو زرو او سپينو زرو خپل جنس سره په بيع کينې کمې زياتې حرام دي. که خالص دراهم د کهوته او گډون شوى دراهمو کينې بعض د بعض په عوض خرڅ کړې شو. نو د وزن په اعتبار سره به مساوات او برابري ضروري وى. لکه څنگه چه خالص دراهم د خالص دراهمو په عوض، او خالص دنانير د خالص دنانيرو په عوض خرڅولو په صورت کينې برابري شرط ده.

په سرو او سپينو زرو کينې د کهوته والى د غلبي مسئله

وَإِنْ كَانَ الْغَالِبُ عَلَيْهِمَا الْفِشُّ أَوْ كَهْ بَدَاوَرُ (سرو زرو او سپينو زرو باندې) کهوت (گډون) غالب وى فَلَيْسَ فِي حُكْمِ الدَّرَاهِمِ وَالْذَنَابِيرِ نو دا به د غالب په اعتبار سره د دراهمو او دنانيرو په حکم کينې نه وى. قَهْ سَائِي حُكْمُ الْعُرُوضِ نو دا دواړه د سامان په حکم کينې دى

توضیح «صورة المسئلة» صورت د مسئلې دادې. که دراهم يا دنانير کينې کهوت او ملاوت زيات وى. او سپين زر يا سره زر مغلوب وى. نو دا دراهم مغشوشه او دنانير مغشوشه، د دراهم او دنانيرو په حکم کينې نه دى. ځکه چه د غالب اعتبار کيږي. نو دا دراهم مغشوشه او دنانير مغشوشه به سپين زر او سره زر نشي گنرلې. بلکه داسې اسباب او سامان به گنرلې شمارلې شي. چه په هغې کينې د سپينو زرو يا سرو زرو گډون يا ملاوت وى.

التفريع عليه که يوکس مغلوب سپين زر والا دراهم مغشوشه په عوض خالص سپين زر واخستل. نو په دې کينې به هم هغه صورتونه راوځي. کوم چه د توري په زيور کينې بيان شوى دى. يعنى که په دراهم مغشوشه کينې وى. نو په دې درې اړو صورتونو کينې به بيع نه په سپينو زرو کينې صحيح وى. اونه به په هغه دهاات کينې صحيح وى. کوم دهاات چه په دراهم مغشوشه کينې (ملاؤ) دى. او که خالص سپين زر د هغه سپينو زرو نه زيات وى. کوم چه په دراهم مغشوشه کينې دى. نو دا جائز دى. ځکه چه د دراهم مغشوشه سپين زر به خالص سپينو زرو کينې د خپل مثل په عوض شى. او کوم سپين زر چه زيات دى. هغه به د ملاوت اود دراهم مغشوشه د دهاات په عوض کينې شى.

کهوت ملاو شوى دراهم خپل جنس سره تفاضلاً د بيع حکم

فَإِذَا بَعِثَتْ بِمِثْلِهَا مُتَفَاضِلًا نو کله چې کهوت ملاؤ شوى دراهم ددې دجنس په عوض متفاضلاً خرڅ کړې شو جَاَزَ الْبَيْعِ نو بيع جائز ده

توضیح «صورة المسئلة» صورت د مسئلې دادې. چه داسې دراهم مغشوشه (ملاوتى) دراهم چه په دې کينې کهوت غالب وى. که دا ددې هم جنس دراهمو په عوض کينې کمې زياتى سره خرڅ کړې شو. نو جائز دى.

دليله اود جواز وجه داده. چه داسې دراهم مغشوشه د دوه څيزونو په حکم کينې دى. ① سپين زر ② د پيتل او کانسه (يو قسم دهاات) نو هريو په ددې د جنس خلاف طرف ته منسوب کولې شي. يعنى د احد العوضين پيتل به، د دويم عوض د سپينو زرو په مقابله کينې اوسپين زر به د دويم عوض د پيتلو

به مقابله کنی گر خولی شی. او هر کله چه داسی ده. نود دواړو عوضونو جنس مختلف کیدلو په وجه په تفاضل او کمی زیاتي جائز وی.

د کھوت ملاو نوی دراهم په موض سامان المستوله پس ددی د ختمیدلو مسئله

وَإِنِ اشْتَرَى بِهَا سِلْعَةً أَوْ كَهْدَاسِي دَرَاهِمَ مَغْشُوشَةٍ بِعُوضٍ نِيْ خُهِ سَامَانَ وَاشْتَلُو لِمَرْكَسَاتِ بِيَا دَدِي رَوَاجٍ أَوْ چَلَن بِنْدَشُو فَفَرَكَ النَّاسُ الْمَعَامَلَةَ بِهَا قَبْلَ الْقَبْضِ أَوْ دَ قَبْضِ كُولُو نَه وَرَانْدِي خَلْقُو بِه دِي سره معامله كول پريخودله بَقْلَ الْبَيْعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ نود امام ابو حنيفه رحمته الله په نيز به بيع باطل وی

توضیح: **مسئله:** صورت د مسئلي دادي. که يو کس دداسي دراهم مغشوشه په عوض چه په هغي کني کني کھوت (گدون) غالب وی. خه سامان واخستلو بيا دا دراهم تهپ شي. يعنی ددي رواج او چلن بندشو. او خلقو په دي سره معامله كول پريخودله. نود حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله په نيز به دا بيع باطل وی.

دليله: د حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله دليل دادي. چه داسي دراهم مغشوشه چه په هغي کني کني کھوت غالب وی. د دي ثمن کيدل د خلقو په اتفاق کولو سره وو. خو چه کله خلقو په دي سره معامله كول پريخودل. نود خلقو اصطلاح او اتفاق باطل شو. او هر کله چه د خلقو اتفاقا باقي پاتي نشو. نو عقد بيع بلا ثمن پاتي شو. او بلا ثمن عقد باطل وی. ځکه به په دي صورت کني هم عقد باطل وی. او هر کله چه عقد باطل شو. نو په مشتري به مبيع واپس كول واجب وی. په دي شرط چه مبيع دده سره موجود وی. او که مبيع هلاک شوي وی. نو ددي قيمت به واجب وی. په دي شرط چه مبيع د ذوات القيم خني وی. او که مبيع د ذوات الامثال خني وی. نو ددي مثل واپس كول به واجب وی. لکه څنگه چه په بيع فاسد کني هم دا حکم دي. يعنی په بيع فاسد کني که مشتري په مبيع باندي قبضه او کرله. نو که مبيع موجود وی. نو هغه به واپس کوي. او که مبيع موجود نه وی. نو ددي مثل به واپس کوي. که د ذوات الامثال خني وی. او که د ذوات القيم خني وی. نو ددي قيمت به واپس کوي.

وَقَالَ أَبُو يُسُفَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ أَوْ إِمَامُ أَبُو يُسُفَ رحمته الله فَرَمَانِي عَلَيْهِ قِيمَتُهَا يَوْمَ الْبَيْعِ چه په مشتري به د بيع د ورخي ددي دراهم مغشوشه قيمت واجب وی وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: قِيمَتُهَا أَجْرُ مَا تَعَامَلُ النَّاسُ دُ أَوْ إِمَامُ مُحَمَّد رحمته الله فَرَمَانِي. چه په آخري ورخ چه خلقو ددي سره معامله کړي دده هغي ورخي ددي قيمت (به واجب وی)

هل اللغة: العطلة: سامان تجارت، الكسادة: د رواج بنديدل، التسليم: سپارل

توضیح: **مذهب صاحبين:** او امام ابو يوسف او امام محمد رحمته الله فَرَمَانِي. چه بيع به باطل نه وی. بلکه په مشتري به ددي قيمت واجب وی. امام شافعي او امام احمد رحمته الله هم ددي قائل دی. پاتي شوه دا خبره چه د کومي ورخي قيمت به واجب وی. نو په دي باره کني صاحبين رحمته الله هم مختلف دی. حضرت امام ابو يوسف رحمته الله فَرَمَانِي. چه په کومه ورخ عقد بيع واقع شوي ده. په هغه ورخ چه ددي دراهم مغشوشه کوم قيمت وو. په مشتري به هم دا واجب وی. او امام محمد رحمته الله فَرَمَانِي. چه آخره ورخ کله چه خلقو په دي سره معامله كول پريخودله. د هغي ورخ چه ددي خه قيمت وی. هغه به واجب وی. **دليلها:** د صاحبينو رحمته الله دليل دادي. چه مبادله د مال بالمال موجود کيدلو په وجه د ثمن سپارل متعذر

او ناممکن شو. اود ثمن سپارل چه متعذر شی. نو ددې په وجه بیع نه فاسدیږي لکه مثلاً که یوکس د تازه کجورو په عوض څه څیز واخستلو بیا د سپارلو نه وړاندې تازه کجورې بازار کښې منقطع شوي. یعنی ددې ملاویدل بند شو. نو دا بالاتفاق نه باطلیږي. بلکه په مشتری باندې ددې قیمت واجبېږي. اود علامه بدرالدین عینی رحمته الله د قول مطابق به د راروان کاله پورې د تازه کجورو انتظار هم نشي کولې. نوهم دغه شان به دلته کښې هم بیع باطل نه وي. او په بازار کښې د تهب والی په وجه چه هرکله بیع باطل نشوه. بلکه بیع باقی ده. نو په مشتری به ددې درهم مغشوشه قیمت واجب وي.

وجه قول ابي يوسف رحمته الله خود امام ابو یوسف رحمته الله په نیز به د عقد بیع د ورځې قیمت واجب وي. ځکه چه درهم مغشوشه ضمان دداسې بیع په وجه واجب شوې دي. که چرې بیع نه وه شوي. نو په مشتری به ددې درهم مغشوشه ضمان هم نه واجبیږي. نو هرکله چه په مشتری باندې ددې بیع په وجه ضمان واجب شوې دي. نو هم ددې بیع د ورځې قیمت به معتبر وي. یعنی د بیع په ورځ چه د درهم مغشوشه کوم قیمت وو. په مشتری به هم هغه واجبیږي. لکه مثلاً د شی مغشویه هلاکیدلو نه پس په غاصب باندې د غصب د ورځې قیمت واجبیږي. ځکه چه شی مغضوب هم په دغه ورځ مضمون شوې دي.

وجه قول محمد رحمته الله اود امام محمد رحمته الله په نیز چه په کومه ورځ د درهم مغشوشه چلن بازار نه بند شوي دي. ددغې ورځې قیمت به واجب وي. ځکه چه درهم مغشوشه نه منتقل کیدل او قیمت طرف ته را تلل په دغه ورځ واجب شوی دی. نو په کومه ورځ چه قیمت طرف ته انتقال شوې دي. د قیمت په سلسله کښې به د دغه ورځې قیمت معتبر وي.

الفائدة کساد: (تهب کیدل) یعنی چلن او رواج بندیدل. د امام محمد رحمته الله په نیز به کساد هغه وخت متحقق وي. چه کله په ټولو ښارونو کښې چلن بند شي. اود شیخینو رحمته الله په نیز د کساد متحقق کیدلو دپاره دومره کافی ده. چه په کوم ښار کښې عقد واقع شوې دي. هم په دې ښار کښې چلن بند شي. (عینی)

د فلوس (پيسو) په عوض د بيع حکم

وَبُيِّعَ بِالْفُلُوسِ النَّاقِئَةُ اَوْ دَرَانِجُو پيسو په عوض بيع جائز ده. **وَإِنْ لَمْ يُعَيَّنْ** اگر چه دا متعين نکړی

هل اللغة < الفلوس: جمع د فلس، پيسه، الناقه: رانج

تصريح < جواز البيع بالفلوس الناقه > مسئله داده. چه د فلوس په عوض بيع جائز ده. ځکه چه فلوس داسې مال دي. چه د مقدار او وصف په اعتبار سره معلومیږي. او کوم مال چه معلوم المقدار او معلوم الوصف وي. د هغې په عوض بيع جائز وي. ځکه به د فلوس په عوض بيع جائز وي. اوس به دا فلوس د عقد په وخت يا خو رانج وي. يا به ددې رواج تهب وي. که دا رانج وي. نو د درهمو او دنانیرو پشان بيع کښې ددې متعين کول هم ضروري نه دي. بلکه دا په متعين کولو سره هم نه متعين کیږي. مثلاً د لس پيسو نې څه څیز واخستلو. نو ددې څیز متعين کول واجب دی. خو پیسې به نه متعين کیږي. بلکه په پیسو کښې به لس پیسې ورکوي.

دليله < ځکه چه د خلقو د اتفاق په وجه فلوس (پيسې) ثمن جور شوی دی. او ثمن په متعين کولو سره نه متعين کیږي. ځکه به دا فلوس هم نه متعين کیږي.

وَإِنْ كَانَتْ كَأَيِّدَةٍ او که ددې پیسو چلن بند وي **لَمْ يُعَيَّنْ** بیا نو ددې په عوض بيع جائز نه ده **حَتَّى يُعَيَّنَهَا**

تصريح < عدم جواز البيع بالفلوس الكاسدة > که دا فلوس رانج نه وي. بلکه ددې چلن بند شوې وي. نو په بيع

کېنې ددې متعین کول ضروری دی. یعنی په دې صورت کېنې به ددې بیع هغه وخت جائز وی. چه کله دا متعین شوی وی.

دلیل: ځکه چه اوس دا فلوس سامان جوړشوي دي. اود سامان په بیع کېنې سامان متعین کول ضروری وی. په دې وجه به ددې متعین کول هم ضروری وی.

د رائج فلوس په عوض بیع له پس ددې د ټپې کېدلو مسئله

وَإِذَا بَاعَ بِالْفُلُوسِ النَّاقِصَةَ أَوْ كَهَ د رائج الوقت فلوس (پیسو) په عوض نی څه څیز خرڅ کړو لَمْ يَكُنْ قَبْلَ الْقَبْضِ بَيًّا ددې چلن بند شو مخکېن د قبض نه بَطَلَ الْبَيْعُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ نود امام ابوحنيفه رحمه الله په تیز به بیع باطل وی

توضیح: بطلان البيع بعد کساد الفلوس مسئله داده. که یو کس څه څیز د رائج الوقت فلوس په عوض خرڅ کړلو بیا په دې باندې د قبضه کولو نه پس ددې چلن بند شو. نود حضرت امام اعظم رحمه الله په تیز به دا بیع باطل وی.

مذهب الصاحبین: اود صاحبینو رحمهم الله په تیز به باطل نه وی. بلکه په مشتری د ټپې شوی فلوس قیمت واجب وی. د امام ابو یوسف رحمه الله په تیز به د عقد بیع د ورځې قیمت واجب وی. اود امام محمد رحمه الله په تیز به د ټپې کیدلو دورځې قیمت واجب وی. ددې اختلاف تفصیل سره د دتللو د تیره شوې مسئلې (اذا اشتري بها سلعة فكسدت لاندي تیرشوي دي. هلته کېنې نی او گوري.

د نصف درهم فلوسو په عوض اخستلو حکم

وَمَنْ اشْتَرَى شَيْئًا بِنِصْفِ دُرْهَمٍ مِنْ فُلُوسٍ أَوْ كَه يوكس یو کس د نصف درهم فلوس (پیسو) په عوض واخستلو جائز البیع نو بیع جائز ده وَعَلَيْهِ مَا يَأْتِي بِنِصْفِ دُرْهَمٍ مِنْ فُلُوسٍ او په مشتری به دومره اندازه فلوس واجب وی. کوم چه د نصف درهم په عوض خرڅولې شی

توضیح: **مسئله:** صورت د مسئلې دادې. یوکس اوونیل چه ما دا څیز د نصف درهم فلوس په عوض واخستلو. یعنی د دومره فلوس په عوض می واخستلو. چه ددې قیمت نصف درهم سپین زر وی. نو دا بیع جائز ده. او په مشتری باندې به دومره فلوس ادا کول واجب وی. چه د نصف درهم په عوض خرڅیږی. او که دا نی اوونیل چه دا څیز ما د یو دانق فلوس یاد یو قیراط فلوس په عوض واخستلو. یعنی د دومره فلوس په عوض می واخستلو. چه ددې قیمت یو دانق سپین زر یا یو قیراط سپین زر وی. نو دا هم جائز دی. او په مشتری باندې دومره فلوس ادا کول واجب دی. چه د یو دانق سپین زر یا د یو قیراط سپینو زرو په عوض خرڅیږی.

مذهب زفر رحمه الله: په زیر بحث مسئله کېنې امام زفر رحمه الله فرمائی. چه په دې ټولو صورتونو کېنې بیع ناجائز ده.

دلیل: د امام زفر رحمه الله دلیل دادې. چه مشتری د فلوس په عوض اخستل کړې دی. او فلوس د معدوداتو څنې دی. او نصف درهم، دانق او قیراط د موزوناتو څنې دی. یعنی د فلوس اندازه په شمیر سره کیږی. په دانق، قیراط او نصف درهم سره نه کیږی. نود نصف درهم، دانق او قیراط په ذکر کولو سره عدد ذکر نشو. او هر کله چه د فلوس عدد ذکر او بیان نشو. نو په دې بیع کېنې د فلوس مقدار یعنی ثمن مجهول شو. اود ثمن مجهول کیدلو په صورت کېنې بیع ناجائز وی. په دې وجه به په دې ټولو صورتونو کېنې بیع ناجائز وی.

الجواب عنه د دې نه جواب دادې. چه کوم فلوس د نصف درهم، دانق اود قيراط په عوض خرڅېږي. هغه ټولو ته معلوم دی. او مونږ مسئله هم په دې صورت کښې فرض کړې ده. چه خلقو ته دا معلومه وي. چه د نصف درهم سپينو زرو په عوض څومره قدرې فلوس خرڅېږي. اود يو دانق عوض څومره قدرې، اود يو قيراط عوض څومره قدرې فلوس خرڅېږي. او مسئله هم په دې صورت کښې فرض شوې ده. نود فلوس مقدار او تعداد بيانولو هيڅ ضرورت نشته. نو هر کله چه د دې علم ټولو ته دي. نود ثمن مجهول کيدل نه لازميږي. او هر کله چه ثمن مجهول پاتې نشو. نو بيع به هم ناجائز نه وي. بلکه جائز به وي.

د يو درهم د نيم په بدله کښې فلوس. اود نيم په بدله کښې

د بوجه (رتې) کم نصف درهم المستلوه حکم

وَمَنْ أَغْطَى صَبْرًا ذَهَبًا أَوْ كَسَ صِرَافًا تَهْ يُوْ دَرَهْمَ وَرَكَوْ قَسَالًا اَوْ وَيْ وَنِيلَ اُغْطِيْ يَنْصِفُهُ
فُلُوسًا وَيَنْصِفُهُ نَصْفًا اِلَّا حَبَّةً چه ماته ددې د نصف په عوض فلوس اود نصف په عوض يو حبه (رتې) کم
نصف درهم را کړه بَطَّلَ الْبَيْعُ فِي الْجَبِيْنِ نو باطله ده بيع ټولو کښې

توضیح په دې عبارت کښې دا مسئله ذکر ده چه يو سړی صراف ته يو روپۍ ورکړله. او وي ونييل چه ته ماته ددې د نصف په عوض فلوس را کړه. اود نصف په عوض يو حبه (رتې) کم نصف درهم را کړه. نود امام ابوحنيفه رحمته الله مذهب دا دې چه په کل کښې بيع باطل وي.
دليله - ځکه چه د پوره درهم صفة يوه ده. او په نصف درهم کښې ربا، لازميدلو په وجه فساد قوی دي. او فساد ځکه قوی دي. چه د ربا، په وجه کوم فساد پيدا شوې دي. هغه مجمع عليه او متفق عليه دي. او فساد قوی چونکه په پوره عقد کښې خور دي. ځکه به پوره عقد فاسد وي. ددې مثال تير شوې دي. مثلاً هر کله چه څوک غلام او آزاد خرڅ کړي. او په دې کښې د هريو ثمن بيان نکړي شو. نود آزاد په بيع کښې فساد چونکه قوی دي. په دې وجه به دا فساد بالا جماع په پوره عقد کښې خورېږي. نو هم دغه شان په متن کښې په ذکر شوې مسئله کښې هم په پوره عقد کښې فساد خور شوې دي. او په کل کښې به عقد باطل وي.

وَقَالَ صَحَّ الْبَيْعُ فِي الْفُلُوسِ وَيَبْطُلُ فِي مَا بَقِيَ اَوْ صَاحِبِيْنِ هَذَا فَرَمَائِي چې فلوس کښې دا بيع جائز ده. او په مابقي کښې باطل ده.

توضیح مذهب صاحبين رحمته الله اود صاحبينو رحمته الله په نيز فلوس کښې دا بيع جائز ده. او په مابقي کښې باطل ده.

دليله ځکه چه ده د نصف درهم مقابلې فلوس سره کړې ده. اود نصف درهم مقابلې نې حبه (رتې) کم نصف درهم سره کړې ده. نو فلوس سره د نصف درهم په مقابلې کښې چونکه د جواز هيڅ مانع نشته. په دې وجه د فلوس په عوض د نصف درهم بيع جائز ده. اود حبه کم نصف درهم مقابلې نصف درهم سره کولو کښې چونکه ربا، ده. ځکه به ددې بيع باطل وي.

وَلَوْ قَسَالًا اَوْ كَسَ اَوْ نِيلًا شَا اُغْطِيْ يَنْصِفُ دَرَهْمَ فُلُوسًا وَيَنْصِفُ اِلَّا حَبَّةً چه ماته نصف درهم فلوس او حبه (رتې) کم نصف درهم را کړه جَاَزَ الْبَيْعُ چه ماته نصف درهم فلوس او حبه (رتې) کم نصف درهم را کړه نو بيع جائز ده

توضیح **مسئله** په دې عبارت کښې دريم صورت بيانوی چه يو کس صراف ته يو درهم ورکړو. او

وې وټيل چه ته ماته ددې درهم په عوض د نصف درهم فلوس او حبه كم نصف درهم راكړه. نو دا پوره بيع جائز ده. يعنې فلوس او حبه (رتي) كم نصف، د دواړو نصف درهم بيع جائز ده. **دليله** څكه چه په دې صورت كښې مشري د يو درهم په مقابلې كښې د نصف درهم قيمت فلوس او حبه كم نصف درهم ذكر كړې دي. نو د حبه كم نصف درهم په عوض به حبه كم نصف درهم شي. او نصف درهم او يوحبه به د برابر درهم په عوض فلوس شي. اود درهم او فلوس په مينځ كښې چونكه اختلاف جنس دې. څكه به كمې زياتې هم جائز وي.

ولو قال اعطني درهما صغيرا او كه اوواڼي چې ماته وړه روپڼ راكړه وزنه نصف درهم الاحبة چې د هغې وزن د نيمې روپڼ نه يوه رتې كم وي **والباقى** فلوس او باقى پيسې وى جا زاليم نو جائزه ده بيع و كان النصف الاحبة او د نيمې روپڼ نه يوه رتې كم به وى بازاء الدرهم الصغيره مقابلې د وړې روپڼ و الباقى بازاء الفلوس او باقى به په مقابلې د پيسو كښې وى

هل اللغة ① صغير وركوتي ② حبة: رتې ③ فلوس: پيسې ④ ازاء: مقابلې، عوض

تصريح **صورة المسئلة** وړه روپڼ چې د هغې وزن يوه رتې كم نيمه روپڼ وى نو يو كس صراف ته يوه روپڼ وركړه او بيا نې ورته داسې اووټيل چې په دې روپڼ كښې يوه رتې كم نيمه روپڼ راكړه يعنې وړه روپڼ راكړه او باقى يوه رتې زياتې نيمه روپڼ چې كومه پاتې كيږي د هغې په بدلې كښې پيسې راكړه نو بيع به جائز وي

دليله څكه چې په دې صورت كښې به يو رتې كم نيمه روپڼ د يوې روپڼ په مقابلې كښې شي او يوه رتې زياته روپڼ د دې په مقابلې كښې به پيسې شي نو د دواړو جنس د يو بل نه جدا شو او چې جنس جدا شو نو سود نشو د دې وجې بيع جائز شو

كِتَابُ الرَّهْنِ

ترجمه (دا، كتاب د رهن، د مسائلو په بيان كشيگيگ، ديگ.

تصريح د كتاب الصيد او كتاب الرهن په مينځ كښې مناسبت دا دې چه ددې دواړو مقصود مال حاصلول دي. بيا رهن مصدر دې. ددې معنی ده گانړه ايخودل. او مصدر كله كله د اسم مفعول په معنی كښې استعمالېږي. نورهن كله د مرهون په معنی كښې راځي. يعنې هغه سامان كوم چه گانړه ايخوډي شي. رهن هغه دې. كوم كس چه خپل مال بل سره گانړه اېږدي. مرتهن هغه دې. د چا سره چه گانړه ايخوډي شي.

الرهن لغة وروما د رهن معنی ده. په يو سبب د يو څيز محبوس كول (او راگيرول). او په شريعت كښې رهن وائي. د قرض په بدلې كښې يو څيز محبوس كول. چه د ضرورت په وخت د قرض وصولول په رهن سره اوشي.

ثبوته من الكتاب د كتاب الله نه د دې د ثبوت دپاره دا ايت دليل دي **﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً﴾** يعنې كه په سفر كښې د قرض معامله كوي. اود عهد ليكلو دپاره څوك ليكونكي ملاز نشي نو د قرض په عوض څه څيز قرضدار له اېخودل پكار دي. په سفر كښې د رهن حاجت په نسبت د حضر (مقيم) زيات وي. څكه چه حضر (اقامت) كښې كتابت او شهادت سره هم په آسانيا د قرضخواه اطمينان ممكن دې. په دې وجه سفر كښې د رهن حكم اوشو. گني حضر (اقامت) كښې د ليكونكي په موجودگي كښې هم رهن صحيح دي. لكه څنگه چه حديث كښې موجود دي. خلاصه د كلام دا چه د

قرآن ددې آیت نه د رهن جواز ثابتېږي.

ثبوت ه من العنة > سنت رسول ﷺ > د بخاري او مسلم روايت دي. چه نبی کریم ﷺ د یو یهودی نه غله واخستله. او د ثمن په بدله کښې نې خپله زغر هغه سره رهن (گانډه) کیخودله. نو د حدیث نه معلومه شوه. چه رهن جائز دي.

ثبوت ه من الاجماع > د رهن په جواز باندې اجماع منعقد ده.

ثبوت ه من القياس > کفالت بالاتفاق جائز دي. او ددې حقیقت دا دي. چه واجب حق د کفیل نه وصول کړې شی. نو د کفالت په وجه د وصولولو په طرف کښې پوځوالې پیدا کیږي. دغه شان د رهن په وجه د حق وصولولو طرف پخپږي. نو رهن به کفالت باندې قیاس کولې شی. او وئیلې به شی. چه لکه څنگه کفالت جائز دي. دغه شان رهن هم جائز دي. خلاصه دکلام داچه په اذله اربعه سره د عقد رهن جواز ثابت دي.

د رهن منعقد کیدو او قبضه کولو بیان

الرَّهْنُ يَتَعَقَّدُ بِالْإِجَابِ وَالْقَبُولِ چه رهن منعقد کیږي. په ایجاب او قبول سره وَيَتِمُّ بِالْقَبْضِ او تماميږي په قبضي سره

تدريج > **العقد ال رهن** > لکه څنگه چه نور عقدونه په ایجاب او قبول سره منعقد کیږي. دغه شان رهن هم ایجاب او قبول سره منعقد کیږي. او قبضي سره تماميږي. هم دا دجهور احنافو مسلک دي. **و گفته و شرطه** > شیخ الاسلام خواهر زاده رحمته الله علیه فرماني. چه صرف او صرف ایجاب رکن دي. او قبول رکن نه دي. بلکه شرط دي. خو اصح دا دي. چه دا دواړه رکن دي. امام خواهرزاده رحمته الله علیه فرماني. چه رهن عقد تبرع ده. او کوم چه عقد تبرع وي. هغه صرف متبرع سره تماميږي. لکه هبه او صدقه چه عقد تبرع دي. دا صرف په متبرع سره پوره کیږي. او قبضه رکن نه دي. بلکه لزوم د عقد رهن دپاره شرط دي. (۱)

دلیل ۱ > **﴿رَهْنٌ مَّقْبُوضَةٌ﴾** دي دلته کښې رهن د مقبوضه کیدو په صفت سره متصف شوي دي. او کله چه د نکره وصف بیانولې شی. نو دا عام وي. لکه (مثلاً) .. لا ائکم الا رجلاً کوفياً. نو ددې نه دا خبره ثابت شوه. چه هر رهن به دي وصف سره مشروع وي. بیا رهن مصدر دي. چه په دي فاء داخل ده. او رهن په محل د جزاء کښې دي. او کله چه داسې وي. نو هلته مصدر په معنی د امر وي. یعنی د رهن معامله کوي. په داسې حال کښې چه په دي باندې قبضه کوي. د قبضي په شرط کیدو باندې دلیل عقلی رهن عقد تبرع ده. او ددې په عقد تبرع کیدو باندې دوه دلیونه دي (۱) رهن باندې زبردستی جائز نه ده. چه هغه خامخا رهن کیږدي. (۲) رهن ته د رهن په بدله کښې مرتهن نه هیڅ خیز نه حاصلیږي. نو د رهن امضاء (حکم جاری کول) او نفاذ ضروری دي. چه د مرتهن استحقاق ثابت شی. لکه څنگه چه وصیت هم یوه تبرع ده. د موسی له د استحقاق دپاره نفاذ ضروری دي. او هم دا نفاذ به د قبضي په ذریعه کیږي. بهر حال د رهن د جواز دپاره قبضه شرط ده.

قسم القبی > اود قبضي دوه قسمونه دي. ① تحقیقی ② حکمی .... تحقیقی دا دي. چه قابض دا واخلي. او خپل خان سره نې یوسی. اود حکمی نه مراد تخلیه ده. یعنی رهن دمرهون او مرتهن په مینځ کښې تخلیه اوکړي. چه هلته کښې د مرتهن په قبضه کولو کښې هیڅ مشکلات نه وي. نو دلته کښې کومه قبضه شرط ده. مرغینانی رحمته الله علیه فرمائیلي دي. چه په ظاهر الروایه کښې قبضه حکمی کافی ده. یعنی تخلیه کافی ده. لکه کله چه بائع د مشتری او مبیع په مینځ کښې تخلیه اوکړه. نو قبضه

(۱) **ملک مالک** > د امام مالک رحمته الله علیه د دي. چه رهن صرف ایجاب او قبول سره لازميږي. قبضه په دي کښې شرط نه ده.

اوشوه. دغه شان به دلتنه کښې هم کيږي. ځکه چه قبضه دواړو کښې د عقد مشروع حکم دې. نو دواړو کښې تخلیه کافی ده.

مرهون باندې د مرتهن د قبضي کولو بیان

وَلَا يَقْبِضُ الْمُرْتَهِنُ الرِّهْنَ نَوْ كَلَهُ چه په دې باندې مرتهن قبضه اوکړله مُوَرَّأَ مَقَرَّعًا مُبَيَّنًّا په داسې حال کښې چه مرهون محوز، مفرغ او متمیز وی ثَمَّ الْعَقْدُ فِيهِ نَوْ عَقْدٌ به لازم وی. وَمَا لَمْ يَقْبِضْ او ترکومه پورې چه مرتهن په رهن باندې قبضه نه وی کړي. فَالْزَاهِنُ بِالْخِيَارِ اِنْ شَاءَ سَلَّمَهُ نَوْ رَاهِنُ سره اختیار دې. که غواړی. دا دې اوسپاری وَلَئِنْ شَاءَ رَجَعَهُ عَنِ الرِّهْنِ او که غواړی. د رهن نه دې رجوع اوکړی

تصريح > تکميل العقد بالقبض > کله چه مرتهن په مرهون باندې قبضه اوکړله. نو عقد رهن تمام شو. او عقد لازم شو. او ترکومه پورې چه مرتهن قبضه نه ده کړې. نو رهن ته اختیار شته. که غواړی. مرهون دې مرتهن ته حواله کړی. او که غواړی. نه دې ورکوی. بلکه د رهن نه دې رجوع اوکړی. **دليله >** ځکه چه لزوم د عقد قبضي سره کيږي. ځکه چه مقصود د رهن قبضه کولو نه وړاندې نه حاصلیږي. خو د قبضي پوره کيدو دپاره امام قدوري رحمته الله عليه دې خيزونه بيان کړي دي

د رهن باندې د مرتهن د قبضي کولو هيئت

فَإِذَا سَلَّمَهُ إِلَيْهِ او کله چه رهن مرهون (خين مرتهن طرف ته اوسپارلو قبضه) بيا مرتهن په دې باندې قبضه اوکړله دَخَلَ فِي حَمَائِهِ نَوْ مرهون د مرتهن په ضمان کښې داخل شو

تصريح > دخول الرهن في ضمان المرتهن > رهن باندې د مرتهن قبضه، قبضه د ضمانت ده. ز د مرهون په هلاکيدو سره قرض ساقطیږي. چه ددې تفصيل روستو راروان دې. (۱)

دلائله > ① رومبي حديث دا دې. چه رسول الله صلی الله علیه و آله مرتهن ته فرمانيلى وو. فَكَبِّ حَتَّكَ دده سره د رهن اس هلاکيدو نه پس ستا حق ختم شو. دا واضح دليل دې. چه رهن مضمون وی.

② دويم حديث إِذَا غَنَى الرُّهْنُ فَهُوَ بِمَا لِي دې. يعنى کله چه د رهن قيمت مشتببه شى. چه د قرض نه کم دې او که زيات دې. او که برابر دې. نو رهن به د قرض برابر شمارلې کيږي. او د رهن په هلاکت سره به پوره قرضه ساقطیږي. د، إِذَا غَنَى الرُّهْنُ،، معنى،، إِشْتَبَهَتْ قِيَمَةُ الرُّهْنِ،، ده.

③ دريم دليل د صحابه کرامو ه، او د تابعينو اجماع ده. چه رهن مضمون وی. اگرچه ددې حضراتو د ضمان په کيفيت کښې اختلاف دې. خو په نفس ضمان کښې هيڅ اختلاف نشته. نو د امام شافعي رحمته الله عليه د امانت قول، د اجماع مخالف دې. او د اجماع مخالفت جائز نه دې.

① **مذهب الشافعي** رحمته الله عليه - د امام شافعي رحمته الله عليه نیز قبضه د امانت ده. د امام شافعي رحمته الله عليه نیز د مرهون په هلاکيدو سره د قرض نه هيڅ نه ساقطیږي.

② من حديث أبي هريرة أخرجه ابن حبان في صحيحه في النوع الثالث والأربعين من القسم الثالث والحاكم في المستدرک (۵۱/۲) وقال الزيلعي رحمته الله عليه أنه قول صاحب المذهب لما لا لم أجده في شي من طرق الحديث (نصب: ۴۲/۵، ۴۳).

③ من حديث عطاء أخرجه أبو داود في مراسله وابن أبي شيبة في مصنفه (نصب: ۴۳/۵).

دین د کوم خیز په بدله کښې کې دی؟

وَأَيُّصِرُ الرُّهْنُ أَوْ رَهْنٌ بِهِ صَاحِبُهُ وَهُوَ الَّذِي عَلَيْهِ غُصْبٌ خُذْ مِنْ دِينِ مَضْمُونٍ خُذْ مِنْ دِينِ مَضْمُونٍ خُذْ مِنْ دِينِ مَضْمُونٍ خُذْ مِنْ دِينِ مَضْمُونٍ

نورېځ: «صحة الرهن بدین مضمون» رهن صرف د قرض په بدله کښې صحیح کیږي.

دلیل: ځکه د رهن حکم دا دی. چه مرتهن ته په رهن باندې داسې قبضه حاصله شي. چه په دې سره هغه خپل قرض وصول کړي. او وصولولې به هله شي. کله چه د مخکښې نه د دین وجوب ثابت شوې وي.

مرهونه خیز په کوم مقدار کښې د مرتهن په ضمان کښې داخل دي؟

وَهُوَ مَضْمُونٌ بِالْأَقْلَ مِنْ قِيَمَتِهِ وَمِنْ الدَّيْنِ (۱) او مرهون مضمون وي. په کم سره، د قیمت د رهن او د قرض نه، فَإِذَا هَلَكَ فِي يَدِ الْمُرْتَهِنِ نو کله چه مرهون هلاک شو. د مرتهن په قبضه کښې وَقِيَّتَهُ وَالَّذِينَ سَوَاءٌ أَوْ ددې قیمت او قرض برابر وي صَارَ الْمُرْتَهِنُ مُسْتَوْفِيًا لِذَيْنِهِ نو شي به مرتهن د خپلې قرضې وصول کونکې، وَإِنْ كَانَتْ قِيَمَةُ الرُّهْنِ أَكْثَرًا مِنَ الدَّيْنِ فَالْقَضَلُ أَمَانَةٌ او که د رهن قیمت زیات وي. نو زیاتوالي امانت دې وَإِنْ كَانَتْ قِيَمَةُ الرُّهْنِ أَقْلَ مِنْ ذَلِكَ او که وي قیمت د رهن سَقَطَ مِنَ الدَّيْنِ يَقْدَرُهَا نو د قرض نه به ددې په اندازه ساقطیږي وَرَجَعَ الْمُرْتَهِنُ بِالْقَضَلِ او مرتهن به زیاتې واپس اخلي

تسريح: توضیح الضمان وړاندې ونیلي شوی دی. چه مرهون د مرتهن په ضمانت کښې داخل وي. اوس په دې باندې سوال پیدا کیږي. چه په څومره مقدار کښې به مضمون وي؟ نو دلته کښې ددې جواب ورکړي شوې دي.

جواب: حاصل د جواب دا دي. چه د رهن قیمت او قرض کښې چه کوم یو درهم کم وي. هغه مقدار سره به مضمون وي. نو که د رهن قیمت دوه سوه روپۍ وي. او قرض سل روپۍ وي. نو سل روپۍ کمې دي. او د رهن قیمت زیات دي. نو په دې صورت کښې به ضمان په اندازه د سلو روپو وي. او که ددې په عکس وي. بیا به هم ضمان په اندازه د سلو روپو وي. نو که مرتهن سره مرهون هلاک شو. او د قرض او رهن قیمت برابر وي. نو مسئله برابر سربار شوه. او مرتهن به د خپلې قرضې وصولونکې شمارلې کیږي. او که د رهن قیمت زیات وي. نو زیاتوالي به امانت وي. او که قرض ادا شو. ځکه چه مرتهن په څومره مقدار سره خپله قرضه وصول کولې شي. هم په هغه اندازه مضمون وي. او دا مقدار په اندازه د دین ده. او که د رهن قیمت کم وي. او قرض زیات وي. نو څومره چه د رهن قیمت وي. به رهن هلاکیدو سره دومره قرضه ساقط شوه. او باقی قرض به مرتهن د رهن نه وصول کوي. ځکه چه دلته کښې مرتهن د دومره مقدار وصول کونکې شمارلې شي. څومره چه د رهن مالیت دي.

دلالت: ① نقلی دلیل دا دي. چه د حضرت عمر رضی الله عنه او عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه هم دغه شان

نقل دی. څنگه چه زمونږ مذهب دې. (۲)

② عقلی دلیل دا دي. چه د مرتهن قبضه د وصولولو قبضه ده. نو څومره مقدار چه د وصولولو وي. هم

(۱) القول الرابع هو هذا قول الأئمة الثلاثة عليه السلام كذا في الإختیار لتعلیل المختار (۳۰۸/۱) وملفني (۲۷۲/۴) والموختار

(۲) (۳۴۲/۵) نقل عن القول الرابع (۳۲۵/۲).

۳ - أما رواية عمره فاخرجه البيهقي في السنن الكبرى (۷۱/۶) ولم رواه ابن مسعود فاخرجه فقال

الزبيدي وقال هي غريبة (نصب: ۴۸/۵).

هغومره ضمان واجبیدل پکار دی. ځکه چه د مرتهن دا وصولول خو حقیقی وصولول نه دی. بلکه دا وصولول شمار کړې شوی دی. او که حقیقی وصولول وی. نو بیا هم دا حکم دی. کوم چه مونږ بیان کړو. چه په اندازه د دین دا مضمون دی. اوباقی امانت دی. مثلاً د زید په خالد باندې یو زر روپۍ دی. او خالد زید ته یوه تهیلۍ چه په دې کښې دوه زره روپۍ دی. رهن ورکړله. اتفاق سره د زید نه دا تهیلۍ هلاکه شوه. نو د زید قرض وصول شو. او باقی زر روپۍ به امانت شمارلې کیږي. نو دلته کښې هم دغه شان کیدل پکار دی.

مذهب زفر د امام زفر رحمۃ اللہ علیہ مذهب دا دی. چه د رهن کوم قیمت وی. د هغې په اندازه به مرتهن باندې ضمان وی. نو که د رهن ایخودو په ورځ د مرهون قیمت پنځلس سوه روپۍ وی. او قرض زر روپۍ وی. او رهن مرتهن سره هلاک شی. نو د مرتهن قرضه به هم ادا وی. او راهن به مرتهن نه پنځه سوه روپۍ اخلي. امام زفر رحمۃ اللہ علیہ دلیل نقلی او دلیل عقلی پیش کړې دي.

دلالة :- ① رومې دلیل نقلی دی. چه حضرت علی رضی اللہ عنہ د رهن په باره کښې فرمائیلی دی. چه. . . راهن او مرتهن به د زیاتوالی لین دین کوی. . . یعنی که قرض د رهن نه زیات دی. نو زیاتوالی به د راهن نه اخستلې شی. او که د رهن قیمت زیات دی. نو زیاتوالی به د مرتهن نه وصولولې شی.

الجواب عنه : د دې نه جواب دا دی چه امام زفر صاحب رحمۃ اللہ علیہ تاسو دوهوکه شوی یی. او د حدیث هغه مطلب نه دی. کوم چه تاسو گنرلې دي. بلکه مطلب دا دی. که مرهون خرڅ کړې شی. نو د کمی زیاتی ورکړه راکړه به کولې شی. او په بیع کښې هم مونږ هم ددې قائل یو. او زمونږ او ستاسو بحث د مرهون په هلاکت کښې دی. او دا د حدیث مراد نه دی.

که څوک دا اووانی چه تاسو سره څه دلیل دی. چه حدیث کښې د بیع حالت مراد دي؟ ددې جواب دا دی چه زمونږ سره دلیل دا دی. چه د حضرت علی رضی اللہ عنہ نه دویم روایت دا نقل دی. چه د زیاتی په سلسله کښې مرتهن امانت دار دی. (اخرجه ابن ابی شیبۃ فی مصنفه (نصب: ۴۱۵) ددې نه معلومه شوه. چه رومې حدیث بیع باندې محمول کړې شی. گنۍ د حضرت علی رضی اللہ عنہ په اقوالو کښې به تعارض لازم شی.

② دویم دلیل عقلی دی. ددې حاصل دا دی. چه لکه څنگه د رهن هغه مقدار مرهون دی. کوم چه د دین په اندازه دی. دغه شان ددې نه زیات مقدار هم مرهون دی. ځکه چه اصل او زیاتوالی دواړه د قرض په بدله کښې مجبوس دی. نو لکه څنگه چه د رهن هغه مقدار مضمون دی. کوم چه د دین په اندازه دی. دغه شان به هغه مقدار هم مضمون وی. کوم چه ددې نه زیات دی. مثلاً یو اس رهن دی. چه ددې قیمت پنځه سوه روپۍ دی. او قرض دوه سوه روپۍ دی. نو ټول اس مرتهن سره مرهون او مجبوس دی. نو ضمان هم د پوره واجبیدل پکار دی.

الجواب عنه : د دې نه جواب دا دی چه قاعده دا ده. (الضمان لا يتقدر بقدر ضرورته) نو مرتهن سره پوره اس ځکه رهن ایخودې شوې دي. چه د دوه سوه مقداره پورې اس دده سره رهن کیخودې شی. او درې سوه مقدار والا کیخودې شی. نو دا صورت ممتنع دی. نو د ضرورت په بناء باندې پوره اس کیخودې شو. خو ضرورت د ضرورت حده پورې وی. نو زیاتی په رهن ایخودو کښې ضرورت وو. په دې وجه دا جائز او گرځولې شو. او د ضمان په حق کښې هیڅ ضرورت نشته. په دې وجه به ضمان واجب نه وی.

د غیر منقسم رهن حکم

وَلَا يُجْزَأُ رَهْنُ الْمُشَاعِ اَوْ دِ مِشَاعٍ (غیر منقسم) رهن جائز نه دی

هل اللغة ① مشاع: خور وور، ناقابل تقسیم ② یتناول: شاملیږي

توضیح: عدم جواز رهن المشاع^۱ د مشاع رهن جائز نه دی، بلکه ضروری ده، چه دا تقسیم شوې وی. (۱) **دلالت:** ① زموږ د دلیل په دوه طریقو دې زموږ په نیز د رهن حکم د ید استیفاء (د وصولولو د قبضي) ثبوت دی، او د ید استیفاء ثبوت مشاع کښې نشی حاصلیدی، نو د مشاع رهن به هم جائز نه وی. (دویم دلیل لاندې دې)

② دویم دلیل دې ددې حاصل دا دی، چه د رهن مقبوض کیدل شرط دی، لکه د الله تعالی فرمان (قَوْلُهُنَّ مَقْبُوضَةٌ) په دې دلالت کوی، او د رهن مقصود هم دا واضح کوی، ځکه د رهن مقصود دا دی، چه مضبوطی حاصله شی، چه رهن د قرض انکار اونکړی، بهر حال د مضبوطیا او قبضي حاصلولو دپاره ضروری ده، چه مرهون برابر مرتهن سره مجبوس پاتی وی، او مرتهن ته د دین ادا کولو پورې د حبس استحقاق حاصل وی، او په مشاع کښې دانمی حبس د سره کیدې نشی، ځکه چه دې کښې د دویم حق موجود دې، که د مشاع رهن جائز اوگرخولی شی، نو په دې کښې مهایات (او نمیری) ضروری ده، چه یوه ورځ دا مرتهن سره وی، او په بله ورځ د رهن شریک سره وی، او دا هم دغه شان ناجائز دې، لکه څنگه که رهن د غیر مشاع مرهون په باره کښې صراحت سره دا اووانی، چه مرهن به یوه ورځ مرتهن سره وی، او یوه ورځ به زما سره وی، او دا ناجائز دې، نو رومې قول به هم جائز نه وی، هرکله چه دا خیره شوه، چه مشاع کښې به دانمی حبس فوت شی، چه دا په رهن کښې ضروری دې، نو د مشاع رهن به جائز نه وی، که دا د تقسیم قابل وی، او که نه وی، ځکه چه حبس دانمی دواړو صورتونو کښې موجود نه دی.

د کومو څیزونو رهن ایضاً دل صحیح نه دی

وَلَا رَهْنٌ ثَمَرَةً عَلَى رُقُوسِ الثَّغِيلِ او جائز نه دې، د هغه میوو رهن کومې چه په ونو کښې دی د ونو نه بغیر وَلَا زَرْعٌ فِي الْأَرْضِ دُونَ الْأَرْضِ او نه د زمکې د فصل رهن د زمکې نه وَلَا يَجُوزُ رَهْنُ الثَّغِيلِ وَالْأَرْضِ دُونَهَا، او نه د هغه ونو رهن کوم چه زمکه کښې دی، بغیر د زمکې نه

توضیح: عدم جواز رهن الثمرة على الثغيل^۲ هرکله چه دا صورت راپیش شی، چه مرهون غیر مرهون سره داسې متصل وی، چه د اختلاط (او گډون) نه بغیر یواځې مرهون باندې قبضه ممکن نه وی، نو دا صورت به جائز نه وی، او دې ته د مشاع درجه ورکړې شوې ده، او ناجائز شمار کړې شوې ده، دا داسې قاعده کلیه ده، چه په دې باندې ډیر جزئیات متفرع دی، مثلاً ① کومې میوې چه په ونو کښې لگیدلی دی، د ونو نه بغیر ددې میوو رهن جائز نه دی. ② کوم فصل چه په زمکه ولاړ دې د زمکې نه بغیر ددې فصل رهن جائز نه دی. ③ کومې ونې چه په زمکه ولاړې دی، د زمکې نه بغیر ددې رهن جائز نه دی. **دلالت:** ځکه چه مرهون هغه څیز سره پیدانشی متصل دې، کوم چه مرهون نه دی، نو دا د شاع په مرتبه کښې شو.

د کومو کومو څیزونو رهن صحیح دې ؟

وَلَا يَصِحُّ الرَّهْنُ بِالْأَمْثَالِ او صحیح نه دې رهن په بدله د امانتونو کښې گالو دالای پشان د ودانعو

^۱ (مذهب الشافعي رحمه الله) - د امام شافعی رحمه الله په مشاع رهن جائز دي، ځکه چه د امام شافعی رحمه الله په نیز د رهن حکم دا دې چه دا خرڅیدي شی، او د مشاع بیع جائز ده، نو ددې رهن جائز دي.

وَالْعَوَارِيَّ او عَارِيَتُونَو وَالْمَصَارِيَاتِ او مضاربتونو وَمَالَ الشَّرِكَةِ او د شرکت د مالونو.

هل اللغة ① **الودائع**: جمع د **وديعة**: امانت ② **العواری**: جمع **دعاریة**: په خواست سره یو څیز غوښتل یا ورکول

تدريج < **الفرق بين الامانة والوديعة** > په متن کښې د امانت او ودیعت الفاظ راغلی دی دنفس مسئلې د وضاحت نه وړاندې په دې دواړو کښې فرق زده کړه هغه دا چه په ودیعت او امانت کښې د عموم خصوص مطلق نسبت دې. یعنی ودیعت هغه دې. کوم چه په قصد سره د بل سره کیخودې شی. یعنی په دې کښې د بل په قبضه کښې ورکول مقصود وی. او امانت کښې اثبات د ید ضمنی وی. مثلاً هوا شروع شوه. او دې د زید کپړې والوخولې. او د خالد په غیږه کښې نې اوغورخولې. نو دا امانت دې. او که زید په قصد سره دا کپړه خالد سره ایخودې وه. نو دا ودیعت دې. کذا فی النهایه..

توضیح المسئلة < اوس د متن حل کولو ته راشه وړاندې تیر شوی دی. چه رهن ځکه ایخودې شی. چه د مرهون نه وصولی اوشی. او مرهون مرتهن سره مضمون وی. تردې که مرهون مرتهن سره هلاک شی. نو قرض د مذکور حکم مطابق ساقطیږي. ددې تفصیل نه دا خبره پخپله معلومه شوه. چه کوم څیز مضمون نه وی. نو د هغې په عوض به رهن ایخودل هم جائز نه وی.

دلیله < ځکه چه هرکله دلته ضمان واجب نه دې. نو په رهن سره به د کوم څیز وصولول کولې شی. نومعلومه شوه. چه کوم څیزونه د امانت په فهرست کښې راځي. د هغې په عوض رهن جائز نه دی. د امانت په فهرست کښې کوم څیزونه راځي. نو د هغې نه بعض بیان کړې شوی دی. ① زید د بل کس سره خپل څه څیز ودیعت کیخودو. او د مودع نه نې ددې په بدله کښې رهن اوغوښتلو. نو رهن باطل دې. ② زید خالد ته یو څیز مستعار ورکړو. او ددې په بدله کښې نې خالد نه رهن اوغوښتلو. نورهن باطل دې. ځکه چه عاریت پشان د امانت او ودیعت مضمون نه وی. ③ زید حاند ته خپل څه مال مضاربت باندې ورکړو. او د هغې په بدله کښې نې د خالد نه څه رهن اوغوښتلو نو دا رهن باطل دې. ④ د زید او خالد په مینځ کښې شرکت دې. په دوی کښې یوکس د بل نه دشرکت مال په عوض رهن اوغوښتلو. نو دا عقد رهن به باطل وی. هرکله چه په دې ټولو صورتونو کښې عقد رهن باطل شو. نو کله چه دا مرهون د مرتهن سره هلاک شی. نو په ده به رهن احکام نه جاری کیږي. بلکه د امانت احکام به جاری کیږي. او ضمانت به واجب نه وی.

د بیع سلم د راس المال. د بیع صرف د ثمن.

او د مسلم فیه په بدله کښې د رهن حکم

وَيَصِحُّ الرَّهْنُ بِرَأْسِ مَالٍ السَّلَامِ وَصَحِيحِ كَيْبَرِ بَيْعِ سَلَمٍ د راس المال په بدله کښې وَثَمَنِ الصَّرْفِ او د بیع صرف د ثمن په بدله کښې وَالْمُسْلَمِ فِيهِ او د مسلم فیه په بدله کښې رهن صحیح دې

تدريج < **صفة الرهن برأس مال السلم** > د بیع سلم او بیع صرف تفصیلی بیان وړاندې تیر شوې دې. په بیع سلم کښې ثمن ته راس المال ، او مبیع ته مسلم فیه، او بائع ته مسلم الیه، او مشتری ته رب السلم وائی. په بیع سلم کښې د معاقدینو د جدا کیدو نه مخکښې راس المال باندې قبضه ضروری ده او کوم چه راس المال یا مسلم فیه مقرر کړې شوې دې د هغې بدلول جائز نه دی. دغه شان بیع صرف کښې هم د عاقدینو د جدا کیدو نه مخکښې مخکښې په ثمن او مبیع باندې قبضه شرط ده. او د ثمن بدلول جائز نه دی. هرکله چه دا تفصیل په ذهن کښې کیناستونو اوس واوړی چه زمونږ په نیز د راس المال په عوض او د بیع صرف د ثمن په عوض او هم دغه شان د مسلم فیه په عوض کښې رهن ایخودل

جائز دی.

الاعتراض البته په دې خانې کښې دا اعتراض کېدې شی چه دا رهن جائز نه وی. ځکه چه کله ددې په بدله کښې رهن اېځودې شی. نو ددې څیزونو بدلول به لازمېږي. يعنی راس المال بل څه مقرر دې. او ددې په بدله کښې نې بل څه ورکړل. يعنی مرهون خو حق وصولول نشو. بلکه په حق کښې تبدیلی شو. په دې وجه امام زفر رحمته الله علیه مذکور هرهونه ناجائز گرځولی دی. ځکه چه د مرهون او حق په مېنځ کښې مجانست نشته. نو د استيفاء حق په خانې استبدال لازمېږي؟

الجواب عنه نوددې جواب دا دې چه وړاندې تیر شوی دی. چه د مرهون عین امانت دې. او ددې مالیت مضمون دې. نو مذکور هرهون اگر چه د خپل عین په اعتبار سره غیر جنس دې. خو د خپل مالیت په اعتبار سره غیر جنس نه دې. بلکه د مجانست حق دې. او هرکله چه رهن کښې اصل مضمون مالیت دې. نو مالیت په دواړو کښې موجود دې. نو مجانست متحقق دې. او د بدلولو اعتراض غلط دې.

که د ثمن یا راس المال په بدله کښې رهن وی.

اوهم په دې مجلس کښې هلاک شی؟

فَإِنْ هَلَكَ فِي مَجْلِسِ الْعَقْدِ او که په مجلس د عقد کښې (د بیع صرف د ثمن او د بیع سلم د راس المال په عوض) رهن هلاک شی **ثَمَّ الْعَرَفُ وَالسَّلْمُ** نو بیع صرف او بیع سلم به تمام وی **وَصَارَ الْعَرَفُ مُتَوَيِّعًا لِحَقِّهِ حُكْمًا** او مرتهن به دخپلې قرضې وصولونکې وی. په اعتبار د حکم

تدريج **سورة هلاک الرهن في مجلس العقد** په بیع صرف کښې د ثمن په بدله کښې رهن کیځودې شو. یا د راس المال په بدله کښې رهن کیځودې شو. او تر اوسه د عاقدینو مجلس نه دې بدل شوې. چه مرهون هم په دې مجلس کښې هلاک شو. نو بیع صرف او بیع سلم به تام شمارلي کیږي. چونکه د مرتهن په قبضه کښې د مرهون هلاکیدو په وجه حکماً مرتهن پخپل قرض باندې قبضه کړې ده. نو دواړه عقد تام شو. البته که د مرهون د هلاکیدو نه مخکې دواړه جدا شو. نو اوس دواړه عقدونه، يعنی بیع صرف او بیع سلم باطل دي.

فلیله ځکه چه ثمن او راس المال باندې نه حقیقتاً قبضه شوې ده. لکه څنگه چه ښکاره ده. او نه حکماً شوې ده. ځکه چه مرهون نه دې هلاک شوې. که هلاک شوې وي. نو حکماً به قبضه شمار کیدله.

السؤال که دلته څوک دا اووانی چه تاسو خو وړاندې خپل او د امام زفر رحمته الله علیه اختلاف بیان کړې دې. چه زمونږ په نیز د راس المال په بدله کښې او د بیع صرف د ثمن په بدله کښې رهن صحیح دې. او دلته کښې تاسو فرمایئ: چه هم په دې مجلس کښې که هلاک شی. نو عقد صرف او عقد سلم تام دې. ګنی باطل دې؟

الجواب عنه مونږ جواب ورکوو چه ددې مسئلې مطلب هم دا دې. چه رهن ددې څیزونو په بدله کښې جائز دې. خو روستو به دا څیز کتلې شی. چه مرهون هم په دې مجلس کښې هلاک شوې دې. او که نه (روستو هلاک شوې دې). که هم په دې مجلس کښې هلاک شوې وي. نو عقد تام دې. ګنی نه دې. ځکه چه هیڅ قسمه قبضه نه ده شوې. ځکه چه دواړه عقدونه به باطل وی. په نورو الفاظو کښې داسې چه دا د مخکني اجمالی مسئلې تفصیل دې.

عادل سره د رهن اېځودو حکم

وَإِذَا اتَّفَقَا عَلَى وَضْعِ الرِّهْنِ عَلَى يَدِ الْعَدْلِ او هرکله چه دوی دواړه (راهن او مرتهن) عادل سره په رهن اېځودو باندې اتفاق اوکړي **جَمَازٌ** نو جائز دی

تدریج < اتفاق العاقدین علی وضع الرهن فی ید العادل > که رهن او مرتهن دوارو اتفاق او کرو چه رهن عادل سره کییدی نو دا جائز دی. امام مالک رحمته اللہ علیہ طرف ته دا قول منسوب دی. چه جائز نه دی ولی؟ دوی فرمانی. چه د رهن د جواز دپاره ضروری ده. چه په دی باندې د مرتهن قبضه اوشی او دلته د مرتهن قبضه نه ده شوې بلکه د عادل قبضه ده. چه دا د رهن د قبضې قائم مقام ده.

دلیل < دلیل دا دی. چه لکه څنگه امام د مقتدیانو او د خدائی دوارو نائب وی. دغه شان دلته کښې عادل هم د رهن او مرتهن دوارو نائب دی. او دا ځکه ضروری دی. چه د رهن مقصد پوره شی. نو هرکله چه عادل د دوارو نائب شو. نو داسې به وئیلې شی. چه مرهون کښې دوه څیزونه دی. یو ددې ذات او بل ددې مالیت، نو عادل په ذات او صورت کښې د رهن نائب دی. خو په مالیت کښې د مرتهن نائب دی. او مضمون مالیت وی. صورت او عین نه وی. خلاصه د کلام دا چه هرکله د عادل په واسطه مرهون باندې دده په مالیت کښې د مرتهن قبضه ثابته شوه. نو رهن صحیح شو. او د امام مالک رحمته اللہ علیہ اعتراض غلط ثابت شو.

السؤال < په ذکر شوی صورت کښې عادل تاوان د رهن نه ولې وصول کوی؟
الجواب < علامه مرغینانی رحمته اللہ علیہ بیان کړی دی چې عادل د عین په حفاظت کښې د رهن نائب دی. او دا بالکل داسې ده. چه زید د خالد سره خپل ودیعت کیخود. نو خالد مودع دی. اوس خالد سره دا ودیعت هلاک شو. بیا بکر په دې ودیعت کښې خپل استحقاق ثابت کړو. او د خالد نه ئې تاوان واخستلو. نو خالد به تاوان د زید نه وصول کوی. دغه شان په دې صورت کښې هم شوی دی.

راهن او مرتهن ته د یو بل د حق باطلولو حکم

وَلَيْسَ لِلْمُزْتَمِنِ وَلَا لِلرَّاهِنِ اخْذُهُ مِنْ يَدِهِ أَوْ مَرْتَهْنِ أَوْ رَاهِنٍ تَعْدَا حَقَّ نَشْتِهِ. چه مرهون د عادل د لاس نه واخلی

تدریج < عدم جواز الاخذ من العادل > هغه مرهون کوم چه عادل سره ایخوډې شوې دی. په دوی کښې به هیڅ یو کس ته دا حق هم نه وی. چه مرهون د عادل نه واخلی.

دلیل < ځکه چې په دې کښې د رهن او مرهون دوارو حق دی. د رومی په اعتبار د عین، او د دویم په اعتبار د مالیت، نو په عاقدینو کښې به هیڅ یو کس ته دا حق نه وی. چه د دویم حق باطل کړی. نو

قَاتِنَ هَلَاكٍ فِي يَدِهِ نَوْ كَه مَرْهُونٍ د عادل په قبضه کښې هلاک شی هَلَاكٌ مِّنْ فَعْمَاتِ الْمُزْتَمِنِ نو د مرتهن په ضمان کښې به هلاک وی

تدریج < هلاک المرهونه فی ید العادل > بیا که دا مرهون د عادل سره هلاک شی. نو د مرتهن په ضمان کښې به هلاک وی. او د تیر شوی تفصیل مطابق به قرض ساقطیږی.

دلیل < ځکه چه مرهون باندې په اعتبار د مالیت د عادل قبضه د مرتهن د قبضې قائم مقام ده. او مالیت مضمون وی.

د مکیلی او موزونی څیزونو د رهن اېښودو حکم

وَيُجَوِّزُ رَهْنُ الدَّرَاهِمِ وَالْأَنْبَارِ وَالْمَكِيلِ وَالْمَوْزُونِ. او دراهم او داننیر او د مکیلی او موزون رهن جائز دی.

تدریج < جواز رهن الدراهم > لکه څنگه چه نور سامانونه رهن ایخوډې شی. دغه شان دراهم او داننیر او مکیلی او موزونی څیزونه هم رهن ایخوډې شی.

دلیلہ > خکہ چه د رهن مقصد د حق وصولول دی. کوم چه په دې ټولو صورتونو کېنې هم ثابت دې نو معلومه شوه. چه ذکر شوی خیزونه مرهون جوړېدې شی. او دا د رهن محل دی.

الغلافه > کیلی هغه خیزونه دی. کوم چه کیل سره اخستلې شی. او ورکولې شی. لکه په اعتبار د زمانې د رسول الله ﷺ غنم وغیره. او وزنی هغه دی. چه د هغې اخستل او ورکول په وزن او تول سره کېږي. او درهم او دینار هم اگرچه وزنی دی. خو نورخیزونه مراد دی. او دې ته نقدین، یا حجرین یا ثمنین و نیلې شی. او درهم او دینار رهن ایخودل، او ددې نه قرض نه ادا کول، د بعضو موقعو په لحاظ سره دی. مثلاً سره او سپین زر د یوکس نه دځه مقصد دپاره واخلی. مثلاً د یوکس نه د سرو زرو هار (امیل) واخلی. دده مقصد دادې. چه دا به واپس کوم. او ددې په بدله کېنې درهم یا دینار رهن کېږدی بیا د رهن په ذکر شوی صورت کېنې د مرهون د هلاکیدو په صورت کېنې مختلف احکام پیدا کېږي. او مختلف صورتونه به وی.

خیز د خپل جنس په بدله کېنې د رهن اېهودو حکم

فَإِنْ رَهْنَتْ يَمْوِيلُهَا نَوَ كَه مَذْكُورَه خِيزُونَه نې د خپل جنس په عوض رهن كيخودل وهَلَكَتْ نَو دا هلاك شو هَلَكَتْ يَمْوِيلُهَا مِنَ الدَّيْنِ نَو د خپل مثل دين په عوض به هلاك وى وَإِنْ اَخْتَلَفَا فِى الْجُودَةِ وَالصِّيَاغَةِ اَكْرَجَه دواړه پخپل كره والى (او اصليت) كوته والى كېنې مختلف وى.

تخریج > استواء الجودة والصياغة: دراهم نې مثلاً د دراهمو په بدله کېنې رهن كيخودو. مثلاً سل درهم قرض دی. چه ددې په بدله کېنې سل درهمه رهن كيخودې شو. او مرهون مرتهن سره هلاك شو. نو مرتهن د خپل وصولونكې شو. اگرچه دې دراهمو کېنې د كره والى (اصليت) په اعتبار سره هيڅ فرق نشته.

دلیلہ > بیا هم دا د امام صاحب رحمه الله فرمان دی. خکه امام صاحب رحمه الله فرماني. چه كله د جنس، جنس سره مقابله وى. او د هغه خیزونو څنې وى. چه هغې کېنې كموالى، زياتوالى سره سود جوړېږي. نو په دې کېنې د كره والى هيڅ اعتبار نه كېږي. او نه د قيمت اعتبار كېږي. بلكه صرف د وزن اعتبار كېږي. نو مرتهن خپل حق اوموندلو.

طلب الصاحبين > خو صاحبين هم فرماني. چه په ذكر شوى صورت كېنې به مرتهن د سل درهمو په ځانې دومره دینار رهن اېږدى. کوم چه د سلو درهمو د قيمت برابر وى. مثلاً لس دینار، اوس به لس دینار مرهون شمارلي كېږي. رهن به هغه ته سل درهمه ورکوى. او لس دیناره به اخلى.

دلیلہ > خکه چه دا د مرهون قائم مقام دی.

وَمَنْ كَانَ لَهُ دَيْنٌ عَلَى غَيْرِهِ اَوْ دَا چي په بل كس باندي قرض وى فَاتَّخَذَ مِنْ يَمِينِهِ فَاَتَقَفُوا د هغه نه نې د خپل قرض په مثل باندي واخستل او هغه نې خرج كړل ثُمَّ عَلِمَ أَنَّهُ كَانَ زَوْفًا رتته پته اولكیده چي هغه خو كوته روپڼ وې فَلَا شَيْءَ لَهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله نو دامام ابو حنيفه په نيز دده څه نه كيږي

تخریج > مسلک ابی حنیفه > كه د زید په عمرو باندي دوه زره روپڼ قرض وى زید د عمرو نه دوه زره روپڼ واخستې او هغه نې خرج كړې بیا ورته پته اولړیده چي ما ترې كومي روپڼ اخستې وې هغه كوته وې او زما چي ورته كومي وې هغه ښې وې نو دامام ابو حنيفه په نيز د زید په عمرو باندي مزید څه حق نشته د هغه نه مطالبه او كړي.

دلیلہ > دليل دا دې چې د زید په عمرو باندي څومره عدد روپڼ وې هغه نې وصول كړى دى او جنس نې

هم يو دې باقی کړه والي او کوته والي دا صفت دې ددې څه اعتبار نشته.

وَقَالَ أَبُو يُوْسُفَ وَتَحْمَدُ بْنُ حَمَّالٍ اللَّهُ يَرْزُقُ مِثْلَ الزُّوْفِ وَأَوْصَابِينَ فَرَمَانِي چې د اخستونکې به ورته د کوته پشان واپس کړی وټر چم مِثْلَ الْحَيَاةِ او د هغه نه به د جیدو پشان واخلی

تدريج په په مذکوره صورت کښې د صاحبينو مذهب دا دې چې زید څنگه کوته دراهم اخستې ووهغه شان به کوته روپې د چرته نه پیدا کړی او هغه به ورته واپس کړی او د عمرو نه به مطالبه او کړی چې ما ورته څنگه کړه دوه ذره روپې درکړې وې هغه شان به ماته راکړې.
دليلهما دليل دا دې چې په قرض وغيره کښې صرف وزن او شمار برابرول کافی نه دی بلکه د ماليت او قيمت په اعتبار سره هم برابری ضروری ده او د دې صورت هم دا دې کوم چې صاحبين وائی.
نوبت صاحب د الجوهرة النيرة فرماني چې د مشهور قول مطابق امام محمد د امام ابو حنيفه سره دې.

د: دوه غلامانو د رهن اخذودو حکم:

وَمَنْ رَهَنَ رَهْنًا بِلِغَاءٍ أَوْ چا چه د زر روپو) په بدله کښې دوه غلامان رهن کيخودل فَقَضَى حَصَّةً أَحَدِهِمَا نو په دوی کښې نې د يو حصه ادا کړله لَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَقْضِيَهُ نودده دپاره به دا حق نه وی. چه په دې باندې قبضه او کړی حَتَّى يُوْذِيَ بَاقِيَ الدَّيْنِ تردې چه باقی قرض ادا کړی.

تدريج رهن عینین ثم قضاء حصه احدهما) د زید په خال د باندې زر روپې دی زید د زر روپو په بدله کښې خپل دوه غلامان خالد سره رهن کيخودل. په دوی کښې د يو قيمت اووه سوه روپوې دې. او ددويم درې سوه روپوې دې. زید اووه سوه روپوې ادا کړې. او درې سوه روپوې باقی پاتې شوې. نو آیا زید ته دا حق شته چه دا غلام د خالد نه واخلی. دکوم قيمت چه اووه سوه روپوې دې؟ نو وې فرمائیل. چه زید ته دا حق نشته. کله چه د خالد پوره قرض ادا کړی. بيا به خپل دواړه غلامان اخلی.

دليله ځکه چه رهن د پوره قرض په بدله کښې گیر دې. نو داسې به گنرو چه د قرض د هر هر جز. په بدله کښې گیر دې. نو ترکومه پورې چه يوه پيسه هم باقی پاتې وی. زید ته به دا حق نه وی. چه مرهون د رهن نه واخلی. او په دې کښې دا راز هم دې. چه زید د قرض ادا کولو فکر (او غم) او کړی. گویا چه دا په قرض ادا کولو باندې د زید د تیزولو يو تدبير (او چل) دې.

مثاله اوددې مثال بعينه داسې دې. چه زید د خالد نه دوه غلامان په زر روپوې کښې واخستل. او اووه سوه روپوې ثمن نې خالد ته ورکړو. نو اوس به زید ته دا حق نه وی. چه يو غلام د خالد نه واخلی. بلکه کله چه د هغه پوره ثمن ادا کړی هله به هغه ته مبيع حواله کولې شی.

السؤال والجواب څوکه څوک داتپوس او کړی چه دده حصه څه څيز دې؟ نو ددې جواب نې ورکړو چله د حصه کل واحد منها... يعنی کله چه ددوی دواړو قيمت اولگولې شو. او قرض په دوی باندې تقسيم کړې شو. نو دکوم په حصه کښې چه څومره قرض راغې هم دا دهغه حصه ده. لکه څنگه چه په ذکر شوی مثال کښې د يو حصه اووه سوه او د بل درې سوه ده.

د نيټې په راتلو باندې د رهن خرڅولو د وکيل جوړولو حکم

فَإِذَا وَكَّلَ الرَّاهِنُ الْغَرْمَانَ أَوْ الْعَدْلَ أَوْ غَيْرَهُمَا فَيَبِّعُ الْغَرْمَانِ او کله چه رهن مرتهن، يا عادل، يا ددوی دواړو نه بغير څوک د مرهون د بيع وکيل جوړ کړې وی. عِنْدَ حُلُولِ الدَّيْنِ د قرض ادا کولو وخت راتلو باندې، قَالَ وَكَانَ الْجَائِزَةَ نو وکالت جائز دې.

تذریح: رهن که هر څوک وکیل جوړ کړو، چه کله د قرض ادا کولو وخت راشی، نو مرهون څرخ کړه او قرض ادا کړه. نو چونکه دا د خپل د بیع وکیل جوړول دی، نو ددې په جواز کېنې شبه نشته. **دلیله:** دلیل دا دې چې دا خو دې د خپل مال د څرخولو څوک وکیل جوړول دی او هر سړې بل کس د خپل مال د څرخولو وکیل جوړولې شی نو دا صورت جائز دي.

که مفده کېنې د وکالت شرط وی نو د وکیل معزول څو نو حکم

فَإِنْ شَرَطْتَ الْوَكَالَتَ فِي عَقْدِ الرَّهْنِ اوکه وکالت په عقد رهن کېنې شرط شوې وی **فَلَيْسَ لِلرَّاهِنِ** نو رهن ته دا حق نشته غزله عنها چه وکیل د هغې نه معزول کړی، **فَإِنْ عَزَلَهُ لَمْ يَنْعَزِلْ**. اوکه دا نې معزول کړو، نو دا به نه معزول کېږي.

تذریح: **شرطية الوكالة في عقد الرهن** که په رهن کېنې وکالت شرط کړې شو، نو اوس به دا لازم وی، نوکه رهن او غواړی، چه وکیل معزول کړم، نونشی کولی، او که معزول نې کړی، نو وکیل به نه معزول کېږي. **دلیله:** ځکه چه اوس وکالت د عقد رهن د حقوقو څخې یو حق جوړ شوې دي، چه دا د رهن د لزوم په وجه لازمېږي. ځکه چه د وکالت د شرط مقصد د مضبوطی زیاتوالی دي، او دویمه وجه دا هم ده، چه اوس ددې سره د مرتهن حق متعلق شوې دي، او د وکیل په معزولو کېنې د مرتهن د حق ابطال دي، چه ددې رهن ته حق نشته.

مثاله: ددې مثال بالکل داسې دي، چه مدعی د مدعی علیه نه مطالبه او کړله، چه عدالت کېنې د جواب ورکولو دپاره څوک وکیل کړه. په دې سره مدعی علیه څوک وکیل جوړ کړو، نو اوس به مدعی علیه ته حق نه وی، چه د مدعی د علم نه بغیر وکیل معزول کړی، ځکه چه ددې سره د مدعی حق متعلق شوې دي، دغه شان د رهن وکیل سره هم د مرتهن حق متعلق شوې دي، خو په دې دواړو کېنې دومره فرق دي، چه د رهن په صورت کېنې رهن ته د وکیل معزول کولو حق صرف هغه وخت وی، کله چه مرتهن راضی شی. او په وکیل بالخصوص کېنې د مدعی رضامندی ضروری نه ده، بلکه د هغه علم ضروری دي.

د رهن په مرگ باندې د وکیل معزول حکم

وَإِنْ مَاتَ الرَّاهِنُ لَمْ يَنْعَزِلْ ایضا اوکه رهن مړ شو، نو هم وکیل به نه معزول کېږي

تذریح: **صورة موت الرهن** لکه څنگه چه په ذکر شوی دواړو صورتونو کېنې وکیل نه معزول کېږي، دغه د رهن په مرگ سره هم نه معزول کېږي.

دلیله: ځکه چه د رهن په مرگ سره رهن هم نه باطلېږي، نو حقوق د رهن به هم نه باطلېږي. اود مؤکل په مرگ سره چه وکالت کله هم باطلېږي، د وارثانو د حق په وجه کېږي، ځکه چه ملکیت وارثانو طرف ته منتقل کېږي، خو دلته کېنې دا هم نشي کېدې، ځکه چه د مرتهن حق په وارثانو باندې مقدم دي.

وَلَمْ يَنْعَزِلْ أَنْ يَطْلُبِ الرَّاهِنُ بِذَنْبِهِ وَتَحْبِيسُهُ بِهِ

صورة المسئلة: د مرهون څیز د مرتهن سره موجود دي، او رهن قرض نه دي ادا کړې او مرهون څیز واپس غواړی نو د مرتهن حق دي چې د خپل قرض مطالبه د رهن نه اوکړی او تر کومې پورې چې هغه قرض نه وی ادا کړې مرتهن مرهون څیز خان سره اوساتی.

دلیله: وجه دا ده چې د مرتهن سره د مرهون څیز کیخودلو مقصد وثیقه وه، چې مرتهن د خپل قرض په وصولی باندې مطمئن وی که قرض ورته ورنکړی نو شی مرهون به په قرض کېنې واخلي اوس چې

راهن د قرض ادا کولو نه وړاندې د شن مرهون مطالبه کوی نو دده دا مطالبه جائز نه ده دې وجې مرتهن ته حق حاصل دې چې مرهونه ورکړي.

وَأَنَّ كَانَ الرَّهْنُ فِي يَدِهِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يَمْلِكَهُ مِنْ بَيْعِهِ حَتَّى يَقْبَضَ الدَّيْنُ مِنْ تَمِيمِهِ

توضیح: که چې د مرتهن سره مرهونه موجوده وی نو په مرتهن باندې لازمه نه ده که راهن خپل خیز خرڅوی چې هغه ته په مرهونه باندې قدرت ورکړي چې خرڅ ئې کړي تردې چې د هغې خیز مرهون د پیسو نه خپل قرض وصول کړي.

دلیل: دلیل دا دې چې په مرهونې پورې د مرتهن حق متعلق دې نو هغه ته ترهغه وخته پورې د مرهونې خپل خان سره د ساتلو حق شته ترڅو چې هغه ته خپل قرض نه وی ملاؤ شوې دې وجې په مرتهن باندې لازمه نه ده چې راهن ته د خرڅ دپاره د هغه خیز ورکړي.

د راهن مرهونه خیز د مرتهن د اجازت نه بغیر د خرڅولو حکم

(وَأَذَانًا لِلرَّاهِنِ) الرَّهْنُ بِغَيْرِ إِذْنِ الْمُرْتَهِنِ او کله چه راهن د مرتهن د اجازت نه بغیر، مرهون خرڅ کړو فَالْبَيْعُ مَوْقُوفٌ نُو بِيَعِ مَوْقُوفٌ ده

توضیح: توقف بیع الراهن بغیر اذن المرتهن اصول دا دې. که یو خیز سره د یوکس حق متعلق شی. نو ترکومه پورې چه هغه کس اجازت ورکړي. دجا چه دې خیز سره حق متعلق شوې دې. تر هغه پورې به د مالک تصرف په دې کبسي نه نافذ کیږي. لکه مثلاً یو کس د خپل پوره مال وصیت اوکړو. نو چونکه دې مال سره د وارثانو حق متعلق دې. په دې وجه د دریمې حصې نه زیات کبسي به د وصیت د نفاذ دپاره د وارثانو اجازت پکار وی. دغه شان مرهون سره د مرتهن حق متعلق دې. نو ترکومه پورې چه مرتهن اجازت ورکړي. د راهن بیع به نه نافذ کیږي. بلکه موقوف به وی. اگر چه راهن پخپل ملک کبسي تصرف کوي.

دلیل: ځکه چه توقف د مرتهن د حق په وجه وو. او مرتهن خپل حق پورته کړو. نو بیع به جائز وی.

(فَإِنْ أَجَارَ الْمُرْتَهِنُ جَارًا) نو که مرتهن اجازت ورکړو. نو بیع جائز ده

توضیح: جواز البیع بالان: او کله چه مرتهن اجازت ورکړي. نو بیع به صحیح وی. دلیل: ځکه چه توقف دده د حق په وجه دې او هغه پخپل حق ساقطولو باندې راضی شو

که راهن د مرتهن دین ادا کړو نو د بیع حکم

(وَإِنْ قَضَى الرَّاهِنُ دَيْنَهُ جَارًا يَفْضًا) او که راهن د مرتهن قرضه ادا کړه نو بیا هم بیع جائز ده

توضیح: جلا بیع الرهن عند اداء الدين: که راهن د مرتهن قرضه ادا کړه. نو بیع جائز شوه دلیل: ځکه چې د مرتهن حق مرهون سره د قرض په وجه متعلق دې. او چې هغه قرض ادا کړو نو مانع ختم شو. په دې وجه به بیع جائز شوه.

السؤال: که څوک دا اوواټی چه صرف د مانع په زوال سره خو مسئله نه حل کیږي. ترکومه پورې چه مقتضى موجود نه وی؟

الجواب: نومونې وایو چه مقتضى د مخکبسي نه موجود ده. ځکه چه مرهون محل د بیع دې. ځکه چه دا د راهن مملوک دې. او راهن د عاقل بالغ کیدو په وجه د بیع اهل دې. نو هرکله چه مانع ختم شونو. مقتضى به خپل کار (عمل) کوي.

د رهن په آزادولو سره مرهون غلام آزادېږي او څه نه؟

(وَأَنْ أَعْتَقَ الرَّاهِنُ عَبْدَ الرَّهْنِ أَوْ كَه رَاهِنٍ د رهن غلام آزاد کړو نَقْدًا عِنْفَةً دده عتق (آزادول) به نافذ کېږي

تدريج > **نفذ عتق الراهن الرهن** - که رهن مرهون غلام خرڅ کړي، نو دده بيع موقوف وي،،، کما مر،، خو که رهن مرهون غلام آزاد کړي، نو څه حکم دي؟ نو وي فرمائيل چې دې کينې اختلاف دي، نو آزادونکې که مالدار وي، او که غريب وي، نافذ کېږي، او غلام آزادېږي، دويمه خبره دا ده، چې دواړو صورتونو کينې به جدا جدا احکام جاري کېږي، خو عتق صحيح دي.

دليله > عتق (آزادي) مطلق جائز او نافذ گرځولې ده، ددې دليل دا دي، چې رهن عاقل بالغ دي، چې د شرعي احکامو مخاطب او مکلف دي، او دې خپل مملوک آزاده وي، نو د مرتهن اجازت نه ورکولو په وجه به دده تصرف لغوه نه وي. (۱)

المवाल > که څوک دا اعتراض اوکړي چې مالک اگرچه رهن دي، خو دده قبضه نشته، نو عتق هم نافذ کول پکار نه دي؟

الجواب > نو جواب دادې چې قبضه د بيع دپاره ضروري وه، چې په سپارلو باندې قدرت حاصل شي، او په آزادولو کينې د سپارلو دسره ضرورت نشته، نو د قبضې نه بغير به عتق نافذ وي، ددې درې مثالونه واورئ: ① زيد يو غلام د بکر نه واخستلو، او اوسه پورې زيد په غلام باندې قبضه نه ده کړې، چې ددې نه مخکينې نې غلام آزاد کړو، نو عتق نافذ دي، اگرچه غلام باندې قبضه نشته. ② د زيد غلام اوتختيدو، او زيد هغه آزاد کړو، نو عتق به نافذ وي، اگرچه غلام دده په قبضه کينې نشته. ③ زيد د بکر غلام غصب کړو، او بکر په دې حال کينې دي آزاد کړو، نو عتق به نافذ وي، حالانکه په دې دريو واورو مثالونو کينې په وخت د اعتاق قبضه نشته، دغه شان به مرهون هم آزادېږي، اگرچه قبضه نه وي، بهر حال دلته کينې رهن خپل ملک کينې تصرف کړي دي، او په دې کينې هيڅ شبه نشته، چې مرهون د رهن ملکيت دي، ځکه که ملکيت نې نه وي، نو ددې ځان سره ساتل به هم صحيح نه وو، رهن صحيح کيدل پخپله د ملک د قيام تقاضه کوي، او د رهن د عارض په وجه چې مرتهن ته قبضه د استيفاء حاصله شوه، په دې سره به ملک نه زائل کېږي.

د غلام په آزادېدو سره به د مرتهن قرضه څنگه وصولوي شي؟

فَأَنْ كَانَ الدَّيْنُ حَالًا كَمَا قَرْضُ فَيُحَالِلُ إِذَا كُولا وَاجِبٌ وَيُطْلَبُ بِأَدَاءِ الدَّيْنِ، نو د رهن نه به د قرض ادا کولو مطالبه کولې شي

تدريج > **مطالب اداء الدين من العتق** > موجوده مسئله خو صاحب د قدوري بحث بغير د قيد د مالدارۍ او غريبۍ نه ذکر کړې ده، خو صاحب د هدايه په دې کينې د مال او غريب تقسيم کړې دي، او فرمائيلې يې دي رهن که مرهون غلام آزاد کړو، نو دې آزاد شو، خو په دې کينې ښکاره د مرتهن تاوان دي، په دې وجه به حکم ورکولې شي چې اوس اوگوره، چې رهن غريب دي، او که مالدار دي، که مالدار وي، بيا

(۱) د امام شافعي رحمه الله دې کينې درې اقواله دي ① که آزادونکې مالدار دي، نو عتق به نافذ وي، او که غريب وي، نو نه به نافذ کېږي، هم دا مرغياني رحمه الله بيان کړې دي، ② دويم قول نې د احنافو موافق دي چې مطلق عتق نافذ کېږي، ③ مطلق عتق نه نافذ کېږي، که رهن مالدار وي، او که غريب وي، ځکه چې هرکله دده بيع نه نافذ کېږي، نو عتق به په درجه اولې نه نافذ کېږي، علامه مرغياني دي دوه اقوالو ته اشاره کړې ده

او گوره. قرض فی الحال ادا کول واجب دی. او که نیت به دار (میعادی) دې. ځکه چه د هر صورت احکام جدا جدا دی. که آزدونکې مالدار وی. او قرض فی الحال ادا کول واجب وی. نو رهن نه به د دین ادا کولو مطالبه کولې شی.

دلیل ځکه که قیمت واخستلې شو. او قیمت او قرض د یو جنس څنې وی. نو د قرض په اندازه به مقاصه کېږي. او که په قیمت کېنې څه زیاتی دې. نو هغه به رهن ته واپس کولې شی. نو په قیمت واچولو کېنې هیڅ فائده او نشوه. په دې وجه به د قرض ادا کولو مطالبه کولې شی.

السوال که څوک آووانی چه د مرهون د عوض یعنی د قیمت مطالبه کول پکار دی؟

الجواب مونږ جواب ورکوو چه دلته چونکه د قرض ادا کولو وخت راغلې دې. نو اوس به د قیمت مطالبې هیڅ فائده نه وی.

وَإِنْ كَانَ مُؤَجَّلًا وَكَه قَرْض مُؤَجَّل (نیت به دار) وی **أَوْ بَعْدَ قِيَمَةِ الْعَبْدِ** نو د رهن نه به د غلام قیمت اخستلې شی **فَبَعْلَتْ رَهْنًا مَكَانَهُ** او قیمت به د غلام په ځانې رهن کولې شی **حَتَّى يَحِلَّ الدِّينُ** تردې چه د قرض ادا کولو وخت راشی

توضیح اخذ قیمة العبد فی صورة تأجيل الدين او که قرض میعادی (نیت به دار) وی. نو رهن نه به د غلام قیمت وصولولې شی. او د مرهون په ځانې به اېږدلې شی. او د قرض ادا کولو وخته پورې به دا قیمت رهن وی. بیا کله چه د قرض ادا کولو وخت راشی. نو که قیمت او قرض د یو جنس څنې وی. یعنی دواړه درهم وی. یا دنانیر وی. نو مرتهن به ددې قیمت نه خپل حق وصول کړی. بیا که قیمت د قرض نه زیات وی. نو زیاتی دې رهن ته واپس کړی. او که کم وی. نو کمې دې د رهن نه وصول کړی. او که قیمت او قرض خلاف جنس وی. نو نه به وصوله وی. بلکه قیمت به ځان سره گیر ساتی. تردې چه رهن دده قرضه ادا کړی. یا قاضی د وصولولو حکم ورکړی.

دلیل اوپاتې شو په رهن باندې د ضمان وجوب اوددې فائده نو ددې وضاحت دا دې ضمان خو پرې ځکه واجب شو. چه ده مرهون آزاد کړې دې. او د مرتهن یل استیفاء تې زائل کړې دې. نو دا د ضمان سبب دې. اود دې فائده دا ده. چه په دې سره به د مرتهن د قرض وصولولو دپاره مضبوطی حاصلېږي. خو دا حکم هغه وخت دې. کله چه رهن مالدار وی. او که دې غریب وی. نو ددې حکم دا دې. کوم چه راروان دې.

که رهن غریب وی نو غلام به پخپل قیمت کېنې سعی کوی

(وَإِنْ كَانَ مُغْنِيًا وَكَه رهن غریب وی **اسْتَفْسَى الْعَبْدُ فِي قِيَمَتِهِ** نو غلام به پخپل قیمت کېنې سعی (مزدوری) کوی **فَفَقَسَ بِهِ الدِّينَ** او په دې مزدوری سره به قرض ادا کولې شی

توضیح **سورة اعصار الراهن** که رهن غریب وی. نو مرتهن دې آزاد شوې غلام او نیسی. او په ده دې مزدوری کوی. چه په دې مزدوری سره د مرتهن قرض ادا شی. اوس دلته قدرتی طور باندې دوه سوالونه پیدا کېږي. چه غلام به مزدوری ولې کوی. او څومره به کوی. ددې بیان دا دې:

دلیل که مزدوری به ددې دپاره کوی. چه د رهن د غریب کیدو په وجه مرتهن د هغه نه خپل حق نشی وصولولې. نو د مجبوری په وجه به دا غلام گرفتارولې شی. ځکه چه د هغه د عتق نه فائده اخستونکې هم دا غلام دې. ځکه چه نفع حاصلول په اندازه د ضمان وی. یعنی د آزادی نفع حاصلولو سره به په ده باندې قیمت واجب وی. په نورو الفاظو کېنې داسې چه حاصلات او منافع د ضمان په وجه دی.

توضیح سعی العبد اوس پاتې شوه دا خبره چه څومره مزدوری به کوی؟ نو ددې جواب دا دې. چه قیمت

او قرض کنبې چه کوم يو کم وی. د هغې برابر مزدوری به په ده لازم وی. یعنی که قرض کم وی. نو د قرض په مقدار، او که قیمت کم وی. نو د قیمت په مقدار به مزدوری کوی. (یعنی نفع به حاصله وی). په دې وجه صاحب د هدایه ^{بیت} په دې مقام کښې تفسیر کړې دې. چه دا ونیلی شوی دی. (سعی العبدی قیمت). دا هغه وخت دې. کله چه قیمت د قرض نه کم وی.

مرتهن به بطل ادا شوی رقم سره رهن باندې رجوع کوی

(ثُمَّ يَرْجِعُ الْعَبْدُ بِمَا بِهِ غُلَامٌ رَجُوعَ كَوَى عَلَى الْمَوْلَى خِپل مولى ته

تدريج > رجوع الغلام على الراهن بالقيمة > په رومبی صورت کښې چه مرهون غلام کومه مزدوری کړې ده. او د رهن قرض نې ادا کړې دې. نو آیا دې دا قرض د رهن نه واپس اخستلې شی؟ نو فرمائی. چه اخستلې شی. کله چه رهن مالدار شی. نو واپس دې واخلی. **دلیل** > ځکه چه دلته کښې غلام په حکم د شریعت د مجبورې او ضرورت په وجه د رهن قرض ادا کړې دې. نو د ذکر شوې قاعدې په وجه به واپسی جائز وی. (په دې مسئله کښې د مزید د تفصیل دپاره هدایه او گورې).

که رهن مرهون هلاک کړو نو څه حکم دې؟

وَكَذَلِكَ إِنْ اسْتَهْلَكَ الرَّاهِنُ الرَّهْنَ او هم دغه شان (په په رهن باندې ضمان واجب وی) کله چه رهن رهن هلاک کړې وی.

تدريج > حکم استهلاك رهن الرهن > که رهن مرهون هلاک کړو. نو ددې هلاکولو حکم هغه دې. کوم چه د رهن د ازادولو حکم دده په مالدارۍ کښې وی. یعنی که قرض فی الحال واجب دې. نو ده نه به پوره قرض وصولولې شی. او که قرض نیته دار وی. نو د مرهون قیمت به د رهن نه اخستلې شی. او دا قیمت به د (قرض ادا کولو) نیتې راتلو پورې مرتهن سره رهن وی. **دلیل** > ځکه چه د مرتهن حق محترم حق دې. چه ددې د هلاکولو په وجه ضمان لازمیرې. او دا ضمان به مرتهن سره ځکه پروت وی. چه دا د عین مرهون قائم مقام دې.

که مرهون بل چا هلاک کړو نو ضمان به څوک وی؟

(وَإِنْ اسْتَهْلَكَ أَجْنَبِيٌّ نو که مرهون چا اجنبی (غیر کس) هلاک کړې وی قَالَ الْمُرْتَهِنُ هُوَ الْخَصْمُ فِي تَقْصِيمِهِ نو د اجنبی په ضامن جوړولو کښې به مرتهن خصم وی قَبَاخُذُ الْقِيَمَةِ نو مرتهن به قیمت اخلی فَيَكُونُ الْقِيَمَةُ رَهْنًا فَيُؤَادَا دا قیمت به د مرتهن په قبضه کښې رهن وی وَالْوَاجِبُ عَلَى هَذَا الْمُسْتَهْلِكِ او په دې هلاکونکي باندې به د مرهون هغه قیمت واجب وی قیمت یوم هلاک کوم چه د هلاکت په ورځ ددې قیمت دې فَإِنْ كَانَتْ قِيَمَتُهُ يَوْمَ اسْتَهْلَكَهُ تَحْتِمَاتٍ نو که د هلاکولو په ورځ د مرهون قیمت پنځه سوه وی وَفِي وَهَذِهِ أَلْفَا او د رهن په ورځ زر (روبی) وی غَا وَمَرْتَمَ مَائَاتٍ نو هلاکونکي به د پنځو سوو تاوان ادا کوی وَكَانَتْ رَهْنًا وَسَقَطَ مِنَ الدَّيْنِ تَحْتِمَاتٍ او دا قیمت به رهن وی. او په قرض کښې پنځه سوه ساقط شوې

تدريج > حکم استهلاك اجنبی الرهن > که د مرهون په خانې د رهن نه علاوه بل چا اجنبی سړی دا هلاک کړو. نو په دې اجنبی به ضمان واجب وی. خو ددې اجنبی نه به تاوان مرتهن وصوله وی. یعنی د اجنبی نه

به مرتن قیمت وصوله وی. او خپل خان سره به نې رهن اړېدی.
دلیل: او مرتن تاوان څکه ورکوی که مرهون موجود وي. نو ددې زیات حقدار به مرتن وو. نو کوم خیز چه د مرهون قائم مقام دي. د هغې د واپس اخستلو حقدار به هم مرتن وی.
قیمه اي يوم یجب علي المستهلك؟ اوس سوال پیدا شو. چه د اجنبی نه به څومره تاوان اخستلې شی؟ نو ددې جواب نې ورکړو. چه په کومه ورځ اجنبی مرهون هلاک کړو. دغه ورځ چه د مرهون کوم قیمت وی. دغه اومره تاوان به د اجنبی نه اخستلې شی. مثلاً د رهن اړخودو په ورځ قیمت زر روپۍ دي. او قرض هم اتفاق سره زر روپۍ دي. او د هلاکت په ورځ د مرهون قیمت پنځه سوه روپۍ دي. نو په اجنبی به صرف د پنځو سوو روپو تاوان واجب وی. او دا پنځه سوه روپۍ به مرتن سره رهن وی. او د قرض نه به پنځه سوه روپۍ ساقطیږي. یعنی اوس راهن باندې صرف پنځه سوه روپۍ قرض پاتې شو. چه ددې عوض اوس دا قیمت دي. کوم چه مرتن سره اړخودې شوې دي.

که مرهون مرتن سره هلاک شی. که د مرتن په هلاکولو سره هلاک شوې وی. او که د آسماني آفت په وجه هلاک شوې وی. نو د مرهون د قیمت په اندازه به قرض ساقطیږي.،،، کما مرء،،، نو دلته اگر چه پوره مرهون هلاک نشو. بلکه نصف هلاک شو. څکه چه پنځه سوه روپۍ مرتن ته د اجنبی نه ملاؤ شوې دي. نو څومره قیمت چه کمولو سره هلاک شوې دي. هغه هلاک شو. او که کمې به د مرتن په ذمه وی. نو داسې به گنجلې شی. چه مرتن سره د پنځو سوو روپو په اندازه هلاک شوې دي. نو دومره به دده قرض ساقطیږي. څکه که اجنبی هلاک کړي وو. نو په هغه د هلاکت د ورځې ضمان واجبیږي. چه هغه ده ورکړو. و مرتن باندې د قبضې د ورځې د قیمت ضمان واجبیږي. او د خلاصولو د ورځې د قیمت اعتبار کیږي څکه چه د مرتن قبضه د استیفاء قبضه وی. نو مرهون د مرتن په ضمانت کښې د رهن په وخت داخل شوې دي. او اوس ددې قیمت کم شوې دي. او نیم پاتې شوې دي. نو د باقی ضمان په مرتن باندې باقی پاتې شو. او ددې په اندازه د مرتن قرض ختم شو. او پنځه سوه باقی پاتې شو.

د رهن په مرهون باندې جنایت مضمون دي

وَجَنَایَةُ الرَّاهِنِ عَلَى الرَّهْنِ مَضْمُونَةٌ او د رهن جنایت په مرهون باندې مضمون وی

هل اللغة > ① جنایة: گناه، جرم

تدريج: جنایة الرهن مضمونة > که مرهون باندې رهن څه جنایت اوکړو. نو رهن باندې به ددې تاوان ادا کول لازمی وی.

دلیل: څکه چه بعضو صورتونو کښې مالک د اجنبی پشان جوړیږي. او په ده باندې ضمان واجبیږي.
القاعدة: ددې دپاره قاعده کلیه دا ده. که د یوکس مال سره د بل چا حق متعلق شو. نو اوس مالک د اجنبی پشان شو. نو که یوکس د مرض الموت مریض دي. هغه د خپل مال مالک دي. خو دده د مال سره د وراثانو حق متعلق شوې دي. په دې وجه د ثلث نه زیات کښې به دده تبرعات صدقه، وصیت وغیره نه نافذ کیږي. یعنی د ثلث نه زیات کښې دي د اجنبی په مثل شوې دي. دغه شان به په رهن باندې هم ضمان واجب وی

په مرهون د مرتن جنایت په اندازه دجنایت قرض ساقطه وي

وَجَنَایَةُ الْمُرْتَنِ عَلَيْهِ تَسْقُطُ مِنَ الدَّيْنِ بِقَدْرِهَا او په مرهون باندې د مرتن جنایت (جرم) په اندازه د جنایت دده قرض ساقطه وی

تدريج: سقوط الدين بقدر الجنایة > که مرتن په مرهون باندې جنایت اوکړو. نو د جنایت په اندازه به

قرض ساقطیږي. یعنی کله چه قرض او ضمان د یو جنس څخې وی. او که قرض مثلاً مکلیلی یا موزونی څیزونه وی. نو قرض به نه ساقطیږي. بلکه په مرتهن به ددې ضمان واجبولي شی. او دا ضمان به هم مرهون کولې شی. بیا کله چه راهن قرض ادا کړی. نو راهن به د مرتهن نه مرهون سره د ضمان نه واپس اخلي.

دلیل ۱ په مرتهن باندې د ضمان د وجوب وجه دا ده. چه مرهون د راهن ملک دي. چه په ده باندې مرتهن تعدی کړي. نو ددې تعدی په وجه به په ده باندې ضمان واجب وی.

په راهن او مرتهن او ددوی دواړو په مال د رهن د جنایت مسئله

(وَجَنَایَةُ الرَّهْنِ عَلَى الرَّاهِنِ وَالْمُرْتَهِنِ وَعَلَى مَالِهِمَا هَذَا) (۱) او په راهن او مرتهن او ددوی په مال باندې د مرهون جنایت عیب (او غیر معتبر) دي. وَهَذَا يُعْتَدُّ أَيْ حَقِيقَةً او دا د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز دي. وَقَالَ جَنَایَتُهُ عَلَى الْمُرْتَهِنِ مُعْتَبَرَةٌ او صاحبین رحمته الله علیهم فرماني. چه دمرهون په مرتهن باندې جنایت معتبر دي وَالْمُرَادُ بِالْجَنَایَةِ عَلَى النَّفْسِ مَا يُوجِبُ الْمَالِ او په نفس باندې د جنایت نه مراد هغه جنایت دي. کوم چه مال واجبه وی أَمَّا الْوَقَافَةُ فَلَا تَجْزِيهَا جَنَایَةُ الْمَمْلُوكِ عَلَى الْمَالِ که بهر حال اتفاقی مسئله. نو دا ځکه چه دا د مالک او مملوک جنایت دي أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَوْ مَاتَ كَانَ الْكَفْنُ عَلَيْهِ أَيْ تاسو نه گوري. که غلام مرهون مړ شی. نو کفن به په راهن باندې وی

تذریح **هدر الجنایة علی الراهن والمرتهن** که غلام مرهون په راهن یا مرتهن باندې جنایت اوکړو. نو ددې څلور صورتونه دی ① مرهون، راهن یا مرتهن په قصد سره قتل کړو. نو په دې کینې به مرهون باندې قصاص واجب وی. ② مرهون، راهن یا مرتهن خطا قتل کړو. نو دلته به غلام مرهون باندې هېڅ ضمان نه وی. ③ مرهون د راهن یا مرتهن بعض اندامونه کټ کړل. چه دې سره هغه هلاک نشو. خو به مشقت کینې راگیر شو. په دې کینې به هم مرهون باندې هېڅ ضمان نه وی. ④ مرهون د راهن یا مرتهن مال ضائع کړو. په دې کینې به هم ضمان واجب نه وی. دا تفصیل د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د مذهب مطابق دي.

دلیل ۲ د امام صاحب رحمته الله علیه دلیل دا دي. چه مرهون دا جرم د مرتهن په ضمانت کینې کړي دي. نو ددې جرم د عیب (او بدنامی) نه خلاصول به د مرتهن په ذمه وی. نو یو طرف خو دي مرتهن دپاره ضمان وی. او بل طرف دي مرتهن باندې ضمان وی. په دې کینې به هېڅ فائده نه وی. په دې وجه ددې جنایت اعتبار اونکړي شو. دا خبره خو د مرتهن د نفس په جنایت کینې وه.

مذهب الصاحبین البته صاحبین ورسره په دې صورت کینې مختلف دی چې مرهون د مرتهن په نفس باندې جنایت اوکړی دوی د جنایت اعتبار کوی. پاتي شوه دا خبره چه مرهون غلام د راهن ملک دي؟ نو ددې دلیل دا دي چه که مرهون غلام مړ شی. نو ددې کفن په راهن باندې واجبیري. نو دا ددې خبرې دلیل دي. چه راهن دده مالک دي. نو دا شارح مقصد دا دي که د مملوک نقصان نې اوکړو. نو ضمان به واجب نه وي؟

فایده ۱ دلیل دا دي. چه دلته د مرهون په مرتهن باندې جنایت مالک باندې جنایت نه دي. ځکه چه مالک خو راهن دي. اودلته که جنایت معتبر اومنو. نو په دې کینې فائده ده. ځکه چه د جنایت په وجه به

(۱) القول الرابع هر هدا قول ای حنیفه رحمته الله علیه کلا فی الحاقية (۴۸\۴) وملنی (۳۰۰\۴) وکشف الاستار (۲۷۶\۲) نفلأ عن القول الرابع (۳۳۱\۲) -

مرهون غلام مرتهن ته ملاوېږي. اگرچه ددې په وجه به د مرتهن قرض خو ساقط شي. خو کله د غلام مالک جوړېدل عين مقصود وي. ځکه که هغه په دې کښې فائده او ګټې وي. نو واديخلي. اگرچه قرض به ساقط شي. خو مقصود حاصلېږي. او که هغه په دې کښې منفعت او ګټې وي. نو نه دې اخلي. اونی چې کله مرتهن په جنایت کښې مرهون قبول کړي نو خبره ټيکه ده او که مرتهن دا اوونۍ چه ماته د جنایت تاوان پکار نه دي. نو بیا به غلام پخپل حال باندې مرهون پاتې وي.

حکم الجنایة علی المرتهن عند استواء الدین والمرهون او که مرهون د مرتهن په مال باندې جنایت اوکړي. نو ددې مختلف صورتونه دي. په هغې کښې یو دا دي. چه کله د مرهون قیمت او قرض برابر وي. نو په دې صورت کښې به بالاتفاق جنایت معتبر نه وي. ځکه چه د جنایت اعتبار کولو کښې هیڅ فائده نشته. ځکه چه دې به د جنایت په وجه د غلام نه مالک کیږي. بلکه د قرض په وجه ده ته د غلام مالیت استحقاق حاصل دي. نو د جنایت په اعتبار کولو کښې څه فائده شوه؟ حالانکه د جنایت اعتبار کولو نه بغیر مرتهن د غلام د مالیت مستحق شوي دي. او دلته کښې اصل فائده د غلام مالک کیدو کښې وه. چه دا به ده ته نه حاصلېږي. بلکه د مالیت د استحقاق په وجه به ده ته دا حق وي. چه غلام خرڅ کړې شي. چه ددې نه مرتهن خپل قرض وصول کړي. او که د جنایت اعتبار اوکړي شي. بیا به هم دا نتیجه راوځي. په دې کښې نور صورتونه هم دي د هغې د تفصیل دا مقام نه دي که څوک خواهش لري نو زما عاجز شاه فیصل شرح تسهیل الهدایه دي اوگوري.

د مرهونه څیز د حفاظت د اجرت مسئله

وَأَجْرَةُ الْبَيْتِ الَّذِي يُحْفَظُ فِيهِ الرَّهْنُ او د هغه کور اجرت په کوم کښې چه د مرهون حفاظت کولې شي **عَلَى الْمُرْتَهِنِ** دمرتهن په ذمه دي **وَأَجْرَةُ الرَّاعِي عَلَى الرَّاهِنِ** او د څړونکي اجرت په راهن دي **وَنَفَقَةُ الرَّهْنِ عَلَى الرَّاهِنِ** او د مرهون نفقه د راهن په ذمه ده

تخریج د اصل مسئلې بیانولو نه وړاندې یوه قاعده یاده کړئ هغه دا چې چه کوم څیز د حفاظت د باب څنې وي. هغه خو د مرتهن په ذمه دي. او کوم څیز چه د اصلاح او د باقی پاتې کیدو د باب څنې وي. هغه به د راهن په ذمه وي. نو قاعده کلیه دا ده. اویه هرصورت کښې حکم دغه دي. که د رهن قیمت د قرض نه زیات وي. نو هم. او که کم وي. نو بیا هم. نو په کمره کښې چه دا ایڅو دي شوي وي. دا خبره د حفاظت څنې ده. او دغه شان د څوکیدار مقرر کول هم د باب د حفاظت څنې دي.

اجرة البيت علی المرتهن وړاندې دا خبره تیره شوې ده. چه مرهون مرتهن سره محبوس (ګیر) وي. نو په کوم کور کښې چه ددې حفاظت کولې شي. د هغې کرایه به څوک ورکوي. دغه شان د دې د راعی او د مرهون نفقه به په چا باندې وي نو د تیرې شوې قاعدې په رنر کښې نو د کور کرایه او د څوکیدار مزدوری به مرتهن باندې واجب وي. او د څړونکي اجرت او د مرهون نفقه او کپړه ټول به د راهن په ذمه وي.

دلیل اوددې وجه داده. چه د مرهون عین د راهن ملکیت دي. او منافع د مرهون هم د راهن ملکیت دي. او ملکیت دپاره چه کوم څیز د اصلاح او د باقی پاتې کیدو دپاره وي. هغه د مالک په ذمه واجب وي. هم دا وجه ده. چه په خالص ودیعت کښې هم د اصلاح او بقاء څیزونه د مالک په ذمه وي.

الموال که څوک دا اعتراض اوکړي چه راعی (څړونکي) چه څنگه څاروي څړوي. نو ددې حفاظت هم کوي. نو د څړونکي اجرت دواړو باندې کیدل پکار دي؟

الجواب نو دې جواب دا دي چه د څړونکي اصل مقصد څړول دي. چه دا د اصلاح او د بقاء د باب څنې دي. او حفاظت ضمنی څیز دي. په دې وجه به د څړونکي پوره اجرت د راهن په ذمه وي.

السؤال الثاني > که خوک دا اووانی چه ددي څه دليل دي چه د څرونکي اصل مقصد حفاظت نه دي؟
الجواب > نومونږ د دي جواب کوو که يوکس د چراگاه نه څاروي پټ (غلا) کړي نو د هغه لاس به نشي کټ کولې. که څرونکي محافظ وي نو د محفوظ مقام نه د غلا کولو په وجه به لاس کټ کيدو.

د رهن زياتيدل د رهن حق دي

وَتَمَاءُ لِلرَّاهِنِ او د مرهون زياتيدل د رهن دي، **فَيَكُونُ التَّمَاءُ زُهْمًا مَعَ الْأَصْلِ** نو زياتيدل به اصل سره رهن وي

هل اللغة > ① التمر: قجورې ② اللبن: پي

تبريح > **نماء الرهن للرهن** > که په مرهون کښې د ميوې، يا پي، يا وړي، يا د بچي پيدا کيدو په وجه زياتي اوشو نو ددي مالک به رهن وي.
دليله > ځکه چه دا ټول څيزونه دده دملک پيداوار دي خو ددي د اصل سره به مرهون جوړولې شي او ايځودلې به شي ځکه چه دا يو داسې متاکد (او مضبوط) حق دي چه لازم دي نو که رهن دا فسخ کول او غواړي نو نشي کولې او کوم چه داسې لازمي حق وي هغه د مرهون توابع طرف ته هم سرايت کوي (او متعدي کيږي) نو دا توابع اگر چه مرهون به وي خو مضمون به نه وي.

فَإِنْ هَلَكَ التَّمَاءُ نَوَكَ نَمَاءُ او زياتي شوې هلاک شي. **هَلَكَ يَفْزَعُ شَيْءٌ** (نو د څه څيز (بدل) نه بغير به هلاک وي

تبريح > **حكم هلاك التماء** > نو که مرتهن سره توابع هلاک شي نو نه به په ده باندې ضمان واجب وي او نه به دده قرض ساقطېږي.
دليله > ځکه چه قرض په حقيقت کښې داصل مقابل دي د توابع په مقابل کې د قرض هيڅ حصه نشته ځکه چه لفظ د عقد دي ته شامل نه وو نو دا د عقد لاتدي داخليدل، قصدا نه دي بلکه ضمنی طور باندې دي.

کوم څيز چه تابع وي د هغې په هلاکيدو د نمن حکم

(وَإِنْ هَلَكَ الْأَصْلُ او که اصل هلاک شي **وَبَقِيَ التَّمَاءُ** او زياتي شوې باقي پاتې شي **اُفْتُكُهُ الرَّاهِنُ بِحِمَّتِهِ** نو رهن به دا (زياتي شوې) دده د حصې په بدله کښې خلاصه وي **وَيُقَسَّمُ الدَّائِنُ عَلَى قِيمَةِ الزَّهْنِ يَوْمَ الْقَبْضِ وَعَلَى قِيمَةِ التَّمَاءِ يَوْمَ الْفِكَالِ**) (يعني) قرض دي د مرهون د قبضې د ورځې په قيمت او د زياتي شوي د خلاصولو د ورځ والا په قيمت باندې تقسيم کړي شي

تبريح > **المقدمة لتوضيح المتن** > د متن د تسهيل نه وړاندې په دي خبره ځان پوهه کړه چه کوم څيز چه تابع وي ترکومه پورې چه دا صرف تابع وي ددي په مقابل کې ښې ښمن نه راځي مثلاً يوکس يوه ميخه واخستله چه دا پي وړکوي اوسه پورې مشتري قبضه نه وه کړې چه ددي بچي مړ شو نو د ښمن نه به هيڅ نه کميږي ځکه چه مړ شوي صرف تابع دي چه ددي په مقابل کې ښې ښمن نه وي خو که تابع مقصود جوړ شي نو اوس به ددي په مقابل کې ښې ښمن راځي مثلاً هم په دي ذکر شوي مثال کې د قبض نه وړاندې ميخه مړه شوه او بچي باقي پاتې (يعني ژوندي) دي چه دا مشتري اخستل غواړي نو ددي په حصه کې چه څومره ښمن راځي چه دا ښمن ادا کړي نو بچي اخستلې شي ځکه چه اوس قبض کولو سره مقصود جوړ شوي دي.

هلاک الاصل وبقاء التماء > ددي تفصيل نه پس پوهه شي چه په رومبي مسئلې کې نماء (زياتي شوې)

هلاک شوي وو. دلته ددې په عکس کې، یعنې نساء (زیاتې شوې) باقی پاتې دي. او اصل هلاک شوي دي. نو چونکه اوس نساء کوم چه تابع دي مقصود جوړ شو. ځکه چه راهن په دې باندې د قبضه کولو قصد کوي. نو ددې په مقابل کېنې په مال وي.

فَمَا أَصَابَ الْأَصْلُ سَقَطَ مِنَ الدَّيْنِ بِقَدَرِهِ نَوْدَ قَرْضِ كَوْمِ مَقْدَارِ چَه اصل ته اورسپړې. هغه خو ساقطېږي وَمَا أَصَابَ الْكَمَاءُ او کوم مقدار چه زیاتې شوي ته اورسپړې اُتَکَهُ الرَّاهِنُ په نو خلاصه وي به راهن (په دې سره) زیاتې شوې.

تفريخ: «صورة المسئلة» ددې صورت دا دي. چه شاگرد احمد سره د نهه سوه روپو د قرض په بدله کېنې يوه ميخه رهن کيخوده. هغې بېجې راوړو. د ميخې قيمت زر روپۍ دي. او اوس د بېجې قيمت پنځه سوه روپۍ دي. نو د اصل قيمت د تابع د قيمت دوچند دي. اوس ميخه هلاکه شوه. او بېجې باقی دي. راهن بېجې خلاصول غواړي. نو ددې طريقه به دا وي. چه د دواړو په قيمت کېنې دې تناسب اوگوري. يعنې په زرو او پنځو سوو کېنې دې تناسب اوگوري. کله نې چه اوکتل. نو معلومه شوه. چه زر د پنځو سوو دوچند دي. نو په دې حساب سره د قرض نه هغه مقدار کوم چه د ميخې قيمت جوړېږي. هغه دي اوبنکلي شي. يعنې دومره قرض ساقط شو. او کوم مقدار چه د بېجې په حصه کېنې راشي. هغه دي راهن مرتهن ته ورکړي. او بېجې دې د مرتهن نه راخلاص کړي. نو په ذکر شوي صورت کېنې به د قرض درې حصې کولې شي. چه په دې کېنې به شپږ سوه د ميخې مقابل وي. او درې سوه به د بېجې مقابل وي. نو شپږ سوه د ميخې د هلاکت په وجه ساقط شوې. او درې سوه باقی دي. چه دا د بېجې مقابل دی. نو راهن دې درې سوه روپۍ ورکړي. او بېجې دې راخلاص کړي.

په رهن او قرض کېنې د زيادات حکم

وَيَجُوزُ الزَّيَادَةُ فِي الرَّهْنِ او په رهن کېنې زيادات جائز دي وَلَا يَجُوزُ الزَّيَادَةُ فِي الدَّيْنِ او په قرض کېنې جائز نه دي عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَهُنَالِي (۱) د امام ابوحنيفه او امام محمد ﷺ په نيز وَلَا يَصِيرُ الرَّهْنُ رَهْنًا بِمَا او مرهون به د زياتوالي په بدله کېنې رهن نه وي

تفريخ: «صورة المسئلة» يوه چيلۍ نې رهن ايخودې وه. په لس روپۍ کېنې، راهن يوه چيلۍ بله هم ورکړله. چه دا دواړه رهن کيږده. نو دا جائز دی. دا په مرهون کېنې زياتوالي دي. او که مرتهن ددې چيلۍ په عوض لس روپۍ نورې هم ورکړلې. چه ددې شلو روپو په بدله کېنې دا چيلۍ رهن دي. نو دا جائز نه دي. دا د طرفينو ﷺ مذهب دي. چه مرهون کېنې زيادات جائز دي. او قرض کېنې جائز نه دي. (۲)

(۱) القول الرابع هو هذا قول الطرلين. ﷺ كذا في ملفي الأبحر (۴/۳۵۰) ورد اختار (۵/۳۷۲، ۳۷۳) -

(۲) **مذهب زفر و الشافعي:** - امام زفر او امام شافعي ﷺ په رهن او قرض دواړو کېنې زيادات ناجائز گرځوي. حضرت مرغيناني رحمه الله فرمانيږي دي. چه د امام شافعي او امام زفر ﷺ ذکر شوې اختلاف په پنځو خيزونو کېنې دي. ① د مرهون زيادات زمونږ په نيز جائز دي. او ددوی په نيز جائز نه دي. ② په بيع کېنې د ثمن زيادات زمونږ په نيز جائز دي. ددوی په نيز جائز نه دي. ③ په بيع کېنې د مبيع زيادات زمونږ په نيز جائز دي. ددوی په نيز جائز نه دي. ④ په نکاح کېنې د مهر زيادات زمونږ په نيز جائز دي. ددوی په نيز جائز نه دي. ⑤ په نکاح کېنې د منکوحې زيادات زمونږ په نيز جائز دي. ددوی په نيز جائز نه دي. ددې صورت دا دي چه مولا د خپلې وينځې نکاح د يو سړي سره اوکړله. په زر روپۍ مهر کېنې، بيا په دې مهر کېنې مولا د خپلې دويمې وينځې نکاح هم دده سره اوکړله. او خاوند قبوله کړله. نو دا جائز دی. او اوس به مهر په دواړو باندې تقسيمېږي. ددې نه پس مرغيناني رحمه الله فرماني. چه

دلیلها دلیل دا دې، چه وړاندې تیر شوی دی چه مرهون کښې شیوع جائز نه دې، او که شیوع په قرض کښې راشی، نو دا مضر نه دې، او په مرهون کښې د زیادت په وجه قرض کښې شیوع کیږی، چه دا جائز دې، او په قرض کښې د زیادت په وجه مرهون کښې شیوع راځی، چه دا جائز نه دې، په دې وجه مونږ اوونیل، چه د مرهون زیادت جائز دې، او د قرض زیادت جائز نه دې.

توضیح الزیاده فی الدین پاتې شوه دا خبره چه په قرض کښې زیادت سره مرهون کښې شیوع څنگه لازمیږی؟ نو ددې وضاحت دا دې چه کله چه غلام په لس روپۍ کښې رهن وو، او بیا مرتهن د لسو روپو زیادت نور هم اوکړو، نو د غلام نصف غیر معین حصه، د رومبی لسو روپو بدل جوړ شو، او نصف غیر معین د نورو لسو روپو بدل اوگرځیدو، نو په غلام کښې شیوع پیدا شوه، او که یوې چیلۍ سره یوه بله چیلۍ هم رهن کیږدی، نو په لسو کښې مثلاً د پنځو بدل رومبی چیلۍ شوه، او د باقی پنځو بدل دویمه چیلۍ شوه، نو دلته په مرهون کښې شیوع نشته، خو په قرض کښې شیوع او شوه، او د قرض شیوع مضر نه دې، بیا دا په یو مثال سره واضح کوی، چه زید زر روپۍ د خالد نه واخستلی، او یو غلام ئې د پنځو سوو روپو په بدل کښې رهن کیځودو، نو دا جائز دې، حالانکه قرض کښې شیوع دې، خود قرض شیوع مضر نه دې، په دې وجه دا جائز دې.

وَقَالَ أَبُو یُوسُفَ هُوَ جَائِزٌ او امام ابو یوسف رحمته الله فرمائی، چه دا (په قرض کښې زیاتوالې هم) جائز دې

تفصیل **مذهب ابی یوسف** امام ابو یوسف رحمته الله په قرض کښې هم زیادت جائز گرځوی.

دلیل دلیل دا دې، چه دوی مرهون او قرض په ثمن او مبیع باندې قیاس کړې دې، او وئیلی ئې دې، چه په باب د رهن کښې قرض د بیع د ثمن پشان دې، او مرهون د مبیع پشان دې، او ددې دواړو زیادت د طرفینو تتبعاً په نیز هم جائز دې، نو دلته د رهن او قرض هم زیادت کیدل پکار دې، د دواړو په مینځ کښې علت جامعه دا دې، چه دا دواړه زیاتوالې به اصل عقد سره متعلق کولې شی، لکه په بیع کښې د ثمن او مبیع زیاتوالې اصل عقد سره متعلق کولې شی، لکه څنگه چه هلته کښې ضرورت دې، دغه شان دلته کښې هم ضرورت دې، چه نوره مضبوطی هم حاصله شی، او لکه څنگه چه هلته کښې امکان دې، دلته هم امکان دې، یعنی په شروع د رهن کښې دا جائز ده، چه د مرهون قیمت د قرض برابر یا کم یا زیات وی، نو که د پیوست کولو نه پس هم دا حالت راشی، نو په دې کښې هیڅ باک نشته، بهرحال دلته کښې حاجت او امکان شته.

الجواب عنه دا قیاس صحیح نه دې، او په باب د رهن کښې د قرض زیادت اصل عقد سره نشی پیوست کیدې، ځکه چه اصل عقد سره پیوست کیدل د معقود علیه یا معقود به کیدې شی، او قرض نه معقود علیه دې، او نه معقود به دې، او په باب د بیع کښې د ثمن زیادت اصل عقد سره ځکه پیوست کیدې شی، چه ثمن معقود دې، او معقود علیه یعنی مبیع، او معقود به یعنی ثمن او قرض ددې دواړو نه هیڅ هم نه دی، ځکه که قرض معقود به وې، نو د عقد رهن په وجه قرض واجبیږی، حالانکه قرض د عقد رهن نه بغیر واجبیږی، او د قرض وجوب مخکښې اوشو، او عقد رهن ووستو وی، جائز دې.

بَقَاءُ الدِّينِ عِنْدَ فَسْخِ الْعَقْدِ دغه شان که په څه وجه عقد رهن فسخ شی، نو قرض اوس هم باقی پاتې کیږی، معلومه شوه، چه دا معقود به نه دې، البته د ثمن وجوب د عقد بیع په وجه کیږی، او که بیع فسخ شی، نو د ثمن وجوب هم ختمیږی، نو ستاسو قیاس د سره صحیح نشو.

یو څیز د دوو سړو د قرضو په بدله کښې د رهن اېښودو حکم

وَاِذَا رَهْنٌ عَيْنًا وَاحِدَةً عِنْدَ رَجُلَيْنِ يَدَيْنِ نَوَكُهُ يَوْ خِيزَ نِي دُوو سِرُو سره رهن کيځودو لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا د هغه قرض په بدله کښې کوم چه ددوی دواړو په ده باندې دې جَاَزَ نو جائز دې وَجِيعَةً رَهْنٌ عِنْدَ كُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا او پوره څيز به په دوی دواړو کښې هر یو سره رهن وی، وَالْمُضْمُونُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا حصته دینه فیما او تاوان په هر یو کس باندې په دې دواړو رهن او مرتهن کښې هومره دې څومره چې د هغه حصه وی

تذریح < رهن عین واحد عند رجلین > په زید د خالد او بکر سل روپۍ قرض دی. زید خپله گهری د سلو روپو په عوض دوی دواړو سره رهن کيځوده. نو دا رهن جائز دې. او داسې به گنرلې شی چه پوره بهیري هر یو سره مرهون او گانړه ده.

السؤال < که څوک دا اعتراض او کړی چه هرکله مستحقینو کښې تعدد دې. نو ددې په وجه رهن کښې شیوع پیدا شو. او دا د رهن د جواز نه مانع دې؟ نو بکاردا وه چه دا جائز نه وه
الجواب > ددې جواب دا دې چه په یو محل کښې د مستحقینو تعدد شیوع نه ثابتې وی لکه (مثلاً) یو جماعت دپاره زید باندې قصاص واجب وی. نو د مستحقینو دا تعدد به د محل شیوع نه لازمی.

السؤال الثاني < او که دغه معترض دا اوواڼی چه دا نه منم چه دا شیوع نه ده ځکه چه د رهن دوه کسانو ته نسبت د دوی دواړو په مینځ کښې نیم په نیمه تقسیمول ثابتې وی. لکه څنگه چه د هلاکت په صورت کښې مذکوره تقسیم منلې شوې دې؟

الجواب > نو مونږ جواب ورکوو چه د جواز تلاش کولو دپاره به انقسام نه وی. بلکه مرهون به ددوی دواړو په حق کښې محبوس (قید) شمارلې کیږی. یعنی گویا د تقسیمولو نه بغیر مرهون هر یو سره پوره دې. ځکه چه گهری کښې دا صورت خو د سره کیدې نشی. چه دواړو سره گیر وی. نو داسې به شمارلې کیږی. چه په دوی دواړو کښې د هریو د حق په بدله کښې گیر دې. او د هیې مقصد چونکه تمليك دې. نو که یو څیز نې دوه کسانو ته پوره پوره هېه کړو. نو دواړه ددې مالکان جوړول نا ممکن دی. په دې وجه امام محمد رحمته الله دا جائز نه دې گڼو.

د یو مرتهن قرضه ادا کولو سره د مرهون حکم

فَإِنْ قَضَى أَحَدُهُمَا دَيْنَهُ كَه رَاهن دوی دواړو کښې د یو کس قرضه ورکړله گَانَ كُلُّمَا رَهْنًا فَيُيَادِ الْأَخَرُ نو پوره مرهون به د بل په قبضه کښې رهن وی حتی یستوفي دینه تردې چې هغې خپله قرضه وصول کړی

تذریح < قضاء دين احد الرجلین > که رهن په دوی کښې د یوکس قرضه ادا کړله. نو اوس به پوره گهری دویم کس سره رهن وی.

دلیل < ځکه چه دده سره خو دا د مخکښې نه پوره رهن منلې شوې وو. نو اوس به هم دغه شان باقی پاتې وی. تر کومه پورې چه دده قرض ادا نکړې شی. لکه (مثلاً) دوه کسانو یو څیز واخستلو. او په دوی کښې یوکس د خپلې حصې ثمن ادا کړو. نو تر کومه پورې چه دویم کس هم د خپلې حصې ثمن ادا نکړی. تر هغه وخته پورې به بائع ته حق وی. چه بیع هغه ته حواله نکړی.

وَمَنْ بَاعَ عَيْنًا او چا چه غلام خرڅ کړو عَلَى أَنْ يَرْهَنَهُ الْمُشْتَرِي بِالْثَمَنِ شَيْئًا بِعَيْنِهِ په دې شرط چه مشتری به د دې د ثمن په عوض کښې څه معین څیز رهن اېږدی فَاثْمَنَهُ الْمُشْتَرِي عَنْ تَسْلِيمِ الرَّهْنِ نو

مشتري د مرهون سپارلو نه منع شو کله چې بېرته نو په ده به زېر دستي نشي کولې

تدريخ: «عدم اجبار المشتري علي تسليم الرهن» چا په دې شرط باندې غلام خرڅ کړلو چې د ثمن په بدله کښې به مشتري څه متعين څيز مثلاً چيلن گانډه اړدي او ثمن به وروستو ورکوي خو مشتري هغه څيز رهن نکلړ نو هغه به په رهن باندې نشي مجبوره کولې

دليله: «د عدم جبر دليل دا دې چې د ثمن په بدله کښې د رهن شرط لکول خلاف القياس دې ځکه چې دا په بيع کښې يو اضافي شرط دې او په دې کښې د بائع فائده ده اود ابوهريره (ر) نه روايت دې چې هغوی ددې نه منع فرمائيلې ده چې يوه معامله په بله معامله کښې ګډه کړې شي ځکه چې اکثر دا مفضی الی النزاع وی او شريعت د هغه کار نه منع کړې کوم چې مفضی الی النزاع وی

په بائع د زېر دستي کولو حکم

وَكَانَ الْبَائِعُ بِالْخِيَارِ أَوْ بَائِعٌ بِإِثْنِ شَاءَ رَضِيَ بِتَرْكِ الرَّهْنِ كَهَ غَوَارِي. په رهن پريځودو دې راضي شي. وَإِنْ شَاءَ قَسَمَ الْبَائِعُ أَوْ كَهَ غَوَارِي. نو بيع دې فسخ کړي

تدريخ: «خيار البائع في اخذ الرهن وفسخ البيع» په مذکوره صورت مشتري باندې زېر دستي جائز نه ده. خو د بائع به څه کيږي. هغه ته هم څه اختيار شته. اوکه نه؟ نو وې فرمائيل چې هغه ته هم اختيار شته. که غواړي. د رهن نه بغير دې مشتري ته حواله کړي. او خپل ثمن دې پخپل وخت د هغه نه وصول کړي. اوکه غواړي. نو بيع دې فسخ کړي.

دليله: «ځکه چې په قرض بيع کولو باندې دې د رهن په وجه راضي شوې وو. نو د وصف مرغوب فيه (د خوښ صفت) د فوت کيدو په وجه به ده ته اختيار وي.

إِلَّا أَنْ يَذْكُرَ الْمُشْتَرِي الثَّنَ حَالًا خَوْفًا مِنْ دَ مَشْتَرِي ثَمَنٍ د عقد ورکړي اَوْ يَذْكُرَ قِيمَةَ الرَّهْنِ فَيَكُونُ هَذَا بِأِ مَشْتَرِي د مرهون قيمت رهن ورکړي

تدريخ: «صورة عدم خيار البائع» خو که مشتري په ځانې د رهن ثمن ادا کړي. نو اوس بائع ته اختيار نشته. ځکه چې اصل حاصل شوې دې. يا مشتري د مرهون په ځانې ددې قيمت رهن کيځودو. نو اوس هم بائع ته اختيار پاتې نشو.

دليله: «ځکه چې مقصود حاصل دې ځکه چې عين مرهون خو امانت دې. او يد استيفاء مرتهن ته په ماليت باندې حاصلېږي. او ماليت هغه قيمت دې. کوم چې ده ته ورکولې شي

په کومو خلکو سره د رهن حفاظت کول جائز دي؟

وَلِلْمُرْتَهِنِ أَنْ يَحْفَظَ الرَّهْنَ بِنَفْسِهِ أَوْ مَرْتَهِنٌ لَهُ جَائِزٌ دې. چې هغه د رهن پخپله حفاظت اوکړي وَوَجِبَهِ او د خپلې ښځې (بی بی) په ذریعه، وَكُلِّهِ او دخپل ځوی په ذریعه وَخَادِمِهِ الَّذِي فِي عِيَالِهِ او د خپل هغه خادم په ذریعه کوم چې دده په عیال کښې دې وَإِنْ حَفِظَهُ بَعِثَ مَنْ فِي عِيَالِهِ اوکه ده حفاظت دهغه کس نه علاوه سره اوکړو. کوم چې دده په عیال کښې نه دې أَوْ أَوْدَعَهُ يَأْنِي دا ودیعت ایځودې وی فَيُحِبُّ نو مرتهن به ضامن وي

تدريخ: «حفاظة المرتهن الرهن بنفسه» مرتهن باندې ضروري ده. چې د رهن حفاظت يا پخپله اوکړي. يا خپلې بی بی سره اوکړي. يا خپل ځوی سره، يا هغه خادم سره اوکړي. کوم چې دده په عیال کښې وي گنې که د نورو په ذریعه حفاظت اوکړي. نو په مرتهن به د مرهون د هلاکت په صورت کښې د غصب پشان د

پوره قیمت ضمان واجب وی.
دلیله > د دې مسئلې دلیل دا دې چې د دې رهن عین د مرتهن په لاس کښې امانت دې نو دا د ودیعت پشان شو او په دودیت کښې په مودع باندې د ودیعت حفاظت کول ضروری وی.
العراق من العیال > د عیال کیدو مدار د هغه په کور کښې اوسیدل دی. که په ده د هغه نفقه واجب وی. او که نه وی. لکه بی بی او دده اولاد، او دده خادم، یا دده ماهانه نوکر، ټول به دده په عیال کښې شمارلې کیږی. کوم چه د روزانه مزدور دې. هغه به عیال کښې داخل نه وی. [شامی ص ۳۱۳ ج ۵]

مرتهن دپاره رهن کښې د تعدی حکم

وَإِذَا تَعَدَّى الْمُرْتَهِنُ فِي الرَّهْنِ او کله چه مرتهن په رهن کښې تعدی (زیاتې) او کړله **فَمِثْلُهُ** نو مرتهن به ددې ضامن وی **فَمَنْ الْقَصْبُ** غصب د ضمان په طریق **يَجْزِيهِ قِيمَتُهُ** ددې د پوره قیمت

هل اللغة > ① التعدی: تجاوز کول، زیاتې کول

تدريج > **تعدی المرتهن في الرهن** > که د مرتهن د طرفه رهن کښې تعدی اوموندې شوه. نو د غصب په مثل به د مرهون د پوره قیمت ضمان واجب وی.
دلیله > ځکه چه د رهن کوم مقدار د دین نه زیاتې دې. هغه امانت دې. خو څه اوکړې شی. چه د تعدی په صورت کښې د امانتو هم ضمان واجبیږی.

د مرتهن، رهن سره د مرهون د عاریت اېښودو حکم

(وَإِذَا أَعَارَ الْمُرْتَهِنُ الرَّهْنَ لِلرَّاهِنِ او کله چه مرتهن مرهون، رهن ته عاریت ورکړو. **فَقَبْضُهُ** نو رهن به دې باندې قبضه او کړله **خَوَّرَ يَوْمَ فَحَمَانِ الْمُرْتَهِنِ** نو مرهون د مرتهن د ضمان نه اووتلو

تدريج > **اعارة المرتهن الرهن للراهن** > صورت د مسئلې دا دې چه رهن، مرهون د مرتهن سره کیځودو. ددې نه پس مرتهن هم دا مرهون، رهن ته عاریت کار (او خدمت) کولو دپاره ورکړو. چه په دې باندې رهن قبضه او کړله. نو اوس مرهون د مرتهن د قبضې نه اووتلو. نو اوس مرهون د مرتهن په ضمانت کښې نه دې.

دلیله > ځکه چه اوس مرهون د رهن په قبضه کښې دې. او د رهن قبضه، قبضه د امانت ده. او د مرتهن قبضه، قبضه د ضمانت ده. چه ددې په مینځ کښې منافات دې. ددې تقاضه دا ده. چه ددې دواړو قبضو اجتماع نه وی. ځنی اجتماع د نقیضینو به لازم شی. خلاصه د کلام دا چه اوس مرهون د مرتهن په ضمانت کښې نه دې.

(فَإِنْ هَلَكَ فِي يَدِ الرَّاهِنِ نو که مرهون د رهن په قبضه کښې هلاک شی **هَلَكَ بِقَبْضِ شَيْءٍ** رنو د څه څیز نه بغیر به هلاک وی. (یعنی د مرتهن قرض به نه ختمیږی).

تدريج > **هلاک الرهن في يد الراهن** > نو که مرهون د رهن سره هلاک شی. نو چونکه دده سره امانت دې. نو به رهن باندې هم ضمان نشته.

دلیله > دا ځکه چې د مرتهن د ضمان د قبضې نه خارج شوې وو. نو په مرتهن هم ضمان نشته. البته د مرتهن قرضه پخپل حال د رهن په ذمه قائم ده.

وَلِلْمُرْتَهِنِ أَنْ يَسْتَرْجِعَهُ إِلَى يَدِهِ او مرتهن ته حق شته. چه مرهون واپس پخپله قبضه کښې واخلي **فَإِذَا أَخَذَهُ عَادَ الضَّمَانُ عَلَيْهِ** او کله چې مرتهن دا واپس واخستلو نو په ده باندې ضمان بیا راگرځی

تخریج < جواز استرجاع الرهن من الراهن > مرتهن چه کله هم او غواری. مرهون د رهن نه واپس اخستلې شی.

دلیل < ځکه چې ددې عاریت په وجه د مرتهن قبضه ختمه شوې ده. عقد رهن نه دې ختم شوې. بلکه عقد رهن قائم دې. خلاصه د کلام دا چه عقد رهن باقی دې. خو اوس حکم د ضمان نشته. اود ضمان نه کیدو وجه تیره شوې ده.

توضیح کون عقد الرهن بان < د مرتهن قبضه اگرچه ختمه شوه خو عقد رهن بیا هم باقی دې یعنی که رهن اوسه پورې مرهون مرتهن ته واپس کړې نه دې. چه رهن مر شو. او په رهن باندې د نورو خلقو قرض هم دې. چه هغوی مرهون کښې شریکیدل غواری. لیکن حق د مرتهن په مقدم وی. او هغه به خاندله د مرهون حقدار وی. د باقی قرضخواهانو په به دې کښې شرکت نه وی. ددې نه معلومه شوه. چه عقد رهن باقی دې. او ددې وجه دا ده. چه د عاریت قبضه نه لازمیږي. بلکه مرتهن چه کله او غواری. دا دې دراهن نه واپس واخلي. په دې وجه عقد رهن باقی شمار کړې شوې دې.

د رهن د مراب نه پس د مرتهن د قرضې او مرهون حکم

(وَإِذَا مَاتَ الرَّاهِنُ أَوْ كَلَهُ جِهَ رَاهِنٍ مَرِئِي بَأَعْرَ وَصِيَّةُ الرَّهْنِ نَوَدَدَه وَصَى دې مرهون خرڅ کړې وَقَضَى الدَّيْنُ أَوْ قَرْض دې ادا کړې

تخریج < حکم موت الراهن > د رهن د مرگ نه پس دې وصی مرهون خرڅ کړې. اود مرتهن قرض دې ادا کړې.

دلیل < ځکه چه دې د رهن نائب او دده قائم مقام دې. او که دا کار رهن پخپله کړې وي. نو جانز و. و. خود مرتهن په اجازت سره، نو هم دغه شان به دا ولایت دده قائم مقام (اوتائب) ته هم ملاوېږي.

که د رهن خولک وصی نه وي نو د مرهون به څه کیږي؟

(وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَصِيٌّ أَوْ كَهُ رَاهِنٌ خَوَكَ وَصَى نَه وَی نَصَّبَ الْقَاضِي لَهُ وَصِيًّا نَو قَاضِي دې دده دپاره خوک وصی مقرر کړې وَأَمْرًا بِبَيْعِهِ أَوْ هَفَه تَه دې د مرهون د خرڅولو حکم او کړې

تخریج < حکم صورة عدم الوصي > د قاضی کار دا دې. چه دې د مسلمانانو د حقوقو پالنه (او حفاظت) او کړې. نو که رهن مر شی. او داه خوک وصی نه وی. نو قاضی دې دده خوک وصی مقرر کړې. او دې وصی ته حکم او کړې. چه مرهون خرڅ کړې. او قرض ادا کړې. او دلته به د وصی په مقرولو کښې دا فائده وی. که د رهن مرحوم په چا باندې حق وی. نو وصی دې دا وصول کړې. او که په رهن مرحوم باندې د چا حق وی. نو وصی دې دا ادا کړې.

دلیل < ځکه چه قاضی د مسلمانانو د حقوقو نگران مقرر کړې شوې دې کله چه هغه پخپله د حفاظت کولو نه عاجزه شی او د وصی په مقرولو کښې شفقت (او مهربانی) دا ده چه وصی هغه حق ادا کړې. کوم چه په ده باندې دده د غیر دپاره دې. او دده غیر دا حق وصول کړې

کِتَابُ الْحَجَرِ

ترجمه < (دا) کتاب د حجر (یعنی د منع کولو په بیان کښې) دې.

تخریج < الربط بما قبله > د کتابت الاکراه نه پس کتاب الحجر بیانوی. ځکه چه دواړو کښې سلب د اختیار وی. خو اکراه د حجر نه زیات قوی (او مضبوط) دې. ځکه چه اکراه کښې سلب د اختیار دهغه

چا نه کيږي. د چا دپاره چه اختيار صحيح او کامل ولايت وي. نو اگر اه مستحق د تقديم دي.
معني الحجر لغة > حجر بالثنية، په لغت کښې مطلق بندولو او منع کولو ته وائي. هم ددې نه حجر په کسري سره) عقل ته وائي. ځکه چه عقل انسان د قبيحه (او ناکاره) کارونو کولو نه منع کوي. قال الله تعالى (هل في ذلك فمَّرٌ لِّذِي حِجْرٍ) ، دې لذي عقل ، هم ددې نه حطيم ته حجر وائي. (لأنه منكم من الكعكة)
معني الحجر اصطلاحاً > پاتې شو د حجر اصطلاحی تعريف، نو ① په نهايه او عنايه کښې دي. (هوالمتم عن

التصرف في حق شخص مخصوص وهو الصغور والرق والجنون) چه د حجر معنی مخصوص کس یعنی صغیر، غلام، او مجنون د تصرف نه منع کول دي. خو په دې تعريف کښې په دوه وجو سره نقصان دي. ① اول ځکه چه شريعت کښې مطلقاً د تصرف نه منع کولو ته حجر نه وائي. بلکه صرف د قولی تصرف نه منع کولو ته وائي. ② دويم ځکه چه محجور عليه صرف په ذکرشوي دريو کسانو کښې منحصر نه دي. بلکه حيله باز مفتي، مطيب جاهل، او مکاری مفلس هم د صاحبينو ښه په نيز محجور عليه دي. نو په مذکوره تعريف کښې د مقيد اطلاق او د مطلق تقليد دي. ③ دويم تعريف د صاحب د کافی دي. د الحجر في اللغة المتم وفي الشارح منتم عن التصرف قولاً بصغور ووجن) په دې کښې اول محذور (محجور) خو راغلي دي. خو محذور ثاني پخپل حال باقی پاتې دي. نو ④ غوره تعريف هغه دي. کوم چه معراج الدرايه کښې مذکور دي. (ثم الحجر لغة المنتم مصدر حجر عليه وشرعاً منتم مخصوص وهو المنتم من التصرف قولاً شخص معروف مخصوص وهو المستحق للحجر بأي سبب كان)

اوس د حجر اصطلاحی مطلب دا شو. چه مخصوص کس د مخصوص تصرف یعنی د قولی تصرف نه منع کړې شي. قولی تصرفات کوم چه ژبي سره متعلق وي. لکه بيع او شراء او هبه وغيره، فعلی تصرفات کوم چه د جواز افعال دي. لکه قتل، د مال هلاکول وغيره. نو په حجر کښې صرف قولی تصرف نه نافذ کيږي. که ماشوم د چا مال ضائع کړي. نو ضمان به واجب وي.

موجب حجر اسباب ثلاثة

(الْأَسْبَابُ الْمَوْجِبَةُ لِلْحَجْرِ ثَلَاثَةٌ: الصَّغَرُ، وَالرَّقُّ، وَالْجُنُونُ، موجب حجر اسباب درې دي. د ماشوم توب عمر، غلام کيدل، ليونې کيدل، وَلَا يَجُوزُ تَصَرُّفُ الصَّغِيرِ إِلَّا بِإِذْنٍ وَلِيِّهِ، نو جائز نه دي. د بچی تصرف، خو دهغه د ولی په اجازت سره، وَلَا يَجُوزُ تَصَرُّفُ الْعَبْدِ إِلَّا بِإِذْنِ سَيِّدِهِ، او نه د غلام تصرف، خود هغه د آقا په اجازت سره، وَلَا يَجُوزُ تَصَرُّفُ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ بِحَالٍ). او نه د مغلوب العقل ليونې تصرف په هيڅ حالت کښې.

تفريخ اسباب الحجر > اسباب د حجر درې دي. ① اول د وړوکی عمر بچي، ② دويم رقيت او مملوگيت یعنی وينځه يا غلام کيدل، ③ دريم جنون او ليونتوب،
عدم جواز تصرف الصغير > بچی ناقص العقل وي. او دې خپله نفع نقصان نه پيژني. په دې وجه شريعت کښې ددوی د قولی تصرفاتو اعتبار نشته. البته د بچی ولی یعنی دده پلار يا وصی که دده د تصرف اجازت ورکړي. نو جائز به وي ځکه چه د ولی اجازت ورکول، ددې خبرې دليل دي. چه په ده کښې د تصرف اهليت او لياقت موجود دي.
عدم جواز تصرف العبد > مملوک (غلام) اگر چه عاقل وي. خو دده سره چه کوم څه وي. هغه دده د آقا وي. نو د آقا د حق د رعايت په لحاظ دده تصرف هم غير معتبر دي. چه دده د غلام منافع يې کاره نشي. او دده

سَبَّ به قرضه کنبې راگیر نشی. او د بل کس ملک نشی. خو که اقا ددې اجازت ورکړو. نو هغه د خپل حق په فوت کیدلو باندې پخپله راضی شو.

عدم جواز تصرف المجنون المغلوب معنون مغلوب یعنی هغه دیوانه چه هغه په هیڅ وخت کنبې هم په هوش کنبې نه راځی. د هغه تصرف په هیڅ حالت کنبې هم صحیح نه دي. تردې که ولی د هغه تصرف جائز او اگرځوی بیا هم صحیح نه دي. ځکه چه هغه د جنون په وجه د تصرفاتو اهل نه دي. او که هغه کله لیونی کیږی او کله هوښیار کیږی. نو د هغه حکم د ممیز ماشوم (هوښیار ماشوم) پشان دي.

سوال صاحب د کتاب د حجر صرف درې سببونه ذکر کړی دی. د هغې مطلب دا شو چه د بچی، غلام، او د لیونی نه علاوه بل هیڅ څوک محجور نشته. حالانکه داسې نه ده. ځکه چه مفتی ماجن کوم چه خلقو ته باطل حبلي پشانې. او جاهل طبیب کوم چه خلقو ته ضررناک او مهلك دوايانې ورکوی. او خاړوی په کرایه باندې ورکونکې چه هغه غریب وی. دا هم د محجور کیدلو سبب دي بلکه د صاحبینو پخوا په قول باندې مدیون او هغه سفیه چه د هغه بلوغ د هوښیار توب په حالت کنبې شوې وی. هغه هم محجور دي؟

جواب دلته د اسبابو حصر د حجر شرعی معنی په اعتبار سره مقصود دي. او مفتی ماجن، جاهل طبیب، او مکاری مفلس باندې شرعی معنی نه صادقېږی. نو د مذکوره حصر نه ددوی خارج کیدل هیڅ مضر نه دی.

تنبیه په نهایه او غایه البیان کنبې دي چه کوم کس کله هوښیار او کله لیونی کیږی. نو دي د هغه بچی پشان دي. چه هغه په ښه او بدو کنبې فرق کولی شی. او په زیلعی کنبې دي. چه هغه د عاقل پشان دي. شیلی مغشی زیلعی په دواړو قوتونو کنبې تطبیق کړي دي. فرمانی. که د هوښیار توب وخت مقرر وی. او هغه د افاقه په حالت کنبې څه عقد او کړی. نو په ده کنبې د عاقل پشان د عقد د نفاذ حکم دي. او که د هغه د هوښیار توب هیڅ معین وخت نه وی. نو په ده کنبې د صغیر ماشوم پشان د توقف حکم دي. نو د زیلعی کلام په شق اول باندې محمول دي. او د نهایه او غایه البیان کلام په شق ثانی باندې محمول دي. د کذال الطحاوی.

د محجورینو د تصرفاتو احکام

وَمَنْ بَاعَ مِنْ هَؤُلَاءِ شَيْئًا وَ جَا بِهِ خَرَجَ كَرُو. ددې خلقو خنې څه څیز، او اشتراک او یا یې واخستلو. هُوَ يَقِلُّ الْبَيْعَ يَا نِي واخستلو، په داسې حال کنبې، چه هغه په بیع پوهیږی. وَيَقْصِدُهُ أَوْ ددې قصد کوی. قَالَ لَوْلِي بِالْخِيَارِ نُو دده ولی ته اختیار دي. إِنْ شَاءَ أَجَاؤُهُ غَوَارِي دا دي نافذ کړی. إِذَا كَانَ فِيهِ مَصْلَحَةٌ، که په دي کنبې څه مصلحت وی. وَإِنْ شَاءَ فَسَخَّهُ او که غواری. فسخ دي کړی.

تدریج **العرا من هولاء** ده، هولا، نه مراد ماشوم، غلام، او مجنون دي. چه کله لیونی او کله هوښیار وی. هم دا هغه معتوه ناقص العقل کذا فی مختار الصحاح دي. چه د غیر د طرفه وکیل کیدې شی. او دي په بیع پوهیږی. او ددې قصد کوی. اگر چه مصلحت ته په مفسد باندې ترجیح نشی ورکولی. ددې په خلاف هغه مجنون دي. چه دهغه عقل بالکل ختم شوې وی. دلته کنبې هغه مراد نه دي. ځکه چه د هغه تصرف نه صحیح کیږی. اگر چه اجازت هم ملاؤ شی.

معني يعقل **د يعقل البییم** نه مراد دا دي. چه هغه په دي پوهیږی. چه بیع سره ثمن حاصلیږی. او مبيع دخپل ملک نه اوځی. او شراء ددې په عکس ده.

معني يقصد **د**، يقصد، نه مراد دا دي. چه هغه د حکم د اثبات اراده کوی. نو په دي سره هازل (توقی

کونکې، او وتلو، چه دهغه مقصد د بيع د حکم اثبات نه وی.

المراد من الولي د ولی نه مراد پلار، نیکه، ددوی وصی، آقا او قاضی دي.

د قول مطلب دادې، چه په مذکوره مجبورینو کښې چه کوم کس داسې عقد او کړې، کوم چه د نفع او ضرر په مینځ کښې دائر وی، او هغه په عقد پوهیږی، او ددې قصد کوی، نو دده ولی ته اختیار دې، که غواړی، عقد دې نافذ کړی، که غواړی، فسخ دې کړی.

دلیل د غلام تصرف د مولا د حق په وجه موقوف وو، په دې وجه آقا ته اختیار ورکړې شو، او د صبی او مجنون په صورت کښې توقف ددوی د حالت د فاندې لټولو دپاره وو، نو ولی به ددوی په حق کښې بهتری کوری، او په کومه کښې چه بهتری وی، هغه به نافذ کوی.

السوال د سوال تقرير د ترجمه نه واضح دي، چه توقف صرف په بيع کښې کیږی، پاتی شو اخستل، نو په دې کښې اصل هم دا دي، چه هغه په مباشر او فاعل (اخستونکي) باندې د توقف نه بغیر نافذ کیږی، نو بیا دلته کښې اخستل اجازت باندې موقوف څنگه منعقد کیږی؟

الجواب حاصل د جواب دا دي، چه اخستل په مباشر باندې د توقف نه بغیر نافذ کیږی، دا ټیک ده، خو دا هغه وخت کیږی، کله چه دا نفاذ او موندې شی، لکه څنگه چه د فضولی په اخستلو کښې کیږی، که فضولی سړې د یو سړی مال د بل دپاره واخلي، (او اخستل مطلق اوساتی، غیر طرف ته یې مضاف نکړی)، نو هغه د توقف نه بغیر په ده باندې نافذ کیږی، او دلته د مذکورینو د اخستلو نفاذ اونه موندې شو، د بچی او مجنون کیدلو په صورت کښې خو ځکه چه په دوی کښې اهلیت نشته، او د غلام په صورت کښې ځکه چه دده د آقا نقصان دي، ځکه چه مونږ ددوی اخستل موقوف گرځولي دي، بیا مذکور اشکال په قول د صاحب د نهایت د مختصر القدوری په عبارت باندې پریوځی، چه هغې کښې لفظ ده، (إشترى)، موجود دي، او دا لفظ په بدایه متن کښې هم ثابت دي، خو د هدایه اکثر نسخې ددې لفظ نه خالی دی، نو په دې باندې مذکور اعتراض نه واقع کیږی.

په اقوالو او افعالو کښې د اسباب ثلاثه د هجر حکم

(وَهَذِهِ الْمَعَانِي الثَّلَاثَةُ تُوجِبُ الْعَجْرَ فِي الْأَقْوَالِ دُونَ الْأَفْعَالِ) (او دا درې واړه خبرې واجبوی حجر په اقوالو کښې نه په افعالو کښې،

توضیح مذکور اسباب ثلاثه یعنی ماشوم، توب، غلامی، او جنون صرف په اقوالو کښې حجر واجبوی، افعالو کښې نه واجبوی.

دلیل عدم العجر في الأفعال ځکه چه د افعالو منلو نه بغیر خلاصې نشته، ځکه چه دا محسوس او د مشاهدې په طور موجودیږی، که یوکس یو انسان قتل کړو، یا یې د هغه لاس کټ کړو، یا یې دچا څه څیز بریاد کړو، نو قتل، کټ کول، او کوم نقصان چه ده کړې دي، هغې ته مونږ دا نشو وښلی، چه هغه نه دی کړې، گنی ددې نتیجه به دا وی، چه کوم کس قتل کړې شوې دي، هغه به مقتول نه وی، او د چا چه لاس کټ کړې شوې دي، هغه مقطوع الیه نه وی، او کوم څیز چه بریاد کړې شوې دي، هغه هلاک شوې نه وی، حالانکه دا دخول فی السورسطانیه او د حقانقو نه ښکاره انکار دي.

دلیل العجر في الأقوال په خلاف د اقوالو، چه ددې د موجود کیدلو اعتبار د شرع په ذریعه کیږی، چه دا په انشاءاتو کښې بالکل ښکاره دي، ځکه چه تطليق، اعتاق، او بيع او هبه وغیره په محل کښې حساً اثر نه کوی، بلکه دا محل شرعاً حرام، او آزاد مملوک کیږی، پاتی شو اخبارات، لکه اقرار او شهادات وغیره، نو ددې موجب شرعاً معلوم دي، ځکه چه دا امور مخبرعنه باندې دلالت کوی، په دې کښې دا خبره جائز ده، چه دا دلالت واقع نشی، ځکه چه دې کښې پخپله د صدق او کذب احتمال شته، حاصل دا

چه په خارج کښې د تصرفات قولی وجود نه کیږي. بلکه دا صرف شرعا معتبر وی. په دې وجه ددې د عدم اعتبار مناسب دې په خلاف د فعلی تصرفاتو، چه ددې په خارج کښې یو قسم وجود شته. لکه قتل او مال هلاکول، په دې وجه ددې د عدم اعتبار مناسب نه دي.

د بچی او د مجنون د عقود حکم

(وَأَمَّا الصَّبِيُّ وَالْمَجْنُونُ لَا تَصِحُّ عُقُودُهُمَا وَلَا إِقْرَاهُمَا) او هر چې صبی او مجنون دې نو د دوی عقدونه صحیح نه دي. او نه ددوی اقرار،

توضیح: په (لایسم) کښې د عدم صحت نه مراد عدم نفاذ دي. ځکه وړاندې تیر شو. چه دومن بام من هولا شیئا قابل بالغبیان که په مذکورینو کښې یوکس اخستل یا خرڅول اوکړي. نو دا د ولی په اجازت باندې موقوف وی. نو مطلب دا شو. چه د بچی او لیونی عقدونه زمونی په نیز نه نافذ کیږي. البته د ولی په اجازت باندې موقوف کیدو سره منعقد کیږي. بیا ددې مسئلې اعاده په اصل مذکور ده. «البعال الثلاثة توجب الحجر عن الأموال» باندې د تفریع په طور ده. «فلاتکهار».

(وَلَا يَصِحُّ طَلَاُقُهُمَا) او نه ددوی طلاق واقع کیږي. وَلَا عَتَاُقُهُمَا) او نه اعتاق.

توضیح: عدم وقوع طلاق الصبي والمجنون والاعتاقها د بچی او لیونی نه طلاق واقع کیږي. او نه ددوی اعتاق واقع کیږي.

دلیل: د حضرت عائشه رضی الله عنها نه امام ابوداود، نسائی، ابن ماجه روایت نقل کړې دي چې دآن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: رفع القلم عن ثلاث من الناس حق يستيقظ وعن البهتلى حق يداً وعن الصبي حق يكبر، نبی کریم صلی الله علیه وسلم ارشاد افرمانیلو. چه د دریو کسانو نه قلم اوچت کړې شو. یو د اوده شوی نه تردې چه بیدار شی. او د لیونی نه تردې چه ښه شی. او د ماشوم نه تردې چه بالغ شی. ددې په اسناد کښې حماد بن ابی سلیمان رضی الله عنه د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله استاد دي. چه ددوی په حفظ کښې د ابن سعد او اعمش کلام دي. خو امام نسائی، عجمی، او یحی بن معین وغیره ثقه وئیلی دي.

وجه عدم الوقوف في الاعتقا والطلاق: آزادول خالص ضرر دي. چه دا بالکل ښکاره دي. پاتې شو طلاق نو ددې د نفع او نقصان په مینځ کښې دائر کول اگر چه ممکن دي. په دې اعتبار سره چه د بلوغ نه پس د زوجینو د اخلاقو په مینځ کښې موافقت وی. خو بچی ته د طلاق په مصلحت باندې نه فی الحال علم (او پوهه) شته. او نه په مال (د راروانه زمانه) کښې شته. فی الحال خو ځکه نشته. چه شهوت نه لری. او په مستقبل کښې ځکه نشته. چه د طلاق په مصلحت باندې خبریدل د شهوت حد ته د رسیدلو نه پس د اخلاقو د تباین او د طبیعتونو د تنافر په علم باندې موقوف دي. حالانکه بچی ته علم نشته. او دده د ولی فی الحال د طلاق مصلحت نه خبریدل اگر چه ممکن دی. خو د بالغ کیدو نه پس په دوی دواړو کښې موافقت نه کیدلو علم ولی ته هم نشی کیدي. په دې وجه طلاق یا عتاق د ولی په اجازت باندې نه موقوف کیږي. او نه د ولی پخپله کولو سره د ماشوم او مجنون طلاق او عتاق نافذ کیږي. په خلاف د نورو عقدونو یعنی د بیع او شراء، د هبه او د صدقې قبلولو، چه په دې کښې مصلحت باندې خبریدل ممکن دی.

د بچی یا د مجنون د انلاف حکم

(إِنْ أُلِّفَ شَيْئًا) او که دوی څه څیز هلاک کړو. لَوْ مِمَّا فَتَمَّالُهُ) نو په دوی به ددې ضمان لازم وی. د کوم

کس چه حق هلاک کړې شوې دي.

تذريح < لزوم الضمان علي ائلاف شي > که بهجی یا لیونی یو څیز هلاک کړو. نو د کوم کس حق چه هلاک شوې دي. د هغه د حق په خاطر به دواړو باندې تاوان لازم وی.

دلیله < ځکه چه هلاکیدلو باندې د ضمان وجوب، په قصد باندې موقوف نه دي. لکه مثلاً څوک اوده کس په یو څیز باندې راپریوځی. او هغه ضائع کړی. یا کوږ دیوال راپریوځی. او هغه په دې باندې گواهان قائم کړې وی. نو تاوان لازمیږی.

د غلام د اقوالو او افعالو حکم

(قَامَا الْعَبْدُ قَائِرًا فِي حَقِّ نَفْسِهِ) بهر حال غلام نو دده اقرار نافذ دي. پخپله دده په حق کښې. (غَيْرَ نَائِيَةٍ فِي حَقِّ مَوْلَاهُ) اقرار نافذ نه دي په حق د مولا دده کښې.

تذريح < نفاذ اقوال العبد في حقه > په تیر شوی قول و الصبی والمجنون لایصح باندې معطوف دي. مطلب دا دي. چه غلام د یو څیز اقرار او کړی. نو هغه به پخپله دده په حق کښې نافذ وی.

دلیله < ځکه چه په ده کښې د اقرار لیاقت موجود دي.

عدم نفاذ اقواله في حق المولى < خو د آقا په حق کښې به نه نافذ کیږی. نو که ده دا اقرار او کړو. چه ما د زید د زر ریو مال ضائع کړو. نو غلام به د آزادۍ نه پس گرفتارولې شی. او د آقا د حق په وجه به فی الحال نشی نیولې. د دواړو طرفونو رعایت هم په دې کښې دي.

دلیله < ځکه چه دغلام د اقرار نافذ کیدل، دده د ست یا مزدورۍ سره د قرض متعلق کیدلو نه خالی نه دي. او دا په هر صورت کښې مال هلاکول دي.

(فَإِنْ أَقْرَبَ مَالٌ نُو كَه د ده د یو مال اقرار او کړو. لَزِمَهُ بَعْدَ الْحَرِّثَةِ) نو هغه به دده د آزادۍ نه پس لازمیږی. ولزمزمه فی الحال او فی الحال به پرې لازم نه وی.

تذريح < حکم اقرار العبد بمال > که ده د یو مال اقرار او کړو. نو په ده باندې به د آزادۍ نه پس لازمیږی **دلیله** < او د آزادۍ نه پس به ځکه نیولې شی. چه په ده کښې د اقرار اهلیت موجود دي. او امر مانع، یعنی د آقا د حق رعایت زائل شو.

(وَإِنْ أَقْرَبَ مَخْدَأُ قِصَاصٍ أَوْ قِصَاصٍ أَوْ كَدَ حُدَّ يَاقِصَاصٍ اقرار نه او کړو. لَزِمَهُ فِي الْحَالِ) نو فی الحال به لازمیږی.

تذريح < لزوم الحد والقصاص علي العبد في الحال > او که غلام د حد یا قصاص اقرار او کړو. نو په دې کښې به فی الحال نیولې کیږی.

دلیله < ځکه چه د حد او قصاص په حق کښې غلام پخپلې اصلی آزادۍ باندې باقی ساتلې شوې دي. وجه دا ده. چه حد او قصاص د سړی توب د خواصو څنې دی. او غلام د سړی کیدلو په حیثیت سره نه مملوک کیږی. بلکه د مال کیدو په حیثیت سره مملوک کیږی. هم دا وجه ده. که آقا پخپل غلام باندې د حد یا قصاص اقرار او کړی. نو نه صحیح کیږی.

السوال < د حد او قصاص د اقرار په نفاذ کښې هم د آقا د حق بطلان دي؟

الجواب < دا بطلان ضمنی دي. (والضمنی لا یعتل) او ضمنی ته څه اعتبار نشته

(وَيَنْفُذُ طَلَّاقَهُ) او دده طلاق به نافذ کيږي.

تدريج > وقوع طلاق العبد > د غلام طلاق ورکول به نافذ کيږي.

دلالت > ① دليل د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چې «لا يملك العبد والمكاتب شيئاً إلا الطلاق» (۱)

⑦ او په دې وجه هم چه په طلاق کښې غلام خپل مصلحت پيژني. نو ده ته د طلاق لياقت حاصل دې. او په دې کښې نه د آقا د ملک ابطال دې. او نه دده منافع فوت کيدل دې. نو طلاق به نافذ کيږي.

فائده > علامه زيلعي رحمه الله فرماني. چه مذکوره حديث د «لا يملك العبد» الفاظو سره غريب دې. البته امام ابن ماجه رحمه الله د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت کړې دې. **قال: قال النبي ﷺ دحل فقال: يا رسول الله ﷺ أن سیدی زوجی امته و هو یريد أن یفرق بی و بینها ففسد النبی ﷺ المنبر و قال: یا ایها الناس ما هال أحدکم یزوج عده امته ثم یريد أن یفرق بینهما إنا الطلاق لمن أخذ به الساق».**

حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرماني. چه یو غلام په خدمت کښې حاضر شو. عرض نهې اوکړ. وای د الله رسوله ﷺ! زما آقا خپلې وینځې سره زما نکاح کړې ده. او اوس هغه زما او د هغې په مینځ کښې جدائی کول غواړي. نو نبی کریم ﷺ ممبر ته تشریف راوړلو. او وې فرمائیل: خلقو څه حال دې چه په تاسو کښې یوکس د خپل غلام نکاح خپلې وینځې سره کوي بیا غواړي. چه دوی دواړه جدا کړي. حالانکه طلاق هم هغه کس ورکولې شی. چا چه بنډی نیولې ده. ددې په اسناد کښې اگرچه ابن لهیعه دې. چه دده په باره کښې خلقو کلام کړې دې. خو امام احمد او طحاوی رحمه الله ده ته نقه ونیلي دي. «و کفی بهما حجة».

ولا یقع طلاق مولا علی امراته او دده د مالک طلاق د ده په ښځه باندې نه واقع کيږي

تدريج > عدم وقوع الطلاق المولی علی امراته العبد > که د یو غلام واده کړې وی نو دده مولی او مالک ته دا اختیار نشته چې هغه د دې غلام ښځې ته طلاق ورکړي

دلیل > د عبد الله بن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چې «قال النبی ﷺ دحل قال یا رسول الله ان سیدی زوجی امته و هو یريد ان یفرق بینها قال ففسد رسول الله ﷺ المنبر و قال یا ایها الناس ما هال أحدکم یزوج عده امته ثم یريد ان یفرق بینهما إنا الطلاق لمن أخذ به الساق» په دې حديث کښې دا دې چې مالک د خپل غلام ښځې ته طلاق ورکول غوښتل خو نبی کریم ﷺ هغه منع کړلو او دا ئې او فرمائیل چې طلاق هغه کس ورکولې شی چا چې بنډی نیولی وی یعنی نکاح ئې کړې وی نو ځکه مولی د خپل غلام ښځې ته طلاق نشی ورکولې (۲)

بَابُ الْحَجْرِ لِلْقَسَادِ

ترجمه > (دا) باب د فساد په وجه د محجور کولو (په بیان کښې) دې.

تدريج > الربط بما قبله > ددې باب د مؤخر کولو وجه دا ده. چه وړاندې کوم اسباب د حجر وو. هغه

(۱) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابن ماجه في الطلاق باب ۳۱ (رقم ۲۰۸۱)۔

(۲) ابن ماجه باب طلاق العبد والدارقطني كتاب الطلاق -

سماوی دی. او دلته چه کوم سبب د حجر دی. هغه پخپله د بنده کسب دی. او سماوی امر په تاثیر کښي زیات مضبوط وی. نو هم هغه د تقدیم مناسب دی. او په دې وجه هم چه په تیر شوی باب کښي کوم حجر ذکر دی. هغه متفق علیه دی. او دلته چه کوم حجر دی. دا مختلف فیه دی. ورو المتفق علیه احرى بالتقدیم.

العراق من الفساد په عنايه او بنایه وغیره کښي دی. چه دلته د فساد نه مراد ،، سَفَه ،، دی. په احکام القرآن کښي دی. چه ،، سَفَه ،، په اصل کښي خفت (او کموالی) ته وائی. (یقال: سفهت الريح الشجر هوا ونه رابنکته کړ. له و منه قول الشاعر -

مشون کما اهتوت رماح تسفوت اما لیهامر الیرام النواسم

وقول آخر: **دخاف أن تسفه اعلامنا** فنحمل الدهرمع الحامل **وجه تسمیه الجاهل سفیه** جاهل ته سفیه ځکه وائی. چه هغه خفیف العقل یعنی ناقص العقل وی. نو د جهل معنی هر هغه کس ته شامل ده. په چا چه د سفیه لفظ اطلاق کیږي. تردې چه سفیه فی الدین به هغه وی. څوک چه د دین په معامله کښي جاهل وی. او سفیه فی المال به هغه وی. څوک چه د مال د حفاظت نه ناخبره وی. او سفیه فی الرأی به هغه وی. چه هغه ناقص العقل وی. ماشومانو او ښځو ته سفیه ځکه و نیلې شی. چه ددوی په عقل او تمیز کښي نقصان وی.

بهر حال ،، سَفَه ،، ناپوهتیا او د عقل کموالی ته وائی. کوم چه انسان ته په قهر او غصې یا فرحت او خوشحالی سره لاحق کیږي. او دده د عقل قائمیدلو باوجود د شرع موجب نه په خلاف عمل کولو، او د خواهشاتو تابعداری کولو باندې راضی کوي. د فقهاؤ په عرف کښي ددې غالب استعمال د فضل خرجي دپاره کیږي. کوم چه د عقل او شرع خلاف وی. نو ددې نه علاوه د نورو گناهونو ارتکاب مثلاً شراب ځکل، زناکاری، د سفیه په اصطلاحی تعریف کښي داخل نه دی. علامه حموی رحمته الله فرمائی. چه په نفقه کښي اسراف یا بې مقصده خرچ کول د سفیه عادت دی. دغه شان په داسې مقصد کښي خرچ کول کوم چه دیندار عاقلان مقصد نه شماری. مثلاً دمانو (او گانو بجانو والا، لوبو او تماشو کونکو ته پیسې ورکول، اوچتي التوتونکي کونترې په گران قیمت باندې اخستل وغیره.

بناء مسائل الحجر علي قول الصحابين صاحب د نهایه او صاحب د بنایه رحمته الله فرمایلی دی. چه ددې باب ټولې مسئلې د صاحبینو رحمته الله په قول باندې مبنی دی. د امام ابوحنیفه رحمته الله په قول باندې مبنی نه دی. ځکه چه امام ابوحنیفه رحمته الله د ،، سَفَه ،، په وجه د حجر قائل نه دی.

په دې باندې صاحب د نتائج رحمته الله لیکلی دی. چه دا خبره ټیک نه ده. ځکه چه ددې باب اکثره مسئلو باندې د امام ابوحنیفه او صاحبینو رحمته الله اتفاق دی. مثلاً ① **إن أعتق عبداً نفق عتقه** ② **لو دهر عبد جاز** ③ **لو جاعت جاريته بولد فادعاه ثبت نسبه منه** ④ **وكان الولد حراً والجارية أم ولد** ⑤ **إن تزوج امرأة جاز دكلمها وإن سبي لها مهر جاز منه مقدار مهر مثلها** ⑥ **لو طلقها قبل الدخول وجب لها النصف** ⑦ **وتجبر الزكاة من مال السفیه وينفق على أولاده وزوجته ومن تجب نفقته من ذی أرحامه** ⑧ **إن أراد حجة الإسلام لم ينع منها** ⑨ **لو أراد عبداً واحداً لم ينع منها** ⑩ **إن مرض أو صاب إلى القرب وأهواب الخور جاز ذالك في ثلث ماله** ⑪ **ولا يحجر الفاسق عندنا إذا كان مصلحاً** لیهاله.

مسائل الاختلاف بين أبي حنيفة وصاحبيه ددې نه پس نې ونیلی دی. چه په دې باب کښي د امام ابوحنیفه

او صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په مینځ کښې چه کومې اختلافې مسئلې دي. هغه صرف درې دي. چه د هغې نه دوه مسئلې په هدایه او بنایه کښې د باب په شروع کښې ذکر دي. ① یوه دا چه د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نیز سفیه باندې حجر نشی کیدی. د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په نیز کیدی شی. ② دویمه مسئله دا ده. چه کوم هلك د، سقه، په حالت کښې بالغ شی. او پنځیشو کالو ته اورسېږي. نو د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نیز به دده مال ده ته سپارلې کیږي. اگرچه په ده کښې د عقلمندۍ آثار نه وی ښکاره شوي. او د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په نیز ترکومه پورې چه د عقلمندۍ آثار نه وی ښکاره شوي. تر هغه وخته پورې به مال نشی ورکولې. ③ او یوه مسئله صرف په هدایه کښې د باب په آخر کښې ذکر ده. او هغه دا چه د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په نیز به قاضی د غفلت په وجه حجر کوي.

بیا په رومبو دواړو مسئلو کښې هم د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ قول په ذکر کښې اصل څرځولې شوې دي. او د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ قول نی ددې تابع کړې دي. ددې باب صرف یوه مسئله داسې پاتې شوه. چه هغه د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په قول باندې مبنی ده. د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په قول مبنی نه ده. او هغه آخری مسئله ده. چه صرف په هدایه کښې ذکر ده. نو دا ونیل صحیح نه دی. چه ددې باب ټولې مسئلې د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په قول باندې مبنی دي. البته که قائل ددې په ځانې داسې ونیلي وو. چه دا باب د، باب الحجر للفساد، په لقب سره ملقب کول د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہ په قول باندې مبنی دی. د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په قول باندې مبنی نه دی. نو په یوه درجه کښې به دا صحیح وه.

په سفیه ناپوهه باندې د حجر حکم

(قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِمَامُ ابُو حَنِيفَةَ رحمۃ اللہ علیہ فرماني. لَا يُحْجَرُ عَلَى السَّفِيهِ، إِذَا كَانَ عَاقِلًا بَالِغًا حُرًّا جَاهِلًا بِه. په سفیه باندې به حجر نشی کولې خو په دې شرط چې عاقل، بالغ او ازاد وی. وَتَعَرَّفَهُ فِي مَالِهِ جَاهِلًا. او دده تصرف دده په مال کښې جائز دي. وَإِنْ كَانَ مُبْدِرًا مُقْبِلًا يَتْلَفُ مَالَهُ فِيمَا لَا غَرَضَ لَهُ فِيهِ وَلَا مَصْلَحَةً. اگرچه دي فضول خرجه او مفسد وی. مال بریاده وی. په هغه څیزونو کښې په کوم کښې چه دده نه څه فائده شته. او نه مصلحت، مثل ان يتلفه في البصر او يحرقه في النار. مثلاً چې په دریاب کښې یې ورلاهو کړی یا نی په اور کښې اوسوزوی

تخریج: **عدم الحجر علی السفيه** د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نیز آزاد، عاقل، بالغ سری باندې دده د سفاهت په وجه حجر نشی کیدلې. بلکه پخپل مال کښې به دده تصرف جائز وی. اگرچه دي داسې فضول خرجه وی. چه خپل مال په داسې کارونو کښې خرچ کړي. چه هغې کښې نه دده څه مقصد وی. او نه مصلحت، مثلاً مال په دریاب کښې ډوبه وی. یا نی په اور کښې سوزوی. د سفیه د حجر په باره کښې د عبيدالله بن الحسن قول هم د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ د قول پشان دي. او د حضرت ابراهیم نخعی رحمۃ اللہ علیہ نه هم دا نقل دي. (أما قال: لا يحجر على من) او د محمد بن سيرين او حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ نه هم دغه شان نقل دي. (لا يحجر على من) **عدم الحجر علی السفيه**.

① د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ نقلی دلیل دا دي. چه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په وړاندې د حضرت جبران بن منذر رضی اللہ عنہ تذکره اوشوه. چه هغوی به اکثر په اخستلو خرڅولو کښې دوهوکه خوړله. نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد وفرمائیلو. چه ته د اخستلو نه پس داسې وایه چلا لا خلاصه. په دې کښې به دوهوکه نه وی.)

① دلیل دا دې چې سفيه سړې مخاطب هم دي. او عاقل هم دي. په دې کښې روميې وصف (مخاطب کيدل) د تصرف اهليت طرف ته اشاره کوي. ځکه چې مکلف کيدل ددې تقاضه کوي. چې په استيفاء باندې تمکن (او قدرت) حاصل شي. او د تکليف د موجب مطابق عمل اوکړي. او په استيفاء به قدرت هغه وخت حاصلېږي. کله چې مالونو ته رسيدل اوشي. او مالونو ته رسيدل د تمليك او تملك په ذريعه کيږي. دويم وصف عاقل کيدل دي. چې ددې په ذريعه د تميز اهليت ثابتېږي. بيا شريعت عقل د تمليك او تملك په اعتبار سره د تصرفاتو يوه لاره مقرر کړې ده. او دا ددې معنی په لحاظ سره دي. او دا معنی د عقل مند سړی پشان سفيه سړی کښې هم موجود ده. ځکه چې په ده کښې په دومره اندازه عقل موجود وي. چې د هغې په وجه الله تعالی دې مخاطب کړي دي. که د بچي پشان دې هم بې عقله وو. نو د ايمان او شرانعو مخاطب به نه وو. نو لکه څنگه چې عقل او سلامتيا سره تصرف کونکې نه محجور کيږي. دغه شان به سفيه هم نه محجور کيږي. گڼي ښکاره ده. چې دده ولايت په زبردستي اخستل، گویا دې د سړی توب نه غورځول، او څاروو سره ملاوول دي. حالانکه ددې نقصان د فضول خرچې په نسبت ډير زيات دي. نو د معمولی ضرر (يعنی فضول خرچې) اعلى ضرر (حجر) نشي برداشت کولې. ځکه چې مال يو زياتی نعمت دي. او د ژبې بنديز نه کيدل اصلي نعمت دي. نو سړی چې په نورو حيواناتو کومه مرتبه او فوقيت لري. هغه د خپلو قولی تصرفاتو په اعتبار سره لري.

استثاء مسئله البته که په محجور کولو کښې عام ضرر دفع کول وي. مثلاً څوک جاهل سړی طبيب جوړ شوي. يا څوک بې پرواه او بې حيا سړی مفتی شي. يا څوک غريب سړی چې هغه سره څاروی وغيره نشته. هغه په کرايه باندې وروکولو ته پکېدار شونو دوی ټول به محجور کولې شي. لکه څنگه چې د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه نه نقل دي. ځکه چې دا د معمولی ضرر په ذريعه اعلى ضرر دفع کول دي.

الحوال د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په دې دليل باندې چې سفيه مخاطب دي او عاقل دي دا اشکال کيږي. چې دا دليل غلام سره ماتېږي. چې غلام هم مخاطب او عاقل دي. ددې باوجود هغه باندې حجر کولې شي؟

الجواب ددې جواب په دوه طريقو دي. ① يو دا چې دلته کښې لفظ مخاطب مطلق دي. او مطلق خپل کامل فرد طرف ته واپس کيږي. او غلام کامل مخاطب نه دي. ځکه چې دده نه ډير مالی خطابات لکه زکاة، صدقه فطر (سرسايه)، اضحیه (قربانی)، مالی کفارات، او بعض غير مالی خطابات مثلاً حج، جمعه، د اخرونو مونځونه، شهادات وغيره ساقط دي. ② دويم جواب دا دي. چې د مخاطب نه مراد په دلالت د محل د کلام هغه دي. کوم چې د مالی تصرفاتو مخاطب وي. ځکه چې بحث د مستلي د مالی تصرفاتو نه د حجر په باره کښې دي. لکه بيع او شراء، هبې او صدقات وغيره. په دې صورت کښې مذکوره قول چې دې مخاطب دي غلام ته شامل نه دي. ځکه چې د غلام هيڅ مال نه وي.

د بلوغت نه پس د سفيه (کم عقل) حکم

إِلَّا أَنَّهُ قَالَ خَرَّيَا دومره ده چې امام ابو حنيفه رحمته الله عليه فرمايلي دي إِذَا بَلَغَ الْغُلَامُ غَيْرَ رَشِيدٍ كَلَهُ يَوْمَ هَلَكَ د بې وقوف توب په حالت کښې بالغ شي. لَمْ يُسَلِّمْ إِلَيْهِ مَالَهُ نُو دده مال به ده نه نشي حواله کولې. حَتَّى يَكُنْ ثَمَسًا وَعَشِيرِينَ سَنَةً تردې چې هغه د پنځيستو کالو شي. وَإِنْ تَصَرَّفَ فِيهِ قَبْلَ ذَلِكَ وَكَه ده ددې نه وړاندې په مال کښې څه تصرف اوکړي. فَقَدْ تَصَرَّفَهُ نُو دده تصرف به نافذ وي.

تعريح عدم التسلم عند الرشد عند البلوغ کوم سړی چې د بالغ کيدو نه پس هم دومره هوښيار نه وي. چې خپله نفع نقصان اوپيژني. نو د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز به ده نه دده مال نشي وروکولې. تردې چې ددې د پنځيستو کالو شي. ددې نه پس به ده ته مال وروکولې شي. که هغه مصلح وي. او که مفسد وي.

طرفه نیکه مراد نه دې ځکه چه د مور د طرفه د نیکه هېڅ اعتبار نه کیږي.

فایده: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه اصل دلیل دا آیت **(وَأَتُوا إِلَيْنَا أَمْوَالَهُمْ)** دې په دې کښې مال ورکول د بلوغ نه پس مراد دی نو د بالغ کیدو نه پس به مال ده ته حواله کولې شی. یانې شوه د پنځیشو کالو موده. نو دا ددې دپاره ده. چه د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه نه نقل دی. چه کله سړې د پنځیشو کالو شی. نو دده عقل انتها ته رسیږي.

سفيه به د تجارت نه منع کولې شي

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ وَتَحَمُّدٌ رحمته الله علیهما امام ابویوسف او امام محمد رحمته الله علیهما فرماني. **يُحْجَرُ عَلَى السَّفِيهِ** چه په سفیه به حجر کولې شی. **وَمَنْعَهُ مِنَ التَّصَرُّفِ فِي مَالِهِ** (۱) او هغه به پخپل مال کښې تصرف کولو نه منع کولې شی.

تفویض: **مذهب الصاحبين** د صاحبینو او آئمه ثلاثه رحمته الله علیهم په نیز به سفیه باندې حجر کولې شی. او دې به پخپل مال کښې د داسې تصرف کولو نه منع کولې شی. چه هغه د فسخ احتمال لري. لکه بیع او شراء او اجاره وغیره. البته په کومو کارونو کښې چه د فسخ احتمال نشته. هغې کښې به حجر نشی کولې. لکه طلاق او عتاق او د حدود د قصاص اقرار، او نکاح وغیره.

دلائلها: ① د صاحبینو دلیل د الله تعالی ارشاد دې. **(فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهَاً أَوْ ضِعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَفِهُمُ أَنْ يُعْطِيَ مَوْجِبُ الْحَقِّ لِلَّهِ بِالْعَدْلِ)** ، ، بیا که هغه کس په چا چه قرضه ده. بې عقله دې. یا ضعیف دې. یا پخپله نشی خودلې. نو او دې ښاني. کارگزار دده په انصاف سره ، ددې آیت نه صفا معلومېږي. چه سفیه باندې دده د ولی ولایت حاصل دې. په درمختار کښې دی. چه فتوی د صاحبینو رحمته الله علیهم په قول ده.

② دویم دلیل دا دې. چه ذکر شوې سفیه پخپل مال کښې فضول خرجه دې. چه مال د عقل د تقاضې مطابق نه خرچ کوي. نو دده د خیرخواهۍ په لحاظ به محجور کولې شی.

الجواب عنه: خود دې قیاس نه جواب دا دې چې سفیه باندې د حجر جواز ، د مال د منع په جواز باندې قیاس کول صحیح نه دې ځکه چه منع د مال خو په طریقه د عقوبت او د سزا په طور دی. چه دده په فضول خرچې باندې تنبیه وی. او د مال منع کولو په نسبت محجور کولو کښې عقوبت زیات دې. نو زیات قوی څیز د خپل نه په کم او ضعیف څیز باندې قیاس کول صحیح نه دی. او دده د دویم قیاس د **إمتهاداً بالصبي** جواب دا دې. چه سفیه په صبی باندې قیاس کول هم صحیح نه دی. ځکه چه صبی ته پخپله معامله کښې د بهتری د فکر کولو اهلیت نشته. او سفیه ته دا قدرت حاصل دې. ځکه چه ده ته آزادی. عقل او بلوغ ورکړې شوې دې. خو هغه پخپلې بد اختیارۍ سره ددې په خلاف لاره باندې چلېږي. نو دا د قادر په عاجز باندې قیاس کول شو. چه دا فاسد دې.

فَأَنْ بَاغَرُ لَمْ يَنْفِذْ بِيَعِهِ فِي مَالِهِ نو که سفیه بیع او کره دده بیع به د ده په مال کښې نافذه نه وی **وَأَنْ كَانَ فِيهِ مَصْلَحَةٌ** او که په دې کښې څه بهتری وی **أَجَازَةُ الْحَاكِمِ** نو حاکم اجازت ورکولې شی.

تفویض: **المسئله:** امام قدوری رحمته الله علیه فرماني چه دا تفویض د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په قول باندې نشی کیدې. ځکه چه امام صاحب رحمته الله علیه حجر ته د سره جانز نه وائی. بلکه تفویض د هغوی په قول باندې کیدې

(۱) القول الرابع هو قول الصاحبين رحمته الله علیهما كذا في رد المحتار (۱۰۳/۵) والبحر الرائق (۱۶۶/۸) وجمع الأمر (۵۳/۴) نقلًا عن القول الرابع (۲/۲۵۰).

شی. خوک چه حجر ته جائز وائی. نو د صاحبینو ﷺ په نیز چونکه حجر صحیح دې په دې وجه ددوی په نیز د سفیه بیع نه نافذ کیږی. کله چه هغه د حجر نه پس خرڅ کړی. چه د حجر پوره فائده ښکاره شی. نوکه د سفیه په بیع کښې څه بهتری وی. په دې طریقه چه دا د اصل قیمت په عوض وی. یا په دې کښې نفع وی. او ثمن دده سره باقی هم وی. او حاکم ددې اجازت ورکړی. نو دده موقوف بیع به جائز وی.

دلیل: ځکه چه رکن د تصرف چه ایجاب او قبول دې. هغه دلته کښې موجود دې. پاتې شو ددې موقوف کیدل، نو هغه دده بهتری (او فاندې) ته په کتلو سره وو. او حاکم هم ددې فاندې د کتلو دپاره مقرر کړې شوې دې. نو هغه به دده بهتری گوری. او اجازت به ورکوی. لکه مثلاً هغه بچي کوم چه په اخستلو او خرڅولو پوهیږی. او ددې قصد کوی. نو دده ولی دده فائده گوری. او اجازت ورکوی.

د سفیه د غلام آزادولو حکم

وَإِنْ أَعْتَقَ عَبْدًا كَه سَفِيَه غلام آزاد کړو. نَفَذَ عِقَّتُهُ (نو دده آزادول نافذ کیږی.

توضیح: که سفیه د محجور کیدو نه پس خپل یو غلام آزاد کړی. (۱)
الاصل عندهما: په دې باب کښې د صاحبینو ﷺ په نیز اصول دا دې. چه په کوم تصرف کښې هزل او توقه اثر کوی. هغې کښې حجر هم اثر کوی. او په کوم کښې چه هزل اثر نه کوی. هغې کښې حجر هم اثر نه کوی. وجه دا ده. چه سفیه هم د هازل په معنی کښې دې. په دې حیثیت سره چه د هازل گفتگو د نفس د خواهش مطابق او د عقل مخالف په داسې طریقه سره وی. چه عقل مند او هوښیار خلق داسې قسمه کلام نه کوی. خو دا په قصد سره کیږی. په دې وجه نه کیږی. چه عقل کښې څه نقصان دې. او هم دا حال د سفیه دې. چه دده کلام هم داسې وی. او په عتق کښې هزل اثر نه کوی. نو د سفیه آزادول به صحیح وی.

ال سوال: هرکله چه سفیه د هازل په مرتبه کښې دې. نو لکه څنگه چه د هازل آزادولو سره په غلام باندې سعایت نه واجبیږی. نو هم دغه شان د سفیه آزادولو سره هم واجبیږدل پکار نه دی. حالته که د صاحبینو ﷺ په نیز دلته غلام باندې سعایت واجبیږی؟
الجواب: د سفیه حجر د فاندې (او بهتری) په نظر سره دې. او بهتری د سعایت په وجوب کښې ده. په خلاف د هازل، چه هغه محجور نه دې.

عَلَى أَنْ يُسْعَى فِي قِيَمَتِهِ (نو په غلام به واجب وی. چه هغه پخپل قیمت کښې سعایت (او مزدوری) اوکړی.

توضیح: وجوب السعی علی العبد فی القیمه هرکله چه د صاحبینو ﷺ په نیز د سفیه آزادول صحیح شو. نو په غلام به خپل قیمت کښې سعایت واجب وی.

دلیل: ځکه چه حجر خو د فاندې په غرض سره وو. او بهتری هم په دې کښې ده. چه آزادی رد کړې شی. خو آزادی رد کول معتذر دی. ځکه چه آزادی د فسخ قابل نه ده. نو دا به په دې طریقه رد کولې

(۱) **ملهب الشافعي:** د امام شافعی او امام احمد ﷺ په نیز نه نافذ کیږی.، وهو قیاس قول مالک رحمه الله.

الاصل عند الشافعي: -د امام شافعی رحمه الله اصول دا دې. چه د سفاقت په وجه محجور کیدل هم داسې دی. لکه د غلامی: په وجه محجور کیدل. تر دې چه د حجر نه پس دده هیڅ تصرف نه نافذ کیږی. سوا د طلاق نه، لکه څنگه چه د غلام حکم دې. او د غلام آزادول نه صحیح کیږی. نو هم دغه شان به د سفیه آزادول هم صحیح نه وی.

شی. چه دده قیمت به واپس گولی شی. لکه که قرضداري بیمار که د مرض په حالت کنېي غلام آزاد کړي. نو هغه به د قرضدارانو دپاره په پوره قیمت کنېي سعایت کوي. اوکه د مريض په ذمه قرض نه وي. نو غلام به د وارثانو دپاره پخپل دوه ثلثه قیمت کنېي سعایت کوي.

الروایه عن معهود : امام ابویوسف رحمته الله آخری قول و نیلی شوی دی. رومینی قول د امام محمد رحمته الله د قول پشان د سعایت د وجوب دی. وجه دا ده. چله دلته سعایت د معتق (آزادونکی) د حق په وجه واجیبری. حالانکه په شریعت کښی ددی وجوب د غیر معتق (قرضدارانو) د حق په وجه معهود (او مطلوب) دی. لکه مثلاً چه یو شریکوال غلام آزاد کری. نو د دویم شریکوال د حق په وجه سعایت واجیبری.

د سفيه مجبور د نکاح حکم

(وَإِنْ تَزَوَّجْ أَمْوَئَكُمْ مَحْجُورَ سَفِيهِ يَوْمِ بِنْخِي سِرِه نَكَاحِ اَوَكِرْلِه. جَازَنْكَاحُئِنُو دَدِه نَكَاحِ جَانَزِه دِه.

توضیح: که سفیه مجبور یوې ښځې سره نکاح اوکړل. دده نکاح جائز ده. (۱)
دلیل: ځکه چه د اختسار پشان نکاح هم عقد معاوضه ده. نو د ولی د اجازت نه بغیر به جائز نه وی. مونږ دا وایو. چه په نکاح کښې هزل (توقه) اثر نه کوی. نو حجر به هم اثر نه کوی. او په دې وجه هم چه نکاح دده د اصلی ضروریاتو څنې ده.

دلائل ① خكه چه نكاح كينې هزل (توقه) اترنه كوي دې وچي د ده نكاح جائز ده

② څکه چه نکاح دده د اصلی ضرورتونو ځنی ده.

(قَالَ سَمَىٰ لَهَا مَهْرًا وَكَهْدِي دِيَارَهُ نِي خَه مهري مقرر كړو. جَاَزِيْنَهْ مَقْدَارُ مَهْرِ مَقْبِلَا) نودهغي د مهر
مثل په اندازه به جانز وي. وَيَطْلُ الْقُضْلُ) او زياتي مقدار به باطل وي.

توضیح: **سورة تسعة المهر** که سفید د خپلې ښځې دپاره مهر مقرر کړی نو په دې صورت کښې به دده مهر د مهر مثل په برابری وی او که زیاتى وی نو هغه به باطل او ناجائز وی

دلیل: که مقدار د مهر مثل څکه جائز دې چې دا د نکاح د ضروریاتو څخې دې. نو بغیر د دې نه نکاح نه کیږی او زیاتى څکه باطل دې چه ددې هیڅ ضرورت نشته. او غلام ده په بیانولو سره پخپله ذمه لازم کړې دې. حالانکه په دې کښې دده بهتری نشته. نو زیاتوالی به صحیح نه وی.

وَقَالَ: فَيَنْزِلُ بَلَدٌ غَيْرُ رِيْدٍ حَاجِبِينَ هَذَا فرمانی دهغه چا باره کښ چې بالغ شوې وی خو پوه نه وی لَا يَذْفَرُ إِلَيْهِ مَالَهُ أَبَدًا چه دده مال به ده ته کله هم نشي حواله کولې. حَتَّى يَأْتِيَ مِنْهُ رُشْدٌ تَرَدَّى چه دده نه هوبښار توب ښکاره شي. وَلَا يَجُوزُ تَصَرُّفُهُ فِيهِ (او په مال کښې به دده هيڅ تصرف جائز نه وي.

توضیح: «السؤال» په قول د صاحب د عنايه رحمته لفظ د «،، اهد،، او،، حق،، دواړه جمع کولو کښې تسامح ده؟

۱) «مذهب الانفة» د امام مالك، امام شافعى، او د ابو الخطاب حنبلى عليهم السلام په نيز د ولى د اجازت نه بغير جائز نه ده.

١) القول الرابع هو قول صاحبين **تجيبا** كذا في مجمع الأعراف (٥٣١/٤) والمختار (١٠٥/٥) والدر المنثور (٥٣١/٤).

الجواب > دا دې چه د ابد نه مراد اوگده زمانه ده. لکه څنگه چه بعضو مفسرينو په آيت (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا جَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا) کښې لفظ د خلود په مکت طويل باندې محمول کړې دې. (فلاتدافعن بين ابد وحق).

مذهب الصالحين > د صاحبينو **صالحين** او د آتمه ثلاثه **صالحين** په نيز به مال نشی ورکولې. ترکومه پورې چه د عقل مندی آثار ښکاره نشی. اگر چه ټول عمر تیر شی.

دليلهما > د صاحبينو دليل دا دې چې د سفيه د منع کولو علت هغه سفيه ده نو تر څو پورې چې سفيه او بيوقرتوب باقی وی نو تر هغه وخته پورې به ده ته د ده مال نشی ورکولې. او دې د ماشوم پشان شو نو لکه څنگه چه ماشوم ته د هغه مال نشی ورکولې دغه شان سفيه ته هم نشی ورکولې.

(وَمَنْ جَرَّ الزَّكَاةَ مِنْ مَالِ السَّفِيهِ) او اوبښکلي به شی. زکاة د سفيه د مال نه،

تصريح > د سفيه په مال کښې به دده متولیان زکاة ورکوی
دليله > ځکه چې دا په ده باندې واجب دې. اوباقی دا خبره چې څنگه واجب دې نو د دې تفصیلی بحث به انشاء الله په هدايه کتاب الزکاة کښې راشی. الله مو ورته اورسوي.

فَإِنْ أَرَادَ حُجَّةَ الْإِسْلَامِ كَه سَفِيهِ د حج اسلام اراده او کړله. لَمْ يُحْتَمَرْ مِنْهَا نُو دې څخه به نشی منع کولې.

تصريح > نفس مسئله آسانه ده

دليله > ځکه چې حج په ده باندې دده د فعل نه بغير په ايجاب د الله **سره** واجب شوې دې.

وَلَا يَسْتَلِمُ الْعَاقِضُ النَّفَقَةَ إِلَيْهِ خُو قاضی به د حج خرجه ده ته نه ورکوی. وَيُسَلِّمُهَا إِلَى ثِقَةٍ مِنَ الْحَاجِّ يَنْفِقُهَا عَلَيْهِ فِي طَرِيقِ الْحَجِّ يُو اعتمادی حاجی ته به نې ورکوی. چه هغه نې د حج په لاره کي په ده باندې خرچ کوی

تصريح > نفس مسئله آسانه ده.

دليله > قاضی به دا کار د دې دپاره کوی چې سفيه دا نفقه يې خايه خرچ نکړي.

(فَإِنْ مَرَّ بِمَرَضٍ كَه سَفِيهِ بيمار شو. وَأَوْصَى بِوَصَايَا فِى الْقُرْبِ وَأَبْوَابِ الْحَيَاو ده د قربت او د خير په کارونو کي څه وصيتونه او کړل. جَاءَ ذَلِكَ مِنْ لَوْلِيهِ فِى مَالِهِ) نو دا به دده د دريمې برخې (حصې) مال نه جائز وی.

تصريح > نفس مسئله آسانه ده.

دليله > ځکه چې دده بهتری هم په دې کي ده. ځکه چې اوس د خپل مال نه دده د منقطع کيدو حالت دې.

هَلْ كَلَهُ بِالْبُلُغِ كِبَرِي؟

بُلُوغُ الْفُلَانِ بِالْإِخْتِلَافِ وَالْإِنْزَالِ إِذَا وَطِئَ، هَلْ كَلَهُ بِالْبُلُغِ كِيدَلِ احتلام، حامله کول، او انزال سره دې. کله چې دې وطی او کړی. وَإِنْ لَمْ يُوْجَدْ ذَلِكَ كَه په دې کي يوه خبره هم او نه موندې شی. نَحْتَى يَتِمَّ لَهُ ثَمَانِي عَشَرَ نَسْنَةً، نو چې اتلس کاله پوره شی. عندایی حنيفه امام ابوحنيفه **رضي الله عنه** په نيز.

تصريح > **علام البلوغ في الفلام** > د ماشوم هلك بلوغ په دريو امورو کي يو سره کيږي :

① احتلام یعنی خوب کي صحبت کول، او مني خارجيدل.

② احيال یعنی ښځې سره وطی او کړی. او هغه حامله کړی.

③ انزال، په دې دريو وارو کي اصل انزال دې. ځکه چې احتلام بغير د انزال نه معتبر نه دې. او ښځه هم د انزال نه بغير نه حامله کيږي. نو انزال اصل او گرځيدلو. او احيال او احتلام ددې علامتونه شو.

وَلَوْ أَنَّ الْحَارِيَّةَ بِالْحَنِيضِ وَالْإِحْتِلَامَ وَالْحَبْلَ، او د انجلی بالغ کيدل حيض، احتلام، او په حمل کيدلو سره دې. فَإِنْ لَمْ يَوْجَدْ ذَلِكَ كَمَا يُوْه خَبْرَهُ هُمُ أَوْنَهُ مُوْنَدِي شَى. فَحَتَّى يَتِمَّ هَذَا سِتَمَ عَشَرَ سَنَةً (نو کله چې اوولس کاله پوره شى. (نو دوى به بالغ وي). وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، او دا هم د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز دى.

تفسير > **علام البلوغ في العارية** > د ماشومې انجلی بلوغ هم په دريو امورو کي يو سره کيږي: ① حيض ② احتلام ③ جل یعنی حامله کيدل. که په دې کي يوه خبره هم اونه موندې شى. نو بيا به د عمر لحاظ کيږي. يعنى کله چې هلك د اتلسو کالو او انجلی د اوولسو کالو شى. نو د بالغ کيدلو حکم به لگولې شى. د هلك او د جينې د بلوغ دا علامات داحکم د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز دې.

دليل > د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه دليل دا آيت دې. **وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ** > په دې کي د اشد (پوخ عقل) نه مراد د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د تفسير مطابق اتلس کاله نقل دې. امام ابوحنيفه رحمته الله عليه هم دا اخستي دې. البته انجلی چونکه په عامه توگه (عام طور) باندې زر بالغیږي. په دې وجه ددې په حق کي يو کال کم کړې شوې دې. ځکه چې په کال کي دننه څلور واره موسمونه موجود دى. چه په دې کي به يو نه يو خامخا د مزاج (او طبيعت) موافق وي.

وَقَالَ ابُو يُوْسُفَ وَمُحَمَّدُ: صَاحِبِيْنَ رحمته الله عليهما إِذَا تِمَّ لِلْعَلَامِ وَالْحَارِيَّةِ عَشْرَ سَنَةٍ (چې کله د هلك او انجلی لپاره پنځلس کاله پوره شى. نو دوى بالغ شو.

تفسير > د بلوغ علامت نه موجود کيدلو په صورت کي د صاحبينو، امام شافعی، امام احمد او د اصحابو د امام مالک رحمته الله عليهم په نيز د هلك او د انجلی دواړو. د بلوغ موده پنځلس کاله ده. دا يو روايت د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه نه هم دې. او فتوى هم په دې ده.

ولا تلها > ① د کال په ذريعه پنځلس کاله موده د بلوغ په اړه کي د صاحبينو او د امام شافعی رحمته الله عليه دليل دا دې چې عام طور په دې عمر کښې هلك او جينې بالغان کيږي

② د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې. **قَالَ عُرِضَتْ عَلَي النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ أَحَدٍ وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعٍ عَشَرَ أَقْلَمَ يَقْلِقُ وَلَمْ يَبْلُغْ بِلَغْتٍ وَعُرِضَتْ عَلَيْهِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ عَشْرِ سَنَةٍ يَقْلِقُ وَرَأَى أَن بِلَغْتٍ** حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرماني چې زه د څوارلسو کالو په عمر کښې د غزوو احد په موقع نبی کریم صلى الله عليه وسلم ته په جهاد کښې د شرکت دپاره پيش کړې شوم. نو زه ئې قبول نکړم اوزما په باره کښې ئې د نه بالغ کيدو حکم اوکړو او د خندق په موقع چې زما عمر پنځلس کاله وو زه کله پيش کړې شوم نو زه ئې قبول کړم اوزما دبلوغ حکم ئې اوکړو.

الجواب عنه > د دې حديث ځواب دا دې. چه په دې سره مدعا نه ثابتيږي. ځکه چې د قتال د اجازت حکم د قتال په توان او قدرت باندې منحصر دې. او پنځلس کاله د کوم چې تاسو اجازت ورکړې دې.

١' القول المرجح هو قول الصاحبين رحمته الله عليهما كذا في الكفاية (٢٠١٨) وملف الأبحر (٤٦١) ورد المختار (١٠٧٨٥)

والهتدیه (٦١٨٥) والدر المنطی (٦٠٨٤) نقلاً عن القول المرجح (٢٥٢٢)

هغه په دې وجه وو، چه هغه دغه وخت د قتال لائق او طاقتور جوړ شوې وو. ددې نه مخکې نه وو. دا د پنځلس کاله ددې لپاره نه وو چه مذکور حکم د بلوغ او عدم بلوغ لپاره دې د حاکم روایت کي د سمره بن جندب رضی اللہ عنہ الفاظ (ولو سارعتہ لمصرحتہ قال: فصارعتہ لمصرحتہ) هم په دې دلالت کوي. **الفائدة** > د زیر ناف (نامه د لاندې) ایختو اعتبار شته او که نه؟ د امام احمد رحمہ اللہ په نیز دا د بلوغ علامت دي. خو زموږ په نیز ددې هیڅ اعتبار نشته. البته په شرح طحاوی کي د امام ابویوسف رحمہ اللہ نه د اصولو د روایت نه سوا ذکر دی. چه دوی ددې اعتبار کړې دي پاتی شو د انجلی سینې راوتل. نو په ظاهر الروایة کي به په دې سره د بلوغ حکم نشي لگولې.

د بلوغت په اړه کښي د هلك او د انجلی د قول حکم

وَإِذَا رَأَى الْقَلَامَ أَوْ الْحَايَةَ الْحَلِمَةَ كَلَهُ جُي هَلَك يَا انجلى بلوغ ته نژدې شی. قَالَهُ شَكَلَ أَمْرُهُمَا فِي الْبُلُوغِ
او بالغ او نا بالغ کیدل مشکل شی. فَقَالُوا دواړه اووانی. قَدْ بَلَغْنَا، چې مونږي بالغان شو. قَالُوا
قَوْلُهُمَا نُو دوی قول به معتبر وی. وَأَحْكَمُهُمَا أَحْكَمُ الْبَالِغِينَ (او ددوی احکام به د بالغانو پشان
وی.

توضیح > راهق مراقفة، په معنی د خوانی ته د نژدې کیدلو، یقال رهقه (س) رهقا، هغه دې ته نژدې شو. (و منه إذا صلی أحدکم إلى ستره فلیزحها ویقال صلی الصلاة مراقفاً) ده وخت ته نژدې لمونځ ادا کړو. (حلم بهم حام بمعنی احتلام) د دې قول مطلب دا دي. که هلك یا انجلی بلوغ ته نژدې اورسیرې. او د بلوغ په اړه کي ددوی حالت مشتبه شی. یعنی دا نه معلومیرې. چه واقعی دوی بالغ شوی دی. او که نه دی. او دوی د خپل بالغ کیدو دعوه او کړي. نو ددوی قول به قبلولې شی. لکه که ښځه د حیض راتلو خبر ورکړي. نو ددې قول قبلولې شی. **دلیل** > ځکه قاعده کلیه ده. چه کوم امر صرف د ښځې د اړخه معلومیدې شی. هغې کي د ښځې ښکاره کول د آیت؟ ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾ په حکم قبلولې شی. نو هم دغه ډول بلوغ ته د نژدې هلك قول به هم قبلولې شی. ځکه بلوغ داسې خبره ده. چه ددې علم هم ددوی د اړخه کیدای شی.

د ارض په وجه د حجر حکم

(قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: إمام ابوحنيفه رحمہ اللہ فرماني. لَا أَخْبَرُ فِي الدَّيْنِ عَلَى الْمُغْلِبِ چه زه به د قرض په وجه حجر نه کوم. وَإِذَا وَجِبَتْ دَيْنٌ عَلَى رَجُلٍ او کله چه په يوکس باندې ډیرې قرضي واجب شی. وَطَلَبَ غَرْمًا وَدَيْنًا حَسَنًا وَالْحَجْرَ عَلَيْهِ او دده قرضخواه دده قید کول یا محجور کول او غواري. لَمَّا أَخْبَرَ عَلَيْهِ) نو زه به ده باندې حجر نه کوم. لِأَنَّ فِي الْحَجْرِ إِهْدَارَ أَهْلِيَّتِهِ ځکه چه حجر کولو کښي دده اهلیت ختمول دی. فَلَا يَجُوزُ لِدْفَعِ ضَرِّ خَاصٍ نو د خاص ضرر دفع کولو دپاره به جائز نه وی.

توضیح > **حكم الحجر بسبب الدين** > په دې کښي کلمه د، د، فی، ، سببیه ده. لکه چه ونيلي شی. **وجوب القطع في السهقة** امام صاحب رحمہ اللہ فرماني. چه په غریب قرضدار باندې حجر نشي کیدې. اگرچه قرضخواهان ددې مطالبه او کړي.

دلیلہ خکہ چه په ده باندې حجر کول، ددې اهلیت ختمول بالکلیه ختمول دی. او دده سره د خنارو پشان د سلوک کولو پشان دی. په دې وجه د خاص ضرر یعنی د قرضخواهانو د قرض ضرر لرې کولو په خاطر به داسې نشی کولې. البته قاضی به دې قید کوی. چه دې د قرض ادا کولو په سلسله کښې خپل مال خرڅ کړی. خکه چه قرضدار باندې دین اداکول واجب دی. او تال متول ظلم دې. نو د ظلم لرې کولو په لحاظ قاضی دې قید کولې شی.

وَإِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ بَيَّا که دده مال وی. **لَمْ يَتَصَرَّفْ فِيهِ الْحَاكِمُ** نو حاکم به په دې کښې هیڅ تصرف نه کوی. **(وَلَكِنْ يَحْبِصُهُ أَبْدًا)** خو دې به برابر قید ساتی. **حَتَّى يَبْعِثَهُ فِي دِينِهِ** تردې چه دې خپل مال پخپله قرضه کښې خرڅ کړی.

تصريح عدم تصرف الحاکم فی مال المدينون بیا که د مذکوره قرضدار څه مال وی. نو حاکم به هغې کښې هیڅ تصرف نه کوی.

دلائله ① خکه چه دا هم یو قسم حجر دې. او مديون د قرض د وجې نشی محجور کولې ② او په دې وجه هم چه دا د رضا مندی نه بغير تجارت دې. نو په حکم د نص به باطل وی. لکه د الله تعالی ارشاد دې **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ وَنُكْرًا** او تاسو خلق پخپل منځ کښې خپل مالونه په باطله طریقه مه خورئ. مگر دا چه ستاسو په رضامندی سره تجارت وی، معلومه شوه. چه د رضامندی نه بغير کوم اخستل خرڅول وی. هغه باطل دی. نو هرکله چه قاضی قرضدار باندې دده د رضامندی نه بغير دده مال خرڅ کړو. نو په حکم د نص به باطل وی. البته قاضی دې دا قرضدار برابر قید کښې اوساتی. تردې چه هغه پخپله خپله قرضه کښې دا مال خرڅ کړی. چه د قرضخواهانو حق ادا شی. او د قرضدار ظلم لرې شی.

کم ملة بحبس المدينون الفلاس؟ مذکوره غریب قرضدار څومره مودې پورې قید کښې ساتل جائز دی؟ ① په دې کښې مختلف اقوال دی. په بعضو کښې دوه میاشتې، ② په بعضو کښې درې، ③ او په بعضو روایاتو کښې د څلورو میاشتو نه شپږ میاشتو پورې قید ساتل نقل دی.

القول الصحيح خو صحیح دا ده. چه ددې هیڅ حد نشته. بلکه دا د قیدی په حال باندې مینی ده. خکه چه بعض خلق په معمولی تنبیه سره پرېږي. او بعض خلق داسې زړه ور وی. چه ډیرې مودې پورې جیل کښې د ساتلو باوجود صحیح خبره نه ښانی. په دې وجه به د حاکم په راتې باندې محمول وی. هغه چه څومره مودې پورې مناسب او گټورې قید کښې دې اوساتی. بیا قیدی د شرعی او غیر شرعی هیڅ ضرورت دپاره بهر ته نشی راتلې. البته د بعضو فقهاؤ په نیز د مور پلار، نیکونو، او نیاگانو، او د اولاد جنازې دپاره راوتلې شی. تردې چه فقهاؤ تصریح کړې ده. چه د رمضان میاشت، د اخترنو، جمعی، فرض مونځونو، فرض حج، او د هیڅ چا د جنازې مونځ دپاره هم بهر ته نشی راتلې. په دې شرط چه خپل څوک کفیل پیش کړی. فتوی هم په دې قول ده.

د قرضداري په سامان او دراهمو سره د قرض ادا کولو حکم

وَإِنْ كَانَ لَهُ دَرَاهِمٌ که د قرضدار قرض دراهم وی. **وَدَيْنُهُ دَرَاهِمٌ أَوْ عَلَى ضِدِّ ذَلِكَ** او قرض هم دراهم وی. یا ددې برعکس وی **فَقَضَاةُ الْقَاضِي بِقَرَأْتِهِ** نو ادا دې کړی. قاضی دده د اجازت نه بغير،

تصريح اداء الدين من الدراهم که د قرضدار مال او دده قرض دراهم یا دانایر وی. نو قاضی دې د قرضدار د امر نه بغير د دراهمو او دانایر نه قرض ادا کړی.

دلیلہ > خکے مسئلہ دا ده. که قرضخواه د خپل قرضدار هم ددې جنس مال باندې قابو (او قدرت) اومومی. د کوم جنس چه قرضه ده. نو هغه د خپلې قرضې په اندازه د قرضدار د رضامندی نه بغیر هم اخستی شی. نو هغه ته د اخستلو حق د وړاندې نه حاصل دې. نو قاضی به صرف مددگار وی. لکه مثلا که د غائب داسې مال موجود وی. چه هغه دده د اهل او عیال د واجب نفقې د جنس خنې دې. نو قاضی مدد کوی. او ددې مال نه نفقه ورکوی.

(وَأَنَّ كَانَ ذَيْنَهُ دَرَاهِمَ وَكَهْ ذَنَانِيرًا) او که قرض دراهم وی. او مال دنانیر یا ددې په عکس وی. بَاعَهَا الْقَاضِي فِي ذَيْنِهِ) نو قاضی دې دا خرڅ کړی. دده په دین کښې.

تخریج > **أداء الدين من الدنانير** > که د مديون مال دراهم وی. او قرض دنانیر یا ددې عکس وی. نو دا دې خرڅ کړی. او قرض دې ادا کړی. او که دده مال سامان او جانیداد وی. نو دا به هم خرڅولې شی.

دلیلہ > دنانیر او دراهم دواړه ثمن دی نو لکه چې دواړه یو جنس دې د دې وجې د قرضخواه چې کوم جنس کښې حق دې نو داسې شوه چې هم هغه جنس د مقروض سره موجود دې او قاضی ته د دانن نه زیات اختیار حاصل دې نو د دې وجې دینار د درهم په قرض کښې او دغه شان درهم د دینار په قرض کښې خرڅولې شی

(وَقَالَ أَبُو يَسُوفَ وَهَمْدٌ: صَاحِبِينَ حُجْرًا فَرَمَانِي إِذَا طَلَبَ عُرْمَاءُ الْمُقْلِسِ الْحُجْرَ عَلَيْهِ جَهْ كَلَهُ د غَرِيبٍ) قرضدار قرضخواه په ده باندې حجر طلب کړی. حُجْرَ الْقَاضِي عَلَيْهِ نو قاضی به په ده باندې حجر کوی.

تخریج > **مذهب الصاحبين** > صاحبين او آنه ثلاثه **حُجْرًا** فرماني. که قرضخواهان په غريب قرضدار باندې د حجر قانمولو درخواست اوکړی. نو په ده باندې حجر کولې شی. نو قاضی به دې درڅولو، اودهرقسمه تصرف او اقرار کولو نه منع کوی. چه د قرضخواهانو نقصان اونشی.

وَمَنْعَهُ مِنَ الْبَيْعِ وَالتَّمْرِفِ وَالْإِقْرَارِ حَتَّى لَا يَبْعَرَ بِالْعُرْمَاءِ ( ) او دې به د بيع او تصرف او اقرار نه منع کوی. چه قرضخواهانو ته ضرر او ندرسيږي.

تخریج > **منع العفيه من التصرفات** > بیا د صاحبينو **حُجْرًا** د قول د و منعه من البيع مطلب دا دې. چه د ثمن مثل نه د کم په عوض خرڅولو نه به نې منع کوی. که هغه نې د ثمن مثل په عوض خرڅ کړی. نو ددې نه به نې نه منع کوی. خکے چه په دې سره د قرضخواهانو حق نه فوت کیږي.

العهني به > په اختیار، درمختار، تنویر، تصحيح قدوری، بزاریه، جوهره، قاضی خان، ملتقی، او طائی شرح کنز وغیره کښې دی. چه په نفس حجر کښې او د قرضدار په اسباب او جانیداد خرڅولو کښې فتوی د صاحبينو **حُجْرًا** په قول باندې ده.

د غريب قرضدار د مال خرڅولو حکم

(وَيَأْتِي مَالَهُ أَنْ أَمَّنَهُ الْمُقْلِسُ مِنْ بَيْعِهِ) او قاضی دې خرڅ کړی. دده مال که غريب ددې د بيع نه منع کیږي. وَكَمَّةً بَيْنَ عُرْمَاءٍ بِالْحَصْرِ او دده د قرضخواهانو په مینځ کښې دې د حصو موافق تقسیم کړی.

تذریح: < یع مال المفلس > که مفلس د خپل مال خرڅولو نه منع شی. نو د صاحبینو څخه په نیز به قاضی دا خرڅ کړی. او ثمن دې د قرضخواهانو د حصو مناسب تقسیم کړی.

دلیل: < ځکه چه د قرض خلاصولو دپاره مال خرڅول قرضدار باندې واجب دی. تردې چه هغه ددې په وجه قید کولې شی. نو دده په منع کیدو باندې قاضی دده قائم مقام شو. لکه مجبوب موقوف الذکر او عین (هجر) که ښځې ته د طلاق ورکولو نه منع شی. نو قاضی دده قائم مقام جوړیږي. او طلاق ورکوی.

د حجر په حالت کښې د قرضداري د اقرار حکم

(قَاتِ أَقْرَبِي حَالِ الْحَجْرِ بِأَقْرَابٍ مَالٍ كَهَ قَرْضِ دَارٍ بِهَ حَالِ كُنْ بِهَ اَقْرَارٍ اَوْ كِرُو. لَوْ مَهْ ذَلِكَ بَعْدَ قَضَاءِ الدَّيُونِ) نو دا به په دده لازم وی. د قرضونو د ادا کولو نه پس.

تذریح: < اقرار المفلس بمال > بیا که مذکوره قرضدار د حجر په حالت کښې څه اقرار او کړو. نو دا اقرار به بالفعل لازم نه وی. بلکه د قرضونو ادا کولو نه پس به لازم وی.

دلیل: < ځکه چه دې موجوده مال سره مخکښې د قرضخواهانو حق متعلق شوې دې. نو هغه ددوی نه د علاوه دپاره اقرار کولو سره ددوی حق نشي باطلولی.

د غریب مجبور قرضدار د کور د خلقو د نفقي حکم

(وَيَنْفَقُ عَلَى الْمَفْلِسِ مِنْ مَالِهِ اَوْ خَرَجَ كَوْلِي بِهَ شَى غَرِيبٍ بَانْدِي دده د مال نه، وَعَلَى زَوْجَتِهِ وَاَوْلَادِهِ الصِّغَارِ وَذَوِي الْأَرْحَامِ اَوْ دده په ښځه، په ورو ماشومانو، او دده په ذوی الارحامو باندې،

تذریح: < النفقة علي المفلس وعياله > د مفلس (غریب) نه مراد هم دا مجبور قرضدار دې. یعنی ددې مفلس، او دده د ښځې او دده د ورو بچو او د ذوی الارحامو نفقه به هم دده د مال نه ورکولې شی.

دلیل: < ځکه چه دده اصلی ضرورت د قرضخواهانو په حق باندې مقدم دې. او په دې وجه هم چه د نفقي حق د نورو دپاره ثابت دې. نو حجر دا نشي باطلولی. او په دې وجه چه دده حالت اصلیه د قرضخواهانو په حق باندې مقدم دې. که ده د یوې ښځې سره نکاح او کړله. نو هغه به د خپل مهر مثل مقداره پورې قرضخواهانو سره یوشان شریکه وی.

وَإِنْ لَمْ يُعْرِفْ لِلْمَفْلِسِ مَالٌ بِيَا كَهَ د غریب هیڅ مال نه معلومیدو. وَطَلَبَ غُرْمَاؤُهُ اَوْ قرضخواه دده قید کول طلب کړی. حَبْسَهُ وَهُوَ يَقُولُ لَا مَالَ لِي حَبْسَهُ الْحَاكِمُ اَوْ هغه هم دا وانی. چه زما سره مال نشته. نو حاکم به دې قید کړی. فَيُكَلِّفُ ذَيْنَ لَوْ مَهْ به هر داسې ورځ کښې چه دهغې پرې لازم وی بَدَّلًا عَنْ مَالٍ حَصَلَ فِي يَدَيْهَا چې بدل وی د داسې مال چې هغه راغلې وی دده لاس ته گټمن المبیع لکه د مبيع پیسې وَبَدَّلَ الْقَرْضِ اَوْ د قرض بدل وَفِي كُلِّ ذَيْنَ اَوْ په هر هغه قرض کښې لَوْ مَهْ بَعْدَ چې ده لازم کړی وی په عقد سره كَالْمَهْرِ وَالْكَفَالَةِ لکه مهر او کفالت

تذریح: < طلب الغرماء المال > که د مفلس هیڅ مال ښکاره نشو. او قرضخواه خلق دده د قید کولو درخواست او کړی. حالانکه قرضدار هم دا وانی. چه زما سره هیڅ مال نشته. نو حاکم به دې په هر داسې قرضه کښې قید کوی. نو قاضی دې په دوه قسمه فرضو کښې قید کولې شی

الدين الذي وجب بالقبض: یوه داسې قرضه چې هغه د چا د مال د قبض کولو په وجه په دده باندې لازم شوې وی لکه چې یو خیز یې خرڅ کړې وی او د هغې قیمت ټې نه وی ورکړې او یا یې د چا نه قرض

اخستی وی او د هغې بدل یعنی قرض یې نه وی ادا کړې نو په دې قسم کښې کې قرضخواه دې قید کول غواړي نو حاکم به دې قید کوي

دلیل ځکه چې د مفلس په لاس کښې دغه مبیع راغلي ده نو دا د دې خبرې دلیل دی چې د ده په لاس کښې مال شته که نور مال نه وی نو کم نه کم مبیع خو ده نو هغه به خرڅه کړي او قرض به یې ادا کړي او یا به یې په قید کښې اوساتي

الدین الذي وجب بالعقد او که داسې قرض وو کوم چې د عقد په وجه په ده باندې لازم شوې وو لکه د مهر قرض نو د مهر په بدله کښې بضع د ده لاس ته راځي کومه من وجه مال کښې شمارلې شي **دلیل** چې واده کوي نو دا د دې خبرې دلیل دی چې ده سره مال شته که مال ورسره نه وو نو د مهر اقرار به نې ولې کولو نو ځکه به قید کولې شي دغه شان که د چا کفیل او مه وار جوړ شي که هغه پیسې درنړي نو زه به نې درکړم نو د دې عقد کفاله په وجه ده په ذمه باندې قرض راغلي دي او مفلس وائی چې ما سره مال نشته نو په دې صورت کښې به هم حاکم دې قید کوي ځکه چې داسې عقد کول چې د هغې په وجه په ده باندې قرض لایمري د دې خبرې دلیل دی چې ده سره مال شته

وَلَمْ يُعْصِبْهُ فَمَا يَسُوْى ذٰلِكَ او ددې نه په علاوه کښ به نې نه قید کوي **كُيُوضُ الْمَعْصُوبِ وَاِشْرَ الْحَيَاةِ** لکه په عوض د معصوب کښ اود جنایاتو په بدله کښ، **إِلَّا أَنْ تَقُوْمَ الْيَبِيْتَةُ بِأَنْ لَهُ مَالًا** البته که گواهان قائم کړي په دې خبره چه ده سره مال شته. **وَيَحْبِسُهُ الْحَاكِمُ شَهْرَيْنِ** حاکم به دې دوه میاشتې قید کړي او **ثَلَاثَةِ أَشْهُارٍ** یا به یې درې میاشتې قید کړي **عَنْ حَالِهِ** او تېوس به او کړي دده د حالت فائز **لَمْ يَنْكَفِ لَهُ مَالٌ** که چرته دده مال بشکاره نشو خلی سبیلانو دده لار به خوشې کړي یعنی ازاد به یې کړي

نسخ **حس المفلس الي شهرين** ذکر شوې مفلس به حاکم دوه میاشتې یا درې میاشتې قید کړي او دده د مال په باره کښې به لتون کوي که چرته دده د مال چرته درگ او نه لگیدلو نو حاکم به دا مفلس ازاد کړي

دلیل دلیل دا دی چې د ده قید کول د سزا دپاره نه وو بلکه ددې دپاره وو چې د ده د مال تحقیق او کړې شي او هرکله چه مال معلوم نشو نو د نور قید کولو څه فائده نشته ځکه به یې د قید نه ازاد کړي

وَكُلَّ يَلِكٍ إِذَا قَامَ الْيَبِيْتَةُ او دغه شان حکم دې یعنی قید کولې به نشي، کله چې گواهان قائم کړي **عَلَى أَنَّهُ لَا مَالَ لَهُ** په دې باندې چې د ده مال نشته

نسخ **حكم اقامة اليينة علي عدم المال** په ذکر شوي صورت کښې که مفلس د دوو میاشتو نه وړاندې په دې خبره گواهان قائم کړل چې دده مال نشته نو په دې صورت کښې به هم دې ازادولې شي او دوو میاشتو ته به دده قید نشي رسولې **دلیل** ځکه چې قید دده د مال په باره کښې تحقیق کولو دپاره وو او هغه حالت د گواهانو په گواهي ورکولو باندې معلوم شو

د قید نه د وتلو نه پس د فرضخواهانو معامله او د هغې حکم

(وَلَا يَحُولُ يَبِيْتُهُ وَيَنْ عُرْمَاهُ بَعْدَ خُرُوجِهِ مِنَ الْحَبْسِ او نه به حائل کېږي قاضي د قرضدار او قرضخواهانو په مینځ کښې دده د قید خانې نه د وتلو نه پس. **وَلَا يَلَا مَوْنَهُ وَلَا يَتَعَوْنُهُ مِنَ التَّعَرُّفِ وَالْقَرِّ**

(بلکہ ہغوی دے پہ دہ پسے اولگی. خو د تصرف او سفر نہ دے نہ منع کوی.

تضريح > **عدم الحائل بين مفلس وغرمائه بعد الخروج من العيس** > دامام ابو حنيفه رحمہ اللہ پہ نیز کله چه مفلس نہ د قید خانی نہ آزادی ملاؤ شی. نوحاکم پہ دده او د قرضخوانانو پہ مینخ کنبی نہ حائل کیبری. البتہ قرضخواہ خلق پہ دہ دہ پسے هر وخت لگیدلے وی.

دلالتہ > ① خکہ چه دار قطنی پہ سنن کنبی او ابن عدی پہ الکامل کنبی د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد روایت کرے دے. **دان لصاحب الحق الید واللسان** (۱) > ② پہ صحیحینو کنبی د حضرت ابوهریرہ رضی اللہ عنہ نہ

روایت دے. **قال: ان النبي صلی اللہ علیہ وسلم رجل يتقاضاه فلان فله فهم به أصحابه فقال: دعه فان لصاحب الحق مقال الاستدلال** > پہ رومی حدیث کنبی دے، ید، او، ، لسان، نہ مراد پہ لاس سره وهل نہ دی. بلکہ ورپسے لگیدل، او تقاضہ کول مراد دی. د قدوری پہ بعضو نسخو کنبی ، ولا یلازمه، د لای نافیہ سره دی. دا غلط دی.

(وَيَأْخُذُونَ فَضْلَ كَسْبِهِ او دده زیاتی مزدوری دے اخلی. **فَيُقْسَمُ بَيْنَهُم بِالْحَصَصِ**) (۲) > او پخپل مینخ کنبی دے دحصو مطابق تقسیموی.

تضريح > **اخذ فضل الكسب وتقسيمه بينهم** > صاحب د قدوری رحمہ اللہ فرمائی چې د مفلس پہ گتہ کنبی کوم مال د هغه د بال بیج د خرچ نہ زیاتی کیبری قرضخواهان به هغوی د مفلس نہ اخلی او په خپل مینخ کنبی به ئی په حصو سره تقسیموی او د تقسیم طریقہ وړاندې په دے متن کنبی تیرہ شوې ده چې «وقسمه بين غرمائه بالحصص»

دلیلہ > په خپل مینخ کنبی به یې برابر خکہ تقسیموی چې په حصو کنبی برابر دی د یوپه بل باندې فوقیت او فضیلت نشته

(وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ وَمُحَمَّدُ بْنُ زُهَيْرٍ: **اللَّهُ: صاحبين رحمہما اللہ فرمائی. إِذَا قَسَمَ الْحَاكِمُ لَهُ كَلَهُ حَاكِمٌ دده لره مفلس او گر خولو. حَالَ بَيْنَهُ وَيَنْ غَرْمَاه نو حائل دے شی. دده او دده د قرضخواهانو په مینخ کنبی. إِلَّا أَنْ يَقِيمُوا الْبَيْنَةَ أَنَّهُ قَدْ حَصَلَ مَالٌ مگر دا چه هغه بینہ قائم کری. چه دده په ملکیت کنبی هیڅ مال نشته.**

تضريح > **مذهب الصاحبين** > صاحبين رحمہما اللہ فرمائی. چه کله حاکم دده لره مفلس او گر خولو. نو اوس دے هغه دده او د قرضخواهانو په مینخ کنبی حائل شی. او هروخت دے تقاضہ کولو ته نه پریرېدی. البتہ که قرضخواه په دے خبره بینہ قائم کری. چه دده په ملک کنبی څه مال شته.

دلیلہ > وجه دا دده. چه د قاضی د چا په حق کنبی د افلاس فیصله کول، د صاحبینو رحمہما اللہ په نیز صحیح دی. نو د مفلس غریبی او فقیری ثابته شوه. او هغه مالدارۍ پورې د مهلت ورکولو مستحق شوانه. ثلاثہ رحمہم هم ددې قائل دی.

فاسق باندې د حجر کولو حکم

(وَلَا يُجْزَى عَلَى الْفَاسِقِ او حجر به نشی کولې. په فاسق باندې، إِذَا كَانَ مُصْلِحًا لِبَالِيهِ كَلَهُ چه هغه

(من مکحول رحمہ أخرجه الدراطين في سننه (۲۳۲۸)۔

(۱) القول الرابع هو (؟) قول أبي حنيفة رحمہ اللہ كما ظهر من دأب المنصف رحمہ اللہ : ما وجدت ها الاختلاف بعد تبصع سوا البحر والزبلعي ولكن لم يرجعنا أحد القولين كذا قاله الملق غلام قادر مدظله العالی انظر القول الرابع (۲۳۲) (۵۴)۔

مصلح د مال وی. وَالْفِسْقُ الْأَصْلِيُّ وَالطَّائِرُ سَوَاءٌ (او فسق اصلی او طاری (روسته پیدا شوې دواړه) برابر دی.

توضیح: **عدم العجز علی الفاسق** فاسق باندې حجر نشی کولې. کله چه هغه د مال په معامله کېنې تیک کار کونکې وی. که د هغه فسق اصلی وی. چه هم په دې حالت کېنې بالغ شوې وی. او که طاری (یعنی روسته پیدا شوې) وی. چه د بلوغ نه پس فاسق شوې وی. (۱)
دلیل: دلیل د الله تعالی ارشاد دې: { فَإِنْ أَكْتُمْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ } (الایة). که نه په

دوی کېنې هوښیار توب او گوري. نو دوی ته ددوی مال ورکړه. (النساء: ۶)
 وجه د استدلال دا ده. چه په دې کېنې لفظ د، رشد،، نکره واقع شوې ده. چه ددې نه مراد بالاجماع اصلاح فی المال دې. اصلاح فی الدین مراد نه دې. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه هم دا نقل دی. په شرح طحاوی کېنې دې. چه امام مالک، امام احمد، او اکثر عالمان رحمهم الله هم ددې قائل دی. نو د، رشد،، نه مراد صلاح فی الدین نشی کیدې. چه نکره مطلقه عامه نشی. ځکه چه نکره په موضع د اثبات کېنې خاص وی. عام نه وی.

غریب قرضدار سره د قرضخواه د عین سامان موجود کیدو حکم

(وَمَنْ أَفْلَسَ خُوكَ چه مفلس شو. وَعِنْدَهُ مَتَاعٌ لِرَجُلٍ بَعِيْنُهُ ابْتِاعَهُ مِنْهُ او هغه سره د یوکس سامان بعینه موجود دې. کوم چه ده دهغه نه اخستې وو. فَصَاحِبُ الْمَتَاعِ أَسْوَأُ لِلْقُرْمَاءِ فِيهِ) نو د سامان مالک په دې (سامان) کېنې د نورو قرضخواهانو برابر دې.

توضیح: **استواء حق صاحب المتاع وبقية الغرامة** یو سړې مفلس او گړخولې شو. او دده سره د یو کس څه خیز بعینه موجود دې. کوم چه ده دهغه نه اخستې وو. نو زموږ په نیز به دغه سړې د نورو قرضخواهانو سره برابر شریک وی. په دې شرط چه افلاس د قبضې نه پس وی. امام زهری، عمر بن عبدالعزیز، قاضی شریح، ابن جنید، ابراھیم نخعی، او ابن شبرمه رحمهم الله هم ددې قائل دی. او محمد بن سیرن رحمهم الله به هم ددې فتوه ورکوله. (۲)

دلیل: دلیل دا دې. چه افلاس ددې امر موجب دې. چه هغه د عین سپارلو نه عاجز وی. حالانکه دلته کېنې هېڅ مال عین د عقد په ذریعه نه دې واجب شوي. نو د افلاس په لحاظ سره به بائع ته د فسخ حق نه وی. او د عقد په وجه صرف د داسې خیز استحقاق دې. چه هغه د مشتری په ذمه وصف دې. یعنی قرضه، او هغه نقد ثمن دې. او کله چه بائع په مال عین باندې قبضه او کړله نو د بائع او مشتری په مینځ کېنې به حکمی مبادله متحقق شی. او حقیقی معنی نه ده. نو ددې اعتبار ضروری دې. سوا دهغه موقع نه، چرته چه دا مبادله محال (ناممکن) وی. لکه څنگه چه عقد سلم کېنې کیږي. ځکه چه هلته کېنې استبدال معتنع دې. (قولہ الله: لَا تَأْكُلْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ وَلَا تَأْكُلُوا مَالَكُمْ بَيْنَكُمْ) دین حکم ورکړې

(۱) **مذهب الشافعي** رحمهم الله: د امام شافعي رحمهم الله به نیز د سفیه پشان به په فاسق هم د زجر او سزا په طور حجر کولې شی. په دې وجه ددوی په نیز فاسق لاتق د ولایت او شهادت نه دې.
 (۲) **مذهب المالکي** رحمهم الله: امام شافعي رحمهم الله فرماني. چه دغه سړې د خپل خیز حقدار دې. نو د بائع په درخواست به قاضی دا مشتری مجبور کړي. اوس بائع عقد فسخ کولې شی. او خپل خیز واپس اخستلې شی. امام مالک، امام احمد، اوزاعي، اسحاق، ابو ثور، او ابن المنذر رحمهم الله هم ددې قائل دی.

شو. (محمد امان الاستبدال).

د دلیل خلاصه دا ده. چه کوم امر د عقد په ذریعه مستحق دي. هغه داسې وصف دي. چه ثابت فی الذمه دي. او د قرض ادا کول واجب دي. چه دا د وصف په ذریعه سره نشي کیدي. په دي وجه شارع عین خیز ددي بدل او گرځولو. نو هر کله چه ده په بدله کښي عین خیز باندې قبضه او کړله. نو په دوی دواړو کښي مبادله متحقق شوه. مطلب دا چه دوی کښي هر یو کس دپاره د بل په ذمه یو وصف ثابت شو. او د دین ادا کولو په سلسله کښي ثبوت د مبادلي حقیقت دي. نو ددي اعتبار به ضروری وی.

کتاب الإقراء

ترجمه (دا) کتاب د اقرار (په بیان کښي) دي.

توضیح « المناصبه بین الکتابین » د مدعی دعوی کله مدعی علیه طرف ته متوجه شی. نو مدعی علیه که ددي اقرار کوی. نو خبره خلاصه شوه او که انکار کوی. نو دا به د جگړې سبب جوړیږي. او خصومت د صلح مستدعی (او مقتضی) وی. نو ځکه نې په دي پسي د صلح حکم بیان کړي دي
بیا د اقرار مقدم کولو وجه داده. چه اقرار قریب تر حق دي. ځکه چه د مدعی پخپله دعوه کښي، او د مقر پخپل اقرار کښي رشتونې کیدل غالب دي. ځکه چه عقل مند سړي پخپل خان باندې د دروغو اقرار نه کوی. چه ددي په وجه دده یا دده د مال نقصان اوشی. نو فی نفسه د رشتیاو طرف راجع شواو د اقرار حق قریب تر د مسلمان حال سره ځکه دي. چه د دعوي نه بغیر د اقرار احکام بیانوي.
حجیه الإقرار ① اقرار یو شرعی حجت دي ددي حجت د کتاب الله، نه هم ثابت دي. د الله تعالی ارشاد دي. **«وَلَيَّمْلُ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ»** پکار ده. چه اوشانی (اقرار او کړي) هغه سړي په چا چه حق (قرض) دي. که اقرار حجت نه وي. نو ددي حکم به هیڅ مطلب نه وو. ② اود صحیح احادیثو نه هم ثابت دي. نبی کریم ﷺ حضرت ماعز رضی الله عنه ددوی د زنا اقرار په وجه د رجم حکم اوفرمانیلو. ③ سد امت محمدیه په دي خبره باندې اجماع ده. چه په اقرار د مقر سره حدود او قصاص ثابتیږي. نو مال به په درجه اولی ثابتیږي.

د اقرار شرعی هېئت

«وَإِذَا أَقْرَأَ الْمُتَبَدِّلُ الْعَاقِلَ بِحَقِّ كَلِمَةٍ أَوْ بَدَلٍ أَوْ كَلِمَةٍ أَوْ بَدَلٍ» کله چه اقرار او کړي. آزاد، عاقل، بالغ د یو حق، **لَوْ مَهْ إِقْرَأَهُنَّ** دا اقرار به په ده باندې لازم وی. **فَيَهْلُكَ** ګان. **مَا أَقْرَبَهُ** کوم خیز اقرار نې چه کړي دي. که دا مجهول وی. **أَوْ مَعْلُومًا** (او که معلوم وی.

توضیح « لزوم العقی بالآقرار » کله چه څوک آزاد، عاقل، بالغ سړي په بیدرائی کښي خوشحالی سره، یا عبد ماذون، یا صبی ماذون، یا څوک ناپوه د یو حق اقرار او کړي. نو دده اقرا رصیح دي. اگر چه د مجهول حق اقرار او کړي.

دلیل « ځکه چه اقرار دپاره د مقر به مجهول کیدل مضر نه دی.

شرط العریة « د مقر د آزاد کیدلو شرط ځکه دي. چه دده اقرار مطلقاً صحیح وی. یعنی مال وغیره ټولو ته شامل وی. ځکه چه عبد ماذون د اقرار په باره کښي، اگر چه ملحق بالاحرار دي. د عبد محجور مالی اقرار صحیح نه دي. البته د حدودو او قصاص اقرار نې صحیح دي. وجه داده. که د عبد محجور مالی اقرار صحیح وی. نو دده به ست به لازم وی. حالانکه دده ست دده د مالک مال دي. په خلاف د عبد ماذون، چه هغه په مال باندې پخپله د مالک د طرفه مسلط دي. او په خلاف د حدودو او قصاص چه

دې کښې عبد مجبور اصلی ازادې باندې باقی دي. تردې چې په دې کښې د مولا پخپل غلام باندې اقرار کول صحیح نه دی. ځکه چې سزا د نقصان په بنیاد باندې کیږي. او جنایت (جرم او نقصان) دده په مکلف کیدلو باندې مبنی دي. او مکلف کیدل د آدمیت (د سړي) د خواصو څخې دي. او آدمیت غلامی سره زاتل کیږي.

شرط البلوغ والعقل د مقر عاقل، بالغ کیدل ځکه ضروری دی. چې ماشوم او لیونې پخپل خپل خان باندې د څه څیز لازمولو لیاقت (او قابلیت) نه لري. البته که ماشوم ماذون فی التجارت وی. نو هغه د تجارت په وجه بالغانو سره ملحق (او پیوست) دي.

عدم ضرر جهالة المقربة اقرار سره متعلق جهالت د دریو حالو نه خالی نه دي. یا به مقر مجهول وی. یا مقر له، او یا مقر به. نود مقر به جهالت د اقرار په صحت کښې هیڅ مضر نه دي. ځکه چې کله کله سړی باندې حق مجهول هم لازم میږي. مثلاً د یو کس مال نې هلاک کړو. چې دهغې قیمت معلوم نه دي. یا نې څوک زخمی کړو. او ددغه زخم جرمانه معلومه نه ده. یا په یو کس باندې د معاملاتو په حساب کښې څه باقی دی. چې هغه ده ته معلوم نه دی. نو لکه څنگه چې دلته حق مجهول لازم دي. دغه شان اقرار کښې هم حق مجهول جائز دي. او که مقر له مجهول وی. نو دا د اقرار صحت دپاره مانع دي. ځکه چې مجهول او نامعلوم سړي مستحق کیدې نشي.

شیخ الاسلام مبسوط کښې، او امام ناطفی په واقعات کښې ذکر کړی دی. چې ددې مانع کیدل هغه وخت دی. کله چې جهالت فاحشه وی. (په انقال هذا العهد الواحد من الناس) که جهالت فاحشه نه وی. نو مانع نه دي. (په انقال هذا العهد واحد من الرجال)

شمس الاتمه سرخسی رحمته الله فرماني. چې اقرار به په دې صورت کښې هم صحیح نه وي. ځکه د اقرار فائده هم دا وه. چې مقر په بیان باندې مجبوره کړي شي. او مجبوره کول د حق والا په وجه کولې شي. او هغه مجهول دي. خو په کافي کښې نې هم دي ته اصح وئیلې دي. چې په مذکوره صورت کښې به اقرار صحیح وي. پاتې شو د مقر مجهول کیدل، (په انقال لك على أحد ألف درهم) ځکه چې په دې صورت کښې مقضى علیه مجبوره ده.

د مجهول څیز اقرار کولو حکم

(وَيَقَالُ لَهُ: اَوْ دَه تَبَه تَه وَتِيلِي شَي بَيِّنُ الْمَجْهُولِ) چې مجهول بیان کړه.

تدريج بیان الجهالة که مقر د یو مجهول څیز اقرار اوکړي. نو صحیح به وي. او هغه ته به وئیلې شي. چې دا مجهول بیان کړه. **فلیله** ځکه چې د جهالت اجمال هم دده د طرفه واقع شوې دي. نو بیان به هم دده په ذمه وي. لکه مثلاً یو کس د خپلو دوه غلامانو په نسبت اوواني. چې په دوی کښې یو آزاد دي. نو هم ددې یو تعین دده په ذمه دي.

(فَإِنْ لَمْ يَبَيِّنْ كَهَفَةِ نِي بَيَانِ نَكْرِي. أَجْبَرَهُ الْقَاضِي عَلَى الْبَيَانِ) نو قاضی به دي په بیانولو باندې مجبوره وي.

اجبار المقر على البيان اوس که هغه د بیانولو ته منع کیږي. نو قاضی به هغه په بیانولو باندې مجبوره کوي.

فلیله ځکه چې دده په صحیح اقرار سره چې کوم څیز په ده باندې لازم شوې دي. ددې ذمه داری نه بهر کیدل هم په ده باندې لازم دی. او ددې صورت هم دا دي. چې دا بیان کړي. دا مسئله اجماعی ده.

(قَاتُ قَالَ: نَوَكُهُ دِه اَوُونِيلِ لِغَلَامِ عَلَيَّ شَيْءٌ مَزْمُونُهُ چِه مَا بَانْدِي دِ فِلَانِي خَه خِيَز لَازِم دِي. اَنْ يُّنَيِّنَ مَالَهُ قِيَمَتُهُ دِه لِه بِه دَاسِي خِيَز بِيَانُول لَازِم وَي چِه دِ هَغِي خَه قِيَمَت وَي

تَصْرِیح: «اقرار شی الذي له قيمة» په... «لغلام علی شی» ونیلو کښې به بیان په داسې خیز سره ضروری وی. کوم چه قیمتی وی. اگر چه کمتر وی. دلیل: «خکه چه لفظ د... علی»، ایجاب او الزام دپاره وی.

حکم ما لا قيمة له: اود کوم خیز چه خه قیمت نه وی. هغه د سړي په ذمه نه واجبېږي. نو که ده دا بیان کړل. چه د غنمو یوه دانه ده. نو صحیح به نه وی. خکه چه دا خو د اقرار نه رجوع کول دی. محیط کښې دی. که مقر دا اواونی. چه ما په حق سره د حق اسلام اراده کړې ده. نو دده تصدیق به نشي کولې. (کله نې چه مفصلاً ونیلې وی. که موصلاً نې ونیلې وی. نو تصدیق به کولې شی. د اتمه ثلاثه په نیز به دواړو صورتونو کښې تصدیق نشي کولې. او که مې، یا خنزیر، یا شراب نې مراد واخستل. نو دواړه. النهر د مشانخو په نیز به تصدیق نه کیږي. خکه چه ددې خیزونو هیڅ قیمت نشته. په یوه وجه کښې امام مالک او امام شافعی هم ددې قائل دی. اود عراق د مشانخو په نیز به تصدیق کولې شی. او که دا نې اوونیل. چه یوه پیسه مراد ده. نو تصدیق به کولې شی.

وَالْقَوْلُ فِيهِ قَوْلُهُ مَعَ تَحْيِينِهِ اَوْ قَوْلُ بِهِ قَوْلُ دِ مَقْرُوعٌ وَي سِرِه دِ قَسْمُ نِه اِنْ اَدْعَى الْمُقْرَعُ لَهُ كَه دَعْوَى اَوْ كَرِي مَقْرَعُهُ أَكْثَرُ مِنْهُ) زیات د هغې نه (د کومو چې مقر اقرار کړی وی،

تَصْرِیح: «الاعتبار لقول المقر» کله چې مقر د چا دپاره د دوه زره روپو اقرار اوکړی او مقر له د د درې زرو روپو دعوی دارکړی نو په دې صورت کښې به د مقر قول معتبر وی البته قسم به هم خوری چه د فلانی په ما باندې دومره خیز دې د دې نه زیات نه دې دلیل: «قول به د مقر خکه معتبر وی چې دې د زیادت نه منکر دې واقعه دا ده چې منکر قسم اوخوری نو د هغه قول به معتبر وی

(وَإِذَا قَالَ: كَه وَي وَنِيلَ لَهُ عَلَيَّ مَالٌ چِه دِ هَغِه په ما باندې مال دې. قَالَ لَمْ جَعَلْ بَيَانَهُ إِلَيْهِ نُو دَدِي په بیان کښې به هغه طرف ته رجوع کولې شی. وَيَقْبَلُ قَوْلُهُ فِي الْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ) او په کم او زیات کښې به دده قول قبولې شی.

تَصْرِیح: «الأقرار بالمال» کله چې یو کس د بل کس دپاره د مال اقرار اوکړی نو د ده په بیان کښې به رجوع هم ده ته کیږي. او دده قول به په قلیل او کثیر دواړو کښې قلیږي دلیل: «خکه چه دا که کم وی. او که زیات وی. بهر حال مال دې. خکه چه مال هم هغه ته وائی. چه دې سره انسان مالداري حاصله کړي. الاقوال في القليل والكثير» بیا شیخ الاسلام خواهرزاده پنخېل مبسوط کښې ذکر کړی دی. چه په مقتضا د قیاس، یو درهم نه کم بیان هم قبولول پکار دی. خکه چه دا هم مال دې. خو استحساناً به تصدیق نشي کولې. خکه چه عرف کښې دې ته مال نه وائی. اسبیباجبی په شرح کافی کښې ددولو قال له علی مال کان القول قوله فيه و درهم مال ذکر کولو نه پس لیکلی دی. چه ددې نه دا وهم کیږي. چه د یو درهم نه په کم کښې به دده قول نه قلیږي. او بعضو ونیلې دی. چه قبولول پکار دی. خکه چه د مال اطلاق په نصف او سدس درهم باندې هم کیږي. خو صحیح داده. چه قبول نکړې شی. خکه چه کوم مال تحت الاثام

داخیری. هغه په حکم د عادت یو درهم نه کم نه وی. شیخ ناطقی په اجناس کښې د نوادر هشام نه، د امام محمد رحمته الله علیه د قول قوله قال الغلان على مال له ان يقر به درهم نقل کولو نه پس د شیخ هارونی قول ذکر کړې دې چه د امام ابوحنیفه او امام زفر رحمته الله علیه په قول کښې د لس کره دراهمو نه کم کښې به تصدیق نه کیږي. او امام ابو یوسف رحمته الله علیه فرماني. چه په درې دراهمو کښې به تصدیق کیږي. ددې نه په کم کښې به نه کیږي.

(فان قال: له على او كه وي ونيل. چې د هغه په ما باندې مال عظيم مال عظيم دي. لم يصدق في اقل من مائتي درهم) نود دوه سوه درهمو نه به په کم کښې تصدیق نشي کولي.

نسخ: الاقرار بالمال العظيم د مال عظيم په اقرار کښې به د زکاة د نصاب یعنی د دوه سوه درهمو نه په کم کښې به تصدیق نه کیږي.

دليل: ده مال د عظيم په صفت سره موصوف کړې دي. نودا وصف نشي لغو کيدلې. بيا په شريعت کښې د زکاة نصاب مال عظيم دي. چه شريعت نصاب والا مالدار شمار کړې دي. او په عرف کښې هم دې مالدار گنرلي شي. نو ددې اعتبار به کولې شي. هم دا اصح ده. (اختيار)

الرواية الثانية: بيا دا د صاحبينو رحمته الله عليهم قول دي. په دې باره کښې امام محمد رحمته الله عليه په ميسوط کښې د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه قول نه دي ذکر کړې په دې وجه د مشايخو روايات مختلف شوي دي. په يو روايت کښې دي. چه د غلا نصاب، يعني د لس درهمو نه به په کم کښې تصدیق نه کیږي. خکه چه دا هم مال عظيم دي. چه ددې په غلا کولو کښې محترم اندام (لاس) کت کولې شي. او دويم روايت هم هغه دي. کوم چه په کتاب کښې د صاحبينو رحمته الله عليهم قول ذکر کړې شو.

(وان قال: له على او كه وي ونيل. چې د ده دپاره په ما باندې دراهم كثيره چه دراهم كثيره دي. لم يصدق في اقل من عشرة دراهم) نود لسو نه په کم کښې به تصدیق نه کیږي. اودا د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز دي.

نسخ: الاقرار بالدرهم الكثيره په دې اقرار کښې چه ده د کوم جنس اموال (درهم، دينار، اوبن وغيره) ذکر کړې دي. هم ددغه جنس درې نصابه بيانولو سره به اندازه کیږي. په دې لحاظ سره چه ادنی د جمع درې دي. اود دراهم كثيره په اقرار کښې به د امام صاحب رحمته الله عليه په نيز لس دراهم لازم وي. (١)
دليل: امام صاحب رحمته الله عليه فرماني. چه د لس عدد د جمع کثرت دمصدق ادنی مرتبه ده. او دجمع قلت منتها، ده. نود لفظ په اعتبار سره هم دا اکثر شو. (فانه يقال عشرة دراهم ثم يقال احد عشر درهم) يعني کله چه عدد د لس نه زيات شي. نو د هغې ميمز مفرد راځي. جمع نه راځي.

(فان قال دراهم كه وي ونيل. چې دراهم دي. فهي ثلاثة) نودا به درې وي. (الا ان يبين اكثر منها) خودا که دې ددې نه زيات بيان کړي.

نسخ: الاقرار بالدرهم که مقر اوونيل. چه ما باندې د فلاتی دراهم دي. نودا به په دريو دراهمو باندې واقع کیږي.

(١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله عليه كذا في رد المحتار (٥٠١٤) والخاتمة (٢٠٤٣) وعلقى الأيمر (٣٩٨٣)

والنابة (٣٠٨٧) وجمع الأيمر (٢٩١٣) والنواب المتقى (٢٩١٢) نفلاً عن القول الرابع (١٩٥٢) -

(٢) مله المصاحين - اود صاحبينو رحمته الله عليهم په نيز به د زکاة د نصاب نه په کم کښې تصدیق نه کیږي. خکه چه د شريعت په نظر کښې (مالدار) نصاب والا دي.

دلیلہ کہ خکہ چه د جمع صحیح کمتر درې دی.

په مبهم عدد سره د اقرار اندازه

(وَإِنْ قَالَ: لَهُ عَلَىَّ كَهْ وَنِيلٌ جِي د هغه په ما باندې گډا گډا وږه ما دومره دومره دراهم دی. لَمْ يُصَدِّقْ فِي أَقْلٍ مِنْ أَحَدٍ عَشَرَ دَرَهْمًا) نود یوولس درهمونه په کم کښې به تصدیق نه کیږي.

توضیح: «الافراړ بکذا کذا درهم» که مقرر، علی کذا کذا درهم، اوونیل نو په ده به یوولس درهمه لازم وی. او که حرف عطف سره نې کذا وکذا اوونیل نو یوویشت درهم به لازم وی.

دلیلہ: خکہ چه رومبی صورت کښې ده دوه عدد مبهم د حرف عطف نه بغیر ذکر کړی دی. او ددې پشان د اقل عدد مفسر، احد عشر، دی. او که اکثر تسعة عشر (نې اوونیل، نو اقل متیقن به لازم وی. او په دویم صورت کښې حرف عطف سره ذکر کړی دی. چه ددې ادنی مثال احد و عشرون دي. نو هر وجه به ددې په مثال باندې محمول کولې شی.

(وَإِنْ قَالَ: كَهْ دې ونیل، گډا وگډا وږه ما چه دومره او دومره دی. لَمْ يُصَدِّقْ فِي أَقْلٍ مِنْ أَحَدٍ عَشْرِينَ دَرَهْمًا) نو د یو ویشتو نه کمو روپو کښې به تصدیق نه کیږي.

توضیح: «الافراړ بکذا وکذا درهم» که وې ونیل. له علی کذا درهم، نو د معتمد قول مطابق به صرف یو درهم لازم وی.

دلیلہ: خکہ چه لفظ درهم د شی مبهم تفسیر دي. او هغه کذا دي. خکہ چه دا د عدد مبهم نه کنایه دي. او ددې اقل متیقن یو دي. نو هم په دې به محمول کولې شی. خوشرف الدین ابو حفص عمروین محمد عمر انصاری عقلی په کتاب المنهاج کښې ونیلی دی. چه په دې صورت کښې هغه څه هم بیان کړی. هم هغه به لازم وی.

په ما، یا، زما طرف ته. الفاظو سره د اقرار حکم

(وَإِنْ قَالَ: كَهْ دې ونیل. لَهُ عَلَىَّ أَوْ بَيْنِي جِي د فلانی، په ما، یا، زما په طرف، دی. فَقَدْ أَقَرَّ بِالذَّنْبِ) نو ده د قرض اقرار او کړو.

توضیح: «الافراړ بکلمة علي او قبلي» که مقرر، له علی کذا یا له قبل کذا، اوونیل. نو دا به د قرضې اقرار وی. په رومبی صورت کښې

دلیلہ: خکہ چه دده په قول کښې دین اگر چه صراحة مذکور نه دي. البته کلمه د، علی، ایجاب کښې استعمالیږي. قال الله تعالى ﴿وَلْيُعْلَمَ عَلَى النَّاسِ جِي الْبَيِّنَاتِ﴾ او د ایجاب محل ذمه ده. او ثابت فی الذمه دین وی. عین نه وی. او په دویم صورت کښې خکہ چه لفظ د، قبلي، ضامن کیدل ښائی. خکہ چه دا د لزوم نه عبارت دي. په دې وجه د ضمانت کاغذ ته قبالة، او کفیل ته قبیل وائی.

(وَلَوْ قَالَ: لَهُ كَهْ دې ونیل چې د هغه غنډې زما سره، أَوْ مَعِيَ یا زما په لاس، قَبُولُ أَقْرَأُ بِأَمَانَةٍ فِي يَدَيْهِ) نو دا دده په قبضه کښې د امانت کیدلو اقرار دي.

توضیح: «الافراړ بکلمة هندی ومعني» یعنی د مختصر القدوري په بعضو نسخو کښې دی. چه، قبلي، ونیل. د امانت اقرار دي.

دلیلہ: خکہ چه لفظ د، قبل، امانت او قرضې دواړو ته شامل دي. تردې که څوک دا اوواڼي. چه، لا

حق قبل فلان»، نودا به دقرضې او امانت دواړو نه بری کول وی. ددې صراحت په مبسوط کښې موجود دي. نو هرکله چې په، ، قبلي، ، ونیلو کښې د قرضې او امانت دواړو احتمال دي. او په دې کښې امانت کمتر دي. نو اقرار به هم په دې باندې محمول کولې شی. خو اصح داده. چې مذکوره قول د قرضې اقرار دي.

د مقررہ د سوال په جواب کښي د مقرر بعضو الفاظو سره د اقرار حکم

(وَأَن قَالُ لَهُ رَجُلٌ : يَوْكُسُ دِه تِه اووئیل لی عَمَلِکَ اَلْفَ دِهْمَ چِه زما به تا باندی زر دِهْم دی . قَسَال دِه ورته اووئیل اَتْرُمَدا اوتله . اَو اَلْقِدْ هَا یا اوشماره . اَو اُجَانی پَها یا دَدی ماته مهلت راکِه . اَو قَدْ قَضَیْتِگَها یا ما تاته درکِی دِی . فَو اَقْرَارْ) نودا اقرار دِی . لِأَن اَلْهَافَی اَلْأَوَّلِ وَالثَّانِی کِنَايَه عَنْ اَلْمَذْکُورِی اَلذَّغْوِی ، خَکِه چِه هاء ضمیر به اول او دویم کِنِبی هم دِ هغی نه کنایه دِی . کوم چِه دعوه کِنِبی ذکر دِی . فَاکِنَّه قَال : نو گویا دِه دا اووئیل . اَتْرُنْ اَلْأَلْف اَلَّتِی لَکَ عَلَی ، چِه اوتله هغه زر کوم چِه ستا به ما دِی . حَتّی لَوْ لَمْ یَذْکُرْ حَرْفَ اَلْکِنَايَه تَرَدِی کِه هغه کنایه حرف ذکر نکری . لَا یَكُونُ اِفْرَازَانُو اقرار به نه وی . بَعْدَ اَلْبَیِّنَاتِ اِلَی اَلْمَذْکُورِ ، مذکور طرف ته دِ نه منصرف کیدلو به وجهه . وَ اَلتَّاجِلُ اِثْمًا یَكُونُ فِی حَقِّ وَاِجِبْ ، او مهلت ورکول به و اِجِبْ حق کِنِبی کیری . وَ اَلْقَضَاءُ اِثْمًا لِّوُجُوبِ وَا ادا کول دِ وجوب نه پس کیری .

توضیح: **الافار بالکلمات المختلفة** یو سړی زید ته اوونیل چه زما په تا باندې یو زر دی. زید په جواب کېږي اوونیل چه دا وزن کره یا نې اوشماره یا ددې مهلت راکړه یا ما تاته درکړې دې. یا ما دا په فلانی باندې حواله کړې دې. نو په دې ټولو صورتونو کېږي د زید د طرفه ددغه سړي دپاره د یو زر اقرار دې. ځکه چه، **اقرضا، استعدها**، جملو کېږي ها، ضمیر هم دې زر طرف ته راجع دی. نو دا دده د کلام جواب یعنی اثبات شو. انکار نشو. یا بل څه جدا کلام شو. البته که زید د ضمیر نه بغیر داسې اوونیل چه، **اقرضا یا استعده**، إلخ، نو هیڅ به نه لازمیږي. ځکه چه دا جداگانې کلام دي. دده د کلام جواب نه دې پاتې شوه د ميعاد مسئلې، نو مهلت ورکول په هغه حق کېږي کيږي چه واجب وی.

فصله د مسئلې قاعده کلیه داده، چه کوم کلام د جواب کیدلو صلاحیت لري. او د کلام د ابتداء کیدلو صلاحیت نه لري. نو هغه جواب گرځیدلی شي. او کوم چه د کلام د ابتداء کیدلو صلاحیت لري. اود جواب کیدلو صلاحیت نه لري. یا د دواړو صلاحیت نه لري. نو دا جدا کلام گرځولي شي.

د مقرله ميعادي اقرار، د مقرره رد كولو سره د فني الحال واجبيدلو حكم

(وَمَنْ أَقْرَبُ بَيْنِي مُؤَجَّلٌ كَوْمَ كَسْ جَهْدِ مَقْرَرِ وَخْتِه پورې د ځین اقرار او کړو. فَصَدَقَ الْمُعْقَلَةُ فِي الدِّينِ
او مقرله دا په دین کېې اومتلو. وَكَذَّبَهُ فِي التَّاجِلِ او په مقرره وخت کېې نې دروغ کړو. لَوْ مَهْ
الدِّينُ حَالًا) نو په ده په دین فی الحال لازم وی. وَتَسْتَلِفُ الْمُعْقَلَةُ عَلَى الْأَجَلِ) او په موده کېې به
مقرله نه قسم اخستی شی.

تذکرہ: «الاقارب للدين المؤجل» یو سړی د قرض دین اقرار اوکړو او مقررله دعوه اوکړله چه دین قرض نه دې فوری دې نو په مقر به دین فوری لازم وی او د مقررله نه به په دې خبره قسم اخستلې شی چه د دین هېڅ موده نه وه.

دليله ۱۰ څخه چه مقر د حق غير اقرار سره خپل خان دپاره د فوري حق دعوه كړې ده.نودا داسې شوه. لكه چه يو كس د بل دپاره د غلام اقرار او كړي. او ورسره دا دعوه هم او كړي. چه ما دده نه دا غلام په اجرت

باندې اخستي دي. په دې صورت كېنې د مقر تصديق نه كېږي. نو دلته كېنې به هم تصديق نه كېږي. د امام محمد رحمه الله په نيز،

د اقرار سره د متصل استثناء حكم

(وَمَنْ اَقْرَبَ دِينَ چا چې د. قرض اقرار او كړو واستلئى او استثناء نې او كړله. مُتَّصِلًا بِاَقْرَارِهِ د خپل اقرار سره يوځاني، صَحَّ الْاِسْتِثْنَاءُ استثناء به صحيح وي. وَلِزِمَهُ الْبَاقِي) او باقى به لازم وي. (وَسَوَاءُ اسْتَنْتَى الْاَقْلُ أَوِ الْكَثْرُ، كه د قليل وي. او كه د كثير وي.

تصريح < الاقرار بالدين والاستثناء > مقر چه د كوم خيز اقرار كړې دي. هغې كېنې د بعض استثناء كول صحيح دي. په دې شرط چه متصلاً وي. كه استثناء كمه وي. د كمالي قوله لفلان على ألف إلا أربع مائة او كه زياته وي. د كمالي قوله لفلان على ألف إلا ست مائة اوس چه كوم څه باقى پاتې شى. هغه به په مقر باندې لازم وي. خود كُل استثناء كول صحيح نه ده. فاسد ده. (جوهره). ځكه چه د استثناء نه پس څه نا څه باقى پاتې كيدل ضرورى دي.

دليله - د جواز دليل دا آيت دي. (فَمَّا لَيْلَ الْاَقْلِيلَا بَصَفَةً أَوْ الْقَصْ مِنْهُ قَلِيلًا) اَوْزْدَعْلَيْهِ... ولاړ اوسه د شپې خو لږه شان حصه نيمه شپه يا ددې نه هم كمه كړه، لږه شان يا زيات كړه په دې باندې،

فَإِنْ اسْتَنْتَى الْحَيِيَّةُ نَوْكَةً دَكُل استثناء تيگ او كوله. لَزِمَهُ الْاَقْرَارُ اقرار به لازم وي. وَيَطْلُ الْاِسْتِثْنَاءُ) او استثناء به باطل وي.

تصريح < بطلان استثناء الجميع > كه يوك د كُل استثناء او كړله. مثلاً وې ونيل، ، لفلان على ألف درهم، نو اقرار به لازم وي. او استثناء به باطل وي.

دليله < ځكه چه دلته كېنې هيڅ باقى پاتې نشو. حالانكه د استثناء نه پس څه نا څه باقى پاتې كيدل ضرورى دي. گنى د اقرار نه به رجوع كول وي. چه دا جائز نه دي. په دې وجه نې او فرمائيل. چه اقرار به لازم وي. او استثناء به باطل وي.

التنبیه < د كُل نه د كُل استثناء باطليدل هغه وخت دي. كله چه استثناء په لفظ د مستثنى منه سره وي. مثلاً داسې اووانى. (له حل عشه، إلا عشاء، هؤلا أحرار إلا هؤلا، نسائي طواقي إلا نسائي، عبيد أحرار إلا عبيد) او كه استثناء د لفظ مستثنى منه نه په علاوه سره وي. مثلاً داسې اووانى. (عبيد أحرار إلا هؤلا، نسائي طواقي إلا هؤلا، نسائي طواقي إلا ذينب، وعبره فاطمه) (حق آل على الكل)، نودا استثناء صحيح نه ده. لكه چه صاحب د هدايه رحمه الله د خپل كتاب الزيارات په، ابواب الايمان، كېنې ددې تصريح كړې ده. حيث قال راستثناء الكل من الكل إنما لا يصح إذا كان الاستثناء بعين ذلك اللفظ أما إذا كان بغير ذلك اللفظ فيصح كما إذا

قال نسائي طواقي إلا نسائي لا يصح الاستثناء ولو قال إلا عمره ولزيت وسعدا حق آل على الكل صح صاحب د نهايه رحمه الله ددې دنقل كولو نه پس فرمايلى دي. چه دا فرق په يوه فقهى معنى باندې مېنى دي. او هغه داچه استثناء تصرف لفظى ده. نو ددې بناء به په صحت د لفظ باندې وي. په صحت د حكم باندې به نه وي. آيا نه گورې، كه يو سرې خپلې ښځې نه دا اووانى. (أنت طالق ست طلقات إلا أربعاً) نو استثناء صحيح ده. تردې چه دوه طلاقونه واقع كېږي. اگرچه د حكم په رو سره د شپږو طلاقونو صحت نشته. ځكه چه د دريو طلاقونو نه زياتى خو دسره طلاق نه وي. ددې باوجود دا نشى گنرلې كيدې، چه

لکه ده دا اوونیل چه دانت طالق ثلاثاً ادر ابعاً وجه هم داده چه د استثناء صحت د لفظ د صحت تابع ده. د حکم د صحت تابع نه ده.

دراهم او دنانیر سره ددې د غیر د استثناء حکم

(وَأَنْ قَالَ: كَهَ وَي وَنِيلَ لَهُ عَلَيَّ مِائَةٌ دِرْهَمٍ إِلَّا دِينَارًا) چه د فلانی زما په ذمه سل درهم دی. خو یو دینار، أَوْ إِلَّا تَقْبِيزَ حَنْطَةٍ یا مگر د غنمو یو قفیز، لَزِمَهُ مِائَةٌ دِرْهَمٍ إِلَّا قِيَمَةَ الدِّيْنَارِ نو په ده به لازم وی. سل درهمه سوا د یو دینار نه، أَوْ الْقَفِيزِ یا (سوا) د یو قفیز د قیمت نه. (۱)

توضیح: **الاقتراب مائة درهم الا دینارا** که یوسړې د دراهمو او دنانیرو نه د کیلی یا وزنی یا د غیر متفاوت عدد څیزونو استثناء اوکړی. مثلاً داسې اووانی. دله علی مائة درهم الا تَقْبِيزَ زَادَ إِلَّا مائة جون د استحسان په طریقه صحیح ده.

دلیل: اول دله علی مائة درهم الا دینارا أَوْ إِلَّا تَقْبِيزَ حَنْطَةٍ کښې مجانست د ثمن په لحاظ سره موجود دي. یعنی سلو درهمو سره یو دینار او یو قفیز غنم څکه هم جنس (د یو جنس) دی. چه دواړه ثمن کیډي شی. چه دا د دینارو په حق کښې خو بالکل ښکاره ده. پاتی شو مکيل او موزون، نو په دې کښې ددې اوصاف ثمن وی. مثلاً غنم یا خو د وصف بیانولو سره معلومېږی. یا دا متعین کیږی. کله چه متعین وی. نو دا به مبيع وی. او کله چه ددې وصف بیان کړی. او پخپله ذمه نې واخلی. نو غیر متعین به په ذمه کښې واجب وی. لکه څنگه چه دینار په ذمه واجبیږی. نو غیر متعین، په ذمه واجبیږلو کښې د درهمو او دینارو پشان مکيل او موزون دي. نو په ثمن کیدلو کښې یو جنس دي.

(وَأَنْ قَالَ: كَهَ وَي وَنِيلَ لَهُ عَلَيَّ مِائَةٌ دِرْهَمٍ) چه د فلانی په ما باندې سل او یو درهم دي. فَاَلْمِائَةُ كَلْبًا دَرَاهِمُ. نو په ده به ټول درهمونه لازم وی.

توضیح: **الاقتراب بالمائة وثوب** مقر اقرار اوکړو. چه زما په ذمه دده سل او بل درهم دي. نو په ده به ټول درهمونه لازم وی. یعنی یو سل یو،

دلیل: عام طور باندې لفظ د درهم د مائة بیان کیږی. څکه چه خلق درهم دویاره ونیل مشکل گنږی. او صرف به یو خل ذکرکولو باندې اکتفاء کوی. اودا دهغه څیزونو څنې وی. کوم چه زیات استعمالیږی. اود زیات استعمال تحقق هغه وخت کیږی. کله چه د زیاتو اسبابو په وجه څیزونه په ذمه کښې زیات وی. لکه درهم او دنانیر، مکيل او موزون. چه دا په سلم، قرض او ثمن کښې واجب فی الذمه وی. په خلاف د ثياب او غیر مکيل او غیر موزون، چه ددې وجوب دومره زیات نه واقع کیږی. په دې وجه د ثياب، او غیر مکيل او غیر موزون څیزونو تفسیر به په مقر باندې موقوف وی. او په دراهمو او دنانیر وغیره کښې به موقوف نه وی.

(وَأَنْ قَالَ: لَهُ عَلَيَّ كَهَ وَي وَنِيلَ) چې د ده په ما باندې مِائَةٌ وَتَوْبَسِلَ او یوه کپړه ده. لَزِمَهُ تَوْبَسِلٌ وَاجِدٌ نو په ده به یوه کپړه لازم وی. وَالْمَرْجُوفُ تَقْدِيرُ الْمِائَةِ إِلَيْهِ (اود سلو په تفسیر کښې به دده طرف ته رجوع کولی شی.

(۱) القول الرابع هو قول الشيخين **تَقْبِيزًا** كَذَا فِي الْمِسْوَطِ لِلرَّخْصِيِّ **حَنْطَةٍ** وَ دَاخِثًا (٥١٠/٤) وَ جَمْعُ الْأَمْوَ (٤٠٧/٣) **نَفْلًا** عَنِ الْقَوْلِ الرَّابِعِ (٢٠١/٢) -

توضیح: «الاقرار بالمائة وثوب» که ده اوونیل چه دده په ما سل او یوه کپړه ده. نو په ده به د سلو تفسیر کولې شی. چه د سلو نه څه مراد دې؟ درهم مراد دی. اوکه کپړې مراد دی. هم دا حکم دله حل ماوړ ثوبان دي.

دلیل: ځکه چه یو سل خو مبهم دی. او یوه جامه په هغې باندې په واو عاطفه سره معطوف دې. د هغې تفسیر نه دې. ځکه چه عطف د بیان دپاره موضوع نه دې. بلکه دا خو د معطوف او معطوف علیه په مینځ کښې د مغایرت تقاضا کوی. نو لفظ د مائة پخپل ابهام باندې باقی پاتې شو. لکه څنگه چه په اول صورت یعنی... له حل ماوړ درهم... دې... فلاه من المصطلح البیان...

القرار سره د متصل انشاء الله حکم

(وَمَنْ أَقْرَبَ حَقٍّ كَيْ يُوَكِّسَ دِ يُوَ حَقِّ اقرار اوکړو. وَقَالَ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مُتَّصِلًا) یاقراریه او خپل اقرار سره نې، انشاء الله، اوونیل. (لَمْ يَلْزَمُهُ اِلَّا اقرار) نو په ده به اقرار لازم نه وی. وَمَنْ اَقْرَبَ شَرْطَ اَلْخِيَارِ لِنَفْسِهِ او چاچه اقرار اوکړو او خان دپاره نې دخیار شرط اولگولو لَزِمَ اِلَّا اقرار وَيَطْلُ اَلْخِيَارِ نو اقرار لازم شو او خیار باطل شو.

توضیح: «الاقرار بالمائة والاستثناء متصل» مسئله داده. چه یو سړی د یو حق اقرار اوکړو. او ورسره نې انشاء هم اوونیل. نو په ده به اقرار لازم نه وی.

دلیل: ځکه چه د الله تعالی د مشینت (رضا) استثناء یا خو حکم دده د منعقد کیدلو نه وړاندې باطلولو دپاره دي. لکه څنگه چه د امام ابویوسف رحمته الله علیه مذهب دې. یا د معلق کولو دپاره دي. لکه څنگه چه د امام محمد رحمته الله علیه مذهب دې. که د حکم باطلولو دپاره وی. بیا خو دهیڅ ونیلو ضرورت نشته. ځکه چه هغه پخپله باطل کړو. اوکه دتعلیق دپاره وی. نو دا هم باطل دي. ځکه چه اقرار د خبر کیدلو په وجه د معلق کیدلو احتمال نه لری. ځکه چه اقرار د تیرشوی خبر ورکول دی. او تعلیق د راروان په لحاظ سره وی. او په دې دواړو کښې تضاد دې. ځکه چه د الله تعالی دمشینت (غوښتل) شرط داسې دي. چه دې باندې وقوف نشی کیدلې.

د کور په اقرار کښې د عمارت د استثناء حکم

(وَمَنْ اَقْرَبَ اِذَا جَاءَ اقرار اوکړو. د دار، وَاسْتَنْثَى بِنَاءَهَا لِنَفْسِهِ او د هغې د عمارت استثناء نې اوکرله خپل خان دپاره، فَلْيَلْزَمُهُ اَلْثَّانُو اَلْبِنَاءُ جَمِيعًا) نو دار او عمارت دواړه به د مقررله وی.

توضیح: «الاقرار بالدار دون البناء» مقر دیوکس دپاره د دار اقرار اوکړو. او ددې د عمارت استثناء نې اوکرله. نو دار او عمارت دواړه به د مقررله دپاره وی.

دلیل: ځکه چه ابادی او عمارت خو په دې اقرار کښې د معنی په اعتبار سره تبعاً داخل دي. داسې نه چه په اعتبار د لفظ یعنی د لفظ نه مقصود کیدلو سره داخل دي. وجه داده. چه لفظ د دار د زمکې او عمارت د دواړو نوم نه دي. بلکه صرف د زمکې نوم دي. البته که په دې کښې عمارت وی. نو هغه هم شاملیږی. خو مقصوداً نه بلکه تبعاً داخلیږی. ځکه چه بناء په دار کښې یو وصف دي. او وصف تبعاً داخلیږی. قصداً نه داخلیږی.

ددې دلیل دادی. که د دار په بیع کښې د قبضې نه وړاندې د بناء او عمارت څوک مستحق راوځی. نو د هغې په مقابل کښې ثمن هیڅ هم نه کمېږی. بلکه مشتری ته اختیار ورکولې شی. اوهرکله چه لفظ د دار عمارت ته لفظاً شامل نشی. نو استثناء به هم صحیح نه وی. ځکه چه استثناء خو په ملفوظ کښې

تصرف وی. حاصل دا چه کوم لفظ مستثنی منه دی. هغه چه د لفظ په اعتبار سره کومو څیزونو ته شامل وی. کله چه په دغه څیزونو کېنې د کوم څیز استثناء اوکړی. نو صحیح به وی. او کومو څیزونو ته چه د معنی په اعتبار سره شامل وی. د هغې استثناء به صحیح نه وی.

د کور د صحن په اقرار کېنې د عمارت د استثناء حکم

(وَأَن قَالُوكَ وَيُثْبِلُ بِنَاءُ هَذَا الدَّائِلِيَّ چه ددې دار عمارت زما دی. وَالْعَرَصَةُ لِلْفُلَانِ اوانگنر د صحن، د فلانی ده. فَبُوكَ مَا قَالُ) نودا دده وئیلو سره موافق ده.

تدريج <الاقرار بالبناء دون العرصة> یوزید دا اقرار اوکړو چې د دې کور ابادې زما دی او د دې زمکه د فلانی ده نو دده اقرار به صحیح وی او څنگه چې ده وئیلی دی هم دا به ټیک وی **دلیل** <څکه چې، عرصة،، د میدان نه عبارت دې ابادې ته، عرصة،، نه وائی نو دا داسې شوه لکه چې دې داسې اروائی د دې میدان د فلانی دپاره دې او ابادې یې نه دې نو دا اقرار صحیح دې دغه شان مذکور صورت هم صحیح دی

الاصلاح <صاحب د ذخیره لیکلی دی. چه دلته کېنې پنځه مسئلې دی. چه ددې تخریج په دوه اصولو باندې دې. ① رومبې اصل: دادې چه د اقرار نه وړاندې دعوه کول، د روسته د اقرار صحت دپاره مانع نه وی. اود اقرار نه پس دهغه څیز د بعض دعوه کول، کوم چه د اقرار لاندې داخل شوي وی. نه صحیح کیږی. ② دویم اصل دادې. چه د سړی اقرار پخپله خپل ذات باندې دلیل دی. غیر باندې دلیل نه دی. هرکله چه دا اصول معلوم شو. نو اوس د هرې مسئلې حکم اوگوره.

نمبر شمار	صورت د مسئلې	حکم
①	بنا هذه الدار وارضاها لفلان	زمکه او بناء دواړه به د فلانی دپاره وی.
②	ارضاها ل و بناها لفلان	د مقر د اقرار مطابق به وی.
③	ارض هذه الدار لفلان و بناها ل	زمکه او عمارت دواړه به دمقرله دپاره وی.
④	ارض هذه الدار لفلان و بناها لفلان آخر	زمکه او عمارت دواړه به د رومبې مقرله دپاره وی.
⑤	بنا هذه الدار لفلان و ارضاها لفلان آخر	د مقر د اقرار مطابق به وی.

په ټوکړی کېنې د چوارو اقرار سره د دواړو لازمیو حکم

(وَمَنْ أَقْرَبَ بَيْنِي قَوْصَرًا كُوم كس چه په ټوکړی کېنې د چوارو اقرار اوکړو. لَزِمَهُ التَّمَرُّو الْقَوْصَرَةَ) نو په ده به چوارې د ټوکړی سره لازم وی.

هل اللغة قوصرة : د بانس ټوکړی،

تدريج <الاقرار بالتامر دون القوصرة> یوکس اقرار اوکړو چه ما باندې د فلانی دپاره په ټوکړی (زنبیل) کېنې چوارې دی. علامه مرغینانی رحمته الله فرمائیلی دی. چه امام محمد رحمته الله په اصل یعنی مبسوط کېنې ددې مسئلې تفسیر غصب سره کړې دي. یعنی مقر اوونیل. چه ما چوارې په ټوکړی کېنې غصب کړی (یعنی په زبردستی اخستی) دی. نو په دې اقرار کېنې د مقر په ذمه چوارې د ټوکړی سره یعنی ظرف او مظروف دواړه لازم وی. اوکه داسې اقرار ئې اوکړو. چه ما باندې د فلانی خاړوې دي. په اصطیل (یعنی بار) کېنې. نو صرف خاړوې به لازم وی. د امام محمد رحمته الله په نیز دلته به هم دواړه لازم وی.

القاعدة > په دې باره کښې قاعده کلیه داده، چه کوم څیز د ظرف کیدلو صلاحیت لری. او د هغې منتقل کول ممکن وی. نو د داسې څیز په اقرار کښې به ظرف او مظروف دواړه لازم وی. لکه د کجورو اقرار به توکړی کښې، د غلې اقرار به بوریا کښې. د کپړې اقرار به رومال کښې، وغیره. او که منتقل کول ممکن نه وی. لکه اصطیل وغیره، نو د شیخینو ^ع په نیز به صرف مظروف لازم وی. لکه خاروی وغیره، د امام محمد ^{رحم} په نیز به دواړه لازم وی. او که دغه څیز د ظرف کیدلو صلاحیت نه لری. نو صرف رومبې څیز به لازم وی. لکه چه داسې اووانی. چه ما باندې یو درهم دې په درهم کښې، نو صرف رومبې درهم به لازم وی.

(وَمَنْ أَقْرَبَ دَابَّةً فِي إِصْطِيلٍ چاچه اقرار اوکړو. د اس په بار کښې، لَزِمَةُ الدَّابَّةِ خَاصَّةً) (١) نو لازم به وی په ده باندې صرف اس.

حل اللغة > ① اصطیل: د اس د تړلو ځانې، بار،

تدريج > الاقرار بالدابة في اصطيل > که یو کس دا اقرار اوکړو چې په بار کښې کوم اس ولاړ وو هغه ما غصب کړې دې نو په ده باندې دغه دابه لازم وی
دلیل > ځکه چه د شیخینو په نیز بار مضمون بالغصب نه وی. البته د امام محمد ^{رحم} په قول باندې قیاس کولو سره د دواړو ضامن کیدل پکار دی

(وَإِنْ قَالَ كِه وَی وَنِيلَ غَصِبْتُ تَوْبًا فِي مَنَدِيلٍ چه ما کپړه غصب کړې ده. په رومال کښې. لَزِمَةُ جَمِيعًا) نو دواړه به لازم وی.

تدريج > الاقرار بالتوب في منديل > که یو کس دا اقرار اوکړو چې ما په رومال کښې کپړه غصب کړې ده نو په ده باندې به کپړه او رومال دواړه لازم وی
دلیل > ځکه چې رومال د پکړې دپاره ظرف او لوبښې دې ځکه چې کپړه په رومال کښې انگستې شی نو دواړه به په ده لازم وی

وَأَنْ قَالَ لَهُ أَوْ كِه وَی وَنِيلَ چې د هغه دپاره عَلَيَّ تَوْبًا فِي تَوْبٍ چه ما باندې تهان دې. په کپړه کښې. لَزِمَةُ جَمِيعًا نو دواړه به په ده باندې لازمیږی

تدريج > الاقرار بالتوب في توب > که یو کس د کپړې اقرار اوکړو چې هغه په بله جامه کښې انگستې وه نو په ده باندې به دواړه کپړې لازمیږی
دلیل > ځکه چې رومال د کپړې دپاره ظرف او لوبښې دې ځکه چې کپړه په رومال کښې انگستې شی نو دواړه به په ده لازم وی

په لسو کپړو کښې د یوې کپړې د اقرار حکم

(وَإِنْ قَالَ: كِه وَی وَنِيلَ لَهُ عَلَيَّ تَوْبًا فِي عَشْرَةِ التَّوْبِ چه د هغه به ما باندې یوه کپړه ده. په لسو کپړو کښې، لَزِمَةُ الْإِثْنِ عَشَرَ وَاحِدًا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ) (٢) نو لازم به نه وی. مگر یوه کپړه. د امام ابویوسف ^{رحم} په

(١) القول الراجع هو قول الشيخين ^{رحم} كلا في ملحق الأجر (٤٠٢/٣) وكثر (ص، ٢٨٨) وتوير الأبحار (٥٠٥/٤) والرائضی (٤٠٢/٣) نقلاً عن القول الراجع (١٩٦/٢) -

(٢) القول الراجع هو قول أبي يوسف ^{رحم} كلا في نتائج الأفكار (٣١٩/٧) وكثر (ص، ٢٨٨) والدر المختار (٥٠٥/٤)

نیز،

تصريح < الاقرار بثوب واحد في عشرة الاواب > یوسری اقرار اوکړو چه ما باندې د فلانی یوه کپړه ده په لسو کپړو کښې، نو د امام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز به صرف یوه کپړه لازم وی. د امام صاحب رحمته الله علیه قول هم دادي (کافي). علامه زيلعی رحمته الله علیه په تبیین الحقائق کښې دا د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه رومېې قول منلې دې.

دلیل < دلیل دادي چه لفظ د فی د وسط او مینځ دپاره استعمالیږي. قال الله تعالى (فَاذْكُلْفِي عِيْدِي) > ای بین عبادي، نو د یو نه زیات کښې شک پیدا شو او اصل د ذمو برامت دې. ځکه چه دا د حقوقو نه خالی او عاری پیدا کړې شوې دې. نو د مضبوط دلیل نه بغیر به دده حقوقو سره مشغولول جائز نه وی.

او په مذکوره قول،، ثوب لی عشرة اواب،، کښې د لسو کپړو مجموعه د یوې کپړې دپاره ظرف نه دې بلکه هره کپړه مطروف ده. ځکه چه هرکله یوه کپړه په څو کپړو کښې راټولولې شی. نوهره یوه کپړه به د ما ورا (یعنی د علاوه) په حق کښې مطروف وی. او ظرف به صرف هغه کپړه وی. کومه چه د ټولو دپاڅه ده. هرکله چه د لسو کپړو یوې کپړې دپاره ظرف نه کیدل ثابت شو. نو، فی،، په ظرف باندې محمول کول ناممکن دی. نو دا متعین شو چه ده په لسو کښې یوه کپړه اوبښکلی ده.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: امام محمد رحمته الله علیه فرماني. **يَلْزِمُهُ أَحَدُ عَشَرَ ثَوْبًا** چه یوولس کپړې به لازم وی.

تصريح < مذهب محمد رحمته الله علیه > امام محمد رحمته الله علیه فرماني چه یوولس کپړې به لازم وی.

دلیل < ځکه چه بعض ښه قسم او قیمتی کپړې په څو څو کپړو کښې راټولولې شی. نو لفظ د،، فی،، په ظرف باندې محمول کول ممکن دی.

وَمَنْ أَقْرَبُ غَضَبِ ثَوْبٍ يَوْ كَسَ د كِبْرِي غَضَبِ كُولُو اقرار اوکړو. وَجَاءَ بِثَوْبٍ مَعِيْبٍ بِيَا نِي عَيْب دار کپړه راوړله. قَالَ قَوْلُهُ فِيهِ مَعِيْبُهُ (نو قول به هم دده (راجع) وی سره د قسم د ده نه

تصريح < الاقرار بغضب ثوب > که یو کس د جامې په غصب کولو اقرار اوکړو خو بیا چې یې کله جامه راوړه نو هغه عیبونه وه او دا اوواڼی چې دا هم دغه شان عیبون ما غصب کړې وه نو د ده قول به معتبر وی خو قسم به خوری

دلیل < ځکه چې څوک یو څیز غصب کوی نو دا ضروری نه ده چې هغه دې دغیب نه خالی وی بلکه ډیره کرته یو عیبون څیز هم غصب کولې شی نو ځکه د ده قول معتبر دې

(وَكُلِّ لَيْتَ لَوْ أَقْرَأَ بِذَاهِبٍ أَوْ هَمْدٍ شَانَ حَكَمِ دې که اقرار نې اوکړود دراهمو **وَقَالَ هِي زَوْفٌ** او وانی چې هغه کوته وی

الاقرار بالدرهم ضيوقا > که یو کس د دراهمو اقرار اوکړی چې د فلانی کس په ما باندې دراهم دی خوبیا اوواڼی چې هغه کوته دی نو په دې کښې به هم د ده تصدیق کولې شی او قسم به ترې اخستی شی چې هغه کوته وي کره روپښ نه وي

دلیل < ځکه چې دراهم دواړه قسمه کیدې شی کره هم او کوته هم نو هرکله چې په ظاهره د ده د دعوی دپاره څه مکذب او دروغ گرزونکي نشته نو د ده قول به منلې شی

(وَأَن قَال: که وې ونیل. له **عَلَى ثَمَّةٍ فِي ثَمَّةٍ** چه د فلانی په ما پنځه په پنځو کښې دی. یوید په **الْعَرَبُ وَالْحَسَابُ** او هغه په دې سره د ضرب او حساب قصد کوی. **لَزِمَهُ ثَمَّةٌ وَاجِدَةٌ**) نو صرف پنځه به لازم وی.

تخریج: «الاقرار بخمسه في خمسة» یوکس اقرار اوکرو چه ما باندې د فلانی پنځه دی په پنځو کښې، نو صرف پنځه په لازم وی. اگر چه هغه د ضرب او حساب نیت اوکړی. **دلیل:** ځکه چه ضرب سره صرف اجزاء زیاتیری. اصل مال نه زیاتیری. نو د ، ، خمسة فی خمسة، مطلب دا شو. چه په پنځو کښې د هر یو پنځه پنځه جزء دی. نو پنځو درهمو به پنځه ویشت اجزاء وی. دا نه چه د پنځو درهمو نه به پنځه ویشت جوړیږی. لکه که د وزن په حساب سره د پنځو درهمو زر جزء (او حصی) هم جوړی کړی شی. نو یو قیراط به هم وزن زیات نه وی.

(وَأَن قَالُوكَ اَوْكِهِ اَوَوَيْلُ اَزْدَتْ كَسْمَةً مَعَ كَسْمَةٍ مَا د پنځو سره د پنځو اراده کړې ده. لَزِمَهُ عَشْرَةٌ) په ده به لس لازم وی.

تخریج: «ایراد الخمسة مع خمسة» که یو کس دا اقرار اوکړو چې په دې قول سره چې «خمسه فی خمسة» نه زما اراده وه پنځه د پنځه نورو سره نو په ده باندې به لس درهمه لازم وی یعنی که فی یې د مع په معنی کښې اخستی وی **دلیل:** کلمه د ، فی، په حقیقت کښې ظرفیت دپاره وی. او درهم د درهم دپاره په ظرف او غیر ظرف کښې ددې استعمال مجازاً دې. چه دا کله په معنی د مع سره راځی. لکه **(فَادْخُلِي فِي عِيْدِي)** ډای معی عبادی

(وَإِذَا قَالُوكَ اَوْكِهِ اَوَوَيْلُ اَزْدَتْ كَسْمَةً مَعَ كَسْمَةٍ مَا د پنځو سره د پنځو اراده کړې ده. لَزِمَهُ عَشْرَةٌ) په ده باندې د یو نه لسو پورې دی. **لَزِمَهُ تَعَةً عِنْدَ اَبِي حَنِيفَةَ** نو په ده به نهه لازم وی. د امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز، **لَزِمَهُ الْاِثْنَانِ اَوْ مِائَةً** نو شروع او ددې نه روستنی به لازم وی. **وَيَسْقُطُ النَّكَايَةُ** او غایت انتهای، ساقط شو. وگال: صاحبین رحمهم الله فرمائی. **لَزِمَهُ الْعَشْرَةُ كُلُّهَا** چه پوره لس به لازم وی.

تخریج: «الاقرار بقوله من درهم الي عشرة» یو سړی اقرار اوکړو. چه ما باندې د یو نه لس پورې، یا په مینځ د یو نه لس پورې دی. نو د امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز به نهه لازم وی. **مذهب الصحابین** د صاحبینو رحمهم الله په نیز لس لازم وی. گویا د شروع او انتهای دواړه حدونه به په محدود کښې داخل وی. **دلیل:** دوی دا فرمائی. چه د دواړو حدونو موجود کیدل ضروری دی. ځکه چه د امر وجودی دپاره معدوم څیز حد نشی کیدلای.

د مقررله د غلام په هوش کښې د زر درهمو د اقرار حکم

(وَأَن قَالُوكَ اَوْكِهِ اَوَوَيْلُ اَزْدَتْ كَسْمَةً مَعَ كَسْمَةٍ مَا د پنځو سره د پنځو اراده کړې ده. لَزِمَهُ عَشْرَةٌ) په ده باندې د یو نه لسو پورې دی. **لَزِمَهُ تَعَةً عِنْدَ اَبِي حَنِيفَةَ** نو په ده به نهه لازم وی. د امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز، **لَزِمَهُ الْاِثْنَانِ اَوْ مِائَةً** نو شروع او ددې نه روستنی به لازم وی. **وَيَسْقُطُ النَّكَايَةُ** او غایت انتهای، ساقط شو. وگال: صاحبین رحمهم الله فرمائی. **لَزِمَهُ الْعَشْرَةُ كُلُّهَا** چه پوره لس به لازم وی.

تخریج: «الاقرار بشراء عبد» زید اقرار اوکړو. چه ما باندې د فلانی زر درهم دی. د هغه غلام د قیمت، چه هغې باندې ما تر اوسه پورې قبضه نه ده کړې. ددې یو څو صورتونه دی. مقرر غلام متعین کړو. او مقررله دده تصدیق اوکړو. غلام، نې ده ته حواله کړو. دا صورت په کتاب کښې ذکر . ددې حکم دادې، چه هر

باندې به زر درهم لازم وی.

دلیل: ځکه چې کوم خیز د مقر او مقرله په خپل مینځ کېږي رضامندی سره ثابت شی. هغه داسې وی. لکه چې معانته ثابت شوې وی. اودا خبره ښکاره ده. که دوی دواړو ددې معانته کړې وه. چې مقر سړی دده نه دا غلام په زر درهم اخستی دي. حالانکه دا غلام دده په قبضه کېږي دي. نو په ده به زر درهم لازم وو. دغه شان به دلته کېږي هم لازم وی.

(وَأَنَّ قَالًا لَهُ عَلَى الْفَاوَكَةِ دَا أَوْوَنِيلُ جَيِّ دَ دِه پَه مَال بَانْدَي زَر رَوِيَن دِي مَن تَمَن عَبْدِي جِه د يَو غِلَام ثَمَن دِي. وَلَمْ يُعَيِّنْهُ أَوْ غِلَام نَبِ مُتَعَيِّن نَكِرُو. لَزِمَهُ الْأَلْفُ نَو پَه دِه بَه زَر) (درهم) لازم وی. فَي قَوْل أَبِي حَنِيفَةَ (١) پَه قَوْل د امام ابو حنيفه **بَيِّنَةُ** کېږي

توضیح: «الافواکف بشن عبد غیر معین» په مذکوره صورت کېږي چې مقر غلام متعین نكړی نود امام ابوحنيفه، په نیز به په مقر باندې زر درهم لازم وی. او دده دې ونيلو (چې ما تر اوسه په دې باندې قبضه نه ده کړې) ته به توجه نشي ورکولې. که ده دا متصلاً ونيلي وی. او که متصلاً ونيلي وی. **دلیل:** ځکه چې دده دا ونيل د اقرار نه رجوع کول دي. ځکه چې ده کلمه د،، علی،، استعمالولو سره د مال واچيدلو اقرار کړې دي. اود غیر متعین غلام په صورت کېږي دده د قبضې نه انکار کول، بالکلیه د وجوب منافي دي. يعنی که غیر معین مبيع باندې قبضه نه وي. نو د سره ثمن نه واچيږي. ځکه چې د مبيع مجهول کيدل، ددې ضائع کيدل واچيږي. که د مبيع جهالت د عقد مقارن وي. لکه څنگه چې د مجهول غلام اخستلو په صورت کېږي کيږي. يا ددې نه پس پيدا شوې وي. لکه اخستلې شوې غلام نورو غلامانو کېږي ملاز شو. (او گله وډ شو). او متعاقدينو دده شناخت هیر کړو. بهر حال داسې جهالت مبيع د مستهلك (ضائع کيدلو) په مرتبه کېږي کوي. ځکه لکه څنگه چې د مستهلك حواله کول ناممکن دي. دغه شان مجهول سپارل هم نا ممکن دي. نو دا د ثمن د وجوب نه مانع وي. نو د مقر په غیر معین غلام کېږي د قبضه کولو نه د انکار نتيجه داده. چې ثمن دسره واجب نشو. حالانکه ده پخپل خان باندې د وجوب اقرار کړې دي. نو دا د اقرار نه رجوع کول شو. اود اقرار نه رجوع کول باطل دي. که موصلاً وي. او که مفصلاً وي.

مذهب الصاحبين: صاحبين او آمنه ثلاثه **رضي الله عنهم** فرماني. که ده «لم اقبضه» متصلاً ونيلي وی. نو بيا

به دده تصديق کولې شي. او مال به نه لازميږي. او متصلاً نې «لم اقبضه» نه وي ونيلي نو تصديق به نې نه کيږي. البته که مقرله د وجوب په سبب کېږي دده تصديق اوکړي چې او زما نه نې غلام اخستی وو نو په دې صورت کېږي به هم د مقر تصديق کولې شي. او که مقرله په جهت د وجوب کېږي د مقر تصديق اوکړو په دې طريقه چې ده اوونيل. ما دده په لاس اسباب (غلام وغيره) خرڅ کړې وو. اود مبيع د قبضې په انکار کېږي نې دروغجن کړو. نو د مقر قول به قبولې شي. که موصلاً وي. او که مفصلاً وي.

دلیل: د صاحبينو **رضي الله عنهم** د قول وجه داده. چې مقر له په،، علی الف،، ونيلو سره خپل خان باندې د مال د وجوب اقرار کړې دي. او په (من ثمن عبدًا شرايته منه) ونيلو سره نې يو سبب بيان کړې دي. نو که طالب (مقرله) د بيع په سبب کېږي د مقر موافقت اوکړو. حالانکه صرف د سبب (بيع) په وجود سره د مشتري

(١) القول الرابع هو قول الإمام كذا في الدر المنقذ (٤١٠٣) وكثر (ص، ٢٨٩) وملقى البحر (٤١٠٣) والبحر الرائق (٢٥٣١٧) والدر المختار (٥١٢٤) نقلاً عن القول الرابع (٢٠١١٢) -

په دمه د ثمن وجوب نه متأكد کیږي. ځکه چه په مبيع د قبضې نه وړاندې د ثمن وجوب شکي وي. تردې که مبيع د بائع په قبضه کيښي هلاک شي. نود مشتری د ذمي نه ثمن ساقطیږي. بلکه د قبضې په ذریعه متأكد کیږي. د کوم چه مقررله مدعی دې. او مقرر متکرر دې. نو قول به د منکر (مقن قبلولې شي. او مقررله په مذکوره سبب کيښي مقرر دروښجن کړي. نود مقر د طرفه په مذکوره بیان، بیان مغیر وي. ځکه چه دده د کلام شروع (له علی الف) نه مطلقا وجوب ثابتیږي. او په آخر د کلام سره دا احتمال راوځي. چه د عدم قبضه په تقدیر سره وجوب نشته. نودا به د کلام دشروع مقتضی دپاره مغیر وي او مغیر بیان موصولا صحیح کیږي. مفصولا نه صحیح کیږي.

(وَإِنْ قَالَ عَلَى أَلْفٍ دِرْهَمٍ أَوْ كَه مَقْرَ أَوْ نَبِلَ بِهِ مَا بَانَدِي زَرُ رُوبِي دِي. مِنْ ثَمَنِ خُمُ أَوْ خَنْزِيرٍ) چه درهه یا خنزیر ثمن دے. (لِإِمَّةِ أَلْفِ نَوَ بِه دِه به زر درهه لازم وی. وَلَمْ يَقْبَلْ تَفْسِيرَهُ) او دده بیان به نه قلیبری.

تصريح **الاقارب بالف من ثمن خمر او خنزير** زيد اقرار او كرو چه ما باندې د فلانی يو زر درهم دی. کوم چه د شرابو يا خنزير قيمت دي. نو د امام صاحب رحمته الله عليه به نيز به په زيد باندې زر درهم لازم وي. **ومن ثمن غن** متصلاً او وائی. او که منفصلاً او وائی. امام احمد او به اصح قول کينې امام شافعی رحمته الله عليه هم دې قائل دي.

دلیل: وجه داده. چه (من شن شن و نیل. د اقرار نه رجوع کول دی. ځکه چه د شرابو او خنزیر ثمن واجب نه دی. او شروع د کلام یعنی کلمه د،، علی،، په وجوب باندې دلالت کوی. نو دا د اقرار نه رجوع شوه. چه جائز نه ده.

مذهب صاحبین صاحبین او امام مالک رحمہ اللہ یو قول کښې، او امام شافعی او اسحاق بن راهویه رحمہما اللہ فرمائی. که ده دا متصلاً ونیلې وی. نو مال به لازم نه وی. امام مزنی شافعی رحمہ اللہ هم دا اختیار کړې دي.

دلیلها: خُکّه چه ده په آخر د کلام سره دا بیان کړل. چه زما مقصد ایجاب نه دې. اودا داسې شوه. لکه چه دې د، له علی الف، نه پس، انشاء الله، او اونی. جواب دا دې. چه انشاء الله وئیل تعلیق دې. او دکه کښی ابطال دې.

د مقر د دراهمو د اقرار نه پس ددې د ګوته کېدلو د افراز حکم

(وَأَن قَالُوهٗ وَيٰ نَبِيْلَهُ عَلٰى اَلْفَايِنِ عَمِّنْ مَّتَّاعٍ جَدَدِ فَلَانِي يَهٗ مَا بَانَدِي زَرْدَرِهٖم دِي. د اسبابو د قيمت، وهِي زُيُوف چِه هغه كوته وي. فَقَالُ الْمُعْرَلَةُ اَوْ مَقْرَلِهٖ اَوُونِيْل. چيَا د چِه كره وي. لَزْمَةُ الْحَيَاةِ فَي قَوْلُ أَبِي حَنِيْفَةَ (١) نُو يَهٗ دِه بِه كره لازم دِي. د امام ابو حنيفه رَوَايَتُ يَهٗ قَوْلُ كُنْبِي. وَقَالُ: اَبُو يُوْسُفْ وَ مُحَمَّدُ اَوْ صَاحِبِيْن ^{عَلَيْهِمُ السَّلَامُ} فَرَمَانِي. اِنَّ قَالُ ذٰلِكَ مَوْضُوْلًا كِه دَا نَبِي يُو خَانِي نَبِي وَ نَبِيْلِي وَي. صَدِّق، نُو تَصَدِّق يَهٗ كُولِي شَي. اِنَّ قَالُهٗ مَقْضُوْلًا وَاكِه دَا نَبِي جَدَا نَبِي وَ نَبِيْلِي وَي. لَا يَصْدَقُ (نُو تَصَدِّق يَهٗ نَشِي كُولِي.

هل اللغة > متاع: اسباب، زلوف: جمع د زلف، کوته، جیلا: کره، ستوقه: کوته دراهم چه په دې باندې د سپینو زرو (اوبه) پالش وی.

^١ القول الراجح هو قول الإمام عليه السلام كما في ملفئ الأبحر (٣/٤١٠) وكر الدقائق (ص، ٢٨٩) والدر المختار

ده، د تورې تسمه (کمر تپی)،

توضیح: «الاقرار بالسيف» که یو کس دا اقرار اوکړو چه د فلانی زما سره توره ده نو په ده باندې به د تورې پلک، تبغې او پتن درې واړه لازم وی
دلیل: «خکه چې په پورته کښې دا ټول څیزونه شامل وی نو کله چې د تورې نوم واخستې شی دا به ورسره خامخا وی

(وَإِنْ أَقْرَلَهُ بِحَبْلَةٍ چاچه د بل دپاره اقرار اوکړو د چپرکت، فَلَهِ الْعِيْدَانُ وَالْحِسْوَةُ) نو دده دپاره به نرگی او پرده وی.

هل اللغة: حبله: چپرکت، عیدان: د عود جمع ده، لرگی، گسوة: پرده،

توضیح: «الاقرار بالحبله» که یو کس د بل دپاره د چپرکت اقرار اوکړو چې دا چپرکت د فلانی دې نو په چپرکت کښې چې کوم لرې او پرده وی دواړه به په ده لازم وی
دلیل: «خکه چې په عرف کښې چې کله،، حبله،، ذکر شی نو مراد ترې لری او پرده دواړه وی

د حمل دپاره د اقرار حکم

(وَمَنْ قَالَ: يَحْتَمِلُ فُلَانَةٌ عَلَيَّ أَلْفَ دِرْهَمٍ، چه د فلانی د حمل دپاره ما باندې زر درهم دی. قَالَ: نُوَكِّدُ هَذِهِ دَا أُوَوَانِي. أَوْصَى لَهُ فُلَانٌ چه فلانی دده دپاره وصیت کړې وو. أَوْصَاتُ أُبُوَيَا دده پلار مړ شوې دې. فَوَرَّثَهُ چه دې دهغه وارث دې. قَالَ إِرْقَارُ صَحِيحٌ) نو اقرار صحیح دې. لِأَنَّهُ أَقْرَبَتْ صَالِحِ لِيُثْبِتَ الْيَلَدَ لَهُ خکه چه ده د حمل دپاره د ملک د ثبوت د یو صالح سبب اقرار کړې دې.

توضیح: «الاقرار بحمل فلان» په متن کښې چه کومه مسئله ذکر کړې شوې ده. د هغې وضاحت دادې. که یوکس د حمل دپاره اقرار اوکړی. نو د هغې درې صورتونه دی. یا به څه سبب بیانوی. او یا نه. بیا به سبب یا صالح وی. او یا غیر صالح، که سبب صالح بیان کړی. مثلاً داسې اووانی. چه د فلانی ښځې حمل دپاره ما باندې زر درهم لازم دی. چه ددې وصیت فلانی سړی ددې حمل دپاره کړې وو. یا ددې حمل پلار مړ شوې دې. اودا روښ ده په میراث کښې حاصل کړی دی. نو دا اقرار به صحیح وی.
دلیل: «خکه چه اقرار کونکی حمل دپاره د ملک د ثبوت یو سبب صالح بیان کړې دې. چه په دې باندې عمل ممکن دي.

د مبهم اقرار حکم

(وَإِنْ أَجْهَرَ الْإِرْقَارُ) که اقرار کونکی اقرار مبهم اوساتلو. لَمْ يَصِحَّ عَنْ أَبِي يُوسُفَ، (نو صحیح به نه وی. د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نیز، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فرماني. يَصِحُّ) چه صحیح به وی.

توضیح: «اجهار الاقرار» که اقرار کونکی اقرار مبهم اوساتلو. یعنی صالح یا غیر صالح هیڅ سبب نې بیان نکړو. نو د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نیز به اقرار صحیح نه وی. د بعضو په قول امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ هم ددې قائل دې. اود امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ قول هم دادې.
دلیل: د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ دلیل دادې. چه مطلق اقرار داسې اقرار طرف ته گرځولې شی. کوم چه د

١ الفلور الرابع هو قول أبي يوسف رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ كذا في ملتبقي الأبحر (٤٠٤٣) و كرو الدقائق (ص، ٢٨٨) والبحر (٢٥٢٧) ولعنابة (٢٢٥٧) ونالغ الأفتكار (٣٣٥٧) نقلا عن القول الرابع (٢٠٠٢) -

تجارت په سبب سره وی. لکه په عبد ماذون یا متفاضین کښې که یو شریک څه مطلق اقرار اوکړی. نو د تجارت په سبب باندې به محمول کولې شی. نو د اقرار کونکې مبهم اقرار داسې شو. لکه څه ده تصریح اوکړه. چه د حمل دا مال ما باندې د تجارت په وجه لازم دې. او چونکه داسې قسمه مبهم اقرار باطل دې. نو مبهم اقرار به هم باطل وی.

مذهب محمدی د امام محمد رحمته الله علیه په نیز اقرار بهر صورت صحیح دې. امام مالک او امام احمد رحمته الله علیهما هم ددې قائل دی. اود امام شافعی رحمته الله علیه اصح قول هم دا دې.

دلیل څکه چه اقرار هم د شرعی حجتونو څنې یو حجت دې. نو ترکومه پورې چه ممکن وی. عمل کول به ضروری وی. نو د صریح کیدلو په صورت کښې به په یو صالح سبب (وصیت یا میراث) باندې محمول کولې شی.

(وَإِنْ أَقَرَّ بِمَنْحَلٍ جَارِيَةٍ كَإِقْرَارِ نَيْ اَوْكُرُو د وينځې د حمل اَوْحَمَلُ شَاةٍ لِرَجُلٍ يَا د چيلی: د حمل اقرارنې اوکړو دپاره د یوکس **صَحَابَةُ الْأَقْرَانِ** اقرار صحیح دې. وَلَرَّمَهُ) او په ده باندې لازم دې.

توضیح که یوکس دچا دپاره د حمل اقرار اوکړی. نو اقرار بالاتفاق صحیح دې. (که هغه د وينځې حمل وی اوکه د څاروی حمل وی). اگرچه اقرار کونکې ددې هيڅ سبب بیان نکړی.

دلیل څکه چه ددې اقرار صحیح وجه ممکن ده. دا په دې طریقه کیدې شی. چه یو مړ کیدونکی ددې وصیت کړې وی. او دده وارثان اقرار کوی. چه دا د حمل د فلانې دپاره دې. نو دا به په جواز باندې محمول کولې شی. ائمه ثلاثه رحمته الله علیهم ددې قائل دی. او امام مزنی رحمته الله علیه چه د امام شافعی رحمته الله علیه دا قول نقل کړې دې. چه د اقرار مطلق کیدلو په صورت کښې به صحیح نه وی. دا ددوی غیر اصح قول دې.

په مرض الموت کښې د قرضونو د اقرار حکم

(وَإِذَا أَمَرَ الرَّجُلُ فِي مَرَضٍ مُوتِهِ بِدُيُونٍ كَلَهُ چه اقرار اوکړو، یوکس پخپل مرض الموت کښې، د قرضونو، وَعَلَيْهِ دُيُونٌ فِي صَحَّتِهِ او حال دادې. چه په ده باندې څه قرضې دده د صحت هم دی. وَدُيُونٌ لِمُتِّهِ فِي مَرَضِهِ بِأَسْبَابٍ مَعْلُومَةٍ او څه قرضې داسې دی. کومې چه په ده باندې دده په مرض الموت کښې په معلومو اسبابو سره لازم شوی دی. فَدُيُونُ الصِّحَّةِ وَالذَّيْنُ الْمَعْرُوفُ بِالْأَسْبَابِ مُقَدَّمٌ) نو دا د صحت او د معلومو اسبابو قرضونه به مقدم وی.

توضیح اقرار العريض بدينون في مرض موته بيمار باندې چه کوم دين دده د صحت د زمانې وی. که د گواهانو په ذریعه سره معلوم وی. او که په اقرار سره، که د وارث دين وی. اوکه د يو اجنبی (پردی کس). د عين اقرار وی. اوکه د دين وی. بهر حال د صحت د حالت دين مطلقا، او کوم دين چه په ده باندې په مرض الموت کښې په معلومو اسبابو سره لازم شوې وی. هغه دواړه به زموږ په نیز، هغه دين باندې مقدم وی. د کوم چه مريض پخپل مرض الموت کښې اقرار کړې دې. سفیان ثوري او ابراهيم نخعی رحمته الله علیهما هم ددې قائل دی. اود قاضی حنبلی رحمته الله علیه په قول د امام محمد رحمته الله علیه د مذهب قیاس هم دادې. نوکه دده انتقال اوشی. نو مخکښې به دده د ترکې (مال میراث) نه د صحت دين او هغه دين اداکوی. کوم چه په مرض الموت کښې معلومو اسبابو سره لازم شوې دې. ددې نه پس چه کوم مال باقی پاتې شی. د هغې نه به هغه قرض ادا کوی. د کوم چه هغه په مرض الموت کښې اقرار کړې دې. (۱)

۱. **مذهب الشافعي** د امام شافعی، امام مالک، ابو ثور، ابو عبيده، امام مزنی، او په قول د ابو عبيده د مدیني د خلقو په نیز د صحت دين اود مرض دين دواړه برابر دی.

دلیل ۴ دلیل دادی. چه بی شکه اقرار دلیل دې. خو ددې دلیل کیدل، هغه وخت معتبر وی. کله چه په دې سره د بل حق نه باطلیږی. او که دا د غیر حق باطلوی. نو معتبر نه وی. لکه که یوکس یو خیز رهن کیځودلو. یا نې په اجاره باندې ورکړو. بیا نې اقرار اوکړو. چه دا خیز دغیر دې. نو د مرتهن او مستاجر په حق کښې دده اقرار نه نافذ کیږی. ځکه چه دې خیز سره د هغوی حق متعلق شوی دې. او د بیمار په اقرار کښې دا خبره موجود ده. یعنی د بل حق باطلیږی. ځکه چه د صحت د قرضخواهانو حق دده مال سره متعلق شوی دې.

وجه تقدیم دیون معروف الاسباب بیا د بیماری د حالت داسې قرضې چه ددې اسباب معلوم دی. مثلاً د بیع په وجه د یو مبیع ثمن، یا د نکاح په وجه د ښځې مهر لازم شوی دې. نو ددې د مقدم کیدلو وجه داده. چه ددې په ثبوت کښې د تهمت هیڅ امکان نشته. ځکه چه د کتلی شوی خیز د رد کولو گنجائش نه وی. ددې مثال دادې. چه قرضه د داسې مال په وجه لازم شوه. کوم مال چه ده پخپل ملکیت کښې اخستې دې. یا ده دچا مال ضائع کړو. او ددې وجوب د اقرار نه علاوه په معانته یا د گواهي په دلیل سره معلوم شو. یا ده د یوې ښځې سره دهغې په مهر مثل باندې نکاح اوکړله. نو داسې قرضې د صحت د قرضو برابر دی. کوم یو ته به په بل باندې ترجیح نه وی. ځکه چه ددې په ثبوت کښې هیڅ تهمت نشته.

د مقدم قرضو ادا کولو نه پس د مرض الموت حالت د قرضو ادا کولو

(فَإِذَا أَقْبَضْتَ) او هرکله نې چه ادا کړې. (یعنی هغه قرضې کومې چه مقدم دی) (وَقَضَّلَ شَىْءٌ مِنْهَا) او د هغې نه څه مال بچ شو. (كَانَ فِيمَا أَقْرَبَهُ فِي حَالِ الْمَرَضِ) نو هغه به خرج کولې شی. په هغې کښې د کوم چه ده د بیماری په حالت کښې اقرار کړې دې.

توضیح فصل شې بعد ادا دیون المرض هرکله چه مخکنی دیون یعنی د صحت دیون او هغه قرضې کومې چه د بیماری په حالت کښې په معلومو اسبابو سره معلومې شوې دی. خلاصې کړې شوې. او د ترکې نه څه مال بچ پاتې شو. نو دا به د قرضې ادا کولو کښې خرج کولې شی. د کومو چه ده د بیماری په حالت کښې اقرار کړې دې.

دلیل ۴ ځکه چه ده د بیماری په حالت کښې کوم اقرار کړې وو. هغه پخپله صحیح وو. د صدور له امله لی محله خود صحت د قرضخواهانو د حق په وجه دا اقرار منع کړې شوې وو. او اوس ددوی حق باقی پاتې نشو. نو د بیماری د حالت اقرار به ښکاره کیږی، لږوال المانع،

وَإِنْ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ دَيُّونٌ او که نه وی په مقر باندې قرضونه. لَمَّا تَمَّتْ فِي صِحَّتِهِ کوم چې په هغه باندې د هغه د صحت په زمانه کښې لازم شوی وی جَا أَقْرَأَهُ نودده اقرار جائز دې

توضیح وړاندې د دې خبرې بیان او شو چې مریض په خپل مرض کښې دچا دپاره اقرار اوکړو چې مثلاً دزید په ما باندې پنځه زره روپۍ دی نو د هغه دترکې نه به اول د صحت د مودې قرض ادا کولې شی او بیا به د مرض د مودې اقرار طرف ته راتلې شی خو اوس په دې متن کښې دا فرمائی چې زید په مرض کښې د چا دپاره اقرار اوکړو. او په ده باندې د صحت د ورڅو څه قرض وغیره نه وی نو په دې صورت کښې به د مقر اقرار جائز وی او هغه به نافذ کولې شی.

دلیل ۴ دلیل دا دې چې په دې صورت کښې د مقر له سره بل مقابل نشته داتن او حقدار مقابل نشته. نو ځکه به د مقر اقرار صحیح وی. او نافذ کولې به شی.

وَكَانَ الْفَوَازُ الْمَبْتَدَى أَوْ جَا دِيَارَه چي نې اقرار كړې دې هغه به په وارثانو كښې شامل وي

تدريج: هر كله چي د مقرر له دياره اقرار صحيح شو. نو اوس به د مقرر له حصه وړاندې وركولې شي او دهغي نه پس به وارثانو ته ميراث ملاوېږي.
 دليله: دليل دا دې چي د چا دياره نې اقرار كړې دې نو دغه اقرار د دين دې او دين به د ميراث د تقسيم نه وړاندې ادا كولې شي.

وارث دياره د بيمار د اقرار حكم

وَأَقْرَارُ الْمَرِيضِ لَوَارِثِهِ أَوْ كِه بيمار د خپل وارث دياره باطل بطل دې إِلَّا أَنْ يُصَدِّقَهُ فِيهِ بَيَّةُ الْوَرَثَةِ (خودا) چه په دې كښې باقي وارثان دده تصديق او كړي.

تدريج: اقرار مريض لوارثه: كه بيمار دخپل وارث دياره دڅه دين يا عين اقرار او كړو. نو اقرار صحيح نه دي. البته كه باقي وارثان هم دده تصديق او كړي. امام احمد، ابراهيم نخعي، سفيان ثوري رضى الله عنه، قاضي شريح، يحيى انصاري، قاسم بن سلام، ابو هاشم، سالم، ابن اذينة رضى الله عنه او په يو قول كښې امام شافعي رضى الله عنه هم ددې قائل دي. خو ددوى اصح قول دادې. چه اقرار صحيح دي. امام مالك رضى الله عنه فرماني. چه كوم ځانې كښې د تهمت خطره نه وي. هلته صحيح دي. گنې باطل دي. لكه مثلاً د يوكس يوه لور او يو د تره ځونې دي. بيمار د خپلې لور دياره اقرار او كړو. نو صحيح به نه وي. ځكه چه د تهمت امكان دي. او كه د تره د ځوى دياره نې اقرار او كړو. نو صحيح به وي. په شوافعو كښې روياني هم دا اختيار كړې دي. د حسن بن صالح نه نقل دي. چه صرف د خپلې ښځې د مهر اقرار صحيح دي. باقي باطل دي. (۱)

ولا اله: ① دليل د سنن دار قطنى روايت دي. (قال رسول الله ﷺ لا وصية لوارث ولا لقراله يهتد) (۲) يعنى د وارث دياره وصيت نشته او نه د هغه دياره په دين باندې اقرار شته

سوال: دا روايت مرسل دي؟ جواب: اول خو حافظ ابو نعيم په تاريخ اصبهان كښې د اشعث بن شداد خراساني لاندې دي ته مسند ونيلى دي. و سنده هكذا..... (حدثنا أبو محمد بن حبان ثنا أبو عبد الرحمن البغددي ثنا أشعث بن شداد الخراساني ثنا يحيى بن يعقوب بن دراج عن أبيان تغلب عن جعفر بن محمد بن محمد عن أبيه عن جابر) او كه مرسل اومنلي شي. لكه څنگه چه د اكثر و رانې هم داده. بيا هم مرسل صحيح زمونږ په نيز حجت دي.

سوال: ابن معين د نوح بن دراج تكذيب كړې دي. امام ابو داود فرماني. چه دي دروغجن دي. حديثونه د خانه جوړوي. د ابن حبان او حاكم بيان دادې. چه دي د ثقاتو نه هم موضوعى روايات نقل كوي. بيا مرسل مذكور صحيح څنگه شو؟

جواب: جعفر فريابي د محمد بن عبدالله بن نمير نه ددې توثيق رانقل كړې دي. شيخ ابو زرعه فرماني. چه دي د كوفې قاضى وو. او ماته اميد دي. چه په دې كښې هيڅ باك نشته. د ابن عدى رضى الله عنه قول دي. چه دي (مكثرت الحديث) خو نه دي. خو دده حديثونه ليكلې شي. معلومه شوه. چه نوح بن دراج مختلف فيه دي. (والإعتلاف غير مرض عندنا) (اعلاء السنن).

۱. ملهب الشافعي رضى الله عنه: د امام شافعي رضى الله عنه دليل دادې. چه د بيمار اقرار كول، د يو ثابت حق ښكاره كول دي.
 (۱) من حديث جعفر بن محمد عن أبيه أخرجه الدارقطني في سننه في كتاب الوصايا (۱۵۲/۴) رقم (۱۲) -

① عقلی دلیل دادې چه د بیمار مال سره د ټولو وارثانو حق ترلې شوې دې. په دې وجه ده ته د وارثانو په حق کېنې د تحفې یا وصیت وغیره احسان کولو نه ممانعت دې.

د اجنبی دپاره اقرار کولو نه پس د نسب دموي کول

(وَمَنْ أَقْرَأَ اجْنَبِيٍّ فِي مَرَضٍ مَوْتَهُ أَوْ كَرِهَ اجْنَبِيٍّ دِياره. په مرض موت خپل کېنې لَمَّ قَال: بيا نې او ونيول. هوانېي چه دا زما خونې دې. كَيْتَ كَسْبُهُ نو دده نه به دهغه نسب ثابت وي. وَيَطْلُ اقْرَأَهُ او دهغه دپاره به دده اقرار باطل وي.

تدريج: <الاقراء لاجنبی> بیمار د یو اجنبی دپاره اقرار او کړو. او بیا د هغه د نسب مدعی شونو. د هغه نسب به ثابت وي. او اقرار به باطل وي. په دې شرط چه ددې اجنبی نسب معلوم نه وي. او د مقر تصدیق او کړی. او د تصدیق کولو لیاقت (او قابلیت) لری.

ولو اقرأ اجنبیه او که د اجنبیه (بنځې) دپاره نې اقرار او کړو. لَمَّ تَزَوَّجَهَا بيا نې هغې سره نکاح او کړله. لَمَّ يَطْلُ اقْرَأَهُ هُنَا نو هغې دپاره به دده اقرار باطل نه وي.

تدريج: <الاقراء لاجنبیه> او که بیمار د یوې اجنبیه بنځې دپاره اقرار کولو نه پس هغې سره نکاح او کړی. نو اقرار به صحیح وي. د امام زفر رحمته الله علیه په نیز به صحیح نه وي.

وجه الفرق بين المستلین: وجه د فرق داده چه د نسب دعوه د علقو (د نطفې د قرار) طرف ته منسوب کیږی. نو خپل خوی دپاره اقرار شو. او دا جائز نه دې. په خلاف د زوجیت (او دنکاح) چه دا نکاح وخت طرف ته منسوب کیږی. نو اقرار اجنبیه دپاره شو. او دا صحیح دې. خو که اجنبیه دپاره نې وصیت او کړو. یا نې څه څیز تحفه کړو. بيا نې هغې سره نکاح او کړله. نو وصیت او هبه به صحیح نه وي. ځکه چه وصیت بعد الموت تمليك وي. او د مرګ نه پس بنځه دده وارثه ده. نو وصیت په جائز نه وي. او په مرض الموت کېنې تحفه د وصیت په حکم کېنې کیږی. ، ، ، علی مایلې پیلانه. ، ، ،

وَمَنْ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فِي مَرَضٍ مَوْتَهُ لَلْأُتَا جَا چه خپلې بنځې ته د بیماری په حالت کېنې درې طلاقونه ورکړل. لَمَّ اقْرَأَهَا بِدَيْنٍ وَمَاتَ بيا نې اقرار او کړو. د هغې د قرضې، او مړ شو. فَلَهَا الْأَقْلُ مِنَ الدَّيْنِ وَهِيَ يَرِثُهَا مِثْنَهُ نو بنځې دپاره به د قرضې او میراث نه کمتر وي.

تدريج: <الاقراء للمطلقة في مرض الموت> که په مرض الموت کېنې نې بنځې ته درې ځله طلاق بائن ورکړو. بيا نې هغې دپاره اقرار او کړو. نو په میراث او اقرار کېنې چه کوم کمتر وي. هغه به بنځې ته ملاوېږی.

دلیل: ځکه چه دلته کېنې زوجین په اقرار کېنې متهم کیدې شی. په دې معنی سره چه د عدت زمانه موجود ده. او د اقرار دروازه بنده ده. نو ممکن ده. چه ده د میراث نه زیات ورکولو دپاره طلاق باندې اقدام کړې وي. او په کمتر مقدار کېنې د تمهت امکان نشته. نو کمتر مقدار به ثابت وي. خود مذکوره حکم دپاره دا شرط دې. چه مقر د عدت په دوران کېنې مړ شوې وي. که د عدت نه روسته مړ شونو اقرار به صحیح وي.

النتبه: د مذکور حکم دپاره دا هم شرط دې. چه خاوند د بنځې په طلب باندې طلاق ورکړې وي. که طلاق د طلب نه بغیر وي. نو بنځې ته به میراث ملاوېږی. خو مره هم چه ددې په حصه کېنې راځی. او ددې دپاره به اقرار صحیح نه وي. ځکه چه بنځه خو دده وارثه ده. او ددې خاوند زوج فار دې. په جامع،

محیط، تبیین وغیره اکثر و کتابونو کښې دا شرط ذکر دې.

د غلام دپاره د نسب اقرار ښودل

وَمَنْ أَقْرَبُ غُلَامًا وَحَاجَهُ أَقْرَارُ أَوْ كُرُو. د داسې هلك په نسبت، يُولَدُ مِثْلَهُ لِيُثْلِهِ چه دده په شان دده نه پيدا كېدې شي. وَلَيْسَ لَهُ نَسَبٌ مَعْرُوفٌ اود هغه كوم مشهور نسب نه وي. اَلَهُ اَبْنُهُ چه دا زما خونې دې. وَصَدَقَهُ الْغُلَامُ اَوْ هلك دده تصديق او كړو. ثَبَّتَ نَسَبَهُ مِثْنَهُ نو مقر نه به دده نسب ثابتېږي. وَارِثٌ كَانُ مَرِيضًا) اگر چه هغه بيمار وي.

تدريج: <الاقرار بالنسب لغلام> مقر اقرار او كړو چه فلانې بچې زما خونې دې. نو مقر نه به دده نسب ثابتېږي. ځكه چه نسب د هغه امورو خنې دې. كوم چه خاص طور باندې هم ده لازميدونكې دې. **شروط ثبوت النسب** خود نسب د ثبوت دپاره يو څو شرطونه دي. ① دده پشان ماشوم دده نه پيدا كېدې شي چه دې په ښكاره لحاظ سره دروغجن اونه گرځولې شي. ② ماشوم مجهول النسب وي كه معلوم النسب وي. نو د بل چا نه دده نسب نه ثابتيدل يوه ښكاره خبره ده.

③ ماشوم دده تصديق او كړي چه زه د ده خونې يم. ځكه چه دا هلك پخپله ذاتي قبضه كښې دې. ځكه چه مسئله د داسې بچې په حق كښې فرض كړې شوې ده. كوم چه پخپل ذات سره تعبير كولې شي. په خلاف د داسې بچې، چه هغه پخپل ذات سره تعبير نشي كولې. چه هغه د خپل قابض په قبضه كښې وي. لكه څنگه چه ، كتاب الدعوه ، كښې تير شو. او په دې وجه هم چه د نسب په ثابتيدلو كښې بعض حقونه مرتب كېږي. لكه مثلاً د ميراث ثبوت، د نفقي لزوم وغيره، او د اقرار په نسب كښې ددې حقونو الزام دې. نود مقر له د طرفه دده التزام ضروري دې. او دا به دده په تصديق سره كيږي.

(وَيُشَارِكُ الْوَرَثَةَ فِي الْيَرَاثِ) او هلك به وارثانو سره ميراث كښې شريك وي.

تدريج: <الشركة في الميراث> هر كله چه د مذكوره شرطونو په موجودگي كښې دده نسب ثابت شو. نو د نورو وارثانو سره به دا ماشوم هم د مقر وارث جوړېږي. او ميراث به حاصلوي. **نوده** ځكه هر كله چه دده نه د هغه نسب ثابت شونو دا د ميراث مشهور پشان شو. نود مړي وارثانو سره به شريك وي.

د مور پلار، اولاد، ښځې او مولا دپاره د اقرار حكم

وَيَجُوزُ أَقْرَارُ الرَّجُلِ بِالْوَالِدَيْنِ وَالزَّوْجَةِ وَالْوَلِيِّ وَالْمَوْلَى (جائز دې اقرار د يو كس په باره كښې، د مور، پلار، ښځه، خونې، اود مالك كيدلو،

تدريج: <جواز الاقرار بالوالدين الخ> كه يوسړي د صحت په حالت كښې يا د بيماري په حالت كښې بل چاته خپل پلار، يا خپله مور، يا خپل خونې اوواني. نو د كافې، معراج، او درمختار وغيره معتبرانو مطابق) مذكوره تيرشوي شروط ثلاثه سره دده اقرار صحيح دې. او كه دې يوې ښځې ته خپله بي بي اوواني. نو دا هم صحيح ده. په دې شرط چه ① دا ښځه د بل چا بي بي نه وي. ② د بل چا په عدت كښې نه وي. ③ ددې ښځې خور، يا ترور (د پلار يا د مور خور) د مقر منكوچه يا طلاقه كړې شوې نه وي. ④ ددې ښځې نه علاوه څلور ښځې دده په نكاح كښې نه وي. (د رخصت، كافې وغيره) ⑤ دا ښځه مجوسيه يا بت پرسته نه وي. (حموي) ⑥ دا ښځه مقر باندې په رضاعت سره حرامه نه وي. (حاشيه زيلعي).

دغه شان كه دې اوښاني. چه فلانې سړي زما مولا عتاقه دې. نو دا اقرار هم صحيح دې. په دې شرط چه

دده ولاء د غیر مقرر نه ثابت نه وی.

دلیله مطابق دلیل دادې چه په دې کښې دداسې امر اقرار دې. کوم چه پخپله ده ته لازمیدونکې دې او په دې کښې نسب غیر طرف ته منسوب کول هم نشته په دې مسائلو کښې قاعده کلیه داده. چه د سړی اقرار پخپله خپل ذات باندې حجت دې. غیر باندې نه دې.

التنبیه د مور کیدلو اقرار صحیح کیدل، لکه څنگه چه پورته تیر شو. هم دا مشهور دې. اکثر عالمان هم په دې دې. او هم دا د تحفة الفقهاء، د سراج الدین شرح فرائض اود علامه مرغینانی **مختصر** د روایت موافق دې. خو په فرائض عتایی، ضوء السراج، او مبسوط، ایضاح، اود شیخ محبوبی د جامع صغیر په عامو نسخو کښې ددې خلاف دادی. چه د مور کیدلو اقرار صحیح نه دې. ځکه چه نسب آباء (پلار، نیکه) نه کیږی. امهات (میاندو) نه نه کیږی. او په دې کښې غیر سړی یعنی د مقرر پلار باندې زوجیت لازمول دی. نو اقرار به صحیح نه وی. خو صاحب د درمختار فرمائی، چه د مذکوره اقرار صحت حق دې. ځکه چه په اصل کیدلو کښې مور او پلار دواړه برابر دی. نو مور د پلار پشان شوه.

په مور پلار خاوند او مولي باندې د ښځې د اقرار صحت

(وَيَقْبَلُ إِقْرَارَ الْمَرْأَةِ بِالْوَالِدَيْنِ وَالزَّوْجِ وَالْمَوْلَى) او قبولې به شی. د ښځې اقرار د چا متعلق د مور، پلار، خاوند، اود مالک کیدلو.

تخریج قبولیه اقرار المرأة بالوالدين الخ > که څوک ښځه دا اقرار اوکړی. چه فلانې ښځه زما مور ده. یا فلانې سړی زما پلار دې. یا خاوند یا مولا عتاقه دې. نو ددې دا اقرار صحیح دې.

دلیله وجه هم داده. کومه چه پورته ذکر شوه. (لأنه أقر بها يلزمه وليس فيه تحمیل النسب علی الغیرین پاتې شوه د هغه ښځه (منکوحه) کیدل، نو دا د هغه په ذات باندې ددې د اقرار د صحت نه مانع نه دې.

(وَلَا يَقْبَلُ اقْرَارَهَا بِالْوَلَدِ) او قبولې به نشی. اقرار دې د خوی کیدلو. (إِلَّا أَنْ يُصَدِّقَهَا الزَّوْجُ فِي ذَلِكَ) خودا که خاوند ددې تصدیق اوکړی. (نوجانز ده) (أَوْ تَشْهَدَ بِلَوْلَاذِيهِ قَابِلَةً) یا گواهی ورکړی. دانی ددې بچی د پیدا کیدلو.

تخریج عدم صحة الإقرار بالولد للمرأة > که څوک ښځه د یو بچی په باره کښې دا اوواڼی. چه دا زما خونی دې. نو ترکومه پورې چه ددې خاوند ددې تصدیق اونکړی. یا څوک دانی ددې شهادت ورنکړی چه دا بچی ددې نه پیدا شوې دې. د هغه وخته پورې به دا اقرار نه قبلېږی.

دلیله ځکه چه دې اقرار کښې نسب په بل یعنی خاوند باندې لازمول دی. ځکه چه د نسب اصل تعلق سړی سره دې. ښځې سره نه دې.

تصدیق الزوج او شهادة القابلة > خو که خاوند د دې تصدیق اوکړی نو بیا به د دې اقرار بالولد صحیح وی. ځکه چې د هغه د اقرار په قبولولو کښې د خاوند نقصان دې خو چې هغه تصدیق اوکړو نو اقرار به نې قبولې شی یا دا چې دائره د دې په ولادت باندې گواهی ورکړی ځکه چې د قابلې قول په داسې صورت کښې مقبول وی د دې تفصیل په طلاق کښې تیر شوې دې

د مور پلار او ولد صلی نه د علاوه نه د نسب د اقرار حکم

(وَمَنْ أَقْرَبَ نَسَبٍ مِنْ غَيْرِ الْوَالِدَيْنِ وَالْوَلَدِ څوک چه د مور او پلار اود اولاد نه د علاوه د نسب اقرار اوکړی. مثل الأم والأخ والعولک د رور، او تره (اقرار اوکړی). لم يقبل إقراره بالنسب) نودده قول به په نسب کښې نه قبلېږی.

تذریح: «الاقرار بنسب غیر الوالدین» که یوسری د مور، پلار، او د ولد صلیبی نه د علاوه د نسب اقرار اوکړی. لکه ورور، تره، نیکه، نسبی وغیره، نو اقرار به نه کبلیږی. ځکه چه دې کنبې نسب په غیر باندې لازمېږی. **دلیله:** ځکه چه ورور به هغه وخت وی. کله چه د پلار خونې وی. او تره به هغه وخت وی. کله چه د نیکه خونې وی.

د معروف وارث په وجود څنګې د غیردپاره د نسب د اقرار عدم صحت

(فَإِنْ كَانَ لَهُ وَارِثٌ مَعْرُوفٌ قَرِيبٌ أَوْ يَبْدَنُ نَوَكُهُ دده څوک معلوم وارث وی. که قریبی وی اوکه لرې وی. فَبَوَّأْنِي بِالْمِيرَاثِ مِنَ الْمَقُولَةِ) نو هغه به د میراث مستحق وی. (په نسبت) د مقرر له نه. (وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَارِثٌ الْبَتَّةَ که دده څوک وارث نه وی. اسْتَحَقَّ الْمَقُولَةُ مِيرَاثُهُ) نو مقرر له دده د میراث مستحق وی.

تذریح: «عدم صفة الاقرار بالنسب عند وجود الوارث المعروف» اوس که د مقرر څوک معلوم النسب وارث وی. که قریبی وی. لکه اصحاب فروض، او عصبه، اوکه لرې وی. لکه ذوی الارحام، نو د مقرر میراث به مقرر له نه ملاوېږی. بلکه دې مشهور النسب وارث ته به ملاوېږی. **دلیله:** ځکه هرکله چه مقرر نه د مقرر له نسب ثابت نشو. نو د مشهور وارث مزاحم (او مقابل) به هم نه وی.

ځکه چې ید ورور، او تره، وغیره کیدلو مذکوره اقرار حقیقی وصیت نه دې. بلکه په مرتبه د وصیت دې. د حقیقی وصیت نه کیدلو وضاحت خو په هغه جزئیه سره کیږی. که یوکس د ورور کیدلو اقرار کولو نه پس د بل یوکس دپاره د خپل پوره مال وصیت اوکړو. نو موصی له ته د پوره مال دریمه ملاوېږی. که اول یعنی د ورور کیدلو اقرار حقیقی وصیت وې. نو مقرر له او موصی له په نیمه دواړه شریک وو. **مثاله:** اوبه مرتبه د وصیت کیدلو وضاحت دې جزئیه سره کیږی. که یوکس پخپل مرض الموت کنبې د یوکس په نسبت د ورور کیدلو اقرار اوکړو. او مقرر له هغه تصدیق اوکړو. ددې نه پس مقرر دده د قرابت نه انکار اوکړو. بیا نې د خپل پوره مال وصیت بل چا دپاره اوکړو. نو دا مال به پوره دې موصی له ته ملاوېږی. او که دده د انکار نه پس ده هیڅ چا دپاره وصیت اونکړو. نو پوره مال به بیت المال کنبې داخلېږی. ځکه چه د نسب د داسې اقرار نه دده رجوع کول صحیح دی. لکه څنګه چه د وصیت نه رجوع کول صحیح کیږی. که مذکوره اقرار د وصیت په مرتبه کنبې نه وې. نو دده رجوع کول به نه صحیح کیدله.

د پلار د مراب نه پس د ورور کیدلو په اقرار سره د نسب اود میراث حکم

وَمَنْ مَاتَ أَبَوُهُ أَوْ دُكُومُ كَسْ جِهَ پلار مړ شو. فَأَقْرَأَهُ نَوَكُهُ د یوکس په نسبت د ورور کیدلو اقرار اوکړو. لَمْ يَثْبُتْ لَسَبِّ أَحَبِّهِ مِنْهُ وَتَشَارُكُهُ فِي الْمِيرَاثِ) نو دده ورور کیدلو نسب به د ده نه نه ثابتېږی.

تذریح: «عدم صفة الاقرار بالأخ» د یوکس پلار مړ شو. او ده د یوکس په نسبت دا اقرار اوکړو. چه دا زما خونې دې. نو د ورور کیدلو نسب به خو نه ثابتېږی. **دلیله:** ځکه چه دا په غیر باندې نسب اچول دی. البته مقرر به مقرر سره د پلار په میراث کنبې شریکېږی. امام مالک، امام احمد رحمهما او اکثر اهل علم هم ددې قائل دی. مذکوره اقرار په دوه خبرو باندې مشتمل دې. ① یو په بل باندې نسب لازمول، او مقرر ته په غیر باندې ددې اختیار حاصل نه دې. نو دا به نه ثابتېږی. ② دویم دمیراث په مال کنبې اشتراك او مقرر ته ددې

اختیار دی. خکه چه دا پخپل ذات باندې اقرار دی. او ده ته پخپل ذات باندې ولایت حاصل دی. نوډا مالی شرکت به حاصلېږي. ددې مثال هم موجود دي. مثلاً یو مشتری پخپل بائع باندې دا اقرار اوکړو. چه ما کوم غلام دده نه اخستی دي. هغه ده آزاد کړو. نو بائع باندې دده دا اقرار مقبول نه دي. تردې چه دي د بائع نه د غلام ثمن واپس نشي اخستلي. خود آزدي په حق کېږي دده دا اقرار قبولې شي. خکه چه په حق آزادي کېږي دده دا اقرار پخپل ذات باندې اقرار دي. تردې چه دا غلام به مشتری باندې ازاديږي. نوهم دغه شان د نسب مذکوره اقرار به ، د میراث د اشتراک په باره کېږي قبلېږي.

(کِتَابُ الْإِجَارَةِ)

ترجمه (دا) کتاب د اجارې (په بیان کېږي) دي.

تعريف «الربط بما قبله» د تمليك اعيان بلاعوض (يعنى د هبه) د احكامونه د فراغت نه پس د تمليك منافع بالمعوض (يعنى د اجارې) احكام بيانوي. او اول يعنى هبه نهې خکه مقدم كړه. چه په هغې کېږي تمليك د اعيان وي. او په دويم يعنى اجاره کېږي تمليك د منافعو وي. او اعيان په منافعو باندې مقدم وي. او په اول (هبه) کېږي عوض نه وي. او په دويم يعنى اجاره کېږي عوض وي. او عدم په وجود باندې مقدم وي.

أقسام الإجارة د اجاره مختلف انواع دي. ① د اجارې يوه نوع داده. چه په دې کېږي منفعت په ذريعه د مودې معلوم وي. لكه مثلاً د اوسيدو دپاره كورونه، او كروندې (زمينداري) دپاره زمكې په اجاره باندې اخستل. ② دويمه نوع داده. چه په دې کېږي بيانولو سره منفعت معلومېږي. لكه مثلاً رنگريز د كپړې رنگ كولو يا درزى د كپړې گندولو دپاره اجرت باندې اخستل. ③ دريمه نوع داده. چه په دې کېږي نفع تعين او اشاره سره معلومېږي. لكه قلى (بار اوړونكې مزدور) په كرايه باندې اخستل. چه هغه دا غله (غنم وغيره) فلانى مقام پورې اورسوي. په كتاب کېږي نهې چه روسته دا ونيلى دي. چه دو المتاع تارة تصدير معلومة بالبداهة وتارة تصدير معلومة بالنفسه وتارة تصدير معلومة بالتعيين والإشارة په دې سره هم ددې انواع ثلاثه بيان دي. چه ددې تفصيل روسته نيزدي راړوان دي.

دلائل جواز الإجارة ① په قرآن او حديث کېږي د اجاره د صحت شهادت موجود دي. د حضرت موسى او شعيب عليهما السلام په قصه کېږي د الله تعالى ارشاد دي. (قَالَ لَوْ اُرِيدَ أَنْ لَمَسَكَ اِخْذِي اِبْنَتِي هُنَّ عَلَى أَنْ تَأْجُرُنِي ثَمْنِي خَيْرٌ) ، فرماني. زه غواړم چه په نكاح دركړم تا ته يوه لور، په دې خپلو دوه لوړو کېږي، په دې شرط چه ته زما نوكرى اوكرې اته كاله ، ، احاديث او آثار هم په كثرت سره موجود دي.

② حديث د ابوهريره رضى الله عنه قال رسول الله ﷺ (أعطوا الاجير اجره قبل أن يحرقه) (يعنى نبى كريم ﷺ فرمائيلي دي تاسو مزدور ته د هغه مزدورى د خولې اوچيدو نه وړاندې وركړئ)

د اجارې لغوي او شرعي تعريف

(الإجارة: عقد على المنافع بعوض) اجاره داسې عقد دي. چه په منافعو باندې په عوض واقع كيږي.

تعريف الإجارة صاحب د كتاب فرماني. (الإجارة عقد على المنافع بعوض ....) يعنى اجاره داسې عقد

عقلی دلیل دادی چه به معقود علیه (منافع) کنبی او ددی به بدل (اجرت) کنبی جهالت کیدل جگرې پورې رسوی. لکه څنگه چه په عقد بیع کنبی، ثمن او مبیع مجهول کیدلو سره جگرې پورې نوبت رسیږی.

وَمَا جَازَا أَنْ يَكُونَ ثَمَنًا فِي الْبَيْعِ أَوْ كَوْم خِيزَ جِه ثَمَن كِيدِي شَى. په بیع کنبی جَازَا أَنْ يَكُونَ أَجْرَةً فِي الْإِجَارَةِ هغه اجرت کیدې شى. په اجاره کنبی

تذریع ما یصلح ثمناً یصلح اجرة ① کوم خیز چه په عقد بیع کنبی ثمن کیدې شى. لکه نقود، مکیل، او موزون. نو هغه په عقد اجاره کنبی هم اجرت کیدې شى. **دلیل** ځکه چه اجرت د نفع قیمت دى. لکه څنگه چه په عقد بیع کنبی د مبیع ثمن وى. نو اجرت به د مبیع په ثمن باندې قیاس کولې شى.

ما یصلح ثمناً یصلح اجرة او کوم خیز چه په عقد بیع کنبی د ثمن کیدلو لائق نه دې. په اجاره کنبی هغه هم اجرت کیدې شى. لکه مثلاً هغه اصلی خیزونه کوم چه د مثلی خیزونو څخه نه دى مثلاً خاړوی او عددیات متفاوته، چه دا په اجاره کنبی اجرت کیدې شى. حالانکه په عقد بیع کنبی ثمن نشى کیدې. **دلیل** ځکه چه بیوع کنبی دا خبره ثابت شوې ده. چه اموال په درې قسمه وى. ① یو ثمن محض لکه دراهم، ② دویم مبیع محض لکه هغه اعیان کوم چه د ذوات الامثال څخه نه دى. ③ دریم هغه کوم چه ددې دواړو په مینځ مینځ کنبی دى. لکه مکيلات او موزونات.

نود صاحب کتاب دا وئیل چه **قوله**: وما جازا ان يكون ثمنًا في البيع جازا ان يكون اجرة.... په دې سره د غیر ثمن نفی نه کیږی. ځکه چه اجرت خو مالی عوض دې. نو کوم خیز چه مال وى. او عوض کیدې شى. نو هرداسې خیز اجرت هم کیدې شى. په خلاف د ثمن چه ثمن هغه ته وائی. کوم چه دچا په ذمه واجب وى. د فیختص بما یثبت الذمة کالتقود.

د منافع معلومولو درې طریقې

(وَالْمَنَافِعُ ثَارَةٌ تَصِيرُ مَعْلُومَةً بِالْمَدَى أَوْ مَنَافِعُ كُلِّ د مودی په ذریعه معلومیږی. گَا سَتَجِبُ الدَّوَى، لِّلْمَكْنَى لکه په اجرت باندې اخستل. کورونه لپاره د اوسیدلو، وَالْأَرْضِينَ لِلزَّرَاعَةِ او زمکې لپاره د زمیندارۍ. قِیَصُ الْعَقْدِ عَلَى مَدَى مَعْلُومَةٍ نو صحیح کیږی عقد په موده معلومه باندې. أَى مَدَى گَاث) کومه موده چې هم وى.

تذریع د اجاره د صحت لپاره مزدوری او منفعت دواړه معلومیدل ضروری دى. د مزدوری په معلوم کیدلو کې خو هیڅ خفاء نشته. البته په منفعت معلومیدلو کې څه خبره مخفې ده. په دې وجه هغه بیانوی. د منفعت معلومیدلو درې طریقې دى. اول داچه د هغې موده بیان کړې شى. چه مودی بیانولو سره د نفع مقدار معلومیدل یوه لازمی خبره ده. په دې شرط چې منفعت متفاوت نه وى. مثلاً د کور په اجاره کې دا بیانولو، چه د دومره مودې پورې د رهاش (اوسیدلو) لپاره دى. او که منفعت متفاوت وى. لکه زمکه نې د زمیندارۍ لپاره اجاره باندې واخستله. نو د مودې معلومیدلو سره سره دا هم ضروری ده. چه په دې کې به د کومې غلې کرونده کوی هرکله چې نې داخبره بیان کړله. نو اوس که موده کمه وى. او که زیاته وى. چه څه هم معین کړې شى. اجاره به صحیح وى.

په ذخیره کتاب کې دى. که د اجارې دومره موده نې معین کړله. چه دغه وخته پورې به په دوی کې یو هم ژوندې پاتې نشى. نو اجاره به صحیح نه وى. د قاضی ابوعاصم عامری فتوی هم داده. ځکه چې د

احکامو په حق کې د غالب حکم د یقین پشان دې، نو اجاره مزید شوه، او تایید مبطل د اجاره وی. خود امام خصاف رحمته الله علیه په نیز جائز ده. ځکه چې اعتبار د لفظ دې، او هغه د وخت تقاضه کوی. پاتې شوه د مودې نه وړاندې په دوی کې د یوکس ژوندی نه پاتې کیدل، نو ددې هیڅ اعتبار نشته. چه مستاجر د خپل ملک کیدلو دعوه اونگرې... هو المختار للفتوی... د بلخ مشانخو هم دا اختیار کړې ده. نورو مشانخو د دریو کالو نه زیات هم جائز ګرځولې ده. خو په دې صورت کې به حاکم اړخ ته مرافعه کول وی. چې هغه دا ماته کړی. د فقیه ابواللیث رحمته الله علیه فتوی هم په دې ده.

په نفس عقد سره منافع معلومول

(وَأَن تَصِيرَ مَعْلُومَةً بِالْعَمَلِ وَالتَّهْمَةِ أَوْ مَنَافِعَ كُلِّهِ كَلَهُ بِهٖ عَمَلٌ أَوْ بِهٖ نَوْمٌ اخْتَلَوْ سِرَهُ مَعْلُومِيْرِي. كَسَنَ اسْتَأْجَرَ جَزْءًا عَلَى صَبِيْعٍ ثَوْبٍ لَّكِهِ يُوَكِّسُ بِهٖ اجْرَتَ بَانَدِي يُو سِرِّي دَدِي لِبَارِهِ اُونِيُولُو. چِه دده کپړه رنگ کړی. اَوْ خِيَا طَلَبَتْ ثَوْبٍ يَا دَدِي د گندلو دپاره. اَوْ اسْتَأْجَرَ دَابَّةً يَا نَبِي نَبِي بِهٖ كِرَايَهٗ بَانَدِي سَوَارِي وَاخْتَلَهٗ لِيَحْمِلَ عَلَيْهَا مِقْدَارًا مَعْلُومًا چي بار کړي په دې باندې يو معلوم مقدار الی موضع معلوم، تريو ځانې معلومه پورې اَوَرِ كَبَّيْهَا مَسَافَةً مَعْلُومَةً) ايا سورشي په دې باندې يو معلوم مسافه پورې.

هل اللغة: صبيغ: رنگ کول، خياطة: گندل،

تدريج: د منافعو معلومولو دويمه طريقه هغه عمل بيان کړې شی. دڅه لپاره چې اجاره مطلوب ده. لکه دکپړې رنگ کول، او وينځل، يا زرګري، يا په څاروی سوريډل، يا بوج اوچتول، وغيره. چه په دې سره هم منفعت معلوميږي. په دې شرط چې دا خبرې په داسې طريقه بيان کړې شی. چه روسته جګړه پيدا نشی. مثلاً په رنگ کولو کې کپړه، او ددې رنگ بيانول، چې سور مطلوب دې. او که زير پکار دې. دغه شان په گندلو کې د گندلو قسم بيانول، و، علی هذا القياس،،
دليله: ځکه کله چې ده کپړه، د رنگ کولو رنگ، ددې مقدار، د گندلو جنس، کوم شی به چې بار کوی دهغي مقدار، او جنس او مسافه بيان کړو. نو منفعت معلوم شو. نو عقد به صحيح وی.

وَرَمَّا يُقَالُ: اَوَكَلَهُ دَاسِي وَنَبِلَى شَى. اَلْاِحَارَةُ قَدْ تَكُونُ عَقْدًا عَلَى الْعَمَلِ چې اجاره کله به عمل باندې عقد وی. گَا اسْتَأْجَرَ الْقَصَا وَالْقَصَا لِدَهْوِي لَكِهِ دَهْوِي يَا دَرَزِي په اجاره باندې اخستل. وَلَا يَدْرَأُ أَنْ يَكُونَ الْعَمَلُ مَعْلُومًا بِهٖ دې کي د کار معلوميدل ضروري دی. وَذَلِكَ فِي الْأَجِيرِ الْمُشْتَرَكِ، اودا په اجير مشترك کې کيږي.

تدريج: صاحب د کتاب د اجاره کوم ويش ذکر کړې دې. هغه درې قسمونه دي. او صاحب د اسرار قاضي ابوزيد، او صاحب د تخفه وغيره مشانخو دوه قسمونه بيان کړي دي. او داسې نې ونيلي دي. چه اجاره کله کله به عمل باندې واقع کيږي. لکه دهويي يا درزي په اجاره باندې اخستل. په دې صورت کې د کار معلوميدل ضروري دی. اودا اجاره په اجير مشترك کې کيږي. او کله کله اجاره په مفت باندې واقع کيږي. چه دا په اجير خاص کې کيږي. په دې کې وخت بيانول ضروري دی.
اعتراض: په دې ويش باندې اعتراض کيږي. چه د کتاب الاجاره په پيل کې دا خبره تيره شوې ده. چه عقد اجاره داده. چه د منافعو په عوض کې واقع کيږي. نو ددې ويش عقد علی العمل او عقد علی المنفعت اړخ ته څنگه صحيح کيدې شی؟

جواب: دادي چه ددي ويش عبارت د هيرې په وجه ليكلي شوې دي. او مراد دادي چه اجاره كله كله د كار په نفع باندې واقع كيږي. او كله پخپله د خيزونو په نفع باندې كيږي.

(وَأَن تَصِيرَ مَعْلُومَةً بِالْتَّعْيِينَ وَالْإِشَارَةِ) او كله منفعت معلوميدل ضروري دي. په معين كولو يا اشاره كولو سره. كَمَنْ اسْتَأْجَرَ زَجَلًا، لكه يو كس يو سرې په اجاره باندې واخستلو. لِيَنْقُلَ هَذَا الطَّلْعَ إِلَى مَوْضِعٍ مَعْلُومٍ، چې هغه دا غله يو معلوم ځاني پورې يوسي.

تفسير: قوله: د منافع معلومولو دريمه طريقه قوله: بِالْتَّعْيِينَ وَالْإِشَارَةِ .... د منافعو معلومولو دريمه طريقه داده. چه ددي تعيين يا دي ارځ ته اشاره او كړې شي. چه دا شئ فلاني ځاني ته رسول دي. دليله: څكه چې كله اجير دا شئ اوكتلو. او ځاني نې هم اوپيژندلو. نو منفعت معلوم شونو عقد به هم درست وي.

د كورونو او دوكانونو په كرايه د وركولو حكم

(وَيَجُوزُ اسْتِجَارُ الدُّوَارِ وَالْحَوَانِيتِ لِلْمُسْكِنِ) جائز دي كورونو او دوكانونه په كرايه باندې اخستل د اوسيدلو دپاره، (وَأَنْ لَمْ يُبَيَّنْ مَا يُعْمَلُ فِيهَا) اگرچه بيان نه كي (نكړي) هغه كار كوم به چې په دي كي كوي.

تفسير: د كور او دوكان اجاره صحيح ده. اگرچه هغه كار بيان نكړي. كوم چې په دي كي كولې شي. څكه چه په دي كي عمل متعارف رهانش او اوسيدل دي. چه دا په اختلاف د عامل سره نه مختلف كيږي. او امر متعارف د مشروط پشان دي. په دي وجه اجاره صحيح ده.

وجه القياس: خودا استحسانا دي. د قياس په رو سره جائز نه دي. څكه چې كور او دوكان كي مختلف كارونه كيدلي شي. نو معقود عليه مجهول شوه. وجه د استحسان داده.

(وَلَهُ أَنْ يُعْمَلَ كُلُّ شَيْءٍ) او هغه هر كار كولې شي. (إِلَّا الْحَدَّادَةَ وَالْقَصَّارَةَ وَالطَّحْنَ) مگر هنگري (لوهاري)، د هوبی توب، او ميچن به نه كوي

تفسير: اوس مستاجر چې كوم كار غواړي كولې شي. (په دي شرط چې په دي سره عمارت او بنيادونو ته نقصان او نه رسېږي. لكه اودس يا غسل كول، خپلې كپړې وينخل، لرگي ماتول، سامان ايځودل وغيره) څكه چې عقد مطلق دي. البته اهنكر (لوهار)، د هوبی د ريښمو كپړو، او غټه ميچن لگونكي د خلقو غلې اوږه كولو والا به نه اوسوي. دليله: څكه چې دي كارونو سره عمارت كمزوري كيږي. نو عقد مذكور اگرچه مطلق دي. خو د دلالت په طور به ددي كارونو نه علاوه سره مفيد وي.

د زمكې په كرايه د اخستلو حكم

(وَيَجُوزُ اسْتِجَارُ الْأَرْضِ لِلزَّاعَةِ) او جائز دي زمكې په كرايه باندې اخستل د زمينداري دپاره.

تفسير: جواز استجار الارض للزراعة: زمكې دروندې لپاره اجاره باندې اخستل جائز دي. دليله: څكه چې زمكې سره په عامه توگه (عام طور) باندې هم دا فائده حاصلولې شي. چه په دي كي كړونده او كړې شي. او دا فائده پخپله مقصود وي.

(وَالْمُسْتَأْجِرُ الشَّرْبِ وَالطَّرِيقِ، وَأَنْ لَمْ يَشْكُرْ ط) او مستاجر لپاره به وي. د اوبو برخه او لاره اگرچه ددي

شرط نه وي کړې.

تدريجاً «جواز الشرب والطريق للمستاجر» اوس به مستاجر ته د زمکې اوبه کولو اوبه، او دې ته د ورتلو لاره هم ملابريږي. اگرچه ده په اجاره کې ددې شرط نه وي کړې. **دليله** څکه چې اجاره خو انتفاع لپاره منعقد کېږي. حالانکه د اوبو برخه او لارې نه بغير نفع حاصلول ممکن نه دی. نو دا دواړه شيان به په مطلق عقد کې داخل وي. **خلاص حکم البيع في هذه المسئلة** په خلاف د بيع، چې په دې سره ملک رقبه مقصود وي. فی الحال نفع اخستل مقصود نه وي. تردې چې د اسپي د بچي اود جبه زمکې بيع جائز ده. او اجاره جائز نه ده. نو په بيع کې به د حقوقو ذکر کولو نه بغير د اوبو برخه او لاره داخل نه وي.

(وَلَا يَصِحُّ الْعَقْدُ أَوْ عَقْدٌ بِهِ صَحِيحٌ نَهَى. حَتَّى يُكْتَمَى مَا يُزَوَّرُ فِيهَا) اتردې چې بيان کړې هغه چې د څه کرونده به کوي په دې (زمکه) کې.

تدريجاً «عدم صحة العقد من غير بيان ما يزور فيها» د زمينداري په غرض د زمکې عقد اجاره جائزه. خودا جواز هغه وخت دې. کله چې هغه شئ بيان کړي. دکوم چې به دې په دې زمکه کې کرونده کوي.

دليله څکه چې د زمکې اجاره کله د زراعت لپاره وي. او کله د عمارت جوړولو، وټو لگولو، خيمې خښولو وغيره لپاره وي. بيب د کوم شئ کرونده چې کولې شي. هغې کې کمې زياتي کېږي. لکه غنم، اوربشي، جوار، اوربزي، وغيره. چه په دې کې بعض شيان زمکې لپاره نقصان ده وي. او بعض ضررناک نه وي. په دې وجه ددې تعين ضروري دي. چه روسته جگړه پيدا نشي.

(أَوْ يَقُولُ عَلَى أَنْ يُزَوَّرَ فِيهَا مَا شَاءَ) ايا ووايي چې په دې شرط چې کړی به په دې کې چې څه غواړي.

تدريجاً «صورة جواز العقد» البته که هغه دا ونيلى وي. چه د کوم شئ غواړي. کرونده کوه. نو په دې صورت کې چې څه غواړي. زمينداري کولې شي. **دليله** څکه چې هرکله مالک مستاجر ته اختيار ورکړو. نو د هيرې په وجه چې کومه جگړه پيدا کيدې شوه. هغه لرې شوه. د امام مالک او امام شافعي رحمهما مذهب هم دادې. (وعن شريح انه لا يصح حتى يبين ما يزور فيها). (۴)

د عمارت جوړولو يا وټو لگولو لپاره د زمکې په کرايه باندې د اخستلو حکم

(وَيُجْزَأُ أَنْ يَسْتَأْجِرَ السَّاحَةَ الْبَيْتَ فِيهَا جَائِزٌ دَهْ حَوْلِي (ميداني) زمکه کرايه باندې اخستل، د عمارت جوړولو، اوايقوس فيها أَوْ شَجَرًا ايا د کجورو وټې يا ميوه دارې وټې لگولو دپاره،

هل اللغة: ① ساحه: چوک، حويلي (ميداني) زمکه ② بناء: تعمير کول، آبادول، ③ يغوس (ض) غوسا: وټې لگول، نغل: د کجورو وټې،

تدريجاً «جواز استئجار الساحة للبناء» که د عمارت جوړولو يا وټو لگولو لپاره زمکه په کرايه باندې واخلي. نو صحيح ده. **دليله** څکه چې دا هم داسې منفعت دې. کوم چې په زمکه کې مقصود وي.

(فَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّةُ الْإِجَارَةِ قَبْلَ أَنْ يَمْلَأَ الْبِنَاءَ عَوَاقِرُ نَوْضِرٍ) نو ضروری به وی مستاجر لپاره د اچه وړان کړی عمارت، او اوباسی ونې، وُسْلَمَهَا قَارِعَةً او حواله کړی خالی زمکه،

نضیر: د اجارې موده پوره کیدلو نه روسته به مستاجر خپل عمارت وړانه وی. ونې به اوباسی. او خالی زمکه به مالک ته حواله کوی. یعنی هغه به په دې مجبوره کولې شی. اود زمکې مالک به د نقصان ضامن هم نه وی.

دلیل: د عمارت او ونو لپاره هیڅ انتهای معلوم نه ده. نو په اجاره باقی ساتلو کې د زمکې د مالک ضرر دی.

(الْأَنْ يَخْتَارَ صَاحِبُ الْأَرْضِ أَنْ يَغْرِمَهُ قِيمَةُ ذَلِكَ مَقْلُوعًا قِيَمًا مَلِكِهِ خُودًا) چې اختیار کړی. د زمکې مالک د ولاړ فصل قیمت ورکول او مالک کیدل، (أَوْ يَرْضَى بِتَرْكِهِ عَلَى خَالِيَةٍ رَاضِي شَى ددې پخپل حال باندې په پریښولو. قِيَمُوتُ الْبِنَاءِ هَذَا وَالْأَرْضُ هَذَا) نو عمارت به دده او زمکه به دهغه وی.

نضیر: صورة الجواز: اوکه د زمکې مالک د وړان عمارت، او اوبشکلو شوو ونو قیمت ور کولو باندې راضی شی. نو دا هم کیدې شی. نو د قیمت ور کولو نه روسته به دې د عمارت او ونو مالک وی. اوکه مالک عمارت او ونې پخپله زمکه باندې پرېږدی. نو دا هم جائز ده. په دې صورت کې به زمکه د مالک وی. او عمارت او ونې به د مستاجر وی.

دلیل: ځکه چې حق خو د زمکې د مالک دی. نو هغه ته اختیار دې چه خپل حق حاصل نکړی.

د سوریډلو او بوج راوړلو لپاره د خاروی په کرایه باندې د اخستلو حکم

(وَيَجُوزُ اسْتِجَارُ الدَّوَابِّ لِلرُّكُوبِ وَالْحَمْلِ) او جائز دی خاروی په کرایه باندې اخستل، د سوریډلو او بوج راوړلو دپاره،

هل اللغة: دواب: د دابة جمع ده، خاروی، یوگب او گایا: سوه رول، ركب (ض) وگوب: سوریډل، لیس، اغوستل، عطف (س) عطف: هلاکیدل، يتعداه تعديا: تجاوز کول، عفار: جانیداد.

نضیر: استیجار الدواب للركوب: حیوان (خاروی) د سوریډلو او بار اړولو لپاره اجاره باندې اخستل جائز دی.

دلیل: ځکه چې دا معلوم او مقصودی منفعت دی.

(فَإِنْ أَطْلَقَ الرُّكُوبُ نَوْضِرٍ مَقْلُوعًا قِيَمًا مَلِكِهِ خُودًا) جَاَزَلَهُ أَنْ يَرْكَبَهُ مَنْ شَاءَ) نو جائز دی دده لپاره دا چې سواره کړی چې څوک غواړی. (وَكَذَلِكَ إِذَا اسْتَأْجَرَ تَوْبًا لِلْغَنِيِّ دغه شان که کپړه نې اجرت باندې اغوستلو لپاره واخستله. وَأُطْلِقَ او معین نې نه کړه.

نضیر: حکم الرکوب عند الاطلاق: اوس که عقد مطلق وی. نو مستاجر چې څوک غواړی. سوریډلې شی.

دلیل: اطلاق باندې عمل کولو دپاره ځکه چې په عقد کښې مطلق رکوب ذکر شوې دې نو په دې کښې هر صورت راغلو.

(فَإِنْ قَالَ: لَهُ أَوْ كَيْ وَنِيلَ هُفَ) د څاروی مالک، ته. عَلَيَّ أَنْ يَرْكَبَهَا فُلَانٌ چې په دې شرط چې فلاني به سوړېږي. أَوْ يَكْبِسُ الثَّوْبَ فُلَانٌ یا به کېږه فلاني سړې اغوندي. فَأَرْكَبَهَا غَيْرُهُ بیا نې بل څوک سواره کړل. أَوْ الْبَسَهُ غَيْرُهُ یا نې کېږه بل چاته واغوستله. دَكَانَ ضَامِعًا) نو ضا من به وی. اَنْ عَطِبَ الدَّيَاةُ که هلاکه شوه سورلۍ کېږه ضائع شوه. او تلف، الثوب او که خرابې شوې جامې. وَكَذَلِكَ كُلُّ مَا يَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الْمُتَعَمِّلِ او هم داسې دی هر هغه شی کوم چې مختلف کیږي. د استعمالونکي په اختلاف سره.

تدریج: حکم خلاف ما عینه فی القصد که یو کس د چا نه سورلۍ په کرایه واخستله چې په دې باندې به فلاني متعین کس سوروم او یا یې ترې جامې په کرایه واخستلې چې دا به فلاني معین کس اغوندي. د دې نه پس هغه د معین کس نه سوا بل څوک په هغې باندې سور کړل یا یې هغه جامه د معین کس نه سوا بل چاته واغوستله او سورلۍ هلاکه شو یا جامې او شلیدې نو په دې دواړو صورتونو کېنې به مستاجر ضامن او تاوانی وی

دلیل: ځکه چې خلق متفاوت وی. په سوریدلو او اغوستلو کې. نو تعیین صحیح شواو مستاجر لپاره ددې نه تجاوز کول جائز نشو.

فَأَمَّا الْعَقَارُ وَمَا لَا يَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الْمُتَعَمِّلِ باتې شو جائیداد او هغه شی کوم چې د استعمالونکي په اختلاف سره نه مختلف کیږي. إِذَا اشْرَطَ سَكَنِي وَأَجِدُنُو كَهْ په دې کې نې د چا اوسیدل شرط کړو. فَلَهُ أَنْ يُكَبِّنَ غَيْرَهُ نو دې بل څوک اوسولې شی

تدریج: حکم ما لا یختلف باختلاف المستعمل څو که هغه پخپله سور شو. یا هغه بل څوک سواره کړل. نو ددې نه روسته بل څوک نشي سورولې.

دلیل: ځکه چې اصل اطلاق سره هم دا مراد متعین شو. او په سوریدلو کې چونکه د خلقو حالات متفاوت کیږي. نو گو یا هغه په سوریدلو کې دا سړې صراحت سره بیان کړې وو. هم دا حکم د کېږې د اجارې دې.

د بوج نوعیت او مقدار یانولو نه روسته د بل قسم بوج بار کولو حکم

(وَإِنْ سَمَى تَوْعًا وَقَدَّرَ أَمَلًا وَمَا يَحْتَمِلُهُ عَلَى الدَّائِبَةِ که بیان کړی نوع او معلوم مقدار کوم چې په څاروی باندې بار کوي. مِثْلُ أَنْ يَقُولَ خَمْسَةُ أَفْرِزَةٍ حِنْطَةٍ مِثْلًا وې ونیل. چه د غنمو پنځه قفیزه، فَلَهُ أَنْ يَحْمِلَ مَا هُوَ مِثْلُ الحِنْطَةِ فِي الْعَمْرِ أَوْ أَقَلُّ نو هغه بار کولې شی. داسې شی چې هغه د غنمو پشان وی په ضرر کې، یا ددې نه کم وی. گَالِثِيْرٍ وَالتَّيْمِيْنِ) لکه اوربشي او کونخلي،

تدریج: جواز حمل ما یسوی فی الوزن ۱ یو سړی یو حیوان (څاروي)، په کرایه باندې واخستلو. او په دې کې چې کوم بوج بار کوي. د هغې نوع او مقدار نې بیان کړله. مثلاً دا چې دوه منه غنم به بار کوي. نو هغه په دې باندې د غنمو پشان بل څه شی مثلاً دوه منه اوربشي هم بار کولې شی. دغه شان کوم شی چې ددې نه سپک وی. لکه کونخلي وغیره، هغه هم دوه منه بار کولې شی.

دلیل: ځکه چې موخې مستاجر ته د څومره بوج اوړلو اجازت کړې دې هغه څومره بوج چې پرې مستاجر بار کړی نو دا د اجازت لاندې داخل دی. ځکه چې څه تفاوت او فرق په کېنې نشته او که د

هغې نه کم بوج بې پرې بار کړی وی نو بیا خو د ماجر هډو څه اعتراض نشی پاتې کیدې بلکه هغه به په دې زیات خوشحاله وی چې ما سر بې د څومره بوج اورلو خبره کړې ده د هغې نه کم بوج پرې ادری

(وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَحْمِلَ مَا هُوَ أَفْزَرُ مِنْ الْحِنْطَةِ وَادَّاهُ تَهْدَةً أَوْ تَحْتَارَ نَشْتَهَ جِهَ بَار كَرِي دَاسِي شَي كُوم چي د غنمو نه زیات ضررناک وی. گالېلېج والکېډي والرصاص لکه مالگه او اوسپنه، او تانبه

تخریب: عدم جواز حمل یا نقل: خو کوم شئ چې د غنمو نه زیات نقصان ده وی. هغه نشی بار کولې لکه اوسپنه او مالگه وغیره.

دلیل: ځکه چې ماجر په دې سره راضی نه دي چې کومه خبره د هغه سره د بوج اورلو شوې ده دهغې نه زیات بوج دهغه په سورلي باندې بار کړې شی.

(وَإِنْ اسْتَأْجَرَكَاهُ حَيوان (څاروي)، ددې لپاره په کرایه باندې واخستلو. لِيَحْمِلَ عَلَيْهَا أَثْمًا چي په دې به مالوج بار کوي. چه ددې وزن ئې بیان کړو. فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَحْمِلَ مِثْلَ وَزْنِهِ حَيْدًا: نو هغه ته دا اختیار نشته. چه ددې په وزن اوسپنه بار کړی.

تخریب: عدم جواز حمل الحديد مكان القطن: که مستاجر د ماجر سره خبره دا کړی وی چې زه به د کرایه په دې سورلي باندې مالوج بار کوم نو د مستاجر دپاره جائز نه ده چې هغه د مالوجو په ځانې د مالوجو د وزن برابر په هغې باندې اوسپنه بار کړی

دلیل: ځکه چې ډیر ځله اوسپنه زیاته ضررناکه وی. هغه داسې چې اوسپنه په یو ځانې باندې راجمع شوی وی او مالوج په ټوله شاه باندې خواره وی بله دا چې مالوجو باندې د هغې د نرموالی د وجې شاه نه خوږیږي او په سپنه د هغې د سختوالی د وجې شاه خوږیږي نو که دا جائز نه ده چې د مالوجو په ځانې پرې اوسپنه بار کړی او که بار یې کړه او څاروی ته څه نقصان اورسیدو مستاجر نه به توان اخستلی شی

(وَإِنْ اسْتَأْجَرَ هَالِكًا كَبْهًا حَيوان (څاروي)، ئې د سوریدلو لپاره په کرایه باندې ئې واخستلو. فَأَرَدَ مَعَهُ رَجُلًا وَدَّادَ خَانَ شَاتِهَ ئې بل څوک سواره کړل. فَطَبِئَتْ أَوْ هَغَ هَلَاكَ شَوْ. ضَمِنَ نِصْفَ قِيَمَتَيْهَا ددې د نصف قیمت به ضامن وی. إِنْ كَانَتْ الدَّابَّةُ يُطْفِئُهَا كَهَ جَرْتَهَ څاروی د دې دواړو د اورلو طاقت لرلو وَلَا يُعْتَبَرُ بِالنَّقْلِ) او د بوج اعتبار به نه کیږي.

تخریب: ارکاب غیره معه: د متن نه صورت د مسئلې واضح دي څه مشکل نه دي
دلیل: ① ځکه چې کله کله د سپک سوریدونکی نا پوهتیا حیوان (څاروي) خرابه وی. او کله کله د دروند سؤی د هوښیارتیا د وجې سوریدل په دې باندې آسان وی. ② اوبله د دې وجې هم چې سرې وزنی شئ نه دي. نو دده وزن پیژندل ناممکن دی. نو د سوارلو شمیر معتبر شو.

(وَإِنْ اسْتَأْجَرَ هَالِكًا لِيَحْمِلَ عَلَيْهَا مِقْدَارًا مِنَ الْحِنْطَةِ که په کرایه ئې واخستلو د غنمو د یو مقدار بار کولو دپاره. فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَثْمًا كَثِيرًا ددې نه زیات بار کړو. فَطَبِئَتْ أَوْ هَغَ هَلَاكَ شَوْ. ضَمِنَ مَا زَادَ مِنَ الثَّقَلِ) (نود زیاتی بوج په اندازه به ضامن وی

تخریب: حمل ما زاد من الوزن: صورت د مسئلې دا دي که ماجر مستاجر ته په اته سوه روپۍ کرایه باندې څاروي ورکړو چې ته به په دې باندې مثلاً یو من غنم بار کوې او هغه پرې یو نیم من غنم بار

کړلو او څاروي هلاک شونو هغه مستاجر به د نیم من د زیاتوالی په مقدار تاوانی کولې شی کومې چې څلور سوه روپۍ دی

دلیله ځکه چې هغه په داسې زیاتۍ بوج سره هلاک شو. د کوم چې ده ته اجازت نه وو شوې یعنی نیم من وزن او په هغه بوج سره هم د کوم چې ده ته اجازت شوې دې چې یو من غنم دی نو دا هلاکت به په دواړو تقسیمولې شی او د زیاتۍ وزن د حصې مطابق به مستاجر تاوانی کولې شی چې په مذکوره صورت کښې څلور سوه روپۍ دی

د څراغې څاروي د هلاکولو مسئله

(وَأَنَّ كَبِيرَ الدَّائِيَةِ بِلَجَائِمِهَا كَمَا رَأَيْتُ بِلِكُلِّ حَيَوَانٍ (څاروي، ددې د واگو نه. أَوْفَرِيَهَا نِي د اوهلو. فَعَطِبْتُ أَوْ هَغَ هَلَكَ شَوْ. ضَمِنَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) نو ضامن به وی. د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز.

توضیح هلاک الدایة بالکبح والضرب که د مستاجر په وهلو یا په واگو راښکلو سره سوارلی هلاک شوه. نو د امام صاحب رحمته الله علیه د مسلك مطابق مستاجر باندې د کل قیمت تاوان راځي.

دلیله دلیل دادي چې د مالک د اړخه اجازت د سلامتیا شرط سره مقید دې. او ده د هغې خلاف کړې دی. ځکه چې د داسې وهلو او واگو راښکلو نه بغیر چلول ممکن وو. وهل او واگې راښکل خو د تیز تللو لپاره وی. نو په دې کې اجازت د سلامتیا شرط سره مقید دې.

العقیدې علیه لکه څنگه چې په عامه لاره کې بوتلل جائز دی. په دې شرط چې سلامتیا سره وی. تردې که د چا نقصان او کړې. نو ضامن به وی.

وَلَكُلِّ: ابویوسف و محمد صاحبین رحمته الله علیهم فرماني. لَا يَضْمَنُ، چې ضامن به نه وی.

توضیح مذهب الصحابین صاحبین او ائمه ثلاثه رحمته الله علیهم فرماني. که ده داسې اووهلو یا نې داسې واگې راښکلي. کوم چې د دستور او عرف خلاف دی. نو تاوان به لازم وی. گنې لازم به نه وی.

دلیله ځکه چې کوم کار متعارف وی. هغه د مطلق عقد لاتدي داخل وی. نو دا فعل دده په اجازت سره او موندلې شو. نو ضامن به نه وی.

المختار للفتوی په در مختار کې دی. چې فتوی د صاحبینو رحمته الله علیهم په قول ده. او په غایه البیان کې د تتمه په حواله سره منقول دی. چې امام ابوحنیفه رحمته الله علیه هم دې اړخ ته رجوع کړې وه.

د اجیر اقسام

(وَالْأَجْرُ أَوْ عَلَى فَتْرَتَيْنِ: ١. اجیر په دوه قسمه وی. أَجِيرٌ مُشْتَرَكٌ، اجیر مشترک وَأَجِيرٌ خَاصٌّ، او اجیر خاص. قَالَ مُشْتَرَكٌ مَنْ لَا يَسْتَحِقُّ الْأَجْرَ قَدْ أَجِيرَ مُشْتَرَكٌ هَغَ دې. چې هغه د اجرت نه مستحق کیږي. حَتَّى يَقَعَلَ كَالْمَبَاغِ وَالْفَصَايَ) تردې چې کار او کړی. لکه د کپړې رنگ کونکې او د هوښی،

توضیح قسمي الاجیر ١. اجیر په دوه قسمه وی. یو اجیر مشترک، او بل اجیر خاص. اجیر مشترک هغه دې چې د عمل نه روسته د اجرت مستحق کیږي. که د ډیرو کسانو کار کوی. لکه درزی، کپړه رنگ کونکې، او د هوښی وغیره. یا د یو کس کار کوی. د تعین د وخت نه بغیر، یا په تعین د وخت سره. خود عمل د تخصیص نه بغیر. دا مستاجر چونکه د عامو خلقو کار کوی. په دې وجه ده ته اجیر مشترک

(١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كَذَا فِي مَطْلَعِ الْأَجْرِ (٥٢٦/٣) وَرَوَاهُ (٢٧٦/٥) وَجَمَعَ الْأَمْرَ (٥٢٦/٣) وَالْعَايَةَ (٢٩٦/٨) وَنَتَاجِ الْأَلْكَارِ (٣٠٨/٨) نَفَا عَنْ الْقَوْلِ الرَّاجِحِ (٢٢٨/٢)

وانی.

⑦ د اجیر خاص دوئم نوم اجیر واحد دی. دا هغه کس ته وائی. چه هغه د یو معین وخته پورې صرف د یو مستاجر کار کوی. دا خپل خان د عقد په موده کې پیش کولو سره د اجرت مستحق کیږی. که عمل اوکړی. او که اونکړی. د دواړو احکام روسته راروان دی.

د اجیر مشترک احکام

(وَالْمَسَاغُ أَمَانَةٌ فِي يَدِ إِنْ هَلَكَ أَوْ سَامَانَ أَمَانَتٌ وَی. دده سره، که هلاک شی. لَمْ يَضْمَنْ شَيْئًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ) نو ضامن به نه وی. د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز

نسخ: «المتاع امانة في يد الاجير المشترك» اجیر مشترک سره چې کوم مال او سامان وی. که هغه دده د اختیار نه بغیر هلاک شی. نود امام صاحب، په نیز به دې ضامن نه وی. دا د امام زفر او امام حسن مذهب هم دی.

دلیل: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادي. چه اجیر مشترک سره شی امانت وو. او په امانت کې ضمان نه وی. (یؤیدة ما رواه الدار طقی لاضمان علی مؤتمن) وجه داده. چه ضمان یا خو په قصد سره د هلاکیدلو په وجه و اجیرې. یا د عقد په وجه و اجیرې. او دلته په دې دواړو خبرو کې یوه هم نه ده موجود شوې. تعدی (قصد) خو ځکه نشته. چه اجیر ته د مستاجر په اجازه سره قبضه حاصل شوې وه. او د عقد په وجه ضمان ځکه نشی کیږی. چه عقد واردیدل عمل باندي دی. په مال عین باندي نه دی. نو مال عین مضمون بالعقد نشی کیږی. هم دا وجه ده. که دا شی په داسې سبب سره هلاک شی. چه هغې نه بچکیدل ممکن نه دی. نو اجیر بالاتفاق نه ضامن کیږی. که مذکوره مال دده سره ضمانت کې وو. نو دې به ضرور ضامن کیدلو.

وقالایضاً

نسخ: «مذهب الصحابین» د صاحبینو رضی الله عنہم او امام مالک رحمته الله علیه په نیز او په یو قول کې د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز به ضامن وی. په هدایه کښې یې د دوی د مذهب مزید وضاحت داسې کړې دې البتہ که دا شی په یو داسې سبب سره هلاک شی. چه ددې نه بچکیدل ممکن نه وی. لکه دده پخپل مرګ مړ کیدل. یا اور لګیدل، یا د قاتل دینمن چور کول او بریادول وغیره.

داللهما: ① دلیل دادي. چه حضرت عمر او حضرت علی رضی الله عنہما دواړو به صانع او صباغ یعنی زرګر، او کپړه رنګ کونکې نه ضمان اخستلو. لکه چې حافظ بیهقی رحمته الله علیه په طریق د امام شافعی رحمته الله علیه د حضرت علی رضی الله عنہ نه روایت کړې دي. (انه کان یغسلن الصباغ والصائم وقال لا یصلح للناس الا ذالک.)^(۱)

② دا د صاحبینو رضی الله عنہم عقلی دلیل دی. چه د اجیر په ذمه ساتنه کول واجب دی. ځکه چې هغه د ساتنه نه بغیر کار نشی کولې. گویا چې ساتنه هم معقود علیه دی. او عقد معاوضه د معقود علیه د سلامتیا تقاضه کوی. نو کله چې مال عین په داسې سبب سره ضائع شی. چه د هغې نه بچکیدل ممکن وی. لکه

① القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في الحاشية (٢٦٦٣) وجمع الألف (٥٤٥٣) ورد غتار (٤٥٥٥) نقلاً عن

القول الرابع (٢٣٤٢)

② أما رواية علي رضی الله عنہ فاخرجه البیہقی في السنن الکبری (٢٠٢٦٦) رقم (١١٦٦٦) وأما رواية عمر رضی الله عنہ فاخرجه البیہقاری

في الإجارة باب (١٢)۔

غلا او غصب وغيره. نو دا به د اجير د اړخه کمی او بې پرواهي وی. نو ضامن به وی. البته که په داسې سبب سره هلاک وی. چه د هغې نه بچ کيدل ناممکن وی. مثلاً گډه (شپونکي) سره وزه پخپل مرگ مړه شوه. يا په عامه توگه (عام طور) باندې اور اولگيدلو. يا ډاکه پرېوتله. نو په دې صورت کي به ضامن نه وی. ځکه چې اوس د اجير د اړخه هيڅ بې غوري (او بې پرواهي) نشته.

الجواب عنه که ددې جواب دا دې. چه د ساتنه واجبيدل تبعاً دي. قصداً نه دی. ځکه چې د عقد واريديل د اجير مشترک په عمل باندې دی. ساتنه معقود عليه نه دي. نو ساتنه اصلی مقصود نه دي. بلکه هغه چونکه د عمل قانمولو وسيله ده. په دې وجه تبعاً مقصود ده. په دې وجه د ساتنه په مقابل کې هيڅ اجرت نه وي. په خلاف د هغه سړي چې هغه ته وديعت اجرت باندې ورکړې شوې وي. چه هغه باندې ساتنه قصداً واجب دي. تردې چې ددې په مقابل کې اجرت وي.

خلاصه دهغه که د اجير مشترک په ضامن کيدلو کې د صحابه کرامو ه اختلاف دي. د بعضو په نيز ضامن کيږي. او د بعضو په نيز نه ضامن کيږي. بلکه داسې هم ده. چه د يو سړي نه مختلف روايات رانقل دي. لکه د حضرت علي عليه السلام نه چې څنگه د اجير مشترک ضامن کيدلو روايت دي. هم ددوی نه عدم ضمان هم رانقل دي. په دې وجه بعضو متاخرينو فقهاؤ دا فتوی ورکړې ده. چه اجير او مستاجر دواړه چې په کوم مقدار باندې غواړي. خپل مينځ کي دې صلح اوکړي. فقيه ابوالليث رحمته الله ذکر کړي دي. چه فتوی د ابو حنيفه رحمته الله په قول ده. تاج الشريعه، شيخ مرغيناني او قاضي خان رحمته الله به هم په دې فتوی ورکوله. خو علامه زيلعي رحمته الله وغيره فرمائيلي دي. چه نن سبا فتوی د صاحبينو رحمته الله په قول ده. ځکه چې د خلق حالات بدل شوي دي. او د مالونو ساتنه هم په دې سره کيږي. چه د اجير نه ضمان واخستلې شي. د ائمه ثلاثه رحمته الله قول هم دا دي.

د اجير مشترک په عمل سره د هلاک شوي خيز د ضمان حکم

(وَمَا تَلَفَ بِعَمَلِهِ، او کوم چې ضائع شي. د اجير په عمل سره. كَتَفَرِقَ الثَّوْبَ مِنْ دَفْعِهِ لَكَ د کپړې شلیدل (د هوبې) په رابړولو (يا وهل) سره، وَذُلِقَ الْحَمَلُ د قلی (بار اوړونکي) خونیدل، وَالْقِطَاعُ الْحَبْلُ الَّذِي يَشُدُّ بِهِ الْبُكَارَى الْحَبْلُ د هغه رسی شلیدل په کوم کي چې کرایه والا بوج تري. وَغَرِقَ السَّفِينَةُ مِنْ مَدْيَاهَا مَضْمُونٌ). او د کشتی وويدل، دده په راځکلو سره. ددې ټولو خيزو به تاوان وی.

هل اللغة: تلف (س) تلفاً: پرياديدل، ضائع کيدل. تغريق: شلول فوق، رابړول، وهل. ذلق (س): خونيدل. حمل: قلی، بوج اوچتونکي. حبل: رسی. يشدشد: تړل. مکارى: خاړوی په کرایه باندې ورکونکې، حمل: بوج، سفينة: کشتی. هه: راځکل.

نزيح حکم المتلف بعمل الاجير که کوم شئ چې د اجير مشترک په عمل سره ضائع شي. هغه به ددې ضامن وی. لکه د دهبوب په رابړولو سره کپړه او شلېږي. يا د مزدور په خونيدلو، يا په کومه رسی چې بوج ترلې شوې وو. د هغې په شلیدلو سره مال ضائع شي. يا د کشتی بان (مانرگي) په غلطه طريقه کشتی راځکلو سره کشتی ووه شي. او مال غرق شي. نو په دې ټولو صورتونو کي به اجير مشترک ضامن وي. امام مالک، امام احمد، او ابن ابي لیلی رحمته الله هم ددې قائل دي. او دا د حضرت عمر، حضرت عبيدالله بن عتبة رضي الله عنه، اود قاضي شريح، حسن، او حکم رحمته الله نه هم نقل دی. (۱)

(۱) **مذهب الشافعي**:- د امام زفر او امام شافعي رحمته الله په نيز به ضامن نه وي. دا د حضرت عطاء او طاووس رحمته الله

دلیلہ کہ دلیل دادی، چه اجازت کی هغه عمل داخلیری. نیم چي عقد کی داخل وی. او هغه عمل صالح دی. مفسد عمل نه دی. ځکه چې عین شی کی دده د فعل اثر کوم چې په حقیقت کی معقود علیه دی. هغه د عمل صالح په ذریعه حاصلیری. مثلاً کپه کی د دوهوبی یا رنگ یا د بوتو اثر په هغه وخت پیدا کیږی. کله چې کار په تیک طریقه وی. او هم دا اثار په حقیقت کی معقود علیه دی. تردی که دا اثر د اجیر نه د علاوه په فعل سره حاصل وی. مثلاً درزی کپه په بل چا اوگندوله. یا رنگ کونکی کپه په بل چا رنگ کړله. نو اجیرت واجیږی. (په دې شرط چې پخپله د کار کولو شرط نه وی لگولې شوی). معلومه شوه. چه خرابونکی کار په اجازت کی داخل نه دی.

(إِلَّا أَنَّهُ لَا يَصِفُّنَ بِهِ نِيسَ أَمْرَهُو هغه سرې به ضامن نه وی. فَنَنْ عَرَفَ فِي السَّيْفَةِ كَوْم چې کشتی کی غرق شی. أَوْ سَقَطَ مِنَ الدَّابَّةِ یا د کرایي سوارلی نه راپریوخی. (او مې شی) لمریضمن نو نه به ضامن کیږی

تسريح «صورة استثنائية» دا د مخکنی قول (و ماتلف بعمله .... مضمون علیه) نه استثناء ده. مطلب دادی. که د اجیر مشترک په فعل سره څه هلاک شی. نو هغه به ضامن وی. خو صرف د مال به ضامن وی. د انسان ضامن به نه وی. نو که کشتی بان (مانرگی) بې طریقی کشتی راځکله. او په دې کی څوک غرق شو. یا د کرایي سوارلی نه راپریوتلو. او مې شو. نو اجیر باندې به دده د نفس تاوان نه وی. **دلیلہ** ځکه چې د نفس تاوان د عقد په وجه نه واجیږی. بلکله د قتلولو یا زخمی کولو جرم سره واجیږی. په دې وجه دا تاوان د قاتل عاقله (مددگار خاندان) باندې راځی. او کوم تاوان چې د عقد په وجه واجب وی. هغه عاقله نه برداشت کوی.

القول المرجوح که بعض حضرات فرمائی. دا د هغه کس په باره کی دی. څوک چې سوارلی باندې پخپله سور شی. او د سوارلی په شا باندې ښه مضبوط کینی. که ډیر ورکوټې ماشوم وی. چه هغه پخپله نشی کیناستلی. نو د هغه حکم د سامان پشان دی. خو صحیح داده. چه د لوټې او د وړوکی هیڅ فرق نشته. په هر صورت کی به اجیر د انسان ضامن نه وی. ابن سماعه د امام ابویوسف رحمته الله نه هم داسې روایت کړې دی.

د اکتیر علاج په وجه د بیمار یا د څاروی د ضمان حکم

(وَإِذَا قُضِيَ الْقَضَاءُ د زخمونو علاج کونکی) (داکتی رګ کلاؤ کړو. أَوْ بَرَعَ الْبَرَاءُ یا د څاروو معالج (داکتی) (څاروی نه) داغ اولگولو. وَلَمْ يَكْبَاؤْ الْمَوْضِعَ الْمُتَقَادَاو د خپل زخمی (معتاد) خانې نه زیات نشو. قَلَّا ضَمَانَ عَلَيْهِمَا فِيمَا عَطِبَ مِنْ ذَلِكَ نو په ده باندې تاوان نشته. د هغې کوم چې په دې سره هلاک شی. وَإِنْ تَجَاوَزَهُ فَمِنْ أَوْ كَهُ تَجَاوَزِي او کړو نو تاوانی کیږی به

تسريح «حکم عطب العیوان بعلاج المعالج» یو جراح (د زخمونو علاج کونکی) د یو کس رګ کلاؤ کړو. یا د څاروو علاج کونکی د څاروی په رګ کی داغ اولگوله. او کوم خانې چې داغ لگولې شی. د هغې نه زیات نشو. نو ددې په وجه چې کوم هلاکت وغیره راپیښ شی. د هغې به ضامن نه وی. **دلیلہ** د فساد او بزاغ (د زخم علاج کونکی او څاروو ته د علاج لپاره د داغ لگونکی) په ذکر شوی

عمل سره د نه ضامن کیدلو وجه داده. چه زخم د زیاتیدلو نه بچ کول دده د امکان (او طاقت) نه بهر دی. ځکه چې دا د طبیعتونو په قوت او کمزوری باندې مېنې دی. بعض طبیعتونه په تکلیف او سختی برداشت کولو کې قوی او مضبوط وی. او بعض کمزوری وی. نو د صحیح کار قید لگول ممکن نه دی. **فانله** دلته یوه عجیبه مسئله ده. او هغه دا که ختنه کونکی نانی حشفه کټ کړله. او مختون (سنت کړې شوې) ښه شو. نو په نانی باندې د پوره نفس دیت واجبیږي. لکه څنگه چې په ژبې پرې کولو کې دی. او که هغه مړ شو. نو نصف دیت به واجب وی. شمس الاتمه سرخسې رحمۃ اللہ علیہ پخپل مبسوط کې د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ د نوادر په حواله ددې دا وجه ذکر کړې ده. چه کله هغه ددې نه ښه شو. نو نانی باندې به د حشفه تاوان لازم وی. او حشفه یو داسې مقصود اندام دې. چه د بدن په اندامونو کې ددې هېڅ بدل نشته. نو ددې د عوض اندازه به نفس سره کولې شی. لکه څنگه چې ژبه کټ کولو کې کېږي. او کله چې هغه ددې نه مړ شو. نو د نفس هلاکیدل په دوه فعلونو (او حرکتونو) سره موجود شو. چه په دې کې یو کې دده اجازت دې. یعنی خرمن کټ کول. او دوئم فعل مضمون دې. یعنی حشفه پریکول. (فعليه نصف بدل النفس کذا الک) (پتایه)

د اجیر خاص احکام

(وَالْاجِيرُ الْخَاصُّ الَّذِي يَسْتَحَقُّ الْأَجْرَ قَاَوَ اجیر خاص هغه دې. چه د اجرت مستحق کېږي. بِشَلِيلِمْ نَقِيهِ فِي الْمَدَقَّةِ وَأَنْ لَمْ يَفْعَلْ خپل خان (د اجارې) په موده کې حاضرولو سره. اگر چې اوسنې کار نه وی کړي. گڼن استأجر جلا شهراً الْجَدْمَةُ أَوْ زَعَى الْغَنَمِ) لکه (مثلاً) په مزدورۍ کې واخستلو یوکس د یو میاشت خدمت دپاره یا د چیلو خړولو دپاره.

تدريج <الاجیر الخاص> دوئم قسم اجیر خاص دې. چه دې پخپله خپل خان د عقد په موده کې پیش کولو سره د اجرت مستحق کېږي. که دده نه مستاجر کار اخستې وی. او که نه وی. لکه هغه سترې چې د یو میاشت پورې کې د خدمت دپاره، یا د چیلو خړولو لپاره نوکر ساتلې وی. **وجه التسمیة وعلی الاجر**: اجیر خاص ته اجیر وحد هم وائی. ځکه چې دا د بل کس کار نشی کولې. ځکه چې په مقرر موده کې دننه دده پوره منافع هم ددې یو مستاجر مستحق شو. او پوره اجرت هم ددې منافعو په مقابل کې دې. په دې وجه ته د اجرت استحقاق وی. اگر چه کار مات کړې شی. په خلاف د اجیر مشترک، که د مستاجر د قبضه کولو نه وړاندې کار مات کړې شو. نو هغه د اجرت نه مستحق کېږي. لکه د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ نه نقل دی. که درزی د یو کس کپړه په یو درهم اجرت باندې اوگنډوله. بیا د مالک قبضه کیدلو نه وړاندې یوکس گنډول وړان کړل. نو درزی به د اجرت مستحق نه وی. او په یو خاص نوکر (اجیر خاص) باندې کې اوگنډوله. بیا مالک یا بل چا گنډول خراب کړل. نو نوکر به د اجرت مستحق وی.

(وَلَا فَعَمَانَ عَلَى الْاجِيرِ الْخَاصِّ فِيمَا تَلَفَ فِي يَدِهِ او ضمان نه وی. اجیر خاص باندې، دهغې کوم چې هلاک شی دده سره. وَلَا فِي مَا تَلَفَ مِنْ عَلَيْهِ) او نه د دهغې کوم چې هلاک شی. دده په عمل سره. إِلَّا أَنْ يَتَعَدَّى قَبْضَهُ مگر دا چې دې تعدی اوکړي یعنی قصدا هغه څیز هلاک کړي نو په دې صورت کې به اجیر ضامن کېږي

تدريج <حکم الاجیر الخاص> د اجیر خاص حکم دادې. که شی دده په قبضه کې هلاک شی. مثلاً دده نه غلا

شی. یا ورك شی. یا نې څوك په زبردستی واخلي. یا دده په عمل (او حرکت) سره ضائع شی. مثلاً بیلچ یا پهاورا سڅوځوره ماته شوه. یا د دهبوی نه کپړه اوشلیدله. یا غوښه په پخولو کې خرابه شوه. وروځ اوسوزیدله. نو په دواړو صورتونو کې به هغه ضامن نه وی. امام مالک او امام احمد رحمهما هم ددې قائل دی.

وجه عدم الضمان بالهالك في قبضة الاجير الخاص که د اجیر خاص په قبضه کې مال عین هلاک شی. نو د نه ضامن کیدلو وجه داده. چه مال دده په قبضه کې امانت دي. ځکه چې ده د مستاجر په اجازت سره په دې باندې قبضه کړې ده. او امین بلا تعدی نه ضامن کیږي. علامه مرغیناني رحمته فرمایلي دي چه دا د امام ابوحنیفه رحمته په نیز خو ښکاره دي. تردې چې د دوی په نیز اجیر مشترک نه ضامن کیږي. دغه شان د صاحبینو رحمهم په نیز هم دا حکم دي. ځکه چې د دوی په نیز اجیر مشترک ضامن ګرځول یو قسم استحسان دي. چه د خلق مالونه محفوظ شی. ځکه چې هغوی د میاشتو شیان اخلي. او د زیات اجرت

حاصلولو په غرض سره کار کوي. او په ساتنه کې اکثر بې پرواهي کوي. په دې وجه استحساناً ضامن کړې شو. چه مالونه په ساتنه پاتې شی. په خلاف د اجیر خاص، چه هغه د بل چا کار نه قبلوي. نو په دې کې ساتنه او سلامتی غالب ده. نو دده په حق کې به اصل قیاس اخستلې شی. چه هغه ضامن نه دي.

وجه عدم الضمان علي الجير الخاص بالهالك بعمله او کوم شی چې د اجیر خاص عمل (او حرکت) سره هلاک شی. هغې کې د عدم ضمان وجه داده. چه کله منافع د مستاجر مملوک شوي. او مستاجر ده ته پخپل ملک کې د تصرف حکم ورکړو. نو دده حکم ورکول صحیح شو. اوس هغه د مستاجر قائم مقام شو. او دده فعل مستاجر اړخ ته منتقل شو. ګویا مستاجر دا کار پخپله کړې دي. نو مستاجر د اجیر خاص نه تاوان نشي اخستلی.

وجه الضمان في صورة التعدد البته که اجیر په قصد سره هغه څیز هلاک کړي کوم چې ده ته په اجاره ورکړي شوي وی نو په دې صورت کښې به ده باندې ضمان او تاوان شته ځکه چې تعدی د ده د طرفه شوي ده نو ضمان به پرې راځي.

(الْإِجَارَةُ تَقْضِيهَا الشَّرْطُ كَمَا تَقْضِيهِ الْبَيْعُ) شرطونه اجاره فاسده وی. لکه څنگه چې بیع فاسده وی.

تدريج فساد الاجارة بالشروط الفاسدة اجاره چونکه په منزله د بیع ده. په دې وجه کومو شرطونو سره چې بیع فاسدېږي. هغې سره اجاره هم فاسدېږي. لکه شرط لګول، چې کور او غورځوونکي. بیا به هم کرایه نه ساقطېږي. یا د جرندې اوبه بندې شی. بیا به هم اجرت لازم وی. دغه شان هغه شی په کوم نې چې اجاره کړې ده. یا د اجرت یا مودې یا د عمل مجهول کیدل وغیره. دې ټولو څیزونو سره اجاره فاسدېږي. او اجرت مثل به واجب وی. خود مسمی نه به زیات نشي ورکولې.

فایله ځکه چې اجاره په منزله د بیع ده. آیا نه ګوري چې دا هم اقاله او فسخ کولې شی. لکه څنگه چې په بیع کښې اقاله او فسخ کولې شی

١ **ملک الشافعي**:- او د امام شافعی رحمته په دې باره کې دوه قوله دي. یو دا چې د اجیر مشترک پشان به اجیر خاص هم ضامن وی. ددوی منصوص قول هم دادي. کوم چې حلیه کې ذکر دي. او بعضو شوافعو وینلي دي. او په بل قول کې به ضامن نه وی. بیا عدم ضمان هغه وخته پورې دي. چه قصد اې نه وي کړي. او که په قصد سره داسې کړي وی. نو مستودع پشان به بلا خلاف ضامن وی.

د خدمت لپاره اخستي غلام په سفر کښې د بيولو (بوتللو) حکم

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ عَبْدًا لِّلْعِدْمَةِ أَوْ چاچه اجاره باندې غلام واخستلو چه دده نه خدمت واخلي. فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُسَافِرَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ عَلَيْهِ ذَلِكَ فِي الْعَقْدِ) انو هغه په سفر کي نشي بوتللي. خودا چې هغه په ده باندې په عقد کښې د دې شرط اوکړي.

تاريخ: «عدم جواز السفر بالعبد المستاجر للخدمة» کوم غلام نې چې د خدمت لپاره نوکر ساتلې وي. هغه خپل خان سره سفر کي نشي بوتلي.

دليله: «خکه چې د حضر (اقامت) په لحاظ سره سفر کي مشقت زيات وي. نو مطلق عقد به دې ته گڼ نه وي. په دې وجه سفر د اجاره فسخ کولو عذر گرځولې شوې دي. تردې که حضر کي نې خدمت لپاره اجاره باندې واخستلو. بيا سفر راپېښ شو. نو اجاره ختمولې شي. نو سفر کي د بيولو (بوتللو) شرط کول ضروري دي. لکه څنگه چې د کور په کرايه کي د اهنگر (لوهار) يا د هوبی ساتلو شرط کول ضروري دي.

د کيجاوې او دوه سړو سوارولو لپاره د اوښ په کرايه د اخستلو حکم

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ جَمْعًا لِّكَسٍ يَوْ أَوْ بَيْنَ اجاره باندې واخستلو. لِيَحْمِلَ عَلَيْهِ فَحْمًا وَرَاكِبِينَ إِلَى مَكَّةَ چې په دې باندې يوه کيجاوه او دوه سوارلي کښوي. او مکې پورې لار شي. جَازَنُودَا جَانِزَ نَي. وَلَهُ الْحَمْلُ الْمُعْتَادُ) او مستاجر ته به د عامې کيجاوې ايخودلو اختيار وي.

تاريخ: «استيجار البعير للحمل» يوکس يو اوښ مکې پورې د کيجاوې بار کولو اود دوه سړو سوارولو لپاره اجرت باندې واخستلو. نو استحساناً جائز دی. (۱)

دليله: «او وجه د استحسان داده. چه اصل مقصود خو سوارلي ده. او هغه معلوم ده. يعنی د خلقو بوج تقريباً برابر وي. پاتې شوه کيجاوه نو هغه تابع ده. او ددې په اوگدوالی او پلن والی وغيره کي جهالت دي. نو دا په عامو کيجاوو باندې محمول کولو سره لري کيدې شي. نو جگړې ته به نوبت نه رسيږي. دغه شان که بستره او د اغوستلو پتو (خادر) وغيره نې نه وي خودلي. بيا هم اجاره جائز ده. او که اوښ والا دا شيان اوگوري. نو نوره هم بهتره ده.

(وَإِنْ شَهِدَ الْجَمْعُ الْحِمْلَ أَوْ كَدَ أَوْ بَيْنَ اوښ والا کيجاوه او کتله. فَيُؤَا جُودُ) نودا زياته بهتره ده.

تاريخ: «استيعاب الشهود» او که د اوښ مالک بار اوليدلو چې دا بار او بوج به اوړي نو دا به ډير بهتره وي دليله: «دليل دا دي چې کله يې په خپلو سترگو باندې اوليده نو په دې سره جهالت پوره شو. د جگړې پيدا کيدو ويږه به ختمه شي او د اوښ مالک به پرې زر راضي شي.

(وَإِنْ اسْتَأْجَرَ بَعِيرًا لِّيَحْمِلَ عَلَيْهِ مِقْدَارًا مِنَ الزَّادِ أَوْ كَدَ يَوْ أَوْ بَيْنَ د لارې د خوراک ځکاک د سامان يو مقدار لپاره اجاره باندې واخستلو. فَأَكْلُ مِنْهُ فِي الطَّرِيقِ بَيِّنٌ لِّهِ لَارَهُ كِي ددې مقدار نه څه

(۱) مذهب الشافعي: - نودا د قياس په رو سره جائز نه دی. امام شافعی او امام احمد رحمهما الله ددې قائل دي.

خکه چې د اوگدوالی، پلنوالی، درندوالی او سپکوالی هر اعتبار سره معقود عليه مجهول ده. او دا داسې جهالت دي. چه دا بعض وختونو کي جگړې پورې رسوي. خو

او خوړل. جَاَزَلَهُ أَنْ يَزِدَّ عَوْصَ مَا أَكَلَ) نو خورمه نې چې خوړلی دی. هم په هغه اندازه زیاتول جائز دی.

تذریح: حکم الاکل من الزاد زید د توبنې (د لارې د خوراک خکاک د خیزونو) یو معین مقدار اوچتولو لپاره یو اوبښ اجرت باندې واخستلو بیا نې په لاره کې څه توبښه اوخوړله. نو دومره توبښه نوره زیاتولې شی.

دلیل: ځکه چې هغه په پوره لاره کې د معین مقدار اوچتولو حقدار دي. امام شافعی رحمته الله علیه او په یو قول کې امام احمد رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. ددوی دوئم قول دادې چې د عرف اعتبار به کولې شی. نو که ددې رواج وی. جائز به وی. گنې جائز به نه وی. امام مالک رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. علامه مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دی. چې دتوبنې نه علاوه بل څه کیلی یا وزنی شی وی. نو هغې کې هم دا حکم دي.

په شرط تعجیل او تعجیل بغير شرط او په استیفاء.

د معقود علیه سره د اجرت د استحقاق حکم

أَلْأَجْرَةُ لَا تَجِبُ بِالْعَقْدِ وَتُسَقَّى بِأَحَدِ ثَلَاثَةِ مَعَارٍ: بَلْكَه مَسْتَحَقٌّ كَيْرَى. په دریو خبرو کې په یوې خبرې سره. إِمَّا بِشَرْطِ التَّعْجِيلِ، د پېشگۍ (فوراً) وړ کولو په شرط سره، أَوْ بِالسَّيِّئِ مِنْ غَيْرِ شَرْطٍ، یا د پېشگۍ وړ کولو د ش زړت نه بغير، أَوْ بِاسْتِيفَاءِ الْمَعْقُودِ عَلَيْهِ یا د معقود علیه په حاصلولو سره.

تذریح: استحقاق الاجرة باحد ثلاثة معان: زموږ: او د امام مالک رحمته الله علیه په نیز د نفس عقد په ذریعه د اجرت استحقاق نه کیږی ځکه چې حکم د عقد د منفعت د وجوب نه روسته ښکاره کیږی. او په اجاره کې د عقد کولو په وخت منفعت نه موجود کیږی. نو په نفس عقد سره د اجرت مستحق کیدلو هیڅ معنی نشته. په دې وجه به اجرت امر آخر سره کیږی وی. اودا په یو څو خبرو کې یوه ده.

مسلك الاحناف رحمته الله علیه ① مستاجر پخپله اجرت پېشگۍ وړکړی. نو اوس اجرت واجیږی. مطلب دا چې مستاجر نې واپس نشی اخستلې. ② د اجرت پېشگۍ (ایدوانس) اخستلو شرط وی. په دې سره هم د اجرت مستحق کیږی. ځکه چې نفس عقد سره د اجرت مستحق کیدلو هیڅ مطلب نشته. په دې وجه به اجرت امر

آخر سره مقید کیږی. او هغه به یو څو خبرو کې یوه ده. ③ استیفاء د معقود علیه یعنی مستاجر پوره منفعت حاصل کړی. په دې صورت کې هم د اجرت استحقاق کیږی. ځکه چې اجاره عقد معاوضه ده. او په دې دواړو کې چې کله برابری ثابت شی. نو اجرت به واجیږی. ④ مستاجر په پوره منفعت حاصلولو باندې قادر شی. ځکه چې په یو شی باندې قبضه بعینه ددې شی قائم مقام جوړیږی. نو گویا مستاجر پوره نفع حاصل کړله بیا که د مستاجر نه دا شی غصب کړې شو. نو اجرت به ساقطیږی. ځکه چې مذکور قبضه فوت شوه. (۱)

① **مذهب الشافعي:** - دامام شافعی او امام محمد رحمته الله علیهما په نیز صرف عقد سره د اجرت ملکیت ثابتیږی. ځکه

چې معدوم منافع حکماً بالفعل موجود منلی شوی دی چې اجاره صحیح شی. په دې وجه وجه اجاره په اجرت مؤجله سره صحیح کیږی. که منافع معدومه موجود او نه منلې شی. نو تأخیر سره اجرت ادا کولو په صورت کې به قرض د قرض په بدله کې شی. چې دا حرام دی. او هرکله چې دا حکماً بالفعل موجود شونډ عقد په ذریعه د ملک ثبوت ضروری دي. ځکه چې مقتضی موجود او مانع منتفی دي. نو ددې په مقابل چې کوم

دلیل ۱ دلیل دادی چه عقد اجاره به لږه لږه د منافع د حدوث موافق منعقد کېږي او اجاره یو عقد معاوضه ده چه دا د دواړو اړخه د برابری تقاضه کوي. نو د منفعت په اړخ کې تاخیر کیدلو سره د اجرت په اړخ کې تاخیر کول هم ضروری دی. او هر کله چې منفعت حاصل کړي شو نو په اجرت کې به هم ملک حاصلېږي. چه د دواړو اړخه برابری ثابت شي. که د فوری (پیشگی) اجرت شرط نهې لگولې وي، یا نهې د شرط نه بغیر حواله کړې وي بیا به هم ملک حاصلېږي. اگر چه اوس منافع نه وي حاصل کړې ځکه چې مساوات د حق مستاجر کیدلو په وجه ثابت شوې وو. کوم چې ده پخپله باطل کړو.

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ دَارًا) چې یو کور په کرایه واخستلو. فَلِلْمُؤْجِرِ أَنْ يُطَالِبَهُ بِأَجْرَةِ كُلِّ يَوْمٍ) نو موجر ته به هره ورځ د اجرت د مطالبې اختیار وي.

تذریح «جواز اجرة كل يوم في استيجار الدار» که په عقد اجاره کې د تعجیل یا تاخیر قید نه وي نو موجر روزانه د کور او زمکې د کرایه مطالبه کولې شي. دغه شان د اوبښ والا هر مرحله باندې د اجرت د مطالبې حقدار دي.

دلیل ۲ ځکه چې د هرې ورځې اوسیدل او د هر منزل مسافه پوره کول مقصود کې داخل دی. او مستاجر دومره منفعت حاصل کړو.

(إِلَّا أَنْ يَبَيِّنَ وَقْتُ الْإِسْتِقْطَاءِ فِي الْعَقْدِ) خودا چې په عقد کې نهې د استحقاق وخت بیان کړې وي.

تذریح «صورة عدم جواز مطالبة الاجرة» البته که مستاجر په عقد اجاره کې د استحقاق څه وخت بیان کړې وي. نو مطالبه به هم په دغه وخت باندې کولې شي. لکه څنگه چې قرضه کې د فی الحال مطالبې اختیار وي. خو که قرضخواه مهلت ورکړی. نو د مقررې وخت نه وړاندې د مطالبې اختیار نه وي. دغه شان دلته کې هم دی.

د کرایې د اوبښ د هر مرحلې د کرایه د مطالبې حکم

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ بَيْعًا إِلَى مَكَّةَ) چاچه په کرایه باندې اوبښ واخستلو. مکې پورې. فَلِلْجَائِلِ أَنْ يُطَالِبَهُ بِأَجْرَةِ كُلِّ مَرَحَلَةٍ) نو اوبښ والا د هر منزل کرایه طلب کولې شي.

تذریح «جواز مطالبة الاجرة عند كل مرحلة» نفس مسئله آسانه ده البته دلیل یې دا دي چې د هر یو منزل مسافت پوره کول مقصود دي نو ځکه ترې اجیر د هر منزل په اختتام سره د اجرت مطالبه کولې شي.

(وَلَيْسَ لِلْقَصَّادِ وَالْحَيَّاطِ أَنْ يُطَالِبَ بِالْأَجْرَةِ) اود د هوبی او درزی لپاره د اجرت د مطالبې حق نه وي. حَتَّى يَفْرَغَ مِنَ الْعَمَلِ) تردې چې فارغ شي د کار نه.

تذریح «عدم جواز مطالبة الاجرة قبل الفراغ من العمل للقصاص» د هوبی او درزی په د اجرت مطالبه هغه وخت کوي. کله چې هغه د عمل نه فارغ شي. یعنی د هوبی کپړه اووینځی. او درزی کپړه ورکړی. دا نشي کیدي. چه مثلاً د کوټ یو لستونې او گندوی. او درزی د اجرت مطالبه اوکړي. ځکه چې کوټ کې خالی د لمنې گندول گټور نه دی.

(إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ التَّعَجُّلُ) خودا چې وړاندې نهې شرط لگولې وي.

عوض یعنی اجرت دي. هغې کې به هم حکم ثابتېږي. په دې وجه د منفعت د استیفاء نه وړاندې د اجرت نه بری کول بالا جماع صحیح دی.

تَرْجِیحُ الْجَوَازِ عِنْدَ اشْتِرَاطِ التَّجْبِیْلِ > دغه شان که درزی یا دھوبی د مستاجر په کور کي کیناستلو او کار نه وې او کور بیا هم د فراغت نه وړاندې هغه د اجرت نه مستحق کیږي.

دلیل > د مذکور د دلیل په وجه چې په بعض جزو کي عمل کیدل غیر مفید دی. د مستاجر په کور کي د کیناستلو او د کار کولو بیان ځکه دی چې هرکله دده په کور کي کیناستلو او کار نه وې او کور بیا هم د فراغت نه وړاندې هغه د اجرت مستحق شو. خو هغه د اجرت مطالبه ځکه نشي کولې چې لا تر اوسه دده عمل د څه فائدي وړ کولو نه دي. کله چې پوره نشي.

تَنْبِيْهُ > په نهایه او کفایه وغیره کي دی چې مذکور حکم (د کار نه د فارغ کیدلو نه وړاندې به د اجرت نه مستحق کیږي). د عامو روایاتو کتابونه مبسوط، ذخیره، مغنی، فخر الاسلام، قاضی خان، او د تمرناشي شرح، د جامع صغیر، او فوائد ظهیریه خلاف دی. لکه په مبسوط کي دی. (لواستاجر عیالاً بحیظ له فی بیت المستاجر قیصاً و غلط بقیضه فساق الشوب قلله الأجر بقدر ما غلط فإن کل جزء من العمل یصیر مسلماً لیل صاحب الشوب بالقرآن و لا یتوقف التسلیم فی ذلک الجزء علی حصول کمال المقصود)، که یو کس درزی ددې کار لپاره په اجرت باندې وټیولو چې هغه به د مستاجر په کور کي قمیص گنډي. نو هغه لږ قمیص گنډي و چې کپړه غلا (پټه) شوه نو ده چې څومره قمیص گنډي و. د هغې د اجرت به مستحق وي. ځکه چې د هر جزء نه په فراغت باندې کار د کپړې مالک ته اوسپارلې شو. او ددې جزء کار سپارل، په پوره مقصود حاصلیدلو باندې موقوف نه دی، دغه شان په قاضی خان کي دی. (ولهذا الواستاجر عیالاً بحیظ له فی منزلة کما عمل عملی استحق الأجر بقدره) او د ذخیره په فصل ثانی کي دی. (وفی الإجارة التي تشتمل علی العمل وبقی له أثری العین لا یجب علیه ایضاً الأجر الا بعد إیفاء العمل کله إلا أن یرکن العمل للخیاط و الصباغ فی بیت صاحب المال یرکن الجواب فی کالجواب فی الجمال علی قوله الآخر یجب علی الواستاجر ایفاء الأجر بقدر ما استحق من البسمنه....) خو په تجرید کي ددې مسئلې حکم داسې ذکر دي. لکه څنگه چې دلته په کتاب کي ذکر دي. نو ممکن ده چې امام قدوري رحمه الله په دې حکم کښې د صاحب تجرید ابو الفضل کړمانی رحمه الله اتباع کړي وي. نن صباد فتوی زیات موافق هم دا حکم دي.

نان بانی د اجرت کله مستحق کیږي؟

وَمَنْ اسْتَأْجَرَ خَبْزًا أَوْ جَا... چې په اجرت باندې نان بانی واخستلو. لَعَبْرَ لَهُ فِی بَيْتِهِ قَفِيزَ ذَقِيقٍ بِدَرْهَمٍ... چې هغه دده لپاره دده په کور کي د وډي پخې کړي. د یو قفیز اوږه نه په یو درهم باندې، لَمْ تَسْقِ الْأَجْرَ قَدْ هَبَهُ د اجرت نه مستحق کیږي. حَتَّى يُخْرِجَ الْخُبْزَ مِنَ التَّنُورِ (تر دې چې راوباسی د وډي د تنور نه.

هل اللغة > خباز: نان بانی، خبز (ف): خبزه، د وډي پخول، قفیز: د (ناپ تول) د یوې پیمانې نوم دي، ذقیق: اوږه،

تَرْجِیحُ > عدم استحقاق الاجرة فی مسئله التخبیز > ددې قول مقصد دا بیانول دی چې د عمل نه فراغت د کوم امر په ذریعه کیږي. مسئله داده چې یو سړی د روټو پخولو والا ددې لپاره اجیر کړو چې هغه زما په کور کي کینی او یو قفیز اوږه د یو درهم په عوض پاخه کړي.

دلیل > ځکه چې په خالی تنور کي د وډي لگولو سره د اجیر کار نه پوره کیږي. بلکه کله چې وډي اولگوي او د تنور نه ئې راوباسي بیا به کار پوره کیږي. او اوس به هغه د اجرت مستحق وي. دا هغه

وخت دی. کله چې ډوډی صحیح سلامت د تنور نه راوباسی. او که هغه تنور کې اوسوزیدلې یا د راوټیکلو نه وړاندې د هغه د لاسه په اور کې پریوتلې. نو هغه لپاره به هیڅ اجرت نه وی. ځکه چې سپارلو نه وړاندې د هلاکیدلو په وجه دده عمل ضائع شو. مبسوط کې دی. چه د روټو پخولو والا به ددې مال هم ضامن وی. ځکه چې دا جرم دده کار نه شوې دي.

بتیاره د اجرت کله مستحق کیږي؟

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ ظَعَنًا خَالِيًا لِيُطْبَخَ لَهُ طَعَامًا أَوْ لِيُؤْكِمَهُ أَوْ جَا جِي په اجرت باندې یو بتیاره د ولیمې پخولو لپاره واخستلو. قَالَ عُرْفُ عَلَيْهِ نَو په لوڅی کې اچول د هغه په ذمه دی. په عرف اعتبار کولو سره.

طباخ: پخونکې، باورچی، یطبخ (ف، ن) طبخ: پخول، طعام: خوراک، ولیمه: د واده روتی، عوف: په لوڅو کې راویستل،

توضیح: متنی يستحق الطباخ الاجرة؟ یو کس باورچی ددې لپاره په اجاره باندې واخستلو. چه هغه د ولیمې خوراک پوخ کړی. نود کتبی نه سالن (ترکاری) او د دیگ نه پلاؤ وغیره راوټیکل، پیالی او تپالونه ډکول، د باورچی په ذمه واجب دی.

دلیل: ځکه چې عرف هم په دې جاری دي. او کوم شی چې معروف وی. هغه په منزله د مشروط وی. نو گویا باورچی سره دا شرط لگولې شوې وو. چه هغه به پخوی. او په لوڅو کې به نې راوباسی. البته که خوراک خاص وی. مثلاً یو خاص دیگ نې پخ کړې وی. نود راوټیکلو ذمه داری به باورچی باندې نه وی. په ایضاح، محیط، او مغنی کې هم داسې دی.

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ رَجُلًا لِيُضْرِبَ لَهُ لَبَنًا أَوْ جَا جِي په اجرت باندې واخستلو یو سړي د خښتو جوړولو دپاره، اسْتَقَى الْأُجْرَةَ نود اجرت مستحق به وی. إِذَا أَقَامَهُ عِنْدَ أَبِي حَبِيبَةَ، کله چې دا اودروی. د امام ابوحنیفه راجعاً به نیز.

هل اللغة: لبن: کچه خښتې، یشرجه تشریجاً: لاتدي باندې یو بل د پاسه ایخودل، (پري کول)، طین: خټه،

توضیح: یو سړي د خښتو جوړولو والا د خښتو جوړولو لپاره په مزدوری اونیولو. نود امام ابوحنیفه او د ائمه ثلاثه رضی الله عنهم په نیز چې کله د خښتو جوړونکې خښتې اوباسی. او ویدروی. نو هغه د اجرت مستحق کیږي. د اودرولو نه مراد دادې. چه په سوانچه سره د جوړولو نه روسته اوچولو لپاره اودروی. (مضمرات).

دلیل: دلیل دادې. چه د خښتو سوانچه کولو او اودرولو سره کار پوره شو. او لاتدي باندې پري کول دا یو زیاتی کار دي. لکه چې د سوانچه کولو د ځانې نه د کوره پورې منتقل کول، چې دا د اجیر په ذمه نه دی. وجه داده. چه د یو بل د پاسه ایخودلو (او پري کولو) نه وړاندې ددې خښتو نه نفع اخستل ممکن ده. په دې طریقه چې کوم ځانې کې کور وغیره جوړیږي. هلته کې نې یوسی. په خلاف د اودرولو نه وړاندې، ځکه چې د اودرولو نه وړاندې دا د خوړې وړې لوندې خټې پشان ده. چه ددې نه نفع اخستل ناممکن ده. نو ددې اودرول ضروری دی. او په خلاف د روتی، چې دا د تنور نه راوټیکلو نه وړاندې د نفع قابل نه ده. په دې وجه ډوډی د تنور نه راوټیکل د نان پانی په ذمه واجب دی. چه په دې باندې خښتې نشی قیاس کولې. ځکه چې دا د یو بل د پاسه ایخودلو نه وړاندې هم د نفع اخستلو قابل دی.

وَقَالَ ابُو یوسف وحمید: او صاحبین رحمهم الله فرمائی. لَا يَسْتَقِيهَا چې د اجرت به نه مستحق کیږي. حَتَّى

يُشْرِكُهُ) (۱) اتردي چي ددي پري اودروي.

تذريح: «سلک صاحبين» د صاحبينو څخه په نيز په خښتو او خکونکي باندې لاندې باندې د يو بل د پاسه پري کول هم ضروري دي. چه دا دده د کار تشمه ده.
 دليلهما: ځکه چې ددي نه وړاندې ددي د خرابيدلو خطره وي. نو دا د تنور نه د ډوډي او ښکلور پشان شو. چه ددي نه بغير اچير د اجرت نه مستحق کيږي. ځکه دا خطره ده. چه ډوډي په تنور کي اوسوزي. ددي نه علاوه عرف هم دادي. چه د خښتو پري کولو کار هم مزدور کوي.
 د جدا جدا ډيزانونو په شرط کچي اجرت بيانولو سره.

په شرط پوره کول او د اجرت حکم

(وَإِذَا قَالَ لِخَطَّاطٍ كَلَهُ نِيْ چې درزي ته او ونيل. إِنَّ خِطَّتَ هَذَا الثَّوْبَ فَأَرْبِئْهُ تَا دا کپړه په فارسي طريقه باندې اوگنډله. فَيُدْرَهُمُنِيْو يو درهم به وي. وَإِنْ خِطَّتْهُ رُومِيًّاو که په رومي طريقه دې اوگنډله. فَيُدْرَهُمَيْنِو دو درهمه به وي. جَاَزَنُودا جائز دی. وَأَيُّ الْعَمَلَيْنِ عَمِلَ اسْتَعَى الْأَجْرَةَاوس چي په دې کي کوم کار اوکړي. هم د هغې د اجرت مستحق به وي.

تذريح: «استعاق الاجرفي صورة الخيار في امرين» په عمل کي ترديد سره اجرت کي ترديد صحيح دې. مثلاً مستاجر درزي ته اوواني. که ته قبا، (کوټ) فارسي طريقه باندې اوگنډي. نو اجرت به يو درهم وي. او که په رومي طريقه باندې اوگنډي. نو اجرت به دوه درهمه وي. نو دا جائز ده. اوس نې چې هغه په کومه طريقه باندې اوگنډي. هم د هغې د اجرت به مستحق وي.
 دليله: په دې کي قياس بيع باندې دې. او د قياس علت اړتيا دفع کول دي. نو لکه څنگه چې په دوه يا دريو کپړو کي د يو بيع جائز ده. او په څلورو کي د يو بيع جائز نه ده. دغه شان به اجازه کي هم کيږي. ځکه چې دريو څيزونو کي ادني، اوسط او اعلى موجود وي. چه په دې سره اړتيا لري کيږي. نو ددي نه زياتي به د اړتيا نه بغير جائز نه وي. صرف دومره خبره ده. چه بيع کي خييار شرط ضروري دې. لکه څنگه چې کتاب البيوع کي تير شو. او اجازه کي دا شرط نشته. وجه داده. چه اجازه کي اجرت د عقد په ذريعه نه واجبيږي. بلکه کله چې کار پوره شي. نو هغه وخت واجبيږي. او کله چې کار پوره شو. نو پخپله معلومه شوه. چه معقود عليه هم دادي. په خلاف د بيع، چې په دې کي د ثمن وجوب نفس عقد سره کيږي. نو په دې کي به معقود عليه مجهول وي. اودا جهالت به داسې وي. چه د خييار ثابتولو نه بغير به جگړه نه لري کيږي.

د دن او صبا په شرط. جدا جدا اجرت بيانولو سره

نن يا صبا کار ختميدل او د اجرت حکم

وَلَوْ قَالَ: اَوْ كَه وَنِيل. إِنَّ خِطَّتْهُ الْيَوْمَ كَه نَن دې اوگنډله. فَيُدْرَهُمُنِيْو يو درهم به وي. وَإِنْ خِطَّتْهُ غَدًا او که صبا دې اوگنډله. فَيُنْصَفُ دَرَهُمُنِيْو نصف درهم به وي. فَإِنْ خَاطَهُ الْيَوْمَ كَه مَن نَن نې اوگنډله. فَلَهُ دَرَهُمُنِيْو يو درهم به وي. وَإِنْ خَاطَهُ غَدًا او که صبا نې اوگنډله. فَلَهُ أَجْرُ مِثْلَيْنِيْو اجر مثل به

۱. القول الراجع هو قول صاحبين كذا بدائع الصنائع (٢٠٥/٤) والزيلعي (١١٠/٥) والحنفية (٤٣١/٤) نقلاً عن القول الراجع (٢٢٥/٢)

وَي. عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَلَا يَجْأُزُّ بِهِ نِصْفُ دُرْهِمٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ^(۱). د امام ابوحنيفه رحمته په نيز به د نصف درهم نه نه زياتيږي.

ننږې د ذکر شوي بيان خو د عمل ترديد سره د اجرت وو. که د اجرت ترديد د وخت ترديد سره وي. نو دا هم صحيح ده. لکه چې مستاجر داسې اوواني. که ته نې نن اوگنډي. نو يو درهم به ملاويږي. او که صباله دي او گنډله. نو نصف درهم به ملاويږي. اوس که هغه نن هم اوگنډی. نو يو درهم به ملاويږي. او که صباله نې اوگنډی نو (هم به يو درهم ملاويږي).

مسلك ابي حنيفه د امام صاحب رحمته په نيز به اجر مثل ملاويږي. اجر مسمي به نه ملاويږي. خو اجر مثل به د نصف درهم نه زيات نه ملاويږي. دا د ابوحنيفه رحمته نه يو روايت دي. چې ابو الحسن قدوري رحمته ذکر کړې دي. او امام کرخي رحمته هم دا اختيار کړې دي. او په جامع صغير کي دي. چې د نصف درهم نه کم اود يو درهم نه به زيات نشي ورکولې. خو رومي روايت زيات صحيح دي.

دليله د امام ابوحنيفه رحمته دليل دا دي. چې د صبا ذکر کول حقيقت کي تعليق لپاره دي. او د نن ورځ ذکر کول توقيت باندې نشي محمول کولې. گنسي د وخت او عمل د اجتماع په وجه به عقد فاسديږي. ځکه که د عقد لحاظ اوکړي شي. نو هغه اجير خاص جوړيږي. او که د کار لحاظ اوساتلې شي. نو هغه اجير مشترک ګرځيږي. حالانکه په دوی دواړو کي فرق دي. ددوی په لوازمو کي د فرق کيدلو په وجه. ځکه چې عمل ذکر کول د اجرت د عدم وجوب موجب دي. ترکومه پورې چې هغه عمل اونکړي. او ذکر د وخت د اجرت دوجوب موجب دي. کله چې هغه موده کي پخپله خپل خان پيش کړي. او تنافي د لوازمو په تنافي د ملزوماتو باندې دلالت کوي. بهر حال وخت ذکر کولو سره موده مقصود نه ده. او هر کله چې دا خبره ده. نو دوه تسمنې په نن ورځ کي جمع نشوي. بلکه په صبا ورځ کي جمع شوي. نو رومي شرط به صحيح وي. او اجر مسمي به واجب وي. او شرط ثاني به فاسد وي. او اجر مثل به واجب وي. چې دا به د نصف درهم نه زيات نشي ورکولې. ځکه چې د دويمې ورځې مقرره اجرت هم دا نصف درهم دي.

د صاحبينو رحمته مسلك

وَقَالَ أَبُو يُسُفَ وَمُحَمَّدُ: الْفَرَطَانِ جَاوِزَانِ صَاحِبِينَ رحمته فرماني. چې دواړه شرطونه جائز دي. واييما عمل اساقع الاجرة (او په دواړو کښي چې يي کوم يو اوکړو نو د اجرت مستحق کيږي

ننږې د صاحبينو رحمته په نيز دواړه شرطونه جائز دي. نو په کومه ورځ نې چې اوگنډی. هم د هغې مسمي اجرت به ملاويږي. يعنی که نن نې اوگنډی. نو يو درهم او که صبا له نې اوگنډی. نو نصف درهم به ملاويږي.

دليلهما د صاحبينو رحمته دليل دا دي. چې نن ورځ ذکر کول د جلتی په غرض توقيت لپاره ده. (ځکه چې دا حقيقت دي). اود صبا ذکر کول تعليق لپاره دي. (يعنی د اضافت لپاره دي). ځکه چې اجاره تعليق نه قبلې. (نو په هره ورځ کي دوه تسمنې نه جمع کيږي. او په دي وجه هم چې په جلتی او روسته کولو کي هر يو داسې امر دي. چې دا په لحاظ د اغراض مقصود وي. نو دا اختلاف دغرض نوعی اختلاف په درجه کي شو. يعنی گویا فارسي او رومي د دوه مختلفو گنډلو پشان دي. نو عقد به صحيح وي.

^(۱) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته كذا في الحاشية (٢٥١٣) وجمع الألف (٥٥٠١٣) ورد المختار (٤٥٠٥) نقلاً عن

القول الرابع (٢٣٥١٢)

د مختلف نوعیت کاروبار یا سفر په وجه کرایه کچې د فرق کولو حکم

(وَلَوْ قَالَ: إِن سَكَنْتُ فِي هَذَا الدُّكَّانِ عَطَارًا كَهَذَا وَنَبِيلٌ كَهَذَا تَأْخُذُ بِهِ دُكَّانُ كِي عَطَارٍ دِيمَةً كَرُوهُ. فَيُذِيرُهُمْ فِي الشُّبُهَاتِ يُوْءِ دَرَاهِمَ مَاهَوَارِي دَه. وَإِنْ سَكَنْتَهُ حَذَا أَوْ كَهَذَا أَهْنُكَ (لُوهَار) دِي كِينُولُو. فَيُذِيرُهُمْ نُو دُوهُ دَرَهْمَه مَاهَوَارِي دَه. جَارَةُ نُوْدَا جَانَز دَه. وَأَيُّ الْأَمْرَيْنِ فَعَلَ اسْتَعْقَ السُّمِّي فِيهِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ. يَه دِي كِي چې كوم كوي. هم د هغې د اجر مسمي به مستحق وي. د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز، وَقَالَ: صَاحِبِينَ رحمته الله عليه فَرَمَانِي. الْإِجَارَةُ قَائِدَةٌ، چې اجاره فاسد ده.

تذريح: مسلك ابې حنيفه د كور او عامل، په مسافه او بوج كې ترديد كولو سره هم د اجرت ترديد صحيح دي. مثلاً داسې اوواين: ① كه په دې دوكان كې دې اهنگر (لوهار، اوساتلو. نو دا كرايه به وي. او كه عطار دي اوساستلو. نو دا به وي. ② يا اصل حيوان (څاروي) كه كوفه پورې بوځي. نو دا كرايه به وي. او كه اوسط پورې ئې بوځي. نو دا كرايه به وي. ③ يا كه په دې غنم بار كوي. نو اجرت به دا وي. او كه اوريشې بار كوي. نو دا كرايه به وي. په دې ترديداتو كې چې كوم شئ موجود شى. د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز به هم د هغې اجرت واجب وي.

دليله: د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه دليل دادې. چه ده مستاجر ته دوه مختلف او صحيح عقدونو كې اختيار دركړي دي. نو لكه څنگه چې انفرادي حالت كې عقد صحيح دي. دغه شان به مجموعي حالت كې هم صحيح وي. او مونږ مختلف عقدونه څكه گرځولي دي. چه د مستاجر پخپله اوسيدل، او اهنگر (لوهار) اوسول. دواړه مختلف دي. په دې وجه مختلف عقد كې اهنگر (لوهار، اوسول نه داخليږي. **مسلك صاحبين:** د صاحبينو رحمته الله عليه او د آئمه ثلاثه رحمته الله عليهم په نيز به د سره عقد جائز نه وي. لكه څنگه چې ددې مسئلې په نورو مثالونو كې ددې په نيز عدم جواز دي.

دليلهما: د صاحبينو رحمته الله عليهم د قول وجه داده. چه په ذكر شوي صورتونو كې معقود عليه مجهول ده. او اجرت هم په دوه خيزونو كې يو دي. او هغه هم مجهول دي. او جهالت موجب د فساد وي. په خلاف د رومي يا فارسي گندلو، چې په دې كې د اجاره فساد څكه نشته. چه اجرت به خو د كار كولو واجب وي. او دغه وخت به جهالت لرې كيږي. په خلاف د هغه مسئلو كوم چې ذكر شوي دي. چه ددې په جدا كولو او حواله كولو سره به اجرت واجبېږي. نو جهالت به باقي پاتې وي. د صاحبينو رحمته الله عليهم په نيز دلته كې قاعده كليده داده. (ان الأجر متى وجب بالتسليم من غير عمل ولا يدري عند التسليم أيها يجب يفسد العقد).

د كور د اجاره احكام

(وَمَنْ اسْتَأْجَرَ أَكْلاً كَهْمَا يَذِيرُهُمْ يَوْسُ كَهَذَا كَرَايَهُ بَانْدِي كُور وَاسْتَخْتَلُو. هَرَه مِيَاشْت پَه يُو دَرَهْم بَانْدِي. فَالْعَقْدُ صَحِيحٌ فِي كُهُمَّا وَاجِبٌ نُو عَقْدُ صَرَفُ بَه يُو مِيَاشْت كِي صَحِيحٌ وَي. وَقَائِدُ فِي بَيِّنَةِ الشُّبُهَاتِ: أَوِيَه بَاقِي مِيَاشْتُو كِي بَه فَاسَدُ وَي. إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَحَلَّةً كُهُمُو مَعْلُومَةً) البته كه ټولې مياشتې معين او بناني.

تذريح: صورة المسئلة: يو كس يو كور د يو درهم ماهوار كرايه باندې واخستلو. نو اجاره به صرف يو مياشت كې صحيح وي. او په باقي مياشتو كې به فاسده وي. البته كې دې پوره مياشتې بيان كړي. مثلاً داسې اوواينې. چه د لسو مياشتو لپاره هره مياشت د يو درهم په عوض اخلي. نو په ټولو كې به صحيح وي. څكه چې پوره موده معلومه شوه. د مودې په باره كې امام شافعي رحمته الله عليه هم دا فرماني. او شيخ

اصطخری او امام احمد رحمهما هم دا اختیار کړې دي. خود امام شافعی رحمتهما اصح قول دادې. چه اجاره باطل ده. د امام مالک رحمتهما په نیز اجاره صحیح ده. هره میاشت تیریدلو باندې به د اجرت مستحق وی. **دلیل** > صرف یوه میاشت کې د اجاره صحیح کیدلو وجه داده. چه کله کله ده، کل،،، په داسې څیزونو داخله وی. چه دهغې هیڅ انتها، نه وی. نو ددې په عموم باندې د عمل متعذر کیدلو په وجه فرد واحد اړخ ته گرځولی شی. او یوه میاشت معلومه ده. نو اجاره به په یوه میاشت کې صحیح وی. بیا د کومې میاشتي په پیل کې چې مستاجر لږ شان ایسار پری. هغې کې به هم اجاره صحیح وی. تردې چې د میاشتي ختمیدلو نه وړاندې مؤجر، مستاجر ددې کور نه نشی ویستلې. ددې دصحیح کیدلو وجه داده. چه د ایساریدلو په وجه د دواړو رضامندی اوموندې شوه.

د اجاره فاسدېدلو شرطونه

(فَإِنْ سَكَنَ سَاعَةً مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِي بَيَّا كَهَ إِسَارٍ شَوْ. مستاجر په دویمه میاشت کې هم یو ساعت (گهنتې) صَحْرَ الْعَقْدِ فِيهِ نو په دې کې به هم عقد صحیح وی. وَلَمْ يَكُنْ لِلْمُؤْجَرِ أَنْ يُخْرِجَهُ إِلَّا أَنْ يَقْضِيَ الشَّهْرَ، اوس مؤجر دې نشی ویستلې. تردې چې میاشت تیره شی. وَكَذَلِكَ حَكَمَ كُلُّ شَخْصٍ يَسْكُنُ فِي أَوَّلِهِ يَوْمًا وَسَاعَةً) دغه شان د هر هغه میاشتي حکم دی. چې دهغې په پیل کې مستاجر یوه ورځ یا یو ساعت استوگنه اختیار کړی.

توضیح > د عبارت نه مسئله واضحه ده څه اشکال پکښې نشته **دلیل** > دا عقد ځکه صحیح کیږی چې د اجیر او مستاجر دواړو په رضا سره په دویمه میاشت کېنې اوسیدل راغلی دی نو څه حرج په کېنې نشته **نوب** > ابو الحسن قدوری رحمتهما چې په مختصر کې لفظ د ساعة (یوه گهری) ذکر کړې ده. هم دا قیاس دی. او بعض متاخرین مشائخ دې اړخ ته مائل دی. ظاهر الروایه دادې. چه د دویمې میاشتي په اوله شپه او ورځ کې متعاقدينو کې هر یو ته به د اجارې فسخ کولو اختیار وی. ځکه چې د یوې گهری (گهنتې) اعتبار کولو کې حرج دی.

وإذا استأجر داراً شهراً بدينها و كله چې په کرایه سره واخلی یو کور د یوې میاشتي دپاره په یوه روپۍ فسخ شهريون. نو دې په کېنې دوه میاشتي اوسیدل فعلیه اجرة الشهر الاول نو په ده باندې د اولنې میاشتي کرایه ده ولاشي عليه من الشهر الثاني او په ده باندې د دویمې میاشتي د کرایه څه نشته

توضیح > استیجار الدار شهراً > صورت د مسئلې دا دی که زید د عمرو نه یو کور د یوې میاشتي دپاره په یوه روپۍ کرایه باندې واخستل خو زید په هغې کېنې دوه میاشتي اوسیدل نو په دې صورت کېنې په ده باندې صرف د اولنې میاشتي کرایه لازم ده د دویمې میاشتي پرې نه ده لازم **دلیل** > ځکه چه د اجیر او مستاجر په مینځ کېنې صرف د یوې میاشتي د کرایه خبره شوې ده نو مستاجر چې په کېنې دوه میاشتي تیرې کړې دا به په عاریه باندې حمل وی چې اجیر مستاجر په دغه کور کېنې مفت پریخوډې دې خو بیا هم غوره دا ده چې مستاجر ورته د دویمې میاشتي کرایه ورکړی

(وإذا استأجر داراً سنة بعشرة ذراً هم كانه نې چې کرایه باندې کور واخستلو. د پوره کال دپاره په لس درهم کې. جَاءَ أَنْ لَمْ يَسْمَعْ قَطَّ كُلِّ شَهْرٍ مِنَ الْأَجْرَةِ) نو دا جائز ده. اگر چه د ماهانه اجرت قسط بیان نکړی.

نہج «استیجار الدارسة» دغه شان که د پوره کال لپاره کور په کرایه باندې واخلی. اود پوره کال کرایه ذکر کړی. د هرې میاشتې کرایه بیان نکړی. بیا به هم اجاره صحیح وی. **دلیلہ** ځکه چې د هرې میاشتې قسط بیانولو نه بغیر هم پوره موده معلومه شوه. نودا داسې شوه. لکه چې د یو میاشت لپاره کور کرایه باندې واخلی. اود هر ورځې کرایه بیان نکړی. نودا جائز دی.

د حمام اود حمام د اجرت مسئله

(وَيَجُوزُ اخْدُ اجْرَةِ الْحَمَّامِ وَالْحَجَّامِ) جائز دی د حمام او بشکر لگونکې اجرت اخستل،

نہج په دې قول کې دوه مسئلې دي. یو د حمام د اجرت د جواز، او بله د حمام د اجرت د جواز. نو رومې: یعنی د حمام په باره کې د عالمانو اختلاف دي. ځکه چې د حمام په مذمت کې (الحمامیة الشیطان،، الحمام شریعت) وغیره حدیثونه نقل دي. په دې وجه بعضو عالمانو د حمام اجرت حرام گرځولي دي. او بعضو عالمانو په مردانه او زنانه حمام کې فرق کړې دي. نو سړو لپاره نې حمام ته تلل جائز گرځولی دی. اود ښځو لپاره ناجائز.

ځکه چې ① ابوداؤد، ترمذی، او ابن ماجه د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت کړې دي. (ان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دمی الرجال و التسماء عن دخول الحمام ثم رخص للرجال ان یدخلوا فی المیاز) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سړی او ښځې حمام ته د تللو نه منع او فرمانیل بیا نې سړو ته د داخلیدلو اجازت ورکړو. په لنگ تړلو کې ،، ② اود سنن ابوداؤد روایت دي. (دخل علی عائشة رضی اللہ عنہا نسوة من اهل الشام قالت من اذن؟ قلن من اهل الشام قالت لعلکن من الکورة التي تدخل نساءها الحمامات قلن نعم قالت اما ان سبعت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم يقول مامن امرأتی تدخل ثیابها فی غیر بیتها الا هکت ما بینهما و بین الله)، حضرت عائشه رضی اللہ عنہا له د ملک شام څه ښځې راغلي. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا پوښتنه او کړو. د کوم ځانې یی؟ هغوی او وئیل د ملک شام. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا او فرمانیل. څه شاید تاسو دهغه ځانې یی؟ کوم ځانې چې ښځې حمام کې داخلېږی. هغوی او وئیل. آو. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا او فرمانیل. خبردار، ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا فرمان اوریدلې دي. څه کومې ښځې خپلې کپړې د خپل کور نه سوا بل ځانې اوباسی. هغوی خپله پرده شله وی. کومه چې دده او د الله تعالی په مینځ کې ده،،

خود عامو عالمانو په نیز صحیح داده. څه دواړه قسمه حمامونو کې هیڅ باک نشته. ځکه چې ښځو ته هم د حیض او نفاس وغیره نه د لاملېلو (او غسل کولو) ضرورت راپېښیږی. پاتې شو مذمت نودا په دې وجه دي. څه برېښه لامبی. که پرده اوکړی. یا لنگه اوتری. نو هیڅ باک نشته. لکه چې حافظ بزار او طبرانی د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نه مرفوعاً روایت کړې دي. (احذرُوا بیتاً یقال له الحمام قالوا یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم انه یدهب بالدرن ینفخ المریض قال فاستدر بهر حال ذکر شوی روایات په دې دلالت کوی. څه پردې سره حمام ته تلل جائز دی. اودا ښکاره ده. څه کله حمام ته داخلېږی. نو اجرت به ورکول لازمی وی. نودا د حمام په اجرت باندې هم دلالت شو. اودا ثابت شوه. څه د کور او دوکان پشان د حمام په اجرت کې هم هیڅ باک نشته.

قول بعض العلماء «بعضو حضراتو وئیلی دي. څه په حمام کې څومره قدرې اوبه وغیره صفا کولې شی. او هلته څومره اندازې پورې قیام کولې شی. د هغې مقدار مجهول دي. نود عمل مجهول کیدلو په وجه به اجاره جائز نه وی.

الجواب علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ پہ ہدایہ کنبی ددی جواب ورکری دی. چہ قیاس ددی تقاضہ کوی. خو چونکہ پہ خلقو کی ہم داسی مشہورہ شوې ده. اود خلقو تلل راتګ د اجازت او منع کولو نه بغیر په دې جاری دې. په دې وجه قیاسی دلیل نه معتبر کیږی. ځکه چې قیاس باندې عمل وړاندې کیږی. او په دې باندې د مسلمانانو اجماع ده. دلیل دا حدیث دی. قَالَ: عَنِ الْمَلَأَةِ وَالْمَلَأَةِ (مَارَاتُ الْمَلَأَةِ حَتَّى تَمُوتَ عِنْدَ اللَّهِ حَتَّى) (۱) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دې. چہ کوم مسلمانانو غوره او گټلو. هغه د الله تعالیٰ په نیز هم غوره دې.

د څاروی د مال کولو د اجرت حکم

(وَلَا يُولُوْا اُخْدًا اَجْرًا عَسْبَ التَّيْسِ) اوجانز نه دی، نر په ماده د اچولو اجرت اخستل.

هل اللغة > عسب (فی) خبیجول، اچول، قیس، ځنگلی چیلې (سیرلې)،

ترجمه حرمه اجرة عسب التيس > علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ په هدايه کنبی د، عسب التيس، تفسير په، وهوان يواجر،، سره کولو باندې دا خودلې ده. چہ کلام کي مجاز دې. چہ تيس ونيلو سره مطلق فحل مراد اخستې شوې دې. لکه مثلاً (د څاروی په پزه کي مهار اچولې شی. چہ هغې ته مرسن (پیزوان) وانی. نو د مرسن (پیزوان) ذکر کولو سره مطلق پزه مراد اخستلې شی. (يقال عسب رخص الفحل الناقة عسباً) په دې معنی چه، نر په ماده اچول،، اوس ددې فعل اجرت اخستل جائز دی او که نه؟ **فتاين العروة** > خو حضرت علی، ابوهريره، براء ابن عازب رضی اللہ عنہم وغيره د صحابه کرامو يو جماعت، او امام اوزاعی، ابو ثور، ابو سليمان، امام ابوحنيفه، امام شافعی، او ابن المنذر رحمۃ اللہ علیہم وغيره د اکثرو فقهاؤ په نیز مذکورہ اجرت اخستل جائز نه دې.

دلالتهم ① ځکه چې بخاری، ترمذی، ابوداؤد، او نسائی دحضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نه روایت کړې دې. (أن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من عسب الفحل) او په مسند بزار کي د ابوهريره رضی اللہ عنہ حدیث دې. (أن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من عسب الکلب وعسب التيس) ② او دویم حدیث دا دې (إن من السحی عسب التيس) (یعنی په ماده باندې نر اچولو اجرت حرام دې

فتاين الجواز > نو ابن ابی اوفی او امام مالک رحمۃ اللہ علیہ ددې جواز اړخ ته تلی دی. په دې شرط چې اجاره د معلومو خبیجولو (مال کولی) او معلوم مودې باندې وی. د حضرت حسن او ابن سیرین رحمۃ اللہ علیہم نه هم رخصت منقول دې. حضرت عطاء رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. (لا تلعه علی طراق الفحل اهر إلا لاتجد من یطرق) د حضرت قتاده رضی اللہ عنہ قول هم دادي. سخنون د ابن وهب نه نقل کړی دی. دوی فرمائی. چه ما د عبد العزيز بن ابی سلمه نه ددې په باره کي پوښتنه اوکړو. نو هغوی اوفرمانیل. (لا یسک یل الک) ابن القاسم فرمائی. چه امام مالک رحمۃ اللہ علیہ ددې د جواز قول ځکه کړې دې. چه هغوی په دې باندې د مدینې والا خلقو

۱ من حدیث قال الزیلي رحمۃ اللہ علیہ غریب مرفوعاً ولم أجده إلا موقوفاً علی ابن مسعود رضی اللہ عنہ وله طرق ثم روزه إلى مسند احمد (۳۷۹۱).

۱) قال الزیلي رحمۃ اللہ علیہ غریب هذا اللفظ ثم ذکر حدیث ابن عمر رضی اللہ عنہما أن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم یمنع عسب الفحل وعزاه إلى البخاری وغيره (أی أخرجه البخاری فی الإجارة باب ۲۱ وأبوداود فی البیوع باب ۴۰ رقم ۳۴۲۹ والترمذی فی البیوع باب ۴۵ رقم ۱۲۷۳ والسائی فی البیوع باب ۹۴ رقم ۴۳۵۶ وأحمد فی المسند (۱۴۶۲) والحاكم فی المستدرک (۴۲۲).

بمال و ارس بهائ سبیل الله فسألت النبي ﷺ عن ذلك فقال: إن أردت أن يطوقك الله طوقاً من دار فأتبعها) د

ابوداؤد، ابن ماجه، حاکم، حضرت عباده رضی اللہ عنہ فرمائی۔ چہ ما اهل صفہ کی بعضو خلقو ته قرآن اوخودلو۔ هغوی کی یو سری ماته په هدیه کی یو کمان (لینده) راکړله۔ ما خیال اوکړو۔ چہ دا مال نه دې۔ ددې نه به جهاد کی کار اخلم۔ بیا مې ددې باره کی د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه اوکړو۔ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل۔ که ته غواړې۔ چہ الله تعالى ستا په سټ کی د اور یو طوق واچوی۔ نو قبول نې کړه۔

⑥ قال رسول الله ﷺ من قرأ القرآن يتأكل به الناس جاء يوم القيامة ووجهه عظم ليس عليه لحم) (پهغه کی شعب الايمان)

① عقلی دلیل دې۔ چہ کله څه فعلی قربت واقع شی۔ نو دا د عامل د اړخه د ثواب کار شو۔ قال الله تعالى (وَأَنْ تَلْبِسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَأَىٰ) په دې وجه کارونو کی د عامل د اهلیت او لیاقت اعتبار دې۔ یعنی دا چې هغه مثلاً د اذان یا امامت لائق وی۔ او ځکه چې په دې کارونو کی د عامل نیت شرط دې۔ کار شرط نه دې۔ نو دده لپاره به په دې کارونو باندې اجرت اخستل جائز نه وی۔ لکه په لمونځ او روژه باندې اجرت اخستل بالاتفاق ناجائز دی۔

② صاحب د هدایه په هدایه کښې دوئم عقلی دلیل دا پیش کړې دې۔ چہ تعلیم یو داسې شی دې۔ چہ دا د معلم په قدرت او اختیار کی نشته۔ خودا هغه وخت وی۔ کله چې شاګر هم ذهین او پوهه وی۔ او د تعلیم قابل وی۔ نو استاد په اجازه سره د داسې خبرې التزام اوکړو۔ چہ ددې پوره کول دده په اختیار کی نه دی۔ نو اجازه به صحیح نه وی۔

تفیه: د علامه مرغیشانی رحمۃ اللہ علیہ پیش کړې دوئم عقلی دلیل باندې صاحب د نتائج الافکار دا بحث کړې دې۔ که د معلم د عدم قدرت نه مراد دا وی۔ چہ د تعلیم په کار کی دده هیڅ دخل هم نشته۔ بیا خودا نه منو۔ ځکه چې خودل او لوستل صرف د معلم کار دې۔ چہ په دې کی د طالب علم هیڅ دخل نشته۔ دده کار خو صرف پوهیدل او یادول دی۔ او که ددې نه مراد دا وی۔ چہ د تعلیم اثر او ددې فائده ښکاره کیدلو کی د طالب علم دخل هم دې۔ په دې معنی چې کوم وخته پورې هغه د معلم لوستلې شوي قبول نکړي۔ او معلم چې د کومې خبرې هغه ته تلقین کړې دې۔ په هغې پوهه نشي۔ تر هغه وخته پورې د هغه د تعلیم هیڅ اثر او فائده نه ښکاره کیږي۔ نو دا منو۔ خو معلم چې د کومې خبرې التزام کړې دې۔ هغه پخپله د خپل فعل التزام دې۔ چہ په دې باندې هغه قادر دې۔ د طالب علم د کار التزام نې نه دې کړې۔ او پخپل فعل باندې اجرت اخستلو سره هیڅ شی مانع نه دې۔

السوال: ممکن ده چې څوک اوواښي۔ چہ پخپله وئیل او بل ته خودل دا یو ذات سره تعلق ساتي۔ او مختلف بالااعتبار دی لکه څنگه چې بعضو کتابونو کی ذکر کړې شوی دی۔ نو خبره هم هغه شوه۔ چہ تعلیم باندې اجرت اخستل، په هغه تعلم (او لوستلو) باندې اجرت اخستل دی۔ چہ هغه د غیر فعل دې؟

الجواب: دادې۔ اول خودا چې پخپله وئیل او بل ته خودل د یو ذات نه نه منلې کیږي۔ او که اومنلې شی۔ نو تغایر اعتباری کافی دې۔ ځکه چې تعلیم او تعلم په ډیرو احکامو کی مختلف دی۔ (فلیکن لی اذن

الاجرة علیه کذاک)۔

الفنوی فی زماننا علي الجواز: د اصولو او دلائلو په لحاظ سره په قرباتو اود نیکی په کارونو اجرت اخستل اگرچه اجرت اخستل جائز نه دې۔ لکه چې وړاندې ذکر کړې شو۔ خو نن صبا فتوی هم په دې

ده چه په اذان، امامت، تعليم د قرآن او تعليم د فقه وغيره باندې اجرت اخستل جائز دي. او ددې وجه داده چه د متقدمينو په زمانه كي اول خو هر سړي ته پخپله د دين حاصلولو اړخ ته پوره شوق وو. دويمه داچه د خلفاء او امراء (حاکمانو) د اړخه هم وظائف (او تنخواه گانې) مقرر وې. او نن صبا نه هغه شوق شته. نه عطيات او وظائف شته. که په نن صبا زمانه كي ددې اجازت ورنکړې شي. نو د حفظ قرآن سلسله به منقطع او د علم حاصلولو دروازه به بنده شي. په دې وجه متاخرين د بلخ مشانخو اجرت اخستل مستحسن گرځولي دي. او هم په دې فتوى ده. په تنمۃ الفتاوى كي دي. چه شيخ شمس الانام سرخسې رحمته الله په باب الاجارة الفاسده كي ذکر کړي دي. چه د بلخ مشانخو د مدينې د خلقو قول اختيار کړې دي. چه په تعليم د قرآن باندې اجرت اخستل جائز دي. نو مونږ هم ددې د جواز فتوى ورکړود. فقيه ابوالليث رحمته الله مشهور قول دي. چه درې شيان به نې ناجائز گنل. او ددې فتوى به نې ورکوله. چه په هغې كي يوه په قرآن باندې د اجرت اخستلو مسئله هم ده. خو بيا د قرآن تعليم ضائع کيدلو په بړه نې ددې اجازت ورکړو. (رسائل ابن عابدين)

بيا اوومې صدې پورې دا اجازت صرف د قرآن د تعليم حده پورې ول. لکه چې د علامه مرغيناني رحمته الله چې د شپږمې صدې دي. او صاحب د کنز چې د اوومې صدې دي. ددوی د راڼي نه معلومېږي. ددې نه روسته صاحب د وقايه رحمته الله (متوفى سن ۷۴۷هـ) په تعليم د فقه باندې اجرت جائز او گرځولو. تردې چې روسته په امامت او اذان او هر قسمه ديني تعليم لپاره اجرت اخستل صحيح او جائز او گرځولي شو.

په رسائل ابن عابدين كي دي. چه اصحاب تخريج او ترجيح په اذان او اقامت باندې د اجرت د جواز فتوى په دې يقين سره ورکړې وه. چه امام ابوحنيفه رحمته الله او ددوی اصحاب هم ددوی په دور كي ژوندی وې. نو هغوی به هم دا ونيولې. او د خپل مخکنی قول نه به نې رجوع کوله. په روضه زند ويسی كي دي. چه زمونږ شيخ ابو محمد عبدالله بن الفضل خيز اخري مفتی بخاري به فرمائيل. چه زمونږ په زمانه كي امام، مؤذن او معلم له اجرت اخستل جائز دي. په نهايه كي دي. چه دغه شان به په تعليم د فقه باندې هم د اجرت اخستلو د جواز فتوى ورکولې شي.

د گانو او نوحه کړو او د گناهونو په آلتو د اجرت حکم

(وَلَا يَجُوزُ الْإِسْتِجَارُ عَلَى الْغِنَاءِ وَالنِّوْمِ) او جائز نه دي. اجاره اخستل په گانو او نوحه کولو باندې،

هل الغناء غناء: د غنى څنې دي. په معنى د گانې سره. او غناء د غنى (س) څنې په معنى د مالدارۍ سره، او غناء د غنى (س) بالمكان څنې په معنى د اقامت کولو. **نوم:** (ن) په مری باندې جړل، او وایلا کول.

تخريج عدم جواز الاستيجار علي الغناء: دلويو او گانو ونيولو، په مری باندې د ژړا، د دولکې، طنبيل، او باجه وغيره دباجو غږولو لپاره اجاره باندې اخستل جائز نه دي. بلکه اجاره باطل ده. هيڅ اجرت به واجب نه وي. زمونږ آتمه ثلاثه، امام مالک، امام احمد، او ابو ثور رحمته الله هم دا قول دي. (د امام شافعي او ابراهيم نخعی رحمته الله په نیز اجاره جائز ده. خو مکروه ده).

دليله: دا اجاره په گناه ده. اود عقد اجاره په ذريعه شرعاً معقود عليه سپارل واجب وي. حالاتکه سړي باندې د داسې شې وچوب جائز نه دي. چه د هغې په وجه هغه شرعاً گناهگار وي. گنى ددې گناه نسبت به شريعت اړخ ته کيږي. چه دا باطل دي. شيخ الاسلام اسبيجاني رحمته الله په شرح کافی كي ليکلی دي. چه د هيڅ لهر، لعب او شعر خوانۍ وغيره اجاره جائز نه ده. بالاتفاق به هيڅ اجرت واجب نه وي.

په مشترکه خیز کېږي د اجاره حکم

(وَلَا يَجُوزُ اجَارَةُ الْمُشَاعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ^(١)) او جائز نه ده د غیر مقسوم اجاره د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز: **وَقَالَ: اَوْ صَاحِبِينَ** رحمته الله علیه فرماني.

نویس: د امام ابوحنیفه، امام زفر، او امام احمد رحمته الله علیهم په نیز د مشاع یعنی د مشترک خیز، د ویش نه بغیر چا ته اجاره باندې ورکول جائز نه دی. که د ویش قابل وی. لکه زمکه او سامان وغیره. او که د ویش قابل نه وی لکه غلام وغیره.

صورت: د عقد اجاره مشاع صورت دادې. چه په کور کې یوه برخه اجاره باندې ورکړې. چه دا ویش شوي نه وی. یا په مشترکه کور کې خپله برخه د شریکوال نه علاوه بل چاته اجاره باندې ورکړې. ځکه چې شریک ته اجاره باندې ورکول بالاجماع جائز دی. اود شریک نه علاوه بل چا ته اجاره باندې ورکول د

صاحبینو رحمته الله علیهم د ویش نه نیز جائز دی. (و کذا إذا اجرت نصف عبداً ونصف دابة من غیر الشریک)

دلیل: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادې. چه د اجاره مقصد د عین شی نه نفع حاصلول وی. او ددې خبرې په مشترک شی کې هیڅ تصور نشته. ځکه چې ددې حواله کول ممکن نه دی. ځکه چې د حواله کولو تکمیل قبضه سره کېږي. او قبضه امر حسی دی. چه ددې راتگ معین شی باندې کېږي. حالانکه مشاع شی غیر معین دی. نو غیر مقسوم شی جدا سپارل غیر متصور دی.

مذهب صاحبین: اود صاحبینو، امام مالک، او د امام شافعی رحمته الله علیهم په نیز اجاره مشاع علی الاطلاق جائز ده.

دلیلها: د صاحبینو رحمته الله علیهم دلیل دادې. چه د اجاره مدار په منفعت دی. او کوم شی چې مشاع (غیر مقسوم) دی. هغې کې منفعت موجود دی. هم دا وجه ده. که مستاجر په دې کې رغانش کوي. نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز اجر مثل و اجبېږي. که په یو مشاع شی کې منفعت نه وو. نو اجاره به نه منعقد کېدله. لکه څنگه چې په ارض سبخه (جبه زمکه) کې چې نه منعقد کېږي. بیا غیر مقسوم سپارل هم ممکن دی. په دې طریقې چې جداني کړي. یا وار مقرر کړي. نو دا داسې شوه. لکه چې خپل شریکوال یا دوه سړو ته اجاره ورکړې. نو په دې کې د تخلیه (خپل قابو لرې کولو) حکم داسې شو. لکه چې ددې حکم په بیع کې وی. چه جدا کول سپارل منلی شوی دی.

القول العقیبه: که په تبیین شرح کنز کې دی. چه د اجاره مشاع مسئله کې فتوی د صاحبینو رحمته الله علیهم په قول ده. خو په فتوی صغری کې دی. چه په مزارعه، معايله او وقف کې خلقو کې د رواج په وجه فتوی د صاحبینو رحمته الله علیهم په قول ده. اود اجاره مشاع په مسئله کې فتوی د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په قول ده. په حقائق کې دا هم دی. چې شیخ نسفی، برهان الاتمه محبوبی، او صدر الشریعه هم په دې باندې اعتماد کړې دي.

بېخي ته د پيو ورکولو لپاره د بشي په اجرت د نیولو حکم

(وَيَجُوزُ اسْتِئْجَارُ الظِّلِّ بِاجْرٍ مَعْلُومَةٍ) او شوده ورکونکې ښځه په معلوم اجرت سره اجاره باندې نیول جائز دی.

نویس: شوده ورکونکې ښځه په معلوم اجرت سره اجرت باندې اخستل جائز دی. ځکه د الله تعالی

^(١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في رد المحتار (٣٣٨٥) والحانية (٢٣٨٣) وجمع الألف (٥٣٦٨٣) نفلًا عن القول الرابع (٢٣١٢)

ارشاد دې: **رَفَأْنِ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَأَوْهَنَّ أَجُورَهُنَّ** که دوی ستاسو لپاره شوده ورکړی. نو تاسو هغوی ته اجرت ورکړئ، ددې نه معلومه شوه. چه اجاره جائز ده. او د نبی کریم ﷺ په زمانه کي هم او ددې نه وړاندې هم دا دستور (او رواج) جاری وو. چه ددې نه نبی کریم ﷺ هیڅ منع نه وه فرمائیلې.

الاصل في النظر اللبن ام الضائع؟ د شوده ورکونکي ښځې په اجاره کي معقود عليه ددې شوده شوده دی او که ددې منافع؟ په دې باره کي د مشائخو اختلاف دی. بعض فرمائی. چه معقود عليه ددې منافع وی. یعنی د بچی خدمت کول، دده د کارونو پالنه او ساتنه وغیره کول دی. پاتی شو شوده نو هغه تابع کیږی. او مستحق جوړیږی. لکه څنگه چې کپړې کي رنگ وی. صاحب د ایضاح، صاحب د ذخیره، امام محمد اود امام شافعی رحمهما بعض اصحاب او حافظ الدین صاحب دکافی رحمهم هم دا قول اختیار کړې دي. او بعضو وئیلی دی. چه عقد اجاره په حقیقت کي پیو باندې واقع کیږی. پاتی شو د بچی خدمت کول، نو هغه ددې تابع دی. هم دا وجه ده. که د پیو څگونکي بچی ته د وژه شوده او ځکولې شی. نو هغه د اجرت نه مستحق کیږی. محقق شمس الانامه سرخسی رحمهم هم دا اختیار کړې دي. او صاحب د نهایه او علامه عینی رحمهم دې ته صحیح وئیلی دی.

توجيه القول الاول علامه مرغینانی رحمهم په هدایه کښې فرمائیلی دی. چه د اصول فقه زیات نژدې قول رومینې دي. چه اجاره اصل کي خدمت باندې واقع کیږی. او شوده تابع دی. ځکه چې عقد اجاره بالقصد په اتلاف د عین باندې نه واقع کیږی. او شوده هم یو عین شی دی. نو ددې په ځنېلو باندې اجاره نشی کېدې. لکه څنگه چې دکوربه غولې (صحن) باندې اجاره نه کیږی. بلکه انتفاع باندې کیږی. که اجاره په پیو وی. نو داسې به وی. لکه چې یوه غوا د پیو لپاره اجاره باندې واخلي. ځکه چې دا جائز نه دی. پاتی شو د چلو پیو ور کولو سره د اجرت نه مستحق کیدل، نو ددې وجه په راټولونکي قول (لأهالهم تأت بعمل مستحق علیها) کي راوړانه ده.

د خوراک اود کپړې په عوض د پیو لپاره د نیولو حکم

(وَيُجْزَى بَطْنًا مِثْلًا وَكَيْفًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ) (۱) او جائز ده ددې (رضاعی مور) د خوراک او کپړو په عوض استحساناً، د امام ابوحنیفه رحمهم په نیز.

تخریج مسلک ابی حنیفه د امام ابوحنیفه رحمهم په نیز په دلیل د استحسان مرضعه (شوده ورکونکې ښځه) د خوراک او کپړو په عوض اجرت باندې اخستل جائز دی. امام مالک او امام احمد رحمهم هم ددې قائل دی. لکه چې په حاوی حنابله کي دی. (ویمص استیجار النظر بطعامها وکسوتها ولها الوسط) **دلیل** د امام ابوحنیفه رحمهم دلیل دادي. چه دا جهالت د جگړې سبب نه دي. ځکه چې د بچی محبت او شفقت په وجه مرضعه (شوده ورکونکې ښځې) باندې خوراک او کپړو کي د فراخی کولو عام عادت دی. نو داسې شوه. لکه په ډهیری کي یو قفیز خرڅول، چې په دې کي هم هیڅ منازعت نه راپېښیږی. بلکه بائع چې د کوم اړخه غواړی. ورکړی په خلاف د ډوډی او سالن د پخولو د اجارې، چه په دې کي اجرت مجبوره کیدلو سره جگړې پورې نوبت رسیږی.

مسلک الصاحبین د صاحبینو او امام شافعی رحمهم په نیز جائز نه دی. د قیاس تقاضه هم داده. ځکه چې اجرت مجهول دي. نو داسې شوه. لکه چې ښځه د ډوډی او خوراک پخولو لپاره اجرت باندې واخلي. او

۱ (القول الراجح هو قول أبي حنيفة رحمهم كذا في العناية (٤٦٨) والزيلعي (١٢٧٥) ومجمع الألف (٥٣٦/٣) والدر المنقبي (٥٣٧/٣) نقلا عن القول الراجح (٢٣٢/٢).—

اووانی چه هره ورخ لس سیره اوره او لس سیره غوبنه پخه وه چه ددی اجرت خوراک او کپره شوه. حالانکه دا جائز نه دی.

د مستاجر دپاره هاوند د وطی منع کولو حق نشته

(وَكَيْسَ لِلْمُسْتَأْجِرِ أَوْ مُسْتَأْجِرٍ تَهْ دَدې حق نشته. أَنْ يَمْنَعَ زَوْجَهَا مِنْ وَطْئِهَا)، چې ددې میره منع کړی. ددې سره د صحبت کولو نه.

تفصیل: مستاجر د پيو ورکونکې میره د وطی کولو نه نشي منع کولی. **دلیل:** ځکه چې وطی د هغه حق دی، او دا مستاجر نشي ختمولی. امام شافعی او امام احمد رحمهما هم ددې قائل دي. (د امام مالک رحمهما په نیز میره ته د مستاجر د رضامندی نه بغیر د وطی کولو اختیار نشته).

سورة جواز فسخ الاجاره: نو که میره ته د خپلې ښځې د نوکرۍ (بچی ته په اجرت شوه ورکول) معلوم نه وي نو هغه د خپل حق د ساتنه په خاطر اجاره فسخ کولی شي. البته (مستاجر) پخپل کور کي د وطی کولو نه منع کولی شي. ځکه چې دا د مستاجر حق دی.

(فَإِنْ حَبَلَتْ بِهَا كَهْ حَامِلَةٍ هَافَ أَنْ يَفْسخُوا إِرَارَةً إِذَا حَامِلَةٌ عَلَى الصَّبِيِّ مِنْ لَبِثِهَا)، نو دوی ته د اجارې ختمولو حق دی. کله چې هغوی ته د بچی متعلق خطره وي. ددې په پيو سره.

تفصیل: که مستاجر وینځه امیدواره شوه نو د دوی دپاره دا جائز دی چې عقد اجاره فسخ کړی که دا ویرد ورسره وی چې د ماشوم شوه به پوره نشي. **دلیل:** ځکه چې د حاملې شوه د بچی لپاره نقصان ده وی په دې وجه دوی ته د فسخ کولو اختیار وی. کله چې شوه ورکونکې بیمار شوی.

(وَعَلَيْهَا أَنْ تَصْلَحَ طَعَامَ الصَّبِيِّ) او په دې باندې لازم دی. د بچی غذا صحیح کول.

تفصیل: **دلیل:** ځکه چې ګټور عمل ددې په ذمه لازم دی حاصل داچه په کومه خبره کي نص وارد نه وي. هغې کي د عرف اعتبار کولی شي. په داسې معاملاتو کي، نو دکومې خبرې چې عرف جاری وي لکه د بچی کپړې وینځل، دده دخوراک اصلاح کول وغیره. نو دا به د پيو ورکونکې په ذمه وی پاتې شو خوراک، نو دا به د بچی په پلار وی.

(وَإِنْ أَرْضَعَتْهُ فِي الْمُدَّةِ يَلْبَنَ شَأْنًا وَكِهِ دَ اجارې په موده کي د چیلن شوه ورکړل. فَلَا اجْرَةَ لَهَا) نو ددې لپاره به هېڅ اجرت نه وی.

تفصیل: نفس مسئله واضحه ده. **دلیل:** ځکه چې کوم کار په دې واجب وو یعنی شوه ورکول، هغه دې اونکړو. ځکه چې دا خو په خوله کي اچول دی. شوه ورکول نه دی.

کارېګر کوم څیز د اجرت لپاره منع کولای شي؟

(وَكُلُّ مَا يَنْبَغِي لِعَقْلِيهِ أَوْ لِعَيْنِيهِ هَر هغه کارېګر چې د هغه د فعل اثر په شئ کي ښکاره وي ګالقصا وَالصَّبَاغُ قَلَهُ أَنْ يَخْتِيسَ الْعَيْنَ لَكِهِ دهوبی او کپره رنگ کونکی عین شئ د خپل کار نه د فراغت نه روسته منع کولی شي. بَعْدَ الْقَرَارِ مِنْ عَيْنِهِ پَس د فارغیدو نه د عمل خپله نه حَتَّى يَسْتَوْفِي

الأَجْرَةَ تَرَدِّي چې واخلی پوره اجرت،

نډېږي د کوم اجیر دکار اثر چې په عین شئ کې موجود وی. لکه د کپړې رنگ کونکې، او د هوښی وغیره. داسې اجیر د مزدور وې ورسولولو لپاره شئ منع کولې شی.

دلیل: ځکه معقود علیه هغه وصف دی. کوم چې کپړه کې قائم دي. نو اجیر د خپل کار بدله حاصلولو لپاره د منع کولو حقدار دي. لکه څنګه چې مبيع کې حکم دی. چې کوم ثمن نقد مقرر کړې شوې دي. د هغې ورسولولو پورې بائع دا منع کولې شی. په یوه وجه کې امام شافعی رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. (امام زفر، امام احمد رحمته الله علیه او په یو قول کې د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز ددې اختیار نشته)

کارېګر کوم څیز د اجرت لپاره نشي منع کولای ؟

وَمَنْ لَيْسَ لِعَلِّهِ أَثَرُ الْغَيْرِ أَوْ هَرَفَهُ كَارِيگَر چې د هغه د فعل اثر په عین شئ کې ښکاره نه وي. فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَحْجُسَ الْغَيْرَ لِلْأَجْرَةِ. نو هغه نشي منع کولې عین شئ د اجرت په وجه **كَالْحِمَالِ وَالْمَلَايِرِ** (لکه بوج اوچتونکې، او مانرګې (کشتی بان)

توضیح: د کوم اجیر دکار اثر چې په عین شئ کې نه وي. لکه چې بوج اوچتونکې (قلی) په شا باندې یا په خاړو باندې بوج بار کړو. یا مانرګې (کشتی بان) په کشتی کې بار کړو. او سامان نې اورسولو. چه د هغه د رسولو هیڅ اثر په دې مال کې قائم نه دي. نو د داسې اجیر لپاره د منع کولو حق نشته.

دلیل: ځکه چې دلته کې معقود علیه نفس عمل دی. چه د عین شئ سره قائم نه دي. او ددې منع کول غیر متصور دی. علامه مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دی. چه کپړه پرمېخل (وینځل، د قلی (بار اورونکې) مثال دي. یعنی که د هوښی صرف کپړه اووینځله. او هیڅ شئ نې استعمال نکړو. نو هغه د اجرت لپاره کپړه نشي منع کولې. او که استری وغیره نې اوکړله. نو منع کولې شی. ځکه چې د استری اثر قائم وي.

د صانع باندې پخپله د عمل کولو شرط لکول

(وَإِذَا شَرَّطَ عَلَى الصَّانِعِ أَنْ يَغْبَلَ بِنَفْسِهِ كَلَهُ نَبِي چې شرط اوکړو کارېګر باندې پخپله د کار کولو، فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَسْتَعْمِلَ غَيْرَهُ) نو هغه لپاره دا اختیار نشته. چه په بل چا باندې کار اوکړي.

نډېږي. که مستاجر د کارېګر په ذمه دا شرط اولگولو. چه هغه به کار پخپله کوي. نو کارېګر ته به دا اختیار نه وي. چه هغه په بل چا باندې کار اوکړي.

دلیل: ځکه چې په کوم امر باندې عقد اجاره مقرر شوې ده. هغه دادې. چه کار یو خاص محل سره متصل وي. نو هغه هم ددې مستحق دي. لکه که مستاجر یو حیوان (خاړوې) د یو خاص منفعت د سوریډلو لپاره اجاره باندې واخستلو. نو هم ددې خاص منفعت استحقاق وي. تردې که موجر یو داسې حیوان (خاړوې) ورکړو. چه هغه صرف د بار اوړلو په کار راتلې شی. نو مستاجر باندې به هیڅ لازم نه وي. ځکه چې هغه د سوریډلو مستحق شوې وو. نو لکه څنګه چې د منفعت تخصیص صحیح کیږي. هم دغه شان د کوم محل نه چې دا منفعت حاصل وي. د هغې تخصیص به هم صحیح وي.

بغیر د څه قید نه کارېګر ته د جوړولو دپاره یو څیز ورکول

(وَإِنْ أَطْلَقَ لَهُ الْعَمَلُ أَوْ كَهُ عَمَلٌ نَبِي مطلق اوساتلو. فَلَهُ أَنْ يَسْتَأْجِرَ مَنْ يَفْعَلُهُ) نو هغه نوکر ساتلې شی. هغه څوک چې هغه دا کار اوکړي.

نیز: «او که مستاجر ددی لپاره عمل مطلق اوساتلو یعنی ددی پخپله د کولو شرط نی او نه لگولو. نو کاریگر به بل باندې کار کولې شی. **دلیل:** ځکه چې دده په ذمه د کار استحقاق دی. چه دا په دواړه طریقه پوره کیدلې شی. چه پخپله نی او کړی. یا نی به بل چا او کړی. لکه څنگه چې د قرض اداء کول دی. چه پخپله نی ادا کړی. یا نی د خپل وکیل په ذریعه ادا کړی. دواړه شان جائز دی.

د درزی او د کپړو د مالک په منځ کې د اختلاف مسئله

(وَإِذَا اخْتَلَفَ الْخِصَّاطُ وَالصَّبَّاعُ وَصاحبُ الثَّوبِ كله چې اختلاف اوکړو. درزی اورنگریز او د کپړو مالک، فَقَالَ صاحبُ الثَّوبِ اوونیل د کپړو مالک، أَمْرُكَ أَنْ تَعْمَلَ قَبَاءً چې ما د قباء (کوټ) جوړولو حکم درکړې وو. وَقَالَ الْخِصَّاطُ درزی اوونیل. قَبِيصًا چې د قمیص حکم دی راکړې وو. أَوْ قَالَ: صَاحِبُ الثَّوبِ لِلصَّبَّاعِ یا د کپړو مالک رنگ کونکی ته اوونیل. أَمْرُكَ أَنْ تَصْبُغَهُ أَخْمَرَ چې ما د سور رنگ کولو ونیلی وو. فَصَبَّغْتَهُ أَصْفَرًا زَبْرَ رنگ ورکړې دي. قَالَ الْقَوْلُ قَوْلُ صَاحِبِ الثَّوبِ) نود کپړې د مالک قول به معتبر وی. مِمَّ يَمِينُهُ سره د هغه د یمین نه (فَإِنْ حَلَفَا وَكله چې هغه قسم اوخوړلو. قَالَ الْخِصَّاطُ ضَامِنٌ) نو درزی به ضامن وی.

نیز: «مالک درزی ته اوونیل. چه ما د قباء (کوټ) گنډلو لپاره ونیلی وو. تا کمیص گنډلې دي. یا نی رنگ کونکی ته اوونیل. چه ما کپړه د سور رنگ کولو لپاره ونیلی وو. تا زېر رنگ ورکړې دي. اجیر وانی. چه تا څنگه ونیلی وو. ما هم هغه شان کړی دی. نود مالک قول به معتبر وی. امام مالک، امام شافعی، او ابو ثور **رضی** هم ددی قائل دی.

دلیل: ځکه چې اجیر ته د عمل د اجازت ثبوت د مالک د ارخه کیږی. تردې که هغه د اصل اجازت انکار اوکړی. نو هم دده قول قبلیږی. نو به صفت د اجازت کی به هم دده قول قبول وی. امام احمد، ابن لیلی او یو یو قول کی د امام شافعی **رضی** په نیز د اجیر قول به قبول وی. او بعضې شوافعو یو دریم قول هم ذکر کړې دي. چه د دوه بیع کونکو پشان به دوی دواړه هم قسم خوری. اود قسم نه روسته به داجیر نه ضمان او مالک نه اجرت ساقطولی شی.

(وَإِنْ قَالَ: صَاحِبُ الثَّوبِ که د کپړې مالک اوونیل. غَلِمْتَهُ لِي بِغَيْرِ أَجْرٍ چې تا ما لپاره مفت کار کړې دي. وَقَالَ الصَّبَّاعُ کاریگر اوونیل. بِأَجْرٍ اجرت باندې دې راکړې دي. قَالَ الْقَوْلُ قَوْلُ صَاحِبِ الثَّوبِ) **عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ** مَرَّ بِمِثْلِهِ نود کپړې د مالک قول به معتبر وی سره د قسم

نیز: «مسلك أبي حنيفة» مالک اوونیل. چه تا ماله دا کار مفت کړې دي. اجیر وانی. نا په اجرت مې کړې دي. د امام ابوحنیفه او بعضو شوافعو **رضی** په نیز به د مالک قول معتبر وی.

دلیل: ځکه چې هغه دده د کار قیمتی کیدلو نه منکر دي. ځکه چې تقویم به د عقد په ذریعه کیږی. او دلته کی د سره عقد نشته. حالانکه دې بلا اجرت د عمل مدعی دي. او عمل بلا اجرت خالص مدد وی. او مالک د ضمان یعنی د اجر د وجوب منکر دي. او کاریگر ددی دواړو خبرو مدعی دي. او قول د منکر قول وی. نو کاریگر له پکار دی. چه هغه پخپله دعوه باندې گواهی قائم کړی. د امام شافعی **رضی** په نیز د کاریگر قول معتبر وی.

(وَقَالَ أَبُو يُونُسَ: امام ابو یوسف **رضی** فرمائی. إِنْ كَانَ حَرِيصًا لَهُ که دا سرې د کاریگر

هم پیشه او شریکوال وی. **قُلْهُ الْأَجْرَةُ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ حَرِيقَالَهُ فَلَا أَجْرَةَ لَهُ** (انو دده لپاره به اجر ت وی. گنی نه به وی.

نویس: مسلک **ابی یوسف** امام ابویوسف رحمته الله فرمائی. که کاریگر د مالک هم پیشه او شریکوال وی. یعنی په دوی کې لین دین او اجرت سره معامله کیږی. نو اجرت به ملایږی. گنی نه به ملایږی. **دلیل:** ځکه مخکې چې ددوی په مینځ کې کومه معامله وه. هغه ددې خبرې تائید کوی. چه دا معامله به هم ددوی د معمول (او عادت) مطابق اجرت باندې واقع شوې وی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: امام محمد رحمته الله فرمائی. **إِنْ كَانَ الصَّائِرُ مَبْتَدِلًا لِلْهِدَاةِ الصَّنْعَةَ بِالْأَجْرَةِ** که کاریگر په دې پیشه کې اجرت باندې کار کولو سره مشهور وی. **فَالْقَوْلُ قَوْلُهُ** (انو هم دده قول به معتبر وی. هم یمینه انه عمله بأجرة چې هغه دا جامې د ده دپاره په اجرت سره جوړې کړی دی

نویس: مسلک **محمد** امام محمد، امام مالک او امام احمد رحمته الله فرمائی. که کاریگر ددې پیشې دوکان کلاؤ کړې وی. او په اجرت باندې کار کولو کې مشهور وی. نو دده قول به معتبر وی. گنی د مالک قول به قبولې شی. **دلیل:** ځکه چې هرکله ده دوکان ددې کار لپاره کلاؤ کړې دې. نو په ښکاره نظر دا په اجرت باندې د صراحت قائم مقام دې.

الجواب: قیاس هم هغه دې. کوم چې امام ابوحنیفه رحمته الله فرمائیلی دی. ځکه چې مالک منکر دې اود صاحبینو داستحسان جواب دادې. چه ښکاره حال صرف د دفع کولو لپاره کافی وی په دې سره استحقاق نه ثابتیږی. او دلته کې کاریگر ته د خپل استحقاق ثابتولو اړتیا دې. نو داسې دلیل راوړل پکار دی. چه هغې سره استحقاق ثابت شی. او هغه شرعی گواهی ده. مفتی به قول فائده: په درمختار کې دی. چه فتوی د امام ابوحنیفه رحمته الله په قول ده. او په تبیین، تنویر، محیط او شرح شاهان وغیره کې دی. چه فتوی د امام محمد رحمته الله په قول ده. په نهایت، کفایه، اوغایه کې د شیخ الاسلام رحمته الله فتوی هم د امام محمد رحمته الله په قول باندې منقول ده.

په اجاره فاسده کچې د مثل اجر و جوب

(وَالْوَجِبُ فِي الْإِجَارَةِ الْقَاسِدَةَ أَجْرَةَ الْبُشَلِ) او په اجاره فاسده کې اجر مثل واجبیږی. **لَا يَجْزَأُ ذُوهُ الْمُسْمَى** چې دا د بیان شوی مقدار نه نه زیاتیږی.

نویس: اجاره چونکه په منزله د بیع ده. په دې وجه کومو شرطونو سره چې بیع فاسدېږی. هغې سره اجاره هم فاسدېږی. لکه شرط لگول، چې کور اوغورزیږی. بیا به هم کرایه نه ساقطیږی. یا د جرندي اوبه بندې شی. بیا به هم اجرت لازم وی. دغه شان هغه شی په کوم نې چې اجاره کړې ده. یا د اجرت یا مودې یا د عمل مجهول کیدل وغیره. دې ټولو څیزونو سره اجاره فاسدېږی. او اجرت مثل به واجب وی. خود مسمی نه به زیات نشی ورکولې.

مسلک الشافعی: د امام زفر او امام شافعی رحمته الله په نیز به اجرت مثل ورکولې شی. اگرچه مسمی زیات

وی. **دلیل:** دا حضرات دې په بیع فاسد باندې قیاس کوی. چه په دې کې د مبيع قیمت واجبیږی که هر څومره وی. مونږ وایو. چه منافع پخپله متقوم نه وی. بلکه د عقد په وجه متقوم کیږی. او په عقد کې پخپله متعاقدينو اجر مسمی باندې اتفاق کولو سره زیاتوالي ساقط کړو. په دې وجه به زیاتی مقدار

ساقط الاعتبار وی

الجواب عنه که امام زفر او امام شافعی رحمهما چې اجاره په بيع فاسد باندې قیاس کړې ده. ددې جواب دادې چې دا صحیح نه ده. ځکه چې بيع او اجاره کې فرق دې. او هغه داچې بيع کې مال عین مبيع وی. او مال عین پخپله قیمتی شی دې. نو د بيع اصل مقتضا داده. چې هم دا قیمت واجب وی. خو که متعاقدينو د قیمت نه علاوه د ثمن په څه مقدار باندې اتفاق او کړو. نو د قیمت نه به منتقل کېږي. او ثمن به واجب وی په دې شرط چې عقد صحیح وی. که عقد فاسد وی. نو هم دا اصلی قیمت به واجب وی. په خلاف د اجاره. چې په دې کې منافع خرڅولې شی. چې دا پخپله قیمتی نه وی. بلکه د خلقو د اړتیا په وجه شریعت دا قیمتی کړی دی. نو که متعاقدينو څه صحیح مقدار مقرر کړې وی. نو هم هغه به واجب وی. او که د دواړو څه صحیح فیصله شوې خبره نه وی. نو د دوی مقرر شوي مقدار به معتبر نه وي. بلکه چې کوم قیمت وی. هم هغه به لازم وي. بیا په کوم مقدار چې دوی اتفاق کړې دې. هغې باندې رضامندی موجود ده. نو که عقد صحیح وو. نو هم په دغه اندازه به ملاویدلو. او فاسد اجاره چونکه په صحیح باندې قیاس دې. نو په دې کې به هم د دوی د رضامندی نه زیات نه ملاوېږي. بهر حال که اجر مثل کم وي. نو هم دا به ملاوېږي. ګڼی د مقرر شوي مقدار نه به زیات نه ملاوېږي.

په عقد اجاره سره د اجرت وجوب

(الْأَجْرَةُ لَا تَجِبُ بِالْعَقْدِ) اجرت نه و اجیرې په نفس عقد سره.

توضیح عدم الاجرة بالعقد په دې عبارت کې د اجرت د نفس وجوب نفی ده. یا د وجوب اداء نفی ده. په دې باره کې د شارحینو اقوال مختلف دي. تاج الشریعة فرمایلی دی. چې د وجوب اداء نفی مراد ده. یعنی د نفس عقد په ذریعه د اجرت ادائیګې نه و اجیرې پاتې شوه د نفس اجرت وجوب، نو دا به نفس عقد سره ثابتېږي. ددې په خلاف د صاحب د کفایه رحمهما رائي داده. چې د نفس وجوب نفی مراد ده. د وجوب اداء نفی مراد نه ده. او دا نې اجمال او تفصیل دواړو طریقو سره بیان کړې دي. اجمالاً نې داسې بیان کړې دي. چې په اجرت کې که یو غلام مقرر وي. او درې واړه خبرو کې د یوې خبرې موجود کیدلو نه وړاندې موجر دا غلام آزاد کړي. نو دا نه آزادېږي. که د اجرت نفس وجوب ثابتېدلو. نو د موجر آزادول به صحیح و. لکه څنګه چې د بيع په صورت کې کېږي. او تفصیلاً نې داسې بیان کړې دي. چې اجاره یو عقد معاوضه ده. نو په دې کې به د دواړو اړخه د برابري اعتبار کولې شی. حالانکه د معقود علیه (یعنی د منفعت) د اړخه مساوات اونه موندې شو. نه په نفس وجوب کې او نه په وجوب اداء کې. نو هم داسې به د عوض په اړخ کې هم نه موندلې کېږي.

د مستاجر په قبضي سره د اجرت حکم

(وَإِذَا قَبِضَ الْمُسْتَأْجِرُ الدَّارَ كَلَهُ) چې مستاجر په کور قبضه او کړله. **فَعَلَيْهِ الْأَجْرَةُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْهَا** (نو په ده باندې اجرت واجب دي. اگرچه په هغې کې نه اوسېږي.

توضیح وجوب الاجرة بعد القبض کله چې کرایه دار د کرایه په کور باندې قبضه او کړله. نو په ده باندې اجرت واجب شو. اگرچه هغه په دې کې رهانش اختیار نکړي.

دلیله ځکه چې د عین منفعت سپارل غیر متصور دی. نو د منفعت محل (یعنی د کرایه کور) سپارل د منفعت سپارلو قائم مقام کړې شو. ځکه چې د منفعت محل سپارلو سره د منفعت حاصلولو قایم ثابتېږي. نو کور سپارل گویا منفعت سپارل شو.

فائدة صاحب د نهایه رحمهما وغیره ذکر کړې دي. چې دا مسنله په یو څو قیوداتو سره مقید ده. ① په

منفعت حاصلولو باندې قابض وی. که په دې باندې قابض نه وی. په دې طريقه چې مالک یا بل چا اجرت نه وواچيږي. یا مالک کور په داسې حال کې اوسپارلو. چه هغه ددې په اسبابو کې بوخت دې نو اجرت به نه وواچيږي.

۵) اجاره صحيحه وی. ځکه چې په اجاره فاسد کې د اجرت د وجوب لپاره حقيقت د استيفاء شرط دی. صرف په موده کې د استيفاء په قابو سره اجرت نه وواچيږي. لکه چې په تتمه فتاوی کې دی. (۱)

يَجِبُ الْأَجْرُ عَلَى الْإِجَارَةِ الْفَاسِدَةِ بِالتَّمَكُّنِ مِنْ اسْتِيفَاءِ الْمَنْفَعَةِ وَإِنَّمَا تَجِبُ بِحَقِيقَةِ (الاستيفاء)

۶) په ذخيره او شرح اقطع کې دی. چه د مستاجر د اړخه قبضه هغه خانې کې وی. د کوم په حق کې چې عقد واقع شوې وی. تردې که د کوفه پورې نې سوارلی په اجاره واخستله. او مساجر په دې باندې قبضه اوکړله. او په بغداد کې نې اوسانله. تردې چې دومره موده تيره شوه. چه په دې کې کوفې ته رسيدلې شې. نو اجرت به نه وواچيږي. او که دا نې خپل خان سره کوفې ته بوتله. او په دې باندې سور نشونو اجرت به واجب وی. (د امام شافعي او امام احمد رحمهما په نيز به دواړو صورتونو کې اجرت واجب وی.)

۷) د منفعت په استيفاء باندې د اجاره په موده کې قابض کيدل. که د نن ورځ کوفې ته تللو لپاره نې سوارلی په اجرت باندې واخستله. او د نن ورځې تيريدلو نه وروسته نې سوارلی واخستله. او کوفې ته لاړو. او سور نشونو اجرت به واجب نه وی.

(قَالَ غَصْبٌ غَاصِبٌ مِنْ يَدَيْهِ يَأْكُلُ مَا دَا مَسْتَجِرٌ نَهْ يُوْ غَاصِبٌ غَصْبٌ كَرُلُو. سَقَطَتْ الْأَجْرَةُ) نو اجرت به ساقطیږي.

تفسير: کوم صورت چې ذکر شوې دي. که په دې کې عين مستاجره دمستاجر نه يو غاصب غصب کړو. نو مستاجر د ذمه نه به اجرت ساقطیږي.

دليله: ځکه چې د کرایه والا شې حواله کول، د نفع حواله کولو قائم مقام ځکه گرځولی شوی دی. چه د نفع باندې قبضه حاصل وی. هرکله چې دا ختم شو. نو سپارل هم ختم شو. او عقد فسخ شو. نو اجرت به هم ساقطیږي. او که د اجارې په يوه موده کې يو جزء غصب کړې شو. نو د څومره مودې پورې چې غصب اوموندې شو. هم په دغه اندازه به اجرت هم ساقطیږي. ځکه چې د عقد فسخ کيدل ددې مودې په بعض جزه کې دی.

د کرایه د کور د ذمه په وجه د اجارې فسخ کولو حکم

وَأَنْ وَجَدَ يَمْلَأُ عَيْبًا أَوْ كَهَ وَيُؤْمَدُّ لَوْ بِه دې باندې داسې عيب اوموندلو. يَفْضُلُ الْاِسْكُنَى چې دا داوسيدلو لپاره نقصان ده دي. فَلَهُ الْقَسْرُ) نو ده ته د فسخ کولو اختيار شته.

تفسير: يوکس يوکور په اجاره واخستلو. بيا نې په دې کې داسې عيب اوموندلو. چه دا د اوسيدلو لپاره ضررناک دي. نو مستاجر ته به د عقد فسخ کولو اختيار وی.

دليله: ځکه چې معقود عليه منافع دي. او هغه په لږه لږه موجود کيږي. نو دا عيب د قبضه نه وړاندې پيدا شو. نو ده ته به اختيار حاصل وي. لکه څنگه چې بيع کې کيږي. بيا که مستاجر منفعت حاصل کړو. نو هغه عيب سره راضی شو. په دې وجه د احنافو، امام مالک، امام احمد او د امام شافعي رحمهم په ښکاره قول کې به ده په ذمه پوره عوض لازم وي. لکه څنگه چې بيع کې دی. که اخستونکي عيب سره راضی شې. نو پوره ثمن به واجب وي. او که د عقد اجاره ماتولو نه وړاندې موجر داسې اصلاح اوکړله. چه په دې سره عيب ختم شو. نو مستاجر ته به د فسخ اختيار نه وي. ځکه چې ددې سبب ختم شوې دي. او هغه

ددې اخستونکې جوړ شوې دي.

مستاجر خپل کښې د مېب په پيدا کېدو عقد فسخ کېدل

(وَإِذَا أَحْرَبَ الدَّارُ أَوْ انْقَطَعَ ثَرَبُ الضَّيْعَةِ أَوْ انْقَطَعَ الْمَاءُ عَنْ الرَّحَى كُلِّهِ چې کور وران شي. يا د اوبه خور د زمکې يا د جرندې اوبه بندې شي. انْقَسَخَتِ الْإِجَارَةُ) نو اجاره به فسخ کېږي.

ننډې: عقد اجاره په يو څو امورو سره فسخ کېږي.

د اجاره فسخ کولو دويم صورت: يو داسې عيب پيدا شي. چه هغې سره منفعت فوت شي. چه ددې تصريح په وړاندې صفحه باندې تير شوې دي. لکه کور وړانديدل، د جرندې يا د زمکې د فصل د اوبو بنديدل وغيره.

دليله: ځکه دا داسې دي. لکه د قبضې نه وړاندې مبيع فوت شي. نو بيع فسخ کېږي. يا لکه په اجاره باندې اخستې شوې غلام مړ شي. آتمه ثلاثه ښکې هم ددې قائل دي.

په متعاقدينو کښې د يو په مراب سره د عقد فسخ کېدل

(وَإِذَا مَاتَ أَحَدُ الْمُتَعَاقِدَيْنِ كُلِّهِ چې متعاقدينو کې يو کس مړ شو. وَقَدْ عَقِدَ الْإِجَارَةَ لِنَفْسِهِ او حال داچه اجاره ده دخپل ځان لپاره ترلې وه. انْقَسَخَتِ الْإِجَارَةُ) نو اجاره به فسخ کېږي.

ننډې: که په ماجر او مستاجر کې يو کس مړ شي. چه هغه عقد اجاره د خپل ځان لپاره کړې وي. د بل چا د اړخه وکيل يا وصی نه وو، نو د احنافو، شعبي، ثوري، ابوسليمان او د ليث بن سعد ښکې په نيز اجاره فسخ کېږي.

دليله: که ماجر مړ شي. نو اجاره به ځکه فسخ کېږي. چه د مرگ نه روسته شئ دده د وارثانو شو. اوس که مستاجر ددې نه نفع حاصله وي. نو د غير د ملک نه به منتفع کيدل لازميږي. او دا جائز نه ده. او که مستاجر مړ شي. نو ځکه به فسخ وي. چه په دې صورت کې د غير ملک نه د اجرت ادا کول لازميږي. او دا هم جائز نه ده.

(وَإِنْ كَانَ عَقْدُهَا لِقَبِيلَةٍ او که د بل چا لپاره نې ترلې وي. لَمْ تَنْفِيخْ) نو نه به فسخ کېږي.

او که اجاره د غير لپاره وي. مثلاً يو وکيل د موکل لپاره کړې وه. يا وصيت کونکي د يتيم لپاره کړې وه. يا عقد کونکې متولی د وقف وو. نو په دواړو عقد کونکو کې د يو په مرگ سره اجاره نه فسخ کېږي.

دليله: ځکه چې په دې صورت کې د ملک غير نه منتفع کيدل يا اجرت ادا کول نه لازميږي. د آتمه ثلاثه، ابن سيرين، اياس بن معاويه، عثمان بنی، اود ابو ثور ښکې په نيز اجاره په يو حال کې هم نه فسخ کېږي. بلکه وارث به قائم مقام وي. ځکه چې ددوی په نيز منافع د اعيانو پشان دي. او اجاره عقد لازم دي. (فلا تنفس بالموث).

په اجاره کښې د څيار شرط لږ کول

(وَيُصَحُّ قَرْطُ الْخِيَارِ فِي الْإِجَارَةِ) او صحيح ده. په اجاره کې شرط څيار، کمافی البیم لکه څنگه چې په بيع کېني جائز دي

ننډې: زموږ په نيز اجاره کې څيار شرط کول صحيح دي. نو که ماجر يا مستاجر لپاره

خيار شرط وی. نو هغه ددې په وجه اجاره فسخ کولې شی. (۱)
وجه البيع او په بيع او اجاره کې جامع وجه اړتيا دفع کول دی. چه دوه درې ورځې سوچ او فکر او کړی. چه خساره (اوتوان) اونشی. او که په اجاره کې بعض معقود عليه فوت شی. نو بالاتفاق د خيار عيب په وجه واپس کولې شی. نو دغه شان به د خيار شرط په وجه هم واپس کولې شی. په خلاف د بيع، چې په بيع او اجاره کې فرق دې. او هغه داچه بيع کې پوره واپس کول ممکن دی. اجاره کې ممکن نه دی. په دې وجه بيع کې د کُل واپسې شرط کړې شوه. اجاره کې شرط نکړې شوه.

په عذرونو سره د اجاره فسخ کولو حکم

(وَتَنْفِيْهِ الْاِجَارَةُ بِالْاَعْذَارِ) او فسخ کولې به شی اجاره د عذرونو په وجه.

تفريع که عقد اجاره شوې وی نو د څه عذر په وجه عقد اجاره فسخ کېږي (۲)
دليله دليل دادې. چه ددې شی په ټولو نفعو باندې قبضه نشی کيدې. حالانکه هم دا معقود عليه دی. نو اجاره کې عذر داسې شولکه په بيع کې د قبضه نه وړاندې عيب وی. نود عذر په وجه فسخ کولې شی. ځکه چې د عقد ماتولو دجواز چې کوم سبب دې. هغه په بيع او اجاره دواړو کې موجود دې. او هغه سبب دادې. چه عاقد د عقد د موجب موافق معامله نشی کولې. مگر په دې طريقه چې داسې زياتی ضرر اوچت کړی. چه دهغې استحقاق د عقد په ذريعه نه دې شوې. او زمونږ په نيز د عذر هم دا معنی ده. که عاقد اجاره باقی اوساتی. نو ددې به داسې نقصان لازمېږي. کوم چې په ده باندې عقد اجاره سره نه لازمېږي.

تبيينه شيخ ابن العزيمی په دې مقام باندې دا اعتراض کړې دې. چه په عذرونو او د متعاقدينو په مرگ سره اجاره فسخ کيدل، يو داسې خبره ده. چه په دې نه څه دليل موجود دې. نه قول د صحابي، او نه اجماع، بلکه صرف د عيب په وجه د بيع په فسخ باندې قياس دې. خو صرف د موصوف دا اعتراض ډير زيات کمزورې دې. ځکه چې شرعی ادله اربعه ځنې قياس يو مستقل دليل دې. چه ددې تحقق د حکم شرعی د اثبات لپاره کافی دې. چه زمونږ په دلائلو کې موجود دې.

د مال ضائع کيدو يا د فقير کيدو په عذر سره د اجاره فسخ کولو حکم

(كَغَنَ اسْتَأْجَرْتُكَ أَفَى السُّوقِ كُلِّهِ كَلَمَةً خَوْكَ دُكَّانٍ بِه كَرَاهِيَةً بَانَدِي وَاسْتَلَوْ بِه بَازَارُ كِي. لِيَجْعَلِيَهُ
 چې په دې کې تجارت اوکړی. قَدْ هَبَّ مَالُهُ بِيَا دده مال لاړلو. وَكُنْتُ أَجْرُ دُكَّانٍ وَأَوْدَاعُهُ شَان کله
 چې يو کس د دکان يا کور کرایه باندې ورکړو. ثُمَّ أَفْلَسَ بِيَا هغه فقير شو. فَلَمْ يَمْتَهُ دُيُونُ لَا يَتَدِيرُ عَلَي
 قَضَائِهَا إِلَّا مَن مَّن مَّا أَجْرًا د هغه په ذمه دومره قرض راغلې. چه هغه دې نشی ادا کولې. خو په کرایه
 باندې د ورکړې شی په قيمت سره، فَسَخَّ الْقَاضِي الْعُقْدَتَيْنِ فسخ دې کړی قاضی عقد، وَبَاعَهَا فَي
 الدين) او خرڅ دې کړی دا په قرض کې.

تفريع يو سړی په بازار کې يو دکان په کرایه واخستلو. چې په دې کې تجارت اوکړی. بيا د هغه مال هلاک شو. نو هغه به لازماً اجاره فسخ کوی. دا خود مستاجر د عذر مثال دې. د موجر د عذر مثال دا

(۱) **مسلك الشافعي**:- د امام شافعي رحمه الله په نيز عقد اجاره کې خيار کيدل صحيح نه دی.

(۲) **مسلك الاثنية**:- د آئمه ثلاثه او ابو ثور رحمه الله په نيز صرف د عيب په وجه فسخ کول جائز دی.

دې څه ده خپل دوکان یا کور کرایه باندې ورکړو. بیا فقیر شو. او په ده باندې دومره قرض راغلی. څه ددې ادا کول ددې نه بغير ممکن نه دی. څه کوم شی ده په کرایه باندې ورکړې دې. هغه خرڅ کړی. اود هغې په قیمت نې ادا کړی. نو دا صحیح عذر دې. نو قاضی به اجازه فسخ کوي. او دده دوکان یا کور به قرضه کې خرڅ وي.

دلیل ۴: ځکه چې د عقد په مقتضاء باندې چلیدلو کې دده په ذمه داسې زیاتې ضرر لازمیږي. د کوم چې دې عقد سره مستحق شوې نه وو. او هغه زیاتې ضرر دادې. څه قرضه ادا نکړی. نو گرفتارولې به شی. او قید کې به اچولې شی. په دې شرط چې نور مال وي. او کله کله په نور مال نه کیدلو باندې دده تصدیق نه کېږي.

د سفر ضرورت راپیښېدو په عذر سره د کرایه د څاروي اجازه فسخ کولو حکم

(وَمِنْ اسْتَأْجَرَ دَابَّةً يَوْكُسُ يَوْ حَيَوَانَ (څاروي، په کرایه باندې واخستلو. لِيَأْفُرَ عَلَيْهِمَا چې په دې باندې سفر او کړی. ثُمَّ بَدَأَ لَهُ مِنَ السَّفَرِ بِيَا دده راتې بدله شوه. فَهُوَ عَذْرٌ) نو دا عذر دې. (وَإِنْ بَدَأَ الْكُفَارَى او که په کرایه باندې د تلونکي راتې بدله شوه. فَلَيْسَ ذَلِكَ بِعَذْرٍ) نو دا عذر نه دې.

توضیح: په جمهره او جمل وغيره کې دي. څه بد (ن) بدوا، بداء: په معنی د ښکاره کیدلو دې. او، بداء في هذا الأمر، هغه وخت ونیلې شی. کله چې رومي راتې بدله شی. (فلان ذوهبوا) فلاتې سړې مختلف رايو والا دې. يعنی دده په رايو کې مضبوطی نشته.

قوله: ثم بداء له من السفر ددې مطلب دادې، بداله صلاح خلاف ماقصد له من السفر، يعنی مخکې چې د سفر کومه اراده وه. د هغې خلاف غوره ښکاره شوه. نو بداء، فعل فاعل محذوف ته دې. بلکه په دلالت د محل د کلام فاعل مضر دې. نو ددې اړخ ته د ضمير راگرځيدل صحيح دی. (کسانی قولهم ان کان غدا فأتى ان کان مادن فيه هذا فأتى) د کتاب ددې عبارت مطلب اود مسئلې حکم ژباړې ته واضح دې.

دلیل ۴: ځکه که هغه په موجب د عقد باندې چلېږي. نو ده ته به زیاتې ضرر لازم شی. ځکه کیدي شی. څه هغه حج ته شی. او ددې وخت تلې وي. یا د قرض دار په لتون کې شی. خو هغه حاضر شو. یا نې تجارت لپاره تلل غوښتل. خو هغه فقیر شو. نو ځکه ده دپاره د دې عذر د وجې عقد اجازه فسخ کول جائز دی

کِتَابُ الشُّفْعَةِ

ترجمه: دا کتاب د شفعه په بیان کې دې.

توضیح: په کتاب الاجاره او کتاب الشفعه کې مناسبت دا دې چې په اجازه کېنې هم د اجارې د انعقاد دپاره څه شرطونه دی او دغه شان د دې فسخ هم د څه عذرونو د وجې راځی هم دغه شان د شفعي د ثبوت دپاره هم څه شرطونه دی او د څه عذرونه هم داسې دی چې د هغې په وجه شفعه فسخ کېږي د دې نه علاوه په دواړو کېنې هم د غیر د حق ثابتولو کېنې اشتراک دې.

تعريف الشفعة: علامه مرغیناني رحمه الله په هدایه کېنې فرمائیلې دی. څه شفعه د شفع نه مشتق ده. او ددې معنی ملاوول دی. اوس سوال دا پیدا کېږي. څه د لغوی او اصطلاحی معنی په مینځ کې څه مناسبت دې. نو ددې جواب دا دې. څه د ملاوول معنی دشفعه په اصطلاحی معنی کې هم موجود ده. ځکه چې په

شفع کې شفیع مبیع د خپلې زمکې سره یوځای کوي. د شفع اصل معنی ده. (ضم مثله الیه) یعنی یوځیز دخپل مثل سره ملاوول، مرغیناني رحمه الله د اختصار د امله صرف په ملاوولو باندې اکتفاء کړې ده د شفعه

اصطلاحی تعریف دا دی. هی تملک البقعة بها قمر علی البشتری بالشرکة أو الجوان

به شفعة کسبی ترتیب

الشَّفْعَةُ وَاجِبَةٌ فَرَمَانِیْلَی دى. امام قدورى رحمته الله چې شفيع ثابتہ ده لِلْخَلِیْطِ فِی نَفْسِ الْمَبِیْعِ دَشْرِیْکِ فِی الْمَبِیْعِ دپاره، ثُمَّ لِلْخَلِیْطِ فِی حَقِّ الْمَبِیْعِ بیا په حق المبيع کي دشریک دپاره، کَالشَّرْبِ وَالطَّوْبِ لکه شرب او لاره، ثُمَّ لِلْجَارِ أَوْ بِنَا د گاونډی دپاره.

حل اللغة ① الخلیط:، شریکوال ② الطريق: لاره، ③ الجار: گاونډی

تصريح ① اقسام الشفيع ② شفيعه چونکه داتصال په بنا (بنیاد) ملاوېږی. اوپه اتصال کي درې فریق گډ دى ① چې په عین مبيع کي شریک وی. ② اول شرکت وو او اوس ویش شوې دې. البته په اوبواو لاره کي شرکت باقی دې. ③ چه یو بل گاونډی وی دا درې واړه امام قدورى رحمته الله بیان کړی دى. (۱)

فائدة العبارة ③ مرغینانی رحمته الله په هدایه کسبی فرمانی. چه دامام قدورى رحمته الله قول (للخلیط الم) د دوو خبرو فائده ورکوی. یوه دا چې په درې واړو ته د شفعة حق ملاوېږی. دا بیله خبره ده. چه اقوی موجود وی. نو ضعیف محروم وی. دویمه د دوی په مینځ کي د شفيع د استحقاق ترتیب هم هغه دې. کوم چې ذکر کړي شوې دې. یعنې شریک فی نفس المبيع د ټولو نه مقدم دې. او ورپسې شریک فی حق المبيع د اول نه کمزوري اود آخری نه قوی دې. او گاونډی د ټولو نه ضعیف دې. بهرحال د قدورى رحمته الله دکلام نه نفس ثبوت او ترتیب ثابت شو.

دلالة ④ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الشَّفْعَةُ لِشَرِيكِ لَمْ يَقَايِمِ (۱) شفيعه دشریک دپاره ده ترڅو چې تقسیم شوې نه وی

⑤ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (جَارُ الدَّارِ أَحَقُّ بِالدَّارِ وَالْأَرْضُ يَنْتَظَرُكَ وَإِنْ كَانَ غَائِبًا إِذَا كَانَ طَرِيقُهَا وَاحِدًا) (۲)

اود نبی کریم ارشاد دې د کور گاونډی زیات حقدار د کور دې اود زمکې دې. او انتظار به کولای شی ده ته اگرکه غائب وی خو په دې شرط چې د دواړو لاره یوه وی

⑥ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْمِهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا سَقَمُهُ؟ قَالَ شَفْعَتُهُ)

① مسلک الشافعي:— امام شافعی د جوار د امله د شفعة د حق نه انکار کړي دي. ځکه چې هغوی صرف د شریک فی المبيع لپاره د شفعة قائل دي بیا نې یو حدیث پیش کړي دي. چه شفيع په داسې زمکه کي ده. چه په هغې کي ویش نه وی شوي. او کله چې حدود واقع شی. اولاري جلا شی. نویبا شفيع نشته. بهرحال ددې حدیث نه په ظاهره هم دا صفا معلومېږی. چه چې د نفس جوار د امله بغیر شرکتنه شفيع نشته.

② قال الزهلي رحمته الله غریب و اخرجه مسلم (ای ل المسافة رقم ۱۳۴) عن عبدالله بن إدريس ... عن جابر رحمته الله قال لقي رسول الله صلی الله علیه و آله بالشفعة في كل شركة لم تقسم ربعة أو حائط لا يحل له أن يبيع حتى يؤذن شريكه لأن شاء أخذ وإن شاء ترك فإذا باع ولم يؤذنه فهو أحق به (نصب: ۴/۲۲۲).

③ قال الزهلي رحمته الله هو مركب من حديثين فصدره من حديث قتادة رحمته الله أخرجه مسلم في المسافة رقم ۱۳۵ وأبو داود في البيوع باب ۷۳ رقم ۳۵۱۳ والنسائي في البيوع باب ۸۰) واخره من حديث جابر بن عبد الله رحمته الله قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله الجار أحق بشفعة جاره ينتظرهما وإن كان غائبا إذا كان طريقهما واحد أخرجه أحمد في مسنده (۴/۳۸۸).

نصب: ۴/۲۲۲-۴۲۳.

اود نبی ﷺ ارشاد دې چې گاونډی دخپلې حصې زیات حقدار دې، نو پوښتنه اوشو یا رسول الله ﷺ حصه څه شی دې؟ نو نبی ﷺ اوفرمانیل. د ده شفعه ده

ارشاد دې **قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْجَارُ أَحَقُّ بِشَفْعَتِهِ** (۱) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم ارشاد دې چې گاونډی د شفعي زیات حقدار دې

احادیث وړاندې تیر شو چې شفیع په درې قسمه دې، نوڅکه به د شفعه د ثبوت لپاره درې احادیث بیانوو. ① دهغه شریک لپاره دشفعه ثبوت. چه هغه لا ویش نه وی کړې. ② د کور گاونډی د زمکې زیات حقدار دې. دده به انتظار کولې شی. اگرچه غائب وی. خو په دې شرط چې د دواړو لاره یوه وی. ددې حدیث نه د شریک فی حق المبیع لپاره شفیع ثابت شوه. ③ گاونډی دخپل سبق زیات حقدار دې. او په یو روایت کې دی. چه (الجار أحق بشفعتهم)

دشفعه په ترتیب باندې دهديث نه استدلال

المراد من الغلیط والشریک < د شریک، خلیط او شفیع نه څوک مراد دی؟ څوک چې په نفس مبیع کي شریک وی. دهغه نه ئې په شریک سره تعبیر او کړلو. او څوک چې د مبیع په حقوقو کي برخه داروی. دهغه نه ئې په خلیط سره اود گاونډی نه ئې په شفیع سره تعبیر او کړلو.

دلائل الترتیب فی الشفعة ① وړاندې تیر شو. چه دا کلام د دوو خبرو لپاره مفید دې. ثبوت او ترتیب، دا دوهم څیز دلته بیانوی. **قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَقْرَبُ مِنَ الْغَلِيطِ وَالْغَلِيطُ أَقْرَبُ مِنَ الشَّرِیکِ** (۲) د نبی ﷺ ارشاد دې. چې شریک د خلیط نه زیات حقدار دې. او خلیط د شفیع نه زیات حقدار دې.

په دې باندې استدلال داسي کولې شی چه شریک د خلیط نه زیات مستحق دې. او خلیط د شفیع نه زیات مستحق دې.

② عقلی دلیل دا دې چې په مبیع کي دجا شرکت وی. دا اتصال د نورو نه زیات قوی دی. ځکه چې دا اتصال د مبیعي په هریو جزه کی دې. اوددې نه روسته د حقوقو اتصال د جارداتصال نه قوی دې. ځکه چې دا اتصال دملک په منافعو کي اتصال دې. اودا یومسلم اصول دې. چه د سبب قوت په وجه باندې ترجیح حاصلیږی. اود سبب قوت په اول کي زیات دې. بیا په دوئم کي نود شفعه په ملایندو کي به هم دا ترتیب جاری کیږی.

شرک فی المبیع به په جار مقدم وی

وَلَيْسَ لِلشَّرِیکِ فِي الطَّرِيقِ وَالْجَارِ وَشَفْعَةُ اونشته په لاره او په شرب کي د شریک لپاره اودجار لپاره شفعه، **مَعَ الْغَلِيطِ** دخلیط سره،

هل اللغة < ① خلیط: شریک،

(۳) من حدیث ابی رافع مولى النبی ﷺ أخرجه البخاری فی الشفعة باب ۲ وأبو داود فی البیع باب ۷۳ رقم ۳۵۱۶ والنسائی فی البیع باب ۱۰۹ من المجتبى ولی السنن الکبری (۱۶/۴) رقم (۶۳۰۰)۔

(۱) قال الزیلعی رحمه غریب وذكره ابن الجوزی فی التحقیق وقال إنه حدیث لا یعرف وإنما العرف ما رواه سعید بن منصور .... قال الشعی فی النبی ﷺ الشفیع اولی من الجار والجار اولی من الجنب ثم قال قال الزیلعی رحمه هذا الحدیث رواه عبدالرزاق فی منصفه عن ابن المبارک ... عن شریح قال الخلیط أحق من الشفیع والشفیع أحق من الجار والجار أحق من سواء (نصب: ۴/۴۶۶)۔

تصريح امام قدوری فرمائی چہ شریک فی المبیع موجود وی. نوشریک فی الحقوق اوجار تہ بہ شفعہ نہ ملاویپی. ددی دلائل ورائدی تیرشوی دی.

داوونی مستحق خیل حق پربنولو صورت

(قَاتِ سَلَمًا خَلِيْطًا كَهْ بَرِيْرَدِي هَغَه (شريك فى الرقبه) قَالَ شَفْعَةُ لِشَّرِيْكَ فِى الطَّرِيْقِ نَوْشَفْعَه د لَارِي د شَرِيْكَ لِپَارَه دَه. فَإِنْ سَلَمًا وَكَه هَغَه هَمْ دَسْتَبِر دَارَه ي. أَخَذَهَا الْجَارُ) نواخلی به دا گاونډی

تصريح د شفاعت په مینځ کي هم هغه ترتیب دي. کوم چې مونږ بیان کړلو. خو که شریک فی الرقبه نه وی. نوشریک فی الطريق دا اخستی شی. او که هغه نه وی. نوییا ئې جار اخستی شی. او صاحب د هدایه په دې مقام کې د جار تفسیر کړي دي. چہ دا هغه څوک دي. چہ دده کور د دارمشفوعه په شا باندې وی. اود هغې دروازه په بله کوڅه کي وی.

دلیل که د څه کسانو په چا باندې دصحت دوخت قرض وی. اود څه کسانو پرې د مرض الوفات د وخت قرض وی. نودا اولنی قرض خواه حق مقدم دي. یعنی دمری د میراث نه به اول د اولنی قرض ادا کولې شی. که دهغه نه زیاتي شی. نوییا به د نورو قرض خواهانو قرض ادا کولې شی. خو که اولنی کس خپل حق معاف کړی. نوییا به دتولونه وړاندې دبل فریق حق ادا کولې شی. یعنیه هم دغه شان د شفعه په مسئله کي هم، ځکه چې سبب د شفعه دهر یو لپاره ثابت دي. خود شریک فی الرقبه حق مقدم دي. نیچه هغه خپل حق نه اخلی. نونورو ته به شفعه ملاویپی. دا د ظاهر روایت دلیل دي.

روایة ابي یوسف امام ابو یوسف رحمته الله فرمائی. چہ دیلارد ارخه انا چې موجود وی. نود مورد ارخه انا محرومه وی. ځکه چې دمورد ارخه دنیا مور محبوبه ده د پلارد ارخه انا د وچي، برابره ده چې دیلارد ارخه انا په خپله میراث اوری او که نه اوری. دغه شان د شریک فی الرقبه دوجود په وخت کي به نور نفر محبوب وی. اوهغوی به په هرحال کي محبوب وی. برابره ده که شریک فی الرقبه خپل حق اخلی او که نه اخلی.

دشفعه حق کله. څنګه اوولې ثابتیږي؟

وَالشَّفْعَةُ تَحِبُّ بِعَقْدِ الْبَيْعِ وَاشْفَعَةُ وَاجِبَةٌ بِعَقْدِ بَيْعٍ بَانَدِي

تصريح وړاندې په تفصیل سره تیرشو. چہ د شفعه سبب اتصال دي. او دې شرط بیع ده. که اتصال وی خو بیع نه وی. نو نه ثابتیږي.

توضیح الباء صاحب د هدایه په دې مقام کښې فرمائی چې په (بعقد البیعم) کي بیا د سبب لپاره نه ده. ګڼی بیا به دا لازم شی. ه بیع سبب د شفعه دي. حالانکه سبب اتصال دي. بیا دلته یو سوال پیدا کیږي. چہ د بیع نه روسته شفعه ولې ثابتیږي. نو وې فرمائیل چې کور په اصل کي د مالک ملکیت دي. د هغه نه دې نشی رد کولې. البته دا که مالک د خپل کور نه اعراض اوکړی. او بل چا ته ئې ورکول غواړی. او خرڅ ئې کي. نو دده اعراض کول په پوهه کي راځي. ځکه چې دې بیع ته آماده شو. نودا اعراض ښکاره کوی. اوکله چې اعراض موجود شو. نو بیا شفعه ثابتیږي. ددې امله مونږ وایو. چہ شفعه به د بیع نه روسته ثابتیږي. هرکله چې د شفع دارومدار د بانع په اعراض باندې دي. نو د هغه د ارخه د بیع موجود د شفعه د ثبوت لپاره کافی دي. نو که بانع د بیع اقرار اوکړو. او مشتری انکار کوی. نو شفیع ته به شفعه ملاویپی. ځکه چې د بانع د اقرار په وجه دده اعراض موجود شو. او هم دا اعراض د شفعه شرط دي.

د طلب انهاد او طلب مواثبه جینت

وَلْتَقِرْ بِالْأَشْهَادِ وَاشْفَعْ بِخَيْرِي بِه طلب اشهاد باندې

هل اللغة < ① تستقر: بخیري ② الاشهاد: گواه جوړول

تدريج < د شفعي سبب خو اتصال دې او شرط ئې بيع ده. خو ددې دواړو باوجود كه شفيع بغير دغه عذر نه چوپ پاتي شو. نو شفعة به ورته نه ملاوېږي. بلكه چې څنگه ورته معلومه شي. نو مواثبه ضروري ده. او بيا د احتياط لپاره په دې باندې گواهان قانمول او بيا طلب خصومت يعنى د قاضى عدالت ته تلل او د شفعي طلب كول، اوددې مطالبو په مينځ كي هم ترتيب دې. دكوم تفصيل چې اوس راځي.

دليله < شفعة حق ضعيف دې. كوم چې په اعراض سره باطلېږي. نو ضروري شوه. چه داسې دليل موجود شي. په كوم چې دده اعراض نه كول ثابت كړي شي. او هغه طلب اشهاد دې. اوس به ددې نه دا معلومه شي. چه شفيع د شفعي نه اعراض نه دې كړي. بلكه رغيث ئې كړې دې.

جاري شفيع به د مضفوعه كله مالك جوړېږي؟

(وَتَمْلِكُ بِالْأَخْذِ) او كور مملوك گرځي په اخستلو سره إِذَا سَلَّمَهَا الْمُسْتَرِي كَلَهُ چې اوسپاري مشتری هغه ده ته، أَوْ حَكَمَ بِهَا حَاكِمٌ) يا حاكم ددې حكم او كړي.

هل اللغة < ① تملك: مالك جوړېږي ② يتنقل: نقل كيږي

تدريج < امام قدوري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرماني چه داتصال او بيع باوجود او د اشهاد باوجود تراوسه پورې شفيع ددې كور مالك نه دې. بلكه د مالك جوړيدو لپاره دوه صورتونه دي. يا چې مشتری شفيع ته هغه كور حواله كړي. يا قاضى فيصله او كړي. په دواړو صورتونو كي چې كوم صورت هم موجود شي. نو شفيع به د هغې مالك جوړېږي.

دليله < ځكه چې مشتری دده د كور مالك شوې دې. اود هغه ملكيت تامه دې. د هغه كور چې د هغه د ملكيت نه اوباسي. نو دده لپاره په خوشحالي سره د هغې سپارل دي. يا د حاكم فيصله ده.

نظيره < كه يو كس چاته خپل كور هبه كړو. او قبضه ئې ورله هم وركړله. او اوس واهب هغه كور د موهوب له نه واپس اخستل غواړي. نو ددې دوه صورتونه دي. چه يا ئې موهوب له په خپلې رضا او خوشالي سره واپس كړي. او يا د حاكم په فيصلې سره، يعينه هم دغه صورت دلته هم دې. چه يا ئې خو مشتری په خپله شفيع ته وركړي او يا د حاكم فيصله اوشي.

د شفعه طلب او مخاصبه

(وَإِذَا عَلِمَ الْغُلَامُ بِالْبَيْتِ) او كله چې شفيع ته د بيع علم اوشو. أَشْهَدُ فِي حُجَّتِهِ ذَلِكَ عَلَى الْمَطْلُوبَةِ) نو هم په خپل دغه مجلس كي به په مطالبه باندې گواهان جوړ كړي.

تدريج < كله چې شفيع ته دا معلومه شوه. چه زما گاونډى خپل كور په فلاڼى باندې خرڅ كړلو. نو چې څنگه ورته معلومه شي. ده لپاره ضروري ده. چه طلب مواثبه او كړي يعنى چې دا دوايي چې فلاڼى په فلاڼى باندې خپل كور خرڅ كړې دې. حالانكه زه ددې شفيع يم. په شفعه كي به دغه كور زه اخلم. چونكه دا طلب عجلت او فوريت غواړي. نو ځكه د دې نوم طلب مواثبه كيځودې شو. ددې امله كه ده د علم نه روسته هم طلب مواثبه اونكړله. نو دده شفعه به باطله شي. ددې دليل وړاندې تير شوې دې.

دليله قال عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الشُّفْعَةُ لَيْنٌ وَائِبَةٌ} (۱) نبي ﷺ فرمانيلى دى چې شفعه د هغه چا لپاره ده چې طلب مواثبه او كړى يعنى شفعه د هغه لپاره ده. چه ددې طلب مواثبه او كړى.

طلب انشاء به په كوم ثاني كې كوي

تَمَرْتَهْضُ مِنْهُمَا دې ددې يعنى دمجلس نه پاسى (فَيُشْهِدُ عَلَى الْبَائِثِ) او په بانع دې گواهان قائم كړى. **اِنْ كَانَ التَّمْيِيزُ فِي يَدَيْهِ** كه مبيعه د هغه په قبضه كې وه (أَوْ عَلَى التَّمْيِيزِ) او يا دې مشتري سره گواهان قائم كړى. **أَوْ عِنْدَ الْعَقَارِ** او يا زمكې سره، **فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ** نو هر كله چې ده داسې او كړل استغوث (شَفْعَتَهُ) نو د ده شفعه پخه شوه

تخریج يعنى كله چې شفيع د علم په مجلس كې طلب مواثبه او كړل. نو ده لره پكار دى. چه اوس بهرته راوځي. او طلب انشاء او كړى. نو كه مبيعه د بانع په قبضه كې وه. د هغه په حضور كې دې گواهان قائم كړى. او يا دې د مشتري سره گوان قائم كړى. اود مبيعه سره هم گواهان جوړولې شي.

دليله د مبيع سره خو خكه چې حق هم په هغې كې دې. اود بانع او مشتري سره خكه چې دغه دواړه خصم جوړيدې شي. البته كه مبيعه نې مشتري ته حواله كړې وه. نو اوس دې اجنبى شوې دې. نه دده ملكيت پاتې شواونه ئې قبضه، نو اوس ده سره انشاء هسې عبث دې. بهر حال ددې دواړو طلبونو نه روسته شفعه مضبوطېږي. خومملوك به به نه وي. ددې تفصيلي بحث وړاندې تير شوې دې.

د طلب انشاء په تاخير د شفعه د سقوط با عدم سقوط حكم

وَأَمَّا تَقْطُطُ او شفعه نه ساقطېږي **بِالتَّأخيرِ** ددې طلب د روسته كولو په وجه. **عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ** (۲) د ابو حنيفه **عَلَيْهِ السَّلَامُ** په نيز،

حل اللغة ① التأخير: ورستوالي ② تقطط: ساقطېږي

تخریج **مسلك ابی حنیفه** وړاندې تیر شو. چه د طلبينو نه روسته په شفعه كې مضبوطيا پيدا كېږي. نو امام ابو حنيفه **عَلَيْهِ السَّلَامُ** فرماني. او دامام ابو يوسف **عَلَيْهِ السَّلَامُ** هم يو روايت دا دې. چه په طلب خصومت كې په تاخير سره شفعه نه باطلېږي.

دليله دا دامام ابو حنيفه **عَلَيْهِ السَّلَامُ** دليل دې. د كوم په باره كې چې مونږ څه بيان كړې دې. دوى فرماني چه اصول مقرر ده دى. چه حق كله ثابت شي نو هغه ته ختمېږي. البته دا كه صاحب حق ئې ساقط كړى. نو دا بيله خبره ده. او په توهमतو سره اسقاط نه كېږي. بلكه د صاحب حق زباني صراحت پكار دې. په ټولو حقوق كې هم دا اصول دى. نو په حق شفعه كې به هم دا اصول جاري كېږي.

مسلك ابی يوسف اود امام ابو يوسف **عَلَيْهِ السَّلَامُ** دوئم قول دا دې. چه كله شفيع ته معلومه شي. چه قاضى په فلائى ورځ په خپل عدالت كې كينى. اوده ته څه عذر نه وو، او ددې باوجود ده طلب خصومت اونكړلو. نو شفعه باطله شوه. ځكه چې دا په اعراض باندې دلالت كوي. او په نه اخستلو ياندې. تاخير مسقط دې او كه نه دا اختلاف په هغه وخت كې دې. كله چې تاخير بغير عذر نه وو. اود عذر د امله نه

(۱) قال الزيلعي **عَلَيْهِ السَّلَامُ** غريب و آخرجه عبدالرزاق في مصنفه من قول شريح إنما الشفعة لمن واليها وكذلك ذكره القاسم بن ثابت السرقسطي في كتاب غريب الحديث في باب كلام التابعين وهو آخر الكتاب (نصب: ۴۲۸/۴).

(۲) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة **عَلَيْهِ السَّلَامُ** لكن الفتوى اليوم على قول محمد **عَلَيْهِ السَّلَامُ** لأنه أولق هذا الزمان كذا في الكفاية (۳۱۰/۸) وجمع الأهر (۱۰۶/۴) وراختار (۱۵۹/۵) فتلأعن القول الرابع (۱۷۰/۲).

تاخیر به اتفاق سره شفعه نه ساقطوی.
مسک محمد امام محمد او امام زفر علیه السلام فرمائی که بغیر د خه عذر نه یی یوه میاشت روستو والی نی او کړلو نو شفعه باطلیږی.

دلیل که چېرته د هیڅ مودې پورې د خصومت په تاخیر سره شفعه باطله نشی نو په دې کې مشتری ته ضرر دې، دلیل دا دې چې هغه به هیڅ کله په دې کې تصرف نشی کولی ځکه چې هغه ته به ویره وی چې شفعه به زما تصرف ختم کړی نو ضروری شوه چې په دې کې خه وخت مقرر کړی شی نو مونږ یوه میاشت موده مقرر کړه چې ددې نه وړاندې وړاندې تاخیر به مسقط نه وی او یوه میاشت تاخیر به مسقط وی ځکه چې په هدایه کتاب الایمان کې د یوې میاشتې نه کمه موده قلیل او یوه میاشت یا ددې نه زیاتې کثیر شمارلې شوې ده.

جواب که دې جواب دا دې که شفعه غائب وی نوچه کله هم هغه ته معلومه شی نو هغه ته شفعه ملاوړی حالاتکه ضرر په هغه صورت کې هم موجود دې نوهرکله چې د شفعه د سفر په صورت کې مشتری ضرر برداشت کوی نوچه شفعه په حضر کې وی په هغې کې نیې هم برداشت کړی ځکه چې د سفر او حضر په مینځ کې د مشتری په حق کې خه فرق نشته،

په کومه زمکه کښې د شفعې حق حاصلیږی او په کومه کښې نه حاصلیږی؟

(وَالشُّفْعَةُ وَاجِبَةٌ فِي الْعَقَارِ وَاشْتَعَاءُ ثَابِتٌ بِهِ زِمَكُهُ كِي، وَإِنْ كَانَ مِمَّا لَا يَقْسَمُ) اگرچه دا د هغه خیزونو څنې وی چې د هغې ویش نشی کیدي. کَالْعَتَمَاءِ وَالرَّحَى وَالْيَتَامَى وَالْأُولَادِ وَالصَّغَارِاو هغه (کوم چې د ویش قابل نه وی لکه) غسل خانه، د اوبو جرنده، او کوهی او واره کورونه

هل الشفعة؟ ① العمام: دگرمو اوبو غسل خانه ② البئر: خاه ③ العقار: زمکه

تفريع ددې ځانې نه دا خبره بیان کړې شوې ده چې زمکه کې شفعه واجبیږی. بیا ددې زمکې دوه صورتونه دی

① چې دا د ویش قابله وی مثلاً د څلور سو گزو پلاټ دې چې نیم په نیمه ویش کړي شو
② دا چې د ویش قابل نه وی مثلاً یوه تنګه غسل خانه ده چې ددې ویش اوکړي شی نو د چا په حق کې هم دا د انتفاع قابل نه پاتې کیږی دغه شان تنګ وړوکې کوهی، او دغه شان واره کورونه او هم دغه شان د اوبو جرنده ده هرکله چې د زمکې دوه صورتونه معلوم شو. (۱)

دلیل که قال علیه الصلاة والسلام (الشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ عَقَارٍ أَوْ دَارٍ) (۲) دلیل د نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمان دې شفعه په هر شې کې ده، که زمکه وی او که کور وی نو دا حدیث عام دې په دې کښې د قابل تقسیم او غیر قابل تقسیم څه قید نشته نو د دې اطلاق دلیل د شفعې د ثبوت دې

په مامانولو او کتنو کښې د شفعې حکم

وَالشُّفْعَةُ فِي الْبِنَاءِ وَالْأَعْلِ إِذَا بَدَأَ بَدَأَ أَوْ نَوَى كِي، کله چې د زمکې نه

(۱) په دې دویم صورت کې د امام شافعی رحمه الله اختلاف دې د امام شافعی رحمه الله نیز به شفعه نه ملاوړی.
(۲) قال الزیلعی رحمه الله روی إسحاق بن راهوی رحمه الله فی مسنده .... عن ابن عباس رضی الله عنهما عن رسول الله صلی الله علیه و آله قال الشریک شفع و الشفعة فی کل شیئ انتهى وروی الطحاوی فی قنبد الآثار (وهو فی لی شرح الآثار للطحاوی رحمه الله ۲۶۸/۲) حدثنا .... عن ابن عباس رضی الله عنهما قال فی مضمی رسول الله صلی الله علیه و آله بالشفعة فی کل شیئ (نصب: ۴۳۱/۴).

بغير خرڅ كړې شى (وَلَا شَفْعَةَ فِي الْعُرُوضِ وَالسُّقُونِ) په سامانونو او كشتوكي شفعه نشته.

هل اللغة ① العروص، سامان ② السفن، جمع د سفينة كشتى ③ النخل، قجورى

④ البناء: ابادي

نسخه ⑤ عدم الشفعة في البناء ⑥ شفعي لپاره دا اصول مقرر دي. چه دا په غير منقوله خيزونو كي چلېږي. لكه زمكه او باغونه وغيره، او په غير منقوله خيزونو كي نه چلېږي.

دلالت ⑦ قال عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا شَفْعَةَ إِلَّا فِي رَيْبٍ أَوْ حَاطٍ} (۱) د نبی کریم ﷺ فرمان دي شفعه نشته خو په كور يا په ديوال كي په دې كېنې د شفعي حصر په زمكه او په ديوال كېنې او دا دواړه خيزونه داسې دي چې غير منقول دي نو د دې نه په علاوه كېنې به شفعه نه وي او په متن كېنې چې كوم خيزونه ذكر شوي دي هغه ټول د حديث د حصر نه خارج دي نو شفعه په كېنې نشته

⑧ او د دې وجې په كېنې شفعه نشته چې دې كي د شفعي علت نه موندلې كيږي. او هغه (علت) هميشه لپاره متصل كيدل او قائم كيدل دي. او په غير منقول كي اتصال نشته. لكه څنگه چې ښكاره ده.

السؤال التقديرى ⑨ سوال دا كيدې شى كه يوكس د بالاخانې مالك دي. او بل څوك د لاتدينې چت مالك دي. نو پورتنى چت (بالاخاني) والا سره چونكه زمكه نشته. نو پكار دا ده. چه دا منقول اومنلې شى. او په دې كي شفعه جارى نكړي شى. حالانكه په دې كي شفعه ملاويږي؟

الجواب عنه ⑩ د دې نه جواب دا دي چې د بالاخانې په وجه به شفعه ملاويږي. او بالاخانه به هم شفعه كي وركولې شى. ځكه چې بالاخانې ته قائم والي حاصل دي. لكه څنگه چې نن صبا په ښاريو كي ددې زيات رواج دي. نو په دې كي د قائم پاتې كيدو د حق موجود كيدو په وجه به دا د زمكې په درجه كي شمارلې شى. او په دې كي به شفعه جارى كولې شى. كه لاتدينې چت خرڅ شو. پورتنى چت والا به په دې كي شفعه كوي. د متصل كيدو په وجه، يعنى د گاونډي توب په وجه، او كه د پورتنى چت لاره په لاتدينې كور كي وي. نو بيا به بالاخانې والا ته د مبيع په حقوق كي د شريكيدو په وجه شفعه ملاويږي.

ذمى لپاره د شفعي حق ښه او كه نه؟

(وَالْمُسْلِمُ الَّذِي فِي الشَّفْعَةِ سَوَاءٌ) او مسلمان او ذمى په شفعه كي برابر دي. د (رواياتو د) وَلَاحْتِمَاءُ يَسْتَوِيَانِ فِي السَّبَبِ وَالْحِكْمَةِ او ځكه چې دا دواړه په سبب او حكمت كي برابر دي. فَيَسْتَوِيَانِ فِي الْإِسْتِحْقَاقِ نو په استحقاق كي به هم برابر وي.

نسخه ⑪ شفعه چې لكه څنگه مسلمان ته ملاويږي. ذمى ته به هم ملاويږي.

دلالت ⑫ يو د دې وجې چې رواياتو كي عموم دي. نو بيا شفعه هم ملاويږل پكار دي. يعنى هر كله چې د قائم

پاتې كيدو اتصال موجود دي. او د گاونډي د ضرر لرې كولو حكمت موجود دي. چه په دې كي مسلمان او ذمى كي هيڅ فرق نشته. نو بيا به په استحقاق كي هم فرق نه وي.

تأنيده هذا القول ⑬ هم دا وجه ده. چه لكه څنگه شفعه سړي ته ملاويږي. ښځي ته به ملاويږي. او لكه څنگه چې غټ ته ملاويږي. بچي ته به هم ملاويږي. او لكه څنگه چې عادل ته ملاويږي. باغي (او نافرمانه) ته

به هم ملاويږي. او لکه څنگه چې آزاد ته ملاويږي. غلام ته به هم ملاويږي. خو غلام ته به هغه وخت شفعه ملاويږي. کله چې په ده کې داخستلو او خرڅولو اهليت موجود وي. او دا به هغه وخت وي. کله چې دې ماذون فی التجارة وي. يا مکاتب وي. د حق پرست امام اطاعت کونکي ته عادل او دده نه بغاوت کونکي ته باغي وائي.

په عوض کښې ملاويدونکي زمکه کښې د شفعې حق ښه اوکته نه؟

(وَإِذَا مَلَكَ الْقَعَارُ يَوْضَ هَوَآلٍ اَو کله چې مشتری د زمکې مالک جوړ شو. په داسې عوض سره چې هغه مال دي. وَجِبَتْ فِيهِ الشَّفْعَةُ) نو په دې زمکه کې به شفعه ثابتيږي.

توضیح: شفعه بيع سره ثابتيږي. نو بيع کيدل پکار دی. يا داسې شی (کيدل پکار دی) چې په هغې کې د زمکې په بدله کې مالي معاوضه ورکړې شوې وي. ګټې شفعه به نه ثابتيږي. **دليله:** ځکه چې دلته شريعت دا شرط لګولی دي. چه مشتری د کوم مال په بدله کې مالک جوړ شوي دي. شفعه به هم د هغې مثل ادا کوي. او ددې مالک به جوړيږي. دا بله خبره ده. چه بيا په مثل کې عموم دي. که دا عوض د ذوات القيم ځني وي. نو ددې عوض مثل به د هغې قيمت وي. او که د ذوات الالمال ځني دي. نو ددې مثل به د هغې پشان هغه شی وي. کوم چې عرف کې د هغې مثل شمارلې کيږي. ګټې که مشتری د مالي عوض نه بغير مالک جوړ شي. نو شرط او نه موندې شو. نو شفعه به نه جاري کيږي.

په کومو کورونو کښې د شفعې حق نه حاصلیږي؟

(وَلَا شَفْعَةَ فِي الدَّارِ الَّتِي يَتَزَوَّجُ الرَّجُلُ عَلَيْهَا اَوْ په هغه کور باندې شفعه نشته. په کوم کې چې سړي نکاح کوي. اَوْ مَحَلِّ الْمَرْأَةِ يَهْتَايَا د کوم په ذريعه چې ښځه خلع کوي. اَوْ مَسَاكِينًا اَوْ اَرَايَا د کوم په ذريعه چې سړي کور اَوْ عِيَرَهَا ي ددې نه علاوه اجاره باندې اخلي. اَوْ مَصَالِيحِينَ د عمر عليا د کوم په ذريعه چې د قتل عمد نه مصالحت کوي. اَوْ يَتَيْقٍ عَلَيْهَا عَيْدًا) يا په کوم باندې چې غلام آزاد وي.

هل اللغة: ① يتزوج: واده کوي ② يخلع: خلع کوي

توضیح: وړاندې په رومېنې مسئله کې دا اصول تير شوي دي. چه کوم ځاني د مال تبادلې مال سره وي. هلته به شفعه ملاويږي. چه شفعه مثل صوري يا مثل د قيمت ورکړې شي. او چرته چې مبادله المال بالمال نه ورکولې کيږي. هلته به شفعه نه وي. ځکه چې دې کې موضوع الله کول او د مشروع امر خلاف کول لازميږي.

دليله: ځکه چې شفعه مشروع شوې ده. په مبادله المال بالمال کې، او د شفعې مشروعيت موضوع ده. په مبادله المال بالمال کې، نو امام قدوري رحمه الله دلته پنځه داسې جزئيات بيان کړي دي. چه به دې کې د مبادله المال بالمال نه کيدو په وجه به شفعه نه ملاويږي

- ① يو سړي د نکاح په وخت مهرله يو کور مقرر کړو. نو په دې کې به شفعه نه ملاويږي. ځکه چې د کور عوض محترم بضع ده. چه دا متقوم مال نه دي.
- ② پنځه د کور په بدله خپل ميره سره خلع او کړي. نو شفعه به نه ملاويږي. ځکه چې دلته هم د کور عوض د خپلې بضعي خلاصۍ ده. چه دا مال نه دي.
- ③ يوکس د خپل کور په بدله کې يو کور يا بل څه شی کرايه باندې واخستلو. نو په دې صورت کې به شفعه نه ملاويږي. ځکه چې کور يا د بل څه شی منافع مال نه دي.
- ④ په يوکس باندې قصاص واجب وو. هغه د مقتول ورثانو سره د يوکور په بدله کې مصالحت

او کور. نو شفعه به نه ملاویری. ځکه چې قصاص مال نه دی. ① یوکس خپل غلام ته اوونیل چه فلانې کور ماته راکړه. او ته آزاد نې. هغه دا کور ورکړو. نو په دې کي به شفعه نه وی. ځکه چې آزادی مال نه دی. ①

(أَوْصَالِيْمٌ عَنْ يَالِكَارٍ اَوْسُكُوتٍ يَا دَه د کور متعلق مصالحت کړې وی. انکار یا په خاموشۍ سره. ① فَإِنْ صَلَّاهُ عَنْ يَالِكَارٍ وَجَبَتْ فِيهِ الشُّفْعَةُ) نو که دکور متعلق اقرار سره مصالحت اوکړی. نو په دې کنيې شفعه به ثابتیږی.

توضیح: صورت دمسلې دا دې چې الطاف الرحمن په برهان باندې دعوه اوکړله. چه په کوم کور کي برهان مقيم دې (اوسپړی). دا زما دې. دا په غلظه طريقه په دې باندې قابض دې. برهان د جگړې نه د بېچ کيدو لپاره زر روپۍ مطيع الرحمن ته ورکړلې. او مصالحت نې اوکړو. او دواړه راضی شو. او جگړه ختمه شوه. اوس ناظم په دغه کور کي د شفعي دعوه اوکړله. په کوم کور کي چې برهان اوسپړی. او دکوم متعلق چې ده يو زر روپۍ ورکړلې. او مصالحت نې اوکړو. نو اوس سوال دا دې. چه ناظم ته به شفعه ملاویری. او که نه؟ نو دلته ددې دوه جوابونه ورکړې شوی دی. او ددې حاصل دا دې. چه ددې مدار د مصالحت په کیفیت باندې دې. او ددې درې صورتونه دی

① برهان اقرار کړې وی. چه او کور د الطاف الرحمن دې. او بیا نې په زر روپۍ باندې مصالحت کړې وی. نو په دې صورت کي به ناظم ته شفعه ملاویری. ځکه چې دا ټينکاره بيع ده. او دا ټينکاره ده. چه ملک د مدعی وو. مدعی عليه د زر روپو په بدله کي ملک حاصل کړې دې.

② برهان د مدعی د ملکیت انکار اوکړو. خو بیا هم دجگړې د شر لري کولو لپاره نې زر روپۍ ورکړې. او مصالحت نې اوکړو. نو اوس به شفعه نه ثابتیږی. ځکه برهان دا وائی. چه ددې کور د مخکي نه زه مالک راراون يم. نو د بيع معنی او نه موندې شوه.

③ برهان دده د ملکیت نه اقرار کړې وی. او نه نې انکار کړې وی. نو اوس به هم شفعه نه وی. ځکه دې کي احتمال شته. چه ده زر روپۍ ځکه ورکړې وی. که مدعی گواهان پيش نکړل. نو مال به قسم خوړل ضروری وی. او شريف خلق د خپل وس مطابق د قسم خوړلو نه ځان ساتی. اگر چه د رشتياو قسم ولې نه وی. او دا احتمال هم شته. چه ده د جگړې ختمولو لپاره زر روپۍ ورکړې وی. ځکه چې شريف خلق د جگړې نه پخپل وس سره ځان ساتی. بهر حال دده زر روپۍ ورکول، او مصالحت کول، ددې خبرې دليل نه دې. چه ده د مدعی د ملکیت اقرار اوکړو. نو دا به د انکار په درجه کي وی. او شفعه به نه ثابتیږی. مسئله پوره شوه.

دويمه مسئله د زيد او د عمرو د يوشی متعلق جگړه ده. زيد وائی. چه زما شی دې. او عمرو په دې باندې قابض دې. اوس عمرو د زيد سره مصالحت اوکړو. او په مصالحت کي نې زيد ته خپل کور

① **ملک الشافعي:** - حنفیانو مذکوره شيان قيمتی مال نه دې گنرلې. په دې وجه نې انکار اوکړو. او امام شافعی ښودا شيان متقوم مال گنرلې دې. په دې وجه دوی په دې ټولو څيزونو کي د شفعي قائل دی. او فرمایي. چه لکه څنگه د سامان په بدله کي د بيع په صورت کي د مثل صوری په ځانې قيمت واجبیږی. دغه ډول په دې څيزونو کي که مثل متعذر دې. نو قيمت خو واجب کيدی شی. نو د بيع بالعوض په مثل به په دې کي هم شفعه ثابتیږی. البته که يوکس چا ته يوکور هبه کړو. نو په دې کي به دامام شافعی ښودا په هم شفعه نه وی. ځکه چې دې کي بالکل (دسره) عوض نشته. چه ددې د تقوم او عدم تقوم په باره کي بحث اوکړې شی.

ورکړو. نو اوس به په دې کور کې شفعه وي او که نه؟ نو ددې جواب يې ورکړو. چه دلته دوه صورتونه دي:

① جگړه د بل شئ په باره کې ده. او مصالحت نې په کور ور کولو سره کړې دې. نو ښکاره ده. چه دا کور د زيد د حق عوض دې. نو مالی مبادله او موندی شوه. نو شفعه به ثابت وی.

① هم ددې کور په باره کې جگړه ده. نو عمر و زېد ته هم دا کور ورکړو. او مصالحت نهې اوکړو. نو اوس د بيع معنی او نه موندې شوه. نو شفعه به هم نه وې. حاصل د کلام دا چې دلته د شفعي د ثبوت مدار د زېد په گمان باندې دې. که هغه کور د خپل حق د جنس څخې او نه گنړې. نو شفعه شته. گنې نشته. دويمه مسئله ختمه شوه.

دليله ۴: ځکه چې هر کله هغه د کور په باره کې انکار سره مصالحت اوکړو. نو کور د هغه په قبضه کې پاتې شو. نو هغه دا گمان کوي. چه کور دهغه د ملکيت نه زائل شوې نه دي. او هم دغه شان کله چې هغه سکوت سره (بغير د څه اقرار او انکار نه) د کور په باره کې صلح اوکړله. ځکه احتمال شته. چه هغه مال خرچ کړې وي. د خپل قسم په فديہ کې، او د خپل خصم د شور او چغو ختمولو دپاره، لکه څنگه چې کله هغه صراحت سره انکار کړي وي.

فائدہ: دے، مصالح عنہا، مطلب دا وی چہ د کور پہ بارہ کی جگرہ دہ، اوبل یوشنی نی ورکرو، او مصالحت نی اوکرو۔

به شفعه کبني د قاضي کردار

(وَإِذَا تَقَدَّمَا الشَّيْخُ إِلَى الْقَاضِي أَوْ جِهَ شَفِيعٍ قَاضِي تَه رَاشِي فَأَدْعَى الشَّيْخَ أَوْ يَسْ دِ شَرَاءِ دَعْوَى وَكَرَى .
وَطَلَبَ الشُّعْءَ وَ شَفْعَه طَلَب كَرَى . سَأَلَ الْقَاضِي الْمَدْعَى عَلَيْهِ عَنْهُنَا قَاضِي بِهِ دِ مَدْعَى عَلَيْهِ يَعْنِي
مُشْتَرَى نَه دِ هُنِي بِه بَارَه كَبْسِي پُوشْتَنَه اُكُرَى . فَإِنْ اعْتَرَفَ بِمِلْكِهِ نُو كِه هَغَه دَدَه دِ مِلْكِيَتِ اعْتِرَافِ
اُكُرَى . الَّذِي يُشْفَعُ بِهِ كُرَم دِ اَمَلَه چي هَغَه شَفْعَه طَلَب كُرَى . نُو دِير نَبَه دَه . وَالْأَكْلَفُ هُيَا قَامَةُ الْبَيْتَةِ
كُنِي قَاضِي بِه هَغَه (شَفِيع لَرَه) بِه دِ كُورَه قَانُومُو مَكْلَف كُرَى .

دعوہ لپارہ ثبوت پکار دی، نو کله چې شفیع د قاضی عدالت ته اورسی اود شراء دعوہ شفیع طلب کړی، نو قاضی به د مشتری نه تحقیق اوکړی، چه آیا هلته واقع ددی مملوک کور شته، د کوم د امله چې دی د شفیع دعوہ کوی یا نه کوی، که مشتری ددی خبرې اقرار وکړی، نو صحیح ده، که قاضی به شفیع ته وایي، چه به خپل ملکیت باندې، گو اهان قائم کړه.

باندې، دې ته اړتیا ده چې د ثبوت لپاره ولې دا کافي نه ده، چه هغه کور د شفيع په قبضه کې دې؟
 د ثبوت لپاره چې دې څوک چې دې قبضه کې احتمال شته، چه په خواست سره وي. يا په کرایه

دليله - مرغیانی چې په هدايه کښې فرماتي، چه قاضي ته کله شيع لار شی، نو د ټولو نه وړاندې به د شيع نه دا پوښتنه اوکړی، چه په کوم کور کي ته شفعه دعوه کوی. دا کوم ځاني دې، په کوم ښار يا کلي کي او محله کي دې. و ددې حدود اربعه خو مره اوږد او خو مره پلن دی. ؟ که چي شيع دا دعوه کوی، چه به دې کي زما حق دې. او کله چي يو کس د يو کور په باره کي دا دعوه اوکړی، چه زه ددې مالک یم، نو هلته به د هغه نه د هغي دمحل وقوع او د هغي د حدود اربعه پوښتنه کولې شی. نو دغه شان به د شيع نه هم پوښتنه کولی شی.

د شفیع د گواهانو عاجز صورت

فَإِنْ عَجَزَ عَنِ الْبَيِّنَةِ كَشَفِيعٍ دَ گواهانونه عاجز شو. اسْتَخْلَفَ الْمُشْتَرِيَ نَو قاضی به د مشتری نه قسم واخلی. بِاللَّهِ مَا يَعْلَمُ رَجَع د هغه الفاظ به دا وی په الله قسم ماته علم نشته. أَنَّهُ مَا لَكَ لِيْلَيْ ذِكْرُهُ مِنَّا يُشْفَعُ بِهِ چې دې مالک دې د هغه شی د کوم چې ده ذکر وکړو. یعنی د دې کور د کوم چې دې شفیع جوړیږی

توضیح: کله چې قاضی شفیع نه د ملک په ثبوت باندې گواهان طلب کړل. او هغه عاجز شونود هغه دعوه نابته نشوه. البته که شفیع مطالبه اوکی. نود هغه په طلب به قاضی د مشتری نه قسم واخلی چه تا ته علم شته که نه چې دې د دې کور مالک دې. نو هغه به قسم اوخوری. دکومې طریقه چې په کتاب کې ذکر ده. اوس دلته دوه خبرې دی. قسم په دوه قسمه وی. یوه علی البتات او یو علی العلم، د علی البتات مطلب دا دې. چه په یقین سره قسم اوخوری. اود علی العلم مطلب دا دې. چه زما په علم کې داسې دی. حقیقت حال الله تعالی ته معلوم دې. او اصول دا دی. چه کله یو سې د بل په فعل وغیر؛ باندې قسم خوری. نو هغه قسم علی العلم وی. او که په خپل فعل یا په خپل څیز باندې قسم خوری. هغه قسم علی البتات وی. نو چونکه دلته مشتری په داسې شی باندې قسم خوری. کوم چې د بل په قبضه کې دې. نو دا به حلف علی العلم وی. حلف علی البتات به نه وی.

دلیل: دلیل دا دې چې شفیع په مشتری باندې د ثبوت شفعه دعوه کړې ده. نو که مشتری اقرار کړې وو. چه دده استحقاق شته، نو په مشتری لازم دی. چه هغه ته خپل حق ورکړی. نو ځکه به د شفیع د اړخه مشتری په دې صورت کې قسم خوری. ځکه چې د مدعی د دعوه نه روسته اقامت د گواهانو د مدعی فریضه ده. او که دې د گواهانو قائلولو نه عاجز شی. نو ددې دوه صورتونه دی. ① چه مدعی علیه اقرار اوکړی. ② د عدم اقرار په صورت کې قسم لازمی دې. نو ځکه به دلته د قاعده مطابق په مدعی علیه باندې یمین لازمی وی.

د مشتری د قسم نه انکار، او د شفیع په گواهانو قائلولو سره د شفیع د ملک ثبوت

فَإِنْ نَكَرَ عَنِ الْيَمِينِ نَو که دا مشتری د قسم نه انکار اوکړی. أَوْ قَامَتْ لِلشَّفِيعِ بَيِّنَةٌ یا د شفیع لپاره بیینه قائم کړې شی. سَأَلَهُ الْقَاضِي بَيَّا به قاضی د مدعی علیه (مشتری) نه پوښتنه کوی. هَلْ أَتَاكَ أَقْلًا، چې آیا ده اخستی دې او که نه؟ فَإِنْ أُنْكَرَ لَا يَبَيِّنُ أَغْنَوَ که مشتری د اخستلو انکار اوکړی. قِيلَ لِلشَّفِيعِ نَو شفیع ته به وینلې شی أَقْبَرُ الْبَيِّنَةِ. چه بیینه قائم کړی.

توضیح: په مخکنی مسئله کې د مشتری په ذمه قسم واجب کړې شوې وو. نو که هغه انکار اوکړی. یا شفیع گواهان قائم کړی. په دواړو صورتونو کې که هر یو وی. د شفیع ملکیت به په هغه کور کې ثابتیږی. د کوم په وجه چې هغه د شفعې مستحق جوړیږی. هرکله چې خبره ددې ځانې پورې ثابته شوه. نو اوس به قاضی د مشتری نه پوښتنه کوی چه فلانی خپل کور په رشتیا خرڅ کړې دې او که نه؟ که هغه اقرار اوکړی. نو صحیح ده. ځنې د انکار په صورت کې په شفیع باندې گواهان قائلولو ضروری دی.

دلیل: ځکه چې د شفعې د ثبوت شرط بیع دې.،،، کما مر،، نو د بیع د ثبوت لپاره حجت پکار دې. او حجت هم دا دې. کوم چې ذکر شو. یعنی د مشتری اقرار یا (دده د انکار په صورت کې) بیا د شفیع د اړخه گواهان قائلولو.

که شفیع د گواهانو نه عاجز شی نو قاضی به
د مشتری نه په کومو الفاظو سره قسم اخلي؟

(فَإِنْ عَجَزَ عَنْ أَنْ يَكُونَ عَاجِزَ شَيْ شَفِيعٍ دَ گواهانو قانمولو نه، اسْتَحْلَفَ الْمُشْتَرِيَ بِاللَّهِ مَا ابْتِغَا عَنْ قَاضِي بِهِ د مشتری نه قسم اخلي. چې ددې الفاظ په دا وی) په خداني قسم ده نه دې اخستې، أَوْ بِاللَّهِ مَا اسْتَحْلَفَ عَلَيْهِ فِي هَذِهِ الدَّارِ شَفْعَةً مِنَ الْوَجْهِ الَّذِي ذَكَرْتَهُ یا په خداني قسم ده شفیع استحقاق نشته (په ما باندې) په دې کورکي د شفيعي په دې طريقه کومه چې ده ذکر کړې ده.

هل اللغة ۱) عجز: عاجزه شو ۲) ابتاع: خرڅ کړي ۳) استخلاف: قسم ورکول

توضیح: که شفیع په اخستلو باندې گواهان قائم نکړي شی. نو مشتری نه به قسم اخستلې شی. بیا دلته امام قدوري رحمه الله د قسم دوه جملې استعمال کړی دی. ۱) چې په دې کي د اخستلو نفی ده. ۲) چې په دې کي د شفیع د استحقاق نفی ده. ددې دواړو په باره کي مرغیناني رحمه الله په هدايه کښې فرمایلي دي. چه کوم ځانې د بيع نفی شوې ده. نو دا د سبب نفی ده. چه دې ته هغوی، «حلف على السبب»، ونيلي دي. او کوم ځانې چې د استحقاق نفی ده. نو په هغې کي د حاصل سبب نفی ده. چه دې ته هغوی، «حلف على الحاصل»، سره تعبیر کړې دي.

دويمه خبره مرغیناني رحمه الله دا بیان کړې ده. چه دلته د مشتری نه دده په ذاتي فعل باندې قسم اخستلې شی. او د هغه شی په باره کي قسم اخستلې شی. کوم چې دده په قبضه کي دې. د بل په فعل باندې قسم نه دې. په دې وجه د مذکوره قاعدې موافق دا، «حلف على العلم»، نه وی. بلکه، «حلف على سبيل البتات»، وی. يعنی قطعی قسم به وی.

شفیع لپاره په مجلس د قاضی کښې ثمن حاضرول ضروری دی او که نه؟

وَبَجَوِّ الْمَنَازَعَةِ فِي الشَّفْعَةِ أَوْ بِشَفْعَةٍ كِي مَنَازَعَت جَانِز دې. وَإِنْ لَمْ تُعْطِ الشَّفْعَةُ الْمُتَمَّنَّ إِلَى فُجُلَيْسِ الْقَاضِي. اِگر چه شفیع د قاضی په مجلس کي ثمن حاضر نکړی. وَإِذَا أَقْضَى الْقَاضِي بِالشَّفْعَةِ بِيَا هِرْکَلَه چې قاضی د شفيعي فيصله اوکړله. لَوْهُ إِخْضَا الْمُتَمَّنَّ (نو شفیع له لازم دی. چه ثمن حاضر کړی.

توضیح: شفیع لپاره ضروری نه ده. چه ثمن راواخلي او د قاضی په مجلس کي حاضر شی. يعنی د ثمن راوړلو نه بغير منازعات او خصومات (مقدمې) جائز دی. البته کله چې د قاضی فيصله اوښوه. نو اوس ثمن حاضرول لازمی دی.

هله ظاهر الرواية: په دې باندې مرغیناني رحمه الله په هدايه کي فرماني. چه د مبسوط روایت ظاهر هم دې حکم اړخ ته اشاره کوی. يعنی مبسوط کي. دا مسئله صراحت سره داسې ذکر نه ده. البته هلته د عبارت نه هم دا خبره ښکاره کیږي. چه د ثمن حاضرولو نه بغير منازعت جائز دې. ځکه د

مبسوط عبارت داسې دې چې (للمشتري أن يعبس الدار حتى يستقبل الثمن منه أو من ورثته إن مات) دليله: د ظاهر الرواية دليل دا دې. چه د قاضی د فيصلې نه وړاندې شفیع باندې ثمن ادا کول واجب نه دی. نو هرکله چې د ثمن ادا کول شرط نه دی. نو ثمن اخستل او راوړل (او د قاضی مجلس ته حاضرول) به هم شرط نه وی.

رواية عن محمد: امام محمد رحمه الله فرماني. چه د ثمن حاضرولو نه بغير به قاضی فيصله نه کوی. او د امام

محمد بن حسن بن محمد بن دغہ شان روایت کرے دی۔
دلیلہ د امام محمد بن دغہ لیل دا دے چہ کیدے شی۔ شفیع مفلس وی۔ نو کہ فیصلی لپارہ ثمن حاضرولو ته شرط اووایو۔ نو فیصلہ به په ثمن حاضرولو باندې موقوف شی۔ چہ د مشتری مال هلاک نشی چہ دکور فیصله خو شفیع لپاره اوشوه۔ او تر اوسه پورې هغه ثمن ادا کړې نه دے۔ نو هغه به په انتظار کي ناست وی۔ هم دا هلاکت سره تعبیر کړې شوې دی۔

د خیار عیب او خیار رويت په وجه د منغوعه کور واپس کول

وَلِلْمُتَبَدِّلِ اَوْ د شفیع دپاره جائز دی اَنْ يَرْدُ الدَّارَ چې واپس کړی کور یخیا الْعَيْبِ وَالرُّؤْيَةِ په خیار عیب یا خیار رويت سره

توضیح کله چې په شفعه کښې شفیع ته یو کور ملاؤ شی خو د هغې نه روسته ده ته په هغې کښې عیب ښکاره شی نو که ده دا وئیلی وی چه زه په شفعه کښې دا کور اخلم خو په دې شرط چې ماته به درې ورځې اختیار وی یا په دې شرط چې زه به کور وینم که څه عیب په کښې وو نو بیا به یې نه اخلم نو که عیب په کښې پیدا شو شفیع هغه کور واپس کولې شی
دلیلہ د واپس کولو اختیار ورته ځکه شته چې شفعه په حقیقت کښې اخستل دی او لکه څنگه چې په عام خرڅولو اخستلو کښې خیار عیب او خیار رويت شته دغه شان به په شفعه کښې هم وی
شفیع د بائع سره کله مخاصمت کولای شي؟

(وَإِنْ أَحْضَرَ الشَّفِيعُ الْبَائِعَ اَوْ كَلَهُ جِی شفیع (حاکم سره) بائع حاضر کړو۔ وَالْمُبِيعُ فِي يَدَيْهِ اِلَّا حَالَتَكَ مبيع د بائع په قبضه کي دے۔ فَلَهُ اَنْ يُخْاصِمَهُ فِي الشَّفْعَةِ اَوْ شَفْعَةً شَفْعَةً تَه حق شته۔ چه هغه د شفعي په باره کي بائع سره مخاصمت اوکړی۔ وَلَا يَتِمُّ الْقَاضِي الْبَيْتَةَ اَوْ قَاضِي به گواهان نه اوری۔ حَتَّى يَخْصُرَ الْمُشْتَرِي تَر دې چې مشتری حاضر شی۔ فَيَقْسِرَ الْبَيْعَ بِمَشْهُدٍ مِنْهُ بَيَا به قاضی د مشتری په موجودگي کي بيع فسخ کوی۔ وَيَقْضِي بِالشَّفْعَةِ عَلَى الْبَائِعِ اَوْ د شفعي فیصله به بائع باندې کوی۔ وَيَقْعَلُ الْعَهْدَ عَلَيْهِ اَوْ ذمه داری به هم هغه ته ورسپاری۔

هل اللغة ① اي يخاصم: چه جگړه اوکړی ② يفسخ: فسخ کړی ③ حضور: حاضریدل

توضیح که مبيع تر اوسه پورې د بائع په قبضه کي وی۔ نو شفیع لپاره جائز دی۔ چه بائع سره خصوصت اوکړی۔ او هم دا د قاضی وړاندې حاضر کړی۔ خو چونکه ملکیت د مشتری دے۔ په دې وجه تر کومه پورې چې هغه مجلس ته رانشی۔ قاضی به گواهان نه اوری۔ بلکه د هغه (مشتری) د راتلو نه روسته به نه اوری۔ بیا به د مشتری په وړاندې بيع فسخ کوی۔ او د شفعي فیصله به کوی۔ او په ذکر شوی صورت کي به فیصله په بائع وی۔ او هم هغه به ددې ذمه دار وی۔
دلیلہ د بائع او مشتری دواړو حاضریدل ضروری دی۔ وجه ددې دا ده۔ چه د قاضی فیصله دا ثابتوی۔ چه شفیع لپاره ملکیت هم وی۔ او قبضه هم وی۔ حالانکه قبضه د بائع ده۔ او ملک د مشتری دے۔ که په دوی دواړو کي د یوکس په غیر موجودگي کي فیصله اوکړې شی۔ نو۔ «فصل على الغائب» به لازمیري۔ او دا جائز نه ده۔

فائدة «تبعه مستحقه» یعنی «تبعه معتبر» د مالکانو د قبضي په شان یعنی د مودع او مستعیر قبضه نه ده۔ «مشهد» مصدر میمی دے۔ د شهود او حضور په معنی کي دے۔ ذمه داری سپارلو ته

وانی. یعنی که په دې (مبیع) کې د چا استحقاق ثابت شی. نو د ثمن ضمان به په بائع وی. ځکه چې ثمن باندې قبضه کونکې هم هغه دي.

د عدم انعقاد په وجه د شفعي باطلیدل

وَلَا تَرَكَ الشَّفِيعُ الْإِسْهَادَ أَوْ كَلَهُ فِي شَفِيعِ أَشْهَادٍ (گواهان قانومل) پریښول چېنَ عَلَيْهِ بِالْبَيْعِ كَوْم وخت چې هغه ته د بیع علم اوشو وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ.. حالانکه هغه په دې قادر وو. بَطَلَتْ شَفَعَتُهُ نو د هغه شفعه به باطلیږي.

هل اللغة > ① يتحقق ثابته ② الاعراض: ډډکه کول

توضیح: د امام قدوری رحمه الله په کلام کې د اشهاد نه مراد طلب د اشهاد او طلب د تقریر نه دي. بلکه طلب مواثبه ده. اوس د عبارت مطلب باندې پوهه شی: شفیع ته د بیع علم اوشو. او هغه به طلب مواثبه باندې قادر دي. ددې نه عاجز نه وی. ددې باوجود هم هغه طلب مواثبه اونکړله. نو چونکه دا د اعراض دلیل دي په دې وجه د هغه شفعه باطل شوه.

اود (هو یقدر) قید یې ځکه لگولې دي چې هرکله شفیع د قدرت باوجود د شفعي طلب پریږدي. نو دغه وخت به اعراض وی. گنې د عجز په صورت کې به د شک په وجه اعراض نه ثابتیږي. او بیا به شفعه نه باطلیږي.

دلیل: ځکه چې ده د طلب شفعي نه اعراض او کړو او اعراض ځکه متحقق کیږي چې ده سره د شفعي اختیار وی او دې به شفعه باندې قادر وی او د دې باوجود په خپله شفعه کولو گواهان مقرر نکړل نو معلومه شوه چې دې د شفعي کولو نه اعراض کوي

که گواهان قانومل یې پریښودل. نو د شفعي حکم

وَكَذَلِكَ إِنْ أَتَى فِي الْمَجْلِسِ أَوْ هُمْ دَغَ شَانَ (شفعه باطلیږي) که ده په مجلس کې اشهاد (طلبه مواثبه) اوکړو وَلَمْ يُشْهَدْ عَلَى أَحَدٍ الْمُتَعَادِلِينَ. او په متعادلینو کې یې په هیڅ پړکس گواهان قانم نکړل. وَلَا عِنْدَ الْعُقَايَا (اونه زمکې سره).

توضیح: د طلب د دریو اقسامو بیان وړاندې تیر شوې دي. نو امام قدوری رحمه الله فرماني چې د طلب مواثبه نه روستو که ده طلب اشهاد (گواهان قانومل) پریښودل. بیا به هم شفعه باطلیږي.

په یو عوض باندې مصالحت کولو باندې شفعه پریښودو سره حق د شفعي ختمیږي

وَإِنْ صَالَ مِمَّنْ شَفَعْتَهُ عَلَى عَوَضٍ اخذناه که پخپلې شفعي سره یې په یو عوض باندې صلح اوکړله چې هغه یې واخستلو بَطَلَتْ شَفَعَتُهُ نو دده شفعه باطله شوه وَبَرَدَ الْيَوْضُ او عوض به واپس کوي.

توضیح: صورت د مسئلې دا دي چې یو شفیع مشتری سره مصالحت اوکړو. چه زه په زر روپۍ خپل حق د شفعي پریږدم. نو مشتری شفیع ته زر روپۍ ورکړې نو اوس څه حکم دي؟ نو وې فرمائیل. چه شفعه هم باطل شوه. او کومې زر روپۍ چې ملاو شوی دی. د هغې واپس کول هم ضروری دی. ځکه چې دا رشوت دي. او دا حرام دي. ولې؟

دلیل: ځکه چې په حق د شفعي کې شفیع ته دومره حق دي. چه هغه عوض ورکړي. او د مشفوعه کور مالک جوړ شي. یعنی هغه لپاره صرف مالک جوړیدو حق شته. داسې خبره نه ده. چه په مشفوعه کور کې د شفیع څه داسې حق دي. چه هغه په دې کور کې ثابت شوې وي. په نورو الفاظو کې داسې چې

شفيع ددې کور مالک نه دې جوړ شوي. (بلکه) صرف جوړيدې شي. او د مالک جوړيدو نه وړاندې به هغه د څه شئ عوض اخلي. نو معلومه شوه. چه صرف د شفيعي د حق عوض اخستل صحيح نه دی.

د شفيع په مرگ سره حق د شفيعي باطلیږي

وَأَذَامَاتُ الشَّفِيعِ أَوْ كَلَهُ جِئِ شَفِيعٌ مَرِي شَوْ يَطْلُتْ شَفَعَتُهُ نُو د هغه شفيعه باطله شوه

توضیح: که شفيع مړ شو. او اوسه پورې قاضي دده لپاره د شفيعي فيصله نه وه کړې. نو دده شفيعه به باطلیږي. (۱)

صاحب د هدایه فرمائيلى دی چه د شفيع په مرگ سره به شفيعه هغه وخت باطلیږي. کله چې شفيع د بيع نه روستو د قاضي د فيصلې نه مخکي مړ شي. او که د قاضي د فيصلې نه روسته مړ شي. نو اوس به د شفيع وارثانو ته حق د شفيعي ملاوېږي.

دليله: شفيع چې د کوم کور په وجه شفيعه طلب کړي. نو ضروري ده. چه شفيع د بيع د وخت نه ددې کور مالک وي. او دا ملکيت کم از کم د قاضي فيصلې پورې باقي پاتې کيدل پکار دی. نو چونکه د شفيع په مرگ سره به دده ملکيت زائل کيږي. نو د ملک باقي پاتې کيدل او نه موندې شو. په دې وجه شفيع باطل شوه. او پاتې شو وارثان، نو اگر چه د قاضي د فيصلې په وخت د هغوی ملکيت موجود دې. خو په وخت د بيع د هغوی ملکيت نه وو. په دې وجه به وارثانو ته شفيعه نه ملاوېږي.

د مستري په مرگ سره حق د شفيعي نه باطلیږي

وَأَزَامَاتُ الشُّفْعَى لَمْ تَقْطَعْ الشَّعْثَةَ أَوْ كَمْ مَشْتَرَى مَرِي شَوْ. نو شفيعه نه ساقطیږي

توضیح: که مستري مړ شو. نو د شفيعي حق نه ساقطیږي

دليله: نو چونکه مستحق شفيع موجود دې. او د شفيعي سبب پيوسته متصل کيدل او قائم کيدل موجود دی. چه په دې کي هيڅ فرق نه دې شوي. نو دلته به شفيعه نه باطلیږي. مستري مړ شو. او دده په ذمه قرض دې. نو دده د قرض ادا کولو لپاره به کور نشي خرڅولې. بلکه کور به شفيع ته ملاوېږي. او کوم رقم چې د شفيع نه ملاو شي. هغې سره به قرض (د مستري مړی) ادا کولې شي.

د مستري او د بائع وکیل شفيع جوړيدې شي او که نه؟

وَوَكِيلُ الْبَائِعِ إِذَا بَاعَ وَهُوَ الشَّفِيعُ أَوْ د بائع وکیل کله چې خرڅ کړي. او هم هغه شفيع وي. فَلَا شَفَعَةَ لَهُ نُو
هغه لپاره شفيعه نشته.

توضیح: زيد بکر وکیل جوړ کړو. چه بکر دده کور خرڅ کړي. بکر خرڅ کړو. اتفاق سره شفيع هم بکر دې. نو اوس به بکر ته شفيعه نه ملاوېږي. او که زيد بکر د يو کور اخستلو لپاره وکیل جوړ کړو. او هغه واخستلو. او اتفاق سره شفيع هم بکر دې. نو په دې صورت کي به بکر ته حق د شفيعي ملاوېږي.

دليله: ځکه که د بيع (خرڅولې) په صورت کي شفيعه ملاو شي. نو دا خبره لازمیږي. چه څوک بيع کوي. يا د چا لپاره چې بيع کوي. هم هغه دا ماتوي. ځکه د بيع تبیجه ده ورکول، اود شفيعي انجام دې اخستل، او په اخستلو او ور کولو کي منافات دې. نو په بيع او شفيعه کي منافات دې. نو ځکه شفيعه ساقطیږي

(۱) د امام شافعي رحمه الله په نیز به دده شفيعه په ميراث کي دده وارثانو ته ملاوېږي.

د بائع د اړخه د تاوان دغه واری اخستلو والا

بېلځه شفیع دې نو د شفعي څه حکم دي ؟

وَكَذَلِكَ لَوْ ضَمِنَ الشَّفِيعُ الدَّارَكَ عَنْ الْبَائِعِ اَوْ هُم دغه شان که ضامن شو څوک سرې د بائع د اړخه د تاوان (او نقصان)، یعنې شفعه ورله نشته

توضیح: مشتری یو کور اخستل غواړي. خو هغه ته په دې کې څه تردد دي. چه کیدې شی په دې کې څوک د استحقاق دعوه او کړي. یا بل څوک د تاوان او نقصان په صورت کې رامنځ کې شی. خو زید د بائع د اړخه ضمانت واخستلو. او مشتری ته ئې اوونیل. چه ته بې فکره شه. وائې خله. که څه د تاوان خبره مخې ته راغله. نو زه دهغې ضامن یم. چه دا کور به تا ته حواله کوم. یا بالفرض که د کور در کولو نه عاجز شم. نو ددې قیمت به تاته حواله کوم. او اتفاق سره هم دا زید ددې کور شفیع هم دي. نو اوس به زید ته شفعه نه ملاوېږي.

دلیل: ځکه چې هم د دې زید د اړخه بیع پوره شوې وه. او هم دده د اړخه په ددې ماتول لازمیږي.

وَكَيْلُ الْمُشْتَرِي إِذَا ابْتَاغَهُ هُوَ الشَّفِيعُ اَوْ د مشتری وکیل چې کله واخلي. فَلَهُ الشَّفَعَةُ هغه لپاره شفعه شته.

او که د مشتری وکیل اخستل او کړي نو په دې صورت کښې د ده شفعه نه ساقطیږي بلکه ثابته ده. دلیل: ځکه د شراء مقصد هم اخستل دی. او د شفعي مقصد هم اخستل دی. نو په شراء او شفعه کې منافات نشته. په دې وجه دا قانون کلی (قاعدۀ کلیه) مقرر شوه. په نورو الفاظو کې داسې چې شفعه کې اخستل یو قسم شراء ده. او په شراء او شفعه کې منافات نشته نو شفعه نه ساقطیږي. **فانته** په پورتنۍ عبارت به هله پوهه شئ چې دا زده کړئ چې د بیع او شراء (د خرڅولو او اخستلو) څلور صورتونه ذکر دي: ① بیع ② د مالک لپاره بیع ③ شراء ④ مالک لپاره شراء. د رومبی صورت تفصیل دا دي. چه د بائع وکیل د موکل د اړخه جوړ شی. او خرڅ کړي. او دوئم صورت دا دي. چه مضارب هغه کور خرڅ کړي. کوم چې هغه په مال مضاربت سره اخستې وو. او رب المال د هغې شفیع دي. نو رب المال ته به شفعه نه ملاوېږي. او دریم صورت دا دي. چه مشتری یو کس د کور اخستلو لپاره وکیل جوړ کړي وی. او څلورم صورت دا دي. چه مضارب په مال د مضاربت سره څه مال اخستې وی. او رب المال د هغې شفیع وی. نو رب المال ته به شفعه ملاوېږي. هرکله چې دا څلور واړه صورتونه په ذهن کې کیناستل. نو اوس پوهه شئ:

په هغه شوې ځکه کښې د شفعي حق شته او که نه ؟

وَمَنْ بَاعَ بِعَرَضٍ الْحَيَا اَوْ جَا چې خرڅ کړو. د خیار شرط سره، فَلَا شَفَعَةَ لِلْشَّفِيعِ نو شفیع لپاره شفعه نشته. فَإِنْ أَسْقَطَ الْبَائِعُ الْحَيَا اَوْ جَابَتْ الشَّفَعَةُ نو که بائع خیار ساقط کړو. نو شفعه به ثابت وی. لِأَنَّهُ زَالَ الْمَالُ عَنْ الزَّوَالِ ځکه هغه شی زائل شو. کوم چې د ملک زوال منع کونکې وو.

توضیح: وړاندې تیر شوی وو که بائع ته خیار وی. نو بیع د بائع د ملکیت نه نه خارجيږي. او که مشتری ته خیار وی. نو بیع د بائع د ملک نه خارجيږي. بیا د مشتری په ملکیت کې به راځي. او که نه؟ په دې کې د امام ابوحنیفه اوصاحبینو **رض** اختلاف دي. بهرحال هرکله چې دا تفصیل معلوم دي. نو اوس واورئ: بائع یو کور خرڅ کړو. او خپل خان لپاره ئې د خیار شرط اولگولو. نو چونکه بیع د بائع په ملکیت کې دي. نو اوس به شفیع ته حق د شفعي نه رسیږي. البته کله چې بائع خیار ساقط کړي. او بیع

نافذ کړی. نو اوس به شفعه ثابتېږي

دلیل: ځکه چې کوم شی مانع وو. هغه زائل شو. او مبيع د بائع د ملکیت نه اووتلو. نو اوس به شفیع ته شفعه ملاوېږي.

د مشتری د خیار شرط په صورت کښې د شفعي حق نشته

وَأَنَّ الشَّرْكَاءَ بِشَرْطِ الْخِيَارِ وَجَبَتِ الشَّفْعَةُ أَوْ كَهَ مَشْتَرِي فِي خِيَارِ شَرْطٍ سِرِهَ وَاسْتَخْلَوْهُ. نو شفعه به ثابتېږي.

توضیح: په مخکني مسئله کې د بائع د خیار ذکر وو. او په دې کې د مشتری د خیار ذکر دې. او وړاندې معلومه شوې ده. چه د مشتری د خیار په صورت کې د بائع نه ملکیت اوځي. معلومه شوه. چه په دې صورت کې به شفعه ملاوېږي.

دلیل: ځکه چې د شفعي مدار د بائع د ملکیت زوال باندې دې. بهر حال کله چې مشتری خپل خان لپاره خیار واخستلو. نو هغه ته اختیار شته. چه په دریو ورځو کې دننه که غواړي. نو بیع دې رد کړي. او که غواړي. نو بیع دې لازم او نافذ کړي. خو که په دریو ورځو کې دننه شفیع دا کور به شفعه کې واخلي. نو اوس به بیع پخپله لازم وي. ځکه چې اوس مشتری د بیع په رد کولو باندې قادر پاتې نشو.

په شراء فاسد سره خرڅ شوي کور کښې د شفعي حکم

(وَمَنْ ابْتِاعَ دَارًا بِشَرَاءٍ فَاسِدٍ أَوْ بِهَا خَرَّشَ كَرُو. کور په شراء فاسد سره، فَلَا شَفْعَةَ فِيهَا) نو په دې کې شفعه نشته.

توضیح: د بیع فاسد بیان په تفصیل سره د په کتاب البیوع کې تیر شوې دې. بهر حال که یوکس په چا باندې خپل کور خرڅ کړو. خو د شرط فاسد لگولو په وجه بیع فاسد شوه. نو اوس به په دې کې شفیع ته شفعه نه ملاوېږي

دلیل: ځکه چې دلته دوه صورتونه دي. یا خو مشتری قبضه کړې ده او یا نې نه ده کړې. که قبضه نې نه ده کړې. نو اوس هم دا کور د بائع په ملکیت کې دې. چه دلته به د وړاندې تیر شوی اصولو مطابق د سره شفعه نه ملاوېږي. او که مشتری قابض شوې دې. اوس به هم شفعه نه ملاوېږي. ځکه چې دلته شریعت دا حکم ورکړې دې. چه دا بیع فسخ کړه. چه د بیع د فساد شرط لرې شی. او که شفعه نې ورکړله. نو فساد به په ځانې د لرې کیدو نور هم پوځ شی. په دې وجه به شفعه نه ملاوېږي.

د فسخ حق. ختمیدو باندې د شفعي حق ملاوېږي

وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الْمُتَعَاذِلَيْنِ الْفَسْخُ أَوْ بِه مَتَعَاذِلُونِ کښې هریو کس ته د فسخ اختیار شته
فَإِنْ سَقَطَ الْفَسْخُ وَجَبَتِ الشَّفْعَةُ نَوْكَه د فسخ حق ساقط شو. نو شفعه به ثابت وي.

توضیح: په بیع فاسده کښې په متعاذیلونو کښې هریو کس ته د فسخ اختیار شته خو که د فسخي کولو حق او اختیار یې خپله ختم کړل نو بیع لازم شوه او د بیع په لزوم سره شفعه هم ثابت شوه
دلیل: شفعه ځکه ثابت شوه چې د شفعي عدم ثبوت د بیعي د فساد په وجه وو او هر کله چې فساد ختم شو نو مانع لرې شو او د مانع په لرې کیدو سره شفعه ثابت شوه

د خرابو یا خنزیر په بدله کښې د کور اخستلو

په صورت کښې د شفیع لپاره څه حکم دي ؟

(وَإِذَا اشْتَرَى الْيَمِينُ دَارًا بِخَنزِيرٍ أَوْ خَنزِيرٍ) چې واخستلو د ذمی نه د شراب یا خنزیر په بدله کې

کور، وَشَفِيعًا ذِمِّيَّ او ددې کور شفیع ذمی دې. أَخَذَهَا يَمِيلُ الْخَمْرُ وَقَمَّةَ الْخَنْزِيرِ نو دا به د شرابو په مثل او د خنزیر د قیمت په بدله کې اخلی.

توضیح: د یو ذمی کور دې چه دا بل ذمی د شرابو یا خنزیر په بدله کې واخستلو او د کور شفیع هم ذمی دې.

دلیل: شفعه د مسلمان او ذمی ټولو لپاره عام ده. او د ذمیانو لپاره د شرابو حکم زموږ لپاره د سرکې د حکم پشان دې. او هغوی لپاره د خنزیر حکم زموږ لپاره د چیلۍ د حکم پشان دې بهرحال ذمی شفیع به د شرابو په صورت کې د شرابو مثل ورکوی. او دا کور به اخلی. او د خنزیر په صورت کې به د خنزیر قیمت ورکوی. او کور به اخلی. ځکه چې شراب د ذوات الامثال څنې دی. او خنزیر د ذوات القیم څنې دې. او په رومې کې مثل او دوتم کې د قیمت حکم دې.

که شفیع مسلمان وی نو د شرابو او خنزیر قیمت به ورکوی

(وَأَنْ كَانَ شَفِيعًا مُسْلِمًا او که د کور شفیع مسلمان وی. أَخَذَهَا يَمِيلُ الْخَمْرُ وَالْخَنْزِيرِ) نو شفیع به دا د شرابو او خنزیر د قیمت په بدله کې اخلی.

توضیح: که ددې کور شفیع مسلمان وی. نو هغه ته به هم شفعه ملاوېږي. خو هغه به په دواړو صورتونو کې د شرابو یا خنزیر قیمت ورکوی.

دلیل: پاتې شو په خنزیر کې قیمت ورکول، نو دا خو ښکاره ده. او پاتې شوه مسئله د شرابو، نو چونکه مسلمان ته په شرابو قبضه کولې شی. او نه بل ته ورکولې شی. نو د مسلمان په حق کې شراب د غیر مثلی په حکم کې دی. نو شراب غیر مثلی شو. او په غیر مثلی کې قیمت ورکولې شی. په دې وجه به دې کې هم قیمت ورکولې شی.

په هبه کې شفعه نشته

وَلَا شَفْعَةٌ فِي الْهَبَةِ او نشته شفعه په هبه کېنې إِلَّا أَنْ تَكُونَ بِعَوضٍ مَشْرُوطًا مگر دا چې هغه د مشروط عوض سره وی

که زید بکر ته کور ورکړو چې دا تاته زما د طرفه هبه دې نو په دې باندې عمرو شفعه نشی کولې البته که زید بکر ته اووانی چې دا کور تا ته هبه کوم خو په دې شرط چې ته ماته فلانې څیز یا دومره روپۍ راکړې نو په دې صورت کېنې د عمرو دپاره شفعه ثابتېږي

دلیل: په غیر مشروطه هبه کېنې شفعه ځکه نه ثابتېږي چې شفعه د بیعې په بنیاد سره راځی او دلته بیع نشته بلکه هبه او د شرط په صورت کېنې شفعه ځکه ثابتېږي چې په ظاهره دا هبه ده خو په حقیقت کېنې دا بیع ده ځکه چې د هبه په عوض کېنې څه څیز نه وی اود بیع په عوض کېنې ثمن یا بل څیز کیدې شی نو هرکله چې په حقیقت کېنې بیع شوه نو شفعه به ثابتېږي.

د ثمن په مقدار کېنې د بیع او مختري د اختلاف مسئله

وَإِذَا اخْتَلَفَ الثَّقِيمُ وَالْمُسْتَرِي فِي الثَّمَنِ او کله چې شفیع او مشتری په ثمن کې اختلاف اوکړی. قَالَ قَوْلُ قَوْلِ الْمُسْتَرِي) نو قول به د مشتری معتبر وی.

توضیح: صورت دمسئلي دا دې چې د مشتری او شفیع په مینځ کې د ثمن د مقدار په باره کې اختلاف پیدا شی. مشتری دا وانی چه ما دا کور په دوه زره (درهم) اخستې دې. او شفیع وانی چه تا په یو زره (درهم) اخستې دې. نو د مشتری قول به معتبر وی.

دليله > څکه اصول دا مقرر دي چه مدعی فريضه ده. گواهان قانمول، او د مدعی عليه فريضه ده. مدعی (د گواهانو نه) د عاجز کيدو په صورت کي قسم خوړل نو دلته مدعی شفيع دي. او مدعی عليه مشري دي. نو يا خو دي شفيع گواهان راوولی گنی سره د قسم نه به د مشري قول معتبر وی.

که شفيع او مشري دواړه گواهان قائم کړي نو څه حکم دي ؟

فان أقام البينة اوکه (مشري او شفيع) دواړو بينه قائم کړل. **فَالْبَيِّنَةُ بَيْنَهُ الشَّفِيعُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَتَحْتِهَا** (نو د امام ابوحنيفه او امام محمد رحمهما په نزد به د شفيع گواهان معتبر وی.

نسخه > **ملك الطرفين** > په رومي صورت کي د مشري قول معتبر وو. خو که دواړو گواهان قائم کړل نو د طرفينو تحتها په نزد به د شفيع گواهان معتبر وی. او د امام ابویوسف رحمهما په نزد به د مشري گواهان معتبر وی.

دلانها > ① دليل دي چه د شفيع گواهان معتبر دي. د مشري نه دي. اگرچه د شفيع گواهان د يو زر (درهم) گواهی ورکوي. او د مشري (گواهان) د دوو زرو (درهمو) گواهی ورکوي. ددې باوجود ددوی دواړو په مینځ کي هيڅ تعارض نشته. بلکه تطبیق ممکن دي چه مخکي د بايع او مشري په مینځ کي په دوه زره کي معامله (او عقد) شوې وو. او بيا بايع زر (درهم) کم کړي وی. يا نې دوباره په دوئم ځل په يو زر (درهم) بيع کړي وی. نو هرکله چې دوه بيعي دلته منلې کيدې شي. او شفيع ته دا اختيار شته. چه په کومه کي هغه ته نفع ده. هغه صورت دي اختيار کړی. نو هغه ته اختيار شته. چه دکوم بيع په سبب سره غواړی. دا کور دي په شفيع کي واخلی.

② بيا د طرفينو تحتها د اړخه عقلی دليل پيش شوې دي. د هغې حاصل دا دي چه د گواهانو کار لازمول دي. نو د چا په گواهانو کي چې لازمول وي. د هغه گواهان به معتبر وی. اوس مونږ اوکتل چه لازمول د شفيع په گواهانو کي دي. د مشري په گواهانو کي نه دي. ځکه که مشري په دوو زرو باندې بيع ثابت کړل. نو شفيع دا کولې شي. چه دي شفيع پرېږدي. مشري په ده باندې هيڅ نه لازموی. او که شفيع په زر (درهم) باندې بيع ثابت کړی. نو په مشري به دا لازمه وي. چه کور هم په دي قيمت باندې ورکړی. نو معلومه شوه. چه لا زمونکی د شفيع گواهان دي. د مشري نه دي. نو کوم چې لازمونکی وي. د هغه اعتبار به کولې شي.

وَأَمَّا أَبُو يُونُسَ: **الْبَيِّنَةُ بَيْنَهُ الْمُشْتَرِي** او امام ابویوسف رحمهما فرمانيلی دي. چه د مشري گواهان به معتبر وی.

نسخه > **ملك أبي يوسف** > دامام ابویوسف په نیز د مشري گواهان معتبر دي

دليله > د گواهانو کار دا دي. چه کوم شی ثابت شوې نه وي. هغه ثابت کړی. په داسې صورت کي ددې لحاظ ساتلې کيږی. او په کوم کي چې د اثبات اړخ زیات وي. د هغې اعتبار کولې شي. او دا خبره د مشري په گواهانو کي شته. ځکه چې هغوی د زیادت ثابتونکی دي. نو د هغوی اعتبار به کولې شي.

د ثمن په مقدار کښې د بايع او مشري د اختلاف مسئله

وَأَمَّا أَذْعَى الْمُشْتَرِي ثَمًّا أَكْثَرَ أَوْ كَلَهُ جِيْ مَشْرِي د زيات ثمن دعوه اوکړل. وَأَذْعَى الْبَائِعِ أَقْلَ مِنْهُ أَوْ

١) القول الرابع هو هذا قول الطرفين . تحتها كذا في الحاشية (٤٥٣/٤) ونصب الرابعة (٢٤٧/٥) والبرهان المختار (١١٦/٥) نقلاً عن القول الرابع (٢٧٢/٢)

بائع د هغه نه د کمو دعوه او کړله. وَلَمْ يُقْبِضِ الثَّمَنَ جالانکه بائع په ثمن باندې قبضه نه ده کړې. أَخَذَهَا الشُّفِيعُ بِمَا قَالَهُ الْبَائِعُ شَفِيع به کور هم په دې مقدار سره اخلي. کوم چې بائع وانی. وَكَانَ ذَلِكَ حَقًّا عَنِ الْمُشْتَرِي (او دا به د مشتری (د ذمی) نه کمول وی.

هله اللغة ① ادعي: دعوی او کړه ② خطأ: کمول یا کمیدل

تصريح تر اوسه پورې بائع په ثمن باندې قبضه نه ده کړې. او بائع په زر روپۍ خرڅول بیانوي. او مشتری په دوه زره روپۍ ښائی. نو داسې به گنرلې شی. چه شفیع څه ثمن کم کړو. او دا کمی به د شفیع په حق کې هم ښکاره کیږي. نو شفیع به د بائع د قول اعتبار کوي. او د ثمن په کم مقدار باندې به مشغوعه کور اخلي.

دلالتله ① ځکه چې حقیقت کې یا بائع په حقه دې. یا مشتری په حقه دې. په رومبی صورت کې خو د بائع قول معتبر منلو کې هیڅ کلام نشته. او په دوئم صورت کې به دا په ثمن کمولو باندې محمول کولې شی. نو په دواړو صورتونو کې به د بائع د قول اعتبار کولې شی.

② داغلی دلیل دې چې شفیع ته د شفعې ملاویدو وجه د بائع ایجاب دې. یعنی د بائع د ایجاب په وجه شفیع ته حق د تملك حاصل شوې دې. نو هر کله چې خبره هم دا ده. نو تر کومه پورې چې د بائع (د ثمن) مطالبه باقی ده. هم دده قول به معتبر وی.

که بائع په ثمن باندې قبضه او کړله نو هغه پشان د اجنبی دې

وَإِنْ كَانَ قَبْضُ الثَّمَنِ أَوْ كَهَ بَائِعٍ بِثَمَنِ بَانَدِي قَبْضه کړې وی. أَخَذَهَا بِمَا قَالَهُ الْمُشْتَرِي نو شفیع به هغه مقدار سره (کور) اخلي. کوم چې مشتری ښائی. وَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَى قَوْلِ الْبَائِعِ او د بائع قول اړخ ته به التفات نشی کولې

هله اللغة ① لم يلتفت: نه په شی کتلې

تصريح تر اوسه پورې چې کوم کلام (او تقریر) شوې وو. په هغه صورت کې وو. چه بائع په ثمن باندې قبضه نه وی کړې. او که بائع په ثمن قبضه او کړه نو د مشتری قول به معتبر وی.

دليله ② ځکه چې کله بائع په ثمن باندې قبضه کړې ده. نو اوس هغه د اجنبی پشان شو. او د مینځ نه بالکل اوتولو. بلکه اوس خو اختلاف د مشتری او شفیع په مینځ کې باقی پاتې شو. او وړاندې مسئله تیره شوې ده. چه کله د مشتری او شفیع په مینځ کې اختلاف وی. نو د مشتری قول به معتبر وی. نو که په مذکورده صورت کې شفیع اخستل غواړی. نو د مشتری د قول مطابق ثمن ادا کولو سره اخستلې شی.

وَإِذَا انْتَهَى الشُّفْعَاءُ أَوْ كَلَهُ جَمْع شَي شَفْعَه کونکې فَالشُّفْعَةُ بَيْنَهُمَا عَلَى عِدَدِ رُفُوفِهِمْ نو شفعه د دوی په مینځ کېږي د سرو نو په برابرۍ ده. ولا يعترض باختلاف الاملاك او اعتبار نشته اختلاف د ملکیتونو ته

که شفعه کونکې په یوه درجه کېږي په یوه شفعه کېږي شریک شی نو هریو ته د خپل سر په بدله کېږي شفعه ملاویری د حصې د کمی زیاتۍ اعتبار به نه وی مثلاً که په یو کور کېږي درې کسان شریکان دی د یو په کېږي نیم د دویم په کېږي دریمه حصه او د دریم په کېږي شپږمه حصه ده او په دې کېږي د نیمې حصې مالک خپله حصه خرڅه کړه نو باقی د ثلث او د سدس حصې شفعه او ته به برابر حصه ملاویری

داسې نه ده چې د ثلث واله ته به د سدس والا دوچنده ملاوېږي^(۱)
دليله > د دې دليل دحضرت شعبی اثر دې دوی فرمائي «الشفعة على رؤوس الرجال وكذلك قال ابراهيم»^(۲) يعنى شفعه د سرونو په اعتبار سره ده او دغه شان ابراهيم رحمة الله هم فرمائيلی دی
 د سامان يا د کيلی يا وزنې خپل په بدله کښي
 د کور اخستلو په صورت کښي به شفيح څه ادا کوي؟

وَمَنْ اشْتَرَى دَارًا بَعْرَضٍ او چا چې يو کور واخستلو. د څه سامان په بدله کي ، اَخَذَهَا الشَّفِيعَةُ بِقِيَمَتِهَا نو شفيح به دا کور د هغې د قيمت په بدله کي اخلي

توضيح > مشتري کور د څه شئ په بدله کي اخستې دې. که د ثمن په بدله کي دې. نو ددې تفصيل خو تير شو. او که د سامان په بدله کي دې. يعنى د سرو زرو او سپينو زرو نه علاوه د بل څه سامان په بدله کي دې. نو ددې سامان دوه صورتونه دي: ① دا سامان د ذوات القيم خنې دې. ② او که د ذوات الامثال خنې دې. په رومبي صورت کي به شفيح ددې سامان قيمت ورکوي. او دا کور به اخلي. او په دوئم صورت کي به ددې مثل ورکوي.

دليله > ځکه چې شريعت شفيح دا حق ورکړې دې. چه هغه د مشتري د ملکيت د هغه د رضامندۍ نه بغير مالک شى. خو هغه چې د کوم شئ په بدله کي ملکيت حاصل کړې دې. هم هغه شئ هغه ته ملاويږل پکار دې. نو ترکومه پورې چې کيدې شى. د مثل وړ کولو پوره رعايت (او لحاظ) ساتل پکار دى. نو که په مثل صوری وړ کولو باندې قدرت وي. نو مثل صوری دې ورکړي. گټنى مثل معنوی دې ورکړي. د مثل صوری مطلب مثل دې. يعنى په ذوات الامثال کي ، او د مثل معنوی مطلب قيمت دې. يعنى ذوات القيم کي ، که يوکس د چا سامان ضائع کړي. هلته هم دا حکم دې.

د زمکې په مقابلې کښي زمکه اخستل

وَأَنْ اشْتَرَاهَا بِمَكِيلٍ أَوْ مَوْزُونٍ اَخَذَهَا بِمِثْلِهَا

توضيح > که چا مشفوعه کور په کيلی څيز يا په وزنې څيز سره واخستل مثلاً په پتروولو سره چې دا کيلی څيز دې يا په اوسپنه سره چې دا وزنې څيز دې نو شفيح به ددې مثل ورکړي او کور به واخلي.
دليله > دليل دا دې چې کيلی او زونى څيزونه د ذوات الامثال ځنى دی او ددې مثل پيدا کيږي. نو ددې په مثل به ورکړي او کور به واخلي.

(وَأَنْ بَاعَ عَقَارًا بِعَقَارٍ او که زمکه نې د زمکې په بدله کي خرڅه کړله. اَخَذَهَا الشَّفِيعَةُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهَا بِقِيَمَةِ الْآخَرِ) نو اخلي به شفيح په دې دواړو کي هر يو د دوئم د قيمت په بدله کي ،

توضيح > دلته دا بيان کوي چې عددی متقارب په ذوات الامثال کي شمار کړې شوې دې. که يوکس خپله زمکه خرڅه کړله. او د هغې په بدله کي نې خپله زمکه ورکړله. او ددې دواړو زمکو شفيح شته. نو هغوی به څه قيمت ورکوي. او دا زمکه به اخلي؟ نو وي ونيل. چه د بايع د زمکې شفيح به ددې په بدله

^(۱) امام شافعی رحمه الله فرمائي چې هريو ته به د هغه د حصې په عوض شفعه ملاوېږي نو په مذکوره مثال کښي به صاحب د ثلث ته د صاحب سدس دوه چنده شفعه ملاوېږي
^(۲) مصنف عبدالرزاق (۸ | ۸۵) -

کي د مشتری د زمکې قیمت ورکوي. او د مشتری د زمکې شفیع به ددې په بدله کي د بائع د زمکې قیمت ورکوي. **دلیله** ځکه چې زمکه د ذوات القیم خنې ده په دې وجه به ددې قیمت ورکوي. او هر شفیع به دا اخلی.

په زیات قیمت سره د خبریدو په وجه د شفعي پرېږدو اعتبار نشته

وَأَذَابُكَ الشَّفِيعِ أَتَمَّا يَبْعَثُ بِالْفِ ذَرْهٍ فَسَلَّمَ الشَّفْعَةَ أَوَكُلَّهُ چې شفیع ته دا خبر اورسیدو. چه کور په زر درهم کي خرڅ کړي شوې دي. نو هغه د شفعي نه بیزاری ښکاره کړله. ثُمَّ عَلِمَ أَتَمَّا يَبْعَثُ بِالْفِ مِنْ ذَلِكَ أَوْ بِمَنْطَةِ أَوْ شَيْءٍ بِيَا هغه ته معلومه شوه. چه کور د دې نه په کم کي خرڅ شوې دي. قِيَمَتُهَا أَلْفٌ أَوْ أَكْثَرُ فَتَسْلِيْمُهُ بَاطِلٌ وَلَكِنَّ الشَّفْعَةَ يَأْ د غنمو په بدله، یا د اوریشو په بدله خرڅ شوې دي. چه ددې قیمت زرد (درهم) یا ددې نه زیات دي. نو دده بیزاری باطل ده. او هغه لپاره شفعه شته.

هل اللغة ① درهم: رومی: ② اقل: کم ③ حنطة: غنم ④ شعير: اوریشي ⑤ تعلیم: سپارل

توضیح شفیع ته چا خبر ورکړو. چه کور په زر درهم کي خرڅ شوې دي. حالانکه معامله داسي نه ده. بلکه په حقیقت کي بیع په پنځه سوه درهم کي شوې ده. او په رومي خبر اوریدو سره شفیع ثمن زیات گنلې وو. نو بیزاری نې اختیار کړې وه. نو دهغه شفعه به نه باطليږي. او که هغه ته نې خبر ورکړو. چه کور په زر درهم کي خرڅ شوې دي. حالانکه هغه د غنمو یا اوریشو یا د بل څه مکيلي او موزوني یا عددی متقارب په بدله کي خرڅ شوې دي. خو ددې مکيلي او موزوني یا عددی متقارب قیمت زرد درهم دي. او شفیع په رومي خبر اوریدو سره د شفعي نه بیزاری اختیار کړې وه. (او د شفعي نه نې انکار کړې وو). اوس معلومه شوه. چه معامله داسي ده. نو بیا هم ددې بیزاری باطل ده. او دده د شفعي حق پخپل حال قائم دي. **دلیله** ځکه چې هغه رومي صورت کي د ثمن د زیاتوالي په وجه بیزاری ښکاره کړې ده. او په دوئم صورت کي د بیزاری وجه دا کیدې شی. چه زر درهم ملاویدل مشکل دی. او غنم او اوریشي وغیره ورکول دده لپاره آسان دی. خاص کر د زمیندارو خلقو لپاره رومي ورکول لږ مشکل دی. او غله ورکول آسان دی.

وَأَنْ بَاتَ أَتَمَّا يَبْعَثُ بِذَلِكَ أَلْفٌ. چه کور د دنانیو په بدله کي خرڅ کړې شوې دي. چه ددې قیمت زرد (درهم) دي. قَلَّ الشَّفْعَةُ لَهُ (نو شفیع لپاره شفعه نشته).

هل اللغة ① دنانیو: اشرقي: ② متعدد: یو ③ الف: زر

توضیح که شفیع ته مخکي معلومه شوه. چه کور په زر درهم کي خرڅ شوې دي. نو هغه د شفعي نه بیزاری اختیار کړله. بیا روستو معلومه شوه. چه کور د دنانیو په بدله کي خرڅ شوې دي. چه ددې قیمت زرد درهم یا زیات دي. نو شفعه به نه ملاوېږي. **دلیله** ځکه چې د ثمنیت په حق کي جنس متحد دي. په دې وجه خو زکاة کي یو د بل سره ملاوولي شی. نو دغه شان به شفعه به نه وي

① القول الرابع هو هذا قول علماءنا الثلاثة **رحمهم الله** كذا في مجمع الأنهر (١٢٠٨٤) ونصب (٢٦٠/٥) ورداخبار (١٧٠/٥) نقلاً عن القول الرابع (٢٧٤/٢)۔

د مشتری شریف یا بدمعشله کېدو په وجه د شفعي پریخودو یا نه پریخودو مسئله

وَإِذَا قِيلَ لَهُ إِنَّ الشُّعْرَى فُلَانٌ قَسَمَ الشُّعْفَةَ أَوْ كَلَهُ چې او نیلی شو شفیع ته، چې مشتری فلانی دې. نو هغه د شفعي نه بیزاری اختیار کړله. لَمْ عَلِمَ أَنَّهُ غَيْرُهَا بیا معلومه شوه. چه مشتری د هغه نه علاوه دې. فَلَهُ الشُّعْفَةُ نو هغه له شفعه نشته.

توضیح: که شفیع ته مخکې معلومه شوه. چه مشتری فلانی کس دې. چه دا ښه (شریف) سرې دې. نو هغه خپل حق د شفعي پریخودو بیا معلومه شوه. چه دا خو فلانی بدمعاش اخستی دې. چه هغه به همیشه ما پریشانه کوی. نو شفیع ته به شفعه ملاوړی.

دلیل: ځکه چې په گاونډی گاونډی کې فرق وی. کیدې شی چې دې په اولنی گاونډی راضی وو ځکه ده شفعه پریخوده خو چې کله ورته معلومه شوه چې کور هغه کس و اخستل د کوم گاونډیتوب چې دې نه خوښوی نو ځکه به دده شفعه دوباره ثابت وی

وکیل بالضرأ د شفیع مقابل دې

وَمِنْ اشْتَرَى دَارًا بِغَيْرِهَا وَاجَا چې واخستلو یو کور د خپل خان نه علاوه دپاره، قَبُولُ خَصْمٍ فِي الشُّعْفَةِ (نو هم دې به د شفیع خصم وی.

توضیح: اصول دا دې. چه په بیع کې وکیل اړخ ته حقوق د عقد راجع وی. نو که یوکس د بل چا وکیل جوړ شو. او کور ئې واخستلو. او تر اوسه پورې ئې موکل ته حواله نکړو. نو شفیع وکیل سره خصومت کولی شی. او شفعه اخستی شی.

دلیل: ځکه چې شفعه کې اخستل هم د عقد بیع یو حق دې. او حقوق وکیل اړخ ته راجع کیږی.

(إِلَّا أَنْ يَسْلِمَهَا إِلَى الْوَكِيلِ خُودا چې وکیل دا کور موکل ته اوسپاری.

البته که وکیل موکل ته سپارلې دې. نو اوس به مخاصمت وکیل سره نه کیږی.

دلیل: ځکه چې نه دهغه قبضه پاتې شوه. اونه ملکیت پاتې شو. ځکه چې وکیل او موکل، د بانع او مشتری په درجه کې دی. نو کوم حکم چې هلته کې وو. هم هغه به په وکیل او موکل کې وی.

شفیع سره مولنستی یوځل ځانې نه خرڅولو سره د شفیع شفعه ساقطیږی

وَإِذَا بَاعَ دَارًا أَلَا يَمْلِكُ أَنْ يَبْعَها كُور، خو ددې نه د یو گز په مقدار ئې خرڅ نکړو فی ظُولِ الْحَدِّ الَّذِي يَلِكُ الشُّعْفَةَ هغه پولې (او حد) په اوگدوالی کې کوم چې شفیع سره ملاو شوې دې. فَلَا شُّعْفَةَ لَهُ نو هغه لپاره به شفعه نه وی

هل اللغة: ۱) فراع: گز ۲) مقدار: اندازه ۳) الانتفاع: ختمیدل

توضیح: بانع او مشتری چې کوم کور خرڅول غواړی. د هغې په گاونډ کې ډیر بدمعاش سرې آباد دې. که هغه د شفعي دعوه او کړله. نو ټولو گاونډیانو ته به تکلیف اورسوی. نو بانع له پکار دی. چه خپل واړه کور مشتری باندې خرڅ کړی. خو د کوم اړخه چې دا کور د شفیع کور سره مولنستی (ملاو شوې) دې. د هغه ځانې نه دې د یو گز په اندازه پوره پوله (حد) پرېږدی. یعنی دا دې نه خرڅوی. نو اوس به دا (بدمعاش) گاونډی په دې کور کې د شفعي مستحق نه وی.

دلیل: ځکه چې څومره برخه خرڅه شوې ده. د هغه برخې (حصې) دده ملکیت سره اتصال نشته. او کله چې بانع باقی د مشتری په لاس خرڅوی. بیا به هم شفیع ته شفعه نه ملاوړی. ځکه چې شفیع صرف

ګاونډی دې، او مشتری شریک دې، او وړاندې تیر شوی دی، چه شریک په ګاونډی باندې مقدم وی.

نیم کور د ثمن په بدله کښې اخستلو نه روسته
باقی برخه اخستلو سره د شفعی د سقوط صورت

وَإِذَا بَاعَ مِمَّا مَتَّعَ بِهَا ثُمَّ اتَّبَعَ بِقِيَّتِهَا أَوْ كَلَهُ نِثْرًا وَخَسَلَهُ دَ كُورٍ يَوْهَ بَرَخَ د ثَمَنٍ پَه بَدَلَه كِي، بِيَا
نې واخستله د کور باقی برخه فَالْشُّعَّةُ يَلْجَأُ فِي السَّهْمِ الْأَوَّلِ دُونَ الثَّانِي (نو ګاونډی لپاره په
مخکنی برخه کې شفعه شته په دویمه (روستنی) برخه کې نشته.

هل اللغة ① السهم: حصه

توضیح: مشتری د یو کور یوه برخه واخستله، بیا نې په دویم ځل باقی کور واخستلو، نو اوس شفیع
صرف په مخکنۍ برخه کې د شفعی دعوه کولې شی.
ځکه چې شفیع څو ددې دواړو (حصو) ګاونډی دې، خو مشتری په دویمه برخه کې شریک دې، او شریک
په ګاونډی باندې وړاندې وی.

کور د ثمن په بدله کښې اخستلو نه روسته په
عوض کښې کپړو ورکولو سره د شفعی د سقوط

وَإِذَا بَاعَ مِمَّا مَتَّعَ بِهَا ثُمَّ اتَّبَعَ بِقِيَّتِهَا أَوْ كَلَهُ نِثْرًا وَخَسَلَهُ دَ كُورٍ يَوْهَ بَرَخَ د ثَمَنٍ پَه بَدَلَه كِي، ، ثُمَّ دَفَعَ إِلَيْهِ ثَوْبًا عَوَضًا عَنْهُ بِيَا نِثْرًا
بائع ته د ثمن په بدله کې کپړه ورکړله. فَالْشُّعَّةُ بِالْثَمَنِ دُونَ الثَّوْبِ نو شفعه به د ثمن په بدله کې وی. د
کپړې په بدله کې به نه وی.

توضیح: مثلاً د کور قیمت درې زره درهم دی، او کور د شل زره درهمو په عوض خرڅ کړې شو، او بیا د
شل زرو درهمو په بدله کې یو څو جوړه کپړې واخستلې شوې، چه ددې قیمت درې زره درهم دې، نو په
دې سره شفعه ساقطېدې شی، ځکه که شفیع شفعه کې کور اخستل غواړي، نو شل زره درهم ورکولو
سره اخستلې شی، د کپړو په بدله کې نې نشي اخستلې.
دلیل: ځکه چې د کپړو د لین دین مسئله، دا د بائع او مشتری په مینځ کې جدا عقد دې، اصل عقد
سره ددې هیڅ تعلق نشته، نو د کور ثمن شل زره درهم دی، درې زره درهم یا کپړې نه دی، نو په دومره
ګران اخستلو باندې به زړه ورتیا نشي کولې.

شفعه ساقطولو لپاره د حیلې کولو حکم

وَلَا تُكْرَهُ الْحِيلَةُ فِي إِسْقَاطِ الشُّعَّةِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (۱) او د امام ابویوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په شفعه ساقطولو
کې حيله مکروه نه ده.

هل اللغة ② إسقاط: ساقطول

توضیح: د شفعی په ساقطولو کښې امام ابویوسف په نیز حيله کول مکروه نه ده یعنی امام ابویوسف
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یې د کراهت نه بغیر جائز ګڼي.
دلیل: دامام ابویوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دلیل دا دې که د شفیع حق ثابتیدو نه روسته دا لرې شو، بیا به خو

^۱ القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كذا في الدر المختار (۱۷۳/۵) ونتاج الألكار (۱۴۷/۸) نقلًا عن القول الرابع (۲۷۶/۲).

د شفیع ضرر شمار کیدو. او دلته اوسه پورې د شفیع حق د سره ثابت شوې نه وو. چه دهغې د ثابتیدو امکان ختم کړې شو. نو دا به ضرر او ظلم څنگه وی.

وقال محمد بن زکریا او امام محمد بن زکریا فرماني چې مکروه ده.

د امام محمد بن زکریا اختلاف دې. امام محمد بن زکریا ته مکروه وائی.

دلیل: د شفیعی ثبوت ددې لپاره شوې دې. چه د شفیع ضرر لرې کړې شی. او که مونږ حيله اختيار کړو. او دده حق ساقط کړو. نو گویا مونږ د خلقو ضرر لرې نکړو. په دې وجه دا فعل مکروه دې.

که مشتری به مشفوعه کور کچې څه تعمیر اوڅرې نو شفیع لپاره څه حکم دې؟

(وَإِذَا بَنَى الْمُشْتَرِي أَوَّلَهُ جِىَ مَشْرَى كُورِ جُورِ كُورِ أَوْ عَرَسَ بِنَايَ نِي وَنِي أَوَّلُ كُولِي. ثُمَّ قَضَى لِلشَّفِيعِ بِالشَّفْعَةِ بِنَا شَفِيعَ لپاره د شفیعی فیصله اوکړې شوه. قَهْوًا بِالنَّيَا، إِنْ شَاءَ أَخَذَهَا بِالنَّيْمَنِ نو شفیع اختیار سره دې. که غواړې. دا زمکه دې د ثمن په بدله کي واخلي. وَقِيمَةُ الْبِنَاءِ وَالْعَرَسِ مَقْلُوعِينَ او آبادی او ونې ویستلې شوې دې د قیمت په بدله کي واخلي، وَإِنْ شَاءَ كَلَّفَ الْمُشْتَرِي بِقُلْعِهِ) او که غواړې. مشتری دې ددې د اوبنکلو مکلف کړی.

حل اللغة: ① غوس: بوتې اوکرله ② البناء: آبادي ③ القلع: ویستل، ختمول

توضیح: مشتری کور واخستلو. په دې کي نې آبادی جوړه کړله. یا نې باغ اولگولو. بیا شفیع لپاره قاضی د شفیعی فیصله ورکړله. نو په ظاهر الروایه کي اوس شفیع لپاره دوه حکمونه دی: ① که هغه غواړې. نو ددې زمکې ثمن او د آبادی او ونو قیمت دې ورکړی. او دا دې واخلي. ② او که غواړې. نو مشتری ته دې اووانې. چه خپله آبادی دې ورانه کړه. او ونې دې اوباسه.

دلیل: اصول دا دي. که په یو شی کي د چا حق وی. او حقدار څوک مسلط (مقرر) کړې نه وی. چه په دې کي څه تصرف اوکړی. او څوک (پخپله) تصرف اوکړی. نو د هغه تصرف ماتولې شی. هرکله چې دا اصول مقرر دي. نو اوس اوگورې. چه دا د شفیع حق دې. او شفیع مشتری ته حکم نه دې ورکړې. چه دلته کور جوړ کړی. او هغه جوړ کړو. نو ددې قاعدې مطابق به د هغې د وړانولو حکم ورکولې شی. دا د طرفینو مسلک دي.

مسلك ابی یوسف: دا د امام ابو یوسف رَوَى قول نقل کړې شوي. دې. چه مشتری ته به د اوبنکلو تکلیف نشی ورکولې. بلکه شفیع ته به صرف دوه اختیاره ملایوېږي: ① د آبادی او ونو قیمت ورکړی. او د زمکې ثمن ورکړی. او مشفوع (کور) واخلي. ② شفیع بریږدی.

د شفیع د اخستلو نه روستو څوک مستحق راوځي نو څه حکم دې؟

وَإِنْ أَخَذَهَا الشَّفِيعُ قَبْلَیْ او که واخستله دا زمکه شفیع، بیا نې آبادی اوکرله. أَوْ عَرَسَ بِنَايَ ونې اولگولې. ثُمَّ أَسْتَفْتِيَا دا زمکه مستحق اوخله. وَجَزَّ النَّيْمَنِ نو شفیع به ثمن واپس اخلي.

توضیح: مشفوعه زمکه شفیع واخستله. په دې کي نې کور جوړ کړو. یا نې باغ اولگولو. اوس یوکس ددې زمکې د استحقاق دعوه اوکرله. او قاضی د مستحق لپاره فیصله اوکرله. نو زمکه به د مستحق وی. او شفیع ته به ونیلې شی. چه خپله آبادی ورانه کړه. یا ونې اوباسه. او یونې سه. د آبادی قیمت یا ددې د وړانولو نقصان به هغه ته نه ملایوېږي. بلکه هغه ته به صرف ثمن ملایوېږي. چه دا به د بانع نه د اخستلو په صورت کي بانع ادا کوی. او د مشتری نه د اخستلو په صورت کي به نې مشتری ادا کوی.

شفیع ته به د آبادی وغیره قیمت نه د مستحق د اړخه ملاوړې. او نه به د بائع د اړخه ملاوړې.
دلیل: دا ځکه چې هرکله د شفيعي په بنياد باندې شفيع زمکه واخستله او بيا بل کس دعوی اوکړه چې دغه زمکه د هغه ده او هغه خپله دعوی ثابته کړه نو معلومه شوه چې په اول کښې د شفيعي په بنياد ده نه دا زمکه ملاؤ شوې وې نو دې د شفيعي مستحق نه و. وبغير د حقه ده ته ملاؤ شوې دې نو اوس به دې د بائع يا مشري نه د آبادی اود ونو تاوان نه اخلي

د شفيع د اخستلو نه روستو څوک مستحق راوځي نو څه حکم دي ؟

وَأَنْ أَخَذَهَا الشَّفِيعُ قَبْلَىٰ أَوْ كَهَ وَاخْتَسَلَهُ دَا زَمَكَه شَفِيعٌ، بِيَا نَبِيَّ أَبَادَىٰ أَوْ كِرْلَه. أَوْ غَرَسَ يَانِي وَنِي
 اُولُكُولِي. ثُمَّ اسْتَحَقَّتْ بِيَا دَا زَمَكَه مَسْتَحَقٌّ اَوْخْتَلَه. رَجَعَ بِالْأَمْنِ. نُو شَفِيعٌ بَه ثَمَنٍ وَاپَسَ اَخْلَى. وَلَا يَرْجِعُ
 بِقِيَمَةِ الْبِنَاءِ وَالْغَرْسِ اَوْ رَجُوعٌ بَه نَه كَوَى (شفيع) د آبادی او ونو د قيمت په سلسله كي،

نور: مشفوعه زمکه شفيع واخستله. په دې كي نې کور جوړ کړو. يا نې باغ اُولُكُولِي. اوس يوکس ددې زمکې د استحقاق دعوه اوکړله. او قاضي د مستحق لپاره فيصله اوکړله. نو زمکه به د مستحق وي. او شفيع ته به ونيلې شي. چه خپله آبادی وړانه کړه. يا ونې اوباسه. او يونې سه. د آبادی قيمت يا ددې د وړانولو نقصان به هغه ته نه ملاوړې. بلکه هغه ته به صرف ثمن ملاوړې. چه دا به د بائع نه د اخستلو په صورت كي بائع ادا کوي. او د مشري نه د اخستلو په صورت كي به نې مشري ادا کوي. او شفيع ته به د آبادی وغيره قيمت نه د مستحق د اړخه ملاوړې. او نه به د بائع د اړخه ملاوړې.

دلیل: اوکه دا استحقاق د بيعي په باب کښې راشي نو په هغې کښې به په بائع د آبادی اود ونو کرلو تاوان راځي خو د شفيعي په صورت کښې به نه راځي وجه د فرق دا دې چه د بائع او مشري په مسئله كي بائع مشري ته د هوکه ورکړې ده. او بائع مشري په دې باندې تصرف کولو باندې مقرر کړې وو. په دې وجه به بائع اړخ ته رجوع کوي. خو د شفيع په مسئله كي شفيع ته مشري هيڅ د هوکه نه ده ورکړې. او نه مشري شفيع مقرر کړې دې. بلکه مشري خو مجبوراً دا زمکه شفيع ته حواله کړې ده. په دې وجه رومي صورت كي رجوع صحيح ده. او په دوئم صورت كي صحيح نه ده.

مسئله ابی يوسف: دې مسئله كي امام ابویوسف رحمه الله فرماني، چه شفيع به خپل نقصان د بائع يا مشري نه پوره کوي. يعنی د بائع نه د اخستلو په صورت كي به نقصان د بائع نه وصولوي. او د مشري نه د اخستلو په صورت كي به نقصان د مشري نه وصولوي.

دلیل: ځکه چې شفيع په دوی دواړو كي د يو نه ملکيت حاصل کړې دې. نو شفيع او د چا نه چې شفيع اخستې ده. دوی دواړه به د بائع او مشري په درجه كي راکوږولې شي. او مشري به د مبيع د استحقاق په صورت كي بائع اړخ ته رجوع کوي. نو هم دغه شان به شفيع هم رجوع کوي.

د هور وړانیدو، د آبادی وړانیدو په صورت کښې شفيع لپاره څه حکم دي ؟

وَأَذَانُهُمْ يَتَدَارَأُو هَرَكَلَه چې کور وړان شو. أَوْ اخْتَرَكْتَ بِنَاءً وَهَيَا ددې آبادی اوسوزیدله. أَوْ جَفَّ شَجَرٌ
 الْبُتْنَانِ بِغَيْرِ عَمَلٍ أَحَدِيَا. د باغ ونې اوچې شوې. د چا د فعل نه بغیر، قَالَ الشَّفِيعُ بِالْحَيَا نُو شَفِيعٌ ته
 اختیار دي. (أَنْ شَاءَ أَخَذَهَا بِحَبِيْبِ الْأَمْنِ) که غواړي. دا دې اخلي. په پوره ثمن سره،

هَلْ الْفَلَاةُ ① انهدمت: اونوپريدو ② العاوة: کور ③ اخفق: اوسوزيدو ④ جف: اوچه شوه ⑤ شجر: وونه ⑥
 بستان: باغ

نور: وړاندې د دې بيان شوې دې چې وصف د موصوف تابع دي. او دا اصول مقرر دي. چې

ترکومہ پورې وصف مقصود جوړ نشی. د وصف په مقابلہ کې به ثمن نه راځی. یعنی د وصف په زیاتوالی سره به ثمن کې زیاتوالې نه راځی. او د وصف په کموالی سره به ثمن کې کمی نه راځی. او په آبادۍ کې اور لگیدو سره دې سوزیدل، او د آبادۍ غورزیدل، یا د باغ د ونو او چیدل، دا د کور او باغ اوصاف دی.

دلیلہ ۴ ځکه چې دا د کور او باغ تابع دی. او په دیرش بیګه (یعنی اتیا مرلې) زمکه کې د پنځلسو دویدل (او غرقیدل) یعنی په دریاب کې ملاویدل، دا د وصف کې نه دي. بلکله د اصل او ذات کې دي. ځکه چې د زمکې په ذات کې کمی واقع شوی دي. بهر حال رومبې تابع دي. او په دوئم صورت کې پنځلس بیګه (څلوینست مرلې) زمکه د نورې پنځلس بیګه زمکې تابع نه ده. د رومبې د وصف کیدو دلیل دا دي. که یو کس کور واخستلو. او د عمارت نې په دې کې هیڅ ذکر او نکر و. بیا به هم عمارت په بیع کې داخل وی. دغه شان د زمکې اخستلو کې به ونې داخل وی. معلومه شوه چې دا اوصاف دي.

(وَإِنْ شَاءَ تَوَكَّلْ) او که غواړۍ پرې دیردی.

تذریح ۶ په مذکوره صورت کښې شفیع ته لکه څنګه د کور د اخستلو اختیار دې دغه شان ورته د کور نه اخستلو او د پرېخودو اختیار هم شته

دلیلہ ۴ ځکه چې شفیع ته دا حق حاصل دي چې کله مال ورکوی او د خپل مال په بدله کښې د یو کور مالک کیږي نو اوس د ده خوښه ده که کور نه اخلی او پیسې نه ورکوی نو په ده باندې څه جبر او زور نشته

مشری آبادی ورانه کړی نو شفیع لپاره څه حکم دي ؟

وَإِنْ تَقَضَّ الْمُشْتَرِي الْبَيْعَ وَأَوْكَا مَشْرِيَّ بَادِي وَرَانَهُ كَرِيَّ نُو شَفِيعٍ لِّبَارِهِ څه حکم دي ؟

ثُمَّ تَقَضَّ الْعَرَضَ بِمَحْصِيَّتِهِ، كَمَا تَعَالَى غَوَارِي. نُو خَالِي خَانِي (زمکه) ددې د برخې (حصې) په بدله کې واخله.

وَإِنْ ثَمَّتْ قَدْ غَاوَا كَمَا غَوَارِي. نُو پریږده.

هل اللغة ۴ ① العرصة: میدان، خالی زمکه

تذریح ۶ که مشری پخپله خپل فعل سره عمارت مات کړو. نو شفیع ته به او وئیلی شی که غواړې نو صرف میدان په خپل قیمت سره واخله او دکه غواړې نو کور پریږده د شفيعي نه دستبردار شته

که مشری عمارت مات کړو. نو شفیع ته اوس دوه اختیاره دي ① که غواړۍ شفيعه دې پریږدی. ② او که اخستل غواړۍ. نو د عمارت نه علاوه ددې خانې او زمکې چې کوم قیمت جوړېږي. د هغې په بدله کې شفیع دا اخستلې شی.

دلیلہ ۴ او دا ځکه اوس عمارت مقصود شو. ځکه چې مشری د عمارت ماتولو قصد کړې دي. نو اوس به د وصف په مقابلہ کې ثمن راځی. یعنی هرکله چې د ثمن څه برخه ساقط کړې شوه. نو اوس شفیع غواړۍ. چه د کور ملېه او متیریل اخلی. حالانکه هرکله چې دا د کور نه جدا کړې شو. نو ملېه اوس د جدا کیدو په وجه د تابع جوړېدو نه خارج شوه. نو د کور چه کومه ملېه ده. شفیع دا اخستل غواړۍ. نو نشي اخستلې.

(وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ النَّقْصَ) او شفیع ته دا حق نشته. چه ملېه واخلي.

تذریح ۶ او د کور وړانولو نه پس شفیع ته دا حق نشته چې هغه ملېه واخلي

دليله ۱ ځکه چې هرکله د کور د عمارت خيزونه د زمکې نه جدا شو نو اوس دغه ملبه د زمکې تابع باندې شوه بلکه مقصود بالذات او گرځیده

په زمکه کې شفیع لپاره د وونو او میوو حکم

(وَمَنْ ابْتِغَا أَرْضًا وَعَلَى تَحْلِيقِهَا ثَمَرًا وَحَا فِي زَمَكَةٍ وَاسْتَلَهُ. او د هغې په وونو باندې میوه ده. أَخَذَهَا الشَّفِيعُ بِثَمَرِهَا) نو شفیع به دا سره د هغې د میوو اخلي.

هل اللغة ۱ نهل: د قجورو ونه ۲ ثمر: د قجورې میوه ۳ ارض: زمکه

توضیح: مشتری یوه زمکه واخستله. چه هغې کې څه ونې دي. او په دې وونو کې میوې هم لگیدلې دي. نو دا میوې به شفیع اخلي یعنی میوې به د شفیع وی. که په بیع کې د میوو ذکر شوې وی. ځکه چې د ذکر نه بغیر میوې په بیع کې نه داخلېږي.

دليله ۲ اودا کومه مسئله چې ذکر شوې ده. دا د استحسان په بنا (بنیاد) ده. ځنې د قیاس تقاضه خو دا ده. چه شفیع ته میوې ملار نشي. ځکه چې میوې د وونو او زمکې تابع نه دي. او د نه تابع کیدو دلیل دا دې چه میوې د ذکر نه بغیر بیع کې نه داخلېږي. نو ددې مثال داسې شو. لکه په کور کې ایخودې شوې سامان، لکه چې یو کس کور خرڅ کړو. او په دې کې فریج او د گیس چولپا وغیره ایخودې شوی دی. نو دا به په بیع کې داخل نه وی.

د شفیع لپاره د فیصلې په صورت کې به دده لپاره څیار رویت وی او که نه؟

وَأَنَّ جَدَّ الْمُشْتَرِي سَقَطَ عَنِ الشَّفِيعِ حَصَّتُهُ كَمَا أَنَّ مِثْلَهُ نَوْدُ شَفِيعٍ نَهَبَهُ د هغې په حصه باندې ساقط شی.

توضیح: که زید د عمرو نه یو باغ واخستل بل طرف ته بکر په زید باندې شفع اوکړه چې دا باغ زما حق دې ځکه چې ما سره نژدې دې خو د بکر د شفعي کولو نه وړاندې زید د باغ میوه اوشکوله. نو اوس په دې صورت کې بکر ته دا حق حاصل نه دې چې هغه د زید نه د میوې مطالبه اوکړي بلکه د بکر د شفعي حق د میوې نه ساقط شو.

وَأَذْأَقِي الشَّفِيعَ بِالذَّاءِ او کله چې شفیع لپاره د کور فیصله اوکړې شوه. وَلَمْ يَكُنْ رَأَهَا حَالًا كَمَا هَفَ د اکتلې نه وو. فَلَمْ يَحِثَّ الرَّوْثَةَ نو شفیع لپاره څیار رویت شته. فَإِنْ وَجَدَ بِهَا عَيْبًا او که هغه په دې کور کې عیب اومومي. فَلَمْ أَنْ يَرُدَّهَا بِنُوحٍ هَفَ لپاره په دې سره د هغې د واپس کولو حق شته. وَإِنْ كَانَ الْمُشْتَرِي شَرَطَ الْبَرَاءَةَ مِنْهُ (اگر چه مشتری د عیب نه د برات شرط لگولې وی.

هل اللغة ۱ ووجد: مومي

توضیح: که څوک دا سوال اوکړي چې څیار رویت ملاویدل پکار نه دی. کله چې مشتری دا کتلې وي. او اخستې نې وي؟ نو جواب دا دې چې د مشتری رویت به د شفیع رویت نه وي. ځکه چې مشتری د شفیع نائب یا د هغه وکیل نه دي. نو مشتری به (په کتلو سره) د شفیع څیار ته باطلوی.

دليله ۳ لکه څنگه چې بیه کې څیار رویت او څیار عیب ملاویري. نو په شفعه کې به هم ملاویري. ځکه چې شفیع گویا دا د مشتری نه اخلي. نو د اخستلو احکام به دلته کې جاری کیږي. که په اخستلو کې بانع د عیب نه د برات شرط اولگوي. بیا هم څیار عیب نه ساقطېږي. دغه شان به دلته کې هم وی.

به فرض سره د اختلو په صورت ګڼې شفیع لپاره څه حکم دي ؟

﴿وَإِذَا ابْتِاعَ بَعْثَنَ مُؤَجَّلًا أَوْ كَلَهُ نَهَىٰ خَرْخَ كَرُو، قَرْضَ ثَمَنٍ سَرِه، قَالَ شَفِيعٌ بِالْخِيارِ أَنْ شَاءَ أَخَذَهَا بَعْثَنَ حَالًا نَوْ شَفِيعٌ تَهَ اخْتِيارَ شَتَه. چه دا په نقد ثمن سره واخلي. وَأَنْ شَاءَ صَيارًا كه غواړي. نو صبر دې او كړي. حَتَّىٰ يَنْقَضِيَ الْأَجَلُ تردې چې موده تيره شي. ثُمَّ يَأْخُذُ هَآبِيا دې شَفِيعٌ دا واخلي

توضیح: بائع خپل کور مشتری باندې مثلاً په دوه زره روپۍ خرڅ کړو. او د ثمن ادا کول نهې قرض مقرر کړل. شفیع د شفعي دعوه داخل کړله.

اوس سوال دا دي. چه شفيع به دا اخلي. په دوه زره روپۍ دي، خو ادا کول به اوس (في الحال) لازم وي. يا د ادا کولو هغه وخت متعين دي. کوم چې د بائع او مشتری په مينځ کي مقرر شوې دي؟ نو جمهورو احتافوپه نيزه ده ته دواړه قسمه اختيار دي که في الحال ورکوي او که په نيټه ورکوي.

دليله: دليل دي. چه اجل (نيټه وار او قرض کيدل) وصف نه دي. دا خو شرط سره ثابتيږي. او شرط د بائع او مشتری په مينځ کي دي. د شفيع او بائع، يا د شفيع او مشتری په مينځ کي نه دي. او بائع چې په قرض ور کولو باندې د مشتری نه راضي شو. ددې نه دا نه لازميږي. چه شفيع ته هم په قرض ور کولو باندې راضي شو. ځکه چې د خلقو حالات مختلف دي. چه څوک اخلاقي وي. او څوک بد اخلاقه وي. څوک توانگر دي. او څوک غريب دي. د رومي نه وصولول آسان دي. او د دوئم نه مشکل دي.

که شريکانو زمکه ويش کړله نو د شفعي حق به نه ملاويږي

﴿وَإِذَا اقْتَسَمَ الشَّرِكَاءُ أَمْثَالَ كَرُكَلَه چې شريکانو زمکه ويش کړله فَلَا شَفْعَةَ لِحَا وَهَمَّ بِالْقِسْمَةِ. نو د ويش په وجه ددوی د ګاونډی لپاره شفعه نشته.

توضیح: شريکانو خپله زمکه ويش کړله. نو ښکاره ده. چه دا بيع نه ده. او مبادله مالي نه ده. بلکه خپلې برخې (حصې) تقسيمول او جدا جدا کول دي. چه دي ته افراز ونيلې شي. نوکه يو ګاونډی د تقسيمولو په وخت د شفعي دعوه اوکړي. نو هغه ته به شفعه نه ملاويږي.

دليله: ځکه چې شرط د شفعي نه دي موجود شوې. (چې هغه شرط بيع دي). او په ويش کي د زمکي او آسان فرق دي. په بيع کي زبردستی جائز نه دي. بلکه خپل مينځ کي رضامندی شرط ده. او په ويش کي زبردستی جائز ده. يعنی که په شريکانو کي يو کس د ويش مطالبه اوکړي. او دوئم شريك انکار اوکړي. نو په منکر باندې به زبردستی کولې شي. او هغه به په ويش باندې مجبوره کولې شي.

د شفیع شفعه پرېږدو سره دوباره د شفعي حق نه ملاويږي

﴿وَإِذَا اشْتَرَى دَارًا أَوْ كَلَهُ چې مشتری يو کور واخستلو. فَسَلَّمَ الشَّيْءَ الشَّفْعَةَ. نو شفيع د شفعي نه پيژاري. او جدائی) اختيار کړله. ثُمَّ رَدَّ هَا الْمُشْتَرِي بِعِيَارِ رُفْعَةٍ أَوْ شَرَطَ أَوْ بَعِثَ بِمَقْضَايَا شَرِيح بيا مشتری دا کور د خيار رویت يا خيار شرط يا د عيب په وجه د قاضي په فيصلې سره واپس کړو. فَلَا شَفْعَةَ لِلشَّيْءِ. نو شفيع لپاره شفعه نشته.

توضیح: زيد د بکر نه يو کور واخستلو. خالد ته حق د شفعي ملايدو. خو هغه د شفعي اخستلو نه انکار اوکړو. نو اوس دهغه شفعه باطل شوې ده. اوس زيد دا کور واپس کوي. يا د خيار رویت په وجه، يا د خيار شرط په وجه، يا د عيب په وجه، او کله نهې چې د عيب په وجه واپس کړو. نو قاضي په فيصلې سره نهې واپس کړې دي. بهر حال کله چې په دې دريو وارو صورتونو کي په يو صورت کي کور

مشتري ته واپس راغي. نو خالد بيا د شفعي دعوه اوکړله. يعنی د بگر نه، نو خالد انکار اوکړو. او اوس خالد د زيد نه دا په شفعه کې اخستل غواړي. او دې واپس ته د بيع درجه ورکوي. او شفعه طلب کوي. نو آیا خالد ته به شفعه ملاويږي؟

دليله > دليل دا بيانوی چې دا بيع نه ده. بلکه د رومي بيع مکمل فسخ کول دی. نو هرکله چې شرط مکمل فوت شونو د شفعي ملاويدو څه سوال دي. يعنی دلته مبيع اجنبي ته نه دي راغلي. بلکه بانع مخکې هم ددې مالک وو. او اوس هم ددې مالک دي. گویا چې د بانع په ملک کې استمرار (تسلسل) دي. او د استمرار په صورت کې شفعه نه ملاويږي. او يو شئ پخپل مخکنی حالت باندې د واپس کولو په صورت کې شفعه نه ملاويږي. بلکه شفعه د عقد د انشاء په صورت کې ملاويږي. او د عقد انشاء دلته نشته. بيا هرکله چې مشتري په دې مذکوره صورتونو کې مبيع واپس کړو. نو هم دا حکم دي. که د قبضي نه نې مخکې واپس کړي. او که د قبضي نه وروستو (يو حکم دي).

وان ردها بغير قضاء قاض او که واپس يې کړو کور بغير د قضا د قاضي نه اوتقايلاو يا دواړو د بيعي اقاله اوکړه فللشفيع الشفعة نو د شفيع دپاره شفعه شته

توضیح > په ماقبل کېنې چې د کور د واپس کوم مسئله وه نو هغه د قاضي د فيصلي نه پس وو. او که د قاضي د فيصلي نه بغير بانع د مشتري نه کور واپس واخستلو يا دواړو د بيعي اقاله اوکړه نو په دې صورت کېنې به د شفيع حق شفعه نه ساقطیږي بلکه هغه به هم هغه شان د شفعي حقدار وي **دليله** > ځکه چې دلته واپسې د قاضي په فيصله سره نه ده شوې بلکه بانع او مشتري په خپل مينځ کېنې په رضا مندي سره کور واپس کړي يا اقاله د عقد کړې ده نو د دوی دا فيصله د بيعي فسخه ده خو دا صرف په دوی باندې اثر کونکې ده په شفيع باندې نه ده ځکه چې شفيع دريم فريق دي د دوی ولايت په هغه باندې نه ثابتیږي

کتاب الشَّرْكَه

لوجه و توضیح > (دا کتاب) د شرکت (په بيان کې) دي. **توضیح** > ماقبل سره ربط > د دې نه وړاندې کتاب الشفعه وه په هغې کېنې هم بعضې مسئلې د شرکت سره متعلق وې د دې وجې يې په شفعه پسې د کتاب الشركة انعقاد اوکړو. **ثبوت** > ① اود شرکت ثبوت دقرآن اوحديث نه ثابت دي الله تعالی فرماني «فَهْمُ شُرَكَاءُ فِي الْقَتْلِ» ② حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني. چه نبی صلی الله علیه و آله فرمايلى دی. چې الله تعالی فرمايلى دی. کله چې دوي (دوه) شريکان ديوبل سره په شريکه معامله کوي نوزه د دوی په مينځ کې دريم يم. خوچه کله په دوی کې ديوبل سره خيانت اوکړي. نو زه ترې بهر شم. ددې روايت ابوداود کړې دي.

(الشَّرْكَه عَلَى فَدْرَيْنِ: شَرِكَةٌ أَمْلَاكٍ، وَشَرِكَةٌ عَقُودٍ. فَشَرِكَةُ الْأَمْلاكِ: الْعَيْنُ يَرْتَهِنُ جَلَالَتِ أَوْ يَشْتَرِيَانِهَا)

لوجه و توضیح > فرماني (ابو الحسن قدوري رحمته الله) شرکت په دوي (دوه) قسمه دي. شرکت املاک او شرکت عقود. نو شرکت املاک (دا دې چه) مال وي. چې په ميراث سره نې يوسي دوي (دوه) نفر (مثلا زيد نه يوکور پاتې شو. او دې مې شو. اودده دوي (دوه) خامن وي. نودغه کور د ميراث په

ذریعه ددې دواړو په مینځ کښې شریک شو) او یا ئې واخلې دا دواړه نفر (د یویناع نه څه څیز مثلاً لږ مرلی، زمکه واخلې، نو دا دواړه مشتریان په دغه مېیبه کې شریکان شول)

فَلَا يَجُوزُ لِأَحَدِهِمَا أَنْ يَتَصَرَّفَ فِي نَصِيبِ الْآخَرِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فِي نَصِيبِ صَاحِبِهِ كَالْأُخْتَيْنِ

ترجمه و تخریج: نو جائز نه دی لپاره د یو د دواړو چې تصرف اوکړي په برخه د بل کي مگر په اجازت دهغه سره او هرواحد د دواړو نه په برخه د خپل انډیوال کښې پشان د پردی دې.

امثاله ① لکه څنگه چې هېه کړې شی دوو کسانو ته یو شی (نود هېه په ذریعه دوی د دغه موهرید مالکان شول) ② او یا مالکان شی دا دواړه نفر دهغه شی په غلبه راتلو سره (مثلاً دوی [دوه] نفر د حریبانو په مال باندې غالب شی. او په هغې باندې قبضه اوکړی. نو دوی په دې مال کي شریکان شول)

د شرکت عقود رکن او شرط

(وَالْعَرَبُ الثَّانِي: شِرْكَةُ الْعُقُودِ،

ترجمه و تخریج: او دوهم قسم (د شرکت) شرکت عقود دي. او ددې (شرکت عقود) رکن ایجاب او قبول دي.

مثاله اودا (ایجاب او قبول) دا دي. چه ووايي یوه دواړو شریکانو کي زه تاشریکوم په فلانی او فلانی عقد کي او هغه بل ووايي ما قبول کړي دي (دا شرکت)

د شرکت په خلور و قسمونو کي شرکت مفاوضه

هِيَ عَلَى أَرْبَعَةِ أَجْزٍ: مَفَاوِضَةٌ، وَعِئَانٌ، وَشِرْكَةُ الصَّنَائِمِ، وَشِرْكَةُ الْوُجُوهِ. فَأَمَّا شِرْكَةُ الْمَفَاوِضَةِ أَنْ يَتَّفِقَ الرَّجُلَانِ قِيَّتًا وَيَأْتِيَا مَالِيًّا وَتَتَصَرَّفَ مَالُهُمَا وَدِينُهُمَا

هل اللغة ① يفوض: سپاری، حواله کوی ② المساواة: برابری

ترجمه و تخریج: بیا دا (شرکت) په خلور قسمه دي. شرکت مفاوضه، شرکت عئان او شرکت صناعت او شرکت الوجوه، نو هر چې شرکت مفاوضه دي. نو هغه دا دي. چه شریک شی دوی [دوه] نفر او برابر وی په مال او تصرف او دین خپل کي (یعنی د دواړو مال هم یو هو مره وی. او دواړه ته تصرف هم یوشان حاصل وی. او دواړه د یو ملت او دین پیروکاروی)

دلایله ځکه چې دا (شرکت مفاوضه) یو شرکت عامه دي. په ټولو تجارتونو کي سپاری په کي هریو شریک په شریکانو کي عمل د شرکت خپل انډیوالان ته مطلقاً (یعنی څه قید په کي نه لگوي. چه فلانی شی به اخلي او فلانی به نه اخلي او فلانی سره به کاروبار کوی او فلانی سره به نه کوي. او په دې شرکت مفاوضه کي مساوات ځکه ضروری دي) ځکه چې دا (لفظ د مفاوضه) د مساوات د قبیلې څنی دي

او اصلاح نه راځي د خلقو چې خلق واره په یوه مرتبه کي وی. نوییا خوبه هر سرې خان ته سردار وائی. اود بل خبره به نه منی. نو د معاشري کارونه به نه چلیږي، اونه پاتې کیږي سرداری چې وی سرداران جاهلان یعنی برابر (یعنی چې د یو قوم سرداران او مشران جاهلان وی. نویه هغوی کي به جنگ جگړې او کشالي وی) نو ضروری شوه برابری (په شرکت مفاوضه کي) په اول او په آخر کي اودا (مساوات) به وی په مال کي او مراد ددې (مال نه چې مساوات په کي ضروری دي) نه هغه دي چې صحیح کیږي شرکت په هغې کي (لکه روپی او اشرفی وی. یعنی دا شیان (خیزونه) به ددوی په مینځ کي برابر وی) اونشته اعتبار زیادت لره په هغه څه کي نه صحیح کیږي شرکت په هغې کي (لکه سامان او قرضونه

شول. نوکه دیوکس په خلقو باندې قرضونه وی. او هغه ئې لا وصول کړې نه وی. نو عقد معاوضه نه باطلېږي.

دلیل المساواة في التصرف > اودغه شان ضروری دې مساوات) په تصرف کې (چه په عقد معاوضه کې به هریوکس ته یوشان اختیار حاصل وی. دا نه چې یو ته به مکمل اختیار وی. چه څه خرڅوی اوڅه اخلی اوچا سره معامله اوچا سره نه کوی. او په بل باندې قیودات وی. چه ته به فلانې شی نه اخلې. اود فلانې سره به معامله نه کوي) ځکه که چیرته مالک شی یو د شریکینو نه د یو تصرف اومالک نه وی بل (ددغه تصرف) نو فوت به شی برابری (په عقد معاوضه کې اوبرابری خو شرط ده اوپه انتفاء د شرط سره انتفاء د مشروط راځي)

دلیل المساواة في الدين > اودغه شان ضروری ده برابری په دین کې لکه چې مونږ به ئې بیان کړو انشاء الله تعالی په بیان د اشتراط د برابری کې په دې څیزونو کې (اودا شرکت (معاوضه) جائز ده زمونږ (داحتفاء) په نیز د امله د استحسان نه

د افرادو په اعتبار سره د شرکت معاوضه صحت او عدم صحت

(فَيَجُوزُ بَيْنَ الْخُرُوجِ الْمُسْلِمِينَ بِالْأَعْلَانِ)

ترجمه و تشریح > فرمانی (ابو الحسن قدروی رحمته) نوجانده (معاوضه) په مینځ د دوو آزادو کسانو کې چې دواړه مسلمانان وی دواړه بالغان وی دواړه عاقلان وی. **دلیل** > د دې دپاره چې په دواړو کښې په تحقیق سره مساوات او برابری راشی

(وَلَا يَجُوزُ بَيْنَ الْخُرُوجِ الْمَمْلُوكِ وَالْأَيِّنِ الصَّبِيِّ وَالْأَيِّلِ)

ترجمه و تشریح > اوجائز نه ده (معاوضه) په مینځ د آزاد او غلام کې اونه په مینځ د ماشوم او بالغ کې د لکه د نشتوالی د برابری نه (په مینځ ددې کسانو کې) **دلیل** > ځکه چې آزاد بالغ مالک وی د تصرف او کفاله اوغلام نه وی مالک د یوڅیز په دې دواړو کې (که تصرف دې اوکه کفالت دې) مگر په اجازت دمولی او ماشوم مالک نه دې د ذمه واری اخستلو اونه مالک دې د تصرف کولو مگر په اجازت د ولی (نو معلومه شوه. چه د اصیل اومملوک او دغه شان ماشوم اوبالغ په مینځ کې مساوات نشته. او د معاوضه لپاره مساوات شرط دې)

د کفار اومسلمان په مینځ کې د معاوضه عدم صحت

(وَلَا يَتَّبِعُ الْمُسْلِمُ وَالْكَافِرَ)

ترجمه و تشریح > فرمانی (امام قدروی رحمته) اونه ده جائز (معاوضه) په مینځ د مسلمان او کافر کې اودا (عدم جواز) قول دامام ابوحنیفه اومحمد رحمته دې (١) (٢) **دلیل** > د طرفینو لپاره دلیل دا دې. چه نشته برابری په تصرف کې ځکه چې ذمی که په راس المال

(١) القول الرابع هو هذا قول الطرفين رحمته كذا في الحاشية (٤٩٤/٤) ورداخبار (٣٧٠/٣) والتهذيب (٣٠٧/٢) نفلًا عن القول الرابع (٥١٣/١) -

(٢) مسلک ابی یوسف - اوفرماني امام ابویوسف رحمته جائز ده برابری په مینځ ددې دواړو کې په وکالت او کفالت کې (اوکه امام ابوحنیفه رحمته دا وائی. چه د کفار اومسلمان په مینځ کې خو برابری نشته.

(٣) القول الرابع هو هذا قول الطرفين رحمته كذا في الحاشية (٤٩٤/٤) ورداخبار (٣٧٠/٣) والتهذيب (٣٠٧/٢) نفلًا عن القول الرابع (٥١٣/١) -

باندې شراب يا خنزيران واخلې. نودا صحيح ده. اوکه واخلې دا (شراب او خنزيران) مسلمان نو نه صحيح کيږي

٦. وکالت او کفالت سره د مفاوضه د انعقاد صحت

(وَتُعَقَّدُ عَلَى الْوَكَالَةِ وَالْكَفَالَةِ)

ترجمه و تخریج فرماني (ابو الحسن قدوري رحمته الله) اومنعقد کيږي (عقد مفاوضه) په نوم دوکالت او کفالت سره

دليل جواز الشراكة في الوكالة ځکه چې په شريکينو کې هرواحد دبل نه وکيل اودهغه ذمه واري، هرچه وکالت دې (يعني هرچه منعقد کيدل د مفاوضه په وکالت سره دي) نودا امله د حاصليدو د مقصود کوم چې شرکت دې په مال کې ځکه چې دبل چا په مال کې تصرف جائز نه دې مگرپه ولايت او په وکالت سره اوولايت خو نشته نووکالت ثابت شو. نوهریوشريک دخپل انديوالان دارخه وکيل شى لکه چې مونږ بيان کړى دى په دې قول سره ليکون مایستفاد پالتصرف مشترکاً بينهم

دليل جواز الشراكة في الوكالة اوهرچه کفالت دې (يعني صحت د مفاوضه په نوم د کفالت سره دي) د امله د تحقق د مساوات نه (کوم چې د مفاوضه معنی ده) په هغه څه کې چې وى د مقتضياتو د تجارت نه اوهغه (مقتضيات) متوجه کيدل د مطالبه دى دې دواړو شريکانو ته (يعني په عقد مفاوضه کې دهرشريک نه مطالبه کولې شى. مثلاً چې يوشريک د زيد نه څه شى قرض اخستې وى. نوزيد دبل شريک نه مطالبه کولې شى. نوهرشريک دبل لپاره په هغه مال کې کفيل شو. کوم چې د تجارت په وجه په ده لازم شوې وى. لنديز دا چې په مفاوضه کې د وکالت او کفالت معنی پرته ده. ځکه چې هرشريک دبل لپاره وکيل اوکفيل دې. نو ددې امله عقد مفاوضه په لفظ د وکالت او کفالت دواړو باندې منعقد کيږي)

(وَمَا يَنْتَزِعُهُ كُلٌّ وَاحِدٌ مِنْهُمَا يَكُونُ عَلَى الشَّرِكَةِ الْأَطْعَامُ أَهْلُهُ وَكَسْوَتُهُمْ)

حل اللغة ① الكسوة: لباس، د اغوستې څيزونه ② الادام: ترکارى

ترجمه و تخریج فرماني (ابو الحسن قدوري رحمته الله) اوهغه چې اخلې نې هريوکس د دوى (شريکينو) ځنې نو وى به شرکت (يعني ددغه څيز اخستل به په شريکه وى) مگر خوراک د اهل دده (شريک) اوجامې د هغوى (يعني که دا شيان (څيزونه) يوشريک واخلې. نو دا به په شريکه کې نه حسابيږي. اوداستثنائى څيزونو نه سوا د نور هر قسم څيز اخستل به په شريکه کې حسابيږي)

دليل ځکه چې مقتضى د عقد (مفاوضه) برابري ده اوهریوکس ددواړو شريکينو نه قائم مقام دخپل انديوالان دې په تصرف کې (چه بيع شراء وغيره دى) اودى اخستل ديوکس د شريکينو نه پشان د اخستلو د دواړو (يعني چې يوکس اخستل اوکړى نودا داسې ده لکه چې دواړو واخستل) مگر (د يو اخستل د دواړو اخستل نه دى) په هغه څه کې چې استثناء نې اوشوه په کتاب (قدورى) کې (طعام اوکسوت د اهل دى)

دليل الاستثناء اودا (مستثنى منه) استحسان دې. ځکه چې ددې (څيزونو) استثناء شوې ده د شرکت مفاوضه نه (يعني ددې څيزونو اخستل په شرکت مفاوضه کې داخل نه دى) د امله د اړتيا نه، ځکه چې څوک چې عقد مفاوضه کوى. نودده شريکوال ته دا پته وى. چه دخپل بال بيع لپاره د خوراک ځکاک انتظام کول ده لپاره ضرورى دى. اودا معلومه وى. چه په شريکينو کې يوهم په عقد مفاوضه کې دا قصد نه وى کړې. چه په دې عقد سره به زما اوزما د بال بيع نفقه هم زما په شريک وى) ځکه چې روزانه

پېښېدونکې حاجت (خوراک ځواک ته) معلوم دې واقع کېدل د دې. اودې شيان (خيزونه) ته د هر يو کس اړتيا هم مختلف وي. څوک يوشان جامې خوښوي او څوک بل شان. څوک يوشان خوراک خوښوي او څوک بل شان.

د مفاضينو په فرض کې اختلاف

(وَمَا يَلْزَمُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنَ الدَّيْنِ بِذَلَا عَيْنًا يَصِفُ فِيهِ الْإِشْتِرَاكَ فَلَا خَرْصَافِينَ لَهُ)

ترجمه و تفسیر: فرماني (ابو الحسن قدوري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ) اوهغه چې لازم شي په هر يو کس د مفاضينو باندې فرضونه په بدل کې دهغه څه چې صحيح کېږي په هغې کې اشتراک (يعني په مفاضينو کې که يو کس د چا نه څه خيز فرض واخستلو اودا فرض عقدنې په داسې خيز کې اوکړلو چه د عقد مفاضيت د اصولو مطابق وي) نوبل (مفاض) به ذمه وار وي دهغې (فرض)

دليله: د امله د مساوات (کوم چې د عقد مفاضيه دمقتضياتو څخه دي په مينځ د مفاضينو کې، يعنې هر يوه مفاضينو کې مديون دې دا نه چې چا فرض اخستې دې. هغه مديون دې او بل مفاض خلاص دې. ځکه چې کاروبار د دواړو شريک دې. نوچه کوم فرض راځي. هغه به هم په دواړو وي) مثال: اومن جمله دهغه څه نه چې صحيح کېږي په کې اشتراک هغه اخستل، (يعنې که يو مفاض څه خيز واخستلو. نو په دغه اخستلو کې دواړه شريک دي) خرڅول، که يو مفاض څه خيز خرڅ کړلو. نو دا داسې شوه چې بل مفاض هم خرڅ کړې دې، او استجاره (يعنې چې په کرايه باندې يو خيز واخلي. نو دهغه خيز مالک په مفاضينو کې د هر يوه د کرايه مطالبه کولې شي. دغه شان که يو خيزني چاته په کرايه ورکړلو. نو هرواحد په مفاضينو کې دهغه کس نه د کرايه مطالبه کولې شي. چاته چې نې په کرايه ورکړې وي)

مثال القسم الثاني: اومن جمله د دوئم قسم نه (چه مفاضيه په کې نه صحيح کېږي) جنايت دې (که په مفاضينو کې يو کس بل لره چا په خطاء سره قتل کړلو. نو کفار به صرف په قاتل مفاض باندې وي. په بل به نه وي) اونکاح شوه (نوکه په مفاضينو کې يو کس د يوې ښځې سره نکاح اوکړله. نو مهربه صرف په ناکح مفاض باندې وي. په بل به نه وي) او خلع (که په مفاضينو کې يوه ښځه وي. اوهغه دخپل ځواند سره خلع اوکړي. نو بدل خلع به صرف په هغې باندې وي. په بل مفاض به نه وي) او صلح دقتل عمد او نفقه نه (که په مفاضينو کې د يو کس يودريم کس په قصد سره قتل کړلو، اوييا نې دمقتول اولياؤ سره په ديت باندې صلح اوکړله. يا د يو مفاض نه ښځه دمور کره مروره ناسته وي. اودې دخپلې سرڅښتنې سره صلح اوکړي. چه زه به ورته په هره مياشت کېنې مثلاً پنځه زره روپۍ ورکوم. نو دا د قتل عمد دصلح بدل او دنفقه دصلح بدل به صرف په دغه صالح مفاض باندې وي)

په کوم مال سره شرکت مفاضيه باطلېږي

(فَإِنْ وَرَثَ أَحَدُهُمَا مَا لَا يَصِفُ فِيهِ الشَّرْكَهَ أَوْ هَبَ لَهُ وَوَصَلَ إِلَيْهِ بَطُلَتِ الْمَفَاضَةُ وَصَارَتْ عِنَانًا)

ترجمه و تفسیر: فرماني (ابو الحسن قدوري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ) که چيرته په ميراث کې يورلو يوه شريکي نه مال چې صحيح کېږي په هغې کې شرکت (لکه دراهم، اشرفي شوي) اوييا هبه کړې شوه ته (داسې خيزچه صحيح کېږي په هغې کې شرکت) او يا راغلو لاس دده ته (په بله څه ذريعه د ملکيت باندې يو خيز چې په هغې کې شرکت صحيح کېدل) نوباطله شوه مفاضيه او اوگر خيدلو شرکت عنان دليله: د امله د ختميدو د برابرۍ نه په هغه څه کې چې صلاحيت لري چې شي راس المال ځکه چې دا (مساوات) شرط دې په دې (عقد مفاضيه) کې په (حالت د) ابتداء کې اوبه (حالت د) بقاء کې اودا

(شرکت مفاوضه عنان گرخی) خکه چې دغه بل (شریک) شریک نه دي ده (وارث موهوب له) سره په هغه خه کي چې رسيدلی دی ده (وارث اوموهوب له) ته د امله د نشتوالی د سبب (دملکیت) نه ، چې وراثت او هبه ده) په حق دده (شریک) کي (یعنی په کوم سبب باندې چې وارث اوموهوب له د میراث اوموهوبه خیزمالک شوي دي. دغه سبب د شریک په حق کي موجود نه دي. یعنی هغه ته په وراثت یا په هبه سره خه نه دی حاصل شوي)

په سامان کې د شرکت مفاوضه په صحت کې اختلاف

(وَلَا تُلْعَقُ الشَّرِكَةُ إِلَّا بِالذَّاهِمِ وَالذَّاهِمُ الْفُلُوسُ النَّافِقَةُ)

هل اللغة ① الفلوس: رائجې سیکې ② العروش: سامان

ترجمه و ترویج: < دا فصل دي په بیان دهغه خه کي چې په شرکت مفاوضه کي راس المال جوړ کړي شى، اونه منعقد کيږي (شرکت مفاوضه) مگر په روپو، اشرفواو رائجوسیکو کي، >

دلالة ① دليل دا دي. چه دا (شرکت فی العروش) مفضی دي گټې دهغه شى ته چې ضامن نه دي (مفاوض) دهغې خکه چې شان دا دي. کله چې خرڅ کړی هریوکس د شریکینو نه راس المال خپل (مثلا د زید یومن غنم وو. اود عمروهم یومن غنم وو) اوزیاتی شو په یویل باندې قیمت نوهغه چې مستحق کيږي نې یوه شریکینو کي د زیادت په مال د صاحب خپل کي د داسې خیزد گټې چې مالک نې نه دي (دغه شریک یعنی په اصل کي خود یومن غنمو قیمت اتلس سوه روپۍ وې. خو زید خپل غنم په دویشت سوه روپۍ خرڅ کړل. او عمرو په دوي (دوه) زره. نواوس د زید د راس المال گټه څلور سوه روپۍ شوې اود عمرو دوي (دوه) سوه. چه مجموعه نې شپږ سوه روپۍ شوې. نوکه په شپږو سوو کي درې سوه روپۍ عمروته ورکړې شى. په دې کي سل روپۍ ده ته دخپل انډيو الان دغنمو گټه ملاؤ شوه. او (مستحق شو د داسې خیزد گټې) چې ضامن نه دي (دهغې خیز، یعنی که دغه غنم دخړولونه وړاندې هلاک شوی وو. نویه دې عمرو باندې دهغې تاوان نه وو. اودا جائز نه ده. چه یوسرې دې گټه خوری اودتاوان نه دي خلاص وى)

② بل دليل په دي باندې چې په عروضو کي شرکت مفاوضه نه صحیح کيږي. دا دي. چه) اوخکه چې اول تصرف په عروضو کي خرڅول دی. (یعنی چې یوکس سره سامان وى. نودې په دغه سامان باندې خه اخستلې نشى. بلکه اول به دغه سامان خرڅوی. اوچه پیسې ورته راشی. بیا به په هغه پیسو باندې بل خیزاخلی، اوداول تصرف) په نقدو کي (چه داهم اواشرفى دی) اخستل دی. (چه سړی سره روپۍ وى. نودغه روپۍ دې خرڅولي نشى. بلکه په دي به بل خیزاخلی) جواز الشرکه بالفلوس النافقه > اوهرچه رائجې سیکې دي. نویه دې باندې عقد مفاوضه صحیح کيږي) خکه چې دا (سیکې) چلیږي په بازارونو کي، پشان د چلیدو د اثمانو (چه داهم او اشرفى دی) نولحق کړي شوي (سیکې) په دي (اثمانو) پوري.

(وَلَا يُجُوزُ فِي بَيِّئِ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَتَعَامَلَ النَّاسُ بِهِ كَالْتَبَرِ وَالنَّقْرَةُ قَتَصُمُ الشَّرِكَةُ بَعْضًا)

هل اللغة ① التبر: سرو زرو توتې ② النقرة: د سپینو زرو توتې

ترجمه و ترویج: < فرماني (ابو الحسن قدوري رحمه الله) اوجائز نه دي شرکت (مفاوضه) په هغه خه چې سوا

① مذهب مالک: - فرماني امام مالک رحمه الله صحیح کيږي (شرکت مفاوضه) په سامان کي اوتولی (لکه پي شى) او وزنى (لکه غوښه شوه) خیزونو کي ، هم خويه دي شرط چې وى (دغه سامان) ديوجنس نه

وی ددې (مذکور و څیزونې) نه، البته دا چې کاروبار کوی خلق سرو زرو او سپینو زرو په ټکړو باندې نوصیح کیری شرکت (مفاوضه) په دې دواړو (چه کانړی او ویلی شوې تانبه ده)

دلیل: اودا (ټکړې په متعین کولوباندې نه متعین کیری) ددې امله چې معلومه شوې ده چې دا (سره اوسپین زر) پیدا شوی دی ثمن په اصل خلقت کې، (یعنی دا دواړه فطرتی طور ثمن دی. که سګې ترې جوړې شوی وی او که نه وی) مګر دا ده. چه اولنې روایت (چه دا په تعین سره متعین کیری) زیات صحیح دي. ځکه چې دا (سره اوسپین زر) اگر چه پیدا شوی دی لپاره د تجارت په اصل خلقت کې خو ثمنیت (په دې کې) خاص دي په هغه قسم پورې (یعنی سره اوسپین زرا اگر چه خلقي طور ثمن دی. خوددې ثمنیت هله ښکاره کیږی. چه سګې ترې جوړې شی. او که سګې ترې نه وی جوړې شوي. نو بیا دا ثمن نه دی) ځکه چې په دغه وخت کې (چه سګې ترې نه وی جوړې شوې) نشی لګولې په بل څیز کې په ظاهره، (یعنی عام طور په خلقو کې دا رواج دي. چه د سپینو زرو دراهم اود سرو زرو دنانیر د ثمن په طور استعمالوی. نو د اولنې روایت په بناء چې نقره کې د راس المال جوړیدو صلاحیت نشته، چه ترڅو ترې سګې نه وی جوړې شوې)

خودومره ده که جباری وی تعامل د خلقو په استعمال ددې دواړو (ټکړې د سرو او سپینوزرو) په استعمال باندې ثمن (یعنی که په خلقو کې ویلی شوې سرو او سپینو زرو په ټکړو باندې کاروبار جاري وی. نو بیا دا ویلی شوی سره او سپین زره ثمن ګرځي) نو ګرځي تعامل (د خلقو) پشان د سګې (یعنی لکه څنګه چې د سرو او سپینو نه سګې جوړې شی. نو هغه ثمن ګرځي. نو دغه شان که په خلقو کې د ویلی شوی سرو اوسپینو زرو په ټکړو باندې د کاروبار کولورواج وی. نو دا رواج دي ته د ثمنیت درجه ورکوی. نو په دې صورت کې) ګرځي (نقره) ثمن او صلاحیت لری چې شی راس المال (په شرکت مفاوضه کې)

په سامان کې د شرکت مفاوضه د جواز حله

وَإِنْ أَرَادَ الشَّرِكَةُ بِالْعُرُوضِ بَأَعْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا نِصْفَ مَالِهِ يَنْصِفُ مَالِ الْآخَرِ، ثُمَّ عَقَدَ الشَّرِكَةَ

ترجمه و تفسیر: فرمانی (صاحب د قدروی بِأَعْ) او کله چې اراده اوکړی د شرکت په سامان کې نوخرڅ به کړی هریوکس دواړو (شریکینو) ځنی نیم مال خپل په نیم مال د بل سره او بیا په عقد شرکت اوکړی اودا (دکوم صورت بیان چې ابو الحسن قدوری بِأَعْ اوکړلو) شرکت ملک دي (شرکت مفاوضه نه ده)

دلیل: د لیل هغه دې کوم چې مونږ وړاندې بیان کړو چه سامان صلاحیت نه لری چې شی راس المال د شرکت (مفاوضه) اومطلب ددې (مستلې چې هریوکس به په خپل نیم مال باندې د بل نیم مال واخلي. او بیا به شریک شی) کله چې وی قیمت د سامان د دواړو برابر او که چیرته وی په مینځ د دواړو (مالونو په قیمت کې) فرق (چه د یو مال ارزان وی. اود بل گران وی) نوخرڅ به کړی صاحب د کم قیمت سامان په اندازه دهغه مقدار چې ثابت شی په هغې باندې شرکت (پوشان)

ضروری تفسیر: صورت دمستلې به داسې وی. دیو شریک د سامان قیمت څلور سوه دي. اود بل د سامان قیمت صرف سل روپۍ دي. نو د سل روپو خاوند به دخپل سامان څلور حصې چې قیمت نې اتیا روپۍ جوړېږی. هغه به د څلور سوه روپو مالیت واله په پنځمه برخه باندې خرڅ کړی. هغه هم اتیا روپۍ جوړېږی. ځکه چې د څلوروسو پنځمه برخه اتیا دی نو په دې طریق به د سلو روپو د خاوند دخپل مال څلور حصې کومې چې د څلورو سوو روپو د خاوند د پنځمې برخې سره برابر دی. په دې کې به دواړه شریک شی. او د څلورو سوو روپو مالیت خاوند ته به څلور حصې سالمې پاتې شی. او ګټه چې کومه

کیرې. هغه به هم په دې حساب وی. مثلاً که سل روپۍ نې اوگتلی، نو اتیا روپۍ خود څلور و سوه مالیت واله خانله مستقلې شوې. او په شلو روپو کې ورسره د سلور و پوه مالیت واله کس شریک شو.

د شرکت عنان تعریف

(وَأَمَّا شَرِكَةُ الْعِنَانِ فَتَنْعَقِدُ عَلَى الْوُكَاةِ دُونَ الْكِفَالَةِ،

ترجمه و تشریح > فرماني، صاحب د قدوري پکتو، او هر چه شرکت عنان دې، نو منعقد کیرې په وکالت باندې نه په کفالت باندې، یعنی په شرکت عنان کې که یو شریک بل ته اوواني، چه ته زما د اړخه وکیل نې، اوزه ستا د اړخه وکیل یم، نو دا صحیح کیرې، که دا اوواني، چه ته به زما ذمه وارنې، اوزه به ستا ذمه واریم، نو دا نه صحیح کیرې، اودا (شرکت عنان) دا دې، چه شریک شی دوي (دوه نفر په یو قسم د جاموړیا دخوراک په شی کې، او یا شریک شی په عامو سوداگانو کې (خه تخصیص په کې نشته، که خرڅه وي، اودوی ذکر اونه کی (اونکې، د کفالت (چه یوکس به دبل د معاملې ذمه وار وی)

دلیل > اومنعتقد کیدل ددې (شرکت عنان) په وکالت سره (یعنی چې هریوکس دبل نه وکیل جوړ شی، نو په دې باندې شرکت عنان صحیح کیرې) د امله د حاصلیدو د مقصود (د شراکت، یعنی د شرکت مقصود دا وی، چه هسې خودبل په مال کې تصرف جائز نه دې، خود وکالت په ذریعه باندې جائز گرځي) لکه څنگه چې مونږ بیان اوکړلو ددې (په اول د کتاب کې په دې قول سره چې، «وشرطه أن یکون التصرف

البعقود علیه مقداراً، که قابل لولوا لکه لیکن مایستفاد بالتصرف مشترکاً بینهما فی تحقیق محکمه البطلوب) **دلیل عدم انعقاد الشریکه العنان بالوکاة** > اونه منعقد کیرې (شرکت عنان) په کفاله سره (یو شریک بل ته اوواني، زه ستا ذمه واریم، ځکه چې لفظ «عنان» راوتلې دې د ډډې کولو نه و نیلی شی (د عربو په محاوره کې) عن له یعنی اعراض نې ترې اوکړلو، اودا (اعراض) خبرنه ورکوی د کفاله نه (یعنی د عنان معنی اعراض ده، چه یوکس دبل نه ډډه او اعراض اوکړی، اود کفاله معنی ذمه واری قبول دی، چه یو کس دبل ذمه وار جوړ شی، نو دواړو په معنی کینې تضاد دې، ځکه شرکت عنان په لفظ د کفاله سره نه صحیح کیرې، اوحکم د تصرف کولو په مال دیویل کې) نه ثابتیږي، په خلاف دمقتضی د لفظ (ځکه چې د کفاله د لفظ تقاضا خودمه واری قبول دی، اودا معنی شرکت عنان نه قبولی، ځکه چې په هغې کې دیویل ذمه واری قبول نه وی)

په شرکت عنان کې مال اومنافعود برابرې حکم

(وَيَصِحُّ التَّفَاضُلُ فِي الْمَالِ)

حل اللغة > ① التفاضل: زیاتوالی

ترجمه و تشریح > اوصحیح کیرې زیادت په مال کې (په شرکت عنان کې، چه دیوراس المال زیات وی اود بل کم وی)

دلیل > د امله د حاجت نه دې (شرکت عنان) ته (ځکه بعضی کارو یار داسې وی، چه په یواځې نه کیرې، نو سړې خان سره بل کس شریک کړی، خوبیا داسې نفر هم کم پیدا کیرې، چه د دواړو سره سرمایه اوراس المال یوشان وی، بلکه یوکس به دکمې سرمایه مالک وی، اوبل به د زیاتې، نو که دیوکس راس المال زیات وی، دا جائز دې، ځکه، نه دې د تقاضا د لفظ «د عنان» ځنی برابری (په راس المال کې، یعنی د عنان لفظ دا تقاضا نه کوی، چه راس المال دې د دواړو شریکانو برابر وی، لکه څنگه چې د مقاضه لفظ دا تقاضا کوله، چه د مفاوضینوراس المال دې برابر وی)

(وَيَصِحُّ أَنْ يَتَّكَأَ فِي الْمَالِ وَيَتَفَضَّلَ فِي الزَّيْرِ)

ترجمہ و تفسیر: اوصحیح کیبری (شرکت عنان) چي دواړه شریکان برابر وی په راس المال کي اوزیات وی دیویل نه په گټه کي ، (مثلاً د دواړو شریکانو راس المال دوې (دوه) دوې (دوه) زره روپۍ وی. او گټه یو ته یوه برخه ملاویري اوبل ته دوې (دوه) حصي (۲)

دلالة: ① دلیل قول د نبی ﷺ دې. (الرَّيْزُ عَلَى مَا قَرَضَا، وَالْوُضِيعَةُ عَلَى قَدْرِ الْمَالَيْنِ) { ۲ } "چه گټه به په هغه اندازه وی. چي مقرر نهې کړی دوې (دوه) شریکان، اونقصان به په اندازه د دواړو مالونو وی. اونیې ﷺ تفصیل نه دې کړې. (په مینځ د برابري اوتفاضل کیني. بلکه مطلقاً نې فرمانیلی دی. چه گټه څنگه مقرر کړی. هم هغه شان به وی) اوبله دا چي گټه لکه څنگه مستحقه گرځی په مال سره (چه سړی ته گټه څکه ملاویري. چه دده مال وی) نودغه شان مستحقه گرځی په عمل سره (یعنی یوسړی ته گټه څکه ملاویري. چه دده د اړخه عمل وی. اگرچه مال دده نه وی) لکه څنگه چي په مضاربت کي وی. گټه دواړو ته ملاویري. که مالک دمال وی او که مضارب وی. حالانکه دمضارب د اړخه صرف عمل وی. مال خود رب المال وی)

② (اوددې امله هم په گټه کي تفاضل جائز دی. چه) کله وی یودشریکینو نه زیات هوښیار او یا تجربه کار په کار د تجارت کي (اوزیات وی په کار کولو کي (مال ویستې شی) اوقوی وی. نوکارزیات کوی. اودغه صفات دده په ملگری کي نه وی) نونه راضی کیږی (موصوف په دغه صفتونو) په برابري باندې (په گټه کي، بلکه دې د زیاتې گټې مطالبه کوی) نویښ شو حاجت تفاضل ته (چه یو ته دې زیاته گټه ورکړې شی. څکه که زیاته گټه ورته نه ورکوی. نوهغه شرکت نه کوی. اوپه ده کي دومره استعداد نه وی. چه دې په خپل مال په خپله گټه اوکړی)

په شېني مال کي شرکت عنان هوار

(وَيَجُوزُ أَنْ يَتَّقِدَ مَا كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِبَعْضِ مَالِهِ ذَوْنَ بَعْضٍ) لِأَنَّ الْمُسَاوَاةَ فِي الْمَالِ لَيْسَتْ بِشَرْطٍ فِيهِ إِذَا لَفِظَ لَا يَقْتَضِيهِ

ترجمہ و تفسیر: فرمانی (ابو الحسن قدوری ﷺ) اوجانز دی چي اوکړی دا (شرکت عنان) هرواحد دشریکینو نه په بعضي مال خپل نه بعضي (یعنی په شریکینو کي که یوکس خپل واره مال نه بلکه بعضي مال په شرکت عنان کي خرچ کړی. نو دا جائز دی)

دلیل: څکه چي مساوات په مال کي په مال کي نه دې شرط په دې شرکت عنان کي، څکه چي لفظ د عنان تقاضا نه کوی ددې (مساوات)

(وَلَا يَصِحُّ إِلَّا بِمِائِينَ) أَنْ الْمُقَاوَضَةُ تَصِحُّ بِهِ

ترجمہ و تفسیر: اونه صحیح کیږی (شرکت عنان) مگر په هغه څه چي مونږ بیان کړلودیعی چي په دراهمو دنانیرو او رانجو سیکو باندې صحیح کیږی، اومفاوضه صحیح کیږی په دې (دراهم اودنانیرو) باندې.

(^۱) **مذهب الشافعي:** - اوفرمانی امام زفر او شافعی **رحمته** جائز نه دې چه راس المال دې برابر وی. اوپه گټه کي دې کسې زیاتې وی)

(^۱) قال الزملي **رحمته** للث غريب جداً ويوجد ل بعض كتب الأصحاب من قول علي **رحمته** (نصب: ۷۲۶/۳).

دليله > دهغه امله نه کومه چې مونږ ذکر کړې ده (چه په دې کې ګټه د هغه څه ده چې مضمون نه دې)

(وَيُجْزَوْنَ أَنْ يُشْتَرَا بِمَنْزِلَةٍ أَهْلُهَا دَانِيَةٌ وَيُؤْتَى الْأَخْرَافُ)

حل اللغة > ① پيښ: سپين ② سود: تور ③ الغلط: ګډون

ترجمه و تزيح > اوجانزدی چې شريك شی دوي (دوه) نفر اووی د يودارڅه اشرفی اودبل دارڅه روپی اودغه شان (جانزدې شرکت عنان) چې وی د يود ارڅه سپينی روپی اودبل دارڅه تورې روپی، ( )

هم د مختري نه به دقيمت مطالبه کولای شي

(وَمَا اشْتَرَاكَ كُلٌّ وَاحِدٌ مِنْهُمَا لِلشَّرِكَه طَوْلٌ بِمَنْزِلَةٍ دُونَ الْأَخْرِافِ)

ترجمه و تزيح > فرماني (ابو الحسن قدوری رحمه الله) اوهغه څيزچه وانې اخلي هريوکس د دوی (شريکين) نه نومطالبه به کولای شی دقيمت (دهغې (مشتراة هم دهغه نه) نه دبل (شريك) نه (چه مشتري نه وی) **دليله** > دهغه امله چې مونږ بيان کړه چې دا (شرکت عنان) متضمن دې وکاله لره نه کفاله لره، (نومشتري چې کوم شی واخستلو په دې کې دې دخپلې برخې په خپله اخستونکې دې. اودشريك په برخه کې دهغه نائب دې. اودمه وازنه دې. بلکه ذمه واری دهریوبه خپل خان باندې ده) او وکیل هم دې اصل دې په حقوقو کې، (يعنی هم وکیل مطالبه کوی دهغه چا نه چې په چا باندې حق وی. موکل مطالبه نه کوی)

په اخستي شوي څيزکې دشرک نه دهغه خپله برخه اخستل

(ثُمَّ يَرْجِعُ عَلَى شَرِيكِهِ بِمَنْزِلَتِهِ مِنْهُ)

ترجمه و تزيح > فرماني (ابو الحسن قدوری رحمه الله) بيا به رجوع کوی په خپل شريك باندې په برخې خپلې دهغې (شمن) نه مطلب ددې (عبارت) دا دې. چه کله ورکړې دی (بائع ته) دخپل مال نه، **دليله** > ځکه چې دې (مشتري) وکیل دې د اړخ دهغه (شريك) نه په برخه دهغه (شريك) کې، نوهرکله چې ده (مشتري) ورکړې نقدې پيسې (بائع ته) دخپل مال نه نورجوع به کوی په هغه (خپل شريك) باندې (مثلاً په سل روپی نې يو شی واخستلو. او خپلې سل روپی نې ورکړې. نوپنځوس روپی به دخپل شريك نه واخلي)

داخستلونه وړاندې دټول يا ديوشرک دمال هلاکت

(وَإِذَا هَلَكَ مَالُ الشَّرِكَه أَوْ أَحَدُ الْمَالِكِينَ قَبْلَ أَنْ يُشْتَرَا شَيْئًا يَطْلُبُ الشَّرِكَه)

ترجمه و تزيح > فرماني (ابو الحسن قدوری رحمه الله) اوکله چې هلاک شی مال دشرکت (ټول) اویا يود دوو مالونو نه (يعنی ديوشرک مال هلاک شی) وړاندې د دې نه چې دوی اخستي وي په هغې باندې څه څيز، نوباطل شو شراکت

^۱، **مذهب الشافعي**:- اوفرماني امام زفر او شافعی رحمه الله چې جانز نه دی (هرصورت د صورتينو نه) اودا اختلاف بناء دې په شرط کولو دخلط اوعدم خلط باندې (يعنی دا چې په شرکت کې خلط دمالونود شريکينو شرط دې اوکه نه دې) ځکه چې په نيز ددوی دواړو امام زفر او شافعی رحمه الله دا (خلط) شرط دې. که مالونه نه وی خلط شوې شرکت نه صحيح کېږي، اونه متحقق کېږي دا (خلط دمالونو) په مختلف الجنس څيزونو کې (لکه دراهم اودنانير شپه دې کې ګډون اوخلط نشي راتلې)

دليله > ځکه چې معقود عليه به کوم خيزياندي چې شرکت کيږي، په عقد د شراکت کي مال دي. (اوچه معقود عليه فوت شي. نو عقد باقی پاتې نشي ځکه چې مال متعين کيږي په دې شرکت) کي په متعين کولو سره، (اگرچه نه متعين کيږي په ټولو معاوضاتو کي. يعنې په عام طور د راهم او د نانيرو نه متعين کيږي. خو په شرکت کي متعين کيږي. مثلاً چې دوي [دوه] شريکان په متعين د راهم او د نانيرو کي د شرکت عقد او کړي. نو هم په دغه د راهم او د نانيرو کي به شرکت صحيح کيږي. او د دوي په تعين سره په د راهم او د نانيرو کي تعين راځي. نو لنډيز دا شوه. که دغه متعين د راهم هلاک شي. نو شرکت باطل شو) لکه څنگه چې متعين کيږي مال په هبه او په وصيت کي (يعنې کوم د راهم چې نې يوکس ته هبه کړي وي. نو مو هوب له هم دهغه د راهم مستحق دي. دغه شان په وصيت کي چې نې د کومو متعينو د راهم وصيت د چا لپاره او کړلو. نو هم هغه د راهم به موصی له ته ملايږي. نو که دغه متعين هبه شوې د راهم يا وصيت شوې د راهم که هلاک شي. نو مو هوب له اوموصی له د هغې په عرض کي د نورو د راهموا دستحقاق مطالبه نشي کولې)

ديونير مال اختل اود بل مال هلاکيدل

(وَإِنْ اشْتَرَى أَحَدُهُمَا بِمَالِهِ وَهَلَكَ مَالُ الْآخَرِ بَعْدَ الشِّرَاءِ فَلِلْمُتَشْرِئِ يَنْتَهَبُ عَلَى مَا اشْتَرَا)

ترجمه و تفسیر > او که واخستلو يوه شريکينو کي په مال خپل باندې (يوخيز) او هلاک شومال دبل (شريک) وړاندې واخستلو نه نواخستي شوې خيز به وي په مينځ د دوي دواړو کي په هغه برخه چې شرط کړي وي دوي دواړو دا اخستي شوي خيز به د دوي په مينځ کي مشترک وي) **دليله** > ځکه چې ملک (په مشترکه) باندې په کوم وخت کي چې واقع کيدلو نو واقع شوې دې مشترک په مينځ د دې دواړو کي د امله د قيام د شراکت نه په وخت واخستلو کي نونه بدلېږي حکم (د شراکت) په هلاکت د مال دبل روسته ددې (شراکت نه په وخت واخستلو کي. مثلاً زيداو بکرو دې [دوه] دوي [دوه] زړه روپۍ يوځاني کړلې. او عقد شرکت نې او کړلو. ددې شرکت نه روسته زید په خپلو دوو زرو روپو کمپيوټر واخستلو. او د بکرو دې [دوه] زړه روپۍ چا غلا کړې. نو دغه کمپيوټر به د دواړو په مينځ کي په شريکه وي. ځکه چې دا د عقد شرکت نه روسته اخستي شوې دي. نو د دواړو ملک پرې مشترکه طور راغلو. او د بکرو دې [دوه] زړه روپۍ چې غلا شوې. هغه هم د شريکي نه غلا شوي دي صرف دهغه نه دي غلا شوې)

ديونير د بل نه خپله برخه قيمت اخستل

(وَرَجَعُ عَلَى شَرِيكِهِ بِمِصْرَةٍ مِنْ كَمْتِهِ)

ترجمه و تفسیر > فرماني: ابو الحسن قدوري رحمته الله اور جوړع به کوي (دغه مشتری) په شريک خپل باندې په برخه د خپلو روپو (مثلاً که په سل روپۍ نې دغه خيز اخستي وي نو پنځوس به دخپل شريک نه اخلي) **دليله** > ځکه چې ده (مشتری شريک) اخستي دي نصف دده خيز (کوم چې نې واخستلو) په وکالت دهغه (شريک خپل. چه دهغه په اخستلو کي دخپل شريکوال وکيل شو) او نقد قيمت نې ورکړلو د مال خپل نه او وکيل چې کله دموکل لپاره خپلې پيسې اولگوي. هغه به دموکل نه اخلي، او يقيناً مونږ ددې بيان کړې دي (په تيرو شوو مسالو کي)

د شرکت لپاره د مالونو اختلاف شرط نه دي

قَالَ (وَيُجَوِّزُ الشَّرِيكَةُ وَإِنْ لَمْ يَخْلُطَ الْمَالُ)

هل اللغة > ① الربيع: گفته: ② تعين: معين کول

توجه و تدریج < فرمانی (ابو الحسن قدوری) اوجائز دې شرکت اگرچه یوځانې کړې نه وی مال (۱) **دلائله** < ① دلیل دا دې چې شرکت په گټه کې منسوب دې عقد (شرکت) ته نه مال ته (او هر هغه څیز نسبت کولای شی هغې ته نو هغه اصل وی) ځکه چې عقد ته شرکت ونیلی شی. (مال ته نشی ونیلي) نو ضروری دې وجود د معنی ددې اسم (د شرکت) په دې (عقد) کې، (نو هر کله چې اصل چې عقد دې هغه موجود وی. نو ثابتیږي به حکم په فرع کې چې گټه ده) نونه شو خلط (د مالونو) شرط (په صحت د شرکت کې)

② دوئم دلیل دا حنفو دا دې. اودا د اولنی دلیل لپاره یو قسم شرح ده) اوبله دا چې دراهم او دنانیر نه متعین کیږي (یعنی کله چې په دې باندې یو څیز واخستی شی. نو د استحقاق په حق کې نه متعین کیږي) نونه حاصلیږي گټه په راس المال باندې بلکه حاصلیږي په تصرف سره (چې شریکین په مال کې تصرف کوي. نو د دغه تصرف په وجه دوی ته گټه ملاوېږي) اوبله دا چې دې (مشتري شریک) په نیم (اخستی شوې څیز) کې اصیل دې. (یعنی د څیز نیمه برخه نهې دخپل ځان لپاره اخستی ده) اوبه نیمه برخه کې «د خپل شریک دارخه» وکیل دې. او هر کله چې ثابت شو شرکت په تصرف کې بغیرد خلط (د مالونو) نه نو ثابتیږي به (شرکت) په هغه شی کې چې حاصل شوې وی. په دې (تصرف) سره اوهغه گټه ده. بغیر ددې (خلط) نه (یعنی هر کله چې په راس المال کې د شرکت نه بغیر په گټه کې شرکت راځي. نو دغه شان چې راس المال موجود وی. خو خلط شوې نه وی. هم په گټه کېښی شرکت وی)

(وَلَا تَصَحُّ الشَّرِكَةُ إِذَا اشْرَطَ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ مَتَاعًا مِنْ الرِّبَا)

حل اللغة ① **مَتَاعًا**: نامد اړشوي

توجه و تدریج < فرمانی (ابو الحسن قدوری) اوجائز نه دې شرکت کله چې شرط کړې شی دیود شریکینو لپاره روپی معلومې د گټې نه (مثلاً چې دا اوواښی. کومه گټه چې اوشی. په هغې کې به سل روپی د زید وی)

دلیل < ځکه چې دا داسې شرط دې. چې واجبوی ختمول د شرکت، ځکه چې کیدې شی چې دا (گټه) اوشی مگر په اندازه د مقرر شوې گټې د یود شریکینو لپاره (یعنی کیدې شی چې ټوله گټه سل روپی اوشی. نو دغه سل روپی به زید واخلی. اوبل شریک ته به نهې هیڅ هم پاتې نشی. اودا خبره د عقد شرکت د مقتضی نه منافی ده. ځکه چې د شرکت تقاضا دا ده چې په گټه کې به شریکین شریک وی. او چې په گټه کې شریک نشو. نو شرکت رانغلی اونظیر ددې (مسئله موجود دې) په مزارعت کې، (مثلاً چې ددې (دود) نفر په پټی کې په شریکه یو څیز اوکړی. اودا شرط اولگوي. چې کوم فصل اوشی. نو په دغه پټی کې به د سرنه سل منه د زید وی. نو په مزارعت کې دا شرکت ناجائز دې. ځکه چې کیدې شی. په دغه پټی کې واره فصل سل منه راوخیږي. نو یو ته به برخه ملاوې. اوبل به محرومه پاتې شی. اودا خبره د شرکت د مقتضیانو نه خلاف ده. نو لکه څنگه چې په باب د مزارعت کې داسې شرط لگول ناجائز دی. دغه شان به په باب د شرکت عنان کې هم ناجائز وی)

په شرکت معاوضه اومان شي به بضاعت سره مال وړکول

(وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الْمُتَقَاوِضِينَ وَشَرِكِي الْعَيْنِ أَنْ يُبْذِرَ الْمَالَ)

حل اللغة ① **يُبْذِرُ**: خرچ کوي ② **مَعَاذَ**: عادت او رواج مطابق

(**مذهب الشافعي**: - او فرمانی امام زفر او شافعی **فَوَازُ** جائز نه دې شرکت (بغیرد یوځانې کولو د مالونونه)

ترجمہ و تخریج > فرمائی (ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ) اوجانزدی لپارہ دھریوکس د متفاوضین او دشریکینو دشرکت عنان چپہ بہ بضاعت سرہ ورکری مال (جائتہ، یعنی چپہ جائتہ اووائی. دا مال واخلہ. تہ پرې کاروبار کوہ. خوچہ کومہ گتہ کیرې. هغه بہ زما وی. ستا بہ په گتہ کي برخہ نه وی)

واللہ > ① ځکه چپہ دا (بضاعت) رائج شی دی په عقد شرکت کي

① اوبله دا چپہ جانزدی دده (شریک) لپارہ چپہ په اجرت سرہ ورکری څوک لپارہ دعمل (یعنی د شریک لپارہ دا جانزدی. چہ دگتې لپارہ په یوکس باندې په اجرت اومزدوری کاراوکړی. اودشریکې د پیسو نه مزدوری ورکړی) اوحاصلول دگتې بغیرد بدلې (اومزدوری) نه کم دې د دې (اجرت ورکولو) نه، نومالک به وی ددې (ابضاع په طریق اولی سرہ یعنی هرکله چپہ شریک ته ددې اختیارشته. چہ په شریک کاروبارکي دگتې کولو لپارہ بل کس په اجرت اونیسی. اوهغه ته پیسې ورکړی. نوددې خوہ خامخا مالک وی. چہ یوکس ته دگتې کولو لپارہ دشریکې پیسې ورکړی. اوهغه ترې مزدوری اوحصہ ہم نه اخلی. ځکه چپہ دا خوساسر فائده ده)

(وَبَلَّغَهُ مَضَارِبَهُ)

ترجمہ و تخریج > فرمائی (ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ) اوورکوی دې (یودشریکینونه مال شرکت) به مضاربت سرہ بل ته

دلیل > ځکه چپہ دا (مضاربت) کم دې (په مرتبہ کي) د شرکت نه نومتضمن به وی (شرکت) دې (مضاربت) لره (یعنی دشرکت عقددمضاربت نه په درجہ کي پورته دې. ځکه چپہ په دې کي د شریکینو مال اوعمل وی. اوبہ مضاربت کي صرف د رب المال سرمایہ وی. اودمضارب عمل وی. نویہ عقدشرکت کي دا صلاحیت شته. چہ ددې په ضمن کي شریک بل چا سرہ مضاربت اوکړی)

الروایۃ الثانیة > اودامام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ نه روایت دې چپہ شان دا دې. نه دې جانزده (شریک) لپارہ دا (مضاربت) ځکه چپہ دا (مضاربت) یو شان شرکت دې (نویہ مرتبہ کي ددعقدشرکت نه کم نشو. اوچہ دهغې نه کم نشو. نو عقدشرکت مضاربت لره متضمن نه ده) او زیات صحیح قول اول دې (چہ شریک مضاربت کولې شی) اودا (روایت د جواز) روایت د اصل (مبسوط) دې.

دلیل روایۃ الاصل > ځکه چپہ شرکت مقصود نه دې بلکه مقصود حاصلول د گتې دې. (چہ گتہ اوشی. اوچونکه شرکت دگتې کولو لپارہ ذریعہ ده. نوځکه خلق شرکت کوی)

نظیرہ > لکه څنگه چپہ (جانزدی دشریک لپارہ دا چہ) اونیسی یوکس په مزدوری سرہ (اودهغه په کاروبارکي کارواخلی) بلکه په طریقہ اولی سرہ به جائز وی. د شریک لپارہ مضاربت کول ځکه چپہ دا (مضاربت) گتہ ده بغیرد تاوان نه په ذمہ د رب المال کي (یعنی مضارب د رب المال نه دخپل عمل څه مزدوری خو نه اخلی بلکه هغه خود رب المال په مال کي کاروبارکوی. اودهغې نه خپله هم گتہ خوری. اورب المال ته هم ورکوی. اوچہ څوک په مزدوری سرہ اونیسی نو هغه ته خو دشرکت د مال نه اجرت ورکوی نوهرکله چپہ استیجارجائز شو نو مضاربت خو بہ په طریق اولی سرہ جائز وی) په خلاف د شرکت ځکه چپہ دې (شریک) مالک نه دې ددې (شرکت یعنی چپہ دوي ادوا) نفر په یوکاروبارکي شریک شی. نو یوشریک بل کس سرہ په دغه مال کي شرکت نشی کولې ځکه چپہ یوخیزخپل تابع نشی گرځولې دخپل خان پشان شی (یعنی چپہ دوي ادوا) شیان (خیزونه) په مرتبہ کي یوشان وی. نویہ هغې کي یوخیزبل لره دخپل خان تابع نشی گرځولې. اودلته کي هم یوشرکت بل شرکت خپل تابع نشی گرځولې. یعنی یو شرکت بل شرکت لره نشی متضمن کیدې)

(وَيُكَلِّمُ مَنْ يُنَاصِرُ فِيهِ) وَيُرْهَنَ وَيُسْتَأْجَرُ إِلَّا جَنِي عَلَيْهِ وَيُبيِّعُ بِالْقَدْرِ وَالنَّسِيفَةِ

ترجمه و تفسیر > فرمانی (ابو الحسن قدوری رحمته) او (بوشریک) وکیل جوړولې شی هغه څوک چې تصرف کوي په دې (مال دشرکت) کې اودا چې په گمانه ورکړي یا په گمانه واخلی او په دې باندې اجنبی کس په کرایه واخلی او په نقد او په قرض یې خرڅ کړي
دلیل > ځکه چې وکیل مقررکول په اخستلو او خرڅولو کې مقتضیات د تجارت دی. (چه تجارت وی. نوسړې واره کارونه په خپله نشی کولې بلکه په کارونو کې به دیوکار لپاره یوکس خپل وکیل مقررکړی. اودبل کار لپاره به بل کس خپل وکیل مقررکړی، اوشرکت منعقد شوې دې لپاره د تجارت **استثاء مسئله الوكالة بالشراء** > په خلاف د وکیل نیولونه صرف داخستلو لپاره ځکه چې دې مالک نه دې چې وکیل مقرر کړی بل کس (یعنی که یوکس نې صرف د اخستلو لپاره وکیل مقرر کړی وی. اودنورو تصرفاتو اجازت ورته نه وی شوي. نودا وکیل بالشراء بل څوک د کاروبار لپاره وکیل نشی مقرر کولې) ځکه چې دا یوه خاصه معامله او عقد دې. طلب کوي (موکل) دده (وکیل) نه حاصلول دمعین څیز نوتابع به نشی گړخولې (په دې خاص عقد د وکالت بالشراء کې) پشان ددې (عقد، یعنی چې یوکس صرف د یو شی داخستلو لپاره وکیل مقررکړې شی. نو دغه وکیل بل څوک ددغه شی داخستلو لپاره وکیل نشی مقرر کولې. ځکه د اولنی کس سره عقد وکالت شوې دې. نودا عقد وکالت صلاحیت نه لري. چه بل چا سره دوکالت عقد اوکړی. ځکه یوڅیز دخپل خان نه پورته اوبرابر څیز لره نشی متضمن کیدی. که متضمن کیږی. نودخپل خان نه د کم شی لره متضمن وی)

دبوشریک دبل شریک په مال د قبضې هیئت

(وَيُذِنُ فِي الْمَالِ بِذِمَامَاتِهِ)

ترجمه و تفسیر > فرمانی (ابو الحسن قدوری رحمته) او قبضه دده (شریک) په مال (دشریک) کې قبضه دامانت ده (یعنی د شریک مال ده سره بطورامانت دې)
دلیل > ځکه چې ده (شریک) قبض کړې دې مال په اجازت د مالک (چه شریک دې) نه (نې دې اخستې) په طریقه د بدل (لکه څنگه چې په بیع کې وی. مشتری د بائع نه یوڅیز واخلی. خودهغه په بدل کې ثمن ورکړی بلکه ده خو ترې ددې لپاره اخستې دې. چه په دې به په شریکه کاروبار کوو. اوگټه به نې په خپل مینځ کې تقیسموی) اونه (نې دې اخستې) په طریقه به وثیقه (لکه څنگه چې په رهن کې مرتهن د رهن نه مال واخلی. خوددې لپاره چې د مرتهن ورسره قرض وی. هغه قرض ترې په آسانتیا سره وصول کړې شی. بلکه دلته خود شرکت لپاره ترې ده مال اخستې دې. نواوگرځیدلو (دا مال د شرکت) پشان دامانت.

دشرکت صنایع تعریف

(وَأَمَّا تَرْكِهُ الصَّنَائِعَ فَالْحَيَاطِينَ وَالصَّبَاغِينَ يَشْتَرِكَانِ عَلَى أَنْ يَتَقَبَّلَا الْأَعْمَالَ وَيَكُونَا الْكُسْبَ بَيْنَهُمَا قَبِيحًا ذَلِكَ)

هل اللغة ① **الحياطين**: جمع د خياط د درزی ② **الصباغين**: جمع د صباغ، رنگساز

ترجمه و توضیح > فرمانی صاحب قدوری (رحمۃ اللہ علیہ) او هر چه شرکت دصنائع دي. نو چي دوي ادودا درزيان وي يا دوي ادودا رنگسازيان وي. چه شريك شي په دي باندې چي اخلي کارونه اووي به گټه په مينځ د دواړو کي په شريکه وي. نوجانزدي دا شرکت (۱)

دليله > دليل دا دي. چه مقصود ددي (شرکت صنائع) نه گټه ده اودا (گټه) ممکن ده په وکيل جوړولو سره (چه هريوکس دبل لپاره کار اخستلو کي وکيل شي) ځکه چي دې هرکله وکيل شي به نصف کي اواصيل په نصف کي نوثابت شو شرکت په مال گټلي شوي کي اونسي شرط کولې په دې (شرکت صنائع) کي اتحاد د عمل بلکه که يوکس پاپکالي جوړوي. او بل کس قميص جوړوي. نوهم شرکت جانزدي

دېوه اختي کار به بل باندې لزوم

(وَمَا يَنْبَغِي كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنَ الْعَمَلِ يَلْزَمُهُ وَيَلْزَمُ شَرِيكَهُ) فان عمل احدهما دون الآخر نالکس بينهما نصفان

هل اللغة > ① الدافع وروکنکي

ترجمه و توضیح > فرمانی (ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ) او هغه چي وانې خلی هرواحد د شریکینو نه دڅه کارنه (مثلاً یوکس ورته د جامو جوړولو لپاره کپړه ورکړله) نولازمیسوي په ده (اخستونکي باندې کول ددغه کار) اوبه شریک دده (اخستونکي) باندې نو که عمل اوکړو یوکس په دواړو کښې او بل اونکړو نو کسب به د دواړو په مینځ کښې نیم نیم وي

فهرته > تردې چي هرواحد دواړو (شرکینو) ځنی مطالبه کولای شي دده نه دکار (یعنی دا ضروري نه ده) چه چاته نې کپړه ورکړي وي. هم دهغه نه دجامو مطالبه اوکړي. بلکه که د بل اندیو لان نه نې اوکړي. نوهم کولې شي) او مطالبه اوکړي د مزدوري (یعنی په شریکینو کي چي هریوکس د مستاجر نه د مزدوري مطالبه اوکړي. نوکولې شي)

هذا حکم الاستحسان > اودا لزوم د عمل په هرواحد د شریکینو ځنی ښکاره دي په شرکت مفاضه کي ، ځکه چي په دې کي هر شریک دبل د ارخه په نصف عمل کي وکيل وي. اوبه نصف کي اصيل وي) اوبه سوا ددې (شرکت مفاضه) کي (چه شرکت عنان دي جواز د دي لزوم دعمل) استحسان دي.

دليله > اوجه داستحسان دا ده. چه مقتضي د ضمان دي. (یعنی ضمان په هرواحد د شریکینو باندې راځي. داسې نه ده چي کوم شریک د عقد سره مباشروي. صرف په هغه باندې ضمان اوتوان راځي) ولې نه نه گوري هغه چي وانې اخلي هریوکس د دې دواړو شریکینو ځنی نه څه کار، نومضمون دي په بل باندې (یعنی که کار یو شریک اخلي. خو مطالبه د جامې د واپس: د هریو نه کولې شي)

وحکم القياس > **ترجمه و توضیح** > اوقیاس خلاف دي ددي نه (چه عقد دي یواکړي. اولزوم د عقد د مقتضیاتو دي په بل راځي) ځکه چي شرکت به شرکت عنان وغیره کي (واقع شوې دي مطلق) (د ذکر د کفاله نه یعنی په شرکت عنان وغیره کي دا ذکر نه وي. چه هرواحد بل ته اوواني. ته زما د عمل ذمه وارني. اوزه ستا دعمل. او کفاله د شرکت عنان د مقتضیانو ځنی هم نه ده. چه ذکر دي نه وي. اویا دي په کي هم کفاله مراده وي) او کفاله. مقتضیاتو د شرکت مفاضه ده. (یعنی شرکت مفاضه داسې عقد دي. که د عقد په وخت کي دا تصریح هم اونکړي. چه ته به زما دعمل کفیل نې اوزه به ستا نوییا هم

په دوی کې هرواحد دبل دعمل کفیل اوځممه وار دي. ځکه چې دمفاوضه تقاضا دا ده. چه هر شريك دې دبل د عمل ځممه واروي. نوځکه نې اوونيل چه ديودعمل د مقتضياتو لزوم چې په بل راځي. دا په شرکت مفاوضه کې قياس دي. او په شرکت عنان کې استحسان دي.

دشرکت وجوه تعريف

(وَأَمَّا شَرِكَةُ الْوُجُوهِ فَالرَّجُلَانِ يَشْتَرِكَانِ وَلَا مَالَ لِهَذَا عَلَى أَنْ يَشْتَرِيَا بَوَاجِهِمَا وَيَبْعَا تَمِيمَةَ الشَّرِكَةِ عَلَى هَذَا)

هل اللغة > ① وجاهة: مقام، شهرت

ترجمه و تضييح > فرمانی: ابو الحسن قدوری (رحمته) اوهرچه شرکت وجوه دي. (نوصورت ددې به دا وی چه) دوې (دوه) نفر شريك شی او نه وی راس المال ددوی لپاره (او شريك شی) په دې شرط چې دوی به اخستل کوی په خپل مخ مروت باندې اوخرځول به کوی نوصحيح کيږي دا شرکت اوددې امله چه دوی په خپل مخ مروت باندې اخستل اوخرځول کوی.

وجه التميمية > نومول شو دا شرکت په دې (شرکت الوجوه) باندې (يعنی وجوه جمع دوجه ده. اووجه مخ ته وائی) ځکه چې اخستل نه کوی په قرضو باندې مگرهغه څوک چې وی دهغه مخ مروت په خلقو کې (نو خلق پرې اعتماد کوی. او پوره شی ورته ورکوی).

هرواحد دبل نه وکيل دي

(وَكُلٌّ وَاحِدٌ مِنْهُمَا وَكِيلُ الْآخَرِ فِي شِرْكَتِهِ)

ترجمه و تضييح > فرمانی: ابو الحسن قدوری (رحمته) اوهریوکس ددې دواړو (شريکینو) څنی وکیل دبل دي په دهغه څه کې چې نې اخلی.

دليله > ځکه چې تصرف په بل باندې جائز نه دي مگر په وکالت اويا په ولایت سره، (يعنی چې سرې دبل لپاره یوڅيز واخلی. یا نې خرڅ کړی. نو هله جائزوی. چه دا متصرف دهغه وکیل وی. اويا نې ولی وی) اونشته ولایت (په دې شرکت وجوه کې دیو شريك په بل باندې) نومتعین شو وکالت (لپاره) د جواز د تصرف.

په مختراة اوځته کې دبرابري جواز

(فَإِنْ شَرَطَا أَنْ يَكُونَ الشَّرْكَتَى بَيْنَهُمَا نِصْفَانِ فَلِلزَّيْنِ كَدْلُكَ، وَلَا يُجْوزُ أَنْ يَتَفَاخَلَا فِيهِ، وَإِنْ شَرَطَا أَنْ يَكُونَ الشَّرْكَتَى بَيْنَهُمَا ثَلَاثًا فَلِلزَّيْنِ كَدْلُكَ،)

ترجمه و تضييح > که شرط کړلر په شرکت وجوه کې دواړو شريکانو چې اخستې شوې شی به په مینځ ددوی کې نیم په نیمه وی. نو گټه به هم دغه شان وی (نیم په نیمه) وی. (نوجائز دي دا شرط) اوجائز نه دي چې زیات وی یو په بل باندې په دې (گټه) کې، او که دواړه شرط اولگوی چې وی به اخستې شوې څيز په مینځ د دوی کې درې برخې (یوه برخه به دیو شريك وی اودوې (دوه) برخې به دبل شريك وی) نو گټه به هم دغه شان وی (دوې برخې واله گټه به یوه برخه وی. اود دوو حصو والا گټه به دوې (دوه) برخې وی).

دليله > دا د لزوم د برابري په گټه کې، ځکه چې گټه استحقاق ددې نه راځي. مگر په مال سره اويا په عمل سره اويا په ضمان کې (اووضاحت ددې دا دي) نوپه مضاربت کې (رب المال مستحق گرځی ددې گټې) په مال سره (ځکه چې دده مال په کې لگیدلې وی) اومضارب مستحق گرځی ددې (گټې).

په عمل سره (يعنی مضارب د رب المال په مال کې تجارت کوي. اوددغه تجارت په وجه دې د گټې مستحق گرځي) اواستاذ هغه چې بنياني هنر خپل شاگرد ته په نيمه باندې (دا استاذ دگټې مستحق گرځي) په ضمان سره (يعنی په شرکت الوجوه کې که يوکس يودرزی ته کپړه راوړه. چه ددې نه جامې جوړې کړه. اوددغه درزی دغه کپړه خپل شاگرد ته ورکړي. چه ددې نه جامې جوړې کړه. اوگټه به نيمه وي. نوبه دې صورت کې چې دا استاذ د نيمې گټې مستحق گرځي. به دې وجه چې دې ددغه جامو جوړولو ذمه وار دې. که دغه کپړه ضائع شي. نواستاذ باندې به تاوان راځي. نوهرکله چې پرې تاوان راځي. نوگټه به هم اخلي. ځکه چې غنم په مقابله دغرم کې وي)

عدم الجواز فيما سواه > ترجمه و تشریح > اومستحق نه گرځي يوکس (دگټې) په هغه چې سوا وي ددې (درې څيزونو نه چې مال، عمل اوضمان دي) ولې ته نه گورې څوک چې ووايي بل ته نه تصرف کوه په مال خپل کې په دې شرط چې گټه دهغې به زما لپاره وي. نودا جائز نه ده. د امله د نشتوالي ددې څيزونوبه دې عقد کې يعنی کوم کس چې د گټې شرط لگوي. نونه خوددغه گټې په تجارت کې دده مال شته، اونه دې کارکوي. اونه دې ضامن دي. نو ځنگه به دې د گټې مستحق جوړ شي.

په اصطلاح او احتياط کې د شرکت صنایع عدم جواز

(وَلَا تُجَوِّزُ الشَّرِكَةُ فِي الْإِحْتِطَابِ وَالْإِحْتِطَادِ، وَمَا اضْطَادَهُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَوْ اخْتِطَبَهُ قَبْلَهُ لَوْ تَوَصَّاهُ)،

حل اللغة > ① الاحتطاب: لرگي جمع کول ② الاصطيه: ښکار کول

ترجمه و تشریح > اوجائز نه دي شرکت په لرگو جمع کولو کې اوپه واپسو جمع کولو کېني اوپه ښکار کولو کې او هغه چې ښکارا وکړي دهغې هريوکس ددې شريکينو څښ يا نې لرگي جمع کړلو نودغه (ښکار اولرگي) دده (ښکار کونکي اولرگي جمع کونکي) لپاره دي نه لپاره د انويو لان دده **دليله >** ځکه چې شرکت متضمن دي معنی د وکالت لره (چه هر شريک دبل لپاره وکيل وي) او وکيل مقرر کول په مباح مال کې باطل دي، ځکه چې امر د موکل په دې (حاصلولو د مباح څيز) صحيح نه دي او وکيل مالک وي ددې (حاصلولو د مباح څيز) بغير د حکم دده (موکل) نه نو صلاحيت نه لري يوکس چې شي نائب دهغه (خپل ملگري) نه (لنډيز دا چې شرکت متضمن دي معنی د وکالت لره، اوپه دې څيزونو کې وکالت ځکه نه صحيح کېږي. چه هرواحد ددې مالک دي. چه يو مباح څيز دخان لپاره حاصل کړي. اگر چه چا ورته حکم نه وي کړي. نوهرکله چې دې په خپله ددغه مباح شي د حاصلولو مالک دي. نو شرکت ته اړتيا څه پاتې شو. ځکه چې شرکت خوسې ددې لپاره کوي. چه گټه راته آسانه شي

د هجر او دميت د هاوندانوبه اوبوحي د شرکت حکم

وَإِذَا اشْرَكَهُ أَحَدُهُمَا بِالْغُلِّ وَالْأَخْرَافِ وَأَوْنَةً يَسْتَقِي عَلَيْهِ الْمَاءُ وَالْكَسْبُ يَتَمَتَّعُ بِمِصْرَعِ الشَّرِكَةِ، وَالْكَسْبُ كُلُّهُ لِلَّذِي اسْتَقَى الْمَاءَ، وَعَلَيْهِ أَجْرُ مِثْلِ الْبَقْلِ،

حل اللغة > ① البقل: قنچر

ترجمه و تشریح > فرماني (ابو الحسن قدوري رحمه الله) اوکله چې دوي (دوه) نفر شريک شي. اود يود شريکينو لپاره خجروي اود بل لپاره مشک وي. چه راوباسي په هغې باندې اوپه، اوگټه به په مينځ د دواړو کې وي، يعنی چې دوي (دوه) نفر په خپل مينځ کې دا فيصله اوکړي. چه په دې مشک کې به اوپه جمع کوو. اوپه خجربه نې بازار ته اورو. اوچه کومې پيسې ملاويږي. هغه به د دواړو په مينځ کې

به شریکه وی) نوله صحیح کیږي شرکت (په گټه کې) اوگټه ټوله دهغه چا لپاره ده چې اوبه نې راوبستي دي اوبه ده (مستسقی) باندې کرایه دمثل د قجر وجه فساد الشركة > اوهرچه فساد دشرکت دي. د امله د منعقد کیدو ددې (شرکت) په محفوظ کولو د مباح خیزاوهغه (مباح خیز) اوبه دی. (اووړاندې په تفصیل سره تیرشو. چه په مباح خیز کې شرکت نه صحیح کیږي،

وجه وجوب الاجر > اوهرچه وجوب د مزدورې دې (دقچر د مالک لپاره که مستسقی دمشک خاوند وی. او د مشک د خاوند لپاره که مستسقی د قچر مالک وی. نومزدورې پرې ځکه واجبېږي) چې مباح خیزکله چې اوگرځي ملک لپاره د محفوظ کونکي اوهغه (محفوظ کونکې په دې مقام کې) مستسقی دي. اویقیناً ده (مستسقی) واخستې منافع د ملک دغیراوهغه (ملک دغیر) قچر دې (که مستسقی مالک د مشک وی) اویا مشک دې (که مستسقی مالک د قچرو) په عقد فاسد سره (ځکه) چې په مباح خیز کې د شرکت عقد فاسد وی) نولازمېږي په ده (مستسقی) باندې مزدورې دهغې (قچر یا مشک)

په شرکت فاسد کې دجټې د ویش معیار

(وَكُلُّ شَرِكَةٍ قَاسِدَةٌ قَالَتْ بَعْضُ الْمُؤَلِّمِينَ فِيهَا عَلَى قَدْرِ الْمَالِ، وَيَبْتَطُلُ شَرْطُ التَّفَاضُلِ)

ترجمه و تفویح > اودا یوه قاعده ده. چه هر شرکت چې فاسد وی. نوگټه به په هغې (شرکت فاسده) کې په اندازه د مال وی. (چه دچا څومره مال وی. نو دهغې په مناسبت سره به هغه گټه اخلی) اویا بطل به وی شرط د زیادت (یعنی که په شریکینو کې دیو لپاره د زیاتې گټې شرط کیځودې شوې وی. نو دغه د تفاضل شرط به باطل وی. بلکه هریوته به دهغه د مال په تناسب سره گټه ملاوېږي) دلیل > ځکه چې گټه په دې (شرکت فاسده) کې تابع وی د مال نواندازه کولې به شی (گټه) په اندازه د مال سره (نوجه څومره مال وی. دهغې په تناسب سره به گټه وی)

نظيره > نکه څنگه چې گټه تابع وی د تخم په مزارعت کې (یعنی په پټی کې چې کوم تخم کرلې شی نومثلاً چې د یوکس یوسیر تخم وی. اود بیل کس دوی (دوه) سیره تخم وی. نو کوم پیداوار چه اوشی. په هغې کې به د دوی (دوه) سیره تخم مالک لپاره دوی (دوه) برخې وی. اود یوسیر تخم مالک لپاره به یوه برخه وی) اوزیادت (دگټې) استحقاق راتلود هغې (زیادت) په مقرر کولو سره (چه د عقد په اول کې د تفاضل شرط اولگولې شی) اوفاسد شو عقد (د شرکت) نوباقی پاتی شو استحقاق (دگټې) په اندازه د راس المال باندې (یعنی که د شرکت د عقد په وخت کې دا شرط اولگولې شی. چه یوشریک ته به زیاته گټه ملاوېږي. نو دا جائز ده. خوچونکه دلته عقد فاسد شو. نوکه په اول کې د تفاضل شرط هم لگولې شوې وی. نو هغه باطل شو ځکه چې عقد فاسد شو. نو اوس به گټه د شرکت دعام قانون مطابق تقسیمولې شی. یعنی چې دچا څومره مال وی. دهغې په اندازه به هغه ته گټه ملاوېږي)

د شرکت په مراب یا په اندازه سره د شرکت بطلان

(وَإِذَا مَا اتَّخَذَ الشَّرِيكَانِ أَوَازًا تَدَوَّلَ بَيْنَهُمَا الْحَرْبُ بَطَلَ الشَّرِكَةُ)

ترجمه و تفویح > اولکله چې مرشی یو د شریکینو ځنی اویا مرتد شی اولازشی دار الحرب ته نوباطل شو شرکت دلیل > ځکه چې دا (شرکت) متضمن دې وکالت لره اوضروری دې دا (وکالت) ددې لپاره چې ثابت شی شرکت لکه څنگه چې وړاندې تیر شو. (یعنی گټه هله کیږي. چه شرکت راشی. او شرکت هله راځي. چه یوکس دبل په مال کې تصرف اوکړي. اود بیل په مال کې تصرف کول نه دي جائز مگر په وکالت اوبه ولایت سره، اودلته د شریکینو په مینځ کې خو ولایت نشته. نوموتعین شو وکالت) او وکالت باطلېږي

په مرگ سره اودغه شان چې لارشی سرې دار الحرب ته په حالت دارتداد کې (یعنی مرتد شی) څکه چې دا (ارتداد) پشان د مرگ دې (یعنی ارتداد حکمی مرگ دې) هم دا وجه ده چې کله سرې مرتد شی، نودده میراث دده په مسلمانانو وارتانویاندې تقسیمولې شی. حالانکه دې ژوندې وی څکه چې ارتداد دحکم په اعتبار سره مرگ دې. نو لکه څنگه چې د حقیقی مرگ نه روسته میراث تقسیمولې شی، دغه شان د ارتداد نه روسته چې دا حکمی مرگ دې هم میراث تقسیمولې شی.

د شریک د مال نه د زکاة ورکولو عدم جواز

وَلَيْسَ لِوَاحِدٍ مِنَ الشَّرِيعِينَ أَنْ يُؤْذِيَ زَكَاتَ مَالِ الْآخَرِ إِلَّا بِأَذْنِهِ،

ترجمه او تفسیر: «اونه دی جائز لپاره د یو د شریکینوچه ادا کړی زکاة د مال دبل (شریک) دلیل» څکه چې دا (ورکول د زکاة دشریک خپل) نه دې دجنس دتجارت څنې، یعنی دتجارت د مقتضیاتو نه دا نه دی. چه دمال شرکت زکاة دې هم ورکوی، بلکه دا دهریکس ذاتی مسئله ده. دشرکت سره نې څه تعلق نشته.

فَإِنْ أَذِنَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ لِصَاحِبِهِ أَنْ يُؤْذِيَ زَكَاتَهُ، فَإِنْ أَذَى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ قَائِلًا نِيَّ ضَامِنٌ عِلْمٌ بِأَدَاءِ الْأَوَّلِ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ، عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ. (١)

ترجمه او تفسیر: «که چیرته اجازت کړې وهریکس ددواړو نه خپل شریکوال ته چې ادا کوی زکاة د مال دده (آمی نواد) کړوهریو د دواړو شریکینو نه (یعنی یوکس خپل زکاة په خپله هم ادا کړو. اودهغه وکیل هم ادا وکیل چې شریک دې. هغه هم ادا کړو) نو دوئم (چه مامور دې) ادا کونکې ذمه وار دي که هغه ته د اول (آمی دادا) کولو علم وی او که نه، په نیز دمام ابوحنیفه رضی الله عنه

وَقَالَا: إِنْ لَمْ يَعْلَمْ لَمْ يَضْمَنْ

ترجمه و تفسیر: «اوصاحبین هغه وانی... که د اول (آمی) د ادا کولو علم ورته نه وی. او ادا نې کړی. نو په دوئم (مامون) به ذمه واری نه راځی (او که پته ورته وی. چه زما شریکوال دخپل مال زکاة ادا کړې دي. اویا هم دې دهغه دمال زکاة ورکړی. نوپه دې صورت کې ضامن دې) صوره الاداء معا» اودا (وجوب د ضمان په بل شریک باندې) په هغه صورت کې چې ورکړې نې وی زکاة په تعاقب سره (یعنی یوکس اول زکاة ورکړې وی او بل شریک دهغه نه روسته ورکړې وی) هرچه هغه صورت چې ادا کړی (هریکس زکاة) په یوځانې (وراندي روسته په کې نه وی) نوضامن دې هریوکس د شریکینو نه د برخې دخپل شریکوال (یعنی دده په ځانې چې دده انډیو الان زکاة ورکړې وی. نودې به ورته دخپل مال دحصبې زکاة ورکوی)

کِتَابُ الْمَضَارِبَةِ

ترجمه: «(دا) کتاب د مضاربت (په بیان کې) دې.

تفسیر: چرنکه مضاربت یو قسم شرکت دې د دې وجې صاحب د قدورئ د کتاب الشركة نه روسته مضاربت احکام بیانوي. معنی المضاربة لغة وشرعا: مضاربت په لغت کې د،، ضرب فی الارض،، نه مفاعله ده. معنی نې ده. په

(١) القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمه الله في التوضيح (٣٨٥/٣) وشرح الولاية (٣٤٩١٢) وكر (ص، ٢٠٤) وشرح عقود

(ص، ٨٣) نفلا عن القول الرابع (٥١٨١١)-

زmkه گرخیدل، او گشت کول. دې عقد ته مضاربت څکه وائی. چه مضارب د نفع حاصلولو لپاره په اکثره زمکه گرخی، او پخپل سعی او کوشش سره د نفع مستحق کیږی. اهل حجاز دې ته مقارضه او قراض هم وائی. څکه چې د قرض معنی قطع (پریکول) ده. او صاحب مال خپل څه مال کت کوی. او مضارب ته یې ورکوی.

د مضاربت تعریف

الْمُضَارَبَةُ عَقْدٌ مَضَارِبَتِ داسې عقد دې. عَلَى الشَّرِكَةِ بِمَالٍ مِنْ أَحَدِ الْجَانِبَيْنِ (چې دا د یو اړخه مال سره شرکت باندې واقع کیږی. وَتَمْلِكُ مِنَ الْآخَرِ) او نفع د یو اړخه مال اود دوهم اړخه کار کیدلو سره مستحق کیږی.

تفصیل: په اصطلاح د شرع کي مضاربت هغه عقد ته وائی. په کوم چې د یو د اړخه مال وی. اود دوهم د اړخه عمل وی. او په نفع کي دواړه شریک وی. د چا د اړخه چې مال وی. هغه ته رب المال اود چا د اړخه چې عمل وی. هغه ته مضارب وائی. او کوم مال چې ورکړې شی. هغې ته مال مضاربت وائی. د ذکر شوی صورت نه بغیر مضاربت نه کیږی. تردې که د پوره نفع شرط د رب المال لپاره وی. نو مضارب به مستبضع وی. (بضاعت کونکي) یعنی عقد مضاربت به نه پاتې کیږی بلکه عقد بضاعت به وی. او مضارب به د رب المال په حق کي محسن شمارلې کیږی. او که کل نفع مضارب لپاره شرط وی. نو دا به مست قرض وی. گویا ده د رب المال نه مال د قرض په طور اخستی دې.

(وَلَا تَصِحُّ الْمُضَارَبَةُ إِلَّا بِمَالٍ الَّذِي يَبْنِيَانِ الشَّرِكَةَ تَصِحُّ بِهِ) او مضاربت نه صحیح کیږی. خو په هغه مال سره په کوم چې مونږ بیان کړل چې په کوم سره چې شرکت صحیح کیږی.

تفصیل: مضاربت دهغه مال نه صحیح کیږی. په کوم سره چې شرکت صحیح کیږی اودا د شیخینو هغه په نیز دا دې. چه راس المال دراهمو او دنانیر وی.

د مضاربت شرطونه

(وَمِنْ شُرُطِهَا مَضَارِبَتِ د شرطونو نه دا هم دې. أَنْ يَكُونَ الزَّيْرُ يُنْتَهَبُ مَتَاعًا چې نفع په دې دواړو کي مشترک وی. لَا يَسْتَعَيُّ أَحَدُهُمَا مَنَّهُ ذَرَاهِمُ مَتَاعًا) چې په دوی کي هیڅ څوک د نفع متعین دراهمو نه مستحق نه وی.

تفصیل: د مضاربت د صحت لپاره د دواړو په مینځ کي د نفع عام او شائع کیدل. مثلاً نیم په نیمه یا دریمه برخه کیدل شرط دی. مطلب دادې. چه په دوی کي یوکس لپاره په نفع کي د معلومو دراهمو استحقاق پکار نه دې. **دلیل:** څکه چې په داسې شرط سره ددوی په مینځ کي شرکت ختمیږی. حالانکه د شرکت کیدل ضروری دی.

د مضاربت بعضی نور شرطونه

وَلَا يَدْأَنْ أَنْ يَكُونَ الْمَالُ مُسَلَّمًا إِلَى الْمُضَارِبِ او ضروری ده. چه مال مضارب ته اوسپارلې شی. وَلَا يَنْبَغِي لِرَبِّ الْمَالِ فِيهِ چې په دې کي د مالک قبضه نه وی.

تفصیل: د مضاربت د صحت لپاره دا هم ضروری ده. چه مضارب ته راس المال پوره طور باندې اوسپارلې شی. اود رب المال په دې کي هیڅ قسمه قبضه د تصرف نه وی.

دلیلہ > خک کہ مال د مضارب پہ قبضہ کی امانت وی، نو لکہ خنکہ چي مال د ودیعت مودع تہ حوالہ کول ضروری دی. دغه شان مضارب تہ راس المال سپارل ضروری دی.

د مضارب بعضی نور شرطونه

(فَإِذَا صَحَّتِ الْمُضَارَبَةُ مُطْلَقَةً كَلَهُ فِي مَضَارِبِ مطلق اوساتلی شی. جَازِلٌ لِّلْمُضَارِبِ أَنْ يَبِيعَ وَشَتْرِي نو جائز دی، مضارب لپاره اخستل او خرڅول، وَّاسَافِرٌ کول، وَبِضَاعَتِ باندې ورکول، وَّيُكِيلُ او وکیل کول،

تفہیم > ددې ځانې ته د هغه امورو بیان دې، کوم چي مضارب لپاره جائز یا ناجائز دی. نو که عقد مضارب یو مکان یا زمان (یو ځانې یا یو مودې) پورې او یو خاص تصرف سره مقید نه وی، بلکه مطلق وی. نو مضارب لپاره هغه واره امور جائز دی. کوم چي د تاجرانو (او سوداگرو) رواج (او عادت) وی. لکه لاس په لاس، یا په قرض اخستل خرڅول (د آتمه ثلاثه په نیز بې اجازه تہ قرض نشی خرڅولې)، سفر کول، د بضاعت په طریقہ مال ورکول، وکیل کول،

دلیلہ > خک چي دا واره امور د سوداگرو په نیز عام عادت دې. اود تاجرانو په سلسله کي ددې ضرورت واقع کیږي. اود مضارب مقصد هم دادې. چه نفع حاصل شی. اودا تجارت نه بغیر نه کیږي. نو مذکورہ عقد به د تجارت ټولو اقسامو تہ شامل وی.

د مضارب لپاره بل کس ته مضارب باندې د مال ورکولو حکم

وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَذْفَقَ الْمَالَ مُضَارِبًا اونه دی جائز د ده دپاره چي ورکړي چاته مال په مضارب سره إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ رَبُّ الْمَالِ فِي ذَلِكَ مگر دا چي اجازت ورکړي. هغه ته مالک، په دې کسې اَوْ يَقُولَ لَهُ أَغْمِلْ بِرَأْيِكَ یا اوواڼي. چه د خپلې رائي مطابق کار کوه.

تفہیم > مضارب ته دا اختیار نشته. چه بل کس ته مضارب باندې مال ورکړي. مگر دا چي د رب المال د اړخه ددې صریحی اجازت وی. یا دې پخپلې رائي سره د کار کولو اختیار مند وی. **دلیلہ** > وجه داده. چه دواړه مضارب تونه قوت کي برابر دی. او شی خپل مثل ته متضمن نه وی. نو د رومبي مضارب په ضمن کي به دوئم مضارب نه راځي.

سوال > یو مستعیر، مستعار شی بل کس ته عاریت باندې، مستاجر بل کس ته اجاره باندې ورکولې شی. او عید مکانب خپل غلام مکانب کولې شی. او عید ماذون خپل غلام ته اجازت ورکولې شی. حالانکه دا واره په قوت کي د یو بل مثل دی؟

جواب > دلته خبره هغه تصرف کي ده. کوم چي د نیابت په طور وی. او ذکرشوی تصرفات د مالیت په حکم سره دی. د نیابت په حکم سره نه دی. خک چي مستعیر د منفعت مالک، او مکانب د قبضی په لحاظ سره آزاد شو. په خلاف د مضارب، چي هغه د نیابت په طریقہ عمل کوي. خک چي مضارب کي د وکالت معنی وی. او وکیل چي د کوم کار لپاره وی. هغې کي دوئم کس نشی وکیل کولې. دغه شان مضارب بل کس نشی مضارب کولې. په خلاف د ودیعت ایخودلو، یا د بضاعت ورکولو، چه دا جائز دی. خک چي دوی کي هر یو د مضارب نه کم دې. نو هغه به دې ته گډ وی.

(وَأَنْ خَصَّ لَهُ رَبُّ الْمَالِ التَّعَرُّفَ فِي بَلْغِ بَعْضِهِ كَه تَخْصِصِ او کړو. مالک د تصرف، په یو خاص ښار اَوْ فِي سِلْمَةٍ بَعْضِهَا متعین اسبابو کي، لَمْ يَحْزَلْهُ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنْ ذَلِكَ) نو مضارب ته دې نه تجاوز کول جائز نه دی د هغې خخه

تصريح که رب المال د تجارت لپاره يو خاص ښار يا يو خاص اسباب (سامان) متعين کړو نو مضارب لپاره ددې خلاف کول جائز نه دی.

دليله ځکه چې مضارب کوم چې مال کي د تصرف کولو مالک کيږي. هغه د رب المال په سپارلو سره کيږي. او رب المال سپارل دي ذکر شوی امورو سره خاص کړی دی. چه دا د فائدي نه خالی نه دی. ځکه چې تجارت په اختلاف د خايونو او سامانونو سره مختلف وي. په دې وجه مضارب ته ددې سپارلو خلاف کول جائز نه وی.

د معین وخت تیریدلو نه روسته د مضاربیت حکم

(وَكَيْفَ لَكَ اِنْ وَقَّتَ الْمُضَارِبُ وَمَدَّةً يَحْتَسِبُ جَا زِدْغَهُ شَانَ كَه مَضَارِبَتِ لِهَارِه نِي مَحْدُود وَخْتِ مَتَعِين كِرُو. او موده معینه نو دا جائز ده وَيَطْلُ الْعَقْدُ يَحْتَسِبُ) نو د مودې په تیریدلو سره به عقد باطلیږي.

تصريح د ترجمې نه مطلب ښکاره دي

دلائله ① ځکه چې دا توکيل دې نو کوم (مودې) سره نې چې موقت کړې دي. هم هغې پورې به وی. او توقيت مفید هم دي.

② او ځکه چې دا د يوې زمانې قيد دي. نو د نوع اود مقام د قيد پشان به وی.

مضارب لپاره د رب المال د قریبې رسته دار نه د اخستلو حکم

(وَلَيْسَ لِلْمُضَارِبِ اَنْ يَشْتَرِيَ اب رِب الْمَالِ وَلَا ابْنَهُ وَلَا مَنْ يَتَعَقَّقُ عَلَيْهِ او مضارب ته دا اختیار نشته. چه واخلې پلار د رب المال او نه خوښي د هغه او نه هغه خوک چې آزادېږي په هغه

تصريح که يو غلام د رب المال دی رحم محرم وی. يا ده قسم خوړلې وی. که زه فلانې غلام واخلم نو هغه آزاد دي. نو مضارب لپاره داسې غلام اخستل جائز نه دی.

دليله ځکه چې د مضاربیت عقد د نفع حاصلولو لپاره دي. او نفع حاصلولو هغه وخت کيدې شي. کله چې بار بار تصرف وی. اود ذکر شوی غلام په اخستلو کي دا خبره متصور نه ده. ځکه چې دا رب المال باندې آزادېږي.

توضیحه یعنی په دې وجه چې د ذکر شوی اخستلو په صورت کي تصرف ناممکن دي. مضارب کي د داسې شی اخستل نه داخليږي. کوم چې قبضه سره ملکیت کي رانشي. لکه د شرابو اخستل چې دا د مسلمان په ملکیت کي نه راځي. دغه شان د مردار په عوض دغه شی اخستل، چه دا بيع باطل ده. تردې چې کوم شی د مردار په عوض اخستې دي. هغه قبضي سره هم ملکیت کي نه راځي. په خلاف د بيع فاسد، چه دا د مضاربیت لاندې داخليږي. ځکه چې کوم شی نې د بيع فاسد په طور اخستې دي. دا د قبضي نه روسته خرڅولې شي. نو نفع حاصلول کوم چې اصل مقصد دي. هغه به حاصله شي.

قِيَانِ اشْتَرَاهُمْ که مضارب دوی واخستل گانَ مُشْتَرِيًا لِنَفْسِهِ نو خپل خان لپاره به اخستونکي وی. **دَوَاتِ الْمُضَارِبَةِ** مضاربیت لپاره به نه وی.

تصريح که غلام هم دغه شان غلام واخستلو. کوم چې رب المال باندې آزادېږي. نو دا اخستل به مضاربیت باندې نه وی. بلکه دي به خپل خان لپاره اخستونکي وی.

دليله ځکه کوم اخستل چې داسې وی چه مشتری باندې د هغې نافذ کول ممکن وی. نو هغه مشتری باندې نافذ کيږي. لکه مثلاً وکیل بالشراء که د مؤکل د حکم خلاف اوکړي. نو اخستل به هم په ده باندې نافذ وی.

د نفع په صورت کښې د رب المال د قریبې رتنه دار اخستلو حکم

(وَإِنْ كَانَ فِي الْمَالِ وَبَعْرُكَهُ بِه مال کي نفع وی. فليس لَهُ أَنْ يَشْتَرِيَ مِنْ يَتَقِي عَلَيْهِ) نو مضارب لپاره داسې سرې جائز نه دي. کوم چې ده باندې آزادېږي.

توضیح: که په مال کي نفع وی. نو مضارب له داسې غلام اخستل هم جائز نه دی. کوم چې د مضارب د اړخه آزاد شي. لکه مثلاً هغه غلام کوم چې د مضارب ذی رحم محرم وی.

دلیل: ځکه چې دې کي د مضارب برخه آزادېږي. او د صاحب مال برخه به یا فاسدېږي. د

امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز، یا به هغه هم آزاده وی. (د صاحبینو رحمته الله په نیز). په دې باندې معمولی شان تشریح سره داسې پوهه شه. چه هرکله مال مضاربت کي نفع شریکه ده. نو په دې کي د مضارب هم برخه ده. او هرکله چې ده خپل پلار یا زوی وغیره ذو رحم محرم واخستلو. نو هغه به دده د اړخه آزاد وی. خو په دومره اندازه څومره چې ده کي د مضارب برخه ده. اوس د صاحبینو رحمته الله په نیز به باقی هم آزاده وی. ځکه چې ددوی په نیز اعتناق کي تجزی نه کېږي. یعنی عتق کي ټکري نه جوړېږي. او د امام ابوحنیفه رحمته الله په نیز، چونکه عتق قابل تجزی دي. په دې وجه به مالک ته اختیار وی. چه غواړي آزاد دي کړي. او که غواړي. غلام باندې دي مزدوري کوي. او که غواړي. مضارب نه دي تاوان واخلي. (که هغه توانگر وی). بهر حال غلام ددې قابل پاتې نشو. چه خرڅ کړي شي. نو د مالک برخه ضائع شوه. او دا د مضارب د اخستلو په وجه اوشو. نو دده اخستل به جائز نه وي.

(وَإِنْ اشْتَرَاهُمْ أَوْ كَرَاهُمْ داسې خلکو اخستل. فَهِيَ مَالُ الْمُضَارِبَةِ) نو د مال مضاربت به ضامن وی.

توضیح: صاحب د قدوری فرمائي که مضارب دغه کسان واخستل کوم چې د رب المال په ملکیت کښې نه راځي بلکه آزادېږي نو په دې صورت کښې به مضاربت تاوان په مضارب باندې وی

دلیل: ځکه چې دې د غلام خپل خان لپاره اخستونکې شو. نو د مضاربت د مال وړ کولو به ضامن وی.

(وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الْمَالِ وَبَعْرُكَهُ بِه مال کي نفع نه وی. جَازَا أَنْ يَشْتَرِيَ لَهُمْ) نو دوی اخستل جائز دی.

توضیح: مذکوره حکم هغه وخت دي. کله چې په مال د مضاربت کي نفع ښکاره نه وي. نو مذکوره غلام مضاربت لپاره اخستل صحیح دی. د نفع ښکاره کیدلو نه مراد دادی. چه د غلام قیمت راس المال نه زیات وی.

دلیل: ځکه چې هرکله د غلام قیمت د راس المال برابر یا ددې نه کم وي نو په دې غلام کي به د مضارب ملکیت ښکاره نه وي. بلکه غلام به راس المال سره بوخت وي. نو که راس المال په پیل کي زر درهم وي. بیا لس زره شي. ددې نه روسته مضارب هغه غلام واخلي. کوم چې ده باندې آزادېږي. او دده قیمت زریا ددې نه کم وي. نو هغه به په ده باندې نه آزادېږي.

(فَإِنْ زَادَتْ قِيمَتُهُ بَعْدَ الْإِيجَابِ) که ددوی قیمت د اخستلو نه روسته زیات شي. عَتَقَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ) نو دهغې برخه به آزاده شي دهغوی نه.

توضیح: یعنی کوم وخت چې مضارب قرابتدار غلام اخستې وو. هغه وخت دده قیمت د راس المال برابر وو. خو روسته دده قیمت زیات شو. نو د مضاربت د برخې (حصې) په اندازه غلام آزاد وی.

دلیل: ځکه چې دې د خپل قرابت دار مالک شو.

(وَلَمْ يَفْتَحْ رَبُّ الْمَالِ شَيْئًا) او دې به د رب المال لپاره دهیڅ شی ضامن نه وي.

توضیح > خو مضارب باندې به د رب المال د برخې (حصې) ضامن نه وی. **دلیل** > ځکه چې د ملکیت په وخت غلام د مضارب په حرکت سره نه دي آزاد شوي، بلکه د مضارب اختیار نه بغیر د قیمت زیاتیدلو په وجه آزاد شوي دي. نو غلام به د رب المال د برخې (حصې) په قیمت کې سعایت کوي. (لأنه احتسبت ماله عنده)

صورت > ددې مسئلې صورت دادې، چه مثلاً د یوې ښځې میړه په تیره شوې زمانه کې د زید وینځي سره نکاح کړې وه، چه د هغې نه یو هلك پیدا شو، او هغه د خپلې مور پشان د زید غلام وو، بیا دې سړي مذکور ه آزادې ښځې سره نکاح او کړله، او دغه ښځې د زید نه د خپل میړه خوښې واخستلو. او هغه دده مالکه شوه، ددې نه روسته د ښځې انتقال اوشو، او هغې خپل میړه او یو روړ پریښولو، نو ترکه به دواړو کې نیم په نیمه مشترک وی، نو د هلك نیمه برخه د روړ په ملکیت کې او نیمه د میړه په ملکیت کې راغلله، خو هلكه چونکه د میړه خوښې دې په دې وجه هغه په ملکیت کې راتلو سره فوراً پخپل پلار باندې آزاد شو، اوس به پلار د خپلې ښځې د روړ لپاره د هېڅ شئ ضامن نه وی، ځکه چې آزادول دده اختیاری فعل نه دی، بلکه میراث کوم چې خدای حکم دي. د هغې په وجه ملکیت ثابت شو، او په ملکیت ثابتیدلو سره به دې حکماً آزاد وی، نو پلار به دې دواړو خبرو کې بې قصوره دي.

(وَلَوْ سَمِعْتُ الْمُتَعَقُّ لِرَبِّ الْمَالِ فِي قِيَمَةِ تَصْيِيهِ مُنْهُ) او غلام به رب المال لپاره دده برخې (حصې) په اندازه قیمت کې سعایه (مزدوری) کوي.

توضیح > غلام به د رب المال د حصې په قیمت کښې سعی کوي، او بیا به غلام پوره آزاد شی، مثلاً مضارب په پنځه زره روپڼ کې غلام اخستی وو، او د هغې قیمت شپږ زره روپڼ شو، نو په زرو روپو کښې به پنځه سوه نفع د رب المال شی، او پنځه سوه نفع به د مضارب شی، نو اوس د مضارب چې کومه حصه ده، هغه به آزاده شی، نو د غلام په قیمت کښې چې شپږ زره روپڼ دي، به دې کې به د پنځه سوو حصه آزاده شی، باقی د پنځه نیم زرو روپو حصه به د رب المال وی، نو غلام به پنځه نیم زره روپڼ اوگتی او رب المال ته به یې ورکړی، او بیا به هغه پوره آزاد شی. **دلیل** > او غلام به سعی ځکه کوي، چې د رب المال مالیت دده سره بند شو، د آزادۍ په وجه نو لازماً به غلام د رب المال مالیت هغه ته پوره کوي.

د رب المال د اجازت نه بغیر د مضارب په مضاربت باندې د مال ورکولو حکم

وَإِذَا دَفَعَ الْمُضَارِبُ الْمَالَ مُضَارَبَةً عَلَى غَيْرِهِ كُلَّهُ، چې مضارب چاته په مضاربت باندې څه مال ورکړي. وَلَمْ يَأْذَنْ لَهُ رَبُّ الْمَالِ فِي ذَلِكَ، حالانکه ده ته رب المال ددې اجازت نه وو ورکړي. لَمْ يَعْظَمَنَّ بِالذَّاعِرِ، نو صرف په ورکولو سره به ضامن نه وی. وَلَا يَتَعَرَّفُ الْمُضَارِبُ النَّاسِي أَوْنَهُ، د مضارب ثانی په تصرف کولو سره، حَتَّى يَرْبِعَ، تردې چې نفع حاصل کړي. فَمَا أَذَارِبَهُ، نو هرکله چې ده نفع حاصله کړله. هَمِّنَ الْمُضَارِبُ الْأَوَّلُ الْمَالَ لِرَبِّ الْمَالِ، نو اول مضارب به د رب المال لپاره د مال ضامن دی.

توضیح > مضارب د رب المال د اجازت نه بغیر بل یو کس ته مضاربت باندې مال ورکړو، نو مضارب اول باندې به صرف په مال ورکولو سره ضامن نه لازمیږي، بلکه هله به په ده باندې ضمان راځي چې مضارب اول په کښې عمل هم اوکړي او گټه هم اوکړي که گټه ئې نه وی کړې، نو بیا پرې هم ضامن نه لازمیږي او

چې گټه او کړۍ نو بیا پرې ضمان لازمېږي. امام حسن د امام ابو حنیفه نه دا روایت کړې دي. (١)
دلیل ٤ امام صاحب رحمته الله علیه (په دلیل کي) فرماني. چه د عمل نه وړاندې مال ورکول ایداع ده. اود عمل نه
 روسته ایضاح ده. او مضارب لپاره په دواړه طریقه د ورکولو حق دي. نو نه به ایداع سره ضمان کیږي. او
 نه په ایضاح سره. نو هر کله چې مضارب ثاني ته نفع حاصل شي. هغه وخت به ضمان وي. ځکه چې اوس
 په مال کي د مضارب ثاني شرکت ثابت شو.

ملک الصاحبین: - اوصاحبین فرماني چې په مذکوره صورت کښې که مضارب ثاني ته نفع حاصله شي
 او که حاصل نشي. ظاهر الروایه هم دادي. (قیل وبه یفتی). (٢)
دلیل ٥ د مضارب ورکول په حقیقت کي ایداع ده. مضارب لپاره به دا هغه وخت وي. کله چې د
 مضارب ثاني د اړخه عمل اوموندې شي.

د نیمې نفع د مضارب په دریمه برخه باندې بل کس د مضارب لپاره ورکولو حکم

(وَإِذَا دَقَّ إِلَيْهِ مُضَارِبٌ بِالنِّصْفِ مَالَك مَال د نصف نفع په مضارب باندې ورکړو. فَأُذِنَ لَهُ أَنْ يَدْفَعَهَا
 مضارب نو بل کس ته نې په مضارب باندې د ورکولو اجازت ورکړو. فَدَفَعَهَا بِالنِّصْفِ جازنو هغه بل
 چاته په دریمه برخه د نفع په مضارب باندې مال ورکړو. نودا جائز ده. فَإِنْ كَانَ رَبُّ الْمَالِ قَالَ
 لَهُ نُوَكِّلُكَ مَالَك مضارب اول ته دا ونبلي وي. عَلَى أَنْ مَا زَوَّقَ اللَّهُ فَبَيْنَنَا نِصْفَانِ چې کومه نفع
 الله درکوي. هغه به مونږ دواړو کي په نیمه وي. فَلَرَبِّ الْمَالِ نِصْفُ الرِّبْحِ نو مالک لپاره به نیمه نفع
 وي. وَلِلْمُضَارِبِ الثَّانِي ثُلُثُ الرِّبْحِ او دوئم مضارب لپاره به دریمه برخه نفع وي. وَلِلْأَوَّلِ السُّدُسُ) او
 مضارب اول لپاره به شپږمه برخه وي.

توضیح: مضارب د رب المال په اجازت دوئم سړی ته په مضارب بالثلث باندې مال ورکړو. حالانکه
 رب المال مضارب اول سره دا فیصله کړې وه. چه کومه نفع الله درکوي. هغه به زمونږ په مینځ کي نیم په
 نیمه وي. نو رب المال ته به ددې شرط په وجه د کل نفع نصف ملاوېږي. او مضارب ثاني ته به یو ثلث
 (دریمه) ملاوېږي. ځکه چې مضارب اول دده لپاره د کل نفع یو ثلث مقرر کړې وو. اوس باقی پاتې شو. یو
 سدس (شپږمه)، نودا به مضارب اول ته ملاوېږي. مثلاً مضارب ثاني ته شپږ درهمه نفع اوشوه. نو درې
 درهمه به رب المال ته ملاوېږي. او دوه به مضارب ثاني ته. او یو به مضارب اول ته ملاوېږي.
دلیل ٦ ځکه چې دوئم مضارب ته مضارب باندې مال ورکول صحیح شو. د مالک د طرفه، د هغه د
 اجازت په وجه، او مالک خپل ځان لپاره د کل نفع د نصف شرط لگولې دي. نو اول لپاره صرف نیمه
 پاتې شوه. نو دده تصرف به صرف هم دده برخې (حصې)، اړخ ته گرځولې شي. اوده په دې برخه کي د کل
 نفع د دریمې په اندازه دوئم مضارب لپاره شرط کړې دي. نو دده لپاره دکل دریمه شوه. نود شپږمې
 برخې (حصې) نه سوا هیڅ باقی پاتې نشو.

(١) د امام زفر رحمته الله علیه په نیز صرف په مال ورکولو سره ضمان نه لازمېږي. که مضارب ثاني عمل اوکړي. او که
 او نکړي. دا یو روایت د امام ابو یوسف رحمته الله علیه نه هم دي. او آنمه ثلاثه رحمته الله علیه ددې قائل دي.

(٢) القول الرابع هو قول الصاحبين رحمته الله علیه كذا في رد المحتار (٤٥٣٤) وملقى الأمير (٤٥٣٣) وبدائع الصانع
 (١٤٥٦) وخلاصة الفتاوى (١٨٩٤) وجمع الأمير (٤٥٣٣) نقلا عن القول الرابع (٢١٠٢)

(وَإِنْ كَانَ قَالَ عَلَى أَنْ مَارَزَّكَ اللَّهُ أَوْ مَالِكٌ دَا وَنِيلِي وَي. چه کومه نفع تاته الله تعالى درکری فُهوینننا نَصْفَانِ هغه به مونږ دواړو کي نیم په نیمه وی. فَلِلْمُضَارِبِ الثَّانِي الثَّلَاثُو مَضَارِبِ اول لپاره به د کل نفع دریمه وی. وَمَا بَقِيَ بَيْنَ رَبِّ الْمَالِ وَالْمُضَارِبِ الْأَوَّلِ نَصْفَانِ) او باقی به د مالک او مضارب اول په مینځ کي نیم په نیمه وی.

توضیح > اوکه مالک مضارب اول ته په خطاب کي داسې اوونیل. چه (ما درمک الله فُهوینننا

نصفان) چې کومه نفع الله تعالى تاته درنصیب کړی. هغه زمونږ په نیز نیم په نیمه ده. یا نې داسې اوونیل چه (ما درمک هذا من شی ما کسبت فيه من کسب، ما درمک من شی ما صار لك فيه من ربح، فُهوینننا نصفان) او باقی مسئله پخپل حال وی. نو مضارب ثانی ته به یو ثلث ملاوړی. او باقی دوه ثلثه به د مضارب اول او رب المال په مینځ کي نیم په نیمه تقسیمېږی. نو په دې صورت کي به درې واړو ته دوه دوه درهمه ملاوړی.

دلیل > ځکه چې دلته رب المال د خان لپاره د نفع ددې مقدار نیم مقرر کړې دې. کوم چې مضارب اول ته حاصل شی. او هغه دلته کي دوه ثلثه دې. نو رب المال ته به ددې نصف یعنی یو ثلث ملاوړی. په خلاف د رومې مسئلې، چې هغې کي رب المال خان لپاره د کل نفع نصف مقرر کړې وو. او په دوئم صورت کي چې کوم څه نفع مضارب اول ته نصیب شوه. د هغې نیم شرط دې. نو په دواړو صورتونو کي چې کوم فرق دې هغه هم دادې.

(فَإِنْ كَانَ قَالَ عَلَى أَنْ مَارَزَّكَ اللَّهُ تَعَالَى أَوْ كَرِهَ رَبُّ الْمَالِ دَا وَنِيلِي وَي. چه کوم څه الله درکړی. قُلِي نَصْفُهُ هغې نیم زما دې. فَذَكَرَ الْمَالُ إِلَى أَخْرَجَ مُضَارِبَةً بِالنِّصْفِ نَوَاوِل (مضارب) دوئم ته په مضاربت سره په نیمه نفع مال ورکړو وَلِلثَّانِي النِّصْفُ نَوْنِیمه به د دوئم مضارب لپاره وی. وَلِرَبِّ الْمَالِ النِّصْفُ او د رب المال لپاره به نیمه نفع وی وَلَا شَيْءَ لِلْمُضَارِبِ الْأَوَّلِ) او مضارب اول لپاره به هیڅ نه وی.

توضیح > اوکه رب المال مضارب اول ته اوونیل. چه کوم څه الله درکړی. د هغې نصف زما دې. یا نې دا اوونیل. چه کوم څه زیادت اوشی. هغه زما او ستا په مینځ کي نیم په نیمه دې. او باقی مسئله پخپل حال وی. نو نیمه نفع به د رب المال وی. او نیمه به د مضارب ثانی وی. او مضارب اول ته به هیڅ نه ملاوړی.

دلیل > ځکه چې ده خپله نصف نفع مضارب ثانی ته ورکړله. او مالک علی الاطلاق زیاتیدلو کي نصف خپل خان لپاره شرط کړې دې. نو د مضارب اول، مضارب ثانی لپاره د نصف شرط کول به د اول (مضارب) پوه برخې (حصې) اړخ ته راجع کېږی. نو دوئم مضارب لپاره به د نیمې نفعې د شرط په بناء، نیمه نفع وی. او مضارب اول به مفت کی اوځی.

(وَإِنْ شَرَطَ لِلْمُضَارِبِ الثَّانِي ثَلَاثِي الرِّبْحِ أَوْ كَرِهَ رَبُّ الْمَالِ دَا وَنِيلِي وَي. چه کومه نفع تاته الله تعالى درکری فُهوینننا نَصْفَانِ هغه به مونږ دواړو کي نیم په نیمه وی. وَلِلْمُضَارِبِ الثَّانِي ثَلَاثُو مَضَارِبِ اول لپاره به د کل نفع دریمه وی. وَمَا بَقِيَ بَيْنَ رَبِّ الْمَالِ وَالْمُضَارِبِ الْأَوَّلِ نَصْفَانِ) او باقی به د مالک او مضارب اول په مینځ کي نیم په نیمه وی.

توضیح > اوکه مضارب اول مضارب ثانی لپاره د نفع د دوه ثلث (په دریو کي د دوه حصې) شرط

او کړو. نو نیمه نفع به د رب المال وی. او نیمه به د مضارب ثاني وی. اوس به مضارب اول، مضارب ثاني ته د نفع یو سدس د خپل اړخه ورکړی. ځکه چې ده د دویم مضارب لپاره داسې شى شرط کړې دي. چه د هغې مستحق رب المال دي. نو د رب المال په حق کي به دده شرط نه نافذ کیږي.

دلیلله ۱ ځکه چې دې کي د رب المال حق تلفی لازمېږي. خو چونکه ده (په دریو کي) د دوه برخو نفع نوم اخستي دي. اودا تسمیه (نوم اخستل) پخپله صحیح دی. ځکه چې مسمی مقدار په داسې عقد کي معلوم شوې دي. د کوم چې دې مالک دي. او حال داچه مضارب اول د مضارب ثاني لپاره ددې خبرې ضمانت اخستي دي. چه هغه به ده ته ددې شرط موافق نفع ورسپاري. نو ددې ضمانت پوره کول به هم په ده لازم وی.

۲ او په دې وجه هم چې مضارب اول، مضارب ثاني ته د یو عقد په ضمن کي د هوکړه وړکړې ده. کوم چې د استحقاق سبب وی. نو مضارب ثاني به دده نه د نفع شپږمه برخه نوره اخلي.

د معزولئ او د وینې بیان اود مضاربت لپاره د وکالت حکم

(وَإِذَا مَاتَ رَبُّ الْمَالِ أَوْ الْمُضَارِبُ كُلُّهُ جِئَ مَضَارِبُ يَا رَبَّ الْمَالِ كِي د یو کس انتقال اوشی. بَقَلَّتِ الْمَضَارِبَةُ) نو مضاربت باطلېږي.

توضیح: او که رب المال یا مضارب مړ شي. نو مضاربت باطلېږي. ځکه چې د مضارب د عمل نه روسته مضاربت د توکيل په حکم کي وی. لکه څنگه چې په پیل د باب کي ذکر شو. وکالت د موکل یا وکیل په مرگ سره باطلېږي. او مضاربت هم د وکالت پشان دي. نو مضاربت به هم باطلېږي. او وجه به اصل کي داده. چه مضارب په مال کي تصرف کوي. نو د رب المال په اجازت سره شي کوي. لکه څنگه چې د وکیل تصرف د موکل په اجازت سره کیږي. او هرکله چې د رب المال انتقال اوشو. نو دده اجازت هم ختم شونود. غیر په مال کي به د هغه د اجازت نه بغیر تصرف جائز نه وی. دغه شان د مضارب په مرگ سره هم مضاربت باطلېږي.

دلیلله ځکه چې مضاربت په منزله د توکيل دي. اود وکیل مړ کیدل وکالت هم باطلوی. او وکالت د وکیل وارثانو طرف ته نه منتقل کیږي. نو هم دغه شان به مضاربت هم نه منتقل کیږي.

ملحوظ د شیخ اتقانی او علامه عینی رحمتهما وغیره په نیز د مضاربت توکيل کیدل، د اصل کلی په طریقه نه دی. بلکه په یو څو مسئلو کي د مضاربت او توکيل دواړو حکم مختلف دي.

۱ رومین مسئله داده. کومه چې شیخ الاسلام علاء الدین اسبجایی رحمته په شرح کافی کي د،، باب شراء المضارب وبيع،، لاندې ذکر کړې ده. چه مضارب یو غلام واخستلو. او بیا د عیب په وجه شي دا واپس کول او غوښتل. نو خرڅونکی دده نه د قسم مطالبه او کړله. چه دې په دې عیب باندې راضی شوې نه وو. او بله دا چې د کوم وخت نه مضارب دا اخستي دي. د هغه وخت نه تر اوسه پورې شي دا غلام د خرڅولو لپاره نه دې پیش کړي. او مضارب د قسم خورلو نه انکار او کړو. نو غلام به مضاربت باندې باقی پاتې وی. ځکه چې زیات نه زیات هم داده. چه دا معامله ابتدائی وی. او که ده دا په ابتداء کي اخستې وو. نو صحیح کیدله. هم دغه شان د عیب په وجه د غلام واپس کولو په صورت کي به هم صحیح وی. دغه شان که د عیب اقرار او کړو. بیا به هم د مضاربت په معامله غلام په ده لازم وی. په خلاف د وکیل، چې دې د شراء مالک نه دي. نو دده اقرار به صحیح نه وی.

۲ دویمه مسئله داده. کومه چې په شرح کافی کي د،، باب المضارب يدفع المال مضاربة،، لاندې ذکر ده. چه یوسې مضارب ته د مضاربت بالنصف په طور زر درهم ورکړل. او وې ونیل. (عمل فیہ برآیک)،،

یعنی په دې کې پخپله مرضی تجارت کوه، مضارب دغه مال بل کس ته د مضاربت بالثلث په طور ورکړو. هغه کار او کړو. او نفع نهې حاصل کړله. نو دوئم مضارب لپاره به دریمه برخه نفع وی. او مضارب اول لپاره به شپږمه برخه اود رب المال لپاره به نصف نفع وی. اوس که مضارب ثاني هم دا مال یو دریم کس ته په مضاربت باندې ورکړي. حالانکه مضارب ثاني ته دا ونیلي شوی وو. چه داصل فيه براینک یو وکیل نانی بل څوک وکیل نشی جوړولې. ځکه چې د وکیل اول ته ولایت د توکیل په اجازت سره ملاز شوې دي. او اجازت خاص طور باندې هم دده په حق کې دي. نو دا اجازت به د غیر په حق کې نه ثابتیږي. په خلاف د مضارب، چې ده ته دا ولایت د عقد شرکت په وجه حاصل شوې دي. ځکه چې ده ته د اصل فيه براینک، ونیلو په وجه علی الاطلاق د تجارت اجازت اوشو. نو د تجارت د ټولو اقسامو مالک شو. (وهذا نوع تجارة قبلك التقيض إلى غيره)

⑤ دریمه مسئله داده. چه هرکله وکیل ته د څه اخستلو نه وړاندې ثمن ورکړې شو. او هغه د اخستلو نه روسته دده سره هلاک شو. نو وکیل به د خپل موکل نه دوباره ثمن اخلي. اوس که دا هم هلاک شی. نو بیا به د موکل نه نه اخلي. په خلاف د مضارب چې دې په رب المال باندې بار بار رجوع کوي. تردې چې ثمن باع ته اورسیږي. وجه داده. چه وکیل خپل ځان لپاره تصرف کوي. په دې وجه ذمه داری هم په ده عائد لازم کیږي. خو ده چونکه ثمن د موکل په حکم سره ادا کړی دی. په دې وجه دې رجوع کولې شی. او هرکله ده یو ځل رجوع او کړله. نو کوم څه چې په ده باندې موکل لپاره واجب وو. هغه نهې واخستل. اود موکل ذمه بری شوه. نو ددې نه روسته رجوع نشی کولې. په خلاف د مضارب، چې دې مال خپل ځان لپاره نه اخلي. بلکه مضاربت لپاره نهې اخلي.

⑥ څلورمه مسئله داده. چه مضارب په مال مضاربت سره څه سامان واخستلو. او رب المال دې د مضاربت نه

معزول کړو. نو دده معزول کول به گټور نه وی. اگرچه مضارب ته ددې علم اوشی. په خلاف د وکیل، چه که ده ته د معزولۍ علم اوشی. نو دې معزول کیږي. وجه داده. چه په ذکر شوی حالت کې حق د مضاربت دې اسبابو سره تړلې شوې دي. چه نفع حاصل شی. چه ددې حقدار مضارب هم دي. اود وکیل هیچ حق ددې سره متعلق نه دي.

⑦ پنځمه مسئله داده. که رب المال مرتد شی. او دارالحرب ته لاړ شی. ددې نه روسته مسلمان شو. او واپس راغی. نو دې پخپل حال مضارب پاتې وی. په خلاف د وکالت، چې هغه د مرتد کیدلو نه نه پاتې کیږي. لکه چې عنقریب (نیز دې) راروان دي.

د رب المال د مرتد کیدلو حکم

(وَإِذَا رَجَعَ رَبُّ الْمَالِ عَنِ الْأَسْلَافِ) او که رب المال د اسلام نه واوږیدلو. العیاذ بالله (وَلَحِقَ بِدَارِ الْحَرْبِ) او په دارالحرب کې ملاز شو. بَطَلَتْ الْمَضَارِبَةُ بیا هم مضاربت باطل شو.

توضیح: که رب المال، معاذالله، مرتد شی. او دارالحرب ته لاړ شی. (او قاضی د هغه د دارالحرب کې د ملاویدلو حکم اوکړي). بیا به هم مضاربت باطل وی.

دلیل: ځکه چې ددې په وجه دده املاک زائل کیږي. او وارثانو طرف ته منتقل کیږي. او دده هر قسمه وینځې او مدب غلام آزادېږي. نو دا دده د مرګ په مرتبه کې شو.

د مضارب د معزول کیدلو صورتونه

(وَأَنْ عَزَلَ رَبُّ الْمَالِ الْمُضَارِبَ كَهَرَبِ الْمَالِ مُضَارِبٍ مُعْزُولٍ كَرِهَ وَكَلَّمَ تَعْلَمُ بِعَزْلِهِ أَوْ هَفَهُ د خپل خان معزول کولو خبر اونسو. حَتَّى اشْتَرَى وَيَا تَرَدَّى چې هغه اخستل او خرڅول او کرل. فَتَصَرَّفَهُ جَائِزًا) نو د هغه تصرف جائز دی.

توضیح: د مضارب د معزول کیدلو دوه صورتونه دي. ① رب المال مضارب معزول کړو. خو مضارب ته د خپل خان معزول کیدلو خبر نه وي. هغه اخستل او خرڅول او کړی. ② رب المال مضارب معزول کړو. په داسې حال کې چې راس المال نقدی (دراهم یا دنانیر) وي.

مسئله: که رب المال مضارب معزول کړو. او مضارب ته د خپل خان معزول کیدلو خبر اونسو. تردې چې هغه اخستل او خرڅول او کرل. نو د هغه تصرف جائز دی.

دلیل: ځکه چې هغه د رب المال د اړخه وکیل دی. او وکیل قصداً معزول کول دده په علم باندې موقوف وي. نو مضارب به هم د علم کیدلو نه بغیر نه معزول کیږي. ځکه چې دا عزل قصدي دی. چه دا په علم باندې موقوف وي. چه ددې دلیل شرعی او امر او نواهی دی. د عزل قصدي قید ددې لپاره دی. که یو سړي د غلام اخستلو لپاره وکیل کړو. بیا موکل هغه غلام پخپله خرڅ کړو. نو وکیل معزول کیږي. که هغه ته علم وي. او که نه وي.

(وَأَنْ عَلِمَ بِعَزْلِهِ أَوْ كَهَرَبِ الْمَالِ مُعْزُولٍ كَرِهَ وَكَلَّمَ تَعْلَمُ بِعَزْلِهِ أَوْ هَفَهُ د خپل خان معزول کیدلو معلوم وي. وَالْمَالُ عُزُوفٌ فَيُيَدُّ بِهِ داسې حال کې چې مال اسباب دي. دده په لاس کښې. فَلَهُ أَنْ يَبْعَهُنَّ هَفَهُ خَرْخُولِي شَى. وَلَا يَنْتَفِعُ الْعَزْلُ مِنْ ذَلِكَ) معزول کیدل به ددې نه مانع نه وي.

توضیح: کله چې رب المال مضارب قصداً معزول کړو. او مضارب ته خبر اوشو. نو اوس د دوه حالتو نه خالي نه ده. ① یا به خوده سره مال مضاربت اسباب وي. ② یا به نې خرڅ کړې وي. او وازه به نقد شوې وي. نو که اسباب وي. نو مضارب ته اختیار دي. چه اسباب خرڅ کړي. دده معزول کیدل به د اکثر و اهل علمو په نیز د بیع نه مانع نه وي.

دلیل: ځکه چې نفع کې دده حق ثابت شوي دي. چه دا به په ویش سره ښکاره کیږي. او ویش په جدا کولو باندې مبنی دی. یعنی په دې چې کل مال به هغه وخت نقد وي. کله چې اسباب خرڅ کړې شي. نو ددې خرڅولو اود مال نقد کولو اختیار دي. (نو په دې مسئله کې د مضاربت حکم د وکیل خلاف دی). بیا کله چې د رب المال د مضارب معزول کول، دده د خرڅولو نه مانع نشو. نو مضارب نقد یا قرض چې څنگه غواړي. خرڅولې شي. تردې که رب المال د قرض خرڅولو نه منع کړو. نو دده منع کول به هیڅ څنګور نه وي.

(لَمْ لَا يَجُوزُ بِأَيِّ دَدٍ بِه قِيمَتِ سِرِّهِ شَى اخْتِصَلَ جَائِزٌ نَهْ دَى. أَنْ يَشْتَرِيَ بِمَنْعِيَا شَيْئًا آخَرَ) چې د دې په پیسو باندې بل څیز واخلي.

توضیح: هر کله چې اسباب خرڅ کړي. او مال (قیمت) نقد شو. نو اوس د اسبابو په قیمت بل څه شى اخستل جائز نه دی.

دلیل: ځکه چې د اسبابو خرڅولو اړتیا د راس المال د معرفت لپاره وو. په دې وجه معزول کیدلو اثر اونکړو. او د نقد کیدلو نه روسته دا اړتیا ختم شو. نو اوس به معزول کیدل خپل اثر کوی. او روسته به اخستل جائز نه وي.

د راس المال د نقدیت په موجودګۍ کې

د معزول کولو په صورت کې د تصرف حکم

فَإِنْ عَزَلَهُ أَوْ كَه داسې حال کې چې معزول کړو. وَرَأْسُ الْمَالِ دَرَاهِمُ أَوْ دَنَائِيرُ چې راس المال دراهم یا دنانیر (نقد) دی. وَقَدْ نَصَّتْ لَمْ يَزَلْهُ أَنْ يَتَصَرَّفَ فِيهَا) نو اوس په دې کې تصرف کول جائز نه دی.

توضیح: او که رب المال مضارب په داسې حال کې معزول کړو. چه سامان خرڅ شوې وو. او واره نقد شوې وو. نو په دې کې به مضارب ته د تصرف اختیار نه وی
دلیل: ځکه چې اوس د معزول په موثر کیدلو کې د مضارب د حق باطل کیدل نه دی. نو د تصرف هیڅ ضرورت نشته.

د رب المال او مضارب جدا کیدلو بیان

(وَإِذَا افْتَرَقَا که دواړه جدا شو. وَفِي الْمَالِ ذَيُونٌ په داسې حال کې چې مال کې قرض وی. وَقَدْ رِبِيَ الْمَضَارِبُ فِيهِ) او مضارب په دې کې نفع حاصله کړله. أَجْبَرَهُ الْحَاجَمُ عَلَى أَقْضَاءِ الدَّيُونِ) نو قاضی به مضارب ددې قرضونو په طلب کولو باندې مجبوره کوی.

توضیح: که رب المال او مضارب دواړه د عقد فسخ کولو نه روسته جدا شی. او مال مضارب دواړو باندې قرض وی. او مضارب ته په تجارت کې نفع حاصل شوې وی. نو مضارب به د قرضدارانو نه په قرض وصولولو باندې مجبوره کولې شی.
دلیل: ځکه چې مضارب د اجیر پشان دي. او نفع د اجرت پشان ده. نو دې به په عمل پوره کولو باندې مجبوره کولې شی.

(وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ رِبٌّ لَمْ يَزَلْهُ إِلَّا قِضَاءُ) او که مضارب لپاره نفع نه وی. نو ده باندې تقاضا کول لازم نه دی.

توضیح: او که ده ته نفع حاصل نشوه. نو دې به نشی مجبوره کولې.
دلیل: ځکه چې دې صورت کې مضارب متبرع او محسن دي. او متبرع باندې جبر نشی کیدلې. بلکه ده ته به دا ونیلي شی. چه ته د قرض وصولولو لپاره رب المال وکیل جوړ کړه. چه د هغه حق ضائع نشی. ځکه چې کوم سرې د کومې معاملې عقد کوی. د هغه معاملې حقوق هم دې عاقد طرف ته راجع کیږي. نو دده وکیل جوړول یا وکالت قبول ضروری دی. چه د مالک حق ضائع نشی.

(وَيُقَالُ لَهُ) او مضارب ته به ونیلي شی. وَكُلَّ رَبِّ الْمَالِ فِي الْإِقْضَاءِ) چې تقاضی لپاره رب المال وکیل کړی.

توضیح: مضارب ته به او ونیلي شی. چه ته د قرض د مطالبې دپاره رب المال وکیل کړه. هغه به د قرضدارو نه د قرض مطالبه کوی.

دلیل: ځکه چې د عقد حقوق عاقد ته راجع کیږي نو دا ضروری ده چې رب المال به وکیل جوړ کړي او رب المال به وکالت قبول کړي. د دې دپاره چې د رب المال حق ضائع نشی.

د مضارب په مال کې د مال هلاکیدلو حکم

(وَمَا هَٰذَا مِنْ مَالِ الْمَضَارِبَةِ کوم څه چې د مضاربیت د مال نه هلاک شی. فَهُوَ مِنَ الرِّبِّ) نو هغه به د نفع

نه هلاک وی دُونَ رَأْسِ الْمَالِ) د اصل رقم نه به (هلاک) نه وی.

توضیح که د مال مضاربت څه برخه ضامن شی. نو دا به دفع نه جدا کولی شی. په دې سلسله کې اصل دادې. چې رب المال ته د راس المال رسیدلو نه وړاندې نفع نه ښکاره کیږي. صاحب د عنايه او علامه زيلعی رحمته الله علیه په دې باره کې دا حدیث نقل کړې دې. (قال النبی ﷺ مثل المؤمن کمثل التاجر لا یسلم دبحه حتی یسلم له راس ماله فکذا المؤمن لا یسلم له نوافله حتی تسلم له عزائمه) او قال فراتمه. «... نبی کریم ﷺ ارشاد فرمانيږي دې. چه د مؤمن مثال داسې دې. لکه سوداگر چې دده نفع صحیح سلامت نه وی. ترکومه چې دده اصل نفع صحیح سلامت نه وی. نو هم دغه شان مؤمن دې. چه دده نوافل صحیح سلامت نه وی. ترکومه پورې چې دده فرائض صحیح سلامت نه وی. «.

دلیل هلاکت د نفع نه د حسابولو دلیل دادې. چه راس المال اصل دې. او نفع تابع ده. ځکه چې د راس المال وجود د نفع نه بغیر ممکن او متصور دې. خو ددې عکس ممکن نه دې. او د اصل د حصول نه وړاندې د تابع هیڅ اعتبار نه کیږي. نو هرکله چې د اصل نه څه ضامن شو. نو ددې تکمیل به په تابع سره کولی شی. او هلاکت به تابع اړخ ته گرځولې شی. (لاستحالة بقائه بدون الأصل) لکه چې په نصاب د زکاة کې د شیخینو رحمته الله علیهم په نیز هلاکت د عفو مقدار اړخ ته راجع کولی شی.

(قَاتَ زَادًا لَكَ عَلَى الرِّبْعِ که هلاک شوې مال د نفع نه زیات شی. فَلَا ضَمَانَ عَلَى الْمُضَارِبِ فِيهِ) نو په مضارب باندې به په دې کښې تاوان نه وی. لِأَنَّهُ أَمِينٌ ځکه چې هغه خو امانتدار وو.

توضیح اوکه دومره مال هلاک شی. چه د نفع نه هم زیات وی. نو په مضارب به ددې هیڅ تاوان نه وی. **دلیل** ځکه چې هغه امین دې. نو ضامن نشی کیدلې. ځکه چې په شی واحد کې ددې دواړو په مینځ کې منافات دې.

(وَأِنْ كَانَ يَقْتَضِي مَرَاتِبَ الرِّبْعِ که دوی دواړه نفع تقسیموی. وَالْمُضَارِبُ عَلَى حَالِهَا حَالًا که مضارب پخپل حال باقی پاتې شی. ثُمَّ هَلَكَ الْمَالُ بَقْضِهِ أَوْ كُلُّهُ بِيَا بعض یا واره مال هلاک شو. تَرَادَّا الرِّبْعَانِ دواړه به نفع واپس کوی. حَتَّى يَسْتَوْفَى رَبُّ الْمَالِ رَأْسَ الْمَالِ تردې چې مالک پوره رقم وصول کړي.)

توضیح که رب المال او مضارب عقد مضاربت باقی ساتي. او نفع تقسیموی. بیا بعض مال یا پوره مال ضامن شو. نو نفع به واپس کولی شی. او راس المال به پوره کولی شی.

دلیل ځکه چې د راس المال وصولولو نه وړاندې نفع تقسیمول نه صحیح کیږي. ددې مطلب دادې. چه د قسمت او ویش نه وړاندې د ملک موقوف فائده کیږي. یعنی کوم څه چې راس المال لپاره اوبشکلي شوې دې. که هغه د فسخ په وخت باقی پاتې شی. نو په دې کې چې هر یوکس کوم څه اخستی دی. هغه به دهغه ملک شی. ځنې قسمت به باطل وی.

نو هرکله چې هغه مال ضامن شو. کوم چې مضارب سره د امانت په طور وو. نو دا ښکاره شوه. چه کوم څه رب المال او مضارب خپل مینځ کې ویش سره وصول کړې وو. هغه د راس المال او اصل رقم څنې نه دې. د نفع نه نه دې. ځکه چې د اصل نه بغیر د تابع باقی پاتې کیدل غیر متصور دی. نو مضارب چې کوم څه د نفع په خیال باندې وصول کړي دی. هغه به ددې ضامن وی. ځکه چې ده دا د راس المال د حصی نه خپل ذات لپاره واخستل. او کوم څه چې رب المال وصول کړي دی. هغه به دهغه په راس المال کې حسابولوي شی.

ددې مسئلې مثال دادې چې د یو سړی انتقال اوشو. چه دده په ذمه څه قرض دي. او دده څه ترکه هم شته. وارثانو د ترکی نه د قرض په اندازه مال جدا کړو. او باقی یې دخپلو برخو مطابق ویش کړو. ددې نه روسته هغه مال کوم یې چې د قرضونو لپاره جدا کړې وو. هلاک شو. نو د وارثانو ویش به باطل وی. اود قرض ادا کولو لپاره به ترکه واپس کول ضروری وی. او که وارثانو کي دده څوک قرضخواه هم وی نو د هغه د قرض برخه به حسابولي شی. (لأن الورثة لا یسلم لهم شی الا بعد تصفیه الذین) (تبین)

فَإِنْ قَضَلَ شَيْءٌ غَرِبًا كَهَ بَيْعٍ يَأْتِي شُوكَانَ يَنْتَهَهُنَّ هُغَبَةً بِه دوی کي مشترک وی.

توضیح: که څه گټه باقی پاتې شوه. نو هغه به د رب المال او مضارب په مینځ کښې مشترک وي. **دلیل:** ځکه چې زیاتي گټه ده. او په عقد مضاربت کښې گټه نیمه د رب المال وی او نیمه د مضارب وی. که په نیمه باندې یې خبره کړې وی.

وَإِنْ نَقَصَ مِنْ رَأْسِ الْمَالِ أَوْ كَمْ أَوْ شُوبَهُ رَأْسَ الْمَالِ كُنْهِي. لَمْ يَضْمِنْهُ الْمُضَارِبُ (نو مضارب باندې به تاوان نه وي.

توضیح: او که په عقد کښې تاوان اوشو. نو په مضارب باندې څه تاوان نشته. **دلیل:** په مضارب باندې ځکه تاوان نشته. چې هغه امین دي. او په امین باندې تاوان نه وي. که مال هلاک شی.

(وَإِنْ كَانَ أَقْتَمًا أَلِزِمًا أَوْ كَمْ أَوْ شُوبَهُ رَأْسَ الْمَالِ كُنْهِي. لَمْ يَضْمِنْهُ الْمُضَارِبُ (نو مضارب باندې څه تاوان نشته. **دلیل:** ځکه چې رومبي عقد مضاربت او کړو. فَهَلَكَ الْمَالُ أَوْ بَعْضُهُ أَوْ مَالٌ هَلَاكٌ شَوْيَا د هغې څه حصه. لَمْ يَكُنْ أَذًا لِلزَّيْمِ الْأَوَّلِ) نو رومبي نفع به نشي واپس کولې.

توضیح: او که د نفع تقسیمولو نه روسته یې عقد مضاربت فسخ کړو. ددې نه روسته یې د سره بیا مضاربت او کړو. او مال هلاک شو. نو اوس به مخکني نفع نشي واپس کولې. **دلیل:** ځکه چې رومبي عقد مضاربت پوره شوې دي. او دوئم جدید عقد دي. نو په دوئم مضاربت کي د مال ضائع کیدل ددې مقتضی نه دی. چه د رومبي مضاربت ویش مات شی.

مضارب لپاره په نقد او قرض سره د اخستلو او خرڅولو حکم

(وَيَجُوزُ لِلْمُضَارِبِ أَنْ يَبِيعَ بِالنَقْدِ وَالْأَسْمَةِ) او جائز دی مضارب لپاره دا خرڅ کړي. او واخلې. په نقد او قرضو. أَنْ كُلَّ ذَلِكَ مِنْ صَنِيعِ التَّجَارَةِ ځکه چې دا هرڅه د تاجرانو او سوداګرو د طریقې (او د افعالی) څنې دي. قَبْلَ تَطْلُفِ الْعَقْدِ اطلاق به دي ته ګډ وي.

توضیح: کله چې عقد مضاربت اوشی نو د مضارب دپاره جائز دی که بیع شراء په نقدو کوی او په قرض باندې

دلیل: ځکه چې په قرض او په نقدو باندې خرڅول اخستل دواړه تاجران کوی. نو هرکله چې عقد مضاربت مطلقاً شوی وی. اودا قید په کښې نه وی ذکر شوې چه په نقدو به کاروبار کوي په قرضو به نه کوی. نو مضارب د اطلاق د وجې په دواړه طریقو کاروبار کولې شی.

صورت استثنائية: وړاندې خو ذکر اوشو. چې مضارب له په قرض خرڅول جائز دی. خو که ده په قرض کي داسې میعاد قبول کړو. په کوم چې سوداګر خلق نه خرڅوی. مثلاً د لس کاله په میعاد باندې یې خرڅ

کړو. نو دا به جائز نه وی. ځکه چې مضارب ته د داسې امورو اختیار دی، کوم چې د سوداګرو خلقو په نیز عام طور باندې مشهور وی. او په اوږد معیاد باندې خرڅول د تاجرانو په نیز مشهور نه دی. نو د مالک اجازت به دې ته شامل نه وی.

د مال مضارب د غلام یا وینځې د نکاح حکم

(وَلَا يَزُوْجُ عَبْدًا وَلَا أَمَةً مِنْ مَّالِ الْمُضَارِبَةِ) او نکاح به نه کوی. د مال مضارب نه د غلام یا وینځې،

نغځې. مضارب ته ددې اختیار نشته چې د مال مضارب یو غلام ته د نکاح اجازت ورکړي. یا وینځه د چا به نکاح کي ورکړي.

دلیل د دلیل دادې، چې دا واره منو. خودا تجارت نه دي. او عقد مضارب د تجارت د توکیل نه علاوه په بله طریقه ګڼي کولو ته شامل نه دي. نو د وینځې نکاح کول داسې شو. لکه د مضارب غلام مکاتب کول، یا دا د مال په عوض آزادول، چې په دې سره هم مال حاصلیږي. خو چونکه دا تجارت نه دي. په دې وجه مضارب کی داخل نه دي. نو دغه شان به د وینځې په نکاح ورکول به هم نه د داخلېږي.

کِتَابُ الْوَكَالَةِ

ترجمه (دا) کتاب د وکالت (په بیان کي) دي.

تخريج **المناسبة بين الشهادة والوكالة** وکالت هم د مضارب د احکامونه دي. د دې وجې يې د مضارب نه پس د وکالت کتاب راوړل.

معني الوكالة وکالت د واړه کسره او فتحه دواړو سره ونيلي کيږي.

① معنی نې ده وکالت د توکیل اسم هم دي. د توکیل معنی ده. خپل عجز او په بل باندې اعتماد ښکاره کول. ② دغه شان د سپارلو په معنی هم راغلې دي ③ اودا هم ونيلي شوی دی. چې د وکالت معنی، ،، ساتنه کول،، دی.

تعريف الوكيل وکیل د فصيل په وزن باندې د مفعول په معنی کي مستعمل دي. وکیل هغه کس ته وائی. چې هغه کار پوره کړي. کوم کار چې هغه ته سپارلې شوي دي. د فقهاؤ په اصطلاح کي وکالت دا دي. چې یوسړې په یو مخصوص او معلوم تصرف کي دوئم سړي خپل قائم مقام مقرر کړي.

سببه د وکالت سبب هم هغه دي. کوم چې د بيع د مشروعیت سبب دي. یعنی (تعليق البقاء بالعقدور بتعطيلها) د ژوند بقاء خپل مینځ کي لین دین سره متعلق ده. او چونکه خپل مینځ کي لین دین لپاره تصرف اکثر نورو ته سپارلې شی. په دې وجه وکالت مشروع کړې شو.

وکنه اود وکالت رکن لفظ،،، وکلت،،، (ما وکیل کړو) او ددې مترادف الفاظ دی. د وکالت شرط دادې. چې موکل د کوم کار لپاره وکیل جوړ کړې دي. موکل پخپله هم د هغې مختار دي.

حکمه او په مجاز کي د وکالت حکم دادې. چې وکیل ته د هغه کار تصرف حاصلیږي. کوم کار چې موکل هغه ته سپارلې دي.

صفه د وکالت صفت دادې. چې وکالت یو جائز عقد دي. موکل او وکیل دواړو کي هر یو ته د بل د رضامندی نه بغیر د معزول کولو حق دي. یعنی موکل وکیل د هغه د رضامندی نه بغیر معزول کولي شی.

دلائل د عقد وکالت جواز د قرآن، حدیث، اجماع، او قیاس څلور واره دلیونه سره ثابت دي.

ثبوته من الكتاب > الله تعالى د اصحاب كهف په واقعه كي فرماني. **﴿قَاتِلُوهُمْ وَلَا يَنْصَرُوا إِلَيْهِ أَبَدًا﴾**

فَلْيَنْظُرِ آيَاتُنَا لَعَلَّاهُمْ يَكْفُرُونَ (ثُمَّ) اصحاب كهف د خوب نه د پاسيدو په وخت اوونيل، اوس اوليكي خپلو كي يوكس په دې روپي: ور كولو سره په دې ښار كي بيا دې اوگوري چې كوم خوراك پاك (حلال) دې. نو رادي وري تاسو لره د هغي نه خوراك، دې حضراتو يوكس ته روپي: ور كړله. د حلال خوراك اخستلو، او راوړلو ذمه داري ئې ورته اوسپارله. او هم دا وكالت دې. قرآن پاك دا د څه نكړ نه بغير بيان كړې دې. او قاعده ده. چه قرآن پاك د تير شوي امت سره متعلق حكم د نكړ نه بغير بيان كړې. نو هغه حكم زمونږ لپاره هم مشروع وي. نو ثابت شوه. چه وكالت زمونږ لپاره هم مشروع دې.

ثبوته من السنة > او د حديث نه د وكالت جواز په دې طريقه ثابت دې. چه رسول الله ﷺ حكيم بن حزام او عروه بارقي (رضي الله عنه) د قرباني حيوان (خاروي) اخستلو لپاره وكيل كړل. (ترمذي) او عمرو بن اميه ئې دام حبشيه بنت ابي سفيان (رضي الله عنه) د قبول نكاح لپاره وكيل مقرر كړو. او حضرت رافع (رضي الله عنه) ئې د حضرت ميمونه (رضي الله عنه) د قبول نكاح لپاره وكيل مقرر كړلو.

ثبوته من الإجماع > د اجماع نه په دې طريقه ثابت دې. چه د رسول الله ﷺ د عهد نه واخله تر ننه پورې د وكالت په جواز باندې د امت اجماع او تعامل جاري دې.

ثبوته من القياس > قياس او عقلي دليل سره په دې طريقه ثابت دې. چه ډير ځله انسان د اوږد سفر كولو په وجه د خپل مال د ساتنه كولو نه عاجز وي. او كله د اخستلو خرڅولو د صلاحيت نه كيډلو په وجه د اخستلو او خرڅولو نه عاجز وي. كله د ډيرو مشاغلو په وجه د اخستلو خرڅولو نه عاجز وي. او كله د كمزوري او بوه اتوب په وجه عاجز وي. نو دا ټولو عوارض د وكالت د جواز تقاضا كوي. نو ددې وجوه او عوارضو په وجه وكالت مشروع كړې شو.

په كوم عقد كښي وكالت صحيح دې ؟

(كُلُّ عَقْدٍ جَازٍ أَنْ يَقْعِدَهُ الْإِنْسَانُ بِنَفْسِهِ هُوَ عَقْدُ كَوْمٍ چي انسان پخپله منعقد كوي. جَازٍ أَنْ يُوجَلَ بِهِ غَيْرُهُ هُوَ عَقْدُ لِبَارِهِ بَلْ كَسَ وَكِيلٍ جَائِزٍ دى.)

حل اللغه > ① يعقده: او تړي، او كړي ② يوكل: وكيل جوړ كړي

توضيح > **القاعدة** > د وكيل مقررولو په سلسله كي ابو الحسن قدوري (رحمته الله عليه) دا قاعده بيان كړله. چه انسان كوم عقد پخپله منعقد كولي شي. د هغه عقد لپاره بل كس وكيل مقررول هم جائز دى. **وجه عدم ذكر مكس الصورة** > امام قدوري (رحمته الله عليه) دا اونه ونيل. چه كوم عقد پخپله نشي منعقد كولي. د هغي لپاره وكيل مقررول جائز نه دى. ځكه بعض عقود داسي دى. چه انسان ته پخپله د هغي د منعقد كولو اجازت نشته. خو د هغي لپاره وكيل مقررول جائز دى. لكه د يو مسلمان څوك ذمى د شراب اخستلو او خرڅولو وكيل جوړول، نو د امام صاحب (رحمته الله عليه) په نيز جائز دى. خو پخپله د مسلمان لپاره د شرابو اخستل خرڅول جائز نه دى.

دليله > ① ددې دليل دا دى. چي انسان كله د حالاتو او عوارضو په وجه د كار كولو نه عاجزه وي. مثلاً د اخستلو خرڅولو تجربه نه وي. يا د خپلې مرتبي او منصب په وجه اخستل خرڅول نشي كولي. يا د بوه اتوب په وجه بازار ته د تللو توان ئې نه وي. بهر حال پ داسي حالاتو كي چونكه د بل د وكيل جوړولو اړتيا وي. په دې وجه د اړتيا لرې كولو لپاره د دوئم سري د وكيل جوړولو اجازت ور كړې شوې دې.

به حقوقی وکیل بالخصوصه هم

(يُجْزَى التَّوَكُّلُ بِالْخُصُومَةِ فِي سَائِرِ الْحُقُوقِ وَالْبَاقِيَا) او په ټولو حقوقو کېښي وکالت بالخصوصه جازز دي. او د دې ثابتولو دپاره

هل اللغة ① الخصومة: جگړه ② سائر: ټول

تخريج: < جواز الوكالة في سائر الخصومات > ابو الحسن قدوري رحمه الله فرماني. چه په ټولو حقوقو کې د مقدمه دائر کولو او د دعوي په سلسله کې وکیل جوړول جازز دی.

دلائله ① دليل حاجت دي. ځکه چې هر سړي په صحيح طريقه د مقدمو چلولو او د عدالت د کښته پورته (او قسما قسم) طريقو نه خبر نه وي. نو ددې اړتيا لري کولو لپاره هم د مقدماتو په سلسله کې وکیل جوړول جازز دی.

② اود بیهقي د تخريج مطابق دا خبره ثابته ده. چه حضرت علي رحمه الله په خصومات او مقدماتو کې د پیروي کولو لپاره خپل ورور عقیل بن ابی طالب وکیل مقرر کړو. ځکه چې عقیل ډیر ذکی (ذهین) او حاضر جوابه وو. د حضرت عقیل د بوداوتوب نه روسته نبي عبدالله بن جعفر وکیل مقرر کړو. ځکه چې دا هم خواه ذکی سړي وو. نو د حضرت علي رحمه الله په خصوماتو کې عقیل، او د عقیل نه روسته عبدالله بن جعفر رحمه الله وکیل مقررول (د دې خبرې دليل دي. چه د خصوماتو وکیل جوړول جازز دی.

يُجْزَى لِأَسْتِيفَاءٍ جَازِزٌ دې وکیل جوړول لپاره د حاصلولو الْأَقْصَى وَالْقَصَاصِ مگر نه دي جازز په حدودو او قصاص کېښي فَإِنَّ التَّوَكُّلَ لَا تَصِحُّ بِأَسْتِيفَاءٍ مَعَ غِيَبَةِ التَّوَكُّلِ عَنْ التَّجْلِيلِ. چه د حدودو او قصاص حاصلولو لپاره د مجلس نه د مؤکل په غائب والی کې وکالت جازز نه دي.

هل اللغة ① الاستيفاء: د بل نه خپل حق حاصلول

تخريج: < داحتافو رحمه الله په نیز د حقوقو ادا کولو او وصولولو لپاره وکیل کول هم جازز دي. سوا د حدود او قصاص نه. یعنی د حدودو او قصاص وصولولو لپاره وکیل کول جازز نه دي. که د قاضي په عدالت کې مؤکل موجود نه وي. نو وکیل ته د حد یا قصاص وصولولو اختیار نه وي. >

دليله ② دليل دادي. چه حدود او قصاص د عقوباتو څښي دي. او عقوبات د شبهاتو په وجه ساقطېږي. او په عدالت کې د مؤکل نه موجود کيدلو په صورت کې قاتل د قصاص نه د بری کولو او معاف کولو شبه موجود ده. یعنی دا امکان موجود دي. که مؤکل په عدالت کې موجود وي. نو هغه به پخپله قاتل د قصاص نه بری کړي وو. او معاف کړي وو. بلکه دا امکان ښکاره او غالب دي. ځکه چې د آيْتِدْوَانِ تَعْقُوبِ الْأَقْرَبِ يَلْتَقَى بِهِ أَوْدَقُنْ تَصَدَّقْ بِهِ فَيُؤَكِّدُ قَالَ لَهُ بِهِ وَجْه قاتل او مجرم معاف کول شرعاً مستحب دي. نو هرکله چې د مؤکل د اړخه د قاتل د معاف کولو شبه موجود ده. او د شبه په وجه عقوبات یعنی حدود او قصاص ساقطېږي. نو د مؤکل په غیر موجودگي کې ددې شبه په وجه د هغه وکیل ته د حدودو

(۱) ابن اثير عبدالله بن جعفر أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (۱۳۴/۶) رقم (۱۱۴۳۷)۔

(۲) ملهه الاثمه - او امام شافعي، امام مالك، او امام احمد رحمه الله فرماني. چه د مؤکل په غیر موجودگي کې وکیل لپاره حدود او قصاص وصولول جازز دي. او که مؤکل په عدالت کې موجود وي. نو د ائمه اربعه اتفاق دي. چه وکیل حد او قصاص وصولولي شي. خود مؤکل په غیر موجودگي کې د احتافو په نیز د حدودو او قصاص وکیل لپاره وصولول جازز نه دي. او د ائمه ثلاثه رحمه الله په نیز جازز دي. (عيني)

او قصاص وصولولو حق حاصل نه وی.

د خصومت په توګڼل کېږي د مخالف فریق د رضا مندي حکم

وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: لَا يَجُوزُ التَّوَكُّلُ بِالْخُصُومَةِ إِلَّا بِرِضَاءِ الْخُصْمِ وَأَمَّا أَبُو حَنِيفَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَرَمَانِي: چَه د خصم د رضامندی نه بغیر د خصومت وکیل جوړول جائز نه دی. إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْمُوَكَّلُ مَرِيضًا خَوْ دَا چې موکل بیمار وی. أَوْ غَائِبًا مِيزَةً لَثَلَّةِ أَيَّامٍ فَصَاعِدًا یا د درې ورځو یا د زیات مودې مسافه باندې غائب وی.

هل اللغة ① الخصم: جګړه کونکې، فریق مخالف ② مِيزَةً: فاصله

توضیح: امام قدوري رحمه الله فرماني: چَه د خصم د رضامندی نه بغیر د خصومت وکیل جوړولو په جواز کې د فقهاو اختلاف دي. امام ابو حنيفه رحمه الله فرماني: چَه د خصم د رضامندی نه بغیر د خصومت وکیل جوړول ناجائز دي. که موکل مدعي وي، او که مدعي عليه وي، سړې وي، او که ښځه وي، پرده نشين وي او که غبر پرده نشين وي، باکره وي، او که ثيبه وي، يعنی که مدعي د مدعي عليه د رضامندی نه بغیر خصومت (جواب ورکول) لپاره وکیل جوړ کړي، نو بيا هم ناجائز ده. البته که موکل بیمار وي، یا د درې ورځو یا د درې ورځو نه زیات مودې مسافه باندې غائب وي، نو دهغه لپاره د خصم د رضامندی نه بغیر وکیل جوړول جائز دي. د بيماري نه مراد نفس ناروغی (ناروغی (بیماری)) او مطلقاً ناروغی (ناروغی (بیماری)) ده. بعض حضرات فرماني: داسې بیمار ده، چَه هغه بيماري سره په خاړې باندې سوريږي، اود قاضي مجلس ته حاضرېدل، او د تکليف يا نقل وحرکت سره د مرض زياتيدلو خطره وي.

① دليل دادې: چې د صاحبينو څخه دا ونيل، چَه د خصومت لپاره وکیل کول دموکل خالص پخپل حق کې تصرف کول دي. مونږه دا خبره نه منو، ځکه چې مثلاً مدعي عليه باندې مدعي لپاره جواب ورکول د مدعي حق دي، او مدعي عليه باندې واجب دي، په دې وجه مدعي، مدعي عليه د قاضي په مجلس کې حاضروي، نوهرکله چې جواب ورکول د مدعي حق دي، نو جواب ورکول خالص د مدعي عليه حق پاتې نشو، اوس که مدعي عليه جواب ورکولو لپاره څوک وکیل جوړوي، نو دا وکیل کول د مدعي عليه خالص پخپل حق کې تصرف کول نه دي، بلکه د مدعي په حق کې هم تصرف دي، نو د وکیل کولو لپاره به د مدعي رضامندی ضروري وي. د مدعي د رضامندی نه بغیر د مدعي عليه د اړخه وکیل مقررول جائز نه دي. دا دليل به صرف په دې صورت کې منطبق کېږي، کله چې د مدعي عليه دا اړخه وکیل مقرر کړې شوې وي، لکه څنگه چې خادم په مثلاً ونيکو سره ددې وضاحت کړې دي.

② دوئم دليل دادې: چَه مونږه دا خبره منو، چَه وکیل کول خالص د موکل په حق کې تصرف دي، خود انسان خالص خپل حق کې تصرف کول هغه وخت صحيح کېږي، کله چې په دې تصرف سره بل سړي ته ضرر نه رسيږي، او که بل کس ته ضرر رسيږي، نو د هغه د رضامندی نه بغیر به تصرف کول جائز نه وي، دلته کې هم دا خبره ده، يعنی چې کله موکل د خصومت لپاره څوک وکیل جوړوي، نو په دې وکیل کولو سره دده مقصد خپل خصم ته ضرر رسول وي، ځکه چې د خصومتونو په سلسله کې د خلقو حالتونه متفاوت وي، بعض خلق داسې ذهين او چالاکه وي، چَه هغوی غلط خبره هم صحيح ثابتوي، او بعض داسې نابالده او پتېل ذهن والا (غبي) وي، چَه هغوی صحيح خبره هم صحيح نشي ثابتولې، نو ډيره ممکن ده، چَه موکل د خصومت لپاره داسې ذکي (ذهين) او چالاکه سړي وکیل مقرر کړي، چَه په دې سره دده مقصد خصم ته ضرر رسول وي، نو که مونږ دا اووايو، چَه د خصومت لپاره وکیل جوړول جائز دي، او دا وکالت لازميږي، يعنی د خصم په رد کولو سره نه رد کېږي، نو په دې سره به دده خصم ته ضرر

رسی. او هر کله چې د موکل خصم ته ضرر رسیږي. نو د خصومت لپاره وکیل کول به د خصم په رضامندی باندې موقوف وی. د رضامندی نه بغیر به دا توکیل نه لازمیږي.

وَقَالَ أَبُو نُؤَيْسٍ وَتَحْتَهُ رَحْمَةُ اللَّهِ: يَجُوزُ التَّوَكُّلُ بِغَيْرِ رِضَاءِ الْخَصْمِ (۱) او صاحبین څخه فرماني چې د خصم د رضامندی نه بغیر وکیل جوړول جائز دی

تفريخ: «مذهب الصحابین» صاحبین څخه فرماني چې د خصم د رضامندی نه بغیر وکیل کول جائز نه دی. هم دا قول د امام شافعي څخه دی. او امام مالک او امام محمد څخه هم ددې قائل دي.

توضیح صاحب الهدایه: صاحب د هدایه څخه فرماني چې د حضرت امام صاحب او د صاحبینو څخه په مینځ کې د توکیل بالخصومت په جواز کې هیڅ اختلاف نشته. بلکه په لزوم کې اختلاف دي. یعنی که موکل د خصم د رضامندی نه بغیر څوک د خصومت وکیل جوړ کړو. نو دا وکیل کول د امام صاحب او د صاحبینو څخه دریو وارو په نیز جائز دی. خو په لزوم کې اختلاف دي. یعنی د امام صاحب څخه په نیز به دا توکیل لازم نه وی. بلکه د خصم په رد کولو سره به رد کیږي. او د خصم د رد کولو نه روسته که وکیل د قاضی په عدالت کې خصومت پیش کوي. نو په خصم به د قاضی په عدالت کې نه حاضریدل لازم وی. او نه به جواب ورکول لازم وی. او د صاحبینو څخه په نیز به دا توکیل لازم وی. یعنی د خصم په رد کولو سره به دا توکیل نه رد کیږي. بلکه په خصم به دا لازم وی. چې د قاضی په عدالت کې حاضر شی. او د وکیل د پیش کړی خصومت جواب ورکړي.

د صاحب د هدایه څخه په دې تقریر چې اختلاف په لزوم کې دي. د قدوری د عبارت (لايجوز التوكيل بالخصومة) د «(لا يلزم)» په معنی کې شو. یعنی جواز ونیلو سره لزوم مراد اخستی شوي دي. او د عبارت ترجمه داده. چې امام صاحب څخه افرمائیل چې د خصم د رضامندی نه بغیر به توکیل بالخصومت لازم نه وي. خودا چې موکل بیمار وي. یا درې ورځې یا د درې ورځو د مسافه نه زیات غائب وي. او صاحبین څخه فرماني چې د خصم د رضامندی نه بغیر هم توکیل بالخصومت لازمیږي. بهر حال د امام صاحب څخه په نیز د خصم رضامندی نه بغیر توکیل بالخصومت نه لازمیږي. بلکه د خصم په رد کولو سره رد کیږي. مگر دا چې موکل بیمار وي. یا مسافر وي. د صاحبینو څخه په نیز د خصم د رضامندی نه بغیر توکیل بالخصومت لازمیږي. د خصم په رد کولو سره نه رد کیږي.

فلیعلم: د صاحبینو څخه دلیل دادې چې وکیل جوړول خالص پخپل حق کې تصرف دي. ځکه چې موکل د خصومت وکیل جوړ کړي دي. یا د جواب ورکولو وکیل کړي نې دي. او خصومت خالص د موکل حق دي. او پخپل خالص حق کې تصرف کول د بل چا په رضامندی باندې موقوف نه وي. نو د خصومت لپاره وکیل کول به هم د خصم په رضامندی باندې موقوف نه وي. لکه څنګه چې د قرضو وصولولو لپاره وکیل جوړول د قرضدارانو په رضامندی باندې موقوف نه وي. ځکه چې د موکل د قرضو وصولولو لپاره وکیل جوړول خالص پخپل حق کې تصرف دي. نو دا توکیل به د قرضدارانو په رضامندی باندې موقوف نه وي. او د قرضو ادا کولو لپاره وکیل جوړول د قرضخواهانو په رضامندی باندې موقوف نه دي. ځکه چې د قرضو ادا کولو لپاره وکیل جوړول خالص د موکل حق دي. نو دا وکیل جوړول به د قرضخواهانو په رضامندی باندې موقوف نه وي.

(۱) القول المرجع هو قول الصحابین څخه کدا لي رد المحتار (۴/۴۶۶) و تقریرات الراعي (۲/۲۱۵) والهدیه (۳/۶۱۵) والبحر الرائق (۳/۶۱۵) وتبيين الحقائق (۴/۲۵۵) نقلًا عن القول المرجع (۲/۱۴۹۲)

وجه الجواز في العريض والغائب پاتې شوه داخبره چې د امام صاحب رحمته الله عليه په نیزه که موکل بيمار وي يا مسافر وي. نو هغه لپاره د خصم د رضامندۍ نه بغير وکيل جوړول ولې جائز دی؟ نو ددې جواب دادې. که موکل (مدعی علیه) بيمار وي. نو د بيمارۍ په وجه هغه باندې جواب ورکول واجب نه دی. او که مسافر وي. نو د غائب والي په وجه جواب ورکول واجب نه دی. او هرکله چې په دوی باندې دچا لپاره جواب ورکول واجب نه دی. نو دوی په وکيل جوړولو سره خالص پخپل حق کې تصرف کړې دي. او په دې سره ئې مدعی ته د ضرر رسولو اراده هم نه ده کړې. نو د بيمار او مسافر لپاره وکيل جوړول کې بېاثره د ضرر رسولو اراده نشته. او خالص پخپل حق کې تصرف دې. نو ددوی دا تصرف به د خصم په رضامندۍ باندې موقوف نه وي. بلکه دده د رضامندۍ نه بغير به جائز وي.

د وکالت نور شرطونه

وَمِنْ فُرْطِ الْوَكَاةِ او د وکالت په شرطونو کې (يو شرط) دادې. **أَنْ يَكُونَ الْمُوَكَّلُ مِنْ تَحْلُكِ التَّصَرُّفِ** چې موکل داسې سړې وي. کوم چې د تصرف اختيار لري. **وَلِزْمَةِ الْأَحْكَامِ** او په هغه باندې احکام لازميږي.

توضیح په دې عبارت کې مصنف رحمته الله عليه د وکالت يو شرط ذکر کړی دی. چې موکل داسې سړې وي. چې هغه ته پخپله د تصرف اختيار حاصل وي. او د هغه په ذمه احکام لازميږي. **دليله** د دليل دادې. چې وکيل د نائب کيدلو په وجه ولايت، صرف د موکل د اړخه حاصلوی. او د موکل د اړخه تصرف باندې قادر کېږي. او کوم کس چې پخپله په يو شئ باندې قادر نه وي. هغه بل کس ته څنگه قدرت ورکولې شي. نو د موکل پخپله هم تصرف باندې قادر کيدل ضروري دی. چې بل يعنی وکيل ته په دې باندې قدرت ورکړې شي. امام قدوري رحمته الله عليه د موکل صاحب تصرف کيدل، او د هغه په ذمه احکام لازميدل، په موکل کې يو شرط شمار کړې دي. خو علامه ابن الهمام رحمته الله عليه (صاحب فتح القدیر) په موکل کې دوه شرطونه شمار کړي دي. ① موکل صاحب تصرف وي. يعنی د تصرف اختيار هغه ته حاصل دي. ② د هغه په ذمه احکام لازميږي. دا دوئم شرط د صبی محجور او عیدمحجور (چاته چې د تجارت وغيره اجازت نه وي) نه احتراز دي. ځکه چې ددوی په ذمه احکام نه لازميږي. که دوی دواړو څه شئ واخستلو. نو دوی به د هغې مالک نه وي. يعنی عقد شراء به ددوی په ذمه لازم نه وي. نو هرکله چې دوی دواړه د خپل اخستې شوی شئ نه مالک کېږي. نو د يو څيز اخستلو خرڅولو لپاره به ددوی دواړو وکيل کول څنگه صحيح وي؟ بهر حال د متن ذکر شوې عبارت دواړه شرطونه (په موکل کې) وي. يا د دواړو مجموعه يو شرط (موجود) وي.

السؤال دلته يو اشکال دي. هغه دا چې په موکل کې دا شرط لگول، چې موکل پخپله هم د تصرف اختيار لري، دا د صاحبينو رحمته الله عليهم د قول په بناء باندې صحيح دي. ځکه چې د صاحبينو رحمته الله عليهم په نیزه د مسلمان د خمر او خنزير د بيع يا شراء لپاره د ذمي وکيل کول جائز نه دی. خود امام صاحب رحمته الله عليه په نیزه دا شرط صحيح نه دي. ځکه چې دامام صاحب رحمته الله عليه په نیزه مسلمان لره د خمر بيع او شراء لپاره ذمي وکيل کول جائز دي. حالانکه مسلمان (موکل) پخپله ددې تصرف مالک نه دي. يعنی مسلمان ته شرعا ددې د خرڅولو اخستلو اجازت نشته. دغه شان محرم (په حالت د احرام کې) حلال يعنی غير محرم دشکار د بيع وکيل جوړولې شي. خو موکل پخپله ددې مالک نه دي.

الجواب د حضرت امام صاحب رحمته الله عليه په قول باندې ددې جواب دادې. چې د موکل د تصرف مالک کيدلو نه مراد دادې. چې موکل د اصل تصرف مالک وي. اگرچه بعض خانې کې د نهی د عارض په وجه

تصرف کول ممنوع دی. نود اصل په اعتبار سره مسلمان لپاره د شرابو اخستل خرخول جائز دی. لکه چې د نهی نه وړاندې د شرابو اخستل خرخول جائز وو. اگرچه د نهی د عارض یعنی د الله ﷻ اود رسول الله ﷺ منع کولو سره د شرابو اخستل خرخول مسلمان لپاره ممنوع شوی دی. دغه شان محرم د اصل په اعتبار سره د اخستلو خرخولو مالک دي. اگرچه د نهی د عارض یعنی د رسول الله ﷺ په منع کولو سره ممتنع شوې دي. بهر حال هرکله چې مسلمان د اصل په اعتبار سره د شرابو اخستلو خرخولو مالک دي او محرم د ښکار د اخستلو خرخولو مالک دي. نود موکل مالک تصرف کیدل ثابت شو.

وَالْوَكِيلُ مِمَّنْ يَقَعِّلُ الْبَيْعَ اودا شرط هم دي. چه وکیل داسې سړې وی. چه په خرخولو پوهیږي. وَفِيصِدَّةٌ اود د هغې قصد کوی.

هل اللغة > ① يعقل: پوهیږي ② يقصد: قصد کولې شی

توضیح > په دې عبارت کي د دوئم شرط ذکر دي چې د کوم چې په وکیل کي موجود کیدل ضروري دی. دا دي. چه وکیل داسې سړې وی. چه د عقد معنی او مفهوم باندې پوهیږي. یعنی په دې پوهیږي. چه بیع سالب ده. او شراء جالب ده. یعنی د بیع په وجه مبیع نه د بائع ملک مسلوب کیږي. او د شراء په وجه مشتری لپاره ملک مبیع حاصلیږي. اود غبن یسیر او غبن فحاش نه خبروی. او وکیل ددې عقد قصد کوی. یعنی په عقد کولو کي هزل کونکي نه وی. بلکه قصد کونکي وی.

دلیل > دلیل دادي. چه په عبارت بیانولو او کلام کولو کي وکیل د موکل قائم مقام وی. نو په وکیل کي د عبارت بیانولو اهلیت او لیاقت کیدل ضروري او شرط دی. او د عبارت بیانولو اهلیت د عقل مجیز په ذریعه کیږي. په دې وجه د وکیل عاقل کیدل ضروري دی. نو که وکیل غیر عاقل ماشوم وی. یا مجنون وی. نو دا توکیل باطل دي. ځکه چې ددوی دواړو په کلام سره هیڅ حکم نه متعلق کیږي.

د آزاد، عاقل، بالغ او ماذون لپاره د وکیل جوړولو حکم

وَإِذَا وَكَّلَ الْحَرُّ أَلْفًا أَوْ مَآذُونٌ مِّثْلَهُمَا جَازَ: اوازاد، بالغ، یا ماذون خپل مثل وکیل جوړ کړو. نو جائز دي.

توضیح > که آزاد، بالغ، یا عبد ماذون له فی التجارة، یا یو داسې ماشوم چې هغه د بیع او شراء په معنی باندې پوهیږي. او ماذون له فی التجارة د خپلې درجې څوک سړې وکیل کړو. نو دا وکیل کول صحیح دی. صاحب د عنایه ﷺ فرماني. چه هرکله خپل هم مثل وکیل کول جائز دی. نو دخان نه د ښه حالت انسان وکیل جوړول به په درجه اولی جائز وی. که یو آزاد، عاقل، بالغ څوک داسې مجبور غیر ماذون له ماشوم وکیل کړو. چې د بیع او شراء په معنی پوهیږي. یا ټي مجبور علیه (غیر ماذون له) غلام وکیل کړو. نو دا وکیل کول جائز دي. خو ددوی دواړو سره به حقوق د بیع نه متعلق کیږي. بلکه د هغوی موکلینو سره به متعلق کیږي.

دلیل > د وکالت صحیح کیدلو دوه شرطونه دي. یو داچه موکل د تصرف مالک وی. او احکام په ده باندې لازمیږي. دوئم داچه وکیل د عقد معنی او مفهوم نه خبر وی. او د عبارت بیانولو اهل وی. او دلته کي الحمد لله دواړه شرطونه موجود دي. ځکه چې موکل آزاد، عاقل، بالغ، کیدلو په وجه د تصرفاتو مالک هم دي. او په ده باندې احکام عقد هم لازمیږي.

وَإِنْ وَكَّلَ صَبِيًّا مَجْبُورًا يَقَعِّلُ الْبَيْعَ وَالشِّرَاءَ اؤ که ده مجبور ماشوم چې په بیع شراء باندې پوهیږي. او عَيْنًا مَجْبُورًا یا غلام مجبور وکیل جوړ کړو. جَازَ: نو جائز دي

توضیح > او وکیل صبی عاقل دي. او صبی عاقل د عبارت بیانولو اهل وی. د صبی عاقل تصرف د هغه

د ولی په اجازت سره نافذ کیږي. نو هرکله چې صبی عاقل د عبارت بیانولو لیاقت لري. او د وکیل کیدلو هم دا ضروری ده. نو د صبی عاقل وکیل کیدل صحیح او جائز دی. او پاتې شو غلام، نو هغه هم د تصرف مالک دي. او پخپل ذات باندې د تصرف حق لري. هم دا وجه ده. که غلام پخپل خان باندې د لپاره اقرار او کړي. نو د آزادیدلو نه روسته په هغه باندې دا مال لازمېږي. او د غلام پخپل خان باندې د قصاص او حدودو اقرار کول صحیح دي. بهر حال غلام پخپل ذات باندې د تصرف اهل دي. اگرچه د مولا په حق کې د تصرف مالک نه دي. او د موکل د اړخه څوک غلام وکیل کول دهغه د مولا په حق کې تصرف نه دي. ځکه چې د توکیل صحت د وکیل عبارت او اهلیت سره متعلق کیږي. او په دې دواړو خبرو کې غلام د سړي کیدلو په حیثیت سره په اصل حریت باندې باقی دي. یعنی په دې دواړو خبرو کې غلام د آزاد پشان دي. نو هرکله چې غلام پخپل ذات باندې د تصرف مالک دي. او توکیل د مولا په حق کې تصرف هم نه دي. نو د غلام وکیل کول صحیح دي.

وَلَا يَتَعَلَّقُ بِهَذَا الْحَقُّوْءُ اَوْ دَدُو دواړو سره به حقوق نه متعلق کیږي. وَيَتَعَلَّقُ بِمَوْكِلِهِمَا (۱) البته ددوی موکل سره به متعلق کیږي.

توضیح البته دومره خبره ده. چې په صبی او غلام باندې هېڅ ذمه داری نه لازمیږي. په صبی باندې ځکه، چې د عدم بلوغ په وجه دده لیاقت او اهلیت ناقص دي. او غلام باندې ځکه چې دده مولا ته به ضرر وی. نو د مولا د حق په وجه د مولا نه ضرر لري کولو لپاره به په غلام باندې هم هېڅ ذمه داری نه راځي. بهر حال هرکله چې صبی او غلام باندې هېڅ ذمه داری نه راځي. نو ددوی دواړو سره به حقوق نه متعلق کیږي. بلکه ددوی دواړو موکلانو سره به حقوق متعلق وی.

مذهب ابی یوسف د حضرت امام ابویوسف رحمته الله علیه نه روایت که د اخستلو په وخت مشتری ته د باع (د وکیل بالبیع کیدو) حال معلوم نشو. چې هغه آزاد، عاقل، بالغ دي. او که نه دي. بیا روسته معلومه شوه. چې باع صبی دي. یا مجنون دي. یا عبد مجبور علیه دي. نو په دې صورتونو کې مشتری ته د عقد بیع فسخ کولو اختیار وی. ځکه چې مشتری د عقد شراء معامله په دې گمان کړې وه. چې ددې عقد واره حقوق به عاقد (وکیل بالبیع) سره متعلق وی. خو کله چې ددې خلاف ښکاره شوه. او پته اولگیدله. چې ددې عقد حقوق عاقد (وکیل بالبیع) سره متعلق نه دي. بلکه د هغه موکل سره متعلق دي. نو د وصف مرغوب فیه فوت کیدلو په وجه د هغه رضامندی مختل شوه. او هرکله چې رضامندی مختل شوه. نو هغه ته به اختیار حاصل وی. که فسخ کوی. او که باقی نې ساتی. لکه مشتری که د اخستلو نه روسته د مبيع په عیب باندې خبر شو. نو مشتری ته د اختیار عیب لاندې د فسخ کولو پوره پوره اختیار دي.

د وکیل خپل خان طرف ته عقد منسوب کولو سره د حقوقو حکم

(وَالْعَقْدُ الَّذِي يَفْعَلُهُ الْوَكِيلُ عَلَى مَرْئِيْنٍ) هغه عقد کوم چې وکیلان منعقد کوي. په دوه قسمه دي. کُلُّ عَقْدٍ يُضَيِّقُهُ الْوَكِيلُ اِلَى نَفْسِهِ هر هغه عقد کوم چې وکیل خپل خان اړخ ته منسوب کوي مثل الْبَيْعِ وَالشَّرَاوِ الْاِجَارَةِ لکه خرڅول اخستل او اجاره. فَحَقُوْقُ ذَلِكَ الْعَقْدِ تَتَعَلَّقُ بِالْوَكِيلِ دُونَ الْمُوَكَّلِ نو د دغې عقد حقوق وکیل سره متعلق کیږي. موکل سره نه (متعلق) کیږي.

(۱) القول الرابع هو ظاهر الرواية كذا في نتائج الألفكار (۱۵۷) ورد المختار (۴۴۷/۴) والمندية (۵۶۲/۳) نقلًا عن القول الرابع (۱۴۹/۲)۔

هل اللغه ① يغيب: اضافت کوی، نسبت کوی

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ کوم عقد چي وکیل منعقد کوی. د هغه دوه قسمونه دی. ① یو هغه عقد کوم چي وکیل سره متعلق کیږي. ② دوئم هغه عقد د کوم حقوق چي موکل سره متعلق کیږي د رومي قسم لپاره قاعده داده، چه کوم عقد وکیل خپل خان اړخ ته منسوب کړي. اود هغه منسوب کول صحيح وي. او موکل اړخ ته منسوب کولو نه يې نياز (عاجزه) وي. لکه بيع او اجاره. نو د هغه عقد حقوق به وکیل سره متعلق وي. او موکل سره به متعلق نه وي. يعنی د هغه عقد د حقوقو ذمه داری به وکیل باندې عائد کیږي. په موکل به نه عائد کیږي. مثلاً وکیل اوونیل چه ما ستا په لاس دا شی خرڅ کړي دي. نو د مبيع سپارل د وکیل په ذمه دی. علامه ابن الهمام رحمۃ اللہ علیہ په دې قاعده باندې نقض وارد کړې دي. فرماني که وکیل صبی محجور عليه وي. یا عبد محجور عليه وي. نو ددوی دواړو د عقد حقوق موکل سره متعلق کیږي. اگر چه عقد وکیل خپل خان اړخ ته منسوب کوی. لکه څنگه چي په مخکنۍ مسئله کي تیر شو. ②

دلیل دادې. چه په دې قسم کي عقد کونکي حقیقتاً هم وکیل دي. او حکماً هم وکیل دي. حقیقتاً وکیل ځکه عاقد دي. چه عقد کلام سره قائم کیږي. او کلام کونکي وکیل دي. موکل نه دي. نو عقد کونکي وکیل شو. موکل نشو. اود وکیل عبارت يعنی د وکیل کلام صحيح هم دي. خود وکیل کلام صحيح کيدل د دليل په وجه نه دی بلکه د یو عاقل سړی کيدلو په وجه دي. يعنی د عاقل سړی کيدلو په وجه دده لپاره د ايجاب او قبول اهليت هم موجود دي. نو دا عقديه د وکیل د اړخه واقع کیږي. اود وکیل به عاقد وي. او په دې قسم کي وکیل حکماً عاقد ځکه دي. چه وکیل موکل اړخه د عقد منسوب کولو نه مستغنی دي. که وکیل د موکل د اړخه صرف سفير او قاصد وو. نو هغه به عقد موکل اړخ ته منسوب کولو نه مستغنی نه وو. لکه قاصد چي مرسل د اړخ ته د عقد منسوب کولو نه مستغنی نه دي. او وکیل بالنکاح موکل اړخ ته د عقد نکاح منسوب کولو نه نه مستغنی کیږي. او هرکله چي داسې ده. يعنی وکیل په دې قسم کي حقیقتاً هم عاقد دي. او حکماً هم عاقد دي. نو هغه به د عقد د حقوقو په سلسله کي اصیل وي. او هرکله چي وکیل د عقد حقوقو په سلسله کي اصیل دي. نو حقوق د عقد به هم هغه سره متعلق وي. او هم هغه اړخ ته به واپس کیږي.

(فَيَسْلُمُ الْمَبِيعَ چي وکیل مبيع اوسپاري. وَيَقْبِضُ الْفَتْرَ او ثمن باندې قبضه او کړي. وَيَطْلُبُ الْبَائِثِينَ إِذَا اشْتَرَى) او که لنې چي اخستي وي. نو دده نه به د ثمن مطالبه کولي شي. وَيَقْبِضُ الْمَبِيعَ او په مبيع باندې قبضه او کړي. وَيُخْلَصُ فِي الْعَيْبِ او د عيب په سلسله کي به وکیل سره مخاصمه کولي شي.

توضیح: وکیل د حقوقو په سلسله کي اصیل وي. په دې وجه صاحب دقدوري رحمۃ اللہ علیہ په متن کينې فرماني. که وکیل بالمبيع دي. نو هغه به مبيع مشتری ته حواله کوي. او په ثمن به قبضه کوي. او که وکیل بالشراء دي. د هغه نه به د ثمن مطالبه کولي شي. او هغه به پخپله بيع باندې قبضه کوي. او که وکیل بالمبيع دي. او مشتری د مبيع په عيب باندې خبر شو. نو مشتری به ددې عيب په سلسله کي وکیل سره گفتگو (خبري اترې) کوي. او که وکیل بالشراء دي. او د مبيع په عيب باندې خبر شو. نو ددې

① **مذهب الشافعي** حضرت امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه د عقد حقوق موکل سره متعلق کیږي. يعنی د عقد د حقوقو ذمه داری موکل باندې عائد کیږي. په وکیل باندې نه عائد کیږي. امام مالک او امام احمد رحمۃ اللہ علیہ هم ددې قائل دي.

عیب په سلسله کې به وکیل سره خبرې کوي. موکل سره به نه کوي.
دلیل ۴ دلیل دادي. چه ذکر شوی واره شیان د عقد د حقوقو څخې دي. او د عقد ټولو حقوق وکیل اړخ ته واپس کېږي. نو ذکر شوی واره شیان به وکیل اړخ ته واپس کېږي. او وکیل به ددې ذمه دار وي.

د وکیل خپل موکل طرف ته د عقد منسوب کولو سره د حقوقو حکم

وَكُلُّ عَقْدٍ يُضِيقُهُ إِلَى مُوَكَّلِهِ أَوْ هَرَفَهُ عَقْدٌ جَبِيٌّ وَكَيْلُ نَبِيٍّ خِطْلٌ مُوَكَّلٌ اِرْخَ تَهْ مَنْسُوبٌ كُورِي.
 كَالْبَيْتِ كَارِ وَالْخَلْمِ وَالصَّلَاحِ عَنْ ذِمَّةِ الْعَبْدِ لَكَ نِكَاحٌ، خَلْعٌ، أَوْ صِلَحٌ عَنْ ذِمَّةِ الْعَمْدِ. فَإِنَّ حُقُوقَهُ تَتَعَلَّقُ بِالْمُوَكَّلِ نُو دَدِي حَقُوقٌ مُوَكَّلٌ سَرِهْ مَتَعَلَقٌ كُورِي دُورَ الْوَكِيلِ. وَكَيْلٌ سَرِهْ تَهْ مَتَعَلَقٌ كُورِي. فَلَا يُطَالَبُ وَكَيْلُ الزَّوْجِ بِالْمَرْئُونَدِ مِيرِهْ د وَكَيْلٌ تَهْ بَهْ د مِهْرٍ مَطَالِبِهْ نَشِي كِيدَلِي. وَلَا يَلْزَمُ وَكَيْلُ الْمَرْأَةِ تَسْلِيْمُهُمْ أَوْ د بِنَخِي پِهْ وَكَيْلٌ بَهْ بِنَخِهْ سِهَارِلٌ تَهْ لَازِمِيرِي.

حل المسئلة ۱۰ لا يطالب: مطالبه نشی کولې ۱۱ تسلیم: سپارل، حواله کول

توضیح دوئم قسم یعنی د کوم عقد حقوق چې موکل سره متعلق کېږي. د هغې لپاره قاعده داده. چه هر هغه عقد د کوم چې وکیل موکل اړخ ته منسوب کولو نه نه مستغنی کېږي. بلکه موکل اړخ ته منسوب کول ضروري وي. نو د هغې حقوق به موکل سره متعلق کېږي. وکیل سره به نه متعلق کېږي. یعنی د عقد د ټولو حقوقو ذمه دار به موکل وي. او وکیل به ذمه دار نه وي. مثلاً نیکاح، خلع وغیره او صلح عن دم العمد ددې حقوق موکل اړخ ته واپس کېږي. وکیل اړخ ته نه واپس کېږي.

المسائل التي تتعلق بهذه القاعدة که په عقد نیکاح کې څوک سړې د ميره د اړخه وکیل وي. نو د مهر مطالبه به د خاوند (موکل) نه کولې شی. د وکیل نه به نشی کولې. او که د بِنَخِي د اړخه وکیل وي. نو د بِنَخِي سپارل به وکیل باندې لازم نه وي. بلکه بِنَخِهْ باندې به پخپله خپل ځان سپارل لازم وي. او په عقد خلع کې که د بِنَخِي د اړخه وکیل شو. نو بدل خلع مطالبه به د وکیل نه نه کېږي. بلکه د بِنَخِي نه به کولې شی. او که د ميره د اړخه وکیل شو. نو د بدل خلع د مطالبې حق به ميره ته وي. وکیل ته به نه وي. دغه شان په صلح عن دم العمد کې که د مقتول د اولیاؤ د اړخه وکیل شو. نو قاتل ته به د بدل صلح (قصاص) د مطالبې حق وکیل ته نه وي. بلکه د مقتول اولیاؤ ته به وي. او که د قاتل د اړخه وکیل شو. نو بدل قصاص مطالبه به د قاتل نه کولې شی. د وکیل نه به نشی کولې. په دې عقود کې حقوق موکل سره څکه متعلق کېږي. چه په دې عقود کې وکیل صرف سفیر او معبر وي. او سفیر هغه کس ته وائی. څوک چې د بل کلام نقل کړي. او د هغې حکایت او کړي. او کوم کس چې د بل کلام نقل کوي. هغه باندې د بل کلام احکام نه لازمیږي. لکه مثلاً که خالد د شاهد هغه کلام نقل کړو. په کوم کلام سره چې شاهد، حامد باندې تهمت لگولې وو. ددې کلام نقل کولو په وجه خالد نه قاذف (تهمت لگونکې) شمارلې کېږي. اونه په خالد باندې د قذف احکام (حد قذف وغیره) لازمیږي. نوهم دغه شان په ذکر شوی عقود کې چونکه وکیل صرف سفیر اود موکل د کلام ناقل دي. په دې وجه د ذکر شوی عقود د احکامو او حقوقو ذمه دار به وکیل نه وي. بلکه موکل به وي.

دلیل ۵ او په ذکر شوی عقود کې د وکیل سفیر محض کیدلو دلیل دادي. چه وکیل موکل اړخ ته د عقد منسوب کولو نه مستغنی نه دي. بلکه دا به وائی. چه زما موکل تا سره نیکاح کړي ده. او که وکیل نیکاح خپل ذات اړخ ته منسوب کړه. مثلاً بِنَخِي ته ئې اوونیل. چه ما تا سره نیکاح اوکړه. نو دا به د وکیل نیکاح وي. د موکل نه به وي. او هر کله چې د وکیل نیکاح شوه. نو دا د وکالت د حکم نه خارج شو. حالانکه زموږ کلام په وکالت کې دي. بهر حال هر کله چې په دې قسم کې عقد موکل اړخ ته منسوب کول

ضروری دی. او خپل ځان اړخ ته د منسوب کولو اجازت نشته. نو معلومه شوه. چه په دې عقودو کې د وکیل حیثیت صرف د سفیر اود موکل کلام نقل کونکی دی. ددې نه زیات څه حیثیت نې نه دی. او هرکله چې دا خبره ده. نو په دې قسم ثاني کې د وکیل حیثیت داسې دی. لکه څنگه چې په قسم اول کې د قاصد حیثیت دی. او د قسم اول لاندې تیر شو. چه د رسالت په صورت کې احکام رسول (قاصد) اړخ ته نه واپس کیږي. بلکه مرسل اړخ ته واپس کیږي. نو دغه شان په قسم ثاني کې احکام وکیل اړخ ته نه واپس کیږي. بلکه موکل اړخ ته واپس کیږي.

موکل لپاره د مشتری نه د مطالبې کولو حکم

(وَإِذَا اطْلَبَ الْمُوَكَّلُ الْمُشْتَرِيَ بِالْأَمْرِ) اوکه موکل د مشتری نه د ثمن مطالبه اوکړه. (فَلَهُ أَنْ يَمْتَنِعَهُ إِنَاءَهُ) (نو مشتری لپاره موکل د ثمن ور کولو نه د منع کولو اختیار شته.

نصیح: که یو سړی څوک وکیل بالبيع مقرر کړو. بیا وکیل په یوکس هغه سامان خرڅ کړو. د کوم د خرڅولو چې وکیل جوړ شوي وو. نو که موکل د مشتری نه د ثمن مطالبه اوکړه. نو مشتری ته دا اختیار شته. چه هغه د ثمن ور کولو نه انکار اوکړي.

دلیل: ځکه زموږ په نیز حقوق د عقد، عاقد یعنی وکیل اړخ ته واپس کیږي. او موکل د عقد او د حقوق عقد په سلسله کې بالکل اجنبی دی. ځکه به موکل ته د مشتری نه د ثمن د مطالبې اجازت نه وي. او هرکله چې موکل ته د ثمن د مطالبې اجازت نشته. خو ددې باوجود هغه مطالبه کولی شي. مشتری ته حق دی. چه هغه د ثمن ور کولو نه انکار اوکړي. لکه مثلاً هیڅ څوک به اودس کونکی نه سلام نه کوي. خو که ددې باوجود چا سلام اوکړو. نو اودس کونکی (متوضی) ته حق دی. چه هغه جواب ورکړي.

(إِنْ دَفَعَهُ إِلَيْهِ بَيَّا) که مشتری موکل ته ثمن ورکړو. جَازَنُو جَانز دي. وَلَمْ تَكُنْ لِلْوَكِيلِ او وکیل ته دا اختیار نشته. أَنْ يَطْلُبَ إِلَيْهِ ثَائِيًا) چې هغه دوباره مشتری نه د ثمن مطالبه اوکړي.

نصیح: ابو الحسن قدوری رحمه الله فرماني. که د موکل په مطالبه کولو مشتری موکل ته ثمن ورکړو. نو دا هم جائز دی. او په دې صورت کې به وکیل لپاره مشتری نه د دوباره ثمن غوښتلو حق نه وي. خودا خیال ساتل پکار دی. که یوکس بل څوک د عقد تصرف وکیل کړو. نو د موکل قبضه کول به صحیح نه وي. خو چونکه عقد صرف په قبضه سره جائز کیږي. نو په عقد صرف کې قبضه د ایجاب او قبول په مرتبه کې ده. نو که د وکیل لپاره قبول حق ثابت وي. او موکل قبول کړي. نو دا ناجائز دی. دغه شان که د قبضه حق وکیل لپاره ثابت وي. او موکل قبضه اوکړي. نو دا به هم ناجائز وي.

دلیل: اود عقد صرف نه علاوه په نورو بیوع کې د موکل د قبضې صحیح کیدلو دلیل دادې. چه ثمن په کوم چې موکل قبضه کړې ده. د موکل حق دی. او هغه موکل ته اورسیدلو. او هرکله چې داسې ده. نو اوس د موکل نه اخستل، او بیا موکل ته په ور کولو کې هیڅ فائده نشته. یعنی چې دا حکم ورکړې شي. چه مشتری د موکل نه واخلی. او وکیل ته ورکړي. بیا نې وکیل موکل ته ورکړي. په دې کې هیڅ فائده نشته. چه کوم مقصود وو، هغه حاصل شو. یعنی موکل ته د هغه حق رسیدلې دي. چونکه په کوم ثمن چې موکل قبضه کړې ده. هغه هم د موکل حق دی.

وکیل بالاعراض ته د جنس او صفت بیانلو حکم

(وَمَنْ وَكَّلَ رَجُلًا بِشَرَاءِ شَيْءٍ) اوکه یوکس څوک سړې د څه شی اخستلو لپاره وکیل کړو. فَلَا بُدَّ مِنْ

تَشْمِيْعُهُ جُنْبُهُ وَصِفَتُهُ أَوْ جُنْبُهُ وَصِفَتُهُ تَمِيْعُهُ نود هغه شئ جنس او صفت، یا د هغې جنس او آخری قیمت بیانول ضروری دی.

حل اللغة ① تسمیة: نومول (نامدار) کول، نوم اخستل ② **بلغ الثمن:** آخری قیمت

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی، که یوسړې بل څوک د یو غیر معین شئ اخستلو وکیل کړو. نو موکل لپاره ضروری دی، چه د هغه شئ جنس بیان کړی. یعنی د غلام یا وینځې ذکر او کړی. او د هغې صفت بیان کړی. مثلاً دا اووانی، چه هغه ترکی وی. یا هندی وی. وغیر ذلک، یا موکل د هغې جنس بیان کړی. او د هغې د ثمن مقدار بیان کړی. مثلاً دا اووانی، چه د پنځه سوه روپو یو غلام واخله. او راوله. مونږ د غیر معین شئ قید څکه لگولې دې، که د یو معین شئ اخستلو وکیل کړې نې وی. نود هغې د جنس او صفت بیانولو هیڅ اړتیا نشته.

دلیل: دلیل دادې، چه د کوم کار لپاره وکیل جوړ کړې شوې دې. د هغې تکمیل هغه وخت ممکن دی. کله چې هغه کار معلوم وی. او هغه کار به په جنس او صفت بیانولو سره یا جنس او د هغې قیمت بیانولو سره معلومېږي. نود هغې جنس او صفت، یا د هغې جنس او قیمت بیانول ضروری دی.

إِلَّا أَنْ يُؤْكَلَهُ وَكَالَهُ عَامَّةٌ خُودَا چې هغه په وکالت عامه سره وکیل کړی. فَيَقُولُ: او اووانی. اَبْتَعْلِي مَسَارَاتِي چې زما لپاره هغه شئ واخله. کوم چې تاته مناسب ښکاري.

توضیح: څوک د وکالت عامه په طور نې وکیل کړې وی. مثلاً داسې نې ونیلی وی. چه کوم شئ مناسب معلومېږي. زما لپاره واخله. او راوړه. نو په دې صورت کبسي به نه جنس بیانول ضروری وی. اونه به صفت بیانول ضروری وی.

دلیل: ځکه چې موکل معامله د وکیل راتې ته سپارلې ده. نو وکیل چې کوم شئ اخلي. د موکل د حکم تعمیل کونکي به وی.

القاعدة: علامه مرغینانی رحمته الله فرماتیلی دی. چه د وکالت د باب په سلسله کې قاعده داده. چه په وکالت کې استحساناً جهالت سیمه (معمولی جهالت) برداشت کولې شی. یعنی که څه معمولی شان خبره معلومه شی. نو وکالت صحیح پاتې کېږي. مثلاً وصف مجهول وی. او موکل اوونیل چه یو غلام واخله. او راوله. نو استحساناً د وصف مجهول کیدلو باوجود به وکالت صحیح وی. اگر چه قیاساً صحیح نه وی. او پاتې شو جهالت فاحشه، مثلاً موکل اوونیل چه یو څاروي واخله او راوله. نو دا به په وکالت کې بالکل نشي برداشت کولې. نه قیاساً او نه استحساناً. د جهالت سیمه برداشت کولو کې وجه د قیاس داده. چه، نو وکیل بالبيع والشراء، به په نفس بیع او شراء باندې قیاس کولې شی. ځکه چې وکیل بالبيع د موکل د اړخه دبائع پشان وی. او وکیل بالشراء د موکل د اړخه د مشتری پشان وی. او په بیع او شراء کې جهالت بالکل نه برداشت کېږي. نه جهالت فاحشه، او نه جهالت سیمه. نو هم دغه شان وکالت بالشراء والبيع کې به هم مطلقاً جهالت نه برداشت کېږي.

وجه الاستحسان: وجه د استحسان داده. چه د توکیل مدار به توسع باندې دې. ځکه چې توکیل به حقیقت کې پخپل کار کې د بل نه کوم مک طلب کول دی. او د جهالت سیمه په اعتبار کولو کې یو قسم حرج دی. حالانکه شریعت اسلام حرج لرې کړې دې. لکه فرمانی. (لا حرج فی الدین) نود حرج لرې کولو لپاره به وکالت کې جهالت سیمه برداشت کولې شی.

وکیل لپاره د عیب په وجه د واپس کولو حکم

وَإِذَا اشْتَرَى الْوَكِيلُ أَوْ كَيْلٌ (يو څين واخستلو. وَقَبَضَ الْمُبْتَاعُ بِهِ هَفَ خَيْرَتَيْ قَبْضِهِ أَوْ كَرَلَهُ. ثُمَّ أَطْلَمَ عَلَى عَيْبٍ بِيَا په عيب باندې خبر شو. فَلَهُ أَنْ يَرُدَّهُ بِالْعَيْبِ مَا دَامَ الْمُبْتَاعُ فِي يَدَيْهِ) نود هغه لپاره د عيب په وجه دهغي د واپس کولو اختيار دې په دې شرط چې مبيع د هغه په قبضه کي وي.

نصيح: که وکیل بالشراء د موکل د حکم مطابق څه شي واخستلو او په هغي نې قبضه اوکرله. بيا د مبيع په څه عيب باندې خبر شو. نود دې يو صورت دا دې چې مبيع د وکیل په قبضه کي وي. نو په دې صورت کي وکیل د خيار عيب لاندې د موکل د اجازت نه بغير دا مبيع بائع اړخ ته واپس کولې شي. **دليله:** ځکه چې د عيب په وجه مبيع واپس کول، د عقد د حقوقو څڼي دي. اود عقد واره حقوق وکیل اړخ ته واپس کيږي. نو وکیل ته به د عيب په وجه بائع اړخ د مبيع واپس کولو اجازت وي.

فَإِنْ سَلَّمَهُ إِلَى الْوَكِيلِ نَوَكِهِ وَكَيْلٍ مَبِيعٍ مَوْكَلٍ تَهْ أَوْ سِپَارْلُو. لَمْ يَرُدَّهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ نَوَكِهِ وَكَيْلٍ د عيب په وجه هغه نشي واپس کولې. خود موکل په اجازت سره،

نصيح: اوپه دې متن کي د دوهم صورت بيان دې چې وکیل مبيع موکل ته سپارلې وي. نو وکیل ته به د موکل د اجازت نه بغير بائع اړخ ته د مبيع واپس کولو اختيار نه وي.

دليله: ① ځکه موکل ته د مبيع په سپارلو سره د وکالت حکم پوره شوي دي. او هرکله چې د وکالت حکم پوره شوي دي. نو وکالت ختم شو. او وکیل يو اجنبي سړي شو. او هرکله چې وکیل اجنبي شونو هغه ته به د موکل د اجازت نه بغير د مبيع واپس کولو هيڅ اختيار نه وي

② چې هرکله مبيع موکل ته اوسپارلې شونو په هغي باندې د موکل حقيقي قبضه ثابت شوه. اوس که وکیل دا بائع اړخ ته واپس کوي. نو په دې سره به د موکل حقيقي قبضه باطلول لازميږي. حالته که د قابض د اجازت نه بغير هيڅ سړي ته د هغه د قبضي باطلولو اجازت نشته. نو ثابته شوه. چه په دې صورت کي وکیل ته د موکل د اجازت نه بغير بائع اړخ ته د مبيع واپس کولو اختيار نشته.

په عقد صرف او سلم کي د وکالت حکم

(وَيُجْزَى الْوَكِيلُ بِعَقْدِ الْغَرْبِ وَالسَّلَمِ) اود عقد صرف او سلم لپاره وکیل کول جائز دي.

نصيح: ابو الحسن قدوري رحمه الله فرماني. چه د عقد صرف او سلم لپاره وکیل کول جائز دي. يعنی که يوکس د عقد صرف يا عقد سلم منعقد کولو څوک وکیل کړو. نو جائز دي. **دليله:** موکل عقد صرف او عقد سلم پخپله د منعقد کولو مالک دي. اود باب وکالت په اول کي تير شوي دي چه انسان کوم عقد پخپله منعقد کولې شي. د اړتيا لري کولو لپاره د هغي لپاره بل کس هم وکیل کولې شي. نو هرکله چې موکل عقد صرف او عقد سلم پخپله منعقد کولې شي. نو ددې لپاره به د وکیل کولو مالک هم وي.

د قبضي نه وړاندې د وکیل د جدا کيدو حکم

فَإِنْ قَارَعَ الْوَكِيلُ صَاحِبَهُ قَبْلَ الْقَبْضِ نَوَكِهِ وَكَيْلٍ د قبضه نه وړاندې خپل انديوالان نه جدا شو. بَطَلَ الْعَقْدُ) نو عقد به باطل وي.

نصيح: که عقد صرف يا عقد سلم کونکي وکیل او دده هغه انديوال چاچه دده سره عقد صرف يا عقد سلم کړي دي. د قبضه کولو نه وړاندې دواړه جدا شو. نو دا عقد به باطل وي.

دلیلہ > څکه چې د عقد صرف صحیح کیدلو شرط دادې، چه په مجلس د عقد کي دواړو عوضونو باندې قبضه متحقق شی. اود عقد سلم صحیح کیدلو شرط دادې، چه په مجلس د عقد کي په راس المال باندې د مسلم الیه قبضه متحقق شی. نو هرکله چې وکیل او دوئم عاقد د قبضه کولو نه بغیر د مجلس نه جدا شو. نو د عقد صرف او عقد سلم صحیح کیدلو شرط اونه موندې شو. اوهر کله چې د صحت شرط اونه موندې شو. نو عقد صرف او عقد سلم به باطل وی.

وَلَا يُعْتَبَرُ مَعَارَظَةُ الْمُوَكَّلِ (اود موکل جدا کیدل معتبر نه دی.

حل الفقه > ① المفارقة: جدا کیدل

تصريح > ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د قبضه کولو نه وړاندې به د مجلس عقد نه د موکل د جدا کیدلو اعتبار نه کيږي.

دلیلہ > څکه چې موکل عاقد نه وی. او د عقد په وجه د قبضه مستحق عاقد وی. او عاقد وکیل دې. نو په بدل صرف به د وکیل قبضه صحیح وی. د موکل به نه وی. وکیل د هغه خلقو څنې وی. دچا سره چې حقوق د عقد متعلق کيږي. لکه بالغ، عبد ماذون له فی التجارة. اوکه د هغه خلقو څنې وی. دچا سره چې حقوق د عقد نه متعلق کيږي. لکه نابالغ، او عبد غیر ماذون له. اود قبضه مالک عاقد څکه وی. چه په عقد صرف کي قبضه د عقد، او عبد غیر ماذون له تتمه او تکمله وی. نو دچا نه چې عقد صرف صادر شی. د هغه د اړخه به قبضه هم صحیح وی. او په ذکر شوی صورت کي چونکه عقد صرف د وکیل نه صادر شوې دې. څکه به قبضه هم د وکیل صحیح وی. او هرکله چې قبضه د وکیل صحیح ده. نو د مجلس عقد نه به هم دده جدا کیدل معتبر وی. د موکل جدا کیدل به معتبر نه وی.

په موکل باندې د وکیل د رجوع کولو حکم

وَاِذَا دَفَعَهُ الْوَكِيلُ إِلَى الْبَائِسِ أَوْ إِلَى مَنْ مَالَهُ أَوْ كَيْلَ بِالشَّرَاءِ د خپل مال نه ثمن ورکړو. وَبَقِيَ الْبَائِسُ أَوْ بِهِ مَبِيعٌ نَبِي قبضه اوکړله. فَلَهُ أَنْ يَرْجِعَ بِهِ عَلَى الْمُوَكَّلِ نو وکیل لپاره جائز دی. چې هغه د موکل نه ثمن واپس واخلي.

تصريح > صورت د مسئلې دادې. که وکیل بالشراء د خپل مال نه ثمن اداکړو. او په مبيع باندې نې قبضه اوکړله. نو دا ثمن اداکول به د وکیل د اړخه تبرع نه وی. بلکه وکیل ذکر شوې ثمن د موکل نه واپس اخستي شی. امام مالک، امام شافعي، او امام احمد رحمته الله هم ددې قائل دی.

دلیلہ > دليل دادې. چه دا د وکیل او موکل په مینځ کي حکماً مبادله ده. په دې طريقه چې وکیل د باع پشان دې. او موکل د مشتری پشان دې.

علامتي کون المبادلة حکمیة > ① اود مبادله حکمی علامت دادې. که د وکیل او موکل په مینځ کي د ثمن په مقدار کي اختلاف اوشو. نو ددوی دواړو نه به قسم اخستي شی. او تحالف (د فریقینو نه قسم اخستل) د مبادلې د خواصو څنې دی. نوکه د باع او مشتری په مینځ کي د ثمن په مقدار کي اختلاف شو. او دواړو سره بینه نه وی. نو د دواړو نه به قسم اخستلې شی. که یوکس د قسم خوړلو نه انکار اوکړو. نو د هغه خلاف به فیصله ورکولې شی. که دواړو قسم اوخوړلو. نو قاضی به دا بیع فسخ کوي. نو په دې صورت کي د دواړو نه قسم اخستل، ددې خبرې علامت دې. چه د وکیل او موکل په مینځ کي حکماً مبادله منعقد شوې ده.

① اوکه موکل د مبيع په څه عیب باندې خبر شو. نو هغه ددې عیب په وجه مبيع وکیل اړخ ته واپس کولې شی. او د عیب په وجه مبيع واپس کول، دا هم د مبادلې د خواصو څنې دې. بهر حال د وکیل او

مؤکُل په مینځ کي مبادلہ حکمی او موندې شوه. او ددې مبادلې لاندې وکیل مؤکُل ته مبيع سپارلې دې. نو هرکله چې د مبادلې لاندې وکیل مؤکُل ته مبيع ورکړې دې. نو وکیل ته به د مؤکُل نه د ذکر شوی مبيع د ثمن اخستلو اختیار هم حاصل وی.

وکیل سره د مبيع هلاکیدو حکم

﴿إِنَّا هَلَكُ الْمَيْمَنُ فِي يَدَيْ قَبْلَ حَبِيبِهِ نَوَكُهُ د وکیل په قبضه کي مبيع هلاک شو. د وکیل د منع کولو نه وړاندې. هَلَكُ مِنْ مَالِ الْمُؤَكِّلِ نو دا به د مؤکُل د مال نه هلاک وی. وَلَمْ يَسْقُطِ الثَّمَنُ﴾ (او ثمن به نه ساقطیږي.

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه فرماني. که وکیل بالشراء د خپل مال نه ثمن ادا کړو. او په بيع نې قبضه او کړله. او مبيع د وکیل د قبضې نه هلاک شو. حالانکه وکیل د ثمن په وجه مبيع خپل خان سره منع کړې (ساتلې) هم نه وو. نو دا مبيع به د مؤکُل د مال نه هلاک وی. يعنی د مؤکُل مال تلف شو. د وکیل نشو. تردې چې ثمن به د مؤکُل د ذمې نه نه ساقطیږي. او د وکیل د رجوع حق به باطل نه وي. بلکه وکیل ته به د مؤکُل نه د خپل ورکړې شوی ثمن واپس اخستلو اختیار وي.

دلیل: مبيع باندې د وکیل قبضه داسې شوه. لکه د مؤکُل قبضه. نو هرکله چې وکیل د خپل ثمن په وجه مبيع منع نکړو. نو د وکیل په قبضه کولو سره حکماً مؤکُل قايض شو. او د وکیل په قبضه کي د مبيع هلاکیدل داسې دی. لکه د مؤکُل په قبضه کي هلاکیدل. او د مؤکُل په قبضه کي د هلاکیدلو په صورت کي د وکیل حق رجوع نه ساقطیږي. نو په دې صورت کي هم د وکیل، مؤکُل اړخ ته د رجوع بالثمن اختیار نه ساقطیږي.

⑦ علامه بدرالدین عینی رحمته الله علیه په عینی شرح هدايه کي يو دليل دا ليکلي دي. چه مبيع د وکیل په قبضه کي امانت وی. ځکه چې وکیل په مبيع باندې خپل خان لپاره قبضه نه ده کړې. بلکه د مؤکُل په اجازت سره نې مؤکُل لپاره قبضه کړې ده. او هرکله چې د مؤکُل په اجازت سره نې د مؤکُل لپاره قبضه کړې ده. نو دا قبضه به د امانت په طور وی. او د تعدی نه بغير امانت هلاکیدلو سره امین باندې تاوان نه واچيږي. ځکه به په دې مسئله کي هم وکیل باندې هيڅ تاوان نه واچيږي. او هرکله چې د امین کيدلو په وجه وکیل باندې هيڅ تاوان نه واچيږي. نو وکیل چې کوم ثمن بائع ته ورکړې دې وکیل هم هغه ثمن د مؤکُل نه واپس اخستې شي. د مؤکُل د ذمې نه هغه ثمن نه ساقطیږي.

د وکیل ثمن قبض لپاره د مبيع منع کولو حکم

﴿وَلَا أَنْ يَخْسُءَ﴾ او وکیل ته اختیار دې. چه هغه مبيع منع کړي. حَتَّى يَسْتَوْفِيَ الثَّمَنَ (تردې چې خپل ثمن وصول کړي.

هل اللغة: ① يعبس: بندوی ⑦ يستوفي: پوره پوره حاصلوی

توضیح: د ثمن وصولولو نه مخکي مخکي وکیل مبيع خپل خان سره ساتلې شي. که وکیل بائع ته ثمن ورکړې وي. او که نه وي ورکړې. بهر حال مؤکُل نه د ثمن وصولولو په خاطر وکیل ته د مبيع منع کولو اجازت دې. (۱)

دلیل: د وکیل او مؤکُل په مینځ کي حکماً بيع وی. يعنی وکیل بالشراء حکماً بائع وی. او مؤکُل

① مطلب زفر رحمته الله علیه حضرت امام زفر رحمته الله علیه فرماني. چه وکیل ته خپل خان سره د مبيع ساتلو هيڅ حق حاصل نه دي. امام مالک، امام شافعي، او امام احمد رحمته الله علیهم هم ددې قائل دي. (عینی)

مشتري وی او په کتاب الیسوع کي تیر شوی دی. چه بائع ته د ثمن وصولولو نه وړاندې د مبيع منع کولو اختیار وی. نو دلته کي به هم وکیل ته (چې حکما بائع دې) د ثمن وصولیدلو نه وړاندې د مبيع منع کولو حق حاصل دې.

وکیل مبيع منع که او هلاکه شوه نو د ضمان به به چا وی؟

قَالَ حَبَّهٔ که وکیل مبيع خان سره اوساتلو. فَهَلْكَ فِي يَدَيْهَا دا هلاک شو. د هغه په قبضه کېني گان مضمونا ضمان الزم عند أبي يوسف رحمته الله نود امام ابو يوسف رحمته الله په نیز به ضمان د رهن بشان مضمون وی.

توضیح: د حضرت امام ابو يوسف رحمته الله په نیز که وکیل بالشراء د موکل نه د ثمن وصولولو په خاطر مبيع خپل خان سره اوساتلو. او مبيع د وکیل په قبضه کي هلاک شو. نو مبيع د شی مرهونه پشان مضمون وی. یعنی لکه څنگه چې د شی مرهونه د هلاکیدلو په صورت کي د قیمت او دین نه کوم کم شی. هغې سره مضمون وی. مثلاً د شی مرهونه قیمت پنخوس روپۍ دې. اود مرتهن د رهن په ذمه دین (قرض) شپيته روپۍ دی. نو شی مرهونه به قیمت سره مضمون وی. یعنی د پنخوس روپو به مرتهن باندې ضمان واجب وی. او چونکه د مرتهن د رهن په ذمه شپيته روپۍ قرض دې. په دې وجه هغې نه پنخوس روپۍ تاوان او ښکلو نه روسته به مرتهن د رهن نه لس روپۍ واپس اخلي. او که د شی مرهونه قیمت شپيته روپۍ وی. او د رهن په ذمه دین پنخوس روپۍ وی. نو شی مرهونه به دین سره مضمون وی. یعنی د شی مرهونه په تاوان کي به د رهن په ذمه د مرتهن دین ساقطیږي. او رهن ته به د مرتهن نه د زیاتي هیڅ قسمه رقم مطالبې حق نه وی. ځکه چې باقی د لس روپو مقدار مرتهن سره امانت دې. اود امانت هیڅ تاوان نه واجبیږي. په دې وجه به مرتهن باندې لس روپۍ تاوان واجب نه وی.

دغه شان په ذکر شوې مسئله کي د وکیل د قبضې نه د مبيع هلاکیدلو په صورت کي د مبيع د قیمت او ثمن نه کوم کم شی. هغې سره به مضمون وی. مثلاً وکیل بالشراء بائع سره پنخلس روپۍ ثمن باندې معامله کړې ده. اود هلاک شوی مبيع قیمت لس روپۍ دې. نو مبيع به قیمت سره مضمون وی. یعنی د موکل په ذمه به وکیل لپاره ثمن یعنی پنخلس روپي واجب وی. او موکل لپاره به په وکیل باندې د مبيع تاوان لس روپۍ واجب وی. نو د ثمن نه د تاوان لس روپۍ او ښکلو نه روسته به وکیل د موکل نه پنځه روپۍ واپس اخلي. او که ثمن لس روپۍ وی. او د مبيع قیمت پنخلس روپۍ وی. نو مبيع به ثمن سره مضمون وی. یعنی د وکیل په موکل باندې د لس روپو مقدار ثمن واجب دې. او موکل لپاره وکیل باندې د مبيع تاوان، د ثمن مقدار یعنی لس روپۍ واجب دی. نو نه به وکیل، موکل اړخ ته څه رجوع کوي. اونه به موکل، وکیل اړخ ته څه رجوع کوي. بهر حال د وکیل په قبضه کي د مبيع هلاکیدلو په صورت کي د امام ابو يوسف رحمته الله په نیز به مبيع د شی مرهونه د ضمان پشان مضمون وی.

دلیل: د حضرت امام ابو يوسف رحمته الله دلیل دادې. چه د وکیل په قبضه کي هلاک شوې مبيع د موکل نه د ثمن وصولولو لپاره د منع کولو په وجه مضمون شوې دې. ځکه چې د منع کولو نه وړاندې مضمون نه و. لکه څنگه چې وړاندې تیر شوی دی. چه د منع کولو نه وړاندې که مبيع د وکیل په قبضه کي هلاک شی. نو هغه د موکل د مال نه هلاکيږي. او وکیل باندې د هغې ضمان نه راځي. بهر حال د ثمن وصولولو په خاطر د وکیل خپل خان سره د مبيع ساتلو په وجه مبيع مضمون شوې دې. او بعینه هم دا د رهن معنی ده. یعنی لکه څنگه چې د قرض وصولولو لپاره مرتهن شی مرهون خپل خان سره ساتي. دغه شان د ثمن وصولولو لپاره وکیل مبيع خپل خان سره ساتي. حاصل داچه هلاک شوې مبيع د شی مرهونه پشان دې. نو دا مبيع به د ضمان رهن پشان مضمون وی. او د ضمان رهن پوره تفصیل د امام ابو يوسف

په مذهب لاندې تیر شوي دي.

وَقَمَّانَ الْبَيْعِ عَنْ مُحَمَّدٍ (۱) اود امام محمد عليه السلام په تيز به ضمان د بيع پشان مضمون وي.

تفسير: اود امام محمد عليه السلام په تيز د مبيع د ضمان پشان مضمون وي. يعنې لكه څنگه چې مبيع د بائع په قبضه كې هلاك شي. نو د مشتري د ذمه نه د هغې ثمن ساقطېږي. د مبيع قيمت كه د ثمن نه كم وي. او كه زيات وي. دغه شان كله چې د وكيل د قبضي نه مبيع هلاك شو. نو د موكل د ذمه نه به ثمن ساقطېږي. كه د مبيع قيمت د ثمن نه كم وي. او كه زيات وي. او هم دا قول د امام ابو حنيفه عليه السلام دي. **دليلهما** د طرفينو عليه السلام دليل دادې. چه د وكيل او موكل په مينځ كې چونكه حكماً عقد بيع منعقد كېږي. ځكه به وكيل په منزله د بائع وي. او موكل به په منزله د مشتري وي. او بائع ته د خپل ثمن وصولولو لپاره د مبيع منع كولو حق وي. نو د وكيل مبيع منع كول به هم د موكل نه د ثمن وصولولو لپاره وي. او مبيع كه د بائع سره هلاك شي. نو د مشتري د ذمې نه ثمن ساقطېږي. كه ثمن د قيمت نه زيات وي. او كه كم وي. دغه شان كله چې مبيع وكيل سره هلاك شو. نو د موكل د ذمې نه ثمن ساقطېږي. كه ثمن د قيمت نه زيات وي. او كه كم وي. بهر حال ددې دليل نه ثابت شو. چه د طرفينو عليه السلام په تيز وكيل سره هلاك شوي مبيع به د ضمان بيع پشان مضمون وي.

الإعراض علامه ابن الهمام او صاحب دعتابه عليه السلام د طرفينو عليه السلام په ذكر شوي دليل باندې كړې دي. كه واقعي وكيل د بائع په مرتبه كې دي. نو د مبيع هلاكيدلو په صورت كې به هرصورت كې به ده باندې ضمان واچييدل پكار وو. كه وكيل مبيع خپل خان سره ساتلو. او كه نه ساتلو. ځكه (په دواړه صورتونو كې) كه مبيع بائع سره هلاك شي. نو هغه به بائع باندې مضمون وي. يعنې د بائع د مال نه هلاك شمارلې كېږي. اگر چه بائع دا نه وي منع كړې. هم دا وجه ده. چه د مشتري د ذمې نه ثمن ساقطېږي. نو هر كله چې وكيل د بائع په مرتبه كې دي. نو دده سره د مبيع د هلاكت په صورت كې به ده باندې هم مبيع مضمون كيدل پكار وو. يعنې مبيع د وكيل د مال نه هلاكت شمارل پكار وو. كه وكيل دا منع كړې وو. او كه منع كړې نې نه وو. حالانكه وړاندې ويلي شوي دي. كه وكيل مبيع نه وي منع كړې. او هغه دده سره هلاك شو. نو دا به د موكل د مال نه هلاك وي. يعنې د موكل د ذمې نه به ثمن ساقط نه وي؟

الجواب بيا نې جواب دا كړې دي چې هر كله وكيل خپل خان سره مبيع اوساتلو. نو دا خبره متعين شو. چه وكيل په مبيع باندې خپل خان لپاره قبضه كړې وه. او هر كله چې وكيل په مبيع باندې خپل خان لپاره قبضه كړې وه. نو دده بائع كيدل يقيني شو. او هر كله چې د وكيل بائع كيدل يقيني شو. نو د مبيع هلاكيدلو په صورت كې به وكيل باندې يقيناً ضمان لازم وي. يعنې د موكل د ذمې نه به ثمن ساقطېږي. او هر كله چې وكيل خپل خان سره مبيع اونه ساتلو. نو د وكيل قبضه كولو به د موكل لپاره وي. او وكيل به د قاصد مشابه وي. او دده سره د مبيع هلاكيدل به د امانت هلاكيدل وي. او د امانت په هلاكيدلو سره امين باندې ضمان نه واچيېږي. نو ددې مبيع ضمان به په وكيل باندې واجب نه وي. بلكه به موكل به واجب وي. يعنې د موكل د مال نه به هلاك وي. او د موكل د ذمې نه به ثمن ساقط نه وي.

د يو وكيل په غير موجود كې د دولم وكيل د تصرف حكم

(وَأَذَاوَكُلَّ وَجَلَّتْ أَوْ هَرَكَلَهْ چې ده دوه نفر وكيلان كړل فَلَيْسَ لِأَحَدِهِمَا أَنْ يَتَصَرَّفَ فِيمَا وَجَلَّتْ بِهِ

(۱) القول الرابع هو قول الطرفين وقال ابو يوسف يضمن ضمان الرهن كلاً في العارية (۳۸۷) والبحر الرائق (۱۵۱۷) وجمع الأمر (۳۱۹۳) الخانية (۱۶۲۳) نقلاً عن القول الرابع (۱۵۱۷)

دَوْنُ الْأَخَوِ) نو په دوی کې یو لپاره د دوهم نه بغیر دا اختیار نشته. چه دې په هغه شئ کې تصرف او کړی. دکوم چې دواړه وکیلان جوړ کړې شوی دی.

عدم جواز تصرف احد الوکیل صورت د مسنلي دادې چه یوسری دوه سري په یو کلام سره وکیلان کړل. مثلاً داني او نیل چه دا دواړه د خپل غلام خرخولو، یا خپلې پنځې سره د خلع وکیلان کړل. نو په دوی دواړو وکیلانو کې به یوکس ته د دوهم د راني نه بغیر په دې شئ کې د تصرف اختیار نه وی. په کوم شئ کې چې دواړه وکیلان جوړ کړې شوی دی. مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دی. چه دا حکم په داسې تصرف کې دې په کوم کې چې راني ته اړتیا راپېښیږي. لکه خلع، بیع وغیره. چه یو څو راني سره اتفاق راشي. او مضبوطی حاصله شي.

دلیل هرکله موکل دوه سري وکیلان کړل. نو ددې مطلب دادې. چه موکل ددوی دواړو په راني باندې راضی شوې وو. صرف د یو په راني باندې نه وو راضی شوې. او هرکله چې موکل د دواړو په راني باندې راضی شوې وو. نو د یو وکیل په تصرف باندې به موکل راضی نه وی. او هرکله چې موکل په دې باندې راضی نه دې. نو صرف یو وکیل ته به د تصرف اختیار نه وی. بلکه د دواړو راني یوځاني کول به ضروری وی.

د خصومت دوه وکیلانو کې د یو په

غیر موجودگي کې د دوهم د تصرف حکم

(إِلَّا أَنْ يُؤْكِلَهُمَا بِالْغُسُومَةِ) خوکه دا دواړه د خصومت وکیلان کړی (نو تصرف کولې شي).

تدريج > **مُورَةُ نَفَادُ تَصَرُّفِ أَحَدِ الْوَكِيلَيْنِ فِي الْغُسُومَةِ** په دې ځانې کې ابو الحسن قدوری د هغه صورتونو بیان کوی په کومو کې چې یوکس دوه سري وکیلان جوړ کړې وی. نو په دوی کې یو وکیل ته د دوهم وکیل د راني نه بغیر د تصرف حق حاصل نه دې. خو یو څو صورتونه داسې دي. چه هلته کې د دوه کسانو د وکیل جوړولو باوجود د یو کس تصرف جائز او کافی دې. هغې کې یو صورت دادې. چه یوکس د قاضی په عدالت کې دمقدمه پیش کولو لپاره دوه سري وکیلان کړل. خو په دوی کې یو وکیل د دوهم نه بغیر مقدمه پیش کړل. نو دا جائز ده.

دلیل > د مقدمه پیش کولو په وخت دقاضی په مجلس کې د خلقو اجتماع معذر ده. ^(۱) ځکه چې د یو خلقو یوځاني کیدلو سره به شور، شغب وی. حالانکه د قاضی مجلس د شور شغب نه محفوظ ساتل ضروری دی. او د قاضی مجلس د شور شغب نه محفوظ ساتل ځکه ضروری دی. چه د مقدمه پیش کولو نه مقصود حق ښکاره کول دی. او د شور شغب په وجه دا مقصود نه حاصلیږي. ^(۲) دویمه وجه داده. د شور، شغب په وجه د قاضی د مجلس هیبت ختمیږي. حالانکه ددې باقی ساتل ضروری دی. نوهرکله چې یوکس د مقدمه پیش کولو لپاره دوه سري وکیلان کړل. حالانکه هغه ته معلومه ده. چه ددوی دواړو جمع کول متعذر دی. گویا هغه په دوی کې د یوکس په مقدمه پیش کولو باندې راضی شو. اوهرکله چې موکل د یو په مقدمه پیش کولو باندې راضی شو. نو په دوی کې صرف د یو وکیل د قاضی په عدالت کې مقدمه پیش کول به صحیح او جائز وی.

أَوْ بَطْلَانِ زَوْجِيَّةٍ بِغَيْرِ عَوْضٍ (یاد عوض نه بغیر خپلې پنځې ته د طلاق ورکولو، لپاره نه دواړه وکیلان کړی. (أَوْ بِعَقْدٍ عَبْدٍ بِغَيْرِ عَوْضٍ یا د عوض نه بغیر خپل غلام آزادولو، لپاره نه دواړه وکیلان کړی. أَوْ قَسْأَةً دَيْنٍ عَلَيَّ) یا پړه وویچه عینده یا دده سره د ودیعت په واپس کولو لپاره نه دواړه وکیلان کړی. أَوْ قَسْأَةً دَيْنٍ عَلَيَّ) یا کومه قرضه چې په ده موجود ده. د هغې د ادا کولو لپاره نه دواړه وکیلان کړی.

تدريج ① دوئم صورت دادې. چه دوه سړی ددې خبرې وکیلان کړی. چه هغوی دواړه د عوض نه بغیر دده بنځنې ته طلاق ورکړی. په دې صورت کې به هم په دوی کې خائله یو وکیل ته د طلاق ورکولو اختیار وی. ② دریم صورت دادې. که دوه سړی نې بغیر د عوض نه د خپل غلام آزادولو وکیلان کړل. نو بیا هم په دوی کې یو وکیل لپاره آزادول جائز دی.

③ څلورم صورت دادې. که یوکس سره دچا ودیعت وی. او دا سړی د ودیعت واپس کولو لپاره دوه سړی وکیلان کړی. نو صرف یو وکیل دا ودیعت واپس کولې شی.

④ پنځم صورت دادې. چه په موکل کومه قرضه ده. د هغې د ادا کولو لپاره موکل دوه سړی وکیلان کړل. نو په دوی دواړو کې یو وکیل قرضه ادا کولې شی.

دلیلها په دې څلور واړه صورتونو کې د رانې او مشورې هیڅ اړتیا نشته. بلکه توکیل صرف د موکل کلام ادا کول دی. یعنی طلاق، عتاق، ودیعت ادا کول، او قرض ادا کولو کې د وکیل کار بس صرف دومره دی. چه دموکل کلام ادا کړی. او په کلام ادا کولو کې یو او دوه دواړه برابر دی. ځکه چې په معنی کې هیڅ اختلاف نشته. نو لکه څنگه چې دوه سړی د موکل د کلام ترجمانی کوی. دغه شان به یوکس هم کوی. په دوی دواړو کې هیڅ فرق نشته.

د وکیل لپاره بل کس وکیل جوړولو حکم

(وَلَيْسَ لِلْمُكَلَّلِ اَوْ وَكِيْلٌ تَهْدِيْنَهُ. اَنْ يُّوَكَّلَ فَمَا وَكَّلَ بِهِ) چې په کوم کار کې هغه وکیل جوړ کړې شوې دې په هغې کې بل څوک وکیل کړی.

تدريج ① عدم جواز توکیل الوکیل غیبه وکیل په کوم کار کې وکیل جوړ کړې شوې دې. دا وکیل په دغه کار کې بل څوک وکیل نشی جوړولی.

دلیلها ځکه چې موکل وکیل ته په دې کار کې تصرف سپارلې دې. د کوم چې دې وکیل جوړ کړې شوې دې. او ددې تصرف لپاره بل څوک وکیل کول هغه ته نه دی سپارلې شوی. نو هغه له به بل څوک وکیل کول هم جائز نه وی. اود توکیل عدم جواز ځکه دې. چه موکل صرف د وکیل په رانې باندې راضی شوې دې. اود خلقو رانې مختلف وی. نو دده په رانې باندې راضی کېدلو سره دبل په رانې باندې راضی کېدل نه لازمیږي. او هرکله چې داسې ده. نو د وکیل د خپل ځان نه علاوه بل څوک ددې کار لپاره وکیل کول به هم ناجائز وی.

(اَلَا اِنْ يَّادَرَ لَهٗ اَلْمُوَكَّلُ) خودا چې موکل ده ته اجازت ورکړی. (اَنْ يُّوَكَّلَ لَهٗ اَعْمَلًا بِرَأْيِهِ) یا موکل وکیل ته اووانی. چه پخپله رانې باندې عمل اوکړه.

تدريج ① **صورة جواز توکیل الوکیل** څو که موکل خپل وکیل ته ددې خبرې اجازت ورکړی. نو وکیل ته دې دا اووانی. چه ته پخپله رانې باندې عمل اوکړه. نو په دې صورت کې به هم دده لپاره وکیل کول جائز وی.

دلیلها ځکه چې دې صورت کې تصرف علی الاطلاق د وکیل رانې ته سپارلې شوې دې. نو دموکل اجازت او حکم لاندې د وکیل خپل ځان نه علاوه بل څوک وکیل کول به هم صحیح وی. مرغیشانی **مُرْغِشَانِي** فرماینلی دی. چه به ذکر شوی دوه صورتونو کې د وکیل توکیل کول جائز دی.

الوکیل الثانی من الموکّل الثانی دون الأول څو دوئم وکیل به د موکل د اړخه وکیل وی. د رومبی وکیل د اړخه به نه وی. ځکه به وکیل اول ته د وکیل ثانی د معزول کولو اجازت نه وی. اود وکیل اول په مرګ سره به وکیل ثانی نه معزول کیږی. البته د موکل په مرګ سره به دواړه معزول کیږی. مرغیشانی **مُرْغِشَانِي**

فرمانیلی دی چه ددی مسئلې مثال په ادب القاضی کي د باب التحکیم نه وړاندې د... فصل اخر، لاتدي تیر شوې دي.

د موکل د اجازت نه بغیر د وکیل ثانی د جوړولو او د تصرف حکم

(ثَانَتْ وَكَلَتْ بِغَيْرِ اِذْنِ مُوَكَّلِهِ اوکه وکیل اول د موکل د اجازت نه بغیر دوهم وکیل جوړ کړو. فَقَعْدَ وَكَيْلِهِ بِتَصَرُّفِ اَمْرِهِ رومبی وکیل وکیل (یعنی وکیل ثانی) د رومبی وکیل په موجودگي کي عقد اوکړو جائز) نو جائز دي.

توضیح: جواز وکیل الوکیل غیره فی حضور الموکّل که وکیل د خپل موکل د اجازت نه بغیر څوک په دي معامله کي وکیل جوړ کړو. په کوم کي چې پخپله دي وکیل جوړ کړې شوې دي. او وکیل ثانی د اول وکیل په موجودگي کي عقد اوکړو. نو دا عقد به جائز او نافذ وي. دلیله: ځکه د موکل مقصود دا وو چه د وکیل اول راني موجود وي. او په ذکرشوی صورت کي د وکیل اول راني موجود شوه. نو هرکله چې د وکیل اول راني موجود شوه. نو موکل مقصود حاصل شو. او هرکله چې د موکل مقصود حاصل شو. نو وکیل ثانی منعقد شوې عقد به هم جائز وي.

(وَإِنْ عَقَدَ بِغَيْرِ حَضَرَتِهِ اوکه وکیل ثانی د وکیل اول په غیر موجودگي کي عقد اوکړو فَأَجَازَةُ الْوَكِيلِ الْأَوَّلِ جَازٌ نَوَاولنی وکیل دا جائز اوگرخوله نو جائز ده.

توضیح: عدم جواز العقد فی غیبة الموکّل اوکه وکیل ثانی د وکیل اول په غیر موجودگي کي عقد اوکړو. نو دا عقد به جائز او نافذ نه وي. دلیله: ځکه چې په دي صورت کي د وکیل اول راني موجود نه ده. او هرکله چې د وکیل اول راني فوت شوه. نو د موکل مقصود حاصل نشو. او هرکله چې د موکل مقصود حاصل نشو. نو عقد به هم جائز نه وي.

صورة جواز العقد: څوک د وکیل ثانی د عقد خبر وکیل ته اورسیدلو. او وکیل اول ددي عقد اجازت ورکړو. نو د وکیل اول د راني متحقق کیدلو په وجه به دا عقد جائز او نافذ وي.

د وکالت نه د وکیل معزوله کول

(وَيُلْغَوُ الْوَكِيلَ أَنْ يَغْوَلَ الْوَكِيلَ عَنِ الْوَكَالَةِ) موکل ته اختیار دي. چه خپل وکیل د وکالت نه معزول کړي.

توضیح: ابو الحسن قدوري رحمه الله فرماني. موکل ته اختیار دي. چه هغه خپل وکیل د وکالت نه معزول کړي.

دلیله: ځکه چې وکالت د موکل حق دي. او هر صاحب حق ته د خپل حق ختمولو اختیار وي. نو موکل ته به هم د خپل حق وکالت ختمولو او باطلولو پوره پوره اختیار وي.

صورة عدم جواز الغل: البته که وکالت سره د بل چا حق هم معلق وي. نو موکل ته به د هغه بل سړي د رضامندی نه بغیر د وکالت ختمولو اختیار نه وي. مثلاً د قاضي په عدالت کي د مدعي په درخواست باندې مدعي عليه د خصومت وکیل ورکړي وي. نو مدعي د رضا مندي نه بغیر به مدعي عليه لپاره ددي وکیل معزول کول جائز نه وي. ځکه چې دي وکالت سره د مدعي حق متعلق دي. په دي طريقه چې مدعي به د قاضي په مجلس کي وکیل حاضر وي. او هغه سره به مخاصمه کوي. او هغه باندې به حق ثابتوي. نو که مدعي عليه دا وکیل معزول کړو. نو مدعي حق به باطل شي. حالاتکه د صاحب حق د

رضامندی نه بغیر د هغه حق باطلول جائز نه دی. نو په دې صورت کي د مدعی علیه خپل وکیل د مدعی د رضامندی نه بغیر معزول کول به هم صحیح نه وی.

د معزول کیدلو خبر نه رسیدو پورې د وکالت او تصرف حکم

(فَإِنْ لَمْ يَنْتَلِهُ الْعَزْلُ نُو كَه وکیل ته د معزول کولو خبر اونه رسیدلو. فَهُوَ عَلَى وَكَالَتِهِ هغه به پخپل وکالت باندې پاتې وی. وَتَعَرُّفُهُ جَائِزٌ حَتَّى يَغْلِبَهُ او دهغه تصرف به جائز وی. تردې چې هغه ته معلومه شی.

تفصیل: مرغینانی رحمته الله علیه د مذکوره مسئلې لپاره دلیل بیان کړې دې. چه د وکیل په معزول کولو کي په دوه وجو سره د وکیل ضرر دی. ① یو دا چې کله موکل وکیل معزول کوی. نو دې د هغه ولایت باطلوی. اود هغه تکذیب کوی. گویا موکل د وکیل په دعوه کي تکذیب کوی. او داسې وانی. چه زما د معزول کولو په وجه دده ولایت باطل شوې دې. اود یو انسان د هغه په قول کي تکذیب کول دا دهغه په حق کي ښکاره ضرر دې. نو ثابتېده. چه وکیل د اطلاع نه بغیر معزول کول وکیل په ضرر کي مبتلا کول دي.

② دویمه وجه داده. چه حقوق د عقد وکیل اړخ ته واپس کیږي. لکه وکیل که د اخستلو وکیل وی. نو هغه د موکل د مال نه ثمن ادا کوی. او که وکیل بالبیع وی. نو وکیل به مبیع سپارلو. اوس که وکیل معزول کړي شو. او هغه ته د خپل معزول کیدلو علم اوشو. او ددې معزول کیدلو اعتبار هم اوکړي شو. نو د عزل نه روسته چې دده د اړخه کوم تصرف هم کیږي. هغه به پخپله د وکیل لپاره واقع کیږي. اود ثمن ادا کولو په صورت کي به د ثمن ضامن وی. اود مبیع سپارلو په صورت کي به د مبیع ضامن وی. او ددې ضمان په وجه به وکیل په ضرر کي اخته کیږي. بهر حال وکیل ته د اطلاع ور کولو نه بغیر که د وکیل معزول کیدلو اعتبار اوکړي شی. نو وکیل به په دوه وجو سره ضرر کي مبتلا کیږي. او شریعاً ضرر لري کولې شی. نو د وکیل مذکوره ضرر لري کولو لپاره وکیل ته د اطلاع ور کولو نه بغیر د هغه معزول کول به معتبر نه وی.

د موکل په مرګ، لیونتوب او مرتد کیدو د وکالت حکم

(وَيَنْظُرُ الْوَكِيلُ إِلَى مَوْتِ الْمُوَكَّلِ او وکالت باطلیږي. د موکل په مرګ سره، وَجُنُونِهِ جُنُونًا مُطْلَقًا دده همیشه طور باندې مجنون کیدلو سره، وَتَحَايَاهُ بِدَارِ الْحَرْبِ مُؤْتَدًا) اودده په مرتد کیدلو سره چې دار الحرب ته لاړشی.

تفصیل: ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه فرماني. چه په یو څو صورتونو کي وکالت باطلیږي. ① یو دا چې مرګ واقع شی.

② دویم دا چه موکل شپه ورځ خلیريشت گنتي مجنون پاتې شی.

③ دریم دا چه موکل مرتد شی. او دار الحرب ته لاړشی. او هلته کي رهانش اختیار کړي.

تفصیل: د وکیل یو غیر لازم تصرف دې. ځکه چې لزوم د هغه شی. نو دې د کوم وجود چې د دواړه دلو په رضامندی باندې موقوف وی. حالانکه په توکیل کي داسې نه ده. بکله موکل او وکیل دواړو کي هریو ته د وکالت فسخ کولو اختیار دې. چه هغه خپل خان د وکالت نه منع کړي. او موکل لپاره دا اختیار دې. چه هغه وکیل د وکالت نه منع کړي. بهر حال توکیل غیر لازم تصرف دې. اود غیر لازم تصرف د بقاء او دوام لپاره هم هروخت د موکل موجود پاتې کیدل ضروري دی. او ذکر شوی عوارض یعنی مرګ،

جنون مطبق، او مرتد کیدلو په وجه د موکل امر باطلیږي. په دې وجه دې عوارضو سره وکالت هم باطلیږي.

شرطية الجنون بالعقل: مرغینانی رحمته الله فرمایلي دي. چه مصنف د قدوری رحمته الله جنون د مطبق قید سره مقید کړې دي. یعنی داسې جنون وی. چه شپه ورځ هروخت موجود پاتې وی. ځکه چې لوېشان جنون چې دڅه وخته پورې وی. او بیا ختمیږي. هغه د اغماء او بې هوشۍ په مرتبه کې وی. اود موکل د بې هوشۍ په وجه وکالت نه باطلیږي.

حد الإطباق: مرغینانی رحمته الله فرمایلي دي. چه د جنون مطبق حد د حضرت امام ابو یوسف رحمته الله په نيز يوه میاشت دي. اودا نې په دې قیاس کړې دي. که څوک د رمضان يوه میاشت مجنون پاتې شو. نود هغه د ذمی نه د رمضان روژه ساقطیږي. ځکه چې هرکله چې هغه د عبادات الهی د خطاب اهل نه دي. نود دنیاوی معاملاتو اهل به هم نه وی. او هرکله چې دده اهلیت ختم شو. نو توکيل به نې هم باطلیږي.

الرواية الثانية عن أبي يوسف: د حضرت امام ابو یوسف رحمته الله نه یو روایت دادي. چه د جنون مطبق حد یو ورځ اوشپه ده. یو روایت دادي. چه د جنون مطبق حد د یو ورځ او شپې نه زیات دي. یعنی که موکل د یو ورځ او شپې نه زیات په جنون کې مبتلا پاتې شو. نود هغه وکالت به باطل وی. او وجه ددې داده. چه پیوسته یوه ورځ شپه د مجنون پاتې کیدلو په صورت کې پنځه واره مونځونه دده د ذمی نه ساقطیږي. نو په دې موده کې مجنون پاتې کیدونکې سړې د مړې پشان دي. او هرکله چې دا مجنون د مړې پشان شو. نود وکالت اهل (او قابل) به هم نه وی. او هرکله چې د وکالت اهل پاتې نشو. نود هغه وکالت به هم باطل وی. امام محمد رحمته الله فرماني. چه د جنون مطبق حد او موده یو کال دي. ځکه چې د پوره یو کال مجنون پاتې کیدونکی سړی نه واره عبادتونه مونځ، روژه، زکاة، ساقطیږي. نود جنون مطبق حد احتیاطاً د یو کال مودې سره اندازه کړې شوې دي.

د وکالت باطلیدو ځینې صورتونه

(وَإِذَا وَكَّلَ الْمُكَاتَّبُ رَجُلًا وَكَلَهُ فِي مَكَاتِبِ يَوْ سَرِي وَكَيْل كَرَلُو. ثُمَّ عَجَزَ بِنَا دِي عَاجِزُهُ شَوَاؤُ الْمَذُونُ لَهُ مَا مَازُونُ لَهُ وَكَيْل كَرَلُو. فَحُجِرَ عَلَيْهِ بِنَا هَغِه مَحْجُورُ شَوَاؤُ الْشَّرِيكَانِ يَا دَوِه شَرِيكَانُو وَكَيْل كَرُو. فَأَفْتَرَقَا بِنَا دَوِي جَدَا شَوْل. فَهَبَّه الْوُجُوهُ كُلُّهَا تَبْطُلُ الْوُكَاالَةُ عَلَى الْوُكَيْلِ نَوْدَا تَوَلَّ وَجُوه وَكَيْل بَانْدِي وَكَالْت بَاطِلُو. عِلْمُهُ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ) وَكَيْل تَه عِلْمُ وَي. اَوَكُه نَه وَي.

تفصيح: که مکاتب يوکس وکیل کړو. او بیا مکاتب د بدل کتابت ادا کولو نه عاجز شو. یعنی بیا رقیق (غلام) شو. یا عبد ماذون له يوکس وکیل کړو. بیا مولا ده لره د تجارت نه منع کړو. یا په دوه شریکانو کې يوکس څوک وکیل کړو. بیا دوی دواړه (شریکان) جدا شو. یعنی شرکت باقی پاتې نشو. نو په دې ټولو صورتونو کې به وکالت باطل وی. وکیل ته که ددې څیزونو علم وی. اوکه نه وی.

دلیل: ځکه مونږ وړاندې ذکر کړی دی. چه د وکالت بقاء د موکل د حکم په بناء باندې موقوف ده. او په مذکوره صورتونو کې د موکل حکم باطلیږي. یعنی د عبد ماذون له حکم د حجر یعنی د تجارت نه د بندیدلو په وجه، اود مکاتب حکم د عجز په وجه، او په شریکینو کې د يوکس حکم د افتراق (او جدا کیدلو) په وجه باطلیږي.

استواء العلم والجهل: او په دې صورتونو کې د وکیل په علم او عدم علم کې فرق ځکه نه دي شوې. چه په دې صورتونو کې د وکیل معزول کیدل، امرحکمی او غیراختیاری دی. یعنی په دې صورتونو کې د معزول کیدلو نه بغیر وکیل معزول کیږي. اود وکیل علم (او خبریدل) عزل قصدي او ارادی لپاره شرط

د. د عزل حکمی لپاره شرط نه دی. یعنی که موکل بالقصد او بالاختیار خپل وکیل معزول کړي. نود معزول کیدلو لپاره د وکیل خبریدل ضروري دی. او که د موکل د اختیار او ارادې نه دغیر وکیل معزول شو. نود وکیل خبریدل ضروري دی بهر حال په ذکر شوی صورتونو کې د وکیل عزل حکمی او غیراختیاری دې. نودا معزول کیدل به د وکیل په حکم باندې موقوف نه وي. بلکه وکیل به بهر حال معزول کیږي. هغه ته که ددې علم وي او که نه وي. لکه مثلاً یو سړې وکیل بالبیع وي. او بیا موکل هم هغه شئ پخپله خرڅ کړي. دکوم د خرڅولو نې چې وکیل کړې وو. نو وکیل به معزول وي. که هغه ته معلومه وي. او که معلومه نه وي. ځکه چې د موکل ددې شئ د خرڅولو نه روسته د وکیل د تصرفاتو محل باقی پاتې نشو. نود وکیل وکالت به هم نه پاتی کیږي.

د وکیل په مرلې پالیونټوب باندې د وکالت حکم

وَأَدَامَاتُ الْوَكِيلِ أَوْ كَلَهُ جَبِي وَكَيْل مَرْشَى. أَوْ جُنَّ جُنُونًا مُطَبِّقًا يَأْذِي دَه تَه جُنُونِ مُطَبِّقِ أَوْشَى. بَطَلَاتِ الْوَكَالَةِ نُو وَكَالَتْ بِهِ بَاطِلِ وَي.

توضیح: په تیرو شوو صفحاتو کې هغه عوارض بیان کړې شوي وو. کوم چې د مژکې د اړخه وکالت باطلونکي وو. اوس دلته د هغه عوارضو بیان دې. کوم چې د وکیل د اړخه وکالت باطلوي. لکه ف. م. که وک. م. ش. یا ده ته جنون مطبق اوشو. نو وکالت به باطلیږي.

دلیل دادې، چه د وکیل په مجنون کیدلو، او مرگ نه روسته دده مامور کیدل او وکیل کیدل صحیح نه دی. حالانکه د وکالت د صحت لپاره دا خبره ضروري ده. چه د وکیل مامور کیدل برابر صحیح پاتې وی. نو هر کله چې د جنون مطبق او مرگ نه روسته د وکیل مامور کیدل صحیح پاتې نشو. نو وکالت به هم نه پاتې کیږي. بلکه باطل به وی. نو په حکم د وکالت به دده تصرف کول جائز نه وی.

البته که دې د دار الحرب نه دار الاسلام ته مسلمان راوایس شو. یعنی که وکیل مرتد دوباره مسلمان شو او د دار الحرب نه دار الاسلام ته وایس راغی. نو په حکم د وکالت به دده تصرف جائز وی.

وَأَنْ لَّيْحَىٰ بِذَا الْحَرْبِ مُرْتَدًّا وَكَهْ وکیل مرتد شو او لاپل دار حرب ته اَمْرٌ يُزَكِّهِ التَّصَرُّفُ نو جائز نه دې ده
دياره تصرف كول الا ان تَعَوَّذُ مِنْهَا مگر دا چي بيرته مسلمان راواپس شی

تفريع: مذهب محمد ﷺ مرغینانی ﷺ فرمائی دے، چہ دوبارہ مسلمانیدل او واپس راتگ پہ صورت
کے دو کسا، تصوف جائز کیدل حضرت امام محمد ﷺ مذهب دے.

دلیل ۷: حضرت امام محمد علیه السلام دلیل دادې، چه وکالت و تصرف او اطلاق او اجازت نوم دې. ځکه چې وکالت د مانع او رکاوت لرې کولو نوم دې، یعنې وکیل ته د موکل په معاملاتو کې د تصرف کولو نه شرعاً معافیت وو. خو کله چې موکل وکیل جوړ کړي، او معافیت نهې لري کړو. نو وکیل لپاره اجازت حاصل شو. او د تصرف کولو لپاره د وکیل لاس کلاؤ شو. او پاتې شو وکیل نو دې د داسې معانیو په وجه تصرف کوي. کومې معانی چې دده د ذات سره قائم دي. یعنې دده آزاد، عاقل، بالغ کیدل. حاصل داچه په ذریعې د وکالت د موکل د اړخه وکیل ته د تصرف کولو اجازت هم حاصل شو. او وکیل د حریت، عقل او بلوغ په وجه د تصرف کولو اهل هم دي. خو وکیل د یو عارض په وجه تصرف کولو نه عاجز شوې وو. او هغه عارض د وکیل دار الحرب ته تلل وو. ځکه چې په دارالاسلام او دارالحرب کې تباين دي. نو د تباين دار په وجه وکیل د تصرف کولو نه عاجز شو. خو کله چې مرتد وکیل مسلمان شو. او دارالاسلام ته وایس راغی، نو عجز عن التصرف زائل شو. او د موکل د اړخه اجازت برابر قائم

دې نو هر کله چې د موکل د اړخه اجازت قائم دي. او عجز زائل شو. نو وکیل به تیر شوی وکالت باندې واپس کیږي. اود وکیل په حیثیت به موکل لپاره د تصرف اجازت وی.

مذهب آبي يوسف د امام ابویوسف رحمته الله علیه په نیز باطل شوي وکالت نه واپس کیږي. اگرچه وکیل دوباره مسلمان شي. او واپس راشي. (۱)

دلیل د حضرت امام ابویوسف رحمته الله علیه دلیل دادې. چه وکالت د تصرف نوم نه دي. بلکه د تصرف نافذولو د ولایت نوم، وکالت دي. ځکه چې وکیل ته د اصل تصرف لیاقت حاصل دي. نو وکیل د موکل په مال کې د تصرف لیاقت لري. خو هغه لپاره دا تصرف جائز نه دي. اود تصرف نافذولو ولایت هغه وخت حاصلیږي. کله چې هغه ددې تصرف مالک وي. نو هر کله موکل څوک وکیل کړو. نو وکیل ددې تصرف مالک شو. بیا کله چې وکیل دارالحرب کې گډ شو. نو هغه مړو سړو کې گډ شو. او کله چې وکیل په مړو سړو کې گډ شو. نو د هغه ملک باطل شو. ځکه چې مړ سړي د مالک جوړیدلو اهلیت نه لري. او هر کله چې د وکیل ملک باطل شو. نو د هغه ولایت هم باطل شو. یعنی د تصرف نافذولو ولایت پاتې نشو. او باطل شوې شي نه واپس کیږي. نو ځکه به د تصرف نافذولو ولایت نه واپس کیږي. او مسلمانیدل او دارالاسلام ته واپس راتگ و سره به د وکیل مخکنی وکالت نه حاصلیږي. لکه چې په ام ولد او مدبر کې دده ملکیت نه واپس کیږي. یعنی که مذکوره وکیل مرتد شو. او دارالحرب کې گډ شو. یعنی قاضی دهغه دحری کیدلو حکم ورکړو. نو د هغه ام ولد وینځه او مدبر غلام آزاد شول. ځکه چې مدبر او ام ولد د مولا په مرگ سره آزادېږي. اود مولا په دارالحرب کې شاملیدل هم د مرگ برابر دي. ځکه به دوی دواړه آزادېږي. اوس که مذکوره مرتد وکیل مسلمان شو. او دارالاسلام ته راواپس شو. نو دده ام ولد او مدبر به دوباره دده په ملکیت کې نه راځي. دغه شان به دده وکالت هم ته راواپس کیږي. یعنی ده ته به د تصرف نافذولو ولایت نه حاصلیږي.

د وکیل جوړولو نه روسته پخپله کار کولو سره د وکالت حکم

(وَمَنْ وَكَّلَ آخَرِيْنِ بِكَ يَكُونُ بِلِ خُوكِ دَخِه كَار وَكِيْل كِرُو. ثُمَّ تَصَرَّفَ بِنَفْسِهِ فِيْمَا وَكَّلَ بِهٖ يَا د كُوم كَارْنِهٖ چي وکیل كړې و. هغه ئې پخپله او كړو. بَطَلَتْ الْوَكَالَةُ) نو وکالت باطل شو.

تخریج صورت د مسئلې دا دي. که یو سړی بل څوک دڅه کار لپاره وکیل کړو. بیا د کوم کار لپاره ئې چې وکیل کړې و. موکل هغه پخپله او کړو. نو وکالت باطل شو.

صوره مرغینانی رحمته الله علیه فرمایلی دي. چه د قدوری دا متن ډیرو صورتونو ته گډ دي. مثلاً ① دخپل غلام آزادولو لپاره ئې وکیل کړو. بیا موکل دا پخپله آزاد کړو. ② دخپل غلام مکاتب کولو لپاره ئې وکیل کړو. بیا موکل پخپله دا مکاتب کړو. ③ ددې خبرې لپاره ئې وکیل کړو. چه دې یوې معینې ښځې سره د موکل نکاح او کړی. خو موکل پخپله دغه ښځې سره نکاح او کړله. ④ د یو معین شئ اخستلو لپاره ئې وکیل کړو. بیا موکل دغه شئ پخپله واخستلو. ⑤ (د موکل) خپلې ښځې ته د طلاق ور کولو لپاره ئې وکیل کړو. بیا موکل پخپله هغې ته درې طلاخه ورکړل. یا ئې یو طلاق ورکړو. اود هغې عدت تیر شو. ⑥ (د موکل) خپلې ښځې سره د خلع کولو لپاره ئې وکیل کړو. بیا موکل پخپله هغې ته خلع ورکړله. نو په دې ټولو صورتونو کې به وکالت باطل وي. او وکیل ته به په حکم د وکالت په

۱ القول الرابع هو قول أبي يوسف رحمته الله علیه كذا في نتائج الأفكار (۱۳۸۷) والعناية (۱۳۸۷) ورداختار (۲۶۴/۴)

والبحر (۱۹۰/۷) نقلاً عن القول الرابع (۱۶۷/۲)

دې کار کې د تصرف کولو اختیار نه وي. د کوم چې دې وکیل جوړ کړې شوې وو. **دلیل ۱** په ټولو صورتونو کې د وکالت باطلیدلو دلیل دادې. چه کله موکل پخپله تصرف او کړو. نو وکیل لپاره تصرف کول متعذر شو. ځکه چې د موکل د تصرف کولو نه روسته د وکیل تصرف کول تحصیل حاصل ته مستلزم دی. حالانکه تحصیل د حاصل ممتنع دی. بهر حال وکیل باندې تصرف کول متعذر شو. نو وکالت باطل شو. ځکه چې د وکیل د تصرف کولو نوم وکالت دی.

وکیل بالبيع والبراء د کومو خلقو سره عقد کولی شي؟

(وَالْوَكِيلُ بِالْبَيْعِ وَالْإِبْرَاءِ لَا يَجُوزُ لَهُ د وکیل بالبيع او وکیل بالبراء لپاره جائز نه دی. أَنْ يَقْعِدَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَ أَبِيهِ وَجَدَهُ وَوَلَدَهُ وَوَلَدَةَ وَوَجَدَهُ وَعَبْدَهُ وَمَكَاتِبَهُ) چې هغه د خپل پلار سره نیکه سره اولاد سره نمسو سره ښځې سره غلام سره مکاتب سره، عقد او کړي. یا هغه سړی سره عقد او کړي. چه د هغه گواهی دده په حق کې قبول نکرې شی. په نیزه امام ابوحنیفه عَلَيْهِ السَّلَامُ

تشریح > **صورة الاختلاف** دادې واضحه وی. چه دامام صاحب او صاحبینو عَلَيْهِ السَّلَامُ په مینځ کې په متن کې ذکر شوې اختلاف په هغه وخت دی. کله چې وکالت مطلق وی. او موکل او وکیل. (په من شت)، دچا په لاس چې غواړې خرخوه، یعنی موکل عموم مشیت سره وکالت مقید کړې وی. نو په دې صورت کې ذکر شوی خلقو سره د وکیل اخستل خرخول بالاتفاق جائز دی.

مذهب أبي حنيفة عَلَيْهِ السَّلَامُ ① د حضرت امام ابوحنیفه عَلَيْهِ السَّلَامُ په نیزه د امام شافعی عَلَيْهِ السَّلَامُ یو قول دی. او په یو روایت کې امام مالک او امام احمد عَلَيْهِ السَّلَامُ هم ددې قائل دی. که یو سړی بل څوک د خرخولو یا اخستلو، یا د دواړو وکیل کړو. نو وکیل نه خپل پلار او نه نیکه سره عقد کولای شی. او نه هغه قربابت دارانو (رشته دارانو) سره، د کومو په حق کې چې د ده گواهی نه قبلېږي. لکه دهغه خوږ، نوسې، ښځه، غلام مکاتب.

دلیل ۲ د حضرت امام ابوحنیفه عَلَيْهِ السَّلَامُ دلیل دادې. چه دا خبره منو، چه توکیل مطلق دی. خود تهمت خا یونه د وکالتونو نه مستثنی وی. یعنی وکیل چې د کوم کس سره په معامله کولو متهم کېږي. د موکل د اړخه هغوی سره د معامله کولو اجازت نه وي. او په ذکر شوې مسئله کې هم دا مقام د تهمت دی. یعنی پلار نیکه سره معامله کولو کې وکیل متهم دی. یو په دې وجه چې د پلار، نیکه، او خوی په مینځ کې د یو بل په حق کې گواهی نه قبلېږي. ځکه چې ددوی په مینځ کې منافع خپلو کې متصل دی. ځکه چې په عامه توګه (عام طور) باندې پلار د خوی د مال نه، او زوی د پلار د مال نه نفع اخلي. نو د پلار مال من وجه د خوی مال شو. او د خوی مال من وجه د پلار مال شو. او هرکله چې داسې ده. نو د وکیل د خپل پلار نیکه په لاس خرخول من وجه پخپل خان خرخول دی. او وړاندې تیر شوی دی. چه پخپل لاس خرخول

ناجائز دی. نو د وکیل د خپل پلار، نیکه وغیره په لاس خرخول به هم ناجائز وی.

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَغَمْدَانُ: يَجُوزُ بَيْنَهُ مِنْهُمْ بِمِثْلِ الْقِيَمَةِ وَأَصْحَابِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمائی. چه ددې خلقو په لاس د

① القول المراجع هو قول أبي حنيفة عَلَيْهِ السَّلَامُ كذا في شرح عقود (ص، ۳۳) وكر (ص، ۲۷۱) وملنقى (۳۲۴/۳) نقلًا عن القول المراجع (۱۵۹/۲).

② القول المراجع هو قول أبي حنيفة عَلَيْهِ السَّلَامُ كذا في شرح عقود (ص، ۳۳) وكر (ص، ۲۷۱) وملنقى (۳۲۴/۳) نقلًا عن القول المراجع (۱۵۹/۲).

وکیل په پوره قیمت باندې خرڅول جائز دی. [الْفَيْ عُبْدِي وَأَوْمُكُ أَتِيَه] خود خپل غلام یا مکاتب په لاس خرڅول جائز نه دی.

تصريح > مذهب الصاحبين صاحبين څښتن په نيز په مذکوره مسئله کې وکیل لپاره مثل قیمت باندې دغه خلقو سره اخستل خرڅول جائز دی. البته خپل غلام او مکاتب سره په مثل قیمت باندې اخستل خرڅول کول، ناجائز دی.

دليلهما دصاحبينو څښتن دليل دادې. چه دلته کې توکيل مطلق دې. يعنى موکل مطلقاً د خرڅولو يا اخستلو وکیل کړې دې. اوددې پابند نه دې جوړ کړې. چه د فلانی سره د عقد کولو اجازت دې. او فلانی سره اجازت نشته. نو هرکله چې توکيل مطلق دې. او مطلق پخپل اطلاق باندې جاری کېږي. نو دا توکيل به هرسې ته گډ وي. يعنى وکیل پورتنو خپلوانو سره بيع او شراء کولای شى اگرچه دده په حق کې د هغوى گواهی نه قبلېږي او ددوى نه علاوه نورو خلقو سره به هم د عقد کولو اجازت وي.

د وکیل بالبيع په قليل او کثير او سامان سره د بيع کولو حکم

(وَالْوَكِيلُ بِالْبَيْعِ بِجُزْئِيَّةٍ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ) شيخ ابوالحسن قدورى رحمه الله فرماني. چه د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د وکیل بالبيع د ثمن قليل، ثمن كثير سره جائز دی.

تصريح > جواز التصرف للوكيل مطلقاً ① دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز که يوسړى بل کس وکیل بالبيع مقرر کړو. مثلاً د خپل غلام خرڅولو نې وکیل بالبيع کړو. نو وکیل لپاره جائز دی. چه هغه دا غلام د لږ (کم) ثمن په عوض خرڅ کړي. يا نې د زيات ثمن په عوض خرڅ کړي. او يانې دغه سامان مثلاً غلې يا څاروى په عوض خرڅ کړي.

دليله دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې. چه توکيل بالبيع مطلق دې. يعنى هيڅ شى سره مفيد نه دې. او مطلق د ثبوت د ځانې نه علاوه کې خپل اطلاق باندې جاری کېږي. نو دلته کې به هم توکيل بالبيع خپل اطلاق باندې جاری کېږي. يعنى په کوم چې د بيع اطلاق صحيح وي. توکيل به هغې ته گډ وي. نو غبن فاحش سره بيع، او د سامان په عوض بيع هم يو قسم بيع ده. توکيل به دې بيوع ته هم گډ وي. او هرکله چې توکيل دې بيوع ته گډ دې. نو غبن فاحش سره بيع کول اود سامان په عوض بيع کولو سره د موکل د حکم مخالفت نه کېږي. نو وکیل لپاره غبن فاحش سره بيع کول به هم جائز وي. اود سامان په عوض بيع کول به هم جائز وي.

وَقَالَ: لَا يَجُوزُ بَيْعُهُ بِنَقْصَانٍ لَا يَتَقَرَّبُ إِلَى النَّاسِ فِي مِثْلِهِ، او صاحبين څښتن فرماني. چه دده په داسې نقصان سره خرڅول کوم چې خلق د هغې په مثل سره نه اوچتوي. جائز نه دی.

تصريح > مذهب الصاحبين صاحبين څښتن فرماني. چه وکیل لپاره نه غبن فاحش سره خرڅول جائز دی. او نه د درهمو او دنانيرو نه علاوه دغه سامان په عوض خرڅول جائز دی. غبن فاحش دادې. چه په دې کې په عامه توگه (عام طور) باندې خلق نه د هوکه کېږي. او په کوم کې چې په عامه توگه (عام طور) باندې خلق د هوکه کېږي. هغه غبن يسير دي. نو دصاحبينو څښتن په نيز په دومره اندازه کم قیمت کې خرڅول د کوم په عوض چې عام خلق نه خرڅوي. جائز نه دی. البته غبن يسير يعنى معمولی شان نقصان سره خرڅول جائز دی.

١ القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في الدر المختار (٤٥٣١٤) وملحق (٣٢٤١٣) والدر المنقذ (٣٢٤١٣)

ومنه الخالق (١٦٧٧) نقلاً عن القول الرابع (١٥٩١٢)۔

دليلها که دموکل د ارخه وکیل بالبيع لپاره د خرڅولو امر مطلق دي. او امر مطلق متعارف سره مقيد وي. يعنې کومه طريقه چې په خلقو کې متعارف وي. امر مطلق هم هغې سره مقيد وي. ځکه چې تصرفات د ضرورتونو او حاجتونو لري کولو لپاره مشروع شوی دی. او هرکله تصرفات د ضرورتونو او حاجتونو لري کولو لپاره مشروع دي. نو تصرفات به هم ددې ضرورتونو موقعو سره مقيد وي. او متعارف يعنې مروج دادې. چه په بيع کې ثمن برابر وي. او بيع د نقود يعنې د دراهمو او دنانيرو په عوض وي. نو دموکل په امر مطلق سره د خرڅولو امر کول په متعارف طريقه يعنې د ثمن مثل اود نقود په عوض د خرڅولو امر کول دي. او هرکله چې دموکل دا امر د ثمن مثل اود نقود په عوض د خرڅولو امر کول شونو. وکیل لپاره به ددې امر خلاف غېن فاحش سره يا د سامان په عوض خرڅول جائز نه وي.

د وکیل بالشراء په مثل قيمت يا غېن يسير سره د اخستلو حکم

(وَالْوَكِيلُ بِالْشَّرَاءِ يَجُوزُ عَقْدُهُ بِمِثْلِ الْقِيَمَةِ) اود وکیل بالشراء ته د مثل قيمت په عوض، عقد کول جائز دی. وَيُزَادُ وَيُنْقَاضُ فِي النَّاسِ فِي مِثْلِهِ. اود داسې زياتوالی په عوض، چې دهغې په مثل کې خلق د هوکړه کېږي. وَلَا يَجُوزُ عَمَّا لَا يَنْقَاضُ فِي النَّاسِ فِي مِثْلِهِ) اود داسې زياتوالی په عوض چې د هغې په مثل کې خلق د هوکړه نه خوري. جائز نه ده.

تفريخ > **صورة المسئلة** > که يوکس څوک سرې د څه شئ اخستلو وکیل کړو. مثلاً وې ونيل چه زما لپاره يو غلام واخله. نو ددې وکیل بالشراء لپاره د مثل قيمت په عوض يعنې د دومره ثمن په عوض کوم چې د قيمت برابر وي. اخستل ناجائز دی. اود غېن يسير زياتوالی سره هم اخستل جائز دی. البته د غېن فاحش زياتوالی سره اخستل ناجائز دی. يعنې غېن يسير سره د اخستلو په صورت کې اخستل به موکل باندې لازم وي. او غېن فاحش سره د اخستلو په صورت کې به اخستل وکیل باندې لازم وي. خودا حکم هغه وخت دي. کله چې د ښار خلقو ته ددې اخستلی شوی شئ هيڅ قيمت معلوم نه وي. خو که قيمت معلوم وي. نو وکیل لپاره نه غېن فاحش سره اخستل جائز دی. او نه غېن يسير سره اخستل جائز دی. بهر حال د قيمت نه معلوميدلو په صورت کې غېن فاحش سره اخستل ناجائز ځکه دی. چه په دې کې تهمت متحقق دي. په دې طريقه چې وکیل دا شئ خپل ځان لپاره اخستي وي. څو کله چې په دې کې خساره (او تاوان) محسوس شو. نو دا شئ موکل باندې وراجولی وي. يعنې دا شئ ونيلي وي. چه ما دا شئ موکل لپاره اخستي دي. اود داسې تهمت په صورت کې عقد وکیل باندې نافذ کېږي. موکل باندې نه نافذ کېږي. نو ثابته شوه. چه غېن فاحش سره عقد شراء کول وکیل لپاره ناجائز دی. څو که ددې باوجود وکیل بالشراء واخستلو. نو دا اخستل به پخپله وکیل لپاره وي. موکل لپاره به نه وي. هم ددې دليل په وجه (کوم چې تير شو).

دليله > عامه المشايخ فرماني. که يوسرې د معين شئ اخستلو وکیل وي. او هغه د ښه معين شئ غېن فاحش سره واخستلو. نو دا اخستل به موکل باندې نافذ وي. او په وکیل به نافذ نه وي. ځکه چې په دې صورت کې وکیل نشي متهم کيدلې. ځکه چې وکیل ته ددې شئ خپل ځان لپاره د اخستلو اجازت نه وي. نو په دې صورت کې به دا احتمال نه پيدا کېږي. چه وکیل بالشراء په دې صورت کې متهم دي. نو په دې صورت کې به د غېن فاحش باوجود اخستل جائز وي. يعنې په موکل به نافذ او لازم وي.

د غېن فاحش تعريف

(وَالَّذِي لَا يَنْقَاضُ فِي النَّاسِ فِيهِ) او کوم تاوان چې خلق نه اوچتوي. هغه دي. لَا يَنْقُضُ عَنْ تَقْوِيْمِهِ

الْمُقَوِّمِينَ، کوم چې د اندازه لگونکو د اندازې لاندې داخل نه وي.

تصريح < الفين الفاحش > په دې عبارت سره غبن فاحش تعبير کړې دې. اود غبن فاحش تعريف نه کړې دې. چه غبن فاحش د داسې تاوان نوم دې. کوم چې د د تجارت د ماهرينو په اندازه کې داخل نه وي. يعنې کوم خلق چې د تجارت مالکان دي. هغوی کې څوک سړې د دومره مال په عوض اندازه نه کوی. بهر حال هر کله چې (لايتغابن الناس فيه) غبن فاحش دې. نو ددې مقابل (لايتغابن الناس فيه) به غبن يسير وي. او هر کله چې د غبن فاحش تعريف (مالايدخل تحت تقويم المقومين) دې. نو د غبن يسير تعريف (مالايدخل تحت تقويم المقومين) وي. يعنې داسې تاوان کوم چې د تجارت د ماهرينو په اندازه کې نه راځي. هغه غبن يسير دې.

دليله < > چې ذکر شوې مقدار غبن يسير، او ددې نه زيات غبن فاحش دې) دادې. چه غبن هغه وخت زيات وي. کله چې د سړي تجربه کمه وي. او کله چې تجربه زياته وي. غبن کم وي. اود تجربي قلت او کثرت، د تصرف قلت او کثرت سره کېږي. يعنې په تصرف او زيات تجارت سره تجربه زياتېږي. اود تصرف او تجارت په کموالي سره تجربه کمه وي. اودا خبره ښکاره ده. چه په سامان کې تجارت زيات واقع کېږي. او په زمکه وغيره غير منقوله جائداد کې تجارت کم واقع کېږي. او په څارووکي د تجارت وقوع اوسط درجې وي. بيا چونکه لس درهمه داسې نصاب دې. چه ددې پنځه سرقه سره قطع د يد کېږي. په دې وجه د غبن يسير په تفسير کې لس درهمه اصل گرځولی شوی دی. او يو درهم داسې مال دې. چه ددې په وجه انسان په قيدخانه کې اچولې شي. هم دا وجه ده. چه د تنگۍ او بخل په موقعو کې (تجارت کې) يو درهم نه بې پرواهي نه کېږي. يعنې بائع د ثمن مقرر کيدلو نه روسته يو درهم پريښول جائز نه گنځي. اونه مشتری د يو درهم زياتی وړکول جائز گنځي.

د پوره غلام د خرڅولو د وکيل د نيم غلام خرڅولو حکم

وَإِذَا ضَمِنَ الْوَكِيلُ بِالْبَيْعِ أَوْ كَلَهُ فِي دَخْرٍ خُلُو وَكِيلٍ ضَمَهُ وَارْجُوهُ شَى الْقَمْنَصُ د قِیمْت د مبیعی عَنِ الْمُبْتَاعِ قَمْنَصَهُ بَاطِلٌ نو د دې ضمان باطل دې.

تصريح < يو سړې د يو څيز د خرڅولو دپاره وکيل جوړ شو. بيا ده دغه څيز په چا باندې خرڅ کړلو. او پخپله د قيمت ذمه وار جوړ شى. چې ته بهې فکره اوسه زه ستا قيمت ادا کوم. نو دا ضمه واری باطله ده.

دليله < دليل دا دې چې څکه د وکيل سره مبيع بطور امانت وه. او هر کله چې هغه د قيمت ادا کولو ذمه وار جوړ شو. نو هغه به د ضمانت په طور شى. اود ضمانت او امانت په مينځ کېښې تضاد دې. نو د دې وجې ضامن جوړيدل باطل دى.

(وَإِذَا وَكَلَهُ بَيْعَ عَبْدٍ أَوْ كَلَهُ فِي دَخْرٍ خُلُو وَكِيلٍ ضَمَهُ وَارْجُوهُ شَى الْقَمْنَصُ د قِیمْت د مبیعی عَنِ الْمُبْتَاعِ قَمْنَصَهُ بَاطِلٌ نو د دې ضمان باطل دې.)

تصريح < د حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله په نيز يوسړى بل کس د خپل غلام خرڅولو وکيل کړو. اود پوره يا نيم خرڅولو قيد سره نهې مقيد نکړو. نو وکيل نيم غلام خرڅ کړو. نو دا ببيع جائز ده. اود دې نفاذ به په موکل باندې وي.

دليله < د حضرت امام ابو حنيفه رحمته الله دليل دادې. چه د موکل کلام، يعنې د غلام خرڅولو حکم مطلق

دې. نه په دې کي د پوره غلام خرڅولو قيد دي. اونه د نیم غلام خرڅولو قيد دي. او د المطلق بیجری ملی (اطلاقه) لاندې مطلق پخپل اطلاق باندې جاری کیږي. نو ددې اطلاق پیش نظر به وکیل ته د پوره غلام خرڅولو اجازت وی. اود نیم غلام خرڅولو به هم اجازت وی. او هرکله چې د نیم خرڅول جائز دی. نو دده نیم غلام خرڅول به جائز وی. او ددې نفاذ به په موکل باندې کیږي.

توضیحه: که مذكوره وکیل پوره غلام د نصف ثمن په مقدار عوض باندې خرڅ کړي. مثلاً د زر روپو غلام د پنځه سوه روپو په عوض خرڅ کړي. نو د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز جائز دی. نو هرکله چې د امام صاحب رحمته الله علیه په نیز پوره غلام د نصف ثمن په مقدار عوض باندې خرڅول جائز دی. نو نیم غلام د نصف ثمن په عوض خرڅول به په درجه اولی جائز وی. ځکه چې نیم غلام د نیم ثمن په عوض خرڅول. او د نیم غلام خان سره ساتلو کي د موکل زیاته نفع ده. په نسبت ددې چې پوره غلام د نصف ثمن په عوض خرڅ کړي شی. ځکه چې په رومي صورت کي به موکل ته نصف ثمن هم حاصل شی. او نیم غلام به هم هغه سره پاتې وی. او په دوئم صورت کي به نصف ثمن هم حاصل شی. خود غلام هېڅ برخه به دده سره باقی پاتې نشی. نو رومي صورت موکل لپاره انفع (زیاته نفع ورکونکې) وی. او دوئم صورت به نافع نه وی. بیا هرکله چې په غیر انفع صورت کي (پوره غلام د نصف ثمن په عوض) بیع جائز ده. نو انفع صورت (د نصف ثمن په عوض) کي به بیع په درجه اولی جائز وی.

فائدة قيد عنده: (د یو لاندې) قيد نې ځکه اولگولو چه د صاحبینو رحمته الله علیه په نیز دا ناجائز دی. ځکه چې پوره غلام د نصف ثمن په عوض خرڅولو کي غین فاحش دي. او غین فاحش سره خرڅول د صاحبینو رحمته الله علیه په نیز ناجائز دی. لکه څنگه چې وړاندې تیر شوی دی.

د پوره غلام اخستونکي د وکیل د نیم غلام اخستلو حکم

(وَأَنْ وَكَلَهُ بِشَرَاءِ عَبْدٍ أَوْ كَه د غلام اخستلو وکیل نې کړو. وَاشْتَرَى نَصْفَهُ نو وکیل نیم غلام واخستلو. فَالْبَيْعَةُ مَوْقُوفٌ، نو دا اخستل به موقوف وی. فَإِنْ اشْتَرَى بِأَقْبِيه بيا که وکیل باقی نیم غلام هم واخستلو. لَزِمَ الْمَوْكِلُ) نو دا اخستل به موکل باندې لازم وی.

توضیحه: یوسری څوک د غلام اخستلو وکیل کړو. نو وکیل نیم غلام واخستلو. نو دا اخستل به بالاتفاق موقوف وی. یعنی که وکیل د غلام باقی برخه هم واخستله. نو دا اخستل به موکل باندې لازم او نافذ وی. او که د غلام باقی برخه نې واخستله. نو دا اخستل به موکل باندې لازم نه وی.

دلیل: د دلیل دادي. چه د غلام د یوې برخې (حصې) اخستل کله کله د موکل د حکم پوره کولو ذریعه واقع کیږي. مثلاً یو غلام یوڅو کسانو ته په میراث کي ملاؤ شوې وی. نو دا یو څو سري به ددې غلام مالکان وی. اوس که وکیل دا غلام اخستل غواړي. نو وکیل به دا برخه حصه کوي. او د ټولو مالکانو نه به نې اخلی. بهر حال هرکله چې د موکل د نیم غلام بیع رد کولو نه وړاندې د غلام باقی برخه هم واخستله. نو ښکاره شوه. چه د نصف اول اخستل د موکل د حکم پوره کولو ذریعه واقع شوې وه. او وړاندې تیر شوی دی. چه په کوم صورت کي د نیم غلام بیع د موکل د حکم پوره کولو ذریعه واقع کیږي. په هغه صورت کي د بیع نفاذ موکل باندې کیږي. نو دا اخستلو په صورت کي هم هرکله چې د نصف اول اخستل د موکل د حکم پوره کولو ذریعه واقع شوه. نو دا شرا به موکل باندې نافذ وی. ځکه دا داسې شوه. گویا وکیل پوره غلام اخستې دي.

د یو درهم لس رطله غوبنه اخستلو لپاره وکیل جوړول

وَأَذًا وَكَلَهُ بِشَرَاءِ عَشْرَةِ أَرْطَالٍ لَخْمٍ بِيَرْهَمٍ أَوْ كَهْ يَوْ سَرِيَّ جَا د يَوْ دَرَهْمٍ بِهْ عَوْضٍ د لس رطله غوبنې اخستلو وکیل کرو. فَاشْتَرَى عَشْرِينَ زَلَّالًا بِيَرْهَمٍ مِنْ لَخْمٍ بِأَعْمِنَهُ عَشْرَةَ أَرْطَالٍ بِيَرْهَمٍ بِا وَكَيْل د یو درهم په عوض شل رطله داسې غوبنه واخستله. چه د یو درهم په عوض لس رطله خرخېرې. لَمْ يَمْ أَلُو كَلٍ مِنْهُ عَشْرَةَ بِنَصْفٍ دَرَهْمٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، (۱) نود امام ابوحنيفه رحمته الله په نیز موکل باندې په دې کې د نصف درهم په عوض لس رطله غوبنه لازم وی.

هل البقية ① اړطال: جمع د رطل، یو خاص پیمانده ② لهم: غوبنه

توضیح: صورت د مسئلې دادې. که یوسری بل کس د یو درهم په عوض دلس رطله غوبنې اخستلو وکیل کرو. نوهغه داسې غټه او تازه غوبنه واخستله چې د یو درهم به لس رطله خرخېرې. خو وکیل پخپل لیاقت سره د یو درهم شل رطله اخستی ده. نوبه دې صورت کې اختلاف دې.

① حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله فرماني. چه د نیم درهم په عوض د لس رطله غوبنې اخستل به موکل باندې لازم او نافذ کېږي. او د لس رطله اخستل به وکیل باندې نافذ وی.

دلیل: موکل وکیل ته د لس رطله غوبنې اخستلو حکم کړې دې. او ددې نه د زیاتې حکم نې نه دې کړې. او د موکل خیال وو. چه لس رطله غوبنه به د یو درهم په عوض کې ملاؤ شی. خود هغه د گمان خلاف مطلوبه لس رطله غوبنه په نصف درهم کې ملاؤ شوه. او وکیل د موکل د حکم مخالفت او کړو. د لس رطله غوبنې په ځانې نې شل رطله غوبنه واخستله. نود لس رطله غوبنې اخستل چونکه د موکل د حکم مطابق دی. په دې وجه به ددې نفاذ موکل باندې وی. او د لس رطله زیاتې اخستل چونکه د موکل د حکم خلاف

دی. په دې وجه به ددې نفاذ به پخپله به وکیل باندې وی. په موکل به نه وی.

وَقَالَ آوَا صَاحِبِينَ رحمته الله فَرَمَانِي. يَكُونُ الْعِشْرُونَ بِيَرْهَمٍ چې د یو درهم په عوض به شل رطله غوبنه لازم وی.

توضیح: مذهب الصاحبين رحمته الله په پورتنۍ مسئله کې صاحبين رحمته الله فرماني. چه د پوره شل رطله اخستل به د یو درهم په عوض موکل باندې لازم اوناغذ وی.

اختلاف النسخ: خو علامه مرغینانی رحمته الله فرمانيلی دی. چه د قدوری رحمته الله په بعض نسخو کې د امام محمد رحمته الله قول امام ابوحنيفه رحمته الله سره ذکر دې. امام ابویوسف رحمته الله سره نه دې ذکر شوې. او پخپله امام محمد رحمته الله د مبسوط په کتاب الوکالت کې هیڅ اختلاف نه دې ذکر کړې. خود قدوری د نسخو په اعتبار سره چې هرکله د امام محمد رحمته الله قول مضطرب دې. نو اصلی اختلاف د امام ابوحنيفه او امام ابویوسف رحمته الله په مینځ کې باقی پاتې شو. ددې رعایت ساتلو سره

دلیل: د هغه نسخې په اعتبار سره چې امام ابویوسف رحمته الله په دې مسئله کښې ځانله دې. امام محمد او امام ابوحنيفه سره دې نو د امام ابویوسف دلیل دا دې. چې موکل د غوبنې اخستلو په سلسله کې وکیل ته د یو درهم خرچ کولو حکم ورکړې دې. یعنی د موکل مقصد دا وو. چه وکیل د یو درهم غوبنه واخلي. او راوړي. او خیال نې دا وو. چه د یو درهم په عوض به لس رطله غوبنه راځي. په دې وجه د یو

١ القول الرابع هو هذا قول الإمام رحمته الله كذا في كمر (٢٦٩) وتوبير الألبصار (٤٤٩٤) ونتائج الألكار (٣٩٧) نقلًا عن القول الرابع (١٥٣٢)

درهم په عوض لس رطله غوښه اخستلو وکيل نې جوړ کړو. خو وکيل د يو درهم په عوض شل رطله غوښه واخستله. نو په دې سره وکيل د موکل په حق کې فائده رسولي ده. يعنې په داسې کولو سره وکيل د موکل په دې حکم کې مخالفت نه دې کړې. بلکه د موکل خيال د نفس الامر خلاف اوختلو او هرکله چې وکيل د موکل ددې حکم مخالفت نه دې کړې. بلکه د موکل د عمل مطابق نې عمل کړې دې. نو د وکيل پوره اخستل به د يو درهم په عوض (شل رطله) موکل باندې لازم او نافذ وي.

تعميله او دا داسې شوه. لکه چې يوسری خپل غلام د يو زر درهم په عوض خرڅولو څوک وکيل کړلو. خو وکيل دا د دوه زره درهمو په عوض خرڅ کړو. نو دا خرڅول بالاتفاق د موکل په حق کې جائز دی. ځکه چې دلته کې هم د موکل مقصد يو زر درهم حاصلول نه دی. بلکه غلام خرڅول مقصود دی. البته د موکل خيال دا وو. چه دا غلام د يو زر درهم ماليت دې. حالانکه د موکل دا خيال د نفس الامر مطابق نه وو. نو لکه څنگه چې دلته کې دا بيع د دوه زره درهمو په عوض موکل باندې نافذ کېږي. دغه شان د متن په مسئله کې شل رطله غوښه د يو درهم په عوض موکل باندې لازم وي.

الجواب د تمثيل جواب دا دې. چه هرکله يو سړی د زر روپو په عوض د خپل غلام خرڅولو وکيل کړو. خو وکيل هغه د دوه زره روپو په عوض خرڅ کړو. نو زر روپو زياتی به موکل لپاره څکه وي. چه زر روپو د موکل د ملک بدل دې. نو دا به هم موکل لپاره ملک وي. او وکيل به ددې زياتی روپو مستحق نه وي.

توضیح صاحب الهدایه علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانيلی دی. که وکيل د يو درهم په عوض شل رطله داسې غوښه واخستله. کوم چې په عامه توگه (عام طور) په دې نرخ خرڅېږي. نو په دې صورت کې به بالا جماع ددې غوښې خپل ځان لپاره اخستونکې وي. ځکه چې په دې صورت کې وکيل د موکل د حکم مخالفت کړې دې. په دې طريقه چې د موکل حکم داسې غښ تاز غوښې ته گډ وو. کومه چې د يو رطل په عوض شل رطله خرڅېږي. خوده داسې بې کاره غوښه اخستې ده. کومه چې د يو درهم شل رطله خرڅېږي. نو په دې صورت کې د موکل مقصد حاصل نشو. او هرکله چې د موکل مقصد حاصل نشو. نو دا اخستل به موکل باندې نافذ نه وي. بلکه په وکيل به نافذ وي.

د معین خیز اخستلو وکيل جوړول

وَلَوْ كُنْهَ بِشَرِّ أَوْ شَرِّ بَعْضِهِ كَهَ مُؤَكَّلٌ د يو معین شی اخستلو وکيل جوړ کړو. فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَشْتَرِيَهُ لِنَفْسِهِ
نو وکيل لپاره جائز نه دی. چه وکيل هغه د خپل ذات لپاره واخلي.

تفصیل صورت د مسئلې دادې. که یوکس بل سړي د يو معین شی اخستلو لپاره وکيل کړو. نو وکيل لپاره د دې متعین شی خپل ځان لپاره اخستل جائز نه دی. تردې که وکيل دا متعین شی خپل ځان لپاره واخستلو. نو بیا به هم دا اخستل موکل لپاره وي. وکيل لپاره به نه وي. که وکيل د عقد شراء په وخت خپل ځان لپاره د اخستلو نیت اوکړي. او که خپل ځان لپاره د اخستلو صراحت اوکړي. مثلاً دا اووانی چه ای خلقوا تاسو گواه اوسئ. چه دا شی ما دخپل ځان لپاره اخستې دي. خودا حکم هغه وخت دې. کله چې موکل د عقد شراء په وخت موجود نه وي. او که موکل د عقد شراء په وخت موجود وي. او وکيل خپل ځان لپاره د اخستلو صراحت اوکړي. نو په دې صورت کې به اخستل وکيل لپاره وي.

دلالة ① په اصل مسئله باندې دلیل دادې چه د متعین شی اخستلو په سلسله کې موکل په وکيل باندې اعتماد کړې دې. خو وکيل دا متعین شی ځان لپاره اخستلو کې موکل ته د هوکړه ورکړې ده. او موکل يو مسلمان دې. او مسلمان ته د هوکړه ورکول جائز نه دی. نو د وکيل په دا متعین شی خپل ځان

لپاره اخستل جائز نه وی.

⑦ دوئم دلیل دادې، چه هرکله وکیل دا متعین شی خپل خان لپاره اخستې دې، حالانکه د وکالت په حکم کې موکل لپاره اخستلو باندې مامور وو، نو گویا دې خپل خان وکالت نه معزول کول غواړی. حالانکه د موکل په غیر موجودگي کې وکیل ته د خپل خان معزول کولو اجازت نه وی، لکه څنگه چې موکل ته د وکیل په غیر موجودگي کې د هغه د معزول کولو اجازت نه وی، ځکه چې معزول کول، یا معزول کیدل فسخ د عقد ده، او فسخ د عقد د بل انډیوالان د علم نه بغیر نه صحیح کېږي، نو د وکیل خپل خان معزول کول به د موکل په غیر موجودگي کې صحیح نه وی.

صورة استثنائية البته که موکل موجود وی، او وکیل ددې شی خپل خان لپاره د اخستلو صراحت کړې دې، نو په دې صورت کې د وکیل خپل خان معزول کول چونکه د موکل په موجودگي کې دی، ځکه به دا صحیح وی، او ددې متعین شی اخستل به د وکیل لپاره وی، موکل لپاره به نه وی.

د غیر معین غلام اخستونکي د غلام اخستلو حکم

(وَإِنْ وَكَّلَهُ بِشَرَاءِ عَبْدٍ بِغَيْرِ عَيْنَيْهِ: او که موکل د عبد غیر معین اخستلو وکیل کړو، فَاشْتَرَى عَبْدًا، نو وکیل یو غلام واخستلو، فَبُولُوْا لَوِ الْكَيْلَ إِلَّا أَنْ يَقُولَ: نو هغه به د وکیل وی، خو که داسې اوواڼی، تَوَيْتَ الْيَرَاءَ لَلْمَوْكِّلِ چې ما د موکل لپاره د اخستلو نیت کړې دې، أَوْ شَرَّاهُ يَمَّا لَمْ يَمْلِكِ الْمَوْكِّلُ، یا نه د هغه د مال نه واخلی.

تدريج صورت د مسئلې دادې، که یو سړی بل څوک د غیر معین غلام اخستلو وکیل کړو، بیا وکیل یو غلام واخستلو، نو دا اخستل به وکیل لپاره وی، او وکیل به ددې غلام مالک وی، خو که وکیل دا اوواڼی، چې ما د موکل لپاره د اخستلو نیت کړې وو، یا وکیل دا غلام د موکل په مال سره واخلی، نو په دې دواړو صورتونو کې به دا غلام د موکل وی.

دلیل د دې عرفی دلیل دې هغه چې عرف په دې جاری دې، چې عقد خپلو دراهمو اړخ ته منسوب کونکې خپل خان لپاره اخستونکې وی، او د موکل دراهمو اړخ ته منسوب کونکې موکل لپاره اخستونکې وی، نو ددې عرف په وجه رومبی صورت کې به عقد شراء موکل لپاره وی، او په دوئم صورت کې به وکیل لپاره وی.

وکيل بالخصوصة وکيل بالقبض حکمې شی هه نه ؟

(الْوَكِيلُ بِالْخُصُومَةِ وَكَيْلُ الْقَبْضِ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُونُسَ وَحَمْدُ بْنُ تَوَكَّلٍ وَكَيْلُ بِالْخُصُومَةِ وَكَيْلُ بِالْقَبْضِ هُمُ الرَّبُّ، په نیز د امام ابوحنیفه، امام ابو یوسف او امام محمد

تدريج **الوکيل بالخصوصة وکیل بالقبض** د جمهورو احنافو **تتبع** په نیز اود امام شافعی **تتبع** یو قول هم دا دې که یو سړی په بل سړی باندې د قرض دعوه او کړله، او مدعی د خصومت او مقدمه چلولو لپاره څوک وکیل کړو، نو که په مدعی علیه باندې قرضه ثابتې شوه، نو وکیل بالخصوصت به ددې قرض د وصولولو اوپه دې باندې د قبضه کولو وکیل وی.

دلیل که یو سړی د څه شی مالک جوړ کړې شو، نو هغه ددې د مکمل کولو او انتهاء ته د رسولو مالک شو، نو د خصومت وکیل د خصومت پوره کولو او انتهاء ته د رسولو وکیل به وی، اود خصومت تکمیل په قبضه سره کېږي، یعنی د قرضه په سلسله کې د خصومت وکیل تر کومه پورې چې په قرضه باندې قبضه اونکړی، تر هغه وخته پورې به د هغه خصومت مکمل نه وی، او هرکله چې د قرض خصومت د قبضې نه بغیر نه مکمل کېږي، نو کوم سړی چې د خصومت وکیل وی، هغه به په قرضه باندې د قبضه

کولو وکیل هم ضرور وی. که موکل هغه لره د قبضي وکیل کړې وی. او که نه وی. **مذهب زفر** او داماد زفر **په** نیز دغه شان د امام شافعی **په** ظاهري قول هم دادې. د امام مالک او امام احمد **په** مذهب هم دادې. چه وکیل بالخصوصت وکیل بالقبض نشی کیدی. **دلیل** په خصوصت او قبضه کي تغایر دې. خکه چې خصوصت هغه قول دې. کوم چې حق اظهار لپاره ونیلې کیری. او قبضه فعل حسی ده. او موکل د وکیل په خصوصت کولو باندې راضی شوي دي. د هغه په قبضه کولو نه دې راضی شوي. خکه چې خصوصت لپاره داسې سړي منتخب کولې شي. چه هغه ډیر چالاکه او حاضر جوابه وی. او د قبضي لپاره د امانت دار سړي انتخاب کولې شي. نو کوم سړي چې د خصوصت صلاحیت لري. خلق په عامه توگه (عام طور) باندې د هغه په امانت او دیانت باندې نه راضی کیری. نو ثابته شوه. چه موکل د وکیل په خصوصت باندې راضی دي. خود هغه په قبضه کولو باندې راضی نه دي. او هرکله چې موکل د وکیل بالخصوصت په قبضه باندې راضی نه دي. نو وکیل بالقبضه به هم نه وی.

الفتوی علی قول زفر **په** مرغینانی **په** فرمایلي دي. (١) چه نن صبا فتوی د امام زفر **په** قول ورکولې شي. خکه چې نن صبا په وکیلانو کي خیانت زیات شو. او ډیر خله داسې کیری. چه د یو وکیل په خصوصت باندې اعتماد او اطمینان کیری. خود هغه په مال وصولولو باندې اطمینان نه کیری. نو په داسې صورت کي دې د خصوصت وکیل کولې شي. خود قبضي وکیل نشی جوړولې. بهر حال هرکله چې دا خبره ده. نو فتوی به هم دا وی. چه د خصوصت وکیل به صرف د خصوصت وکیل وی. او قرضه باندې د قبضه وکیل به نه وی.

داماد ابوحنیفه په نیز وکیل بالقبض به وکیل بالخصوصه هم وی

(وَالْوَكِيلُ بِقَبْضِ الدَّيْنِ يَكُونُ وَكِيلاً بِالْخُصُومَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ) (٢) او په قرضه باندې د قبضه کولو وکیل به د امام ابوحنیفه **په** نیز د خصوصت وکیل هم وی.

تشریح وکیل قبض الدین یګون وکیل الخصومه (٣) داماد ابوحنیفه **په** نیز د قرض په قبضه کولو لپاره چې کوم سړي وکیل وی. هغه به د خصوصت وکیل هم وی. تردې که قرضدار د وکیل بالقبض خلاف په دې خبره بینة قائم کړل. چه موکل قرضه وصول کړې ده. یا موکل قرضدار د قرض نه بری کړې دي. نو د امام صاحب **په** نیز به دا بینة قبولې شي.

دلیل موکل وکیل ددې خبرې وکیل جوړ کړې دي. چه د قرضدار په ذمه کومه قرضه ده. د هغې په مقابلې کي چې وکیل په کوم باندې قبضه کوي. د هغه مقبوض به مالک جوړیږي. اودا ئي خکه اوونیل. چه دیون او قرض بامثالها ادا کولې شي. او باعیانها نشی ادا کولې. خکه چې دا وصف دې. چه د قرضدار په ذمه ثابت وی. او په وصف باندې قبضه ناممکن ده. نو بعینه په دین او قرضه باندې قبضه کول به هم ناممکن وی. ددې مثال دادې. چه خالد شاهد ته سل روپۍ قرض ورکړو. نو شاهد قرضدار دغه روپۍ خرج کړي. نو اوس په قرض کي بعینه هم هغه روپۍ نشی وصول کیدلې. او هرکله چې دغه روپۍ نشی وصول کیدلې. نو مجبوراً به قرضدار د هغې مثل ادا کوي. او کله چې قرضدار د قرض

(١) القول الرابع هو قول زفر **په** الفتوی علیه اليوم (کذا في نتائج الأفكار (١٠٠٧) والكفاية (١٠٠٧) ورد المحتار

(٤٥٨٤)

(٢) القول الرابع هو هذا قول الإمام الأعظم **په** کذا في (کروص، ١٩٤) وملحق الأبحر (٢٤٢٧) وتبوير الأبحر

(٤٥٨٤) نفلاً عن القول الرابع (١٦٢٢)

مثل ادا کوي. نو معلومه شوه. چه وکیل د اصل قرض په ځانې د هغې په مثل باندې ملکیت حاصلوي. نو گویا موکل دې د ملک حاصلولو لپاره وکیل کړې دې.

الإعتراض > خو په دې باندې اعتراض کېږي. چه هرکله عین قرضه نشي وصولیدلې. نو دا ونیل به څنگه صحیح وي. چه قرضخواه خپله قرضه وصول کړې ده. حالانکه هم دا ونیلې شي ؟

الجواب > ددې جواب دادې. چه د قرض په مثل کوم شی ورکړې شوې دې. هغه د مثل کیدلو په وجه د عین حق مساوی او برابر دې. او هرکله چې وصول شوې شي د عین حق مساوی او برابر دې. نو دا من وجه د عین حق وصولول او کنړلې شو. او هرکله چې دا من وجه د عین حق وصولول او کنړلې شو. نو دا ونیل به هم صحیح وي. چه قرضخواه خپله قرضه وصول کړې ده.

مذهب الصالحين ⑦ او صاحبين ⑧ فرماني. چه قرضه باندې د قبضه کولو وکیل د خصومت وکیل نشي کیدلې. او هرکله چې وکیل بالقبض د خصومت وکیل نشي کیدلې. نو دا وکیل به د قرضدار خصم او مدعی علیه هم نه وي. او هرکله چې دا وکیل خصم او مدعی علیه نه دې. نو دده خلاف د قرضدار د اړخه پیش کړې شوي بینه به هم نه قبلېږي. د امام ابوحنيفه رحمته الله د حسن بن زیاد رحمته الله یو روایت هم دادې. اود امام شافعی رحمته الله اصح قول هم دادې. اود ظاهر الرواية مطابق امام محمد رحمته الله هم ددې قائل دې.

دلالتها > ① دلیل دادې. چه د دین قبضه اود خصومت په مینځ کي تغایر دې. او هرکله چې ددې دواړو په مینځ کي تغایر دې. نو وکیل بالقبض به وکیل بالخصومت نه وي.

② دویم دلیل دادې. چه د کوم سړی دیانت او امانت قابل اعتماد وي. هغه لپاره دا ضروری نه ده. چه هغه به د مقدمي پیروي هم کولې شي. یعنی ډیر خلق په امانت او دیانت کي قابل اطمینان وي. خود مقدماتو په چلولو کي بالکل بې رائي (ناقابله) وي. نو په داسې صورت کي که موکل د وکیل د دین په قبضه باندې راضی شو. نو په دې سره د وکیل د خصومت او مقدمي پیروي کولو باندې راضی کیدل نه لازمیږي. او هرکله چې داسې ده. نو وکیل بالقبض به وکیل بالخصومت نه وي.

د قاضی په وړاندې د وکیل بالخصومة پخپل موکل باندې د اقرار حکم

(وَلَا أَقْرَأُ الْوَكِيلَ بِالْخُصُومَةِ عَلَى مُوَكَّلِهِ عِنْدَ الْقَاضِي) او که وکیل بالخصومت خپل موکل باندې د قاضی په وړاندې څه اقرار او کړو. جَا أَقْرَأُ عَلَيْهِ، نو د وکیل اقرار به موکل باندې جائز وي. وَلَا يَجُوزُ أَقْرَارُهُ عَلَيْهِ عِنْدَ غَيْرِ الْقَاضِي) (عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَنَحْنُ اسْتَحْسَنَّا) (نو په ده باندې د قاضی نه علاوه د بل چا په مخ کښې دده اقرار جائز دې د طرفینو په نیز باندې استحسانا).

تدريج > **مذهب الطرفين** > د طرفینو ⑨ په نیز که د خصومت وکیل د خپل موکل خلاف د قاضی په عدالت کي اقرار او کړو. نو وکیل دا اقرار د موکل خلاف جائز دې. وکیل که د مدعی وي. نو د وکیل د اقرار مطلب دا دې. چې مدعی یعنی موکل پخپل مال باندې قبضه کړې ده. او که د مدعی علیه وکیل وي. نو د اقرار مطلب دا دې. چه وکیل پخپل موکل یعنی مدعی علیه باندې د مال د وجوب اقرار کړې دې. او که د قاضی د عدالت نه علاوه بل څه ځانې کي نې اقرار او کړو. نو دا اقرار ناجائز دې. اودا حکم د طرفینو ⑩ په نیز استحسان دې. خو وکیل چې کله د غیر قاضی په وړاندې اقرار او کړي. نو هغه به د

^۱ (القول الرابع هو قول الطرفين ⑨ كذا في الدر المختار ٤٥٩٤) وجمع الغهر (٣٤٤٣) والبحر الرائق

و کالت نه اوځی. او وکیل ته به مال نشی ورکولې. یعنې که وکیل د مدعی د اړخه وی. اود غیر قاضی به وړاندې ددې خبرې اقرار اوکړی. چه مدعی په مال باندې قبضه کړې ده. نو دا استحساناً اگر چه دا اقرار جائز نه دې. خو وکیل به د وکالت نه خارجېږی. او مدعی علیه باندې د مال ثابتولو په صورت کې به وکیل ته دا مال نشی ورکولې. ځکه چې د وکیل د خیال مطابق مدعی پخپله دعوه کې دروغجن دې. نو هر کله چې د مدعی په باره کې د وکیل دا خیال دې. نو دا د مدعی وکیل څنگه کیدې شی؟ او هر کله چې مدعی وکیل پاتې نشو. نو ده ته به په مال باندې د قبضه کولو اجازت هم نه وی.

دلیلها > وجه د استحسان داده. چه توکیل چې توکیل بالخصوصت بالاجماع قطعی طور باندې صحیح او جائز دې. او توکیل بالخصوصت ځکه صحیح دې. چه توکیل هر هغه شی ته گډ دې. د کوم چې بلاشبه موکل مالک دې. یعنې که موکل ته د کوم فعل اختیار نه وی. نو د هغه کار لپاره وکالت جائز نه وی. نو دلته به دې وکالت کې هر داسې فعل داخل دې. د کوم چې موکل ته اجازت دې. او موکل ته صرف د جواب اجازت دې. یعنې موکل اقرار هم کولې شی. او انکار هم کولې شی. متعین طور باندې د اقرار یا انکار اجازت نه دې. بلکه د هر یو اجازت دې. بهر حال هر کله چې موکل ته د اقرار او انکار دواړو اجازت دې. نو وکیل بالخصوصت ته به هم د موکل نائب کیدلو په وجه د اقرار او انکار د هر یو اختیار حاصل وی. او توکیل بالخصوصت نه مطلقاً جواب مراد اخستل جائز دی. اود خصوصت او مطلق جواب په مینځ کې طریق د مجاز هم موجود ده. په دې طریق چې خصوصت سبب دې، د جواب. او سبب ونیل او مسبب مراد اخستل د مجاز د طریقو څخې یوه طریقه ده. دا به روسته بیان کړو. نو دا توکیل بالخصوصت به مجازاً د مطلق جواب توکیل اړخ ته گرځولې شی. چه د موکل کلام قطعی طور سره صحیح او جائز شی.

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَوَازُ اقْرَآءِ عَلَيْهِ وَاِمَامُ ابُو يُونُسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَانِي چې د وکیل اقرار په موکل باندې جائز دې. عِنْدَ غَيْرِ الْقَاضِي بغير د عدالت د قاضی کنبې

تفريع > **مذهب ابی یوسف** رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ > حضرت امام ابو یوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائی. چه د وکیل اقرار دده په موکل باندې جائز دې. اگر چه وکیل د قاضی د مجلس نه په علاوه مجلس کې اقرار اوکړی. یعنې د قاضی مجلس او دغیر قاضی مجلس دواړو صورتونو کې د وکیل اقرار دده د موکل په خلاف جائز نه دې. هم ددې قائل امام مالک، امام احمد او ابن ابی لیلی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی. هم دا د ابو یوسف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رومې قول دې. او هم دا د قیاس تقاضه هم ده.

د فرضداري د وکیل د وکالت تصدیق کول

(وَمَنْ ادَّعىَ که یو سړی دعوه اوکړله. اَنَّهُ وَكَيْلُ الْغَائِبِ فِي قَبْضِ ذَيْنَا چې زه د فلانی غائب د اړخه د هغه د فرض وصولولو وکیل یم. فَصَدَّقَهُ الْقَوْمُ) نو فرضدار د هغه تصدیق اوکړو. اَمْرٌ بِتَسْلِيمِ الدَّيْنِ (إِلَيْهِ) نو فرضدار ته به حکم ورکولې شی. چه قرضه دې وکیل ته وسپاری.

تفريع > **سورة المسئلة** > یو سړی مثلاً شاهد دعوه اوکړله. چه زه د فلانی غائب مثلاً د حامد د اړخه د هغه د قرض وصولولو وکیل یم. نو فرضدار د وکالت ددې مدعی د قول تصدیق اوکړو. نو دې فرضدار ته به حکم ورکولې شی. چه مذکوره قرضه د وکالت دې مدعی ته ورکړی. ځکه چې فرضدار کوم څه ادا کوی. هغه دده ذاتی مال دې.

دلیلها > ځکه چې دیون بامثالها ادا. کولې شی. باعینانها نشی ادا کولې. نو هر کله چې هغه دده ذاتی مال دې. نو دده د وکالت د مدعی تصدیق کول، گویا خپل ذات باندې هغه لپاره د مال اقرار کول دی. او

کوم سړې چې پخپل ذات باندې د کوم سړي لپاره دڅه شی اقرار کوي، نو هغه ته حکم ورکولې شی. چه هغه مقربه شی مقررله ته اوسپاری. نو دې قرضدار ته به هم حکم ورکولې شی. چه قرضه د وکالت مدعی ته اوسپاری.

(فَإِنْ حَضَرَ الْعَائِبُ بَيِّنَاتٌ أَنَّ غَائِبَ مُوَكَّلٍ حَاضِرٌ شَوْهَدَاءُ جَازُوا لِأَدَقِّعَ إِلَيْهِ الْعَرِيمَ الدَّيْنَ ثَانِيًا) اود وکیل د قول تصدیق نی او کرو. (نو پیرہ نہ دہ) گنی قرضدار بہ ہفتہ تہ دوبارہ قرضہ ادا کوی۔

توضیح: پسا کہ غائب یعنی قرضخواہ حاضر شو. اود وکیل د قول تصدیق نی اوکړو. او دانی اوونیل. چه اؤ د سرې زما وکیل دی. نو صحیح ده. او که قرضخواہ د وکیل د قول تصدیق اونکړو. نو قرضدار به قرضخواہ ته دوباره قرضه ادا کوی.

دلیل ۴: خکه چې هرکله قرضخواه د وکالت انکار او کړي.نود قرض خواه حق وصول ثابت نشو.او د وکالت په انکار کي د قرضخواه قول مع اليمين معتبر وي.نود قرضخواه قول به معتبر وي.او هرکله چې د قرضخواه قول معتبر دي.نود وکالت مدعي ته قرضه ادا کولو سره به د قرضخواه د حق وصول نه ثابتيږي.او هرکله چې د قرضخواه د حق وصول ثابت نشو.نود مدعي وکالت اړخ ته اداکول به هم فاسد وي.او قرضدار باندې به قرضه اداکول واجب وي.او هرکله چې قرضدار باندې قرضه اداکول واجب دي.نو په ده به واجب وي.چه قرضخواه ته دوباره قرضه اداکړي.

(وَرَجَعْنَاهُ عَلَى الْوَكِيلِ إِنَّ كَانَ بَاقِيًا فِي يَدِهِ) او که مال د وکیل په قبضه کی باقی وی. نو قرضدار به هغه مال د وکیل نه واپس اخلي.

توضیح: اوس هغه مال کوم چې قرضدار اول د وکالت مدعی ته ورکړې وو. که د وکالت مدعی سره موجود وی. نو قرضدار به هغه مال د وکالت مدعی نه واپس اخلي.

دلیل: خکه چې د وکالت مدعی ته مال ورکولو سره د قرضدار غرض دا ووچه د قرضدار د زمه به بری شي. حالانکه د قرضدار د زمه بری نشوه. نو هرکله چې د قرضدار د زمه بری نشوه. او مال د وکالت مدعی سره موجود دي. نو قرضدار ته به د دې خبرې اختیار وی. چې هغه د وکالت د مدعی قبضه ختمه کړی. او د قرض مال هغه نه واپس واخلي.

حكم المسئلة عند ضياع الدين او كه هغه مال د وكالت د مدعى نه ضائع شو. نو قرضدار به د وكالت مدعى نه هغه مال واپس نه اخلى.

دليله ۴: ځکه چې قرضدار د وکالت د مدعي د قول تصديق کولو سره د دې خبرې اقرار کړې وو، چه د وکالت مدعي په قرضه وصولولو کې په حقه دي، او کوم سړي چې په حقه وي، او قبضه اوکړي، هغه نه مقبوض شي، واپس نشي اخستلې، په دې وجه به د وکالت مدعي نه مذکوره مال واپس نشي اخستلې، زيات نه زيات دا ونيلي شي، چه قرضخواه ته په دوباره ور کولو سره قرضدار مظلوم شوې دي، نو مونږ جواب ورکوو، چه قرضدار بلاشبه مظلوم دي، خو ده ته په نورو باندې د ظلم کولو اختيار نشته، نو مال هلاکيدلو نه روسته به قرضدار ته د وکالت مدعي يعنی شاهد نه د مال واپس اخستلو اختيار نه وي.

د مودع د ودیعت د قبضې د وکیل تصدیق کول

(وَأَنْ قَالَ كَهْ يوسرى اوونيل. اِلَى وَكَيْل بِقَبْضِ الْوَدِيعَةِ چى زه په وديعت باندې د قبضه كولو وکیل یم. فَصَدَّقَهُ الْمَوْدِعُ) او مودع د هغه تصديق او كړو. لَمْ يُؤْمَرْ بِالْإِسْلَامِ اِلَيْهِنو مودع ته به حكم نشى وركولو چي هغه دې وکیل ته وديعت اوسپارى.

توضیح: تعریف المودع والودیعة: مودع، بفتح الدال، هغه سړې چاسره چې د ودیعت مال ایخودلې شوی وی. یعنی امین او مودع، بکسر الدال، دودیع مال ایخودونکې یعنی دمال مالک. **مسألة المصلحة:** یوسړی مثلاً عبدالله خپل مال عبدالرحمن سره د ودیعت په طور باندې کیخودلو. بیا یو دریم سړی مثلاً شاهد په مودع باندې دعوه او کړله. چه زه د مودع د اړخه د ودیعت په دې مال باندې د قبضه کولو وکیل یم. او مودع دده تصدیق هم او کړو. نو مودع ته به دا حکم نشی ورکولې. چه هغه مدعی ته د ودیعت مال اوسپاری.

دلیل: ځکه چې مودع سره کوم د ودیعت مال دې. هغه د مودع ملک دې. او مودع ددې اقرار کونکې هم دې. نو د مودع د وکالت د مدعی تصدیق کول په حقیقت کې د غیر یعنی د مودع په مال باندې د وکالت د مدعی لپاره د قبضې د حق اقرار کول دی. اود غیر په مال باندې د قبضې د حق اقرار کول ټیټ نه دې. او هرکله چې دا اقرار صحیح نه دې. نو مودع به دا حکم هم نشی ورکولې. چه هغه د ودیعت مال د وکالت مدعی ته حواله کړی. او قرضدار ته به حکم ورکولې شی. چه هغه د قرض مال د وکالت مدعی ته ورکړي. ځکه چې دیون او قرض بامثالها اداکولې شی. باعیانها نشی اداکولې. نو د قرضدار تصدیق کول به د وکالت د مدعی لپاره قرضه باندې د قبضه کولو د حق اقرار کول وی. په غیر یعنی قرضخواه باندې به نه وی. نو هرکله چې د قرضدار اقرار پخپله دده په ذات باندې دې. نو دا اقرار به صحیح وی. او هرکله چې په دې صورت کې اقرار صحیح دې. نو قرضدار ته دا حکم ورکول به هم صحیح وی. چه هغه د قرض مال د وکالت مدعی ته اوسپاری.

کِتَابُ الْكَفَالَةِ

ترجمه: (دا) کتاب د کفالت (د احکامو په بیان کې) دې.

توضیح: الربط بما قبله: په وکالت او کفالت په هر یو کښې د یو بل نه مدد اخستې شی. د دې وجې یې د کتاب الواکالة نه پس کتاب الکفالة ذکر کړو.

معنی الکفالة لغة: د کفالت لغوی معنی ضم او ملاوول دی. لکه چې د الله تعالی ارشاد دې. (وَكَلَّفَهَا زَكْرِيَا اِيْلَهُمْ) یعنی حضرت زکریا عليه السلام د حضرت مریم عليها السلام کفیل شو. یعنی حضرت زکریا عليه السلام حضرت مریم عليها السلام پخپل پرورش کې ملاز کړه.

معنی الکفالة شرعاً: اهل شرع د کفالت دوه تعریفونه کړي دي. ① یو دا چه (ضم اللمة الى اللمة في المطالبة) یعنی یوه ذمه د بلې ذمې سره په مطالبه کې ملاوول.

② دوئم دا چه (ضم اللمة الى اللمة في الدين) یعنی یوه ذمه د بلې ذمې سره په دین کې ملاوول. علامه مرغینانی رحمته الله فرمایلی دی. چه رومېې قول زیات صحیح دې. ځکه چې د دوئم تعریف مطابق کفالت لپاره دین ضروری دې. حالانکه کفاله چې څنگه د مال درست ده. دغه شان د نفس کفاله هم صحیح ده. او په کفاله بالنفس کې مال نه وی. نو د دوئم تعریف په بنا (بنیاد) باندې کفاله بالنفس د کفالت د تعریف نه خارجيږي. حالانکه کفاله بالنفس هم کفاله ده.

د کفالت قسمونه

الْكَفَالَةُ ضَرْبَانِ : د کفاله دوه قسمونه دي **كَفَالَةُ بِالنَّفْسِ** کفاله بالنفس و **كَفَالَةُ بِالمَالِ** او کفاله بالمال و **الْكَفَالَةُ بِالنَّفْسِ** جایزه نو کفاله بالنفس جائز ده و **الْمُضْمُونُ** **يَهَا** احضار المَكْفُولِ په اوبه دي سره چې د کوم شی کفالت کېږي. هغه دمکفول به حاضرول دي.

هل اللغة ① الإحضار - حاضرول

تصريح > **قسمي الكفالة** > ابو الحسن قدوري رحمته فرماني. چه د کفالي دوه قسمونه دي.

① کفاله بالنفس ② کفاله بالمال. زموږ په نيز کفاله بالنفس جائز ده. اوبه کفاله بالنفس کي چې د کوم شی کفاله کېږي. هغه نفس مکفول به حاضرول دي. يعنی صرف د هغه کس د ذات حاضرولو ضامن او کفيل دي. (۱)

دلائله ① دليل دادې. رسول هاشمی عليه السلام فرمانيلى دي. (الزعم غارم) (۲) يعنی کفيل ضامن دي. دا حديث د خپل اطلاق په وجه کفالي د دواړو قسمونو د مشروعيت فائده ورکوي.

② د کفاله بالنفس په کفاله بالمال باندې قياس کول دي. يعنی لکه څنگه چې د کفاله بالمال اړتيا راپېښېږي. دغه شان د کفاله بالنفس اړتيا هم راپېښېږي. اوبه کفاله بالنفس کي د کفاله معنی ثابتول هم ممکن دي. په دې طريقه چې لکه څنگه کفيل خپله ذمه د مکفول عنه ذمه سره د مال په مطالبه کي ملاوولي شي. دغه شان د مکفول بنفسه حاضرولو په مطالبه کي هم ملاوولي شي. نوهر کله چې په کفاله بالنفس کي د کفاله معنی هم موجود ده. اود کفاله بالنفس اړتيا هم راپېښېږي. نو د کفاله بالنفس جائز کيدلو کي څه شبه پاتې کېږي.

د کفالت منعقد کيدلو الفاظ

وَتَعَقَّدُ او کفاله بالنفس منعقد کېږي **إِذَا قَالَ تَكْفَّلْتُ بِنَفْسِ فُلَانٍ أَوْ بِرَقَبَتِهِ أَوْ بِرُوحِهِ أَوْ بِجَسَدِهِ أَوْ بِرَأْسِهِ** کله چې کفيل ووايي چې زه د فلانی د نفس، يا د فلانی د رقبې، يا دده د روح، يا دده د جسم، يا دده د سر کفيل شوم

تصريح > د کفالي د انواعو او اقسامونه د فراغت نه روسته دلته کي د هغه الفاظو ذکر دي. کوم الفاظ چې په کفاله کي استعمالېږي. اوبه کومو الفاظو چې کفاله منعقد کېږي. په دې سلسله کي قاعده داده. چه په کومو الفاظو سره د انسان پوره بدن تعبير کولې شي. که حقیقتاً وی. لکه لفظ د نفس، جسد، روح وغیره. او که عرفاً وی. لکه لفظ د رقبه راس او وجه. په دې سره به کفاله منعقد کېږي. مثلاً یوکس اووئیل. چه زه د فلانی د نفس يا دده د سټ يا دده د روح يا دده د جسم يا دده د سر يا دده د بدن، يا دده د مخ کفيل شوم. نو په دې الفاظو سره به کفاله منعقد کېږي.

دليله > ځکه چې دا واړه الفاظ داسې دي. چه په دې سره حقیقتاً يا عرفاً پوره بدن تعبير کولې شي. اود پوره بدن کفالت چونکه صحيح دي. په دې وجه د ذکرشوی د بدن اندامونو اړخ ته په کفالت منسوب

① **مذهب الشافعي** عليه السلام - د حضرت امام شافعی عليه السلام ضعیف قول دادې. چه کفاله بالنفس جائز نه ده. او ددوی ښکاره قول زموږ د مذهب موافق دي.

(۱) من حديث أبي امامة عليه السلام أخرجه أبو داود في البيوع باب ۸۸ رقم ۳۵۶۵ و الترمذی في البيوع باب ۳۹ وابن ماجه في الصلوات باب ۹ واحد في المسند (۲۶۷/۵) والدارقطني في سننه (۴۰/۳) و البیهقي في السنن الکبری (۱۴۶/۶) رقم (۱۱۴۷۴)

کولو سره کفاله صحیح کیږي. لکه څنګه چې په کتاب الطلاق کې تیر شوی دی. که د ذکر شوی د بدن اندامونو اړخ ته طلاق منسوب کړې شو. نو طلاق واقع کیږي. نهم دغه شان دلته کې هم د ذکر شوی د بدن اندامونو اړخ ته کفالت منسوب کولو سره کفاله درست کیږي.

أَوْ يَنْفِقُهَا أَوْ يَفْلِتُهَا د هغه د نیمې حصې زه کفیل شوم یا د هغه د دریمې حصې زه کفیل شوم. نو دا هم جائز د

تدوین: اوکه کفاله جزء شائع یعنی غیر معین جزء اړخ ته منسوب کړې شوه. مثلاً دانی او ونیل. چه زه د فلانی نصف یا ثلث یا د یو جزء کفیل شوم. نو دا کفالت هم درست دي. دلیل: ځکه چې یو نفس د کفاله په حق کې متجزی او منقسم کیږي نه. نو جزء شائع او غیر معین جزء ذکر کول داسې دی. لکه کُل بدن او نِن صبا نفس ذکر کول.

په.. ضمنته.. لفظ سره د کفالت منعقد کیدلو حکم

وَكَذَا إِنْ قَالَ أَوْ هَم دغه شان که وي و نیل ضمنته چه زه دې ضامن شوم

تدوین: امام ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه فرماني. چه په لفظ (ضمنته)، زه د فلانی د نفس ضامن شوم. ونیلو سره هم کفاله منعقد کیږي. دلیل: ځکه چې د لفظ ضمان ادا کولو نه وړاندې د عقد کفاله د موجب صراحت شوې دي. او عقد چونکه د موجب په تصریح سره منعقد کیږي. ځکه په لفظ د ضمان سره کفاله منعقد کیږي. لکه څنګه چې عقد بیع په لفظ د تمليك سره منعقد کیږي. ځکه چې تمليك د عقد بیع موجب دي.

أَوْ هُوَ عَلَى يَ وَي وَنِيل چه هغه ما په خپل خان لازم کړو.

تدوین: اوکه وي و نیل. (هو علی)، ما پخپل خان باندې لازم کړو. یعنی چې کله دده حاضرول مطلوب وي. نو زه به دې حاضر ږوم. دې سره هم کفاله منعقد کیږي. دلیل: ځکه چې لفظ د،، علی،، د التزام صیغه ده. او په کفاله کې هم چونکه د مطالبې التزام کیږي په دې وجه په لفظ د،، علی،، سره کفاله منعقد کیږي.

أَوْ أَلَيْ يَ يي او و نیل چې هغه زما په اړخ دي.

تدوین: اوکه وي و نیل. (هو علی)، زما په اړخ دي. نو په دې سره هم کفاله منعقد کیږي. دلیل: ځکه چې لفظ د،، الی،، په دې مقام کې د،، علی،، په معنی کې دي. او په لفظ د،، علی،، سره کفاله منعقد کیږي. ځکه په لفظ د،، الی،، سره منعقد کیږي. او لفظ د،، الی،، د،، علی،، په معنی کې کیدل د حدیث نه هم ثابت دی. ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد دي. (من ترك ما لا ظن به ومن ترك كلاً أو عملاً فلا شيء)، یعنی، چاچه مال پرېښولو. نو دا دده د وارثانو لپاره دي. او چا چې یتیم اولاد یا د پرورش محتاج رسته دار پرېځودل. نو ددوی ذمه داری په ما ده، یعنی زه ددوی کفیل یم، او گوړی. د الله رسول صلی الله علیه و آله وسلم د،، الی،، د،، علی،، په معنی کې استعمال کړې دي.

(۱) من حدیث أبي هريرة رضی الله عنه أخرجه البخاری فی الفرائض باب ۲۵ رقم ۶۷۶۳ ومسلم فی الفرائض رقم ۱۷ وابوداود فی الخراج

والإمارة والقي باب ۱۵ رقم ۲۹۵۵ واحمد فی المسند (۳۵۶/۲) -

أَنَا زَعِيمٌ بِهِ أَوْ قَبِيلٌ بِهِ يَأْتِي أَوْ تَبْلِغِي زَهْ دده د ضمانت زعيم يم يا قبيل يم

حل اللغة < ① زعيم ضمانت - ② الزعامة ضمانت -

تصريح < اوکه (انا زعيم انا قبيل) ني اونيئل بيا به هم کفاله منعقد کيږي.

دليله < ځکه چې زعامت هم د کفالت په معنی کي مستعمل دي. لکه چې په حديث (الزعيم غارم) کي وارد شوی دي. اود قبيل معنی هم کفيل راځي. هم دا وجه ده. چه چک يا دستاويز ته قبالة ونيلې شي. ځکه چې انسان څه هم په دستاويز (خط) کي ليکي. هغه واره پخپل خان باندې لازم کوي. او پخپل خان باندې لازمونکي ته کفيل وائي. په دې وجه (انا قبيل) د (انا کفيل) په معنی کي دي.

په کفالت بالنفس کښي د متعين وخت په شرط سره د مکفول په حاضرولو حکم

فَإِنْ شَرَطَ فِي الْكَفَالَةِ تَسْلِيمَ الْكَفُولِ فِيهِ وَقْتُ بَعَيْنِهِ بيا که په کفاله بالنفس کي ني په معين وخت کي د مکفول به د سپارلو شرط اوکړو لَوْمُهُ اخْضَارُهُ نو په کفيل به د مکفول حاضرولو لازمی وي. إِذَا طَلَبَهُ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ په دې شرط چې مکفول له په دغه وخت کي د کفيل نه مطالبه اوکړي. فَإِنْ أَخْضَرَهُ نو که کفيل هغه حاضر کړو. (نو ډيره ښه ده وَالْأَحْبَسُ الْحَاكِمُ) گني حاکم به دې قيد کړي

حل اللغة < ① احضار - حاضرولو - ② العيس - بنديز

تصريح < صورت د مسئلې دادي. که په کفاله بالنفس کي په يوم معين وخت کي د مکفول بنفسه سپارلو شرط اوکړي شو. نو په کفيل به هم په دغه معين وخت کي د مکفول بنفسه سپارلو لازم وي. په دې شرط چې مکفول له د کفيل نه هم په دې وخت کي مطالبه اوکړي. چه کفيل دا ادا کړي. د څه چې ده التزام کړي دي. نو که کفيل مکفول بنفسه په وخت معين کي اوسپارلو. نو فيها، کفيل به بري الذمه شي. او که کفيل مکفول بنفسه حاضر نکړي شو. نو حاکم به په رومي خل کفيل نه گرفتاروي. او جيل خانه کي د اجولو حکم به نه کوي.

دليله < ځکه چې کفيل د يو واجبي حق ادا کولو نه منع شوې دي. اود واجبي حق ادا کولو نه منع کيدونکي د شريعت په نظر کي ظالم دي. اود ظالم سزا حبس او قيد دي. په دې وجه به په دې صورت کي کفيل قيد کولې شي.

د مکفول له په مخاصمه د قدرت په ځاني کښي د مکفول په حاضرولو حکم

وَإِذَا أَخْضَرَهُ او که کفيل هغه (مکفول بنفسه) په داسې ځاني کي اوسپارلو وَسَلَّمَهُ فِي مَكَانٍ يُقَادِرُ الْكَفُولُ لَهُ عَلَى مُخَاصَمَتِهِ کوم ځاني کي چې مکفول له ته دهغه سره د خصوصت قدرت شته يُوَلِّي الْكَفِيلُ مِنَ الْكَفَالَةِ نو کفيل به د کفالي نه بري شي.

حل اللغة < مصر - ښکار - بغاصم - جکره کوي - التسليم - سپارلو - يقدر - قادريږي

تصريح < صورت د مسئلې دادي. که کفيل مکفول بنفسه راوستلو. او په داسې ځاني کي ني مکفول له ته اوسپارلو. کوم ځاني چې مکفول له دده سره مخاصمه اومحاکمه کولې شي. مثلاً په ښار کي دننه ني اوسپارلو. نو کفيل به بري وي. که مکفول له دا قبول کړي. او که قبول نې نکړي.

دليله < ځکه چې د کفاله بالنفس نه مقصود د قاضي په عدالت کي مخاصمه اومحاکمه ده. نو هر کله چې کفيل په داسې ځاني کي اوسپارلو. کوم ځاني مکفول له، مکفول بنفسه سره مخاصمه اومحاکمه

کړلې شی. نو مقصود حاصل شو. او مقصود په دې وجه هم حاصل شو. چې کفیل صرف یوځل سپارل خپل ځان باندې لازم کړی وو. او یوځل ده اوسپارلو. بهر حال د کفاله مقصود حاصل شوی دی. او هر کله چې د کفاله مقصود حاصل شو. نو کفیل به بری وی.

فائده: د صاحبینو رحمۃ اللہ علیہم په نیز د کفیل، مکفول بنفسه په داسې ښار کې سپارل معتبر دی. په کوم ښار کې چې دې کفیل شوی وو. اود حضرت امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ په نیز دا شرط نه دی. بلکه په کوم ښار کې چې هم اوسپاری. معتبر به وی. (کذا فی اشرف الهدایه)

د قاضی په مجلس کې د سپارلو د شرط په وخت بازار کې د سپارلو حکم

وَإِذَا تَكَفَّلَ أَوْ كَهَ يَ دې شرط باندې کفیل شو عَلَى أَنْ يُكَلِّمَهُ فِي مَجْلِسِ الْقَاضِي چې دې به هغه د قاضی په مجلس کې سپاری قَسَمَهُ فِي السُّوقِ بَرْنِي بیا دې سړی هغه په بازار کې اوسپارلو. نو بری شو

هل اللغة ① السوق - بازار

توضیح: مسئله که یو کس په دې شرط کفیل شو. چې زه به مکفول بنفسه د قاضی په

مجلس کې سپارم. خوده دا په بازار کې مکفول له ته اوسپارلو. نو کفیل به بری وی.
دلیل: ځکه چې د مکفول له مقصود یعنی قدرت علی المحاکمه حاصل دی. ځکه چې مکفول له دې قاضی له بوتلې شی. او دده سره مخاصمه او محاکمه کولې شی.

قول عدم البراءة: متاخرینو عالمانو وینلی دی. چې زموږ په زمانه کې د قاضی د مجلس نه علاوه په بازار وغیره کې سپارلو سره کفیل نه بری کېږي. (۱)

دلیل: ځکه چې نن سبا د فسق و فجور اود فساد زمانه ده. نو که کفیل د قاضی د مجلس نه علاوه په بازار وغیره کې مکفول بنفسه، مکفول له ته حواله کړي. او مکفول بنفسه شور جوړ کړي. او خپل مظلومیت نه ښکاره کړي. نو خلق به دده په خلاصولو کې دده کومک او کړی. اود مکفول له په دې باره کې هېڅ کومک او نکرې. چې مکفول بنفسه د قاضی په عدالت کې حاضر کړی. چې مکفول له د خپل حق په سلسله کې دده سره مخاصمه او کړي. نو هر کله چې دا خبره ده. نو د مکفول بنفسه حاضرول به د قاضی مجلس سره مفید کول گټور وی. او هر کله چې د قاضی مجلس سره مفید کول مفید دی. نو د قاضی په مجلس کې د حاضرولو شرط سره د قاضی د مجلس نه علاوه بل ځانې کې حاضرول به معتبر نه وی. او په دې سره به کفیل نه بری کېږي.

په یو ډگر یا ځنگل کې د سپارلو حکم

وَأَنْ كَانَ فِي بَرْنِيٍّ أَوْ كَهَ يَ کفیل مکفول بنفسه په یو میدا ن (او ځنگل) کې اوسپارلو لَمُرَرًا نو کفیل نه بری کېږي

توضیح: صورت د مسئلې دادې. که کفیل مکفول بنفسه په یو ډگر یا ځنگل کې مکفول له ته اوسپارلو. نو بالاتفاق به کفیل د کفالي نه بری نه وی.

دلیل: ځکه چې په داسې غیر آباد ځانې کې مکفول له، مکفول بنفسه سره مخاصمه نشي کولی. او هر کله چې مکفول له، مکفول بنفسه سره په مخاصمه کولو باندې قادر نه دی. نو د کفالي نه چې

(۱) القول الرابع هو هذا قول المتأخرين كذا في فتح القدير (٢٨٩٦) والبحر الرائق (٢١١٦) والنهاية (٢٨٨٦)

والدوا المختار (٢٨٦٤) نقلاً عن القول الرابع (٨٩٢) -

خه مقصود وو. یعنی په مخاصمه باندې قادر کیدل، هغه به هم نه حاصلیږي. او هر کله چې مقصود حاصل نشو. نو کفیل به د کفالي نه هم بری نه وي.

د کفیل بالنفس ضامن کیدلو ځينې د ضمان مسئله

وَإِذَا مَاتَ الْمُكْفُولُ بِهَيِّ الْكَفِيلِ بِالنَّفْسِ مِنَ الْكَفَالَةِ أَوْ كَلَهُ جُيْ مَكْفُولٌ بِهِ مَرُّ شَوْ نُو كَفِيلٌ بِالنَّفْسِ د كَفَالَهُ نُو خَلَاص شَو. وَأَنْ تَكْفَلَ بِنَفْسِهِ أَوْ كَس د يُونَفَس پِه دې شرط باندې كَفِيل شَو عَلَيَّ أَنَّهُ إِنْ لَمْ يُوَافِ بِهَيِّ وَقَتٍ كَذَا كَه پِه فَلَانِي وَخْت كَنَبِي نِي دِي حَاضِر نَكِرُو فَيُوضَّاهُ لِمَا عَلَيَّ بِهَيِّ دِهغه ضامن دې. كُوم خه چې په مَكْفُول بنفسه باندې دِي وَهُوَ الْفُ او هغه زر درهم دِي فَلَمْ يُخْضِرْهُ فَيِ الْوَقْتِ بِيَا هغه په دغه وخت كي مَكْفُول بنفسه رانه وَتَسْتَلُو لَزْمَهُ ضَمَانُ الْبَالِ نُو په كَفِيل به د مال ضمان لازم وي.

توضیح: صورت د مسئلې دادې. چه خالد د حامد لپاره د شاهد د اړخه كَفِيل بالنفس شو. یعنی خالد د شاهد حاضرولو كَفِيل شو. اوده دا اوونیل. كه مامكفول بنفسه یعنی شاهد فلائی وخت پورې حاضرنكړې شو. نو په مَكْفُول بنفسه یعنی شاهد باندې چې خه واجب دِي. یعنی زر روپۍ، ددې زه ضامن یم چه اتفاق سره كَفِيل یعنی خالد مَكْفُول بنفسه یعنی شاهد هغه وخت پورې پیش نكړې شو. نو كَفِيل به مَكْفُول له یعنی حامد لپاره د زر روپو ضامن وي.

دلیل: دلیل دادې. چه په دې صورت كي كَفَاله بالمال د مَكْفُول بنفسه یعنی د شاهد حاضرولو په شرط باندې معلق ده. اودا شرط، شرط متعارف دِي. او كَفَاله په متعارف شرط باندې معلق كول درست دِي نو هر كله چې د كَفَاله بالمال نه حاضرولو شرط باندې معلق كول صحیح دِي. او شرط اوموندې شونږه كَفِيل به مال ضمان ادا كول لازم وي.

وَلَمْ يَزَلْ عَنْ الْكَفَالَةِ بِالنَّفْسِ اود كَفَاله بالنفس نه به بری نه وي

توضیح: په ذكر شوي مسئله كي د كفالت بالمال نه بری شو خو ددې باوجود به د كَفَاله بالنفس نه به بری كېږي. بلكه د مَكْفُول بنفسه حاضرولو به په ده باندې علي حاله واجب وي. (۱)

دلیل: دلیل دادې. چه كَفَاله بالمال او كَفَاله بالنفس دواړو كي هيڅ منافات نشته. ځكه چې د دواړو مقصد يو دِي. ځكه چې كَفَاله بالمال هم د مَكْفُول له د اعتماد لپاره وي. او كَفَاله بالنفس هم د اعتماد لپاره وي. نو هر كله چې په دواړو كي هيڅ منافات نشته. بلكه دواړه جمع كېدې شي. یعنی يو كس كَفِيل بالنفس او كَفِيل بالمال دواړه كېدې شي. نو كَفَاله بالمال به كَفَاله بالنفس نه باطلوي. او هر كله چې د كَفَاله بالمال په وجه كَفَاله بالنفس باطل نشوه. نو كَفِيل په مال ضمان ادا كولو باندې د كَفَاله بالنفس نه څنگه بری كېدې شي؟

په حدود او قصاص ځينې دكفالت حكم

وَلَا تَجُوزُ الْكَفَالَةُ بِالنَّفْسِ فِي الْحُدُودِ وَالْقِصَاصِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (۱) اود امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز په حدود او قصاص كي كَفَاله بالنفس جائز نه ده او ددې مطلب دادې. چه د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز (په چاچه د حد يا قصاص دعوه او كړې شوه)

(۱) **مذهب الشافعي** رحمته الله عليه - په زير بحث مسئله كي امام شافعي رحمته الله عليه فرماني. چه دا كَفَاله بالمال صحیح نه ده.

مذهب ابی حنیفه رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی، چہ د حضرت امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نیز بہ حدود اوقاص کی کفالہ بالنفس جائز نہ دہ۔ ددی عبارت نہ د صاحب د قدروی رحمۃ اللہ علیہ مراد دادی، چہ بہ کوم کس باندی د حد یا قصاص دعوہ اوکری شوہ۔ کہ ددہ نہ مدعی د کفیل بنفسہ مطالبہ اوکرلہ۔ یعنی د یو داسی کفیل مطالبہ نہ اوکرلہ۔ کوم چہ پہ دہ باندی د حد ثابتولو لپارہ د قاضی پہ مجلس کی ددہ د حاضرولو ضامن وی۔ خودہ د کفیل ور کولو نہ انکار اوکرو۔ نو د امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ نیز بہ دہی د کفیل پہ ور کولو باندی نشی مجبورہ کولی۔ نو د (لا تجوز الکفالۃ بالنفس) معنی بہ دا وی چہ (لا یجوز إيجاب الکفالۃ) یعنی بہ چاہہ حد یا قصاص واجب دی۔ بہ کفیل ور کولو باندی ددہ مجبورہ کول جائز نہ دی۔ ہم دا د امام احمد رحمۃ اللہ علیہ قول دی۔ او یو قول د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دی۔

واللہ ① دلیل (لا کفالۃ فی حد)..... حدیث دی۔ یعنی پہ ہیخ حد کی کفالہ نشتہ۔ اودا حدیث مطلق دی۔ نہ بہ دہ کی د ہفہ حدود ذکر دی۔ کوم چہ خالص د اللہ تعالیٰ حق دی۔ اونہ د ہفہ حقوق ذکر دی۔ پہ کوم کی چہ د بندہ حق وی۔ نو معلومہ شوہ۔ چہ بہ حدود کی بلا تفصیل کفالہ نشتہ۔ کہ حد قذف وی۔ او کہ قصاص یا حدود خالصہ للہ وی۔ او ددی حدیث پہ بارہ کی د خصاف رانی دادہ۔ چہ دا د حضرت شریح کلام دی۔ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کلام نہ دی۔ خو صدر الشہید رحمۃ اللہ علیہ د احادیث رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم پوری مرفوع کری دی۔

② دوئم دلیل دادی۔ چہ دتولو حدود بنا (بنیاد) پہ ساقطولو دی۔ دتولو حدود حکم دادی۔ چہ دا د شہادت پہ وجہ ساقط کری شی۔ اود کومو خیزونو بنا (بنیاد) چہ پہ ساقطولو وی۔ دابہ پہ کفیل اخستلو باندی مضبوطول خٹگہ واجب وی۔ یعنی کوم حق چہ پہ شبہ سرہ ساقطیری۔ پہ دہ کی پخبلہ مضبوطی نشتہ۔ اویہ کوم حق کی چہ پخبلہ مضبوطی نہ وی۔ پہ ہغی کی کفالہ سرہ مضبوطی پیدا کول خٹگہ لازمی دی شی۔ نو معلومہ شوہ۔ چہ بہ حدود کی د کفالہ پہ ذریعہ مضبوطی پیدا کول واجب نہ دی۔

مذهب الصحابین رحمۃ اللہ علیہم صاحبین رحمۃ اللہ علیہم فرمائی، چہ پہ کوم کس د حد قذف دعوہ شوہی دہ۔ دی بہ پہ کفیل ور کولو باندی مجبورہ کولی شی۔ یعنی کہ دا کس د کفیل ور کولو نہ انکار اوکری۔ نو پہ کفیل بنفسہ ور کولو باندی ددہ مجبورہ کول جائز دی۔ ہم دا د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ قول دی۔ اود امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ یو قول ہم دادی۔ **دلیلہما** رحمۃ اللہ علیہما د صاحبین رحمۃ اللہ علیہما دلیل دادی۔ چہ پہ حد قذف کی د خپل خان نہ شرم لری کولو لپارہ د مقذوف یعنی د بندہ حق دی۔ اود حد مشروع کولو نہ مقصود خلق د تہمت نہ بندول او عالم د فساد نہ خالی کول دی۔ خکہ حد قذف د اللہ تعالیٰ حق ہم دی۔ بہر حال پہ حد قذف کی د بندہ حق ثابت دی۔ ہم دا وجہ دہ۔ چہ د حد قذف لری کولو لپارہ د مقذوف دعوہ کول شرط دی۔ کہ حد قذف د مقذوف یعنی د ہفہ سری حق نہ وی۔ پہ کوم چہ تہمت لگولہی شوہی دی۔ نو د حد قذف جاری کولو لپارہ بہ ددہ دعوہ کول شرط نہ وو۔ نو ددہ دعوہ شرط کیدل ددی خبری علامت دی۔ چہ حد قذف د بندہ یعنی د مقذوف حق دی۔ او مدعی یعنی مقذوف کلہ کلہ ددی خبری محتاج وی۔ چہ دہی خپل گواہان او مدعی علیہ یعنی قاذف راجع کری۔ خو مدعی علیہ قاذف خپل خان پتوی۔ نویہ داسی صورت کی د مدعی علیہ یعنی د قاذف نہ د وکیل بنفسہ اخستلو ارتیا رابینیری۔ چہ دہی د قاضی پہ مجلس گی د قاذف حاضرولو ضامن وی۔ نو ددی ارتیا پہ لحاظ سرہ د مدعی یعنی د مقذوف د شرم لری کولو حق ثابتولو لپارہ قاذف پہ کفیل بنفسہ ور کولو باندی مجبورولہی شی۔ لکہ خٹگہ چہ بہ نورو حقوق کی مدعی علیہ پہ کفیل بنفسہ ور کولو باندی مجبورولہی شی۔

صاحبین فرمائی: چہ پہ قصاص کی ہم قاتل د کفیل بالنفس پہ ور کولو باندی مجبورولی شی. او علامہ مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ پہ دلیل کی فرمائی لی دی. چہ قصاص خالص د بندہ حق دی. حالانکہ داسی نہ ده. بلکه صحیح خبرہ داده. چہ پہ قصاص کی د بندہ حق ہم موجود دی. اود الله تعالیٰ حق ہم موجود دی. البتہ د بندہ حق غالب دی. قصاص د بندہ حق خکہ دی. چہ بندہ یعنی د مقتول ولی کہ قصاص معاف کول اوغوار ی. نو معاف کولی شی. او کہ دی د قاتل نہ د قصاص عوض اخستل اوغوار ی. نو عوض ہم اخستی شی. نو بندہ یعنی د مقتول ولی تہ د قصاص معاف کولو اود عوض اخستلو حق حاصلیدل. ددی خبری دلیل دی. چہ قصاص دده حق دی. اود الله تعالیٰ حق خکہ دی. چہ د قصاص پہ وجہ عالم تہ د فساد نہ نجات ملایری. لکہ چي قرآن پاک اعلان کوی. **وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ** او عالم تہ د فساد نہ نجات ورکول ینکارہ دی. چہ دا د الله تعالیٰ حق کیدی شی. د بندہ حق نشی کیدی. بھر حال پہ قصاص کی چونکہ د بندہ حق غالب دی. اود حقوق العباد ثابتولو لپارہ مدعی علیہ پہ کفیل بالنفس ور کولو باندی مجبورولی شی. خکہ پہ قصاص کی ہم قاتل د کفیل بالنفس پہ ور کولو مجبورولی شی. ددی پہ خلاف هغه حدود کوم چي خالص د الله تعالیٰ حق دی. لکہ حد زنا او حد شرب خمر، چہ پہ چا باندی حد زنا یا حد شرب خمر واجب وی. دی بہ پہ کفیل بالنفس ور کولو باندی مجبورولی شی. اگر چہ مدعی علیہ یعنی پہ چاچہ حد زنا یا حد شرب خمر واجب دی. کہ دی بہ خوشحالی سرہ کفیل ورکول اوغوار ی. بیا بہ ہم کفیل نشی اخستلی. بہ حد زنا او حد شرب خمر کی کفیل بالنفس نہ د زنا او شرب خمر باندی د شہادت قائمیدلو نہ روستہ اخستی شی. اونہ د شہات قائمیدلو نہ وړاندی. د شہادت قائمیدلو نہ وړاندی خکہ چي د شہادت قائمیدلو نہ وړاندی صرف د دعویٰ پہ وجہ مدعی علیہ باندی د قاضی پہ مجلس کی حاضریدل واجب نہ دی. نو کفیل باندی بہ دده حاضرول څنگہ واجب وی. او هر کله چي پہ کفیل باندی مدعی علیہ حاضرول واجب نہ دی. نو کفاله بالنفس بہ څنگہ واجب وی. اود شہادت قائمیدلو نہ روستہ کفاله بالنفس خکہ جائز نہ ده. چہ د شہادت نہ روستہ اود گواهانو د تعدیل نہ وړاندی مدعی علیہ (پہ چاچہ د زنا یا د شرب خمر دعوه شوې ده) قید کولی شی. او پہ قید کولو سرہ مضبوطی او وثیقہ حاصلیری. یعنی پہ قید کولو سرہ د مدعی علیہ خپل خان پوارہ اود قاضی پہ مجلس کی د نہ حاضریدلو احتمال ختمیری. او هر کله چي دا احتمال پاتې نشو. نو د کفاله هیڅ اړتیا نشته. خکہ چي د کفاله بالنفس مقصد هم دادی. چہ کفیل مدعی علیہ د قاضی پہ مجلس کی پیش کری. اودا مقصد چونکہ د کفاله نہ بغیر نہ حاصلیری. خکہ بہ د کفاله هیڅ اړتیا هم نہ وی. او هر کله چي پہ دې صورت کی کفاله بی ضرورتہ شوه. نو کفاله بہ ہم جائز نہ وی.

الجواب د دې دلیل نه جواب هغه مرفوع حدیث دی. کوم چي وړاندی تیر شو. چي «لا کفالة في حد» دا حدیث مطلق دی. هر قسم حد تہ شامل دی. کہ قصاص وی کہ بل څه

د کفالت بالمال حکم

وَأَمَّا الْكَفَالَةُ بِالْمَالِ فَمَا يَزِيدُ أَوْ يَنْقُصُ كَفَالَةَ الْمَالَ، نودا هم جائز ده معلوماً گان. **الْمَكْفُولُ** په **أَوْ يَنْقُصُ** لکه مکفول به معلوم وی. او کہ مجهول وی **إِذَا كَانَ دَيْنًا صَحِيحًا** په دې شرط چي دین صحیح وی **يُفْلَ أَنْ يَقُولَ كَفَلْتُ عَنْهُ** لپدې درهم مثلاً دا اووانی. چہ زه دده د ار څه د یو زر رپیو کفیل شوم **أَوْ مَالِكَ عَلَيْهِ** دهغه مال کوم چي ستا په ده باندی دې **أَوْ يَمْلِكُ يَنْقُصُ فِي هَذَا الْبَيْتِ** یا دهغه مال کوم چي په تا باندی په دې بیع کی راشی.

توضیح: فاضل مصنف رحمۃ اللہ علیہ وړاندې د کفاله دوه قسمونه بیان کړي وو. ① کفاله بالنفس ② کفاله بالمال، د کفاله بالنفس ټولو احکامونه د فراغت نه روسته اوس کفاله بالمال ذکر کوي. ارشاد فرماني: چه کفاله بالمال جائز ده. مکفول به مال د مقدار په اعتبار سره معلوم وي. او که مجهول وي. په دې شرط چې دین صحیح وي. د امام مالک او امام احمد رحمۃ اللہ علیہ هم دا قول دي. اود امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ قدیم قول هم دادي.

① دالله: دلیل د الله تعالی دا قول دي: وَلَمَنْ جَاءَهُ بِهِ حُلٌّ يَعْذِرْهُ اللَّهُ وَيُؤْتِ الْيَتِيمَ مِنْ مَالِهِ وَالْزَّكَاةَ وَيُؤْتِ الْفَقِيرَ. حضرت یوسف عليه السلام اعلان کړي وو. چه کوم کس ورک شوي کټوري راوړي. د هغه لپاره به د يو اوبښ بوجه غله وي. او زه ددې کفيل یم. دلته ما مکفول يه وکړم چې حُلٌّ يَعْذِرْهُ اللَّهُ (د غلې نه بارشوي اوبښ دي) اود اوبښ بوجه د اوبښ په مختلف کيدو سره بدلېږي. يعنې که اوبښ کمزوري وي. نو په ده چې کومه غله بارکولې شي. دا به کمه وي. او که طاقتور وي. نو په ده به غله په زيات مقدار کي بارکيږي. نو حضرت یوسف عليه السلام چې د کومې غلې کفيل شوې دي. هغه غله د مقدرا په اعتبار سره مجهول ده. او قرآن پاک که يو حکم د تير شوي امتونو بيان کړي. او په دې باندې څه نکير اونکړي. نو دا زمونږ لپاره هم حجت وي. په دې وجه به دا آيت د مکفول به د مقدار مجهول کيدلو باوجود، د کفالې په جواز باندې زمونږ لپاره حجت وي.

② دوئم دليل دادي. چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمانيلى دی. (الأعمه غارم) کفيل ضامن دي. په دې کي عموم دي. نه د مکفول به معلوميدل ذکر دی. اونه مجهول کيدل ذکر دی. په دې وجه به کفاله په دواړو صورتونو کي ټيک وي.

③ دريم دليل کوم چې علامه مرغيناني رحمۃ اللہ علیہ بيان کړي دي. چه د کفاله بنا (بنیاد) په توسع باندې دي. ځکه چې کفاله ابتداءً تبرع او خالص احسان دي. اود کوم شئ بنا (بنیاد) چې په توسع باندې وي. هغه معمولی جهالت برداشت کوي. ځکه به کفاله هم د مکفول به معمولی جهالت برداشت کوي.

④ څلورم دليل دادي. چه د کفاله بالدرك په جواز باندې دټولو اتفاق او اجماع ده. حالاتکه په کفاله بالدرك کي دټولو نه زيات جهالت وي. ځکه کله چې کفيل مشتري ته اوونيل. که يوکس په مبيع باندې د استحقات دعوه اوکړه. اودا ئې واخستلو. نو ستا د ثمن ضامن زه یم. په دې کي خو اول ضامن مجهول دي. ځکه که مبيع مستحق شو. نو ضامن به وي. گنځي ضامن به نه وي. دويمه دامعلومه نه ده. چه پوره مبيع به مستحق کيږي. او که يوه برخه به مستحق وي. بهر حال ضامن بالدرك او په کفاله بالدرك کي دمکفول به مجهول کيدلو باوجود ددې په جواز باندې د ټولو امامانو اجماع ده. او اجماع يو شرعی حجت دي. نو کفاله بالدرك چې په دې گڼې د ټولو نه زيات جهالت دي. هرکله چې دا جائز دي. نو نور صورتونه چې په دې کي کم جهالت دي. په درجه اولی به جائز وي.

د مکفول له مال مطالبه شول

وَالْمَكْفُولُ لَهُ بِالْغَيْرِ إِنْ شَاءَ ظَالِمٌ الَّذِي عَلَيْهِ الْأَصْلُ او مکفول له ته اختيار دي. که غواړي د هغه سړي نه دې مطالبه اوکړي. په چا چې اصل قرضه ده. وَإِنْ شَاءَ ظَالِمٌ الْكَفِيلُ او که غواړي. د کفيل نه دې مطالبه اوکړي

توضیح: ابو الحسن قدوري رحمۃ اللہ علیہ فرماني. چه په کفاله بالمال کي مکفول له ته اختيار وي. چه دې د قرض مطالبه د اصيل يعنې مکفول عنه نه اوکړي. ياد کفيل نه اوکړي. يا په يووخت دواړو نه اوکړي. **فيليه**: دليل دادي. چه کفاله په مطالبه کي د يوې ذمي بلې ذمي سره د ملاولو نوم دي. يعنې د کفيل ذمه اصيل يعنې د مکفول عنه ذمه سره ملاويږي. اود کفيل ذمه د اصيل ذمي سره ملاوول ددې خبرې

تقاضا کوی. چې رومبی ذمه یعنی د اصل ذمه باقی شی. او ددې خبرې تقاضا نه کوی. چه د اصیل ذمه د مطالبې نه بری شی. ځکه که د اصیل ذمه د مطالبې نه بری شی. نو ضم یعنی یوه ذمه د بلې ذمې سره ملاوول به نه متحقق کیږي. او هر کله چې د یوې ذمې بلې ذمې سره ملاوول متحقق نشو. نو کفاله به هم متحقق نه وی. حالانکه مسئله د کفاله په صورت کې فرض شوې ده. نو ثابت شوه. چه د کفاله موجب یعنی (ضم الذمه إلى الذمه في المطالبه) د اصیل په ذمه موجود پاتې کیدلو تقاضا کوی. دده د ذمې بری کیدو تقاضا نه کوی.

مخروط سره د کفالت معلق کولو حکم

وَجَوَزُ تَعْلِيْقِ الْكِفَالَةِ بِالْمَخْرُوطِ او کفاله په شرطونو باندې معلق کول جائز دی. مِثْلُ أَنْ يَقُولَ مَا بَأَيْتَ فَلَا تَفْعَلْ مثلاً داسې اووای. که تا د فلانی سړي سره اخستل خرڅول او کرل اَوْ مَا ذَابَ لَكَ عَلَيْهِ او کوم څه چې ستا لپاره په فلانی سړي باندې راووتل. فَعَلْتُ نو هغه په ما دی اَوْ مَا غَضِبَكَ فَلَا تَأْفِكْ یا فلانی چې کوم څه ستا نه غصه کړل. هغه په ما دی.

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمه الله فرماني. چه کفاله په شرط باندې معلق کول جائز دی. مثلاً داني اوونیل. که تا د فلانی سړي نه اخستل خرڅول او کرل. نو زه ددې ذمه واریم. یا نه دا اوونیل. چه کوم څه ستا په ده واجب وی. زه د هغې ذمه واریم. یعنی که ستا په ده څه واجب شو. نوزه ددې ذمه دار یم. یانې دا اوونیل. چه فلانی سړي ستا څه مال غصب کړو. نو ددې کفیل زه یم.

دلیل: او په دې باره کي اصل د الله تعالی قول دَوْلَيْنِ جَاءَتْهُ جُمْلُ يَعْزُونَكَ بِهِ زَعِيمٌ ده. یعنی کوم کس چې د بادشاه کتورې راوړي. دده لپاره د یواوین بوجه غله ده. او زه ددې کفیل یم. ددې آیت نه دوه خبرې معلومې شوي.

① یوه خودا چې یو اوین غله چې ددې مقدار مجهول دي. او کوم و زیات کیدې شی. ددې کفاله جائز ده.
② دوهم داچه کفاله معلق ده. یعنی که کوم کس دا کتورې راوړي. نو زه به دده لپاره کفیل یم. او که راني نورې. نو زه دده لپاره کفیل نه یم. ددې آیت نه معلومه شوه. چه مکفول به که مجهول وی. نو بیا هم کفاله جائز ده. او که کفاله به شرط باندې معلق کړې شوه. بیا هم جائز ده.

د کفیل د ضامن کیدلو نه روسته د زر درهمو ثابتولو حکم

وَإِذَا قَالَ كَفَلْتُ بِمَا لَكَ عَلَيْهِ نو که کفیل اوونیل. چه کوم څه ستا په ده باندې دی ما د هغې کفالت او کړو فَقَامَتِ الْبَيْتَةُ بِأَلْفٍ عَلَيْهِ هَمَزَةُ الْكَفِيلِ بیا نې گواهان قائم کړل. چه په ده باندې یو زر دی. نو کفیل به د یو زر ضامن وی

توضیح: صورت د مسئلې دادې. چه یوسړي بل کس ته اوونیل. چه کوم مال ستا په ده باندې دې. زه د هغې کفیل یم. یعنی مکفول به مجهول دي. خو ددې باوجود یو سړي کفیل شو. بیا د گواهانو په ذریعه ثابت شوه. چه په مکفول عنه باندې د مکفول له زر درهم دی. نو کفیل به ددې زرو درهمو ضامن وی.
دلیل: دلیل دادې. چه په گواهانو سره کوم شئ ثابتیږي. هغه په مشاهده سره د ثابتولو پشان دي. او کفیل که ددې مقدار مشاهده کړي وه. کوم چې په مکفول عنه باندې واجب دي. او ددې کفیل شوې وو. نو په ده به هغه مقدار لازمیدلو. کوم چې په مکفول عنه باندې دي. نو هم دغه شان چې کله په گواهانو سره یو مقدار ثابت شو. نو ددې مقدار کفیل کیدل به هم صحیح وی.

وَإِنْ لَمْ تَقْرَأْ بَيِّنَةً أَوْ كَهْ أَهْلَانِ نَهٍ قَانِمِ نَكْرٍ قَالُوا قَوْلُ الْكَفِيلِ مَعْرُومِيْنِهِ فِي مِقْدَارِ مَا يَتَعَرَّفُ بِهِ كَفِيلٌ قَوْلُ بِهِ د هغه شیء به مقدار کفیل د کوم چې هغه اقرار کوی. قسم سره به قبول وی

توضیح: اوکه به مقدار باندې گواهان قائم نشو. او مکفول له او کفیل د مقدار په سلسله کې اختلاف اوکړو. مثلاً مکفول له اوونیل. چه زما په ده باندې دوه زره درهم دی. او کفیل اوونیل. چه نه بلکه زر درهم دی. نو په داسې صورت کې به د کفیل قول مع الیمین معتبر وی. **دلیل:** ځکه چې کفیل خپل خان باندې د زیاتوالی منکر دې. اود زیاتوالی د مدعی سره د بیینه نه موجود کیدلو په صورت کې چونکه د منکر قول مع الیمین معتبر وی. په دې وجه به دلته هم دمنکر یعنی د کفیل قول معتبر وی.

فَإِنْ اعْتَرَفَ الْمَكْفُولُ عَنْهُ بِأَكْثَرٍ مِنْ ذَلِكَ نَوَكَهَ مَكْفُولٌ عَنْهُ ددې نه د زیات اقرار اوکړو لَمْ يُصَدِّقْ عَلَى كَفِيلِهِ نو په کفیل به دده د قول تصدیق نشی کولې

هل اللغة ① الاعتراف-اقرار-② اکثر-زیات-③ يصدق-تصدیق کوی

توضیح: اوکه مکفول عنه د کفیل د اقرار مقدار نه د زیاتی اعتراف اوکړو. نو په کفیل به دده د قول تصدیق نشی کولې. یعنی په کفیل به هغه مقدار واجب نه وی دکوم چې مکفول عنه اقرار کوی. البته پخپله به د مکفول عنه د ذات په حق کې ددې تصدیق کولې شی. **دلیل:** د کفیل په حق کې به تصدیق ځکه نه کېږي. چه د مکفول عنه دا اقرار په غیر باندې اقرار دې. او په غیر باندې اقرار کولو سره په غیر باندې هغه وخت لازمېږي. چه کله اقرار کونکی ته په دې غیر باندې ولایت حاصل وی. حالانکه مکفول عنه ته په کفیل باندې هیڅ ولایت حاصل نه دې. نو هرکله چې مکفول عنه ته په کفیل باندې هیڅ ولایت حاصل نه دې. نود مکفول عنه د اقرار په وجه به په کفیل باندې هیڅ لازم نه وی.

د مکفول عنه د حکم او بغیر د حکم نه د کفالت مسئله

وَيُجْوزُ الْكِفَالَةُ بِأَمْرِ الْمَكْفُولِ عَنْهُ أَوْ كِفَالَةً جَائِزَةً كِيرَى. د مکفول عنه په حکم سره هم وَيَقْبَلُ أَمْرُهُ أَوْ دده د حکم نه بغیر هم

توضیح: ابو الحسن قدوری رَحِمَهُ اللهُ فرماني. چه کفاله د مکفول عنه په حکم سره هم جائز ده. اودده د حکم نه بغیر هم جائز ده. یعنی که مکفول عنه یوکس ته حکم اوکړو. چه ته زما د ارخه ضامن شه. یا زما د ارخه کفیل شه. نودا جائز دی. اوکه د حکم نه بغیر یوکس کفیل شو. نوهم جائز دی.

دلائل: ① د رسول الله ﷺ قول (الوعاء فارم... الحديث) دې. یعنی. ،، کفیل ضامن دې. ، اودا عام دې. نو ددې حدیث اطلاق او عموم ،، کفاله بامر، ، او ،، بغیر امر، ، د دواړو په جواز باندې دلالت کوی.

② دودم دلیل دادې. چه کفاله خپل خان باندې د مطالبې لازمولو نوم دې. او پخپل خان باندې مطالبه لازمول د خپل ذات په حق کې تصرف دې. اود خپل ذات په حق کې چې کوم تصرف وی. هغه لازم وی. په دې شرط چې په دې تصرف سره غیر ته ضرر نه رسیږي. او دلته کې د متصرف یعنی د کفیل غیر، مکفول له او مکفول عنه دی. اود کفیل په تصرف سره دوی دواړو ته هیڅ ضرر نه رسیږي. بلکه د مکفول له په دې کې سراسر نفع ده. په دې طریقه چې د کفاله نه وړاندې مکفول له ته صرف د مکفول عنه نه د مطالبې اختیار وو. اود کفاله نه روسته د مکفول عنه نه علاوه د کفیل نه هم د مطالبې اختیار حاصل شوې دې. او په دې کې د مکفول له نفع ښکاره ده. اوپه کفاله سره د مکفول عنه هم څه

ضرر نشته. څه ځه چې مکفول عنه به کفيل ته حکم کړې وی. یا به نې کفيل ته حکم نه وی کړې. که مکفول عنه کفيل ته حکم نه وی کړې. نو د کفيل د دين ادا کولو نه روسته د مکفول عنه نه د رجوع کولو اختيار نه وی. او هر ځه چې په دې صورت کې کفيل ته د مکفول عنه نه د رجوع کولو شرعاً هيڅ اختيار نشته. نو په دې صورت کې د مکفول عنه څه نقصان هم نشته. او که مکفول عنه کفيل ته حکم کړې وی. نو په دې صورت کې د دين ادا کولو نه روسته اگرچه کفيل ته د مکفول عنه د رجوع کولو اختيار دې. خود حکم کولو به وچه مکفول عنه په دې باندې راضی شوې دې. او په کوم ضرر چې انسان راضی شی. هغه ضرر نه شمارلې کېږي. په دې وجه به په دې صورت کې هم مکفول عنه ته هيڅ ضرر نه لاحق کېږي. نو ثابته شوه. څه کفاله پخپلو دواړو قسمونو ، يعنې بامره او بغير امره سره جائز ده.

د مكښول عنه په حكم سره د كښل كښات كول

فَإِنَّ كَفْلَ بَأْمَرِهِ نَوَكَهْ كَفِيل د مَكْفُولِ عَنْهُ پَه حَكْم سِرِهْ كِفَالَتِ او كِرُو رَجَمَ بِمَا يُوَدِّي عَلَيْهِ نُو كَفِيلِ جِي كُومْ خَه اِدا كِرَلِ هَغَه بَه د مَكْفُولِ عَنْهُ نَه وَايسِ اخْلِي

هل اللغة < ① الأمر - حكم - ② أدي - اذا كرو -

توضیح: صورت د مسئلې دادې. که کفیل د مکفول عنه په حکم سره کفالت کړې وي. نو کفیل چې کوم مال د مکفول له په مطالبه سره ادا کړی. دې به د مکفول عنه هم دا مال واپس اخلي. په دې شرط چې دوه خبرې اوموندې شي.

① یو د اچه مکفول عنه داسې سرې وی. چه دده امر صحیح وی. نو که مکفول عنه صبی مجبور یا عبد مجبور وی. نو کفیل ته به د ادا کړې شوی مال د مکفول عنه نه د واپس اخستلو اجازت نه وی.

② دوهم داچه د امرکونکی مکفول عنه کلام په لفظ ،،عنى،، باندې مشتمل وي. مثلاً داسې اووانۍ: کفل عني اضمن عني (للا) يعنى ته زما د اړخه د فلاني لپاره کفيل شه. يا ضامن شه. که مکفول عنه دا اوونيل چه ته د فلاني لپاره ددې يو وز ضامن شه. کوم چې په ما باندې دى. نو په دې صورت کې به کفيل ته د ادا کولو نه روسته د واپس اخستلو اجازت نه وي. بهر حال که کفيل د مکفول عنه په حکم سره کفالت کړي وي. نو کفيل مال مکفول به ادا کولو نه روسته د مکفول عنه نه واپس اخستى شي.

دلیل ۴: دلیل دادی. چه کفیل د خپل غیر قرضه دده په حکم سره ادا کړې ده. او کوم کس چې د خپل غیر قرضه دده په حکم سره ادا کړې. چونکه ده ته د قرضدار نه د واپس اخستلو اختیار وی. په دې وجه کفیل بامرته د مکفول عنه د اړخه د ادا شوی مال دین واپس اختیار وی.

وَأَنْتَ كَقُلِّ بَغِيْرٍ أَمِيْرٍ أَوْ كَقُلِّ مَكْفُولٍ عَنْهُ دَحْكَمُ نَهْ بَغِيْرٍ كَفَالَتْ كَرِيْ دِيْ لَهْمُ رُجْمٍ يَمَّا يَدِيْ نُو كُومْ
خه چې اداكوي. دې هغه واپس نشي اخستې

هل اللغة ❶ یودی- ادا کوی- ❷ متبرع- احسان کونکی-

توضیح: اوکه کفیل د مکفول عنه د حکم نه بغیر کفالت اوکړی نو کفیل د مکفول عنه د اړخه څه هم اداکړی. ده ته به د مکفول عنه نه د واپس اخستلو اجازت نه وی. امام شافعی رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. او یو روایت د امام محمد رحمته الله علیه دی.

دليله دليل دادې. چې د كفاله بغير امره په صورت كي كفيل، د مكفول عنه د ارخه په قرضه اداكولو كي مكفول عنه باندې احسان او تبرع كونكې دې. او احسان كونكې ته دخپل احسان واپس اخستلو شرعاً اجازت نه وي. په دې وجه د كفاله بغير امره په صورت كي كه كفيل د مكفول عنه د ارخه

قرضه ادا کر له. نو ددې واپس اخستلو اختیار به نه وی.

د قرضه ادا کولو نه وړاندې د کفیل د مال د مطالبې حکم

وَلَيْسَ لِلْكَفِيلِ أَنْ يُطَالِبَ الْمَكْفُولَ عَنْهُ بِأَلْسَالٍ قَبْلَ أَنْ يُؤَدِّيَ عَنْهُ أَوْدَ مَكْفُولٍ عَنْهُ دَ طَرَفَهُ دَ قَرْضِي ادا کولو نه وړاندې کفیل ته د مکفول عنه نه د مال د مطالبې اختیار نشته

توضیح: مسئله داده، چه ترکومه پورې کفیل د مکفول عنه د طرفه قرضه ادا نکړې. هغه وخت پورې کفیل ته د مکفول عنه نه د مال د مطالبې حق نه وی.

دلیل: که دلیل دادې، چه موجب للرجوع د کفیل مالک کیدل دی. یعنی کفیل ته مکفول عنه طرف ته د رجوع کولو اختیار هغه وخت وی. چه کله کفیل د قرضې مالک شی. حالانکه د ادا کولو نه وړاندې کفیل د قرضې مالک نه وی. نو هر کله چه د ادا کولو نه وړاندې کفیل د قرضې مالک نشو. نو موجب للرجوع هم اونه موندې شو. او هر کله چه د رجوع واجبونکې خیز یعنی د کفیل مالک کیدل اونه موندې شو. نو د ادا کولو نه وړاندې به کفیل ته د مکفول عنه د قرضې مال اخستلو اختیار هم نه وی.

د مال په سلسله کېنې د کفیل او مکفول عنه راڅیړول

فَإِنْ لَوْزِمَ بِأَلْسَالٍ نَوَكِهِ دَ مَالٍ پِهِ سِلْسِلَةٍ كُنِي كَفِيلٍ لَزِمَ اُونِيُولِي شَوَكَا نَ لَهْ اَنْ يَلْزِمَ الْمَكْفُولَ عَنْهُ نُو دَ كَفِيلٍ دِپَارَه جَانز دې. چه هغه مکفول عنه لازم اونیسی حتی مُخْلِصَةً تَرَدِي چه مکفول عنه ده ته خلاصی ورکړی.

توضیح: مسئله داده، که مکفول عنه د خپلې قرضې وصولولو دپاره کفیل پسې (لازم) وینختلو. یعنی هر وخت کفیل پسې شاته لگیدلې وو. نو کفیل ته اختیار دې، چه دې د مکفول عنه پسې اولگی. یعنی کفیل مکفول عنه پسې گرځي. تردې چه مکفول عنه د کفیل لمنه پریرې. یعنی مکفول عنه، کفیل به دې مصیبت کېنې مبتلا کړې دې. نو ددې مصیبت نه خلاصول به هم په مکفول عنه باندې واجب وی.

دلیل: کفیل ته څه پریشانی هم لاحق کیږي. دا د مکفول عنه په وجه لاحق کیږي. په دې وجه مکفول عنه باندې واجب دی. چه دې کفیل خلاص کړي. یعنی د مکفول له قرضه ادا کړي. او که مکفول عنه کفیل خلاص نکړي شو. نو کفیل ته به د مکفول عنه سره هم د هغه معاملې کولو اختیار وی. کومه معامله چه مکفول له کفیل سره کوي.

د مکفول عنه بری ښول یا دین وصولولو سره د کفیل بری کیدل

وَإِذَا أَوْرَاقُ الطَّالِبِ الْمَكْفُولِ عَنْهُ اَوَكَلَهُ چې مکفول له مکفول عنه بری کړلو اَوْاسْتَوْفَى مِنْهُ يَأْ مَكْفُولٍ لَه د هغه نه خپل حق وصول کړو بَرَاءَ الْكَفِيلِ نو کفیل بری شو

توضیح: مسئله داده، که مکفول له، مکفول عنه بری کړلو. یا نې د مکفول عنه نه خپل دین وصول کړلو. نو کفیل به هم بری وی. ځکه چې مکفول عنه بری کول د اصیل بری کول دی.

دلیل: ځکه چې اصل دین هم په ده وی. اود اصیل بری کول مستلزم دی. د کفیل بری کولو ته. په دې وجه اصیل یعنی د مکفول عنه بری کولو سره کفیل هم بری کیږي. او ابراء د اصیل، ابراء د کفیل ته ځکه مستلزم ده. چه د صحیح قول مطابق دین په اصیل یعنی مکفول عنه باندې واجب وی. په کفیل باندې واجب نه وی. په کفیل خوصراً مطالبه واجب وی. نو هر کله چې د مکفول له بری کولو په وجه د مکفول عنه نه دین ساقط شو. نو په مکفول عنه باندې د دین مطالبه هم نه پاتې کیږي. او هر کله چې په

مکفول عنه باندې د دين مطالبه پاتې نشوه. نود کفاله معنی، «ضم الذمة الى الذمة فی المطالبة»، د نه موجود کیدلو په وجه کفیل باندې به هم مطالبه نه پاتې کیږي.

وَإِنْ أَمَرَ الْكَفِيلُ أَوْ كَمُتْرِبُ الْمَكْفُولِ عَنْهُ نُوْدِي بِهِ مَكْفُولٌ عَنْهُ بِهِ بَرِي نَه وَی

توضیح: اوکه مکفول له کفیل بری کړلو. نو اصیل یعنی مکفول عنه به د قرض نه نه بری کیږي. **دلائله** ① ځکه چې کفیل د مکفول عنه تابع دی. او مکفول عنه تابع نه دی. نوکه د کفیل په بری کیدلو سره اصیل بری کړې شی. نود اصیل به د خپل تابع، تابع کیدل لازم شی. حالانکه دا قلب موضوع ده. په دې اوونیلې شو. چه د کفیل په بری کیدلو سره به اصیل نه بری کیږي.

② دوتم دلیل دادې. چه په کفیل باندې صرف مطالبه واجیږي. اصل پورې نه واجیږي. او په اصیل باندې د قرض باقی کیدل هغه وخت هم جائز دی. کله چې کفیل بالکل نه وی. لکه د کفاله نه وړاندې اصیل باندې قرضه موجود وه. یا کفیل مړ شو. نود اصیل نه قرضه نه ساقطیږي. نوهم دغه شان په اصیل به هغه وخت هم قرضه پاتې وی. کله چې کفیل د مطالبې نه بری کړې شوی وی. نو ثابت نه شوه. چه د کفیل په بری کیدلو سره اصیل یعنی مکفول عنه د دين نه نه بری کیږي.

د کفالت نه بري کولو شرط سره د معلق کولو حکم

وَلَا يَجُوزُ تَعْلِيْقُ الْبِرَاءَةِ مِنَ الْكِفَالَةِ بِالْشَرْطِ اود کفاله بری کول په شرط باندې معلق کول جائز نه دی

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمته الله فرماني. چه د کفالي نه بری کیدل په هیڅ شرط باندې معلق کول جائز نه دی. مثلاً مکفول له اوونیل. (اذا جاء غدا فانت بري من الكفالة) که صباله ورځ راغله. نو ته د کفالي نه بری نی. دا جائز نه دی.

دلیل دلیل دادې چه د کفاله نه بری کیدل اسقاط محض نه دی. بلکه په دې کې تعلیم یعنی د مالک کولو معنی ده. په دې طریقه چې د کفاله په وجه مکفول له د کفیل نه د مطالبې کولو مالک وو. خو کله چې کفیل بری کړې شو. نو گویا کفیل د مطالبې مالک کړې شو. او تعلیمات یعنی مالک کول په شرط باندې معلق کول ناجائز دی. نود کفالي نه بری کول به هم په شرط باندې معلق کول ناجائز وی. لکه څنگه چې په نورو براتونو کې شرط باندې معلق کول ناجائز دی.

د کوم حق استیفاء چې د کفیل نه ممکن نه وی د هغې د کفالت حکم

وَكُلُّ حَقٍّ لَا يُمْكِنُ اسْتِيفَاؤُهُ مِنَ الْكَفِيلِ اود کوم حق چې د کفیل نه وصول ممکن نه وی لَا تَصِحُّ الْكِفَالَةُ بِهِ د هغې کفاله صحیح نه ده. **گالحدود والقصاص** لکه حدود او قصاص

هل اللغة ① الاستیفاء-وصول

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمته الله د قاعدې په طور او فرمائیل. هر هغه حق چې د کفیل نه ددې حاصلول شرعاً صحیح نه وی. د هغې کفاله ټیټه نه ده. مثلاً د نفس حد او نفس قصاص کفاله جائز نه ده.

دلیل دلیل دادې. چه په کفیل باندې حد یا قصاص واجبول معتذر او ناممکن دی. ځکه چې په کفیل باندې د حد یا قصاص وجوب یا با صالته وی. او یا به نیایه وی. اول د خلاف مفروض کیدلو په وجه باطل دی. ځکه چې مسئله دا فرض کړې شوې ده. چه دداسې جرم ارتکاب چې ددې په وجه حد یا قصاص واجب وی. کفیل نه دې کړې. بلکه بل کس کړې دی. نو هر کله چې د جرم ارتکاب د کفیل نه

علاوه بل کس کړې دي. نو په کفيل باندې حد يا قصاص څنگه واجب کيدې شي. او په کفيل باندې نيابة هم حد يا قصاص نه واجبېږي. ځکه چې په سزاگانو کې نيابت نه جاري کېږي. او په سزاگانو کې نيابت ځکه نه جاري کېږي چې د سزاقصد مرتکب د جرم، جرم نه منع کول دي. او نائب ته په سزا ور کولو سره دا مقصد نه حاصلېږي. په دې وجه په حد او قصاص يعنې سزاگانو کې دا نيابت هم نه جاري کېږي. نو هر کله چې په کفيل باندې د حد او قصاص واجب نه اصاله کيدې شي. او نه نيابة کيدې شي. نو ثابته شوه. چې د نفس قصاص کفيل کيدل صحيح نه دی.

د مشتري د اړخه د ثمن د کفالت حکم

وَإِذَا تَكَفَّلَ عَنْ الْمُشْتَرِي بِالْثَمَنِ، او که د مشتري د اړخه د ثمن کفيل شو جائز نو جائز دی

تخریج: مصنف رحمته الله علیه او فرمائیل چې د ثمن کفيل کيدل جائز دی.
دليله: دليل دادې. چې ثمن دين صحيح دې. او د کفيل نه ددې وصولول هم ممکن دی. نود نورو ديونو او قرضونو پشان ددې کفاله به هم جائز وی.

د بائع د اړخه د مبيع دکفالت حکم

وَإِنْ تَكَفَّلَ عَنْ الْبَائِعِ بِالْمَبِيعِ او که د بائع د اړخه يو سرې د مبيع کفيل شو لمړتقصیر صحيح نه ده.

تخریج: صورت د مسئلې دادې. که څوک سرې د بائع د اړخه د مشتري لپاره د عين مبيع کفيل شو. مثلاً کفيل مشتري ته اوونيل. که مبيع هلاک شو. نو ددې ضامن زه یم. تودا کفاله جائز نه ده.
د نفس مسئلې د تقرير نه وړاندې زده کړه داخبره چې اعيان مضمونه په دوه قسمه دي ① يودې مضمون بغيره د دې صورت به دا وی چې د بيع صحيح په صورت کې مبيع د بائع په قبضه کې وی دا د ثمن په عوض کې مضمون وی. يعنې بائع د مبيع ضامن د ثمن په عوض کې وی. او لکه شی مرهون د مرتهن په قبضه کې وی نو دا د قرض په عوض مضمون وی. که شی مرهونه د مرتهن په قبضه کې هلاک شو. نو ددې په بدله کې د رهن په ذمه ددې د قيمت په اندازه قرضه ساقطېږي. حاصل داچې په بيع صحيح کې مبيع اوشی مرهونه د خپل ذات نه علاوه دوئم شی يعنې د ثمن او قرض په عوض مضمون وی.

② دوئم قسم مضمون بنفسه دې د دې صورت به داوی چې د بيع فاسد په صورت کې د مشتري په قبضه کې مبيع او هغه شی په کوم چې د اخستلو لپاره قبضه شوې ده. يعنې د کوم کس اراده چې د اخستلو ده. ده د بائع په اجازت يوځيز باندې قبضه کړې ده. چې ددې نرخ دواړو بيان کړې دي. او مشتري اوونيل. که د کور خلقو خوږې کړو. نو زه به نې ستا نه واخلم. نو دې شئ ته به، د مقبوض علی سوم الشراء، ونيلې شي. او د غاصب په قبضه کې شي. مغضوب، د مشتري په قبضه کې مبيع، او مقبوض علی سوم الشراء، مضمون بنفسه دی. په ذکرشوی صورتونو کې د شی موجود کيدلو په صورت کې عين شي واپس کول واجب وی او د هلاکيدلو په صورت کې ددې قيمت کوم چې ددې قائم مقام دې. واجبېږي.

دليله: ددې تمهيد نه روسته په متن کې د ذکرشوی صورت دليل دا دی. چې د بائع د اړخه د مبيع کفيل کيدل، په دې طريقه چې کفيل مشتري ته اوواني. که مبيع بائع سره هلاک شو. نو ددې د بدل ذمه وار زه یم. ناجائز ځکه دی. چې مبيع داسې عين دې. چې مضمون بغيره دې. يعنې د ثمن په عوض د بائع په ضمانت کې دې. او زموږ په نيز د اعيان مضمونه بغيرها کفاله جائز نه ده. په دې وجه د بائع د اړخه د مشتري لپاره د مبيع کفيل کيدل به هم ټيک نه وی.

د بوج اوړلو د څاروي دهفالت هضم

وَمَنْ اسْتَأْجَرَ دَابَّةً لِلْحَمْلِ او که یوکس د بار اوړلو لپاره حیوان (څاروي، په کرایه باندې واخستلو) فَإِنْ كَانَتْ يَمِينُهُ كَحَيوان (څاروي، معین وی لَمْ تَصِحَّ الْكِفَالَةُ بِالْحَمْلِ) نو د بار اوړلو کفالت صحیح نه دي

هل اللغة ① الدابة - څاروي - ② العمل - بار -

تصريح ۱ صورت د مسئلې دادې. که یوکس یو معین حیوان (څاروي، د بار اوړلو لپاره په کرایه باندې اونیولو. اویو سړي د مستاجر لپاره هم په دې معین څاروي باندې د بار اوړلو کفیل شو. نو د بوج اوړلو دا کفاله به جائز نه وی.

دلیل ۲ دلیل دادې. چه دې په معین څاروي باندې د بوج اوړلو نه عاجز دي. او کفیل چې د کوم کار کولو نه عاجز وی. د هغې کفاله جائز نه وی. په دې وجه په معین څاروي باندې د بار اوړلو کفاله به هم جائز نه وی. او که حیوان (څاروي، غیر معین وی. نو د بار اوړلو کفاله جائز ده. ځکه چې په دې کفاله سره واجب د بوج اوړل دی. او کفیل خپل ذاتي څاروي باندې په بار اوړلو او رسولو باندې قدرت لری. ځکه به دا کفاله صحیح وی.

وَأِنْ كَانَتْ يَمِينُهُ او که حیوان (څاروي، غیر معین وی جَازَتْ الْكِفَالَةُ) نو کفاله جائز ده

تصريح ۲ او که حیوان (څاروي، غیر معین وی. نو د بار اوړلو کفاله جائز ده.

دلیل ۳ ځکه چې په دې کفاله سره واجب د بوج اوړل دی. او کفیل خپل ذاتي څاروي باندې په بار اوړلو او رسولو باندې قدرت لری. ځکه به دا کفاله صحیح وی.

د مکفول له په مجلس کښي د کفالت قبلولو شرط

وَلَا تَصِحُّ الْكِفَالَةُ او کفاله نه صحیح کیږي إِلَّا بِقَبُولِ الْمَكْفُولِ لَهُ فِي مَجْلِسِ الْعَقْدِ (خو په مجلس د عقد کي د مکفول له په قبلولو سره

مذهب الصاحبين ۱ صورت د مسئلې دادې. که کفاله بالمال وی. او که کفاله بالنفس وی. په دواړو کي د طرفینو ۲ په نیز د کفالي صحیح کیدلو شرط دادې. چه مکفول له په مجلس د کفاله کي داقبول هم کړی. که مکفول له په مجلس د کفاله کي کفاله قبول نکړ. له. نو کفاله به صحیح نه وی. هم دا یو قول د امام شافعي رحمه الله دي

دلیل ۳ د طرفینو ۲ دلیل دادې. چه په عقد کفاله کي د تمليك معنی موجود ده. په دې طریقه چې د عقد کفاله په ذریع کفیل، مکفول له پخپل خان باندې د مطالبې مالک جوړوی. او په کوم شی کي چې د تمليك معنی وی. هغه په مالک جوړونکی او مالک جوړیدونکی دواړو سره قائم وی. نو عقد کفاله به کفیل او مکفول له دواړو سره قائم وی. نو هر کله چې عقد کفاله کفیل او مکفول له دواړو سره قائم ده. نو په عقد کفاله کي به د کفیل ایجاب اود مکفول له قبول دواړه ضروري وی. حالانکه په ذکر شوي صورت کي صرف د کفیل ایجاب موجود دي. نو دا به په ماوراء د مجلس باندې موقوف نه وی. ځکه چې د طرفینو په نیز شرط عقد یعنی د عقد یو جزء په ماوراء د مجلس باندې موقوف نه وی. البته دومره خبره

۱) القول الرابع هو هذا قول الطرلين كذا في الدر المختار (٢٩٩٤) ورد المختار (٢٩٩٤) وجامع الوجيز (٩٦٩) والبحر (٢٣١١٩) نقلا عن القول الرابع (٩٤٢).

ضرور ده، که د کفیل ایجاب کوم فضولی د مکفول له د اړخه په مجلس کې قبول کړو. بیا مکفول له د خبر په رسیدلو باندې اجازت ورکړو. نودا بالاتفاق جائز دی. او که په مجلس کې هیڅ یو فضولی هم قبول نکړو، نود مکفول له اجازت به هیڅ ښکته و نه وی. حاصل دادې، چه د طرفینو څخه په تیز د کفاله صحیح کیدلو لپاره د کفیل د ایجاب نه روسته هم په دې مجلس کې قبول شرط دی. که مکفول له قبول کړی، او که دده د اړخه نه څوک فضولی قبول کړی، او که فضولی قبول کړو، نو مکفول له ته په خبر رسیدلو باندې به دده په اجازت باندې موقوف وی.

مذهب ابی یوسف رحمته الله د حضرت امام ابویوسف رحمته الله نه دوه روایتونه دی.

الروایة الأولى یو روایت دادې، که مکفول له په مجلس د کفاله کې موجود نه وی، نود کفاله جواز به دده په اجازت باندې موقوف وی. یعنی مکفول له ته چې په کوم مجلس کې د کفالي خبر اوریدلو، که دده هم په دې مجلس کې اجازت ورکړو، نو کفاله به جائز وی. او که اجازت نه ورکړو، نو کفاله به جائز نه وی. امام مالک او امام احمد رحمتهما الله هم ددې قائل دي. او هم دا یو قول د امام شافعی رحمته الله دي.

دلیلها د امام ابویوسف رحمته الله د رومې روایت دلیل دادې، چه عقد د ایجاب او قبول د مجموعې نوم دي. نو په عقد کفاله کې به هم د کفیل د ایجاب نه روسته د مکفول له قبول ضروري وی. چونکه د امام ابویوسف رحمته الله په نیز شرط عقد یعنی قبول په ماوراء د مجلس باندې موقوف کیدې شی، لکه څنګه چې د فضولی فی النکاح په بیان کې په کتاب النکاح کې تیر شوی دی. په دې وجه د مکفول له قبول او اجازت ورکول به هم په ماوراء د مجلس باندې موقوف وی. یعنی مکفول له که د عقد کفاله په مجلس کې موجود نه وی، نو په کوم مجلس کې چې ده ته خبر اورسی، په هغې به موقوف وی. نو که ده په دغه مجلس کې اجازت ورکړو، نو کفاله به درست وی. او که اجازت نه ورکړو، نو کفاله به ټیکه نه وی.

الروایة الثانية دوهم روایت دادې، چه د کفاله صحیح کیدلو لپاره د مکفول له قبول او دده اجازت ورکول شرط نه دی. یعنی کفاله به یواځې د کفیل په قول سره منعقد کیږي. د مکفول له قبول شرط نه دی.

دلیلها د امام ابویوسف رحمته الله د دوهم روایت دلیل دادې، چه عقد کفاله د کفیل خپل خان باندې د مطالبې د لازمولو د تصرف نوم دي. او هر هغه تصرف کوم چې پخپل خان باندې لازم کړې شی، په دې کې لازمونکې مستقل او خودمختاره وی. په دې کې د بل چا اړتیا نه وی. لکه څنګه چې اقرار کونکې د شې مقررې په اقرار کولو کې مستقل وی. د مقرر له قبولو هیڅ اړتیا نه وی. اولکه څنګه چې نذر کونکې د شې منذور خپل خان باندې لازمولو کې مستقل وی. دچا د قبولو اړتیا نه وی. دغه شان به کفیل هم خپل خان باندې مطالبه لازمولو کې مستقل او خودمختار وی. په دې کې به د مکفول له د قبولو هیڅ اړتیا نه وی.

د رومې مسلم نه مستثنی مسئله

الْأَفِي مَالَهُ وَاحِدٌ مُصَنَّفٌ رحمته الله فرماني، سواء د یوې مسئلې نه وهی، اَنْ يَكُونَ الْمَرِيضُ يُوَارِيهِ (او هغه داده، چه مریض خپل وارث ته ووايي، تَكْفُلُ عَنْهُ بِمَا عَلَى مِنَ الدَّيْنِ چې ته زما د اړخه ددې قرض کفیل شه کومه چې په ما باندې ده، فَكَفَلَ بِهِ مَعَ غِيْبَةِ الْغُرَمَاءِ، نو هغه د قرضخواهانو د غیر موجودګۍ باوجود دده کفیل شو، جَاَزَنُوْا جائز دی.

هل اللغة ① الدين، قرض- ② الغرمة- قرضخواهان- ③ غيبة- غیر موجودګۍ- ④ العريض- سرنخور

نمودند و براندي تير شوی دی. چه د طرفینو هغه په نیز د مکفول له د قبولولو نه بغیر کفاله نه صحیح کیږي. خو یوه مسئله داسې ده. چه په دې کې د کفاله د صحت لپاره د طرفینو هغه په نیز هم د مکفول له په مجلس کې دننه قبولول شرط نه دی. او هغه مسئله داسې ده. چه بیمار قرضدار خپل وارث ته اوونیل. چه ته زما د اړخه د هغه قرض کفیل شه. کومه چې په ما واجب ده. نو وارث دده د اړخه ددې قرض کفیل شو. حالاتکه قرضخواه موجود نه دې. نو دا کفاله استحساناً جائز ده.

دلیل ۴ وجه د استحسان دوه دی. ① یوه داچه د بیمار مدیون قول (تکفل علی بما علی من الذین) د وصیت په معنی کې دې. یعنی د (تکفل عتی) مطلب دې. (اتقوا دیونی) زما دیون ادا کړي. او کله چې وارثانو (تکفلاً بها) اوونیل. نو ددې مطلب دادې. چه دوی اوونیل. چه مونږ به ستا ټوله قرضه ادا کوو. نو هرکله چې دا کفاله د وصیت په معنی کې ده. نو د قرضخواهانو به په مجلس کې دننه قبولول هم شرط نه وی. ځکه چې د وصیت صحیح کیدلو لپاره ددې خلقو قبولول شرط نه دې. د چا لپاره چې وصیت شوې وی. او چونکه دا کفاله د وصیت په معنی کې ده. په دې وجه کوم خلق چې مکفول له دی. که ددوی نومونه نې نه وی اخستی. او دوی مجهول وی. نو بیا هم دا کفاله درست ده. حالاتکه وړاندې تیر شوی دی. چې د مکفول له مجهول کیدل کفاله فاسدوی. او دا وصیت چونکه د کفاله په معنی کې دې. په دې وجه مشایخ وائی. چه دا کفاله به هغه وخت صحیح وی. کله چې د مرګ په وخت د ذکر شوی بیمار سره ترکه د مال موجود وی. چه وصی یعنی وارث دده دا وصیت نافذ کړي. او که دده سره مال نه وی. نو دده د وارثانو نه به دده قرضه نشی وصولولې. حالاتکه د کفاله لپاره دا شرط نه دې. چه د مکفول عنه سره مال موجود وی. نو ثابت شه. چه دا کفاله په حقیقت کې کفاله نه ده. بلکه د وصیت په معنی کې ده. او هرکله چې کفاله د وصیت په معنی کې ده. نو په مجلس کې دننه د مکفول له قبولول به شرط نه وی. ځکه چې د وصیت صحیح کیدلو لپاره د موصی لهم قبولول شرط نه وی.

② استحسان دویمه وجه داده. چه په دې مسئله کې مریض، د مکفول لهم د یو اړتیا په وجه قائم مقام دې. او هغه اړتیا د مریض ذمه د قرض نه فارغ کیدل دی. او په دې قائم مقام کیدلو کې د مکفول لهم نفع هم ده. په دې طریقه چې ددوی قرضه به وصول شی. نو دا داسې شه. لکه که مکفول لهم پخپله حاضر وو. او د مریض وارث مثلاً دده خوی ته نې ونیلی وو. چه ته د خپل مورث یعنی د خپل پلار د اړخه زما د اړخه کفیل شه. نو دا کفالت به صحیح وو. نو هرکله چې مریض د مکفول لهم قائم مقام شو. او دا نې اوونیل. نو بیا به هم کفاله صحیح وی.

د دوه قرضدارو د یوې کفیل جوړیدل او د رجوع کولو حکم

وَإِذَا كَانَ الذَّيْنُ عَلَى الْكُفُلَيْنِ كَقَرْضِهِمَا بِدَيْنٍ وَكُلٌّ وَاحِدٌ مِنْهُمَا كَفِيلٌ صَاحِبُ غَيْرِ الْآخَرِ أَوْ بِدَيْنٍ دَوَّارٍ كِي هُرُوكَس دَخِلَ الْاِثْنَانِ دَا اَرَخَه كَفِيلٌ ضَامِنٌ دِي قَسَا اَحَدُهُمَا نُو پَه دِي دَوَّارٍ كِي چې کوم یوکس څه ادا کړل لَمْ يَزِدْ عَلَى شَرِيكِهِ هغه د خپل شریک نه واپس نشی اخستی حَتَّى يَزِيدَ مَا يُوَدِّيهِ عَلَى النِّصْفِ تَرَدِي چې څه ادا کړی. که د نصف نه زیات شی. فَيَزِدْ بِالنِّصْفِ اَذَى نو دې به زیاتې واپس اخلی.

توضیح صورت د مسئلې دادې. که قرضه په دوه کسانو وی. مثلاً دوه سرو مشترک طور باندې د زر درهمو په عوض یو غلام واخستلو یا مشترک طور باندې دواړو سرو یو زر درهم قرض واخستل او په دې دواړو کې هر یوکس د خپل شریک د اړخه کفیل شو. نو په دې دواړو کې که یو څه رقم ادا کړو. نو دده

نه به د خپل شريك د واپس ا خستلو اختيار نه وي. خو كه اداكړې شوې رقم د نصف نه زيات وي نو دې زياتي مقدار دحيا، شريك نه واپس اخستلي شي. مثلا يو شريك بائع ته يا قرضخواه ته شپږ سوه درهم ادا كړل نو دې د خپل شريك نه سل درهم واپس اخستلې شي.

دليله د دليل دادې چه په دواړو شريكانو كي هر يو په نصف درهمو يعنې پنځه سوه درهمو كي اصيل دي. او په نصف يعنې نورو پنځه سوه كي كښل دي. يعنې په شريكينو كي هريو باندي پنځه سوه درهم د كفالت په حق سره واجب دي. او كوم درهم چې په حق د اصالت سره واجب دي. او كوم چې په حق د كفالت سره واجب دي. ددې په مينځ كي په حقيقت كي هيڅ معارضه نشته. ځكه چې كوم درهم په حق د اصالت سره واجب دي. هغه اقوي دي. او كوم چې په حق د كفالت سره واجب دي. هغه ددې په مقابلې كي اضعف دي ځكه چې كوم په حق د اصالت سره واجب دي. هغه قرض دي. او كوم چې په حق د كفالت سره واجب دي د هغې صرف مطالبه واجب ده. په كښل باندي دين نه واجبيږي. او دا خبره منلې شوې ده. چه د دين د مطالبې په مقابلې كي دين اقوي وي. او مطالبه د دين، د دين تابع وي. ځكه چې مطالبه د دين، د دين نه بغير ممكن نه ده. نو كفاله يعنې د دين مطالبه تابع شوه. او اصالت يعنې دين متبوع شو. او متبوع به په نسبت د تابع اقوي وي. په دې وجه كوم درهم چې په حق د اصالت سره واجب دي. يعنې قرض دي هغه اقوي دي. او كوم چې په حق د كفالت سره واجب دي. يعنې صرف مطالبه د دين ده. هغه اضعف دي. او په اضعف كي په حقيقت كي هيڅ معارضه نه وي ځكه چې د معارضه لپاره دواړو اړخ ته په قوت او ضعف كي برابرېدل ضروري دي. نو ثابته شوه. چه د، ما عليه بحق الاصله، او د، ما عليه بحق الكفالة، په مينځ كښي هيڅ معارضه نشته. او هر كله چې د، ما عليه بحق الاصله، او د، ما عليه بحق الكفالة، په مينځ كښي هيڅ معارضه نشته. نو په شريكانو كي چې كوم يو كس نصف يعنې پنځه سوه درهم پورې چې كوم درهم اداكړي. هغه به اقوي يعنې، ما عليه بحق الاصله، اړخ ته گرځولې شي. او دا به ونيلي شي چه ده هغه درهم اداكړې دي. كوم چې به ده باندي قرض دي. او هر كله چې ده خپله قرضه اداكړې ده. نو ده د خپل شريكوال نه د واپس اخستلو اختيار نه وي. حاصل دا شو. چه په ادا كولو كي به، ما عليه بحق الاصله، يعنې قرض ته به، ما عليه بحق الكفالة، باندي ترجيح حاصل وي. او پنځه سوه پورې به د قرض اداكول شمارلې كيږي د، ما عليه بحق الكفالة، ادا نيكې به نشي شمارلې. او د پنځه سوه نه په زياتو كي من كل وجه هيڅ معارضه نشته. ځكه چې د پنځه سوه نه په زياتي په ده باندي بحق الاصله واجب نه دي. بلكه د پنځه سوه نه زياتي بحق كفالت واجب دي. او هر كله چې د پنځه سوه نه زياتي بحق كفالت واجب دي. نو د پنځه سوه نه د زياتو د كوم مقدار چې اراده كوي. هغه به بحق كفالت شمارلې كيږي. يعنې دا به ونيلي شي. چه ده د كښل كيدلو په وجه دا زياتي مقدار د خپل شريك د اړخه اداكړې دي. او كښل چې هر كله د مكحول عنه د اړخه مال اداكړي. نو كښل ته د مكحول عنه نه د واپس اخستلو اختيار وي. په دې شرط چې د مكحول عنه په حكم سره كښل شوي وي. په دې وجه په دې مسئله كي اداكونكي شريك ته دا اختيار وي. چه دې د پنځه سوه نه زياتي د خپل دوئم شريكوال نه واپس واخلي.

د يو كس دوه كفيلان جوړېدل او دا دواړه

د يو بل كفيل كيدل او د رجوع كولو هم

وَإِذَا كَفَّلَ اِثْنَانِ عَنْ رَجُلٍ بِأَلْفِ عُلَى أَنْ كَفَلَ وَاحِدُهُمَا كَفِيلَ عَنِ صَاحِبِهِ أَوْ كَهُ دوه سړي د يو سړي د اړخه د زرو روپو كفيلان شو. په دې شرط باندي چې په دې دواړو كي هريو د خپل انديوال د اړخه كښل دي قَسَادَيِ أَحَدُهُمَا نَوَكُومُ چې په دې دواړو كي يو كس ادا كړي رَجَمَ نِصْفِيهِ عَلَى شَرِيكِهِ

د هغې نصف د خپل انډيوالان نه واپس اخستلې شی قَلِيلًا گان اَو کثیرًا که دا لږ وی. او که ډېر وی.

توضیح: صورت د مسئلې دادې. چه دوه سړی د یو کس د اړخه په دې شرط زرو روپو کفیلان شو. چه په دې دواړو کې به هریو د بل د اړخه هم کفیل وی. نو په دواړه کفیلانو کې چې یو کس څه ادا کړی وی. هغه ته د خپل انډيوال نه د نصف واپس اخستلو اجازت دې. که ادا کړې شوې رقم لږ وی. او که زیات وی. مثلاً حامد او خالد د شاهد د اړخه د زرو درهمو په دې شرط باندې کفیلان شو. چه حامد به د خالد د اړخه او خالد به د حامد د اړخه هم کفیل وی. نو که حامد مکفول له ته د شاهد د اړخه زر روپۍ ادا کړل. نو حامد ته به د خپل انډيوال یعنی خالد نه ددې نصف یعنی پنځه سوه روپۍ واپس اخستلو اختیار حاصل وی.

توضیح المسئلة: علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائیلى دى چه د صحيح قول مطابق ددې مسئلې مراد دادې. چه په دواړه کفیلانو کې هریو اصیل یعنی د مکفول عنه د اړخه هم د پوره مال کفیل دې. اود خپل انډيوال د اړخه هم د پوره مال کفیل دې. او مطالبه متعدد ده. په دې طریقہ چې دواړه کفیلانو کې هریو ددې مطالبې التزام کړې دې. کوم چې د مکفول له د اړخه په مکفول عنه یعنی مدیون باندې وو. او د دوهم د هغه مطالبې التزام نې کړې دې. کوم چې د کفالي په وجه کفیل باندې وو. نو په دواړه کفیلانو کې هر یو باندې دوه دوه کفالي جمع کیږي. ① کفاله عن الاصيل ② کفاله عن الكفيل..... او موجب د کفالي چونکه د مطالبې التزام دې. او په کفیل باندې هم مکفول له لپاره مطالبه کیږي. په دې وجه د کفیل د اړخه کفیل کیدل، هم دغه شان صحيح دى. لکه څنگه چې د اصیل (مدیون) د اړخه کفیل کیدل صحيح دى. اولکه څنگه چې محتال علیه کوم شی خپل خان باندې لازم کړې وو. د هغې په بل باندې حواله کول صحيح دى. دغه شان د کفیل د اړخه کفیل کیدل هم صحيح دى.

بهرحال هرکله چې دا معلومه شوه. چه په دواړه کفیلانو کې هریو د اصیل یعنی د مدیون د اړخه هم د پوره مال کفیل دې. اود خپل انډيوال یعنی د دوهم کفیل د اړخه هم د پوره مال کفیل دې. نو په دې دواړو کفیلانو کې چې یو کفیل څه ادا کوي. دا به په مشترک طور باندې د دواړو د اړخه ادا کیږي. مثلاً یو کفیل مکفول له ته دوه سوه درهم ادا کړل. نو دا دوه سوه درهم به د دواړه کفیلانو د اړخه ادا وی. یعنی دا به ونیلي شی. چه دې کفیل سل درهم د کفاله عن الاصيل په وجه ادا کړی دی. او سل درهم نې د کفاله عن الکفیل په وجه ادا کړی دی.

فایده: او دلیل دادې. چه دلته کې واره په ټوله کفاله ده. یعنی د کفاله عن الاصيل په وجه چې کوم واجب دى. هغه هم بحق کفاله واجب دى. اود کفاله عنه الکفیل په وجه چې کوم واجب دى. هغه هم بحق کفاله واجب دى.

د مال کتابت د کفالت حکم

وَلَا تَحْجُزُ الْكَفَالَةُ بِمَالِ الْكِتَابَةِ اَوْ د مال کتابت کفاله جائز نه ده. مَوَاعِرُ تَكْفِيلٍ بِه اَوْ عَيْدٌ که دده کفالت آزاد او کړی. او که غلام،

توضیح: صورت د مسئلې دادې. چه د مولا لپاره د مکاتب د اړخه د مال کتابت کفیل کیدل جائز نه دى. که کفیل آزاد وی. او که غلام وی. ابو الحسن قدوری رحمۃ اللہ علیہ مال کتابت اوونیل. او بدل کتابت نې اونه ونیل. ځکه چې د مال کتابت لفظ بدل کتابت ته گډ دى. او هر هغه دین ته گډ دى. کوم چې د مولا په مکاتب باندې وی. لنډیز داچه د مکاتب د اړخه د مولا لپاره نه د بدل کتابت کفیل کیدل جائز دى. اونه

د هغه دين كښل كيدل جائز دي. كوم چې د مولا په مكاتب باندې وي. د بدل كتابت كفالته خوځكه ناجائز ده. چه بدل كتابت داسې دين دي. كوم چې غير مستقر او غير ثابت وي.

والله ① او غير ثابت څكه دي. چه بدل كتابت د منافي يعني د رقيت باوجود ثابت شوي دي. يعني غلام كيدل او په ده باندې د مولا قرضه كيدل دواړو كي منافات دي. په دې طريقه چې په مكاتب كه د بدل كتابت يو درهم باقي وي. نو بيا به هم دې غلام وي. او مولا چونكه خپل غلام باندې د مال نه مستحق كيږي. لكه څنگه چې په مخكني مسئله كي تير شوي دي. په دې وجه د قياس تقاضا داده. چه په مكاتب باندې د بدل كتابت واجبول صحيح نه وي. خود الله تعالى د قول **لَكَائِنُوهُمْ اَنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ غُيُورًا** په وجه قياس ترك كړې شوې دي. اود منافي يعني د رقيت باوجود په مكاتب باندې بدل كتابت ثابت شوې دي. او كوم شئ چې منافي سره ثابت وي. هغه غير مستقر وي. يعني من وجه ثابت وي. او من وجه ثابت نه وي. نو ثابتنه شوه. چه بدل كتابت غير مستقر دي. يعني من وجه ثابت دي. او من وجه ثابت نه دي. او هر كله چې بدل كتابت غير مستقر دي. نو د كفالته صحيح كيدلو په حق كي به ددې دين كيدل نه ښكاره كيږي. څكه چې كفالته د دين مستقر صحيح كيږي. د دين غير مستقر كفالته نه صحيح كيږي.

② د بدل كتابت د غير مستقر كيدلو دوئم دليل داده. كه مكاتب خپل ځان د بدل كتابت ادا كولو نه عاجز كړي. نو بدل كتابت په ساقطېږي. حالانكه دين مستقر يا خو په ادا كولو سره ساقطېږي. او يا د دانن په بري كولو سره ساقطېږي. او دلته كي په دواړه خبرو كي يوه خبره هم نه موندلې كيږي. نو بدل كتابت به دين غير مستقر وي. بهر حال په ذكر شوي دواړه دليلونو سره د بدل كتابت غير مستقر كيدل ثابت شوي دي. اود دين غير مستقر كفالته نه جائز كيږي. لېذا د بدل كتابت كفالته به هم جائز نه وي.

د مړي د قرضخواهانو لپاره د كښل جوړېدلو حكم

وَإِذَا مَاتَ الرَّجُلُ أَوْ كِهْ يُو سِرِّي مَرٍ شَوْ وَعَلَيْهِ ذُيُوتٌ حالانكه په ده باندې قرض دي **وَلَمْ يَتْرُكْ شَيْئًا** او ده هيڅ مال نه دې پريښودي **فَتَكْفُلْ رَجُلٌ عَنْهُ لِقَرَمَاءِ بِيَا** د مړي د اړخه يو سړي د قرضخواهانو لپاره كښل شو **لَمْ يَصِحْ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَجَمَهُ اللَّهُ** (١) نو د امام ابو حنيفه **رَضِيَ** په نيز دا كفالته صحيح نه ده.

هل اللغة ① الرجل سړي ② الترك سړيخودل ③ الغرماء جمع د غريم، قرضخواه.

مذهب ابي حنيفه رَضِيَ صورت د مسئلې داده. چه يو سړي چې په ده باندې د خلقو قرضه ده. مفلس (فقيس) مړ شو. يعني ده په تركه كي هيڅ مال پري نڅودلو. او نه دده د اړخه وړاندې نه څوك كښل موجود دي. بيا ددې مړي د اړخه يو كس كښل شو. هغه سړي كه د مړي وارث وي. او كه اجنبى وي. نو په داسې صورت كي د حضرت امام ابو حنيفه **رَضِيَ** په نيز كفالته صحيح نه ده.

دليله ② د حضرت امام ابو حنيفه **رَضِيَ** دليل داده. چې د دين او قرض كښل كيدلو شرط داده. چه قرضه د اصل (مكفول عنه) په ذمه ثابت او قائم وي. حالانكه دلته يعني د مفلس مړي په ذمه دين ثابت نه دي. بلكه ساقط دي. اود مړي د ذمه نه دين څكه ساقط دي. چه دين په حقيقت كي مال نه وي. بلكه فعل ادا يعني د قرض اخستلو، اود مال مالك كولو، اود سپارلو د فعل نوم دين دي. او دين چونكه د فعل ادا نوم دي. په دې وجه دين وجوب سره متصف كيږي لكه چې ويلي شى. (دين واجب) لكه چې (الصلاة

(١) القول الرابع هو هذا لول الإمام **رَضِيَ** كما ظهر من داب المصنف **رَضِيَ** وابيضاً من صنع صاحب المنقذ كلها في القول الرابع

واجبه و نیلای شئی، خک که چپ و اجبیدل یا مستحب کیدل د فعل صفت وی د اعیان صفت نه وی او وجوب د افعالو صفت خک که وی چه وجوب ددی فعل خاص کولو نوم دی. کومه چپ ددی خبری تقاضا کوی چه فاعل به په ده باندې د خلل واقع کولو په صورت کی د گناه او مذمت مستحق وی. او دا خبره په افعالو کی متصور کیږی. خو په اعیانو کی نه متصور کیږی. خک که چپ اعیان د بنده گانو د قدرت لاندې نه دا خبری نو د بنده گانو د ارخه ددی په حاصلولو کی خلل واقع کول هم نه متصور کیږی. او په ذکر شوی مسئله کی د فعل ادا اود مال مالک کولو د فعل نه علاوه هیڅ فعل داسې نشته چه وجوب سره موصوف کړې شئی نو ثابت شوه. چه دین د مال نوم نه دی بلکه د فعل ادا یعنی د مال مالک کولو اود سپارلو نوم دین دی. نو هرکله چپ ثابت شوه. چه دین په حقیقت کی د فعل نوم دی. نو دا فعل به د قدرت محتاج وی. خک که چپ د قدرت نه بغیر د فعل وجوب. تکلیف عاجز او تکلیف مالا یطاق دی. حالانکه د عاجز مکلف کول. او انسان د داسې خیزونو مکلف کول، کوم چپ دده په قدرت او توان کی نه وی محال دی بهر حال فعل ادا د قدرت محتاج دی. او دلته کی قدرت موجود نه دی. خک که چپ مفلس مری نه خو پخپله به فعل ادا باندې قادر دی. اونه خپل خلیفه او نائب سره قادر دی. بذات خود نه قادر کیدل خو ښکاره دی. او خلیفه او نائب سره نه قادر کیدل خک که دی. چه ده خه داسې کفیل نه دی جوړ کړې کوم چپ دده د اړخه ادا کړی.

او پاتې شو وارث، نو ده ته د مفلس مورث د مرگ په وخت. د دین ادا کولو د شریعت د اړخه هیڅ امر نه کیږی. نو هرکله چپ مدیون یعنی مفلس مری نه پخپله فعل ادا باندې قادر دی. اونه د خپل نائب یعنی کفیل سره قادر دی. اونه خپل وارث سره قادر دی. نو دې د فعل ادا نه بالکل عاجز شوی دی. او هرکله چپ مدیون یعنی مفلس مری د فعل ادا نه عاجز دی. نو د نتیجه چپ په طور د قرضخواه دده نه دین وصولول هم فوت شو. او کله چپ د قرضخواه خپل دین وصولول فوت شو. نو ضرورت د دنیاوی احکامو په اعتبار سره د مری د ذمی نه دین ساقطیږی. او هرکله چپ د دنیاوی احکامو په حق کی د مفلس مری نه دین ساقط شو. نو دده کفاله به هم درست نه وی. خک که چپ د دین نه بغیر کفاله نه صحیح کیږی. نو ثابت شوه. چه د مفلس مری د اړخه کفاله نه صحیح کیږی.

وَعَنْدَهُمَا: تَصَرُّفُ اَوْ صَاحِبِیْنِ هَذَا فَرْمَانِی. چه صحیح ده

مذهب الصاحبین: اود صاحبینو هَذَا په نیز صحیح ده. د امام مالک، امام شافعی او امام احمد رحمهم الله هم دا قول دی.

دلیلها: دلیل دادی. چه دا سړی دداسې دین صحیح کفیل شوی دی. کوم دین چپ د مکفول عنه یعنی د مری په ذمه کی ثابت دی. اود داسې دین صحیح کفاله کومه چپ د مکفول عنه په ذمه ثابت وی. بالاتفاق صحیح وی. نو دا کفاله به هم صحیح وی. د مری په ذمه چپ کوم دین دی. هغه صحیح خک که دې چپ مسئله په دین صحیح کی فرض شوې ده. او ثابت او قائم خک که ده. چه د مری په ژوند کی د قرضخواهانو د حق په وجه مری باندې دین واجب شوې وو. او کوم دین چپ واجب ور دا هغه وخت پورې نه ساقطیږی. ترکوم وخته پورې چپ درې خبرو کی یوه خبره اونه موندلې شئی. ① یا خو صاحب حق یعنی قرضخواه، قرضدارې بری کړی. ② یا من علیه الحق یعنی قرضدار قرض ادا کړی. ③ یاد کوم سبب په وجه چپ دین واجب شوې وو. هغه سبب فسخ شئی اود قرضداری د مرگ په وجه درې واړه خبرو کی هیڅ خبره نه ده موندلې شوې خک که چپ مسئله په دې صورت کی فرض کړې شوې ده. چه نه خو قرضخواه قرضدار د قرض نه بری کړې وی اونه قرضداری قرضه ادا کړې وی. اونه د قرض د وجوب سبب فسخ شوې وی. نو هرکله چپ د قرض ساقطونکی ذکر شوې درې واړه خبرو کی هیڅ یوه خبره اونه

موندې شوه. نو د مری د ذمې نه به قرض نه ساقطیږي. او هرکله چې د مری د ذمې نه قرضه ساقط نشو. نو معلومه شوه. چه د مری په ذمه قرضه ثابت او قائم ده. اود قرض ساقطونکی ذکرشوی درې واړه خبروکی چونکه هیڅ یوه خبره نه ده موجود شوې. په دې وجه د آخرت په احکامو کې د مری په ذمه قرض پاتې کیږي. نو دنیاوی اعتبار سره به هم د مری په ذمه قرضه پاتې وی. د مری په ذمه د دنیاوی احکامو په حق کې د قرض په ثبوت باندې یو دلیل دادی. که یوسې د مری قرضه تبرعاً ادا کړله. نو دا ادا کول صحیح دی. نو که مدیون مفلس د مرګ په وجه د قرض نه بری کیدلو. او دده په ذمه قرض نه پاتې کیدلو. نو د قرضخواه لپاره به تبرعاً د قرضه ادا کونکی نه د قرض مال اخستل حلال او صحیح نه وو.

الجواب: د مفلس مری د اړخه تبرعاً دین ادا کول صحیح کیدل، ددې خبرې دلیل نه دې. چه د مفلس مری په ذمه دین ثابت نه دي. ځکه چې تبرع (احسان) کول په دې موقوف نه وی. چه د مکفول عنه په حق کې دین موجود وی. بلکه په دې موقوف وی. چه پخپله د تبرع کونکی یعنی د کفیل په حق کې دین موجود وی. که خالد اوونیل. چه د حامد په شاهد باندې زر روپۍ قرض دی. او زه ددې کفیل یم. او مکفول عنه یعنی شاهد انکار او کړو. نو دا کفاله به درست وی. او په کفیل یعنی په خالد به زر روپۍ ادا کول واجب وی. حالانکه دلته کې دین بالکل موجود نه دي. نو معلومه شوه. چه د تبرع کولو لپاره د مکفول عنه په ذمه دین ثابتیدل ضروری نه دی. او هرکله چې د تبرع کولو لپاره د مکفول عنه په ذمه دین ثابتیدل ضروری نه دی. نو د مفلس مری د اړخه تبرعاً دین ادا کولو صحیح کیدل به ددې خبرې دلیل نه وی. چه د مفلس مری په ذمه دین ثابت دي. اود صاحبینو رحمۃ اللہ علیہم د دوئم مستدل (وکنایاتی) ادا کول به کفیل (مال) جواب دادی. چه قدرت د فعل ادا شرط دي. که مکفول عنه بذات خود قادر وی. او که د خپل نائب او خلیفه په ذریعه قادر وی. نو که د مری د مخکې نه کفیل موجود وی. یا د مری متروکه مال یعنی کفیل یا د مال متروکه په ذریعه په فعل ادا باندې قادر دي. په دې طریقه که د مخکې نه کفیل موجود وی. نو دین به د کفیل نه وصولولی شی. او که کفیل موجود نه وی. بلکه مال متروکه موجود وی. نو د ترکه د مال نه به دین وصولولی شی. نو هرکله چې په دې دواړو صورتونو کې قدرت اوموندې شو. نو په مفلس مری باندې به په دې دواړو صورتونو کې دین (فعل ادا) ثابت وی. او په کوم صورت کې چې نه د وړاندې نه د مری کفیل وی. اونه دده سره مال موجود وی. نو په دې صورت کې به مری نه بذات خود قادر وی. اونه به د خپل خلیفه په ذریعه قادر وی. او هرکله چې مری نه به هیڅ طریقه قدرت حاصل نشو. نو دده په ذمه به دین ثابت نه وی. بلکه دین به ساقط وی اود دین ساقط کفاله نه صحیح کیږي په دې وجه په دې صورت کې به کفاله درست نه وی.

کتابُ الحَوَالَةِ

ترجمه (دا کتاب د حواله (په بیان کې) دي

تفصیل: لکه څنگه چې په کفاله کې کفیل خپل خان باندې هغه شی لازموی. کوم چې په اصیل باندې واجب وو. دغه شان په حواله کې محتال علیه باندې هغه شی لازمولی شی. کوم چې په محیل باندې واجبېږي. اود دواړو مقصد توثیق او اعتماد دي. یعنی د کفاله مقصد مکفول له نه اطمینان ورکول دی. او په حواله کې محتال له نه اطمینان ورکولی شی. هم ددې مناسبت په وجه چې کتاب الحواله په کتاب الکفاله پسې روستو ذکر کړلو

وجه تقديم الكفالة > او حواله چونكه د اصیل برات ته متضمن ده. په دې وجه دا په منزله د مركب ده. او كفاله چونكه برات د اصیل ته متضمن نه وی. په دې وجه دا په منزله د مفرد دې. او مفرد چونكه په مركب باندې مقدم وی. په دې وجه كفاله مقدم او حواله مؤخر كړې شوې ده.

معني الحواله > حواله د زوال او نقل په معنی باندې دلالت كوی. هم ددې نه تحويل دې. یعنی یو شی د یو محل نه بل محل اړخ ته منتقل كول.

تعريف الحواله شرعاً > په اصطلاح د شریعت كې حواله وائی. د مديون د ذمه نه د ملتزم ذمه اړخ ته مطالبه منتقل كول. بیا بعض مشايخ وائی. چه د حواله په پوره كیدلو سره چې لكه څنگه محیل د مطالبې نه بری كیږی. دغه شان د قرض نه هم بری كیږی. او بعض وائی. چه صرف د مطالبې نه بری كیږی. د قرض نه نه بری كیږی. په حواله كې څلور لفظونه وئیلې شی. ① محیل، مديون ② محتال له، دائن قرضخواه ③ محتال علیه، هغه كس چې حواله ئې قبول كړې ده. ④ محتال به، هغه مال كوم چې قبول كړې شوې دې. یعنی نفس دین.....

قسي الحواله > د حواله دوه قسمونه دی. یو قسم حواله مطلقه ده دا دې ته وائی چې په دې كې هیڅ قید نه وی. بیا د حواله مطلقه دوه قسمونه دی.

① میعادی ② غیر میعادی یعنی فی الحال.

او دویم قسم حواله مقیده ده دا دې ته وائی چې محیل یعنی مديون خپل مديون اړخ ته مطالبه منتقل كړی. مثلاً د خالد په حامد باندې یو زر روپۍ دی. اود حامد په شاهد باندې پنځلس سوه روپۍ دی. نو حامد شاهد ته اووئیل. چه ته زما په قرضه كې زر روپۍ خالد ته وركړه. نو دې ته حواله مقیده وئیلې شی.

د حواله شرعي حیثیت

الحواله جَابِرَةٌ بِالذَّيْنِ ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی. اود قرضو حواله جائز ده.

حل اللغة > ① الدين - جمع دين، قرض -

تسريح > شيخ ابو الحسن قدوری رحمته الله فرمائی. چه د قرضونو حواله جائز ده. او په جواز باندې نقلی او عقلی دواړه قسمه دلیلونه موجود دی.

دلالة > ① نقلی دلیل د ابو هريره رضي الله عنه حديث دې. د صحيحينو الفاظ دادی. (مطل الفی ظلموا فانا ایتهم احدكم

على ملى فليتهم) (۱) یعنی د مالدار ټال متول كول ظلم دې. او كله چې په تاسو كې څوك توانگر پسې اولگولې شی. نو اتباع دې او كړی. یعنی محتال له دې حواله قبول كړی.

② عقلی دلیل دادی. چه محتال علیه پخپل ځان باندې داسې شی لازم كړې دې. چې ددې په سپارلو باندې قادر دې. او داسې شی لازمول چې ددې په سپارلو باندې قادر وی صحيح ده. په دې وجه د كفاله پشان حواله به هم صحيح وی.

وجه التخصيص بالدين > پاتې شوه داخبره چې حواله ديون سره ولې خاص كړې شوې ده؟ نو ددې جواب دادی. چه د حواله معنی نقل او تحويل دې. او تحويل په ديون كې ممكن دې. خو په اعيان كې ممكن نه دې. ځكه چې دين غير معين وی. نو دا محتال علیه هم اداكولې شی. او عين چونكه متعين وی. په دې وجه دا هم هغه اداكولې شی. چه دچا سره موجود وی. نو ثابت شوه. چه حواله د ديونو جائز ده. اود اعيانو

حواله جائز نه ده. صاحب د کفایه رحمته الله علیه هم دا خبره پخپل علمی انداز کې داسې بیان کړې ده. چه حواله کوم چې په نقل باندې دلالت کوی. ددې نه مراد نقل شرعی دی. او دین وصف شرعی دی. نو نقل شرعی به په هغه شئ کې موثر وی. کوم چې شرعاً ثابت وی. نو دین کوم چې وصف شرعی دی. او شرعاً ثابت دی. دا به د نقل شرعی نه منتقل کیږي. او پاتې شو عین، نو دا چونکه حسې دي. په دې وجه به د نقل شرعی نه منتقل کیږي. بلکه نقل حسې اړخ ته به محتاج وی. ددې نه هم ثابت شوه. چه حواله په دین کې جائز ده. خو په اعیانو کې حواله جائز نه ده.

د حواله لپاره د رضامندی شرطیت

وَصَحَّ الْحَوَالَةُ بِرِضَا الْمُجِيلِ وَالْمُخْتَالِ وَالْمُخْتَالِ عَلَيْهِ فَرْمَانِي. او حواله د محیل، محتال له، اود محتال علیه په رضامندی سره صحیح کیږي.

توضیح: ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه فرماني. چه د حواله د صحت لپاره د محیل، محتال، اود محتال علیه رضامندی شرط ده. د محتال له رضامندی شرط کیدلو کې د هیڅ چا اختلاف نشته.

دلیل رضاء المحتال له: او ددې دلیل دادې. چه قرضه د محتال له حق دي. او قرضه د حواله په ذریعه منتقل کیږي هم. خود خلقو په ذمو کې تفاوت دي. ځکه چې بعض خلق په قرض ادا کولو کې ډیر گره (ایمانداره) وی. او بعض د هوکه بازه (او بې ایمانه) قسم خلق تال متبول کوی. نو که د محتال له رضامندی شرط نه وی. نو ډیر ځله محتال له په ضرر کې اخته کیږي. په دې طریقه چې محتال له داسې کس مقرر کړي وی. چه ډیر انتهائی نادیده (د هوکه باز) او بدمزاج وی. نو په داسې صورت کې چونکه د محتال له لپاره خپل قرض وصولول سخت مشکل وی. په دې وجه د حواله د صحت لپاره د محتال له رضامندی شرط گرځولې شوې ده.

دلیل رضاء المحتال علیه: او پاتې شو محتال علیه، نو که د محیل په محتال علیه باندې قرضه نه وی. نو د محتال علیه رضامندی بالاجماع شرط ده. او که د محیل په محتال علیه باندې قرضه وی. نو زموږ په نیز په دې صورت کې هم د محتال علیه رضامندی شرط ده.

دلیل دادې. چې حواله د محیل د اړخه محتال علیه باندې قرضه لازمول دي. او لزوم د التزام نه بغیر نه کیږي. ګڼی هر سړې چې د بل په ذمه څه غواړي. لازموی به. په دې وجه محتال علیه باندې قرضه لازمولو لپاره ضروری ده. چه دې پخپله خپل خان باندې لازم کړي. او هرکله چې محتال علیه پخپله خپل خان باندې قرضه لازم کړي. نو د محتال علیه رضامندی او مووندلې شوه. نو معلومه شوه. چه په محتال علیه باندې قرضه لازمولو لپاره دده رضامندی هم شرط ده.

دلیل رضاء المعیل: او پاتې شو محیل، نو امام قدوری رحمته الله علیه فرماني. چه د حواله صحیح کیدلو لپاره د محیل رضامندی هم شرط ده. لکه څنګه چې په متن کې په دې قول سره ذکر شوي ده (وَصَحَّ الْحَوَالَةُ بِرِضَا الْمُجِيلِ)

د امام ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه د دې روایت دلیل دادې. چه ښه (او دینداره) خلق دا نه خوښوي. چه ددوی بوج په بل چا وی. بلکه ډیر ځله شرم محسوسوي. په دې وجه محیل یعنی د قرضدار رضامندی هم ضروری ده. ⑥ دوهم دلیل دادې. چې امام ابو الحسن قدوری رحمته الله علیه د محیل رضامندی هغه وخت شرط گرځولې دي. کله چې دمحیل په محتال علیه باندې قرضه وی. او دغه وخت د محیل رضامندی ځکه ضروری ده. چه په دې صورت کې محتال علیه نه د محیل مطالبه ساقطیږي. او هرکله چې په دې صورت کې د محیل مطالبه ساقطیږي. نو ددې حواله صحیح کیدلو لپاره به د محیل رضامندی شرط

وی حاصل داچه د حواله ابتداء کله د محیل نه کیږي او کله د محتال علیه نه. اول احواله ده. او ثاني احتیال دي. او احواله فعل اختیاري دي. چه بغیر د ارادي او رضامندی نه ممکن نه ده. هم دا د ابوالحسن قدوري رحمته الله علیه د روایت دلیل دي. او احتیال د محیل د ارادي نه بغیر صرف د محتال علیه په اراده سره مکمل کیږي. هم دا د زیادات د روایت دلیل دي.

د حواله پوره کېدلو سره د محیل بری کېدل

وَلَا تَمُتْ الْحَوَالَةَ بَرَاءَ الْمُجِيلِ مِنَ الدَّيُونِ او کله چې حواله پوره شوه نو محیل د پورونو نه بری کیږي.

هل اللغة ① تمت-پوره شوه. ② برئ-خلاص شو.

تفريع صورت د مسئلې دادې چه د محتال له او محتال علیه قبلولو سره هرکله حواله پوره شوه نو محیل به د قرض نه بری کیږي.

دليله دليل دادې چه په لغت کي حواله د منتقل کولو په معنی کي راځي. او هم ددې نه حواله العراس، د وڼې منتقل کولو په معنی کي راځي. نو د حواله په ذریعه قرض منتقل کول ضروري شو. او هرکله چې قرض د محیل د ذمې نه منتقل شوه. نو د محیل په ذمه کي به باقي نه پاتې کیږي. او هرکله چې د محیل په ذمه کي قرضه پاتې نشوه. نو محیل بری شو.

مذهب زفر رحمته الله علیه امام زفر رحمته الله علیه فرماني. چه محیل به نه بری کیږي.

دليله د دوی دلیل په کفاله باندې قیاس دي. او وجه د قیاس دا ده. چه په حواله او کفاله دواړو کي هریو عقد توثیق (اعتماد) دي. یعنی د مضبوطوالی لپاره د کفاله پشان حواله هم کولې شی. نو لکه څنگه چې په کفاله کي اصیل یعنی مکفول عنه نه بری کیږي. دغه ډول په حواله کي هم اصیل یعنی محیل نه بری کیږي.

الجواب عنه پاتې شوه کفاله، نو ددې لغوي معنی د ضم (ملاول) راځي. نو په کفاله کي ،، الذمه الى الذمه ،، معتبر ده. اودا اصول ثابت شوی دي. چه احکام شرعيه د خپلې لغوي معنی موافق وی. نو د حواله لغوي معنی په اعتبار سره محیل د قرض او مطالبې نه بری کیږي. اود کفاله د لغوي معنی په اعتبار سره مکفول عنه باندې قرضه او مطالبه باقي کیږي.

نوی یعنی د تلف کېدلو بعض صورتونه

وَالَّذِي عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ بِأَحَدِ الْأَمْرَيْنِ اود امام ابوحنيفه رحمته الله علیه په نیز هلاکیدل د دوه خبرو نه يوه ده. إِمَّا أَنْ يَجْعَلَ الْحَوَالَةَ وَيَتَلَفَّ او هغه داچه يا محتال علیه د حواله انکار او کړي. او قسم او خوري. وَلَا يَبْنِي لَهُ عَلَيْهِ أَوْ يَمُوتَ مُفْلِسًا اود محتال علیه خلاف محیل او محتال له سره بينه نه وی. يا محتال علیه فقير مړ شي.

هل اللغة ① يبعد-انکار کړي. ② ي تلف-قسم خوري. ③ يموت-مړ کیږي.

تفريع ابو الحسن قدوري رحمته الله علیه فرماني. چه د حضرت امام ابوحنيفه رحمته الله علیه په نیز په دوه خبرو کي د يوې خبرې په ذریعه توا متحقق کیږي.

① محتال علیه د حواله انکار او کړي. او قسم او خوري. اود محتال علیه خلاف نه محیل سره بينه موجود وی. او نه محتال له سره بينه موجود وی.

② يا محتال علیه مفلس شی. او مړ شی. یعنی نه ده څه مال پريښودې وی. اونه نې په چا باندې خپله قرضه پريښودې وی. اونه نې خپل ځان باندې د محتال علیه لپاره کفيل پريښودې وی.

دلیل دادی چه به دواړه صورتونو کې محتال له د خپل حق وصولولو نه عاجز دي. په رومي صورت کې ځکه چې محتال له د محتال عليه نه په مطالبه کولو باندې قادر پاتې نشو. او په دوهم صورت کې داسې ذمه باقي نشوه چه ددې سره د محتال له حق متعلق وي. بهر حال په حقيقت کې نوی هلاکيدل هم دادی.

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ وَتَحْتَدَاو هَلَاكِيْدَل په حقيقت کې هم دا دی. او صاحبين هم فرمائی چه دا دوه عمله دي. وَجْهٌ ثَالِثٌ وَهُوَ أَنَّ يَحْكُمُ الْحَاكِمُ بِالْفَلَايَةِ حَالِ حَيَاتِهِ او يوه دريمه وجه ده. او هغه داده چه د محتال عليه په ژوند کې حاکم دده د فقيرئ حکم ورکړي.

هل اللغة ① افلاس - غريب کيدل - ② حياء - ژوند

مذهب صاحبين > چه محتال له د خپل حق د حاصلونه عاجز شی نو د صاحبينو په نيز د دې دريم صورت دا هم دې چې حاکم د محتال عليه ژوند کې دده د افلاس (غريت) حکم ورکړي. يعنی دا اعلان او کړي چه فلانئ سړي مفلس ثابت شو. اوس به په ده باندې د هيڅ چا مطالبه مسموع نه وي. نو په دې صورت کې چونکه محتال له د خپل حق وصولولو نه عاجز دي. په دې وجه به په دې صورت کې هم نوی متحقق کېږي.

بناءً الاختلاف > خود امام ابو حنيفه رحمته الله په نيز د قاضي په حکم ور کولو سره افلاس نه متحقق کېږي. (او د صاحبينو رحمته الله په نيز د قاضي په حکم ور کولو سره دې مفلس متحقق کېږي.

دليله > د امام صاحب رحمته الله دليل دادې. چه مال تلونکې راتلونکې شئ دي. يو سړي سحر مالداره وي او ماينام ته غريب کېږي. او کله ددې برعکس کېږي. نو حاکم چې د چا د غريت حکم کړې دي. ډيره ممکن ده. چه په خپل ژوند کې توانگر شی.

د محتال عليه د قول قبولو صورتونه

وَأَذَاتَا بَابِ الْمُحْتَالِ عَلَيْهِ الْمَجِيْلُ بِمَثَلِ مَالِ الْحَوَالَةِ او که محتال عليه د محيل نه د مال حواله دمثل مطالبه او کړله. فَقَالَ الْمَجِيْلُ أَخْلَتَ بِذَيْنِ لِي عَلَيْكَ نُو محيل او ونييل. چه ماد خپلې هغه قرض په عوض کومه چې به تا باندې وه. حواله کړي وه. لَمْ يَقْبَلْ قَوْلُهُ نو د محيل قول به قبول نه وي. خو په حجت سره (به قبول وي). وَكَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ الذَّيْنِ او په محيل به د قرض مثل واجب وي.

تدريج > صورت د مسئلې دادې. چه محتال عليه د محيل د اړخه د قرض ادا کولو نه روسته د محيل نه د قرض په مقدار د مال مطالبه او کړله. نو محيل او ونييل. چه زما په تا کوم قرض وو. ما ددې په عوض حواله کړې وه. يعنی ما دا ونيلى وو. چه زما په تا کوم قرض دي. د هغې نه زما هغه قرضه ادا کړه. کومه چې د محتال له په ما باندې ده. نو په دې صورت کې که محيل بينه پيش کړل. نو د محتال عليه حق رجوع به باطل شی. او که محيل بينه پيش نکړي شو. نو د محتال عليه قول به مع اليمين معتبر وي. او په محيل به دومره مقدار واجب وي. څومره مقدار قرضه چې محتال عليه ادا کړې ده.

دليله > دليل دادې. چه د محيل نه د قرض واپس اخستلو سبب دادې. چه محتال عليه د محيل د اړخه دده په حکم سره قرضه ادا کړي. او دلته کې دا سبب موجود دي. نو هر کله چې سبب د رجوع موجود

(^۱) القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمته الله كذا في فتح القدير (٣٥٢/٦) ورد المختار (٣٢٦/٤) نقلاً عن القول الرابع

دی. نو محتال علیه ته به محیل اړخ ته د رجوع اختیار حاصل وی. البته دومره خبره ده. چه محیل په محتال علیه باندې د خپلې قرض دعوه کوی. او محتال علیه ددې منکر دې. او مدعی سره د بینه نه موجود کیدلو په صورت کې چونکه د منکر قول معتبر وی. ځکه به دلته کې هم د منکر یعنی د محتال علیه قول معتبر وی. خو که دا اوونیلې شی. چه د محتال علیه حواله قبولول، د محتال علیه دده د قرض اقرار کول دی. کومه چې د محیل په محتال علیه باندې واجب ده؟ نو ددې جواب دادې. چه حواله چونکه کله د قرض نه بغیر هم کیږی. په دې وجه د حواله په قبولولو سره د قرض اقرار کول نه لازمیږی.

په حواله شوی مال کښې د محیل او محتال له اختلاف

وَلَمَّا طَلَبَ الْمُجِيلُ الْمُحْتَالَ بِمَا أَحَالَهُ بِهِ أَوْ كَمَا مَحِيلٌ د محتال له نه د هغه مال مطالبه او کړله. کوم چې ده ته حواله کړې وو. فَقَالَ إِنَّمَا أَخْلَيْتُكَ لِقَبْضِهِ لِي نو محیل اوونیل. چه ما تاته ځکه حواله کړې وو. چه ته نې زما لپاره قبول کړې. وَقَالَ الْمُحْتَالُ بَلْ أَخْلَيْتَنِي بِذَنْبِي لِي عَلَيْكَ او محتال له اوونیل. نابلکه تا ما ته هغه قرض حواله کړې وو. کوم چې زما په تا باندې وو. فَالْقَوْلُ قَوْلُ الْمُجِيلِ معرینه نرد محیل قول په قبول نه وی. سره د قسم د هغه نه

توضیح صورت د مسئلې دادې. چه هرکله محتال علیه، محتال له ته قرضه ادا کړله. نو محیل د محتال له نه ددې قرض مطالبه او کړله. او وې وویل. چه ما ددې قرض وصولول په دې وجه ستا په حواله کړې وو. چه ته دا قرضه زما لپاره وصول کړې. او قبضه نې کړې. او محتال له اوونیل. چه داسې نه ده. بلکه زما چې کومه قرضه په تا باندې وه. د هغې وصولول دې زما په حواله کړې وو. نو په دې صورت کې به د محیل قول مع الیمین معتبر وی. مثلاً خالد د شاهد نه قرضه وصولول د حامد حواله کړل. نو خالد محیل، شاهد محتال علیه او حامد محتال له شو. نو خالد د حامد نه مطالبه او کړله. چه د کوم مال وصولول ما ستا په حواله کړې وو. هغه مال ماته اوسپاره. ځکه چې ما ځکه حواله کړې وو. چه ته نې زما لپاره قبضه کړې. او حامد اوونیل. چه داسې نه ده. بلکه تا هغه قرضه زما په حواله کړې وه. کومه چې زما په تا باندې وه. نو خالد یعنی د محیل قول به مع الیمین معتبر وی.

دلیل دلیل دادې. چه محتال له په محیل باندې د قرض مدعی دې. او محیل ددې نه منکر دې. او هرکله چې مدعی سره بینه موجود نه وی. نو د منکر قول معتبر وی. په دې وجه په دې مسئله کې به د منکر یعنی د محیل قول مع الیمین معتبر وی.

د سفاتج تعریف

وَكُرَّةُ السَّافَتِجِ فَرْمَانِي. او سفاتج (هنوی) مکروه ده. وَهُوَ قَرْضٌ اسْتَقْدَاهُ الْمُقْرَضُ أَمْرٌ خَطَرُ الطَّرِيقِ او سفتهج داسې قرضه ده. د کوم په ذریعه چې قرضه ورکونکی د لارې خطره لرې کوی.

حل اللغة ① استغلا - حاصل شوې وی. ② سقوط - ساقط کیدل. ③ هطو - ویره. ④ الطريق - لار

توضیح د سفاتج واحد، سفتهج، د سین ضمه اود تاء فتحه ده. دا لفظ د فارسي نه معرب دې. ددې اصل سفته دې. د محکم شې لپاره وئیلې شی. دې ته هنوی وئیلې شی. د سفتهج صورت دادې. چه حامد خالد ته په دې شرط باندې مال قرض ورکړو. چه خالد دده لپاره یو تحریر فلاشی ښار ته اولیکي. مثلاً حامد خالد ته به دیوبند کې مال په دې شرط باندې قرض ورکړو. چه خالد د حامد لپاره یو تحریر بمبئی ته اولیکي. کوم ځانې کې چې د خالد کاروبار دې. چه حامد تحریر اویسانی. اوهم دومره قدرې مال په بمبئی کې وصول کړی. بهر حال سفتهج مکروه ده. ځکه چې قرضه ورکونکی قرضه

ورکړه. اود لارې خطره نې لري کړه. يعنی د دېبښور نه کراچۍ ته په رقم اوپلوكي چې کوم خطرات وو. د هندو په صورت کي هغه خطرات لري شو.

دله او ددې خطراتو لري کيدل هم د قرض ورکونکي لپاره يوه نفع ده. اوداسې قرضه چې په هغې کي د قرضه ورکونکي لپاره نفع وي. نا جائز ده. ځکه چې رسول الله ﷺ د داسې قرض نه منع فرمانيلې ده. کومه چې په نفع باندې مشتمل وي. (۱) نو معلومه شوه. چه سفتجه (هنوي) کم از کم مکروه ده.

کِتَابُ الصَّلَاحِ

ترجمه (۱) دا کتاب د صلح (په بيان کي) دي.

تدريج (۱) الربط بين الكتابين (په کفالت او حواله کښې بعضي وخت د اختلاف په صورت کښې د صلحي ضرورت پېښيږي د دې وچي د کتاب الحواله نه پس نې کتاب الصلح راوړل.

معني الصلح لغة وشوعاً (صلح په لغت کي د مصالحت د مصدر اسم دي. کوم چې د صلاح (چې د فساد ضد دي) يعنی د استقامت حال نه مشتق دي. نو لغوي معنی ددې ذاتي حسن باندې دلالت کوي. په شريعت کي صلح هغه عقد ته وائي. کوم چې رافع د نزاع او قاطع د خصومت وي. يعنی کوم عقد چې جگړه ختمه کړي. هغې ته صلح وائي. په څه چې صلح واقع وي. هغې ته مصالح عليه او چا سره چې صلح وي. هغه ته مصالح عنه او څوک چې صلح کوي. هغه ته مصالح وائي. مثلاً زيد په خالد باندې د يو کور دعوه اوکړه. خالد اوونيل. چه ما نه سل درهم واخله. اود کور دعوه پرېږده. نو سل درهم مصالح عليه دي. او کور مصالح عنه دي. او خالد مصالح دي.

د صلح اقسام او نوعي هيت

(الصَّلَاحُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ: صَلَاحٌ بِهٖ دَرِي قِسْمَةٍ دَه. صَلَاحٌ مَعَ إِقْرَارٍ صَلَاحٌ اِقْرَار سره، وَصَلَاحٌ مَعَ سَكُوتٍ صَلَاحٌ خَامُوشۍ سره، وَهُوَ أَنْ لَا يُقَرَّ الْمَدْعَى عَلَيْهِ وَهُوَ هغه دده. چه مدعی علیه نه اقرار اوکړي. وَلَا يُنْكَرُ اَوْنَه انکار اوکړي. وَصَلَاحٌ مَعَ الْكَفَالَةِ اَو صلح مع انکار.

تدريج (۱) لکه څنگه چې پورته معلومه شوه. چه صلح خپل مينځ کي هغه عقد ته وائي. د کوم په ذريعه چې د دوه مختلفينو په مينځ کي اصلاح واقع کيدو اړخ ته رسائی اوشي. ددې مختلف انواع دي.

① يو نوع هغه صلح ده. کومه چې د مسلمانانو اود اهل حرب په مينځ کي واقع شي. قال الله تعالى: ﴿وَأَن جَاهِلُ الْمُسْلِمِينَ فَاجْتَنِبُوا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾. اوکه دوی مانل شي صلح اړخ ته نو ته هم مانل شه دې اړخ ته او اعتماد کوه په الله باندې.

② دوئم نوع هغه صلح ده. کومه چې د اهل عدل او اهل بغی په مينځ کي واقع وي. قال الله تعالى: ﴿وَأَن طَائِفَتَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ إِتَّفَقُوا عَلَى شَيْءٍ فَإِنَّهُمَا لَعَلَّكُمْ بَيْنَهُمَا لَعْنَةٌ﴾. اوکه په مسلمانانو کي دوه ډلې خپل مينځ کي په جنگ شي. نو په دوی کي روغ (صلح) اوکړي.

③ دريسم نوع هغه صلح ده. کوم چې د مخالفت (او ناچاقۍ) د يرې په وخت د زوجينو (بنځه خاوند) په مينځ کي واقع شي. قال الله تعالى: ﴿وَأَن امْرَأَتَا هَاتَيْنِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَتَاكَمَا فَلَاحِظَتَا عَلَيْهِمَا أَن يَصِلَا إِلَيْهِمَا صَلَاحٌ﴾. اوکه څوک بنځه يريږي. د خپل ميره د جنگ کولوته، يا د زړه اوختلوته، نو هيڅ گناه نشته په

دواړو، چه اوکړی خپل مینځ کي صلح، او صلح ښه غوره شی دې،،

② څلورمه نوع هغه صلح ده، کومه چې د اموالو په سلسله کي د اختلاف کونکو په مینځ کي واقع شی. په دې باب کي هم ددې نوع بیان دې. ددې نوع درې قسمونه دی.

① صلح مع الاقرار: صلح مع الاقرار داده، چه مدعی د مدعی علیه د دعوي اقرار اوکړی. دده سره په څه اندازه مال باندې صلح اوکړی. چه هغه خپله دعوه پریریدی. دا صلح په مرتبه د شراء په اقل وی.

② صلح مع الانکار: صلح مع الانکار داده، چه مدعی علیه د دعوه نه منکر وی. او په صلح کولو باندې راضی وی. گویا چې په ده باندې د انکار په وجه قسم عائد شو. نو هغه د قسم په بدله کي دا مال ورکړو. او صلح نې اوکړله.

③ صلح مع السکوت: د صلح مع السکوت تفسیر پخپله صاحب کتاب ذکر کړي دي. چه مدعی علیه نه اقرار اوکړی. اونه انکار اوکړی. صاحب د عنایه رحمته فرماني. چه د صلح په ذکر شوی انواع ثلاثه کي منحصر کیدل ضروري دی. ځکه چې خصم به د دعوه په وخت یا سکوت اختیاروی. یا به څه جواب ورکوي. او جواب د دوه حالونو نه خالی نه دي. یا به نغیا وی. او یا به اثباتاً وی.

وَكُلُّ ذَلِكَ جَائِزٌ او دا درې واړه جائز دي.

توضیح: زمونږ په نیز د صلح ذکر شوی درې واړه قسمونه د قرآن او حدیث په رنډا کي جائز دی. امام مالک او امام احمد رحمتهما هم ددې قائل دي.

دلیل: د نبی کریم صلی الله علیه و آله ارشاد دې چې «كُلُّ صلح جائز فیما بین المسلمین إِلَّا صلحاً أحل حراماً أو حرم حلالاً» (چې د مسلمانانو په مینځ کي هره صلح جائز ده، سوا دهغه صلح نه، کوم چې حرام حلال کړی. یا حلال حرام کړی.

د صلح د اقسام ثلاثه تفصیلی احکام

(فَإِنْ وَقَعَ الصَّلْحُ عَنْ إِفْرَاقٍ وَكَهْ وَاقَعَ شَى صلح په اقرار سره، اَعْتَبَرَفِيهِ مَا يَعْتَبَرُ فِي الْبَيِّنَاتِ نو په دې کي به دهغه څیزونو اعتبار کولې شی. د کومو چې د خرڅولو په څیزونو کي کیږی. اِنْ وَقَعَ عَنْ مَالٍ بِمَالٍ) که صلح د مال نه د مال په بدله کي واقع شی.

توضیح: که صلح په مال سره د مال په مقابله کي د مدعی علیه په اقرار سره واقع وی. نو دا صلح به د بیع په حکم کي وی.

دلیل: ځکه چې دې کي معنی دبیع یعنی د متعاقدينو په حق کي مبادلة المال بالمال موجود ده. نو په دې کي به د بیع احکام جاری کیږی.

① مثلاً د عقار په صورت کي شفع واجبیږل. د عیب په وجه واپس کول. د خیار شرط او خیار رويت حاصلیدل په جهالت بدل سره د عقد صلح باطلیدل، د تسلیم په بدل باندې قادر کیدل وغیره. نو که صلح د یو کور په بل کور سره اوشوه. نو په دواړو کورونو کي به حق شفعه حاصل وی.

② او که بدل صلح مثلاً غلام وی. او په ده کي څه عیب اوموندې شی. نو دده واپس کول به جائز وی. او که د صلح په وخت نې مصالح علیه اونه لیدلو. نو د کتلو نه روسته نې واپس کولې شی.

دغه شان که په صلح کي یوکس خپل خان لپاره درې ورځو پورې خبر شرط اخستل اوغواړی. نو هغه به ددې حقدار وی.

د مال نه د منافعو په عوض د صلح حکم

(وَأَنْتُمْ عَنْ مَالٍ بِمُتَافِقَةٍ أَوْ كَه د مال نه د منافعو په بدله کي واقع شی. فَيُعْتَبَرُ بِالْإِجَارَاتِ) نو په اجاراتو سره به اعتبار کولې شی.

توضیح اوکه صلح مع اقرار د مال د اړخه د منافعو په بدله کي واقع شی. نو ددې اعتبار به په اجاره سره کولې شی.

دلیل ځکه چې دې کي د اجاره معنی یعنی د منافعو تمليک د مال په بدله کي موجود دي. او په دې کي هيڅ شک هم نشته. چه عقود کي صرف د معانیو اعتبار کیږی. لکه چې هبه په شرط د عوض بیع وی. او کفاله په شرط د اصیل د برأت حواله وی. او حواله په شرط د مطالبې د اصیل کفاله وی. نو هر هغه منفعت چې ددې استحقاق په عقد اجاره سره کیږی. د هغې استحقاق په عقد صلح سره هم کیږی. ،،، ما لا فلا،،،

نو که زید عمرو باندې د څه شی دعوه اوکړله. او عمرو ددې اقرار اوکړ. بیا عمرو زید سره یو کاله پورې د اوسیدلو، یا سوارلۍ باندې د سوریډلو، یا د خپلې کپړې داغوستلو، یا د خپل غلام نه د خدمت حاصلولو، یا پخپله زمکه کي په فصل کرلو باندې صلح اوکړله. نو ددې حکم د اجارې پشان دي. چه لکه څنگه اجاره کي د نفع حاصلولو موده مقررول شرط دی.

د صلح مع انکار اود صلح مع سکوت بیان

(وَالصُّلْحُ عَنْ السُّكُوتِ أَوْ صُلْحٍ مَعَ سَكُوتٍ، وَالْإِنْكَارِ فِي حَقِّ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ لِأَقْبِدَاءِ الْيَمِينِ وَقَطْعِ الْمُصَوِّمَةِ أَوْ صُلْحٍ مَعَ انْكَارٍ د مدعی علیه په حق کي د قسم فدیو ورکولو، او د جگړې ختمولو په طور وی. وَفِي حَقِّ الْمُدَّعَى لِمَعْنَى الْمُعَاوَضَةِ) او د مدعی په حق کي د معاوضه په مرتبه کي وی.

توضیح که صلح د مدعی علیه په سکوت، یا دده په انکار سره وی. نو دا به د مدعی په حق کي معاوضه او د مدعی علیه په حق کي به د نزاع قطع کولو اود قسم فدیو ورکولو په مرتبه کي وی. د مدعی په حق کي معاوضه ځکه ده. چه دې پخپل خیال کي د خپل حق عوض اخلی. او د مدعی علیه په حق کي د قسم فدیو کیدل ځکه دی. که صلح نه واقع کیدله. نو مدعی علیه باندې به قسم لازمیدلو. او جگړه به ختمیدله. نو د مدعی علیه په انکار سره دا خبره ښکاره شوه. چه دې د صلح په طور کوم څه ورکوی. هغه د جگړې ختمولو په غرض سره ورکوی. ممکن ده. چه څوک دا اعتراض اوکړی. چه هرکله عقد یو منفعت سره متصف شو. نو بیا به دا دوئم صفت سره څنگه متصف کیږی.

(وَأَمَّا صَلَاحٌ عَنْ ذَاكَ لَمْ يَحِبَّ فِيهَا الشُّفْعَةُ) نو په دې کي په شفع نه واچیږی.

توضیح د مسنلې وضاحت دادې. چه یوسړی په بل باندې د کور دعوه اوکړله. او مدعی علیه ددې انکار اوکړو. یا هغه خاموش پاتې شو. بیا ده څه (شن یا مال) ورکړو. او د کور په معامله کي نې صلح اوکړله. نو په دې کور کي به شفع واجب نه وی.

دلیل ځکه چې مدعی علیه دا د خپل اصلی حق په وجه باندې اخلی. دا نه چې هغه نه شي د بیع په ذریعه) اخلی. البته مدعی ضرور دا پخپل اعتقاد کي معاوضه گنځي. خود مدعی دا اعتقاد مدعی

عليه باندې لازم نه دي. (لأن المرم إنما يؤخذ بهما ولا يلزمه لعدم خلافه)

او که مدعی د مال دعوه او کړله. او مدعی علیه یو کور ورکړو. او صلح نهې او کړله. نو په دې کې به شفعه واجب وي. ځکه چې مدعی دا د خپل مال عوض گنځي. او اخلي یې. نو دده په حق کې معاوضه شوه. نو شفعه به واجب وي. اگرچه مدعی علیه دا دروغ گنځي. آیا نه گوري که څوک سرې دا او وانی. چه ما دا کور فلانی نه اخستی دي. او فلانی منکر دي. نو شفعه دا په شفعه کې اخستی شی. دغه شان که دا دعوه نهې او کړله. چه ده خپل کور د فلانی په لاس خرڅ کړې دي. او هغه انکار او کړي. بیا هم شفعه شفعه کې اخستلې شی. ، لأن ربه حجة لى حق نفسه ، ،

وَأَذْأَلَمَ عَلَى ذَاوَاكُلَهْ چې په کور باندې صلح او کړي وَجَبَتْ فِيهَا الشَّفَعَةُ نو په دې کې شفعه واجبيږي.

توضیح د مسئلې وضاحت دا دي چې مدعی دعوی او کړه چې په تا باندې زما یو لاکهه روپۍ دی مدعی علیه چې پاتې شو یا ئې انکار او کړو او بیا ئې د یو لاکهه روپو په ځانې کور ورکړو او صلح نهې او کړه نو په دې کور کېنې به شفعه واجب وي. **دلیل** ځکه چې مدعی د یو لاکهه روپو په عوض کېنې په کور باندې قبضه خپل حق گنځي نو دا داسې شوه لکه چې مدعی په یو لاکهه روپۍ باندې دا کور واخستل اود بیع په صورت کېنې شفعه واجبيږي. نو دغه شان به دلته هم واجبيږي.

د صلح مع اقرار نه روسته د مستحق راوتلو حکم

(وَإِذَا كَانَ الصُّلْحُ عَنْ أَقْرَارٍ كَلَهُ فِي صَلَاحٍ مَعَ أَقْرَارٍ وَی. فَاسْتَقْبَلَ بَعْضُ الْمَصَالِحِ عَنْهُ أَوْ خَهِ مَصَالِحَ عَنْهُ د بل چا ثابت وي. رَجَعَ الْمُدْعَى عَلَيْهِ بِحِصَّةِ ذَلِكَ مِنَ الْعَوَضِ) (نو مدعی علیه به ددې په اندازه بدلې نه واپس اخلي.

توضیح که مدعی علیه د مدعی د دعوی اقرار او کړو. او صلح نهې او کړله. بیا مصالح عنه یعنی د کوم شی د اړخه نهې چې صلح کړې وه. په هغې کې څه برخه یوکس خپل استحقاق ثابت کړو. او مدعی علیه نه ئې واخستلو. نو مدعی علیه به ددې برخې (حصې) په مقدار خپل عوض واپس اخلي. **دلیل** ځکه چې صلح مع اقرار په حقیقت کې د بیع پشان معاوضه مطلقه ده. اود معاوضه حکم هم دای. چه د استحقاق په وخت رجوع په قدر د مستحق وي. ددې مثال دای. چه زید د یو کور دعوه او کړله. کوم چې د عمرو په قبضه کې دي. او عمرو د اقرار نه روسته زید سره په سل درهمه باندې صلح او کړله. بیا نصف کور د بل چا راو وتلو. نو عمرو به زید نه پنځوس درهمه واپس اخلي.

(وَإِنْ وَقَعَ الصُّلْحُ عَنْ سَكُوتِ أَوْلَئِكَ أَوْ كَلَهُ صَلَاحٍ مَعَ سَكُوتٍ يَأْمُرُ بِمَعَانِكَ وَاقَعَ شَى. فَاسْتَقْبَلَ الْمُتَنَازِعُ فِيهِمَا د متنازع فيه حقدار پیدا شی. رَجَعَ الْمُدْعَى بِالْخُصُومَةِ وَرَدَّ الْعَوَضِ) (نو مدعی به حقدار ته جگړې او عوض واپس کوي.

توضیح او که صلح مع سکوت یا مع انکار وي. بیا متنازع فيه د بل چا راو وتلو. مثلاً د عمر په قبضه کې یو کور دي. زید د هغې دعوه او کړله. چه دا زما دي. عمرو ددې انکار او کړو. یا خاموش پاتې شو. بیا هغه سل درهمه ورکړل. او صلح نهې او کړله. ددې نه روسته دا کور د بل چا راو وتلو. نو زید چې د عمرو نه کوم سل درهم اخستی وو. هغه به هغه ته واپس کوي. او مستحق سره به خصومت کوي. **دلیل** ځکه چې عمرو زید ته سل درهمه ځکه ورکړي وو. چه جگړه ختمه شې. او دده سره مصالح عنه

بلا خصوصت باقی پاتې شی. او هرکله چې دا د بل چا مملوک راو وتلو. نو دده مقصد حاصل نشو. او دا هم ښکاره شوه. چه عمرو سره د زید خصوصت په ناجائزه وو. نو هغه به سل درهمه واپس اخلي. او زید به مستحق سره جگړه کوی. ځکه چې هغه اوس د مدعی علیه قائم مقام دي.

وَأَنَّ اسْتَعْقَ بَعْضَ ذَلِكَ أَوْ كَدَ بَعْضُ بَرَخِي (حصصی) حقدار راوخی. رَدَّ حِصَّتَهُ وَجَرَّ بِالْخُصُومَةِ فَيَسُو ددي به اندازه به هغې کي جگړې واپس کوی.

تفصیل: اوکه د متنازع فیه څه برخه مستحق راو وتله. نو د صلح په عوض کي به هم د هغې په اندازه واپس کوی. او هم په دغه اندازه کي به مدعی مستحق سره خصوصت کوی. **دلیلله** ځکه چې په دومره برخه کي د مدعی علیه مقصد حاصل نشو.

د تعین نه بغیر کور کښې د خپل حق دعوه کول

وَأَنَّ ادَّعَى حَقَّافِي دایوبکس په یو کور کي دعوه اوکړله. وَلَمْ يُعَيِّنْهُ او ددې تعین نهې اونکړې. فَصُولُهُ مِنْ ذَلِكَ عَلَى شَيْءٍ نو ده سره په څه څیز صلح اوکړې شوه. ثُمَّ اسْتَعْقَ بَعْضَ الدَّارِ بِهَا (یوکس) د بعض کور حقدار راو وتلو. لَمْ يَرُدَّ شَيْئًا مِنْ الْيُوزِيِّ نو مدعی به په عوض کي هیڅ هم نه واپس کوی.

تفصیل: مدعی په یو کور کي د خپل حق دعوه اوکړله. او دا نهې بیان نکړو. بیا نې دعوي نه صلح اوکړله. ددې نه روسته د کور په څه برخه کي استحقاق راو وتلو. نو مدعی به بدل صلح کي هیڅ نه واپس کوی.

دلیلله ځکه چې هرکله ده په کور کي څه ځاني متعین نکړو. نو کیدې شی. چه دده دعوه د کور په باقی برخه کي وی. په خلاف ددې کله چې استحقاق په پوره کور کي ثابت وی. چه مدعی به پوره عوض واپس کوی. ځکه چې دې صورت کي به بدل صلح دڅه شی په مقابله کي نه وی. نو مدعی علیه به خپل پوره عوض واپس اخلي.

د اموالو د دعوي په بدل کښې د صلح حکم

وَالصَّلَاحُ جَائِزٌ مِنْ دَعْوَى الْأَمْوَالِ او صلح جائز ده. د اموالو د دعوي نه.

تفصیل: د صلح د مقدماتو، شرائطو، او انواعو نه روسته هغه شیان بیانوی. د کوم د اړخه چې صلح جائز ده. او د کوم د اړخه چې صلح جائز نه ده. که مدعی د مال دعوه اوکړی. نو د مال د دعوه د اړخه صلح کول جائز دی.

دلیلله ځکه چې دا صلح د بیع په معنی کي ده. (عل مامری اول کتاب الصلح) نود کوم شی بیع چې جائز ده. د هغې د اړخه صلح هم جائز ده.

وَالْمَنَافِعُ أَوْ د منافعو د دعوي نه.

تفصیل: د منفعت د دعوه د اړخه هم صلح کولې شی. مثلاً زید د غوي اوکړله. چه فلاڼی سری زما لپاره به دې کور کي د یو کاله پورې د اوسیدلو وصیت کړې دي. وارثانو هغه ته څه مال ورکړو. او صلح نهې اوکړله. نو صلح جائز ده.

دلیلله ځکه چې د عقد اجاره په ذریعه منافع مملوک کیږی. نو د صلح په ذریعه هم مملوک کیږی.

وَجَنَائِبُ الْعَمَلِ وَالْخَطَا او صحیح ده. د جنایت عمد او جنایت خطاء دعوي نه.

توضیح > د جنایت نفس (یعنی د قتل، دعوہ اود جنایت مادون النفس) لکه د لاس کتب کولو د دعوی د اړخه هم صلح صحیح ده. که جنایت قصداً وی. او که په غلطۍ سره وی. نو که قاتل د مقتول بعضو اولیاؤ سره د مال په لالچ یا عاجزی سره صلح او کړله. نو ددوی په قصاص پریښولو سره به باقی خلقو ته هم د قصاص اختیار نه وی. او صلح به جائز وی. او که قتل خطا وی. نو په دې کي به صلح په دیت سره وی.

دلیل الصلح عن جنایة العمد > په رومبی یعنی د عمد په صورت کي صلح ځکه صحیح ده. چه د الله تعالی ارشاد دی. **وَقَدْ عَفَى لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءًا قَاتِلًا عَرَفًا بِالْعُرْفِ وَأَدَّى إِلَيْهِ بِأَخِيهِ**،، بیا چاته چې معاف کړې شی دده د ورور د اړخه څه هم، نو تابع داری کول پکار دی. د دستور موافق، او ادا کول پکار دی. په ښه طریقه، حضرت عبد الله بن عباس (رضی الله تعالی عنهما) فرمائی. چه دا آیت د صلح په باره کي نازل شوې دي. معنی داده. (من أعطی له، من دمر اخیه المقتول شیء وذاك بالصلح) یعنی که د مقتول وارثان د صلح په طور د مال په څه مقدار باندې راضی شو. او د قصاص نه منع شو. نو قاتل له پکار دی. چه هغه معاوضه ښه په حسن سلوک او خوشحالی سره ادا کړی.

دلیل الصلح عن جنایة الخطأ > دوئم یعنی قتل خطا، نه د صلح جائز کیدلو وجه داده. چه د جنایت خطا، موجب مال دی. یعنی دیت او صلح عن المال بلا اشکال جائز ده. نو دا صلح به په مرتبه د بیع کي شی. البته دومره خبره ضرور ده. چه په دې صلح کي د دیت د مقدار نه زیات مقررول جائز نه دی. ځکه چې د دیت مقدار شرعاً محدود مقرر دی. چه دا نشی باطلولی. په خلاف د قصاص، چه په دې سره کومه صلح اوشوه. په دې کي د دیت مقدار نه زیات هم جائز دی. ځکه چې قصاص مال نه دی. ددې تقوم خو صرف خپل مینځ کي اتفاق سره کیږی. په تقدیر شرعی سره نه کیږی.

وَلَا يَجُوزُ مِنْ دَعْوَى حَتَّى (او جائز نه ده صلح کول. د حد د دعوی نه.

توضیح > د حد دعوی نه صلح جائز نه ده.

دلیل > ځکه چې دا د الله تعالی حق دی. د بنده حق نه دی. او د بل د حق بدله اخستل جائز نه دی. نو که یوکس زنا کار، غل، یا شراب خور او نیولو. او حاکم له نې د بیولو (بوتللو) اراده او کړله. او ماخوځ (نیولی شوی) په څه مال باندې صلح او کړله. چه هغه دې پریږدی. نو دا صلح جائز نه ده. تردې چې نیولی شوی (ماخوځ) کوم مال ورکړي دې. هغه به واپس اخلی. دغه شان که یوکس په بل چا باندې د تهمت دعوہ او کړله. او مدعی علیه په څه دواړه باندې صلح او کړله. چه هغه دې معاف کړی. نو صلح باطل ده.

په ښځه د سړي د نکاح دموه اود ښځې په انکار کښي به مال د صلح حکم

(وَإِذَا دَعَى رَجُلٌ عَلَى امْرَأَةٍ نِكَاحًا كَلِمَةً حَتَّى يَتَرَكَ الدَّعْوَى بَيِّنَةً يَنْتَهِدُ) حالانکه هغه د نکاح انکار کوی. **فَصَلَحَتْهُ عَلَى مَالٍ بِذَلِكَ حَتَّى يَتَرَكَ الدَّعْوَى** بیا ښځې صلح او کړله. په څه مال ورکولو. چه هغه دعوہ پریږدی. **جَازَنُوْا صِلِحْ جَازَنُوْا** ده. **وَكَانَ فِي مَعْنَى (الْخُلْعِ)** (اودا د خلغ په معنی کي ده.

توضیح > یو کس په غیر منکوحه ښځه باندې د نکاح دعوہ او کړله. او ښځه منکره ده. خو ښځې څه مال ورکړو. او صلح نې او کړله. نو دا صحیح ده. اوس دا صلح به ددې سړي په حق کي د خلغ په معنی کي وی. (لأن أحد المال من ترك البهضم علم) او د ښځې په حق کي به د جگړې ختمول او د قسم فدیة وی. بیا

به صلح کسبه د عقد مدایت به وجه د واقع شوی خبر حکم

(وَكُلُّ شَيْءٍ وَقَعَ عَلَيْهِ الصَّلَاحُ هَفْهَ شَيْءٍ جِي به هغې صلح واقع شی. وَهُوَ مُسْتَحَقٌّ بِعَقْدِ الْمُدَايَنَةِ اَوْ هَفْه د عقد مدایت به وجه واجب وی. لَمْ يُحْمَلْ عَلَى الْمَعَاوَضَةِ نو هغه به معاوضه باندې نشی محمول کولې. وَأَلْفًا مُؤَجَّلَةً عَلَى أَنَّهُ اسْتَوْفَى بَعْضَ حَقِّهِ بَلْكَه په دې به محمول کولې شی. چه مدعی خپل څه حق واخستلو. وَأَسْقَطَ بَاقِيَهُ اَوْ باقی نی ساقط کړو.

تصريح دا ددې باب قاعده کلیه ده. چه په کوم شئ باندې صلح واقع شی. او هغه د عقد مدایت (مثلاً په قرض د خرڅولو، یا د قرض ورکولو) په سبب سره واجب وی. نو دا صلح به په هغې باندې محمول کولې شی. چه مدعی خپل څه حق وصول کړو. او څه نی ساقط کړلو. په معاوضه به نشی محمول کولې. چه د عوضینو په کسی زیاتی سره سود لازم نشی. په دې قاعده باندې صاحب د نتایج دا اعتراض کړې دې. چه ددې قاعدې کلیت د (لم یحمل علی المعاضه) به لحاظ سره خو منلې شوې ده. خود (وإنما یحمل علی أنه) به لحاظ سره نه منلې کیږی. ځکه چې په کوم شئ باندې صلح واقع شی. او هغه د عقد مدایت به سبب سره واجب وی. که هغه په قدر، وصف کي د مدعی د حق مثل وی. لکه مثلاً د یوکس په ذمه زر کره درهم وی. او هغه په زر کره درهمو باندې صلح او کړی. نو دا به د عین حق په استیفاء باندې محمول کولې شی. چه په دې باندې د هیڅ شئ اسقاط نشته. په بدائع او تخفه وغیره دیرو معتبرو کتابونو کي ددې تصريح موجود ده. په دې وجه وقایه کي داسې ونیلی دی. (وصلح علی بعض من جنس ماله علیه أخذ لبعض حقه وحط لباثیه لامعاوضه) خو ددې جواب ډیر آسان دې. او هغه داچه دلته کي گفتگو په معتاد طریقه باندې ده. او عادت دادي. چه صلح په عامه توگه (عام طور) باندې مدعا نه په اصل باندې کیږی. ددې په مثلاً باندې نه کیږی. ځکه چې مثل حق باندې صلح کولو کي هیڅ فائده نشته.

تنبیه صاحب د نهایه پیژنی فرمائی. چه په ذکر شوې قاعده کي د مستحق بعقد المداینه نه روسته ده) ولا یمكن حمل علی بیع الصرف) قید اضافه کول هم پکار ده. ځکه که صلح په بیع صرف باندې محمول کړې شی. نو معاوضه به وی. او که هم ددې جنس څنې وی. کوم چې د عقد مدایت به سبب سره واجب دې. نو کتلې به شی. که هغه مؤجل وی. نو صلح به باطل وی. گنی باطل به نه وی. خو صاحب دنتایج فرمائی. چه ده ته هیڅ اړتیا نشته. ځکه چې ذکر شوې قول (وهو مستحق بعقد المداینه) هغه خارجوی. د کوم چې په بیع صرف باندې محمول کول ممکن وی. ځکه چې د اهل شرع په نیز چې د کوم په بیع صرف باندې محمول کول ممکن دی. هغه مستحق بعقد مداینه څنې نه دې. او کوم چې مستحق بعقد مداینه دې. هغه د هغې څنې نه دې. کوم چې په بیع صرف باندې محمول کول ممکن وی.

د خپل حق نه د کم په عوض باندې د صلح کولو حکم

گَمَنَ کَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ أَلْفٌ دَرَهْمٍ جِيسَا دَلْکَه چې د یوکس په بل باندې زر کره درهم دی. فَصَالَهُ عَلَى خُمَيْسَاءَ زَيْوْف، هغه په پنځه سوه کوټه باندې صلح او کړله. جَاَزَتْو جَاَزَتْو ده. (وَلَوْ صَالَ عَلَى أَلْفٍ مُؤَجَّلَةٍ كَلْه صلح نی او کړله. په زر) درهمو متعین مودې پورې جَاَزَتْو جَاَزَتْو ده. وَصَارَ کَانَهُ اِبْرَاءَ عَنْ بَعْضِ حَقِّهِ اَوْدَا داسې شوه لکه چه دخپل بعضی حق نه بری شو وَكَأَنَّهُ أَجَلَ نَفْسِ الْحَقِّ) (کوبا

هغه نفس حق مؤخر کرو.

توضیح: د مذکورہ قاعدې په لحاظ سره که یوکس د زر درهمو د اړخه په پنځه سوه درهمو باندې صلح او کړله. یا د زر کره درهمو د اړخه نې پنځه سوه کوټه درهمو باندې صلح او کړله. یا زر درهم غیر میعادۍ وو. او په زر میعادۍ باندې نې صلح او کړله. نو صلح جائز ده. **دلیل:** وجه داده، چه د عاقل بالغ تصرف چې خومره پورې ممکن وی. صحیح کول ضروری دی. او دلته د معاوضې په طور باندې ددې تصحیح ممکن نه ده. ځکه چې سود لازمیری. نو دا به اسقاط ګرځولې شی. گویا ده په رومبی صورت کې بعض حق یعنی پنځه سوه درهم ساقط کړل. او په دوئم صورت کې فوری طور واجبیدل ساقط شو. یعنی نفس حق نې مؤخر کړو. ګنی د را هم ددې د مثل په عوض قرض خرڅول لازمیری. چه دا جائز نه دی.

(وَلَوْ صَاحَقَهُ عَلَى ذَنَابِهِ أَلْفٌ مِّمَّا يَرَىٰ أَنَّهُ يَكْفِيهِ لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نَاصِحًا أَوْ هَفَاً) نو جائز نه ده.

توضیح: که د غیر میعادۍ زر درهمو د اړخه په زر دینار میعادۍ باندې صلح او کړله. نو دا جائز نه ده. **دلیل:** ځکه چې د عقد مداینه په سبب سره دنانیر واجب نه دی. نو جلتي د حق په تاخیر باندې نشی محمول کیدلې. معاوضه باندې به محمول کولې شی. او هرکله چې معاوضه وی. نو دا صلح به بیع صرف وی. او بیع صرف کې د را هم د دنانیرو په عوض کې قرض خرڅول جائز نه دی.

(وَلَوْ كَانَتْ لَهُ أَلْفٌ مِّمَّا يَجَلُّ لَهُ دَرَاهِمٌ لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نَاصِحًا أَوْ هَفَاً) (درهم) میعادۍ وی. فَصَاحَقَهُ عَلَى غَنِيمَاتِهِ حَالَةً أَوْ هَفَاً فوری (نغد) په پنځه سوه باندې صلح او کړی. لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نو جائز نه ده.

توضیح: دغه شان که د زر میعادۍ درهمو د اړخه په پنځه سوه نغدو درهمو باندې صلح او کړله. نو دا هم صحیح نه ده.

دلیل: ځکه چې اجل یعنی میعاد د مدیون حق دی. نو نصف معجل د اجل عوض شو. او د اجل عوض اخستل حرام دی. ځکه چې د جوده (کره والی) پشان اجل هم یو وصف دی. نو لکه څنګه چې د جوده عوض اخستل جائز نه دی. دغه شان د اجل عوض اخستل به هم جائز نه وی.

(وَأَنْ كَانَ لَهُ أَلْفٌ دَرَاهِمٌ سَوَدٌ مِمَّا يَكْفِيهِ لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نَاصِحًا أَوْ هَفَاً) (درهم) میعادۍ وی. فَصَاحَقَهُ عَلَى غَنِيمَاتِهِ بَيْضًا أَوْ هَفَاً په پنځه سوه سپینو درهمو باندې صلح او کړی. لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نو جائز نه ده.

توضیح: که د زر تورو درهمو د اړخه په پنځه سوه سپینو درهمو باندې صلح او کړله. نو دا هم صحیح نه ده.

دلیل: ځکه چې د زر تورو درهمو معاوضه پنځه سوه درهم شو. سره د زیاتوالی د وصف نه. او په معاوضه د نقدینو کې د وصف اعتبار نه کیږي. نو سود لازم شو. او سود حرام دی.

د صلح د وکیل د حق بیان

(وَمَنْ وَكَّلَ رَجُلًا بِالصَّالِحِ عَنْهُ أَوْ جَاوَهُرٍ يَوْكُسُ دَرَاهِمًا لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ نَاصِحًا أَوْ هَفَاً) ده صلح او کړله. لَمْ يَكُنْ بِمُؤَخَّرٍ مَّا صَاحَقَهُ عَنْهُ نَاصِحًا أَوْ هَفَاً لازم به نه وی. وکیل باندې هغه مال په کوم نې چې صلح کړې ده. إِلَّا أَنْ يَفْتَمَهُهُ خَوْذًا چې وکیل د هغې ضمانت او کړی. وَالْمَالُ لَا يُزْمَلُ لَوُكَيْلٍ (او مال به دموکل په ذمه وی

تذریح یوسری بل څوک د خپل اړخه د صلح وکیل کړو. هغه صلح او کړله. نو په کوم مال چې صلح اوشوه. هغه به دوکیل په ذمه نه وی. بلکه دموکل په ذمه به وی. خوداچه وکیل ددې ضمانت اوکړي.

د فضولی د صلح کولو حکم او ددې بعضی صورتونه

فَإِنْ صَلَّاهُ عَنْهُ عَلَى شَيْءٍ يَغْيُرُ أَمْرَهُ يَكُونُ دَدُهُ د اړخه دده د حکم نه بغیر په یو څیز باندې صلح اوکړله. فَبُوعَلَى أَرْبَعَةٍ أَوْجِهٍ: نو دا په څلور قسمه ده. إِنَّ صَلَّاهُ بِمَالٍ که صلح نې اوکړله د مال په عوض، وَهَمْنَهُ او پخپله ضامن شو. ثُمَّ الصَّلَاحُ نو صلح پوره شوه.

تذریح یو فضولی سړی د بل د اړخه د هغه د حکم نه بغیر صلح اوکړله. نو ددې څلور صورتونه دي. ① فضولی د مال په بدله کې صلح اوکړله. اود بدل صلح پخپله ضامن شو. په دې صورت کې صلح پوره شوه **دلیله** ځکه چې مدعی علیه ته کوم شی حاصل دي. هغه براءت دي. اود براءت په حق کې مدعی علیه او اجنبی دواړه برابر دي. نو اجنبی سړي اصیل جوړیدلې شی. کله چې هغه ددې ضامن شی.

نظیره لکه مثلاً د ښځې د اړخه په خلع اخستلو کې یو فضولی که د خلع د مال ضمانت واخستلو. نو جائز دي. اودا ددې اجنبی مصالح د اړخه د مدعی علیه په حق کې تبرع او احسان وی. لکه مثلاً که هغه د مدعی علیه قرضه د احسان په طور اداکړي. نو جائز ده. خو که مذکوره صلح د مدعی علیه په حکم سره وی نو دې به د هغه په حق کې متبرع نه وی. بلکه د ضمانت باوجود به مال واپس اخلي.

(وَكَيْدُكَ لَوْ قَالَ صَلَّاهُ عَنْكَ عَلَى أَلْفٍ هَذِهِ دغه شان که فضولی اوونیل. چه ما پخپلو دې زر (درهم) أَوْ عَلَى عَيْدِي هَذَا یا په دې غلام باندې تا سره صلح اوکړله. صَحَّ الصَّلَاحُ نو صلح به صحیح وی. وَلَوْ مَتَّ تَلِيَهَا (الله) او په ده به هغه ته سپارل لازم وی.

تذریح د بدل صلح نسبت نې خپل مال اړخ ته اوکړو. مثلاً داسې نې اوونیل. چه ما تا سره په دې خپلو زر درهمو یا پخپل دې غلام باندې صلح اوکړله. په دې صورت کې به هم صلح صحیح وی. او په فضولی به دا زر درهم یا دا غلام سپارل لازم وی. **دلیله** ځکه چې هرکله هغه د صلح نسبت خپل ذاتی مال اړخ ته اوکړو. نو ددې د سپارلو التزام نې اوکړو. نو صلح صحیح شوه.

(وَكَيْدُكَ لَوْ قَالَ دغه شان که ده اوونیل. عَلَى أَلْفٍ چې ما په زر (درهم) باندې صلح اوکړله. وَسَلَّمَهَا (او زر) درهم) نې ده ته اوسپارل.

تذریح اوکه ده اوونیل چې ما په زر (درهم) باندې صلح اوکړه او زر درهمه نې اوسپارل. نو په دې صورت کې به هم صلح صحیح وی. **دلیله** ځکه چې د مدعی مقصود دا وو. چه ده ته عوض اورسېږي. او هغه ده ته اورسیدلو.

د فضولی د صلح پنځم صورت او ددې حکم

(وَلَوْ قَالَ صَلَّاهُ عَنْكَ عَلَى أَلْفٍ اوکه وې ونیل. چه ما په زر (درهم) باندې صلح اوکړله. وَلَمْ يَسْلَمْهَا (الله) هغه ته نې زر روپڼ ورنکړې. قَالَ لَقَدْ مَوْفُوفٌ نو عقد به موقوف وی. فَإِنْ أَجَازَهُ الْمُدْعَى عَلَيْهِ که مدعی علیه اجازت ورکړو. جَازَتْ جَازَتْ به وی. وَلَوْ مَتَّ أَلْفٌ او په ده به زر (درهم) لازم وی. وَإِنْ لَمْ يَجْزِزْهُ اوکه

اجازت نہی ورنکړو. بَطْلُ) نو باطل به وی.

توضیح: اوکه د بدل صلح ضامن شونه نهی خپل ذاتی مال اړخ ته نسبت اوکړو. نه نهی مدعی ته اوسپارلو. بلکه مطلق ساتلو سره نهی داسې اوونیل. چه ما په زر درهمو باندې صلح اوکړله. نو په دې صورت کي به صلح موقوف وی. که مدعی علیه دا جائز اوسانله. نو جائز به وی. گنی جائز به نه وی. **دلیل:** وجه داده. چه عقد کي اصل مدعی علیه دې. مطلب دادې. چه د جگړې ختمولو فائده هم ده ته حاصلېږي. خو خپل ذات اړخ ته نسبت کولو سره فضولی هم اصيل جوړېږي. او هرکله چې په موجوده صورت کي ده خپل اړخ ته نسبت اونکړو. نو هغه اصيل نشو. بلکه مطلوب یعنی د مدعی علیه د اړخه عقد کونکې شو. نو صلح به دهغه په اجازت باندې موقوف وی. بیا دا د بعض مشانخو په اختیار باندې دی. بعضو وئيلي دی. چه په قول مذکور باندې هم د... صالح علی الفی... په مرتبه کي دې. چه مصالح باندې به نافذ وی. توقف خو صرف په دې قول کي دې... صالح فلانا...
د نراحت په صورت کښې د اختي قرضي په اداولو کښې د صلح بیان

وَأَذَاكَانَ الدَّيْنُ بَيْنَ شَرِيكَينَ كُلَّهُ جُزْءٌ قَرْضُهُ دوه شریکانو وی. فَصَالَتَهُ أَحَدُهُمَا مِنْ تَصْيِيهِ عَلَى ثَوْبٍ او په دوی کي یوکس د خپلې برخې (حصی) د اړخه کپړه باندې صلح اوکړی. فَشَرِيكُهُ بِالْخِيَارِ نو دده شریک ته اختیار دې. إِنْ شَاءَ أَتَبِعَ الَّذِي عَلَيْهِ الدَّيْنُ بِنِصْفِهِ، که غواړی. هم ده پسې دې اولگی. په چا چې قرضه ده. د خپلې نیمې برخې (حصی) دپاره، وَإِنْ شَاءَ أَخَذَ نِصْفَ الثَّوْبِ او که غواړی. خپله نیمه کپړه دې واخلي. إِلَّا أَنْ يَضْمَنَ لَهُ شَرِيكُهُ رِغَمَ الدَّيْنِ (البته که ضامن وی دده لپاره دده شریکوال د څلورمې برخې (حصی) د قرض،

توضیح: قرضه دواړو شریکانو په مینځ کي مشترک ده. په دوی کي یو مشترک د خپلې برخې (حصی) د اړخه په یوه کپړې باندې صلح اوکړله. نو دوئم شریک ته به اختیار وی. که غواړی نیمه کپړه دې واخلي. اوکه غواړی. اصل مدیون نه دې خپله برخه طلب کړی. خو که شریک مصالح دده لپاره د څلورمې برخې (حصی) دین ضامن شی. نو بیا به د دوئم شریک په کپړه کي حق نه پاتې کیږي.

صاحب دنهایه او شیخ اتقانی وئيلي دی. چه دا د... شریکه بالخیار، نه استثناء ده. صاحب د عنایه رحمته هم پخپل قول (فانه لا یخیر لشریکه ل اتمام الغرم) سره دې اړخ ته اشاره کړي ده. او هم دې صاحب د کفایه رحمته احسن وئيلي دی. مطلب دادې. چه غیر مصالح شریک ته مذکور اختیار دې. خودا چې دده شریک د څلورمې برخې (حصی) د دین ضامن شی. چه په دې صورت کي به ده ته اختیار نه وی. خود کافی د تقریر اود صاحب د کفایه رحمته ښکاره صراحت دادې. چه دا د (إِنْ شَاءَ أَحَدُهُمَا نِصْفَ الثَّوْبِ) نه استثناء ده. ځکه چې هرکله شریک دده لپاره د څلورمې برخې (حصی) د دین ضامن شو. نو اوس ده ته په نیمه کپړه کي د شرکت ولایت پاتې نشو. اودا هم ممکن ده. چه (إِنْ شَاءَ أَتَبِعَ الَّذِي عَلَيْهِ الدَّيْنُ بِنِصْفِهِ) نه استثناء وی. ځکه چې هرکله شریک هغه لپاره د نیم مقبوض ضامن شو. نو اوس ده ته د نیم دین واپس اخستلو ولایت پاتې نشو... بل پرچه پرېعه...
توضیح: علامه مرغینانی رحمته فرمائيلي دی. چه په دې باب کي قاعده داده. چه کومه قرضه په دوه شریکانو کي مشترک وی. او په دوی کي یو شریک څه برخه وصول کړي. نو دوئم شریک ته اختیار وی. که غواړی. هغه دې وصول شوې برخه کي شریک شی. اوکه غواړی. اصل مدیون نه د خپلې برخې (حصی)

مطالبه او کړی په وصول شوې برخه کې د شریکیدلو اختیار ځکه دی چې ده په وصولولو کې زیاتوالې واخستلو. په دې معنی کې نغدو ته په قرضو باندې یو قسم زیاتوالې دي. ځکه چې د قرض مالیت آخر کار د وصولولو په لحاظ سره دی. نو کوم شریکوال چې اوسه پورې نه دی وصول کړی. د هغه په برخه کې گویا مالیت نشته. او وصول کړی بالفعل د هغه مالیت حاصل کړي. نو د شرکت باوجود هغه زیات حاصل کړو. او دا زیاتوالې چونکه اصل حق اړخ ته راجع دي. نو داسې شوه. لکه چې مشترکه وینځې نه بېجې یا مشترک ونې نه میوې پیدا شي. چې په دې کې هر شریکوال د مشارکت حق لري.

(وَلَوْ اسْتَوْفَى نِصْفَ نَصِيْبِهِ مِنَ الدَّيْنِ كَهَ پَه دې كې يوكس خپله نيمه قرضه وصول كړله. گان لَشْرِيكِهِ اَنْ يَشَارِكَهُ فِيمَا قَبِضَ) نو دده شريك مقبوض كې شريك كيده شي. (لَمْ يَرْجِعَا عَلَى الْغَرِيْبِ بِالْبَاقِي) بيا دواړه شريكان باقى قرض مقروض نه وصول كړي.

تفريح او كه يو شريك خپله برخه د دين وصول كړله. نو دوئم كس به په دې وصول شرى دين كې شريك وي. او د باقى دين مطالبه به دواړه په يو ځانې مديون نه كوي.

دليله ځكه چې هر كله مقبوضه مقدار كې دوى دواړه شريك شو. نو باقى مانده دين به خامخا د دواړو په شركت باندې پاتې وي.

د يو شريكوال د دين په بدله كې د سامان اخستلو حكم

(وَلَوْ اشْتَرَى أَحَدُهُمَا بِنَصِيْبِهِ مِنَ الدَّيْنِ سِلْعَةً وَ اخستلو په دوى كې يوكس پخپلې برخې (حصې) دين سره څه سامان. گان لَشْرِيكِهِ اَنْ يَضْمَنَهُ رَيْعَ الدَّيْنِ) نو دده شريكوال دده نه د څلورمې برخې (حصې) تاوان اخستلې شي.

تفريح كه يو شريكوال دخپلې برخې (حصې) دين په عوض مديون نه څه شى واخستلو. نو دوئم شريكوال كه غواړي. هغه نه دي د څلورمې برخې (حصې) دين تاوان واخلي. كله چې دوى دواړه برابر شريكان وي. او كه غواړي. اصل مديون نه دي مطالبه او كړي. لكه څنگه چې روسته راروان دي.

دليله د څلورمې برخې (حصې) دين تاوان خو ځكه اخستلې شي. چې اخستونكې شريكوال خو پخپل حق باندې د مقاصه په وجه پوره طور باندې قابض شو. يعنې هر كله چې ده د نصف دين برابر قيمت شى واخستلو. نو ددې د نرخ نيمې قرض سره بدله اوشوه. ځكه چې د بيع مدار په پوره نرخ لگولو باندې دي.

د مال سلم په دوه شريكانو كې د يوكس پخپلې حصې سره د صلح كولو حكم

(وَإِذَا كَانَ السَّلْمُ بَيْنَ شَرِيكَيْنِ كَه د سلم مال دوه شريكانو كې مشترك وي. فَصَالَحَ أَحَدُهُمَا مِائَةَ نَصِيْبِهِ عَلَى رَأْسِ الْمَالِ او يو شريك پخپلې برخې (حصې) راس المال باندې صلح او كړله. لَمْ يَجْزِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا. نو دا جائز نه ده. د طرفينو بېخ په نيز.

تفريح دوه سرو يو ځانې يو كر غنمو كې عقد سلم او كړو. او سل درهم راس المال مقرر شو. او هريو د خپلې خپلې برخې (حصې) پنځوس پنځوس درهم وركړل. ددې نه روسته يو رب السلم د خپل نصف كر غنمو په بدله كې پنځوس درهمو باندې مسلم اليه سره صلح او كړله. او هغه درهم نې واخستل. يعنې راس المال نه نې خپله برخه واخستله، او سلم نې پريښولو. نو د طرفينو بېخ په نيز دا صلح جائز نه ده.

بد اخلاکه وه. حضرت عبدالرحمن هغی ته دوه طلاگونه ورکړی وو. اودا په عدت کي وه. کله چې حضرت عبدالرحمن عليه السلام بیمار شو. نو دریم طلاق نې ورکړو. او ددې د عدت تیریدلو نه روسته د هغوی انتقال و. وفات او شو. خو حضرت عثمان رضي الله عنه دا فرار او ګرځولو او میراث نې ورکړو. دا هم ممکن ده. چه انتقال ددوی په عدت کي واقع شوې وی. اود حضرت عثمان رضي الله عنه د قضاء فیصله د عدت نه روسته وی. ځکه چې روایت کي دا الفاظ دی. (فلما مرض عبدالرحمن طلقها الثالثة فورثها عثمان رضي الله عنه منه بعد التقام العدة) ددې مطلب دادې. چه د میراث حکم نې د عدت تیریدلو نه روسته ورکړې وو. اگرچه د حضرت عبدالرحمن رضي الله عنه انتقال ددوی په عدت کي شوې وو.

ددې نه معلومه شوه. چه د حضرت عبدالرحمن څلور بیبیانې دی. اود بیبیانو حق اتمه برخه وی. کومه چې ټولې بیبیانې برابر تقسیمه وی. نو هرکله چې تماضر د اتمې څلورمه او موندله. نو معلومه شوه. چه بیبیانې څلور وې. لکه د ابن سعد په ذکر شوی روایت کي ددې تصریح هم موجود ده. ،،، وتړک ثلاث نسوة،،، وارد دې. او په یو روایت کي د څلورمې بنځې برخه یو لاکه ذکر شوې ده. الفاظ دادې. (فأخبرت بساتة ألف ومی احدى الأربع) په دې کي تطبیق داسې ممکن دې. چه د تماضر سره څلور دی. او د تماضر په اوبنکلو سره په ترکه کي چې دچا شرکت پاتې شو. هغوی هم درې وې.

د سرو زرو او سپینو زرو په ترکه کښې د ابرارې حکم

فَإِنْ كَانَتْ التَّرَكَةُ ذَهَبًا أَوْ فِضَّةً أَوْ كَةً تَرَكَه سَبِينَ زَرٍ وَی. فَأَعْطُوهُ ذَهَبًا أَوْ هِغْوًی سره زر ورکړی. أَوْ ذَهَبًا یا سره زر وی. فَأَعْطُوهُ فِضَّةً أَوْ هِغْوًی سَبِينَ زَرٍ ورکړی. بیا هم دغه حکم دې. چه عوض کم وی. او که زیات وی. واره جانز دی.

توضیح: که د مړي په ترکه کي سپین زر وی. او وارثان ددې په عوض کي سره زر ورکړی. یا په ترکه کي سره زر وی. او دوی په عوض کي سپین زر ورکړی. بیا هم دغه حکم دې. چه عوض کم وی. او که زیات وی. واره جانز دی.

دلیل: ځکه چې دا یو جنس ددې د خلاف جنس په عوض څرخول دی. نو په دې کي به برابر معتبر نه وی.

(وَإِنْ كَانَتْ التَّرَكَةُ ذَهَبًا وَفِضَّةً أَوْ كَةً تَرَكَه سره زر او سپین زر وی. وَعَیْرُ ذَلِكَ أَوْ ددې نه علاوه هم وی. فَمَّا لَمْ يَكُنْ عَلَى ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ أَوْ هِغْوًی صرف سپین زر یا سره زر باندې صلح او کړی. فَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ مَا أَعْطُوهُ أَكْثَرًا مِنْ نَصِيبِهِ مِنْ ذَلِكَ الْجَنَسِ نو ددوی ورکړې شوې مال زیات کیدل ضروری دی. دده د هغه برخې (حصې) نه کوم چې ددې جنس ځنې دې. حَتَّى يَكُونَ نَصِيبُهُ بِمِثْلِهِ چې دده برخه د هغې برابره شی. وَالزَّيَادَةُ بِمَقْوَمٍ بَقِيَّةِ الْمِيرَاثِ او زیاتی مقدار د هغه حق په مقابل کي شی. کوم چې په باقی میراث کي دې.

توضیح: او که په ترکه کي سره زر، سپین زرو اسباب دواړه وی. او وارثان مذکور و. وارث ته صرف سره زر یا سپین زر ورکړی. او خارج نې کړی. نو دا تخارج به صحیح نه وی. ترکومه پورې چې هغه سپین یا سره زر کوم چې وارث ته ورکړې شوې دی. د هغه مقدار نه زیات نه وی. کوم چې وارث ته ددې جنس برخې (حصې) نه رسیدونکې دی. مثلاً مذکور و. وارث ته میراث نه لس درهمه او څه اسباب رسېږي. نو دا تخارج صحت لپاره ضروری ده. چه د لس درهمو نه په زیات باندې صلح اوشی. چه لس درهمه د لس درهمو په عوض کي شی. او زیاتی درهم د اسبابو په عوض کي شی.

دليله > اوکه داسې اونسی نو سود په لازم شی ځکه که عوض دده د برخې (حصې) نه کم وی. اوکه ددې برابر وی ځکه چې دواړو صورتونو کې د معاوضې په طور جائز کول مشکل دی. ځکه چې سود لازمېږي.

سوال > دا څه ضروري ده. چه معامله د معاوضې په طريقه وی. دا هم کيدې شی. چه د براءت طريقې سره وی. گویا هغه د باقی نه بری کړو؟

جواب > د براءت طريقې سره جائز نشي گړخولې کيدې. ځکه چې ترکه مال عين دي. اود اعيانو نه بری کول باطل دی. ځکه چې د اسقاط عمل په ديونو کې کيږي. اعيانو کې نه کيږي. په ذخيره او شرح هدايه کې هم داسې ذکر دی.

د مړي نه روسته د هغه په مال څښې په څومو صورتونو څښې صلح جائز ده؟

(وَإِذَا كَانَ الثَّرَكَةُ دَيْنًا عَلَى النَّاسِ كَهَ تَرَكَهَ كِي دِينَ وَی خَلَقُو بَانَدِي فَأَذْخَلُوهُ فِي الصَّلْحِ اَو دوی یوکس په صلح کې داخل کړی. عَلَى أَنْ يُخْرِجُوا الْمَصَالِيحَ عَنْهُ بِدې شرط چې صلح کونکې به خارجوی د دين نه. وَيَكُونُ الدَّيْنُ لَهُمَا واره د دين به ددوی وی. قَالَ الصَّلْحُ بَاطِلٌ) نو دا صلح باطل ده.

تفريح > که د مړي په ترکه کې خلقو باندې څه قرضونه دي. او دده وارثان یو وارث په دې شرط باندې خارج کړي. چه ديون به باقی وارثانو لپاره وی. نو دا تخارج صحيح نه دي.

دليله > ځکه چې هرکله خارج وارث ديون باقی وارث لپاره پريخودل نو لکه چې ده باقی وارثان د خپلې برخې (حصې) ديونو مالک جوړ کړو. حالانکه د مديون نه علاوه بل څوک د دين مالک جوړول باطل دی.

(فَإِنْ شَرَطُوا أَنْ يُبْرَأَ الْغَرَامَةُ اَو که دا شرط شي اوکړو. چه صلح کونکې قرضداران د خپلې برخې (حصې) نه بری کړي. وَلَا يَزِيحُهُ عَنْهُمْ بِمَصَالِيحِ الْمَصَالِيحِ اَو دده د حصې لپاره هيڅ يو وارث قرضدارانو باندې رجوع نه کوي. قَالَ الصَّلْحُ جَائِزٌ) نو صلح جائز ده.

تفريح > اوکه وارثان ددې خبرې شرط اوکړي. چه مصالح د خپلې برخې (حصې) دين نه قرضداران بری الذم کړي. او د ترکې اعيان نه په مال باندې صلح اوکړي. نو صحيح به وي.

دليله > ځکه چې په دې ابراء کې د دين مالک هم هغه کس جوړ کړي شوي دي. په چاچه دين دي. او دا صحيح ده. نو دده د برخې (حصې) په اندازه به مديون نه دين ساقطېږي.

کتاب السببه

ترجمه > (دا) کتاب د هبه (په بيان کې) دي.

تفريح > په صلح کښې که ضرورت پېښ شي نو مدد کولې شی دغه شان هبه هم يو قسم مدد دي. دا وجه د ربط شوه د ماقبل سره

الهبه لغة > هبه اصل کې د ،، وهب يهب ،، (ض) مصدر دي. د اول نه واو حذف کړي شوې دي. او آخر کې هاء د تانيث زياته شوې ده. لکه د ،، وعد يعد ،، نه عدة دي. لغت کې هبه دې ته وائي. چه بل ته داسې شي ورکړي شی. کوم چې دده لپاره نافع وي. اوکه مال وي. اوکه غير مال وي. قال الله تعالى دَقَبْلُ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيَا لَمْ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى دَقَبْلُ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيَا لَمْ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى دَقَبْلُ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيَا لَمْ

او کله بنفسه وی. لکه (و هېڅکله حکام ابو عمرو) (قاموس) او کله من سره وی. لکه ،، و هېه منک ،، په ډيرو احاديثو سره دا استعمال ثابت دي. لکه چې وفاتو د نووي مؤيد کي دي.

الهبة شرعا > په شريعت کښي هېه چا ته يو خيز بطور تمليك بلا عوض ته وائي.

په تعريف گڼي د قيوداتو فوائد > په تمليك عين سره اباحت او عايت اووتلو اود بلاعوض قيد سره اجاره او بيع اووتله.خودا تعريف وصيت باندي صادقېږي.په دې وجه ابن کمال د تمليك حال قيد هم زيات کړي دي.

د واهب موهوب له او موهوبه تعريف > هېه کونکي ته واهب وائي.چاته چې هېه کړې شي. هغه ته موهوب له. او کوم شې چې هېه کړې شي. هغې ته موهوب او موهوبه وائي.د دې جمع مواهب ده.

الفرق بين الهبة والصدقة والهبة > هېه، صدقه، هديه، عطيه اگرچه واره قريب المعاني الفاظ دي. البته صدقه او هديه په دې معنى دواړه متفاير دي.چه کوم شې محتاج ته د تقرب الى الله په غرض ورکړي شي. هغې ته صدقه وائي. او يوخيز چا ته د هغه د تقرب او محبت په غرض ورکړي شي. هغې ته هديه وائي.په دې وجه حديث د ابو هريره رضي الله عنه کي راغلي دي. (هو عليها صدقة ولناهدية)

(الهبة تصير بالإنجاب والقبول) او صحيح کيږي.ايجاب او قبول

تصريح > کله چې د واهب د ارخه په ،،، و هبت ، نحتل ،، وغيره الفاظو سره ايجاب وي. اود موهوب له د ارخه قبول وي.نودا هېه منعقد کيږي.

دليله > ځکه هېه هم يو نسيم عقد دي.او عقد ايجاب او قبول سره منعقد کيږي.

وَتَبَيَّرُ الْقَبْضُ اَوْ بِه قبض کولو سره تماميږي.

او کله چې د موهوب له د ارخه مجلس کي قبضه ثابت شي.نو هېه مکمل کيږي.ځکه چې هېه کي موهوب له لپاره ملک ثابتيږي.اود ملک د ثبوت لپاره قبضه کيدل ضروري دي.ابراهيم نخعي ، سفيان ثوري . حسن بن صالح ، امام شافعي ، امام احمد ، او اکثر فقهاء او تابعين رضي الله عنهم د دې قائل دي. البته د امام احمد رضي الله عنه نه يو روايت دا هم دي.که هېه عين شې وي.نود قبضه نه بغير هم صحيح کيږي. البته په مکيل او موزون کي د قبضي نه بغير نه صحيح کيږي. (۱)

الفقه > ① دليل دا ارشاد دي. (لا تجوز الهبة حتى قبض) (۲) د دې نه مراد دادې.چه د هېه ملکيت نه ثابتيږي. ځکه چې د هېي نه جائز کيدل خود قبضي نه بغير ثابت دي.خودا حديث غريب دي.حافظ عبدالرزاق دا د ابراهيم نخعي رضي الله عنه قول نقل کړي دي.په دې سلسله کي غوره استدلال د عائشه رضي الله عنها حديث دي.چه د دې تخريج امام طحاوي رضي الله عنه په شرح آثار کي ، حافظ بيهقي په سنن کي او امام مالک رضي الله عنه په موطا کي کړي دي. (قالت أن أباهما كان نعلها جاد عشرين وسقاً من ماله بالعبادة فلما حضرته الوفاة قال والله يا بنيتي ما من الناس أحب إليّ منكم ولا أعزّ عليّ منكم ولا إن كنت نعلتك جاد عشرين

(۱) **مذهب مالک** - د امام مالک رضي الله عنه په نيز د ۵۰ ضي نه وړاندي ملک ثابتيږي. ابو ثور رضي الله عنه ، او په قول قديم کي امام شافعي ، او ابن ابی لیلی هم د دې قائل دي.

(۲) قال الزيلعي رحمته الله غريب ورواه عبدالرزاق من قول النخعي رضي الله عنه ورواه آخر الوصايا من مصنفه فقال اخبرنا ... عن ابراهيم قال لا تجوز الهبة حتى قبض والصدقة تجوز قبل ان قبض (نصب الرأية ۲۹۹/۴) -

سَقَالُو كُنْتَ جَدَّيْتَهُ وَاحْتَرَبْتَهُ كَانَ لَكَ وَإِنَّمَا هُوَ الْيَوْمَ مَالٌ وَارِثٌ وَإِنَّمَا هُوَ أَمْوَالُكَ وَأَعْتَاكَ فَاتَّسَبَّوْهُ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ... حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی: چہ حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د غام مقام کی خیل باغ نہ دی تہ کجورو وُئِی ہبہ کرے وی، چہ پے دی کی شل و سقہ کجوری راوتلی، کلہ چہ ددوی د وفات وخت رانیز دی شو، نو ددوی او فرمائیل، لوری ا ہیغ خوک نشته، چہ د هغه مالدارہ پاتی کیدل ماته د خان نہ روستہ خویش وی، ستا نہ زیات، اونه د یوکس غریب پاتی کیدل ماته د خان نہ روستہ ناخویشہ دی، ستا نہ زیات، ما تا تہ د شل و سقہ کجورو وُئِی ہبہ کرے وی، کہ تا دهغی نہ کجوری کتہ کرے وی، او پے هغی دی قبضہ کرے وی، نو هغه ستا مال جوریدلو، اوس خو هغه وارہ د وارثانو مال دی، او هغه وارثان ستا دوه رونہ او دوه خویندی دی، نو هغه د اللہ د کتاب موافق ویش کری،.

⑥ د قبضی د شرط کیدلو عقلی دلیل دی، چہ ہبہ خو یوہ د احسان معاملہ ده، اوس کہ د قبضی نہ وړاندی موهوب لہ لپارہ ملک ثابت کرے شی، نو واهب باندی بہ لازم وی، چہ هغه فوراً موهوب شی ده تہ اوسپاری، حالانکہ هغه ددی التزام نہ دی کرے، نو واهب باندی یوہ داسی خبرہ لازم کرے شوہ، دکوم چہ هغه التزام نہ دی کرے، اودا موضوع د تبرعاتو خلاف ده، (پہ خلاف د معاوضاتی بہ کافی او بعض شروحاتو کی ہم دغه شان ذکر دی.

پہ مجلس کچی د واهب د اجازت نہ بغیر د موهوب لہ د قبضہ کولو حکم

فَإِنْ قَبِضَ الْمَوْهُوبُ لَهُ فِي الْمَجْلِسِ بِغَيْرِ إِذْنِ الْوَاهِبِ نَوَكْهَ قَبِضَهُ كَرُو. موهوب لہ بہ مجلس کی، د واهب د اجازت نہ بغیر، (جَاز) نو جائز دی. وَإِنْ قَبِضَ بَعْدَ الْإِذْنِ أَوْ كَدَا كِيدَلُو نہ روستہ نی قبضہ کرو. كَمْ تَعْمُرُ نو نہ صحیح کیبری الْأَنْ يَأْذَنَ لَهُ الْوَاهِبُ فِي الْقَبْضِ خودا چہ اجازت ورکری وی، ده تہ واهب د قبضہ کولو،

تسویح> کہ موهوب لہ د مالک د حکم تہ بغیر پے مال موهوب باندی ہم پے دی مجلس کی قبضہ اوکرلہ، پے کوم کی چہ د هبہ عقد اوشو، نو د استحساناً جائز دی، اوکه د هبی د مجلس نہ دجدا کیدلو نہ روستہ نی قبضہ اوکرلہ، نو جائز نہ دی، خو هغه وخت کلہ چہ واهب ده تہ اجازت ورکری. (۱)
مللہ> دلیل دادی، چہ لکه څنگه بیع کی قبول وی، دغه شان هبہ کی قبضہ وی، پے دی حیثیت چہ دهیہ حکم یعنی د ملک ثبوت قبضہ باندی موقوف ده، حالانکہ د هبی نہ د واهب مقصد هم دادی، چہ د موهوب لہ ملکیت ثابت کری، نو د واهب د ارخه ایجاب کیدل، گویا قبضہ باندی مسلط کول شو، چہ ددی مقصد حاصل شی... نکان اذنا دلالة..

پہ کومو الفاظو سره هبہ منعقد کیږي؟

(وَنَقْبِذُ أَلَيْسَ يَقُولُهُ وَهَبْتُ وَتَحَلَّتْ وَأَعْطَيْتُ) او هبہ پے دی وئیلو سره منعقد کیږي، چہ ما هبہ کرو، درکړو، عطا، کرو..

تسویح> پد کومو الفاظو چہ هبہ منعقد کیږي، هغه دا دی...، وهبتُ، نحلْتُ، اعطيتُ،.

۱، **مذهب الشافعي:-** امام شافعی رحمته الله فرمائی چہ د قیاس تقاضا داده، چہ دواړو صورتونو کی جائز نه وی، یعنی د واهب د اجازت نہ بغیر چہ کومه قبضہ ده کرې ده، که هغه پے مجلس د عقد کی وی، یاد مجلس نه د جدا کیدلو نه روسته وی، پد دواړو صورتونو کی جائز کیدل پکار نه دی.

هَلَالَهُ ① قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (أَكُلْ أَوْلَادَكَ تَحُلْتَ بِفُلِّ هَذَا) (۱) نَبِي كَرِيم ﷺ ارشاد اوفرمانیلو، آیا تا هر اولاد ته ددې مثل ورکړې دې،،

② دویم دلیل دا دې چې په دې کې رومې لفظ یعنی ،، وهب،، د هبه په معنی کې صریح دې او دویم لفظ یعنی ،، نحل،، په معنی کې مجازاً استعمالیږي. لکه چې د نبي کریم ﷺ ارشاد دې. (اکل اولادک نحل،)

وَأَطْعَمْتُكَ هَذَا الطَّعَامَ او اوخوړلو ما په تا باندې دا خوراک،

توضیح: په لفظ د (أَطْعَمْتُكَ هَذَا الطَّعَامَ) سره د هبې د انعقاد وجه داده. چه د لفظ ،، اطعام،، نسبت کله داسې شې اړخ ته وی. کوم چې پخپله خوړلې کېږي. لکه غله، غنم، کجورې، دودۍ وغیره، نو په دې سره دعین شې تمليک مراد وی. نو مطلب دا شو. چه ما ته ددې شې مالک کړې. او دې ته هبه وانی.

وَجَعَلْتُ هَذَا الثَّوبَ لَكَ او دا کپړه ما هم ستا کړله،

توضیح: په دې عبارت کېنې لفظ لام دپاره د تمليک دې. یعنی ما دا جامه ستا تمليک او ګرځولو او ته مې د دې مالک جوړ کړې. نو هبه ثابته شوه. ځکه چې د تمليک مختلف اسباب دی یو په کېنې هبه هم ده.

وَأَعْمَرْتُكَ هَذَا الشَّيْءَ او د واره عمر لپاره دا شې ما تاته درکړو.

توضیح: دریم لفظ یعنی (أَعْمَرْتُكَ هَذَا الشَّيْءَ) ونیلو سره هم هبه منعقد کېږي.

دلیل: د نبي کریم ﷺ ارشاد دې. {فَمَنْ أَعْمَرَ عُمَرَىٰ فَبِئْسَ الْمَعْمَرُ لَهُ وَلَوْ رَتَّبَهُ مِنْ بَعْدِهِ} (۲) د دې حدیث ته ثابته شوه چې کله دا عمری معمر لپاره او ګرځولې شوه. نو د د ملکیت دپاره شو. او هغه نې مالک کړو. او هم دا هبه ده.

وَحَمَلْتُكَ عَلَىٰ هَذِهِ الدَّابَّةِ او ته مې په دې سوارلۍ باندې سوړ کړې. إِذَا تَوَى بِالْحَمَلِ الْهَيْمَةَ (کله نې چې نیت کړې وی. پوه سوړولو سره د هبه کولو،

توضیح: څلورم لفظ یعنی حمل (سوړولو) سره هم هبه منعقد کېږي

دلیل: د دې چه د حمل د لفظ حقیقی او لغوی معنی ارتکاب یعنی سوړول دی. نویه دې معنی به دا عاریت وی. خو په دې کې د هبه هم احتمال دې. لکه چې ونیلی شی. (حمل الأمهر فلاناً علی فرس) او ددې نه مراد داوی. چه امیر فلانې د اس مالک کړو. نو کله نې چې دهې نیت او کړو. نو هم په دې معنی به محمول کولې شی.

په شکوک هذا النوب، سره د هبې حکم د هبه مشاع بحث

(وَلَا يَحْزُوا هَيْبَةً فِي الْقِسْمِ او جائز نه ده. هبه په قابل ویش خیزونو کې. [لَا حَزْرَةَ مَقْسُومَةً] خودا چې د حقوقو نه

(۱) من حديث نعمان بن بشير أخرجه البخاري في الهبة باب ۱۲ ومسلم في الهبات رقم ۹ والترمذي في الأحكام باب ۳۰ والنسائي في النحل باب ۱ وابن ماجه في الهبة باب ۱ ومالك في الأفضية رقم ۳۹ وأحمد في المسند (۲۶۸۸۴)
(۲) من حديث جابر أخرجه مسلم في الهبات رقم ۲۱ وأبو داود في البوع باب ۸۶ والترمذي في الأحكام باب ۱۵ والنسائي في العمري باب ۳ وابن ماجه في الهبات ۳ ومالك في الأفضية رقم ۴۳ وأحمد في المسند (۳۶۰، ۱۳).

فارغ او ویش شوي وی. وَهَبَةُ الْمَشَاعِرِ فِي الْأَيْقُمِ جَائِزَةٌ) اود غیر ویش شوی هبه په هغه کي کوم چې نشي تقسیمیدلې، جائز ده.

تغذیه» په دې قول کي د هبه مشاع بیان دې، چه دا یو اهم (او ضروري) بحث دې، چه دا جائز ده او که نه ده؟ د بحث د تشریح نه وړاندې یو څو شيان ذهن کي کینول پکار دی.

① اول داچه د (ما یقسم او ما لا یقسم) نه څه مراد دی؟ نو پوهیدل پکار دی. ^(۱) چې هر هغه شی چې د هغې لپاره تبعیض (تکړې، ټکړې کول) مضر وی، او د هغې په مالیت کي نقصان اچوی، هر داسې څیز،، ما لا یقسم،، دې، لکه دراهم او دنانیر، او کوم چې ددې نه علاوه دی، هغه،، ما یقسم،، دی. ^(۲) بعضو په دې کي داسې فرق کړې دې، چه کوم شيان د ویش نه روسته بالکل قابل انتفاع پاتې نشی، لکه یو غلام، یا یو څاروی، یا کومه انتفاع چې د ویش نه وړاندې کیدې شوه، هغه فوت شی، لکه وړوکې کور، وړوکې حمام، او د اوبو چرنده وغیره، نو داسې شيان،، ما لا یقسم،، دی، او ددې نه علاوه،، ما یقسم،، دی. ^(۳) د فرق دریمه وجه داده، چه هر داسې شی کوم چې په دوو کي مشترک وی، او په دوی کي یو کس ویش غواړی، دویم نه غواړی، او قاضی د ویش نه غوښتونکې په ویش باندې مجبوره نکړی، هر داسې څیز،، ما لا یقسم،، دې، او ددې نه ما سوا،، ما یقسم،، دی.

② دویمه دا چې په قابل ویش څیزونو کي د هبه مشاع (غیر مقسوم) د عدم جواز مطلب دادې، چه ملک نه ثابتېږي، دا مطلب نه دې، چه هبه باطلېږي، نو په قابل ویش څیزونو کي د مشاع عقد هبه به جائز وی، خو ملکیت به هغه وخت ثابتېږي. کله چې ویش او کړی، او جدا نې کړی، اودا محوز (ویش شوي) وی، یعنی دې سره د واهب هېڅ تعلق پاتې نشی.

③ دریم داچه د شیوع اعتبار د هېې په وخت دې، د عقد په وخت نه دې، تردې که د مشاع هبه نې اوکړله، بیا نې ویش سره جدا کړو، او وې سپارلو، یا نې نیم کور هبه کړو، اود سپارلو نه وړاندې نې باقی نیم هم هبه کړو، او وې سپارلو، نو هبه به جائز وی.

④ څلورم دا چې هبه کي چونکه قبضه منصوص ده، په دې وجه به د قبضې د کمال په طریقه کیدل شرط وی، لکه په لمونځ کي استقبال د قبلي چونکه په نص سره مشروط دې، ځکه کامل استقبال ضروري دې، تردې چې صرف د حطیم استقبال به کافی نه وی، هر کله چې دا خبرې په ذهن کي کیناستلې، نو اوس مخکنی متن ته اوگورئ. ^(۴)

المراد من محوزة» په دې کي،، محوزة نه مراد دادې، چه د واهب د ملک او ده حقوق نه فارغ وی، ددې قید په ذریعه په وټه باندې لگیدلې میوې د وټې نه بغیر، د گډو په شا باندې وړی، او په زمکه باندې ولاړ فصل د زمکې نه بغیر هبه کولو نه احتراز اوشو، ځکه چې د صورتونو کي موهوب شی محوز (مقسوم) یعنی په کمال طریقه مقبوض نه دې، ځکه چې دا خود واهب ملک سره متصل دې، اود،، مقسومة،، قید سره د مشاع نه احتراز دې، که په وټه کي لگیدلو میوو باندې نې قبضه اوکړله، او هغه د موهوب له او او دده د غیر (بل کس) په مینځ کي مشترک وی، نو هبه به جائز نه وی، نود عبارت مطلب دا شو، چه په کومو څیزونو کي د تقسیمیدلو صلاحیت دې، او واهب داسې شی هبه کول او غواړی، نو که هغه محوز وی، یعنی د واهب د ملک اود هغه د حقوق نه فارغ وی، او ویش شوي وی، نود

^۱، مذهب الشافعي، - امام شافعی، امام مالک او امام احمد رحمهم الله فرماني، چه موهوب شی، که قابل ویش وی، او که نا قابل ویش وی، په دواړو صورتونو کي هبه مشاع جائز ده.

هغه ېه صحيح ده. او که محوز او ویش شوي نه وي. نو هېه به صحيح نه وي. او کوم شيان چې قابل ویش نه وي. يعنی د تقسيمولو نه روسته د انتفاع قابل پاتې نشي. نو په داسې څيزونو کي هېه مشاع يعنی هېه غير مقسوم جائز ده.

د لاله ۱ دليل دادې. چه ذکر شوي اثر (لا تجوز الهبة حتى تقبل) او حديث د عائشه رضي الله عنها (کوم چې په تېرو شوو صفحاتو کي تېر شوی کي قبضه منصوص عليه ده. نو کامله قبضه به شرط وي. او په مشاع او غير مقسوم شئ کي د کمال قبضه صلاحيت نشته. خو په دې طريقه چې ددې سره دوئم شئ ملاز کړي شي. (لان الثابت من وجه دون وجه لا يكون ثابتاً مطلقاً وبدون الإطلاق يابىثت الکمال) حالانکه هغه دوئم شئ موهوب نه دي. نو په قابل ویش څيزونو کي به مشاع هېه جائز نه وي.

دويم دليل دادې. چه عقد هېه تبرع او خالص احسان وي. اوس که د غير مقسوم هېه جائز او اگر خولي شي. اودا اوونيلی شي. چه د موهوب له ملکيت ثابت شو. نو ښکاره ده. چه واهب لپاره به دا شئ تقسيمولې شي. او ورکولې به شي. نو د موهوب له ملکيت تجويز کولو سره د واهب په ذمه يو زياتی شئ يعنی د تقسيمولو خرجه لازم شوه. دکوم چې ده التزام نه وو کړي. دده مقصد خو صرف احسان کول وو.

د غير مقسوم هېي د هېي حکم

(وَمَنْ وَهَبَ شَيْئاً مَّشَاعاً كَهَ يَوْكُسُ يَوْ غَيْرَ مَقْسُومٍ تَكَرَّرَ هَبُهُ كَرَّهَ. فَالْهَبَةُ قَائِدَةٌ) نو هېه فاسد ده.

تخريج که يوکس د مشترک شئ يوه غير مقسوم ټکړه هېه کړله. نو دا هېه به فاسد وي. يعنی د محوز او مفرز (يعنی د ویش او جدا) کولو او سپارلو نه وړاندې به ملک نه ثابتيږي. (گنی فی نفسه هېه جائز ده. **مليله** دليل دا دې چه قابل ویش څيزونو کي هېه هغه وخت جائز ده. کله چې محوز او مفرز جدا شوي وي.

(فَإِنْ قَسَّمَهَا كَهَ دَ ویش کړی. وَسَلَّمَهَا أَوْ سَپَارَى. جَازَ) نو جائز به وي.

تخريج بيا که هغه دا ویش کړي. او اوسپاري. نو هېه به جائز وي. **مليله** ځکه چې د هېي پوره کيدل د قبضې په ذريعه کيږي. اود قبضې په وخت هېڅ شرکت نشته. نو گویا دد غير مشترک هېه کړي ده.

فائده که په مذکوره صورت کي موهوب له په مشاع باندې قبضه او کړله. او دا شئ هغه سره هلاک شو. نو ضامن به وي. او که نه؟ اېن رستم ذکر کړی دی. چه موهوب له به ضامن وي. او قبضه به مفيد د ملک نه وي. امام طحاوی رحمه الله هم دا اختيار کړي دي. او عصام ذکر کړی دی. چه قبضه به مفيد د ملک وي. او موهوب له به ضامن نه وي. بعض مشانخو هم دا اختيار کړي دي. ، کذا فی فتاوی قاضی خان. ، بنايه، کفایه

(وَلَوْ وَهَبَ دَقِيقًا فَيَ حَنْظَلَةٍ كَهَ اَوْرَه نَبِي هَبُهُ كَرَّهَ. کوم چې په غنمو کي دی. اَوْدُهُنَا فَيَ يَمْسِيْرِيَا تَبِلَ کوم چې کونځلو کي دی. فَالْهَبَةُ قَائِدَةٌ) نو هېه فاسد ده. (فَإِنْ قَسَّمَهَا بَيَا كَهَ اَوْرَه کړی. وَسَلَّمَهَا أَوْ حَوَالَه نَبِي کړی. لَمْ يَجْزْ) بيا به هم جائز نه وي.

همل اللغه «قصدا» د يو شئ ټکړه، **هشاع** غير منقسم، **دقيق** اوږه، **حظله** غنم، **دهن**، **تيل**، **سمسم** ونځلي، **طحن** (ف) **طحنه**، **میده** کول، (اوږه کول)، **سمن**، **غوري**، **لبن**، **شوده**، **فوع**، **تی**، **صوف**، **وړی**، **ظهور**

شا (ملا) زوع؛ فصل، نفل؛ د کجورې ونه

نصیح: اوکه یوکس هغه اوږه کوم چې په غنمو کې دی. یا تیل کوم چې په کونخلو کې دی. هبه کرل. نو دا هبه فاسد ده. اوس که غنم اوږه کړی او اوږه هغه ته اوسپاری. یا کونخلو ته تیل اوباسی. او تیل هغه ته حواله کړی. بیا به هم جائز نه وی.

دلیل: ځکه چې د هبې په وخت اوږه، تیل او کچ موجود نه وو. معدوم (غیر موجود) وو. تردې که یوکس غنم، کونخلې، یا شوه غصب کړی. او اوږه، تیل یا کچ اوباسی. نو دې به د مغصوب ضامن وی. او ددې خیزونو به مالک وی. ځکه چې د غصب په وخت دا شیان موجود نه وو. نو په دې باندې د غصب فعل نه دی واقع شوې. او معدوم شی ملک نه وی. نو عقد باطل شو. نو په اوږه کیدلو باندې دوباره هبه کول پکار دی. د تجدید (دوباره هبه کولو) نه بغیر به هبه نه منعقد کیږي.

د موهوب له په قبضه کې د معین خیز هبه کولو کې د قبضه جدید حکم

(وَإِذَا كَانَتْ الْعَيْنُ فِي يَدِ الْمَوْهُوبِ لَمْ يَكُنْ فِي عَيْنِ شَيْءٍ د موهوب له په قبضه کې وی. مَلَكًا بِالْجَوْنِ ددې په هبه کولو سره به مالک کیږي. وَإِنْ لَمْ يَجِدْ ذَوْبًا قَبْضًا) اگرچه په دې باندې جدید (دوباره) قبضه اونکړی.

نصیح: القاعدة ددې مسئلو قاعده داده. چه کله دوه قبضې د یو جنس وی. نو هر یو د بل نائب جوړېدی شي. او کله چې دواړه قبضې متغایر وی. نو اعلی د ادنی نائب کیږي شي. ادنی د اعلی نائب کیږي نشي. ددې مثال باندې داسې پوهه شي. که زید یو خیز د غصب په ذریعه یا د عقد فاسد په ذریعه پخپله قبضه کې واخستلو. بیا مالک هم دده په لاس د بیع صحیح په طور باندې خرڅ کړو. نو د جدید قبضې ضرورت نشته. ځکه چې دا دواړه قبضې ضمانتي دی. او که مالک دا هبه کړی. بیا هم د جدید قبضې ضرورت نشته. ځکه چې دا قبضه اعلی ده. نو قبضه به د هبه نائب کیږي.

او که دا شی د ودیعت یا عاریت په طور باندې د مخکې نه دده په قبضه کې وی. بیا نې مالک ده ته هبه کړی. لکه چې په زیر بحث مسئله کې هم دا صورت دی. نو په دې کې هم د جدید قبضې ضرورت نشته. ځکه چې دواړه قبضې امانتي دی. او که مالک نې دده په لاس خرڅ کړی. نو د جدید قبضې به ضرورت وی. ددې نه بغیر به موهوب له ددې مالک نه وی. ځکه چې د بیع قبضه ضمانتي ده. چه دا اعلی ده. نو ددې نائب امانتي قبضه نشي کیدلې. ځکه چې دا ادنی ده.

(وَإِذَا وَهَبَ الْأَبُ لِابْنِهِ الصَّغِيرِ هَبَهُ كَلَهُ چې پلار خپل ماشوم بچی ته یو خیز هبه کړی مَلَكًا بِالْإِبْنِ بِالْعَقْلِ) انو په عقد کولو سره خوښې د هغې مالک جوړیږي

نصیح: که پلار خپل صغیر بچی ته څه شی هبه کړو. نو زوی د عقد هبه په ذریعه ددې مالک کیږي. دلیل: ځکه چې د صغیر پلار د صغیر د ارخه قبضه کوي. او دا شی د پلار په قبضه کې موجود دی. نو دا موجوده قبضه د هبه د قبضې نائب جوړیږي. بیا په دې قبضه کې څوک گواه جوړول شرط نه دی. البته احتیاط هم په دې کې دی. چه گواهان مقرر کړي. چه د پلار د مرګ نه روسته یا د بچی د بالغ کیدلو نه روسته وارثان ددې انکار اونکړي. او که هغوی انکار اوکړي. نو چې گواهان سره ددې اثبات اوشي.

عدم الفرق في حكم الهبة باعتبار الید: د پلار هبه کړې شوې شی که په حقیقت کې د پلار په قبضه کې وی. یا پلار چا سره ودیعت ایخوډې وی. په دې کې هیڅ فرق نشته. ځکه چې د مودع قبضه حکماً د مودع د قبضې پشان ده.

سوال ۱۰ که مالک مودع ته مال د ودیعت هبه کړو. نودا سستا په قول جائز ده. نو که د مودع قبضه د مودع قبضي پشان وی. نو په دې صورت کې هغه د خپل ځان لپاره قبضه کونکې نشو؟

جواب: د مودع (بفتح الدال) قبضه د مودع د قبضي پشان کیدل هغه وخت دی. کله چې هغه د ودیعت هبه ساتنه کې مودع لپاره عمل کونکې وی. او دا د تمليك بالهبه نه مخکې دی. او کله چې مودع دا هبه کړو. نو هغه (مودع) خپل ځان لپاره عمل کونکې شو.

صغیر تہ شبہ شوی خیز باندی د پلار د قبضی حکم

(وَإِنْ وَهَبَ لَهُ أَجْنَبِيٌّ هِبَةً كَصَغِيرَةٍ تَكُونُ أَجْنَبِيٍّ (پردی سړی) څه شی هېه کړو. تَمَّتْ بِقَبْضِ الْأَبِ) نود پلار په قبضی سره هېه تام کیری.

توضیح: که صغیر بچی ته څه شی هبه کړې شی. او دهغه ولی (یعنی د بچی د پلار وصى یا د بچی نیکه یا د نیکه وصى) په موهوب شی باندې قبضه او کړی. نو دا جائز ده.

دلیل: ځکه چې بچی باندې دې خلقو ته ولایت حاصل دې. ددې مطلب دادې. چه دا خلق ددې د بچی د پلار قائم مقام دي.

(وَإِذَا وَجَبَ اللَّيْتِمُ هَبْهُ دَيْتِم لِبَارِهِ خُ شَى هَبْ كَرَى شَوْ قَقْبَضَهَا لَهْ وَلَيْتَهُ أَوْ دَهْغَه وَلَى پَه دَى بَانْدَى قَضَه أَوْ كَرَلَه جَازَنُودَا جَازَنُ دَه.

تشریح مسئلہ آسانہ دہ.

(وَأَنَّ كَانَ فِي خَيْرٍ أَمِيرًا) که مذکورہ یتیم دموہ پہ پرورش کي وی. فَقَبَضَهَا لَهُ جَارُهُ) اهو یتیم لپارہ د مال قبضہ کول جائز دی.

توضیح: او که ماشوم بچې د خپلې مور په کفالت کې وي، نو په موهوب شې باندې د مور قبضه کول هم جائز ده.

دلیل: ځکه چې کوم امور د صغیر ذات یا دده د مال حفاظت طرف ته راجع دی، په هغې کې دده مور ته ولایت حاصل دي، او په هبه باندې قبضه کول هم د حفاظت د باب څنې دی. چه د مال نه بغیر د بچی بقاء مشکل ده.

(وَكَلَّاءُ إِذَا كَانَ فِي عِصْيَانِكُمْ بِرِئَاسَةٍ) ادغه شان كه هغه د يو اجنبی په غيږه كي وي. چه دده پرورش كوي. فَقَبْضَهُ لَهُ جَانِبُ) انود ده لياره د مال قبضه كول جائز دی

دغه شان که مذكوره صغير د يو اجنبی سړی په غيږ کي پرورش حاصلوی. او په مذكوره څلور واړه کسانو د اوليان کي هيڅ څوک موجود نه وی. نو د اجنبی قبضه کول جائز دی.

دليله ۴ ځکه چې دې اجنبی ته هم ولايت حاصل دي. تر دې چې بل څوک اجنبی سړی دا بچي دده د قبضی نه نشي اوښکلي.

(وَأَنْ قَبَضَ الْعَبْدُ إِلَهِيَّةً يَنْفَعِيهِ وَهُوَ يَفْقَهُ) او که بچی پخپله هبه باندې قبضه اوکړله. (جَازٌ) نو جازز ده.

۱) **منه‌ب الشافعی**:- د امام شافعی ^{رحمه الله} په نیز د بچی قبضه کول جائز نه دی. اگرچه هغه عاقل وی. د قیاس

دلیلہ > وجہ د استحسان داده، چہ ہیہ باندی قبضہ کول دده په حق کي خالص نفع ده. او ده ته د قبضي لیاقت (او قابلیت) حاصل دي.
الروایتان من محمد > د امام محمد رحمہ اللہ نه هم یو روایت دغه دي. دوئم روایت دادي، که د ولی په اجازت سره نې قبضہ او کړله. نو جائز ده. گنی نه ده.

د دوو سړو خپل مشترکه کور د هبه کولو حکم

(وَإِذَا وَهَبَ الثَّانِي مِنَ وَاحِدٍ دَارًا كَهَبِهِ كَرُو. دوه سړو یو کس ته خپل مشترکه کور جاز) (نوجانز دی.

تفصیح > که دوه سړو یو کور یو سړی ته هبه کړو. نو هبه صحیح ده.
دلیلہ > ځکه چې دواړو پوره کور مو هوډ له ته حواله کړې دي. او مو هوډ له په پوره باندې قبضه کړې ده. نو شیوع او نه موندې شو. نو هبه صحیح ده.

(وَإِنْ وَهَبَ وَاحِدٌ مِنَ الثَّانِي أَوْ كَهَبِهِ كَرُو. لمر تصح عند أبي حنيفة، (۱) نو صحیح کیږي د امام ابو حنیفه رحمہ اللہ په نیز،

تفصیح > که یو سړی خپل کور دوه سړو ته هبه کړی. نو د امام صاحب په نیز صحیح نه ده. دا د امام زفر رحمہ اللہ مسلك هم دي.

دلیلہ > دلیل دا دي چې واهب هر یو کس ته نصف نصف کور هبه کړې دي. او نصف غیر معین او غیر مقسوم دي. نو په محتمل القسمة کي شیوع او موندې شوه. کوم چې د هبه د جواز لپاره مانع دي. که هم دا هبه په نا قابل ویش شې کي وه. او په دوی دواړو کي یو قبوله کړې وه. نو هبه به صحیح کیدله. ددې نه معلومه شوه. چه گویا ده د هر یو لپاره جدا جدا نصف برخه هبه کړو. او په دې وجه هم چې دوی دواړو کي هر یو لپاره نصف کي ملکیت ثابتیږي. نو تملیک به هم دغه شان د نصف نصف وی. ځکه چې ملکیت د تملیک حکم یعنی ددې اثر دي. نو په دې اعتبار سره شیوع متحقق شو.

وَقَالَ تَصِحُّ صَاحِبِينَ رحمہما فرماني. چه صحیح دي.

تفصیح > د صاحبینو رحمہما په نیز صحیح ده.
دلیلہما > ځکه چې تملیک متحد او عقد واحد دي. نو شیوع پاتې نشو. لکه څنگه چې یو شې دوه کسانو سره گاهه ایخودل صحیح دی.

اجنبی ته هبه کولو حکم د رجوع بیان

(وَإِذَا وَهَبَ لِأَجْنَبِي هَبَةً كَلَّهَتْ فِي حَبِّ هَبِهِ كَرُو. خه شې یو اجنبی ته، فَلَهُ الرَّجُوعُ رَيْبًا) (نوده ته د هبه کي د رجوع اختیار شته.

تفصیح > دغه شې هبه کولو ته وروسته واهب لپاره هغه ته د رجوع کولو، اود مو هوډ شې واپس اخستلو حق شته دي. امام مالک رحمہ اللہ او په ظاهر مذهب کي امام احمد رحمہما هم ددې قائل دي. (۲)

تقاضا هم داده.

(۱) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمہ اللہ كذا في كثر (۳۰۹) وملقى الأبحر (۴۹۷\۳) ورد المختار (۵۷۴\۴) وجمع الألف (۴۹۹\۳) نقلًا عن القول الرابع (۲۲۲\۲).

(۲) مذهب الشافعي: - د امام شافعی رحمہ اللہ په نیز د رجوع حق نشته. سوا د پلار نه، که هغه خپل اولاد ته خه شې هبه

قوله: لا جنبي > د اجنبی نه مراد هغه کس دی، چه دی رحم محرم نه وی، نو هغه سړې او وتلو، کوم چې دی رحم محرم وی، او محرم نه وی، لکه د اکا (تره) او د ماما خوې، یا محرم وی، او ذو رحم نه وی، لکه رضاعی روړ او خور، بیا دلته کی دوه قیده ضروری دی، چه هبه ئې کړې، او وې سپاری، ځکه چې د سپارلو نه وړاندې رجوع نه وی، بلکه امتناع یعنی د هبې نه منع کیدل وی، چه ددې په جواز کې هیڅ اختلاف نشته، دوئم دا چې د عقد هبه په حالت کې د رجوع په موانعو کې هیڅ مانع مقترن نه وی.

دلالت > ① د ابوهریره رضی الله عنه حدیث دی (قال رسول الله ﷺ الرجل احق بهبته مالم يشب منها)،، نبی کریم ﷺ ارشاد فرمایلي دي، چه واهب د موهوب شی زیات حقدار دي، ترکومه پورې چې هغه ته ددې عوض نه وی ملاؤ شوې،،

② د ابن عباس رضی الله عنهما حدیث، دي، د یو طریق تخریج حافظ طبرانی په معجم کې او دوئم طریق دارقطنی په سنن کې کړې دي. (قال رسول الله ﷺ من وهب هبة فهو احق بهبة مالم يشب منها فان رجعا له هبة فهو كالذي يقرئ ثم ياكل قيثمه) طریق د طبرانی ته د ابن ابی لیلی په وجه، او طریق د دارقطنی ته د ابراهیم بن ابی یحی اسلمی او د محمد بن عبیدالله عزمی په وجه معلول وئیلی شوی دی.

جواب > دادي، که حدیث فی نفسه د حجت کیدلو قابل نه وی، نو شاهد ضرور کیدې شی، او ابن ابی لیلی احسن الحدیث هم دي.

ملحوظة > په مختصر القدوری کې ئې چې دا او فرمایلي، چه واهب ته د رجوع کولو اختیار دي، دا د دنیاوی حکم بیان دي، پاتې شو گراحت، نو دا به لازمی وی، نو د دیانت په طور رجوع کول مکروه تحریمی دی، ځکه د نبی کریم ﷺ ارشاد دي، { اَلْعَائِدُ فِي هَبَّتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْتِهِ } (١)

په مبسوط خواهرزاده کې نهه موانع ذکر دي، ځکه چې مرگ دوه صورتونه داخل دی، یو د واهب مرگ، او یو د موهوب له مرگ، او نهه مانع د یو جنس بل جنس طرف ته تبدیلول دی.

هغه امور کوم چې رجوع لپاره مانع دي؟

(اَلَا اَنْ يَّعْوِضَهُ عَنْهَا) مگر دا چې د هغې عوض ئې ورکړې وی.

توضیح > په هبه کې د رجوع کولو نه اووه امور مانع جوړیږي، چه دا صاحب د کنز په مجموعه (دمع خزقه) حروفو سره ښکاره کړی دی، او دا مجموع د شاعر ددې شعر نه اخستی شوي ده،

و ما ندم عن الرجوع في الهبة يا صاحب حروف، دمع خزقه،

ددې مجموعه معنی داده، چه، او ښکوز زخمی کړلو،، خنز په معنی د طعن دي، نو شاعر د اوښکې نيزې سره تشبیه ورکړې ده.

توضیح > **العانع الاول** > د مجموعه د حرف ،، عين،، نه مراد عوض دي، کوم چې د هبې په بدله کې موهوب له واهب ته ورکړي، چه اوس واهب رجوع نشي کولي.

دليله > ځکه چې مقصود حاصل شو، خو شرط دادي، چه هغه ددې اضافت هبه اړخ ته اوکړي، مثلاً موهوب له واهب ته اوواني، چه دا شی د خپلې هبه عوض یا دهغې بدله یا دهغې په مقابله کې واخله، او واهب په دې باندې قبضه اوکړي، نو حق د رجوع به ساقطیږي، دغه شان که څوک اجنبی سړي د موهوب

کړي، نو واپس ئې اخستلې شی.

(٢) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الجماعة إلا الترمذی (لعب الرأية ٣٠٦٤)۔

له د اړخه د واهب د هبه عوض ورکړي. بيا هم حق درجوع ساقطیږي.

(أَوْ يَزِيدُ زِيَادَةً مُتَّصِلَةً) یا موهوب کي څه زیاتوالې متصل شوې وی

تذریح < المانع الثاني > په ذکر شوې مجموع کي د حرف، دال، نه په نفس موهوب څیز کي زیاتوالې اړخ ته اشاره ده. که په عین موهوب کي څه داسې زیاتوالې متصل شو. چه هغې سره ددې قیمت زیات شو. مثلاً موهوب زمکه وه. موهوب له په دې کي عمارت جوړ کړو. یا نې ونې اولگولې. یا موهوب له دې ته خوراک ځکاک (یعنی خره،، یوریا،، ډیران وغیره او اوبه..) ورکړي. او ښه نې تیاره (طاقتوره) کړله. نو په دې صورت کي واهب رجوع نشی کولی.

دلیل < ځکه > که هغه د زیاتوالې نه بغیر رجوع کول او غواړی. نودا ممکن نه ده. ځکه چې تیاروالې (او طاقت، لرې کول دده د وس خبره نه ده. او که سره د زیاتوالې رجوع کول غواړی. نودا هم نشی کیدي. ځکه چې زیاتوالې په عقد هبه کی داخل نه دي.

(أَوْ كَوْنُ أَحَدِ الْمُتَعَاقِدَيْنِ) یا متعاقدينو کي یوکس مړشی.

تذریح < المانع الثالث > په ذکر شوې مجموعه کي د حرف، میم نه د احد المتعاقدين یعنی د واهب یا د موهوب له مرگ اړخ ته اشاره ده. چه د مرگ په صورت کي هم رجوع جائز نه ده.

دلیل < ځکه > که موهوب له مړشو. نو ملک دده وارثانو اړخ ته منتقل شو. نو لکه څنګه چې دده په ژوند کي د ملک منتقل کیدلو نه روسته رجوع جائز نه ده. دغه شان په د مرگ نه روسته هم د ملک د انتقال په صورت کي رجوع جائز نه وی.

(أَوْ غُورُ الْهَبَةِ مِنْ مِلْكِ الْمُوهُوبِ لَهُ) یا هبه د موهوب له د ملک نه اوځی.

تذریح < المانع الرابع > په مجموع کي د حرف، خاء،، نه مراد، موهوب د موهوب له د ملک نه خارجول دی. مثلاً موهوب له دا خرڅ کړی. یا نې بل چاته هبه کړی. نو واهب رجوع نشی کولی.

دلیل < ځکه > چې داسې کول د واهب په مسلط کولو سره شوی دی. نو واهب دا نشی ماتولی. او د ملک جدید سبب پیدا کیدلو سره ملک هم جدید کیږی. مثلاً موهوب له چې کله موهوب خرڅ کړو. نو د بیع په وجه مشتری ته ملک جدید حاصل شو. نو واهب هغه نشی ماتولی.

ذی رحم محرم ته د هبه کولو نه روسته د رجوع حکم

(وَأَنْ وَهَبَ هَبَةً لِذِي رَحِمٍ مَحْرُومٍ مِنْهُ) او که خپل ذی رحم محرم ته نې (څه څیز) هبه کړو. فَلَا رُجُوعَ فِيهَا) نو په دې کي رجوع نشی کولی.

تذریح < المانع الخامس > په ذکر شوې مجموعه کي د حرف، قاف،، نه مراد قربابت محرمیت دي. یعنی داسې قربابت (رشته داری) چې په دې سره نکاح حرامیږی. نو که خپل یو ذی رحم محرم ته نې څه شی هبه کړو. نو په دې کي رجوع نشی کولی. اتمه ثلاثه **المتهم** هم ددې قائل دی.

دلالت < ① > د حضرت سمره بند جندب **رضی الله عنه** نه مرفوعاً دي. إِذَا كَانَتْ الْهَبَةُ لِذِي رَحِمٍ مَحْرُومٍ مِنْهُ. لَمْ يَرْجَعْ فِيهَا

(۱) چې کله هبه د ذی رحم محرم لپاره وی نو په دې کې رجوع نشی کولې
 (۲) او په دې وجه هم (رجوع نشی کولې) چې د هبه نه مقصود صله رحمی وه. چه دا حاصله شوه. اود کوم عقد مقصد چې حاصل شی. د هغې فسخ جائز نه وی.

(وَكَذَلِكَ مَا وَهَبَ أَحَدُ الرُّجُوعِ لِلْآخَرِ) ادغه شان هغه (هبه) ده. کوم چې زوجینو (بنځه او خاوند) کي یوکس بل ته هبه کړې وی.

المانع العاص: په ذکر شوي مجموعه کي د حرف ، زاء ، نه مراد د هبه په وخت د واهب او موهوب له په مینځ کي د زوجیت علاقه کیدل دی. که یوکس یوې اجنبیه (پردی) بنځې ته څه شی هبه کړي. بیا هم هغې سره نکاح او کړله. نو رجوع کولې شی. ځکه چې د هبه په وخت زوجیت (نکاح) نه وو. او که بنځې ته څه شی هبه کړي. بیا ښه هغه جدا (بانته) کړله. نو رجوع نشی کولې.
دلیل: ځکه چې ددې هبه مقصد صله رحمی وه. او دا خبره هبه کولو سره حاصله شوې ده. آنمه ثلاثه **مَنْعُهُمْ** هم ددې قائل دی.

په ذکر شوي مجموعه کي د حرف ، هاء ، نه مراد د موهوب خیز ، یا ددې د عامو منافعو هلاکیدل دی. چه د هلاکیدلو په صورت کي هم واهب رجوع نشی کولې. اود موهوب د هلاکت په سلسله کي به د موهوب له قول معتبر وی. یعنی که دوی دا دعوه او کړي. چه هغه ضائع شو. نو د هغه تصدیق به کولې شی. او په موهوب له یا واهب کي د یو کس په مرگ سره هم رجوع ساقطیږي.

د موهوب له د اړخه د بل څه عوض ورکولو مسئله

(وَإِذَا قَالَ الْمُوْهَبُ لَهُ لِلْوَاهِبِ كَلَّةٌ) چې موهوب له واهب ته اوونیل. **خُذْ هَذَا عَوْضًا عَنْ هَيْتِكَ** چې دا خپلې هبه عوض واخله، **أَوْ بَدَلًا عَنْهَا أَوْ فِی مَقَابَلَتِهَا** یا د هغې بدله، یا د هغې په مقابله کي، **فَقَبَضَهُ الْوَاهِبُ** او واهب په دې باندې قبضه او کړله. **سَقَطَ الرُّجُوعُ** (نو حق د رجوع ساقط شو.

تفصیل: موهوب له واهب ته د هغه د هبه عوض ورکولو کي داسې لفظ ذکر کړو. چې د هغې نه واهب په دې پوهه شی. چه دا دده د هبه عوض دی. مثلاً موهوب له هغه ته اوونیل. (خذ هذا عوضاً عن هیتک) یا ښه اوونیل. (جواز هیتک) یا ښه اوونیل. (بدل هیتک) یا ښه اوونیل. (خذ هذا عوضاً عن مقابله هیتک) او واهب په دې باندې قبضه او کړله. نو حق د رجوع به ساقطیږي. که دا عوض کم وی. او که زیات وی. د هبه جنس څنې وی. او که خلاف جنس څنې وی.
دلیل: د رجوع د حق ساقطیدلو وجه داده، چه د واهب مقصد کوم چې عوض حاصلول وو. هغه حاصل شو.

(وَإِنْ عَوَّضَهُ أَجْنَبِيٌّ عَنْ الْمُوْهَبِ لَمْ يُتَبَدَّ عَا) او که ددې عوض یو اجنبی د موهوب له د اړخه د سلوک (د او احسان) په طور ورکړو. **فَقَبَضَ الْوَاهِبُ الْعَوْضَ** او واهب عوض واخستلو. **سَقَطَ الرُّجُوعُ** (نو حق د رجوع ساقط شو.

تفصیل: عوض لپاره دا ضروری نه ده، چه خامخا ښه موهوب له ورکړي. بلکه که دده د اړخه یو اجنبی

کس و اہب تہ دہد د ہبہ عوض ورکړو. بیا به هم د رجوع حق ساقطیږي.
دلیلہ ځکه چې عوض ورکول د تمليك عين لپاره نه دی. بلکه د رجوع حق ساقطولو لپاره دی. نو دا به د اجنبی د اړخه هم صحیح کیږي.
نظائرہ لکه د خلع او د صلح عوض د اجنبی د اړخه هم صحیح کیږي. مثلاً یو اجنبی د ښځې میره ته اوونیل. چه ته ده ته په دې شرط باندې خلع ورکړه. چه زر درهم د خلع عوض په ما باندې دې. نو دا جائز دی. دغه شان یو اجنبی د مقتول ولی ته اوونیل. چه ته قاتل ته قصاص معاف کړه. په دې شرط چې مال صلح یا دیت ما باندې دې. نو دا هم جائز دی. ددې تحقیق دادې. چه د هبہ عوض ورکولو کې د موهوب له فائده دا وی. چه په دې سره د و اہب حق رجوع ساقطیږي. او دا سقوط حق هیڅ شی نه دی. نو د اجنبی د اړخه به د عوض ادا کول صحیح وی. لکه څنگه چې ښځې ته د بدل خلع په ذریعہ د میره د ملک ساقطیدلو فائده کیږي. او د اجنبی بدل خلع جائز ده.

(وَإِذَا اسْتَعْتَقَ يَنْصِفُ الْعَبْدَ حَلْكَهٖ جَبْرًا نَّصِيفُ الْوَعْدِ) (تونسف به واپس اخلی.

تفصیح که د عوض ورکولو نه روسته نصف موهوب د بل چا راؤتلو. نو موهوب له خپل نیم عوض و اہب نه واپس اخستلې شی.
دلیلہ ځکه چې د نصف عوض په مقابلہ کې چې کومه هبه وه. هغه موهوب له لپاره صحیح سلامت پاتې نشوه.

(وَإِنْ اسْتَعْتَقَ يَنْصِفُ الْعَوْدُ) او که حقدار راؤ ځي. د نصف عوض، لَمْ يَرْجِعْ فِي الْعَبْدِ بَشْرًا نَبِيءٌ هَبَهُ نَبِيٌّ هَبَهُ خَيْرٌ وَابَسَ نَهَ اَخْلَى. إِلَّا أَنْ يَرُدَّ مَا يَكِي مِنَ الْوَعْدِ خُودَا چې هغه باقی عوض واپس کړي. لَمْ يَرْجِعْ فِي كُلِّ الْهَبَةِ) بیا واپس خپله هبه واخلی.

تفصیح کوم عوض چې و اہب ته ملاؤ شوي په هغې کښې د یو دریمګري کس د نصف عوض حق ثابت شو. او و اہب مستحق ته نصف عوض ورکړو. نو په دې صورت کښې و اہب ته دا اختیار نشته چې په خپل هبہ کړي مال کښې حصه واپس کړي. بلکه کوم نصف عوض چې ده سره باقی دې نو هغه به موهوب له ته واپس کړي او خپله ټوله هبه واپس اخستې شی او یا په هغه نصف عوض باندې دې صبر او کړي. مثلاً و اہب د موهوب له نه د هبه په بدله کښې یو پکې واخستل چې د هغې قیمت اووه سوه روپۍ وو. روسته د دې عوض یعنی د نیم پکې حقدار راؤوتل نو و اہب ته دا حق نشته چې نیمه هبه واپس واخلی البته د دې گنجائش شته چې باقی نیم پکې کوم چې د و اہب سره دې چې هغه موهوب له طرف ته واپس کړي او پوره هبه واخلی.

دلیلہ به شروع کښې که موهوب له نیم پکې هم د هبه په بدله کښې ورکړي وو. نو بیا به هم د هبه بدله وه اوس په مینځ نیې نیم پکې پاتې شو. نو بیا هم دا د هبې بدله ده د دې وجې نیم پکې واپس نشی اخستې خو هرکله چې هغه د پوره عوض په فکر کښې هبه اخستې ده او پوره عوض هغه سره پاتې نشو. نو د دې وجې اختیار ورکړي شو. چې د حقدار راؤوتلو نه پس چې کومه حصه باقی پاتې ده هغه هم موهوب له ته واپس کړي نو اوس هبه بغير عوضه پاتې شوه. نو اوس پوره هبه واپس اخستې شی.

د فاضی د حکم یا دلیل منځ کښې رضامندی نه بغیر د رجوع حکم

(وَلَا يَجْعَلُ الرُّجُوعُ فِي الْعَبْدَةِ إِلَّا بِرَأْسِهَا) او هبه ته رجوع کول صحیح نه ده. مګر د دواړو په رضامندی

سره، اَوْ مَخْرُجًا الْحَاكِمَ، یا د قاضی په فیصله کولو سره،

تصريح د رجوع د جواز نه روسته د رجوع صحت بیانوی. دا وړاندې معلومه شوه. چې واهب لپاره پخپله هبه کې رجوع کول جائز دی. که هغه رجوع اوکړی. نو د هغه رجوع په صحیح وی. خو صحت د رجوع به هغه وخت وی. کله چې رجوع کول د قاضی د فیصلې په ذریعه وی. یا د واهب او موهوب له پخپله مینځ کې رضامندی سره وی. مطلب دادې. چه د واهب په رجوع کولو سره به هیڅ فائده نه حاصلیږي. تر کومه پورې چې موهوب له په دې سره راضی نشی. یا بیا واهب د حاکم په عدالت کې ددې معاملې رفع دفع اوکړی. (یعنی مقدمه اوچلوی). چه حاکم موهوب له ته د هبه واپس کولو حکم اوکړی. تردې که واهب د قاضی د قضاء نه بغیر یا پخپل مینځ کې د رضامندی نه بغیر هبه واپس کړي. نو هغه به غاصب گنړلای شی.

دلائل ۱ اوله وجه هبه ته د رجوع جواز مختلف فیه دې. چه ددې تشریح تاج الشریعة وغیره شارحینو داسې کړې دې. چه زمونږ په نیز واهب لپاره د رجوع اختیار دې. په خلاف د امام شافعی رحمته الله علیه وغیره چې ددوی په نیز دلته ددې اختیار نشته. (وَاِذَا كَانَ كَذَا لَكَ فَكَانَ ضَعِيفًا)

۲ دویمه وجه داده. چه د رجوع اصلیت ثابتیدلو کې ضعف دې. په دې معنی چې ددې ثبوت خلاف قیاس دې. ځکه چې دا په ملک غیر کې تصرف دې. ځکه چې موهوب له د قبضې په ذریعه د هبه مالک شوې دې. په لحاظ د رقبه هم او په لحاظ د تصرف هم.

۳ دریمه وجه داده. چه زمونږ په نیز رجوع کول اگر چه جائز ده. خود مقصود حاصلولو نه روسته جائز نه ده. اود واهب په مقصد حاصلولو او نه حاصلولو کې خفاء ده. ځکه که هبه سره دده مقصد ثواب یا اظهار د بخشش وو. نو هغه حاصل شو. په دې لحاظ سره رجوع نشی کولی. او که دده مقصد عوض حاصلوی. نو دا حاصل نشو. نو د رجوع کولو حق پاتې شو.

نو په دې ذکر شو دریو وجو په لحاظ ضروری ده. چه دوه خبرو کې په یوه خبره باندې فیصله اوشی. یعنی یا خو واهب او موهوب له دواړه خپلو کې راضی وی. یا قاضی د واپس کولو حکم اوکړی. ددې نه بغیر به رجوع کول صحیح نه وی. تردې که هبه یو غلام وی. چه په ده واهب رجوع اوکړي. او موهوب له د قاضی د حکم نه وړاندې هغه آزاد کړو. نو دده آزادول به نافذ کولی شی. او که موهوب له د واهب رجوع دکاوه اود هبه طلب کولو نه روسته دده (یعنی د غلام) د ور کولو نه انکار اوکړو. نو هغه به ضامن نه وی. ځکه چې دې کې د موهوب له ملکیت قائم دې. دغه شان که د قاضی د حکم کولو نه پس، واهب ته د ور کولو نه وړاندې موهوب شی ضامن شو. بیا به هم موهوب له ضامن نه وی. کله چې ددې د ور کولو نه انکار نه وی کړې. ځکه چې رومبی قبضه دده ضمانتی نه وه. نو په ضمانت کیدلو سره به نه بدلیږي. ځکه چې موجوده قبضه هم هغه رومبی قبضه را روانه ده. خو که د قاضی د فیصلې نه روسته واهب دا طلب کړی. او موهوب له دا منع کړی. نو بیا به ضامن وی. ځکه چې اوس دده د اړخه تعدی اوموندې شوه.

په هلاک شوي هبه کېنې د هقدار راوتلو مسئله

(وَإِذَا تَلَفَتْ الْعَيْنُ الْمَوْهُوبَةُ لَمْ يَسْتَعْمَلْ مَسْتَحَقُّ كَلِّهِ فِي هَلَاكِ شَيْءٍ. هَبَهُ كَرِهِي شَيْءٍ بَيَّا دَدِي خَوَكِ حَقْدَارِ رَاوُشِي. فَصَمَرَ الْمَوْهُوبُ لَهُ أَوْ هَبَهُ د موهوب له نه ضمان واخلي. لَمْ يَزِجْ عَلَى الْوَاهِبِ يَشِيءُ) نو موهوب له د واهب نه هیڅ واپس نشی اخستلای.

تدريجاً که مال موهوبه هلاک شی. او خوک سرې خپل استحقاق ثابت کړی. او د موهوب له نه تاوان واخلي. نو موهوب له د خپل واهب نه هيڅ څه واپس نشي اخستلې.
دليله ۱ ځکه چې هبه د يو احسان معامله ده. نو په دې کي دا استحقاق نشي کيدلې. چه کوم شی ورکړې شوي دي. هغه موهوب له ته سلامت پاتې شي. بيا هغه به هبه قبلولو کي واهب لپاره عامل هم نه دې. تردې چې واهب د هغې ضامن شي. بلکه هغه خو خپل ځان لپاره عمل کونکې دې.

د عوض په شرط د هبه کولو مسئله

وَإِذَا وَهَبَ بِشَرْطِ الْعَوَضِ كَمَا دُعِيَ بِهِ نَبِيٌّ كَرِهَ. أَعْتَبَرُ التَّقَابُضَ فِي الْوَضَائِنِ جَمِيعًا نَوْ ضَرُورِي بِهِ وَي. هم په دې مجلس کي دواړو عوضونو باندې قبضه کول، وَإِذَا تَقَابَضَا صَحَّ الْعَقْدُ او کله چه دواړه قبض اوکړي نو عقد صحيح شو وَكَانَ فِي حُكْمِ الْبَيْعِ اودا به د بيع په حکم کي شی يَزِيدُ بِالْعَيْبِ وَخِيَارُ الرُّوْيَةِ وَجِبَ فِيهَا الشُّفْعَةُ. چه واپس کولې نې شی د عيب او خيار رؤيت په صورت کين اوپه دې کين شفعه واجب ده.

تدريجاً هبه په شرط د عوض زمونږ د آئمه ثلاثه څخه په نيز د عقد د ابتداء په اعتبار سره وي. اود انتها په اعتبار سره بيع وي. نو د هبه کيدلو په لحاظ سره به عوضين باندې قبضه کول شرط وي. او که موهوب محتمل القسمة شی وي. او مشاع وي. نو عوض به باطل وي. او د بيع کيدلو په لحاظ به هبه د خيار رؤيت او خيار عيب په بناء باندې واپس کولې شي. او په دې کي به د شفعه کونکي لپاره حق شفعه هم ثابت وي. (۱)

دليله ۲ دليل دادې. چه په دې کي دواړه جهتونه دي. د لفظ په اعتبار سره هبه ده. اود معنی په اعتبار سره بيع ده. نو حتی الامکان به دواړو جهتونو باندې عمل کولې شي. او دلته دا ممکن هم ده. ځکه چې د هبه د احکامو څخې دا خبره ده. چه د ملکيت حصول د قبضه کيدلو پورې مؤخر وي. اودا خبره کله کله په بيع فاسد کي هم موندلې شي. لکه چې عوض ور کولو سره هبه هم لازميږي. نو مونږ به هبه په شرط د عوض کي دواړو جهتونو باندې عمل کولو سره په ابتداء کي د هبه حکم اوساتلو. او هم په دې مجلس کي خپل مينځ کي د قبضه کيدلو نه روسته انتها کي دا بيع اوگرخوله.

عمري جائز او رقيي ناجائز ده

(وَالْعُمَرَى جَائِزَةٌ وَعَمَرِي جَائِزٌ دَه. لِلْعُمَرَى كَلَّ حَيَاتِهِ دَه. مَعْمَرُ لِهَ لِهَارَه دده د واره عمر دپاره، وَكُلُّ رَقِيٍّ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ) او دده د وارثانو دپاره. دده دمرگ نه پس.

تدريجاً عمري د اعمار اسم دې. (يقال عمرته الدار عمري جعلتها لك عمرك أو حياتك أو ماعشت أو حيتيت أو بقيت) ما دا کور د واره عمر د اوسيدلو لپاره ورکړو.

دليله ۳ د جواز وجه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې. . . العمرى جائزه، (شيخين عن ابى هريرة رضى الله عنه) ۱ اودا چې داسې اوواني. (عمرتك هذه الدار فإذ امت فحق لورثتك أو لعقبك، . . . مادا کور تا ته د واره عمر لپاره درکړو. کله چې ته مړ شي. نو دا ستا د وارثانو اود روسته خلقو

(۱) د امام زفر او امام شافعي په نيز د ابتداء او انتها دواړو اعتبار سره بيع ده. نو د هغوی په نيز په مجلس کښي د قبض کولو ضرورت نشته.

لپاره دي، دا عمري خو بلا خلاف صحيح ده. اودا د تخفي پشان دي. په دي صورت كي به د موهوب له د وفات نه روسته دا كور دده د وارثانو وي. او كه وارث نه وي. نو په بيت المال كي به داخلولې شي. عمري كوټكي ته به دوباره نه ملاويږي.

دليل جواز سورة الاولى > عن ابي سلمه عن جابر رضي الله عنه انه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول من اعمر رجلا عمري له ور لعقبه فقد قطع قوله حقه فيها وهي لمن اعمرو لعقبه،، حضرت جابر رضي الله عنه فرماني. چه ما د نبي كريم ﷺ نه واوړيدل چه فرمانيل يئ: چه كوم سړي عمري او كړي. د يو كس دپاره، اود هغه د روسته خلكو دپاره، نو هغه خپل حق ختم كړو. اوس به هغه د معمر له اود هغه د وارثانو لپاره وي،،

⑦ دوئم داچه مطلق داسي اوواني. (جملتهالك عمرك هذا لك عمري) ددي نه علاوه هيڅ اونه واني. دا هم صحيح ده. او ددي حكم هم د اول پشان دي. يعنى جائز دي.

دليل سورة الثانية > عن ابن جريج عن ابي الزبير عن جابر رضي الله عنه قال اعمرت امرأة بالمدينة حائطا لها ابناء لها ثم توفيت بعده وترك ولدا وله اخوة بنون للعبرة فقال ولد العبرة رجم الحائط ايتنا وقال بنو المعبريل كان لا ينها حيايته موته فاختصموا الى طارق مول عثمان فدعا جابرا رضي الله عنه فشهد على رسول الله ﷺ بالعمرى لصاحبها قضي بهذا طارق،، حضرت جابر رضي الله عنه فرماني. چه په مدينه كي يوې بنځې خپل خوي ته يو باغ عمري ور كړو. بيا دغه زوي مي شو. د هغه نه روسته بنځه مړه شوه. او هغې اولاد پريښولو. او روړ، نو د بنځې اولاد اوونيل. چه باغ بيا زمونږ طرف ته راغى. اود معمر خامنو اوونيل. چه باغ زمونږ د پلار وو. د هغه په ژوند او مرگ كي. بيا هغوى ددي مقدمه پيش كړله. طارق ته. كوم چې د حضرت عثمان رضي الله عنه مولى وو. هغوى حضرت جابر رضي الله عنه راوغوښتلو. او هغوى گواهي ور كړله. د نبي كريم ﷺ په فرمان باندې. چه عمري د هغه چا ده. چا ته چې ور كړي شي. نو طارق هم په دي باندې فيصله ور كړله،،^(۱) د احنافو او دامام شافعي د يو قول مطابق كوم چې اصح دي دا صورت هم جائز دي.

⑧ دريم داچه داسي اوواني. (جملتهالك عمرك فاذا مت عادت الى اولاد ورفقرا ن كنت مت)،، داكور ما تا ته د واړه عمر لپاره دركړو. كله چې ته مړ شي. نو كور زما دي. يا زما د وارثانو دي،،

الاختلاف في حكم الصورة الثالثة > ددي په صحت كي اختلاف دي. د بعضو په نيز دا باطل ده. او اصح دادې. چه دا عقد هم صحيح دي. او ددي حكم هم د اول پشان دي.

دليل حكم الصورة الثالثة > من ابى الزبير عن جابر رضي الله عنه،، انه قال قال رسول الله ﷺ امسكوا عليكم اموالكم ولا تقنطروا فانه من اعمر عمري فلي للذي اعمر لها حيا وميتا لعقبه،، حضرت جابر رضي الله عنه فرماني. چه نبي كريم ﷺ ارشاد فرمانيلې دي. چه د خپلو مالونو حفاظت كوي. او ضائع كوي ئي مه. ځكه چې كوم سړي عمري ور كړي. هغه به هم د هغه لپاره وي. چا ته چې ور كړي شي. كه ژوندي وي. او كه مړ وي. اود هغه د وارثانو به وي،،

رقبي باطل ده او كه نه؟ احوال فقهاء.

(وَالرَّقْبَى بِأُطْلَعٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَفَعْلًا (۱). او رقبى باطل ده. د طرفينو فَعْلًا په نيز وگال اَبُو يُوسُفَ:

(۱) القول الرابع هو قول الطرفين فَعْلًا كما في نالغ الألكار (۵۱۶۷) وملغى الأجر (۵۰۸۱۳) وجمع الأفر (۵۰۸۱۳) والمدالغى (۵۰۸۱۴) نقلا عن القول الرابع (۲۲۲۲)

جَازِقَة) او امام ابو يوسف رحمہ اللہ فرمائی: چہ جائز دہ.

نوروز رقیبی داده. چه مالک داسی اووانی... داری لك رقیبی... ددی حکم دادی. چه د طرفینو حسن بن زیاد اود امام مالک رحمه الله به نیز باطل ده.

دلیلہما ❶ نبی کریم ﷺ «أَجَاةَ الْعُمْرِی وَرَدَ الرَّحْمَی» (۱) عمری جانز گرخولی ده، اور قبی نی رد کری ده.

⑦ دا لفظ د مراقبه نه مشتق دې. چه ددې معنی ،، انتظار کول،، دی. گویا په دوی کې هر یو د بل د مرګ انتظار کونکی دی. نو په دې کې د تملیک تعلیق بالخطر (یعنی متردد او مشګوک) دې. چه دا جائز نه ده. نو تعلیق به باطل وی.

مذہب ابی یوسف: اود امام ابویوسف، سفیان ثوری، اسحاق، اود امام شافعی، پہ نیز جائز دہ.

دلیلہ: ﴿قال رسول الله ﷺ العمري جائز لأهلها والربي جائز لأهلها﴾ رسول الله ﷺ فرمائیے دی چې د خپل اهل دبارہ عمری جائز ده او د دغه شان د خپل اهل دبارہ رقبہ جائز ده.

فائده صاحب د اعلام السنن لیکلی دی، چه ذکر شوی تیشوی نصوص په دې باره کی صریحی دی، چه د عمری پشان رقبه هم جائز ده. لکه څنگه چې امام ابو یوسف او جمهور رحمهم الله هم ددې قائل دی. پاتې شو امام ابو حنیفه رحمهم الله، نو ابن حزم رحمهم الله خو د سره دده اختلاف نه دې ذکر کړې، بلکه ددوی قول نې هم د جمهورو پشان جواز گرځولې دې. خود امام ابو حنیفه رحمهم الله نه دا روایت صحیح دې، چه رقبی باطل ده. اوس که دده مطلب دادې، چه هبه خو علی الاطلاق صحیح او نافذ ده. او واهب اړخ ته د رجوع شرط یا د موهوب له د مرگ نه روسته دده وارثانو اړخ ته د رجوع شرط باطل دې. بیا خو هیڅ کلام نشته. او که دده مطلب دادې، چه رقبی باطل ده. او هبه صحیح نه ده. نو ددې محمل دادې، چه په دې کی د موهوب له ملکیت د واهب په مرگ باندې معلق وی. په دې صورت کی حکم د بطلان کوم چې د امام ابو حنیفه رحمهم الله قول دې. او حکم د جواز کوم چې په تیر شوی روایاتو کی ذکر دې. په دې کی هیڅ تعارض نه پاتې کیږي. ځکه چې روایاتو کی کوم حکم د جواز ذکر دې، دا هغه وخت دې کله چې د موهوب له ملکیت منجز، یعنی متعین او جدا، وی. خو په دې کی د ابو حنیفه رحمهم الله د بطلان حکم هغه وخت دې. کله چې د موهوب له واپس کولو شرط وی. او په قول د ابو حنیفه رحمهم الله کی د بطلان حکم هغه وخت دې. کله چې د موهوب له ملکیت ددې نه وړاندې د واهب په مرگ باندې معلق وی. نو هیڅ تعارض نشته. بیا خبره داده، چه د رقبی په تفسیر کی اختلاف دې. لکه چې امام ابو داؤد په سنن کی د حضرت مجاهد رحمهم الله نه ددې تفسیر داسې نقل کړې دې. (الرَّقِبُ أَنْ يَقُولَ الْإِنْسَانُ هُوَ لَأَخْرَافِي وَمَنْكَ) دغه شان حافظ طبرانی رحمهم الله په معجم اوسط کی د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت کړې دې. (الرَّقِبُ أَنْ تَقُولَ الْإِنْسَانُ هُوَ لَأَخْرَافِي وَمَنْكَ) ددې په سند کی یو راوی مختلف فیہ دې. چه ده ته ابن معین ثقہ ونیسی دی،، کفافی مجمع الزوائد،، ښکاره ده. چه په دې معنی کی رقبی باطل ده. ځکه چې دې کی د ملکیت تعلیق په خطر(متردد او مشکوک) دې.

(١) قال الزهلي رحمه الله قلت غريب ومذهب احمد رحمه الله يقول أبي يوسف رحمه الله في جواز الرقي لياًساً على العمري واستدل هما ابن الجوزي رحمه الله في التحقيق بأحاديث منها ما أخرج السنائي (أي في العمري رقم ٣٤٩٣) وابن ماجه عن عطاء عن حبيب ... عن ابن عمر رضي الله عنهما مولوداً لأعمري ولا رقي في أعمر شياً أو أرقبه فهو له في حياته وماله، نصب الرأية (٣١١٤)

وَمَنْ وَهَبَ جَارِيَةً إِلَّا تَحْلَاهَا أَوْ جَاءَ يُوهِدُ وَيَنْخُهُ هَبَ كَرِهَ خُو د هَغِي حَمَل نَبِي هَبَ نَكَرُو صَحَّتِ الْهَيْهَ نُو هَبَ صَحِيح دَه وَيَطْلُ الرِّسْتَنَاءُ أَوْ اسْتِثْنَاءُ بَاطِلَه دَه.

توضیح: په بیع فاسده کښې دا مسئله تیره شوې وه که د یو څیز بیع اوکړی اود هغې د حمل استثناء اوکړی نو جائز نه ده. اودغه شان د هېې مسئله هم ده که د جاريه هبه اوکړی او د هغې د حمل استثناء اوکړی. خود و مره فرق دې چې هلته بیع فاسده وه اولته د هېې په باب کښې هبه صحیح ده او استثناء باطله ده. نو جاريه به د هغې د حمل سره موهوبه وی.

(وَالصَّدَقَةُ لِلْهِبَةِ أَوْ صَدَقَهُ پَشَان د هَبه دَه. لَا تَصِحُّ إِلَّا بِالْقَبْضِ)؛ چې نه صحیح کیږی. مگر په قبضه سره.

توضیح: صدقه د هبه پشان ده. چه د قبضي نه بغیر نه صحیح کیږی.
دلیل: ځکه چې د هبه پشان صدقه هم یو تبرع او احسان دی.

(وَلَا تَجُوزُ فُي مَسَاعِرَ تَحْتَمِلُ الْقِسْمَةَ) نو جائز نه وی. په قابل ویش مشترک شی کې

توضیح: مشترک شی چې د ویش قابل نه وی. د هغې صدقه به جائز نه وی.

دلیل: دلیل هم هغه دې. کوم چې د هبه په بیان کې تیر شو. چه صدقه کونی د صدقې قصد کړې دې. د تقسیمولو التزام نه دې کړې. اوس که د مشترک شی صدقه جائز اوگر خولې شی. نو چا ته نه چې صدقه کړې دې. هغه به شریک وی. اوشریک چې کله تقسیمول اوغواړی. نو منظورول به لازم وی. نو په ده باندي داسې خبره لازمه شوه. د کومې چې ده التزام نه دې کړې.

وَكُنَّا إِذَا تَصَدَّقَ عَلَى فَقِيرَيْنِ بَشَى جَارِكَلَه چې په دوو فقیرانو باندي د یو څیز صدقه اوکړی نو جائز ده

توضیح: که یو کس په دوو فقیرانو باندي یو څیز صدقه کړو. نو دا صدقه جائز ده اوهرکله چې صدقه جائز شوه نو دواړه فقیران به نې په خپل مینځ کښې تقسیم کړی. اوخپله خپله حصه به واخلي.

دلیل: په ذکرشوی صورت کښې صدقه ځکه جائز ده چه په صدقه کښې اول تعلیک د الله تعالی وی. او الله تعالی یواځې دې. نو په صدقه کښې شرکت رانغلو. دا مسئله د صاحبینو په نیز خو جائز ده ځکه چې د هغوی په نیز یو څیز دوو کسانو ته هبه کول هم جائز دی. خو د امام ابو حنیفه په نیز هم جائز ده.

(وَلَا يَصِحُّ الرُّجُوعُ فِي الصَّدَقَةِ بَعْدَ الْقَبْضِ)؛ او نه صحیح کیږی رجوع په صدقه کښې پس د قبض کولو نه

توضیح: په صدقه کې رجوع نشی کولی. ځکه چې صدقه کولو سره ثواب حاصلول مقصود وی. او هغه حاصل شو. نو دا د هغه هبه پشان شوه. د کوم عوض چې ورکړې شوې وی.

سوال: ثواب حاصلیدل به خو په آخرت کې کیږی. بیا و قد حصل ونیل څنگه صحیح شو؟

جواب: د حصول نه مراد د ثواب حاصلولو وعده ده. او د ثواب و وعده حاصلول قطعی دی. (لأن الله

تعالی لا یخلف البعاده)

(وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمَا لَيْسَ بِجَائِزٍ نَذَرَ كَرِهَ خُو د هَغِي حَمَل نَبِي هَبَ نَكَرُو صَحَّتِ الْهَيْهَ نُو هَبَ صَحِيح دَه وَيَطْلُ الرِّسْتَنَاءُ أَوْ اسْتِثْنَاءُ بَاطِلَه دَه.)

لِيَهِيَ الزَّكَاةُ، نَوَ صَدَقَهُ دِي كَرِي. د هغه جنس نه په کوم کي چې زکاة واجبيږي.

تدريج: يوسری د خپل مال صدقه کولو نذر اوکړو. يعنی داسې نې اوونيل. (لله علي ان اتصدق مالي) نو په ده به دهغه جنس مال صدقه کول لازم وي. په کوم کي چې زکاة واجبيږي. يعنی نقديت، د تجارت سامان، سانه خاړوي، غله او عسري او ميوې، ددې نه علاوه د هيڅ مال صدقه لازم نه ده.

وَمَنْ نَذَرَ انْ يَتَصَدَّقَ بِمِلْكِهِ او چاچه نذر کړو. د خپل ملکيت صدقه کولو، لَوَمَهُ اَنْ يَتَصَدَّقَ بِالْجَمِيعِ نو لازم به وي. په ده چې واره مال صدقه کړي.

تدريج: اوکه دا نذر نې اوکړو. چه زما ملک صدقه دي. نو په ده به د کل مال صدقه کول لازم وي. د زکاة د مال خصوصيت به نه وي.

دليله: ځکه چې د مال په نسبت ملک عام دي. ځکه چې سرې کله کله دغير مال هم مالک کيږي. لکه نکاح، قصاص، شراب، نو بيا ددې په عموم باندې عمل کول ضروري دي.

(وَقَالَ لَمَّا وَدَّه تَبَدُّ وَنِيلِي شَى. أَمْسِكْ مِنْهُ وَقَدْ أَرَأَيْتُ فَعَهُ عَلَى نَفْسِكَ وَعَيْالِكَ إِلَى أَنْ تَكْتَسِبَ، چې ته خان سره اوساته دومره، څومره چې ته خرچ کړې پخپل ذات، او پخپلو بچو باندې د مال گټولو پورې، قِيَاذَا كَتَبَ مَا لَنَاوْهَر كَله چې دې مال اوگټي. (مزدوري اوکړي). يَتَصَدَّقُ بِمِثْلِ مَا أَمْسَكْتَ نَوَ صدقه دي کړي. هغومره، څومره چې ده ساتلي وو. لِيَنْفِكَ خِپل خان دپاره

تدريج: هرکله چې د ذکر شوی حکم مطابق په ده باندې پوره مال صدقه کول لازم شو. نو اوس به خالی لاس خپل ژوند څنگه تيره وي؟ هم دا به کيږي. چه د چا نه به قرض اخلي. خو ممکن ده چې قرض ملاؤ نشي. او که ملاؤ شي. نو کيدې شي. چه دا هغه ادا نکړې شي. او په قرض کي مړ شي. په دې صورت به په ده باندې سخته گناه وي. صاحب د کفايه رحمته الله عليه فرماني. چه د کوم وخته پورې دې مزدوري کړي. او مال حاصلوي. هغه وخته پورې دې دومره مال اوساتي. چه پخپل ذات او پخپل اهل و عيال باندې نې خرچ کړي. بيا کله چې مال حاصل شي. نو هغومره دي صدقه کړي. څومره چې د خرچې لپاره باقي ساتلي وو.

فانله: د خان سره د ساتلو مقدار امام محمد رحمته الله عليه نه په مبسوط کي ذکر کړې دي. نه جامع صغير کي، البته مشانخو ويلي دي. که دا سرې زميندار (دهقان) وي. نو د کال په اندازه دې مال اوساتي. ځکه چې زميندار لپاره قوت هر کال نوې کيږي. اوکه دا سرې تاجر (او سوداگر) وي. نو د يو مياشت خوراک دې اوساتي. اوکه دې پيشه ور او کاريگر وي. نو صرف د يوې ورځې خوراک دې اوساتي. (لأنه يتجدد له قوت کل يوم) سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

كِتَابُ الْوَقْفِ

ترجمه: (د) کتاب (د) وقف (په بيان کښي) دي.

الوقف لغة: فرماييلي دي صاحب دهدايم رحمته الله عليه وقف په لغت کښي بنديدل دی. ته وائي ما وقف کړي دې خاړوي اوزه وقف کوم دا (خاړوي) دواړه په يوه معنی دي.

لَا يَزُولُ مِلْكُ الْوَقْفِ عَنْ الْوَقْفِ عِنْدَ ابْنِ حَنَفِيَةَ إِلَّا أَنْ يَحْكُمَ بِهِ الْحَاكِمُ أَوْ يَفْقَهُ بِمَوْتِهِ يَقُولُ إِذَا مِتُّ فَقَدْ وَقَفْتُ دَارِي عَلَى كَذَا.

هل اللقطة ① يعلق: معلق کوی ⑦ معبره: صرف

ترجمه و تخریج: «فرمانیلی دی امام ابوحنیفه رحمہ اللہ نہ زائلہ کیہی ملک د واقف د وقف خیزنہ مگر دا جہ حکم اوکری پہ دی (وقف) باندی حاکم او یا معلق نی کری پہ مرگ خپل پوری (واقف) چہ اووانی کله جہ زہ مر شم نو ما وقف کری دی کور خپل د فلائی کار دپارہ

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ (يَزُولُ) مِلْكُهُ بِمَجَرَّدِ الْقَوْلِ.

ترجمه و تخریج: «اوفرمانی امام ابو یوسف رحمہ اللہ زائلہ کیہی ملک دده (واقف د وقف خیزنہ) صرف پہ وینا دده (چہ داسی اووانی ماخپل دا خیزوقف کری دی)

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يَزُولُ حَتَّى يَجْعَلَ لِلْقَوْلِ نَيْلًا وَنُسْلَةً (أَيْ)

ترجمه و تخریج: «اوفرمانی امام محمد رحمہ اللہ نہ زائلہ کیہی (ملک دواقف دوقف نہ) تردی چہ اوگرخوی دوقف خیزدپارہ متولی اوحوالہ نی کری هغه (متولی) تہ

صحة قضاء الحاكم صاحب د هدا یہ فرمانیلی دی چہ (صاحب دقدوری) پہ کتاب (قدوری) کنبی چہ نہ زائلہ کیہی ملک دواقف (دوقف نہ) مگر دا جہ حکم اوکری پہ دی (وقف) باندی حاکم (دقاضی د حکم صورت بہ دا وی) چہ زید یوخیزوقف کرلو. او یوکس نی پری متولی مقرر کرلو. اوددی وقف نہ پس بیا د متولی نہ دوقف د واپسی مطالبہ کوی. نوهغه د ورکولونہ انکار اوکری. او جگرہ قاضی تہ لارہ شی. اوقاضی دوقف فیصلہ اوکری) او یا نی معلق کری پہ مرگ خپل پوری (یعنی واقف داسی اووانی) چہ دا خیزدی زما دمرگ نہ پس وقف وی) اودا (خبرہ) پہ حکم د حاکم کنبی صحیح ده. (یعنی وقف هله صحیح کیہی) چہ حاکم دوقف حکم اوکری) خکھ چہ دا (حکم دحاکم) فیصلہ ده پہ یوه مجتهد فیہ مسئلہ کنبی (خکھ چہ د امامانویہ کنبی اختلاف دی)

القول الصحيح في مسئلة التعليق بالموث ⑧ هر چه به باره ده تعلیق کنبی (چہ وقف معلق کری) پہ مرگ پوری (نود دده دمرگ نہ پس دوقف نہ دده ملک زائلہ کیہی) نوصحیح قول دا دی. چہ نہ زائلہ کیہی مگر دا چہ صدقہ به کولی شی پہ منافعو ددغه (وقف) همیشه دپارہ (یعنی د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ نہ چہ نقل دی. چہ یوسری وقف په خپل مرگ پوری معلق کری. نوچہ کله دی مرشی. دغه خیزدده د ملکیت نه اووتلونیو به دی روایت کنبی مشانخو اختلاف کری دی. چا فرمانیلی دی. چہ دا قول صحیح دی. اوچا فرمانیلی دی. نوچہ دا قول صحیح نه دی. بلکه صحیح قول دا دی. چہ به مرگ سره هم دواقف ملکیت دوقف نه نه زائلہ کیہی. البتہ دا ده چہ ددغه وقف منافع به همیشه دپارہ صدقہ کولی شی) نو اوگر خیدلو (دا وقف) پشان د وصیت د منافو همیشه دپارہ (یعنی چہ یوکس دا وصیت اوکری. چہ زما دمرگ نہ پس به زما د فلائی کورکرایه همیشه دپارہ زید چہ یواجبی سړی وی. هغه اخلی) نولازمیری (یعنی خنکھ چہ دچا دپارہ دخپل خیزد منافعو وصیت صحیح کیہی. دغه شان دمرگ نه پس چہ دوقف کوم منافع وی. دهغی وقف هم صحیح کیہی)

الحوادث من الحاكم ⑨ او مراد د حاکم نه (دکوم چہ صاحب دقدوری په متن کنبی ذکر کړې دی) مولی (به تشدید دلام سره) دی (یعنی هغه کس چہ بادشاه ورته دقضاء کاریه حواله کړې وی) اوهر چه محکم به تشدید د کاک سره) دی. (یعنی هغه کس چہ په یوه خاصه واقعه کنبی ورته بادشاه دفریقینو به رضا سره د فیصلی کولو اختیار ورکړې وی) نو به دی محکم کنبی اختلاف د مشانخو دی (یعنی د بعضی مشانخو په نیزدده په فیصله باندی حکم نه لازمیری. اود بعضی مشانخو به نیزدده حکم نافذ دی. اود نفوذ قول زیات صحیح دی. دغه شان په خلاصه کتاب کنبی دی)

وقف خیزد جا به ملکیت کینی داخلیری ؟

وَأَصَحُّ الْوُقُوفِ عَلَى اخْتِلَافِهِمْ غَرَبٌ مِنْ مِلْكِ الْوَاقِفِ وَلَمْ يَدْخُلْ فِي مِلْكِ الْمُوقُوفِ عَلَيْهِ

ترجمہ و توضیح : اوکله چه صحیح شو وقف بناء په اختلاف ددوی (یعنی دامام ابوحنیفه رحمته الله په نیزنه صحیح کیږی د اصل د روایت په بناء اود صاحبینو رحمته الله په نیزه صحیح کیږی) نو اوخی (وقف) د ملکیت د واقف نه اونه داخلیری په ملک د موقوف علیه (چه په چا باندی وقف شوې وی)

هلاله ۱ : ځکه چه دا (وقف) که چیرته داخل شی په ملک د موقوف علیه کینی نو موقوف به نه وی (دغه وقف خیز په ملک دده (موقوف علیه بلکه د ده دپاره به جائز وی چه دغه خیز دخپل ملکیت نه د خرڅولو هبه کولو وغیره تصرفاتو سره اوباسی. نوملأ که موقوف علیه دغه وقف خیز په چا باندی خرڅ کړی. نو هغه به موقوف نه وی) بلکه نافذ به وی خرڅول دده (موقوف علیه) پشان د ټولو مملوک خیزونو دده (موقوف علیه) یعنی لکه څنگه چه دې خپل نور مملوک خیزونه خرڅولی شی. دغه شان به وقف خیز هم خرڅولی شی، خو موقوف علیه په وقف کینی دا تصرفات نشی کولی. نومعلومه شوه. چه وقف دده په ملکیت کینی نه دې داخل).

۲ : اوپله دا چه دې (موقوف علیه) که چیرته مالک شی ددې (وقف) نو نه منتقل کیږی دده (موقوف علیه) نه بل چاته، په شرط د مالک اول (ځکه چه اولنی مالک دا شرط کړی وو. چه ددې منافع به فقراء او مستحقینو ته ملایویری. او هرکله چه موقوف علیه دغه وقف خیز خرڅ کړل. نویبا مشتری دهغه خیز مالک شو. د فقراء په هغې کینی څه حق پاتی نشو) پشان د ټولو مملوک خیزونو دده (موقوف علیه، یعنی کله چه د اول مالک شرط ته اوکتلی شی. چه هغه دا ونیسی وو. چه ددې خیز منافع ما فقراء دپاره مخصوص کړی او وقف کړی دی. نو موقوف علیه دوقف شوی خیز داسې مالک نه جوړیږی. لکه څنگه چه د نورو خیزونو مالک وی. ځکه چه په نورو خیزونو کینی دې هر قسمه تصرف کولی شی. خو هرکله چه په وقف کینی د خرڅولو هبه کولو وغیره تصرف نشی کولی. نومعلومه شوه. چه وقف د موقوف علیه په ملکیت کینی نه داخلیری.

دمشاع زمکې په وقف کولو کینی اختلاف

(وَقَفُّ الْمَشَاعِ جَائِزٌ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ)

ترجمہ و توضیح : فرمائی صاحب د قدوری رحمته الله او وقف د مشاع (یعنی هغه زمکې چه تقسیم نه وی نه شوي. بلکه دبل چا د زمکې سره خلط وی) جائز دې په نیزه دامام ابو یوسف رحمته الله **دلیل ۱** : ځکه چه تقسیم د تمام د قبض خنی دې. (یعنی په یوخیز باندی هله ملکیت راخی. چه په هغې باندی قبضه راشی. او په مشاع کینی قبضه هله راخی. چه تقسیم اوشی) او قبضه په نیزه دده (امام ابو یوسف رحمته الله) نه دې شرط نودغه شان به تتمه ددې (قبض چه تقسیم دې) هم نه وی شرط (یعنی دامام ابو یوسف رحمته الله) په نیزه یوخیز باندی د ملکیت راتلو دپاره قبضه شرط نه ده. بلکه که قبضه پرې نه وی شوي. اود متعاقدينو په مینځ کینی په قول سره ایجاب او قبول اوشی. نود مشتری ملکیت ثابت شو. او هرکله چه قبض شرط نه دې. نو کوم چه په هغې باندی قبضه پوره کیږی. چه په یو مشاع خیز کینی تقسیم دې. نو تقسیم هم شرط نشو. او چه تقسیم شرط نه شو. نو واقف کینی یو مشاع زمکه وقف کړی. دغه وقف به صحیح کیږی.

۱، القول الرابع هر هذا قول أبي يوسف رحمته الله كذا في مجمع الزاهر، (۷۴۳۸)، والخانية، (۳۰۳۴)، والهندية، (۳۲۵۲)، وشرح عقود، ص، ۸۹، نقلاً عن القول الرابع، (۵۲۳۱).

هل اللغة ① الشيوع: ناقابل تقسيم

ترجمه و توضیح «اوفرمانی امام محمد رحمته الله جائز نه دي (وقف دمشع خين) **دليله** «خكه چه اصل به ملكيت كنيې چه په يوخيزياندې ملكيت راخي) قبض دي په نيزدده (امام محمد رحمته الله) باندې شرط دي (يعني كه مستري يوخيز واخستلو خو په هغې باندې ئې قبضه نه وي كړې. نودده ملكيت ثابت نه دي) نودغه شان به شرط وي هغه خيز چه تتمه ددې (قبض) ده (چه تقسيم دي. اوبه مشاع كنيې تقسيم لانه وي شوې. نولكه خنگه چه دهغې خرخول صحيح نه دي. دغه شان دهغې وقف هم صحيح نه دي)

صورة عدم شرطية القبض «اودا (جواز د وقف) په هغه خيز كنيې دي چه احتمال لري د تقسيم (لكه داسې زمكه وي. چه تقسيم كيدې شي. اوكله تقسيم شي. نود هرې يوې حصې نه فائده اخستې شي) اوهرچه هغه خيز چه احتمال نه لري د تقسيم نو جائز دي (په هغې كنيې وقف) سره د شيوع نه په نيزد امام محمد رحمته الله هم (يعني امام ابو يوسف رحمته الله) خو به هغه زمكه كنيې دوقف د جواز قائل دي. چه مشاع وي. كه تقسيم شوې وي اوكه نه وي. اوكه تقسيم كيدې شي اوكه نشي. اوامام محمد د هغه خيزد وقف قائل نه دي. چه تقسيم شوې نه وي. خوا احتمال د تقسيم لري. اوكه دتقسيم احتمال نه لري. (مثلاً يو مشيري وي. چه هغه نشي تقسيم كيدې. خكه چه تقسيموي ئې اوخه پرزي يواخلي. اوخه بل نو د دواړو د كارنه اوخي. نوپه داسې خيز كنيې دامام محمد رحمته الله په نيزهم وقف جائز دي)

ه وقف تمام كيدل

وَلَا يَحِلُّ أَنْ يُوقَفَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ حَتَّى يُجْعَلَ آخِرُهُ بِحِجَّةٍ لَا تَنْقُطُ أَبَدًا.

ترجمه و توضیح «فرمانی صاحب دقدوری رحمته الله اونه پوره كيږي وقف په نيزدامام ابوحنيفه اومحمد رحمته الله تردې چه مقرر كړي په آخردهغې (وقف) كنيې داسې يومصرف چه نه ختميږي هميشه دپاره (اوهغه داسې مصرف نه وي. چه يوخل په كنيې خړچ كړي شي. اوبيا په هغې كنيې د خړچ كړلوموقع نه وي. بلكه چه هميشه دپاره مصرف وي. مثلاً چه دا اوواني. دا مال دي د ديني مدارسو د طالبانو په تعليم باندې خړچ كړي شي. نو هر كله چه دغه مال په ديني علم كنيې اولگي. نودا داسې سلسله ده. چه كله هم نه ختميږي. بلكه د دوی شاگردان به پيدا شي. اوبيا به د هغوی شاگردان پيدا شي. اودغه شان به دا سلسله د علم خوريږو روانه وي. او واقف ته به ثواب رسي)

دليلهما «دطريفنو دپاره دليل دا دي. چه موجب (حكم) د وقف زوال د ملك دي (چه دواقف د ملكيت نه وقف ختم شي) بغيرد تملك (مالك جورولودبل چا) نه (يعني وقف د واقف د ملك نه اوخي. خودبل چا په ملكيت كنيې هم نه داخليږي) اودا (زوال د ملك بغيرد تملك نه) هميشه دپاره وي. (دا نه چه دغه وخت دپاره تري د واقف ملك زائله شي. اوبيا ورته واپس شي) پشان د عتق (خكه چه يوخل غلام آزاد شي. نود مولى ملك هميشه دپاره زائله شو. دوباره ئې په دغه غلام باندې ملكيت نشي راتلې) نوهركله چه وي مصرف هغه (چه متعين كړي وي واقف دپاره د وقف) چه گمان كيدې شي دختميدو دهغې (مصرف) نو نه پوره كيږي د هغې (ختميدونكي مصرف) نه مقتضا (دوقف خكه چه د وقف مقصد خو دا وي. چه هميشه دپاره واقف ته د هغې ثواب رسي) اوددې وجې (چه مقتضا دوقف هميشوالي دي) دي. وقت مقرر كول به وقف كنيې) باطلونكي ددې (وقف دپاره، مثلاً يو كس د لسو

کالودپاره یوخیزوقف کرلو. نودغه وقف نه صحیح کیږي. بلکه په دې موده مقرر کولوسره وقف باطل شو. لکه وخت مقرر کول په بیع کېږي (مثلاً که زید بکرته اوواڼي. چه ما په تاباندي دا خیز مثلاً د لسو ورځو دپاره خرڅ کرلو. نو دا توقیت صحیح نه دي. بیع نه صحیح کیږي)

وَقَالَ أَبُو يُوْسُفَ: إِذَا سَمَى فِيهِ جَهَةٌ تَقْطَعُ جَاوِزًا رَعْدًا لِقَفْرٍ أَوْ إِنْ لَمْ يَجِبْهُمُ. (۱)

ترجمه و تفسیر: «اوفرمانی امام ابویوسف رحمته الله کله چه یاد کړي په دې کېږي یومصرف چه ختمیږي (اوهغه مصرف همیشه دپاره نه وي. نوهم) جائز دي اوگرځي (دغه وقف ځین پس ددغه مصرف د ختمیدو نه) دپاره د فقیرانو اگرچه نه وي یاد کړي دوی (یعنی فقیران، یعنی دا ټي نه وي ونیلي. چه کله دا مصرف ختم شی. نویا دي دا وقف مال په فقیرانو باندې خرڅ کولې شی، مثلاً داسې اوواڼي. چه زمونږ په جمات کېږي په دې رمضان کېږي څومره مسافراظفار کوي. نویه هغوی باندې دې خرڅ کړې شی. نویه دغه رمضان کېږي به په روژه دارو باندې خرڅ کړې شی. اوچه کله کوژه شی. نویا به په عامو فقیرانو باندې خرڅ کولې شی)

دلیل: «دامام ابویوسف رحمته الله دپاره دلیل دا دي. چه مقصود (دوقف) نزدیکت حاصلول دي الله تعالی ته اودا (تقرب الی الله) پوره کیږي په دې (باندې چه وقف د داسې څیزدپاره اوکړي. چه هغه ختمیږي) ځکه چه نزدیکت (الله تعالی ته) کله وي په خرڅ کولو په داسې مصرف کېږي چه ختمیږي اوکله وي په خرڅ کولو کېږي چه همیشه وي. (یعنی که په دائمی مصرف کېږي خرڅ کړې شی. اوکه په غیردائمی په دواړو صورتونو کېږي تقرب الی الله حاصلیږي. اگرچه په غیردائمی مصرف کېږي دتقرب سلسله جاری نه وي) نوصحیح کیږي (وقف) په دواړو صورتونو کېږي (که مصرف دائمی وي اوکه غیردائمی وي)

دغیر منقول څیزدوقف جواز

(بیمصرف الوقف العقار)

ترجمه و تفسیر: «اوفرمانی (ابو الحسن قدوري رحمته الله) اوجانزده وقف د عقار (هغه زمکه چه دیوخاني نه بل خاني ته نقل کیدې نشي)

دلیل: «ځکه چه یوې ډلې دصحابه کرامو رضی الله عنہم نه وقف کړې وه دا (عقار) امام حاکم دحضرت زیدبن ارقم رضی الله عنہ د خوی نه روایت کړې دي. چه زما د پلار په صفا غریباندې یوکور وو. په هغې کېږي به نبی صلی الله علیه و آله دخپلو ملگرو سره جمع کیدل. او هغوی ته به ټي داسلام دعوت ورکولو، هم په دې کور کېږي حضرت عمر فاروق رضی الله عنہ هم ایمان راورې وو. اودې ته به دارالاسلام ونیلي شو. روستو دا کور زیدبن ارقم رضی الله عنہ په خپلو ځامنو باندې وقف کرلو، دغه شان امام طبرانی نقل کړي دي. چه حضرت عثمان رضی الله عنہ په پنځه دیرش زره روپۍ باندې بیررومه واخستلو. او وقف ټي کرلو، د حضرت زبیر رضی الله عنہ د وقف ذکر په صحیح بخاری کېږي راغلي دي. دغه شان حضرت ابوبکر صدیق حضرت عمرو حضرت علی رضی الله عنہم خپلې زمکې وقف کړې دي.

دغلی څیزونود وقف عدم صحت

(وَلَا يَجُوزُ وَقْفُ مَا يَنْقُلُ وَيُحْتَمَلُ)

ترجمه و تفسیر: «اوجانزده دي وقف دهغه څه چه نقل کیږي او اړولې شی. فرمانی (مصنف رحمته الله) اودا «قول

(۱) القول الرابع موهذا قول أبي يوسف رحمته الله كذا في الدر المنثور (٧٤٢/١) والبحر الرائق (١٩٧/٥) والخلاصة (٤٢١/٤)

رد المحتار (٤٠١/٣) فلا عن القول الرابع (٥٢٤/١)

عدم جوان مطلقاً قول دامام ابوحنیفه رحمہ اللہ دی.

(وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: إِذَا وَقَفَ ضَيْعَةً بِقَرْمَا وَأُكْرِيْمَا وَهَمَّ عَيْدُهُ جَاَزًا)

حل اللغة ① ضیعة: پتی ② بقو: غویان ③ العراقة: کرونده، زمینداری مسلک ابی یوسف: او فرمانی امام ابو یوسف رحمہ اللہ کله چه وقف کری پتی سره د هغی دغویانو او کرونکوسره چه هغوی (کرونکی) غلامان وی، نو جائز دی (وقف) **دلیلہ** خکه چه دا (خیزونه) تابع دی د زمکی په حاصلولو د هغه خه کنبی چه هغه مقصود دی، یعنی چه زمکه وقف کری شی. نود هغی وقف خکه صحیح دی. چه د هغی نه فائده اخستی شی. نودغه شان دا خیزونه کوم چه ذکر شول. ددی نه بغیر د زمکی نه پیداوار نشی حاصلیدی. نو دا خیزونه د زمکی تابع شول. او چه د هغی تابع شول. نوزمکه نی اصل شو. اود زمکی وقف جائز دی. دغه شان به د خیزونو وقف هم جائز وی.

داسونواو وسلو وقف کولو حکم

(وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يُجُوزُ حَبْسُ الْكِرَاعِ وَالسَّلَاحِ)

حل اللغة ① الكراع: د جنگ اس

ترجمه و توضیح: او فرمانی امام محمد رحمہ اللہ جائز دی بندول د اسونو اود وسلې مطلب ددی (قول دامام محمد رحمہ اللہ) وقف کول ددی (اسونو اود وسلې) دی په لار د الله تعالی کنبی، اود (جواز د وقف په دی خیزونو کنبی) استحسان دی.

دلائله ① وجه داستحسان آثار مشهوره دی په دی (وقف د اسونو او وسلې) کنبی د هغی (آثار) نه قول د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دی لکه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې فرمائیلى دی وَأَمَّا خَالِدٌ فَقَدْ حَسَنَ أَدْرَاعًا وَأَثَرًا سَالَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى (او هر چه خالد رضی اللہ تعالیٰ عنہ دی نوهغه وقف کری دی زړهې او اسونه په لار د الله تعالی کنبی اودغه شان حضرت طلحه رضی اللہ تعالیٰ عنہ وقف کری وی زړهې خپلې په لار د الله تعالی کنبی (د دی حدیث وضاحت دا دی چې د حضرت خالد بن ولید رضی اللہ تعالیٰ عنہ د وقف ذکر دی. نوددی وضاحت دا دی. چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ د زکاة په راغونډولو باندې مامور کړلو، په هغه وخت کنبی ابن جمیل، خالد بن ولید او عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ د زکاة ورکولو ته انکار او کړلو، کله چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته ددوی دانکار خبر ورکړی شو. نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمانیل. ابن جمیل ولې انکار او کړلو. حالانکه دی غریب وو. الله تعالی مالداره کړلو. اود حضرت خالد بن ولید رضی اللہ تعالیٰ عنہ په باره کنبی نی او فرمانیل. تاسو په هغه باندې ظلم کوئ. خکه چه هغه خو خپل زړهې او سامان جنگ د الله تعالی په لار کنبی وقف کری دی. اود حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ په باره کنبی نی او فرمانیل. د هغه زکاة زما په ذمه دی. بخاری او مسلم دا واقعه ذکر کری ده.

١ القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمہ اللہ كذا في الدر المختار (٤٠٨/٣) وفتح القدير (٤٣٠/٥) والحاوي (٣٠٩/٤) ورد

المختار (٤٠٨/٣) نقلًا عن القول الرابع (٥٢٤/١) -

٢ من حديث أبي هريرة رضی اللہ تعالیٰ عنہ أخرجه البخاري في الجهاد باب ٨٩ ومسلم في الزكاة رقم ١١ وأبو داود في الزكاة باب ٢٢ والنسائي في الزكاة باب ١٥ -

٣ لسان الزبلي رحمہ اللہ غريب جداً (نصب: ٧٣٨/٣) -

دوقف د صحت نه پس د خرخولواو تمليك عدم صحت

(وَإِذَا صَاعُ الْوَقْفِ كَمْ يَجْزِي بَعْدَهُ وَلَا تَمْلِكُ لَهُ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَشَاعًا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ قَيْظَلْبُ الشَّرِيكُ الْقِسْمَةُ تَبِيْعُهُمْ مَقَامَتُهُ)

هل اللغة ① افراز: جدا كول ② مقاسمة: تقسيم كول

ترجمه و توضیح: فرماني (ابو الحسن قدوري رحمه الله) اوکله چه صحيح شی وقف جائز نه دی خرخول ددي (وقف) اونه بل خوک ددي مالک جوړول مگردا چه وی (دغه وقف) مشاع (غير تقسيم) په نيز دامام ابویوسف رحمه الله نوچه مطالبه اوکړی شريک د تقسيم نوصحيح کيږی تقسيم دهغه سره (يعنی که يوکس داسي زمکه وقف کړه، چه په هغې کښې دبل چاحصه هم وه. خولا تقسيم نه وی شوې. اود وقف نه پس هغه مطالبه اوکړه. چه په دې زمکه کښې زما حصه ده. نودامام ابویوسف رحمه الله په نيز ددغه غير تقسيم زمکې نه هغه ته دهغه حصه بيلولې شی)

دليله: هر چه منع کول د تمليك دی. (يعنی د وقف نه پس بل خوک ددغه خيز مالک نشی جوړېدې) دهغه وجې چه مونږ بيان کړه (چه دوقف حکم دا دی. چه ددې نه واقف ملک ختم شو. خودبل چا په ملک کښې نه داخلېږی) او هر چه جواز د تقسيم دې نوځکه چه دا (تقسيم) تمیز دې اوجدواولي (دحصو) دې. اومنع خر تمليك دې. جدا کول نه دی. يعنی په دغه وقف شوې زمکه کښې د وقف نه روسته بل خوک مالک جوړول نه دی. بلکه د وقف نه وړاندې دغه بل کس ددغه زمکې مالک وو. البته دومره ده. چه وړاندې د وقف زمکې سره خلط وه. او اوس جدا کيږی)

دوقف د آبادي حکم

(وَالْوَاجِبُ أَنْ يُبْنَى مِنْ: ارْتِفَاعِ الْوَقْفِ بِعِمَارَتِهِ شَرْطُ ذَلِكَ الْوَقْفِ أَوْ لَمْ يُشْرَطْ)

هل اللغة ① الارتفاع: پورته کول ② عمارة: آبادي ③ الفلّة: محاصل

ترجمه و توضیح: فرماني صاحب دقدوري رحمه الله اوواجب دی چه شروع وکړې (اول د حاصلاتو او آمدنی د وقف نه) په آبادي دهغې (وقف، برابر خبره ده) که شرط کړې وی دا (آبادي) واقف اوکه نه شي وی شرط کړې (يعنی کله چه واقف مثلاً يوه زمکه وقف کړی. نو بیکارده چه اول دهغه زمکې د حفاظت انتظام اوکړې شی. اودهغې نه چار دیواری تاؤ کړې شی. چه محفوظ شی. که واقف د شرط لگولي وی چه زه خپله زمکه وقف کوم. خو به دې شرط چه ددې د حفاظت دپاره به انتظام کولې شی. اوکه دا شي نه وی ونښلی. په دواړو صورتونو کښې به اول د وقف د حفاظت انتظام کولې شی)

دلائله ① ځکه چه غرض د واقف (د وقف کولونه) خرچ کول د منافعو (دوقف) دی همیشه دپاره، اونه پاتې کيږی منافع د وقف زمکې) مگر په آبادي سره (چه دهغې نه چار دیوالی تاؤ شی. اومحفوظ شی) نو ثابتيږی شرط د آبادي په اقتضاء النص سره (يعنی کله چه واقف وقف اوکړلو. نود وقف مقصد دا وی. چه ددې نه خلق همیشه دپاره فائده اخلي. نودا ضروري شوه. چه ددغه وقف د حفاظت انتظام دې هم اوشی. نوحفاظت ترې په اقتضاء النص سره ثابت شی)

② اويله دا چه فائده په مقابله د تاوان کښې وی. (يعنی خوک چه فائده اخلي هغه به تاوان هم برداشت کوی. نوواقف چه دچا دپاره زمکه وقف کړې وی. هغه کسان چه فقيران دی. هغوی به ددې وقف د حفاظت انتظام کوی. مثلاً يوکس محکمه اوقاف ته خپله زمکه حواله کړله. چه دا ما وقف کړه. نواوس دا د اوقاف ذمه واری ده. چه ددغه زمکې د حفاظت انتظام اوکړی. او اوقاف پرې خپله خرچ اوکړی) او اوگر خيدلو (حکم ددې وقف) پشان د نفقه د غلام چه وصيت شوی وی په خدمت کولو دهغه (غلام) ځکه

چه نفقه به موصی له وی په (عوض) د دې خدمت یعنی چه یوکس دا وصیت او کړی. چه زما د مرگ نه پس به زما دا غلام د فلانی خدمت کوی. نوددغه غلام نفقه به موصی له ده. ځکه چه فائده دې اخلی. نو تاوان به هم په ده راځی. دا نه چه خدمت دې د موصی له کوی. او رویتې دې د موصی خوری

چه څوک موقوف علیه وی د وقف آبادی به هم په هغه وی

(فَإِنْ وَقَفَ دَارًا عَلَى سُكْنَى وَلَيْدٍ فَالْإِمَارَةُ عَلَى مَنْ لَهُ السُّكْنَى)

توجه و توضح فرمائی (ابو الحسن قدوری رحمته الله) که وقف نې کرلو کورد استوگنې دپاره په خپل اولاد، نوآبادې به لازم وی په هغه چا چه چادپاره استوگنه وی، یعنی چه دچا دپاره نې په کورکښې اوسیدل وقف کړی وی. چه ما خپل کورد خپل اولاد د استوگنې دپاره وقف کړې دې. نوکه په دغه کورکښې څه مرمت وی. د هغې خرچه به هم هغه څوک برداشت کوی. چه دچا دپاره وقف شوې وی. **دلیل** ځکه منافع په مقابلته د تاوان کښې وی. (یعنی څوک چه فائده اخلی. نو هغه به تاوان هم برداشت کوی. دا نه چه اوسپړې دې په کښې موقوف علیه او خرچ دې پرې واقف یا حکومت کوی) نو اوگر خیدل (دا صورت د وقف) پشان د نفقه د غلام چه وصیت شوې وی په خدمت دهغه، (یعنی چه یوکس دا وصیت او کړی. چه زما د مرگ نه پس به زما دا غلام د فلانی خدمت کوی. نوددغه غلام نفقه به موصی له ده. ځکه چه فائده دې اخلی. نو تاوان به هم په ده راځی. دا نه چه خدمت دې د موصی له کوی. او رویتې دې د موصی خوری. نوددغه شان دلته د وقف په مسئله کښې هم چه دچا دپاره وقف شوې وی. دآبادی خرچه به هم په هغه وی)

دموقوف علیه د تعمیر نه انکار یا د تعمیر وس نه لرلو حکم

(فَإِنْ اُتِنَتْ دَالِكٌ، أَوْ كَانَ قَبِيرًا أَجَرَهَا الْحَاكِمُ مَوْعَرَهَا بِأَجَرَتِهَا، وَإِذَا عَمُرَتْ رَدَّهَا إِلَى مَنْ لَهُ السُّكْنَى)

توجه و توضح که انکار او کرلو (موقوف علیه) د دې (آبادی د وقف) نه اویا دا (چه انکار نه کوی. خو وی غریب چه د آبادولوس نه لری. نویه دې دواړو صورتونو کښې) په کرایه به نې ورکړی حاکم اوآباد به نې کړی په کرایه دهغې (وقف) اوکله چه نې آباد کړی (اوکرایه ختمه شی. نوکرایه داربه ترې اویاسی اوواپس به نې کړی هغه چاته چه دچا دپاره (په کښې) استوگنه وی. (چه واقف دچا د استوگنې دپاره وقف کړې وی. هغه ته به نې واپس کړی)

دلیل ځکه چه په دې (کرایه ورکول) کښې خیال ساتل د دواړو حقونودی. چه حق د واقف دې اوحق د صاحب د استوگنې دې. (دواقف حق په دې حیثیت دې) که آباد نکړی دغه (وقف څښ نو ختمیږی په کښې) استوگنه بیخی (یعنی که آبادی په کښې نه کوی. نوددغه کور د اوسیدو قابل نه دې. نوچه د کوم مقصد دپاره واقف دغه کوروقف کړې وو. چه ده ته به ثواب ملاوېږی. هغه مقصد پوره نشو. ځکه شار به پروت وی. څوک به په کښې اوسیدې نشی. نوچه څوک په کښې اوسپړی نه واقف ته به ثواب څه ملاؤ شی. اودمن له السکنی د حق په کښې په دې حیثیت خیال ساتل دی چه مرمت په کښې اوشی. نواگرچه دغه میاشتو دپاره به په کرایه ورکړې شی. خوچه کله هغه پیسې ختمی شی. کومی چه ددې په مرمت لگیدلې وی. بیا به په کښې من له السکنی اوسپړی. اوکه مرمت نې اونشی. نونه په کښې دې اوسیدې شی. اونه پل څوک) اواوله خبره (چه حاکم په کرایه باندې کور ورکړی. اویه دغه کرایه باندې په کورکښې آبادې اوکړی. دا ددې نه بهتره ده. چه دغه کوردغه شان ناقابل استعمال پروت وی. اوڅوک په کښې اوسیدې نشی)

د وقف پړوونې سماعت او خراب آلاتو مصرف

﴿وَمَا أَتَيْنَاهُم بِبَنَاءٍ عَلَى الْوَقْفِ وَالْيَتِيمَ صَرَفَهُ إِلَى كَاهِنٍ عَمَرَ الْقَرْيَةَ إِذْ نَبَا إِلَيْهِ، وَإِنْ اسْتَفْتَيْتُمْ عَنْهُ أَمَرَ حَتَّى يَخْشَى إِلَى عَمَارَتِهِ قَبْرَهُ قَبْرَهُ﴾

هل اللغة ① انهدم: نابدلې وو

ترجمه و تخریب: «فرمانی (ابو الحسن قدوری رحمته الله) او هغه چه راوغورخېږي آبادې د وقف او (خراب شی) سامان ددې (وقف) نواوېه نې لگوي حاکم په آبادي د وقف کښې که چیرته ضرورت وي هغې (سامان ته، مثلاً د وقف کور دیوال را پړیوتلو، نو بختې به نې هم په دغه کور کښې اولگوي. او واپس به پرې بل دیوال او خیزوي. یا که دروازه وړه دروازه وي. هغه خرابه شی. نو هغه به ترې اوباسی. او هم په وقف کور کښې به نې په بل ځانې کښې اولگوي) او که ضرورت نه وي (په وقف کورو غیره کښې) هغې (سامان) ته نواوېه نې ساتي (په محفوظ ځانې کښې) تردې چه ضرورت شی آبادولو دهغې ته نو اوبه نې لگوي په هغې کښې

دلیل: «ځکه چه ضرورت دې آبادي» (د وقف) ته دې دپاره چه باقی پاتې شی (وقف کورو غیره) همیشه دپاره نو حاصل به شی مقصود د واقف (او مقصود د واقف دا وو. چه ماته همیشه ددې وقف ثواب راسی)

﴿وَلَا يُجْزَأُ أَنْ يُقِيمَهُ بَيْنَ مَسَاحِقِ الْوَقْفِ﴾

ترجمه و تخریب: «او جائز نه ده چه تقسیم کړي هغه (زیاتي اومات گورډ سامان) په مینځ د مستحقینو وقف کښې،

دلیل: «ځکه چه دا (فالتو او زیاتي سامان) یوه حصه د ذات د وقف دي. اونشته حق د پاره دهغه چا چه وقف شوی وي په هغوی باندې په دې (په ذات د وقف) کښې بلکه حق ددوی (مستحقینو) دې په منافع» (د وقف) کښې نشو (دغه زیاتي سامان) حق دالله تعالی (او هر کله چه دالله تعالی حق شی) نونه به شی ورکولې دوی (فقیرانو) ته سوا د حق ددوی نه (یعنی دوی ته به د دوی حق ورکولې شی. چه منافع دی. او ذات د وقف چونکه ددوی حق نه دي. ځکه به دوی ته نشی ورکولې)

دواقف دوقف منافع یا تصرف ځان دپاره بحر شول

﴿وَإِذَا جَعَلَ الْوَاقِفُ غَلَّةَ الْوَقْفِ لِنَفْسِهِ أَوْ جَعَلَ الْوَلَاةَ إِلَيْهِ جَاءَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ﴾

ترجمه و تخریب: «فرمانی (ابو الحسن قدوری رحمته الله) او کله چه اوگرځوی واقف منافع د وقف دخپل ځان دپاره اویا اوگرځوی ولایت (دوقف) دخپل ځان دپاره (نوردا) جائز دی په نیز دامام ابویوسف رحمته الله تشریح صاحب الهدایة صاحب د هدایه فرماینلی دی چې ذکر کړې صاحب د قدوری رحمته الله دوه خبرې (یوه خبره) شرط کړی منافع دخپل ځان دپاره (یعنی وقف په دې شرط اوکړی. چه ددې منافع به هم زما وي) اووې گرځولو ولایت (دوقف) دخپل ځان دپاره (یعنی د وقف متولی به زه یم) هر چه اوله خبره ده (چه وقف دخپل ځان دپاره اوگرځوی) دا جائز ده په نیز دامام ابویوسف رحمته الله

دلیل: «دامام ابویوسف رحمته الله دپاره هغه حدیث دلیل دي. چه روایت شوې دي. یقیناً نبی صلی الله علیه و آله به خوراک کول دخپلې صدقې نه (د) اومراد ددې (صدقې) نه هغه صدقه موقوفه ده. (یعنی په دې حدیث کښې چه

دا راغلی دی. چه نبی ﷺ به دخیلی صدقې نه خوراک کولو. ددې نه هغه صدقه مراد ده. چه نبی ﷺ به هغه وقف کړې وه) اونه دې جائز خوراک ددې صدقې موقوفه) نه مگر په شرط کولوسره (نور کله چه دا ثابتنه شوه. چه نبی ﷺ دخپل وقف صدقې نه خوراک کړې دي. اودا خوراک به نبی خامخا په دې وجه کړې وی. چه د وقف په وخت کښې به نبی دا شرط لگولې وو. چه زه دا څیز صدقه کوم. خوددې نه به زه هم خوراک کوم. ځکه که چیرته دا شرط لگول اونه منلې شی. نو د نبی ﷺ دپاره خودصدقې خوراک حرام وو) نودلالت کوی (عمل د نبی ﷺ په وقف کښې) په ... دې شرط: که ینکس په وقف کښې ... حرام خان دپاره د منافعو شرط اولگوی. بیا هم وقف صحیح دی

وقال محمد لا يجوز

لوجه و تفريع > اوامام محمد فرمائيلی دی چې جائز نه ده (يعنی چه دامام محمد ﷺ په قول باندې نظر واچولې شی. نو دا معلومېږي. چه دا وقف جائز نه دي) اودا (قول دعدم جواز) قبول دهلال رازی ﷺ دې (خوصحيح) دا ده. چه دا هلال بن يحيى الرائي دې دغه شان علامه عینی ﷺ په بنایه کښې فرمائيلی دی) اوپه دې (عدم جواز) باندې قول کړې دي امام شافعی ﷺ (يعنی دامام شافعی ﷺ هم دا مذهب دي. چه داسې وقف جائز نه دي)

الرواية الثانية > اوونيلی شوی دی چه اختلاف (په دې مسئله کښې) په مينځ ددوی دواړو (امام ابویوسف او محمد ﷺ) په مينځ کښې بناء دي په اختلاف باندې په شرط کولو د قبض او جدا والی کښې (يعنی امام ابویوسف ﷺ په وقف کښې دا نه شرط کوي. چه متولی دي وقف قبض کړي. اوکه مشاع وی. هغه دي جدا کړي شی. بلکه که متولی قبض کړي نه وی. اوداسې زمکه وی. چه تقسيم شوې نه وی. هم نبی وقف جائز دي. او دامام محمد ﷺ په نیز په وقف کښې دا دواړه څیزونه شرط دي. يعنی دا چه متولی وقف قبض کړي. اوکه وقف په مشاع کښې وی. چه هغه جدا شی. نو ددغه اختلاف په بنياد په زیربحث مسئله کښې چونکه دامام ابویوسف ﷺ په نیز د وقف قبض اوجدا کول شرط نه دي. نو دا وقف صحیح کېږي. او دامام محمد ﷺ په نیز چونکه دغه دواړه څیزونه شرط دي. اوپه دې زیربحث مسئله کښې قبض او جداوالی نه راځي. ځکه دا وقف جائز نه دي) او وتيلې شوی دی چه دا مستقلة مسئله ده. (په بله مسئله باندې متفرع نه ده)

محل الاختلاف > اوخلاف (په مينځ دامام ابویوسف ﷺ اوامام محمد ﷺ کښې) په هغه صورت کښې دي چه شرط کړی (واقف) بعضې (وقف) دخپل خان دپاره (چه ددې بعضې وقف منافع به زه اخلم) په ژوند خپل کښې اوپس د مرگ دده نه (په وی منافع ددغه وقف) د فقيرانو مثلاً دده يوگوردې. هغه نبی په لس زره روپۍ کرایه ورکړې دي. اودې دا اووانی. دا کور ما وقف کړلو. خوپه دې شرط چه ددې نیمه کرایه به زه اخلم. اونیمه به فقيرانوته وروکوم. اوچه کله زه مړ شم. نوییا به نبی فقيران اخلی) اوپه هغه صورت کښې چه شرط کړی (تول منافع د وقف) دخپل خان دپاره په ژوند خپل کښې اوپس د مرگ دده (واقف) نه (اوگورځی منافع د وقف) د فقيرانو دپاره (نودا دواړه صورتونه) برابر دي. (يعنی په دواړو صورتونو کښې دامام ابویوسف اوامام محمد ﷺ اختلاف شته. امام ابویوسف ﷺ د جواز قائل دي. اوامام محمد ﷺ د عدم جواز قائل دي)

دليله > وجه د قول دامام محمد ﷺ (چه دخان دپاره د حصي يا تول وقف دمنافعو تخصیص نه صحیح کېږي) دا ده. چه وقف احسان دي په طريقه د تملیک (چه بل کس مالک جوړ کړی) په هغه طريقه کومه چه مونږ وړاندې بيان کړې ده) چه دامام محمد ﷺ په نیز په وقف کښې متولی او منظم ته د وقف سپارل ضروري دي. بغير ددې نه وقف نه صحیح کېږي) نو شرط کول دده (واقف) بعضې (وقف) يا تول

«وقف» د خان دپاره (چه دا خیزما وقف کړلو. خوددې بعضې یا ټولې منافع به زه اخلم) باطلوی دې
 «وقف» لره ځکه چه مالک جوړول خپل (خان) دخپل طرف نه نه ثابتیږي. (چه یوکس دې سره یوڅیز وی.
 او دهغې خپل خان مالک کړی. ځکه چه دا خو تحصیل حاصل دې) نو اوگر خیدلو (حکم ددې وقف)
 پشان د صدقه منفذ (چه دخپل مالک څه حصه یا ټول فقیر ته صدقه ورکړی. خو به دې شرط چه ددې
 بعضې مال به زما وی. نو لکه څنگه چه دغه صدقه نه صحیح کیږي. دغه شان دا وقف هم نه صحیح
 کیږي،

د جمات جوړونکي د جمات نه د ملکیت د زوال وخت

وَإِذَا بَنِيَ مُسْجِدًا أَلْمَزَّوْلَ مَلِكُهُ عَنْهُ حَتَّى يَبْرُؤَهُ عَنْ مَلِكِهِ بِطَرِيقِهِ وَيَأْذَنَ لِلنَّاسِ بِالصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِذَا
 صَلَّى فِيهِ وَاجْدَزَالَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ مَلِكِهِ

ترجمه و توضیح: فصل: اولکه چه جوړ کړی (یوکس) جمات نو نه ختمیږي ملکیت دده (جوړونکي) ددې
 «جمات دزمکي» نه تردې چه جدا کړی دا «جمات» دملک خپل نه سره د لارې دهغې «جمات یعنی
 دجمات چه کومه لاره وی. هغه هم جدا کړی. چه دا ددې جمات لاره شوه) او حکم اوکړی خلقتو ته د مونځ
 کولو به هغې «جمات» کښې کله چه مونځ اوکړی په هغې «جمات» کښې یوکس نو اووتلو (دغه جمات) په
 نیزدامام ابوحنیفه رحمته الله علیه د ملکیت دده «جوړونکي» نه

دلایله: هر چه «شرطیت د جداوالی دجمات د زمکي دنورې زمکي» نه دې. نو ځکه چه دا «جمات» نه
 خالص کیږي دالله تعالی دپاره (چه دجمات حکم اخلي) مگر په دې (جدا کولو) سره او هر چه «شرطیت
 د مونځ کول دی) په دې «جمات» کښې ځکه چه ضروری دی حواله کول (دوقف) په نیزدامام ابوحنیفه
 اومحمد رحمته الله علیهما او شرط کولې شی حواله کول موافق د ضرورت سره (دوقف یعنی د طرفینو رحمته الله علیهم په نیز په
 وقف کښې دا ضروری ده. چه واقف موقوف علیه ته وقف په داسې طریقه باندې حواله کړی. چه ددغه
 وقف نه کومه فائده اوکوم کار اخستې شی. دهغې قابل شی) اودا «ضرورت پوره کیدل» واقع کیږي په
 جمات کښې په مانځه سره (چه په جمات کښې مونځ اوشی. نو دکوم خیز دپاره چه دا وقف شوې
 وو. نو هغه مقصد په کښې ادا شی

(وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: يَزُولُ مَلِكُهُ بِقَوْلِهِ جَعَلْتَهُ مَسْجِدًا) (۱)

ترجمه و توضیح: «او فرمایلی دی امام ابو یوسف رحمته الله علیه چه زانله کیږي ملک دده (واقف دجمات نه صرف)
 په قول دده چه ما اوگر خولودا (آبادی) جمات
 دلایله: ځکه چه سپارل (متولی اوموقوف علیه ته په وقف کښې) نه دی شرط په نیز دده (ابویوسف رحمته الله علیه)
 ځکه چه دا «وقف» ساقط کول د ملکیت د بنده دی (او چه دبنده ملکیت ترې ختم شی) نو گرځی خالص
 دالله تعالی دپاره (اودالله دپاره گرځی) ځکه چه دبنده حق ترې ختم شو. او اوگر خیدلو (وقف) پشان د
 آزادولو (دغلام یا د وینځې) اویقینا مونځ بیان کړي دې ددې وړاندې چه اول بیان د کتاب الوقف کښې
 چه دامام ابو یوسف رحمته الله علیه په نیز په وقف کښې تسمیه ضروری نه دې. بلکه لکه څنگه په اعتناق کښې
 صرف په دې وینا باندې ملکیت ختمیږي. چه ته آزاد نی. نو دغه شان په وقف کښې د وقف څیز ته
 ملکیت هم صرف په قول باندې ختمیږي. چه دا اوواتی. ما دا څیز وقف کړلو. تسلیم ته ضرورت نشته
 لکه څنگه چه دامام محمد رحمته الله علیه مذهب دې)

(۱) القول الرابع مع هذا قول أبي يوسف رحمته الله علیه كذا في فتح القدير (٤٢٤/٥) ورداغتار (٣٩٣/٣) والمندبة (٣٥١/٢) والبحر الرائق

(١٩٧/٥) فلا عن القول الرابع (٥٢٢/١) -

د مسافر خانہ سیل او مقبرہ جوړولو حکم

(وَمَنْ بَنَى بِقَايَةَ الْمُسْلِمِينَ أَوْ خَاتَا تَسْكُنُهُ بَنُو السَّبِيلِ أَوْ بِبَاطًا أَوْ جَعَلَ أَرْضَهُ مَقْبَرَةً لَمْ يَزَلْ مِلْكُهُ عَنْ ذَلِكَ حَتَّى يَنْكُمِرَ بِهِ الْعَاكِمُ عَنْ دَأْبِي خَيْفَةً)

هل اللغة ① سقاية: سبيل، هغه ځانې چې مفتې اوبه په کښې وړکولې شی ⑦ وباط: چوکۍ چې اسلامي سرحد حفاظت په کښې کولې شی

ترجمه و تفسیر: فرماني (ابو الحسن قدوري راجع) اوچا چې جوړ کړلو سبيل دپاره (دځکلی) دمسلمانانو اویا مسافر خانہ چې اوسیري په کښې مسافراو یا چوکۍ (چې محافظین دملک په کښې اوسیري) اویا نې اوگرخوله زمکه خپله مقبره نو نه ختمیري ملک دده (واقف) ددې (خیزونو) نه تردې چې حکم اوکړي په (وقفيت د) دې حاکم په نیز دامام ابوحنيفه راجع (يعني کله چې حاکم دا حکم جاری کړي چې دا خیزدوقف دې، نوله به وقف گرځي، صرف ددې خیزونو په جوړولو دا وقف نه گرځي)

دليله: ځکه چې دا (خیزونه) نه دی خالی شوی دحق د بنده نه (بلکه دوقف نه پس هم واقف ددې نه فائده اخلي) ولې ته گوري نه چې جائز دی ده (واقف) لره چې فائده اخلي ددې نه (اودفاندې اخستلو تفصیل دادې) چې اوسیري په مسافر خانہ کښې اوحصاریري په چوکۍ کښې اوځکاک کوی دسبيل نه اوبنځوی (مړي خپل) په مقبره کښې (نوددې تصرفاتود جواز نه دا معلومیري چې صرف ددې خیزونو په جوړولو اوخلتو ته ددې داستعمال اجازت ورکولوباندې دا وقف نه گرځي، بلکه د یویل خیز ضرورت دې اودهغې بیان دا دې (چې شرط کولې به شی حکم دحاکم (چې هغه دا فیصله اوکړي چې دا خیزوقف دې) یا دا چې اضافت اوکړي (واقف د وقف ددې خیزونو) د مرگ نه پس حالت ته (يعني چې دا اووانی زما د مرگ نه پس دا خیزونه وقف دی، نویا وقف صحیح دې) لکه څنگه چې په صورت د وقف کولوکښې دی په فقیرانو (يعني چې یوسړي یوخیزوقف کړي، اووقف په دې طریقہ اوکړي چې دا زما دمرگ نه پس دفقیرانو دپاره وقف دې، نولکه څنگه چې دغه وقف صحیح کیږي، دغه شان ددې خیزونو وقف هم صحیح کیږي)

وقال أبو يوسف يزول ملكه بالقول ①

ترجمه و تفسیر: اوبه نیز دامام ابو یوسف راجع ختمیري ملک دده (واقف ددې خیزونو نه صرف په قول سره چې دا اووانی ما دا خیزونه وقف کړي دی، نووقف صحیح شو، دقاضی فیصلې ته ضرورت نشته) لکه څنگه چې دا اصل د دوی (امام ابو یوسف) دې (په وقف کښې) دليله: ځکه چې سپارل د وقف موقوف (عليه) ته نه دې شرط (دوقف دصحت دپاره، بلکه چې صرف په قول سره یوخیزوقف کړي، نو) وقف لازمیري.

وقال محمد إذا استقنى الناس من التباية وسكنوا الحان والرباط ودفنوا في المقبرة زال الملك،

هل اللغة ① سقاية: سبيل، د ځکولو ځانې ⑦ خان: مسافر خانہ

ترجمه و تفسیر: اوبه نیز دامام محمد راجع کله چې ځکاک شروع کړی خلق د سبيل نه او اوسيدل شروع کړي په مسافر خانہ کښې اوبه چوکۍ کښې اوبنځ کړي (مړي) په مقبره کښې نوختم شو ملک (دواقف ددې خیزونو نه)

١ (القول الراجح هو قول أبي يوسف راجع كذا في الحاشية (٢٩٦٤) والبحر الرائق (٢٥٣١٥) والمندية (٤٦٥٢) نقلاً عن القول

دلیلہ > خُکھ چہ سپارل (موقوف علیہ) تہ شرط دے بہ وقف کنبے، پہ نیز ددوی دامام محمد (علیہ السلام) اوسطر سپارل د نوعی دے اودا (سپارل دنوع) پہ هغه خہ راخی چہ مونر ذکر کری دی. <چہ خلق پہ مسافر خانہ یا پہ چوکی کنبے اوسیدل اوکری. اویا دسبیل نہ اوبہ اوخکی. اویا پہ مقبرہ کنبے مری دفن کری. یعنی چہ کوم خیزنې وقف کری وی چہ هغه دکوم مقصد اوضورت دپارہ وی. چہ هغه مقصد ترې پوره شی. اگرچہ یوخل وی او اگرچہ یوکس نی ترې پوره کری. نویس وقف صحیح شو

کِتَابُ الْغَصَبِ

ترجمہ > (دا) کتاب د غصب (د احکامو په بیان کی) دے. **توضیح** > د کتاب الوقف او کتاب الغصب په مینځ کنبې مناسبت د تضاد او مقابلې دې خُکھ چې په وقف کنبې موقوف علیہ دپارہ د وقف نه فائده اخستل جائز دی او په غصب کنبې د غاصب دپارہ د مقصوبې نه فائده اخستل ناجائز دی. او جائز مقدم وی په ناجائز باندې نو خُکھ نې وقف مقدم کړه په غصب باندې

الفصل لفة > غصب په لغت کی یو شی (خیز) په زیردستی اخستل دی. که دا شی (خیز) مال وی. او که غیر مال وی. **وقال غصب زوجة فلان وغیر فلان**

الفصل شوعا > په اصطلاح د شریعت کی د غصب جامع مانع تعریف دا دی. **هو إزالة اليد المحقة بإثبات اليد الباطلة**،، غصب د حقدار قبضه لرې کول او ناحق قبضه کول دی.، **د غصب شوي خیز د تاوان حکم**

وَمَنْ غَصَبَ شَيْئًا هُوَ يَمْلِكُ قَبْلَكَ فِي يَدَيْهَا چې غصب کړو. یو مثلی خیز، او هغه هلاک شو دده سره، **قَعْلِيهِ ضَمَانٌ وَيُثْلَهُ** نو په ده د هغې مثل واجب دے.

توضیح > که مقصوب شی (خیز) هلاک شوې وی. او هغه مثلی وی. یعنی کیلی یا وزنی (مثلاً غنم، اورشې، دراهم او دنانیر وغیره) نو د مقصوب مثل واپس کول ضروری دی.

دلیلہ > د الله تعالی فرمان دے **«فَمَنْ اغْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ وَيُجْلِ مَا اغْتَدَى عَلَيْكُمْ»** چا چې په تا ظلم اوکړو. او که ددې مثل منقطع شوې وی. یعنی هغه بازار کی نه موندلې کیږی. نو ددې قیمت واجب دی.

وَأَنْ كَانَ مِمَّا لَا يَمْلِكُ لَهُ او که مقصوب خیز داسې وی چې د هغې مثل نه وی **قَعْلِيهِ قِيمَتُهُ** نو په ده باندې د هغې قیمت واجب دے

توضیح > او که داسې خیز غصب کړی چې د هغې مثل نه وی لکه غوا میخا گد وغیره نو که اصل خیز کوم چې غصب شوې دې موجود نه وی هلاک شوې وی نو په غاصب باندې به د هغې قیمت واجب وی **دلیلہ** > الله تعالی فرمانیلی دی **«فَمَنْ اغْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ وَيُجْلِ مَا اغْتَدَى عَلَيْكُمْ»**، یعنی چا چې په تاسو ظلم کړی وی نو تاسو دهغې په مثل ظلم اوکړئ یعنی بدله واخلئ **الاستدلال** > چې په دې باندې قیاس اوکړی شی نو کوم خیز چې غصب شوې وی که هغه موجود نه وی نو دهغې په مثل به د غاصب نه اخستلې شی. اویا د هغې قیمت پر ترې اخستې شی.

(وَعَلَى الْغَاصِبِ رَدُّ الْعَيْنِ الْمَقْصُوبَةِ) او غاصب باندې عین مقصوبه واپس کول ضروری دی.

توضیح مذکورہ حکم ہفہ وخت دی. کله چې مغضوب شی (خیز) هلاک شوی وی. اوکه هغه بعینه باقی وی. د هغې واپس کول ضروری دی.

والله ① خکه د نبی کریم ﷺ ارشاد دی. (علی الید ما اعلت حق تؤدی) (۱)

② دغه شان د نبی کریم ﷺ ارشاد دی. (لا یأخذکم متام اخیه جادا ولا لاهبا و اذا اهل أحدکم صا اخیه فلیرداه) (۲)

③ او په دې وجه هم چې د سړی قبضه یو مقصودی حق وی. چه په دې سره هر قسمه انتفاع کولې شی. او غاصب دا قبضه ختمه کړله. نو ددې قبضې اعاده په دې طریقہ ضروری ده. چه هغه ته هم هغه شی (خیز) واپس کړی.

توضیح: د مغضوبه خیز اصل حکم بیا په قول د مشائخو د غصب اصلی حکم دا دی. چه بعینه هم هغه شی (خیز) واپس کړې شی. پاتې شو قیمت واپس کول، نو دا د خلاصې موندلو لپاره ددې خلیفه دی. خکه چې دا ناقص ادا کول دی. کامل ادا کول هم دا دی. چه عین شی (خیز) سره د مالیت نه واپس کړې شی. او په قول د بعضو مشائخو د غصب اصلی حکم قیمت واپس کول دی. او عین واپس کول خلاصې دی.

نمرة الاختلاف علامه مرغینانی رحمه الله فرمائیلى دی. چه ددې اختلاف ثمره (فائده) په بعضو احکامو کې ښکاره کیږي. مثلاً:

① که د عین موجود کیدو په حالت کې غاصب د تاوان نه بری کړی. نو دا صحیح ده. تردې که ددې نه روسته هلاک شی. نو ضمان نه واجبیږي. که موجب اصلی قیمت نه وي. نو ابراء به نه صحیح کیدله. (لأن

الإبراء من العین لا یصح)

② د مغضوب کفالت صحیح دی. معلومه شوه. چه اصلی موجب قیمت دی. گنې ښکاره ده. چه د عین کفالت به نه صحیح کیدلو.

③ که د غاصب په ملک کې نصاب وی. او هغه څه شی (خیز) غصب کړې وی. نو هغه باندې زکاة نه واجبیږي. حالانکه د مغضوب د موجود کیدلو په حالت کې د قیمت وجوب د مغضوب په مقابله کې هغه نصاب کم وی.

(فَإِنْ ادَّعَى هَلاَکَ بَیْأَیَا کَ دَ دَعَوَ اَو کَړَ لَ دَ هَغَی دَ ضَانَع کَیْدَو، حَبَسَ الْحَاکِمُ نُو قَاضِی دَی هَغَ قَیْد کَړی. حَتَّى یَعْلَمَ اَنْهَا لَوْگَا نَت بَاقِیَۃُ اَظْهَر هَا تَر دَی چَی مَعلومَ شَی کَ دَا مَغْضُوب خِیز مَوجود دَی نُو خَا مَخَا بَ نَی ښکاره کَړی و و لَمْ قَضَی عَلَیْهِ یَبْدَأْ هَا) اویا به په هغه باندې د هغې مغضوبه خیز په

(۱) من حدیث سمرقند أخرجه أبوداود فی البیوع باب ۸۸ رقم ۳۵۶۱ و الترمذی فی البیوع باب ۳۹ وابن ماجه فی الصلوات باب ۵ رقم ۲۴۰۰ والنسائی فی السنن الکبری (۴/۴۱۱) رقم ۵۷۸۳ والبيهقی فی السنن الکبری (۶/۱۶۶) والدارمی فی البیوع باب ۸۸ والحاکم فی المستدرک (۲/۳۴۷) وأحمد فی المسند (۵/۱۳۸) وابن ابی شیبہ فی المصنف کتاب (۱۵)۔

(۲) من حدیث یزید بن السائب أخرجه أبوداود فی الأدب باب ۸۵ رقم ۵۰۰۳ و الترمذی فی الفقه باب ۳ رقم ۲۱۶۰ وأحمد فی المسند (۴/۲۲۱) والحاکم فی المستدرک (۳/۶۳۷)۔

توضیح: بیا د کوم ځاني نه چې غاصب دا غصب کړې وو، هم هلته کې واپس کول ضروری دی. ځکه چې د ځاني په مختلف کیدو سره قیمتونه مختلف کېږي. اوس که غاصب دعوه اوکړله، چه مغضوب مال هلاک شو، نو حاکم به دې قید کړي. تردې چې دا خبره ښکاره شي، که دا مال باقی وي، نو هغه به د قید د تکلیفونو نه د خلاصی لپاره ضرور ښکاره کړي وو. یا غاصب ددې په هلاکولو باندې بینه قائم کړي، که دا نه وي، نو قاضي به په دې غاصب باندې د مغضوب مال د عوض حکم ورکوي.

دلیل: وجه دا ده، چه په غاصب باندې بعینه مال واپس کول ضروری او واجب وو، او هلاکیدل عارضی امر دي، نو هغه د ظاهر خلاف د عارضی امر مدعی شو، نو خالص دده قول به نه قبلېږي.

نظيره: لکه مثلاً یو اخستونکې (مشتري) چې په ده باندې د مبيع ثمن لازم دي، هغه د خپلې غریبې دعوه اوکړي، نو خالی دعوه نه قبلېږي، بلکه هغه قید کولې شي، بیا کله چې د مغضوب مال هلاکیدل معلوم شي، نو عین مغضوب واپس کول به دده د ذمې نه ساقط شي، او د هغې عوض واپس کول به ضروری وي، او عوض هم دغه قیمت دي.

غصب په کومو څیزونو کې کېږي؟

وَالْغَصْبُ فِيمَا يُنْقَلُ وَيَحُولُ، او غصب هم په هغې کې کېږي، چه هغه منتقل او محول (خوا) کېدې شي.

توضیح: ددې قول اصل مقصد دا بیانول دی، چې د غصب تحقق صرف په منقولو څیزونو کې کېږي، کوم چې د یو ځاني نه بل ځاني کې ایخودل ممکن وي، او په غیر منقول کې غصب نه متحقق کېږي. صرف د منقول څیزونو د غصب تحقق بیانول مقصود نه دي، ځکه چې نه په دې کې څه خلاف دي، او نه څه اشتباه ده، خلاف او اشتباه خو په غیر منقول کې د غصب په نه متحقق کیدو کې ده، نو مذکوره ترکیب (و الغصب فيما ينقل ويحول) کې قصر او حصر معتبر دي، لکه څنگه چې تاج الشریعه صاحب د عنايه **بالتحريك** بلکه پخپله صاحب د هدایه **بالتحريك** هم دې اړخ (طرف) ته اشاره کړې ده، (حيث قال: لأن الغصب بحقيقته يتحقق فيه دون غلبة اوس پاتې شوه دا خبره چې په ترکیب کې ادات د حصر کوم دي؟ نو هغه غالباً لام جنس سره د مسند الیه تعریف دي، چه دا مسند باندې د مسند الیه د قصر فائده ورکوي، چه ددې تصریح په علم معانی کې موجود ده، (ومثله بنحو: انتول على الله، انكرمى العرب، الامنة من قريش، د قول مطلب دا دي).

(وَإِذَا غَصَبَ عَقَارًا كَعَقَارِ زَمْكَ، عِمَارَتٍ وَغَيْرِهِ، نَهَى غَصْبُ كَرُو، فَبَلَكَ فِي يَدِهِ، وَهُوَ دَدَهُ بِقَبْضِهِ كِي هَلَاكُ شَوْ، أَمْرُهُمْ مَعَهُ)، نو غاصب به ددې ضامن نه وي، **عَنْدَ أَيْ خِيَفَةً وَأَيْ يَوْسَفَ**، دا د شیخینو **عَنْدَ** په نیز دی.

توضیح: دا مسئله په اصل مذکور باندې متفرع ده، په دې وجه د واژ په ځاني، فاء، سره، **وَإِذَا** غصب، وئیل پکار دی، لکه چې نورو عامو کتابونو کې په دې موقع باندې کلمه د فاء او په محیط کې کلمه د حتی راژولې شوې ده، او د تعجب خبره دا ده، چه دلته په مختصر القدوری کې کلمه د فاء وه، خو علامه مرغینانی **بالتحريك** په بدایه، او نهایت دواړو کې فاء په واژ سره بدل کړو.

د شیخینو **عَنْدَ مسلك:** د شیخینو **عَنْدَ** په نیز د غصب تحقق صرف په منقول څیزونو کې کېږي، ځکه چې غصب په حقیقت کې اعیان منقوله کې کېږي، غیر منقوله کې نه کېږي، ځکه چې غصب د قبضې د

ازالی نه بغیرنشی کیدی. او د مالک د قبضې ازاله به هغه وخت کیږي. کله چې منقول منتقل کړي شي. حالانکه عمار کي نقل او تحویل نا ممکن دي.

دلیله د شیخینو رحمۃ اللہ علیہ دلیل دا دي. چه د غضب لپاره ازاله د ید محققه او اثبات د ید مبطله سره په عین مقصوب کي د غاصب تصرف هم ضروري دي. او دا خبره په زمکه کي غیر متصور ده. ځکه چې د مالک د ید (قبضې) د ازالي صورت هم دا دي. چه هغه د زمکې نه اویښکلي شي. او ښکاره ده. چه اویښکل صرف تصرف فی المال دي. تصرف فی المغصوب نه دي. نو دا داسې شوه. لکه چې د څارو د رمې نه ددې مالک لرې (جدا) کړي. چه په دې صورت کي که رڼه هلاکه شي. نو غضب نه وي. یا تي شو مذکوره حدیث نو هغه په مدعا باندې دلالت نه کوي. ځکه چې په دې کي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د زمکې د غضب بدله (او سزا) په طوق سره بیان کړې ده. که ضمان واجبيدو. نو هغه به نې بیان کړې وو. ځکه چې ضمان د دنیاوی احکامو څنې دي. او په حدیث کي په زمکه باندې د غضب د لفظ اطلاق مجازاً دي. لکه چې حدیث (هامرح) کي د حر (آزاد) د بیع لپاره لفظ د بیع ونیلې شوې دي. (والا لا یمتقن البیع فی الحر) ددې نه علاوه په صحیحینو کي د، غضب شېراً، په ځاني، آغذ شېراً، دي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: إِمَامُ مُحَمَّدٌ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: يَضْمَنُهُ (١) چې ضامن به وي.

توضیح < **مالک محمد** > په مذکوره مسئله کښې د امام محمد قول دي چې ضامن به وي. **دلیله** ځکه چې په یو حالت کي په یو محل باندې د دوه قبضو جمع کیدل ناممکن دی. نو دواړه وصفونه متحقق شو. یعنی ازاله د ید محققه او اثبات د ید مبطله، او هم دا غضب دي. نو د عمار حکم داسې شو. لکه مال منقول غضب کول، او د ودیعت انکار کول. چه په دې کي بالاتفاق ضامن کیږي. او په حدیث کي دي. چه کوم کس د چا د یو لیشت برابر زمکه غضب کړي. الله تعالی به د قیامت په ورځ د هغه په سټ کي د اووه زمکو طوق ورواچوي. (صحیحین)

الجواب عنه د دې دلیل نه جواب دا دي چې په خلاف د منقول، چې مال منقول منتقل کول په دې مال کي یو فعل دي. او هم دا غضب وي. پاتې شوه د ودیعت د انکار مسئله، نو دا خواول منو نه، بلکه که د یوکس سره نې عمار ودیعت کیځودو. بیا هغه د ودیعت نه منکر شونو د زیات صحیح قول مطابق به بالاتفاق ضامن نه وي. لکه څنگه چې مبسوط کي ذکر دی. او که مونږ (مونږي) اومونو. بیا هم د ودیعت په صورت کي د ضمان وجوب ځکه دي. چه د کوم (ساتنه حفاظت) ده التزام کړې وو. هغه نې پریځودو. او په انکار د ودیعت کي هم دا لازمېږي. په بزاریه کي د شیخینو رحمۃ اللہ علیہ د قول تصحیح ده. خو په عینی، شرح کنز، منح، فتاوی ظهیریه وغیره کي دي. چه په باب د وقف کي فتوی د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ په قول ده.

د مقصوبه زمکې حکم

(وَمَا تَقْصَهُ مِنْهُ بِفِعْلِهِ أَوْ سَكْنًا فَمَنْعُهُ فِي قَوْلِهِمْ بَيْعًا) او په عمار کي چې کوم څه دده په فعل یا اوسیدو سره ناقص شي. د هغې به ضامن وي. د ټولو په قول کي،

(١) القول الراجح فی هذه المسئلة تفصیل وهو ان كان الغاصب غصب أرضاً او داراً موقوفة لافترى فی هذه الصورة علی قول قول محمد رحمۃ اللہ علیہ وإن كان الغاصب غصب أرضاً غیر موقوفة فالقول المقتی به هو قول الشیخین رحمۃ اللہ علیہ بفهم هذا الترجیح من الدر المنقذ (٨١٤) والبحر الرائق (٢٠٢٨) وجمع الأحمر (٨١٤) والدر المختار (١٣١٥) وحاشية الزیلعی (٣٤٣) نقلاً عن القول الراجح (٢٦٠٢) -

توضیح که به مقصوبه عقار (زمکه یا کور وغیره) کی څه غاصب پخپل فعل سره ناقص کړو. یا هغه دده په اوسیدو سره ناقص شونو. د امام ابوحنیفه، صاحبینو، او د امام شافعی رحمهم د ټولو په قول کې به ضامن وی. د امام محمد او د امام شافعی رحمهم په قول باندې څو وجوب د ضمان ښکاره دي. او هم دغه شان د شیخینو رحمهم په قول باندې هم، ځکه چې د اهلکول دی. او د هلاکولو په وجه د عقار ضمان واجبیږي. لکه (مثلاً) د عقار خاوره اوڼه وی. او منتقل ئې کړی. نو ضامن کیږي. ځکه چې دا په عین عقار کې خپل فعل دي.

فائدة که د نقصان معلومولو طریقه د نصیر بن یحي د قول مطابق دا ده. چه اودې کتلې شی. چه د استعمال نه وړاندې دا زمکه په څومره باندې په اجاره ملاویدله. او د استعمال نه روسته په څومره ملاوړی. نو کوم فرق چې وی. هم هغه نقصان دي. او د محمد بن مسلمه د قول مطابق د نقصان معلومولو طریقه دا ده. چه اودې کتلې شی. چه دا زمکه مخکې په څومره خریدله. او اوس په څومره خرڅیږي. په دې کې چې کوم فرق (فرق) وی. هم هغه نقصان دي. (چېل رحيم محمدايي ټول نص).

د غاصب په قبضه کې د منقولې څیز د ضمان حکم

(وَإِذَا هَلَكَ الْمَغْضُوبُ فِي يَدِ الْغَاصِبِ يُغْلِبُهُ كَلَهُ جَبْ هَلَاكُ شَوْ مَغْضُوبٍ شَيْ (خیز)، د غاصب په قبضه کې، دده په فعل سره أَوْ يَغْزِيهِ فَعْلُهُ یا دده د فعل نه بغیر، فَعْلِيهِ ضَمَانٌ) نو ددې په ضامن وی.

توضیح که د غاصب په قبضه کې دده په فعل سره یا دده د فعل نه بغیر مال منقول هلاک شو. نو هغه به ددې ضامن وی.

فایده که د تیرشوی غصب په ذریعه دا مال دده په ضمانت کې داخل شو. ځکه چې غصب ددې سبب دي. او کله چې ددې د واپس نه عاجز شونو ددې د قیمت واپسی واجب شوه. یا کوم خلق چې دا وانی. چه قیمت واپس کول اصل دي. نو ددې سبب په وجه قیمت مقرر شو. او ددې په وجه مخکني غصب ددې سبب وی. هغه قیمت به معتبر وی. کوم چې ددې غصب په ورځ وو.

(وَإِنْ نَقَصَ فِي يَدِهِ أَوْ كَ نَاقَصَ شَوْ دده په قبضه کې، فَعْلِيهِ ضَمَانُ النِّقْصَانِ) نو په ده باندې تاوان د نقصان دي.

توضیح که دا مال منقول هلاک خو نشو. البته دده په قبضه کې عیبدار شونو. د نقصان په ضامن وی. **فایده** ځکه چې د غصب په وجه ددې مال واړه (ټول) اجزاء دده په ضمانت کې داخل شو. د کوم جزء چې بعینه واپس کول متعذر وی. د هغې د قیمت واپس کول به واجب وی.

د بل څس د اوڼې، وزه (چیلې) وغیره د نقصان حکم

(وَمِنْ ذَمِّهِ شَاءَ غَيْرُهُ أَوْ كَ د بل چا وزه (چیلې) ئې ذبح کړله. فَمَالِكِيًّا بِالْحَيَا، إِنْ شَاءَ ضَمَّنَهُ قِيَمَتَهَا نو مالک ته اختیار دي. که غواړي. ددې د قیمت دې ضامن کړی. وَسَلَّمَهَا إِلَيْهِ، أَوْ مَذْبُوحَهُ دې هغه ته ورکړي. وَإِنْ شَاءَ ضَمَّنَهُ لِنَفْسِهَا، أَوْ كَ غواړي. ددې د نقصان دې ضامن کړی.

توضیح که یوکس د بل چا وزه (چیلې) د هغه د اجازت نه بغیر ذبح کړله. نو مالک ته اختیار دي. که غواړي. هغه نه دي د وزه (چیلې) د قیمت تاوان واخلي. او ذبح کړې شوې وزه (چیلې) دې هغه ته ورکړي. او که غواړي. ذبح کړې شوې غوښه دې پخپله واخلي. او هغه نه دي نقصان واخلي. یعنې د مذبوحه او ژوندی په قیمت کې چې کوم فرق (فرق) وی. هغه نقصان دي واخلي.

دلیلہ د وزہ (چیلئ، نه مختلف منافع حاصلېږي. مثلاً شوده (پېږ) خکل، نسل زیاتول، غوښه خوړل وغیره، او د ذبح نه روسته څه منافع باقی دی. او څه فوت شو. په دې وجه به مالک ته دواړه اختیار وې. لکه څنگه چې په کپړه کي غټه سوره کولوسره مالک ته د ضمان یا نقصان اختیار وې.

د بل کس په کپړې کي د نقصان حکم

وَمَنْ خَرَقَ ثَوْبَ غَيْرِهِ خَرْقًا يَسِيرًا كَمَا يُوَكِّسُ د بِل په کپړه کي معمولی شان سوره اوکړله. هُكَيْنَ نَقْصَانَهُ نو هغه به د نقصان ضامن وې.

توضیح که یوکس د بل په کپړه کي معمولی سوره اوکړله. نو عین مال چونکه په هر شان قائم دې. صرف په دې کي یو عیب راغې. په دې وجه به هغه د نقصان ضامن وې.
دلیلہ ځکه چې مال عین په هر شان قائم دې. صرف په دې کي نقصان پیدا شو. نو د نقصان به ضامن وې.

(وَأَنْ خَرَقَ خَرْقًا كَثِيرًا يَبْطُلُ عَامَّةً مَنَفِعَتُهُ) او کپړه چې په دې سره ددې اکثر منافع ختم شو. فَلَيْسَ لِيَكُ أَنْ يَضْمِنَهُ جَمِيعَ قِيَمَتِهِ) نو مالک دده نه پوره قیمت تاوان اخستې شی.

توضیح او که غټه سوره نې اوکړله. چه هغې سره د کپړې اکثر منافع ختم شو. نو مالک ته به اختیار وې. چه هغه دده نه د پوره قیمت تاوان واخلي.

دلیلہ ځکه چې دې لحاظ سره دده دا فعل هلاکول دی. گویا چې ده کپړه اوسوزوله. علامه مرغینانی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایلی دی. چه د ابو الحسن قدوری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قول (فَلَيْسَ لِيَكُ أَنْ يَضْمِنَهُ جَمِيعَ قِيَمَتِهِ) مطلب دا دې. که غواړې. کپړه دې هم دده سره پرېږدې. او قیمت دې واخلي. او که غواړې. کپړه دې واخلي. او د هغه نه دې د نقصان تاوان واخلي. ځکه چې دا یو لحاظ سره عیب دار کول دی. چه عین کپړه سره د بعضو منافعو باقی ده.

د مغضوبه خبر د بدلیدو حکم

(وَإِذَا تَغَيَّرَتِ الْعَيْنُ الْمَغْضُوبَةُ بِفِعْلِ الْغَاصِبِ حَتَّى زَالَ أَشْمُهَا وَعَظُمَ مَنَافِعُهَا كَلَهُ فِي مَتَغِيرِ شَيْ عَيْنِ مَغْضُوبٍ د غاصب په فعل سره، تردې چې د هغې نوم او لوڼې منفعت زائل شی. زَالَ مِلْكُ الْمَغْضُوبِ مِنْهُ عَنْهَا) نو هغې سره د مغضوب منه ملک زائل کیږي. وَمِلْكُهَا الْغَاصِبُ او غاصب به ددې مالک وې. وَصَحْنَهَا) او ددې به ضامن وې.

توضیح غاصب یو شی (څیز، غصب کړو. او هغه داسې متغیر کړو. چه د هغې نوم او د هغې اکثر مقاصد زائل شو. مثلاً مغضوب وزه (چیلئ، وه. هغه نې ذبح کړله. او وورته نې کړله. یا نې پخه کړله. یا غنم وو. هغه نې اوږه کړل. یا نې په پټی کي تخم اوکړلو. یا اوسپنه وه. د هغې نه نې توره جوړه کړله. یا پیتل وو. د هغې نه نې لوڅې جوړ کړو. یا نې په داسې کي څه داسې تصرف اوکړو. چه د هغې په وجه هغه د غاصب ملک سره داسې گډ (ملاق) شو. چه دهغې جدا کول ممکن نه شو. مثلاً مغضوب د ساگون لرگې (یو قسم مضبوط لرگې لکه نختر) شهتیر وو. غاصب دهغې نه عمارت جوړ کړو. په پورتنو

صورتونو کی زمرتو په نیز غاصب ددې مالک کیږی. (۱)
دلیل د دلیل دا دې چه غاصب په مقصوب کی یو داسې قیمتی صنعت پیدا کړو چه د هغې په وجه د مالک حق من وجه ختم شو او په صنعت کی د غاصب حق ثابت دې نو دې ته به په اصل باندې ترجیح ورکولې شی خو چونکه دده حق من کل وجه باقی دې په خلاف د اصل مالک، چې د هغه حق من وجه فوت شوې دې آیا نه گوري چه ددې نوم بدل شو او لوڼې منفعت نې ختم شو او په دې صنعت کی د غاصب حق هر لحاظ سره قائم دې نو ده ته به اصل حق باندې ترجیح وی چه هغه په یوه وجه موجود نه دې.

غاصب لپاره د مقصوبه خیز د استعمال حکم

وَلَا يَحِلُّ لَهُ الْإِئْتِصَافُ بِهَا خَوْفَ أَنْ يَكُونَ حَقُّهُ فِيهَا حَقًّا لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْهَا مَا يَحِلُّ لِمَا يَحِلُّ لَهَا

وجه عدم جواز الانتفاع بیا زمرتو په نیز غاصب اگر چه د مقصوب مالک جوړیږی خو د ضمان ادا کولو نه وړاندې به دده لپاره انتفاع حلال نه وی د حسن بن زیاد او د امام زفر رحمتهما په نیز انتفاع حلال ده د قیاس تقاضه هم دا ده او د امام صاحب رحمتهما نه د فقیه ابواللیث رحمتهما روایت هم دا دې هم دا وجه ده چه غاصب لپاره ملک مطلق ثابت شونو انتفاع به جائز وی آیا نه گوري که غاصب دا شی (خیز، هبه یا خرڅ کړی نو جائز دی ځکه چې هغه په محظور (او ممنوع) وجه ددې مالک شونو دا هم داسې ده لکه چې د بیع فاسد په طریقه مقبوضه خیز، چې ددې بیع صحیح وی.

فائدہ د خلاصه الفتاوی د کتاب الغصب په آخر کی د سر قند د فتاوی نه نقل دی چه یو سری طعام غصب کړو او هغه نې په چوپلو هلاک کړو او تیر نې کړونو د امام ابوحنیفه رحمتهما په نیز ده په حلال طریقه تیر کړې دې او د پاکیزه کیدو شرط ددوی په نیز د بدل وجوب دې او د صاحبینو رحمتهما په نیز بدل ادا کول دی او فتوی د صاحبینو رحمتهما په قول ده.

وجه الاستحسان وجه د استحسان د یو انصاری صحابی رحمتهما حدیث دې. قال غرهما م رسول الله صلی الله علیه وسلم فی جنازة فرائت رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو علی القبر یومی الحافر أوسم من قبل رجلیه أوسم من قبل رأسه فلما رجع استقبله داعی امرأة فجاءو جین بالطعام فوضع یدیه ثم وضع القوم فاکفوا فنظر آباؤنا رسول الله صلی الله علیه وسلم یلک نعمة فی فیه ثم قال لئن أجد لحم شاة أخذت بفیروا ذن أهلها فأرسلت المرأة یا رسول الله صلی الله علیه وسلم لئن أرسلت الی البقیه لیشتري ل شاة فقم أجد فأرسلت الی جار لی قد اشتري شاة أن أرسل الی بثمانی فقم یوجد فأرسلت الی امرأته فأرسلت بها الی فقال صلی الله علیه وسلم أعطیهه ألساری (۲)، یوانصاری صحابی رحمتهما فرمائی چه مونږ دنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره په یوه جنازه کی اووتلو نو ما اوکتل

(۱) **ملک شافعی رحمتهما** د امام شافعی رحمتهما په نیز په دې صورتونو کی د اصل مالک حق نه منقطع کیږی دا یو روایت د امام ابویوسف رحمتهما نه هم دې او هم دا د امام احمد رحمتهما قول دې صرف دومره فرق (فرق) دې که مالک اوږه اخستل اختیار کړی نو د غاصب نه تاوان نشی اخستلې ځکه چې دې سره سود لازمیږی او د امام شافعی رحمتهما په نیز نقصان اخستلې شی او د امام ابویوسف رحمتهما نه یو روایت دا هم دې چه ددې نه به ښه به د مالک شی (خیز، زائل کیږی خو که غاصب مړشی نو د اصل مالک په فرضه کی به دا شی (خیز، خرڅولې شی مثلاً اوږه به خرڅولې شی او دهغې په مثل به غنم اخستلې شی او مالک ته به ورکولې شی او د نورو قرضخواهانو په نسبت به مالک ددې زیات حقدار وی.

(۲) من حدیث ابی موسی الأشعری رحمتهما أخرجه الطبرانی فی معجمه الکبیر کما ذکره الهیثمی فی مجمع الزوائد

چې قبر سره اودريدواو قبر كنستونكي ته ئې تعليم وركولو پښو (خپو) اړخ (طرف) ته لې نور هم كلاؤ كړه. سر اړخ (طرف) ته نور هم كلاؤ كړه. كله چې دوى ﷺ راواپس شو. نو يوې ښځې اړخ (طرف) ته رابلونكي راغې. دوى ﷺ هلته تشرېف وپور. خوراك مخې ته راوړلې شو. نو مخكې ښى كړيم ﷺ او بيا نورو خلقو لاسونه وړاندې كړل. او خوراك ئې پيل (شروع) كړو. زمونږ مشرانو هغوى او كښل چه هغوى هم يوه نورې چوپۍ (او هغه د حلق نه ښكته كيږي). بيا ښى كړيم ﷺ او فرمائيل. داسې معلومېږي چه داسې وزه (چيلۍ) ده. چه دا ددې د مالك نه بغير اخستې شوې ده. هغه ښځې يو كس راوړليگلو. ائى - الله رسول ﷺ! ما بقيع ته د وزه (چيلۍ) اخستلو لپاره ليگل او كړو. نو وزه (چيلۍ) ملاؤ نشوه. ما خپل گاونډى ته يو كس اوليگلو. چه كوم وزه (چيلۍ) تا اخستې ده. هغه هم په دغه قيمت ما ته راوړليگه. هغه گاونډى هم په كور كي نه وو. نو ما دغه ښځې ته يو كس اوليگلو. هغې وزه (چيلۍ) ماته راوړليگله. نو ښى كړيم ﷺ او فرمائيل. دا غوښه قيديانو باني او خوروى،

كَمَنْ غَضِبَ شَأْنُكَ (د مثلاً) يو كس يوه وزه غصب كړله. فِدَّ بِحَبَّاءُ وَ ذَبَحَ نِي كَرَلِه. وَ شَوَّاهَا هَغَه نِي وورته كړله. اَوَطَّ بِحَبَّاءُ يَا نې پخه كړله. اَوُغْصِبَ حِنْطَةً يَا نې غنم غصب كړل. فَطَحْتَهَا اَو اوره نې كړل. اَو حَيِّدًا يَا نې اوسپنه غصب كړله. فَلَا تُحْدِثُ سَيْفًا اَو د هغې نه نې توره جوړه كړله. اَوُصْفَرَا يَا نې پيتل غصب كړل. فَعِيلَةُ آيَةِ (او لوڅې نې جوړ كړو.

توضيح: غاصب يو شى غصب كړو. او هغه داسې متغير كړو. چه د هغې نوم او د هغې اكثر مقاصد زائل شو. مثلاً مقصوب وزه وه. هغه نې ذبح كړله. او وورته نې كړله. يا نې پخه كړله. يا غنم وو. هغه نې اوره كړل. يا نې په پټې كي تخم او كړلو. يا اوسپنه وه. د هغې نه نې توره جوړه كړله. يا پيتل وو. د هغې نه نې لوڅې جوړ كړو. يا نې په داسې كي څه داسې تصرف او كړو. چه د هغې په وجه هغه د غاصب ملك سره داسې گډ (ملاؤ) شو. چه دهغې جداكول ممنوع شو. مثلاً مقصوب د ساگون لرگې (يو قسم مضبوط لرگې لكه نخستى شهنير وو. غاصب دهغې نه عمارت جوړ كړو.

د سرو او پښو زرو د غصب كولو نه روسته د بدليدو حكم

(وَإِنْ غَضِبَ فِضَّةً أَوْ ذَهَبًا كَه سَبِينِ زَرٍ يَا سره زر نې غصب كړل. فَصَّرَبَهَا ذَرَاهِمَ أَوْ دَنَانِيرَ أَوْ آيَةَ اَو ددې نه نې دراهم يا دنانير يا لوڅې جوړ كړو. لَمْ يَزَلْ مَلِكٌ مَّا لَيْكِبَا عَنْهَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (۱) نو ددې د مالك ملك به نه زائل كيږي. د امام ابو حنيفه رحمه الله په نيز،

توضيح: كه غاصب سبېن زر يا سره زر غصب كړل. او ددې نه نې دراهم يا دنانير نې جوړ كړل. يا نې لوڅې جوړ كړل. نو د امام ابو حنيفه او ائمه ثلاثه رحمه الله په نيز به ددې نه د مالك ملك نه زائل كيږي. نو مالك به دا اخلي. او غاصب لپاره به څه هم نه وي. دليله: د امام ابو حنيفه رحمه الله دليل دا دې. چه مال عين په هر شان باقى دې. ځكه چې هم هغه نوم باقى دې. چه د صنعت نه روسته هم دې ته سره زر او سبېن زر ونيولې شى. او ددې اصلى معنى يعنى ثمن كيدل او وزنى كيدل هم باقى دى. تردې چې په دې لحاظ سره چې دا موزونى دى. په دې كي سود جارى

..... (۱۷۳/۴) -

(۱) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في الحاشية (۲۶۴/۸) والكفاية (۲۶۴/۸) وملطفي الأبحر (۸۵/۴)

والدراستي (۸۵/۴) نقلاً عن القول الرابع (۲۶۲/۲) -

کپری حاصل داجه سپینو او سرو زرو سره متعلق څلور احکام (ثمنیت کیدل، ددې موزون کیدل، د سود جاری کیدل، د زکاة واجبیډل) هم په دې دلالت کوی. چه عین مال په هر شان باقی دې.
ملك الصالحين څخه صاحبین څخه فرمائی. چه غاصب به ددې مالک کپری. او په ده به ددې د مثل ناوان لازم وی.

دلایله: څخه چې غاصب په دې کي یو معتبر صنعت یعنی نقصان پیدا کړو. چه دې په یوه وجه د مالک حق ختم کړو. څخه چې اوس د غاصب د فعل په وجه ددې نوم بدل شو. څخه چې د سوانچه کولو نه مخکي دې ته سپین زر او سره زر و نیلی شو. او اوس ورته دراهم او دنانیر و نیلې شی. او بعض مقاصد هم ختم شو. چه د سکې نه بغیر دا متعین کیدي شو. او اوس نشی متعین کیدي. دغه شان د سکې نه بغیر دا د مضاربت او د شرکت راس المال کیدلو قابل نه وو. او اوس ددې قابل شو.

الجواب عنه: د صاحبینو څخه د قول (و التبر لا یصلح راس المال) جواب دې. چه د راس المال کیدلو صلاحیت د صنعت د احکامو څخه دې. چه دا د مال عین نه یو زیاتی شی (خیز) دې. نو ددې هیڅ اعتبار نشته. او د لآله أحدث صنعة معتبره جواب دا دې. چه په سرو او سپینو زرو کي صنعت علی الاطلاق قیمتی نه وی. نو صنعت معتبر نشو. څخه چې کله سره زر په مقابله د سرو زرو، او سپین زر په مقابله د سپینو زرو کي شی. نو ددې صنعت هیڅ قیمت نه وی. بلکه د سرو زرو په مقابله کي سره زر برابر کیدل پکار دی. گنې د زیاتوالی په صورت کي به سود لازمیږي. معلومه شوه. چه د صنعت هیڅ قیمت نشته.

په مخصوصه لږښو باندې د عمارت جوړولو حکم

(وَمَنْ غَصَبَ سَاجَةً يَكُونُ بِرِجْهِ غَصَبٌ كَرِهٌ. فَيُنْفِي عَنْهَا أَوْ يَبْنِي عَلَيْهَا أَوْ يَدَّيْنِهَا أَوْ يَكْبِتُهَا غَنَاءًا أَوْ يَدَّيْنِهَا أَوْ يَكْبِتُهَا غَنَاءًا) او په غاصب به ددې قیمت لازم وی.

توضیح: که یوکس بریځي (کړی او لرگی چې په آبادی کي د چت لپاره استعمالولې شی) غصب کړلې. او په دې نې عمارت جوړ کړو. نو په دې سره به د مالک ملک زائل کپري. او په غاصب به ددې قیمت لازم وی.

په مخصوصه زمکه څخه د عمارت او ونو وغیره حکم

(وَمَنْ غَصَبَ أَرْضًا يَجَازِمُكَ غَصَبٌ كَرِهٌ. فَيَنْفَرَسُ فِيهَا أَوْ يَدَّيْنِهَا أَوْ يَكْبِتُهَا غَنَاءًا أَوْ يَدَّيْنِهَا أَوْ يَكْبِتُهَا غَنَاءًا) او زمکه واپس کړه خپل مالک ته خالی

توضیح: که یوکس د بل چا زمکه غصب کړله. او په هغې کي نې ونې اولگولې. یا نې عمارت جوړ کړو. نو هغه ته به ونیلې شی. چه خپل عمارت وړان کړه. او ونې اوباسه. او خالی زمکه واپس کړه.

د لآله: ① څخه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې. (ليس لعرق ظالم حق) (۱)

دویم (دویم) دلیل دا دې. چه د زمکې د مالک ملک باقی دې. ځکه چې زمکه څوک نشی هلاکولی او په زمکه کې د غصب تحقق نه کیږی. حالاتکه ملک لپاره څه نا څه سبب ضرور وی. چه هغه دلته کې موجود نه دې. نو کوم کس چې زمکه بوخت (مشغول) کړې ده. هغه ته به حکم ورکولې شی. چه زمکه خالی کړی. لکه مثلاً یوکس د بل په لوخی کې خپله غله واچوی. نو هغه ته به د لوخی خالی کولو حکم ورکولې شی.

فَإِنْ گَانَتْ الْأَرْضُ تَنَفُّضُ بَقْلِهِ ذَلِكَ اَوْس که په زمکه کې دده په وړانولو سره نقصان راځی. فَلِلْمَالِكِ أَنْ يُقَيِّمَ لَهُ قِيَمَةَ الْبِنَاءِ وَالْعَرِيسِ مَقْلُوعَانِو مالک ته به اختیار وی. چه هغه ورکړی غاصب ته، د وړان عمارت او د اوبنکلی شوی وټو قیمت،

توضیح: بیا که په عمارت وړانولو یا په وټو اوبنکلو کې زمکې ته نقصان رسیږی. نو مالک ته به اختیار وی. چه هغه غاصب ته د وړان شوی عمارت او د اوبنکلی شوې وټو په حساب سره قیمت ورکړی. نو دا دواړه شيان (څیزونه) به د مالک شی.

دلیل: ځکه چې داسې کولو کې د دواړو رعایت دې. او دواړو نه ضرر دفع کول دی. ځکه چې غاصب د عمارت وړانولو او د وټو اوبنکلو نه منع کولو کې پخپله د هغه ضرر دې. ځکه چې هغه خو د هغه عین مال دې. او د هغې وړانولو او اوبنکلو سره خالی زمکه مالک ته سپارلو کې د مالک ضرر دې. (و الله قال لا ضرر ولا ضرار) (الاسلام).

د قلمب مطلب: په کتاب کې چې دا وټیلې شوی دی. چه د اوبنکلو شوو او وړانولو په حساب سره دې ورکړی. ددې مطلب دا دې. چه د داسې عمارت او وټو قیمت دې ورکړی. دکومو د وړانولو او اوبنکلو چې حکم ورکړې شوې دې. ځکه چې د غاصب حق هم دومره دې. ځکه چې هغه لپاره په زمکه کې د برقرار ساتلو حکم نشته. اوس ددې طریقه دا ده. چه مخکې د زمکې قیمت د عمارت او وټو نه بغير اوبنکلی شی. بیا عمارت او وټو سره ددې د قیمت اندازه اوکړې شی. چه کوم فرق (فرق) راشی. هغه دې د زمکې مالک غاصب ته ورکړی.

د مغبوبه کېږي رتب بدلول یا د خبر د نقصان حکم

(وَمَنْ غَصَبَ ثَوْبًا يُوَكِّسُ كِبْرَهُ غَصَبٌ كَرِهَ. فَصَبَّغَهُ أَتَمَّارٌ سَوْرَ رَنَكٍ نَبِيٍّ وَرَكَو. أَوْ سَوِيقًا يَأْنِي سَتَانَ غَصَبٌ كَرِهَ. فَلْتَنَّهُ يَتَمَنُّ أَوْ بِه غَوْرُو كِي نَبِيٍّ مَلَاو كَرِهَ. فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ، نَو مَالِكٌ تَهْ اَخْتِيَارٍ دې. اِنْ شَاءَ هَمَّتَهُ قِيَمَةُ ثَوْبٍ اَيُّضًا كَهْ غَوَارِي. د سپینې کپړې قیمت وَمِثْلُ السَّوِيقِ وَسَأَلَهُ لِلْغَاصِبِ، او هم هغه شان ستوان دې واخلي. او کپړه او ستوان دې غاصب ته ورکړی. اِنْ شَاءَ أَخَذَهُمَا او که غواری هم دا دې واخلي وَغَوْرَمَا زَادَ الصَّبْرُ وَالْتَمَنُّ فَيَهْمًا) او کوم رنګ او غوړو سره چې زیاتوالي راغلې دې. د هغې معاوضه دې ورکړی.

توضیح: که یوکس د بل چا کپړه غصب کړله. او سور رنګ نې ورکړو. یا نې ستوان غصب کړل. هغې کې نې غوړی ملاو کړل. نو مالک ته اختیار دې. که غواری. د سپینې کپړې د قیمت تاوان او د خپلو ستوانو په مثل ستوان دې واخلي. او دا کپړه او ستوان دې غاصب ته ورکړی. او که غواری. دا

دواړه دې واخلې. په رنگ او غوړو سره چې کوم زیاتوالې شوې دي، هغه دې ورکړي. د رنگ په مسئله کې د امام مالک رحمته الله علیه په نیز هم دا حکم دي. (۱)

دلته د دلیل هم هغه دي. کوم چې وړاندې بیان شوې دي، چه په مذکوره حکم کې د دواړو طرفونو رعایت دي. او د کپړې مالک ته اختیار ځکه ورکړې شو، چه اصل یعنی د کپړې مالک هم هغه دي.

په خلاف د زمکې والا مسئلې، ځکه چې د عمارت وړانلو نه روسته غاصب ته ملېه (میتیریل) یعنی خښتې او لرغې وغیره ملاوړېږي. او رنگ د لرې کولو نه روسته بریادېږي. په دې وجه غاصب ته د رنگ لرې کولو حکم ورکړې شو. چه د هغه حق فوت نشي. په خلاف ددې که د هوا په چپو سره کپړه اوچته شوه. او په رنگ کې پروتله. او رنگینه شوه. نو اختیار به نه وي. ځکه چې دې صورت کې د رنگ والا ښځ جرم نشته. تردې چې هغه ضامن او ګرځولې شي. نو کپړې والا به د رنگ قیمت ور ګولو سره ددې مالک کپړي.

غصب سره متعلق متفرق مسئلې

وَمَنْ غَصَبَ عَيْنًا يَوْكُسُ مَالَ عَيْنٍ غَصَبَ كَرَوْ. فَغَنَمَهَا أَوْ غَانِبَ نِي كَرَوْ. فَغَنَمَهُ الْمَالُ كَيْ قِيمَتَهَا أَوْ مَالِك د هغې د قیمت تاوان واخستلو. مَلَكُهَا الْغَاصِبُ بِالْقِيَمَةِ نو غاصب به په قیمت سره د هغې مالک وي.

تفريح: که غاصب يو څيز غصب کړي. او هغه نې غائب کړي. او مالک ته نې د هغې د قیمت تاوان ورکړي. نو زمونږ او د امام مالک رحمته الله علیه په نیز به غاصب ددې مالک کپړي. (۲)

لکه يو مدبر غلام غصب کړي. او غائب نې کړي. او د هغه د قیمت تاوان ورکړي. نو هغه بالاتفاق د هغه نه مالک کپړي. وجه دا ده. چه ملک مشروع دي. او غصب غير مشروع دي. او کوم امر چې غير مشروع وي. هغه د مشروع حاصلیدو سبب نه جوړېږي.

دلته د دليل دا دي. چه مالک د مغضوب شي (څيز) د بدل یعنی ددې د قیمت په کمال طريقه مالک شو. او کوم سړي چې د بدل مالک کپړي. نو مبدل د هغه د ملک نه خارجېږي. او د صاحب بدل په ملکیت کې داخلېږي. چه د بدل د مالک نقصان لازم نشي. البته ددې لپاره دا ضروري ده. چه په مبدل کې د يوملک نه بل ملک اړخ (طرف) ته د منتقل کیدو صلاحیت وي. او دلته کې دا شرط موجود دي. یعنی مبدل قابل د نقل دي. په خلاف د مدبر، چې هغه قابل د نقل نه دي. «فانتفاء».

د مقصوبه څيز په قیمت کښې د مالک او غاصب د قول حکم

(وَالْقَوْلُ فِي الْقِيَمَةِ قَوْلُ الْغَاصِبِ مِمَّ يَمِينُهُ) او د قیمت په باره کې به قول د غاصب مقبول وي. دده په قسم سره، (إِلَّا أَنْ يُقِيمَ الْمَالُكَ الْبَيِّنَةَ بِالْكَفَرِينَ ذَلِكَ) خو که مالک بيینه قائم کړي. ددې نه د زیاتو،

تفريح: که د مالک او غاصب په مینځ کې د قیمت په باره (باره) کې اختلاف وي. نو د غاصب قول به سره دده د قسم نه مقبول وي.

(۱) ملک الشافعي رحمته الله علیه د امام شافعي رحمته الله علیه د کپړې په مسئله کې فرماني. چه د کپړې مالک ته اختیار دي. چه خپله کپړه خان سره اوساتي. او غاصب ته اوواني. چه ترکومه پورې ممکن وي. خپل رنگ خلاص کړه.

(۲) ملک الشافعي رحمته الله علیه د امام شافعي او امام احمد رحمته الله علیهما په نیز نه مالک کپړي. دوی دا فرماني. چه غصب خالص

ظلم دي. چه دا د نعمت د ملک سبب نشي کیدي.

دلیلہ خکہ چې مالک د زیاتوالی مدعی دی، او غاصب ددې منکر دی، او قول د منکر معتبر وی. سره د هغه د قسم نه. البته که مالک ددې نه په زیات قیمت باندې گواهان قائم کړی، نو دده بینه په مقبول وی. خکه چې ده په حجت ملزمه سره ثابت کړه.

فائدہ که مالک د گواهانو قانمولو نه عاجز شی، او د غاصب نه د قسم مطالبه اوکړی. حالانکه غاصب سره داسې گواهان موجود دی، چه هغه د مقصوب د قیمت لپاره گواهی ورکوی، نو د غاصب بینه به نه قبلیرې. بلکه د هغه نه به (نه به) قسم اخستلې شی. خکه چې دده بینه د زیاتوالی نفی کوی، او کوم بینه چې په نفی باندې وی. هغه نه قبلیرې، بیا بعضو مشانخو ونیلی دی، چه د قسم د اسقاط لپاره د غاصب گواهان قبلیدل پکار دی. لکه چې مودع که د ودیعت دعوه اوکړی، نو د هغه قول قبلیرې، او که هغه په دې باندې گواهان قائم کړی، نو گواهان هم قبلولې شی. قاضی ابوعلی نسفی **مجلس** فرمائی، چه دا مسئله مشکله شمارلې شوې ده، او بعضو مشانخو په دې دواړو کې فرق (فرق) کړې دي، او دا خصوصت ختم شو، پاتې شو غاصب نو په ده باندې دلته کې قسم او قیمت دوه شیان (خیزونه) لازم دی، او په گواهانو قانمولو سره صرف قسم ساقط شوې دي، نو غاصب د مودع په معنی کې نه دي.

(قَدْ أَظْهَرَتْ الْعَيْنُ بَيَا كَيْفَ مَالٌ بِكَارِهِ شَوْ قِيمَتَهَا أَكْثَرُ مِمَّا ظَهَرَ) او حال دا چې دهغې قیمت ددې نه زیات دی، کوم چې غاصب تاوان ورکړو. وَقَدْ ظَهَرَتْ بِقَوْلِ الْمَالِكِ أَوْ هُغْ ددې ضامن د مالک په ونیلو. أَوْ يَبْقَى أَتَمًّا أَوْ يَنْكُرُ الْقَاصِبُ عَنْ الْيَمِينِ یا ددې بینه قانمولو، یا د قسم نه د غاصب انکار کولو سره شوې وو. فَلَا خِيَارَ لِمَالِكٍ نُو مَالِكٍ لِبَارِهِ بِهَيْحِ اخْتِيَارٍ نُو. وَهُوَ لِقَاصِبٍ أَوْ دَاشِي (خیز) به د غاصب وی.

توضیح بیا که دا مقصوب شی (خیز) په څه وخت کې ښکاره شو، او د هغې قیمت د هغه مقدار، نه زیات دی. دکوم چې غاصب تاوان ورکړې دي، او تاوان نې هم د مالک د قول مطابق، یا دده د گواهانو مطابق، یا د خپل قسم نه د انکار په سبب سره ورکړې دي، نو مقصوب شی (خیز) به د غاصب مملوک وی، او مالک ته به ددې اختیار نه وی.

دلیلہ خکه چې مالک هم ددې مقدار مدعی وو، او په دې راضی شوې وو.

(وَإِنْ كَانَ ظَهَرَ قِيمَتُهَا بِقَوْلِ الْقَاصِبِ مَعَ تَمَيُّنِهِ أَوْ كَيْفَ مَالِكٍ د غاصب قول سره د قسم باندې تاوان اخستې وی. قَالَ مَالِكٌ بِالْخِيَارِ، نُو هُغْ ته به اختیار وی. إِنْ شَاءَ أَمْضَى الظُّمَانِ، که غواړی، مذکوره تاوان دې جائز او گرځوی. وَإِنْ شَاءَ أَخَذَ الْعَيْنُ وَرَدَّ الْعَوَضَ) او که غواړی، مال عین دې واخلي، او عوض دې واپس کړی.

الضمان بقول القاصب او که غاصب د خپل قول موافق قسم خوړلې وی، او تاوان نې ورکړې وی، نو مالک ته به اختیار وی، که غواړی، مقصوب شی (خیز) دې واخلي، د هغې ضمان دې واپس کړی، او که غواړی، هم دا ضمان دې برقرار اوساتی.

دلیلہ خکه چې دې مقدار سره دده رضامندی نه وه پوره شوې، خکه چې دې د زیات مدعی وو، او د زیاتوالی نه بغیر اخستل، صرف په دې وجه وو، چه دده سره گواهان نه وو، نو رضامندی ثابت نه شوه.

د مقصوبه خیز د زیاتوالی حکم

(وَوَلَدَ الْمُتَبَتِّي وَتَمَّا وَهَاهُ، مقصوبه وینځې بچې او ددې زیاتیدل، وَتَمَرًا الْقَبْضَانِ الْمُغْصُوبِ أَمَّا تَأْوِدَ) مقصوب باغ میوې امانت وی. فَيُؤَدِّي الْقَاصِبُ غَاصِبٍ سَرِه. إِنْ هَلَكَ فَيُؤَدِّيهِ دَ كَ ضَاعَ شَي د هغه په

لاس کې **فَلَا ضَمَانَ عَلَيْهِ، إِلَّا أَنْ يُتَعَدَّى فِيهَا** نو هغه باندې تاوان نشته خو دا چې غاصب په دې کې تعدی (ذاتی عمل) او کړی. **أَوْ يُظْلَمَ سَائِلُهَا فَيَمْنَعُهَا** یا د مالک په طلب کولو باندې دا منع کړی.

نقصان که یوه وینځه نې غصب کړله او د هغې نه بچې پیدا شو نو د هغې بچې او کوم څه چې د وینځې منافع وی. دغه شان د مغضوب باغ میوې د غاصب سره د امانت په طور وی. که دده په قبضه کې وی او هلاک شی. نو په غاصب به تاوان لازم نه وی. البته که په دې کې د غاصب د ارخه زیاتوالې اوموندې شی. یا د مالک په طلب کولو باندې دا هغه ته ورنکړی. نو ضامن به وی. امام مالک **يُضَامِنُ** هم ددې قائل دي. ^(۱)

البراء من نفاء المغصوبة د نماء مغضوبه نه مراد حسن او جمال وغیره دي. پاتی شو هغه منافع کوم چې د غاصب په استغلال (او کوشش) سره حاصل شی. نو هغه د مغضوب د قبیلې څڼې نه دي. تردې چې هغې کې زیاتوالې کولو سره ضامن شی. گنې **(إِلَّا أَنْ يُتَعَدَّى فِيهَا)** استثناء به مستقیم نه وی. ځکه چې دا په غاصب باندې مضمون نه وی. اگرچه دا هلاک کړی. ځکه چې دا منافع د مغضوب عوض دي. او زموږ په نیز د مغضوب په منافعو باندې ضامن نه وی. نو هم دغه شان به ددې بدل هم مغضوب نه وی. **دلیل** د دلیل دا دي. چه د غصب معنی ده. د غیر په مال باندې خپله قبضه په دې طریقه اچول، چه د مالک قبضه زائل کړی. لکه څنگه چې په پیل د کتاب الغصب کې بیان شو. او دلته په زیاتوالې باندې د مالک قبضه د مخکې نه د سره ثابت نه وه. تردې چې غاصب دا زائل کړی. نو مذکوره اختلاف د غصب په تعریف باندې مبنی شو.

د بچې پیدا کیدو په وجه مغضوبه وینځه کېږي د نقصان حکم

(وَمَا تَقْصُصُ الْحَبْرُ إِلَّا بِالْوَدَّاعِ بِالْوَلَادَةِ فَيُوفِي ضَمَانَ الْقَاصِبِ) او کوم نقصان چې راشی په وینځه کې، د بچې پیدا کیدو په وجه، نو دا به د غاصب په ضمان کې وی. **فَإِنْ كَانَ فِي قِيَمَةِ الْوَلَدِ وَقَاءٌ يَوْكُوه** د بچې په قیمت سره نقصان پوره شی. **جُزْءُ النِّقْصَانِ بِالْوَلَدِ** نو هم ددې نه به (نه به) پوره کولې شی. **وَسَقَطَ ضَمَانُهُ عَنِ الْقَاصِبِ**. او د غاصب نه به (نه به) دا تاوان ساقطیږي.

هل للغة: **وله:** د واجب حقونو پوره کولو لائق مال، **جبر (ن)** جبراً، درست کول،

نقصان یو سړی د یوکس وینځه غصب کړله. او د هغې بچې پیدا شو. نو د بچې پیدا کیدو په وجه چې ددې په قیمت کې کوم نقصان لازمیږي. د هغې نقصان به په غاصب وی. خو دا نقصان به ددې په بچې سره پوره کولې شی. که دده قیمت د نقصان برابر وو. او که کم وی. نو د قیمت برابر نقصان ضامن به ساقطیږي. مثلاً د مغضوبه وینځې قیمت سل روپۍ وو. او د بچې پیدا کیدو نه روسته شپيته روپۍ شو. نو که ددې د بچې قیمت څلویښت روپۍ وی. نو نقصان به پوره کولې شی. او وینځه به سره د بچې مالک ته ورکولې شی. او په غاصب به هیڅ واجب نه وی. او که د بچې قیمت پنځویشت روپۍ وی. نو په څلویښت روپو کې به پنځویشت، روپۍ حسابولې شی. او په غاصب به د پنځلسو روپو ضمان لازم

^(۱) امام شافعی او امام احمد **فقط** فرماني، چه د مغضوب شی نه څه قسم زیاتوالې حاصل شی. غاصب به دهغې ضامن وی. که هغه زیاتوالې متصل وی. لکه حسن او جمال وغیره یا هغه زیاتوالې منفصل وی. لکه بچې وغیره.

وی. خو په قیمت سره نقصان هغه وخت پوره کولې شی. کله چې بېچې ژوندي پیدا شی. گنې غره) یعنی دیت سره به نقصان پوره کولې شی. (۱)

دلیل د دلیل دا دې. چه دلته د زیاتوالی او نقصان دواړو سبب متحد دي. او هغه د بچی پیدا کیدل دي. (د صاحبینو رحمهم الله په نین یا نطفه قانمیدل دی. د امام ابوحنیفه رحمهم الله په نین. او هرکله چې د زیاتوالی او د نقصان سبب یو شی (خیز) دې. نو د بچی پیدا کیدل به نقصان نه شمارلې کیږی. نو دا به موجب د ضمان هم نه وی. او دا داسې شوه. لکه چې غټه موټه (سربه) وینځه نې غصب کړله. او هغه کمزوري شوه. او ددې نه روسته بیا سربه شوه. یا ددې مخکې (مخامخ) غاښونه او وتل. روسته بیا راوختل. یا د مغضوب غلام لاس کټ کړې شو. او غاصب جرمانه واخستله. او لاس کټ شوې غلام نې سره د جرمانې واپس کړو. نو په دې درې واړو صورتونو کې نقصان پوره کیږی.

غاصب د مغضوب د منافعو نه ضامن کیږی

(وَلَا يَضَعُ الْغَاصِبُ مَنَافِعَ مَا غَصَبَهُ إِلَّا أَنْ يَتَّصِلَ بِاسْتِعْمَالِهِ) او نه ضامن کیږی غاصب، د هغه شی (خیز) د منافعو، کوم چې ده غصب کړې دې. خو دا چې ناقص شی. دده په استعمال سره، $\text{فَيَقْرُرُ النِّقْصَانُ}$ (نو هغه به د نقصان تاوان ورکوی.

توضیح غاصب د مغضوب شی (خیز) واپس کولو پورې ددې د منافعو نه ضامن کیږی. که ده دا منافع بالفعل حاصل کړې وی. او که مغضوب شی (خیز) نې بې کاره پرېښودې (پریخودې) وی. مثلاً یوسړی د بل کس غلام غصب کړو. او هغه نې یوه میاشت پورې خان سره بند اوستاتلو. تردې چې هغه د منافعو غاصب شو. یا نې ددې غلام نه خدمت واخستلو. تردې چې هغه د منافعو هلاکونکې شو. نو زموږ په نیز به هغه ددې منافعو ضامن نه وی. د صدرالاسلام یزدوی رحمهم الله په شرح کافی کې دی. دیس علی الغاصب لروکب الدابة وسكنی الدار او جراهو منذهب علیائنا، البته که دده په استعمال سره مغضوب کې څه نقصان راغې. نو د نقصان به ضامن وی. (۲)

دلیل د دلیل دا دې. چه کله غاصب د مغضوب ضامن شو. که په قیمت سره وی. او که په مثل سره وی. نو هله دا منافع پیدا شوی دی. نو دا منافع د غاصب په ملکیت باندې پیدا شوی دی. ځکه چې هغه دده په امکان او تصرف او قدرت کې دده په فعل او عمل سره حاصل شوی دی. (والکسب للکاسب لقوله $\text{فَلِكُلِّ النَّاسِ أَحَقُّ بِكَسْبِهِ}$ ځکه چې ددې منافعو وجود د مالک په قبضه کې وو. ځکه چې منافع اعیان نه دی. بلکه اعراض دی. چه دا باقی نه پاتې کیږی. نو د ضرورت دفع کولو په خاطر به غاصب ددې مالک کیږی. او د ښکاره ده. چه انسان د خپل ملک نه ضامن کیږی. او که د مالک په ملک باندې ددې منافعو حدوث تسلیم کړې شی. بیا هم هغه نشی ضامن کیدې. ځکه چې منافع غصب کول یا هلاکول غیر متصور دی. ځکه چې ددې باقی پاتې کیدل نا ممکن دی. او په دې وجه هم چې منافع د اعیانو مثل نشی کیدې. ځکه چې دا زر فنا کیږی. او اعیان باقی پاتې کیږی. حالانکه د زیاتی (او ظلم)

(۱) **منذهب الشافعی**:- امام زفر، امام شافعی، او امام احمد رحمهم الله فرمائی. چې د بچی په ذریعه به نقصان نشی پوره کولی.

(۲) **منذهب الشافعی**:- د امام شافعی او امام احمد رحمهم الله په نیز به د منافعو هم ضامن وی. نو دومره موده چې ددې شی (خیز) کوم اجر مثل جوړیږی. هغه به د غاصب په ذمه واجب وی.

ضمان په مسائلت باندې مېنې دې. قال الله تعالیٰ (فَمَنْ اخْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ جِزْيَةً مَّا اخْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ)

د غیر متقوم غیرونو د ضمان حکم

وَإِذَا اسْتَلْفَ الْمُسْلِمُ غَيْرَ الذِّمَّةِ أَوْ جِزْيَةَ كَلَّةٍ فِي هَلَاقِ كَرَى. مُسْلِمَانِ دَمْى شَرَابٍ، يَأْذَنُ خَنْزِيرٍ هَمِينَ قِيَمَتُهَا، نُو ضَامِنٌ بِهِ وَى. وَإِنْ اسْتَهْلَكَهَا الْمُسْلِمُ لِيُسْلِمَ أَوْ كَلَّهَ دَا شِيَانِ (خِيزُونَه) نِي هَذَا كَرَل، يَوْمُسْلِمَانِ د بِل مُسْلِمَانِ، لَمْ يَهْطَرُوا نُو ضَامِنٌ بِهِ نَه وَى.

توضیح: ددې مسئلې څلور صورتونه دي: ① يو مسلمان د بل مسلمان شراب ضائع کول. ② د دمی د يو مسلمان شراب ضائع کول. (په کتاب کې دا صورت ذکر نه دي). ③ د يو دمی د بل دمی شراب هلاکول. ④ مسلمان د دمی شراب هلاکول.... په رومبو دوو صورتونو کې په هلاکونکي باندې بالاجماع ضمان نشته. او په آخری دوو کې زمونږ په نيز ضمان واجب دي. په خلاف د امام شافعی، (۱) دليله دليل دا دي. چه د ذميانو په حق کې د شرابو او د خنزير قيمتي کيدل باقی دی. ځکه چې دا ددوی په حق کې داسې دی. لکه زمونږ په حق کې چې سرکه او چيلي ده. او مونږ (مونږ) شرعاً هغوی لره د هغوی په دين باندې په پريخودو مامور يو. نو کوم خلق چې ددې د ماليت معتقد دی. د هغوی ابطال توره کيدې شی. حالانکه د دمی په وجه توره د هغوی د دمی نه پورته کړې شوې ده. نو حکم لازمول متعذر دی. او هرکله چې ددوی په حق کې تقوم باقی پاتې شونو د متقوم ملوک هلاکيدل اوموندې شونو ضامن به وي.

کِتَابُ الْوَدِيعَةِ

توجه: (دا) کتاب د ودیعت (ایخودلو په بیان کې) دي.

توضیح: په کتاب الودیعت او کتاب الغصب کېنې مناسبت د تقابل په اعتبار سره دې هغه دا چې په غصب کېنې غاصب په زبردستی سره د بل په مال قبضه کوی او په ودیعت کېنې د مودع په اعتماد سره د هغه مال ده سره امانت پروت وی.

الودیعة لغة: ودیعة په وزن د تعلیل مفعوله په معنی ده. ودع معنی د مطلق ترک (پریښولو) او ودیعت ته ودیعت ځکه وائی. چه دا امین (امانتدار) سره پریخودلې شی. اود ودع معنی د محفوظ ساتلو هم ده...،

يقال ودع ودع ودع الثوب، کپړه نې محفوظ کړله.

الودیعة قولاً: په اصطلاح د شرع کې ایداع دي ته وائی. چه دخپل مال په ساتنه کولو بل چاته قابو (او قدرت) ورکړې شی. په دې شرط چې هغه ددې قابل وی. چه هغې باندې قبضه ثابته شی. که تخیدونکي غلام ودیعت کیخودلې شی. یا کوم شی چې په دریاب کې او غورزیډلو، هغه نې ودیعت کیخودلو. نو دا صحیح نه ده. کوم شی چې د بل کس په نگرانی (او حفاظت) کې پریخودلې شی. هغې ته ودیعت وائی. او ددې جمع ودائع ده.

الفرق بين الودیعة والامانة: په ودیعت او امانت کې فرق دادې. چه امانت عام دي. او ودیعت خاص دي. ځکه الفرق بين الودیعة والامانة: په ودیعت او امانت کې فرق دادې. چه امانت عام دي. او ودیعت خاص دي. ځکه چې ودیعت کې به غیر سره حفاظت کول قصداً مطلوب دی. او امانت کله کله د قصد نه بغیر هم

(۱) مسلک الشافعي واحمد رحمهما الله امام شافعی او امام احمد رحمهما فرمائی. که يو مسلمان د دمی دا شيان (خيزونه) هلاک کړل. نو په دې کې به هم ضامن نه وي.

کیری، مثلاً هوا د یوکس کپړه اوچته کړله. اود بل کس په کور کې نې او غورزوله. نو دا کپړه د هغه سره امانت ده. او بله دا چې ودیعت د عقد په ذریعه کپړی. په امانت کې عقد ضروری نه دی. بیا په ودیعت کې،، اعاده الی الوفاق،، سره ضمانت نه لازمیږي. په خلاف د امانت، چه په دې کې ضمان واجبېږي. خو صاحب د نتائج په دې باندې اوگد بحث کړې دې. د هغې خلاصه داده. چه په دې دواړو کې مبیانت دې.

د ودیعت ضروری هیئت

(الْوَدِيعَةُ أَمَانَةٌ فِي يَدِ الْمُودِعِ وَدِيعَتُ مَوْدَعٍ سَرَهُ أَمَانَتٌ وَی. إِذَا هَلَكَتْ فِیْ يَدِهِ فَكَهْ هَلَكَتْ شِیْ دَدَهُ سَرَهُ لَمْ یَضْمَنْهَا) نو ضامن نه وی.

توضیح: مودع سره مال د ودیعت امانت وی. که دده د فعل (او حرکت) نه بغیر ضائع شی. نو تاوان به نه وی. سفیان ثوری، امام مالک، امام شافعی رحمهم الله وغیره اکثر اهل علم ددې قائل دی.

دلیل: د نبی کریم صلی الله علیه و آله ارشاد دې عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده أنس عن عبد الله بن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله «عَلَى الْمُسْتَعِيرِ غَيْرُ الْمُسْتَعِيرِ» (۱) چې غیر خائن مستعیر باندې ضمان نشته. او نه په غیر خائن مستودع باندې،

پخپله یا پخپل اهل و عیال سره د ودیعت حفاظت ضروری دې

(وَلِلْمُودِعِ أَنْ يَحْفَظَهَا بِنَفْسِهِ أَوْ مَوْدَعٍ تَهْ اخْتِيَارٍ دې. چه د ودیعت ساتنه اوکړی. پخپله و یمن فی عیالیه) یا په ذریعه د هغه چا چې دده په عیال کې دی.

توضیح: که مودع د مال ودیعت حفاظت پخپله کړی. یا نې پخپل اهل و عیال کوی. په دواړو صورتونو سره جائز دی. امام مالک او امام احمد رحمهم الله هم ددې قائل دی. (۲)

دلیل: ① ابن اسحاق په قوی سند سره ذکر کړې دې. (أنه صلی الله علیه و آله كَانَتْ عِنْدَهُ وَدَاعٌ فَلَمَّا ارَادَ الْهَجْرَ أَوْدَعَهَا عِنْدَ أُمِّ أَيْمَنَ وَأَمْرَعِيَا رضي الله عنهما أَنَّ يَرُدَّهَا عَلَى أَهْلِهَا قَالَ فَأَمَرَ عَلَى بَنِ الْبَلْبَلِ رضي الله عنه خَمْسَ لِيَالٍ وَأَيَّامَهَا حَتَّى آدَى عَنْ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَلْوَدَاعُ مِنَ النَّاسِ)

② ددې نه علاوه د ودیعت مالک ته دا خبره پخپله هم معلومه ده. چه زه د کوم کس سره ودیعت ایږدم. هغه د ودیعت په وجه نه هر وخت په کور کې کیناستلې شی. او نه ودیعت هر یو خانې ته د خان سره اوړلې شی. خامخا به نې د خپل کور والا خلقو سره پرېږدی. ددې باوجود چې هر کله هغه ودیعت دده سره ایځودې دې. نو هغه پخپله په دې راضی شوې دې.

المراد من العیال: د عیال نه مراد هغه خلق دی. کوم چې دده سره اوسیږي. که حقیقتاً وی او که حکماً وی. که په نان نفقه کې شریک وی. او که نه وی. لکه مثلاً ښځه، اولاد، مور او پلار، خاص گوانوی، خپل غلام، وینځه وغیره، (خو په ښځه او ولد صغیر کې حقیقی اوسیدل ضروری نه دی). نو کوم اجنبی چې دده سره اوسیږي. هغه سره د ودیعت په ایځودلو به ضمان نه لازمیږي. بیا ذخیره کې دی. چه اهل و عیال سره د ودیعت ایځودلو جواز هغه وخت دې. کله چې هغه امانت دار وی. گنې جائز نه دې. په فتاوی

(۱) من حدیث عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده عن النبي صلی الله علیه و آله أخرجه الدارقطني في سننه (۱۱۳) رقم (۱۶۸).

(۲) **مذهب الشافعي**: -د امام شافعی او اشهب مالکی رحمهم الله په نیز اهل و عیال سره پرېښودل جائز نه دی. که ودیعت ضائع شو. نو ضامن به وی. ځکه چې مالک دا شی صرف د مودع په حفاظت کې ورکړی وو.

ابو الیث کی ہم دغہ شان دی، بہ خزائنہ الفقہ کی دی۔ (لا ضمان علی المودع لاول ثلاثة أشیاء انتحیمل حفظها وعلیها بآله ومنتعمان مالکها بعد الطلب)

د خپل اهل و عیال له علاوه باندې د ودیعت حفاظت کولو حکم د ضمان حکم

(فَإِنْ حَفِظَهَا بِغَيْرِهِمْ نُو ددوی نه علاوه باندې نې حفاظت او کړو. اَوْ اَوْدَعَهَا غَيْرَهُمْ يَأْ نې غیر سره ودیعت کیخودلو. ضَمِنَ) نو ضامن به وی.

توضیح: که مودع مال ودیعت د خپل عیال نه سوا د بل چا په حفاظت کې ورکړو. یا نې د بل چا سره ودیعت کیخودلو. نو ضامن به وی.

دلیل: ځکه چې مالک د مستودع په قبضې سره راضی دی. دغیر قبضې سره (راضی) نه دی. نو دغیر په قبضه کې ورکول، د مالک د رضا نه بغیر شو. ممکن ده.

(الْأَنْ يَقَعَّ عَلَى ذَا لِهَ حَرِيقٌ خَوَكْلَه نې چې د حفاظت ځانې په کرایه باندې اخستی وی. چه په دې صورت کې به د حفاظت ذاتی ځانې سره حفاظت کونکې وی. البته که اور اولکې دده په کور کې، قُبِلَتْهَا إِلَى جَارٍ یو وردي کړی. خپل گواندې ته، اُولَئِکُمْنَ فِي سَفِينَةٍ دې په کشتی کې وی. وَهُوَ خَافُ الْفَرْقِ او ده ته د ډوبیدلو خطر وی. قُبِلَتْهَا إِلَى سَفِينَةٍ أُخْرَى) نو په بله کشتی کې دې او غورزوی.

توضیح: د مخکنی قول (فان حفظها بغیرهم ضمن) نه استثناء ده. مطلب دادې. چه د عیال نه د علاوه په ساتنه کې ورکولو سره د ضمان وجوب هغه وخت دی. کله چې په قصد او اختیار سره وی. که د مجبوری په حالت کې نې ورکړو. نو ضامن به نه وی. مثلاً دده په کور کې اور اولکیدلو. په دې وجه ده خپل گواندې ته ورکړو. یا دې په کشتی کې سور وو. نو د غرقیدلو د پری نې په بله کشتی کې او غورزولو. نو ضامن به نه وی.

دلیل: ځکه چې داسې صورت کې د ساتنه هم دا طریقه متعین ده. چه مالک به یقیناً هم په دې سره راضی وی. بیا که مودع دا اوواڼی. چه د ذکر شوی صورت راپېښیدلو په وجه داسې کړی وو. نو دا خبره به د گواهانو نه بغیر نشی منلې کیدلې. ځکه چې دده د ارخه غیر ته ورکول او موندلی شو. چه دا موجب د ضمان دی. او هغه په ذکر شوی قول سره د ضمان ساقطیدلو مدعی دی. نو گواهانو سره ثابتول به ضروری وی. لکه مثلاً که هغه دا اوواڼی. چه ماته مودع له د ورکولو اجازت را کړې شوې وو. نو دا خبره به د گواهانو نه بغیر نه قبلېږی.

(وَأِنْ خَلَطَ الْوَدْعُ بِمَا لِهَ حَتَّى لَا تَعْرِفَ مَوْدَعُ مَالِ وَدِيعَتِ خِپَل مَالِ سره ملاؤ کړو. په داسې طریقه چې نشو جدا کیدلې. ضَمِنَتْهُنَّ ضَامِنٌ به وی.

توضیح: که مودع ودیعت خپل مال سره ملاؤ کړو. نو ددې خلور صورتونه دی. ① خلط په طریقه د مجاورت سره د جدا کیدلو په آسانتیا، یعنی په داسې طریقه نې یو ځانې کړی. چه جدا کیدلې شی. لکه سپین دراهم د تورو دراهمو سره، یا دراهم د دنانیرو سره، یا غوزان د بادامو سره ملاؤ کړی. نو په دې صورت کې به بلا خلاف ضامن نه وی.

① خلط په طریقه د مجاورت سره د جدا کولو د مشکل کیدلو، یعنی په داسې طریقه ملاؤ کړی. چه جدا کول متعذر شی. لکه غنم د اوریشو سره ملاؤ کړی. په دې صورت کې به بلا خلاف ضامن وی.

② خلط د جنس خلاف جنس سره په طریقه د ملاؤ (او حل کولو)، لکه د کونخلو تیل د زیتون تیلو

سره ملاوول، په دې صورت کي به هم بلا خلاف ضامن وی.

⑤ خلط د جنس مع الجنس، لکه سپین دrahm د سپینو دrahm سره ملاوول. یا تور دrahm د تورو دrahm سره ملاوول، یا غنم د غنمو سره او اوریشې د اوریشو سره ملاوول، دا صورت مختلف فیه

دې. د امام ابوحنیفه، امام شافعی، او د امام احمد رضی الله عنه په نیز به ضامن وی. (۱)

دلیل د امام ابوحنیفه رضی الله عنه دلیل دې، چې یو ځاني کول هر لحاظ سره د ودیعت استهلاك دې. ځکه چې ملاوول یو داسې فعل دې، چې ددې په موجودگي کي عین حق ته د مودع رسیدل محال (او ناممکن)

دی. او د بنده گانو د اړخه استهلاك هم ددې، چې شئ عیب دار کړی. (و اما انعدام المحل فبیتخلیق الله

تعالی) پاتې شو تقسیمول نو ددې هیڅ اعتبار نشته. ځکه چې دا خود شرکت د احکامو څنې دی. نو دا شرکت موجب کیدلو نشی لائق کیدلې. یعنی هرکله چې په شرکت کیدلو باندې دا حکم کیږي. چې

ویش کړې شي. نو ویش داسې شئ نشی کیدلې. چې دا شرکت واجب کړی.

مذهب الصاحبين په ذکر شوی څلورم صورت کښې د صاحبینو رضی الله عنهم په نیز به ده ته اختیار وی. که

غواړي. ضمان دې واخلی. او که غواړي. ملاؤ شوی کي دې شریک شي. (و قال مالک رضی الله عنه شاره که بلاغیاد،

دلیل د دلیل ددې، چې مودع لپاره عین حق ته رسیدل صورتاً ممکن نه دی. خو معنا ممکن دی. په دې

طریقه چې مستودع سره ویش او کړی. ځکه چې کوم شیان کیدل یا وزن کیږي. هغې کي ویش سره

بالاجماع جد او الې او تعیین کیږي. په دې وجه شریکینو کي هریو خپله برخه د رضا او قضاء نه بغیر

اختلې شي. نو ودیعت په یو لحاظ سره مستهلك شو. او یو لحاظ سره غیر مستهلك شو. نو که غواړي. د

هلاك طرف ته دې مائل شي. ددې د مثل ضامن دې کړی. او که غواړي. قیام طرف ته دې مائل شي. او په

ملاؤ شوی کي دې شریک شي.

ثمرة الاختلاف د امام صاحب او صاحبینو رضی الله عنهم ذکر شوی اختلاف ثمره (او نتیجه) ده، چې که مودع

یو ځاني کونکې بری کړو. نو د امام ابوحنیفه رضی الله عنه په نیز د یو ځاني کړې شوی د ویش هیڅ صورت

نشته. ځکه چې د دوی په نیز مودع ته صرف د تاوان اختیار وو. کوم چې د مستودع په ذمه واجب

وو. او هغه په بری کولو سره ساقط شو. او د صاحبینو رضی الله عنهم په نیز بری کولو سره صرف د تاوان اختیار

ختم شو. نو په یو ځاني کړې شوی مال کي شرکت کول متعین شو.

(فَإِنْ طَلَبَهَا صَاحِبُهَا فَخَسَبَهَا عَنْهُ بَيَّا كَمَا مَالِكٌ وَدِيْعَةٌ طَلَبَ كَرُو. وَ هُوَ يَقْبَلُ عَلَى تَسْلِيمِهَا ضَمِيْنَهَا) حالانکه هغه ورکولې شو. نو ضامن به وی.

توضیح په مذکور صورت کښې به مودع ضامن وی.

دلیل ځکه چې هغه منع کولو سره متعدی شو. او دا ځکه چې هرکله مالک ودیعت طلب کړو. نو ددې نه

روسته هغه ددې په ایخودلو باندې راضی پاتې نشو. نو په منع کولو سره به ضامن وی.

د مودع په مال کښې د ودیعت بېخه بغیر دده د هر شته د ملاویدلو مسئله

(وَإِنْ اسْتَلْطَطَ بِمَالِهِ مِنْ غَيْرِ فَعَلَيْهِ كَمَا وَدِيْعَةٌ د مودع په مال کي ملاؤ شو. دده د څه حرکت کولو نه

بغیر، فَبُوشَرِيْكٌ لِصَاحِبِهَا) نو دې به د ودیعت ایخودونکی انديوال وی.

۱ القول الرابع هو قول الإمام الأعظم رحمه الله كذا في ملقى الأبحر (٤٧١/٣) وكر الدقاق (٣٠٤) والبحر الرائق

(٢٧٦/٧) ورد المختار (٥٥٤/٤) والمندبة (٣٤٧/٤) نقلاً عن القول الرابع (٢١٤/٢).

توضیح کہ د وديعت مال د مودع د عمل نه بغير دهغه په مال کښي ګډ شو لکه مال وديعت په يو لويښي کښي وو. او په بل لويښي کښي د مودع خپل ذاتي مال وو. دواړه لويښي مات شول او مال د يو بل سره ګډ شو او تمیز نشو کيدې. نو په دې صورت کښي به دغه مال د صاحب مال او مودع په مینځ کښي مشترک وي او اود شراکت احکام به پرې جاري کيږي.

دليله په مودع باندې ځکه څه ضمان نشته چې دده په عمل سره په کښي ګډون نه دې راغلي.

(فَإِنْ أُنْفِقَ الْمُوَدَّعُ بَعْضُهَا مودع په وديعت باندې څه خرچ اوکړو. ثُمَّ رَدَّ مِثْلَهُ که د هغې مثل نې واخستلو. فَخَطَبَ بِأَلْبَاقِي او باقي کي نې ملاؤ کړو. ضَمِنَ الْخَبِيرُ) نو د پوره په ضامن وي.

توضیح که مودع د مال وديعت نه څه خرچ کړې خو بيا نې هم هغه مقدار د خپل مال نه واپس د هغې سره ملاؤ کړې او بيا دا هلاک شو نو مودع ته به د پوره وديعت تاوان ورکوي مثلاً د مودع صاحب وديعت پنځه سوه روپۍ وې مودع د هغې نه درې سوه اولگولي او بيا نې په کښي درې سوه کيخودې د دې نه پس دغه پنځه سوه ټولې هلاکې شوې نو په دې صورت کښي به په مودع باندې د ټولو پنځو سوه تاوان راځي.

دليله چه يو ځاني کول هر لحاظ سره د وديعت استهلاك دې ځکه چې ملاول يو داسې فعل دې. چه ددې په موجودګي کي عين حق ته د مودع رسيدل محال (او ناممکن) دی. اود بنده ګانو د اړخه استهلاك هم دادي. چه شی عيب دار کړی. نو په ده به ضمان واجب وي.

(وَإِذَا تَعَدَّى الْمُوَدَّعُ فِرْسَ الْوَدْيَةِ کله چې مودع په وديعت کي تعدی (خپل څه حرکت) اوکړو. بِأَنْ گانته دَابَّةً په دې طريقه چې هغه حيوان (څاروي) وو. فَوَكَّيْهَا په هغې سور شو. أَوْ كَوَّنَا فَلَيْسَ بِهَا که په وه. هغه نې واغوستله. أَوْ عَبْدًا فَاسْتَقْدَمَهُ بِا غلام وو. د هغه نه نې خدمت واخستلو. أَوْ أَوْعَهَا عِنْدَ غَيْرِهَا نې دا د بل چا سره وديعت کيخودلو. ثُمَّ رَأَى أَنَّ التَّعْدِي بِيَا نې تعدی (خپل تصرف) لرې کړو. فَرَدَّهَا إِلَيَّ يَدَيَّ او وائي ځلي. خپل ځان سره کيږدي. زَالِ الضَّمَانُ) نو ضمان ساقط شو.

توضیح که مودع په وديعت کي څه قسمه تصرف اوکړو. مثلاً وديعت کپړه وه. نو دا نې واغوستله. يا حيوان (څاروي) وو. په هغې سور شو. يا غلام وو. د هغه نه نې خدمت واخستلو. ددې نه روسته ده تعدی ختمه کړله. نو ضمان به هم ختميږي. ( )

دليله امر بالحفظ يعنی ايداع اوس هم باقي ده. ځکه چې د مودع قول، (احفظ هذا المال، مطلق دې. چه دا ټولو وختونو ته شامل دې. پاتې شو ارتفاع د حکم يعنی عدم ضمان نودا په دې وجه وو. چه ددې نقیض ثابت وو. او هرکله چې نقیض مرتفع شو. نو حکم د عقد بيا راواپس شو.

د مال په وديعت طلب هولو د مودع د انکار حکم

(فَإِنْ طَلَبَهَا صَاحِبُهَا که مالک وديعت طلب کړو. فَتَحَدَّثَ أَيْ هَاو مودع ددې نه منکر شو. ضَمِنَهَا) نو ضامن به وي.

توضیح که مالک خپل وديعت طلب کړو. او مودع انکار اوکړو. او وې ونيل. چه ما سره هيڅ وديعت

‘ملک الشافعي’:- د امام شافعي رحمه الله په نیز د ضمان نه نه بری کيږي ځکه چې هرکله مودع د تعدی (او) تصرف) په وجه ضامن شو. نو عقد وديعت مرتفع شو.

نشته. نو مستودع به ددې ضامن وی. تردې که ددې نه روسته ضائع شی. نو ده له به د ودیعت تاوان ورکول ضروری وی.

دلیله > ځکه چې کله مالک دده نه د ودیعت واپس کولو مطالبه اوکړه. نو ده د امانت د حفاظت نه مودع معزول کړو. نو ددې نه روسته دې د ودیعت خان سره ساتلو کې غاصب او منع کونکې شو. نو ضامن به وی.

قَالَ عَادَ إِلَى الْإِعْتَرَا فَبَيَّاهَا که ده اقرار هم اوکړو. د عقد د ارتفاع په وجه. **كَمْ يَزِيدُ مِنْ الْعَمَلِ** نو د تاوان نه به نه بری کیږی.

توضیح > که مودع په اول کې د ایداع انکار اوکړو. او مالک ته نې صفا او وئیل. چه تا ما سره ودیعت نه دې ایخوډې. بیا نې د ودیعت اقرار اوکړو. نو په دې صورت کې به مودع نه بری کیږی. بلکه تاوان به لازم وی. ترکومه نې چې مالک ته اونه سپاری.

دلالتله > ① یو څو په دې وجه چې عقد د ودیعت ختم شو. ځکه چې د مالک د اړخه د واپس مطالبه کول، عقد د ودیعت اوچتول دی. اود مستودع انکار کول دده د اړخه هم فسخ د عقد ده. لکه د وکیل د وکالت نه انکار کول فسخ د وکالت ده. اود بائع او مشتری د بیع نه انکار کول فسخ د بیع وی. نو دواړو طرفونو نه د عقد ودیعت اوچتول پوره شو.

② دوئم ځکه چې ودیعت کې مستودع ته ددې خبرې اختیار وی. چه هغه د مودع په موجودگي کې اود هغه په خیریدلو کې کله هم اوغواړی. خپل خان معزول کړی. لکه چې وکیل ته د موکل په موجودگي کې د خپل خان معزول کولو اختیار وی. اوکله. چې عقد ودیعت ختم شو. نو هغه به د تجدید نه بغیر نه واپس کیږی. بیا که ده د ودیعت اقرار اوکړو. بیا به هم هغه امین وی. ځکه چې نائب مالک ته واپس کول اونه موندې شو. ځکه چې د ودیعت فسخ کولو نه روسته هغه نائب پاتې نشو.

مودع ودیعت په سفر کې اوړل شی او که نه؟

(وَلَمْ يُؤْذِرْ أَنْ يُسَافِرَ بِالْوَدِيعَةِ مَوْجَعًا لِمَا رَوَى عَنْهُ) وایي. ودیعت په سفر کې اوړل. **وَإِنْ كَانَ لَهَا جُلٌّ وَمُؤَنَةٌ** اگرچه په دې کې د بار اوړلو خرجه او مشقت وی.

توضیح > مودع لپاره ودیعت په سفر کې اوړل جائز دی. اگرچه ددې په اوچتولو کې د خاړو یا د اوچتونکي د اجرت ضرورت وی. په دې شرط چې مالک نه وی منع کړي. اود ودیعت ضائع کیدلو خطر نه وی. ^(۲)

دلیله > د مودع د اړخه د ودیعت د حفاظت امر کول مطلق دی. نو لکه څنگه چې د ازماني سره مقید نه دی. هم دغه شان به یو خاص خاني سره هم مقید نه وی.

مسلك الصاحبين > د صاحبینو ^(۱) په نیز که د بار اوړلو او د خرچې کولو حاجت وی. نو په سفر کې اوړل

① القول الرابع هو قول الإمام عليه السلام كذا في منلقى البحر (٤٦٩٣) ورواها (٥٥٦٤) وخلاصة الفتاوى (٢٨٥٤) والمهنية (٣٤٢٤) نقلا عن القول الرابع (٢١٥٢)

② **مسلك الشافعي** > د امام شافعي عليه السلام په نیز دواړو صورتونو کې اوړل جائز نه دی. ځکه چې ددوی په نیز د ودیعت حفاظت په متعارف (د عام رواج مطابق) حفاظت باندې محمول دي. (و هو الحفظ في الامعان صاحبين عليه السلام فرماني. چه په فرض کړي شوی صورت کې په ده باندې د بار اوړلو اجرت لازم دي. او ښکاره هم داده. چه مودع به په دې سره نه راضی کیږی.

جائز نه دی.

دلیلهام د دلیل دا دې چې د مالک په ذمه به د واپسې خرجه لازم وی. کله چې ودیعت داسې شئ وی. کله چې په دې کې د بار اورلو خرجه او مشقت وی. او ښکاره هم داده. چه مالک به په دې سره نه راضی کیږي. نو مطلق به ددې سره مقید کولې شی.

الجواب عنه د دې نه جواب دا دې. چه دا خرجه دده په ملکیت کې په دې اړتیا سره لازم شوه. چه دده د ساتنه د حکم تعمیل اوشی. نو ددې خرچې راوستلو به هیڅ پرواه نشی کولې.

د دوه سړو د مشترک امانت بیان

قَوْلُ الْأَوْدَعِ رَجُلَانِ عِنْدَ رَجُلٍ وَدِيعَةٌ كَه دوه سړو د یو کس سره ودیعت کیځودلې. فَخَفَرَا أَحَدَهُمَا بِنِهَايَا په دوی کې یو کس راغی. وَطَلَبَ نَصِيبَهُ وَنَهَاو خپله برخه نې او غوښتله. لَمْ يَذْفُقْ إِلَيْهِ شَيْئًا نو مودع له هغه نه هغه ته هیڅ څه نه ورکوی. عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ حَتَّى يَخْفَرَ الْأَخَرُ (تر دې چې دوئم سړې را حاضر شی. د امام ابوحنیفه په څېر نه دې.

نقد دوه سړو څه شئ د مودع سره ودیعت کیځودلو بیا یو سړې راغی. او د خپلې برخې (حصې) واپس کولو مطالبه نې او کړله. نو که دا شئ د ذوات القیم (د قیمت والا) څنې وی. نو مودع لپاره دده برخه ورکول بالا جماع جائز نه ده تر هغه وخته پورې چې دوئم سړې حاضر نشی. او که دا شئ کیلی وی. دامام صاحب په څېر نه دې.

دلیله د امام ابوحنیفه په څېر د دلیل دادې. چه دې خپله برخه نه غواړی. بلکه د غائب برخه هم غواړی. ځکه چې دې مفرض (غیر ویش شوې) غواړی. حالانکه دده حق مشاع (خور او گډ) دې جدا نه دې. او دده برخه به هغه وخت جدا کیږي. کله چې ویش اوشی. او مودع ته د تقسیمولو اختیار نشته.

وَقَالَ اصْحَابُنَا فرمائی. **يَذْفُقُ إِلَيْهِ نَصِيبُهُ** چې د هغه برخه به ورکوی.

مسلك الصحابين په مذکوره صورت کېنې د صاحبینو په څېر نه دې جائز دی.

دلیلهام د صاحبینو په څېر د دلیل دادې. چه ده کوم څه مودع ته سپارلی وو. یعنی نصف برخه دې دهغې مطالبه کوی. نو ده ته ورکول پکار دی. لکه څنگه چې مشترک قرضه کې کیږي. مثلاً دوه سړو خپل مشترک غلام خرڅ کړو. نو په دوی کې که یو سړې حاضر شی. نو مقروض نه د خپلې برخې (حصې) مطالبه کولې شی.

نقد په فوائد ظهیریه کې دی. چه دې مسئلې ته مسئله حمامی وائی. ددې قصه داده. چه دوه سړو د حمام مالک ته هیمانې (پتو) ودیعت ورکړله. او حمام کې داخل شو. بیا په دوی کې یو بهر راژوتلو. او هیمانې نې واخستله. او لاړلو. ددې نه روسته دوئم کس راغی. اود هیمانې مطالبه نې او کړله. (دا کیدی شی ددوی دواړو سازش وو). د حمام مالک حیران پاتې شو. چه اوس څه اوکړم. نو ده ته چا اوونیل. چه ددې تدبیر (چل) امام ابوحنیفه په څېر خودلې شی. دې د هغه په خدمت کې حاضر شو. او قصه نې واوړوله. امام ابوحنیفه په څېر او فرمائیل. ته هغه ته دا مه وایه. چه ما هیمانې ورکړې ده. بلکه داسې وایه. چه تر کومه پورې ستا اندیوال رانشی. هیمانې زه نه درکوم. ده هم داسې اوکړل. نو دغه کس مجبوراً د حمام مالک پریښولو.

د یو سړی دوه کسانو سره د امانت اېخودلو مسئلې

(وَإِنْ أُوذِيَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَعَنْدَ رَجُلَيْنِ شَيْئًا أَوْ كَيْسًا دُوو سِرٍّ سِرَّهُ دَاسِي شَيْ وَدِيْعَت كَيْخُودَلُو. مِمَّا يُقَسِّمُ كُوم چې تقسيميدلې شي. لَمْ يَزَلْ أَنْ يَذْكُرَهُ أَحَدُهُمَا إِلَى الْآخِرِ نُو جَانز نه دي. دا چې واره شئ ورکړي په دوی کي یو کس بل ته. وَلَكِنْ هُمَا يَتَّقِيَانِ مَا يَبْلُكُهُ دَادِي ویش کړي فَتَقْطَعُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا نِصْفَهُ، بیا دې هر یو ددې د نصف ساتنه اوکړي. وَإِنْ كَانَ مِمَّا لَا يُقَسَّمُ وَ كِه داخیز داسې دې چې تقسیمیدلې نشي جَزَاءً أَنْ يَحْفَظَ أَحَدُهُمَا يَأْذُنَ الْآخَرِ) نو په دوی کي یو د بل په اجازت سره ساتنه کولې شي

تفویح: یوکس دوه سړو سره داسې شئ ودیعت کیخودلو. کوم چې د ویش قابل دې. یعنی په دې کي حسی ویش سره څه عیب نه راځي. لکه مکيلي او موزونی شيان (خیزونه). نو په دوی کي یو کس لپاره دا جائز نه دی. چه هغه پوره شئ د بل په حفاظت کي ورکړي. بلکه دوی دواړه دې دا ویش کړي. اود نصف نصف حفاظت دې اوکړي. البته که دا شئ د ویش قابل نه وي. لکه غلام، سوارلی، یوه کپره، تمبال (کاسه) وغیره. نو په دې کي دا جائز دی. چه په دوی کي یوکس د دوئم په اجازت سره ددې حفاظت اوکړي. دا د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز دی. اود دوه مرتهینو (گانه اېخودونکو) او د اخستلو د دوه وکیلانو حکم هم ددوی په نیز هم دغه دې. (وَكَذَا الْبَسْتَقِيُّعَيْنِ وَالْوَصِيَّيْنِ وَالْعَدْلَيْنِ) د رهن مثال لکه مثلاً زید د دوه کسانو سره داسې شئ رهن کیخودلو. چه د ویش قابل وو. او په دوی کي یو کس هغه شئ بل ته اوسپارلو. نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز به ددې برخي (حصي) ضامن وی. او که دا شئ ویش قابل نه وي. نو یو مرتهین د دوئم په اجازت سره ددې حفاظت کولې شي. د اخستلو د وکیل مثال لك مثلاً زید دوه کسان د یو شئ اخستلو لپاره وکیل کړل. او دوی ته نې داسې مال ثمن ورکړو. چه هغه د تقسیمیدلو قابل دې. او په دوی کي یو وکیل هغه واره مال دوئم وکیل ته ورکړو. اود هغه نه دغه مال ضامن شو. نو ورکونکي به د نصف ضامن وی.

دلیل: د امام صاحب رحمته الله علیه دلیل دادي. چه مودع ددوی دواړو ساتنه کولو سره راضی شوې دې. په دې امر نه دې راضی شوې. چه په دواړو کي هم یو سړي د پوره ودیعت ساتنه اوکړي. وجه داده. چه هرکله د ساتنه فعل داسې شئ اړخ ته مضایف وی. کوم چې د تجزی صفت قبلوی. نو هغه جزء ته شاملیږي. کل ته نه شاملیږي. نو خپله برخه بل ته سپارل، د مالک د رضامندی نه بغیر شو. نو ورکونکي به ضامن وی. البته قایض به ضامن نه وی. ځکه چې د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز مودع المودع نه ضامن کیږي. په خلاف د هغه ودیعت کوم چې ناقابل ویش وی. چه په دوی کي هر یو ته بل ته د سپارلو اجازت دې. ځکه چې هرکله مودع دا دواړو سره ودیعت اېخودي دې. او هغه پوهیږي. چه په شپه ورځ کي هروخت ددوی دواړو یوځاني اوسیدل ممکن نه دی. نو دا ددې خبرې دلیل دې. چه هغه ددوی په وار وار ساتنه کولو باندې راضی دې.

مسئله الصامین: صاحبین رحمته الله علیهم فرماني. چه ودیعت که د ویش قابل وی. او که نه وی. په دواړو صورتونو کي دوی کي هر یو مودع ته دا اختیار دې. چه د دوئم په اجازت سره ساتنه اوکړي. **دلیلها:** دلیل ښکاره دې. چه مودع د دواړو امانت سره راضی دې. نو هر یو ته به اختیار وی. چه بل ته نې اوسپاري او ضامن به نه وی. لکه څنگه چې په غیر قابل قسمت شئ کي دی.

د صاحب ودیعت د قول خلاف بشي نه په ودیعت ورکولو د ضمان مسئله

(وَأَذَانًا لَصَاحِبِ الْوَدِيعَةِ لِمَوْدِعِ كَلَهُ چې صاحب ودیعت مودع ته اوونیل. لَا كَسِيلَهُ إِلَى زَوْجَتِكَ چې دا

خپلې ښځې ته مه ورکوه. فَسَلَّمَهَا إِلَيْهَا هغه خپلې ښځې ته ورکړو. لَا يَضْمَنُ. نو ضامن به نه وي.

تفريع > مودع > (بکسر الدال)، مودع (بفتح الدال) منع کړو. چه ودیعت خپلې ښځې ته مه سپاره. مودع ښځې ته اوسپارلو. نو هغه به ضامن وي. یعنی که د مودع د منع کولو باوجود مودع ودیعت اوسپارلو. نو ددې به دوه صورتونه وي. ① یو دا چې هغه ته د ودیعت سپارلو نه بغیر خلاصې نه وو. ② او دوئم دا چې د ودیعت سپارلو نه خلاصې وو. (یعنی د سپارلو هیڅ ضرورت نه وو). که هیڅ خلاصې نه وو. مثلاً ودیعت د سوارلۍ یو حیوان (څاروې) وو. د هغې باره کې مودع او وئیل. چه خپل غلام ته نې مه ورکوه. حالانکه د ونډې او اوبه وغیره ورکولو لپاره غلام ته د ورکولو نه بغیر خلاصې نشته. یا دا ودیعت څه داسې شی دی. چه دهغې حفاظت په ښځو سره کولې شی. نو مودع ښځې ته د ورکولو نه منع کړو. نو په داسې صورت کې به مودع ضامن نه وي.

دلیل > ځکه چې د مودع د شرط لحاظ ساتلو سره د حفاظت عمل ناممکن دي. نو ذکر شوي شرط اگرچه دده په حق کې مفید وي. خو لغوه به وي. او که ودیعت داسې شی وي. چه ددې د ورکولو نه بغیر خلاصې وي. مثلاً د سپینو زرو گتمه ده. چه دا خپل ځان سره ساتلې شی. نو په داسې صورت کې به خلاف ورزی کولو سره ضامن وي. ځکه چې دا شرط مفید هم دي. (ځکه چې د سړي بعض عیال (د کور خلک) د اعتماد قابل نه وي) او دده نگراني سره حفاظت کول ممکن هم دی.

(وَإِنْ قَالَ لَهُ لَكُم مودع ده ته او وئیل. احْفَظْهَا فِی هَذَا الْبَيْتِ چې د ودیعت ساتنه به دې اطاق کې کوه. فَحِفَظَهَا فِی بَيْتِ أَخْرَمٍ الدَّارُ او هغه د کور په بله اطاق کې ساتنه او کړو. لَمْ يَضْمَنْ) نو ضامن به نه وي.

تفريع > او که صاحب ودیعت مودع ته او وئیل. چه ودیعت په دې اطاق کې کیږده. مودع ددې کور په بله اطاق کې کیځودلو. نو ضامن به نه وي. د استحسان په طور، د قیاس په طور ضامن کیدل پکار دی. **دلیل** > ځکه چې کله کله دوه کمرې هم د ساتنه په لحاظ سره متفاوت وي. مثلاً د یوې کمرې شا کوڅې اړخ ته ده. چه په دې کې غل آسانتیا سره غار کولې شی. او د بلې کمرې شا د کور په مینځ کې ده. چه هغې کې دا خطر نشته. وجه د استحسان داده. چه لکه څنګه د مودع دا وئیل، چه د کمرې په دې گوټ کې نې کیږده. یا په دې صندوق کې کیږده. د غیر مفید کیدلو په وجه معتبر نه دی. دغه شان د کمرې په مسئله کې هم معتبر نه دی.

(وَإِنْ حِفَظَهَا فِی دَارِ أَخْرَمٍ او که په بل کور کې نې ساتنه او کړو. هُتَمَتْ) نو ضامن به وي.

تفريع > او که مودع د بل کوره په اطاق کې ساتنه او کړو. نو په ضائع کولو سره به ضامن وي. **دلیل** > ځکه چې د ساتنه په حق کې دوه کورونه متفاوت وي. بعض کور زیات محفوظ وي. او بعض کم وي. البته که په تحفظ کې برابر وي. یا دوئم د رومبې نه هم زیات محفوظ وي. او بیا ضائع شی. نو مودع باندې به تاوان نه وي.

کِتَابُ الْعَارِيَةِ

ترجمه > (دا) کتاب د عاریت (په بیان کې) دي.

تفريع > ددې د مناسبت وجه خو د کتاب الودعه په پیل کې بیان شوې ده. چه په دې کې هر یو امانت دي.

د عاریت لغوی تحقیق > لفظ د عاریت د یاه په تشدید سره افصح دی. او تخفیف هم جائز دی. لکه څنگه چې قاموس کې دی. علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ دا د عرب په معنی د عطیې منلې دي. چه په دې علامه بدرالدین عینی رحمۃ اللہ علیہ وغیره مناقشه کړې ده. چه په راوړانو صفحاتو کې ذکر کولې شی. ان شاء الله. **فائده** > د عاریت ورکولو په محاسنو کې یو ښه صفت دا هم دي. چه مستعیر د خپل حاجت او ضرورت په وجه مضطر او مجبوره وی. اود الله تعالی ارشاد دي. **رَأْمَنُ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاَهُ** آیا څوک آوری. د بې قراره د ضرورت مند کله چې هغه ده ته آواز اوکړی. نو معیر مستعیر ته عاریت ورکولو سره د هغه په فریاد اوریدلو او حاجت پوره کولو کې گویا د الله تعالی نائب او په حکم د حدیث (تخلقوا باعلاق الله) متخلق باخلاق ربانی (د خدائی صفاتو مالک) شو.

د عاریت شرعی هیئت

الْعَارِيَّةُ جَائِزَةٌ (عاریت جائز دي.

تبریح > د عاریت شرعی حکم دادې. چه دا جائز دي. په ورکولو کې ثواب او په اخستلو کې هم څه عیب نشته.

دلائل جوازه > ① شیخ موفق په المغنی کې ونیلی دی. چه د عاریت په جواز او ددې په استحباب باندې د مسلمانانو اجماع ده. ځکه چې دا یو قسم احسان دي. **رَأْمَنُ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاَهُ** ② حاکم د حضرت جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ نه په مختلفو الفاظو سره روایت کړې دي. چه **أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَعَارَ مِنْهُ دُرُومًا يَوْمَ حَنْزَلَةَ** فقال **أَعْصِمَا سَيَا مَحْمَد! ﷺ** قال **بَلْ عَارِيَةٌ مَفْسُورَةٌ** (١)

د عاریت تعریف او اصطلاحی تحقیق

(وَهُی تَمْلِیکُ الْمَتَاعِ بِغَيْرِ عَوَضٍ) او عاریت د منافعو مالک جوړول دي. د عوض نه بغیر،

تبریح > **العاریة شرعاً** > په اصطلاح د شرع کې د عامو عالمانو په نیز د عوض نه بغیر د تملیک منافعو ته عاریت وائی. کوم کس چې مالک جوړوی. هغه ته معیر وائی. او کوم کس چې مالک جوړ کړې شی. هغه ته مستعیر، او کوم شی چې د منفعت مالک جوړ کړې شی. هغه ته عاریت او مستعار وائی. د

افواه اودی شعر دي. **سَلَامُنَاعِمَةُ قَوْمِ مَعْتَةٍ وَحِیَاةُ الْبَرِّ ثَوْبٌ مُسْتَعَارٌ**

فائده > په تعریف کې د بلا عوض قید سره اجاره اووتله. چه په دې کې اگر چه د منافعو تملیک کیږی. خو بلا عوض نه کیږی. عاریت ورکول یو قسم نیکی او احسان دي. او عقد تبرع (نیکی) صرف ایجاب باندې موقوف کیږی. په دې وجه فتاوی عالمگیری کې دي. چه د عاریت رکن صرف د معیر د اړخه ایجاب کیدل دي. پاتې شو د مستعیر د اړخه قبول، نو زموږ د اصحاب ثلاثه په نیز د احسان په رو سره شرط نه دي بیا د ایجاب قولی کیدل ضروری دی. لکه چې خانیښه کې دي. که یوکس عاریت اوغوښتلو. او معیر خاموش پاتې شو. نو دا به عاریت نه وی. البته د قبول قولی کیدل هیڅ ضروری نه دی. فعلی هم کیدې شی. مثلاً معیر اوونیل. چه دا کېږه د عاریت په طور باندې واخله. مستعیر خپل

(١) من حدیث امیة بن صفوان بن امیة عن ابیه صفوان بن امیة رضی اللہ عنہ أخرجه أبوودود فی البیوع باب ٨٨ رقم ٣٥٦٢ والنسائی فی السنن الکبری (٤١٠/٣) رقم ٥٧٧٩ والبیهقی فی السنن الکبری (١٤٧٦) رقم ١١٤٧٨ ولی معرفة السنن والآثار رقم (٥٧٧٩)۔

لاس ور وړاندې کړو. او کپړه نې واخستله.

عاريت په ګومو الفاظو سره صحيح دي؟

(وَصِيحٌ يَقُولُهُ اَعْرُتْكَ) او عاريت صحيح دي. په دې ونيلو چې ما تاته عاريت (ستا په غوښتلی) درکړو. لِأَنَّهُ صَرِيحٌ فِيهِ خُكٌ چې دا لفظ په دې کي صريح دي. (وَأَطَعْتُكَ هَذِهِ الْأَوْحَى) او خوراک لپاره مې دا زمکه درکړله. لِأَنَّهُ مُسْتَعْمَلٌ فِيهِ خُكٌ چې دا لفظ هم په دې معنی کي مستعمل دي.

توضیح: مذکوره عاريت په لاندینو الفاظو سره صحيح کیږي. (أَعْرُتْكَ) ځکه چې دا لفظ عاريت لپاره صريح او حقیقت دي. (أَطَعْتُكَ أَرْضِي)

دلیل: ځکه چې دا لفظ هم په دې معنی کي مستعمل دي. ځکه چې کله د لفظ، اطعام، اضافت غیر ماکول العین طرف ته اوشی. نو هغې نه مجازاً حال باندې د محل اطلاق کولو سره د هغې پیداوار مراد اخستلې شی. دلته یو سوال په ذهن کي راتلې شی. هغه دا چه،

السؤال: دا استعمال مجاز متعارف وی. او مجاز متعارف هم صريح وی. لکه څنګه چې اصول کي ذکر دی. نو په دواړو عبارتونو کي هیڅ فرق اونشو؟ ددې سوال جواب دادې.

الجواب: چه ذکر شوی دواړه لفظونه صريح دي. خو یو حقیقت دي. او دوهم مجاز دي. ځکه د اصولو د عالمانو په نیز صريح هغه دي. چه د هغې مراد د خپل ذات نه واضح وی. نو دا حقیقت غیر مهجوره او مجاز متعارف دواړو ته شامل دي.

(وَمَنْحَتُكَ هَذَا الْقَوْبَ) او مې بخښله تاته دا کپړه، وَتَمَلِّتُكَ عَلَى هَذِهِ الدَّابَّةِ او سور مې کرلې ته په دې خاړوی باندې،

توضیح: په دې عبارتونو سره هم عاريت صحيح دي.

دلیل: ځکه چې د،، منحتک،، معنی ده. (أعطيتک، يقال منحه ف، هـ) منحا الشئ، په معنی د عطاء کولو (او بخلی)، ددې نه منحه او منیحه هم دی. دا د پيو والا هغه وزه یا اوښې ته ونيلې شی. کومه چې چاته د پيو ورکولو لپاره ورکړې شی. او کله چې پي ختم شی. نو مالک ته نې واپس کړی. بیا په هره عطاء (ورکړه او بخشش) کي ددې استعمال زیات شو. په دې وجه (حمل الأمه وفلانا) ونيلې شی. او ددې نه مراد تمليک وی. نو په منحت او حملت کي هر یو د تمليک منفعت او تمليک عین لپاره حقیقت دي. نو د نیت کیدلو په وخت به عاريت باندې محمول وی. چه دا متیقن دي. (خودا هغه وخت دی. کله نې چې دې سره د هې نیت نه وی کړې).

(وَأَخَذْتُكَ هَذَا الْعَيْدَ) او د خدمت لپاره مې درکړو. تاته دا غلام،

توضیح: په اخذمتک عیدی ونيلو سره به هم عاريت وی.

دلیل: ځکه چې دا د استخدام اجازت دي. تمليک نه دي.

(وَدَارِي لَكَ سَكْنِي) او زما کور ستا د اوسیدلو لپاره دي.

په داری لک سکني، سره به هم عاريت وی.

دلیل: ځکه چې لفظ د سکني منفعت کي محکم دي. نو د،، لک،، لام به په تمليک د منافعو محمول کرلې شی. ځکه چې دا ددې محتمل دي.

(وَذَارِي لَكَ عُزْرَى سَكْنَى) او زما کور ستا د واره عمر اوسیدلو لپاره دې.

توضیح - په (داري لك عمری سکنی)، و نیلو سره هم عاریت دې. **دلیل** - ځکه چې ده د خپل کور سکونت (اوسیدل) دده لپاره تر عمره پورې اوگر خولو. ځکه چې لفظ سکنی ونیل د لفظ، لك، تفسیر دې. ځکه چې دا څنگه هېې ته محتمل دې. دغه شان تملیک د منافعو ته هم محتمل دې. نو آخری کلمه یعنی د سکنی دلالت سره به هم په دې معنی باندې محمول کولې شی.

(وَلَيْتُ عَيْرَانُ يَرْجِعَ فِي الْعَارِيَةِ مَتَى شَاءَ) او معیر ته اختیار دې. چه واپس واخلی عاریت کله چې غواړی.

توضیح - معیر چې کله او غواړی. خپل شی واپس اخستلې شی. عاریت مطلقه وی. او که موقت (نېټه دار) وی.

دلالت ① ځکه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې. {الْبَيْتَةُ مَرْدُودَةٌ وَالْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ} (چې ورکړې شوې شی به واپس کولې شی. او غوښتلې شی به واپس ورکولې شی. ② په دې وجه هم چې منافع خومره قدرې پیدا کیږی. هم هغه حساب سره لږ لږ په ملک کې راځی. نو کوم منافع چې اوس په وجود کې نه دی راغلی. هغې سره د تملیک قبضه نه ده متصل شوې. اود قبضې نه وړاندې رجوع کول صحیح نه دی.

عاریت امانت دې او که مضمون؟

(وَالْعَارِيَةُ أَمَانَةٌ فِي يَدِ الْمُسْتَعِيرِ) او عاریت امانت دې په لاس د مستعیر کېږی. اِنْ هَلَكَ مِنْ غَيْرِ تَعَدَّى تَعْدَى (تصرف) نه بغیر هلاک شی. اَلْمُرْتَضَى (مستعیر) نو ضامن به نه وی مستعیر

توضیح - زمونږ په نیز د عاریت شی امانت وی. اوس که هغه پخپل حال قائم وی. نو دا بلا خلاف واپس کول ضروری دی. او که هغه ضائع شو. نو کتلې به شی. چه د مستعیر تعدی او زیاتې کولو سره ضائع شوې دې. او که بغیر د تعدی (او حرکت) نه هلاک شوې دې. که د مستعیر د تعدی نه بغیر ضائع شوې وی. نو په ده به ضامن لازم نه وی. قاضی ابن شبرمه د کوفې د قضاء په زمانه کې متواتر دیرش کاله پورې په دې مسئله باندې عمل کونکې پاتې شوې وو. امام مالک، سفیان ثوری، اوزاعی رضی الله عنهم ددې قائل دی. او هم دا د حضرت علی، ابن مسعود، عمر، جابر رضی الله عنهم اود حسن، ابراهیم نخعی، شعبی، عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنهم نه نقل دی. د امام مالک رضی الله عنه نه دا هم نقل دې. که عاریت حیوان (څاروې) وی. نو ضامن به نه وی. او که زیورات او کپړې وغیره وی. نو ضامن به وی. ( )

(۱) من حدیث ابی امامه رضی الله عنه أخرجه أبو داود فی البیع باب ۸۸ رقم ۳۵۶۳ و الترمذی فی الوصایا باب ۵ و ابن ماجه فی الصدقة باب ۵ و واحد فی المسند (۳۶۷/۵) و الدارقطني فی سننه (۴۰/۳) رقم ۱۶۵ و النسائي فی السنن الکبری (۴۱۱/۳) رقم ۵۷۸۲ -

(۲) **ملک الشافعی** - د امام شافعی او امام احمد رضی الله عنهم په نیز که عاریت هلاک شی. نو مستعیر به ضامن وی. هم دا د عطاء و اسحاق قول دې. اودا د حضرت ابن عباس او حضرت ابوهریره رضی الله عنهم نه هم نقل دې. (د امام شافعی رضی الله عنه نه یو قول دا هم نقل دې. چه دا په معتاد (عام استعمال سره هلاک شو. نو ضامن به نه وی. گنې ضامن به وی. خو دا قول ددوی په نیز ضعیف دې)

والله > ① عن علي رضي الله عنه قال ليس العارية مضمونة إنما هو معروف الا ان يخالف فيضمن >

② د مستعير د ارخه د ضمان د وجوب هيڅ سبب او نه موندې شو. ځکه چې سړی باندې ضمان دده د فعل نه بغير نه واچيږي. اود مستعير د ارخه چې ښکاره کوم فعل اوموندې شو. هغه عقد عاريت او قبضه ده. چه په دې کې يو هم د ضمان سبب نشی کيدلې. د عقد موجب ضمان نه کيدل ځکه دی. چه په کوم لفظ سره عقد عاريت منعقد کيږي. په هغې کې د ضمان د التزام هيڅ ذکر نشته. ځکه چې عقد عاريت د تبرع په طريقه د منافعو مالک جوړول، يا دمنافعو مباح کول دی. > على اختلاف الاصليين اود کوم لفظ وضع چې د منافعو د تمليك لپاره وی. هغې کې عين شئ سره هيڅ تعارض نه وی. تردې چې ددې په ضامن کيدلو سره ضمان لازم شی. اود قبضې موجب ضمان کيدل ځکه دی. چه دغير په مال باندې د هغه د اجازت نه بغير قبضه کول د ضمان د وجوب سبب نه وی. ځکه چې دې قبضې سره خو د مال عين صيانت او حفاظت دی. نو دا دده دارخه يو قسم له احسان دی. > مَا عَلَى الْمُخْتِئِنِ مِنْ سَبِيلٍ اُو اجازت سره د قبضه کولو په صورت کې به په طريقه اولی د ضمان سبب نه وی. او په دې وجه هم چې > ما ذون قبضه > د مالک په اجازت سره قبضه > تعدی > اوزياتې > نه وی. ځکه چې دې سره د اصل مالک قبضه نه فوت کيږي. حالانکه ضمان په تعدی کولو باندې وی. قال الله تعالى > مَا عَلَى الْمُخْتِئِنِ مِنْ سَبِيلٍ >

د عاريت څيز په څرايه باندې د ورکولو بيان

(وَلَيْسَ لِلْمُتَّعِيرِ أَنْ يَأْجُرَ مَا اسْتَعَارَهُ) اوجانز نه دی. مستعير لپاره چې په کرایه باندې ورکړی. هغه شئ کوم چې ده په عاريت باندې اخستې دی. فَيَأْجُرَ أَجْرَهُ که په کرایه کې ورکړو. فَيَهْلِكُ او هلاک شو. فَيَمُوتُ > انو ضامن به وی.

توضیح > مستعير د عاريت شئ عاريت باندې نشی ورکولی. دليله > ځکه چې اجاره د معاوضه کيدلو په بناء باندې د عاري نه زيات دي. او اعاره د دې نه کمه ده. او شئ د خان نه زيات ته نه متضمن کيږي. الاشكال > په دې باندې دا اشکال کيدې شی. چه هرکله مستعير د معير د ارخه دمنفعت مالک دی. نو اجاره باندې ورکول جانز کيدل پکار دی. چه دده تصرف هم باقی پاتې شی. اود معير د واپس اخستلو حق هم منقطع نشی. بلکه د واپس اخستلو حق باقی کيدل به د اجارې د نقض عذر جوړشی.

الجواب > چه د اجارې جانز کيدلو دوه صورتونه دی. ① يا به لازم منعقد وی. ② يا به غير لازم منعقد وی. که غير لازم منعقد وی. نو قلب موضوع لازميږي. ځکه د اجارې وضع داده. چه دا لازم وی. او که لازم منعقد وی. نو معير ته زياتی ضرر لاحق > متعلق > کيږي. ځکه چې هغه د اجارې موده تيريدلو سره قبول واپس نشی اخستلې. هرکله چې دواړه صورتونه ناممکن دی. نو اجاره به جانز نه وی. تردې که ده د عاريت شئ اجاره باندې ورکړو. او هغه ضامن شو. نو مستعير ئې چې کله هم مستاجر ته ورسپاری. هم هغه وخت به ضامن وی. ځکه چې هرکله عاريت ورکولو کې اجاره باندې د ورکولو اختيار شامل نه دي. نو گويا مستعير هغه شئ غصب کړو. اود غصب حکم د ضمان وجوب دي.

د مستعير لپاره د عاريت څيز په عاريت باندې د ورکولو حکم

وَلَمْ أَنْ يُعِيرُوا مُسْتَعِير د عاريت شی په عاريت باندې ورکولې شی. إِذَا كَانَ الْمُسْتَعِيرُ مِمَّا لَا يَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الْمُتَعَيَّنِ کله چې دا د مستعمل په بدلولو سره نه متغیر کېږي.

توضیح: کوم شیان چې په اختلاف د مستعمل سره نه مختلف کېږي. یعنی په دې کې څه فرق نه راځي. لکه په خاوري باندې بوج بار کول، د غلام نه خدمت اخستل، په زمکه کې زمیندارۍ کول، په کور کې رهانش او اوسیدل اختیارول، وغیره. نو داسې شیان مستعیر بل ته په عاريت ورکولې شی. امام مالک رحمته الله علیه او په یو قول کې امام شافعی رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. (۱) د کتاب د لیله ۱۰ عقد عاريت د منافعو د تمليک نوم دي. ددې د اباحت نوم نه دي. لکه څنگه چې مونږ د... کتاب العاربه... په پیل کې ذکر کړی دی. چې کله معیر مستعیر د عاريت د منافعو مالک جوړ کړو. نو هغه بل کس مالک جوړولې شی. ځکه چې شی خپل مثل ته متضمن کېږي. لکه مثلاً که یوکس د خپل غلام د خدمت زید لپاره وصیت او کړو. نو خدمت لپاره یې بل چاته ورکولې شی.

د کومو څیزونو عاريت قرض دي؟

(وَعَارِيَةُ الدَّرَاهِمِ وَالذَّائِبِ وَالْمَكِيلِ وَالْمَوْزُونِ قَرْضٌ) د دراهمو، دنانیرو، او کیلی، او وزنی او د عددي (د شمار) څیزونو عاريت ورکول قرض دي.

توضیح: دراهم او دنانیر، کیلی او وزنی او عددي متقارب لکه غوزان او هګۍ، دغه شان مالوچ، وړۍ، کچه رینسم، او کافور وغیره شیان عاريت ورکول د قرض په حکم کې دي. یعنی گويا د معیر قول د... «اقرضتك»، په مرتبه کې دي. شیخ کاکي رحمته الله علیه په حواله د شرح وجیز ذکر کړی دی. چې په دې باره کې د هیڅ چا اختلاف معلوم نه دي. سوا ددې نه کوم چې د بعض اصحاب شافعی رحمته الله علیه نه نقل دی. چې دا اعاره فاسده ده. نو په یوه وجه کې به ضامن وی. لکه څنگه چې اعاره صحیحه کې ضامن کېږي. او یوه وجه کې به ضامن نه وی. ځکه چې دا اعاره فاسده ده. خو په روضه کې دی. چې د غلې اعاره قطعی طور باندې اود دراهمو او دنانیرو اعاره د صحیح قول مطابق جائز نه ده.

دالله ۱۰ ذکر شوی څیزونو د اعاري قرض کیدل ځکه دي. چې اعاره کې د منافعو تمليک کېږي. حالاتکه د ذکر شوی څیزونو نه انتفاع د عین د استهلاك نه بغیر کېدې هم نشي. بلکه صرف په دې طور باندې کېدې شی. چې ددې عین په کار کې راوستلو او خرچ کولو سره کړې شی. نو دا عاريت د ضرورت په وجه دې امر ته مقتضي دي. چې معیر مستعیر ته ددې څیزونو د عین مالک جوړ کړو. او دا خبره په دوه خبرو سره ممکن ده. (۱) یوه داچه هغه هبه کړو. (۲) دویمه دا چې قرض یې ورکړو. او په دې دواړو کې کم تر قرض دي. نو هم دا به ثابت وي.

د ذکر شوی څیزونو د اعاري نه د قرض کیدلو دوئم دلیل دا دي. چې د اعاري د حکم مقتضي داده. چې

(۱) د امام شافعی رحمته الله علیه په دوئم قول کې ددې اجازت نشته. امام احمد رحمته الله علیه هم ددې قائل دي. ځکه چې ددوی به نیز اعاره کې د منافعو اباحت وي. اود کوم کس لپاره چې څه شی مباح کړې شی. هغه ته ددې شی: د بل لپاره د مباح کولو اجازت نه وي. ځکه چې منافع بالفعل د نه موجود کیدلو په وجه قابل دملک نه دی. او په اجاره کې چې کوم دا موجود منلې شوې دي. دا د ضرورت په وجه دي. او په عاريت کې دا ضرورت د مباح کولو په ذریعه ختمیږي. (للا بهار ال التملک).

مستعیر د مستعار شی نه نفع واخلی. اودا بعینه واپس کړی. اود استهلاك په وجه ددې په بعینه واپس کولو نه دې عاجز دي. نو ددې مثل واپس کول د عین شی واپس کولو قائم مقام کړې شوي دي. او دغه قرض دي.

مستعیر لپاره د عاریت په زمکه کښي د عمارت جوړولو یا وونو لگولو حکم

(وَأَذِ الشُّعَارَ أَرْضًا كَلَهُ جِي مُسْتَعَارَ وَاحِلَى زَمَكَه ، لِيُنْشِيَ فِيهَا جِي پَه دِي كِي عِمَارَت جَوړ كړِي. أَوْ لِيُعْمَرَ فِيهَا بِه دِي كِي وَنِي (باغ) اولگوي. جَا زَنُو دَا جَانَز دِي. وَلِلْمُعِيرِ أَنْ يَرْجِعَ فِيهَا وَ مُعِير تَه اِخْتِيَار دِي. چِه واپس واخلی. وَيَكْفِيهِ قَلَمُ الْبِنَاءِ وَالْفَرْسِ) او مستعير ته د عمارت وړانولو، اود ونو کت کولو حکم اوکړي.

توضیح یوکس دکور جوړولو یا باغ لگولو لپاره زمکه عاریت باندې واخستله. او په دې کې نې عمارت جوړ کړو. یا باغ اولگولو. نودا جائز دی. خو معیر په ده باندې ونې وغیره اوبنکلي شي. او خپله زمکه واپس اخستلي شي. اوس که هغه د عاریت هیڅ وخت معین کړې نه وو. نو په دې صورت کې معیر باندې د ونو اوبنکلو هیڅ تاوان نه لازمیږي. ځکه چې مستعیر پخپله د هوکه خوړلې ده. چه د وخت د تعین نه بغیر راضی شوې دي. معیر د هوکه نه ده ورکړې.

دلیل جواز په دې وجه دي. چې دا هم یو معلوم منفعت دي. چې په ذریعه د اجارت ملوک وی. نوهم دغه شان به اعارې سره هم وی.

فَإِنْ لَوْنُكُمْ وَفَتَّ الْعَارِيَّةَ نُوَكَه مُعِير د عَارِيَت څه وخت معین کړې نه وی. فَلَا عَمْرَآنَ عَلَيْهِمْ پَه دِه به هیڅ ضمان نه وی.

توضیح یوکس دکور جوړولو یا باغ لگولو لپاره زمکه عاریت باندې واخستله. او په دې کې نې عمارت جوړ کړو. یا باغ اولگولو. نودا جائز دی. خو معیر په ده باندې ونې وغیره اوبنکلي شي. او خپله زمکه واپس اخستلي شي. اوس که هغه د عاریت هیڅ وخت معین کړې نه وو. نو په دې صورت کې معیر باندې د ونو اوبنکلو هیڅ تاوان نه لازمیږي.

دلیل ځکه چې مستعیر پخپله د هوکه خوړلې ده. چه د وخت د تعین نه بغیر راضی شوې دي. معیر د هوکه نه ده ورکړې.

وَإِنْ كَانَ وَفَتَّ الْعَارِيَّةَ اَوَكَه هَفَه د عَارِيَت څه وخت بیان کړو. وَرَجِعَ قَبْلَ الْوَقْتِ اود وخت نه وړاندې نې رجوع اوکړله. نو رجوع صحیح ده. خودا مکروه دی. (فَصِمْنَ السُّعِيرَ لِلْمُسْتَعِيرِ او معیر به ضامن وی دپاره د مستعیر مَانَقَصَ الْبِنَاءِ وَالْفَرْسِ بِالْقَلَمِ) ا د هغه نقصان کوم چې په عمارت غورزولو او په ونو اوبنکلو سره رسیدلې دي.

توضیح نفس مسئله آسانه ده.

دلیل ځکه چې مستعیر ته د معیر د اړخه د هوکه ورکړې شوې ده. چې دده لپاره نې وخت مقرر کړې دي. نو وعده پوره کول هم دا بنکاره دی. نو مستعیر به نقصان واپس اخلی. د خپل ذات نه د ضرر دفع کولو دپاره.

د عاریت څیز د واپس کولو د مزدورۍ مسئله

(وَأَجْرُ رَدِّ الْعَارِيَّةِ عَلَى الْمُتَعِيرِ) اود عاریت واپس کولو مزدوری به د مستعیر په ذمه وی.

تفصیل د غوینتلی شی واپس کولو مزدوری د مستعیر په ذمه ده. او اجاره باندې د اخستې شوی شی واپس کولو مزدوری د ماجر په ذمه ده. اود عین مغصوبه شی واپس کولو مزدوری د غاصب په ذمه ده. **دلیل** د عاریت واپس کولو مزدوری د مستعیر په ذمه کیدل ځکه دی. چه مستعیر په دې باندې د خپلې ذاتی نفع لپاره قبضه کړې وه. اود واپس کولو د خرچې نوم اجرت دی. نو دا اجرت به هم په دې باندې واجب وی.

(وَأَجْرَةُ الرَّاعِيْنَ الْمُسْتَأْجَرَةِ عَلَى الْمُؤْجَرِ) او په کرایه باندې د اخستې شوی شی واپس کولو مزدوری په ماجر ده.

تفصیل نفس مسئله آسانه ده. **دلیل** او په اجاره باندې د اخستې شوی شی مزدوری د ماجر په ذمه کیدل ځکه دی. چه د مستاجر په ذمه عین مستاجر واپس کول واجب نه دی. بلکه صرف هم دا واجب دی. چه هغه ماجر ته په دې باندې قابو ورکړی. او تخلیه اوکړی. (یعنی خپل اختیار او قابو لرې کړی) ځکه چې د مستاجر د قبضې منفعت معنوی طور باندې ماجر باندې لپاره صحیح سلامت دی. یعنی دده د قبضې منفعت په حقیقت کې ماجر ته رسیدلې دي. چه د مستاجر په قبضه کولو سره ماجر ته ددې کرایه ملاؤ شوه. نو د واپس کولو خرجه د مستاجر په ذمه نشی کیدلې.

سوال د قبضې منفعت چې لکه څنگه ماجر لپاره سلامت دی. هم دغه شان مستاجر لپاره هم سلامت دی. ځکه چې ده د عین مستاجر نه منافع حاصل کړی دی. نو د منفعت په حصول کې دواړه برابر دی ؟ **جواب** په ذکر شوې قبضې سره مستاجر او ماجر دواړو ته نفع اورسیدله. خود ماجر منفعت زیات قوی دی. ځکه چې هغه د مال عین مالک دی. او ماجر ته چې کوم منفعت حاصل شوې دي. هغه مال دي. حقیقتاً هم او حکماً هم. په خلاف د مستاجر د منفعت، چه هغه من کل وجه مال نه دي. نو د ماجر د منفعت اعتبار په اولی وی. لکه څنگه چې شیخ مجبوی وغیره په اجارات د جامع صغیر په متفرقو مسئلو کې دي اړخ ته اشاره کړي ده. (وفیه شی وهوان الأجرة لا یلزم ان تكون عیناً البتة)

(وَأَجْرَةُ الرَّاعِيْنَ الْمَغْصُوبَةِ عَلَى الْغَاصِبِ) اود غصب کړې شوی شی واپس کولو خرجه په غاصب ده.

تفصیل نفس مسئله آسانه ده. **دلیل** ځکه چې غاصب باندې واپس کول اود مالک په قبضه کې رسول واجب دی. د هغه نه د ضرر لرې کولو دپاره، نو د واپس کولو خرجه به هم په دې باندې وی.

(وَأَجْرَةُ الرَّاعِيْنَ الْمُؤَدَّعَةِ عَلَى الْمُؤَدِّعِ) اود امانت کیخودې شوی شی واپس کولو خرجه په مودع باندې ده.

تفصیل که عمرو د زید سره یو څیز امانت کیخودو. نو کله چې زید عمر ته دغه څیز واپس کوی او په هغې باندې کومه خرجه راځی هغه به په عمرو باندې وی. ځکه چې مودع خو هسې بغیرد څه عوضه د عمرو امانت کیخودې دي د دې څیز ضرورت خو مالک ته دي چې هغه خپل څیز د امانت نه واپس واخلي نو د دې خرجه به هم په هغه وی.

وَلَا اسْتَعَارَ دَابَّةً كَلَهُ نَحْيَ حَيَوَانَ (خاروې) عاریت باندې واخستلو. فَرَدَّهَا إِلَى اصْطَلِيلٍ مَالِكٍ او هغه نې د هغې د مالک بار (د اودریدو ځانې) ته اورسولو. فَبَلَغَتْهَا وَهْهَ هَلَاكٌ شَوْ. لَمْ يَفْهَمْ نَوْ ضَامِنٌ

دلالت له ① خكه چه اصل په بنياد كښې آزادى ده.

② اوبل دليل دا دې په كوم ځانې دې موندې شوې دې هغه دارالاسلام دې. اوبه دارالاسلام كښې مسلمانان اوسېږي. او مسلمانان آزاد وي

③ بل دليل دا دې چه حكم غالب گمان لره وي. او كله چه لقيط په دارالاسلام كښې بيا موندې شى. نو غالب گمان هم دا وي. چه دې به د آزاد پلار بچي وي

وَنَفَقَتُهُ فِي بَيْتِ الْمَالِ

ترجمه و تشریح: اونفقه (د تربيت او خسمانم) دده (لقيط) به په بيت المال وي. (چه ده سره روپي نه وي پرته)

دليله: دحضرت عمر رضي الله عنه او علي رضي الله عنه نه، بلکه امام مالک رحمته الله عليه چه په خپله موطا كښې نقل كړى دى. چه يوسرى دحضرت عمر رضي الله عنه په دور خلافت كښې يوماشوم اوموندلو. نو هغه ئې راواخستلو. اوحضرت عمر رضي الله عنه ته راغلو. حضرت عمر رضي الله عنه ترې تپوس او كړلو. تا دا ماشوم ولي د لارې نه راوچت كړلو. نو هغه ورته اووئيل. چه ما سره دده د ضائع كيدو ويره وه. نو عريفه يو بل كس وو. هغه حضرت عمر رضي الله عنه ته اووئيل. اي امير المومنين، دا يونيك سړى دى. نو حضرت عمر رضي الله عنه ورته اوفرمانيل. آو هم دغه شان ده. بيا حضرت عمر رضي الله عنه ده ته اووئيل. چه ته لار شه. دې آزاد دى. اودده ولاء به ستا وي. اودده د تربيت خرچه به په مونږ وي. يعنى مونږ به ئې د بيت المال نه برداشت كوو. (۱)

⑦ دحضرت علي رضي الله عنه روايت عبدالرزاق رحمته الله عليه په خپل مصنف كښې ذكر كړې دې. چه دوى فرمانيلى دى نفقه د لقيط په بيت المال ده. او ولاء ئې د مسلمانانو ده. كذا فى البنايه

⑧ اوبله ددې وجې دده نفقه په بيت المال ده. چه لقيط مسلمان دې خكه چه د مسلمانانو په وطن كښې بيا موندې شوې دې. نو ظاهر هم دا وائى. چه دې به مسلمان وي اوعاجز دې د گټې نه، اونشته مال د لقيط سره چه په هغې باندې دده تربيت اوشى او نشته خپلوان دده چه په هغوى باندې دده د تربيت ذمه وارى ورواچولې شى

د لقيط دهفاظت اونسب زيات حقدار

وَأَنَّ النِّقْطَةَ رَجُلٌ لَمْ يَكُنْ يَغْيِرُهُ أَنْ يَأْخُذَهُ مِنْ يَدِهِ

ترجمه و تشریح: كه راوچت كړلو دې (لقيط لره) يوسرى نو نه كيږي (حق) د بل چا دپاره چه واخلى دې (لقيط لره) دده (ملتقط) د لاس څخه، (بلكه ملتقط دده دهفاظت مستحق اوحقدار دې) دليله: خكه چه ثابت شو حق دهفاظت (د لقيط) ملتقط لره، د وجې د وړاندې والى دلاس د ملتقط. يعنى د بل چا نه دغه لقيط ته دملتقط لاس وړاندې ورسيدلي دې

فَإِنْ أَدْعَى مُدْعٍ أَنَّهُ ابْنُهُ فَالْقَوْلُ قَوْلُهُ

ترجمه و تشریح: كه دعوى او كړله يو دعوى كونكى چه دې (لقيط) ځونې د هغه (مدعى) دې. نو قول (معتب) قول دهغه (مدعى) دې.

تشریح: مطلب ددې چه دمدعى قول معتبر دې. خودا په هغه صورت كښې چه دعوى نه كړى ملتقط د

نسب دده لقیط. اوکه ملتقط په خپله د لقیط د نسب دعوی گر وی. چه دا زما خوښې دې. نویه دې صورت کښې د خارجې مدعی دعوی معتبر نه ده. ځکه چه قانون دا دې چه کله مدعیان دوه وی. نو ترجیح به قابض لره وی. او په دې صورت کښې به هم ملتقط قابض وی. نو دده دعوی به معتبر وی اودا چه دعوی دمدعی معتبر ده. اود لقیط نسب د مدعی نه ثابتیږي استحسان دې.

وجه الاستحسان > وجه د استحسان دا ده. چه دا دعوی دنسب اقرار دې ماشوم دپاره په هغه څه چه نفع رسوی ماشوم ته، ځکه چه دا ماشوم مشرف کیږي په نسب چه نسب ئې معلوم شو اوده ته پیغور کولې شی په نشتوالی د نسب چه نسب ئې معلوم نه وی. خلق به ورته حرامی وائی. نوهرکله چه د نسب د دعوی په صحت کښې د ماشوم فائده ده. نو دعوی به معتبره وی

القیاس فی المسئلة > اوقیاس دا دې چه قبول دې نکړې شی قول دده مدعی

وجه القیاس > ځکه چه دا قول د مدعی متضمن دې باطلولو حق د ملتقط لره یعنی کله چه دمدعی قول معتبر شی. نویو خون نسب ثابت شو. دې سره ملتقط ته یو نقصان رسی. هغه دا چه د لقیط د حفاظت کوم حق ملتقط ته حاصل وو. هغه به ترې مدعی واخلی. ځکه چه لقیط خویه بیا مدعی اخلی. اودغه شان به ملتقط د لقیط د ولأ نه هم محروم شی. نوچه دې ته اوکتې شی. قیاس دا وائی. چه دمدعی دعوی دې صحیح نشی

د دواو خارجی کسانو نسب دعوی کول

وَأَنَّ ادْعَاءَ الْإِنْسَانِ وَوَصْفَ أَحَدِهِمَا عَلَامَةً فِي جَسَدِهِ قَبْلُ وَأَوَّلَى بِهِ

ترجمه و تشریح > اوکله چه دعوی اوکړې دوه (خاری کسان چه ملتقط نه وي) او بیان کړی یو په دواړو (مدعیان) کښې څه نښه په بدن دده (لقیط) کښې. (چه مثلاً دده په پښه باندې تور داغ دې. او بل مدعی څه نښه اونه ښائی) نو دې (چاچه نښه خودلې ده) زیات حقدار دې په دې (لقیط) باندې. (اود دغه کس دعوی به معتبره وی)

دلیل > ځکه چه ظاهری حالت چه دده د نښې خود لونه معلومیږي گواه دې د مدعی و اصف د نښې د وجې د موافقت د نښې کلام دده لره. یعنی ده چه کومه نښه خودلې وه. په لقیط کښې هغه موجود وه. اود دده د کلام تصدیق اوشو

صورة عدم بیان الوصف > اوکه بیان نکړلویو د دواړو خارجی مدعیانو نه. نښه. بلکه صرف دعوی وی نو دې لقیط خوښې ددې دواړو مدعیانو دې. د وجې د برابری د دواړو نه په سبب د استحقاق ولد کښې، یعنی د هر یو دعوی د ثبوت نسب سبب دې. نو که د یو نه نسب ثابت کړو. او بل محروم پریږدو. دا ترجیح بلا مرجع ده. کومه چه جائز نه ده. نو ځکه به د دواړو دپاره د ولد فیصله کیږي. که پوره د سبب په موجب باندې عمل اوشی. چه په څه خو عمل اوشی

په اسلامی ښار کښې د لقیط موندل اود دمی دعوی کول

وَإِذَا وَجِدَ فِي مَضْرٍ مِنْ أَهْوَاءِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ فِي قَرْيَةٍ مِنْ قَرَاهِمُ قَادَعَى ذِمٍّ أَنَّهُ ابْنُهُ ثَبَتَ نَسَبُهُ مِنْهُ وَكَانَ مُسْلِمًا

ترجمه و تشریح > اوکله چه اوموندې شی (لقیط) په یو ښار کښې دمسلمانانوه، اویا په یو کلی کښې د کلو دمسلمانانو نه، نو دعوی اوکړله دمی چه دا (لقیط) خوښې دده (ذمی) دې. نو ثابت شو نسب دده (لقیط) دهغه (ذمی) نه، اووی به (دغه لقیط) مسلمان، اودا (ثبوت دنسب دذمی نه) استحسان دې.

وجوه الاستحسان ① د استحسان د وجې تفصیل دا دي. چه دعوی د چه دا زما خوښي دي متضمن ده ثبوت د نسب لره، اودا ثبوت نسب فائده مند دي دپاره د ماشوم څکه چه یوځویه دده نسب معلوم شی. نود حرامی د پیغور نه به خلاص شی.

② اوبله دا چه ذمی به نې تربیت او پرورش اوکړی **وجه کون المقتض مسلما** اودا ماشوم مسلمان دي. څکه چه په دارالاسلام کښې موندلې شوې دي. نواسلام د ماشوم حق دي. اودې مسلمان شو.

الاشکال اوباقی داچه هرکله دذمی نه دده نسب ثابت شو. نوپکار داوه. چه دي هم غیر مسلم وی. **الجواب** څکه چه ولد د پلار تابع وی. خوداسي نه ده. بلکه صحیح شوه دعوی د ذمی په هغه څه کښې چه فائده ورکوی لقیط ته، چه ثبوت د نسب دي. نوبه ثبوت نسب کښې د ماشوم فائده وه. څکه مو د ذمی دعوی صحیح اوگر څوله اونه به صحیح کیږی په هغه څه کښې چه ضرر رسوی لقیط ته چه کفر دي. یعنی په کفر کښې دماشوم تاوان دي. څکه دذمی دعوی په کفر کښې نه ثابتیږی **القیاس فی المسئلة** قیاس دا دي. چه د ذمی نه دده نسب ثابت نشی.

دلیل القیاس څکه چه دي موندې شوې دي په دارالاسلام کښې، اوبه دارالاسلام کښې چه کوم ماشوم اوموندې شی. هغه به دمسلان بچي گنرلې شی. نواگر چه ثبوت د نسب خلاف القیاس دي. خوییا هم دذمی دعوی صحیح کیږی. اونسب ثابتیږی. نودا وجه د استحسان ده

د ذمیانونه علاقو کښې د لقیط موندل

وَأَنْ وَجَدْنِي قُرْبَةً مِنْ قُرَى أَهْلِ الْيَمَةِ أَوْ فِي بَيْعَةٍ أَوْ كَيْسَةٍ ⑦ كنيسة: د نصارو عبادتخانه

هل اللغة ① بیه: د یهودو عبادتخانه ⑦ کنیسه: د نصارو عبادتخانه **ترجمه و تشریح** اوکه اوموندې شو(لقیط) په یو کلی کښې د کلو د ذمیانونه، اویا په عبادت خانه (یهودیان) کښې اویا په گرجه (دعیسایان) کښې نووی به (دغه لقیط) ذمی، **دلیل** دلیل دا دي چې ظاهر هم دا وائی چې دا ماشوم به د ذمی وی څکه چې د کافرانو په عبادت خانو کښې مسلمان څه کوی بلکه هم ذمی به راغلی وی اودلته به ترې پاتې شوې وی.

د لقیط په باره کښې د رفیت د دعوی عدم صحت صحیح نه ده

وَمَنْ ادَّعَى أَنَّ الْقَيْطَ عَبْدٌ أَوْ أَمْتَةٌ لَمْ يَقْبَلْ مِنْهُ وَكَانَ حُرًّا

ترجمه و تشریح اوچا چه دعوی اوکړله چه لقیط غلام دده(مدعی) دي. یا وینزه د ده ده نونه به شی قبولولی (دعوی د مدعی) د ده، (مدعی) نه، اودې به آزاد وی. **دلیل** څکه چه لقیط آزاد دي په اعتبار د ظاهر سره، څکه چه د مسلمانانویه وطن کښې عام طور آزاد کسان اوسېږی

د غلام د لقیط د نسب دعول کول

وَأَنْ ادَّعَى عَبْدٌ أَنَّهُ نَبْتُ نِسْبَةٍ مِنْهُ

ترجمه و تشریح اوکه دعوی اوکړله غلام چه دي(لقیط) خوښي دده(غلام) دي. نونابتری نسب دده (لقیط) دده(غلام) نه، **دلیل** څکه چه دا(نسب) فائده ورکوی ده(لقیط) ته، (څکه چه دنسب په وجه به لقیط ته عزت ملاز شی)

ترجمه و تشریح: اووی به دا (لقیط) آزاد.

دلیلہ: خکے چه کله زیرول اوکری د غلام دپاره آزاده ښخه یعنی دغلام ښخه آزاده وی. نو ښخه چه آزاده وی. او خاوند غلام وی. په دې صورت کښې بچې آزاد وی اونه باطلپیری حریت خکے چه په بنیادم کښې حریت اصل دې د شک په وجه. یعنی دا په یقین سره نه ده ثابتہ چه دا ماشوم ددې غلام بچې دې. لکه څنگه چه غلام دعوی کوی.

الاشکال: خوکے څوک دا اعتراض اوکری. چه هرکله په شک سره حریت نه باطلپیری. نیوکاردا وه. چه دغلام نه نې نسب ثابت شو. نودې دې غلام هم وی. خکے چه دغلام بچې غلام وی. **الجواب:** ددې جواب دا دې. چه دقیاس تقاضا هم دغه ده. څنگه چه معترض اوونیل. خو چونکه د نسب په ثبوت کښې د ماشوم فائده وه. نوخکے دغلام دعوی معتبرشوه. اودماشوم په عبدیت کښې د ده نقصان وو. خکے چه حریت نې په عبدیت بدلپیری. نوخکے دده دعوی معتبرنشوه

دلقیط سره دمال موندلو حکم

وَأَنَّ وَجَدَ مَالَ الْقَيْطِ مَالًا مَشْدُودًا عَلَيْهِ قَوْلُهُ

حل اللغة: ① مشدود: ترلې شوې

ترجمه و تشریح: اوکه اوموندې شو د لقیط سره مال چه ترلې شوې وو دهغه سره نوهغه (مال) دده (لقیط) دپاره دي.

دلیلہ: دوجې د معتبرگنر لوظاهر لره یعنی په ظاهر په دغه مال باندې د لقیط سره موجود دې. نودده په قبضه کښې شو. خکے به دغه مال د لقیط وی

د لقیط دپاره په دغه مال باندې دنکاح کولوعدم جواز

وَلَا يَجُوزُ تَزْوِيجُ الْمَلَقِطِ

حل اللغة: ① التزويج: واده کول

ترجمه و تشریح: اوجانزنه دې واده کول د لقیط (چه ملتقط دلقیط نکاح چاسره اوکری. که لقیط هلك وی اوکه جینی وی)

دلائل: ① دوجې د نشتوالی دسبب دولايت خکے چه چا ته په بل چا باندې ولایت حاصلپیری. نوددې خو اسباب دی چه خپلولی ده. لکه پلاراونیکه ته چه په خپله لوریا نمسی باندې د قرابت په وجه باندې ولایت حاصل دي. نوکه پلاریا نیکه دخپلي لور یا نمسی نکاح چاسره اوکری. دا به صحیح وی. خکے چه دوی ته په خپله لور او نمسی باندې ولایت حاصل دي

② اوملکیت دي. لکه مالک ته چه په خپله وینځه باندې د ملکیت په وجه ولایت حاصل دي. نوکه مالک دخپلي وینځې نکاح چاسره اوکری. هغه به صحیح وی

دلقیط په مال ښې د ملتقط دپاره دتصرف حکم

وَلَا تَصَرُّفُهُ فِي مَالِ الْمَلَقِطِ

ترجمه و تشریح: اونه (دې جائز) تصرف دده (واجد) په مال د لقیط کښې، **دلیلہ:** دوجې دقیاس نه په مورباندې، یعنی لکه څنگه چه مورد بچی په مال کښې تصرف نشی

کولی. دغه شان به واجد هم نشی کولی څکه چې د چا په مال کښې تصرف کول عموماً ددې دپاره کیږی. چې مال نه زیات شی اودا زیادت دمال حاصلیری په کامله راتې چه کوم کس په مال کښې تصرف کوی. پکارده ه هغه تجربه کار اوعاقل وی اویه پوره شفقت لری. د هغه سره د خیانت اراده نه لری اوموجود په هر یو کښې ددې دواړو نه که واجد دې اوکه موده دا خیزونه کم دی څکه واجد اگرچه په ده کښې به مهارت اوتجربه اوعقل وی. خودده په زړه کښې د لقیط دپاره شفقت کامل نه دې. اود موریه زړه کښې اگرچه د بچی دپاره شفقت کامل دې. خودې سره د تجربې اوعقل اومهارت کمې دې. نوڅکه د واجد اودمور تصرف په مال د صغیر کښې جائز نه دې.

جواز تصرف الالب او دپلار تصرف په مال دخپل بچی کښې څکه جائز دې. چه پلار سره مهارت هم شته. او دده په زړه کښې د بچی دپاره پوره شفقت هم شته

د لقیط دپاره د هبه د قبض کولو جواز

وَيَجُوزُ أَنْ يَقْبِضَ بِهَ الْهَبَةِ

ترجمه و تشریح اوجائز دی چه قبض کړی (واجد) دده (لقیط) دپاره هبه (یعنی که څوک دغه لقیط ته څه خیزه کوی. نوواجد نه دهغه دپاره قبض کولی شی)

دلالت څکه چه دا قبض کول دهبه ټوله فائده ده دلقیط دپاره څه نقصان په کښې نشته

⑦ ددې وجې چه په دې هبه کښې صرف فائده ده مالک کیږی دهغې هبه شوی ماشوم په خپله خویه دې شرط چه عاقل وی.

لقیط ته په هنر خودلو کښې د لقیط مال لگول

وَسَلَّمَ فِي صِنَاعَةٍ

هل اللغة ① الصناعة: کاریگری

ترجمه و تشریح اوخرچ کوی دې په کسب خودلو کښې لقیط ته، یعنی که لقیط ته څه کار کسب بنائی. اویه هغې باندې خرچ کیږی. نوواجد ته دا اختیار دې. چه په دې کښې د لقیط مال اولگوی

دلیل څکه چه دا خرچ کول په کسب اوهنر ورزده کولو کښې خود لقیط د بهتری اویه مستقیل کښې دده دحالت د حفاظت خبره ده. (چه کله کسب زده کړی. نوچه صبا ته لوڼې شی. دهغه کسب نه به فائده واخلي. اودبل محتاج به نه وی)

وَوُجَرَةٌ

ترجمه و تشریح اویه مزدوری باندې به لگیا کوی دې (لقیط لره)

دلیل دا په مزدوری لگول لقیط راجع کیږی بهنروالی د لقیط ته، څکه چه د اول نه دکار کولواموخته شی. نوچه لوڼې شی. بیا به ورته تکلیف نه وی

کِتَابُ اللَّقْطَةِ

ترجمه و تشریح (دا) کتاب (د) لقطه راپورته کولو د احکامو په بیان کښې دې.

اللَّقْطَةُ أَمَانَةٌ فِي يَدِ الْمَلْقُطِ إِذَا أَشْهَدَ الْمَلْقُطُ أَنَّهُ يَأْخُذُهَا لِيَحْفَظَهَا وَيُرَدِّدَهَا عَلَى صَاحِبِهَا

ترجمه و تشریح: لفظه امانت دې په لاس د ملتقط کښې کله چه گواهي ورکړي ملتقط چه ده (ملتقط) راخستې ده دا (لفظه دلارې نه) دې دپاره چه حفاظت اوکړي ددې (لفظه) اوواپس ئې کړي مالک خپل ته.

دليله: ځکه چه اخستل په دې طريقه چه حفاظت ئې اوکړي اوخپل مالک ته ئې واپس کړي اجازت شوې دې په دې کښې په اعتبارد شريعت يعنى که څوک په دې طريقه د لارې نه څه خيز راخلي نو شريعت ددې اجازت ورکړي دې بلکه د لارې نه د دې راخستل غوره دى. په نيز عامو عالمانو عليه السلام.

فَإِنْ كَانَتْ أَقْلُ مِنْ عَشْرَةِ ذَرَاهِمَ عَرَفَهَا أَنَامَا،

ترجمه: که وي (دغه لفظه) کمه د (ماليت د) لسو روپو نه، نو تشهير دې کوي دهغې څو ورځې. يعنى اعلان دې کوي. چه ما يوڅيز موندې دې. که دچا وي. ما سره دې.

تشریح: صاحب د هدايه فرمايلى دى د قدورى روايت چه دلسو روپو ماليت نه کم خيز وي. څو ورځې به ئې تشهير کوي دامام ابوحنيفه عليه السلام نه يوروايت دې ، نوذاظاهر روايت نه دې. بلکه ظاهر روايت دا دې. که قيمتى خيزوى اوکه کم قيمته په دواړو صورتونوکښې به يوکال تشهير کوي. لکه امام طحاوى عليه السلام هم دا فرمايلى دى.

وَإِنْ كَانَتْ عَشْرَةُ قَصَاعِدَ أَعْرَفَهَا حَوْلًا كَامِلًا

ترجمه: اوکه وي (دغه لفظه) زياته د (ماليت د لسوروپونه) نو تشهير به ئې کوي پوره يوکال پورې ، تشریح: دليله: حضرت ابى بن کعب رضي الله عنه فرماني چه ما يوه بټوه بيا موندله چه په هغې کښې سل دينار و. وهغه مې نبي ﷺ ته راوړله نبي ﷺ راته او فرمايلى. يوکاله پورې ددې تشهير کوه. ابى بن کعب رضي الله عنه فرماني ما يوکال دهغې تشهير اوکړلو. خوماته د هغې مالک معلوم نشو. بيا مې نبي ﷺ ته راوړله نو نبي ﷺ راته او فرمايلى. چه يوکال ئې نورهم تشهير اوکړلو. ابى رضي الله عنه فرماني چا ما بيا يوکال دهغې تشهير اوکړلو. خومالک ئې پيدا نشو. بيا نبي ﷺ ته ورغلم. نو نبي ﷺ راته او فرمايلى. ددې بټوه (هميانه) محفوظه ساته. اووې شماره، که مالک ئې راغلو. نو هغه ته به ئې ورکړې. اوکه رانغلو. نوته ترې فائده اخله.

القول المفتي به: شمس الاتمه سرخسې رحمته الله فرمايلى دى چه هيڅ خيزد ددې موده نه کومې چه وړاندې ذکر شوې نه دى لازم. بلکه سپارلې به شى موده د تشهير اود اعلان رائي د ملتقط ته. هغه به تشهير او اعلان کوي تردې چه غالب شى په گمان د ملتقط چه مالک به ددې لفظه لتون نه کوي ددې دومره مودې نه پس، او بيا به صدقه اوکړي په هغې لفظه باندې. او ثواب به ئې مالک ته اويځي .

دا اعلان نه پس د لفظه صدقه څول

فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَلَا تَصَدَّقَ بِهَا

ترجمه: که راغلو مالک دهغې (لفظه پس د تشهير نه. نو هغه ته به ئې ورکړي) اوکه رانغلو. نو صدقه کوي به هغه (لفظه)

تشریح: دليله: که په رسولو د ذات ددغه خيزکله چه کامياب شى په وندلو د مالک دهغې ، يعنى مستحق ته چه د هغه حق اورسى. نوبوه طريقه ئې دا ده. چه مستحق اومومى. او هغه ته خپل حق هم په هغه اصلى صورت کښې په کوم کښې چه ئې ترې اخستى وي اورسول د عوض که د عين حق رسول ممکن نه وي. مثلاً که هغه خيز هلاک شوې وي. يا دهغې مالک موجود نه وي او هغه عوض ثواب دې په

امید د اجازت یعنی صدقه کول په هغه وخت کښې پکار دی چه دا امید کیدې شی چه مالک ته کله پته اولگی چه زما خیز نې صدقه کړې دې. نوهغه اجازت ورکوی

د صدقه خولونه پس مالک پیدا کیدل

فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَهَؤُلَاءِ تَصَدَّقَ بِمَا أَتَوْهُ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ أَضَى الصَّدَقَةَ

هل اللغة ① اضى ثابت اوستلو، برقرار اوستلو

ترجمه که راغله مالک دهغې (لقطه) یعنی پس وږې نه چه صدقه کړې وو (ملقطه) هغه (لقطه) نودې (مالک) ته اختیار دې. که غواړی نوبجاری دې اوسانی صدقه ،

تشریح دلیله ځکه چې شریعت ده ته دلقطه د صدقه کولو اجازت ورکړې دې نودې حاصل شوې اجازت په حکم دده (مالک) هرکله چه ورته د مالک د طرفه د صدقې کولو اجازت نه دي ملاؤ شوې نوموقوف به وی (دغه صدقه) په اجازت دده (مالک) که مالک د صدقه اجازت ورکړلو. نوصدقه صحیح شوه

الاشکال اوکه څوک دا اووانی چه هرکله د تصدق صحت په اجازت دمالک باندې موقوف شو نو پکارده چه کله مالک اجازت کوی په هغه وخت محل موجود وی. یعنی دفقیرسره هغه لقطه موجوده وی.

الجواب د دې جواب دې چې ملک په لقطه باندې ثابتیږی د فقیردپاره وړاندې د اجازت د مالک نه، یعنی که مالک ته د صدقې د صحت اجازت هم نه وی کړې بیا هم د فقیردپاره په لقطه باندې ملکیت ثابتیږی نو موقوف نه دې اجازت د مالک په قیام د محل د صدقې، بلکه که لقطه د فقیرسره موجود نه وی. هم د مالک اجازت صحیح کیږی.

الاشکال الثاني اوکه څوک اووانی چه هرکله په لقطه باندې د فقیر ملکیت ثابتیږی. نو چه کله نې مالک پیدا شی. پکاردا ده چه ده ته د فقیرنه دخپل خیزد اخستلو اختیارنه وی. ځکه چه په هغې باندې خو د فقیر ملکیت ثابت شوې دې.

الجواب ددې دا دې چه ددې باوجود چه په لقطه د فقیر ملکیت ثابت شوې دې. خو اصل مالک ته د واپس اخستلو اختیارشته. ددې دپاره نظیردا دې. که یوکس بل ته څه خیز هبه کړی. نوپه دغه موهوبه باندې دموهوب له ملکیت ثابت شو. خوددې باوجودکه واهب په خپله هبه کښې رجوع کوی. نوکولې شی

وَإِنْ شَاءَ فَصِيرَ الْمَلْطَقَ لِأَنَّهُ سَلَّمَ مَالَهُ إِلَى غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ

ترجمه وتشریح اوکه غواړی (مالک د لقطه) نو تاوانی دې کړی ملتقط (چه لقطه، یا دهغې چه څه قیمت وی هغه دې ترې واخلی)

دلیله ځکه چه ملتقط ورکړې دې مال دمالک بل ته بغیردا اجازت دهغه نه، اوڅوک چه دبل چا خیزکښې تصرف اوکړی. اوپل چاته نې ورکړی. په ورکونکې باندې تاوان لازمیږی وجه جواز الصدقه البته دومره ده چه دا ورکول د ملتقط لقطه لره بل چاته دی په اباحت د شریعت یعنی شریعت ملتقط ته دا اجازت ورکړې دې. که ته دا لقطه د تشهیرد مودې نه پس چاته صدقه ورکړې. نو ورکولې نې شی. نوهرکله چه شریعت اجازت ورکړې دې. نودې گناهکار نشو. اوکه بالفرض شریعت اجازت نه وي ورکړی اوملتقط په لقطه کښې تصرف کړې وو. نوییا به پرې د مالک دطرفه تاوان هم راتله، او عندالله به گناهکارهم وو.

الافتال: اوکه ته دا وائې، چه هرکله ملتقط ته د شریعت د طرفه د تصدق اجازت شته. نو بیا په ده باندې ضمان ولې راځی.

الجواب: نود دې جواب دا دې، چه اودا اجازت د تصدق د شریعت د طرفه منافې نه دې د تاوان سره بلکه د شریعت د طرفه به د تصرف اجازت وی. او بیا به هم په مجاز له باندې تاوان واجبیږی دپاره د حق د بنده ځکه چه شریعت د مسلمان مال معصوم گرځولې دې. نود ضرورت په وخت کښې که چاته په کښې د تصرف اجازت هم ورکړی. خود مالک ملکیت ترې نه ختموی.

نظيره: لکه څنگه چه یوسړې دومره اوږې وی. چه هلاکيږی. اوبه دغه وخت کښې ده ته دبل چا څیز دخوراک دپاره ملاؤ شی. نو شریعت ده ته دا اجازت ورکړې دې. چه د مالک نه بغیر دې دغه دخوراک څیز اوخوری. اوددې اجازت باوجود که مالک دده نه دهغې قیمت غواړی. نودې به ورته دهغې قیمت ورکوی. نو گوره په دغه صورت کښې د شریعت د طرفه اباحت شته. خوتاوان هم شته. دغه شان په زیر بحث مسئله کښې اگر چه ملتقط ته د تصدق اجازت شته. خو که مالک غواړی. نو ضمان پرې هم راوستي شی.

دچلېئ، غوا اووېن د لقطه حکم

يَجْزِي الْإِنْتِقَاطِي الشَّاةُ وَالْبَقَرُ وَالْبَعِيرُ

حل اللغة: ① الشاة: گڼه ② البقر: غوا ③ البعير: اووېن

ترجمه و تريح: **او جانزدی رانيول په طور د لقطه د چلېئ، غوا اووېن،** ① دليله: دليل دا دې، چه دا اووېن، غوا او اس لقطه ده. توهم کيدې شی د ضائع کيدودې نو مستحب دی رانيول ددې غوا، اووېن او اس او د رانيولونه پس تشهير ددې دپاره د حفاظت د مالونو د خلقو ځکه چه په دې طريقه کښې ددې مالونو حفاظت دې. اوکه داسې پريخودې شی. نو د دې د ضائع کيدو دپراحتالات دی. کيدې شی. چه د ولورې دوجې مړ شی. کيدې شی. چه څه آسمانی آفات پرې راپريوځي. کيدې شی. چه دده نه مضبوط خناور پرې راشی. او هلاک نې کړی

دقاضي داجازت نه بغیره لقطه باندې دخرج کولو حکم

فَإِنْ أُلْفِقَ الْمَلْتَقِطُ عَلَيْهَا بَغَيْرِ أَذْنِ الْحَاكِمِ فَهُوَ مُتَبَرِّعٌ

حل اللغة: ① المتبرع: احسان کونکې ② القصور: کموالې

ترجمه و تريح: که خرج کرلو ملتقط په دې (لقطه) باندې بغیرد اجازت د حاکم نه، نودې احسان کونکې دې (کوم خرج چه دې په لقطه باندې اوکړی. د مالک نه د هغې مطالبه نشی کولې) دليله: دوجې د کمزورۍ د ولایت دده ملتقط نه ددې د مالک نه یعنی ملتقط سره دومره اختیار نشته. چه دې د مالک نه دخپلې خرچې مطالبه اوکړی

په لقطه باندې د خرجې باره کښې دقاضي فيصله

وَأَذْرَفَهُ ذَلِكَ إِلَى الْحَاكِمِ نَظَرَفِيهِ، فَإِنْ كَانَ يَلِيهِمْ مَنَفَعَةٌ أَجْرَهَا أُلْفِقَ عَلَيْهَا مِنْ أَجْرَتِهَا

حل اللغة: ① البهيمه: خناور ② المنفعة: فائده

① مسلک مالک و الشافعي: امام مالک او شافعی ښا فرمائی کله چه اومومی اووېن او غوا په صحراء کښې نو پريخودول (دې) غوره دی (د رانيولونه)

ترجمہ و تشریح اوکله چه یوری شی دا (مقدمه د لقطه) قاضی ته نو گوری به (یعنی سورج به کوی قاضی، په دې لقطه) کښې نوکه چیرته وی دڅاروی نه څه فائده (مثلاً اس دې، نو د اس نه فائده اخستې شی، چه د دې نه د بار راورلو کارواخستی شی. اومزدوری پرې اوکړې شی) نویه مزدورۍ به اولگوری. هغه (لقطه) اوخرجه به کوی په هغې لقطه باندې دمزدورۍ دهغې ته یعنی هغه لقطه لکه مونږ چه په مثال کښې اس پیش کړلو. به په کار اولگوری. اوچه هغه کومه مزدوری کوی. هم په هغه مزدورۍ کښې به په هغه اس باندې خرچ کوی. گیاه به ورله ورکوی. داسې نور ضروریات به نې پوره کوی **دلیل** ځکه چه په دې کښې چه هم په هغه لقطه باندې ګټه کوی. اودهغه ګټې نه په هغې باندې خرچ کوی باقی پاتې کول د ذات د لقطه دی په ملک د هغه مالک باندې. بغیرد راتلو د قرض نه په مالک باندې، (یعنی دمالک څیز به هم محفوظ اوباقی پاتې شی. اودده په حفاظت اوخسمانه چه څه خرچه شوې وی. هغه به هم په مالک باندې قرض نشی. ځکه چه خرچه خو هم دهغه د لقطه د مزدورۍ اوګټې نه خرچ شوي ده

وَأَنْ لَّيْسَ لَهَا مَنفَعَةٌ وَخَافَ أَنْ يَسْتَفْرِقَ الثَّقَّةَ قِيمَتَهَا بِأَعْيَا الْحَاكِمِ وَأَمْرٌ بِحِفْظِ ثَمَنِهَا

هل اللغة ① الاستغراق: راگیرول ② الإبقاء: باقی پاتې کول

ترجمہ و تشریح اوکه نه وی ددې (لقطه) څه فائده (فی الحال مثلاً وچه چیلی وی) اوویریری (قاضی) چه ختم به کړی خرچه قیمت ددې (لقطه، یعنی که ددې خسمانه کوی. اوخرچه پرې کوی. نوددې څه قیمت دې. هغه هومره روپی به ددې په خرچه باندې اولرې) نوخرچه به نې کړی اوحکم به اوکړی (قاضی ملتقط ته) د حفاظت د قیمت د هغې (لقطه) **دلیل** دشریعت دا حکم دې. چه لقطه خپل مالک ته واپس شی. خود واپس کیدو دوه صورتونه دی. یو صورت دا چه عین لقطه مالک ته واپس کړی. نودا صورت خو متعذر دی. ځکه که ددې لقطه خسمانه کوی. نودهغې په خسمانه اوتریبت باندې دهغې دقیمت نه زیاتې پیسې لگی. نودویم صورت دا دې. چه په معنوی شکل کښې مالک ته خپل څیز واپس کړې شی. اومعنوی صورت دا دې. چه د هغه څیز قیمت ورته واپس کړې شی

وَأَنْ كَانَ الْأَصْلُ الْإِنْفَاقَ عَلَيْهَا اذَنْ فِي ذَلِكَ وَجَعَلَ الثَّقَّةَ دَيْنًا عَلَى مَا لَيْسَ

بها. اوکه چیرته وی زیاته فائده مند خرچه کول به دې (لقطه) باندې، نوأجازت به ورکړی. (قاضی) د دې خرچې کولو، ملتقط ته) اوابه ګرځوی خرچه قرض په مالک د هغې باندې. یعنی چه کله نې مالک پیدا شی. نویه لقطه باندې چه ملتقط څومره خرچه کړي وی. هغه به ورته مالک ورکړی) **دلیل** ځکه چه قاضی مقرر شوې دې دپاره د ځیګرې کولوچه دې به مسلمانانوته فائده رسوی اوبه دې کښې چه لقطه خرچه نکړې شی. بلکه دهغې خسمانه اوشی. اوملتقط ته دهغه خرچه واپس ورکړې شی فائده ده دواړو طرفونو ته ملتقط ته دا فائده ده. چه ده ته به خپله خرچه ملاز شی. اومالک ته به دا فائده اوشی. چه دهغه څیز به د هلاکت نه بچ شی **تعهد مدّة الثّقّة** عالمانو ښځو فرمایلی دی یقیناً حکم به کوی قاضی ملتقط ته دخرچ کولو دوه ورځې یا درې ورځې، په هغه اندازه چه امیدپه کښې ساتی چه پیدا به شی مالک ددې لقطه هرکله چه پیدا نشی مالک د لقطه نوحکم به اوکړی قاضی د خرڅلود هغې لقطه ځکه چه جاری ساتل د خرچې په لقطه باندې ختمونکې دې قیمت دلقطه لره، یعنی که په دغه لقطه باندې خرچه جاری ساتی. نوخرچه به دومره زیاته شی. چه د لقطه کم قیمت دې. هغې ته به اورسی نونشته ځیګره د مالک په خرچ کولوکښې

د خطبي خرجي المستلوه دپاره لقطه د خپل ځان سره ايسارول

وَإِذَا حَضَرَ مَا لَيْكُهَا فَلْيُلْطِقْ أَنْ يَمْتَنِعَ مِنْهُ حَتَّى يَأْخُذَ الثَّقَفَةَ

ترجمه و تشرېح: کله چه حاضرشی یعنی مالک (دلقطه) نود ملتقط دپاره جائز دی چه منع کړی دا (لقطه) دده (مالک) نه تردې چه ورکړی ورته خرجه (کومه چه ملتقط په لقطه باندې لگولې وی) **دليله** څکه چه دالقطه ژوندې پاتې شوې ده په خرجه د ملتقط، که ده پرې خرجه نه کوله. خولقطه به هلاکه شوې وه نودا داسې شوه. لکه چه حاصل کړې مالک ملکیت په لقطه د ملتقط د طرفه، نو مشابه شوه د مبيع سره، یعنی ترخو پورې چه بائع ته د مبيع قیمت نه وی ملاؤ شوې. ده دپاره دا جائز دی. چه مبيع مشتری ته د ورکولو نه ايساره کړی

د هرم اودهل د لقطه حکم

وَالْقَطْعَةُ الْجِلِّ وَالْخَمْرُ سَوَاءٌ

ترجمه و تشرېح: اولقطه د زمین حل اود حرم برابر ده. (په حکم کښې) (۱) **دلائل** ① دلیل قول د نبی ﷺ دي. اَعْرِفْ عَقَا صَهَا وَوِگَاءَهَا لَمْ عَرَفَا سَنَةً (۲) چه معلوم کړه او وپېژنه کڅوړه ددې (لقطې) او مزې ددې لقطې نوبیا اعلان کوه ددې لقطه یعنی دا څیزونه دي تاته یاد وی. نو که څوک نې نښه ښانی. تاته به څه اشکال نه وی یو کال پورې، نبی ﷺ په دې حدیث کښې د مطلق لقطه دپاره دیو کال موده یاده کړې ده بغیرد فرق نه په مینځ د حل اوحرم په لقطه کښې. نو هر کله چه نبی ﷺ دحل اوحرم په لقطه کښې څه تفصیل اوفرق نه دې بیان کړې. مونږ ئې هم نه بیانوو ② اوبله دا چې یو کال تیرشی. اودهغې نه پس لقطه صدقه کړې شی. نودا هم یو قسم دلقطه حفاظت دي. څکه چه دهغې لقطه د صدقه ثواب به ورته ملاؤ شی نومالک کیږی به ملتقط دلقطه د حرم لکه څنکه چه په ټولولقطاتو کښې ملتقط دیو کال تشهیر نه پس دلقطه مالک جوړیږی. که فقیر وی

(وَإِذَا حَضَرَ رَجُلٌ فَأَذْعَى الْقَطْعَةُ لَمْ تُدْفَرْ إِلَيْهِ حَتَّى يُقِيمَ الْبَيْتَةَ. فَإِنْ أَغْطَى عَلَامَتَهَا حَلَّ لِلْمُلْتَطِقِ أَنْ يَنْدَعِبَهَا إِلَيْهِ وَلَا يُجِبُ عَنْ ذَلِكَ فِي الْقَضَاءِ)

ترجمه و تشرېح: اوکله چه حاضرشی یوسړې اودعوی ئې اوکړله د لقطه (چه دا زما ده) نو نه به شی ورکولې (ده مدعی) ته تردې چه گواهان قائم کړی (اوهغوی دا گواهی ورکړی. چه دا لقطه ددې مدعی ده) که هغه (مدعی) اوخوړله څه نښه (چه زما په څیز کښې دا نښه ده. او واقعی هغه نښه په لقطه کښې وی) نوجانزشو دپاره د ملتقط چه ورکړی هغه (لقطه) ده (مدعی) ته، اومجبوره کولې به شی په دې (ورکولو د لقطه باندې) په قضا (دقاضی کښې، یعنی چه مدعی گواهان قائم نکړی. صرف نښه اوبښانی

۱، مسلک الشافعی: امام شافعی رحمه الله فرمائی واجب دي تشهیر کول په لقطه د حرم کښې تردې چه راشی مالک ددې لقطه، یعنی دا اعلان اوشهیردپاره دیو کال وغیره موده مقرر نه ده. بلکه همیشه دپاره به د هغې تشهیر کوی. تردې چه مالک ئې راشی

۱ من حدیث زبېن خالد الجهني رحمه الله أخرجه البخاری ل لفظه باب ۴ رقم ۲۴۲۹ ومسلم ل اللفظ رقم ۱ وابوداود ل اللفظة باب ۱ رقم ۱۲۰۴ والترمذی ل الأحكام باب ۳۵ وابن ماجه ل لفظه باب ۱ رقم ۲۵۰۴ واحد ل المسند (۱۱۵/۴) والنسائي ل السنن الكبرى (۴۱۹/۳) رقم (۵۸۱۴)۔

نوکه ملقط ورته لقطه ورکړی جائز ده. خوکه نه ورکوی. نوقاضی نې په ورکولو باندې مجبوره کولې نشي. (۱)

دلیل د دلیل دا دي. چه قبضه حق مقصودی دي. پشان د ملک، نو مستحق کيږي مدعی د قبضه مگر په دلیل سره، او هغه دلیل گواهان دي. دوجې د قیاس نه په ملک باندې، یعنی لکه څنگه چه ملکیت د گواهانو نه بغیر نه ثابتیږي. دغه شان به قبضه هم بغیر د گواهانو نه صحیح کيږي.

الاشکال اوکه ته دا وائي. چه هرکله بغیر د گواهانو قائلونه د مدعی قبضه نه صحیح کيږي. نیویا د لقطه د نښه خودلو فائده څه شوه؟

الجواب نودهغې جواب دا دي البته دومره ده چه جائز دی د ملقط دپاره ورکول د لقطه مدعی ته به وخت د صحیح کیدو د نښې، یعنی چه مدعی کومه نښه اونیایي. چه کوم څیز تا موندې دي. هغه زما دي. او د هغې دا نښه ده. او هغه نښه صحیح وی. نو د ملقط دپاره لقطه ورکول جائز شو دوجې د قول د نبی ﷺ نه، **فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَعَرَفَ غَافِصًا وَعَدَّهَا فَادَّعُهَا إِلَيْهِ** (۲) چه که راغلو مالک دي (لقطه) اوخونده نې اوکړله دهغې د کسورې (چه په فلائی قسم لوبی یا څیز کښې وه) او شمارنې اوکړلو دهغې (چه د لقطه مقدار دومره دي) نو ورنې کړه هغه معرف ته.

وَلَا تَصَدَّقُ بِاللَّقَطَةِ عَلَى غَنِيٍّ

ترجمه و تریخ (هرکله چه د اعلان او تشهیر نه پس هم مالک پیدا نشي. نیو په صورت کښې) او صدقه کولې به نشي لقطه په غنی باندې.

دلیل ځکه چه دکوم څیز حکم ورکړې شوې دي (یعنی نبی ﷺ نې حکم ورکړې دي) هغه صدقه کول دي. دوجې د قول د نبی ﷺ نه (په باره د لقطه کښې) که راغله یعنی مالک دي (لقطه دا اعلان او تشهیر نه پس) نو صدقه دي اوکړي (ملقط) په هغې (لقطه)

وَإِنْ كَانَ الْمَلِيقُ غَنِيًّا لَمْ يَزَلْهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِهَا

ترجمه و تریخ اوکه چیرته وی ملقط د مالدارنوخنی نو جائز نه دی دده (ملقط) دپاره چه فائده واخلي ددې (لقطه) نه، (۳)

دلالت ① دلیل دا دي. چه دا لقطه مال د بل دي چه مالک غانیه دي نو نه مباح کيږي فائده اخستیل په دي مال دغیر مگر په رضا د مالک دوجې د اطلاق د نصوصو نه (چه هغې حرام کړې دي تعرض کول د بل مال ته مگر په رضا دهغه لکه الله تعالی چه فرمایلی دی. **لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ**) نو عامه قاعده خودا ده. چه د بل چا مال دهغه د اجازت نه بغیر جائز نه دي. البته په زیر بحث مسئله کښې فقیر د دي نه مستثنی دي) او اباحت (د مال د غیر) د فقیر دپاره راغلې دي. دوجې دهغه حدیث نه چه مونږ نې روایت کړې دي. (چه نبی ﷺ د لقطه په باره کښې فرمایلی دی. چه

۱، مسلک مالک و الشافعي: - او فرماني امام مالک او شافعي رحمه الله چه مجبوره کولې به شي. اونښه دا ده. مثلاً چه نوم

واخلي د وزن د رويو. چه د رويو وزن دومره دي. وزن نې

۲، من حديث ابی بن کعبه رحمه الله أخرجه مسلم ل اللقطه رقم (۵۸۱۴) -

۳، مسلک الشافعي: - امام شافعي رحمه الله فرماني جائزه چه مالدار ملقط د لقطه نه فائده واخلي

د اعلان نه پس د لقطه مالک پیدا نشی. نو هغه دې صدقه کړی. نو معلومه شوه. چه لقطه اباحت جائز دي. خود صدقه په حیثیت چه په چا باندې صدقه کیږی. هغه ته ورکړې شی.

ويعوزان يتصدق بها اذا كان غنيا على ابيه وابنه وامه وزوجته اذا كانوا فقراء

ترجمه و تشریح: اوجائز ده چې ملقط صدقه او کړی په لقطه سره که چرته غنی وی په خپل پلار او خونی او مور او ښځې خپلې خو په دې شرط چې هغوی فقیران وی. **دلایله**: ځکه چې صدقه په دې مذکورو کسانو کې په هر چا کیږی تردې چې صدقه کافر ته هم ورکول جائز دی البته زکاة خپلو اصولو او فروعو ته نشی ورکولې دغه شان زکاة کافر ته هم نشی ورکولې [۱]

کتاب الخنثی

ترجمه: (دا) کتاب د خنثی (په بیان کي) دي.

توضیح: اصل خو دا دي. چه د انسان يوه آله (اندام مخصوصه) وی. چه يا د سړی وی او يا د ښځې وی. او د دواړو اندامونو چه هم د سړی وی او هم د ښځې نو دا) جمع کيدل ډیر نا آشنا دی. بهر حال کله کله داسې کیږی. په دې وجه ددې د بیان ضرورت پېښ شو. او چونکه دا نا آشنا دی. په دې وجه دا ټولو ته وروستو بیان کړې شوي دي.

د خنثی تعریف او حکم

اِذَا كَانَ لِلْمَوْلُودِ قَرْصٌ وَكَرْفٌ مَوْخَنَّتِي او کله چې د بچی فرج او ذکر (د ښځې او سړی اندام مخصوصه) دواړه وی. نو هغه خنثی دي. **فَانْ كَانَ يُولُ مِنْ الذَّكَرِ** مَوْلًى مَوْخَنَّتِي هغه ذکر سره بول (متمیازې) کوی. نو هغه هلك دي. **وَإِنْ كَانَ يُولُ مِنَ الْقَرْصِ** مَوْلًى مَوْخَنَّتِي او که فرج سره بول کوی. نو هغه ښځه ده

توضیح: یو ماشوم دي. چه دده دواړه قسمه آلي دي. د سرو پشان هم دي. او د ښځو پشان ځاني نې هم شته. نو ده ته خنثی وائي. نو که هغه ذکر سره بول کوی. نو هغه ته به هلك ونيلي شی. او د ښځو پشان اندام به عیب شمارلې کیږی. او که د ښځو پشان شرمگاه سره بول کوی. نو هغه ته به جینتی ونيلې شی. او ذکر به داسې شمارلې کیږی. لکه چې د یوکس شپږ گوتې وی. چه به هغې کي یوه زیاتې وی. **دلایله**: ① دلیل دا حدیث دي چې (رَأَى النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سَيْلَ عَنْهُ كَيْفَ يُوْرَثُ؟ فَقَالَ مِنْ حَيْثُ يُولُ) ② د رسول الله ﷺ نه ددې په اړه کي پوښتنه کړې شوې وو. چه داسې کس ته به میراث څنگه ورکولې شی. ځکه چې د هلك حکم جدا دي. او د جینتی حکم جدا دي. اوس به دې کوم یو گنرلې شی. نو نبی کریم ﷺ او فرمایيل چه د کوم ځاني نه بول (متمیازې) کوی. د هغې اعتبار اوکړی. یعنی که هغه ذکر سره بول کوی. نو د هلكانو میراث به ملاوېږی. او که په فرج سره بول (متمیازې) کوی. نو د جینکو میراث به ملاوېږی.

⑦ دغه ډول د حضرت علی رضی الله عنه هم دا نقل دی. او دا اثر عبدالرزاق رحمه الله پخپل تصنیف کي د فرائضو په بیان کي کړې دي. بیا چې هغه د کوم ځاني نه بول کوی. ددې خبرې دلیل دي. چه اصل اندام هم دا دي. او هم دا صحیح اندام دي. او دویم د عیب پشان دي.

① من حدیث ابن عباس رضی الله عنه أخرجه ابن عدی فی الکامل والبیهقی فی السنن الکبری (۴۲۸/۶) رقم (۱۲۵۱۸)۔

هغه څښتن په دواړو لارو متیازې کوي نو څه حکم دی ؟

وَأَنَّ كَانَ يَسْأَلُ مُتَبَدِّئًا أَوْ كَهُ دَاوَارُ سِرْه بُول (متیازې، کوي وَالْبَوْلُ يَسْأَلُ مِنْ أَحَدِهِمَا. او بول په دواړو لارو کېږي د يوې نه وړاندې راوځي لِسْبَ إِلَى الْأَسْبَقِ وَهُمَا نُو نَسْبَت بَه كُولِي شَي هَغِي تَه چې وړاندې وي په دې دواړو کېږي

توضیح: که دا ماشوم داسې وي، چه د ذکر سره هم بول (متیازې، کوي. او فرج سره هم کوي. نو دا به کتلې شي. چه بول مخکې د کوم ځانې نه راوځي. دکوم ځانې نه چې بول مخکې راوځي. نو هم د هغې حکم به په ده باندې جاري کولې شي. گویا دا وړاندې کیدل د ترجیح د اسبابو څڼې دی. **دلیل:** ځکه چې بول (متیازې، په هغه اندام اړخ ته وړاندې والې کوي. کومه چې اصلی نالی ده. او ددې نه روسته د متیازو د دویم ځانې نه وتل، دا د مرض علامت دی. چه دې اړخ ته به توجه نشي ورکولې. او د کوم ځانې نه چې بول (متیازې، مخکې راوتلې دی. د هغې هیڅ معارض نشته. نو هم دې ته به د متیازو اصلی نالی ونیلې شي.

که دواړه اندامونه په مخکې کیدو کې یوځانې وي نو څه حکم دی ؟

وَأَنَّ كَانَتَانِي السَّبَقِ عَلَى السَّوَاءِ أَوْ كَهُ دَاوَارُ اندامونه په وړاندې والی کې برابر وي فَلَا يُعْتَبَرُ بِالْكَثَرَةِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز د متیازو د زیاتوالی هیڅ اعتبار نشي کولې

توضیح: که دا ماشوم داسې وي. چه دده د دواړو اندامونو نه بول (متیازې، په یو ځانې راوځي. نو اوس هیڅ وجه د ترجیح نشته. نو که بل څه علامت د ترجیح نه وي. نو ده ته به د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په څېر څښتنی مشکل ونیلې شي. **دلیل:** امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمانيلی دی. چه د متیازو په زیاتوالی او کموالی باندې به مدار نه اخیږدي کیږي. ځکه چې د قلت او کثرت مدار په دې باندې نه دي. بکله کله داسې هم کیږي. چه یو اندام کلاو دي. او دویم تنگ دي. نو کوم چې کلاو دي. د هغې سره به بول زیاتې راوځي. او د دویمې سره به کمې راوځي. او د سړی د ذکر سوره تنگه وي. او د ښځې شرمگاه کلاو وي. نو بول به دښځې د شرمگاه نه زیاتې راوځي. بهر حال که قلت او کثرت کې هم برابری او مساوات وي. نو اوس حضرات صاحبین رحمته الله علیهم هم متفق دي. چه دا څښتنی مشکل دي. ځکه چې دلته هیڅ مرجع نه دي موجود شوي.

وَقَالَ: يُنْسَبُ إِلَى أَكْثَرِهِمَا بُولًا أَوْ صَاحِبِيْنُو رحمته الله علیهم فرمانيلی دی. چه ماشوم به دې دواړو اندامونو کې زیاتو متیازو والا اندام اړخ ته منسوب کولې شي

توضیح: **«سلک صاحبین»** خو د صاحبینو رحمته الله علیهم په نیز کله چې وړاندې کیدو کې برابری وي. نو بیا به ددې نه روستو د متیازو کم والی او زیاتوالی ته کتلې شي. یعنی دا به کتلې شي. چه زیاتې بول د ذکر نه راوځي. او که د فرج نه، د کوم ځانې نه چې زیاتې بول (متیازې، راوځي. هم هغه حکم به په دې باندې جاري کولې شي.

دلیلها: دلیل دا دی. چه،، للاکثر حکم الكل،، مشهوره قاعده ده. نو د کثرت په وجه به ترجیح حاصل وي. او د کوم اندام نه چې زیاتې بول (متیازې، راوځي. هغه ددې خبرې دلیل دي. چه هم دغه اندام زیات کوي او مضبوط دي. او هم دا اصلی اندام دي.

خنثی چي بالغ شي نو په علامتونو ښکاره کيدو سره په حکم لکولې شي

وَاِذَا بَلَغَ الْغُسْنَ وَخَرَجَتْ لَهُ الْبُخْيَةُ اَوْ وُصِّلَ اِلَى الْبُخْيَةِ فَبَوَّحِلْ اَوْ كَلِّهِ چي خنثی بالغ شي. او دده گيره راوځي. يا دې ښځو اړخ ته اورسېږي. نو دا سرې دې

توضیح: دا واړه تقرير هغه وخت دې. کله چي خنثی ماشوم وي. گنې د بلوغ علامتونه به په عامه توگه (عام طور) باندې د ترجیح لپاره موجود وي. نو ددغه علامتونو مطابق به په دده باندې حکم جاری کولې شي. نو که د بلوغ نه روستو دده گيره راووتله. يا ښځو سره د وطی کولو قدرت حاصل شو. يا د سرو پشان دده ته احتلام اوشو. يا دده سینه دسرو د سینې پشان برابر ده. بهر ته نه ده راوتلې. **دليله** > چونه که دا واړه د سرو علامتونه دي. نو دې په سرې شمارلې کېږي.

د ښځې علامتونه ښکاره شو نو د ښځې حکم په لکولې شي

وَكُلُّ ظَهْرٍ لَهُ ثَدْيٌ كَثَدَى الْمَرْأَةُ اَوْ نَزَلَ لَبَنٌ لَهُ فَيُثَدِّيهِ اَوْ حَاضٌ اَوْ حَيْضٌ اَوْ امْكَنَ اَوْ وُصِّلَ اِلَى مِمَّنْ جِبَةِ الْفَرْجِ فَهُوَ امْرَأَةٌ او که د ښځې پشان نې تهیونه راښکاره شو. يا دده په سینو کې شیدې راغلل. يا دې ته حیض راغې. يا ددې حمل اوشو. يا ددې شرمگاه ته رسیدل ممکن شو. نو دا ښځه ده **وَإِنْ لَمْ يَظْهَرْ اِثْدَى هَذَا وَالْاَعْلَامَاتُ فَهُوَ خُنْثَى مُشْكِلٌ** او که ددې علامتونو نه هېڅ یوښکاره نشو. نو دا خنثی مشکل دي

حل اللغة > ① ثَدْيٌ: سینه ② حَبْلٌ: امید، حمل

توضیح: او که څه داسې علامت ښکاره شو. چه دهغې په وجه ده ته ښځه ونيلې کيدې شي. نو ښځه به شمارلې شي. مثلاً دده تهیونه د ښځو د تهیونو پشان بهرته راوېر سیدل. يا دده په تهیونو کې شیدې راغلل. يا دده ته حیض راغې. يا دده ته حمل اوشو. يا دده په شرمگاه کې وطی کول ممکن شو. نو دا ښځه ده.

دليله > ځکه چې دا واړه کوم چې ذکر شو. د ښځو د علاماتو ځنې دي. او که د بلوغ نه روستو داسې څه راجع علامت ښکاره نشو. يا متعارض علامات ښکاره شو. مثلاً تهیونه نې هم راوېر سیدل. او گيره نې هم راغلله. وغيره وغيره. نو اوس به ده ته بالاتفاق خنثی مشکل ونيلې شي.

د جماعت په موخه ښځې په خنثی کوم ځانې اودرېږي؟

وَاِذَا وَقَفَ خَلْفَ الْاِمَامِ اَوْ اَوْ كَلِّهِ چي خنثی د امام شاته اودرېږي **قَامَرَيْنَيْنِ صَلَّى الرَّجَالِ وَالْبُخْيَانُ** د ښځو اوسرو په مینځ کښ به اودرېږي.

توضیح: په جماعت سره د لمونځ کولو په وخت به خنثی کوم ځانې اودرېږي؟ نو وې فرمائیل. چه ده له پکار دی. چه د سرو او د ښځو د صف په منځ کې اودرېږي. **دليله** > ځکه کيدې شي. چه دا ښځه وي. او که دا په واقع کې ښځه وي. نو دده د سرو په منځ کې د اودریدو په صورت کې کله چې امام ددې د امامت نیت کړې وي. نو دهغه سرو لمونځ به فاسدېږي. کوم چې ددې ښی او چه اړخ ته دی. او کوم چې ددې شاته دی. دده په مقابل کې. نو اگرچه دلته دا ښځه نه ده. خود ښځې کيدو احتمال شته. نو په احوط طريقه باندې به عمل کولې شي. او نه به د ښځو په صف کې اودرېږي. ځکه کيدې شي. چه دا سرې وي. او که دا واقعی سرې وې. او د ښځو په صف کې ودریدلې وې. نو ددې سرې لمونځ به فاسد کيدو. نو احوط او اعتدادي طريقه هم دا ده. کومه چې بیان کړې شوه.

وخت دي. چه د خنځي اشكال ته وي ختم شوي. او كه دده د راجع علاماتو په وجه سرې يا ښځه كيدل راجع شوي وي. نو بيا به دده هغه حكم وي. كوم چې دده كيدل راجع شوي دي.
دليله > دامام اعظم د دليل حاصل دا دي. چه په پيل كي د مال د اثبات په وخت په يقيني امر باندې عمل كولې شي. او يقيني اقل مقدار دي. او د جيني ميراث كم وي. په دې وجه هم دا يقيني دي. او ددې نه په زيات كي شك دي. او د شك په وجه مال نه واجبيږي. لكه مثلاً كه په نورو ذريعو سره د مال په وجوب كي شك پيدا شي. نو هلته هم اقل او يقيني (مال) اخستلې شي. مثلاً يو كس اوونيل چه، لغلان حل دراهم، او خومره دراهم دي؟ د هغې د بيانولو نه وړاندې مړ شو. نو په ده به اقل مقدار واجب وي. او د جمعي اقل مقدار درې دي. نو درې دراهم به واجب وي. نو دغه ډول په مذكوره صورت كي هم ددې اصول لحاظ ساتلې شي. او اقل او يقيني به واجبولې شي. او هغه د مال ثلث دي.

د خنځي مشكل د ميراث په اړه كښي د صاحبينورهمهما الله نقطه نظر

وَقَالَ: لِلْخُنْضِيِّ نِصْفُ مِيرَاثِ الذَّكَرِ وَنِصْفُ مِيرَاثِ الْأُنْثَىٰ او صاحبينو **خُنْضِي** فرمايلي دي. چه خنځي لپاره د سړي د ميراث نصف او د ښځې د ميراث نصف دي

توضیح > حضرات صاحبينو **خُنْضِي** فرمايلي دي. چه خنځي ته به هغه ملاوېږي. كوم چې د سړي د ميراث نصف دي. اود ښځې د ميراث نصف وي. او دا په حقيقت كي د عامر بن شرجيل **خُنْضِي** قول دي. صاحبينو **خُنْضِي** ددوي د قول اتباع كړي ده.

الاختلاف في طريق التوزيع > البته بيا د تخريج په طريقه كي ډير اختلاف دي. نو په ذكر شوي صورت امام ابويوسف **خُنْضِي** فرماني. چه په مذكوره صورت كي به ټوله تركه اووه برخې كيږي. په دې كي درې د خنځي او څلور به د خوني وي. چه ددې تفصيل او دهر يو دليل په راوړن عبارت كي بيانولې شي. بهر حال د امام ابويوسف **خُنْضِي** قول د خنځي لپاره زيات د فائدي دي. ځكه چې ۳۷۷ د ۵۱۲ نه زيات دي. د كالاينغي

دليله > د امام ابويوسف **خُنْضِي** دليل حاصل دا دي. چه كله خوني يواځي وي. نو هغه دپوره مال مستحق وي. او كه خنځي يواځي وي. او بل هيڅ څوك وارث دده د پلار نه وي. نو دې د ۳۷۴ مستحق وي. ځكه چې وړاندې اصول بيان كړې شوي دي. چه خنځي ته د جيني د ميراث نصف او د هلك د ميراث نصف ملاوېږي. چه ددې مجموعه ۳۷۴ جوړيږي. ځكه چې د هلك ميراث واړه دي. يعنې كه څلوري برخې وي. نو ټولې برخې به دهلك وي. نو ددې نصف ۲۷۴ شو. او د جيني ميراث واړه ۲۷۴ دي. چه ددې نصف ۱۳۷ دي. او كله چې ۲۷۴ او ۱۳۷ جمع كړې شي. نو ددې مجموعه ۳۷۴ جوړيږي. نو د خنځي واړه ميراث ۳۷۴ دي. او د خوني ميراث څلور واړه ټولې برخې دي. نو كله چې خوني او خنځي دواړه جمع شي. نو مونږ په دې حساب سره ټوله تركه ويش كړله. نو ددې مجموعه اووه شوه. نو مونږ اوونيل. چه هلك ته به ۳۷۷ او خنځي ته ۳۷۷ وركولې شي. دا د امام ابويوسف **خُنْضِي** تخريج دي. او هم دا ددوي مذهب دي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: الْمَالُ بَيْنَهُمَا عَلَى الثُّلُثَيْنِ عَشَرَ تَكْفِئُهَا اَوَامَامُ مُحَمَّدٌ **خُنْضِي** فرمايلي دي. چه مال به ددوي دواړو په منځ كي دولسو برخو باندې تقسيمولې شي **لِلْاِثْنَيْنِ سَبْعَةٌ وَلِلْخُنْضِيِّ ثَمَنَةٌ** د خوني لپاره اووه او خنځي لپاره په پنځه وي

توضیح > او په ذكر شوي صورت كي به د ټولې تركې ۱۲ برخې كولې شي. په دې كي به ۵ د خنځي وي. او ۷ به د خوني وي. دا د امام محمد **خُنْضِي** قول دي.

دلیلہ > دا د امام محمد رحمہ اللہ دلیل دی. ددی حاصل دا دی. چه خنشی ته د هلك د ميراث نصف او د جیني د ميراث نصف ملاويږي. نو مونږ داسي عدد واخستلو. چه په هغې صحيح غير منكرس ثلث او نصف راوځي. نو دټولو نه وړو کي عدد ۶ مو واخستلو. نو اوس مونږ په دې کي غور او کړو. که خنشی سرې وې. نو ده ته به په نصف ۶ کي درې ملاويږي. نو د درېو نصف محفوظ اوساتي شو. او که دا جیني وه. نو دې ته به د ۶ ثلث یعنی دوې (دوه) ملاويږي. نو ددې نصف یعنی یو محفوظ اوساتي شو. چه ددې مجموعه دوې (دوه) نیمه شوه. او دویم اړخ ته درې نیمه شوه. نو خنشی لپاره دوې (دوه) پوره شوې. البته په دریمه کي شک وو. چه ده ته ملاو شی او که ملاو نشی. چونکه دا هلك نه دی. نو ددې تقاضا دا وه. چه دا یو زیاتي ده ته ملاو نشی. گنی د دواړو برابري به لازم شی. او چونکه دا جیني هم نه ده. نو ده ته به د ټولې ترکې ثلث یعنی دوې (دوه) ملاويږل هم پکار نه دی. بلکه زیات ملاويږل پکار دی. نو مونږ ددې تنصیف اوکړو. او ددې نیمه برخه مو خنشی ته ورکړله. او دویمه نیمه مو هلك ته ورکړله. نو خنشی لپاره دوې (دوه) نیمه شوه. او هلك لپاره درې نیمې شوې. خو د دواړو په برخو کي کسر واقع کیږي. نو کسر چې لرې کړې شو. او اصل مخرج ۶ کي ضرب ورکړې شو. نو اوس مجموعه ۱۲ شو. او د هر وارث برخې ډبل شوې. نو خنشی لپاره پنځه شوې. او خونی لپاره اووه شوې. یعنی خنشی لپاره ۵۱۲ او هلك لپاره ۷۱۲ شوې. دا د امام محمد رحمہ اللہ قول مطابق د مسئلې تخریج دی. او ددې دلیل دی. او د کسر د بسیط جوړولو طریقه او د حساب طریقي مونږ پخپل کتاب ،، درس سراج ،، کي تفصیل سره بیان کړی دی.

الغالب الاول > یو مثال دا دی.

مړي ..... (۱).....

اخت علائی خنشی	حقیقی ورور	زوجه
محروم	۳	۳

په مذکور صورت کي د خالد وفات اوشو. او هغه ذکر شوی وارثان پریخودل. که خنشی سرې او گنلې شی. یعنی علائی ورور، نو هغه لپاره هیڅ نه پاتې کیږي. نو دې به ورور گنلې شی. او محروم به وی. او د واره مال به ۶ برخې کولې شی. مېړه ته ۳ او او حقیقی خور ته به درې ورکولې شی. او که خنشی ته د علائی ورور درجه ورکړې شی. نو د ثلثین د تکمیل لپاره به دده لپاره سدس وی. او د ۷ سره به عول کولې شی. نو په ذکر شوی صورت کي رومې طریقه د متیقن کیدو په وجه اختیارولې شی.

الغالب الثاني > دویم مثال دا دی.

مړي ..... (۱).....

اخت حقیقی خنشی	مور	زوج
۱	۲	۳

په مذکور صورت کي د زینب وفات اوشو. او ده مذکوره وارثان پریخودل. چه په دې کي ټوله ترکه ۶ برخې کولې شی. مېړه ته ۳ ورکړې شوې. او مور ته ثلث (۲ حصي) او باقی یو د عصبه کیدو په وجه خنشی ته ورکړې شوې ده. یعنی دلته دې ورور گنلې شوې دي. چونکه په دې صورت کي ده ته برخه کمه ملاويږي. ځکه چې ورور د اصحاب الفروض خنې نه دي. بلکه عصبه دي. او که دې اصحاب الفرائض خنې دي. ځکه چې دده برخه به زیاتيږي. او د مسئلې صورت به بدلیږي. یعنی مسئله به داسي وی.

مړي ..... (۱).....

اخت حقیقی خنشی	مور	زوج
----------------	-----	-----

یعنی میره ته ۳ او مور ته ثلث یعنی ۲ او حقیقی خور ته نصف یعنی ۳، نومسئله به د ۸ نه عول کوی. **المثال الثالث** > دریم مثال دا دی.

مړي ..... (۱۲).....

زوجه ۳	دوې (دوه) اخیافي ورونړه ۴	اُخت حقیقی خنشی ۵
-----------	------------------------------	----------------------

په مذکورہ صورت کې خنشی ته د رور درجه ورکړې شوې ده. او باقی پاتې مال ده ته ورکړې شوې دی. ځکه چې ښځې لپاره څلورمه برخه ده. او د مور اولاد لپاره ثلث، او باقی به د عصبه کیدو په وجه د رور وی. او د مسئلي تخریج به د ۱۲ نه کیږي. او ۵۱۱۲ کم دي د ۶۱۱۲ نه، نو دا صورت اختیار کړې شو. گنې که دي خور فرض کړې شوې وي. نو ده ته به ۶۱۱۲ ملاویدله. او دده برخه به زیاتیدله. حالانکه ده ته اقل ورکول دی. نو دا صورت اختیار کړې شوې دي. گنې ده لره د خور گنې لو په صورت کې به د مسئلي صورت داسې وی.

مړي ..... (۱۲).....

زوجه ۳	دوې (دوه) اخیافي ورونړه ۴	اُخت حقیقی خنشی ۶
-----------	------------------------------	----------------------

وجه ښکاره ده. د مسئلو د تخریج اصول مونږ په درس سراجی کې بیان کړی دی.

کتابُ الْمُفْقُودِ

وجه و تخریج > (دا) کتاب په بیان د احکامود) وړک شوی (کې) دي. (مفقود د فقود نه دي. په لغت کې د اُختادوځنی دي. ځکه چې د دي معنی د ورکیدو هم ده. لکه چې و نیلی شی،، فقدت الشئ،، یعنی زما نه یو شی وړک شو. او په معنی د طلب هم راځي. و نیلی شی،، فقدته،، یعنی ما نه لټون او کړلو.

د مفقود مال لپاره محافظ مقرر شول

(إِذَا غَابَ الرَّجُلُ فَلَمْ يَعْرِفْ لَهُ مَوْضِعَ وَلَا يَعْلَمُ أَحَدٌ هُوَ أَمَرَتْ نَصَبَ الْقَاضِي مِنْ يَحْفَظُ مَالَهُ وَيَقُومُ عَلَيْهِ

هَلِ الْفَلْهَ > ① موضع، ځانې ② يستوفي، تمام (پوره)، تمام (پوره)، اخستل

وجه و تخریج > کله چې غائب شی سړې او معلوم نه وی دده (سړی) ځانې (چه په کوم ځانې کې به وی) اوښته نه لگي چې ژوندې به وی او که مړ، نومقرر به کړی قاضی هغه ځوک چې ساتنه کوی د مال دده (مفقود) او نگرانې کوی دهغي. (مال) او حاصلوی (د خلقونه) حقونه دده (مفقود)

لهله > ځکه چې قاضی مقرر شوي دي مصلحت لټونکې دهر یو عاجز لپاره چې هغه عاجز وی دمصلحت دخپل ځان نه، یعنی چې یوکس دخپل ځان مصلحت اوفانده په خپله نشی لټولی. نو قاضی دهغه مصلحت لټونکې دي، او وړک شوې کس هم په دي صفت دي. (ځکه چې دي دخپل مال نه غائب دي. او دهغي ساتنه نشی کولی، او اوگر خیدلور دا مفقود) پشان د ماشوم او دلیونی، (ځکه چې دا دواړه هم هغه چاته محتاج دي. چه د دوی دمال ساتنه او کړې او په مقرر کولو دمحافظ دمال دده (مفقود) لپاره او په مقرر کولی) دنگران په دي (مال دمفقود باندې مصلحت دي دده (مفقود، ځکه چې چیرته دي محافظ مقرر نکړې شی. نوضائع به شی.

يَسْتَوْفِي حَقَّوَهُ

ترجمه و توضیح > اودا قول د ماتن چې وصول کری حق د دده (مفقود) نشته څه پتوالی (بلکه دا خبره ښکاره ده) چې دې (محافظ) په قبض کوی (تول) پیداوار (مال دده، لکه په کرایه باندې نې کور ورکړې وی. نو د کرایه دارو سره به میاشت په میاشت کرایه اخلی) او پور هغه چې اقرار کوی په هغې باندې پور دار د قرضدارانو دده (مفقود، یعنی په قرضدارو کې چې په چا باندې پور وی. او هغه پرې اقرار کوی. نو د هغه سره به دده پور وصولوی) ځکه چې دا (قبض کول د پیداوار د مال دده او د قرضونو دده) د قبیلې د ساتنه ځنې دی (یعنی دمفقود مال حفاظت چې څنگه کیږی. په هغې کې دا هم ده. چه دده د مال پیداوار او قرضونه وصول کری)

(وَيُنْفِقُ عَلَى زَوْجَتِهِ وَأَوْلَادِهِ الصَّغَارِ مِنْ مَالِهِ)

ترجمه و توضیح > فرمانی (ابو الحسین قدوری رحمته الله) او خرچ کوی به په ښځه دده (مفقود) او اولاد دده (مفقود) د مال دده (مفقود) نه اونه دې دا حکم (د خرچ کولی) خاص په دوی (مذکورینو) پورې بلکه که دې ټولو اقرباو د ولادت ته (یعنی چې دچا سره د ولادت په ذریعه خپلولی راغلی وی. هغه ټولونه که دې. نوبه ولادت کې پلار، نیکه داسې ورپسې پورته څه، اودغه ډول اولاد او دا اولاد اولاد داسې ورپسې څه واره داخل دی)

القاعدة > اواصل (واقاعد په دې باب کې دا ده. چه) هر هغه څوک چې مستحق وی د خرچ په مال دده (مفقود) کې په حالت د موجودگي دده (مفقود) کې (یعنی چې لا وړک شوي نه وو. اوبه هغه حالت کې د ده په مال کې دچا نفقه واجب وه) بغیر د فیصلې د قاضی نه نو خرچ کولی به شی په هغه باندې د مال دده (مفقود) نه په وخت د غائب توب د هغه کې، ځکه چې فیصله (د قاضی) په دغه صورت کې امداد دې (د دغه مستحقینو سره، لنډیز دا چې د مفقود د وجود په وخت کې په ده باندې د قاضی د فیصلې نه بغیر دچا نفقه واجب وه. دده د فقد په حالت کې به د هغه نفقه هم واجب وی)

دمفقود اود هغه د ښځې په مینځ کې موده د طریق

(وَلَا يُقَرَّرُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ)

ترجمه و توضیح > فرمانی (ابو الحسین قدوری رحمته الله) فرمانی اوجدانی به نشی راوستلې په مینځ دده (مفقود) اود ښځې دده (مفقود) کې ( )

دلالت ① دلیل قول دښې رحمته الله دې. په اړه د ښځې د مفقود کې چې **الْمَقْقُودَاتُ امْرَأَتُهُ حَتَّى يَأْتِيَهَا الْبَيِّنَاتُ** (دا (ښځه د مفقود) ښځه دهغه (مفقود) ده تردې چې راشی دې ته بیان (چه هغه وفات شوي دې. نو د مرگ خبر رسیدو نه روسته به دا آزاده وی) ( )

② او قول د حضرت علی رحمته الله په دې (ښځه د مفقود) کې چې دا (ښځه د مفقود) داسې ښځه ده چې امتحان کې اچولې شوې ده په اړه د فراق د خاوند خپل گي، نو صبر دې کوی (او خپل ځان دې محفوظ

١، **مسلك مالك** > او فرمانی امام مالک رحمته الله کله چې تیرشی څلور کلونه (اوبیا هم مفقود پیدا نشی) نو جدانی به راوولی قاضی په مینځ دده (مفقود) اودده په ښځه کې، (یعنی قاضی به ددوی نکاح فسخ کړی) او عدت به تیروي (دا ښځه) عدت د وفات (چه څلور میاشتې اولس ورځې دی، او چه دا موده تیره شی) بیا دې دا نکاح کوی چاسره چې نې خوښه وی.

(١) من حديث مغيرة بن شعبه رحمته الله أخرجه الدارقطني في سننه (٣١٢٦٣).

ساتي. اود خاوند د عقد نکاح خیال دې کوی، تردې چې ښکاره شی مرګ (د خاوند) اویا طلاق (چې خاوند ورته طلاق ورکړې دې). (۱)

نودې نه روسته دا آزاده ده. نو دا قول د حضرت علی (علیه السلام) واقع شوې دې تفسیر دهغه بیان (مجمل)

لپاره کوم چې ذکر شوې دې په (حدیث) مرفوع کې ، (چې) [نه] امراته حق یاتیاها البیان

(۲) اوبله دا چې نکاح پېژندلې شوې دې ثبوت ددې (نکاح په مینځ د خلکو کې چې دا د فلانې ښځه ده. او نکاح یو امر ثابت اویقینی دې) او غائب کیدل (د خاوند) نو واجبوی بیلتون (یعنی چې یوسړې غائب وی. نو دا ضروری نه ده. چې دده اودده د ښځې په مینځ کې دې جدانی راوستې شی. لکه د مفقود نه علاوه که یوسړې په سفر باندې تلې وی. نو دده دا غائب کیدل خو دا نه واجبوی. چې دده ښځه دې دده نه جدا کړې شی) او مرګ (د مفقود) په محل د احتمال کې دې (یعنی یوه احتمالی خبره ده. یقینی خبره نه ده. نو نه به شی زانله کولې نکاح (چې په یقین سره ثابت نه ده) په شک سره (چې مرګ د مفقود دې. ځکه چې قاعده دا ده. البقین لایزول بالشک)

د مفقود د مرګ حکم ورکولو موده

(وَإِذَا تَمَّتْ لَهُ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ سَنَةً مِنْ يَوْمِ وَلَدَ حَكْمًا يَمُوتُهُ)

ترجمه و تخریج > فرمائی، ابو الحسین قدوری (رحمته الله علیه) او کله چې برابر شی دده (مفقود) شپږ شلې کاله عمر د ورځې د زیریدل نه نو مونږ به حکم کوو په مرګ دده (چې دې مړ شوې دې)

قول صاحب الدیالیه > صاحب دده هدايه فرمایلی دی چې دا (قول) روایت حسن دي د امام ابو حنیفه (رحمته الله علیه) نه (چې کله د مفقود شپږ شلې کاله عمر برابر شی. نو هغه به مړ تصور کولې شی) اوبه ظاهر روایت کې دی چې اندازه کولې به شی (مرګ دده) په مرګ د همزولو دده (نوحه دده همزولی مړه شی. په هغوی کې څوک هم پاتې نشی. دې به هم مړ تصور کولې شی)

روایة ابی یوسف > په هغه روایت کې چې نقل شوې دي دامام ابویوسف (رحمته الله علیه) نه (دا چې اندازه کولې به شی مرګ د مفقود) په سل کاله پورې (نوحه کله دده عمر سل کاله پوره شی. دې به مړ تصور کولې شی) او اندازه کړې دې بعضې عالمانو (مرګ دده) په لس کم سلو کالو پورې (چې لس کم لس کاله عمر نې برابر شی. دې به مړ تصور کولې شی) اوقیاس سره زیاته مناسبه خبره دا ده. چې اندازه کولې نشی (مرګ دده) په هیڅ شی پورې (بلکه چې کله نې غالب گمان راشی. چې هغه به مړ شوې وی. نو هغه به مړ تصور کولې شی) اوبه ښځه باندې (آسانه خبره دا ده. چې اندازه کړې شی. مرګ دده) په لس کم سل کالو پورې

اعْتَدَّتْ أَمْرًا

ترجمه و تخریج > او کله چې حکم اوکړې شی د وفات دده (چې مفقود مړ دي) نوقاضی به د مفقود د ښځې او د هغه په مینځ کې جدانی راوولی. اود تفریق نه پس) عدت به تیروی ښځه دده (مفقود) اوبه هدايه کښی ورسره دا اضافه هم شوې ده چې عدت د وفات (چې څلور میاشتې اولس ورځې دي) د دغه وخت نه (کله چې قاضی دهغه د مړ کیدو فیصله اوکړله. چې هغه به مړ شوې وی)

په موجوده وړاندوېش د مفقود د مال تقسیم

(وَأَمَّا مَالُ بَيْنَ وَدَيْنِهِ الْمَوْجُودِينَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ)

توجه و تفریح > اوتقسیمولې په شی مال دده (مفقود) په مینځ د وارثانو دده (مفقود) کې (کوم چې) موجود وی په هغه وخت کې په کوم وخت کې چې قاضی هغه مړ اوگرځولو. نو قاضی دا مړ گرځول داسې دی، لکه چې دې مړ شو، کله چې قاضی دده د مرګ فیصله اوکړله (دسترګو وړاندې **دلیل** > ځکه چې حکمی (مرګ) قیاس کولې شی په حقیقی باندې (اوهر کله چې یوکس په حقیقت کې وفات شی. نوچه په کوم وخت کې وفات شی. په هغه وخت کې چې کوم ورثان موجود وی. هغوی به میراث اوړی. نو دغه ډول دلته به هم صرف موجود وارثان میراث اوړی. که روستو پیدا شی. هغوی حقدار نه دی)

(وَمِنْ مَاتَ مِنْهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ لَمْ يَرِثْ مِنْهُ شَيْئًا)

توجه و تفریح > اوڅوک چې مړ شو په دوی کښې وړاندې ددې (قاضی د فیصلې) نه نو هغه به میراث نه اوړی دده (مفقود) نه **دلیل** > ځکه چې حکم نه دې شوې د مرګ دهغه (مفقود، اوچه یوسرې ژوندې وی. دهغه میراث نشی تقسیمولې) نو دا داسې شوه لکه چې دده (مفقود) ژوند معلوم وی (چه هغه ژوندې دې. اودا معلومه ده چې کله د مفقود د ژوند علم وی. نو دهغه نه میراث نشی اوړلې)

مفقود دېل ځانه میراث نشی اوړي

(وَلَا يَرِثُ الْمَفْقُودُ مِنْ أَحَدٍ مَاتَ فِي حَالِ قُدْرَةٍ)

توجه و تفریح > اونه به اوړی مفقود میراث دهیڅ چا نه چې هغه مړ شی په حالت د ورکوالی دده کې، **دلیل** > ځکه چې باقي پاتې کیدل دده (مفقود) ژوندې په دغه وخت کې په استحصال الحال سره دی. (استصحاب الحال عبارت دې د باقي پریښولو د یوڅیزنه په خپل حالت باندې ځکه چې دهغه حالت په ختمیدو باندې څه دلیل موجود نه وی.) اودا (استصحاب الحال) صلاحیت نه لری چې حجت شی په استحقاق (دیوڅیز کې) (یعنی دا استصحاب الحال زموږ په نيزدا صلاحیت لری. چه دځان نه ضرر دفع کړی. خو د استحقاق صلاحیت نه لری. چه دیوڅیز مستحق جوړ شی. هم دا وجه ده. چه مفقود دخپل مال لپاره ژوندې گنرلې شی. نوچه ژوندې گنرلې شی. میراث به ترې نشی اوړي. اودبل دمال لپاره مړ گنرلې شی. نوکه بل څوک وفات شی. دې ترې میراث نشی اوړي. ځکه چې په دې کې د استحقاق صلاحیت نشته)

کتابُ الْإِبَاقِ

توجه و تفریح > (دا) کتاب دتختیدلی غلام (د احکامو په بیان کې) دې.

دعبدایق باندې دهرچ شوې مال د مطالبه حکم

(إِذَا بَلَغَ الْمَمْلُوكُ فَرْدَهُ رَجَلَ عَلَى مَوْلَاهُ مِنْ مَيِّزَةٍ كَلَاةٍ أَيْ مَرَصَاعٍ أَفْلَكَهُ عَلَيْهِ جَعَلَهُ وَهُوَ زَعْمُونَ وَرَفْعًا، وَإِنْ رَدَّهُ لِأَقْلٍ مِنْ ذَلِكَ فَجَسَا بِهِ)

توجه و تفریح > فرمانی (ابو الحسین قدوری رحمته) کله چې اوختی مملوک نور اوپس کړو هغه یوکس خپل مالک ته په مسافه د درې ورځونه یا زیات وی ددې (درې ورځو دمسافت) نه (یعنی په کوم ځانې کې چې نې عبد آبق نیولې وی. دهغه ځانې نه دې دمالک دځانې پورې د درې ورځو مسافه اومزل وی) نودده (عبدایق نیونکې) لپاره په ده (مالک دغلام) باندې خرچه دده (عبدایق) ده څلویښت روپۍ، (یعنی که د درې ورځو په مسافه یا ددې نه زیاته فاصله وه. نومالک به دې رانیونکې ته څلویښت روپۍ

ورکوی، اوکه واپس نی کړلو (دغه عبدأبق خپل مالک ته) په کم مسافه ددې مسافه د درې ورځې نه، نو (خرجه به ورکوی) په حساب دهغي (خلوینت روپو به ورکوی. مثلاً که د یوې ورځې په مسافه باندې د لری ځانې نه نی راوستې وی نوخلوینت چې په دریو ویش کړې شی. څه سربیره دیارلس روپې راځی. نوڅه سربیره دیارلس روپې خرجه به ورته ورکوی. دغه ډول که د یوې نیمې ورځې مسافه وی نوشل روپې به ورکوی) اودا (حکم د خلوینتو روپو ورکولی استحسان دې. (عالمانونه گنرلې دې. اودصحابه کرامو^(ع) پرې اتفاق دې)

دلیل د دلیل دا دې. چه صحابه کرام^(ع) متفق شوی وو په وجوب د نفس خرچې (یعنی په دې باندې خواره متفق دی. چه کوم کس تختیدلي غلام خپل مالک ته راوولی. نومالک به ورته پیسې ورکوی.) البته دومره ده چې په دوی صحابو^(ع) کې هغه څوک دی چې واجب کړې نی دی خلوینت روپې (چه مالک به آخذ ته خلوینت روپې ورکوی. لکه حضرت عمر^(ع) شو) اوبه دوی کې هغه څوک دی چې واجب کړې نی دی کسې ددې (خلوینتو) نه، (لکه حضرت علی^(ع) شو) نو مونږ واجب کړلې خلوینت روپې په مسافه د سفرکې (چه درې ورځې دی) اوکسې (روپې) مو واجب کړې په هغه (مسافت) کې چې کم وی د دې (مسافه دسفی نه، لپاره د موافقت راوستلوپه مینځ د آثارو کښې) اودجمعی راوستلوپه مینځ ددې دواړه قسمه روایاتوکی (چه روایت د خلوینت روپو دې اوروایت د خلوینتو نه دکمو روپو دې)

دغلام قیمت د خلوینتو روپونه د کموالی صورت

(وَإِنْ كَانَتْ قِيمَتُهُ أَقَلَّ مِنْ أَرْبَعِينَ قَضَى لَهُ بِقِيمَتِهِ إِلَّا زَهْمًا)

ترجمه و تفسیر فرمانی (ابو الحسنین قدوری^(ع)) اوکه چیرته وی قیمت دده (غلام) کم د خلوینتو روپو نه، نو فیصله به کولی شی دده (واپس راوستونکی) لپاره په قیمت دهغه (چه خلوینت روپې دی) مگرپه روپې (به کمه ورکوی. یعنی دیوکم خلوینتو روپو قیمت به نی مقرر کولې شی) صاحب دهدایه فرمانیلی دی چې دا (ورکول د یوکم خلوینت روپو) قول دامام محمد^(ع) دې.

دلیل د دلیل دا دې. چه مقصود مائل کول د پل کس دی په واپس کولو (دعبدأبق خپل مالک ته) دې لپاره چې ژوندې شی مال د مالک (یعنی عبدأبق دمالک په حق کې پشان د مړې دې ځکه چې لکه څنگه سړې د مړې نه فائده نشی اخستې. دغه ډول مالک دعبدأبق نه فائده نشی اخستې. نوعدم فاندې په اعتبارسره دې دمالک لپاره پشان د مړ دې. خوچه دریمگری واپس راوستلو. نو دا داسې شو. لکه چې ژوندې شی نوکمولې به شی ترې یوه روپې دې لپاره چې اوسپارلې شی ده (مالک) ته څه معمولی غوندي څیز (چه یوه روپې ده) لپاره د ثابتلود فاندې (چه مالک ته هم څه فائده اورسی. اوکه دغلام قیمت خلوینت روپې وی. اومالک واپس راوستونکی ته هم خلوینت روپې ورکړی. نویه دې کې خومالک ته هډو څه فائده ملاز نشوه. بلکه دا خوداسې شوه. چه مالک یواجنی غلام چې د خلوینتو روپو وو. هغه نی واخستلی

(۱) فن ابن مسعود^(ع) وجوب اربعین آخرجه عبدالرزاق فی معتله وکذا البهقی ل سنه الکوی (۳۳۰/۱) وعن عمر^(ع) وجوب دينار او إثني عشر درهما آخرجه ابن ابی شیهة ل مصنفه (نصب: ۷۱۴/۳)۔

قول ابی یوسف: او فرمانبلی دی امام ابو یوسف رحمہ اللہ دده (واپس راوستونکی) دپاره، څلویښت روپۍ دی (۱)

(اگرچه دغلام قیمت دڅلویښتونه کم وی)
دلیله ځکه چې اندازه کول (دخرچې) په دې څلویښتو روپو پورې ثابت شوی دی په نص سره (چه آثارو صاحبو رحمهم الله) دی) نونه به شی کمولې ددې څلویښتو روپو نه، او ددې امله (چه څلویښت روپۍ منصوص علیه دی) نه ده جائزه صلح په مینځ د واپس کونکي اومالک کي) په زیاتي سره (ددې څلویښت روپو، یعنی کله چې د غلام راوستونکي کس د درې ورځود مسافه په لری والی باندې تختیدلې غلام خپل مالک ته راوړلی او د راوستونکي اومالک په مینځ کي دڅلویښتو روپونه په زیاته باندې فیصله اوشی. مثلاً مالک ورته وائی چې زه به تا ته پنځه څلویښت روپۍ درکړم. نو دا هم جائزه ده. ځکه منصوص علیه څلویښت روپۍ دی. دهغې سره به زیادت نشی کولې، او په خلاف د صلح په مینځ د واپس راوستونکي اومالک) په کمو (د څلویښتو روپو) باندې، (یعنی چې کوم کس غلام واپس راوستي وی. هغه دمالک سره په دې راضی شی چې دڅلویښتو نه کمې روپۍ مثلاً دیرش به راوستونکي دغلام ته ورکړي. نو دا جائزه) ځکه چې دا خودهغې څلویښت روپو) نه کمې دی. (او په دې کي څه قباحته نشته)

د واپس راوستونکي دلاس نه دغلام تختیدلو حکم

(وَإِنْ أَبَى مِنَ الَّذِي رَدَّ فَلَأَشَى عَلَيْهِ وَلَا جَلَّ لَهُ)

ترجمه و توضیح فرمانی ابو الحسین قدوری رحمہ اللہ اوکه اوتختیدلو (غلام) دهغه چانه چې واپس نه راوستي وو دي (غلام) نو نشته څه خیز په ده (واپس راوستونکي) باندې، اونه دهغه دپاره مزدوری شته. **دلیله** ځکه چې دا (عبدآبق) امانت دې په لاس د ده (واپس راوستونکي) کي، (اولکه چې د مودع نه امانت وړک شی. یا اوتختی. په هغه باندې ضمان نه وی) خو دا حکم (چه د واپس راوستونکي نه غلام اوتختی. نو په ده باندې ضمان اوتاوان نشته) په هغه صورت کي دې چې دې گواهان قائم کړي (یعنی کله چې تختیدلې غلام اونیسې. نو دا چغه اووهی. چه دا غلام د چانه رانتختیدلې دې. که دچا وی چې حواله نه کړم ورته. اودده دا اعلان دوو کسانو اوریدلې وی. او هغوی گواهی ورکړي. چه او ده زمونږ په مخ کي دا اعلان کړې وو) اویقیناً مونږ ذکر کړې ددې (گواهانو قانمولی) په (کتاب) لقطه کي، (اوکه د ده په اعلان کولوباندې گواهان نه وی. نو ددې نه خودا معلومه شوه. چه دې کس دا غلام دخپل خان لپاره رانیولې دې. نو دې غاصب شو. اوکله چې دغاصب په لاس کي مال مغصوبه هلاک شی. په هغه باندې ضمان وی. نو په ده به هم ضمان وی)

(وَيَنْبَغِي إِذَا اخَذَهُ أَنْ يُشَدَّ أَنْهُ يَأْخُذُ بِرَدِّهِ عَلَى صَاحِبِهِ)

ترجمه و توضیح فرمانی ابو الحسین قدوری رحمہ اللہ اومناسب دی چې کله اونیسې دي (عبدآبق) چې گواهان جوړ کړي په دې باندې دي (نیونکي) رانیسی دې لپاره دواپس کولو دده (عبدآبق) خپل مولی ته. دا دابو الحسین قدوری رحمہ اللہ کلام دې.

دلیله ځکه چې دگواهانو قانمول پریښول نښانه ده چې ده (نیونکي) رانیولې دې دي (عبدآبق) دخپل خان دپاره، (ځکه که چیرته مالک ته د واپس کولوپه نیت نه رانیول. نوپکارده چې اعلان نه کړي وې)

(۱) القول الرابع هو هذا قول أبي يوسف رحمہ اللہ كذا في فتح القدير (٤٤٦٥) و رد المختار (٤٠٦٣)

والرد المختار (٤٠٦٣) و رد المختار (٤٠٧٣) نقلا عن القول الرابع (٥٠٩١) -

الاستفاهه مگردا چې کله گواهان قائم کړي په دې چې ده (مشتري) اخستي دي دا (عبدابق) لپاره واپس کولو نو په دې صورت کې (کيسری دده (مشتري) لپاره خرچه (يعنی داخستلو دقيمت نه سوا چې د ده عبدابق په واپس کولو باندې کومه خرچه شوې وي. مولی به ورته هغه ورکوي) اودې (مشتري) احسان کونکې دې په ورکولو د پيسو (هغه چاته چې غلام نې ترې اخستې وي)

د عبد آبق د خرچه ذمه وار

(فَإِنْ كَانَ الْآبِقُ رَهْنًا فَاجْعَلْ عَلَى الْمُرْتَهِنِ)

ترجمه و تفسیر: اوکه چیرته وی تختیدلې غلام گانه ده (مرتھن سره، اود مرتھن نه اوتختیدلو. او یوکس مرتھن ته واپس راوستلو نو په دې صورت کېنې) خرچه په مرتھن ده. دلیل: ځکه چه ده (واپس راوستونکې) ژوندې کړلو مالیت دده (مرتھن) په رد کولو (دغلام) سره، (یعنی مرتھن دخپل قرض په بدله کېنې د مقروض نه داغلام گانه کړې وو. نوچه مرتھن ته دغه غلام واپس کړې شو. نو گویا چه دهغه حق ژوندې شو. ځکه چه مرتھن ته خو به خپل حق هله ملا وپیري. چه کله دې راهن ته دهغه رهن واپس کړی) اودا (مالیت ددعبد) حق د ده (مرتھن) دې ځکه چه حاصلول د حق دده (مرتھن) د ده (غلام) نه دي. (چه مرتھن سره غلام موجود وی. نو هله به ورته راهن خپل قرض ورکوي) اوخرچه (کومه چه په عبد آبق باندې راغلی وی) په مقابل د ژوندی کولو د مالیت ده. (یعنی دغلام خرچه به په هغه چا باندې راځي. چه دهغه مالیت ژوندې شوې وی. او هغه مرتھن دې ښوی به (خرچه) په ده (مرتھن) باندې.

کتاب احياء الموات

ترجمه (دا) کتاب د احياء موات (یعنی د شاري زمکې ابادولو د احکامو په بيان کي) دي. تفسیر: ① موات په اصل کي هغه حيوان ته ونيلې شی. چه هغه مړ شوې وي. بيا هغه زمکې ته چې د هغې هيڅ څوک مالک نه وي. او هغه نا قابل انتفاع وي. د څاروی مرگ سره تشبيه ورکولو سره موات (مړه يعنی شاره زمکه) نوم ايځودلې شوې دي. او د احياء نه مراد په اعتبار د عرف تصرف او انتفاع ده. مثلاً زمکه باندې نې عمارت جوړ کړو. يا نې په دې کي کرونده اوکړله، يا نې ونې اولگولي. المناسبة بما قبله: لکه څنگه چې تختیدلې غلام د واپس راتلو نه وړاندې د مړی پشان وی دغه شان زمکه چې د کرکړوندي قابله نه وی نو دا د مړی پشان ده. د دې وجې د دواړو کتابونو په مينځ کېنې يو مناسبت شو.

د ارض موات مصداق

المَوَاتُ مَا لَا يَنْتَفَعُ بِهِ مِنْ الْأَرْضِ موات هغه زمکه ده. چه هغې نه انتفاع اونکړې شی لَا يُقْطَعُ الْمَاءُ عَنْهُ د هغې نه د اوبو د منقطع کيدو په وجه، أَوْ لِقَابَةِ الْمَاءِ عَلَيْهِ هغې باندې د اوبو د غلبي په وجه أَوْ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ مِثْلَ مَنَعِ الزَّرَاعَةِ يا کومه چې ددې مشابه وي. د هغه څيزونو څنې کوم چې کرونده منع کوي

هل اللغة ① الأراضى: جمع د ارض، زمکه ② الانتفاع: فائده اخستل

تفسیر: دا د موات شرعی تعريف دي. چه موات هغه زمکې ته ونيلې شی. چه په څه وجه هغه قابل د انتفاع نه وي پاتې شوي. يا خو ددې د مالکيجن کيدو په وجه، يا د شکې د ډيروالی په وجه، يا د خالص بدلیدو په وجه، يا د اوبو منقطع کيدو په وجه، يا د اوبو د ډير والی په وجه،

د ارضی موات مصداق

فَسَاكَنَ مِنْهَا غَائِبًا لِأَمَالِكٍ لَهُمْ كَوْمَهُ زَمَكُهُ چې عادی وی. (پخوانی شاره او بې آباده) چې د هغې هیڅ څوک مالک نه وی اَوْ سَاكَنَ مَمْلُوكًا فِی الْاِسْلَامِ هغه په اسلام کې قبضه کړې شوې وی لَا یَعْرِفُ لَهُ مَالًا یَعْنِیهِ چې د هغې څوک معین مالک معلوم نه وی وَهُوَ یَعْنِیهِ الْقَرْبَةُ او هغه د کلی نه دومره لرې وی یَحْتِیجُ اِذَا وَكَّفَ الْاِنْسَانُ مِنْ اَقْصَى السَّامِیَةِ فَمَّا سَمِعَ چې کله څوک د آبادی په آخر کې اودرېږي او آواز اوکړی لَا یَسْمَعُ الصَّوْتُ فِیهِ فَمَوَاتٌ نو هغې کې آواز واوښت ریدې شی. نو هغه موات (مړه او شاره) ده.

هَلِ اللُّغَةُ ① الْقَوْلُ: کَلِمَ ② صَاح: آواز اوکړی ③ الصَّوْتُ: آواز

توضیح: موات هغه زمکې ته وانی چې د پخوا زمانې داسې وړانه، شاره، او د کروندې نا قابله پرته وی. او د هغې هیڅ څوک مالک نه وی. یا دارالاسلام د هغې مالک وی. خو څوک سرې د هغې مالک نه وی. او د آبادی نه دومره لرې وی. که څوک سرې د آبادی آخری برخه (حصه) کې اودرېږي. او آواز اوکړي نو دغه زمکې پورې آواز نه رسیږي. که دا شرطونه موجود نه وي. نو هغې ته به موات نه وانی. او د هغې آبادول به صحیح نه وي. او که دا آبادی ته نژدې (نیزدې) وي. نو دا د شهر فناء (خریم او احاطه) ده. چه د کلی خلق ددې نه فائده اخلي. نو ددې آبادول به صحیح نه وي.

وجه النسبة الي عاد: عاد اړخ (طرف) ته منسوب دې چې په دې سره د پخوانی کیدو کنایه کولې شی. ځکه چې عاد پخوا زمانه کې وو. نو عاد هغې ته ونیولی شوی دی چې پخوانی وړانه وی. او ددې هیڅ څوک مالک معلوم نه وي.

القاعدة: قاعده دا ده. چه مطلق کامل اړخ (طرف) ته منسوب (او مائل) وی. او مطلق موات هغه زمکه ده. کومه چې د هیڅ مسلمان او ذمی مملوک نه وي. نو که یوه زمکه د یو مسلمان یا د یو ذمی وی. او هغه وړانه وی. نو هغې ته به مرزګي (مرداره) (شاره) نشي وئیلې. ځکه چې کومه زمکه د مسلمان یا ذمی مملوک ده. د هغې د خرابوالی باوجود به د هغې نه د مسلمان ملکیت نه زائل کیږي. نو په حدیث کې چې کوم لفظ د میتة استعمال شوې دې. د هغې سره به (نه به) کامل مراد وی. او د کامل کیدو لپاره ضروری ده. چه هغه د چا مملوک نه وي. په دې وجه امام محمد رحمته الله علیه دا شرط اولکولو. کوم چې ذکر شو.

د شاره زمکې آبادولو مالک جوړیدو لپاره د امام د اجازت مسئله

مَنْ أَحْيَا يَأْتِيهِ الْإِمَامُ چا چې آباده کړله وړانه زمکه، د امام په اجازت سره مَلِكُهُ، نو هغه به ددې مالک وي وَإِنْ أَحْيَا يَغْتَرِاضُ اَوْ كَهْ دَا نَبِي د امام د اجازت نه بغیر آباده کړې وی لَمْ يَمْلِكْهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَجَعَهُ اللَّهُ (نو ددې مالک به نه وي. د امام ابوحنيفه رحمته الله علیه په نیز

هَلِ اللُّغَةُ ① بَقِيَتْ: وړاندې والې کړې وی ② العطب: خاشی، خشاک، ③ الصيد: ښکار

توضیح: د امام صاحب رحمته الله علیه په نیز که احیاء موات (شاره زمکه آبادول) د امام په اجازت سره شوې وي. نو آبادونکې به ددې مالک وي. ګڼی سره به (نه به) وي.

١ القول الرابع هو هذا قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في العناية (٤٩٩) ورداختار (٣٠٧٨٥) وملحق الأجر (٢٢٩٨٤)

والخاتمة (٢٥٣٨٤) والدر المنقذ (٢٢٩٨٤) نقلًا عن القول الرابع (٣٠٩١٢) -

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ① د نبی کریم ﷺ ارشاد دي «الَّذِينَ يَلْمِزُوا أَلَمَّا طَأَتْ نَفْسُ إِيمَانِهِ» (۱) سری ته هغه شی (خیز، ملاویدې شی. په کوم سره چې دده امام راضی شی. نو ددې ته د امام اجازت شرط کیدل معلومېږي.

② دویم دلیل دا چې دا زمکه هم د مال غنیمت څښه ده. او په مال غنیمت کې چاته هم دا حق نه وي. چه دا پخپله واخلی. بلکه د امام د طرفه په تقسیمولو باندې موقوف ده. او ددې مال غنیمت کیدل ښکاره دی. ځکه چې مسلمانانو ته دا زمکه حاصل شوې ده. په داسې حال کې چې دوی په اسونو سواره شوي وو. او چور (جمله) نه کړې وه.

وَأَلَّا يَمْلِكَنَّ صَاحِبِينَ فَرَمَانِي جَه هغه به ددې مالک وي.

صاحبین صاحبین فَرَمَانِي. چه په هر صورت کې به هغه ددې مالک وي.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ① دلیل د نبی کریم ﷺ قول دي «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ» (۲) دا حدیث مطلق دي. چې په دې کې د امام د اجازت قید نشته.

② دویم عقلی دلیل دي. چه په مباح مال باندې څوک د وړاندې قابض شی. نو هغه هم د هغه وی. لکه ښکار او خشاک. نو دلته کې به هم دغه ډول (دغه شان) وي. **فَاللَّهُ** د امام صاحب ﷺ قول مختار دي. او که آبادونکې ذمی وی. نو بالاتفاق د امام اجازت شرط دي. [سکب الانهر ص ۴۹۰ ج ۲]

وَمِلْكُ الذِّمِّيِّ بِالْأَحْيَاءِ او د زمکې آبادولو سره به ذمی ددې مالک کیږي **كَمَا يَمْلِكُ الْمَلِكُ** لکه څنگه چې مسلمان ددې مالک کیږي

هَلْ الْفَلَقُ ① استیلاء: د کافرانو په مالونو باندې غلبه حاصلول ② **سَلَوُ**: ټول

تصرف: لکه څنگه چې مسلمان د آبادي زمکې د آبادولو په وجه ددې مالک کیږي. دغه ډول (دغه شان) ذمی هم مالک کیږي.

فَالِلهُ ځکه چې آبادول د ملک سبب دي. نو لکه څنگه چې دوی دواړه د ملک په نورو اسبابو کې برابر دی. دلته به هم برابر وي. تردې چې لکه څنگه مونږ (مونږ) د کافرانو په مالونو د غلبې په وجه ددې مالک کیږو. نو کافران به هم د مسلمانانو په مالونو باندې د غالب کیدو په وجه ددې مالونو مالک کیږي. چه ددې تفصیل وړاندې تیر شوي دي.

مالک جوړېدو لپاره د نشانانو لگولو مهم

وَمَنْ حَبَّرَ أَرْضًا جَا جِي (د آبادولو لپاره علامت) په زمکه کې د کانرو حد او لگولو

تخصيص: که یوکس د نشانانو او علامتونو لگولو نه روسته دریو کالو پورې زمکه هم هغه شان شاره پریځودله. نو امام دي دا زمکه بل چا ته حواله کړي.

فَالِلهُ چه د زمکې د آبادولو ذریعه اوشي. او مسلمانانو ته د دې نه عشر یا خراج د زمکې د حیثیت مطابق ملاوړي. چه مسلمانانو ته نفع اورسیږي. او د کانرو په نشانانو او علامتونو لگولو په وجه به ددې نه مالک کیږي. ځکه چې مالک کیږي. په احیاء (ژوندی کولو) سره. او احیاء آبادولو سره کیږي. په

① قال الزهلي رحمه الله رواه الطبراني وفيه ضعف من حديث معاذ بن جبل وقد تقدم في كتاب السنن (نصب ۶۰۴/۴).

② من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاري في الحرب والمراعاة باب ۱۵ ورواه احمد في المسند (۱۲۰/۶).

کانونو لگولو سره نه کپړې بېلگه دا خو يو علامت دي. چه خلقو ته خبردارې اوشی. چه دا موات دي. او بل خوک ددې احیاء (آبادي) اونکړی. نو دا زمکه چې څنگه وه. هم هغه شان دده مملوک پاتې شوه؟ يعنی داسې نه ده. لکه څنگه چې بعضو ونیلې دي. چه ملک وو. خو دا موقت وو. بېلگه ملکیت خو اوسه پورې شوې هم نه دي. ځکه چې د ملک سبب نه دي موجود شوي. او هغه احیاء ده.

وَلَمْ يَمُتْهَا ثَلَاثَ سِنِينَ او دا نې آباده نکړه. تر دريو کالو پورې أَخَذَهَا الْإِمَامُ مَوَدَّةً إِلَى غَيْرِهِنو امام به دا اخلي. او دا به ده نه علاوه ته ورکوي

تصريح < **الانتظار الي ثلاث سنين** > چا چې د احیاء (د زمکې آبادولی) لپاره نشان لگولې دي. د هغه به دريو کالو پورې انتظار کولې شی. ددې نه روسته به نه کپړی.

دليله < ځکه ① > چې قاضی ابویوسف رحمته الله عليه کتاب الخراج کې د سعيد بن المسيب رضي الله عنه د عمر فاروق رضي الله عنه دا فرمان نقل کړې دي. چه د کانونو نښې لگونکې لپاره د دريو کالو نه روسته هيڅ حق نشته. (۱)

آبادي ته د نيزدې زمکې د احیاء حکم

وَلَا يَجُوزُ أَحْيَاءُ مَا قَرَّبَ مِنَ الْعَالَمِ او کومه زمکه چې آبادي ته نژدې (نيزدې) وي. د هغې احیاء جائز نه ده وَيُتْرَكُ مَرْعَى لِأَهْلِ الْقَرْيَةِ وَمَطَرًا بِحَصَابِهِمْ او پريخودلې به شی. دا د کلی د خلقو چراگاه (ورش) دپاره، او ددوی د کټ شوو فصلونو اچولو د ځانې (درمن) لپاره

هل اللغة < ① **مرعي** > د څرخانې، چراگاه ② **مطر** > درمن، ③ **حصان** > کټ شوې فصلونه

تصريح < کومه زمکه چې آبادي ته نژدې (نيزدې) وي. هغه به موات نه وي. په دې وجه به ددې احیاء جائز نه وي. بېلگه دا زمکه به د کلی د خلقو لپاره چراگاه (ورش) او د درمن (د کټ شوی فصل راجمع کولی) لپاره پريښودې (پريخودې) شی.

دليله < ځکه چې دې زمکې ته د کلی د خلقو حاجت دي. که حقيقي حاجت وي. لکه څنگه چې امام محمد رحمته الله عليه فرمانيلی دی. يا دليل حاجت وي. لکه څنگه چې امام ابویوسف رحمته الله عليه فرمانيلی دی. او دا واره (قول) مخکې تیر شونو لکه څنگه چې لاره او ويا له (نهر) موات نه دي. او ددې احیاء جائز نه ده. هم دغه حال به دهغه زمکې وي. کومه چې آبادي ته نژدې (نيزدې) وي.

د کوهې کنستلو، چينې وغيره او ددې د احاطې بيان

وَمَنْ حَفَرَتْ أَرْضًا بَرَةً او چا چې په څنگل کې څاه (کوهې) اوکنستلو فَلَهُ حَرَمٌ هغه لپاره ددې حريم (احاطې) دي

هل اللغة < حريم د کوهې حريم (احاطه) ددې سره نژدې (نيزدې) هغه ځانې دي. کوم چې د کوهې حقوقو او منافعو سره تعلق ساتي. او دې ته حريم ځکه وائي. چه په بل کس باندې دا حرام دی. چه په دې کې څاه (کوهې) اوکنی. يا بل څه تصرف اوکړی.

تصريح < احیاء (آبادول) د ملک د اسبابو څنې ده. او په کوهې کنستلو سره هم احیاء کپړی. کماهو ظاهر، بيا د امام صاحب رحمته الله عليه په نيز دي کې د امام اجازت د تيرشوی (مسنلو) پشان شرط دي. د صاحبينو

چې په نيز شرط نه دي، «کامره، نو کله چې يوکس په مړه (شاره) زمکه کې (په اختلاف د دواړو اقوال) څاه (کوڅې) اوکنستلو، نو هغه لپاره به ددې حريم (احاطه) ملاويږي. چه دهغې په وجه به بل کس ته دا حق نه وي. چه دده په حريم کې څاه (کوڅې) اوکنی. يا بل څه تصرف اوکړي.

د فصل اوږه کولو والا کوڅې لپاره د احاطې اندازه

وَإِنْ كَانَتْ يَلْعَطُنُ كَه څاه (کوڅې)، (خارو ته) د اوږو څښلو (څکلو) لپاره وی فَحَرِّمُهَا أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا

هل اللغة < عطن: د کوڅې گیر چاپیره د اوبسانو د کیناستلو ځانې، او د بیر عطن نه مراد هغه کوڅې چې ددې مقصد صرف خارو ته اوږه ورکول وی. فصلونو ته اوږه ورکول ددې مقصد نه وی. «ناضح»، په حقیقت کې هغه کوڅې ته وانی. کوم چې په عطن (د کوڅې شاو خوا (گیرچاپیره) احاطه) کې چرکاؤ کوی. بیا په هر اوبښ کې ددې استعمال اوشو. اگرچه هغه پخپل ځان باندې اوبه نه بار کوی. او په اوبښه (چه د ارب نه پرې اوبه راویستې شی) او ارب کې به چونکه اوبښ یا غوښې تړلې شو. او کار به ترې نه اخستلې شو. (لږه موده وړاندې ددې رواج وو. نن سهار صبا) زمونږ په علاقه کې ددې رواج ختم شو. او د بجلی تیوب ویل ددې په ځانې اولگولی شو په دې وجه داسې کوڅې ته بیرناضح اووینلی شو. د بیرناضح نه مراد هغه څاه (کوڅې) دې. د کوم نه چې پټی اوبه کولې شی.

توضیح وړاندې دا خبره معلومه شوې وه. چه کوڅې لپاره به حريم وی. اوس سوال پیدا شو. چه حريم به څومره وي؟ نو وې فرمائیل. که څاه (کوڅې) ددې لپاره وی. چه ددې نه په لاس سره اوبه راوینکلی شی. او خارو باندې څکولې شی. او ددې نه گیر چاپیره به خاروی آرام کوی. نو د داسې کوڅې حريم څلویښت ذراع (شرعی گزه) دې. یعنی د هر طرفه څلویښت څلویښت ذراع،

دلیلہ د نبی کریم ﷺ د فرمان دې مَنْ حَرَّيْنَا قُلَّةً مِمَّا حَوْلَهَا أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا عَطْنًا لِمَا يَشِيبُهُ (چا چې څاه (کوڅې) اوکنستلو نو هغه لپاره ددې شاو خوا (گیرچاپیره) څلویښت ذراع ده. د خپلو خارو کینولو لپاره

وَإِنْ كَانَتْ عَيْنًا أَوْ كَه چينه وی فَحَرِّمُهَا خَمْسٌ مِائَتَيْنِ ذِرَاعَيْنِ د هغې حريم پنځه سوه لاسه دې توضیح اوکده دا کوڅې چينه دار وو نو په اتفاق سره د اصح قول مطابق د دې حريم هر طرف ته پنځه سوه گزه دي.

دلیلہ ځکه چې د دې اوبه خوړیږي. نو څه کمې په کښې نه راځي.

فَسِنْ أَرَادَ أَنْ يَحْفَرَهَا بِرَأْفِي حَرِّمُهَا نَوَ كَم كَس چې کوڅې کنوی دده په حريم کښې مُيَمَّعَةً نو ددې نه به منع کولې شی

توضیح د يو کس دپاره جائز نه دی چې د بل په حريم کښې کوڅې اوکنوی دلیلہ د دليل دا دې چې ممکن ده چې د حريم دننه د کوڅې په کنستلو سره د دویم کوڅې گندگی په بل کوڅې کښې لاره شی. يا د بل کوڅې اوبه دې کوڅې ته راشی. دکومې په وجه چې اولنی ته نقصان دي.

د درباب د اوبو لاره بدلولو سره دده زمکه د آبادي حکم

وَمَا تَرَكَ الْفَرَاتُ أَوْلَىٰ جَلَّةً أَوْ كَوْمَ خَانِي جَبِ فَرَاتٍ يَا دَجْلَهَ پَرِيخودو وَعَدَلَّ عَنْهُ الْمَاءُ أَوْ هَغِي نَه اوبه واوړيدي فان كان يَبُوءُ عَوْدَهُ إِلَيْهِ أَوْ دَلَّتْهُ اوبه واپس راتگ (راتلل) ممکن دی لَمْ يَزِجْ اَحْيَاءُ ددي احياء جائز نه ده

توضیح: د درباب کله کله خپل ځانې پرېږدي. لکه چې گنگا، جمنا کي اکثر هم داسې کېږي. نو د فرات او دجله تخصیص نه دي. بلکه چې هریو درباب وی. نو په دې کي دریانې نیل، گنگا، جمنا وغیره واړه (تول) داخل دي. نو اوس به کتلې شی. چه دې ځانې کي بیا دوباره د اوبو د چپو راتلو امکان نشته او که نشته؟ په رومي صورت کي ددې احياء جائز نه ده. ځکه چې دا موات (شاره) نه ده. دا اوس هم د ویا له (نهر) په حکم کي ده. چه ددې احياء (آبادول) جائز نه ده.

او که دوباره د اوبو د چپو راتلو امکان نه وي. نو اوس دوې (دوه) صورتونه دي. ① یا به د یوې آبادي حريم وی. ② یا به د آباد ځانې حريم نه وي. په رومي صورت کي ددې احياء جائز نه ده. ځکه چې دا موات نه ده. او په دویم صورت کي ددې احياء جائز ده. ځکه چې اوس دا موات ده. چه ددې هيڅ څوک مالک نشته. ځکه چې د اوبو قبضه د ټولو قبضه ختمه وي. او دې وخت دا د امام په قبضه کي ده. نو دده په اجازت سره (د امام صاحب په نین او په دواړو صورتونو کي (د صاحبینو په نین) ددې احياء جائز وي.

د بل په زمکه کي د نهر د احاطې بیان

وَمَنْ كَانَ لَهُ نَهْرٌ فِي أَرْضٍ غَيْرِهِ أَوْ د كَوْمِ كَسٍ جَبِ د بل په زمکه کي ویا له (نهر) وی فَلَيْسَ لَهُ حَرِيمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ بَيْتُهُ عَلَىٰ ذَلِكَ، نو دده لپاره د امام ابوحنيفه په نهر کي حريم نشته. مگر دا چې هغه په دې باندې گواهان قائم کړي

توضیح: د یوکس ویا له (نهر) دي. چه ددې دواړو طرفونو کي د بل کس زمکه ده. نو د ویا له (نهر) لپاره به حريم وی. او که نه؟ امام صاحب په نهر فرماني. چه حريم به نه وي. د اختلاف په وخت به پوله هم د زمکې د مالک ملکیت وي. البته که د ویا له (نهر) والا گواهان قائم کړل. چه پوله زما ده. او زه دې مالک یم. نو دده گواهان به معتبر وي.

دلیل: دا د امام صاحب په دلیل دي. لکه څنگه چې زمونږ د ذکر شوي تفصیلاتو مطابق معلومه شوي ده. چه د حريم ثبوت خلاف قیاس دي. خو که دا اوونیلې شی. چه په کوهي کي د حريم ثبوت په نص سره ثابت دي. نو، «إِلْحَاقُ النَّهْرِ بِالْبُيُوتِ» مشکل دي. او په کوهي کي د حريم ضرورت (زیات دي). او په ویا له (نهر) کي کم دي. ځکه چې د ویا له (نهر) نه بغیر د حريم نه نفع اخستل ممکن ده. خو په کوهي کي د حريم نه بغیر نفع اخستل ممکن نه ده. ځکه چې نهر کي خو اوبه چلول دي. او د کوهي نه راویستل دي. او د راویستلو لپاره څه ځانې پکار دي. که انسان نې راوېاسي. هغه لپاره هم، او که اوبې یا غوښي نې راوېاسي. بیا هم، ځانې په دواړو صورتونو کي ضروري دي. نو ددې نه هم معلومه شوه. چه ویا له (نهر) د کوهي سره لاحق کول متعذر او مشکل دي.

وَعِنْدَهُمَا: لَهُ مَسْنَأُ النَّهْرِ يَمُشِي عَلَيْهَا وَيُلْقِي عَلَيْهَا طِينَهُ أَوْ صَاحِبِينَ يَخْطُّوْنَ فَرْمَانِي. چه دده لپاره به د ویا له (نهر) پوله وي. چه ددې سربیره (دپاسه) هغه گرځي. او په دې باندې د ویا له (نهر) خټه اچوي.

هل اللغة: ① مسنة النهر: د ویا له (نهر) پوله ② طين: خټه]

اخستل، اجرت باندې اخستل، مضاربت کول، د پور (قرض) يا امانت، يا د غصب اقرار کول، غرض دا چې واره ټول، تصرفات جائز دي.

دليله > ځکه چې د آقا په قول (اَدْنَتْ لَكَ الْتِجَارَةَ...) کي لفظ د تجارت اسم جنس محلي باللام دي. نو دا عام شو نو د تجارت ټولو انواعو او د تجارت لوازمو ته به گډ (شامل) وي.

(وَلَهُ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ دُونِ الْبَازَارِ مَا يَشَاءُ مِنْ تِجَارَةٍ بِلَا مَلِكٍ وَلَا نَهْيٍ) او دې رهن هم اخستلي او ورکولي شي.

توضیح > د ترجمې نه مطلب ښکاره دي.
دليله > ځکه چې دا دواړه د تجارت د توابع څنې دي. ځکه چې دا ادا کول او وصولول دي.

د خاص خبر په اجازت سره د باقي اقسامو د اذن حکم

(وَإِنْ أذنَ لَهُ فِي تَوَجُّعِ مَهْدُونٍ غَيْرِهِ كَهَ اجازت نې ورکړو ده ته د تجارت د يو خاص نوع، ددې نه د علاوه نې ورنکړو. فَهُوَ مَأْذُونٌ فِي تَجْمِيعِهَا) نو هغه به په ټولو اقسامو کي ماذون وي.

توضیح > که آقا عبد ماذون ته د تجارت د يو خاص نوع اجازت ورکړو. بيا به هم ده ته زمونږ د آتمه ثلاثه بَيِّنَات په نيز د تجارت د ټولو انواعو اجازت وي. (١)
دليله > دليل دا دي. چه اذن حجر لري کول او حق ساقطول دي. چه ددې تحقيق په پيل (شروع) کي تير شوې دي. او کله چې آقا خپل حق ساقط کړو. او حجر نې لري کړو. نو د غلام مالکيت ښکاره شو. نو يو خاص نوع تجارت سره په اختصاص نه وي.

(فَإِذَا أذنَ لَهُ فِي شَيْءٍ بَعِيْنِهِ) او که د يو معين شي (څيز) اخستلو اجازت ورکړي. فَلَيْسَ بِمَأْذُونٍ) انو هغه به ماذون نه وي.

توضیح > معنی دا ده. چه ده ته د لباس (اغوستلو) لپاره د کپړې اخستلو، يا د خپل اهل و عيال لپاره د غلي اخستلو حکم ورکړو.

دليله > او ددې وجه دا ده. که دې په دې سره هم ماذون شي. نو د خدمت اخستلو دروازه به بنده شي.

(وَإِقْرَارُ الْمَأْذُونِ بِالْمَذْنُونِ وَالْمُغْصُوبِ جَائِزٌ) او د ماذون د قرضونو او د غصبونو اقرار کول جائز دي.

توضیح > که عبد ماذون د قرضونو او د غصب اقرار اوکړي. نو دده اقرار جائز دي. که قرضه نقده وي. يا د څه شي (څيز) قيمت وي. او آقا دده تصديق اوکړي. يا تکذيب اوکړي. (٢)

دليله > ځکه چې اقرار د تجارت د توابع او لوازمو څنې دي. که اقرار صحيح نه وي. نو خلق به دده سره اخستل خرڅول او د معامله کولو نه پرهيز کوي.

(١) **مسلك الشافعي** :- د امام زفر او امام شافعي رحمهما په نيز به صرف په دې خاص نوع کي ماذون وي. د کوم نې چې اجازت ورکړي دي. علامه مرغيناني رحمهما فرمايلي دي. هم دا اختلاف په دې صورت کي دي. کله چې آقا دې د يو خاص ډول (قسم) د تجارت نه منع کړي وي. زمونږ (مونږ) په نيز به دې ممنوع نه وي. او د امام شافعي رحمهما په نيز به ممنوع وي.

(٢) **مسلك الاثني** :- (د آتمه ثلاثه بَيِّنَات په نيز د معاملې د قرضونو اقرار جائز دي. اود غصب او هلاکولو (کولو) اقرار په دې صورت کي جائز دي. کله چې آقا ددې تصديق اوکړي) دغه ډول (دغه شان) د ودائع او امانتونو اقرار هم جائز دي.

کوم امور چي د ماذون لپاره نا جائز دي

(وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَتَوَجَّهَ) او ماذون ته د نکاح کولو اختيار نشته.

توضیح: عبد ماذون ته دا اختيار نشته. چه هغه خپله نکاح اوکړي. دليله: ځکه چي دا څه تجارت نه دي. او د طرفينو او ائمه ثلاثه ښځه په نیز د عبد ماذون په مال تجارت کي چي کوم غلام يا وينځه وي. د هغوی نکاح هم نشي کولې. مسلک امام ابو يوسف ښځه: د امام ابو يوسف ښځه په نیز د وينځي د واده اختيار شته. ځکه چي د وينځي په منافعو سره مال يعني مهر حاصلېږي. او اجازت نه مقصود مال حاصلول دي. نو داسې شوه. لکه وينځه په مزدورۍ باندې ورکول، چي دا جائز دي. دلایله: د طرفينو ښځه دليل دا دي. چه د اجازت مقصد مال حاصلول دي. دا منو. خو دا مطلقاً نه دي. چه هغه د مکاتب پشان څنگه غواړي. مال حاصل کړي. بلکه مال حاصلول په داسې طريقه پکار دي. چه هغه د باب تجارت څخې وي. او د وينځي نکاح کول هيڅ تجارت نه دي. په دي وجه ده ته د غلام د واده اختيار نه وي.

(وَلَا أَنْ يُزَوِّجَ مَمْلُوكَهُ) او د خپلو مملوکو (وينځو او غلامانو) نکاح هم نشي کولې.

توضیح: عبد ماذون ته دا اختيار نشته. چه هغه خپله نکاح اوکړي. دليله: ځکه چي دا څه تجارت نه دي. او د طرفينو او ائمه ثلاثه ښځه په نیز د عبد ماذون په مال تجارت کي چي کوم غلام يا وينځه وي. د هغوی نکاح هم نشي کولې.

ماذون غلام لپاره د غلام مکاتب کولو حکم

(وَلَا يُكَايِبُ) او سره به (نه به) مکاتب کوي.

توضیح: عبد ماذون ته دا اختيار نشته. چه هغه خپل غلام مکاتب کړي. دليله: ځکه چي دا هيڅ تجارت نه دي.

(وَلَا يُعَيِّنُ عَلَى مَالٍ) او سره به (نه به) آزادوي په مال باندې،

دليله: ځکه چي هرکله دي د کتابت مالک نه دي. نو د آزادولو په دي طريقه اولي مالک نه وي.

(وَلَا يَهَبُ بِعَوْضٍ وَلَا بِقِيَمَتِهِ عَوْضًا،

توضیح: د ترجمي نه مطلب واضح ده دليله: ځکه چي دا واره (قول صريح احسانات دي. ابتداء، او انتهاء، يا صرف ابتداء، نو دا به د تجارت په اجازت کي داخل نه وي.

(إِلَّا أَنْ يَهْدِيَ الْيَتِيمَ مِنَ الطَّعَامِ) خو دا چي معمولي شان خوراک هديه کړي. اَوْ يُصَيِّفَ مَنْ يُطْعِمُهُ) يا د هغه کس ملمستيا اوکړي. چا چي په ده باندې خوراک کړي دي.

توضیح: د، ولا يهب، نه استثنا ده. او د، من الطعام، قيد دي اړخ (طرف) ته اشاره کوي. چه د غير ماکولات هديه به بالکل جائز نه وي. ( )

(مسلك الائمة: -د امام مالک او امام شافعي ښځه په نیز دلته د آقا د اجازت نه بغير دي اختيار هم نشته. او هم دغه ډول (دغه شان) ددوي په نیز د معمولي ملمستيا حکم دي.

دلیل دا دې چې نبی کریم به د غلام دعوت قبلولو.

⑦ ځکه چې دا د تجارت د ضروریاتو څنې دې. د مالداره تاجرانو (سوداګرو) زړه مائل کولو دپاره. ورنه آن النبي ﷺ کان یحب دعوة المملوک..

په مازون غلام باندې د پور (قرض) حکم

(وَدْيُونُهُ مُتَعَلِّقَةٌ بِرَقَبَتِهِ يَسَاءُ فِيهَا لِلْفَرَمَاءِ إِلَّا أَنْ يَقْدِيَهُ الْمَوْلَى) او دده قرضې به دده ست پورې متعلق وي. د قرضخواهانو لپاره ډېره په هغې کښې خرڅولې شي. خو که آقا دده فديه ورکړي.

توضیح: په عبد مازون چې کومې قرضې را واوړي. هغه به دده په ست پورې متعلق وي. چه د هغې د خلاصولو لپاره به قاضي دې خرڅوي. البته که آقا ددې فديه ورکړي. يعنی دده ټولې قرضې ادا کړي. نو دې به نشي خرڅولې. (۱)

دلیل: دلیل دا دې چه د غلام په ذمه قرضه واجبيدل، د آقا په حق کې هم وجوب ښکاره کوي. نو ددې وصولول به دده ست سره متعلق وي. لکه د مال ضائع کولو تاوان بالاتفاق دده ست سره متعلق کيږي. او ددې قياس علت جامعه د خلقو نه ضرر لرې کول دي. او دلته به هم د قرضخواهانو ضرر لرې کيږي. او وجه ددې دا ده. چه ددې قرضې سبب تجارت دي. او تجارت د اجازت لاندې داخل دي.

په قرضخواهانو باندې د مازون د نفی تقسيمولو مسئله

(وَيَقْسَمُ كُنْهُ يَنْتَهِي بِالْحَصْرِ) او تقسيمولې به شي. دده ثمن د قرضخواهانو په منځ کې، د برخو (حصو) مطابق ست (د غلام) سره

توضیح: نفس مسئله آسانه ده.

دلیل: ددوی د حق متعلق کيدو په وجه، نو ترکه (ميراث) سره د تعلق پشان شو.

فَأَنْ فَضَّلَ شَيْءٌ مِنْ دْيُونِهِ بِيَا كَهْ قَرْضِهِ كِي څه باقی پاتې شوه. طَوْلِبْ بِه بَعْدَ الْحَوِيَّةِ نو ددې مطالبه به د آزادۍ نه روسته کيږي.

توضیح: نفس مسئله آسانه ده.

دلیل: دده په ذمه کې د قرضې ثابتيدو، اود ادا کولو لپاره دده د ست د ناکافي کيدو په وجه،

د عبد مازون مجبور کول او ددې شرائط

(فَأَنْ مَجْرَعًا عَلَيْهِ كَهْ آقا عبد مازون مجبور کرو. فَتَجَوُّرُ عَلَيْهِ حَتَّى يَطْلُبَ الْحَوِيَّةَ مِنْ أَهْلِ السُّوقِ) نو هغه به نه مجبور کيږي. تردې چې مجبور کيدل، په بازار والا خلقو کې ښکاره شي.

توضیح: که آقا عبد مازون مجبور کرو. نو هغه به مجبور کيږي. په دې شرط چې هغه ته او دهغه اکثر بازار والا خلقو علم شوي وي. چه عبد مازون سره معامله کونکو ته ضرر لازم نشي.

دلیل: که د علم حاصليدو نه بغير عبد مازون مجبور او ګرځولې شي. نو هغه چې د حجر نه روسته کوم تصرف کوي. د هغې د دين ادا کول به د آزادۍ نه روسته لازم وي. گویا د معامله کونکو حق به مؤخر کولې شي. چه دې کې د هغوی نقصان دې. ځکه چې هغوی دده سره معامله په دې اميد کړې

(۱) ملک الشافعي: - د امام زفر او امام شافعي رحمهما الله په عبد مازون دده په قرضو کې نشي خرڅولې پاتې شوه دده مزدوری (او منافع)، نو هغه به بالاتفاق دده په قرضو کې خرڅولې شي.

وه که ده قرضه ادا نکړې شوه. نو مونږ (مونږ) به دده د سټ يا مزدورۍ نه وصول کوو. او اوس به آقا دا گواه قانوني چه ما دې محجور کړې وو. نو هغوی صرف د آزادۍ نه روسته وصولولې شي. حالته که دده د آزادیدو امید موهوم (او په شک کې) دې.

د آقا د مرګ يا اړتاده حکم

فَإِنْ مَاتَ الْمُؤَلَّى كَهَ آقَا مَرُوحٍ أَوْ جُنٍّ يَ لِيُونِي شَوْ. أَوْ لِحَقٍّ يَذَارُ الْحَرْبَ مَرْتَدًا يَا مَرْتَدُ شَوْ. يَا دَارُ الْحَرْبِ كِي مَلَاؤُ شَوْ. صَارَ الْمَاذُونُ فَجُورًا عَلَيَّهِ (نو مازون غلام به محجور گرځيږي.

توضیح: که د عبد مازون آقا مړ شي. يا دامنې ليووني شي. يا مړتد شي. يا دار الحرب ته لاړ شي. بيا به هم عبد مازون محجور کيږي. که غلام ته ددې امورو علم شوې وي. او که نه وي شوې. **دليله**: وجه دا ده. چه اذن غير لازم تصرف دې. نو ددې د بقاء به هم هغه حکم وي. کوم چې د ابتداء دې. نو لکه څنگه چې په ابتداء کې د اجازت اهليت کيدل ضروري دی. دغه ډول (دغه شان) په بقاء کې هم ددې کيدل ضروري دی. حالته که د مرګ او د جنون په وجه د اجازت اهليت ختميږي. او دار الحرب ته په تللو سره هم اهليت ختم شو. ځکه چې دا هم حکمی مرګ دې. تردې چې دده مال دده په وارثانو کې تقسيمولې شي. نو غلام به محجور گرځيږي.

(وَلَا يَنْقُضُ الْعَبْدُ الْمَاذُونُ كُلَّهُ چي غلام اوتختيدو. صَارَ فَجُورًا عَلَيَّهِ) نو هغه به محجور گرځيږي.

توضیح: که عبد مازون اوتختی. نو د تختيدو په وجه به هم محجور گرځيږي. که بازار والا خلکو ته ددې علم وي. او که نه وي. ( )

دليله: دليل دا دې. چه د غلام تختيدل دلاله جبر دې. ځکه چې آقا د خپل سرکش او نافرمان غلام د تصرفاتو نه په عامه توګه (عام طور) باندې نه راضي کيږي. هغه خو د هغه په مازون کيدو سره هغه وخت راضي کيږي. چه هغه پخپلې مزدورۍ سره خپله قرضه ادا کولې شي.

د عبد مازون د محجور کولو نه روسته د اقرار حکم

(وَإِذَا حُجِرَ عَلَيْهِ كُلُّهُ چي آقا عبد مازون محجور کړو. فَأَقْرَارُهُ جَائِزٌ فِيمَا فِي يَدَيْهِ مِنَ الْمَالِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ ( ) نو دده اقرار جائز دې. په هغه مال کې کوم چې دده په قبضه کې دې. د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز.

توضیح: عبد مازون د محجور کيدو نه روسته اقرار اوکړو. چه ما سره کوم څه دی. هغه د فلائې امانت دې. يا مغصوب دې. يا زما په ذمه پور (قرض) دې.

مسلك ابی حنيفة رحمته الله عليه: د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز دده اقرار استحساناً صحيح دې. نو هغه به پخپل مقبوضه مال سره دين وغيره ادا کوي.

دليله: د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه دليل (او وجه د استحسان) دا دې. چه د اقرار د صحت مدار د قبضي په حقيقت دې. په دې وجه هغه مال کوم چې آقا دده د اقرار نه مخکې دده د قبضي نه اوښکلی وي. د هغه مال په نسبت دده اقرار نه صحيح کيږي.

(^۱) **مسلك الاثمة**: -د امام زفر او آتمه ثلاثه رحمته الله عليهم په نيز نه محجور کيږي. ځکه چې تختيدل په ابتداء کې د اذن منافي نه دې. نو په بقاء کې به هم د اذن منافي نه وي.

(^۲) القول الرابع هو قول الإمام رحمته الله عليه كذا في رد المحتار (۱۷۷۵) والبحر الرائق (۱۷۸۸) وملطى الأبر (۷۰۴) ومجمع الأثر (۷۰۴) نقلاً عن القول الرابع (۲۵۵۶۲) -

او بالفعل دده قبضه په حقیقت کې باقی ده. او د حجر په وجه حکماً ددې قبضې د باطلیدو شرط دا دې. چه مال دده د ضرورت (ضرورت) نه فارغ وی. او دده اقرار کول ددې خبرې دلیل دې. چه دده ضرورت (ضرورت) اوس هم باقی دې.

وَقَالَ الرَّصْمُ اللَّهُ: صَاحِبِينَ هَذَا فَرَمَانِي لَا يَصِحُّ إِقْرَارُهُ. چې دده اقرار جائز نه دې.

ملک الصاحبین > د صاحبینو مسلک دا دې. چه دده اقرار صحیح نه دې. **دلیلها** > د قیاس تقاضه هم دا ده. دادې. چه اقرار صحیح کیدل، که د تجارت د اجازت په وجه وی. نو د حجر په وجه اجازت زائل شو. او که د قبضې په وجه وی. نو پخپلو منافعو چې د غلام کومه قبضه وه. هغه هم د حجر په وجه باطله شوه. ځکه چې د محجور قبضه شرعاً معتبر نه ده. نو اقرار به صحیح نه وی.

په عبد ماذون باندې د قرضو حکم

(وَأَذَانُ مَتْنُهُ دُونَ يَحِيطُ بِمَالِهِ وَرَقَبَتِهِ كُلِّهِ) چې لازم شی په ده باندې داسې قرضې چې هغه راگیر کړي. دده مال او سټ، لَمْ يَمْلِكْ الْمَوْلَى مَافِي يَدَيْهِ. نو مالک به نه وی آقا، د هغې کوم چې اوس دده په قبضه کې دی. فَاَنْ اَعْتَقَ عَبْدَهُ او که آقا ده خپل غلام آزاد کړو. لَمْ يَغْتِقْ عَبْدُ أَبِي حَنِيفَةَ. (١) نو آزاد به نه وی. د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز،

تقریب > په عبد ماذون باندې دومره قرضې را وژړي. چه هغه دده مال او دده سټ راگیر کړي. نو په داسې صورت کې چې کوم مال دده سره وی. آقا د عبد ماذون په لاس کې چې څه وی د هغې نه مالک کیږي. نو که ده خپل غلام آزاد کړو د امام ابوحنیفه په نیز نه آزادېږي. **دلیل** > دلیل دا دې. چه آقا د خپل سوداگر غلام د منافعو مالک په طریقه د نیابت هغه وخت جوړېږي. کله چې دا منافع د غلام د ضرورت (ضرورت) نه فارغ وی. او کوم مال چې قرضو راگیر کړې وی. هغه دده په ضرورت (ضرورت) کې بوخت (مشغول) دې. نو آقا به په دې مال کې خلیفه نه وی.

وَقَالَ: صَاحِبِينَ هَذَا فَرَمَانِي يَمْلِكُ مَافِي يَدَيْهِ آقا به مالک وی. دده د مقبوضه،

ملک الصاحبین > په مذکور صورت کېنې د صاحبینو په نیز آقا د هغه څه مالک دې کوم چې د عبد ماذون په لاس کېنې دې. **دلیلها** > دلیل دا دې. چه د عبد ماذون مزدورۍ کې د آقا د ملک سبب اوموندې شو. او هغه دا چې آقا دده د رقبې (سټ) مالک دې. په دې وجه آقا ته دا اختیار وی. چه خپل عبد ماذون آزاد کړي. او دا دې. که د مورث (میت) قرضه محیط وی. نو وارث ته د ترکې د غلام آزادولو اختیار ځکه نه وی. چه د وارث ملک د مورث د بهتری په لحاظ سره دې. او ترکه باندې د قرضې د محیط کیدو په صورت کې د مورث بهتری هم په دې کې ده. چه غلام آزاد نشي. پاتې شو ملک د آقا، نو هغه د عبد ماذون د بهتری په لحاظ نه دې. تردې چې دا لازم شی. چه دده بهتری هم په دې کې ده. چه د پور (قرض) ادا کولو پورې اعتاق جائز نه وی. بلکه د آقا ملک خو پخپله حاصل دې.

(١) القول المرجع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في العناية (٣٦٨/٣) والكفاية (٢٣٠/٨) والبحر الرائق (١٤٠/٨) وكر (٣٤١) والدر المختار (١١٧/٥) نقلاً عن القول المرجع (٢٥٦/٢) -

د معاينات (یعنی په هم قیمت د وړکولو) مسئلې

(وَإِذَا بَاعَ عَبْدٌ مَّا ذُوْنُ مِنَ الْمَوْلَى شَيْئًا يَمْلِكُ قِيَمَتِهِ كَخِرْشٍ كَرِهَ لَاسَ شَهْ خِيَز، ددې د برابر قیمت باندې، جَازَ انو جانز دی.

توضیح: که عبد مازون د خپل آقا په لاس په برابر قیمت سره څه شی (خیز، خرڅ کړی. نو جانز دی. خو دا هغه وخت دی. کله چې غلام قرضدار وی. چه دغه وخت دده آقا دده په مزدوری کې پشان د اجنبی وی. او که هغه قرضدار نه وی. نو بیا به په دوی دواړو کې اخستل او خرڅول نه وی. **دلیل:** ځکه چې غلام او کوم څه چې دده سره دی. هغه واره (تول) دده د آقا دی.

(وَإِنْ بَاعَ بِمُقْصَرٍ، او که په نقصان کې خرڅ کړو. لَمْ يَجُزْ) انو جانز نه ده.

او که عبد مازون د خپل آقا په لاس نقصان سره خرڅ کړی. نو دا جانز نه دی. **دلیل:** ځکه چې دې حق کې د تهمت امکان دی. **فانده:** کله چې په قیمت کې دومره کمې وی. چه هغه د ټولو اندازه لگونکو د اندازې نه کم وی. مثلاً د یو شی (خیز) قیمت بعض اندازه لگونکې لس روښیدې (پې) او بعض نهه روښیدې (پې) اندازه لگوی. نو نهه روښیدې (پې) پورې تاوان کول کم او معمولی دی. او د نهه نه کمول زیات تاوان دي.

د آقا د خپل عبد مازون غلام په لاس د بیع حکم

(وَإِنْ بَاعَهُ الْمَوْلَى شَيْئًا يَمْلِكُ الْقِيَمَةَ وَأَقْلَ، او که آقا د مازون په لاس برابر قیمت باندې یا په کم باندې څه شی (خیز، خرڅ کړو. جَازَ الْبَيْعُ) انو جانز دی.

توضیح: که آقا د خپل مازون غلام په لاس څه شی (خیز) په پوره قیمت سره یا په نقصان خرڅ کړی. نو دا بالا جماع جانز دی. **دلیل:** ځکه چې هر کله په غلام قرضه ده. نو آقا دده د منافعو نه اجنبی دی. او په دې بیع کې هیڅ تهمت نشته. او په دې کې فائده هم ده. ځکه چې د غلام په منافعو کې به یو داسې شی (خیز) راشی. کوم چې مخکې نه وو. نو د قرضخواهانو به هیڅ نقصان نه وی. بیا آقا ددې نه وړاندې دده د منافعو نه ثمن نشی اخستلی. او اوس به هغه ته دا اختیار حاصل شی.

(فَإِنْ سَلَّمَ الْمُبِيعُ إِلَيْهِ قَبْلَ قَبْضِ الْثَمَنِ، بیا که آقا مبيع هغه ته اوسپارلو. د ثمن وصولولو نه مخکې، بَطَلَ الثَّمَنُ) انو ثمن به باطل وی.

توضیح: اوس که آقا په ثمن باندې د قبضه کولو نه وړاندې مبيع هغه ته حواله کړو. نو هغه ثمن به ضائع شی. **دلیل:** ځکه چې د بیع نه روسته آقا د خپل قیمت وصولولو پورې مبيع منع کولی (او خان سره ساتلې) شی. اوس که د منع کولو حق ساقطیدو نه روسته هم د آقا حق باقی پاتې شی. نو په دې مال عین کې به نه وی بلکه دین یعنی دهغې په ثمن کې به وی. حالانکه آقا ته دا حق نشته. چه پخپل غلام باندې قرضه واجب کړی.

(وَإِنْ أَمْسَكَهُ فِي يَدَيْهِ حَتَّى يَسْتَوْفِيَ الثَّمَنَ جَازَ)، او که آقا دا د خپل خان سره منع کړو. تردې چې ثمن وصول کړی. نو دا جانز دی.

توضیح: نفس مسئله آسانه ده.

دلیلہ > خکہ چي بایع ته د مبیع منع کولو حق وی. په دې و جه هغه د نورو قرضخواهانو نه ددې مبیع زیات حقداروی.

(وَإِنْ أَتَقَى الْمَوْلَى الْعَبْدَ الْمَأْذُونُ كَهَ أَزَادَ كَرُوَ أَقَا عَبْدَ مَازُونِ لَرِه، وَعَلَيْهِ ذُنُوبٌ حَالَتُكَ دده په ذمه قرضي دی. فَوَيْتَهُ جَائِزٌ) نو دده آزادول جائز دی.

توضیح > آقا خپل مازون قرضدار غلام آزادولې شی. چه په دې کي هیڅ اختلاف نشته. دلیلہ > خکہ چي په ده کي د آقا ملک باقی دې. اختلاف خو دده په منافعو کي دې. کله چي په ده باندې قرضي محیط وی.

وَالْمَوْلَى صَاحِبٌ لِقِيمَتِهِ لِقَرَمَاءِ او آقا په ضامن وی. دده د قیمت، قرضخواهانو دپاره، توضیح > اوس د آزادولو په صورت کي به آقا دده قرضخواهانو ته د غلام د قیمت تاوان ورکوی. دلیلہ > خکہ چي د هغوی حق دده د ذات سره متعلق دې. او آقا هغه لره آزاد کړو.

(وَمَا يَقِي مِنَ الذُّيُونِ يُطَالَبُ بِهِ بَعْدَ الْمُعْتَقِ) او کوم څه چي باقی پاتې شی. په قرضونو کي، د هغې مطالبه به د آزادې نه روسته کیږي.

توضیح > او که د پور (قرض) ادا کولو لپاره قیمت کافی نه وی. نو د باقی قرضي مطالبه به د غلام نه دده د آزادې نه روسته کولې شی. دلیلہ > خکہ چي قرضه دده په ذمه باقی ده. او د آقا په ذمه د ضمان په طور صرف هم دومره لازم دې. خومره چي ده هلاک کړې دې.

(وَأَذَاوَلَتْ الْمَأْذُونَةُ هَاهُنَا مِنْ مَوْلَاهَا) که مازونه وینځې د خپل آقا نه بېچي راوړو. فَذَلِكَ حَجْرٌ عَلَيْهِمْ دا په دې باندې حجر دې.

توضیح > یوه وینځه مازونه وه. آقا هغې سره وطی اوکړله. او هغې نه بېچي پیدا شو. آقا د بېچي دعوه اوکړله. نو وینځه دده ام ولد شوه. اوس به هغه د استیلا په وجه مجبور التصرف گرځیږي. خو دلالت.

دلیلہ > ام ولد په عامه توګه عام (طور) باندې پرده کي اوسیږي. اود اخستلو او خرڅولو په سلسله کي مالک ددې په وتلو او د خلقو سره میل ملاپ کولو باندې نه راضی کیږي. نو دا ددې د مجبور کیدو دلیل دې. البته که مالک د استیلا نه روسته د تجارت د اذن صراحت اوکړي. نو حجر به نه ثابتیږي. خکہ چي صراحت د دلالت نه زیات قوی دې.

د بېچي د تجارت حکم

(إِنْ أَذِنَ وَلِيُّ الصَّبِيِّ لِلصَّبِيِّ فِي التِّجَارَةِ) که د بېچي ولی بېچي ته د تجارت اجازت ورکړو. فَهُوَ الْبَيْعُ وَالْبَيْعُ كَالْعَبْدِ الْمَأْذُونِ هغه په اخستلو او خرڅولو کي د عبد مازون پشان دې. إِذَا كَانَ يَفْقَهُ الْبَيْعَ وَالشِّرَاءَ کله چي په اخستلو او خرڅولو باندې پوهیږي

توضیح > که د بېچي ولی بېچي ته د تجارت اجازت ورکړو. نو دا بېچي په اخستلو او خرڅولو کي د عبد

مازون پشان دي. په دې شرط چې دې په اخستلو او خرڅولو باندې پوهيږي. دان البيع للملك سالب والشاه له چالې تردې چې دده تصرف به نافذ كيږي. (۱)

دليله د دليل دا دي. چه د بچي مازون د طرفه اخستل او خرڅول يو مشروع تصرف دي. چه دا شرعي ولايت سره د داسې سړي نه صادر شوي دي. چه هغه ددې كار لائق دي. خكه چې هغه عاقل او هونييار دي. او دا تصرف پخپل محل كي دي. خكه چې مبيع مال متقوم دي. نو ددې نافذ كول ضروري دي.

كِتَابُ الْمَزَارَعَةِ

ترجمه (دا) كتاب د (زمكې په) كړوندې (د وركولو د احكامو په بيان كي) دي. توضيح په كتاب المازون او كتاب المزارعت كي مناسبت دا دي. چې لكه څنگه مازون د بل په ملك كښې كار كوي دغه شان مزارع هم د بل په زمكه او ملك كښې كار كوي. المزارعة لغة مزارعت په اعتبار د لغت د ،، زرع ،، نه د مفاعلت (مصدر) دي. المزارعة اصطلاحاً په شريعت كي مزارعت، د پيدا وار په بعضي برخه (حصه) باندې د زمينداري كولو عقد كول دي

د مزارعت لغوي او شرعي معني

قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِمَامُ ابُو حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَاتِيْلِي دِي الْمَزَارَعَةُ بِالْقَلْبِ وَالرَّيْعُ بِاطْلَةِ. چه په دريمه او څلورمه برخه (حصه) باندې مزارعت (زمكه په كړونده باندې وركول) باطل دي.

تفسير (امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مزارعت (زمكه په كړونده باندې وركول) فاسد گرځوي. د دريمې او څلورمې برخې (صې) قيد لگول د عام رواج په وجه دي.

دلالت ① اول دليل دا دي چې په حديث كي مزارعت نه منع كړې شوې ده. (في التبيين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عن المغيرة) او مخابره او محافله مزارعت ته ونييلې شي.

شارح د هدايه مولانا محمد يوسف تالوني مد ظله العالي فرماني. دلته د رافع بن خديج رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د دوو سړو په جگړه باندې غور اونه فرماتيلو. ددوي په ځواب كي نبي كريم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مزارعت نه منع فرماتيلې وه. ددې تفصيل د عروه ابن زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حديث كي دي. په [نصب الرايه ص: ۱۸۰ ج ۴] باندې ددې حديث ډير ځوابونه وركړي شوي دي.

② كه پيداوار وي. نو اجرت مجهول دي. خكه معلومه نه ده. چه څومره پيداوار كيږي. او كه پيداوار نه وي. نو اجرت معدوم دي. او د اجرت جهالت يا د اجرت نه كيدل د اجاري مفسد دي. ،، قلت ،، دا جهالت په وغيره په مضاربت كي موجود دي. بيا خو دي ته هم ناجائز ونييل پكار دي. او دا په ابتداء كي شركت دي. چه په دې كي مذكوره جهالت وغيره مفسد نه دي.

① ملك الشافعي: - د امام شافعي او امام مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او په دويم روايت كي د امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نيز به دده تصرف نه نافذ كيږي.

(۷۰) من حديث ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أخرجه البخاري في المحرث باب ۸ ومسلم في المساقاة رقم ۱ وأبو داود في البيوع باب ۳۴ والترمذي في الأحكام باب ۴ وابن ماجه في الرهن باب ۱۴ والدارمي في البيوع باب ۷۱ وأحمد في مسند (۱۷۲).

وَقَالَ: هِيَ جَائِزَةٌ (۱) اوصاحبین علیہ السلام فرمائی: چہ جائز دی.

توضیح: مسلک **الصاحبین** د صاحبینو علیہ السلام پہ نیز جائز دی.
دلیلہما: کلدہ چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خیبر فتح کرو نو د ہفہ خانی یهود نی د ہغوی پہ زمکہ باقی اوساتل. او دا فیصلہ نی اوفرمانیلہ. چہ کوم پیدا وار اوشنی. د ہغی نیم مسلمانانو تہ ورکوی. (۲) کہ مزارعت (زمکہ پہ کروندہ باندی ورکول) جائز نہ وی. نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بہ داسی ولی اختیارول.
 ⑦ دویم دلیل دادی. چہ لکہ خنکہ مضاربت جائز دی. مزارعت ہم جائز وی. خنکہ چہ مضاربت کی د یوکس مال وی. او د بل کس کار وی. او ہم دغہ دول (دغہ شان) مزارعت کی ہم کیپی. او دا بہ مضاربت باندی د قیاس کولو وجہ دا دہ. چہ خلقو تہ ددی عقدونو حاجت دی. چہ دا پہ دوی دوارو کی مشترک دی. نو قیاس بہ صحیح وی. او دلیل د حاجت دا دی. چہ ږیر وختہ سری سرہ مال وی. خو ہفہ تہ د کار کولو چہ (چل) نہ ورخی. او دویم کس لہ د کار کولو چہ (چل) ورخی. خو ہفہ سرہ مال نشته. نو کہ دواہہ خپل مینخ کی یو خانی نکری شی. نو د یوکس بہ مال خالی پروت وی. او د بل کس ہنر بہ بی کارہ پاتی شی. نو ضرورت (ضرورت) دی. چہ عقد د مزارعت جائز او گر خولی شی.
الجواب عنہ: د دی خواب دا دی چہ دا مزارعت نہ وو. بلکہ خراج تقسیمول وو. او امام تہ اختیار دی. چہ پہ خراج موظف او مقاسمت کوم اخستل غواری. اختیار کری. او دا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ دوی باندی احسان اوفرمانیلو. گنی تولہ زمکہ نی ہم اخستلی شوہ. او وخت نہ مقررول ددی ینکارہ دلیل دی. چہ دا خراج وو. مزارعت نہ وو.

علامہ محمد یوسف تالونی فرمائی چہ پہ خیبر کی د مجاہدینو حاصلول جاری کیدل ددی خبری دلیل دی. چہ دا خراج نہ وو. بلکہ مزارعت وو. او پہ صحیحینو کی د ابن عمر رضی اللہ عنہما پہ روایت سرہ پہ دی کی د برخی (حصی) جاری کولو تصریح دہ.
الفتویٰ: ددی تفصیل ینکارہ دی. د صاحبینو علیہ السلام پہ نیز د حدیث نہ کیدو پہ وجہ د مقابل دلیل پہ قیاس سرہ تعبیر کرې شوې دی. استصناع مثلاً یو کاریگر اوونیل. چہ زما لپارہ پیزار جور کرہ. پہ دومرہ رویو باندی. نو دا جائز دہ. حالانکہ پہ دی کی د معدوم بیع دہ. چہ دا جائز نہ دہ. خو بہ دی باندی د امت عادت جاری دی. چہ ددی پہ وجہ قیاس پرینبودی (پریخودی) شوې دی. دغہ دول (دغہ شان) بہ پہ مزارعت کی ہم وی.

(وَأَنْتَ كَأَنَّكَ الْاَزْهَىٰ وَالْبَقْرُ لَوَاجِدَا وَكَهَیْ ذَا غَوْنِي د یوکس وَالْبَدْرُ وَالْعَقْلُ لَا غَرْفِي بِطَائِلَةٍ) او کار او تخم د دویم کس. نو دا باطل دہ.

توضیح: کہ د زید د طرفہ زمکہ او غونې وی. او د عمرو د طرفہ تخم او کار وی. نو دا صورت باطل دی. ہم دا ظاهر الروایہ دی.
 دلته مخکینې څلور خبرې پہ ځهن کینې کینوی ① مزارعت پہ شروع کینې عقد اجارہ دہ. او د انتہاء پہ اعتبار سرہ شرکت دی. ⑦ کوم خیز چہ خلاف قیاس وی. ہفہ د شریعت مورد پورې وی. دویم پہ دی

(۱) القول الرابع هو هذا قول صاحبين. علیہ السلام كذا في الكفاية (۳۸۶/۸) وخاتمة (۲۲۲/۴) والاختار (۱۹۳/۵) نفلاً عن القول الرابع (۲۸۵/۲)۔

(۷۰) من حديث ابن عمر رضی اللہ عنہما أخرجه البخاری فی الحرث باب ۸ ومسلم فی المساقاة رقم ۱ وأبو داود فی البیوع باب ۳۴ والترمذی فی الأحكام باب ۴۱ وابن ماجه فی الرهن باب ۱۴ والدارمی فی البیوع باب ۷۱ وأحمد فی مسند (۱۷۱۲)۔

باندې نشی قیاس کیدی. ۵ د پیداوار د معلومې حصې په بدله کېنې زمکه کرایه باندې اخستل جائز دی. د غویانو په اجاره باندې اخستل جائز نه دی. ۶ په دوو مختلف جنس والا خیزونو کېنې یو د بل تابع نشی جوړېدی. د جنس د اختلاف په صورت کېنې تابع کول جائز دی.

۷ «الله» هر لکه چه دا خبرې په ذهن کېنې کسناستی. نو اوس اوږی، چه په مذکوره صورت کېنې د شرکت انعقاد نه دې شوې. ځکه چه د شرکت انعقاد د غوښی او کارکونکي د منفعت په مینځ کېنې نه کیږی. حالانکه مزارعت په اعتبار د انتها، شرکت دې په دې وجه دا صورت فاسد دې.

۸ عامل دلته زمکه او غویان په کرایه باندې اخستی دی. او دواړه په کرایه باندې اخستل مقصود دی. او اجرت د پیداوار بعضې حصه ده. او دا جائز نه ده. چه غویان په کرایه باندې واخستلې شی. او اجرت د پیداوار بعضې حصه وی. په دې وجه به دا صورت جائز نه وی.

الاشکال: که څوک دا سوال اوکړی چه کارکونکي زمکه په کرایه باندې اخستی ده. او غویان د زمکې تابع دی؟

الجواب: نو جواب دا دې چه غویان د کارکونکي تابع کیدی شی. خو د زمکې تابع نشی کیدی. ځکه چه د تابع کیدو دپاره اتحاد د جنس پکار دی. او په منافعو د زمکې او په منافعو د غوښی کېنې اختلاف جنس دې. ځکه چه د یو منفعت اثبات او د دویم کت کول او شلول دی. بیا د یو منفعت د خاړوی د منفعت په وجه دې. او زمکې په بله وجه دې په دې وجه معلومه شوه. چه دا دواړه مختلف جنسونه دی. چه په دې کېنې تابع کیدل نشی کیدی. او هر لکه چه نشی کیدی. نو شرکت په غوښی سره شو. او دا جائز نه ده.

او د قیاس تقاضا خو دا وه. چه مزارعت جائز نه وی. خو مونږ د نص په وجه قیاس پریخود. او په نص مو عمل اوکړو. خو د نص مورد هغه نور صورتونه دی. دا صورت مورد د نص نه دې. په دې وجه به د اصولی قاعدې مطابق دا ناجائز ګرځولې شی. ځکه چه نورو صورتونو باندې دا نشی قیاس کیدی. د کارکونکي او غوښی منفعت یوشان دي. ځکه چه غوښی په زمکه باندې د کار کولو یوه آله ده.

مسک ابی یوسف: او د امام ابویوسف رحمه الله په نوادر کېنې نقل دی. چه په متن کېنې ذکر شوي صورت جائز دي.

دلیل: ددوی دلیل دا دې. چه لکه څنګه دا صورت وو. چه دا ټول خیزونه د زمکې والا د طرفه وی. علاوه د کار نه، او دا جائز دې. نو په دې کېنې د بعضو شرط یواځې اولګولې شی. نو دا به هم جائز وی. او لکه څنګه چه د غویانو منفعت د کارکونکي د منفعت تابع ګرځولې شی. دغه شان به د غویانو منفعت د زمکې د منفعت تابع کولې شی. او دا صورت به جائز وی.

د دوو نظریاتو ذکر

(وَلَا تَصِحُّ الْمَزَارَعَةُ إِلَّا عَلَى مَذْمُومَةٍ) او مزارعت صحیح نه دې. خو په معلومه موده باندې،

هل اللغة: ۱ قفران: د قفیز جمع د اتوهک یوه پیمان

تصريح: د مودې بیانولو نه بغیر مزارعت صحیح نه دې. چه ددې دلیل او تفصیلی بیان تیر شوي دي.

(وَأَنْ يَكُونَ الْخَارِجُ بَيْنَهُمَا مَشَاعًا) او دا چې پیداوار د دواړو په مینځ کي په طریقه د شیوع (او برخه (حصه، داری، وی. (فَإِنْ شَرَطَا لِأَحَدِهِمَا قَفْرًا أَوْ مَتَمَّةً فَبِهِ بَاطِلَةٌ) نوکه دوی دواړو پخپلو کي یوکس لپاره د یو څو مقرر قفیزونو شرط اولګولو. نو مزارعت باطل دې.

تصريح: چونکه مزارعت انتها، کي شرکت دې. نو کوم شرط چې شرکت ختم کړی. دا شرط به مفسد د

مزارعت هم وی. د شرکت تقاضه دا ده چه پیدوار په دوی دواړو کې مشترک وی. او دا اشتراك په طریقۀ د شیوع وی. نو که دا شرط اوکړې شو چه په دوی کې یوکس ته مثلاً د لسو زنبیلو (کوتنلو) ور کولو نه روسته چې کوم بچ پاتې شی. هغې کې د دواړو اشتراك دې.

دلیل ۴ دا صورت ځکه جائز نه دې چې شیوع او نه موندې شو. او شرکت ختم شو. نو په دې صورت کې به مزارعت فاسد وی. او دا بعینه هم هغه صورت دې. لکه چې مضارعت کې دا شرط کړې شوې وی. چه د نفعې سره به (نه به) یو زر د زید وی. او باقی به په دواړو کې مشترک وی. دا شرط مفسد د مضارعت دې. دغه ډول (دغه شان) مذکوره شرط هم مفسد د مزارعت دې.

د متعین حصې پیدوار ځان لپاره شرط کولو سره د مزارعت حکم

وَكَيْفَ إِذَا تَرَ طَاعَةً عَلَى الْمَاذِيَّاتِ وَالسَّوَاتِي أَوْ هَمَّ دَغَهُ ډول (دغه شان) (مزارعت باطل دې) که دوی شرط کړې وی. د هغه پیدوار کوم چې په نالو او لختو باندي وی.

توضیح که یوکس دا شرط اولگولو چه کوم پیدوار نالو (لختو) سره نژدې (نیزدې) وی. هغه به زما وی. او باقی به د دویم وی. یا د پتی ددې گوټ پیدوار زما او د دویم گوټ پیدوار به د دویم وی. نو دا شرطونه شرکت ختمونکی دی. په دې وجه به دې صورتونو کې مزارعت باطل وی.

دلیل ۴ ځکه چې هرکله دوی دواړو کې یو لپاره د معین خانې د فصل شرط لگولې شوې وی. نو دا به د شرکت ختمولو اړخ (طرف) ته مفضی وی. ځکه کیدې شی. چه د زمکې ددې خانې نه علاوه پیدوار اونشی.

(وَإِذَا صَحَّتْ الْمَزَارَعَةُ فَاتَّخَذَ بَيْنَهُمَا عَلَى الشَّرْطِ) او کله چې صحیح شو مزارعت نو پیدوار به د دوی په مینځ کښې د شرط مطابق وی د تخم والا نه د علاوه استحقاق د شرط په وجه سره وی. (وَأَنْ لَّهُمْ فِيهِ أَكْثَرُ) (وَأَنْ لَّهُمْ فِيهِ أَكْثَرُ) (او که زمکې هیڅ پیدوار اونکړو. نو کارکونکی لپاره هیڅ نشته.

توضیح کله چې عاقدینو عقد اوکړو. او دواړو د شرط مطابق عمل درآمد پیل (شروع) کړو. نو اوس به دوی (دوه) صورتونه وی پیدوار به کیږي. په دې صورت کې به د شرط مطابق ویش (تقسیم) کولې شی. ⑦ یا به په څه وجه هیڅ (پیدوار) نه کیږي. په دې صورت کې به کارکونکی ته هیڅ اجرت نه ملاوېږي.

دلیل ۴ ځکه چې دده شرکت په پیدوار کې وو. او پیدوار اونشو.

د مزارعت فاسد کیدو په صورت کښې د پیدوار حکم

وَإِذَا فَسَدَتْ أَوْ هَرَكَلَهُ فِي مَزَارَعَةٍ فَاسِدَةٍ شَوْ فَاتَّخَذَ بَيْنَهُمَا عَلَى الشَّرْطِ. نو پیدوار به د تخم والا ته ملاوېږي.

توضیح که مزارعت فاسد شی. نو واره (ټول) پیدوار به هغه ته ملاوېږي. د چا چې تخم وو. بیا به دویم ته د عامل کیدو په صورت کې د کار مثلی اجرت او د مالک کیدو په صورت کې د زمکې مثلی اجرت ملاوېږي.

دلیل ۴ ځکه چې تخم دکوم کس نه دې. هغه ته چې د پیدوار نه کوم څه ملاوېږي. هغه د شرط په وجه ملاوېږي. او شرط فاسد دې. نو اوس به په تخم باندي مدار وی.

چه تخم د زمکي د مالک وی نو کارهونکي لپاره به اجرت منل وی

فَانْ كَانَ الْبَذْرُ مِنْ قَبْلِ رَبِّ الْأَرْضِ اَوْ كَه تخم د زمکي د مالک د طرفه وی. فَلْيَعَايِلْ أَجْرُ مِثْلِهِ لَا يَزِيدُ عَلَى مِقْدَارِ مَا شَرَطَ لَهُ مِنَ الْحَاقِرِ (نو عامل لپاره دده دمنل اجرت دی. چه دا به په هغه مقدار باندې نشي زیاتولی. کوم چې عامل لپاره شرط کړې شوې وی.) (وَقَالَ مُحَمَّدٌ: اَوْ اَمَام محمد مِثْلِهِ مَنَابِلِي دى لَهُ أَجْرُ مِثْلِهِ بِالْعَامِ بَلَقَةً. چه دده لپاره دده د مثل اجرت دی. په داسې حال کې چې دا رسیدونکي وی. ترکومه پورې چې رسیږي.

تفصیح: مسئله واضح ده. ددې نه وړاندې هم بیان شوې دي. صرف دومره خبره ده. چه په دواړو صورتونو کې د شیخینو مِثْل او د امام محمد مِثْل په مینځ کې اختلاف دی. چه اجرت مثلی د شرط نه زیاتول جائز دی او که نه؟ امام محمد مِثْل د رومبی قائل دي (یعنی زیاتول جائز دی). او شیخین مِثْل د دویم قائل دی. چه د اجرت مثلی سره به (نه به) نشي زیاتولی. **دلیلها** د شیخینو مِثْل استدلال دا دی. چه هغه پخپل حق ساقطولو باندې پخپله راضی دي. گنې هغه به د پیداوار په کم مقدار باندې نه راضی کیدو. **دلیل** د امام محمد مِثْل استدلال حاصل دا دی. چه دلته د منافعو واپسی متعذر ده. نو ددې قیمت واپس کول ضروری دی. که (قیمت) کم وی. او که زیات وی.

(وَإِنْ كَانَ الْبَذْرُ مِنْ قَبْلِ الْعَايِلِ اَوْ كَه تخم د عامل د طرفه وی. فَلْيَصَاحِبِ الْأَرْضُ أَجْرُ مِثْلِهِ) نو د زمکي والا لپاره به دده د زمکي اجرت وی.

تفصیح: نفس مسئله واضح ده.

دلیل ځکه چې کارکونکي د عقد فاسد په ذریعه د زمکي منافع حاصل کړي دي. نو د زمکي منافع واپس کول ضروری دی. او دا متعذر دي. او د منافعو هیڅ مثل نشته نو د منافعو قیمت به واجب وی.

په متعاقدينو کې د بوکس د مزارعت نه د منع کیدو مسئله

(وَإِذَا عَقِدَتِ الْمَزَارَعَةُ اَوْ کله چې د مزارعت عقد اوشو قَامَتَتْ صَاحِبِ الْبَذْرِ مِنَ الْعَمَلِ نو د تخم والا د کار نه منع شو لَمْ يُجْزَ عَلَيْهِ) .. اوس به هغه په دې باندې نشي مېجوره کولی.

هل اللغة ① امتنع، منع شو

تفصیح: د مزارعت معامله د معاقدينو په مینځ کې اوشوه. اوس په دوی کې بوکس ددې دپوره کولو نه منع کېږي. نو قاضي به دې مجبوره کوي. او که نه؟ نو وې فرمائیل. که د تخم والا منع شی. نو هغه به نشي مجبوره کولی.

دلیل ځکه چې منافع خو روستو حاصلېږي. او فی الحال د هغه نقصان دي. چه تخم به زمکه کې ملاوول وی. نو په دې به نشي مجبوره کولی. او دا بالکل داسې ده. لکه چې یوسری بوکس اجیر کړو. چه دده کور او غورځوی. خو بیا د کور والا منع شو. نو حاکم هغه نشي مجبوره کولی.

(وَإِنْ اِمْتَنَعَ اَوْ كَه منع شو الَّذِي لَيْسَ مِنْ قِبَلِهِ الْبَذْرُ هغه کس د چا د طرفه چې تخم نشته أَجْرُهُ الْحَاكِمُ)

١) القول الرابع هو هذا قول الشيخين. مِثْل كذا لي ملتقى (١٤٤٤) ورداغتار (١٩٦٥) وجمع الامر

(١٤٤٤) نقلا عن القول الرابع (٢٨٧٢)-

عَلَى الْعَمَلِ) .. نو حاکم به هغه په کار باندې مجبوری.

توضیح > او که د کار نه هغه کس منع شی. د چا چې تخم نه دي. نو حاکم به هغه په کار باندې مجبوره کوی.

دلیل > ځکه چې د عقد پوره کولو په وجه هغه ته هیڅ نقصان نه رسیږي. او دده د طرفه عقد هم لازم دي. نو دا جاري په درجه کې دي. لکه څنگه چې دا لازمیږي. مزارعت هم لازمیږي.

په متعاقدينو کې د یوکس د مرګ حکم

(وَإِذَا مَاتَ أَحَدُ الْمُتَعَاذِينَ بَطَلَتِ الْمَزَارَعَةُ) او کله چې متعاقدينو کې یوکس مړ شي. نو مزارعت به باطل وي **اَعْتِيَا رَأْيَا لِرَجَائِقِهِ** اجاره باندې قیاس کولو سره،

توضیح > که په اجاره کې عاقدینو کې یوکس مړ شي. اجاره فاسدیږي. نو کله چې مزارعت کې یوکس مړ شي. او فصل (تخم) نه دي کرلي شوي. نو مزارعت به هم باطل وي.

دلیل > ځکه چې عقود څومره هم دي هغه د متعاقدينو سره تعلق ساتي وارثانو ته نه منتقل کیږي. او عقد مزارعت هم یو عقد دي نو دا به هم وارثانو ته نه منتقل کیږي. بلکه د یو کس په مرګ سره به عقد باطلیږي.

د کچه فصل په منځ کې د مزارعت د مودې ختمیدو مسئله

(وَإِذَا انْقَضَتْ مُدَّةُ الْمَزَارَعَةِ وَالزَّرْعُ لَمْ يُذْرَكْ) او کله چې د مزارعت موده ختمه شوه. او فصل نه دي پوځ شوي. **كَانَ عَلَى الْمُزَارِعِ أَجْرٌ مِثْلَ نَفْسِهِ مِنَ الْأَرْضِ إِلَى أَنْ يُتَحَصَّنَ** نو په زميندار په دکت کولو پورې په زمکه کې دخپلې برخې (حصې) په مثل اجرت وي. **وَالنَّفَقَةُ عَلَى الزَّرْعِ عَلَيْهِمَا عَلَى وَقْفَارٍ حَقَّقِيًّا** او د فصل خرج به په دوی دواړو د خپلو حقوقو په اندازه وي.

توضیح > موده د مزارعت ختمه شوه. او فصل کچه دي. نو داسې طريقه باندې عمل اوکړي شو. چې نه د زمکې مالک ته نقصان وي. او نه زميندار ته. نو وي فرمائيل. چه د فصل پخيدو پورې به دا په زمکه کې ساتلې شي. خو دومره ورځو پورې چې د زمکې څومره کرایه جوړیږي. نو دا کرایه به عامل د خپلې برخې (حصې) په اندازه ادا کوي. مثلاً په نیمه باندې معامله شوې وه. او پنځه ویشټ بیکه (تقریباً ۶۵ مرلې) زمکه ده. چه ددې دوو میاشتو پورې اجرت (۲۵۰۰) روښیديږي. دي. نو عامل به (۱۲۵۰) روښیديږي. د زمکې مالک ته ورکوي. خو عقد د مزارعت ختم شوې دي. او دا د دواړو مشترک مال دي. نو د خپلې برخې (حصې) په اندازه به د خرچې او کار دواړه ذمه دار وي.

دلیل > ځکه چې فصل د اجر مثل په بلکې باقي ساتلو کې د دواړو طرفو نه د شفقت برابري ده. نو هم دې اړخ (طرف) ته به رجوع کولې شي. او کار به په دواړو وي. ځکه چې عقد د مودې ختمیدو په وجه ختم شو. او بهر حال مشترک کې عمل دي.

الاشکال > که څوک دا سوال اوکړي که د زمکې مالک مړ شي. او فصل کچه وي. نو دلته څوکار د عامل په ذمه دي. نو دلته کار په دواړو ولې دي؟

الجواب > ځواب دا دي چې د زمکې د مالک د مرګ په صورت کې مزارعت باقي ساتلې شوې دي. او په مزارعتونو کې کار د عامل په ذمه وي. او دلته مزارعت فاسد شو. او دا مال مشترک باقي پاتې شو. چه ددې ساتنه (حفاظت) به په دواړو لازم وي.

د کتب کولو، درمن ته د راوړلو، د تربش کولو وغیره د اجرت مسئله

وَأَجْرَةُ الصَّادِقِ وَالرَّقَاعِ وَاللِّيَاسِ وَالْثَدْرِ عَالِمًا بِالْحَيْصِ او هم دغه ډول (دغه شان) د کتب کولو، او درمن ته د راوړلو، او د غوبل کولو او بادولو اجرت به په دوی دواړو باندې د برخو (حصو) په اندازه وی... فَإِنْ شَرَطْنَا فِي الْمَزَارَعَةِ عَلَى الْعَامِلِ قَسَدًا نو که ددې ټولو څیزونو شرط په مزارعت کې دوی دواړو په عامل باندې اوکړو، نو مزارعت فاسد دي.

هل اللغة < ① العماد: پرې کول ⑦ الرقاع: درمن ته اوړل ⑤ اللياس: غوبل کول ⑥ التفرقة: باد ورکول

توضیح: کله چې فصل پوخ شو، او تیار شو، نو د مزارعت مقصود پوره شو، نو مزارعت ختم شو. او هرکله چې مزارعت ختم شو، نو بیا کار او خرجه په دواړو باندې وی، نو د فصل کتب کولو اجرت به د دواړو په ذمه وی. او بیا دا درمن ته راوړل به هم د دواړو کار وی، که پخپله نې راوړي، او که په مزدورانو نې راوړي، او بیا د غوبل کولو اجرت به هم د دواړو په ذمه وی، نن صبا خو د غوبل کولو رواج ختم شول، که مشین سره کتب کولې شی. (لکه تربش چې په دې کې بوسه جدا اوځي، او غله صفا جدا اوځي، بهر حال که غله صفا نه وی، او ددې د بادولو ضرورت (ضرورت) راپېښ شی، نو دا به هم ددوی دواړو په ذمه وی، او که په عقد کې دا شرط اولگولې شی، چه پرې کول وغیره واره (ټول) کار د عامل په ذمه وی، نو دا شرط عقد مزارعت فاسدونکې دي.

دلیل: ددې وجه دا ده، چه په فصل پخېدو سره عقد ختمېږي، د مقصود حاصلېدو په وجه، نو ددوی دواړو په مېنځ کې مشترک مال باقی پاتې شو او هیڅ عقد نشته... نو ددې عقد به په دوی دواړو باندې وی.

کِتَابُ الْمَسَاقَاةِ

ترجمه: (دا) کتاب د مساقات (په بیان کې) دي.

توضیح: تعريف المساقاة: ونې په ساتنه (حفاظت) (او ساتنه) ور کولو ته مساقات وائي، مثلاً باغ نې اولگولو، او یوکس ته نې حواله کړو، چه ته ددې ساتنه (حفاظت) کړه، او ددې اوبه خور کړه، بیا کله چې دا میوې اوکړي، نو مونې (مونې) دواړه به په دې کې شریک یو، یا باغ د مخکې نه موجود دي، د فصل راتلو پورې نې دا په ساتنه (حفاظت) باندې ورکړو، دې مساقات ته معاملت هم وائي. الربط بما قبله: د مزارعت او مساقات په منځ کې مناسبت ښکاره دي، بیا د مساقات د جواز قائل ډیر عالمان دی، او د حدیث نه هم ددې ثبوت شته، ددې باوجود مزارعت په دې وجه مخکې کړې شوې دي، چه ددې حاجت زیات دي، او په دې کې احکام فرعیه زیات دي.

په مساقات کې د امام ابوحنیفه رحمه الله نقطه نظر

قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ الْمَسَاقَاةُ بَعْضُ عَمَلِ الْتَمَرِ بِاطْلَةِ إِمَامِ ابُو حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، او فرمانيږد، د میوو په جزء (شائع) سره مساقات باطل دي. وَقَالَ جَابِرٌ إِذَا ذُكِرَ مَذْذَةً مَعْلُومَةً او صاحبین رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرماني، چه کله معلومه موده ذکر کړې شی، وَمَنْ كَرِهَ جُزْءًا مِنَ التَّمَرِ مُسَاقَاةً (او د میوو یو جزء په طریقه د شیوع (شریکوالی) معین

کړې شی. (نو جائز دي.)

هل اللغة > ① شاع: خورور. ناقابل تقسیم.

تصريح: مسلك ابی حنیفه > د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز که مساقات کي د میوو جزء شائع هم معین کړې شی. بیا هم باطل دي. یعنی امام ابوحنیفه رحمته الله علیه مساقات باطل گرځوي. (۱)

مسلك الصاحبين > او صاحبين رحمته الله علیهما دا جائز گرځوي. او هم دا مفتی به قول دي. خو د صاحبينو رحمته الله علیهما په نیز ددې په جواز کي بعضې شرطونه دي. شرطونه هم هغه دي. کوم چې مزارعت کي ذکر شوی دي.

الشرط الاربعه الزائدة في المساقاة > البته مساقات په څلورو څیزونو کي د مزارعت نه جدا دي ① په مزارعت کي بعضو صورتونو کي د کار کولو نه د منع کیدو په وجه زبردستی نشي کولې. او په مساقات کي منع کیدونکی باندي زبردستی کولې شی.

② که په مساقات کي موده ختمه شی. نو د اجرت نه بغير به ميوې په ونو باندي ساتلې شی. او عامل به کار کوي. او ده به دکار جدا څه اجرت نه ملاويږي. په خلاف د مزارعت.

③ که په مساقات کي باغ دچا مستحق ثابت شی. نو عامل ته به اجرت مثليه ورکولې شی. او په مزارعت کي به د فصل قیمت ورکولې شی.

④ مساقات کي استحساناً موده پیاوړول شرط نه دي. (درمختار)

علامه شامی رحمته الله علیه فرماني. ددې وجه دا ده. چه د میوو پخیدو معلوم وخت دي. په خلاف د کروندې، البته که د فصل وخت هم معلوم وي. نو هغه هم د مودې پیاوړولو نه بغير جائز دي. او فتوی هم په دې باندي ده. معلومه شوه. چه په دې اعتبار سره مزارعت او مساقات کي هيڅ توپیر (فرق) نشته. [شامی ص: ۱۸۲ج ۵]

په کجورو، ونو، انگورو، او سبزبانو کښي د مساقات حکم

وَجَوْرُ الْمُسَاقَاةِ فِي الثَّغْلِ وَالشَّجَرِ أَوْ مَسَاقَاتِ جَائِزٍ دې. په کجورو او نورو ونو کي ، وَالْكَرْمُ وَالرَّطَابُ وَأَصُولُ الْبَاذِئِجَانِ او په انگورو او سبزبانو کي او د باتنگترو په ونو کي

هل اللغة > ① الثغل: قجوره ② الشجر: وونه ③ الكرّم: انگور ④ الرطاب: سبزبانې.

⑤ الباذئجان: باتنگر

تصريح: په باغونو کي که دکجورو وونې وي. يا د بل څه شي (څيز) وي. يا د انگورو وي. يا د سبزبانو او باتنگترو وغيره وي. په دې (تولي) کي مساقات جائز دي. (۱)

دليله > دليل دا دي. چه د مساقات جواز د حاجت او ضرورت (ضرورت) په وجه دي. او حاجت لکه څنگه چې په دې دواړو کي دي. په باقي ونو او سبزبانو کي هم دي. او د امام شافعي رحمته الله علیه خبر حديث په دې دواړو کي خاص کول د فکر مقام دي. ځکه چې هغوی به لکه څنگه په دې دواړو ونو کي معامله کوله. دغه ډول (دغه شان) به نې په نورو ونو او سبزبانو کي هم کوله. اوکه اومتلې شی. چه ددوی معامله

① مسلك الشافعي: - امام شافعي فرماني چه مزارعت جائز نه دي. او مساقات جائز دي. البته که مزارعت د مساقات تابع شی. نو د تابع کیدو په وجه مزارعت هم جائز دي. مثلاً يو باغ دي. چه ددې په دوو برخو (حصو) کي ونې دي. او په يوه برخه (حصه) کي خالي زمکه پرته ده. نو عامل ته د باغ سره دغه زمکه هم ورکړي. چه په دې کي فصل کره. نو جائز ده. گني مستقل مزارعت جائز نه دي.

② مسلك الشافعي رحمته الله علیه: امام شافعي رحمته الله علیه ديد قول دادې. چه مساقات صرف په انگورو او کجورو کي جائز دي.

هم به دې دواړو کې وه. نو بیا سوال کېږي، چه ددې جواز علت څه وو؟ ځکه چې نصوصو کې اصل هم دا دې، چه دا معلول وی. خاص کر د امام شافعی رحمته الله علیه په نیز، او هرکله چې دا نص معلول دې، نو دا علت به حاجت لپاره راوځي. او حاجت عام دې، په دې دواړو کې او ددې نه په علاوه کې هم.

عامل نه څه خبر ورکول پکار دی او دې: څه خبر مستحق دې؟

فَإِنْ دَفَعْتَ غَلَايَةَ ثَمَرَةِ مَسَاقَاةٍ نَوَكَةٍ د مساقات په طور نې د کجورې داسې ونه وکرله، چه هغې کې میوه وی وَالْثَمَرُ تَزِيدُ بِالْعَمَلِ او کجورې په عمل (د عامل) سره غټیږي جَاَزٌ نَوْجَانِزٌ دِه وَأَنْ كَانَتْ قَدْ أَلْتَمَسَتْ أَوَكُهُ دَا انْتِهَاءُ ته رسیدلې دی لَمْ يَجُزْ نَوْجَانِزٌ نه ده

هل اللغة > ① التناهي: ختمیدل

تفصیح: عامل ته د خپل کار میوه (منافع) ملاوېږي، نو ضروری ده، چه پیداوار کې د عامل د عمل څه دخل وی. او دلته به دخل نه وی، نو عقد به فاسد وی. په باغ کې میوې راغلي، او څومره چې غټیدل وو، هغومره غټې شوې، او اوس د باغ مالک دا عامل ته حواله کول غواړي. نو جائز به نه وی. **دلیل:** ځکه چې عامل د کار په وجه مستحق کېږي او د پوره کیدو او پخیدو نه روسته د کار هیڅ اثر نشته. نو که دا موږ (موږې) جائز او گرځوو نو دا د عمل نه بغیر استحقاق وی، حالانکه شریعت دې سره نه دې وارد شوي

په فاسد مساقات کښې د عامل د اجرت مسئله

وَإِذَا فَسَدَتِ الْمَسَاقَاةُ وَهُرَكَلَهُ فِي مَسَاقَاتٍ فَاسِدَةٍ شَى قُلِّلَ عَامِلٌ أَجْرُهُ لِيْلَهُ نَوَ عامل لپاره دده د مثل اجرت دې

تفصیح: لکه څنگه چې اجاره فاسده کې اجیر ته دده د اجرت مثل ملاوېږي، دغه ډول (دغه شان) به مساقات فاسده کې هم عامل ته اجرت مثل ملاوېږي. **دلیل:** ځکه چې مساقات د اجارې په معنی کې دې، او د مزارعت فاسده هم دا حکم دې.

په عاقدینو کښې د مرک په مرگ سره د مساقات حکم

تَبْطُلُ الْمَسَاقَاةُ بِالْمَوْتِ او مساقات مرگ سره باطلېږي

تفصیح: لکه څنگه چې د عاقدینو په مرگ سره اجاره فاسدېږي، دغه ډول (دغه شان) به مساقات هم فاسدېږي. **دلیل:** ځکه چې مساقات یو عقد دې او عقدو په مرگ د متعاقدينو سره فاسدېږي، په دې کښې وارثانو ته اختیار نه منتقل کېږي.

د عقد مزارعت فسخ کولو مذهبونه.

وَأَنْفَسَهُ بِالْأَعْدَاءِ او مساقات فسخ کولې شی. د عذر ونه په وجه، كَمَا أَنْفَسَ الْإِجَارَةُ لَكُهُ څنگه چې اجاره فسخ کېږي

تفصیح: که یو عذر د عقد مانع وي، نو لکه څنگه چې (د عذر په وجه) عقد اجاره فسخ کولې شی. مساقات به هم فسخ کولې شی. مثلاً ① عامل غل وی، یوه ده، چه ټولې میوې او د باغ لرگی به کورته یوسي.

⑦ یا عامل دومره بیمار شو، چه کار نشی کولی، نو عقد مساقات فسخ کولی شی.
الاشکال > خوک اووانی چي هر کله عامل دا کولی شی، چه مزدورانو باندې کار اوکړی، نو بیا عذر څنگه شو؟
الجواب > مونږ (مونږ) خواب ورکړو چي عقد کي هغه ددې التزام نه دې کړي، نو دا به په هغه ضرر اچول وی.

کتاب النکاح

توجه > (دا کتاب د نکاح (د احکامو پر په بیان کښي، دې .

توضیح > النکاح من باب العبادات او المباحات > په دې کي اختلاف دې چي نکاح آیا په باب عبادات کي ګډ (شامل، دې یا مباحات کي؟

① حضرات حنفیه او حنابلہ په نیزد په عبادات کي شامل دی.

② حضرات شوافع دا په مباحات کي شمیری.

③ د مالک په دواړه قولونه منقول دی. یو دا چي نکاح ((اقوات کي نه ده، (قوت) هغه شی (څیز) ته ونیلي شی چي دهغي نه بغیر ژوند تیروول مشکل وی او نکاح داسې شی (څیز) دې چي ددې نه بغیر ژوند مشکل دی،

④ دویم قول دادي نکاح د تفککات د قبیل نه ده او د فواکه شان داوی که استعمال شی نو ډیره ښه، که نه وی نو هېڅ حرج نشته.

حکم النکاح > بیا په دې کي اختلاف دې چي نکاح کول سنت دی یا واجب؟ ① د جمهور علماء کرام مسلک دادي چي نکاح کول سنت دی،

② اود داود ظاهري رحمته الله علیه، علامه ابن حزم رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه یو قول دادي چي نکاح کول واجب دی.

دا اختلاف د عامو حالاتو په اعتبار سره دې، کله چي انسان ته په زنا وغیره کي داخه (مبتلا) کیدو ویره نه وی، که ددې ویره وی نو (عند التوقان) بیا د ټولو لپاره نکاح کول واجب دی. البته حضرات شوافع په دې صورت کي هم دوجوب قائل نه دی، بلکه هغوی ورته صرف مستحب وانی. چه کوم حضرات دوجوب نکاح قائل دی لکه څنگه چه د داود ظاهري رحمته الله علیه وغیره مذهب دی

دلائل الوجوب > ① هغوی دقران عظیم الشان آیت مبارک (فَالْيَاكُوهَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ الْيَسَاءِ) نه استدلال کوی چي (فَالْيَاكُوهَا) د امر صیغه ده،

② د اشان په حدیث کي (تزوجوا الولود لولدو و فال مکاتریکم الامم) کي وارد شوی دی او په دې کي هم (تزوجوا) د امر صیغه ده. د اشان په بخاری شریف کي یو حدیث رازی، ددې په آخر کي دی چي (فمن رغب عن سنق فلیس منی)، ددې نه هم وجوب ثابتیږی.

دلائل عدم الوجوب > لیکن جمهور عالمان فرمانی چي دا دلائل دوجوب لپاره کافی نه دی، آیت کریمه چي «لَوْ جُكِّنَا» د امر صیغه دې لیکن امر هر ځانې کي دوجوب لپاره نه راځی، د آیت کریمه سیاق و سباق هم په دې باندې دلالت کوی چي نکاح واجب نه ده، د اشان (تزوجوا الولود لولدو)، کي د امر صیغه

خوده لیکن مخکې چې په (مکاشفکم الامم) سره کوم علت بیان فرمانيږي دي، دې نه متبادر هم دا کيږي چې وجوب لره بيانول مقصود نه دي.

او (من رغب من سئل فليس مني) دهغه سړي لپاره بيان فرمانيږي شوی دی چې د حضرت نبي کریم د سنتو مبارک نه اعراض او کړي، بياهم که یوسړي د سنت نه اعراض نه کوي او هغه نکاح صرف په دې وجه نه کوي چې ده ته دنکاح کولو ضرورت (ضرورت) او حاجت نشته نو دا وعيد دهغه لپاره نه دي.

دشام مشهور عالم شيخ عبد الفتاح ابو غده په يو کتاب د (العلماء العزاب الذين آثروا العلم على الزواج) نوم سره تحرير فرمانيږي دي، په دې کې هغوی دهغه عالمانو مختصر حالات جمع کړي دي چې هغوی د علمی مصروفیاتو په وجه د ازواج ضرورت (ضرورت) محسوس نه کړي. او په دې کې هغوی تقريباً د شپږديرشو (۳۶) عالمانو ذکر فرمانيږي دي چې په هغوی کې ابن تیمیه رحمته الله او علامه نووی رحمته الله پشان اساطين علم نومونه گډ (شامل) دي. ظاهره ده چې ددې اهل علم متعلق خودا نشي ونيږي کيدې چې هغوی يو واجب عمل پريښودو.

پخپله دامام بخاری رحمته الله د صنيع او طرز نه معلومېږي چې هغه هغوی مطلقاً دنکاح دوجوب قائل نه دي ځکه د «لَوْ جُكِّنَا لَهُ» والآيت هغوی په باب التقييد بالتكليف لاندې ذکر کړې دي. دې خبرې طرفه داشاري کولو لپاره دا په وجوب باندې دال نه دي، صرف د ترغيب لپاره دي.

د نکاح د منعقد کيدو الفاظ

النِّكَاحُ يُتَّقَدُّ بِالْإِجَابِ وَالْقَبُولِ نکاح ترلې کيږي په ايجاب او قبول بلفظين يُتَقَرَّرُ بِهِمَا عَنْ الْمَاضِي يعنی په داسې دوه لفظونو په کومو چې تعبير او کړې شی د ماضی نه،

هل اللغة ① ايجاب: واجبول ② الاخبار: خبر ورکول

توضیح: ايجاب هغه لفظ ته وائی. کوم چې د احد المتعاقدين نه اولاً صادر شي. ځکه چې دا مخاطب باندې اثبات يا نفی کې خواب واجبوي. او کوم لفظ چې د احد المتعاقدين نه ثانياً صادر شي. هغه ته قبول وائی. ماتن بلفظين او فرمانيږي. اودې اړخ (طرف) ته نه شي اشاره او فرمانيږي. چه صرف د ليکلو په ايجاب او قبول سره نکاح نه منعقد کيږي. هم دا قول د ائمه ثلاثه رحمته الله دي. ځکه چې ليکلی شوی ايجاب او قبول ته نقوش وائی. لفظ ورته نه وائی.

د نکاح انعقاد

وَيَتَقَدُّ بِلَفْظَيْنِ يُعَرِّيا أَحَدُهُمَا عَنْ الْمَاضِي وَالْآخَرُ عَنْ الْمُسْتَقْبَلِ اوترلې کيږي په داسې دوه لفظونو، چه په دوی کې د يوه تعبير او کړې شی په ماضی، او د بل نه په مستقبل، وَمِثْلُ أَنْ يَقُولَ لَوُجِبَ قَبُولُ زَوْجَتِكَ مثلاً څوک او فرماني زوجنی بل او فرماني زوجتک

توضیح: په متن کې د مستقبل نه مراد د امر صيغه ده. حاصل داشو. چه نکاح د ماضی په صيغه اود امر په صيغه سره هم منعقد کيږي. مثلاً سړی او ونيږي، زما نکاح او کړه، ښځه په خواب کې او وائی، مانکاح او کړه، يا ددې په عکس، نو نکاح به منعقد شي.

دليله ځکه چې روميې قول ايجاب نه دي. بلکه د نکاح وکيل جوړول دي. او دويم قول، زوجتک، ايجاب او قبول دواړه دي. او په نکاح کې، احد المتعاقدين، ايجاب او قبول دواړه کولې شي. د خپل طرفه د اصل کيدلو، اود بل طرفه د وکيل کيدلو په وجه، د نکاح په باب کې یوسړي د ايجاب او قبول

دواړو متولي جوړېدلې شي. اگرچه د بيع په باب کې صحيح نه دی. وجه د توبیر (خرق) داده. چه په بيع کې حقوق واپس کېږي وکيل اړخ (طرف) ته، او په نکاح کې واپس کېږي مؤکل اړخ (طرف) ته. نو په بيع کې د ،احد المتعاقدين، د طرفینو متولي جوړېدلو په صورت کې د یوکس مطالب او مطالب، مملوک او مملک کیدل لازمیږي. اودا غیر معقول اومحال ده. اوچونکه په نکاح کې حقوق مؤکل اړخ (طرف) ته واپس کېږي. په دې وجه دا خرابی نه لازمیږي.

د نکاح شرائط، اود گواهانو صفات

وَلَا يَتَعَقَّدُ نِكَاحُ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بِحَضْرٍ شَاهِدَيْنِ حُرَّيْنِ عَاقِلَيْنِ بَالِغَيْنِ مُسْلِمَيْنِ رَجُلَيْنِ أَوْ رَجُلٍ وَأَمْرَأَتَيْنِ نَهْ مَعْقَدُ كَيْسِرِي نِكَاحُ د مسلمانانو مگر په حضور د دوو گواهانو چې آزاد وی عاقلان وی بالغان وی مسلمانان وی دوی سړی وی یا یو سړي او دوه ښځې وی

تصريح: ددې ځانې نه مصنف رحمته الله علیه د نکاح شرط بیانوی. فرماني. چه په نکاح کې شهادت شرط دي. (۱)

دليل: دليل دا حديث دي لَا نِكَاحَ إِلَّا بِشُحُودٍ (۲) يعنې بغير د گواهانو نه منعقد کېږي.

صفات الشهود: ددې نه روسته صاحب د کتاب رحمته الله علیه د گواهانو يوڅو صفات بيان کړي دي.

① اول داچه د دواړو آزاد کيدل ضروري دی. ځکه چې د شهادت اهل به هغه کس وی. چاته چې د ولايت حق حاصل وی. اوچونکه غلام ته په خپل ذات باندې د ولايت حق حاصل نه وی. نو په غير باندې به هم د ولايت حق حاصل نه وی. ولايت وائی. [تنفيذ القول على الغير] ته.

② دويم دا چې دواړه گواهان عاقل بالغ وی. ځکه چې ددې دواړو څيزونو نه بغير د ولايت حق نه حاصلېږي. نو د شهادت اهل به هم نه وی.

③ دريم داچه د مسلمانانو په نکاح کې دگواهانو مسلمان کيدل ضروري دی. دليل دادې. چه د هيڅ مسلمان خلاف د کافر شهادت معتبر نه دي. د قرآن آيت [وَلَسَنُيَعْلِلَ اللَّهُ لِيَلْكَرِينَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ سَبِيلًا] (النساء: ۱۴۱) په وجه د احنافو رحمته الله عليهم په نیز د گواهانو سړي کيدل ضروري نه دی. بلکه يو سړي او دوي (دوه) ښځې هم گواهان جوړېدلی شي.

عَدُولًا كَلُوا أَوْ غَيْرَ عَدُولٍ كه عادلان وی اوکه غير عادلان وی.

تصريح: عدم شرطية العدالة: د شاهدینو عدالت شرط نه دي. (۳)

دلالت: ① فاسق د اهل ولايت څڼې دي. نو د اهل شهادت څڼې به هم وی. او فاسق په اهل ولايت کې کيدل ځکه دی. چه شريعت دې د مسلمان کيدلو په وجه په خپل ځان باندې د ولايت نه نه دي محروم کړي. نو په غير باندې به هم د ولايت نه نشي محروم کيدلي. ځکه چې دا غير هم د مسلمان کيدلو په وجه دده هم جنس دي.

۱، مسلک مالک:- امام مالک رحمته الله علیه فرماني چه اعلان شرط دي شهادت شرط نه دي.

① غره الزبلي رحمته الله علیه هذا اللفظ ثم نقل عدة أحاديث منها حديث عائشة رضي الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل، وماكان من نكاح على غير ذلك فهو باطل لأن تشارجوا لالسلطان ولي من لا ولي له) أخرجه ابن

حبان في صحيحه في النوع الثامن والسعين من القسم الأول) نصب الرأية (۳/۲۱۳)۔

۲، مسلک الشافعي:- امام شافعي رحمته الله علیه عدالت د گواهانو لپاره شرط گرځوی.

د دوم دلیل حاصل دادې، چه فاسق حاکم جوړیدلې شی. اود حاکم لپاره جائز دی. چه دې څوک قاضی جوړ کړی. او فاسق حاکم چې هر کله بل څوک قاضی جوړولې شی. نو په خپله هم قاضی جوړیدلې شی. او هر کله چې قاضی جوړیدلې شی. نو شاهد هم جوړیدلې شی. ځکه چې شهادت او قضاء دواړه د یو باب څڼې دی. ځکه چې په دواړو کې د [تفلیذ الحکم علی الغیر] معنی موجود ده.

وَمَنْ عَدُوٌّ فِي الْقَذْفِ أَوْ يَأْتِي سِرِّي أَوْ دُوُّ نَسْخُو، که عادلان وی او که غیر عادلان او یا په تهمت لگولو کې پرې حد جاری شوې وی.

هل اللغة الملعونة في القذف: محدود في القذف هغه چاته وائی چې په چا باندې د زنا الزام اولگوي او بیا په څلورو گواهانو سره هغه ثابت نه کړې شی او دهغې په سزا کې ورته اتیا کورې ورکړې شی. **تخريج:** جواز شهادة الملعونة في القذف: کوم کس ته چې حرقذف لگولې شوې وی. هغه هم چونکه د اهل ولایت څڼې دې. نود اهل شهادت والو سره به (نه به) هم وی. خودا کس د تحمل شهادت (یعنی د شهادت اوچتول) اهل دي. د شهادت ادا کولو اهل نه دي. یعنی د، محدود فی القذف، په موجودگي کې نکاح منعقد کېږي. ځکه چې په نکاح کې تحمل شهادت کافی دې. خو که کله د قضاء په مجلس کې د گواهی ورکولو ضرورت (ضرورت) راپیش شی. نو دده گواهی به نه قبلېږي. د آیت [وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا] په وجه، یعنی ددوی گواهی کله هم مه قبولئ.

دا بالکل داسې ده. لکه چې د دوی (دوه) رندو یا د عاقدینو د دوی (دوه) ځامنو په موجودگي کې نکاح منعقد کېږي. ځکه چې دوی د تحمل شهادت اهل دي. خود رندو گواهی، اود عاقدینو د ځامنو گواهی دپلار په حق کې نه قبلېږي. خو که خلاف گواهی ورکړي. نو د خوی گواهی به هم د پلار په خلاف قبلېږي.

د ذمیانو گواهی

وَأَنَّ تَزْوِجَ مُسْلِمٍ ذَوِيَّةً بِشَهَادَةِ ذِيٍّ مِّنْ جَاَزٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ (۱) که چا مسلمان د یوې ذمیه ښځې، نکاح او کړه په شهادت د دوو ذمیانو نو جائز ده په نزد د امام ابوحنیفه او ابویوسف (رحمهما).

تخريج: په تیره شوې مسئله کې د شاهدینو لپاره مسلمان کیدل شرط او خودلی شو. دا مسئله هم په هغې متفرع ده. ذمی هغه کافر خلق دی. چه دوی په اسلامی ملک کې په فرمانبرداری او ذمه دارۍ سره اوسېږي. که هندو وی. او که یهودی یا نصرانی وی. خو په متن کې د ذمی نه مراد اهل کتاب دی. که یهودی وی او که نصرانی وی. ځکه چې د مسلمان نکاح صرف کتابیه سره جائز ده. غیر کتابیه سره جائز نه ده.

مسلك الشيخين: د متن په مسئله کې اختلاف دې. شیخین (رحمهما) د جواز قائل دي. **دلیلها:** د شیخینو (رحمهما) د دلیل حاصل دادې. چه په نکاح کې دوی (دوه) شیان (خیزونه) دي. یوخوا داچه ملک بضع د میړه (ځاوند) لپاره ثابتېږي. دویم داچه د ښځې لپاره په میړه (ځاوند) باندې مال مهر واچېږي. داخبره منلې شوې ده. چه شهادت د داسې شی (خیز) د پاره وی. چه هغه د احترام قابل وی. او بضع د احترام قابل ده. د مال په لزوم کې هیڅ احترام او عظمت نشته. تردې که د نکاح په وخت کې د مال ذکر اونکړې شی. بیا هم نکاح منعقد کېږي. ددې تمهید نه دا خبره ثابتېږي. چه په نکاح کې

(۱) القول الرابع هو قول الشيخين (رحمهما) كذا في الحاشية (١٥٦١) وفتح القدير (١١٤٣) ورد المختار (٢٩٧٢) والمندبة (٢٩٧١) نقلاً عن القول الرابع (٢٤٣١) -

گواهی، ملک بضع علی الزوجه، د میره (خاوند، لپاره ثابتولو لپاره ده. په میره (خاوند، باندې د مال واچبولو لپاره نه ده. نو معلومه شوه. چه داگواهی د مسلمان میره (خاوند، په حق کې اود ذمیه ښځې په خلاف ده. ځکه چې د کافر گواهی د مسلمان په حق کې قبلولې شی. اگرچه په خلاف نه قبلېږي. نو د دوی (دوه) ذمیانو په گواهی سره دا نکاح منعقد کېږي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ لَا يُجُوزُ أَوَّامَامَ مُحَمَّدٍ فَرَمَانِي چې جائز نه ده، إِلَّا أَنْ يُشْهَدَ شَاهِدَانِ مُسْلِمَيْنِ مَكَرَكِه دوه مسلمانانو گواهانو گواهی ورکړه.

مسلم محمد د امام محمد د جواز قائل نه دی.

دلیل ۷ د امام محمد دلیل دادې. چه په نکاح کې د ایجاب او قبول او ردلولو نوم شهادت دې. اود کافر شهادت د مسلمان په خلاف معتبر نه دې. نو گویا ذمیانو د مسلمان کلام او ردلې هم نه دې. حاصل داچه دې دواړه حضراتو سماع قیاس کره په عدم سماع باندې. او هرکله چې ایجاب او قبول نه دې. نو شهادت هم موجود نشو. نو نکاح به هم منعقد نه وی.

الجواب عنه د دې نه خواب دادې. چه سماع په عدم سماع باندې قیاس کول، قیاس مع الفارق دی. چه ددې هیڅ اعتبار نشته. والله اعلم بالصواب.

د محرمه کیدلو اسباب او ددې اقسام

لَا يَحِلُّ لِلرَّجُلِ جَانِزُهُ دى لپاره دسرى اَنْ يَكُوْنِي فِي نِكَاحٍ اَوْ كَرِي بِأَيِّهِ د مور خپلې سره وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ اونه د انا (نیا) خپلې سره مِنْ قِبَلِ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ د سړي او د ښځو دطرفه

تفصیل هغه ښځې چې د هغوی سره نکاح حرام ده. په دوی (دوه) قسمه دی. یو هغه چې د هغوی سره هیڅ کله هم نکاح جائز نه ده. همیشه حرام ده. مثلاً مور، خور، وغیره. دویم هغه چې دوی سره بالفعل حرام وی. څه وخت کې حلال کیدلې هم شی. لکه د غیر منکوحه، یا معتده وغیره. بیا د محرمه کیدلو اووه اسبابه دی. ① قربایت خاصه ② نکاحی رشته ③ رضاعت ④ جمع کیدل ⑤ مالک کیدل ⑥ کفر ⑦ په آزاده باندې وینځه په نکاح کې راوستل، په کتاب الله کې هم په دې ترتیب سره بیان شوی دی. لکه ارشاد دې. فرمانی چه، مور دچا د خینې نه چې پیدا شوې. دې سره نکاح حلال نه ده. دغه ډول (دغه شان، نیاگانې) یعنې د مور او پلار میاندي) اود مور پلار اناگانې (نیاگانې، وغیره حلال نه دی.

دلیل ۷ دلیل د قرآن پاک آیت دی. حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ الْحُرَامُ شوی دی په تاسو باندې مندي (میاندي) ستاسو او لوڼه ستاسو

د لوړ حرمت

وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ نَد د خپلې لور سره، وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ وَارِثَاتُ سَفَلَتْ اَوْ نَد د خپل اولاد د لور سره اگر که خکنه وی، وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ اونه د خپلې خور سره او نه د لوڼو د زور سره وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ اونه د پلار د خور سره او نه د مور د خور سره لوڼه، یعنې نمسی، اود لوڼو لوڼه، یعنې نمسی، وَلَا يَحِلُّ اَتِيَهُ اونه د زورېو سره

حل اللغة ① سلف: لاندې ② خاله: د مور خور ③ هغه: د پلار خور

تفصیل لور کومه چې دده د نطفې نه پیدا شوې ده. دا هم ددې ذکر شوی آیت په وجه حرام ده. دغه ډول (دغه شان، د خامنو لوڼه، یعنې نمسی، اود لوڼو لوڼه، یعنې نمسی، هم قطعاً حرام دی. ددوی حرمت په

اجماع سره ثابت دي. دغه ډول (دغه شان، خور، خورڅي، وريري، تروريانې) يعنې د مور پلار خويندې، ټولې حرامي دي.

دليله > ددوی حرمت په دې ذکر شوی آيت کې بيان کړې شوې دي. آيت [حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ]، يعنې حرام شوی دی په تاسو باندې، ستاسو مياندي، او لوڼه، او خويندې، اود پلار خور (يعنې ترور) اود مور خور (يعنې ترور) اود خوی لوڼه، اود لور لوڼه.

د خواينې حرمت

وَلَا يَأْتِيَنَّ امْرَأَتِي دَخَلَ بِهَا وَلَمْ يَدْخُلْ اَوْ نَهَ دَخَلِي بِنَحْيِي دَ مَوْر سِرِه چي د دې د لور سره ې صحبت کړې وي او که نه،

توضیح > په دې عبارت کې د خواينې حکم بيان شوې دي. که ښځې سره نې دخول کړې وي. او که دخول نې نه وي کړې. په دواړه صورتونو کې د خواينې سره نکاح حرام ده. دليل دادې. چه په قرآن کې د خواينې حرمت د دخول د قيد نه مطلق ساتلې شوې دي. نو دا حکم به په خپل اطلاق باندې باقي پاتې وي.

دويمه مسئله دا ذکر شوې ده. که د داسې ښځې سره نکاح اوشوه. چه د روميې مير (خاوند، نه نې يوه لور راورلې ده. داسې جينې ته ريبيې وائي. دې ريبيې سره د نکاح په جواز کې دا تفصيل دي. چه د ښځې سره که دخول شوې وي. نو د ريبيې سره نکاح حلال نه ده. او که دخول نې نه وي کړې. نو نکاح حلال ده.

دليله > دليل دا دي. چه په کلام پاک کې قيد د دخول موجود دي. لکه چي ارشاد دي. [وَلَا يَأْتِيَنَّ امْرَأَتِي دَخَلَ بِهَا وَلَمْ يَدْخُلْ اَوْ نَهَ دَخَلِي بِنَحْيِي دَ مَوْر سِرِه چي ستاسو په پرورش کې دي. کومې چې پيدا شوي دي. ستاسو دهغه ښځو نه دچاسره چې تاسو صحبت کړې دي. او که تاسو ددوی سره صحبت نه وي کړې. نو په تاسو هيڅ گناه نشته ددوی سره په نکاح کولو کې،

وَلَا يَأْتِيَنَّ امْرَأَتِي دَخَلَ بِهَا اَوْ نَهَ دَخَلِي هَغِي بِنَحْيِي سِرِه چي د هغې سره صحبت شوې وي. سواء کان في حمره اوفي حمره غيرة برابره ده که دده په تربيت کې وي او که دبل چا په تربيت کې وي.

توضیح > نفس مسئله آسانه ده.

دليله > د وجه د ثبوت د قيد د دخول نه په نص سره خواه دغه جينې د ده په پرورش کې وي

او که د غير په پرورش کې وي،

الاشکال > په کلام پاک کې قيد د دخول موجود دي. دغه ډول (دغه شان، حجور، په معنی د غيږې او پرورش قيد هم موجود دي. ددې مطلب دادې. چه دا ريبيې که ستاسو په پرورش کې وي. بيا خو نکاح حرام ده. خو که د دويم مير (خاوند، نه علاوه د بل چا په پرورش کې وي. نو نکاح حلال کيدل پکار دی. حالانکه حکم ددې په خلاف دي.

الجواب > په آيت کې د، حجور، قيد اتفاقاً او قيد عادی دي. قيد احترازی نه دي.

يعنې عام عادت هغه دي. چه د داسې قسمه پجو پرورش دويم مير (خاوند، کوی. او مور خپلو ورو ماشومانو سره راځي. وجه دا ده. چه هرکله قرآن د نکاح جواز بيان کړو. نو صرف د دخول په قيد باندې

توضیح: «قَسَمِي الْاِجْمَعُ بَيْنَ الْاِخْتَيْنِ» دوی (دوہ) خويندې په نکاح کي جمع کول په دوي (دوہ) قسمه دی. ① اول داچه دواړه خويندو سره په یوځای یا وړاندې روسته نکاح اوکړی نو دا نکاح درست نه ده. که دواړو سره په یو عقد کي نکاح شوی وی. نو د دواړو نکاح باطل ده. او که وړاندې روسته شوي وی. نو د اولي نکاح صحیح ده. او د دویمي باطل ده.

② دویم صورت دادی. چه په ملک کي کومې وينځې دی. دواړه خويندې دی. نو دواړه په ملک کي جمع کول جائز دی. خود دواړو سره وطی کول جائز نه دی. حاصل داشو. چه د دوي (دوہ) خويندو د نکاح په طور جمع جائز نه ده. او د دوي (دوہ) وينځو په ملک کي جمع کول د وطی په طریقه جمع کول جائز نه دی. خود دواړو مالک جوړیدلي شی.

والله ① دلیل د الله تعالی قول دي. [وَأَنْ يَجْمَعُوا] یعنی، په تاسو باندې حرام شوی دی چې جمع کړئ دوي (دوہ) خويندې په نکاح کي،

② دویم نبي کریم ﷺ فرمانيلی دی. مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْمَعُنَّ مَاءَهُ فَيُزْجِمُ اَخْتَيْنِ (۱) چه کوم کس په الله تعالی او په ورځ د آخرت باندې ایمان لري. نو دې چې خلې او به د دوي (دوہ) خويندو په رحمونو کي هيڅ کله نه جمع کوي، په فیروز دیلمی کي حدیث دي. چه زه د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر شوم. عرض مې کړل. چه ما اسلام راوړلو. او زما په نکاح کي دوي (دوہ) خويندې دی. نبي کریم ﷺ او فرمانيل. چه ته په دواړو کي يوه خوښه کړه.

د جمع بعضی هرام صورتونه

وَلَا يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَغَيْرِهَا وَلَا ابْنَةَ أَخِيهَا وَلَا ابْنَةَ أَخِيهَا أَوْ سَرَهَ (نه به) جمع کوي ښځه او د دې د پلار خور او یا د مور خور او یا وریره او یا خورزه

هل اللغة ① **عمة:** د پلار خور ② **خاله:** د مور خور ③ **اخت:** خور

توضیح: په دې عبارت کي مصنف رحمته الله علیه په نکاح کي د جمع د حرام کیدلوڅو صورتونه بیان کړي دي. مثلاً ښځه او ددې د پلار خور (زور) جمع کول حرام دی. دغه ډول (دغه شان) ښځه او ددې د مور خور (زور)، ښځه او ددې وریره، ښځه او ددې خورزه، جمع کول حرام دی.

دلیل: د نبي کریم ﷺ ارشاد دي. لَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ غَيْرَهَا وَلَا عَلَى ابْنَةِ أَخِيهَا وَلَا عَلَى ابْنَةِ أَخِيهَا (۱)

① غره الزبلي رحمته الله علیه هذا اللفظ ثم نقل عدة أحاديث لمنها حديث ام حبيبة رضي الله عنها قالت يا رسول الله ﷺ إنك إني قال ﷺ أو نجين ذلك قلت نعم، لست لك بمخلية وأحب من شرقي في غير أخق قال ﷺ فإنها لا تحل لي قلت فإن أغبرت أنك تخطب درة بنت أبي سلمة قال لو أنها لم تكن ربيتي في حجرى .... [بقیه حاشیه به راوړان مخ]

[بقیه د ترمخ] ما حلت لي إنما ابنة أخى من الرضاة أرضعتني وأباهها لوبية فلا تعرضن علي بناتكن ولا إخوانكن الحديث أخرجه البخارى في النكاح باب ٢٠ رقم ٥٠٩٩ ومسلم في الرضاة رقم ١ وأبو داود في النكاح باب ٦ رقم ٢٠٥٥ والترمذى في الرضاة باب ١ رقم ١١٤٧ والنسائي رقم ٣٠٩٦ وأحمد في المسند (٤٤/٦)۔

⑤ من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه أبو داود في النكاح باب ١٢ رقم ٢٠٦٥ والترمذى في النكاح باب ٣٠ رقم ١١٢٦ وابن ماجه في النكاح باب ٣١ والنسائي في النكاح باب ٤٧ ورواه أيضا في السنن الكبرى (٢٩٣/٣) رقم

نکاح د نه شی کولې په ښځه باند د دې د پلار د خور او نه د مور د خور او نه د لور او نه د خور د لور سره.

الاشکال خو په دې باندې اشکال کیږي. هغه داچه په قرآن پاک کې د ټولو محرماتو بیانولو نه روسته **[وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَدَّ اللَّهُ لَكُمْ]** ذکر شوي دي. او قرآن د محرماتو په بیان کې ددې ښځو ذکر نه دي کړي. نو دا واره (ټول) صورتونه جائز کیدل پکار دي؟

الجواب دا حدیث کوم چې د جمع په حرمت کې پیش شوې دي. حدیث مشهور دي. او په حدیث مشهور سره په کتاب الله باندې زیاتوالي کیدلې شي.

د جمع بین المراتین په حرمت کېنې قاعده

وَلَا يَجْمَعُ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ لَوْ كَانَتْ إِحْدَاهُمَا زَوْجًا لِمَا بَيْنَهُمَا مِنْ بَيْنَاتٍ وَهُوَ غَيْرُهَا الْآخَرَىٰ او نه په جمع کوی داسې دوو ښځو لره چې که شی په دوی کې یو سړي نو جائز به ورلره نه وی چې نکاح او کړی د دغې بلې سره.

تفصیح صاحب د کتاب **رَبِّهِ** د جمع بین المراتین، په سلسله کې یوه قاعده ذکر کړې ده. قاعده داده. چه کومې دوي (دوه) ښځې په نکاح کې جمع کول وي. په دې کې هره یوه مذکرونه فرض کړې شي. ددې دواړو په خپل مینځ کې نکاح شرعا درست ده. او که نه ده؟ که درست ده. نو دواړه جمع کولې شي. او که صحیح نه وي. نو د داسې دوي (دوه) ښځو په نکاح کې جمع کول هم صحیح نه دي. مثلاً جینی او ددې د پلار خور (ترور) جمع کول حرام دی. ځکه که جینی مذکر فرض کړې شي. نو په دوی کې به د ترور او وراره رسته وي. او که ترور مذکر فرض کړې شي. نو په دوی کې به د اکا (تره) او خورزې رسته وي. او په دې دواړو صورتونو کې په خپلو کې نکاح ناجائز ده. نو دا دواړه په نکاح کې جمع کول هم ناجائز دي. هم په دې باندې نور صورتونه هم قیاس کولې شي.

دلیل دلیل دادې چه داسې دوي (دوه) ښځې په نکاح کې جمع کول د قطع رحم سبب جوړېږي. په دې طریقې چې د نکاح نه روسته به دا دواړه په خپلو کې بنزې وي. او په بنو کې عداوت او دښمنی په عامه توګه (عام طور) وي. او قطع رحمی حرام ده. نو کوم چې د حرام سبب وي. هغه به هم حرام وي. نو د داسې دوي (دوه) ښځو جمع کول هم حرام دی. هم دا علامه مرغینانی **رحمته** فرمایلي دي چه کوم د نکاح قربایت حرامګونکی وي. هم هغه د قطع رحم حرامګونکې دي. په کومو صورتونو کې چې د نسبي قربایت په وجه چې، جمع بین المراتین، حرام ده. په دغه صورتونو کې د رضاعت په وجه هم جمع بین المراتین حرام ده. دلیل هم هغه حدیث دي. کوم چې وړاندې تیر شو. یعنی **(إِيسَى مِنَ الرِّضَاعِ مَا يَحِلُّ مِنَ النِّسَابِ)**

ښځه او ددې د بنې لور په نکاح کېنې جمع کول

وَلَا يَأْتِيَنَّ بِأَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ امْرَأَةٍ وَابْنَةٍ زَوْجًا که ایا په دې کې څه باک نشته چې جمع کړي ښځه او د دې د تیر میره (خاوند) لور لره

تفصیح دا مسئله په ماقبل اصول باندې متفرع ده. مسئله داده. چه د ښځې او ددې د مخ کښینې میره (خاوند) د رومې ښځې نه چې کومه لور ده. دا په نکاح کې جمع کولې شي. مثلاً هنده د زید سره نکاح اوکړه. اود زید یوه لور د زید مخکښې ښځې فاطمه نه هم ده. بیا هنده زید ته طلاق یانن ورکړو. اوس که خالد د زید لور زینب او هنده سره نکاح اوکړه. او جمع نهې کړل. نو هیڅ باک نشته. ^(۱)

دلیل ځکه چې د هنده او زینب په مینځ کې نه قربایت شته او نه رضاعت شته.

^(۱) مسلک زفر: - حضرت امام زفر **رحمته** فرماني چه جائز نه ده.

په زنا سره د حرمت مصاهرت نبوت او عدم نبوت

وَمَنْ زَنَىٰ بِأَمْرًا أَوْ چا چې د یوې ښځې سره زنا او کړه حُرْمَتٌ عَلَيْهِ أَمَّتْهُا وَبَنَتْهَا نو د هغې مور او لور پرې حرامه شوه.

توضیح: په زنا سره حرمت مصاهرت ثابتیږي. نو په زانی باندې به د مزنیه اصول او فروع حرام وی. او په مزنیه باندې به د زانی اصول او فروع حرام وی. یعنې نیاگانې (مور پلار میاندي) مراد وغیره دی. اود فروع نه نوسی (د لونرو او خامنو لوریانې) وغیره مراد دی. (۱)
دلیل: د لیل دادې، چه د حرمانو په استحقاق کې ولد اصل دي. یعنی ولد که موث وی. نو په ولد باندې د واطی پلار او خوي حرام وی. او که ولد مذکر وی. نو د موطوبه مور او لور به په دې ولد باندې حرام وی. بیا به دا حرمت متعدی وی. د ولد په طرفین یعنی د واطی او موطوبه په طرف، نود موطوبه اصول او فروع به په واطی باندې، اود واطی اصول او فروع به په موطوبه باندې حرام وی. ځکه چې ولد د واطی او موطوبه په مینځ کې اتحاد او جزئیت پیدا کړې دي. هم دغه وجه ده. چه ولد واحد په مکمله طریقه د واطی په اړخ (طرف) هم منسوب کولې شي. لکه ونيلي شي. چه دا د فلائی سړی خوي دي. او په مکمله طریقه باندې موطوبه اړخ (طرف) ته هم منسوب کولې شي. ونيلي شي. چه دا بچي د فلائی ښځې دي. نوددې ولد په واسطه سره واطی جزء شو. د موطوبه، او موطوبه جزء شو. د واطی. نود واطی اصول او فروع به د موطوبه اصول او فروع شمارلې شي. اود موطوبه اصول او فروع به د واطی اصول او فروع شمارلې شي. او استمتاع بالجزء حرام ده. نود واطی لپاره به د موطوبه مور او لور حرام وی. او په موطوبه باندې به د واطی پلار او خوي حرام وی. خو په دې باندې یو اشکال کیږي. هغه داچه هرکله دا ثابت شوه. چه موطوبه د ولد په واسطه سره د واطی جزء دي. نود یو بچی پیدا کیدلو نه ورسته دوباره موطوبه دده لپاره حلال کیدل نه دی پکار، حالاتکه حکم ددې خلاف دي؟
جواب: اصل هم دغه دي. چه استمتاع بالجزء حرام ده. خو دلته کې ضرورة حرج د فع کولو لپاره اجازت ورکړې شوې دي. چه د نکاح مقصد توالد او تناسل فوت نشي. او دا بالکل داسې ده. لکه څنگه چې حضرت آدم عليه السلام باندې ددوی لونه حرام وې. خو حواء عليها السلام ددې قاعدې نه د ضرورت (ضرورت) په وجه مستثنی کړې شوه.

د معتده ښځې مور سره د نکاح حکم

وَإِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَةً طَلَقًا بَابًا لَمْ يَجْزَلْهُ أَنْ يَكُونُوا بِأَخْتِبَا حَتَّى تَنْقَضِيَ عِدَّتُهَا كَهَ خِيَلِي ښځې له یې طلاق ورکړه بانن یا رجعی نو د ده د پاره جائز نه دی د دې د خور سره نکاح کول تر دې چې عدت نې تیر شي.

هل اللغة: ① طلاق بانن: هغه طلاق چې د طلاق په کنانی الفاظو سره واقع شوې وی لکه ته زما نه جدا نی او نیت نی د طلاق وی

توضیح: مسئله داده. چه یوکس خپلې ښځې ته طلاق بانن (یا طلاق رجعی) ورکړو. نو اوس دا سړي ددې معتده خور سره دعدت په موده کې نکاح نشي کولي؟ (۱)

(۱) مسلک الشافعي: دشوافعو مذهب مذهب دادې. چه په زنا سره حرمت مصاهرت نه ثابتیږي. نو ددوی په نیزیه دزانی اصول او فروع دمزنیه لپاره حلال وی. اود مزنیه اصول او فروع به دزانی لپاره حلال وی.

دلیل دادې چه د معتده نکاح پاتی ده. لکه څنگه چې د منکوحه کیدلو په حالت کې وه. او میره (خاوند) ته دا اختیار دي چه د کور نه په وتلو باندې پابندی اولگوي. دغه ډول (دغه شان) که په دې (دوه) کاله کې دننه بې پیدا شو. نو د فراش کیدلو په وجه ددې سړي نه نسب هم ثابت وي.

د مولا خېلي وينځي سره. ياد ښځې خپل غلام سره د نکاح ممانعت

وَلَا يَجُوزُ لِلْمَوْلَى أَنْ يَتَزَوَّجَ أُمَّتَهُ أَوْ مَالِكًا بِهِ ذَخْلُهَا وَنَحْوُهَا سِرَّهُ نِكَاحٌ نَذَّ كَوَى، وَلَا الْمَرْأَةُ عَيْدَهَا أَوْ نَحْوَهُ ذَخْلُ غَلَامٍ سِرَّهُ.

توضیح مولا به خپلي وينځي سره نکاح نه کوي. که د وينځي د کل مالک وي. او که د بعض مالک وي. دغه ډول (دغه شان) به ښځه د خپل غلام سره نکاح نه کوي. که ښځه د پوره غلام مالکه وي. او که د بعض غلام مالکه وي. په دواړه صورتونو کې نکاح ممنوع ده. که مالک او مملوک يوځانې اوسيدل. او نکاح نې اوکړه. نو باطل به وي. آتمه اړيکه هم ددې قائل دي.

دلیل دادې چه نکاح د داسې منافعو او فوایدو په لحاظ سره مشروع شوې ده. چه هغه د دواړو ښځې میره (خاوند) په مينځ کې مشترک وي. بعض منافع ښځې ته حاصلېږي. مثلاً د ښځې لپاره مهر، کسوه او نفقه واجېږي. او په سړي باندې حکماً وطی هم واجېږي. د ښځې د رضامندی نه بغير سړي لپاره عزل جائز نه دي. د سړي د، مقطوع الذکر، اود، عنين، کيدلو په صورت کې ښځې ته خیار فسخ هم حاصل وي. او بعض منافع سړي ته حاصلېږي. مثلاً د نکاح نه روسته د ښځې په نفس باندې قدرت حاصليدل. د ښځې لپاره د سړي په کور کې قیام کول، د کور دننه کار کول، مثلاً خوراک پخول، کيرې وينځل، د بچو تربيت کول، بچو ته شيدې (پي) ورکول وغيره، لنډيز (خلاصه) داده. چه د نکاح په ذکر شوي دواړه صورتونو کې مالکيت او مملوکيت جمع کيدل لازميږي. حالاتکه په دې دواړو کې منافات دي. ځکه چې مالکيت تقاضا کوي د قاهریت. او مملوکيت تقاضا کوي، د مقهوریت. او ددې دواړو په منافات کې هيڅ شبه نشته. نو هرکله چې داسې ده. نو په شرکت باندې به د ثمره حصول ممنوع وي.

الاشکال په دې باندې يو اشکال کېږي. هغه داچه مملوکيت که د مالکيت منافی دي. نو بيا د مملوک نکاح بالکل صحيح کيدل نه دی پکار. ځکه چې کله مملوک د آزادې ښځې سره نکاح اوکړی. نو د ناکح کيدلو په وجه به مالکيت هم ثابتېږي. نو په دې صورت کې هم د مالکيت او مملوکيت جمع کيدل لازميږي.

الجواب د قياس تقاضا هم دغه ده. چه د مملوک نکاح مطلقاً درست نه وي. خود ضرورت (ضرورت) په وجه خلاف قياس جائز گرځولې شوې ده. (يعنی شرح هدايه)

د کتابيه ښځې سره نکاح

وَيَجُوزُ تَزْوِيجُ الْكِتَابِيَّاتِ وَأَوَّجَزُ دې د کتابيه ښځو سره نکاح کول :

توضیح کتابيات، د کتابيه جمع ده. ددې مذکر کتابي دي. کتابي هغه کس دي. چه په نبی باندې ايمان لري. اود کتاب اقرار کوي. په آتمه اړيکه کې د آزاد کتابيه سره نکاح کولوکې د هيڅ چا اختلاف نشته. د کتابيه وينځي سره په نکاح کولوکې اختلاف دي. چه ددې بيان روسته راوړان دي.

۱. **مسلك الشافعي**:- امام شافعي رحمته الله فرماني. که دا ښځه په طلاق بان يا د درې طلاقو په وجه په عدت کې نه نو ددې د خور سره نکاح جائز ده.

دلیلہ > د لیل د الله تعالیٰ قول دی.. وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الذِّیَرِ: اُوْتُوا الْكِتَابَ سِتَاسُو لِبَارِهِ حَلَالِ کَرِیْ شُود. اهل کتابو خنی هغه ښځې چې پاکدامنې وی، په آیت کې د، عفت، قید عاده ذکر کړې شو. دجواز نکاح لپاره شرط نه دي.

مَجُوسِيَه اوصايه ښځې سره د نکاح حکم

وَلَا يُجُوزُ تَزْوِیْجُ الْمُجُوسِیَّاتِ او جائز نه دي نکاح کول د آتش پرستو ښځو سره وَلَا الْوَلِیْیَّاتِ او نه بت پرستي سره

هل اللغة > ① **مَجُوسِيَات**: جمع د مجوسیه: آتش پرسته، چه د هور عبادت کوی

توضیح > د آتش پرستو ښځو سره نکاح کول په اتفاق سره ناجائز دي.

دلیلہ > دلیل دادې. نبی کریم ﷺ فرمایلی دی.. سَوَاءٌ مِمَّنْ أَهْلُ الْكِتَابِ غَيْرُنَا كَيْسٍ نَسَاءُ يَهُودٍ وَلَا أَكَلِيٍّ ذُنُوبُهُمْ (۱) چه د اهل کتابو سره کومه معامله کوي. دمجوسو سره هم هغه معامله کوي. سوا ددې نه چې د مجوسو ښځوسره نکاح مه کوي. او ددوی ذبیحه مه خوري. حاصل داچه دمجوسو ښځو سره نکاح مه کوي. او ددوی ذبیحه مه خوري. ددې نه علاوه په امان ورکولو، او جزیه اخستلو کې د اهل کتابو په شان معامله کوي.

وَلَا الْوَلِیْیَّاتِ او د بت پرستو ښځو سره،

هل اللغة > ① **الْوَلِیَّات**: جمع د ثنیة: بت پرسته

توضیح > د بت پرستو ښځې سره هم نکاح کول ناجائز دي.

دلیلہ > دلیل د قرآن پاک آیت دي.. وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُ چه شرک کونکو ښځو سره نکاح مه کوي،

وَيُجُوزُ تَزْوِیْجُ الْمَسَائِيَّتِ اِنْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِنَبِيِّهِمْ وَيُقْرُونَ بِكِتَابِ او جائز دي نکاح کول د صابیه ښځو سره که هغوی ایمان درلودی (لرلو) په یو نبی او منلوې څه کتاب لره. وَ اِنْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْكُفَاكِبَ وَلَا كِتَابَ لَهُمْ فَمِنْهُمْ مَنَّا كَفَرْنَا و او د دوی سره څه کتاب نده نو جائز نه دي ورسره نکاح کول

هل اللغة > **صَابِيَات**: جمع د صابیه: هغه ښځه چې په د اسلام نه سوا په نورو دینونو کې د یو دین نه بل دین ته اوړیدلې وی

توضیح > د صابیه ښځو سره د نکاح په جواز او عدم جواز کې اختلاف دي. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د جواز قائل دي. او صاحبین رحمته الله علیهم د عدم جواز قائل دي. په حقیقت کې دا اختلاف د صابیه په تعریف او تفسیر کې دي. امام صاحبین رحمته الله علیهم فرماني. چه صابیه هغه دي. چه پو نبیانو علیه السلام کې په یو نبی باندې ایمان لري. او د یو آسماني کتاب اقرار کوي. دې وخت کې به صابیه اهل کتاب شمارلې شي. اود اهل کتابو ښځوسره نکاح جائز ده. نو صابیه سره به هم نکاح جائز وي. صاحبین رحمته الله علیهم فرماني. چه صابیه د ستورو

(۶) فربه الزیلعی رحمته الله علیه هذا اللفظ ثم نقل عن محمد بن حسن بن علی أن النبی ﷺ کتب إلى مجوس هجر یعرض علیهم الإسلام فمن أسلم قبل منه ومن لم یسلم ضربت علیه الجزیه غیر ناکحی نسأهم ولا کلی ذبأنجه أخرجه ابن ابی شیبة فی الکحاح. و مصنف ابن عبدالرزاق فی کتاب أهل الکتاب (نصب الرأیه ۲/۳۸۱).

عبادت کوی. اود هیخ یو اسمانی کتاب اقرار نه کوی. نو دوی به د بت پرستو په حکم کي وی. لکه څنگه چې د بت پرستو سره نکاح جائز نه ده. دغه ډول (دغه شان) به صابیه بنخو سره هم نکاح جائز نه وی.

د احرام په حالت کښي نکاح

وَيُحَرِّمُ الْمُخْرِمُ الْمُخْرِمَةَ أَنْ يَتَزَوَّجَ فَإِنْ حَالَ الْإِحْرَامُ مُحْرَمٌ أَوْ مُحْرِمَةٌ دَ پارِه په حالت د احرام کي نکاح کول جائز دی

توضیح: د احرام والا بنځي سړی دپاره د احرام په حالت کي نکاح کول جائز دی. (۱)
دلیل: د ابن عباس رضی الله عنه روایت دی. چه نبی کریم صلی الله علیه و آله د حضرت میمونہ رضی الله عنه سره د محرم کیدلو په حالت کي نکاح اوکړه. او امام بخاری رحمته الله اضافه کړې ده. [وہی بہا و هو حلال وماتت بسرف] (۲) یعنی نبی کریم صلی الله علیه و آله د میمونہ سره نکاح اوکړه. حالانکہ نبی کریم صلی الله علیه و آله محرم وو. او ددې سره نبی زفاف اوکړو. (د خپلې بی بی سره د واده شپہ تیرول) حالانکہ نبی کریم صلی الله علیه و آله حلال وو. اود میمونہ رضی الله عنه انتقال په مقام سرف کي اوشو. بعض حضرات د لطیفه په طور باندې بیان کړی دی. چه د میمونہ رضی الله عنه واده هم په مقام سرف کي اوشو. شب زفاف ئې هم په مقام سرف کي تیر کړو. اود حضرت میمونہ رضی الله عنه انتقال هم په مقام سرف کي اوشو. ددې حدیث نه معلومیږي. چه نبی کریم صلی الله علیه و آله د میمونہ رضی الله عنه سره د احرام په حالت کي نکاح اوکړه.

د ولی نه بغیر د نکاح انعقاد

وَيَنْعَقِدُ نِكَاحُ الْمَرْأَةِ الْحُرَّةِ الْعَاقِلَةِ الْبَالِغَةِ بِرِضَاهَا وَ تَرْكِ كَيْبَرِي نِكَاح د آزادې عاقلې بالغې بنځي په رضا د دې سره **وَإِنْ لَمْ يَنْعَقِدْ عَلَيْهَا كَلٌّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ بَكَرًا كَأَنَّهَا أَوْ تَيْسًا** اگر چې نه وی کړې ولی د دې، پیغلہ وی او که میره (خاوند) لیدلې وی، په نزد د امام ابوحنیفه رحمته الله.

هل اللغة: ① یوتفع: پورته کیږي ② الخلل: رکاوت

توضیح: مسئله داده. چه دحرة، عاقله، بالغه نکاح ددې په رضامندی، بغیر د اجازت د ولی نه د امام ابوحنیفه په نیز منعقد کیږي.

دلیل: وجه د جواز داده. چه دې بنځي خالص په خپل حق کي تصرف کړې دي. ځکه چې د بضع بدل هم ددې لپاره دي. اودا بنځه د تصرف اهل هم ده. ځکه چې ممیز عقل لری. هم دا وجه ده. چه په مال کي هم د تصرف اختیار دې بنځي ته حاصل وی. خو که څوک اشکال اوکړي. چه هرکله بنځه اختیار مننده ده. نو بیا د نکاح مطالبه د ولی نه ولې کیږي. د بنځو نه ولې نه کیږي؟ ددې خواب دادې. چه په داسي کولوسره به د بنځو اړخ (طرف) ته بې حیائی منسوب کولې شي. ځکه چې بنځي د سړو مجلسونو اړخ (طرف) ته نه وتلوکي حیا محسوسوی. که داسي کوی. نو خلق به دوی بې حیا گنړي.

(۱) مسلک الأئمة: - امام شافعی رحمته الله ناجائز وائی. امام مالک او امام احمد رحمته الله هم ددې قائل دی.

(۸) من حدیث ابن عباس رضی الله عنه أخرجه البخاری فی الصمد باب ۱۲ و مسلم فی النکاح رقم ۴۶ و أبوداود فی المناسک باب ۲۱ و الترمذی فی المعجم باب ۲۴ و النسائی فی المناسک باب ۹۰ و ابن ماجه فی المناسک رقم ۱۹۶۵ و الدارمی فی المناسک باب ۲۱ و أحمد فی المسند (۲۴۵/۱)۔

وَقَالَ لَا يُنْعَدُ إِلَّا بُولُي (۱) او صاحبین فرمائی نہ تہ لی کیہی مگر پہ ولی سرہ.

تہج < مسلک الصاحبین > د صاحبین پہ نیز نہ منعقد کیہی دغہ شان امام مالک او امام شافعی **بطل** فرمائی چہ دہنخو پہ الفاظ سرہ بالکل نہ منعقد کیہی. **دلہما** < د صاحبین **بطل** دلیل دادی چہ د نکاح نہ د نکاح مقاصد مقصود وی دا مقاصد ہنخو تہ مبارل، پہ دے کی خلل اچول دی. خکہ چہ ہنخی ناقصات العقل دی پہ دے وجہ ہنخو تہ بہ د نکاح اختیار نشی ورکیدلی.

پہ بالغہ ہنخی ولایت اجبار

وَأَجْبَرُوا لِلْوَلِيِّ اجْبَارُ الْبِكْرِ الْبَالِغَةِ الْعَاقِلَةِ او جائز نہ دے ولی لہ د عاقلہ بالغہ مجبورہ کول پہ نکاح باندی،

تہج < مسئلہ دادہ چہ زموں پہ نیز بہ باکرہ بالغہ پہ نکاح باندی نشی مجبورولی کہ بغیر دے د رضامندی نہ نکاح اوکری شوہ نو دے پہ اجازت باندی بہ موقوف وی کہ دے نہ کرے نو باطل بہ وی او کہ د ولی اجازت اخستلو پہ وخت کی خاموش پاتی شوہ نو دا بہ دے د طرفہ اجازت شمارلی شی. (۲)

دلہ < دلیل دادی چہ باکرہ بالغہ آزادہ دہ او پہ آزاد باندی ہیخ چاہ ولایت د اجبار حاصل نہ وی نو پہ باکرہ بالغہ باندی بہ ہم ہیخ چاہ د اجبار ولایت نہ وی خو کہ خوک سوال اوکری چہ صغیرہ ہم آزادہ دہ نو پہ دے باندی ہم د اجبار ولایت نہ دے پکار؟ نو دے خواب دادی چہ پہ صغیرہ باندی د اجبار ولایت دے د عقل د قصور پہ وجہ دی او پہ بالغ کیدلوسرہ عقل مکمل شو نو پہ بالغہ باندی د اجبار ولایت نہ وی او پہ صغیرہ باندی بہ وی او دے دلیل چہ پہ بلوغ باندی عقل کامل کیہی د اللہ تعالی خطاب د بالغہ ارح طرفہ متوجہ کیدل دی چہ ترکومہ پوری نابالغہ وی نو د شریعت د احکامو مکلف نہ وی او ہر کلہ چہ بالغہ شی نو مکلف شی او بالغہ جینی داسی دہ لکہ بالغ ہلک یعنی لکہ خنکہ چہ پہ بالغ ہلک باندی د اجبار ولایت نہ وی دغہ ډول دغہ شان پہ بالغہ جینی باندی ہم د اجبار ولایت نہ وی او دا داسی دہ لکہ تصرف فی المال یعنی لکہ خنکہ چہ باکرہ بالغہ پہ خپل مال کی تصرف کولی شی دے پلار تہ دے پہ مال کی د تصرف اجازت نشستہ دغہ ډول دغہ شان باکرہ بالغہ بہ پہ خپل نفس کی ہم د تصرف اختیار مندہ وی د پلار یا دبل ولی اجازت شرط نہ دے.

د باکرہ بالغہ د طرفہ د رضامندی د اظہار صورتونہ

وَإِذَا اسْتَأْذَنَهَا الْوَلِيُّ فَكَفَّتْ أَوْ ضَمِيكَتْ أَوْ بَكَتْ بِغَيْرِ صَوْتٍ فَذَلِكَ إِذْنٌ مِنْهَا و ہر کلہ چہ اجازت طلب کرو د باکری بالغہ نہ دے ولی او داچوب پچپ پاتی شوہ یا ی او خندل یا نہی بغیر آوازہ اوڑل نو دا د دے د طرفہ اجازت دی وان ایت لہم زوجہا او کہ دے انکار اوکرو نو نہ نہی وادہ کوی.

ہل اللغہ ① الضعک: خندا ② السکوت: چپوالی، چپوالی خاموشی، ③ صوت: آواز ④ بکت: زاری

(۱) القول الرابع هو قول أبي يوسف **بطل** وهو المختار للفتوى في زماننا كذا يفهم من تحقيق صاحب القول الرابع وارجع للتفصيل إليه (۲۵۱۱)۔

(۲) مسلک الشافعی: امام شافعی **بطل** پہ نیز باکرہ بالغہ پہ نکاح باندی مجبورول جائز دی۔

توضیح مسئله داده. چه دنکاح نه مخکي ولی د باکره بالغه نه اجازت اوغوښتلو. هغې چې واوریدل، نو خاموش شوه. یا نې اوخندل. نودا خاموش پاتې کیدل، یا خندل به ددې د طرفه اجازت وی. دغه ډول دغه شان، ضحکه تیسیم او مسکې کیدل، هم د رضامندی دلیل دي.

دلائله ① د نبی کریم ﷺ ارشاد الْبُكَارُ شَتَا مَرْفُی نَفْسِهَا فَإِنْ سَكَّتَتْ فَقَدْ رَضِیَتْ (۱) دې. چه د باکره سره به (نه به) ددې د ذات په اړه (باره) کې رانې اخستلې شی. که دا خاموش شوه. نودا به رضامندی وی. ② دلیل عقلی دادې. چه په چوپ (چپ) پاتې کیدلو کې او په خندلو کې د رضامندی معنی غالب ده. ځکه چې باکره د رغبت په ښکاره کولو شرمیرې. خو په انکار کولو نه شرمیرې. نو که دا ناراضه وي. نو صفا صفا به نې انکار کړې وي. خودا انکار نه کول، ددې د رضامندی دلیل دي. البته د باکره بالغه چل به د رضامندی دلیل نه وي. بلکه د ناخوښی دلیل به وي.

الفحک علی وجه الاستهزاء د بعض حضراتو رانې داده. که باکره د استهزاء په انداز کې اوخندل. نودا خدا به د باکره رضامندی نشی شمارلې. ځکه چې دا به د ولی د خبرې تمسخر (خندا) وی. اجازت به نه وي. او که باکره بغیر د آواز او وړل. نودا به ددې د طرفه انکار نشی شمارلې. ځکه چې ډیر کرته د موریلار نه د جدایې په خبر باندې بغیر د اختیاره او ښکې روانیږي. په دې فتوی ده. بلکه کتلې شی. چه کله کله د خوشی په خبر باندې هم اوښکې راوځي. نودا بغیر آواز ژبا به انکار او رد نه گنرلې کیږي.

د تبه ښې د نکاح د اجازت د پاره کلام ضروری دي

وَأَذِ الشَّاذِلَ النَّيْبَ فَلَا يَدْرِي وَصَافًا بِالْقَوْلِ که د تیبې نه یې د نکاح اجازت طلب کړو نو د دې رضامندی په قول سره ضروری ده.

توضیح که د تیبې، بالغه نه د نکاح په اړه (باره) کې اجازت اوغوښتلې شو. نو ددې د طرفه به د رضامندی اظهار په ژبه ضروری وي.

دلائله ① دلیل د نبی کریم ﷺ ارشاد النَّيْبُ شَاوِدٌ (۲) دې. تشاور، مشاورت د مفاعلت خنې دي. اود مفاعلت خاصه ده. اشتراک، او مشوره وائی. طلب د رانې بالقول ته. یعنی په ژبه باندې د رانې طلب کول. نو هر کله چې په، احد الجانبین، کې قول شته. نو په جانب آخر کې به هم قول وي. نود حدیث تقاضا تکلم دي. اوهم دا اصل دي.

② دویم دلیل عقلی دادې. چه کلام کول، د تیبې په حق کې عیب نه شمارلې کیږي. اود سروسره د اختلاط په وجه ددې حیا هم کمه شوه. نو ددې په حق کې د کلام کولو نه هیڅ مانع نشته.

په زما په بله وجه د جنتی بکارت راتل کیدلو حکم

وَأَذِ الشَّاذِلَ بَكَارَتَهُ وَلَوْ لَمْ يَحْضِرْهُ أَوْ جَرَّاحَةً أَوْ تَغْيِيبَ فَمِنْ حُكْمِ الْأَبْكَارِ او هر کله چې زائله شی بکارت د باکرې په توپ و هلو سره او یا چې حیض یا په زخم کیدو یا بې نکاح یو مده په کیناستو نو دغه د باکرې په حکم کې ده،

(۲) غربه الزیلعی رحمه الله هذا اللفظ ثم ذكر عن أبي هريرة رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال لا تنكح الأم حتى تستامرو ولا تنكح البكر حتى تستاذن قالوا يا رسول الله وكيف إذا غاب؟ وكيف إذا غاب؟ أن تكت أخرج البخاري في النكاح باب ٤١ ومسلم في النكاح رقم ٦٤ وأبو داود في النكاح باب ٢٣ رقم ٢٠٩٢ والترمذي في النكاح باب ١٧ رقم ١١١٠ والنسائي في النكاح باب ١١ رقم ١٨٧١ والدارمي في النكاح باب ١٣ واحد في المسند (٢/٤٣٤) (نصب الرأية ٣/٢٤٣) -

(١٣) غربه الزیلعی هذا اللفظ ثم قال وتقدم معناه قريبا (أي حديث أبي هريرة رضي الله عنه) (نصب الرأية ٣/٢٤٤) -

هل اللغة ① ولبه ② توپ ③ جراحة ④ زخم ⑤ قفيس: زياته موده يي واده پاتي كيدل

توضیح: مسئله داده. که د یوې ښځې بکارت زائل شو. د توپونو په وجه، یا د حیض د کثرت په وجه، یا د څه زخم په وجه، یا زیاته موده پاتي کیدلو په وجه، نو په دې ټولو صورتونو کې به دا جینی: د باکره په حکم کې وی. یعنې د استیذان په وخت به ددې سکوت اذن وی. کلام کول به ضروری نه وی.

دلیل: د دلیل دادې. چه دا ښځه په حقیقت کې باکره ده. اود، بیا، کاف را، په ماده کې د اولیت معنی موجود ده. لکه، بیا کوره، رومبې میوه، او، بگره، رومبې صبا، ته وائی. نو دې ښځې ته چې څوک هم رومبې اورسیري. هغه به رومبې رسیدونکې شمارلې شی. نو دې ښځې ته به د باکره حکم ورکولې شی. دویم دلیل دادې. چه دې ښځې ته د سرو سره د اختلاط او محارست موقع خو ملا شوې نه ده. نو دا به هم د حیا اود شرم په وجه په ژبه باندې اجازت نه ورکوي.

وَأَنَّ زَالَتَ بَكَارَتَهَا بِإِثْقَائِهَا كَذَلِكَ وَعَنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١) اوکه د دې بکارت زائل شو په زنا سره نو هم داسې ده، په نزد د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه باندې

توضیح: اوکه د ښځې بکارت په زنا سره زائل شو. نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز به داهم د باکره په حکم کې وی.

دلیل: د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادې. چه خلق دا ښځه باکره گنړي. اوس که کلام کوي. نو خلق به دا معیوه گرځوي. او ددې سره به (نه به) دا حیا کوي. اود کلام کولو سره به (نه به) منع کیږي. چه ددې په نتیجه کې به ددې مصلحتونه معطل پاتي شي. په دې وجه به دا د باکره په حکم کې ساتلې شي.

وَأَلَّا هِي فِي حُكْمِ الرَّائِبِ أَوْ صَاحِبِينَ وَائِي چې دا د ثیبه په حکم کېږي ده

مسلك الصاحبين: د صاحبینو (دغه شان د امام شافعي رحمته الله علیه) په نیز به د ثیبه په حکم کې وی.

نو ددې په سکوت باندې به اکتفاء نه کیږي. بلکه په ژبه باندې اجازت ورکول به ضروری وی. دلیل: ددې حضراتو دلیل دادې. چه د، ث یا ب، په ماده کې دعود معنی پرته ده. مثلاً، مشویه، د نیک عمل جزاء ته وائی. نو اوس گویا چې دوباره عمل ملا شو. دغه ډول (دغه شان)، مشابه، د باربار واپس کیدلو ځاني ته وائی. په دې وجه مکې ته مشابه وائی. چه خلق باربار د حج او عمره لپاره واپس ځي. دغه ډول (دغه شان)، تشویب، اعلام بعد اعلام ته وائی.

د دلیل حاصل داشو. چه د کومې ښځې بکارت په زنا سره زائل شي. هغه په حقیقت کې ثیبه ده. ځکه چې څوک دې ته په رومبې ځل اورسیدلو. دوباره هم دغه فعل دي. نو هرکله چې دې ښځې سره به دوباره هم دغه فعل واقع کیږي. کوم چې یوځل په زنا سره شوې دي. نو هغه ثیبه ده. نو په دې باندې به د ثیبه احکام لگولې شي.

حکم الوطن بالثیبه والنکاح الفاسد: البته که د باکره سره، وطنی بشبه، اوشوله. یا په نکاح فاسد سره وطنی اوشوه. نو دا په اتفاق سره ثیبه شمارلې شي. ځکه چې شریعت په دې باندې د ثیبه احکام لگولې دي. او دا ئې ښکاره کړې ده. مثلاً عدت به واجب وی. مهر به واجب وی. او پاتي شوه زنا. نو په دې کې پواره (ټول) مستحب دی. تردې که چېرې ددې حال مشهور شو. او په زنا باندې څلورو گواهانو گواهی ورکړه. نو بیا به داهم د ثیبه په حکم کې وی. او ددې په سکوت به اکتفاء نشی کولې. والله اعلم بالصواب

(١) القول الرابع: هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في فتح القدير (١٧٠/٣) والحاوية (١٦٠/١) وورد المختار (٣٢٨/٢) والفتاوى (٢٥٤/١) -

د نکاح به خبر د بنخي په خاموشي يا رد کولو کبني د بنخي اوسې اختلاف

وَإِذَا قَالِ الزَّوْجُ لِلْبِكْرِ بَلَّغَكَ الْتِگَامَ فَتَكْتَنَتْ كَلَهْ جې مېره (خاوند، باکره ته او وي کله چې تاته د نکاح خبر در او رسيدو نو ته خاموش شوې وکلت دت دت قَالَتْ قَوْلُ قَوْلُهَا هې او وي مارد کړې وه نو د بنخي قول به معتبر وي وَلَا يَكُونُ عَلَيْهَا وَبِهْ هې باندې قسم نشته.

نصريح: صورت د مسئلي دادې. چه پوسري بنخي ته او نييل. چه تاته کله د نکاح خبر ملاوشو. نو تا چوپوالي (خاموشي) اختيار کړله. نو زما سره ستا نکاح لازم شوه. بنخي او نييل. چه اطلاع ملاوشوه. نو ما رد کړې وه. نو نکاح اونشوه. او گواهان دې دواړو سره موجود نشته. نو د بنخي قول به معتبر وي. دليله: دليل دادې. سري دعوی کوي. چه عقد د نکاح لازم شو. او زه د بضع مالک شوم. او بنخه دې انکار کوي. او اصل عدم نکاح، او عدم تملك د بضع دې. نو د سري قول به د اصل خلاف وي. اود بنخي به د اصل موافق وي. او دچا قول چې د اصل خلاف وي. هغه مدعی وي. او دچا چې د اصل موافق وي. هغه مدعی عليه وي. اود مدعی یعنی سري سره گواهان نشته. نو د مدعی عليه یعنی د بنخي قول به معتبر وي.

نظيره: اودا داسې ده. لکه مودع چاسره چې امانتونه ايخودلې شي. دې وائي. چه ما امانت ادا کړې دې. او صاحب د ودیعت وائي. چه ادا کړې دې نه دې. نو دلته کي به د مودع قول معتبر وي. ځکه چې مودع د ذمه د فراغت دعوی کوي. او صاحب د ودیعت د ذمه د مشغوليدلو دعوی کوي. او فراغت د ذمه اصل دې. اود ذمه مشغوليدل خلاف اصل وي. نو مودع مدع عليه شو. او صاحب د ودیعت مدعی شو. اود مدعی سره بينه نشته. نو د مدعی عليه قول به معتبر وي. ملک زفر: د امام زفر رحمه الله په نیز به د سري قول معتبر وي.

دليله: دليل دا دې. چه سکوت اصل دې. ځکه چې سکوت نوم دې، د عدم کلام. او په هر څيز کي عدم اصل دې. او رد کول عارض یعنی خلاف اصل دی. نو سري مدعی عليه او بنخه مدعیه شوه. او مدعیه سره گواه نشته. نو د مدعی عليه یعنی د زوج قول به معتبر وي. الجواب عنه: د دې نه خواب دادې. چه دخيار شرط په صورت کي د عقد بيع لزوم په دې وجه نه دې شوې. چه د سکوت د مدعی قول معتبر منلې شوې دې. بلکه د خيار د مودې په تيريدلو سره پخپله عقد بيع لازم شوې دې.

وَلَا يَسْتَحْلِفُ عِنْدَهُ فِي التِّگَامِ اود امام ابوحنيفه رحمه الله په نیز به نکاح کي قسم نشي اخستلي.

نصريح: مذهب ابي حنيفه رحمه الله في المسئلة: نه شيان دامام ابوحنيفه رحمه الله په نیز داسې دی. چه هغې کي د منکر یعنی مدعی عليه نه قسم نشي اخستلي. يوه په هغې کبني نکاح ده یعنی سري په يوې بنخي باندې دعوه او کړله. چه ما ددې بنخي سره نکاح کړې ده. او بنخه ددې انکار کوي. يا بنخي د نکاح دعوه او کړله. او سري ددې منکر دې. الاشياء الثمانية التي لا يستحلف فيها: اود نکاح نه علاوه اته دا دی:

① رجعت: یعنی سري خپلې بنخي ته طلاق رجعی ورکړو. اود هغې عدت پوره شو. ددې نه روسته سري دعوه او کړله. چه د عدت په زمانه کي ده رجعت کړې وو. خو بنخه ددې منکره ده.

② ايلاء رجعت: یعنی د ايلاء موده تيريدلو نه روسته سري دعوه او کړله. چه ما د ايلاء په موده کي دې ته رجوع کړې ده. او بنخه ددې منکره ده. يا بنخي د رجوع کاوه دعوه او کړله. او سري ددې انکار او کړو.

① **وقت** یعنی یوسری د یو مجهول النسب سړی په اړه کې دعوه اوکرله چه دا زما غلام دی او مجهول النسب ددې انکار اوکړو. یا مجهول النسب دعوه اوکرله چه زه دده غلام یم او هغه انکار اوکړو.

② **استیلا** یعنی یوې وینځې خپل مولا باندې دعوه اوکرله چه ما دده د نطفې نه یو بچي راوړلې دی او مولا ددې انکار اوکړو. دې صورت کې په عکس نه جاری کیږي ځکه که مولا دعوه اوکرله نو د مولا په اقرار سره به استیلا ثابتیږي. اود وینځې انکار اړخ ته به توجه نشی ورکولې.

③ **نسب** یعنی یوسری په یو مجهول النسب باندې دعوه اوکرله چه دا زما زوی دی. یا دا زما پلار دی. او مجهول النسب ددې انکار اوکړو. یا مجهول النسب ددې دعوه اوکرله. او دې سړی انکار اوکړو.

④ **ولا** یعنی یو سړی د یو مجهول النسب سړی په اړه کې دعوه اوکرله چه ما دا آزاد کړې دی. او زه دده مولا یم. خو مجهول النسب ددې انکار اوکړو. یا مجهول النسب ددې خبرې دعوه اوکرله. او دې سړی انکار اوکړو.

⑤ **حدود** یعنی یو سړی په بل کس باندې دداسې شی دعوه اوکرله چه هغه حد واجبیوی. مثلاً د زنا، یا غلا دعوه نې اوکرله. او هغه دوهم سړی ددې منکر دی.

⑥ **لعان** یعنی ښځې خپل میړه باندې دعوه اوکرله چه ده په ما باندې داسې تهمت لگولې دی چه هغه لعان واجبیوی. خو میړه ددې انکار اوکړو. د لعان نه سوا واره شیان قدوری کې ذکر دی. او لعان اگرچه قدوری کې مذکور نه دی. خو په جامع صغیر کې مذکور نه دی.

⑦ **دلیل** د حضرت امام ابوحنیفه رحمته الله علیه دلیل دادې چه د مدعی علیه د قسم نه انکار کول، بذل یعنی بهادرئ او زړه ورتیا سره د ورکاوه اراده ده. او بذل نه مقصود جگړه لرې کول دی. اود بذل په صورت کې هم جگړه لرې کولې شی. نو بذل سره به قسم واجب نه وی.

وَقَالَا: اَصَاحِبِینَ هَٰذَا فَرَمَانِیْ یُسَاقُفُنِیْ ذَٰلِکَ کَلِمَةً ①

تشریح: **مذهب الصاحبین** رحمته الله علیهم صاحبین رحمته الله علیهم فرمائی چه حدود او لعان نه علاوه کې به منکر یعنی مدعی علیه نه قسم اخستلې شی حاصل داچه په حدود او لعان کې به بالاتفاق مدعی علیه یعنی منکر نه قسم نشی اخستلې. خو په پاته اووه څیزونو کې اختلاف دی. یعنی د امام صاحب رحمته الله علیه په نیز په دې اووه څیزونو کې به قسم نشی اخستلې. اود صاحبینو رحمته الله علیهم په نیز به اخستلې شی. د حضرت امام صاحب رحمته الله علیه په نیز د قسم نه اخستلو مطلب دادې. که مدعی سره پینه نه وی. نو مقدمه به خارجولې شی. او قاضی لپاره به دمدعی په حق کې فیصله ورکول جائز نه وی.

دلیلها د مدعی علیه یعنی منکر د قسم نه انکار کول، یو قسم له د مدعی د دعوه اقرار کول دی. ځکه چې قسم خوړلو سره انکار کول ددې خبرې دلیل دی چه مدعی علیه د مدعی دعوه نه په انکار کولو کې بالکل دروغجن دی. ځکه که مدعی علیه د دعوه په انکار کې دروغجن نه وو. نو هغه به قسم خوړلو ته ضرور وړاندې شوې وو. غرض داچه د مدعی علیه د قسم خوړلو نه انکار کول، د مدعی د دعوه اقرار دی. یا د اقرار بذل او خلیفه دی. او اقرار په ذکر شوی ټولو څیزونو کې جاری کیږي. نو انکار عن اليمين به هم په ټولو څیزونو کې جاری کیږي. او انکار عن اليمين به هغه وخت جاری کیږي. کله چې مدعی علیه نه قسم واخستلې شی. نو ثابت شوه چه په ذکر شوی مسئولو کې به

① القول الرابع هو قول الصاحبين رحمته الله علیهم كذا في نتائج الأفكار (١٦٩٧) والغاية (٩٢، ٩٣) ورد المحتار (٤٧٣١٤) ومجمع الأنهر (٣٥١٣) نقلاً عن القول الرابع (١٧١٢)

مدعی علیه نه قسم اخستلې شی. مزید تفصیل به په هدايه راشی انشاء الله تعالى

د نکاح د الفاظو بیان

وَيُعَقَّدُ النِّكَاحُ بِلَفْظِ النِّكَاحِ وَالزَّوْجِ وَالْمُتَلَمِّكِ وَالْهَيْبَةِ وَالصَّدَقَةِ أَوْ تَرْلِي كَيْبَرِي بِه لَفْظِ دَ نِكَاح، او ترزویج، او تمليك هیه او صدقي، سره

حل اللغة < ① التزويج: واده كول ② التملك: مالك جوړول

نصريح < مصنف رحمته الله په دې عبارت كښې د نكاح الفاظ بيان كړي دي. په متن كښې ذكر شوي ټولو الفاظو سره نكاح منعقد كيږي. صاحب د شرح وقايعه رحمته الله قاعده بيان كړې ده. چه هر هغه لفظ چه د [تسك عين الحال] دپاره وضع شوي دي. په هغې سره نكاح منعقد كيږي. (۱)

دليله < دليل دا دي. چه تمليك وغيره لفظونه د نكاح په معنى كښې مجازاً مستعمل دي. د سببیت د علاقه په وجه، ځكه چه تمليك د ملك رقبه په واسطې سره د ملك متعه سبب دي. د متعه په محل كښې، مثلاً كه څوك سړي د يوې وينځې د رقبه مالك شي. نو د رقبه يعنى د ذات په ضمن كښې ددې د متعه هم مالك جوړيږي. او ملك متعه حاصلېږي. په لفظ د نكاح سره. نو گويا لفظ د تمليك سبب شو. او لفظ د نكاح مسبب، او اصول دادې. چه سبب وئيل، او مسبب مراد اخستل مجازاً درست دي. اگر چه ددې په عكس درست نه دي. نو تمليك وغيره الفاظو سره نكاح مراد اخستلې شي.

په لفظ د بيع سره د نكاح انعقاد

وَلَا يُعَقَّدُ بِلَفْظِ الْإِجَارَةِ وَالْإِعَارَةِ وَالْإِبْرَاقِ أَوْ تَرْلِي كَيْبَرِي بِه لَفْظِ دَ اجارې او اعارې او اباحت سره

نصريح < د اجاره په لفظ سره د صحيح قول په بناء باندې نكاح نه منعقد كيږي.

دليله < دليل دادې. چه اجاره د ملك متعه سبب نه دي. نو د سببیت علاقه د نه كيدلو په وجه طريق مجاز موجود نشو. دغه شان په لفظ د اباحت، اعلال، اعاره سره هم نكاح نه منعقد كيږي. هم دا وجه ده. چه دا الفاظ هم د ملك متعه سبب نه دي.

وَلَا يُسْتَلَفُ فِي النِّكَاحِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (۲) او قسم به نشی وركولي په نكاح كښې په نیز دامام ابو حنيفه رحمته الله

نصريح < په دې مسئله كي كه زوج د ښځې په سكوت باندې بيته پيش كړل. نو نكاح به ثابت وي.

دليله < ځكه چې مدعی خپله دعوی په حجت باندې منوره كړه. او كه دده سره گواهان نه وي. نو د امام صاحب رحمته الله په نیز به په ښځه باندې يمين (قسم) نه راځي. او دا هم د هغه څيزونو څخې يو دي. په كوم كي چې په مدعی علیه باندې د امام صاحب رحمته الله په نیز يمين نه راځي.

وقالا يستلّف فيه او صاحبين فرمائی چې په دې كښې به قسم وركولي شي

نصريح < مسلک صاحبين < د صاحبينو په نیز په دې باندې قسم راځي.

دليلهما < فتوی د صاحبو په قول ده. زيات تفصیل به انشاء الله په كتاب الدعوی كښې راشی.

۱، مسلک الشافعي: - امام شافعی رحمته الله فرمائی. چه صرف په دوه لفظونو (نكاح او تزويج) سره نكاح منعقد كيږي.

۲ (القول الراجع هو قول صاحبين رحمته الله كما في فتح القدير (۱۷۲۳) ورداhtar (۳۲۹/۲) والبحر الرائق (۲۰۶/۳) لقلا عن القول الراجع (۲۵۵/۱) -

فائدہ د فریقینو دلائلو نه روسته د مدعی او مدعی علیه تعریف او ددوی حکم په ذهن کي کینوی. مدعی هغه کس ته وانی. دچا قول چې د اصل خلاف وی. او مدعا علیه هغه کس ته وانی. دچا قول چې د اصل موافق وی. د حدیث د بیان مطابق په مدعی باندې بینہ (گواهان) واجبیږی. که د مدعی سره بینہ نه وی. نو بیا به د مدعی علیه قول، مع الیمین، معتبر وی. البته شپږ شیان (خیزونه) داسي دی. چه به هغې کي د امام ابوحنیفه رحمہ اللہ په نیز مدعی علیه باندې یمین نه راځی. اود صاحبین، امام شافعی، امام مالک، اود امام احمد رحمہم اللہ په نیز د مدعی علیه نه قسم اخستلې شی. هغه شپږ شیان (خیزونه) دا دی. ① نکاح ② رجعت ③ فی فی الایلاء ④ استیلاء ⑤ رق ⑥ ولاء.

حق د ولایت به چاته وی. او په چا به وی؟

وَيُؤْزِرُكَ أَمَّ الصَّغِيرَةِ وَالصَّغِيرَةِ إِذَا زَوَّجَهَا الْوَلِيُّ أَوْ جَارٍ دې د وړوکی هلك او وړې جینې نکاح هر کله چې کړې وی د دوی ولی پکښه گانث الصَّغِيرَةِ أَوْ تَبَّاءَ الْوَلِيِّ هُوَ الْعَصْبَةُ دا صغیره باکره وی او که ټیبه وی او ولی عصبه وی.

توضیح **الولاية لمن؟** دلته یوه دا مسئله بیانوی چې د ولایت حق به چا ته وی؟ هر ولی ته د ولایت حق حاصل دي. پلار نیکه وی. او که ددوی نه علاوه وی.

① اود امام مالک رحمہ اللہ په نیز د ولایت حق صرف پلار ته حاصل وی.

② اود امام شافعی رحمہ اللہ په نیز به پلار او نیکه ته حاصل وی.

الولاية علي من؟ دویمه مسئله په دې مقام کي دا ده چې د ولایت حق به په چا وی؟ ① نو په دې اړه (باره) کي د احنافو رحمہم اللہ مذهب دادي. چه د ولایت حق به په صغیره باندې وی. صغیره که باکره وی. او که ټیبه وی.

① اود شوافعو رحمہم اللہ مذهب دادي. چه ولایت به په باکره باندې وی. که صغیره وی. او که بالغه وی. حاصل داچه د احنافو رحمہم اللہ په نیز سبب د ولایت، صغر، دي. اود شوافعو رحمہم اللہ په نیز، پکر، دي.

الصورة الاربعة اوس څلور صورتونه پیدا شو. دوې (دوه) متفق علیه، او دوې (دوه) مختلف فیه.

الصورة الاتفاقية ① په متفق علیه کي یو صورت دادي باکره صغیره، په دې صورت کي د احنافو او شوافعو رحمہم اللہ دواړو په نیز به د ولایت حق حاصل وی.

② دویم ټیبه بالغه ده. په دې صورت کي به د دواړو په نیز د ولایت حق حاصل نه وی.

الصورة الاختلافية ① د مختلف فیه یو صورت دادي. باکره بالغه، په دې صورت یعنی په باکره بالغه باندې به د شوافعو رحمہم اللہ په نیز د ولایت حق حاصل وی. د احنافو رحمہم اللہ په نیز به حاصل نه وی.

② دویم صورت ټیبه صغیره ده. په دې صورت یعنی په ټیبه صغیره باندې به د احنافو رحمہم اللہ په نیز ولایت حاصل وی. خود شوافعو رحمہم اللہ په نیز به حاصل نه وی.

دلیل الولاية لغیر الاب په صغیره باندې د غیر اب ولایت ځکه حاصل دي چې نکاح متضمن وی. څه مصلحتونو ته. مثلاً تناسل، ازدواج، قضاء شهوت وغیره. او دا مصلحتونه د هغه دوي (دوه) کسانو په مینځ کي حاصلیدلي شی. چه په دوی کي هر یو د بل کفو وی. او د کفو په هره زمانه کي ملاویدل ضروری نه دی. په دې وجه مونږ (مونږ) د ماشوموالی په زمانه کي ولایت ثابت کړو. چه کفو محفوظ پاتې شی. ځکه که د بالغ کیدلو انتظار اوکړې شی. نو دا کفو فوت کیدلي هم شی.

دلیل الولاية في لغیر الاب والجد قربایت د شفقت سبب دي. لکه په پلار او نیکه کي چې دي پاتې شوه دا خبره چې د پلار او نیکه نه په علاوه کي شفقت کم دي. نو ددې توپیر (فرق) به داسې کوو. چه پلار او

نيکه چې په دوی کې کامل شفقت وی. دوی ته ولایت د اجبار او ولایت د الزام د دواړو حق ورکړي شو. اود پلار نيکه نه علاوه په چا کې چې شفقت کم دي. دوی لپاره ولایت د اجبار ثابت دي. خو ولایت د الزام ثابت نه دي. نو هرکله چې قرابت سبب دي د شفقت اود ولایت دارومدار په شفقت باندې دي. نو په کوم کوم ځانې کې چې شفقت بېا موندې شي. هم هلته کې به ولایت هم ثابت وي. که پلار نيکه وي او که ددوی نه علاوه نور څوک نيز دي رسته دار وي.

الفرق بين ولاية الاجبار وولاية الزام په ولایت اجبار او ولایت الزام کې توپير (فرق) دادې. چه چاته ولایت د اجبار حاصل دي. او ولایت د الزام ثابت نه دي. نو ددوی کړې شوي نکاح به لازم نه وي. بلکه د بالغ کافر نه روسته به صغير ته خيار بلوغ حاصل وي. او چاته چې د ولایت اجبار سره ولایت الزام هم حاصل دي ددوی کړې شوي نکاح به لازم وي. د بالغ کيدلو نه روسته به خيار بلوغ حاصل نه وي.

دليل الولاية علي الصغير وان كانت ثيبه؟ په صغير او صغيره کې خاجت هم متحقق دي. او په پلار نيکه کې شفقت هم کامل دي. او پاتې شوه داخبره چې ممارست (تجربه) رانې پيدا کوي. مونږ (مونږ) وايو. چه بغیر د شهوت نه ممارست هم نه پيدا کوي. بغیر د شهوت نه جماع کول، او په ديوال کې د غره وهل برابر دي. نو حکم به په صغيره باندې دائر کولې شي. نو هرکله چې صغر موجود شي. نو ولایت به ثابت وي.

د پلار نيکه په نکاح باندې د خيار بلوغ حکم

قَاتَ زَوْجَهُمَا الْأَبَ وَالْجَدَّ نو که نکاح او کرو د دې دواړو پلار يا نيکه، فَلَا خِيَارَ لَهُمَا بَعْدَ الْبُلُوغِ يعني د صغير او صغيرې، نو سره به (نه به) وی خيار دوی لره نو د بلوغ د دواړو نه ،

تصريح په دې عبارت کې په ولایت اجبار باندې تفريع بيان کړې شوې ده. فرمانی. که د صغير او صغيره نکاح پلار او کړه. يا د پلار په غير موجودگي کې نيکه او کړه. نو دا نکاح به لازم وي. اود بالغ کيدلو نه روسته به صغير او صغيره ته خيار بلوغ حاصل نه وي.

دليله دليل دادې. چه پلار او نيکه دواړه کامل رانې او پوره شفقت لري. په دې وجه به د دواړو شوي نکاح لازم وي. لکه څنگه چې د بالغ کيدلو نه روسته پلار يا نيکه ددې دواړو په رضامندی سره نکاح او کړه. نو دا نکاح به لازم وي.

د پلار نيکه نه علاوه د بل کس په نکاح د خيار بلوغ حکم

وَإِنْ زَوَّجَهُمَا غَيْرَ الْأَبِ وَالْجَدِّ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْخِيَارُ نو که نکاح او کرو د صغير او صغيرې د پلار نيکه نه علاوه بل چا نو هر يو لره د دې دواړو نه خيار دي. اِنْ شَاءَ آتَاكُمْ عَلَى الْتَّكْسَارِ وَانْ شَاءَ فَتَخَّرْ

تصريح **الغيار بعد البلوغ اذا كان الولي غير الأب والجدة** په دې عبارت کې په ولایت اجبار باندې تفريع بيان شوې ده. مسئله داده. که د صغير او صغيرې نکاح د پلار نيکه نه علاوه بل چا او کړه. نو د بالغ کيدلو نه روسته به په صغيرونو کې هر يوه د خيار بلوغ په وجه د نکاح باقی پاتې کيدلو اود فسخ کولو اختيار وي. دا حکم د طرفينو څخه په نيز دي (١)

(١) القول الرابع هو قول الطرفين **فَلِكُلِّ** كلا لي رد المحتار (٣٣١/٢) والعناية على هامش (١٧٥/٣) والبحر الرائق

(٢١٢/٣) والمندبه (٢٨٦/١) فقلنا عن القول الرابع (٢٥٧/١)

دلیلها که دلیل دادې، چه د پلار نیکه نه علاوه، مثلاً د ورور قربات د پلار نیکه د قربات نه ناقص دې. او نقصان د قربات، د شفقت د نقصان دلیل دې. نو د شفقت د نقصان په وجه د پلار نیکه نه علاوه د نورو ترلې شوې نکاح کې خلل واقع کیدل ممکن دی. او د شفقت د نقصان په وجه د نکاح په مقاصدو کې چې د خلل کوم امکان پیدا شوې دې. د خیار بلوغ په ذریعه ددې تلافی هم ممکن ده. نو ددې خلل د لرې کولو لپاره به صغیرینو ته خیار بلوغ حاصل وی. او د پلار نیکه نه علاوه د بل ترلې شوې نکاح به لازم نه وی. حاصل داچه د طرفینو څخه په نیز غیراب او غیرجد ته ولایت اجبار حاصل دې. خو ولایت الزام حاصل نه دې.

مسلمک ابی یوسف که امام ابو یوسف رحمته الله فرمائی: چه صغیرینو ته به خیار بلوغ حاصل نه وی. **دلیل** که امام ابو یوسف رحمته الله غیراب او غیرجد قیاس کوی په اب او جد باندې. یعنی لکه څنگه چې د پلار نیکه کړې شوې نکاح لازم وی. د بالغ کیدلو نه روسته دانشی فسخ کولې. دغه ډول (دغه شان، د غیراب او د غیرجد ترلې شوې نکاح به هم لازم وی. د بالغ کیدلو نه روسته به صغیرینو ته د فسخ کولو اختیار نه وی. د مقیس او مقیس علیه په مینځ کې جامع قربات دې. حاصل داچه د ابو یوسف رحمته الله په نیز د پلار نیکه په شان غیر پلار او غیر نیکه ته به هم، ولایت اجبار سره ولایت الزام حاصل وی.

د غلام، ماشوم، او د مجنون د ولایت حکم

وَلَاوَلَايَةُ لِغَيْرِهِ وَلَا لِصَغِيرٍ وَلَا لِمَجْنُونٍ او نشته ولایت د غلام د پاره او نه د صغیر د پاره او نه د مجنون د پاره،

هل اللغة ① ولایت: اختیار، تصرف

توضیح که فرمائی: چه غلام، صغیر او مجنون (لیونی) ته د ولایت حق نشته.

دلالت ① دلیل دادې، چه، ولایت متعدیه، د، ولایت قاصره، فرع ده. نو کوم کس ته چې په خپل ځان باندې ولایت حاصل نه وی. نو په بل باندې به په درجه اولی حاصل نه وی. او دې درې وارو ته به خپل ځان باندې د ولایت حق نشته. نو په بل باندې به هم نه وی.

② دویم دلیل دادې، چه د ولایت دارومدار په شفقت باندې دې. او دې درې وارو ته که د نکاح امور اوسپارلې شی. نو په دوی کې هیڅ شفقت نشته. ځکه چې ماشوم او دیوانه خود کفو حاصلولو نه عاجز دی. او پاتې شو غلام، نو دې د مولا په خدمت کې د بوخت (مشغول) کیدلو په وجه کفو نشی حاصلولی.

وَلَاوَلَايَةُ لِكَاْفِرٍ عَلٰی مُسْلِمٍ او نشته ولایت کافر لره په مسلمان باند، د دې وجهې نه چې د حق تعالی ارشاد دې،

توضیح که صاحب د قدوری رحمته الله فرمائی: چه کافر ته به هم د مسلمان په خلاف د ولایت حق نه وی.

دلیل که ځکه چې الله تعالی فرمایلی دی. چه، الله کافر ته د مسلمان په خلاف څه لاره نه ورکوی، او د سبیل نه مراد دلته کې شرعی تصرف دې. او چونکه کافر ته په مسلمان باندې د ولایت حق نشته. په دې وجه د مسلمان خلاف د کافر گواهی هم نه قبلېږی. او (نه به) کافر د مسلمان وراثت جوړېږی. او نه به مسلمان د کافر وراثت جوړېږی. البته کافر ته دخپل کافر خوی په نکاح کولو ولایت حاصل دې.

د عصبيات په عدم موجودگي کې د ولايت مستحقين

وقال أبو حنيفة رحمه الله امام ابوحنيفه فرماني بمحذلة من الاله حبات من الآداب التزويج او د غير عصباتو د پاره د اقاربو نه د نکاح کولو ولايت دي، مثل الاخت والاموالحالة لکه خور مور او د مور خور يعني ترور

توضیح: مسئله داده، چه د عصبياتو په عدم موجودگي کې به ولايت دچا لپاره ثابت وي. په دي اړه (باره) کې اختلاف دي. د امام صاحب رحمه الله په نيز به د عصبياتو نه علاوه د نورو رشته دارانو لپاره ثابت وي. مثلاً ماما، ترورياني وغيره. د امام صاحب رحمه الله مذهب استحساناً دي.

دليله: دليل دادې، چه د ولايت مدار په شفقت باندې دي. او شفقت به په هرهغه کس کې موجود وي. چه په هغه کې، قربايت باعشه على الشفقت، موجود وي. نو په کوم کس کې چې داسې قربايت موجود شى. هغه ته به ولايت حاصل وي. که عصبه وي. او که غير عصبه وي. اود [النکاح الى العصبيات] حديث خواب دادې، چه د عصبياتو په موجودگي کې به نکاح هم دوى ته سپارلې شى. خوددوى په عدم موجودگي کې د غير عصبياتو نفي نه ده شوي.

ملک الصاحبين: اود امام محمد رحمه الله په نيزد عصبياتو نه علاوه د نورو رشته دارانو لپاره ولايت ثابت نه دي. او قياس هم دا دي. د امام ابو يوسف رحمه الله په قول کې اضطراب دي. خو مشهوره داده، چه د امام محمد رحمه الله سره دي.

دليلهما: دليل په ماقبل کې روايت شوي حديث دي. يعنى [النکاح الى العصبيات] او، الف لام، دجنس دي. نو مطلب به داوي. چه جنس نکاح سپارلې شوي ده. جنس عصبياتو ته. ددوى غير ته به دي کې هيڅ دخل نشته. دويم دليل عقلى دادې، چه ولايت د قربايت د ساتنه (حفاظت) لپاره وي. چه رشته دارى ارج (طرف) ته غيرکفو منسوب نکړې شى. اودا ساتنه (حفاظت) به عصبياتو ته په سپارلوسره کيږي. ځکه چې د ولايت حق صرف عصبياتو ته دي. د عصبياتو نه علاوه ته نشته.

وَمَنْ لَا وَلِيَ لَهَا وَ د کومې ښځې چې څوک ولې نه وي، اِذَا زَوَّجَهَا مُؤَلَّاهَا الَّذِي اَعْتَقَهَا جَاَزَ هِر کله چې د دي نکاح اوکړه د دي مولې، کوم چې دا ازاده کړې ده، نو جائز دي.

توضیح: صاحب دقدوري رحمه الله بيان کړى دي. که د صغيره ولې نه وي. يعنى د قربايت په وجه عصبه نه وي. او ددي نکاح مولا عشاقه اوکړه. نو تيك ده.

دليله: ځکه چې دا آخرى عصبه دي. او هرکله چې هيڅ څوک ولې نه وي. نه عصبه وي. او نه غير عصبه وي. نو په دي صورت کې ولايت امام او حاکم لپاره وي. د امام نه مراد خليفه اود حاکم نه مراد دده نائب دي. ياد حاکم نه مراد قاضى دي. خو قاضى ته به د نکاح ولايت هغه وخت حاصل وي. هرکله چې امام ده ته ددي اختيار ورکړې وي. ځکه چې په حديث کښې راغلى دى السُّلْطَانُ وَلَى مِنْ لَدُنْ لَهَا دچا هيڅ څوک ولې نه وي. دهغه ولې امام دي،

د ولی اقرب د غائب شېدو په صورت کېې حکم

وَأَذْغَابَ الْوَلِيِّ اَوْ كَلَهُ جِی غَائِبٍ وى ولى غَیْبَةً مُنْقَطِعَةً په غیبه منقطعه سره جَارِلَمِنْ هُوَ اَبٌ ذَا مِثْلِهِ جَانِز دى د هغه چا دپاره چې ابعده د هغه نه اَنْ یَزَوَّجَهَا چې په نکاح سره ورکړی دا جینی تشریح د مسئله دا ده که ولى اقرب مثلا پلار په غیبت منقطعه سره غائب شی نو ولى ابعده مثلاً نیکه ده ته به په نکاح د ورکولو ولایت منتقل شی. او ولى ابعده به د کامل ولایت مالک شی. که د نکاح نه روسته ولى اقرب واپس راغلو نو نکاح به نه باطلېږي.

دلیل: ځکه چې په کوم وخت کېې ولى ابعده په نکاح سره جینی ورکوله نو په هغه وخت کېې هغه د کامل ولایت مالک وو.

غیبت منقطعه

وَالْغَيْبَةُ الْمُنْقَطِعَةُ اَنْ يَكُوْنَ فِي بَلَدٍ لَا يَصِلُ اِلَيْهِ الْقَوَائِلُ فِي السَّنَةِ اَلْاَمْرَةَ وَاحِدَةً دې چې هغه په داسې ښار کې وى چې قافلي ورته نه رسی په کال کې مگر یو وار،

تفسیر: مصنف رحمه الله به دې عبارت کې د غیبت منقطعه تعریف کول غواړي. په دې اړه (باره) کې د صاحب د قدوری رحمه الله مختار مذهب خودا دې چې سړي داسې ښار ته لاړ شی. چه هلته کې قافلي په کال کې یوځل شی.

التولان الاخوان فيه ① د بعض متاخرینو مختار مذهب دادې. چه ادنی موده د سفر، یعنی د درې ورځو په مسافه (مسافت) باندې تللو سره به غیبت منقطعه متحقق کیږي. ځکه چې د سفر د مودې هیڅ انتهاء نشته. نو د سفر د ادنی مودې اعتبار شوې دې.

② بعض حضرات چې په هغوی کې شمس الاتمه سرخسی رحمه الله هم دي. ددوی رائي داده. که ولى داسې ځاني ته لاړ شی. چه دده رائي که معلومیږي. نو کفو فوت کیږي. نویه داسې صورت کې به غیبت منقطعه متحقق وى. دا قول فقهيه دلاخو سره زیات قریب دي. ځکه چې د کفو فوت کیدلو باوجود دده ولایت باقی ساتلو کې هیڅ شفقت نشته دي. حالانکه د ولایت مدار په شفقت باندې دي. په دې وجه په جامع صغیر کې وئیلی شوی دی. چه ولى که په ښار کې پټ شو. او دده په اړه (باره) کې هیڅ چاته علم نه وى. نو دا به غیبت منقطعه وى. والله اعلم

په نکاح کېې د کفو احکام

وَالْكَفَاءَةُ فِي التَّكَامُلِ مُعْتَبَرَةٌ هَمْسَرى معتبره ده په نکاح کې فِي النَّسَبِ وَالْدِّينِ وَالْأَسَالِ په نسب کېې په دین کېې په مال کېې وَهُوَ اَنْ يَكُوْنَ مَالِكًا لِلْمَهْرِ وَالنَّفَقَةِ او په مال کېې برابری دا ده چې د مهر مالک وى او د نفقې مالک وى وَتُعْتَبَرُ فِي الصَّنَائِعِ او معتبره ده برابری به پیسه کېې

تفسیر: د کفایت معنی ده همسری برابری، کفو. مثال. مساوی بالکفاهه فی النکاح، داده چه میره اخواند، د ښځې مساوی وى ددې په حسب کې. نسب کې. دین کې. عسراو جمال کې، و غیره ذالک په نکاح کې د کفاهه اعتبار په دې وجه شوې دي. چه د ولېانو د فسخ حق ساقط شی. او نکاح لازم شی. په نکاح کې د کفو په معتبر کیدلو باندې.

دلیلہ > **أَلَا يُزَوِّجُ النِّسَاءَ إِلَّا الْأُولِيَاءُ وَلَا يُزَوِّجَنَّ إِلَّا مِنْ الْأَكْفَاءِ** (۱) د نبی کریم ﷺ فرمان دی. خبردار نہنحو نکاح دې نه کوی. مگر اولیاء، او نکاح دې نه کوی. مگر د برابر سره (یعنی په کفو کي) په کفایت کښي د نسب اعتبار

وَالْكَفَاءَةُ تُعْتَبَرُ فِي النَّسَبِ كَفَاتٌ مَعْتَبَرَةٌ دې په نسب کي ،

توضیح > مصنف رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. چه په نسب کي کفایت معتبر دي. **دلیلہ** > ځکه چې نسب سره هم په خپل مینځ کي یو بل باندې فخر کولې شی. او کوم شی (څیز) چې داسې وي چه په هغې سره خلق فخر کوی په هغې کي د کفایت اعتبار شوې دي. نو یو قریشی به د بل قریشی کفو وي. او د قریشی نه علاوه به یو عرب د بل عرب کفو وي.

دلیل الدلیل > په دې سلسله کي دلیل د نبی کریم ﷺ فرمان دي. { قُرَيْشٌ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ بَطْنُ يَبْرِئَ، وَالْعَرَبُ بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ قَبِيلَةٌ بِقَبِيلَةٍ، وَالْمَوَالِي بَعْضُهُمْ أَكْفَاءُ لِبَعْضٍ وَجُلُ بَرَجَلٍ } (۲) چه، قریش خپل مینځ کي د یو بل کفو دی. یو بطن د بل بطن، او عرب خپل مینځ کښي د یو بل کفو دی یو قبيله د بلې قبيلې او غیر عرب (عجم) خپل مینځ کي د یو بل کفو دی. یو کس د بل کس، د بیان کړی حدیث په وجه په قریشو کي په خپل مینځ کي په یو بل باندې فضیلت معتبر نه دي. نو هر قریشی به د بل قریشی کفو وي. ځکه چې د حدیث، الاتمه من قریش، په وجه په هر قریشی کي د خلقت صلاحیت او اهلیت شته.

په کفایت کښي د دین هیئت

وَالَّذِينَ او کفایت معتبر دي په دین کي یعنی په دیانت کي هم او دا قول د شیخینو دي دا صحیح (دو)

توضیح > مصنف رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. چه په دین کي هم کفایت معتبر دي. علامه مرغینانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. دی. چه د دین نه مراد دیانت دي. یعنی تقوی، صلاح، حسب، او مکارم اخلاق. **دلیلہ** > ځکه چې دین د اعلیٰ مفاخره څڼې دي او ښځې ته د میره (خاوند) په فاسق کیدو عار ور کولې شی (کولي شی) زیات دي نه چې د میره (خاوند) په کمتر نسب ورکولې شی

وَالْمَالُ او کفایت معتبر دي په مال کښي. **وَهُوَ أَنْ يَكُونَ مَالِكًا لِلْمَرْءِ وَالنَّفَقَةُ** او کفایت په مال کښي دا دي چې سړي د مهر او نفقې مالک وي

توضیح > اوس پاتې شوه دا خبره چې په غنی، یعنی په صاحب نصاب کیدلو کي کفایت معتبر دي او که نه؟ نو د طرفینو رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادي. چه معتبر دي. نو که ښځه صاحب نصاب وي. نو سړي چې صرف د نفقه او مهر قدرت لري. د دې ښځې کفو نشي کیدلې. **دلیلها** > ځکه چې خلق په مالداره کیدلو باندې فخر کوی. او په غریبی باندې شرم محسوسوی.

(۱۶) من حدیث جابر بن عبدالله رضی الله عنهما أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (۲۱۵/۷) والدارقطني في سننه ۴۴/۳، رقم ۱۱ في باب المهر.

(۱۷) من حدیث عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (۲۱۷/۷).

(۲) القول الرابع هو قول الشيخين رحمۃ اللہ علیہ كلا في فتح القدير (۱۹۲/۳) والعناية (۱۹۲/۳) والحانية (۱۶۳/۱) والمغنية (۲۹۱/۱) ورواها (۳۴۷/۲) نقلاً عن القول الرابع (۲۶۲/۱).

مسلك أبي يوسف رحمته الله خو ابو يوسف رحمته الله په غنى كې د كفالت اعتبار نه كوي.

دليله رحمته الله خكه چې مالداري يو داسې شى (خيز، چه دا نه ايساريږي، تلونكې راتلونكې شى (خيز) دې مال سهار صبا، راځي، ماينام ځي، نو د داسې ناپائيداره شى (خيز) اعتبار به نشي كيدلې.

په څارو و بارڅې د كفالت حكم

وَلَعَلَّيْ فِي الصَّنَائِعِ (١) او كفالت معتبر دې په پيشي (پيشو) كې

هل اللغة < ١ الصنائع: جمع د صنعة: پيشه كسب

تصريح رحمته الله په پيشه كاروبار كې كفالت معتبر دې او كه نه؟ په دې اړه (باره) كې د صاحبينو رحمته الله مذهب دادې، چه معتبر دې. او د امام صاحب رحمته الله نه هم دا يو روايت دې چې په پيشه كينې كفالت معتبر دې. دليله رحمته الله په پيشه كې د كفالت معتبر كيدلو وجه داده، چه خلق په ښه پيشه باندې فخر كوي. او په ذليله پيشه باندې عار او شرم محسوسوي.

الرواية الثانية رحمته الله د امام ابو حنيفه معتبر نه دې. او د امام ابو يوسف رحمته الله نه هم يو روايت دادې، چه معتبر نه دې. خو كه پيشه بيخي سپكه (ذليله) وي، مثلاً د نې توب پيشه، يا د جولاگرۍ، يا د رنگ سازۍ پيشه. نو په دې صورت كې به كفالت معتبر وي.

دليله رحمته الله پيشه لازم نه وي. د ادني نه اعلى اړخ (طرف) ته منتقل كيدل ممكن وي. نو كوم شى (خيز) چې غير لازم وي. د هغې اعتبار نشي كيدلې. خو په دې باندې دا اشكال كيږي، چه فسق او فقر هم غير لازم دى. نو په ديانت او مالدارۍ كې هم كفالت معتبر كيدل پكار نه دى؟ والله اعلم بالصواب.

د مهر منل نه په كم باندې د بالغې ښځې خپله نكاح كولو

وَإِذَا تَزَوَّجَتْ الْمَرْأَةُ وَكَتَمَتْ مِنْ مَهْرٍ مِثْلًا فَلِلْأَيِّمِ الْإِعْتِرَاضُ عَلَيْهَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمته الله او هر كله چې واده او كړو ښځې او كم يې كړو خپل مهر د مثل نه نو اولياء ته حق دې په ښځه د اعتراض كولو د امام ابو حنيفه رحمته الله په نزد حتى يُخْرَجَ مَهْرٌ مِثْلًا أَوْ يُفْرَقَهَا (٢) تر دې چې ميره (خاوند)، د دې مهر مثل پوره كړي او يا د دې نه جدا شي

تصريح رحمته الله مسئله داده، چه يوې بالغې ښځې خپله نكاح د مهر مثل نه په كم باندې او كړله، نو د امام صاحب رحمته الله په نيز باندې اولياء ته د اعتراض حق حاصل دې، چه ميره (خاوند)، مهر مثل مكمل كړي. يا نې جدا كړي. گني قاضى به د مرافعه (قاضى ته فيصله اورل) نه روسته تفريق كوي.

دليله رحمته الله دليل دادې، چه اولياء د خپل خانداني ښځو په مهر ونو باندې فخر كوي. او په كمو مهر ونو باندې شرم محسوسوي. نو په مهر كې كمې كول، د كفو نه كيدلو مشابه شو. او د كفو نه كيدلو په صورت كې اولياء ته د اعتراض حق حاصل وي. نو د مهر د كمې په صورت كې به هم د اعتراض حق حاصل وي.

مسلك الصاهين رحمته الله د صاحبينو رحمته الله په نيز اولياء ته د اعتراض حق نشته. علامه مرغيناني رحمته الله فرمائيلې دى، چه د مسئلې دا وضع په دې خبره باندې دلالت كوي، چه امام محمد رحمته الله په نكاح بغير الولي، كې د خپل قول نه رجوع كړې وه. د امام محمد رحمته الله مذهب دا وو، چه نكاح بغير د ولي نه نه منعقد كيږي. بيا نې ددې نه رجوع كړې وه. او فرمائيلې نې وو، چه بغير د ولي نه نكاح منعقد كيږي. ددې وضع

(١) القول الرابع هو قول الصاهين رحمته الله كما في فتح القدير (١٩٣٣) والحاوية (١٦٣١) وجمع الألف (٣٤٢١) والحدية (٢٩٢١) نقلاً عن القول الرابع (٢٩٤١) -

(٢) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله كما في الحاوية (١٦٤١) نقلاً عن القول الرابع (٢٩٦١) -

نه رجوع داسې معلومه شوه. چه صاحبينو رحمتهما (چه په کي امام محمد رحمتهما هم دي) او فرمائيل. چه اولياؤ ته د اعتراض حق نشته. ددي مطلب داشو. چه نکاح منعقد شوه. او په متن کي چي کوم صورت بيان شوي دي. هغه دادي. چه د ولي نه بغير ښځې نکاح کړي ده. نود مسئلې دا وضع د امام محمد رحمتهما په رجوع باندې رشتونې گواهي ده.

دليلهما > دليل دادي. چه دلسو درهمو پورې مهر خود شريعت حق دي. او ددي نه زياتي د ښځې حق دي. نو ښځې په مهر مثل کي کمی او کړه. نو خپل حق نې. ساقط کړو. او کوم کس چي خپل حق ساقط کړي. نو په ده باندې هيڅ اعتراض نه وي. دغه ډول (دغه شان، دلته کي هم هيڅ اعتراض کول نه دي پکار.

الجواب عنه > او پاتې شو د نامداره کيدلو نه وروسته پري کول، نو په دې کي اولياء شرم نه محسوسوي. ځکه چي دا خو به ده. په دې سره د اولياؤ پزه (پوزه)، او چتيري. کښته (ښکته) کيږي نه. (يعني عزت دې شرم نه دي.

پلار د صغيرې لور او خوي نکاح د مهر مثل نه په کم او په زيات کولاي (کولاي) شي

وَأَذَا زَوْجُ الْأَبِ بِلَتْنَةِ الصَّغِيرَةِ وَتَقَصَّ مِنْ مَهْرٍ مِثْلَهَا أَوْ ابْنَتُهُ الصَّغِيرَةُ وَآذَى مَهْرَ امْرَأَتِهِ جَازَ ذَلِكَ عَلَيْهَا وَهِيَ كَلَّةٌ فِي نِكَاحٍ أَوْ كَرَى. پلار د خپلې وړې لور او کم ي کړو د مهر مثل د دې نه ياي واده او کړو د خپل وړو کي خوځي او زيات ي کړو د ده د ښځې مهر نو دا جائز دی د دې دواړو په حق کي وَلَا يُجْوزُ ذَلِكَ لِغَيْرِ الْأَبِ وَالْجَدِّ وَنَهَى دى جائز دا د پلار نيکه نه د علاوه د پاره

توضیح > صورت د مسئلې دادي. چه پلار د خپلې صغيرې لور نکاح او کړه. او ددي مهر نې د مهر مثل نه کم مقرر کړو. يا پلار دخپل صغير خوي نکاح او کړه. او دده د ښځې مهر نې د مهر مثل نه زيات مقرر کړو. او دا کمې زياتي معلوم نه دي. بلکه د غبن فاحش د قبيلي څني دي. نود امام صاحب رحمتهما په نيز به په صغير او صغيره دواړو باندې دا نکاح نافذ وي. (١) ځوکه د پلار نيکه نه علاوه بل چا داسې او کړل. نو نکاح به صحيح نه وي

دليله > دليل دادي. چه نظر او شفقت باطني امر دي. په دې خو حکم لگول محال امر دي. نود شفقت په دليل او اعلامت به حکم لگولې شي. اود شفقت دليل دي قرب قربانت (يعني نژدې (نيزدي)، رسته دارى (نو مونږ (مونږي) وايو. چه په پلار او نيکه کي د شفقت دليل موجود دي. نو په دې به د نکاح د جواز حکم لگولې شي. اود پلار نيکه نه علاوه کي چونکه دليل نظر يعنى قرب قربانت موجود نه دي. په دې وجه به ددوی په ترلې شوي نکاح باندې د جواز حکم نشي لگولې.

مسلك العامين > د صاحبينو رحمتهما په نيز که کمې زياتي د غبن فاحش په طور وي. نو جائز نه دی. او که د غبن يسير په طور دي. نو نکاح جائز ده. د صاحبينو رحمتهما د قول لايحوز يو مطلب خودا کيدلې شي. چه اصل نکاح درست وي. خو کمې زياتي درست نه وي. دا به د مهر مثل اړخ (طرف) ته واپس کولې شي. صاحب ددهايد رحمتهما فرمائيلې دی. چه د صاحبينو رحمتهما د قول مراد دادي. چه ددوی په نيز دده سره نکاح جائز نه ده.

دليلهما > د صاحبينو رحمتهما دليل حاصل دادي. چه ولايت د شفقت شرط سره مقيد دي. نود شفقت په فوت کيدلو سره به ولايت باقى نه پاتې کيږي. نو اوس به مطلب داوی. چه پلار بغير د ولايت نه نکاح

١ (القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمتهما كذا في الهندية (٢٩٤\١) و البحر الرائق (٢٣٦\٣) والحنانية (١٦٦\١)

وبين الحقائق (١٣١\٢) نقلا عن القول الرابع (٢٦٧\١) -

او کړه. او بغیر د ولایت نه نکاح باطل وی. نو دا نکاح به هم باطل وی. او پاتې شوه دا خبره چې شفت څنگه فوت شو. نو عرض دا دي. چه د صغیره په مهر کې د معمول (رواج) نه زیات کمې کول، یا د صغیر د بنځې په مهر مثل کې غیر معمولی زیاتوالی کول، څنگه شفت دي؟

د مقرر تر څو ځایون

وَصَّيْتُ الْبَنَاتِ إِذَا مَيِّتَ فِيهِ مَهْرٌ أَوْ صَحِيحٌ كِبَرَى نِكَاحَ كُلِّهِ مَقْرَرٌ شَوْى وى په دې كېنې مهر وَّصِيَّةُ
الْبَنَاتِ إِذَا مَيِّتَ فِيهِ مَهْرٌ أَوْ صَحِيحٌ دِه نِكَاحِ اِگر چي په دې كى د مهر ذكر نه وى

نصیحت صاحب قدوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چہ نکاح صحیح کیہی کہ مہر مقرر وی او دغہ شان صحیح کیہی اگر چہ پہ دی کی مہر ذکر نہ وی.

دلیل: چه نکاح عقد انضمام او عقد ازدواج ته وانسی. اودا معنی زوجین سره پوره کیری. نود نکاح د صحت لپاره دمهر ذکر کول ضروری نه دی.

وَأَقْلَ الْمَهْرِ عَشْرَةَ دَرَاهِمًا وَذَ مَهْرٍ كَمِ مَقْدَارِ لِسِ دَرَهْمِهِ دَى.

تفريخ مصنف چې د نکاح د اراکانو او شرائطو بیانولو نه فارغ شو، نو اوس د نکاح حکم بیانول

غواړي. او حکم د نکاح وجوب د مهر دې، بعض وائي، چه مهر مال دې. او بعض وائي، چه مهر، صداق، دې. او صداق نوم دې. دهغه مال کوم چې به عقد نکاح کې، ذکر کړي شې.

اقل المهر: د مهر لپاره د زيات مقدار هيڅ حد نشته. او اقل مقدار لس درهمه دي. (۱)

❶ دلایل دینی کریم ﷺ حدیث دې: لَا مَهْرَ أَقِلَ مِنْ عَشْرَةِ (۱) چه، د لسو درهمونه کم مهر نشته دی،

⑦دوم عقلی دلیل دادې، چه مهر د بضع شرافت ښکاره کولو لپاره د شریعت حق دې، نو دومره مقدار به مقرر کولې شی، چه په هغې سره د محل شرافت، او شرافت د بضع ښکاره شی. مونږ (مونږ) او کتل، چه نصاب د، سرقه، لس درهمه دی، نو گويا د لسو درهمو به غلا کولو باندې لاس ګټ کولې شی. نو معلومه شوه، چه د انسان لپاره د یو اندام یعنی د لاس کم از کم قیمت لس درهمه دی. نو هم په دې به قیاس کولې شی. او په نکاح کی به هم د ملک بضع قیمت کم از کم لس درهمه مقرر کولې شی.

به مهرگنجي د لس درهمو مقررو لوهکمه

فَإِنْ سَمِعْتُمْ أُنْذَارًا مِنْ عَشْرَةٍ أَوْ كَثَرٍ فَذَكِّرُوا لِسُوءِ دَرَمِهِمْ وَنُصَحُوا بِدَارِهِمْ

١) **المذاهب الأخرى:-** ① امام مالك رحمه الله فرمات: «جهدمه اقل مقدار، ربع دينار یا درری درهمه، دی» ②

این شش مائه فرمانیه چه کم از کم پنجاه درهمه دی. ۳۰ ابراهیم نخعی علیه فرمانیه چه د مهر اقل مقدار

خلر بنبت درهمه دی. ۴) د سعید ابن جبیر رحمہ اللہ پہ نیز لرتلر (کم از کم) پنخوس درهمه ضروری دی. ۵)

حضرت امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چہ کوم شی (خیز) پہ عقد بیع کی ثمن جوہر بدلے شی، ہفتہ پہ عقد

نڪاح کي مهر هم جوڀيدلڻي شى.

توضیح: مسئله داده، چه د نکاح د انعقاد په وخت د لسو درهمو نه کم مهر ذکر کړې شو، نو په دې صورت کې به زموږ په نیز د ښځې لپاره لس درهم وی. (۱)
دلیل: د دلیل دادې، چه د لسو درهمو نه د کم مهر ذکر کولو فساد، د شریعت د حق په وجه دې اود شریعت حق پوره کیږي، په لسو درهمو سره، نو لس درهمه به پوره کولې شی. د زیاتو ضرورت (ضرورت) نشته.

د لس درهمونه زیات مهرکښې د میاشت نه دوسته طلاق

یاد مرگ په صورت کښې د مهر د وجوب حکم

وَمَنْ سَمِيَ مَهْرًا غَيْرَ قَمَازٍ أَوْ قَعْلِيَّةٍ الْمُسَمَّى أَنْ دَخَلَ بِهَا أَوْ مَاتَ عَنْهَا أَوْ جَاءَ مَقْرَرٍ كِرْوَلَسِ دَرَهْمِهِ مَهْرًا أَوْ يَا زِيَاتِ نُوْپَه دَه مَسْمِي وَاجِبٌ دَه كَه دَخُولِ فِي دَ ښځې سره او کړو او یا ترې مړشو

توضیح: صورت د مسئلې دا دې، چه میړه (خاوند)، د ښځې مهر لس د رهمو نه کم یا زیات مقرر کړو، بیا ددې نه روسته دخول موجود شو، یاد، احد الزوجین، انتقال اوشو، نو په دې دواړه صورتونو کې به میړه (خاوند)، باندې کل مسمی واجب وی.

دلیل: د دلیل دادې، چه د دخول په وجه مبدل یعنی د بضع سپارل متحقق شو، اود مبدل په سپارلو سره بدل واجبیږي، نو په میړه (خاوند)، به بدل یعنی مهر واجب وی، او د مرگ په وجه شی خپل انتهاء ته رسیږي، ددې نه روسته هیڅ شی (خیز) باقی نه پاتی کیږي، او شی چې خپل انتهاء ته اورسی، نو مقرر او موکد کیږي، یعنی په دې کې هیڅ تبدیلی نه راځی، نو نکاح د خپلو ټولو احکامو او واجباتو سره ثابت شوه، او حکم د نکاح مهر هم دې، نو د مرگ په وجه به دا هم ثابت وی.

فَإِنْ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدَّخُولِ وَالْخُلُوةُ فَلَهَا نِصْفُ الْمَسْمِي أَوْ كَه طَلَاقِ فِي وَرْتَه وِرْکِرْل مَخْکِي دَ دَخُولِ يَا دَ خُلُوتِ نَه نُو دَ ښځې نِیم مهر به وی.

توضیح: دوم صورت دادې، چه دې ښځې ته نې د دخول او خلوت نه مخکې طلاق ورکړو، نو په میړه (خاوند)، به د ښځې لپاره نصف مسمی واجب وی.

دلیل: د الله تعالی ارشاد دې وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ الْآيَةَ یعنی که جماع نه وړاندې تاسو طلاق ورکړو، او مهر دې مقرر کړې وی، نو په مقررشوی کې نصف ورکړه، د آیت نه معلومیږي، چه په، طلاق قبل الدخول، سره نیم مهر واجبیږي.

په مهر سکوت یا د مهر نه کیدلو په شرط سره د نکاح کولو حکم

وَإِنْ تَزَوَّجَهَا وَلَمْ يَسْرِهَا مَهْرًا أَوْ تَزَوَّجَهَا عَلَى أَنْ لَا مَهْرَ لَهَا كَه دَ ښځې سره ي نکاح اوکړو او دې لره ي مهر ذکر نه کړو یا ي نکاح په دې شرط اوکړه چې دې لره به مهر ته وی فَلَهَا مَهْرٌ مِثْلُهَا أَنْ دَخَلَ بِهَا أَوْ مَاتَ عَنْهَا نُو دَ ښځې د پاره به مهر مثل وی که د خول ي ورسره او کړو یا ترې مړشو

توضیح: مصنف رحمته الله علیه دوي (دوه) صورتونه بیان کړي دی. ① اول داچه نکاح نې اوکړه، اود مهر په اړه (باره)، کې نې سکوت اوکړو، چه نه نې ذکر کړو، او نه نې نفی اوکړه. ② دویم صورت دادې، چه نکاح نې اوکړه، اود مهر نه کیدلو شرط نې اولگولو، په دې دواړه صورتونو کې به زموږ په نیز مهر مثل واجب وی، په دې شرط چې ښځې سره نې دخول کړې وی، یاد، میړه (خاوند)، انتقال اوشی. (۱)

دلیل ۱ دلیل دادی چه مهر وجوباً د شریعت حق دې. آیت [أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ...] او آیت [قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ...] په وجه سره د دواړه آياتونو تفصيل د اصول فقه په کتابونو کي موجود دې. اودې کتلي شی.

وَأَنْ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ بِمَا وَالْخُلُوعُ فَلَهَا الْمَنْعَةُ اوکه قبل د دخول نه یې طلاق ورکړل اوکه د خلوة نه وړاندې یې طلاق ورکړ نو بنځي لره متعه ده

توضیح او که دې بنځي ته یې طلاق قبل الدخول ورکړ نو ددې بنځي لپاره به متعه واجب وی. **دلیل ۲** دلیل آیت دې. [لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ مَسَّوهُنَّ أَنْ تَقْرَضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ] په آیت کي ، او ، په معنی د ، و او ، دې. یعنی په تاسو هیڅ ګناه نشته. که تاسو طلاق ورکړو بنځو ته، ترکومه پورې چې تاسو مس کړې نه وی. او مقرر کړې مو نه وی مهر ، او متعه ورکړې دوی ته. **وجوب المنعة** په مذکوره صورت کښې متعه ورکول واجب دی (۲)

دلیل ۳ په قرآن پاک کښې الله تعالی فرمایلی دی وَمَتَّعُوْهُنَّ ، امر صیغه ده. چه د وجوب لپاره راځی. دویم لفظ ، حَقًّا ، دې. داهم په وجوب باندې دلالت کوی. دریم لفظ ، عَلَيَّ ، چې د الزام لپاره راځی.

د متعه حقیقت

وَهِيَ ثَلَاثَةٌ أَلْوَابٍ مِنْ كَسْوَةٍ مِثْلَهَا وَهِيَ دِرْعٌ وَخِثَاءٌ وَمِلْحَقَةٌ او متعه درې کپړې دی د دغې شان بنځي د کپړو نه او دغه قميص دې لویټه ده او پټو (خادر) دې

هل اللغة ① نوع: لویټه ② خمار: خادر، پرونې

توضیح د متعه حقیقت دا دې. چه دا درې کپړې دی. کرته، او پټو (خادر) **دلیل ۱** ددې درې کپړو تعین او اندازه د حضرت عائشه او ابن عباس رضی الله عنهما نه منقول ده **النکته** د صاحب د قدوری رحمه الله عبارت [من کسوة مثلها] نه اشاره دې اړخ طرف، ته دې. چه په متعه کي به د بنځي د حال اعتبار کولې شی. په متعه واجبه کي د امام کرخي رحمه الله قول هم دادې. **دلیل ۲** دلیل دادې. چه متعه د مهر مثل قائم مقام ده. او په مهر مثل کي د بنځو حال معتبر دې. نوکوم چې ددې قائم مقام وی. په هغې کي به هم د بنځي د حال اعتبار کولې شی. **القول الصحيح** صاحب د هدایه فرمایلی دی چې صحیح قول دادې. چه د سری د حال اعتبار به کولې شی. ددوی دلیل د قرآن آیت [عَلَى الْمَوْلِيِّ قَدْرُهُ وَعَلَى الْمُتَقَرِّقِ قَدْرُهُ] دې. چه الله تعالی د سری د حال اعتبار کړې دې. د بنځي نې نه دې کړې. متعه په درې قسمه ده.

① ادنی ② اوسط ③ اعلی. ادنی خو داده. چه دا درې واړه کپړې سوچه وی. اوسط داده. چه ټسری وی. ټسری یوه کپړه ده. چه د رینمو نه کمتره وی. اود سوت نه ښه وی. او اعلی درجه متعه داده. چه دا درې واړه کپړې د رینمو وی.

۱، **مسلك الشافعي**:- امام شافعی رحمه الله فرماني. چه د مرگ، قبل الدخول، په صورت کي په ميره (خاوند)، باندې هيڅ نه واجبيږي. او اکثر شوافع رحمه الله فرماني. چه د دخول په صورت کي به مهر مثل واجب وي. لکه خنځک چې زمونږ (مونږ) مذهب دې.

۲، **امام مالک رحمه الله** فرماني چې په مذکوره صورت کښې متعه ورکول مستحب دی

په مهر او خنزیر باندې نکاح کول او ددې حکم

وَإِنْ تَزَوَّجَهَا الْمُسْلِمَ عَلَى خَمْرٍ أَوْ خِنْزِيرٍ كَمَا نَكَحَ أَوْ كَرِهَ مُسْلِمَانٌ بِهٖ شَرَابٍ يَآءُ بِهٖ خَنْزِيرٍ قَالَتْ كَأَنَّهُمَا جَارٍ
وَهَآءُ مَهْرٌ مِنْهُمَا نَوَ نَكَاحَ جَائِزٌ دَهٗ اَوْ بِنَخِي لَرِهٖ مَهْرٌ مِثْلُ دِي

تفصیح: مسلمان سړی د یوې بڼخې سره نکاح اوکړه، او مهر ئې مقرر کړو، شراب یا خنزیر، نو نکاح درست وی. او مهر مثل به واجب وی. (۱)

دلیل: د دلیل دادې، چه میړه (خاوند)، او ونیل، ما ستاسره په شرابو باندې نکاح اوکړه، نو گویا میړه (خاوند)، د خمر قېلولو شرط اولگولو، اود شرابو قېلولو شرط، شرط فاسد دی، او په ما قېل کي تیر شو، چه نکاح په شروط فاسده سره نه باطلیږي، بلکه پخپله شروط فاسده باطل وی، ځکه چې شرط فاسد د تسمیه پریښولو (پریخودلو) نه زیاته نه ده، او هرکله چې ترک د تسمیه مبطل د نکاح نه دي، نو شرط فاسد به په درجه اولی مبطل د نکاح نه وی، زیات نه زیات دا ونیلي شو، چه د شرابو او خنزیر تسمیه صحیح نه ده، ځکه چې خمر او خنزیر د مسلمان په حق کي مال متقوم نه دي، اود تسمیه نه صحیح کیدلو په صورت کي مهر مثل واجب وی، نو په دې صورت کي به هم مهر مثل واجب وی.

په رضامندی سره د مهر مقررولو تفصیل

وَإِنْ تَزَوَّجَهَا وَلَمْ تَرْضَ لَهَا مَهْرًا وَكِهِ اَوْ وَاَدَّهٖ اَوْ كَرِهَ دَ بِنَخِي سَرِهٖ اَوْ مَهْرٍ يَّ وَرْتَهٗ مَقْرَرٌ نَهٗ كَرِهَ لَمْ تَرْضَ صَبَا
عَلَى تَكْوِيَّةٍ مَّهْرِيَا رَاضِي شَو دَوَارَهٗ دَ مَهْرٍ بِهٖ تَسْمِيَهٗ بَآندِي قَبِي هَآئِنْ دَخَلَ بِهَا أَوْ مَاتَ عَنْهَا نَوَدَ
هَغِي دَ پَارِهٖ دَغِهٖ وِي كَهٗ دَخُولِ يَّ وَرْسَرِهٖ اَوْ كَرِهَ يَآ تَرِي مَرِشَو

تفصیح: صورت د مسنلي دادې، چه د نکاح په وخت کي مهر ذکر نکړې شو، بیا بڼخې میړه (خاوند)، یو مقدار مقرر کړو، نو اوس که میړه (خاوند)، د بڼخې سره دخول اوکړو، یا مړ شو، نو په دواړه صورتونو کي به دا مقرر شوي مقدار واجب وی.

دلیل: دلیل دا دي چې هم د داسې صورت په باره کښې عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمائیلي دي «لها مثل صدق لسانها لا دس ولا شطط» د دې دپاره به د دې د خاندان د ښځو پشان مهر وی نه به په کښې کمی وی او نه به زیاتي وی.

وَإِنْ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدَّخُولِ بِهَا وَالْخُلُوةُ فَلَهَا الْمُنْعَةُ اَوْ كَهٗ طَلَاقِهٖ نِي كَرِهَ مَخْكِسِي دَ دَخُولِ نَهٗ اَوْ مَخْكِسِي
دَ خُلُوةٖ نَهٗ نَوَهَغِي لَرِهٖ بِهٖ مَتَعَهٗ وِي

تفصیح: او که، طلاق قبل الدخول، دي، یا قبل د خلوة صحیحه نه وی نود طرفینو هغې په نیز به بڼخې لپاره متعه واجب وی.

دلیل: دلیل دادې، چه د عقد نکاح په وخت که مهر ذکر نه کړې شی، نو مهر مثل به واجب وی، نو په دې صورت کي به هم د نکاح په وخت د مهر نه ذکر کولو په وجه مهر مثل واجب وی، روسته چې زوجینو په کوم مقدار باندې اتفاق کړې دي، نو دا روسته متعین کړې مقدار په حقیقت کي تعین دي، د هغه مقدار کوم چې د عقد په وجه واجب شوي وو، اود عقد په وجه مهر مثل واجب شوي وو، اود مهر مثل تنصیف نه کیږي، نو کوم چې ددې قائم مقام دي، یعنی، مفروض بعد العقد، ددې به هم تنصیف نه کیږي، او هرکله چې تنصیف نشي کیدلې، نو متعه به واجب وی.

د عقد نه روسته په مهرهڅې زیاتې ګول

وَإِنْ زَادَ فِي الْمَهْرِ بَعْدَ الْعَقْدِ فَلَمْ يَزِدْهُ الزَّيَادَةُ نُو كَرُو د عقد نه نو لازمه به وی په میره (خاوند، دغه اضافه

توضیح: د عقدنکاح نه روسته په مقرر شوی مهر باندې میره (خاوند، زیاتوالې او کړو او ښځې هم په دغه مجلس کې قبول کړو. نو زموږ په نیز به دا زیاتوالې په میره (خاوند، باندې لازم وی.
دلیل: د قرآن آیت دې. [وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِضَةِ] او ګناه نشته په تاسو په دې خبره کې چې مقرر کړئ تاسو دواړه په خپله رضامندی باندې د مقرر شوی نه پس [د آیت په تفسیر کې مولانا شبیر احمد رحمانی لیکلی دی. که زوجین د مهر مقرر کولو نه روسته په څه خبره باندې راضی شی. مثلاً ښځه په خپله رضامندی باندې څه کم کړی. یا دې په خپله رضامندی سره د مهر مقرر نه څه زیات کړی. نو دې اختیار مند دې. په دې کې هیڅ ګناه نشته. بهر حال که کموی او که زیاتوی. په خپل مینځ کې رضامندی ضروری ده.)

وَيَسْقُطُ الزَّيَادَةُ بِالطَّلَاقِ قَبْلَ الدُّخُولِ اوسا قاطبیری به په طلاقو قبل الدخول سره

توضیح: هر کله چې زموږ په نیز په مهر کې زیاتوالې کول درست دې. نود، طلاق قبل الدخول، په صورت کې به د اصل سره د زیاتوالې تنصیف کیږي. خود زیاتوالې به نه کیږي.
دلیل: د دلیل دادې. چه تنصیف د، مفروض فی حالة العقد، سره مخصوص دې. نو کوم اصل مهر چې په حالت د عقد کې مقرر شوې وو. ددې تنصیف به کیږي. خو کوم چې روسته زیات شوې دې. ددې تنصیف به نه کیږي.

قَارَنَ حَقَّتْ مِنْ مَهْرٍ صَاحِبِ الطَّوَاوُ كَه ښځې میره (خاوند، په څه مهر کم کړو نو دا کول صحیح دې

هل اللغة: ① العطف: کموالې]

توضیح: که ښځې د خپل مهر نه څه کم کړل. نو کمول درست دی.
دلیل: ځکه چې مهر د ښځې حق دې. او کمول په حالت بقاء کې لاحق شو. کوم چې د ښځې په اختیار کې دی. لنډیز (خلاصه) داشوه. چه په ابتداء د عقد کې د شریعت د حق په وجه، د لسو درهمو نه نشی کمولې. اود مهر مثل نه د اولیاؤ د حق په وجه نشی کمولې. اود عقد نکاح نه روسته ترکومه پورې چې نکاح قائم وی. کمول به نافذ وی. د خپل حق په وجه په دې شرط چې په مجلس کې سرې دا کمی قبوله هم کړی.

د خلوت صحیحه له پس د طلاق په صورت څېنې د مهرهڅې

وَإِذَا غَلَا الرَّجُلُ بِأَمْرٍ أَوْ بِلَيْسَ هُنَاكَ مَا يَمْنَعُ مِنَ الزَّوَالِ لَمْ يَرْطَلِبْ فَلَهَا كَسَالُ الْمَهْرِ هَر كَلَه چه یواځې شو خاوند د ښځې خپلې سره او هلته څوک مانع نه وه د وطن نه بیا ې دغه طلاقه کړه نو ښځې لره به پوره مهر وی

هل اللغة: ① مانع: رکاوټ

توضیح: مسئله داده. چه یوکس د خپلې ښځې سره خلوت صحیحه او کړو. اود خلوت په وخت کېنې د

١، په زیر بحث مسئله کې امام زفر رحمه فرماني چه زیاتوالې صحیح نه دې. او امام شافعی رحمه هم ددې قائل دي.

وطی خه مانع هم نه وو. بیا خاوند خپلې ښځې ته طلاق ورکړو. نو زموږ په نیز به د ښځې دپاره پوره مهر واجب وی. (۱)

دلیل: دلیل دادې. چه ښځې د بضع منافع، یعنی مبدل د خاود حواله کړې دي. ځکه چه ښځې ټول موانع پورته کړې دي. او د ښځې په قدرت کښې صرف هم دومره وو. ددې نه زیاتې نه وو. نو هر کله چه ښځې مبدل اوسپارلو. نو د ښځې حق بدل به هم ثابت وی. او هغه بدل مهر دي. نو د ښځې دپاره به په دې صورت کښې کامل مهر واجب وی. او موږ قیاس کوو. په بیع باندې هم. چه لکه څنگه بائع که د مبیع اومشتری په مینځ کښې تخلیه اوکړې. چه د مبیع په اخستلو کښې هیڅ مانع پاتې نشی. نو د بائع د طرفه به دا د مبیع سپارل وی. او په مشتری به ثمن واجب وی.

تأیید: د دې تأیید د خلفانې راشدینو په فیصلو سره هم کیږی. فیصله داده. چه [ان من غلق یا بآء او ارغی سترأ تقد و جب المهر و وجه العدة] یعنی کوم کس چه دروازه بنده کړه. یا نې پرده زورنده کړه. نو مهر به واجب وی. او عدت به هم واجب وی. (یعنی شرح هدايه)

د خلوت فاسده صورتونه

وَإِنْ كَانَ أَحَدُهُمَا مَرِيضًا أَوْ صَائِمًا فِي رَمَضَانَ كَهَ دوی کي یو بیمار وو او یا ی د رمضان روزه وه اَوْ مُرْمًا بِحَیْزٍ أَوْ عَمْرًا ی د فرض حج احرام ترلې وو یا د نفل حج یا د عمرې اَوْ كَانَتْ حَائِضًا فَلَيْسَتْ بِمُكَلَّفَةٍ صَحِيحَةٍ یا وه ښځه حائضه نو دا خلوت صحیح نه دي وَلَوْ طَلَّقَهَا فَتَجِبُ نِصْفُ الْمَهْرِ او که دې ته طلاق ورکړي نو نیم مهر واجبیږی.

توضیح: وړاندې معلومه شوه. چه د خلوت دوي (دوه) قسمه دي. خلوت صحیحه او خلوت فاسده. چه د یوکس لپاره د وطی خه مانع موجود وی. نو په داسې صورت کي چې کوم خلوت وی. دابه خلوت فاسده شمارلې شی. او که د وطی خه مانع موجود نه وی. نو په داسې صورت کي چې کوم خلوت وی. دابه خلوت صحیحه شمارلې شی.

انواع الموانع په څو قسمه دي.

- ① مانع حقیقی، د دې مثال ناروغی (ناروغی (بیماری)) ده.
- ② مانع طبعی، د دې مثال ارتقاء کیدل دی. یعنی د ښځې د شرم گاه خوله بندیدل، یا دومره صغیره کیدل دي. چه د جماع قابله نه وی.
- ③ مانع شرعی، د مانع شرعی مثال د فرض حج احرام دي. ځکه چې شریعت په حالت احرام کښې صحبت کول حرام کړی دی
- ④ مانع حسی، د دې دا دي چه د زوجینو په مکان کي څوک دریم کس هم موجود وی. که بینا وی. او که نابینا (روند)، که بیدار وی. او که اوده کس وی. بالغ وی. او که ناپوه ماشوم وی.

د مقطوع الذکر د خلوت نه پس، طلاق ورکولو سره د مهر حکم

وَإِذَا خَلَا الْمَجْبُوبُ بِأَمْرٍ آتَاهُ ثُمَّ طَلَّقَهَا فَلَهَا كَمَالُ الْمَهْرِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، (۲) او کله چې خلوت اوکړو مقطوع الذکر د خپلې ښځې سره بیا ی طلاقه کړه نو دې لره واره (ټول مهر دي په نزد د ابوحنیفه څخه)

۱ (مسلك الشافعي) :- د امام شافعي څخه په نیز به نصف مهر وی.

۲ (القول الراجح هو قول أبي حنيفة) کذا في فتح القدير (۳۱۸/۳) والکفاية (۲۱۸/۳) والخانه (۱۸۲/۱)

ورد المختار (۳۷۰/۲) نقلاً عن القول الراجح (۲۷۱/۱) -

هل اللغة ؟ ① محبوب: مقطوع الذكر، چه ذکرني کت شوي وي

توضیح: مسئله داده، چه دمقطور الذکر خلوت صحیح دې، او که فاسد؟ امام صاحب رحمته فرمائی: که دمقطور الذکر خلوت او کړو، او بیا نهې طلاق ورکړو، نو د ښځې لپاره به کامل مهر واجب وی، او دا به خلوت صحیح شماری شی.

دليله ۴: دليل دادې، چه په ښځه باندې تسليم، يعنې بضع سپارل د مورولو په حق كې واجب دي. او دا د ښځې په قدرت كې دى. او دا كار ښځې او كړونو په سرې به كامل مهر واجب وي. او دا خلوت به خلوت صححه وي.

ملک الصالحین صاحبین فرمائی: چہ دا خلوت فاسدہ دی، نوکہ طلاق نہی ورکړو. نیم مہر بہ واجب دی.

دلیلها > دلیل دادې، چه مقطوع الذکر د بیمار په مقابله کې زیات عاجز دې. ځکه چې کله کله په جماع قادر کېدلې شی. خو مقطوع الذکر بالکل د ، عدم آله، په وجه په جماع قدرت نه لری. په خلاف د عینین، چه دده خلوت صحیح دې. ځکه چې حکم د آله په سلامتیا باندې لگولې شی. اود مقطوع الذکر دسره آله نشته. نو په عینین او مقطوع الذکر کې ښکاره توپیر(فرق) دې. نو ددوی په حکم کې به هم توپیر(فرق) وی. چه د عینین خلوت به خلوت صحیحه وی. اود مقطوع الذکر خلوت به خلوت فاسده وی. عینین هغه دې. چه دې د آله باوجود په مطلق جماع باندې قدرت نه لری. بعض وائی. (عینین هغه دې) چې ټیبه سره د جماع قدرت لرلې شی. د باکره سره نشی لرلې.

د هغه د استنباط او وځواب صورتونه او اختلاف

وَالْمُتَّحِبُّ لِكُلِّ مُطَلَّعَةٍ الْأُطْلُقَةِ وَاجِدَةً أَوْ مُسْتَحِبَّةً ذَهْرِي طَلَاقِي شَوِي ذَهْرِي سَوَادِي
بُيُوطِي مُطَلَّعِي نَهْ وَهِيَ الَّتِي طَلَّقَهَا الزَّوْجُ قَبْلَ الدُّخُولِ بِهَا وَقَدْ لِمَسَّهَا مَهْرًا أَوْ ذَعَهْ هَفَهْ بِنَحْهْ دَهْ
كُومِي لَرَهْ جِي مِيرَهْ (خاوند)، دَخُولِ نَهْ مَخْكِ طَلَّاقِ وَرَكْرِي دِي أَوْ مَهْرِي وَرْتَهْ نَهْ دِي مَهْرِي كَرِي

توضیح: الاشکال د کلام په پیل (شروع) کې اشکال دادې، چه قدوری **مستحب** اوونیل. د هر مطلقه لپاره تمه مستحب ده. او په هر مطلقه کې، مطلقه غیر مدخول بها غیر مسمی لها، هم گډ (شامل) ده. نو ددې لپاره به هم تمه مستحب وی. حالانکه داسې نه ده، بلکه ددې لپاره تمه واجب ده. په استثناء کې چې کوم اشکال وو. ددې خراب خدا دې، چه د قدوری **مستحب** په نیز په مستثنی صورت کې تمه مستحب نه ده. ځکه چې قدوری **مستحب** په خپله شرح کې ذکر کړې دی. چه تمه په بعضو صورتونو کې واجب او په بعضو کې مستحب ده. نو د، مطلقه غیر مدخول بها غیر مسمی لها، لپاره واجب ده. او د هر مطلقه لپاره مستحب ده. علاوه د، مطلقه غیر مدخول بها غیر مسمی لها، نه ځکه چې ددې لپاره مستحب نه ده. بلکه واجب ده. نو اوس په مستثنی او مستثنی منه کې تغایر پیدا شو. نو، استثناء عن نفسه، نه په لاز مری. او دا استثناء درسته ده. په پیل (شروع) د کلام کې چې کوم اشکال وو.

الغواب: که هفتی خواب دادی، چه در هر مطلقه لپاره مستحب ده. علاوه د، مطاع غیر مدخول بها غیر مسمی لها، نه خکه چي ددي حکم وړاندي تیر شوي دي. چه ددي لپاره متعه مستحب نه ده. بلکه واجب ده. نو هر کله چي دوی در هر مطلقه د عموم نه دا مطلقه خارج کرله. نو اوس د کلام پد پیل (شروع) کي هیڅ اشکال باقي نه پاتي کیري.

واجب ده. (7) دویمه داچه، مطلقه مدخول بها غیر مسمی لها، وی. ددې لپاره متعه

⑥ دریمه داچه، مطلقه مدخول بها مسمی لها، وی ددې دواړو لپاره متعه مستحب ده.
 ⑦ څلورمه داچه، مطلقه غیر مدخول بها مسمی لها، وی ددې لپاره متعه نه واجب ده. اونه مستحب ده. هم داصورت په متن کېني مستثنی دي. (۱)

⑧ **والله** ① دلیل د ابن عمر رضی الله عنهما قول دي. [الكل مطلقة متعة إلا التي فرض لها ولم يدخل بها فحبها نصف المهر] یعنی د هر مطلقه لپاره متعه ده. مگر داچه ددې لپاره مهر مقرر شوې وی. او ددې سره دخول نه وی شوې. نو ددې لپاره نصف مهر کافی دي.

⑨ د دلیل نه وړاندې دا په ذهن کې کینوی: چه عقد نکاح د عوض نه خالی کیدې نشی. د [أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ] په وجه به یا عوض مسمی وی. یا به مهر مثل وی. دویمه خبره داچه خلیفه اصل سره نشی جمع کیدلې. اونه د اصل د جزء سره جمع کیدلې شی. لکه چې تیمم د اودس سره نشی جمع کیدلې. اوس به د دلیل حاصل داوی: چه د، مطلقه غیر مدخول بها غیر مسمی لها، په حق کې متعه د مهر مثل خلیفه ده. ځکه چې د، طلاق قبل الدخول، په وجه سره مهر مثل ساقط شو. اود عقد نکاح لپاره عوض ضروری وی. نو د مهر مثل خلیفه یعنی متعه به واجب وی. او په باقی درې صورتونو کې به متعه ځکه نشی واجب کیدلې. چه مونږ (مونږ) قاعده بیان کړله. چه خلیفه نه د اصل سره جمع کیدلې شی. نه ددې د څه جزء سره جمع کیدلې شی. نو، مطلقه مدخول بها مسمی لها، او، مطلقه مدخول بها غیر مسمی لها، لپاره که متعه واجب کړې شوه. نو د خلیفه به د اصل یعنی د کل مسمی یا د مهر مثل سره جمع کیدل لازمیږی. او که، مطلقه غیر مدخول بها مسمی لها، لپاره متعه واجب کړې شوه. نو د خلیفه د جزء اواصل یعنی د نیم مهر سره جمع کیدل به لازم شی. اودا واره (تول) صورتونه د قاعدې خلاف دی. په دې وجه به په دې درې واره صورتونو کې متعه واجب نه وی.

د نکاح شغار مفهوم او حکم

وَأَذَانُ الرَّجُلِ بِنْتَهُ عَلَى أَنْ يَتَوَجَّهَ الْآخَرُ بِنْتَهُ أَوْ أَخْتَهُ لِكُونَ أَحَدَ الْعَقْدَيْنِ عَوَضًا عَنْ الْآخَرِ هَر کله چه واده او کړو چا د خپلې لور په دې شرط چه هغه به خپله لور او یا خور ده ته ورکوی چه شی یو د عقدینو نه عوض د بل قالعقدان جا پزان، وليکلی واجد قومتها مهر مئیساً نو دواړه عقدونه جائز دی او په دوی کېني به د هري یوې د پاره مهر مثل وی

توضیح صورت د مستلې دادې. چه حامد د خپلې لور نکاح ماجد سره په دې شرط اوکړه. چه ماجد به د خپلې لور نکاح د حامد سره کوی. چه، احد البضعین، د آخر دپاره مهر شی. یعنی د حامد د لور مهر به د ماجد د لور ملک بضع وی. اود ماجد د لور مهر به د حامد د لور ملک بضع وی. دې نکاح ته نکاح شغار وائی. شغار د، شغور، نه ماخوځ دي. اود شغور معنی ده رفع او اخلاء، یعنی اوچتول او خالی کول. چه د رفع معنی واخستلې شی. نو وجه د تسمیه به دا وی. چه زوجینو چونکه مهر د عقد نه اوچت کړلو به دې وجه ددې نکاح نو شغار کیخودلې شو. او که ددې معنی اخلاء وی. یعنی خالی کول. نو وجه د تسمیه به داوی. چه دا نکاح چونکه د مهر نه خالی ده. په دې وجه دې نکاح ته نکاح شغار وئیلي شی. اود بعضو راټي داده. چه د شغار معنی ده، بعد، یعنی لرې والې. په دې صورت کېني به وجه د

① **ملک الشافعي**:- امام شافعی رحمته الله فرمائی: چه د هر مطلقه لپاره متعه واجب ده. خود، مطلقه غیر مدخول بها مسمی لها، لپاره دقول جدید مطابق متعه واجب نه ده. اود قول قدیم مطابق ددې لپاره هم متعه واجب ده. او په، مطلقه غیر مدخول بها مسمی لها، کې دواړه متفق دی. چه متعه واجب نه ده. او په باقی دوي (دوه) صورتونو کې احناف رحمهم الله د استجاب قائل دی. اوشوافع رحمهم الله دوجوب قائل دی.

تسمیه داوی. چه گویا زوجینو د مهر نفی او کره. نود حق نه لرې شوی دی. په دې وجه ددې نوم نکاح شغار ایخودلی دی. نکاح شغار صحیح ده. خود دواړو ښځو دپاره به مهر مثل واجب وی. (۱)
هليله د دليل دادې. چه په دې دواړه عقدونو کېنې داسې څيز مهر جوړ شوې دې. کوم چه د مهر جوړولو صلاحيت نه لري. او قاعده ده. چه کوم څيز د مهر صلاحيت نه لري. که دا مهر جوړ کړې شی. نو عقد د نکاح به صحيح وی. او مهر مثل به واجب وی. مثلاً خمر او خنزير مهر جوړ کړې شی. نو نکاح به صحيح وی. او مهر مثل به واجب وی. دغه شان دلته کېنې هم وی.

د قرآن تعليم يا د ښځې خدمت څول مهر مقرر څول

وَأَنْ تَزَوَّجَ مَرْأَةً عَلَىٰ خِدْمَةِ سَنَةٍ أَوْ عَلَىٰ تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ فَلَهَا مَهْرٌ مِثْلُهَا (۲) که واده او کره آزاد سړې د یوې ښځې سره د یو کال په خدمت باندې دې لره او یا په تعلیم ور کولو د قرآن نو دې لره مهر مثل خپل دې

توضیح مسئله داده. چه آزاد سړې د یوې ښځې سره نکاح او کره. او مهر نې دا جوړ کړو. چه زه به یو کال د ښځې خدمت کوم. یا نې د قرآن تعلیم مهر جوړ کړو. یعنی دا نې او و نیل. چه زه به خپلې ښځې ته د قرآن پاک تعلیم ورکوم. زما د طرفه هم دا مهر دې. په دې دواړه صورتونو کې به د شیخینو څخه په نیز مهر مثل واجب وی. (۱)

هليله د دليل دادې. چه په عقد د نکاح کې ابتغاء بالمال مشروع ده. د [أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ] په وجه. او تعلیم د قرآن مال نه دې. نود قرآن د تعلیم په عوض به ابتغاء مشروع نه وی. او هم دغه ډول (دغه شان) منافع زمونږ په اصل باندې مال نه دې. ځکه چې د تمول (مال) لپاره ضروری دی. چه په دوي (دوه) زمانو کې باقی پاتې شی. او منافع د خدمت په دوي (دوه) زمانو کې باقی نه پاتې کېږي. په دې وجه مونږ (مونږ) وایو. چه خدمت هم مال نه دې. نو په خدمت سره به هم ابتغاء مشروع نه وی.

دمجنونه په پلار او بالغ ځوی کېنې به مستحق د ولایت څول وی!

وَأَذِ الْجَنَّةِ فِي الْمَجْنُونَةِ أَبُوَهَا وَإِبْنُهَا قَالَ لَوْلَىٰ فِي نِكَاحِهَا ابْنُهَا عِنْدَ أَبِي خَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ څخه (۱) او هر کله چه جمع شی په مجنون نه کېنې د دې پلار او ځوی نو د دې نکاح کوونکې ولی د دې ځوی دې. په نیز د امام ابوحنیفه، او ابی یوسف کېنې،

هل للفقعة ① المجنونة: لیونی

توضیح مسئله داده. چه یو دمجنونه ښځې پلار دې. اود مخکنی خاوند نه نې بالغ ځوی دې. نو ددې مجنونه ښځې د ولایت حق به چاته حاصل وی. نو د شیخینو څخه مذهب دا دې. چه د ولایت حق ځوی ته حاصل دې.

(۱) مسلک الشافعي: امام شافعی څخه فرماني. چه دواړه عقدونه باطل دی.

(۲) القول الرابع هو قول الشيخين څخه کذا في الحاشية (۱۷۴/۱) ورد المختار (۳۶۲/۲) والمندبة (۳۰۲/۱) نقلًا عن القول الرابع (۲۷۳/۱) -

(۳) مسلک الشافعي: - د امام شافعی څخه مذهب دادې. چه تعلیم د قرآن اود آزاد او غلام دواړو خدمت

مهر جوړول صحیح دی.

(۴) القول الرابع هو قول الشيخين څخه کذا في فتح القدير (۱۸۵/۳) والخاتبة (۱۶۵/۱) ورد المختار (۳۴۳/۲) والبنایة (۶۱۵/۴)

نقلًا من القول الرابع (۲۵۹/۱) -

دلیلها: د شیخینو رحمۃ اللہ علیہ دلیل دادې، چه په عصبه کیدلو کښې خوي مقدم دي. لکه چه د خوي په موجودگي کښې پلار ته صرف شپږمه حصه ملاوېږي. او خوي عصبه وي. اودا ولايت مېنې وي په عصبیت باندې نو خوي به ولي وي. پلار به نه وي. اود شفقت د زياتوالي په باره کښې

وَقَالَ مُحَمَّدٌ بْنُ أَبِي نَوْحٍ اَوِ امَام محمد رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه پلار ي دې

ملك محمد اود امام محمد رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادې. چه د ولايت حق پلار ته حاصل دي.

دليله: د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ دليل دادې. چه په پلار کښې د خوي په مقابله شفقت زيات دي. او ددې ولايت مدار په شفقت باندې دي. نود شفقت د زياتوالي په وجه به پلار ته ولايت حاصل وي. خوي ته به حاصل نه وي.

الجواب عنه: د دې نه جواب دادې. چه په ولايت کښې نفس شفقت معتبر دي. د شفقت زياتوالي معتبر نه وي. مثلاً د يوکس د مورپلار (نيکه) دي. او تره، و وراره دي. نو په ولايت کښې به تره په وراره مقدم وي. حالته که په نيکه د مورپلار کښې هم شفقت او محبت زيات وي. نو معلومه شوه. چه د شفقت د زياتوالي اعتبار نه کيږي. والله اعلم

د غلام او وينځي نکاح لپاره د مولا اجازت

لَا يَجُوزُ نِكَاحُ الْعَبْدِ وَالْأَمَةِ إِلَّا بِإِذْنِ مُوْلَاهُمَا جائز نه دي د غلام او وينځي نکاح مگر د دوي د آقا په اجازت

توضیح: د دې عبارت خو يو مطلب دادې. چه بغير د مولا د اذن نه د غلام اود وينځي نکاح نه منعقد کيږي. حافظ الدين هم ددې قائل دي. خو صحيح مطلب دادې. چه بغير د اذن د مولا نه د غلام اود وينځي نکاح جائز اوصحيح ده. خو غير نافذ ده. ددې نفاذ به د مولا په اجازت باندې موقوف وي. که مولا اجازت ورکړو. نو نافذ به وي. او که اجازت ئې ورکړو. نو نافذ به نه وي. د سعيد ابن المسيب، حسن، او ابراهيم نخعی هم دا قول دي. (۱)

دليله: ځکه چې د وينځي د بضع منافع د مولا ملک دي. اود مولا په ملک کي دده د اجازت نه بغير هيڅ چاته د تصرف حق نشته. نود مولا د اجازت نه بغير به د وينځي نکاح صحيح (نافذ) نه وي.

د مولا په اجازت د غلام په نکاح سره د مهر وجوب

وَإِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ بِإِذْنِ مُوْلَاهُ هر کله چې نکاح او کره غلام د خپل آقا په اجازت سره **فَأَلْمَهُهُ دَيْنٌ فِي رَقَبَتِهِ يَسَّرُ عَلَيْهِ** نو مهر به د غلام په رقبه کي دين وي په کوم کي چې به دې خرڅولي شي

توضیح: صورت د مسئلې دادې. که غلام د مولا په اجازت سره نکاح او کره. نو مهر به په غلام باندې واجب وي. اود دې مهر ادا کولو لپاره به غلام خرڅولي شي. البته که ددې غلام په پوره ثمن سره پوره مهر ادا نشو. نو دوباره به نشي خرڅولي. بلکه د باقي مهر مطالبه به د آزادېدلو نه روسته کولي شي.

دليله: دليل دا دي. چه د مهر دين واجب شوې دي. د غلام په رقبه باندې، او هر هغه دين چې د غلام په رقبه باندې واجب وي. غلام به په هغه دين کي خرڅولي شي. نودا غلام به هم د مهر دين ادا کولو لپاره خرڅولي شي. اود نفس وجوب دليل دادې. چه سبب د وجوب، يعني نکاح د اهل (عاقل، بالغ) نه صادر شوې ده. اومانع د نکاح يعني حق د مولا دده په اجازت سره منتفی شو. اود غلام په رقبه کي د واجبيدلو

۱، **ملك مالك:** او پاتې شو غلام، نو امام مالك رحمۃ اللہ علیہ فرماني. چه بغير د اذن د مولا نه د غلام نکاح

جائز (نافذ) ده.

په وجه د مولا اجازت ورکول، د اصحاب دیون (قرضخواه) یعنی ښځې نه ضرر لرې کول دي. لکه څنگه چې د تجارت په دیون کې عبدمازون خرڅولې شی. دغه ډول (دغه شان) د ښځې مهر ادا کولو لپاره به هم غلام خرڅولې شی.

د وینځې د نکاح نه روښنه د مولا د خدمت حق

وَأَذَوَّجَ الْمَوْلَى أُمَّهُ أَوْ هَرَكْلَهُ فِي مَالِكٍ دَ خَبَلٍ وَبَنَحِي نِكَاحٍ أَوْ كَرِهَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يُؤَمِّمَهَا يَتَّالِئُ زَوْجٍ نُوْپَه دَ لَزْمَ نَه دِي چې ميشته کړې دې لره د ميره (خاوند) په کور کې وليکنها تَحْذَرُ الْمَوْلَى لېکن وينځه به د خپل آقا خدمت کوي وَيُقَالُ لِلزَّوْجِ مَتَى ظَفِرَتْ يَمَانًا وَطَلَّتْهَا أَوْ مِيرَه (خاوند) ته به ې ونيلي شي چې کله ته په دې قابو مومي وطن کوه نې

حل المسئلة ① يوا: اوسوی، ستوگنه ورکوي ② ظفوت: کامياب شوې ته، چه موقع درته ملاویده **تفريخ**: د، تبويه، معنی داده. چه وينځه ميره (خاوند) ته حواله کړې شي. اود مولا د وينځې نه خدمت اخستل پريږدي. که وينځه ميره (خاوند) له ځي راځي. اود مولا خدمت هم کوي. نو دا به تبويه نه وي. صورت د مسئلې داډې، چه مولا د خپلې وينځې د يوکس سره نکاح اوکړ له. نويه مولا باندې وينځه ددې د ميره (خاوند) په کور کې اوسول، اوخپل دخدمت حق پريښول (پريخودل) واجب نه دی. بلکه وينځه به د مولا خدمت کوي. او ميره (خاوند) ته به ونيلي شي. چه کله تاته موقع په لاس راځي. نو وينځې سره وطن کوه. **دليله**: دليل داډې، چه په خدمت اخستلو کې د مولا حق باقی دې. دنکاح په اجازت ورکولو سره د مولا حق نه ختمیږي. اود ميره (خاوند) په کور کې وينځه آبادولوسره د مولا حق باطلول دی. نو ددې تبويه په صورت کې د ادني حق په وجه، د اعلى حق باطلول لازمېږي. او دا صحيح نه ده. نو په مولا باندې به تبويه هم واجب نه وي.

د شرط نه پوره کېدلو په صورت کې د مهر مثل وجوب

وَأَنْ تَزَوَّجَ امْرَأَةً عَلَى أَلْفٍ عَلَى أَنْ لَا يُخْرِجَهَا مِنَ الْبَلَدِ أَوْ عَلَى أَنْ لَا يَتَزَوَّجَ عَلَيْهَا أُخْرَى هَر كَلَه چې نکاح ې اوکړو د ښځې سره په زر درهمه په دې شرط چې دا به د ښار نه بهر نه بیانی یا دې په موجود گڼي کې به د بلې ښځې سره نکاح نه کوي فَإِنْ وَفَى بِالشَّرْطِ فَلَهَا الْمُسَمَّى نو که ميره (خاوند) شرط پوره کړو نو دې لره به مسمی مهر وي

تفريخ: صورت د مسئلې داډې، که يوکس د هوې ښځې سره نکاح اوکړه. او زر روښيدې ېږي، مهر نې مقرر کړو. په دې شرط چې دا به د ښار نه نه اوباسی. یا داچه ددې په موجود گڼي کې به دويمې ښځې سره نکاح نه کوي. نو دا نکاح صحيح ده. اگرچه دسفر نه کولو، اود دويم واده نه کولو شرط، شرط فاسد دې. اوشروط فاسد ځکه دې، چه په دې کې د امر مشروع نه منع لازمېږي. نو که ميره (خاوند) شرط پوره کړو. نو د ښځې لپاره به مسمی یعنی زر روښيدې ېږي، وي. **دليله**: ځکه چې مسمی یعنی زر روښيدې ېږي، د مهر جوړيدلو صلاحيت هم لري. اود ښځې په زر روپو باندې رضامندي هم پوره شوه. ځکه چې په دې شرط کې د ښځې نفع ده. او که

وَأَنْ تَزَوَّجَ عَلَيْهَا أُخْرَى جَهَا مِنَ الْبَلَدِ فَلَهَا مَهْرٌ مُثْلُهُ أَوْ كَه بَل نکاح ې پراو کړو یا ې د ښار نه او ويسته نو دې لره به مهر مثل وي

تسريح ميرہ (خاوند، شرط پوره نڪرو. نو اوس به دا ڪٽلې شي. ڇه مهر مثل د مسمي نه ڪم دي. او ڪه زيات يا برابر دي. ڪه مهر مثل زيات وي. دمهر مسمي يعني د زر روپو نه. نو د ٻنڀي لپاره به مهر مثل وي.

دليله دليل دادې. ڇه ميرہ (خاوند، داسې شي (څين، ذکر ڪري دي. ڇه په هغي ڪي د ٻنڀي فائده ده. او هم ددي نفع په وجه ٻنڀه مهر مسمي د مهر مثل نه په ڪم والي راضي شوه. نو گويا د مهر نقصان ددي نفع په مقابله ڪي دي. نو ددي نفع د فوت ڪيدلو په صورت ڪي په زر و باندې د ٻنڀي رضامندي معدوم شوي ده. نو ددي مهر مثل به مڪمل ڪولي شي.

نظيره او دا داسې شوه. لکه ڇي داسې نې وٺيلي وي. ڇه په زر روپو به زه ستا اڪرام هم ڪوم. ياد زر روپو سره به څه هدي به هم در ڪوم. نو ڪه دا د ڪرامت او هديه شرط نې پوره نڪرو. نو مهر مثل به واجب وي. دغه ڏول (دغه شان، دلته ڪي هم ده. او ڪه مهر مثل د مسمي يعني د زر روپو نه ڪم دي. يا برابر دي. نو د شرط نه پوره ڪولو په صورت ڪي به هم مسمي يعني زر روپيدې. واجب وي. او دا شرط به د ميرہ (خاوند، د طرفه تبرع (احسان) وي.

په غير موصوف خاوري باندي نکاح ڪول

وَأَنْ تَزَوَّجَهَا عَلَى حَيَّوَانٍ غَيْرِ مَوْصُوفٍ كَه نِكَاحِ يٍّ أَوْ كَرِهَ دَ ٻنڀي سره په غير موصوف خاوري باندي صَحَّتِ النِّكَاحُ وَهَذَا أَلَوْ سَطَّمْتُ نَهْ دَا مَقَرَّر ڪول صحيح دي او ٻنڀي لره به منځني (درميانه) حيوان (خاوري، وي وَالزَّوْجُ مُخْتَارٌ شَاءَ أَعْطَاهَا ذَلِكَ وَأَنْ شَاءَ أَعْطَاهَا قِيَمَتَهُ او ميرہ (خاوند، ته به اختيار وي ڇي ڪه غواړي نو ٻنڀي لره دهغه وركي او ڪه غواړي نو قيمت د هغي دور ڪري.

تسريح مسئله داده. ڪه يوسري د يوې ٻنڀي سره نڪاح او ڪړه. او مهر نې داسې حيوان (خاوري، مقرر ڪړو. ڇه ددي صفت بيان نڪري شو. نو زمونږ به نيز به تسميه صحيح وي. او په ميرہ (خاوند، به واجب وي. ڇه دې ٻنڀي ته منځني (درميانه) حيوان (خاوري، وركړي. او ميرہ (خاوند، ته داهم اختيار شته. ڇه دې دمنځني (درميانه) ڏول (قسم) خاوري قيمت وركړي.

مراد امام القنوري صاحب د هدايه رحمته الله عليه فرمايلي دي. ڇه د قدوري ددي مسئلې مراد دادې. ڇه د خاوري جنس بيان ڪري شو. خو وصف نې بيان نڪري شو. مثلاً دا ڇه نڪاح نې او ڪړه. په اس باندي يا په خر باندي. نو دلته ڪي د خاوري جنس خو بيان شوې دي. خودا بيان نڪري شو. ڇه دا اس به ادني درجي والا وي. او ڪه د اعلي يا اوسط درجه والا. خو ڪه د خاوري دسره جنس بيان نڪري شو. مثلاً په مطلق خاوري نې نڪاح او ڪړه. نو دا تسميه به صحيح نه وي. او مهر مثل به واجب وي. (۱)

دليله دليل دادې. ڇه نڪاح معاوضه د مال په غير مال ده. نومونږ (مونږ، نڪاح په پيل (شروع) ڪي التزام د مال او گرځولو. يعني ميرہ (خاوند، په خپل خان بغير د څه عوضه مال لازموي. او التزام د مال په اصل جهالت سره هم نه فاسد پيږي. لکه مثلاً په ديت ڪي شريعت سل اوښان غير موصوف مقرر ڪري دي. او يوكس د بل ڪس لپاره د څه شي (څين) اقرار او ڪړو. نو دا اقرار درست دي.

(۱) **مسلك الشافعي** :- امام شافعي رحمته الله عليه فرمائي. ڇه په دواړه صورتونو ڪي به مهر مثل واجب وي. ڪه جنس بيان شوې وي. او ڪه نه وي بيان شوې.

به غیر موصوف کپره باندي نکاح کول

فَإِنْ تَزَوَّجَهَا عَلَى ثَوْبٍ غَيْرِ مَوْصُوفٍ كَهَذَا بِنَحْوِ سِرِّهِ نِكَاحٌ أَوْ كَرِهَ بِغَيْرِ مَوْصُوفٍ كَبُرَ فَلَها مَهْرُ الْيَمَلِ
نو ښځې لره به مهر مثل وی

توضیح: مسئله داده. که په نکاح کښې کپړې مهر مقرر کړې شی. خود کپړې وصف ذکر نکړې شی. مثلاً دا اووانی. چه په مهر کښې به کپړه وړکوم. خو ددې نوع بیان نکړی. نو په داسې صورت کښې به د آیمه اریعه په نیز مهر مثل واجب وی. وجه ددې داده. چه په دې صورت کښې نوع مجهول ده. **دلیل:** ځکه چه د کپړې ډیر زیات اقسام دی. مثلاً د مالوچو کپړه، د کتان د رښمو وغیره. نود مسنی د جهالت په وجه به مهر مثل واجب وی.

د نکاح متعه موقت حرمت

وَبَكَرًا أَوْ أَمْتًا مَوْصُوفًا بِالْوَقْتِ بَاطِلٌ أَوْ نِكَاحٌ ذَمْعِيٌّ أَوْ نِكَاحٌ مَوْصُوفٌ بِطَلَبِ دِي.

توضیح: **تعريف المتعة** متعه یوې ښځې ته [اِتَمَعَ بِكَ كَذَا مَدَّةً بِكَذَا مِنْ الْمَالِ] و نیلو ته وانې. یعنی، د مقرر مال په بدله کښې د مقررې مودې پورې نفع اخستل، ټول آنمه د متعه د حرمت قائل دی.

دلیل: متعه د خبیر نه مخکښې حلال وه. خود خبیر په ورځ نبی کریم ﷺ د پاللی شوی خرو غوښه، او متعه النساء حرام کړله. بیا د فتح مکه په کال په یوم او طاس کښې د درې ورځو دپاره حلال کړې شوه. بیا په څلورمه ورځ د قیامته پورې حرام کړې شوه.

بطلان نکاح الموقت: نکاح موقت دا ده. چه یوکس د دوه گواهانو په موجودگي کښې د یوم معلوم مودې پورې نکاح او کړی. مثلاً د لسو ورځو دپاره، یو کال دپاره وغیره. وغیره. (۱)

دلیل: دلیل دادې. چه په نکاح موقت کښې د متعه معنی موجود ده. ځکه چه د نکاح موقت مطلب هم دادې. چه څو ورځې به نفع اخلم. او په عقودو کښې د معانو اعتبار کپړی. د الفاظو نه کپړی. مثلاً یوکس بل کس ته اوونیل. چه ته زما د مرگ نه پس زما وکیل نی. نو دې به وصی شی. او که اووانی. چه ته زما د مرگ نه پس زما وصی نی. نو وکیل به وی. یا تاسو به ونیلي وی. چه کفاله، بشرط براه اصیل، حواله وی. او حواله، بشرط عدم براه اصیل، کفاله وی. نو هرکله چه په عقودو کښې د معانیو اعتبار کپړی. او په نکاح موقت کښې د متعه معنی اوموندې شوه. او قاعده ده. چه په کوم متعه صادق راشی. هغه باطل ده. نو نکاح موقت به هم باطل وی.

الفرق بین النکاح المتعه والموقت: په نکاح موقت او نکاح متعه کښې فرق په دوه طریقو سره دی. اول داچه په نکاح موقت کښې لفظ د تزوج ذکر وی. په متع کښې ذکر نه وی. دویم داچه په موقت کښې د شاهدینو شهادت وی. په متعه کښې نه وی. عام فقهاء د نکاح موقت د حرمت قائل دی.

عدم الفرق بین المدة الطويلة والقصيرة: علامه مرغینانی رحمه الله په هدایه کښې فرمائی. چه په نکاح موقت کښې کومه موده ذکر کپړی. که هغه اوږده وی او که کمه وی. په دواړو صورتونو کښې به د بطلان حکم وی. ځکه چه وخت محدود کول. متعین کونکې دې اودا اوموندې شو.

د مولا د اجازت نه بغیر د غلام او وینځې نکاح

وَتَزْوِجُ السَّبِيِّ وَالْأَمَةِ بِغَيْرِ إِذْنِ مُوَلَّاهُمَا مُوْصُوفٌ فَإِنْ أَذِنَ الْمَوْلَى جَازٌ وَإِنْ رَدَّهُ بَطِلٌ د غلام او وینځې نکاح کول بغیر د اذن د مولی نه موقوف دې که اقاوړ ته اجازت ور کړو نو جائز دې او ردې کړو نو

باطل به شیء و گدایک ان زَوَّجَ رَجُلًا امْرَأَةً بِغَيْرِ رِضَا هَا اَوْ رَجُلًا بِغَيْرِ رِضَا هَا دارنگ که چا (فضولی) د یوې ښځې نکاح بغیر د هغې د رضانه او کره یا د یو سړی بغیر د هغه د رضا نه او دا زمونږ په نیز ده

تصريح: مسئله داده، چه د غلام او وښځې د مولا د اجازت نه بغیر نکاح کول به موقوف وی. که مولا اجازت ورکړو نو نافذ به وی. او که اجازت نه ورکړو نو باطل به وی. دویم صورت دادې، چه یو سړی د بل کس نکاح بغیر دده د اجازت نه او کره، یاد یوې ښځې نکاح نه بغیر ددې د اجازت نه او کره، نو زمونږ په نیز جائز ده. اود نکاح نفاذ به په اجازت باندې موقوف وی. زمونږ په نیز ضابطه داده، چه هر هغه عقد چې د فضولی نه صادر شی، او په مجلس کې څوک د ایجاب قبولولو والا موجود وی، که دا قبولونکې دویم فضولی وی، او که وکیل یا اصیل وی، نو دا نکاح به په اجازت باندې موقوف وی. (۱)

دلیل دادې، چه رکن د تصرف، یعنی ایجاب او قبول دده د اهل نه صادر شوې دې، یعنی د عاقل بالغ نه، او منسوب دې محل د عقد اړخ (طرف) ته، یعنی داسې ښځې اړخ (طرف) ته منسوب دې، چه دا دمحرمانو څڼې نه ده. او ددې عقد په منعقد کولو کې څه نقصان هم نشته، ځکه چې دا عقد به موقوفاً منعقد وی، که مناسب او گټورې، نو نافذ به نه کېږي. گټورې رد به نه کېږي. د امام شافعی رحمه الله دلیل چې فضولی د حکم په اثبات باندې قادر نه وی، ددې ځواب دادې، چه دلته کې حکم معدوم نه دې، بلکه د اجازت نه پورې مؤخر شوې دې. او حکم د عقد، عقد نه مؤخر کېدلې شی، لکه څنگه چې په بیع، بشرط الخيار، کې کېږي، ځکه چې ددې بیع لزوم او نفاذ د خيار د سقوطه پورې مؤخر شو. والله اعلم بالصواب

په نکاح کېږي د وکالت حکم

وَيُجْزَلَانِ الْقَوْمَ أَنْ يَزُوَّجَ بِلَتِّ غَيْرِهِ مِنْ نَفْسِهِ جائز دی د اکا (تره) ځوڼی لره دا چې په نکاح کېږي د خپل اکا (تره) لور د ځان سره

تصريح: صورت د مسئلې دادې، چه د تره (اکا) ځوې ولې جوړ شو، او خپله نکاح نه د خپل اکا (تره) لور سره او کره، حالانکه دا جینۍ صغیره ده، او دده نه علاوه بل څوک ولې هم نشته، مثلاً د اوونیل، چه، گواه اوسه، ما خپله نکاح فلانۍ جینۍ سره او کره، چې د فلانکۍ د ځوې لورده، نو جائز ده. (۲)

دلیل: که ځوڼی، پلار، تره نه وی نو د تره ځوې عصبه دې، ددې وجې هغه ولې جوړ شو، اود خپل ځان د طرفه اصیل شو، او په نکاح کېږي یو سړی د دواړو طرفو نه وکیل جوړېدې شی، نو که هغه د دوو گواهانو په وړاندې «نکحت» اوونیل نو د دواړو طرفو نه ایجاب او قبول صحیح شو، او نکاح اوشوه.

وَأَنْ أَذْنُ الْمَرْأَةِ يَلْزَمُ جُلَّ أَنْ يَزُوَّجَهَا مِنْ نَفْسِهِ فَقَدْ بَحْثْنَا فِي هَذَا هَرُ كُلِّه چې اجازت ورکړو یوې ښځې یو سړی ته چې دا ځانته په نکاح کېږي نو دده د دوو گواهانو په حضور نکاح او کره، نو جائز دې

تصريح: دویم صورت دادې، چه یوې ښځې یو سړی وکیل جوړ کړو، چه زما نکاح د خپل ځان سره او کره، وکیل د دوی (دوه) گواهانو په موجودگۍ کې عقد د نکاح او کړو، نو دا صورت زمونږ په نیز جائز دې. (۳)

۱. مسلک الشافعي: -- د امام شافعی رحمه الله مذهب دادې، چه د فضولی واره (تول) تصرفات باطل دی.
۲. مسلک الشافعي وزفر: -- او امام شافعی رحمه الله هم دجواز قائل دي، خو امام زفر رحمه الله دې ته ناجائز وانی.
۳. مسلک زفر والشافعي: -- د امام زفر او امام شافعی رحمه الله په نیز ناجائز دي.

دلیل د دلیل دادې، چه په نکاح کې وکیل صرف تعبیر کونکې او سفیر وی. ذمه دار نه وی. او منافات په حقوقو کې وی. په تعبیر کې نه وی. په حقوقو کې منافات دادې. چه یوکس مطالب او مطالب دواړه وی. مملک او مملک دواړه وی. مخاصم او مخاصم دواړه وی. خو په تعبیر کې منافات نشته. چه د ښځې د طرفه د مالک جوړولې والا الفاظ وائی. اود خپل طرفه د مالک جوړولو والا الفاظ وائی.

د جینې د پلار یا ولی د مهر ضمانت اخستل

وَإِذَا قَامَتِ الْوَلِيُّ الْمَهْرُ لِلْمَرْأَةِ صَحَّ ضَمَانُهُ هِر كَلَه جِي ضامن شو ولی د مهر نو د ده ضامن کیدل صحیح دی

توضیح صورت د مسئلې دادې. چه ولی (پلار) د خپلې بالغې لور نکاح اوکړه. اود لور لپاره ددې د میره (خاوند) د طرفه ضامن شو. نو دا ضامن کیدل شرعاً درست دی.

دلیل ځکه چې ولی د التزام مال اهل دي. اود کوم شی (خیز) اړخ (طرف) ته نې چې التزام منسوب کړې دي. یعنې مهر، هغه قابل د التزام هم دي. ځکه چې مهر دین دي. او په دین کې کفاله اوضمان دواړه درست وی. نو د ولی د بالغه لپاره د میره (خاوند) د طرفه د مهر ضامن کیدل صحیح دی.

وَالْمَرْأَةُ الْحَيَاةُ فِي مَضَاهِ زَوْجٍ رَبَّهَا بِنَحْيٍ تَهْ اخْتِيَارٍ دې په مطالبه کولو کې د خپل میره (خاوند) نه اوو لیکلایا د خپل ولی نه

توضیح هر کله چې ضمان درست دي. نو ښځې ته اختیار دي. چه دا د مهر مطالبه د خپل میره (خاوند) نه اوکړی. یا د خپل ولی نه.

دلیل ځکه چې په ټولو کفالو کې هم دغه طریقه ده. چه رب المال د مديون او وکیل دواړو نه مطالبه کولی شی. اوس که ولی مهر ښځې ته ادا کړو. نو کتلې به شی. چه دا ضمان د میره (خاوند) په حکم سره وو. او که نه وو. که د میره (خاوند) په حکم سره وو. نو ولی به ددې مال مهر میره (خاوند) ته رجوع کولی شی. او که د حکم نه بغیر وو. نو ولی ته به میره (خاوند) اړخ (طرف) ته د رجوع حق نه وی. بلکه دا مهرا د کول به د ولی د طرفه تبع (احسان) وی. د کفاله هم دغه طریقه ده. اود ضمان د صحت د احکم هغه وخت دي. چه کله ولی د زوجه صغیره د پاره ضامن وی.

په زوجینو ښځې قبل الدخول د قاضی تفریق کول

وَإِذَا تَرَكَ الْقَاضِي بَيْنَ الزَّوْجَيْنِ فِي التَّكْسِيرِ الْقَاضِي قَبْلَ الدَّخُولِ هِر كَلَه چه تفریق او کړو قاضی د زوجینو په مینځ کې په نکاح فاسد کې مخکې د دخول نه فلا مهتره کسانو د ښځې د پاره مهر نه وی وگدا بعد الدخول او د غسې د خلوت نه نو (نه واجبیږی)

توضیح صورت د مسئلې دادې. چه قاضی د فاسد نکاح په صورت کې د زوجینو په مینځ کې تفریق اوکړو. حالانکه د اوسه پورې میره (خاوند) د ښځې سره جماع نه ده کړې. نو په دې صورت کې به مهر نه وی. نه به کل مهر وی. اونه به نصف وی. ددې په خلاف که نکاح صحیح وی. نو د، طلاق قبل الدخول، په صورت کې به نصف مهر واجب وی. نکاح فاسد مثلاً، نکاح بلا شاهدین، نکاح الاخت فی عدت الاخت فی الطلاق البائن، نکاح الخامسة فی عدة الرابعة او نکاح الامة على الحرة، ده په نکاح فاسد کې د، تفریق قبل الدخول، په وجه د مهر.

دلیل د عدم وجوب دلیل دادې. چه په نکاح فاسد کې د نفس عقد په وجه مهر نه واجبیږی. ځکه چې عقد فاسد دي. البته د بضع منافعو وصولولو سره مهر واجبیږی. او ددې دلیل چې د نفس عقد په وجه

مهر نه واجبیږي. د نبی کریم ﷺ ارشاد دي. [ایها امرا! نکحت بغير اذن ولیها فتکلمها باطل فان دخل بها فلها المهر بها استحل من فرجها]، کومې ښځې چې د ولی د اجازت نه بغیر نکاح او کړه. نو ددې نکاح باطل ده. نو که دې ښځې سره نه دخول کړې وي. نو ددې لپاره به مهر وي. ددې دشرمگاه حلالوبه وجه، په دې حدیث کې رسول الله ﷺ بیان او فرمائیل چه په نکاح باطل کې د مهر وجوب په دخول سره وي. په عقد او خلوت سره نه وي.

«اِذَا دَخَلَ بِهَا نَوْ كَه دَخُولٍ وَرَسَرَهُ اَوْ كَرُو فَلَهَا مَهْرٌ مُّثْلُهَا وَلَا يُزَادُ عَلَيَّ الْمَسْمُومُ نَوْ دَ دَ پاره به مهر مثل وی کوم چې به په مسمی نه شی زیاتولی

توضیح: که په نکاح فاسد کې د ښځې سره خلوت اوشو. بیا به هم د ښځې لپاره مهر نه وي. ځکه چې په نکاح صحیح کې دخلوت نه روسته مهر په دې وجه واجب وو. چه خلوت د وطی قائم مقام دي. او په نکاح فاسد کې چونکه شرعی مانع موجود دي. په دې وجه به دا خلوت فاسده وي. او خلوت فاسده د وطی قائم مقام نه وي. نو په نکاح فاسد کې به دخلوت نه روسته مهر واجب نه وي. ځکه د ښځې سره دخول اوشو. نو ددې لپاره به مهر مثل وي. اودا مهر مثل به زمونږ په نیز د مسمی نه زیات نه وي. ( )

دلیل: دلیل دادي. چه د بضعي منافع کوم چې وصول شوی دی. هغه مال نه دي. البته د نکاح په وخت چې کله مهر ذکر کړي شو. نو د بضع دغه منافع متقوم شو. نو هر کله چې په مهر مثل باندې تسمیه زیاته شوه. نو زیاتوالې به واجب نه وي. ځکه چې د مهر مثل نه د زیاتوالی تسمیه صحیح نه وي. او که تسمیه د مهر مثل نه کم وي. نو د مسمی سره به (نه به) زیاتی واجب نه وي. ځکه چې د مهر مسمی نه د زیاتوالی لپاره تسمیه موجود نه ده. او دویمه خبره داده. چه هر کله مسمی د مهر مثل نه کم ده. نو گویا ښځه پخپل حق کمولو باندې راضی شوه. او په ښځه هیڅ اعتراض نشته

وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ اَوْ يَدَي دې باندې عدت دي وَيَثْبُتُ نَسَبٌ وَلِكُلِّهَا مِثْلُهُ او ثابتیږي د دې د بچی نسب دده نه.

توضیح: په نکاح فاسده کېنې به د تفریق نه پس په دې باندې عدت واجب وي او د نکاح فاسد په نتیجه کې که بچی پیدا شو. نو دده نسب به ثابت وي.

دلیل: دلیل دادي. چه د نسب په ثابتولو کې احتیاط کولې شی. ځکه که د بچی نسب ثابت نشی. او دده خوک معلوم پلار او پرورش کونکې نه وي. نو دا به ضائع شی. او ډیر کرته مرګ واقع کیږي. نو ددې باوجود چې نکاح فاسد. من وجه، ثابت ده. خود بچی ژوندی ساتلو لپاره به په دې باندې نسب مرتب کولې شی.

په مهر مثل کېنې د ښځې د خاندان اعتبار کول

وَمَهْرٌ مُّثْلُهَا يُقْتَرَبُ بِأَخَوَاتِهَا وَعَمَّاتِهَا وَبَنَاتِ عَمَّاتِهَا وَبَنَاتِ عَمَّاتِهَا د ښځې د مهر مثل اعتبار به ددې د خویندو ترورانو او ترورو د لونړو سره وي

حل اللغة: ① اخوات: جمع د اخت، خور ② عمات: جمع د عمه، د پلار خور

توضیح: مسئله داده. چه د ښځې په مهر مثل کې ددې د خاندان د ښځو اعتبار کیږي. کومې ښځې چې ددې دپلار (ارخ، طرف، ته منسوب دی. مثلاً خویندې، تروریانې، اود اکا (تره، لونړه. ابن ابی لیلی په

١. ملک زفر: - د امام زفر رحمه الله رائي داده. چه مطلقاً به مهر مثل واجب وي. که دمسمی نه کم وي. او که زیات وي.

مهرمشل کي دښځې د مور، او کومې ښځې چې ددې د مور اړخ (طرف) ته منسوب دي. د هغوی اعتبار کوي. مثلاً د مور خویندې (تروريانې). د ابن ابی لیلی دلیل دادې. چه مهر د ښځو د بضع قیمت دي. نود ښځې د طرفه چې کوم قرايتونه دي. په مهرمشل کي به هم دهغې اعتبار کولې شي.

دليله ① د ابن مسعود رضي الله عنه قول دي. [لها مهرمشل لسانها ومن اقارب الأب] (۱) یعنی دښځو لپاره ددې د ښځو مهرمشل دي. او هغوی دپلار قرايت دار دي. په دې قول باندې دنساء اضافت د ښځې اړخ (طرف) ته شوې دي. یعنی ددې ښځې لنډيز (خلاصه) دا چې ښځې منسوب کړې شوي دي. دې ښځې اړخ (طرف) ته. او په نسب کي پلار معتبر دي. مور معتبر نه ده.

وَلَا يَغْتَبِرُ بِأَيِّهَا وَخَالَتِهَا إِذَا لَمْ تَكُنْ وَأَمْسَتْ قَبِيلَتِهَا أَوْ د مهر مثل اعتبار به نه شي کولې ددې د مورد خوږه مه سره هرکله چې ددې د خاندان نه نه وي په دې وجه چې مونږ (مونږ) بيان کړو

توضیح د مهرمشل په پيژندلو کي به ددې ښځې دپلار قرايت دارو ښځو اعتبار کولې شي. په نسب کي چونکه د پلار اعتبار کولې په دې وجه د وينځې خوي خليفه جوړول درست دي.

دليله دليل وړاندې تير شو. یعنی د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه قول دي.

وَيُغْتَبَرُ فِي مَهْرِ الْبَيْتِ أَنْ يَتَسَاوَى الْمَرْكَاتَانِ فِي السِّنِّ وَالْجَسَالِ وَالْمَسَالِ وَالْعُقُلِ وَالذِّيْنِ وَالْيَدِ وَالْأَعْمَارِ او اعتبار په کولې شي (کولې شي) په مهرمشل کي د دې چې دواړه ښځې مساوي وي په عمر کي او په ښانت کي او په مال او عقل او دين کي او په ښار کي او په زمانه کي

توضیح صاحب د قدوري رحمته الله عليه فرماني. چه په مهرمشل کي به ددې هم اعتبار کيږي. چه کله دوي (دوه) ښځې په عمر کي، په جمال کي، په مال کي، په عقل او دين کي، په ښار او زمانه کي برابر وي.

دليله ځکه چې مهر مثل ددې اوصافو په اختلاف سره مختلف کيږي. دغه ډول (دغه شان) د ښار اود زمانه په اختلاف سره هم مهرمشل مختلف کيږي. بعض فقها وېکارت کي هم د مساوات اعتبار کړې دي. ځکه چې دېکارت او ثبوت په وجه سره هم مهرمشل مختلف کيږي. لکه چې د باکره د بضع قیمت زيات وي. اود ثيبه د بضع قیمت کم وي. حاصل داچه مهرمشل د بضع قیمت دي. اود شي قیمت معلوم کيږي ددې مثل ته په کتلوسره. نو کومې ښځې چې په مهرمشل کي معتبر دي. دوی په دې ذکرشوي څيزونو کي ددې ښځې برابر کيدل پکار دي. او په متن کي د سن نه د نکاح د وخت سن مراد دي. والله اعلم

د وينځې سره نکاح جواز او عدم جواز

وَيُجْزَى تَزْوِيْرُ الْأَمَةِ مُسْلِمَةً كَأَنَّكَ أَوْ كَتَابِيَةً أَوْ جَائِزٌ دې د وينځې سره واده کول مسلمانان وي او که کتابيه وي،

توضیح د وينځې سره نکاح کول جائز دي. که هغه مسلمانان وي. او که کتابيه وي. (۲)
دليله دليل دادې. چه دوينځې سره د نکاح جواز مطلق دي. په دې وجه چه د نکاح تقاضا مطلق ده. مثلاً [فَالْيَاكِوْهُمَا عَاطَبٌ لِّكُفْرَيْنِ الْبَيِّنَاتِ] او [وَأَجَلٌ لِّكُفْرٍ مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ] په دې آيتونو کيږي

(۱) من الرابن عباس رضي الله عنه أخرجه أبو داود في النكاح باب ٣١ رقم ٢١١٤ والترمذی في النكاح باب ٤٣ رقم ١١٤٥ والنسائي في النكاح باب ٦٨ رقم ٣١٤٥ وابن ماجه في النكاح باب ١٨ رقم ١٨٩١—

(۲) مسلک الشافعي:— امام شافعي رحمته الله عليه مذهب دادې. چه کتابيه وينځې سره نکاح جائز نه ده. امام مالک رحمته الله عليه هم ددې قائل دي. او په يو روايت کيږي امام احمد رحمته الله عليه هم ددې قائل دي.

مطلق بنحو سره د نکاح جواز عام خودلې شوې دې. آزادي سره وی. او که د وينځې سره وی.

د آزادي په موجودکي کني . وينځې سره د نکاح حکم

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يَتَزَوَّجَ أُمَةٌ عَلَى حُرِّهٖ أَوْ نِكَاحَ د نَدۡ کوی د وينځې سره په خره باندې

تصريح: که د رومې نه آزاده بنځه په نکاح کنيې موجود ده. نو د وينځې سره نکاح ناجائز ده.

دلائل: ① دليل د نبی کریم ﷺ قول دې. لَا تُنْكَحُ الْأُمَةُ عَلَى الْحُرِّ (١) چه د آزادي بنځې په موجودکي کنيې وينځې سره نکاح مه کوي. په دې حديث کنيې عموم دې. خاوند که آزاد وی. او که غلام وی. راضي وی او که ناراضه.

② دويم دليل عقلی دادې. چه د رقيت په وجه څنگه سزاگاني نيمې وی. دغه شان نعمتونه هم نيمگري وی. مثلاً آزاد ته د زنا په حدکنيې چه خورمه کورې لگولې شی. رقيق ته به ددې نيمې لگولې شی. دغه حال د نعمتونو هم دې.

د وينځې په موجودکي کني آزادي بنځې سره د نکاح حکم

وَيَجُوزُ تَزْوِيجُ الْحُرِّ عَلَيْهَا أَوْ يَنْخَدُ د حُرِّ نِكَاحَ ،

تصريح: دا مسئله د مخکنی صورت عکس دې. يعنی که د مخکنيې نه وينځه په نکاح کنيې موجود ده. نو آزادي بنځې سره نکاح کول جائز دی. په دې کنيې هيڅ قباح نشته. او آتمه اريعه په دې باندې متفق دی. چه د وينځې نکاح به هم باطل نه وی.

دلائل: ① د نبی کریم ﷺ ارشاد دې وَتُنْكَحُ الْحُرَّةُ عَلَى الْأَمَةِ (٢) نکاح کولې شی د حُرې سره په وينځه باندې. ② دويم عقلی دليل دادې. چه خره د محلات خنې ده. په ټولو حالتونو کنيې، د افراد په حالت کنيې هم، اود انضمام په حالت کنيې هم. ځکه چه د خره په حق کنيې څه داسې څيز موجود نشو. چه دا حل محليت (محل لره حلالول) نيم کړی. په خلاف د وينځې، چه ددې په حق کنيې منصف يعنی رقيت موجود دی.

تعدد ازواج

وَلْيَحْزَرْنَ أَنْ يَتَزَوَّجْنَ أَيْضًا مِنَ الْحَرِّ وَالْإِمَاءِ أَوْ يَنْخَدُ د حُرِّ نِكَاحَ کولې شی. وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَ أَكْثَرِينَ ذَلِكَ دې نه د زياتو سره نه شی کولې.

هل اللغة: ① العزائير: جمع د حرة: آزاده بنځه

تصريح: آزاد سړي په يووخت کنيې څلورو بنځو سره نکاح کولې شی. که څلور واړه آزادي وی. او که څلور واړه وينځې وی. او که بعض آزادي وی. او بعض وينځې وی.

دليله: د الله تعالى ارشاد دې فَإِنَّكَ خَوْفًا طَائِبًا لَكُمْ مِنَ الْإِسَاءِ مَقْنَسَى وَلَكُلَّ وَرَبَّاعًا د آيت د تعداد (شمير) په بيان کنيې نص دې. اود تعداد صراحت زياتوالی دپاره مانع وی. نو د څلورو نه زياتې بنځې به د يو آزاد سړی دپاره حلال نه وی. ددې حضراتو په نيز په آيت کنيې لفظ د ،واژ، د ،او، په معنی کنيې دې. چه د تخيير دپاره دې اوس به مطلب داوی. چه په دې تعداد کنيې هر يو عدد اختيار کړه. دوه يا درې يا څلور، ټول ټيک دی.

(٩) من حديث عائشة ؓ أخرجه الدارقطني في سننه (٣٩/٤).

(١٠) تقدم ترجمه في الحديث السابق (آفا).

د غلام دپاره تعدد ازواج

وَلَا يَتَوَزَّجُ الْعَبْدُ أَكْثَرَ مِنْ اَلثَّلاثِ اَوْ جَائِزَ نَهْ دَى غَلَام لَرَه دُ دُووْ نَه دُ زَيَاتُو سره نکاح کول

توضیح: په دې عبارت کېږي د غلام دپاره د ازواجو د تعداد څکیم بیان شوی دې. د غلام دپاره د دوو ښځو سره نکاح جائز ده. زیاتو سره اجازت نشته. (۱)

دلیل: دلیل دادې چې په دې خبره د ټولو اتفاق دې چې رقیعت په نعمتونو کېږي تنصیف کوي. اود ښځو حلال کیدل هم د الله د طرفه نعمت دې. نو په دې نعمت کېږي به هم تنصیف وي. نو هرکله چې د آزاد دپاره په یو وخت کېږي څلور ښځې حلالې دي. نو ددې نصف، یعنی دوه ښځې به غلام دپاره حلال وي. او که غور او کړې شي. نو واقعی په شریعت کېږي نعمتونه، متفاوت الاحوال، دي. لکه د نبوت منصب د ټولو نه اشرف وو. نو د نبی کریم ﷺ دپاره نهه بیبیانې حلال کړې شوې. اود آزاد حال د غلام نه اشرف دې. نو د آزاد دپاره څلور، اود غلام دپاره دوه حلال کړې شوې. چې د خیرت شرف ښکاره کړې شي.

فَإِنْ طَلَّقَ الْحُرَّ أَحَدَ الْأَرْبَعِ طَلَّاقًا بَابًا لَمْ يَحْزَلْهُ أَنْ يَتَوَزَّجَ رَابِعَةً نُو که طلاقه کړه خُ رُ یوه په څلورو کېږي په طلاق باندن سره جائز نه دی ورته نکاح کول د څلورمې سره حتی تَنْقِصِي عِدَّتُهَا ترڅو پورې چې د هغې عدت نه وی تیر شوي.

توضیح: ددې نه پس مصنف دا مسئله بیان کړې ده. چې آزاد سړی که خپلو څلور بیبیانو کېږي کومې یوې ته طلاق باندن ورکړو. نو تر کومه پورې چې دا مطلقه باندن خپل عدت پوره نکړي. د هغه وخته پورې به دا سړی څلورمې ښځې سره واده نه کوي. گنې دده په نکاح کېږي پنځمه ښځه جمع شي. (۲)

دلیل: تر څو چې د طلاقې شوې عدت پوره نه وي نو تر هغه وخته پورې دا من وجه د خاوند په نکاح کېږي ده. اود مسئله ده چې کله څلور بیبیانې موجود وي نو د پنځمې سره نکاح جائز نه ده.

د مالک په اجازت سره د وینځي نکاح څولو نه پس په آزادیدلو څیاره څ

وَإِذَا زَوَّجَ الْأَمَةَ مَوْلَاهَا كَلَهُ جِې په نکاح ورکړه وینځه مالک د هغې لَمَّا أُغْتِقَتْ بَيَا دَغِه آزادې شي فَلَهَا الْخِيَارُ خِرَاءُ كَانَتْ زَوْجَهَا أَوْ عَقِبَهَا نُو د دې د پاره څیار دې د دې خاوند آزاد وي او که غلام

توضیح: صورت د مسئلې دادې. چې وینځې د خپل مولا په اجازت سره نکاح او کړله. بیا دا وینځه آزده کړې شوه. نو ددې وینځې خاوند که آزاد وو. او که غلام په دواړه صورتونو کېږي به ددې دپاره څیاره عتق ثابت وي. که غواړي نکاح دې باقی اوساتي. او که غواړي فسخ دې کړي

دلیل: دلیل د عائشه رضی الله عنها حدیث دې. یعنی حضرت عائشه رضی الله عنها چې هرکله خپله وینځه حضرت بریره رضی الله عنها آزاده کړله. نو بریره رضی الله عنها ته نبی کریم ﷺ او فرمائیل. {مَلَكَتْ بَعْضُكَ فَأَخْتَارِي} (۳) په دې حدیث کېږي نبی کریم ﷺ د څیار ثابتولو علت ملک بضع گرځولې دي. او په دې باره کېږي نې هیڅ فرق نه دې کړې. چې د بریره رضی الله عنها خاوند آزاد دي. او که غلام دې. نو دا حدیث به د خپل اطلاق په وجه دواړو ته شامل وي. یعنی که خاوند آزاد وي. او که غلام وي. په دواړه صورتونو کېږي به معتقه وینځې ته څیاره عتق

(۱) مسلک مالک: - امام مالک رحمه الله د آزاد پشان غلام دپاره هم د څلور اجازت ورکوي.

(۲) مسلک الشافعي: - امام شافعي رحمه الله فرماني چې څلورمې سره نکاح کولې شي.

(۳) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه الدارقطني في مسنه (۳/ ۲۹۰) رقم (۱۷۰).

وَكَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكَ آيَاتِهِ لَعَلَّكَ تَلْذُقُهَا

د مولا د اجازت نه بغير د وينځي نکاح کولونه پس آزادېدل او د نکاح حکم

توضیح: په عبارت کښې دوه خبرې دي. یوه داچه وينځې بغیر د مولا د اجازت نه نکاح او کله بیا دا وينځه آزادده کړې شوه. نو دا نکاح به صحيح (نافذ) وي. دويمه داچه ددې وينځې دپاره به خیارعتق حاصل نه وي.

وَلَا خِيَارَ لَهَا أَوْ دِي لَرِه بَه خِيَارَنَه وَي

تشریح: اود دی اختیار نشته.

دليله > د خیار د عدم ثبوت وجه داده. چه نکاح د وينځې د آزاديدلو نه پس نافذ شوې ده. نو په آزادولو سره دملک زياتوالي نه دې متحقق شوې. نو هر کله چه دخيار علت موجود نشو. نو ددې معتقه وينځې دپاره به خیار هم ثابت نه وي. اودا داسې ده. لکه د آزاديدلو نه پس که دې پخپله خپله نکاح کوله. نودې ته به خیار حاصل نه وي. دغه شان به دلته کينې هم حاصل نه وي.

به عقد واحد کتبی علانی او حرامی بنفی سره د نکاح حکم

[illegible]

فصل ۱۰ یو سړی په عقد واحد کښې دوه ښځو سره نکاح او کړه. په دې دواړو کښې یوه دده دپاره حلال ده. او یوه د نسب د قرابت بیا د رضاعت. یا په بله څه وجه حرام ده. نو ددې حکم دادې. چه کومه حلال وی. دهغه نکاح به درست وی. او کومه چه حرام وی. دهغه به باطل وی.

دایله: دکیلی دا دای، چه بطلان په قدر د مبطل وی. او مبطل صرف په یوه کښې دې په دویمه کښې نه دې، نو په کومه کښې چه مبطل د نکاح موجود وی. دهغې نکاح به باطل وی. او په کومه کښې چه مبطل د نکاح موجود نه وی. دهغې به درست وی.

په ښځه کښې د عیب د صورت حکم

وَأَذَاكَانَ بِالزَّوْجَةِ عَيْبٌ أَوْ كَهْ بِه ښځه کښې څه عیب وی فَلَا خِيَارَ لِرِزْوَجِهَا. نو د هغې خاوند ته د نکاح فسخ کولو اختیار نشته

توضیح: مسئله دا ده، که په ښځه کښې څه عیب وی، نوزمونې په نیز خاوند ته د نکاح فسخ کولو اختیار نشته (۱)

دلیل: دلیل دا دی، چه د مرگ په وجه د وطی فوت کیدل د نکاح د فسخ سبب نه دی، که په ښځه خاوند کښې یو می شی، نومهر نه ساقطیږي، نو که ددې عیبونو په وجه په وطی کښې خلل پیدا شی، نویه خامخا به نکاح ته فسخ کیږي.

په خاوند د جنون، برص او جذام په صورت کښې د ښځې د اختیار حکم

وَأَذَاكَانَ بِالزَّوْجِ جُنُونٌ أَوْ كَهْ چه خاوند ته جنون وی أَوْ جَذَامٌ یَا جَذَامٌ وی أَوْ بَرَصٌ یَا بَرَصٌ وی. فَلَا خِيَارَ لَهَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ (۲) نو د امام ابوحنیفه او امام ابویوسف څخه په نیز ښځې ته (د نکاح فسخ کولو) اختیار نشته.

توضیح: مسئله دا ده، که خاوند لویوې یا پرې برص مرض وی، یا مجذوم وی، نو د شیخینو څخه په نیز ښځې ته د نکاح فسخ کولو اختیار نشته.

دلیل: دلیل دا دی، چه اصل خودا دی، چه ښځې ته اختیار نه وی، ځکه که ښځې ته د نکاح فسخ کولو اختیار ورکړي شی، نویه دې صورت کښې د خاوند حق باطلیږي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ هَذَا الْخِيَارُ أَوْ أَمَامَ مُحَمَّدٍ فَرْمَانِي دى دې دپاره اختیار شته

توضیح: **مسلك محمد:** امام محمد څخه فرماني، چه ښځې ته د نکاح فسخ کولو اختیار شته. **دلیل:** دلیل قیاس دي، یعنې امام محمد څخه د خاوند دا مرض ده په مقطوع الذکر او عین باندې قیاس کوي، او د دواړو په مینځ کښې علت مشترکه د ښځې نه ضرر لري کول دی. یعنې لکه څنگه چه د مقطوع الذکر او عین په صورت کښې د ښځې نه ضرر لري کولوپه وجه ښځې ته اختیار ورکړي شوي دي، نو دغه شان که خاوند په دې مرضونو کښې اخته وي، نو د ښځې نه د ضرر لري کولوپه وجه دې دې ته اختیار ورکړي شی، ددې په خلاف کښې که د جذام وغیره مرضونه په ښځه کښې موجود شی، نو سړي ته اختیار نه دي ورکړي شوي، ځکه چه سړي د طلاق وغیره په ذریعه د خپل ځان نه د ضرر لري کولوباندې قادر دي، نو ځکه ده ته د نکاح فسخ کولو د اختیار ضرورت نشته. پاتې شوی مقطوع الذکر او عین په صورت کښې چه ښځې ته کوم اختیار ملا شوي دي، نو ددې وجه دا ده، چه دا دواړه د نکاح مقصود اصلی یعنې وطی فوت کوي، او برص وغیره عیوب بیخي دا مقصود نه

(۱) **مسلك الشافعي:** - امام شافعي څخه فرماني، چه د پنځو عیبونو په وجه نکاح فسخ کولې شی، هغه پنځه عیبونه دا دی: ① جذام ② برص یعنې هغه سپین والي چه د بدن په بعضي حصه باندې څرگنده شی، او په بعضي نه، او کله کله په ټول بدن باندې څرگند شی. ③ لیونتوب یعنې د عقل زوال. ④ رتق یعنې چه د ښځې د متیازود لارې نه سوا بله لاره نه وي. ⑤ قرن یعنې چه د ښځې شرمگاه د هلوکي وغیره دوجې دومره تنگه وي، چه په هغې کښې د سړي د عضو تناسل داخلیدو لاره نه وي.

(۲) القول الرابع هو قول أبي حنيفة وأبي يوسف څخه کذا في الحاشية (۱۸۹۱) وفتح القدير (۱۳۵۴) و الکفاية (۱۳۵۴) ورد المختار (۶۴۸/۲) والتهذيب (۵۲۶/۱) نقلًا عن القول الرابع (۳۶۸/۱) -

قوت کوی. نویه مقیس یعنی لیونتوب و غیره پنځه عیبونه په مقیس علیه مقطوع الذکر او عینین باندې قیاس کول کښې فرق شو. نویوبل باندې قیاس کول صحیح نه دی. والله اعلم بالصواب

عین نه د یو کال مهلت ورکول

وَأَذَاكَانَ التَّوْبَةُ عَيْنًا أَوْ كَهَذَا نَامِرْدَ وَی أَجَلُهُ الْحَاكِمُ حَوْلًا نُو حَاكِمَ بِهِ دَه تَه دِیو کال مهلت ورکوی. فَإِنْ وَصَلَ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ تَوَكُّه دې ښځې ته اورسیدو (صحبت نې اوکړې شو). په دې موده کښې فلاخیا رها نود دې دپاره اختیار نشته

تفصیح: صورت د مسئلې دا دې. چه خاوند نامرده وی. اوبنځه دهغه ته د جداوالی مطالبه کوی. نو حاکم به ورته د علاج دپاره د یو کال مهلت ورکړی. اود یو کال ابتداء به دهغه وخت نه شروع کیږي. د کله نه چه ښځې د قاضی په عدالت کښې مقدمه درج کړي وی. اوبه دې باندې فتوی ده. نوکه په یو کال کښې د علاج په ذریعه یا الله تعالی په فضل د ښځې سره په وطی کولو باندې قادر شو. نو الحمد لله په دې کښې څه کلام نشته. اوکه د کال نه پس هم نامرده وو. نو قاضی به د ښځې په مطالبه سره د دواړو په مینځ کښې بیلتون راولی.

دلالت ① امام محمد رحمته الله علیه په کتاب الآثار کښې روایت کړې دې. (عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه أن امرأة أتته فتأت زوجها لا يصل إليها فأجله حولاً فلما انتقض الحول فلم يصل إليها غيرها فاختارت نفسها ففرق عمر رضی الله عنه بينهما وجعلها تطليقة واحدة) یعنی یوه ښځه حضرت عمر رضی الله عنه ته راغله. او عرض نې اوکړلو چه زما خاوند ماته نه نژدې کیږي. یعنی جماع راسره نه کوی. نو نبی صلی الله علیه و آله ورته د یو کال مهلت ورکړلو. هر کله چه یو کال تیر شو. اوعقبه کس خپلې ښځې ته نشو تلې. نو حضرت عمر رضی الله عنه دغه ښځې ته اختیار ورکړلو. نو هغه ښځې خپل ځان مختاره کړلو. نو حضرت عمر رضی الله عنه په دغه دواړو کښې تفریق اوکړلو. اودغه تفریق نې طلاق بائن او گرځولو. (یعنی شرح هدايه)

② حضرت علی رضی الله عنه نه روایت دې. چه (یوجل العین سنه فان وصل إليها ولا فرق بينهما) یعنی سړی ته به یو کال مهلت ورکولې شی. نوکه خاوند ښځې ته ورغلو یعنی وطی نې ورسره اوکړله. (نو دیره ښه ده) گنی د دواړو په مینځ کښې به تفریق کوی. (یعنی شرح هدايه) د

③ عقلی دلیل دا دې. چه په وطی کښې د ښځې حق ثابت دې. اود خاوند وطی نه کول ددې وجې هم کیدې شی. چه څه وختی عارض راغلي وی. چه په علاج کولو سره لرې کیدې شی. اودا هم کیدې شی. چه په اصلی خلقت کښې خلل وی. چه دهغې په وجه په جماع باندې قادر نه وی. اونه ترې جماع کیدې شی. نو ددې خبرې معلومولو دپاره چه دا بیماری اصلی ده. که عارضی ده. یوه موده پکار ده. اومونږ دا موده د مهلت ورکولو یو کال مقرر کړله. ځکه چه په یو کال کښې څلور فصلونه وی. سپرلي، خزان گرمی اویخی.

وَأَلْفَرَقَ بَيْنَهُمَا گنی حاکم به دې دواړو کښې تفریق اوکړی. إِنْ طَلَبَتِ الْمَرْأَةُ ذَلِكَ په دې شرط چه ښځه ددې مطالبه اوکړی.

(٣٣) اما الرواية عن عمر رضی الله عنه فاخرجه عبدالرزاق لى مصنفه وابن ماجه لى مصنفه والدارقطنى لى سننه (٣٠٥٣) رقم (٢٢١) وأما الرواية عن على رضی الله عنه فاخرجه ابن أبى شعبة وأما الرواية عن ابن مسعود رضی الله عنه فاخرجه أيضاً ابن أبى شعبة (نصب الرواية ٣٦٩٣) -

تسريح > حکم عدم القدره علي الجماع بعد سنة > هر کله چه يو کال تيرشی. اويسا هم دي په جماع کولو قادر نشی. نو دا معلومه به شی. چه دا عجزد اصلی آفت د وچي دي. چه دهغي نه شفا موندل ناممکن دي. نو دي کس امساك بالمعروف فوت کړلو. نويه ده به د جدا کولو په ذريعه تسريح بالا حسان واجب وي. خو چه هر کله دا کس د تسريح بالا حسان نه منع شو. نو قاضي به دده قائم مقام شی. اوبه دواړو کښي به تفريق او کړی. چه دښخي نه ظلم لري کړي شی. ځکه چه د قاضي منصب دخلقونه ظلم لري کولو دپاره دي.

فرقت به طلاق بانه وي

وَالْفَرْقَةُ تَطْلِيقٌ بَابْنَةٍ اودا فرقت به يو طلاق بانن وي

تسريح > مسئله دا ده. ① چه د نامرده اود هغه دښخي په مينځ کښي چه قاضي کوم تفريق کړي وي. هغه طلاق بانن دي. امام مالک رحمته الله عليه هم ددي قائل دي. (۱)
دليله > دليل دا دي. چه د قاضي فعل به خاوند ته منسوب کولې شی. لکه چه خاوند ورته په خپله طلاق ورکړي دي.

وَلَهَا كَمَالُ الْمَوْرِ اود ښخي دپاره به ددي پوره مهر واجب وي **اِنْ كَانَ قَدْ خَلَا بِهَا** که خاوند ددي سره خلوت کړي وي

تسريح > که دي نامرده سړی دښخي سره خلوت کړي وي. نودده دښخي دپاره پوره مهر واجب دي.
دليله > دليل دا دي. چه نامرده سړی خلوت صحيح کړي وي. نو چه ښخي د آله د وجود سره مبدل (بضع) ورته اوسپارله. نويه خاوند باندې دهغي بدل (مهر) واجب شو.
او که خلوت نې نه وي کړي. نو نيم مهر واجب دي. او چونکه دامام شافعي رحمته الله عليه په نيزد قاضي دا تفريق فسخ دنکاح ده. نو ځکه د ښخي دپاره نه مهر شته. اونه نفقه.

د خاوند د مقطوع الذکر په صورت کښي سمدستي تفريق کول

وَإِنْ كَانَ مُجْبُوًّا او که خاوند مقطوع الذکر وي **فَرَّقَ بَيْنَهُمَا فِي الْحَالِ** نو په دواړو کښي به فی الحال (فورا) تفريق کولې شی **وَلَمْ يُؤْجَلْ** او هغه ته به مهلت نه شی ورکولې

تسريح > مسئله که خاوند مقطوع الذکر وي. نو قاضي به فی الحال د دواړو په مينځ کښي تفريق او کړی. خو په دي شرط چه ښځه د تفريق مطالبه کوی.
دليله > ځکه چه د مقطوع الذکر نه د وطی کول ممکن نه دي. نو ځکه ده ته په مهلت ورکولو کښي څه فائده نشته.

وَالْخَصِيُّ يُؤْجَلُ او خصی ته به هم مهلت ورکولې شی. **كَمَا يُؤْجَلُ الْوَعِيُّ** لکه څنگه چه عنین ته ورکولې شی

هل اللغة > ① خصی: چه هگي ترې ويستلي شوې وي
تسريح > آخته (چه اگي نې وتلې شوی وي) ته به هم مهلت ورکولې شی. لکه څنگه چه نامرده ته ورکولې شی.
دليله > ځکه چه دده نه هم دوطی کولو اميد کيدې شی. يعنی آله تناسل موجود ده. کيدې شی. چه په څه

① «ملک الشافعي» - امام شافعي رحمته الله عليه فرماني چه دا فرقت فسخ دنکاح ده.

وخت کنبې په کنبې د وطی کولو طاقت پیدا شی.

هغه ښځه مسلماننه شی او ځانونه په هغه پاتې شی

وَأَذْأَلْتُكَ الْمَرْأَةَ فَوَجَّهَا كَافِرًا وَهِيَ كَلَّةٌ جَدَّةٌ مَسْلَمَانَةٌ شَوْهَ او خَاوَنْدِ نِ كَافِر وَهَ عُرْضَ عَلَيَّهِ الْقَاضِي الرِّسْلَامُ فَإِنْ أَسْلَمَ قَبْلَ امْرَأَتِهِ نُو قَاضِي بَه وَرْتَه اِسْلَام وړاندي كړي كه هغه اسلام راوړو نو دغه نې ښځه ده وَارْتْ اَبِي عَنِ الْاِسْلَامِ فَرَّقَ الْقَاضِي بَيْنَهُمَا او كه انكاري و كړو د اسلام قبولولو نه نو قاضي به دواړه جدا كړي

تفصيح: صورت د مسئلې دادې. چه ښځه مسلماننه شوه. او ددې خاوند كافر دې. كه كتابي وي. او كه غير كتابي وي. نو اوس به قاضي په خاوند باندې اسلام پيش كوي. كه د قاضي په اسلام پيش كولو باندې خاوند مسلمان شون. دا ښځه دده ښځه ده. او نكاح به هم هغه شان قائمه وي. او كه خاوند د اسلام راوړلو نه انكار او كړو. نو قاضي به په دواړو كنبې تفريق كوي.

دليله: په خاوند باندې د اسلام پيش كولو وجه دا ده چې د مسلمان نكاح د كافر سره جائز نه ده. د دې وجې دا دواړه په نكاح كنبې نشي پاتې كيدې.

وَكَانَ ذَلِكَ طَلًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَحُمَيْدٍ هَذَا اَو وى به دا طلاق په نزد د طرفينو هغه

تفصيح: دا تفريق د طرفينو په نيز د طلاق بائن په درجه كنبې دې دليلهما: د خاوند د ايمان نه راوړو په وجه تفريق رالو. او د خاوند د رغه تفريق د طلاق په درجه كنبې دې. نو د دې وجې تفريق به د طلاق بائن په درجه كنبې وي.

وَقَالَ أَبُو يُسُفَ مَوْلَى الْفَرَقَةَ بِغَيْرِ طَلَاقٍ اَو امام ابو يوسف رحمه الله واني چه دا نې جدائي شوه بغير د طلاق نه

تفصيح: مسلك ابي يوسف: او د امام ابو يوسف په نيز د فرقت او فسخ په درجه كنبې دې. دليله: په دې تفريق كنبې ښځه خاوند دواړه شريك دى. نو دا طلاق نشو بلكه د نكاح فسخ ده. صحيح قول د طرفينو دې.

وَإِنْ أَسْلَمَ الزَّوْجُ وَبَحْتَهُ مَجُوسِيَّةٌ او كه اسلام راوړو خاوند او ښځه نې مجوسيه وه عَرْضَ عَلَيَّهِ الْقَاضِي الرِّسْلَامُ فَإِنْ أَسْلَمَتْ بِيَشْ بَه كړې قَاضِي په دې باندې اسلام كه مسلماننه شوه قَبْلَ امْرَأَتِهِ نو وى به د ده ښځه وَارْتْ اَبْتْ فَرَّقَ الْقَاضِي بَيْنَهُمَا او كه انكار يې او كړو جدائي به راولي قاضي د دوى به مينيغ كنبې وَلَمْ تَكُنْ الْفَرَقَةَ طَلًا (۱) او دا فراق به طلاق نه وى د دوى په مينيغ كنبې

تفصيح: دويم صورت دادې. چه خاوند مسلمان شو. او دده په نكاح كنبې مجوسيه ده. نو قاضي به په مجوسيه ښځه باندې اسلام پيش كوي. كه دې اسلام راوړلو. نو دا دده ښځه ده. نكاح به هم هغه شان باقى وي. او كه د اسلام راوړلو نه نې انكار او كړلو. نو قاضي به په دواړو كنبې تفريق كوي. او دا فرقت به طلاق نه وي. بلكه فسخ د نكاح به وي. او دا تفريق د طرفينو هغه په نيز طلاق دې. فسخ نه ده.

دليلهما: د طرفينو هغه دليل او په دواړو صورتونو كنبې وجه د فرق داده. چه د ابراء عن الاسلام. په وجه خاوند د امساك بالمعروف نه منع شو. حالانكه په اسلام قبولولو سره دې په امساك بالمعروف باندې

۱ (القول الراجع هو قول الطرفين هغه كلا لي الحالى (۲۹۸/۲) وجمع الألف (۳۷۱/۱) والدر المختار (۴۲۳/۲) الحنفية (۳۳۸/۱) لقلاً عن القول الراجع (۲۹۸/۱) -

قادر وو. اود شریعت اصول دی. که خواند د امساك بالمعروف نه منع شی. نو قاضی به، تسریح بالاحسان، کښې دځاوند قائم مقام وی. او تسریح نوم دې. د طلاق. نو قاضی دا تفریق به طلاق وی. لکه څنگه چه د، مقطوع الذکر، اود، عینین، په صورت کښې د ښځې په مطالبه باندې قاضی تفریق کوی. اودا تفریق طلاق وی. دغه شان دلته کښې د سړی د طرفه تفریق طلاق دې.

مسلك ابو يوسف «امام ابو يوسف رحمته الله فرماني. چه په دواړو صورتونو کښې به تفریق طلاق نه وی. (برابر خبره ده. که خواند د اسلام راوړلو نه انکار اوکړی. او که ښځه انکار اوکړی، بلکه فسخ د نکاح به وی. ددې تفریق په فسخ منلو کښې فائده داده. چه د تفریق نه پس به هم په شمیر د طلاق کښې کمې نه راځي. تردې که د آخر د مسلمانیدلو نه پس نې په دویم ځلی نکاح اوکړله. نو خواند به د درې طلاقو مالک وی. او دچا په نیز چه فرقت طلاق دې. د هغوی په نیز د دویم ځلی نکاح نه پس به د دوه طلاقونو مالک وی. د فرقت په وجه سره به یو کم شی.

دلیل «څکه چه دوی فرمانيلی وو. چه تفریق په دواړه صورتونو کښې طلاق نه دې. بلکه فسخ ده. د امام ابو يوسف رحمته الله د قول وجه داده. چه فرقت په داسې سبب سره واقع شو. چه په هغې کښې زوجین دواړه شریک دی. یعنی په دې دواړو کښې د هریو د طرفه متحقق دې. مطلب داچه یو مسلمان شو. او بل د اسلام راوړلو نه انکار اوکړلو. نو هله فرقت واقع شو. اوهر هغه فرقت چه په داسې سبب سره وو. چه په هغې کښې ښځه اوسرې دواړه شریک وی. طلاق نه وی. مثلاً، احد الزوجین، د بل مالک شو. نو په دې وجه چه کوم فرقت وی. هغه به طلاق نه وی. بلکه فسخ د نکاح به وی.

فَإِنْ كَانَ قَدْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا كَمَالُ الْمَهْرِ كَهَ جَرِي دَخُولِ فِي وَرْسَرِهِ كَرِي وَو نُو ښځې لره به کامل

مهر وی

تفصیح «د ښځې د اسلام راوړلو نه د انکار کولو په وجه چه هرکله قاضی تفریق اوکړو. نو که دخول نې کړې وو. نو د ښځې دپاره به پوره مهر واجب وی. **دلیل** «څکه چه د دخول په وجه مهر موکد شو.

وَإِنْ لَمْ يَكُنْ دَخَلَ بِهَا أَوْ دَخُولِ فِي وَرْسَرِهِ نَه وَه كَرِي فَلَا مَهْرَ لَهَا أَوْ که دخول نې نه وی کړې. نو د ښځې دپاره به مهر نه وی.

تفصیح «**دلیل** «څکه چه فرقت د ښځې د طرفه واقع شو. اود عدم دخول په وجه مهر موکد شوې هم نه دي. نو دا د ردت او، مطاوعت ابن زوج، مشابه شو. یعنی ښځه مرتده شوه. . العیاذ بالله، یانې د خپل ځاوند څو ته پخپل ځان باندې قدرت ورکړلو. نوکه دا، بعد الدخول، وی. نو د ښځې دپاره به کامل مهر وی. څکه چه د دخول په وجه مهر موکد شوې دې. او که قبل الدخول وی. نو ددې دپاره به مهر نه وی. والله اعلم

هه په دار حرب هېڅ ښځه مسلمان نه شي. او ځاوند هماغه وی

وَإِذَا أُلْتُكَ الْمَرْأَةُ دَارَ الْحَرْبِ أَوْ هر کله چه اسلام راوړو ښځې په دار الحرب کښې لَمْ تَكُنْ الْفَرْقَةُ عَلَيْهَا حَتَّى تَحِيضَ لَلَّتْ حَيْضُ نُو فرقت نه واقع کیږي په دې باندې تر دې چه درې حیضونه نې راشی قِلَادًا حَاضَتِ بِلَا نَتِ مِنْ زَوْجِهَا بیا چې کله حاضه شی نو د خپل ځاوند نه بانه شی

تفصیح «صورت د مسنلي دادې. چه په دار حرب کښې یوه ښځه مسلمان شوه. اوددې ځاوند کافر دې. اودده په نکاح کښې مجوسیه ښځه ده. نو دزوجینو په مینځ کښې تفریق نشی کولې. تردې پورې چه دا ښځه درې حیضه تیر کړی. او که د ذوات الحیض څنې نه وی. نوچه درې میاشتې تیرې

کری. بیا د درې حیضه یا درې میاشتي تیریدلو نه پس به فرقت واقع شی. اودا ښځه به دخپل خاوند نه بانته شی. دا خبره په ذهن کښې ساتئ: چه دفرقت واقع کیدلونه پس دې بیادعدت دپاره نوردې حیضه یادري مياشتي تیري کړی. (عنی شرح مده)

دلیل: اسلام راوړل د فرقت سبب نشی کیدلې. لکه څنگه چه په مخکښې مسئله کښې معلومه شوه. اوچونکه په دارحرب کښې مسلمانانو ته ولایت هم حاصل نه دي. په دې وجه په دارحرب کښې کافر باندې اسلام پیش کول هم محال دی. اود فساد لرې کولو دپاره فرقت کیدل هم ضروری دی. (فساد دادې. چه مسلمانان د کافر په نکاح کښې وی، نوهرکله چه د فرقت سبب، یعنی ابا، عن الاسلام مقدر مثل متعذر شو. نوموړي د فرقت شرط (یعنی درې حیضه تیریدل، که د ذوات الحیض خنې وی. یا درې میاشتي تیریدل، که د ذوات الحیض خنې نه وی) د فرقت د سبب قائم مقام جوړ کړلو.

نظیر: لکه دکوهی په کنستلو کښې. صورت دادې. چه یوسړي په عامه لاره کښې، یاد غیر په ملک کښې کوهی اوکنستلو. بیا په دې کښې سړي یا څاروي پریوتلو. او مړشو. نو کنستونکې ضامن دي. ځکه چه په کوهی کښې د غورزیدلو علت، د غورزیدونکی دروندوالي اوبوجه دي. خو دروندوالي سبب نه جوړیږي. ځکه چه دا امرطبعی دي. په دې کښې هیڅ تعدی نشته. اود غورزیدلو سبب مشی (تلل، دی. خو مشی سبب جوړول هم محال دی. ځکه چه په لاره کښې تلل مباح دی. نو د غورزیدلو شرط کوهی کنستل) به دسبب قائم مقام جوړولی شی. اوصاحب شرط، یعنی کوهی کنستونکې به ضامن گرځولی شی. دغه شان دلته کښې هم د فرقت شرط د فرقت دسبب قائم مقام دي.

وَإِذَا اسْتَرْوَجَ الْكِتَابِيَّةُ هَر كَلَهْ چَه د کتابیه خاوند اسلام راوړو قَهْمَا عَلَي نِگَاچِيهْمَا نو دغه دواړه به پخپل نکاح وی

توضیح: اوکه دکتابیه خاوند مسلمان شو. نو دا دواړه به په خپله زړه نکاح باندې باقی پاتې وی. **دلیل:** ځکه چه د مسلمان سړی اود کتابیه ښځې په مینځ کښې ابتداء نکاح صحیح ده. نو بقاء به په درجه اولی صحیح وی. ځکه چه بقاء د ابتداء نه آسانه ده.

په زوجینو کښې د یوکس یا د دواړو د گرفتارې په صورت کښې د جدائی حکم

وَإِذَا خَرَجَ أَحَدُ الزَّوْجَيْنِ إِلَى الْغَرْبِ مُسْلِمًا هَر كَلَهْ چَه یو د زوجینو د دارالحرب زمونږ طرف ته راوځي مسلمان شوي وَقَعَتِ الْبَيْتُونَةُ بَيْنَهُمَا نو په دوی کښې بیونت واقع شو

توضیح: په دې عبارت کښې د مسئلې یو صورت بیان شوي دي که، احد الزوجین، مسلمان شو. اود دارحرب نه داراسلام ته راغلو. نو په دې دواړو کښې بیونت واقع شی. (۱)

وَلَوْ سَيَّ أَحَدُ الزَّوْجَيْنِ اوکه گر فتار کړي شو یو د زوجینو نه وَقَعَتِ الْبَيْتُونَةُ بَيْنَهُمَا نو په دوی کښې به بیونت واقع شی

توضیح: په دې عبارت کښې دویم صورت بیان شوي دي. چه، احد الزوجین، گرفتار کړي شو. نو په دې صورت کښې به بالاتفاق بیونت واقع شی.

وَإِنْ سَيَّامَا او که دواړه یو ځای گرفتار کړي شو لَمْ تَقَعْ بَيْنَهُمَا نو بیونت به واقع نه وی **توضیح:** دریم صورت دادې. چه زوجین دواړه گرفتار کړي شو. نو په دې صورت کښې بیونت نه واقع

۱، د امام شافعی علیه په نیز په دې صورت کښې بیونت نه واقع کیږي.

کیری. ( ) حاصل دکلام دادې، چه د بیښونت سبب زموږ په نیز د زوجینو په مینځ کښې حقیقتا او حکما تباين دارين دي. گرفتاري نه ده. (۲)

دليله ۱: دليل دادې. چه تباین د دارينو حقيقتاً اوحکماً د مصلحتونو د انتظام منافی دي. او کوم خيږ چه د مصلحتونو د انتظام منافی وي. هغه نکاح قطع کوي. لکه مخرهيت شو. نو تباین د دارينو به نکاح قطع کوي. حقيقتاً تباین د دارينو دادې. چه په دې دواړو کښې شخصي تباعد اوموندې شي. يعنې يو په دواړو کښې وي. او بل په داراسلام کښې وي. او د تباین حکم نه مراد دادې. چه کوم کور ته يو کس داخل شي. دهغي نه شي د واپس کيدلو اراده نه وي. بلکه د اوسيدلو او ايساريدلو اراده نه وي. تردې پورې د مذهب اثبات دي.

د مهاجري بندي دارالسلام ته په راتلونکاح کول

وَأَذْخَرَتِ الْمَرْأَةُ الْيَسْمَاجِرَةَ كُلَّهُ رَأَوْنَتَهُ يَبْنَعُ زَمُونٍ طَرَفَ تَهْ هَجَرَتْ كَوُونَكِي جَنَاءَ لَهَا أَنْ تَتَوَجَّرَ فِي الْحَالِ نُو جَانَزْدِي دَهْغِي دِبَارَهُ فِي الْحَالِ جِهْ هَغْدِ نِكَاحِ اَوْ كَرِي فَلَا عِدَّةَ عَلَيْهَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (٢) اَوْ بِهِي عِدَّتْ نَشْتَه بِهْ نَزْدِ ذَا اِمَامِ ابُو حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

توضیح: صورت د مسنلې دادې، چه پوي ښځې د دارحرب نه دار اسلام طرف ته هجرت اوکړې، او راغله، برابره خبره ده، چه دا ښځه مسلمانه وی، او که ذمیبه وی، اود واپس کیدلو اراده هم نه لری، نو دې مهاجرې ښځې سره د امام صاحب رحمته الله علیه په نیز نکاح جائز ده، او په دې باندې عدت واجب نه دی.

دلیل ۷: دلیل دادي، چه عدت د تیسری نکاح اثر دي، چه دا د ملك نكاح د احترام نيكاره كولو دپاره و اجيبيږي. احوال دادي، چه د حربي سړي د نكاح د ملك هيڅ احترام نه وي، نو په دې مهاجري باندې به هم عدت واجب نه وي. اوچونكه د حربي د ملك نكاح هيڅ احترام نه وي، په دې وجه به بالاتفاق په دې پنځه باندې عدت واجب نه وي. كومه چه گرفتاره شوي ده.

ملک الصالحین د صاحبینو پر پناه په دې باندې عدت واجب دي.

دليلها د دليل دادې چه په داراسلام كښې داخلیدونه پس فرقت واقع شوې دي. اوهر هغه فرقت چه په داراسلام كښې واقع شى په معني باندې د اسلام احكام لازميرى. اوعدت هم د اسلام د احكاموڅڼې دي. نو په دې مهاجرې ښځې باندې به عدت واجب وي. خوكه حربي په دارحرب كښې خپلې ښځې ته طلاق وركړو بيا دې ښځې داراسلام طرف ته هجرت وكړو. نو بالاتفاق به په دې باندې عدت واجب نه وي.

فَإِنْ گَاثَ حَامِلًا او که دغه بنده حامله وی لَمْ تَكُونِ حَتَّى تَضُمَّ عَمَلَهَا، نو نکاح به نه کوی تردی
چه حمل یی پیداشی

١، ملک الشافعی:- په دې دریم صورت کېښی د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په نیز بینونت نه واقع کېږي.

۲) د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په نیز د بینونت سبب گرفتاری ده. تباین دارین نه دي. امام مالک او امام محمد رحمۃ اللہ علیہ هم ددی قائل دي.

(٢) القول المرجع هو قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في الخاتبة (١٦٩/١) ورد المختار (٤٢٥/٢) والهندية (٣٣٨/١) ومطلى الأهرار (٣٧٢/١) نقلاً عن القول المرجع (٣٠٠/١) -

الأنف (٣٧٢١) نقلاً عن القول الراجح (٣٠١١) -

تذریح: مسلک محمد که دامهاجره ینچه که حامله وی. نود وضع حمل نه به وړاندې نکاح نه کوی. دا قول امام محمد رحمته الله د امام ابوحنیفه رحمته الله نه روایت کړې دې.

دلیل الامام: دلیل داده. چه حمل دغیر نه ثابت النسب دې. نود کوم نسب په حق کښې چه فراش ښکاره شو. نود نکاح نه د منع په حق کښې به هم احتیاطاً فراش کیدل ښکاره شی. یعنی دا مهاجره حامله د خپل کافر خاوند صحیح فراش دې. نو ددې سره وطنی نشی کولی. او چونکه احتیاطاً د نکاح نه د منع په حق کښې هم فراش کیدل ښکاره شو. نو ددې سره نکاح هم نشی کولی.

روایه ابي یوسف: او دویم قول چه دا امام ابو یوسف رحمته الله او حسن بن زیاد د امام صاحب رحمته الله نه روایت کړې دې. هغه دادې چه دې مهاجرې حاملې سره نکاح درست ده. خود وضع حمل نه به وړاندې وطنی نه کوی.

د ارتداد په صورت کښې د زوجین په منځ کښې جدائی

وَإِذَا رَتَدَ أَحَدُ الزَّوْجَيْنِ عَنِ الْإِسْلَامِ أَوْ هَرَّ كَلَهُمَا فَهُمَا بَعْضُهُمَا لِبَعْضٍ فِي الْكُفْرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَئِنْ تَوَلَّيَا بَعْدَ ذَلِكَ مِنْهُ قُلْتَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

تذریح: صورت د مسئلې دادې که، احد الزوجین، د اسلام نه مرتد شو. الغیاض بالله، نو په دواړو کښې به فی الحال فرقت واقع شی. برابره خبره ده. که خاوند د ښځې سره دخول کړې وی. او که دخول نه وي کړې. دا د امام ابوحنیفه رحمته الله او د ابو یوسف رحمته الله په نزد دی.

دلیل ابي یوسف: دامام ابو یوسف رحمته الله دلیل هغه دې. کوم چه په، اباء، عن الانتلام، کښې تیر شو. یعنی فرقت په داسې سبب سره واقع شو. چه په هغې کښې زوجین شریک دي او طلاق ضررت د خاوند د طرفه وي. د ښځې په دې کښې څه دخل نه وي. نود ارتداد په وجه چه کوم تقریق زی. هغه به طلاق نه وي. بلکه فسخ د نکاح به وي.

مسلک محمد: د ردت په وجه چه کوم فرقت اوشو. د شیخینو رحمته الله په نیز دا فرقت طلاق نه دي. بلکه فسخ ده. او د امام محمد رحمته الله په نیز که ردت د خاوند د طرفه وي. نودا فرقت به طلاق وي. ځنې نه به وي.

دلیل: امام محمد رحمته الله مرتد کیدل، د خاوند په، اباء، عن الاسلام، باندې قیاس کوی. یعنی که ښځه مسلماننه شوه. او خاوند د اسلام راوړلو نه انکار او کړلو. نودا به د خاوند د طرفه طلاق وي. دغه شان د خاوند مرتد کیدل به هم د خاوند د طرفه طلاق وي. او د مقيس او مقیس علیه په متینت کښې جامع هم دغه دې. کوم چه مونږ بیان کړلو. یعنی لکه څنگه چه خاوند د اسلام راوړلو ته انکار کولو. په وجه د امساك بالمعروف نه منع شو. حالانکه دې په دې قادر وو. نو قاضی به په، تسریح بالاحسان، کښې دده قائم مقام وي. او تفریق به کوی. او دا تفریق به طلاق وي. دغه شان د ردت په وجه خاوند د، امساك بالمعروف، نه منع شو. نو قاضی به په، تسریح بالاحسان، کښې دده قائم مقام وي.

الفرق بینهما عند ابي حنیفه: امام ابوحنیفه رحمته الله په، اباء، عن الاسلام، او ارتداد کښې فرق کړې دي. ځکه چه د خاوند د، اباء، عن الاسلام، په وجه چه کوم فرقت دې. هغه نې طلاق ګرځولي دي. او د ارتداد په وجه چه کوم فرقت دې. هغه نې طلاق نه دي ګرځولي. په دې دواړو کښې وجه دفرق داده. چه ردت د نکاح منافی دي. ځکه چه ردت د نفس او مال د عصمت (حفاظت) منافی دي. ځکه چه د مرتد خان اومال

^۱ القول الرابع (۳۷۳/۳) والدرالمتقی (۳۷۲/۱) نقلا عن القول الرابع (۳۰/۲۱) -
 ۱. القول الرابع هو قول الشيخين رحمته الله كلا في فتح القدير (۲۹۷/۳) والكفاية (۲۹۷/۳) والتميز المختار (۴۲۵/۲)

مباح دې. که دې چا قتل کړلو. نو په قاتل به قصاص یا دیت واجب نه وی. اود مرتد ملک اونکاح باطلیږي. او پاتې شو طلاق. نودا دنکاح منافی نه دې. ځکه چه طلاق د نکاح د تحقق نه پس نکاح اوچتونکې دې. هم دا وجه ده. که خاوند د طلاق نه پس نکاح کول او غواړي. نو نکاح کولې شی. نو حاصل داچه طلاق د نکاح منافی نه دې. او مرتد کیدل د نکاح منافی دی. نو ردت طلاق گرځول محال دی.

فَإِنْ كَانَ الزَّوْجُ هُوَ الْمُتَزَّيْنُ که خاوند مرتد وو و قد دخل بها او یقینا ده دخول کړې وو په هغې باندې **فَلَهَا كَمَالُ الْمَهْرِ** نو ښځې لره به ټول مهر وی که دخول ی ورسره کړې وو

تفصیح که زوج مرتد وی او ارتداد د دخول نه پس شوې وی نو په دي صورت کښې به د ښځې دپاره کامل مهر وی
دلیل ځکه چې د صحبت په وجه مهر مؤکد شوې دې کوم چې په هیڅ صورت کښې نشی ساقط کیدي.

وَإِنْ لَمْ يَدْخُلْ بِهَا او که دخول ی ورسره نه وو کړې **فَلَهَا نِصْفُ الْمَهْرِ** او که دخول ی نه وی کړې ورسره نو د دې دپاره نیم مهر دې

تفصیح او که د ارتداد نه وړاندې ی دخول نه وی کړې نو په دې صورت کښې به نیم مهر وی
دلیل په دې صورت کښې به ورته نیم مهر ځکه ملاوړی چې دا د فرقت د دخول نه وړاندې د طلاق سره مشابه شو. او په دغه صورت کښې نیم مهر دي نودغه شان به دلته هم نیم مهر وی.

وَإِنْ كَانَتْ هِيَ الْمُتَزَّيْنَةُ او که مرتده ښځه وه **فَإِنْ كَانَ قَبْلَ الدَّخُولِ** که چرته د دخول نه وړاندې وی **فَلَا مَهْرَ لَهَا** نو د دې دپاره مهر نشته

تفصیح او که ښځه مرتده شوې وی نو که د ارتداد نه وړاندې دخول نه وو شوې نو دې دپاره مهر نشته.
دلیل هرکله چې ښځه مرتده شوه نو د فرقت سبب د دې د طرفه موجود شوې دې او هغې مال هم نه دې ودرکړي نو ځکه به ورته نیم مهر هم نه ملاوړی.

وَإِنْ كَانَ الرَّدَّةُ بَعْدَ الدَّخُولِ او که ردت د دخول نه پس وو **فَلَهَا الْمَهْرُ** نو د دې د پاره به ټول مهر وی

تفصیح او که ارتداد د دخول نه پس وی نو په دې صورت کښې دې دپاره پوره مهر دې.
دلیل چونکه په دې صورت کښې دې مال حواله کړې دې نو ځکه به ورته پوره مهر ملاوړی.

د زوجینو د یوځایي مرتد کیدلو نه پس بیا یوځایي مسلمانان

وَإِذَا ارْتَدَّا مَعَ أَهْلِ مِلَّتِهِمَا او کله چه دواړه یو ځایي مرتد شوي بیا دواړه یو ځایي مسلمانان شو **فَهُمَا عَلَى نِكَاحِهِمَا** نو دواړه پخپل نکاح دی استحساناً

تفصیح زوجین یوځایي مرتد شول. بیا یوځایي مسلمانان شول. نودا دواړه به په خپله نکاح باقی پاتې وی. د نکاح د تجدید ضرورت به نه وی. دا قول استحساناً دی
دلیل (اودا وجه د استحسان ده) حدیث دې. حاصل داچه د بنوحنیفه چه دا د مسیلمه کذاب د قوم یوه وړه شان قبیله ده خلق د زکاة د انکار کولو په وجه مرتد شو. بیا خلیفه المسلمین حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دوی طرف ته د صحابه کرامو رضی الله عنهم یولښکر اولیگلو. نو دوی ټول مسلمانان شول. خوصحابو رضی الله عنهم دوی ته د نکاح د تجدید حکم ورنکړ. و په دې باندې د ټولو صحابو رضی الله عنهم اتفاق وو. نود صحابو رضی الله عنهم اجماع شوه. اود اجماع په وجه قیاس پریخودلې شی.

الاشکال > خو که خوک اشکال او کړی. چه ددوی ارتداد په یو وخت نه وو. نویه دې واقعہ سره استدلال څنگه صحیح کیږی؟

الجواب > جواب دادې. چه د تقدم او تاخر په باره کښې تاریخ مجهول شو. نو هم دا به ونیږلې شی. چه په یو وخت کښې مرتد شوی وو.

د مرتد مسلمانې یا کافرې سره نکاح کول

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يَتَزَوَّجَ الْمُرْتَدُّ مُسْلِمَةً وَلَا مُرْتَدَّةً وَلَا كَافِرَةً أَوْ جَائِزٌ نَهَى دَا چه نکاح او کړی مرتد د مسلمانې سره او نه د مرتدې سره او نه د کافرې سره

تفصیح > صورت د مسئلې دادې. چه دمرتد دپاره اجازت نشته. چه دې مسلمانې ښځې، یا کافرې ښځې، یا مرتده ښځې سره نکاح او کړی.

دلیل > دلیل دادې. چه مرتد د نفس ردت په وجه واجب القتل دې. ځکه چه د نبی کریم ﷺ قول دې. [من غیة دینه فاتتوه] یعنی کوم کس چه خپل دین بدل کړلو. دا قتل کړی.

وَكَذَلِكَ الْمُرْتَدَّةُ لَا يَتَزَوَّجُهَا مُسْلِمٌ وَلَا كَافِرٌ وَلَا مُرْتَدٌّ دَغَه شان د مرتدې سره به نه مسلمان نکاح کوی او نه کافراونه مرتد

تفصیح > اودغه شان مرتده سره به نه مسلمان نکاح کوی. نه کافراو نه مرتد.

دلائل > ① دلیل دادې. چه مرتده مجبوس کولې شی. چه داغور اوفکر او کړی. اوخپل شبهات لرې کړی. اود خاوند خدمت به دا دغور اوفکر نه غافلہ کړی. په دې وجه ددې په حق کښې نکاح مشروع نه کړې شوه.

② دویم دلیل دادې. چه د نکاح مصالح ددوی دواړو په مینځ کښې نه حاصلیږی. اونکاح لذاته نه ده مشروع شوې. بلکه د نکاح د مصلحتونو دپاره مشروع شوې ده. د نکاح مصلحتونه مثلاً سکنتی، ازدواج، توالد اوتناسل وغیره.

په ښځه خاوند کښې که یوکس مسلمان وی. نو د بچي د دین حکم

وَإِذَا كَانَ أَحَدُ الزَّوْجَيْنِ مُسْلِمًا هَرَكِلَه چې که یو په زوجینو کښې مسلمان وی قَالَ لَوْ كُنْتُ عَلَى دِينِهِ نُو بچي د ده په دین وی وَكَذَلِكَ إِنْ أَسْلَمَ أَحَدُهُمَا او دارنگ که په دوی کښې یو مسلمان شو وَلَوْ كُنْتُ صَافِرًا او دده ورکې بچي وو صَارَ لَكَ مُسْلِمًا بِإِسْلَامِهِ نُو بچي به د ده اسلام په وجه سره مسلمان وی

تفصیح > صورت د مسئلې دادې. که ، احد الزوجین، مسلمان وی. نو بچي به په دین اسلام باندې وی. په دې باندې د اتمه اربعه ۴ اجماع ده. ددې صورت دادې. چه زوجین کافران دی. بیبا ښځه مسلماننه شوه. یا سړي مسلمان شو. ددې نه پس په آخر باندې د اسلام پیش کولونه وړاندې بچي پیدا شو. نو اوس به داماشوم په دین کښې د مسلمان تابع وی. په دې شرط چه ماشوم او په، احد الزوجین، کښې چه کوم پلار په داراسلام کښې وی. او بچي په دارحرب کښې وی. او که په کورونو کښې تباين وی. په دې طریقہ چه مسلمان اسلام په وجه مسلمان نشی شمارلې. دویم صورت دادې. چه احد الزوجین مسلمانان شو. او دده یوصغیر بچي دې. نو دا بچي به د احد الزوجین د اسلام په وجه مسلمان وی.

دلیل > دلیل دادې. چه دا ماشوم د مسلمان تابع جوړولو کښې په ده باندې شفقت دې. په دنیا کښې هم، او په آخرت کښې هم. په دنیا کښې خودا چه دده سره به د کافرانو پشان سلوک نشی کولې. اود مرګی نه

پس به د مسلمانانو په قبرستان کښې دفن کولې شی. او په آخرت کښې داچه د جهنم د عذاب نه به نجات بیا مومي.

وَلَوْ كَانَ أَحَدُ الْأَيُّوبِينَ كِتَابِيًّا وَالْآخَرُ مُجُوسِيًّا أَوْ كَه دوی کښې یو کتابی وو او بل مجوسی وو قَالُوا لَوْ كِتَابِيٍّ نُو بچې کتابی دي

تخريج: او که په زوچينو کښې يو کس کتابی او بل کس مجوسی يا بت پرست وي. نو بچې به د کتابی تابع وي. تردې چه دده ذبيحه به حلال وي. اود مسلمان سره به دده نکاح جائز وي. (۱)
 دليله: دليل دادې. چه بچې د کتابی په تابع جوړولو کښې هم په بچې باندې يوقسم شفقت دي. خکه چه مجوسی کيدل. د کتابی کيدلو نه زيات بدتر دي. لکه چه په دنيا کښې د کتابی ذبيحه حلاله ده. اود کتابيه سره د مسلمان نکاح درست ده. او په آخرت کښې به د اهل کتابو عذاب دمجوسو نه کم وي.

د متروک تعريف

وَاِذَا تَزَوَّجَ الْكَافِرُ بِغَيْرِ كَهْدُوْدٍ أَوْ هَر کله چه نکاح او کره کافر د گواهانو نه په غير اَوْفِي عَدَدٍ کافر يا د کافر په عدت کښې وَذَلِكَ فِي دِينِهِمْ جَائِزٌ اَوْ دَا دوی په دين کښې جائز وه ثُمَّ اُسْلَمَ بَيَا دواړه مسلمانان شول اَوْ اَعْلِيَه نو په دغې نکاح به ساتلې شی

تخريج: يو کافر د کافري ښځې سره بغير د گواهانو نه نکاح اوکر له. يا د يو کافر په عدت کښې وه. دهغي سره ئې نکاح اوکر له. اودا ددوی په دين کښې جائز هم دی. بيا دواړه مسلمانان شو. نويه دې باره کښې د امام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دادې. چه دواړه به په تيرشوی مذهب باندې باقی ساتلې شی. (۱)
 دليله: د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې. چه دحرمت په وجه به حرمت د نکاح د شارع د حق په اعتبار سره ثابتېږي. يا به د ښځې حق په اعتبار سره. اودا دواړه صورتونه ممکن نه دي. د شارع حق جوړول، او ثابتول خو خکه ممکن نه دی. چه کافران د شرع د حقوقو مخاطب نه دی. اود خاوند حق جوړول، او عدت واجبول خکه ممکن نه دی. چه خاوند دعدت د وجوب اعتقاد نه لري.

مسلك الما حين: صاحبين رحمهم الله فرماني. چه په رومبی صورت يعنی بغير د گواهانو نه د نکاح په صورت کښې هغه حکم دي. کوم چه امام صاحب رحمه الله فرمائيلې دي. او په دويم صورت کښې يعنی د کافري معتدله سره نکاح کولو په صورت کښې هغه حکم دي. کوم چه امام زفر رحمه الله فرمائيلې دي.
 دليلهما: د صاحبينو رحمهم الله دليل دادې. چه د معتق الفير د نکاح حرمت متفق عليه دي. او حرمت د نکاح، بغير شهود، مختلف فيهِ دي. خکه چه امام مالک او ابن ابي ليلى د نکاح بغير شهود د جواز قائل دي. او کافرانو ذميانو زمونږ د متفق عليه احکامو التزام کړې دي. خود مختلف فيهِ احکامو التزام ئې

(۱) مسلك الشافعي: - حضرت امام شافعي رحمه الله بچې د کتابی په تابع جوړولو کښې زمونږ مخالف دي. که پلار کتابی وي. او مور مجوسيه وي. نود امام شافعي رحمه الله اصح قول دادې. چه بچې په مجوسی وي. امام محمد رحمه الله هم ددې قائل دي. او دويم قول دادې. چه بچې به د پلار تابع وي. او کتابی به وي. امام مالک رحمه الله هم ددې قائل دي. او که مور کتابيه وي. او پلار مجوسی وي. نود امام شافعي رحمه الله صرف يو قول دي. چه بچې به د پلار تابع وي. او مجوسی به وي. نه به دده ذبيحه حلاله وي. او نه به دده سره د مسلمان نکاح درست وي.

(۲) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في رد المحتار (۴۱۹\۲) والهدية (۳۳۷\۱) نقلًا عن القول الرابع (۲۹۹\۱)

نه دي کړي. نو د معتدله الغير نکاح حرمت چونکه متفق عليه دي. په دي وجه کافران ذميان په دي حکم کيښي د مسلمانانو تابع دي. او چونکه د معتدله الغير سره د مسلمانانو نکاح فاسد ده. په دي وجه دکافرانو ذميانو نکاح به هم فاسد وي. او په مسلمانيدلو، يا د مرافعه نه پس به واجب التفریق وي. او د نکاح بغير شهود حرمت چونکه مختلف فييه دي. په دي وجه کافران ذميان به په دي حکم کيښي د مسلمانانو تابع نه وي. بلکه ددوی د مذهب مطابق به معتدله الغير سره نکاح درست وي. او د اسلام قبلولو نه پس به په هم هغه تيره شوې نکاح باندې باقی ساتلې شي.

د مجوسې خپلې مور يا لور سره د نکاح کولو نه پس ايمان راوړل

فَإِنْ تَوَزَّيَ الْمَجُوسِيُّ أُمَّهُ أَوْ ابْنَتَهُ نَوْهَرُ كُلِّه جَه مَجُوسِي د خپلې مور يا لور سره نکاح او کړه ثُمَّ اسْلَمَا بَيَانِ اسلام راوړو قَوْفَ يَنْتَهَمَا نو په دوی کيښي به تفریق کولې شي

تقدیر صورت د مسنلي دادې. که یو آتش پرست دخپلې مور، یا لور یا په محارم ابدیه کيښي نو د کومې یوې کسې سره نکاح او کړل. بیا دواړه مسلمانان شو. نویه دي باره کيښي د امام صاحب رحمه قول صحیح دادې. چه دا نکاح صحیح وه.

دلیل د امام صاحب رحمه دلیل دادې. چه د آتش پرست محارم الابدیه سره نکاح خو په اصل کيښي صحیح وه. او دصحت وجه هم داده. کومه چه وړاندې تیره شوه. چه حرمت به د شریعت د حق په وجه وي. یا د خاوند د حق په وجه. د شریعت د حق په وجه خوځکه نشي کیدلې. چه کافران د شریعت د حقوقو دسره مخاطب نه دي. نو گویا خطاب ددوی په حق کيښي دسره نازل شوې نه دي. ځکه چه دوی د مبلغ تکذیب کوي. او د رسول ﷺ د رسالت انکار کوي. او پاتې شوه داخیره چه مونږ ته په کافرانو باندې ولایت د الزام حاصل وي. نو دا په دي وجه نشي کیدلې. چه ولایت د الزام یا د توري په ذریعه حاصلیږي. یا د محابه په ذریعه. او دا دواړه خیزونه د عقد ذمه په وجه منقطع شو. نو مونږ ته په دوی باندې ولایت د الزام نشي حاصلیدلې. بهر حال د شریعت د حق په وجه حرمت نه ثابتیږي. او د خاوند د حق په وجه ځکه نشي کیدلې. چه آتش پرست خاوند دسره ددې د حرمت اعتقاد نه لري. نو د حرمت د ثبوت دوه صورتونه وو. او دواړه ممکن نه دي. په دي وجه مونږ وایو. چه ابتداء د محارم ابدیه سره د آتش پرست نکاح درست ده.

مسلك الصالحين د اود عراق مشانخو په قول باطل وه. هم دا دصاحينو قول دي. خو په دي باندې ټول متفق دي. چه دمسلمانيدلو نه پس به په دواړو کيښي تفریق کولې شي.

دلیلهم دصاحينو قول دي. چه د محرمات ابدیه نکاح پخپله دکافرانو په مینځ کيښي د باطلیدلو حکم لري. لکه څنگه چه مونږ په معتدله الغير کيښي ذکر کړی دی. یعنی په رومي مسئله کيښي اوونيلي شو. چه د بل کس د معتدله نکاح حرمت متفق عليه دي. نو کافران ذميان به هم ددې التزام کونکي وي.

دغه شان د مسلمانانو اجماع ده. چه دمحارم ابدیه سره نکاح باطل ده. نو ذميان به هم ددې تابع وي. البته د عقد ذمه په وجه دوی سره تعارض نشو کیدلې. خو هر کله چه دوی دواړه مسلمانان شول. نو اوس به د اسلام په حکم کيښي داخل وي. او اسلام چونکه د محارم الابدیه، د نکاح منافی دي. ځکه د اسلام راوړلو په وجه به تعارض واجب وي. نو حاکم به په دواړو کيښي تفریق کوي.

د دوه ښځو په صورت کيښي عدل و جوب

وَإِذَا كَانَ لِلرَّجُلِ امْرَأَتَانِ حُرَّانِ هَرُ كُلِّه جَه د چا په نکاح کيښي دوه ښځې وي اَزَادِي فَكُلِيَهُ أَنْ يُعْبَلَ يَنْتَهَا فِي الْقَوْمِ يَكُونُ كَأَنَّهَا وَتَيْنِ نو په ده واجب دی چه د دوی په مینځ کيښي په وار

کنبی برابرې کوی. دواړه پیغلې وی یا کونډې وی **أَوْ اخَذَاهُمَا بَعْزًا وَالْأُخْرَى تَيْبًا** او یا یوه پیغله وی او بله کونډه وی

تَعْدِيحٌ صورت د مسئلې دادې، چه دیوکس دوه یا زیاتې آزادې بیبیانې وی، که دواړه باکره وی، او که دواړه ټیبه وی، یا یوه باکره وی، او بله ټیبه وی، نو په دوی کنبی په انصاف سره تقسیم کول واجب دی، په دلیل کنبی

دَلَالَةُ ① د نبی کریم ﷺ ارشاد دې **مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ وَمَالَ إِلَى اخِذَاهُمَا فِي الْقَمَرِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَثِقَةً مَائِلَةً** (۱) چه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې د چا چه دوه ښځې وی او هغه په دوی کنبی یوې طرف ته مائل شی نو د قیامت په ورځ به په داسې حال کنبی راځی چه د دوه نیمه حصه به مغلوجه وی

② د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې **أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ يُعْدِلُ فِي الْقَمَرَيْنِ نِسَابَهُ** (۲) د حضرت عائشې رضی الله عنها نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ به د خپلو بیبیانو په مینځ کنبی په وار کنبی برابرې کولو

③ اوبنی کریم ﷺ به خپلو دعاگانو کنبی فرمائیل **وَكَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ هَذَا قِسْمِي فِيمَا أَمْلَيْكَ: فَلَا تَوَاجِدْنِي فِيمَا لَا أَمْلَيْكَ** (۳) او فرمائیل به ې یا الله داخما تقسیم دې په هغې کار کنبی چه زه به نې مالک یم نو خدا مواخذه مه کوې په هغې کنبی چه زه ې مالک نه یم **الاستدلال** دا احادیث مطلق دی په دې کنبی د باکره او ټیبه څه فرق نشته.

په آزاده او وینځه ښځه کنبی تقسیم

وَإِنْ كَانَتْ اخِذَاهُمَا حُرَّةً وَالْأُخْرَى أَمَةً او که یوه په دغو کنبی آزاده وه او بله وینځه وه **فَلِلْحُرَّةِ الثَّلَاثُ** نو د آزادې د پاره به دوه ثلثه وی د وارنه **وَلِلْأَمَةِ الثَّلَاثُ** او د وینځې د پاره یو ثلث

تَحْرِيرٌ که د یوکس په نکاح کنبی یوه آزاده ښځه وی، او یوه وینځه وی، نو په تقسیم کنبی به په دریو کنبی دوه حصې د آزادې وی، او یوه حصه به د وینځې وی.

دَلَالَةُ ① علامه ابن الهمام رحمه الله په فتح القدير کنبی لیکلی دی. چه هم دا فیصله صدیق اکبر او حضرت علی رضی الله عنهما کړې ده. (۱)

② دلیل عقلی دادې، چه د وینځې حلت د آزادې ښځې د حلت نه کم وی، نو په حقوقو کنبی هم نقصان ښکاره کول ضروری دی.

(۲۵) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه أبو داود في النكاح باب ۳۸ رقم ۲۱۳۳ والترمذی في النكاح باب ۴۱ رقم (۱۱۴۱)۔

(۱) من حديث أبي هريرة رضي الله تعالى عنه أخرجه أبو داود في النكاح باب ۳۸ رقم ۲۱۳ والترمذی في النكاح باب ۴۱ رقم (۱۱۴۱)

(۲۶) أخرجه أبو داود في النكاح باب ۳۸ رقم ۲۱۳۴ والترمذی في النكاح باب ۴۱ رقم ۱۱۴۰ والنسائي في عشرة النساء باب ميل الرجل إلى بعض نسائه دون بعض

(۳) عن علي رضي الله عنه أخرجه ابن أبي شيبة وعبد الرزاق في مصنفيهما والدارقطني ثم البيهقي في سننهما (نصب الرأية ۳ / ۲۸۳)۔

د سفر په صورت کښې په ښځو کښې دقرعه اندازی استحباب

وَلَا حَقَّ لَهُنَّ فِي الْقَمْرِ حَالَةَ السَّفَرِ اَوْ هَيْجَ حَقَّ نَشْتِه ښځو لره د وار په سفر کښې يُسَافِرُ الزَّوْجُ بِمَنْ شَاءَ مِنْهُنَّ نو خاوند به سفر کوی په دوی کښې د چا سره چه غواړی وَالْأَوَّلَى أَنْ يَقْرَعَ يَنْتَهَنَ اَوْ غوره دا ده چه خسڼی ورته اوکړی قُيَاسُ فَرْيَمَنْ خَرَجَتْ قُرْعَتُهَا نو سفر دې کوی د هغې سره د کومې چه خسڼې او خیرې

تدويع: مسئله داده. که دیوکس گنړې بیبیانې وی. نود سفر په حالت کښې ددوی دپاره په تقسیم کښې هېڅ حق نشته. په دوی کښې چه د کومې سره غواړی. سفر کولې شی. غوره داده. چه په دوی کښې قرعه اندازی اوکړی چه د کوم یوکس د نوم قرعه راوځی. هغې سره دې سفر اوکړی. (۱)
الاشکال: په حدیث کښې خوراخی چی نبی کریم ﷺ خو به د سفر په موقع قرعه اندازی کوله چې د چا نوم به په کښې راوختلو نو هغه به ښې خان سره بوتله (۲)

الجواب: نبی کریم ﷺ چې کومه خسڼه اچوله هغه صرف ددوی د زړه خوشحالولو دپاره وو. نودا قرعه اندازی به استحباباً وی. وجوباً به نه وی. دویمه خبره داده. چه په نبی کریم ﷺ باندي قسم. نمبر مقرر کول. دسره واجب نه وو. لکه چه د الله تعالی ارشاد دې. [كُرِجِي مِنْ نَشَاءِ مَنْهِنَّ وَتَوَيَّ إِلَيْكَ مَنْ نَشَاءَ] یعنی په دوی کښې چه تاسو (ﷺ) څوک غواړی. د خان نه ښې جدا ساتی. او څوک چه غواړی. نیزدې ښې ساته. (بیان القرآن) ددې آیت نه معلومیږی. چه نبی کریم ﷺ د قسم. (نمیس) پابند نه وو. حافظ عبد العظیم منذری ذکر کړی دی. چه نبی کریم ﷺ سوده، جوړیه، ام حبیبه، صفیه، او میمونہ ﷺ جدا اوساتلې. او عائشه ﷺ او نورې بیبیانې ښې نیزدې اوساتلې. نو هرکله چه په نبی کریم ﷺ باندي قسم د سره واجب نه دې. نو قرعه اندازی به څنگه واجب وی.

وَأَذَارُصِيَّتْ إِخْدَى الزَّوْجَاتِ بِزَكِّ قَمِيهَا لِيَصَاجِبَهَا جَازَ اَوْ که راضی شوه یوه بی بی په ښځو کښې په پریځودو د خپل وار خپلې ښې ته نو دا جائز دی

تدويع: که به منکوحاتو کښې یوې کسې خپل نمبر خپلې یوې ښې ته ورکړو. نودا شرعاً جائز دی.
دلیل: دلیل دادې. چه د حضرت سوده ﷺ نه روایت دې. چه رسول الله ﷺ سوده بنت زمعه ته طلاق ورکړو. هرکله چه نبی کریم ﷺ د مونځ دپاره اووتلو. نو حضرت سوده ﷺ ددوی کښې کپړه او نیوله. او وې ونیل. چه په خداني مانه د سرو هېڅ حاجت نشته. خو زما مراد دادې. چه زما حشر ستا په بیبیانو کښې وی. او درخواست ښې اوکړو. چه ای د الله رسولو ﷺ ا تاسو سوده ﷺ ته رجعت اوکړی. او سوده ﷺ به د خپل نمبر ورځ د عائشه ﷺ دپاره مقرر کړی.

وَلَهَا أَنْ تَرْجِعَ فِي ذَلِكَ اَوْ دې بی بی ته دا اختیار دې چه خپل وار کښې رجوع اوکړی

۱، مسلک الشافعي: - دامام شافعی رحمه الله مذهب دادې. چه قرعه اندازی کول واجب دی. تردې که بغیر د قرعه اندازی ښې د یوې کسې سره سفر اوکړو. نود سفر دا موده به مجبوسه وی. یعنی هم دومره موده به د هغه ښځې سره قیام کوی. چه د هغې سره ښې سفر نه وی کړی.

۲، من حدیث عائشه رضی الله عنها: أخرجه البخاری فی الهبة باب ۱۵ و مسلم فی فضائل الصحابة رقم ۸۸ و أبوداود فی النکاح باب ۳۸ رقم ۲۱۳۸ و ابن ماجه فی النکاح باب ۴۷ و الأحکام باب ۲۰ و الدارمی فی الجهاد باب ۳۰ و أحمد فی المستد

دليله ۴: ځكه چه دې خپل داسې حق ساقط كړو، چه تر اوسه پورې واجب نه وو، نو دا به ساقط كيږي هم نه، نو دا رجوع به دخپل نمبر نه منع كړل وي، د بساقط شوي څيز واپس اخستل به نه وي.

ترجمه: دا کتاب په بیان د رضاعت کښې دې .
تعريف الرضاعة لغة: رضاع بفتح الراء اصل دې. او بکسر الراء یولغت دې. په فصیح لغت کښې د باب
سمع نه دې. او اهل نجد وائی. چه د باب ضرب نه دې. رضاعت په لغت کښې د سینې نه پی رولو ته
وائی.

تعريف الرضاعة شرعاً: اوبه شريعت كنبى د رضيع د بنهخي د سيني نه په خاص خاص وخت كنبى پى رودلوته واى. د بنهخي د سيني قيد لگولوسره د خنارود سيني نه احتراز راغلو. اود نوكه د چلبى وغيره پى اوڅكى نوبه دى سره رضاعت نه ثابتېږي. اود مخصوص وخت نه د رضاع موده مراد ده. ددې په تحديد كنبى د عالمانو اختلاف دى. كوم چه په انشاء الله وړاندي بيانولى شى.

قَلِيلَ الرَّضَاعِ وَكَثِيرُهُ إِذَا حَصَلَ فِي مُدَّةِ الرَّضَاعِ رَضَاعٌ قَلِيلٌ أَوْ كَثِيرٌ هَرِ كُلُّهُ دَا حَاصِلُ شَيْءٍ بِهِ مُوَدَّدٌ رَضَاعٌ كَبِيرٌ تَعَلَّقَ بِهِ النَّعْمُ نُو تَحْرِيمُ بِهِ وَرُبُورِي مُتَعَلِّقُ شَيْءٍ

تخریج: قدر الرضاع الثابت للحرمة به مطلق پی و رر کرلو یا رودلوسره حرمت رضاعت ثابت پی. که کم وی اوکد زیات وی. خویه دی شرط چه د رضاعت به موده کین پی وی. حسن بصری، سعید بن المسیب، وکیع، عبدالله بن مبارک او زیات جمهور فقهاء رضاع ددی قانون دی. ^(۱)

دلیل: دلیل دالله تعالی ارشاد دی. **وَأَمْتُهُمُ الْيَتَامَى** یعنی اوجرام کری شوی دی به تاسو ستاسو میاندی

چاچه تاسوته پی: در کړي وی. اود نبي ﷺ حديث چه [يعلم من الرضاع ما يحرم من النسب] يعنى په رضاعت هغه څه حرام پي. څه چه په نسب حرام پي. آيت او حديث دواړه مطلق دي. د قليل او كثير څه تفصيل به كېښي نشته. نو په مطلق رضاع سره به حرمت ثابتېږي.

ثبوت الرضاعة اذا كانت في مدها: صاحب د هدايه **مدته** په هدايه كېښي فرمائيلي. چه د رضاعت حكم به په هغه وخت كېښي. ثابتېږي. چه رضاعت به موده د رضاعت كېښي شوي وي. ددې تفصيل به روستوراشي.

مُدَّة الرِّضَاعِ لِلْأَوَّلَى ثَمَرًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ مَوَدَّةَ رِضَاعَتِ دِيرِشِ مِيشَتِي دَه دَ اَمَامِ ابُو حَنِيفَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِه نَزْد

تشریح «مدة الرضاع» دامام ابوحنيفه رحمہ اللہ پہ نیز مودہ درضاعت دوہ نیم کالہ دی۔

۱. **ملک الشافعی** :- امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ پہلے پنچہ خلع پہن کر رولدوسرہ وضاعت ثابتی ہے۔ پہلے طریقہ پہ ماشوم پہ دے کینی پہ ہر یوناندی مورشی۔ او پہ ظاہر روایت کینی امام احمد رحمۃ اللہ علیہ ہم ددی قائل دی۔ اود امام احمد رحمۃ اللہ علیہ نہ دویم روایت ددری خلع بیو شکلو منقول دی۔

دلائلها ۱ دامام ابوحنيفه رحمته الله دليل هغه آيت دي. كوم چه صاحبينو رحمته الله بيان كړلو. وجه د استدلال دا ده. چه الله تعالى د حمل اوفصال دواړو دپاره يوه موده ذكر كړې ده. نو دا موده به په دواړو كېنې د هريودپاره وي. دا چه په دواړو به تقسيمولې شي. **الاستدلال** ۲ نودغه شان په آيت كېنې به هم د حمل اوفصال هريودپاره پوره ديرش ديرش مياشتې وي. دا نه چه دا موده په دوو تقسيم كړې شي. البته دومره ده. چه په دې دواړو كېنې د يوې مودې (حمل) كمونكې دليل موجود دي. او هغه دليل د حضرت عائشې رضي الله عنها قول دي. چه **[الولد لا ياتي بي بطن امة اكثمن سنتين ولو بقدر فلانة مغزل]** يعنى ماشوم د مور په خيټه كېنې د دوو كالونه زيات نه پاتې كيږي. اگر كه هغه د ،ودك د غټې خانې په مقدار ولې نه وي. (فتح القدیر، الكفاية) نود الله تعالى دويم قول چه فصال دي. هغه په خپل ظاهر پاتې شو. او هغه ديرش مياشتې دي. نو ثابت شوه. چه د پيؤ وركولو موده دوه نيم كاله دي.

۳ دويم عقلي دليل دا دي. چه د پيؤ د مودې پوره كيډو نه پس د ماشوم دپاره دومره موده ضروري ده. چه دې په كېنې د پيؤ نه علاوه دبل خيز په خوراك عادت شي. اود پيؤ په خانې هغه دده د بدن د غټولو كار شروع كړي. نو امام ابوحنيفه رحمته الله دغه موده د حمل د ادنى مودې نه اخستې ده. ځكه چه دا موده د خوراك بدلونكي ده. ځكه چه د رضيع خوراك د جنين د خوراك نه جدا وي. ځكه چه د جنين خوراك هغه څه وو. كوم چه دده د مور خوراك وو. بيا د پيدا كيډو نه پس د ده خوراك خالص پيؤ شو. دغه شان د رضيع خوراك د فطيم د خوراك نه جدا وي. ځكه چه د رضيع خوراك صرف پيؤ وي. اود فطيم خوراك كله پيؤ او كله نور خيزونه. حاصل دا چه د خوراك بدلول ضروري دي. اود خوراك بدلولو دپاره كمه موده شپږ مياشتې دي. نو ماشوم چه هم په نور خوراك بدلولي شي. دې دپاره زياتې شپږ مياشتې ضروري دي.

وعند هاستنّان (۱) او د صاحبينو رحمته الله په نيز دوه كاله دي

تخريج ملك الصالحين ۱ دصاحبينو په نيز دوه كاله دي. دا د امام شافعي امام مالك او امام احمد رحمته الله قول دي.

دلائلها ۱ دصاحبينو رحمته الله دليل د الله تعالى ارشاد چه **(وَحَمَلُهُ وَقُضْلُهُ)** دي. په دې كېنې د حمل او پيؤ نه پريكلو موده ديرش مياشتې خودلي شوي دي. او ادنى موده د حمل شپږ مياشتې ده. نود پيؤ وركولو موده دوه كاله پاتې شوه. لهذا د رضاعت موده دوه كاله شول.

۲ دويم دليل د نبى صلوات الله عليه حديث دي. چه د دوو كالونه پس رضاعت نشته. او په يو بل روايت كېنې دي. **[ارضاها من الالحول]** رضاعت نشته مگر په دوو كالو كېنې. او دابن عدى رحمته الله په روايت كېنې دي. چه **[لا يرضع من الرضا ما كان من الحول]** يعنى نه ثابتيږي. مگر په هغه پيؤ وركولو چه د دوو كالوودنه وي.

الجواب هن دلائلها ۱ علامه مرغيناني رحمته الله د صاحبينو رحمته الله د پيش كړې حديث نه جواب وركړې دي **[لا رضاع بعد الحول]** چه په دې حديث كېنې د رضاعت نفى نه ده. بلكه د اجرت نفى ده. مطلب دا كه مطلقه بنځه خپل ماشوم ته پيؤ وركوي. نو دا تر دوو كالو پورې د اجرت مستحقه ده. چه د ماشوم د پلار يعنى

۱ القول الرابع هو قول الصالحين رحمته الله كذا في فتح القدیر (۳۰۹/۳) والدر المختار (۴۳۷/۲) وجمع

الألف (۲۷۵/۱) والبحر الرائق (۳۸۹/۳) فلا عن القول الرابع (۳۰۳/۱) -

خپل سابقه خاوند نه اجرت واخلي. اوبه اتفاق سره مطلقه د دوو كالونه پس د اجرت اخستلو مستحقه نه ده. اوهم په دې استحقاق اجرت باندې هغه نص محمول دي. كوم چه د حويلن په قيد سره مقيد دي. يعنى (وَالْوَالِدَتُ يُرَضَّعْنَ اَوْلَادَهُمْ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ) دليل دا دي. چه د دې نه پس الله تعالى فرمايلى دي. (فَإِنْ ارَادَ اِصْطِلَاعُ نَرَايَضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوَرَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا) يعنى كه دواړه غواړي. نو بې په خپل مينځ كښي په رضا سره پرې كولې شي. په دې آيت كښي د پيؤ پريكول په خپل مينځ كښي په رضا مندي پورې تړلې دي. نو كه د دوو كالونه پس د پيؤ وركول حرام وو. نو په خپل مينځ كښي په رضامندي پورې به نې ولې معلق كولو. نو ثابته شوه. چه په آيت كښي د رضاعت د مودې بيان نه دي. بلكه په پلارياندي د بچي د پيؤ وركولو د استحقاق اجرت بيان دي. نود صاحبينو رحمته دا آيت او حديث د خپلې مدعي په تائيد كښي پيش كول صحيح نه دي.

د رضاعت د مودې نه پس د هرمت رضاعت نه ثابتيدل

وَإِذَا انصَتَّ مِلَّةُ الرِّضَاعِ لِمَتَّعَلَقٍ بِالرِّضَاعِ تَحْرِيمًا أَوْ هَرُكَلَهْ چَه د رضاعت موده تيره شوه نو په دې سره به تحريم متعلق نه وي

هل اللغة < ① تحريم: حرامول

تصريح < عدم ثبوت الحرمة بعد المدة > مسئله دا ده. كه د رضاعت د مودې تيريدونه ماشوم ته پيؤ وركوي. نو په دې رضاعت سره حرمت نه ثابتيږي.

دلالت < ① دليل د نبى عليه السلام حديث دي. { لَا رِضَاعَ بَعْدَ الْفِصَالِ } (چه د پيؤ پريكولو نه پس رضاعت نشته.

① عقلی دليل دا دي. چه د رضاعت د مودې نه پس رضاعت خكه حرمت نه ثابتوي. چه د پيؤ په ذريعه د ماشوم لويدينه كيږي. اودا لويدينه د رضاعت په موده كښي كيږي. د رضاعت د مودې نه پس په پيؤ د ماشوم لويدينه نه كيږي. بلكه ددې لويديني ذريعه نور خوراگونه وي. نو هركله چه د حرمت حكم د لويديلويه وجه وو. اود رضاعت د مودې نه پس په پيؤ لويدينه نه كيږي. نو د رضاعت د مودې نه پس به په رضاعت حرمت نه ثابتيږي.

په رضاعت سره هرمت نسب

وَتَحْرِمُ مِنَ الرِّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ او حراميږي په رضاعت سره هغه ټولې رشتې كومي چه حراميږي په نسب سره (لَا أُمَّرَأَتَيْنِ مِنَ الرِّضَاعِ فَإِنَّهُ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَكُونَ جِهًا) مگر موره رضاعي خور چه د دې سره نكاح جائز دي

تفسير < د رضاعت درې صورتونه دي. اولنې صورت [لَا أُمَّرَأَتَيْنِ مِنَ الرِّضَاعِ] سره بيانوي. خودا عبارات درې واړه صورتونو ته شامل دي. ① خكه كه د رضاعت تعلق به د اخت او ام دواړو سره وي په دې صورت كښي به مطلب دا وي. چه د رضاعي خور د رضاعي مور سره نكاح جائزه ده. ددې صورت به دا وي. چه خالد او زينب دواړو د هندي پيؤ اورودل. بيا زينب د ام سلمې پيؤ اورودل. نو اوس د خالد نكاح د ام سلمې سره كيږي. ددې باوجود چه ام سلمه د خالد د رضاعي خور زينب رضاعي مور ده ② او كه صرف داخت سره وي د دې صورت مطلب به دا وي. چه د رضاعي خور د نسبې مور سره نكاح

جائزده. ددی صورت به دا وی. چه زید اود ساجدی د یوی اجنبی بخچی پی؛ اورول. خو زید د ساجدی د خپلې سکه مور پی؛ نه دی رودلی. نواوس په دې صورت کښې د زید دخپلې رضاعی خور ساجدی د نسبې مور سره نکاح کیږی. ⑤ او که صرف د ام سره وی. په دې صورت کښې به مطلب دا وی. چه د نسبې خور د رضاعی مور سره نکاح جائزده. ددې صورت به دا وی. چه د زید نسبې خورده. اود هغې رضاعی مور ده. خو زید د خپلې نسبې خور د رضاعی مور پی؛ نه دی رودلی. په دې صورت کښې د زید دخپلې نسبې خور د رضاعی مور سره نکاح کیږی.

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يَتَزَوَّجَ أُمُّ أَخِيهِ مِنَ النَّسَبِ حال دا دې چه د خپلې نسبې خور د مور سره نکاح جائز نه دی

تفصیح: «حرمة النکاح فی المور المذكورة فی النسب» البته د هلك د نسبې خور د نسبې مور سره نکاح جائز نه ده.

دلیل: ځکه چه دنسبې خور نسبې مور خو به یا دده هم سکه مور وی. اویا به دده میرنی؛ مور وی. یعنی د ده د پلار موطوء به وی. او که د دواړو پلار یواو میاندي جدا وی. نویه دې دواړو صورتونو کښې د نسبې مور سره نکاح ناجائزده. البته د رضاع په صورت کښې نکاح جائزده. اویا به دې کښې څه قباحته نشته.

د مسئلې دویم صورت

وَأَخْتُ ابْنِهِ مِنَ الرِّضَاعِ او د خپل رضاعی خونی د خور سره یېوزان ی تزوجها جائز دی چې نکاح اوکړی

تفصیح: «استثناء الصورة الثانية» دویم صورت د کوم چه د ذکر شوې قاعدې نه استثناء شوې ده. صاحب د قدوری رحمه الله ددې دویم صورت بیانوی. خوپه دې دویم صورت کښې هم درې احتمالات دی. ① د رضاعی خونی رضاعی خور ② د رضاعی خونی نسبې خور ③ د نسبې خونی رضاعی خور. په دې درې واړه احتمالاتو کښې نکاح کول جائزده. په اولنی صورت کښې چه کوم درې صورتونه بیان شوی دی. چه په هغې قیاس اوشی نویه دې دویم صورت کښې هم هغه درې صورتونه او احتمالات راویستل څه گران نه دی.

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يَتَزَوَّجَ أُمُّ ابْنِهِ مِنَ النَّسَبِ او دا جائز نه دی چه نکاح اوکړی د ورور د لور سره چی د نسب نه وی

تفصیح: «عدم جواز النکاح فی الصورة المذكورة من النسب» ځوکه په دې دواړو کښې نسبې رشته وی. یعنی د نسبې خونی د نسبې خور سره نکاح کول جائز نه ده.

دلیل: وجه دا ده. که دده د نسبې خونی خورده د نطفې نه پیدا وی. نو دا دده لور شوه. اود لور سره نکاح جائز نه ده. او که دده د نطفې نه پیدا نه وی. بلکه دخونی صرف د مور د طرفه خور وی. نو دا پرکتی شوه. اود پرکتی په مور کښې دخول اوکړی شی. نو نکاح ورسره حرامیږی. هم دا صورت علامه مرغینانی رحمه الله بیان کړې دی. چه کله که د خونی د خور د مور سره وطی اوکړی. نو هغه خور په دې پلار باندې حرامه شوه. بهر حال چه څه هم وی. خوپه دې دواړو صورتونو کښې (که لور وی او که پرکتی وی) ددې نسبې خونی د خور سره نکاح جائز نه ده. او که د رضاعت په باب کښې په دې دواړو صورتونو کښې یو صورت هم موجود شو. نو نکاح جائزده.

د رضاعی پلار د ښځې اود رضاعی ښځې سره د نکاح حرمت

وَلَا يَحْزُرُ أَنْ يَتَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ الرِّضَاعِ أَوْ جَانِزًا نَهَى دِي فِي د خپل رضاعی خوڼی دښځې سره نکاح جائز او کرې گڼا لَا يَحْزُرُ ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ لَكِنْ خَنَگه چې جائز نه دی دا په نسب کېښي

تذريح: حرمه النکاح مع امرأة ابنه الرضاعي: رضاعی خوڼی د ښځې سره نکاح حرامه ده.

دليله: دليل د نبی ﷺ حديث دي. چه [يحصي من الرضاع ما يحصي من النسب]

د مرضعي د لور د هغې په خاوند باندې حرمت

وَكُنُ الْقَطْلُ يَتَعَلَّقُ بِهِ التَّحْرِيمُ أَوْ د سړي د پيو سره متعلق کيږي حرمت وهی أَنْ تُرْضِعَ الْمَرْأَةُ صَبِيَّةً او هغه دا ده چه ښځه چا بچي ته پي ورکړي فَتَحْرُمُ هَذِهِ الصَّبِيَّةُ عَلَى زَوْجِهَا وَعَلَى آبَائِهِ وَأُمَّتَائِهِ نو حراميږي د ابچي د مرضعي په خاوند او د دې په پلار انو باند او په خامنو باند وَيَصِيرُ الزَّوْجُ الَّذِي تَزْكُ لَهُ صَبِيَّةُ اللَّيْلِ أَبًا لِلْمَرْضِعَةِ او شي به د غه خاوند دکوم نه چه دغه پي راغلی دی پلار د پاره دتي خوړونکی

حل اللغة: ① الفعل: خوان

تذريح: العمة بسبب لبن الفعل: په لبن الفعل کېښي اضافت د خيز خپل سبب ته دي. خکه چه د پيو سبب سړي دي. اوبه لبن فحل سره د تحريم صورت دا دي. چه مرضعي يوي ماشومي ته پي ورکړل. نو دغه مرضعي په خاوند باندې دا ماشومه حرامه شوه. اود هغې ددي خاوند په پلار نيکه. اوبه خوڼی اونمسی باندې دا ماشومه حرامه شوه. اود مرضعي دا خاوند چه دهغه په سبب ددي مرضعي دا پي راغلی دی. د دغه ماشومي رضاعی پلار شو.

دالله: ① دليل دا حديث دي. ① چه [يحصي من الرضاع ما يحصي من النسب] اود نسب په وجه حرمت په سړي اوبښځي دواړو د طرفه وي. نو دغه شان به د رضاعت په وجه هم د دواړو طرفونو ته وي. ② دويم دليل د حضرت عائشي رضي الله عنها حديث دي. حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني. چه افلح بن ابی قيس راغلو. نو افلح او ونييل. چه ته زما نه پرده کوي. حالانکه زه ستا تره يم. حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني. ما ورته او ونييل. خنکه؟ نو هغه او ونييل. چه زما د رور ښځې تاته پي درکړې دي. حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني. ما ورته او ونييل. ماته ښځې پي راکړې دي. سړي نه دی راکړي. په دې کېښي رسول الله ﷺ تشریف راوړلو. نو ما ورته ټوله واقعه بيان کړه. نبی ﷺ او فرمايل. لِيَكُنْ عَلَيْكَ أَفْلَحُ فَإِنَّهُ عَنْكَ مِنَ الرِّضَاعَةِ (١) افلح ستا تره دي. دې په بغير پردې تاته تشریف راوړی په دې حديث کېښي نبی ﷺ افلح ته د حضرت عائشي رضي الله عنها رضاعی تره ونييلې دي. او رضاعی تره ددې نه بغير نشي کيدې. چه د مرضعي خاوند د حضرت عائشي رضي الله عنها رضاعی پلار وي. نو هرکله چه رضاعی تره سره تحريم ثابتيږي. نو د رضاعی پلار سره خوبه خامخا ثابتيږي.

(١) أخرجه البخاري في النكاح باب ١١٧ ومسلم في الرضاع رقم ٧ وأبو داود في النكاح باب ٧ والترمذي في الرضاع باب ٢ والسنائي في النكاح باب ٥٢ وابن ماجه في النكاح باب ٣٨ والدارمي في النكاح باب ٤٨ ومالك في الرضاع رقم ٢ واحد في المسند (١٩٤/٦)

عقلی دلیل دا ذکر کوی چه خاوند د مرضعی نه د پیورا کوزیدلو سبب دی نو په موضع د حرمت کښې به احتیاطاً د ده طرف ته یې نسبت کولې شی نو حرمت به پرې ثابتېږي.

د رضاعی رور د خورسره د نکاح جواز

وَيُؤْزَانُ أَنْ يُتَزَوَّجَ الرَّجُلُ بِأَخْتِ أَبِيهِ مِنَ الرِّضَاعِ أَوْ جَائِزٌ دِي چِه نکاح اوکړی سرې د خپل رضاعی رور د خورسره

تفصیح: مسئله دا ده. چه خالد د ماجد د مورېن اوړودل. نوماجد د خالد د نسبی خورسره نکاح کولې شی. حالانکه دا جینی د ماجد د رضاعی رور خالد نسبی خورده. **دلیل:** دلیل دا دی. چه د نسبی رور د نسبی خورسره نکاح جائزه ده.

كَمَا يُؤْزَانُ لَكَ خَنُكَةً چي جائز ده چي أَنْ يُتَزَوَّجَ بِأَخْتِ أَبِيهِ مِنَ النَّسَبِ چي نکاح اوکړی د خپل نسبی ورور خورسره وَذَلِكَ مِثْلُ الْأَخْرِ مِنَ الْأَبِ إِذَا كَانَتْ لَهُ أَخْتٌ مِنْ أَبِيهِ او دا مثلاً پلار شريك رور هر کله چه د ده مور شريكه خور وى جَائِزًا لِأَخِيهِ مِنْ أَبِيهِ أَنْ يُتَزَوَّجَهَا نو د پلار شريك رور د پاره د دې سره نکاح کول جائز دی

تفصیح: ددې صورت به دا وی. چه د شاهد دوه (خالد او بکر) خامن دی. اود دواړو میندې جدا جدا دی. د خالد مور کلثوم وی اود بکر مور عائشه وی. نودا دواړه علای (میرنی) رونه (چه پلار نهې یو وی) شول. اوس شاهد په دغه دوو ښځو کښې یوې (کلثوم) ته طلاق ورکړلو. هغې د عدت تیرولونه پس د بل خاوند سره نکاح اوکړله. اود هغې نه نې لور (زینب) پیدا شوه. نودغه جینی (زینب) د شاهد په دوو خامنو کښې د یو (خالد) خورده. اود بل (بکر) په حق کښې اجنبی ده. نود کوم (بکر) په حق کښې چه اجنبی ده. دهغه سره ددې جینی (زینب) نکاح صحیح کیږي. حالانکه د دغه جینی خاوند (خالد) ددې (زینب) د نسبی رور (بکر) رور دی. (څکه چه د دواړو پلار یو دی)

په یوه سینه د جمیع کیدو په وجه نبوت د حرمت

وَكُلُّ صَبِيٍّ اجْتَمَعَ عَلَى ثَدْيٍ وَاحِدٍ آو هر هغه دوه بچي چه د یوې ښځې په تی جمع شوی وی په دغو کښې كَمَا يُؤْزَانُ لَكَ خَنُكَةً مِنْ الْأَخْرِ د یو د پاره جائز نه دی چه د بل سره نکاح اوکړي **هل اللغة:** ① ثدي: سینه، تي

تفصیح: دواړو ماشومانو یعنی هلك او جینی د یوې ښځې پښ اوړودلو، په یوخل یا وړاندې روسته، نودا دواړه به رضاعی ورور او خور وی. اود دوی به په خپل مینځ کښې نکاح صحیح نه وی. لکه څنګه چه نسبی ورور خور په خپل مینځ کښې نکاح نشی کولې. په، باب العرمة، کښې هم دا ضابطه ده.

د مرضعه د پاره د مرضعه د بچوسره د نکاح حرمت

وَلَا يُؤْزَانُ أَنْ يُتَزَوَّجَ الْمَرْضُوعَةُ أَحَدًا مِنْ وَلَدِ الثَّانِي أَوْ جَائِزٌ نه ده چي په نکاح ورکړی مرضعه هغه بچي ته کوم لړه چه یې ورکړې وی وَلَا يُتَزَوَّجُ الصَّبِيُّ الْمَرْضُوعَةُ أَخْتُ زَوْجِ الْمَرْضُوعَةِ او نکاح به نه کوی هغه ماشوم چه یې ورته ورکړې شوې وی. د رضاعی مورد خاوند خورسره

تفصیح: **الافتحان في اعراب المرضعة** په المرضعه کښې د ترکیب په اعتبار سره دوه احتمالات دی. ① اول دا چه مرضعه بفتح الضاد اسم مفعول وی. اود [یتزوی] د فاعل په وجه مرفوع وی. او [احدا]

منصوب وی. د مفعولیت په بناء، په دې صورت کښې به ترجمه دا وی. په دې صورت کښې مطلب دا دې. چه صبیله ماشومه به د پی ورکونکې مرضعې په بچو کښې چاسره نکاح نه کوی.

⑦ دویم احتمال دا دې. چه [مرضعة] په صیغه اسم مفعول منصوب وی. او [أحد] د فاعلیت په بناء مرفوع وی. په دې صورت کښې به ترجمه دا وی. چه د پی ورکونکې داننرې په بچو کښې به د چا د مرضعه ماشوم سره نکاح نه کیږی. حاصل د دواړو یوډي. د مسئلې صورت ښکاره دي. د وضاحت محتاج نه دي.

په اوبو کښې ګډ شوو پیو د حرمت رضاعت حکم

وَإِذَا اخْتَلَطَ اللَّبَنُ بِالْمَاءِ أَوْ هَرَكَهُ جَهْ خَلَطٌ شَوْءٌ ذَا أَوْبٍ سَرَهُ وَاللَّبَنُ هُوَ الْغَالِبُ أَوْ يُبَى غَالِبٌ وَوَيَتَعَلَّقُ بِهِ الْتَّحْرِيمُ نَوْبُهُ دِي سَرَهُ تَحْرِيمٌ مَتَعَلَقٌ وَی فَاِنَّ غَلَبَ الْمَاءُ أَوْ كَهْ أَوْبُهُ غَالِبِي وَي لَمْ يَتَعَلَّقْ بِهِ التَّحْرِيمُ نَوْبُهُ دِي پورې به تحریم متعلق نه وی

هل اللغة < ① اللبن: بئ ⑦ الماء: أوبه ⑧ التحريم: حراموالي

تصريح < ثبوت الرضاة باللبن الغالب المغلوط مع الماء > مسئله دا ده. که د مرضعې پی د اوبو سره ګډ شی. او بیا دهغه پی یو ماشوم اوڅکی. نویه دې کښې دوه صورتونه دی. یو دا چه پی غالب وی. او اوبه مغلوبې. په دې صورت کښې حرمت رضاعت ثابتیږی.

ثبوت الرضاة باللبن المغلوب < اوبل صورت دا دې. چه پی مغلوب او اوبه زیاتي وی. په دې صورت کښې زمونږ د احتاقو څخه په نیز حرمت رضاعت نه ثابتیږی (۱)

دلیل < دلیل دا دې. چه پی مغلوب دی. نو دا د حکم په اعتبار سره غیر موجود شو. اود مغلوب حکم د غالب په مقابله کښې نه ښکاره کیږی. مثلاً یو کس قسم اوڅورلو. چه پی: به نه څکی. اویا نې په اوبو کښې ګډ شوې پی اوڅکل. اوهغه پی مغلوب وو. نو دې نه حاشیې لکه چه احتاقو څخه دا مسئله په مسئله د یمین باندې قیاس کړې ده.

ضعف الدلیل < خو دا دلیل مغلوب دې. ځکه چه د قسم بناء په عرف باندې وی. اوبه عرف کښې مغلوب پیو ته پی نشی ونیلي. نو ددې وجې نه نه حاشیې. او حرمت د رضاعت موقوف دې. په وجود د پیو اوهغه موجود دی. نو حرمت به هم ثابت وی. خلاصه دا چه دا قیاس قیاس مع الفارق دې.

الدلیل القوی < ددې نه قوی دلیل دا دې. چه د رضاعت په باب کښې حرمت ثابتیږی. په دې وجه چه پی د ماشوم د پاره غذا جوړیږی. اود دغه پیو په ذریعه د هډوکو او غوښې پالنه کیږی. او چه پی مغلوب وی. نو دا ذریعه د هډوکو او غوښې د پالنه اونشونما نه ګرځی. او چه ذریعه د نشونما اوبالني نشوه. نو حرمت رضاعت هم ثابت نشو. (یعنی شرح عنایه)

د خوراک سره په ګډ شوو پیو باندې درضاعت حکم

وَإِذَا اخْتَلَطَ بِاللَّحْمِ أَوْ مَلَأَ شَوْءٌ ذَا خَوَاكٍ سَرَهُ لَمْ يَتَعَلَّقْ بِهِ التَّحْرِيمُ وَإِنْ كَانَ اللَّبَنُ غَالِبًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (۱) نو په دې پورې به تحریم متعلق نه وی اگر که وی پی غالب په نزد د امام صاحب،

۱، مسلک الشافعی: - امام شافعی څخه فرمائی. که په اوبو کښې ګډ شوی پی پنځو ګوټو ته رسی. نو حرمت ثابتیږی. اگر که اوبه زیاتي او پی کم وی.

تخریج > حکم ثبوت الرضاعة باللبن المغلوب مع الطعام > صورت د مسئلی دا دې، که پی د خوراک د خیز سره یوځای شو او هغه پی په اور باندې یسیدلې نه وی. نو دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز پرې حرمت نه ثابتېږي. که پی غالب وی او که مغلوب. د مغلوبیت په صورت کېنې خوځیره ښکاره ده. او که غالب وی. نو چونکه دا د خوراک د خیز سره گډ شوی او یخ شوی دی. نو دا د خوراک د خیز تابع شو. نو دې پیژته اوس مطلق پی نشی وئیلې.

دلیل > دلیل دا دې، چه مقصود یعنی غذا حاصلولو کېنې خوراک اصل دې او پی تابع دی. نو په مقصود یعنی غذا کېنې پی مغلوب شو. اگر چه په حقیقت کېنې غالب دی. نو ځکه ورپورې تحریم نه متعلق کیږي.

وَقَالَ يَتَعَلَّقُ بِهِ التَّحْرِيمُ او صاحبین فرمائی چې په دې پورې تحریم متعلق کیږي

تخریج > مسلک صاحبین > صاحبین رحمته الله علیهم فرمائی، که پی غالب وی. نو حرمت رضاعت پرې ثابتېږي. کنی نه ثابتېږي. صاحب د هدايه په هدايه کېنې فرمائیلې دی چه د صاحبینو رحمته الله علیهم قول په دې صورت کېنې دې چه له دې لره اور مسه نه کړی تر دې چه که په اور پوخ شو نو په دې پورې به تحریم متعلق نه وی د ټولو په قول باندې

دلیلها > په اصل مسئله کېنې د صاحبینو رحمته الله علیهم دلیل دا دې، چه اعتبار غالب لره دې، لکه پی چه د اویوسره گډ شوی. نو غالب لره اعتبار وی. خو په دې شرط چه دغه بل خیز پی د خپل حالت نه بدل کړې نه وی...

په دوائې کېنې گډ شوو پیو حرمت رضاعت

وَإِذَا اخْتَلَطَ بِالدَّوَاءِ وَاللَّيْنُ غَالِبٌ، او که ملاؤ شو پی د دوائې سره او پی غالب وو **تَعَلَّقَ بِهِ التَّحْرِيمُ** متعلق به وی ور سره تحریم

حل اللغة > ① اختلط: گډ شو ② الدواء: دوائی

تخریج > المصرتان في ثبوت الحرمة باللبن المغلوب مع الدواء > ① که د دوائې سره پی گډ کړې شی. نو که پی غالب وو. په دې صورت کېنې پرې حرمت رضاعت ثابتېږي.

دلیل > دلیل دا دې، چه په غذا حاصلولو کېنې پی مقصود دی. دوائی خو صرف د پی رسولو تقویت پیدا کوي. ② او که پی مغلوب او دوائی غالبه وی. نو حرمت رضاعت پرې نه ثابتېږي.

د دې ښځې په پیو سره حرمت رضاعت

وَإِذَا حَلَبَ اللَّيْنُ مِنَ الْمَرْأَةِ بَعْدَ مَوْتِهَا هر کله چه یې او لوشل د ښځې پی روسته د دې د مرگ نه **فَأَوْجَرَبَهُ الصَّبِيُّ** نو بیا یې د بچی په خولې کېنې او **خُثِلَ تَعَلَّقَ بِهِ التَّحْرِيمُ** نو په دې سره حرمت متعلق وی رحمته الله علیه

حل اللغة > ① حلب: لوشل

تخریج > حکم ثبوت الحرمة بلین المرأة الميتة > صورت د مسئلی دا دې، چه یوه ښځه مړه شوه. او د مرگ نه پس دهغې پیې لوشلې شو. او یو ماشوم ته ورکړې شو. نو دا حنا فو رحمته الله علیه په نیز په دې باندې حرمت

① القول الراجح هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كما في فتح القدير (٣١٦٣) والعناية (٣١٦٣) والختاية (١٩١١)

ورداختار (٤٤٤٢) نقلاً عن القول الراجح (٣٠٥١١)

رضاعت ثابتی. دا دامام مالک او امام احمد رحمهما الله قول هم دي ^(۱) **دليله** > دليل دا دي چه په حرمت رضاعت کښې د حرمت سبب شېبه د جزئيت دي. يعنی د پيو په وجه د ماشوم په غوښه او هډوکي کښې زيات راځي. نوځکه مونږ وايو. چه د پيو ځکلو په صورت کښې شېبه د جزئيت موجود ده. او هر کله چه د حرمت رضاعت سبب شېبه د جزئيت ده. نو ددې مړې ښځې په پيو ځکلو به حرمت ثابتیږي.

د چيلن د پيو سره د ښځې د پيو کړېدل

وَإِذَا اخْتَلَطَ لَيْنِ الْمَرْأَةِ لَيْنُ شَاةٍ وَلَيْنِ الْمَرْأَةِ هُوَ الْغَالِبُ. او هر کله چه ملازشو پيو د بيزې د پيو سره او د ښځې پيو غالب وو **تعلق** به **التحریم** نو تحریم به ور پورې متعلق وي **وَإِنْ غَلَبَ لَيْنُ الشَّاةِ** او که غالب وو پيو د چيلن **لَمْ يَتَعَلَّقْ بِهِ التَّحْرِيمُ** نو په دې پورې تحریم نه متعلق کیږي.

توضیح > که د ښځې او گډ پيو پيو ماشومي او ځکل نو که د ښځې پيو د گډې د پيو نه زيات وو. نو حرمت پرې واسع کیږي. او که د گډې پيو د ښځې په پيو باندې زيات وو. نو حرمت پرې نه واقع کیږي. **دليله** > دليل دا دي چې د اکثر دپاره حکم د کل وي. نو چې زياته حصه د پيو ده. تحریم به ورپورې متعلق کیږي.

د يو ماشوم د دوو ښځو گډ توي پيو ځکل

وَإِذَا اخْتَلَطَ لَيْنُ امْرَأَتَيْنِ هَرُّ كَلَهٍ چه د دوو ښځو پيو مخلوط شو **يَتَعَلَّقُ التَّحْرِيمُ بِأَكْثَرِهِمَا عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ** نو تحریم به متعلق وي په دوی کښې دا غلبي سره د امام ابو يوسف **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** په نزد

توضیح > **مسلم ابی یوسف** > صورت د مسئلې دا دي چه د دوو ښځو پيو گډ شی. او يو ماشوم هغه اوڅکي. نو امام ابو يوسف **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** فرماني چه د کومې پيو غالب وي. هغې سره به حرمت ثابتیږي. دا قول دامام شافعي هم دي **دليله** > دامام ابی يوسف **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** دليل دا دي چه دواړه پيو گډ شو. نو پشان د يوځيز شو نو په دې د رضاعت حکم منی کولو کښې به اقل د اکثر تابع کولي شی.

وَسَأَلَ مُحَمَّدٌ تَعَلَّقَ بِهِمَا التَّحْرِيمُ ^(۲) امام محمد **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** او زفر ويلي دی چه تحریم به د دې دواړو سره متعلق وي

توضیح > **مسلم معهد** > په زیر بحث مسئله کښې امام محمد **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** فرماني چه د دواړو سره حرمت ثابتیږي. او دامام ابو حنیفه **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** نه دوه روایتونه منقول دي. په یو روایت کښې دامام ابو یوسف **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** سره دي. او په بل روایت کښې دامام محمد سره دي. **دليله** > دامام محمد دليل دا دي چه هيڅ کله يوځيزه خپل جنس نه غالب کیږي. ځکه چه غلبه په هغه وخت کښې متحقق کیږي چه مغلوب ځيز معدوم شی. او چه يوځيز د خپل جنس سره ملاز شي. نو معدوم کیږي نه بلکه په هغې کښې زيات راځي. ځکه چه د دواړو مقصود يو دي. نو چه يوځيزه خپل جنس

^(۱) **مسلم الشافعي** :- او امام شافعي **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** فرماني چه حرمت رضاعت پرې نه ثابتیږي.

^(۲) **القول الرابع** هو قول محمد **رَحِمَهُمُ اللَّهُ** كذا في فتح القدير (۳۱۷/۲) ورد مختار (۴۴۴/۳) والمهذب (۳۴۴/۱) والبحر الرائق (۳۹۸/۳) نقلاً عن القول الرابع (۳۰۷/۱) -

کښې گډ شى. نو په دې کښې به يود بل تابع نه وي. اوچه کله يود بل تابع نه وي. نو تحریم د دواړو سره متعلق کېږي. د یوسره به نه متعلق کېږي.

د ټاټوبي په پيو د حرمت رضاعت ثبوت

وَإِذَا تَزَلَّ لِلْبُكَرِ لَبَنٌ هِرْ كَلَهْ جَهْ دَ بَاكِرِي پِي رَاكُوزْ شُو فَأَرْضَعَتْ صَبِيًّا نُو يُو بَجِي اَو خَوِرْل يَتَعَلَّقِي بِهِ التَّغْرِيمُ بِه دې باندې حرمت رضاعت ثابتېږي.

تخریج: «ثبوت الحرمة بلبن الباكورة» كه دباكرې پي پيدا شو. اوباكري دغه پي يوماشوم ته ورکړلو. نو د عالمانو اتفاق سره په دې باندې حرمت رضاعت ثابتېږي.

دلائل: ① ځکه چې نص مطلق (وَأَمَهُنَّكُمْ أَلْيَ أَرْضَعْنَكُمْ) دې په باکره او ټیټه کښې څه فرق نه کوي. ② دویم دلیل دا دی چې د باکرې پي هم د نشوما سبب دی. نو په دې کښې شېبه د بعضیت پيدا شوه. اوچه شېبه د جزئیت په کښې پيدا شوه. نواحتیاط هم په دې کښې دی. چې حرمت رضاعت پرې ثابت شي. روايت عدم ثبوت الحرمة عن محمد: البته دامام محمد نه یوروايت دا هم دی چې د باکرې په پيو سره حرمت رضاعت نه ثابتېږي. ځکه چې د باکرې پي نادالوقوع دی. نو دا د سړي د پيو سره مشابه شو. اود سړي په پيو حرمت نه ثابتېږي. دغه شان به په دې پيو هم نه ثابتېږي.

د سړي په پيو د رضاعت عدم ثبوت

وَإِذَا تَزَلَّ لِلزَّجَلِ لَبَنٌ فَأَرْضَعَتْ بِه صَبِيًّا هِرْ كَلَهْ جَهْ دَ سَرِي پِي رَاكُوزْ شُواو چا بَجِي لَه نِي وِرْکِرْل لَه يَتَعَلَّقِي بِه التَّغْرِيمُ نُو په دې سره تحریم نه متعلق کېږي

تخریج: «عدم ثبوت الرضاعة بلبن الزجل» که د سړي د سینې نه پي راووتل. او هغه یوماشوم ته ورکړل. نو د څلورو اړه امامانوپه نيزه په دې حرمت رضاعت نه ثابتېږي.

دلیل: ځکه چې دا په حقیقت کښې پي نه دی. لکه څنگه چې د کب وینه په حقیقت کښې وینه نه وي. نو په دې باندې نشوما هم کېږي. اودا خبره چې د سړي پي په حقیقت کښې پي نه دی. ددې دلیل دا دی چې د هغه چا کیدې شي چې دهغه نه ولادت متصور کیدې شي. اود سړي نه ولادت نه متصور کېږي. نو دده پي هم پي نه دی. اوچه دده پي، پي نه دی. نو حرمت رضاعت پرې هم نه ثابتېږي.

د ځناور په پيو سره عدم تحریم

وَإِذَا تَزَلَّ صَبِيًّا مِنْ لَبَنٍ شَاوْ اَو هر کله چې د دوو بچو د یوې بیزي پي او سکل فلا رضاع بینهما نود دوی دواړو په مینځ کښې رضاعت نه ثابتېږي

تخریج: صورت د مسنلي ښکاره دي. دلیل: ځکه چې د بني آدم او څاروي په منځ کښې څه جزئیت نشته او حرمت د جزئیت په اعتبار سره وي.

الملاحظة: په دې مقام کښې صاحب د اشرف الهدایه مولانا جمیل احمد صاحب یوه واقعه ذکر کړې ده چې محمد بن اسماعیل بخاری رحمه الله به فرمائیل چې په دې باندې حرمت ثابتېږي. حضرت امام بخاری رحمه الله دامام ابوحفص الکبیر رحمه الله په زمانه کښې بخارا ته تشریف اوري وو. او فتاوی ورکول شي شروع کړل. شیخ امام بخاری رحمه الله ته او فرمائیل چې دا کار مه کوه. خو امام بخاری رحمه الله د شیخ نصیحت قبول نکړلو. تردې چې یوځل تري د دې په باره کښې استفتاء طلب شوه. که دوو ماشومانو د یوې چیلې پي او څکل. نو څه حکم دي. حضرت امام بخاری رحمه الله د ثبوت حرمت فتوی ورکړله. ددې ته پس خلق

راجع شول. او امام بخاری نې د بخارا نه اوويستل. خو په شرح د بخاری کشف الباری کښې ددې واقعه په سختو الفاظو سره تردید شوې دې چه د امام بخاری رحمته الله علیه غوندې جلیل القدر محدث ته د یوې داسې واقعه نسبت کول انصاف نه دې هغوی په تفصیل سره د دې تردید کړې دې. والله اعلم بالصواب

د بالغې ښځې ماشومې ښځې ته پي ورکول او په ځاوند باندې دواړه حرام دي

وَأَمَّا تَزَوُّجُ الرَّجُلِ صَغِيرَةً وَكَبِيرَةً أَوْ هَرِ كُلَّهُ سَرَى د وړې او لویې سره نکاح او کره فَأَرْضَعَتِ الْكَبِيرَةَ الصَّغِيرَةَ أَوْ هَغَى لَوِي د وړې له تې ورکړو حُرْمَتًا عَلَى الزَّوْجِ نو دواړه په ځاوند حرامې شوې

تصريح < حرمة الزوجة الكبيرة بإرضاعها الزوجة الصغيرة > صورت د مسنلې دا دې. چه د یوکس (زید) په نکاح کښې یوه غټه (زینب) اوږل وړه (خالده) پي رودونکې ماشومه ده. کبیرې دغې ماشومې (رضیعی) ته خپل پي ورکړل. نو دې ځاوند باندې په دواړه حرامې شی. امام شافعی او امام مالک رحمتهما هم ددې قائلین دي.

دلیل < د کبیرې په حق کښې خو حرمت موبده څکه ثابت شو. چه هغه دخپل ځاوند رضاعی ځوانېې شوه. اود صغیرې په باره کښې لږ غوندې تفصیل دې. هغه دا چه ددې ځاوند (زید) د کبیرې سره وطی شوی وی. او دهغه وطی نه ددې کبیرې ماشوم پیدا شی. اویا دغه کبیره د خپل ځاوند ښځې ته پي ورکړي. نویه دې صورت کښې دا ماشومه په دې ځاوند باندې په حرمت موبده سره حرامه شوه. څکه چه دا دده رضاعی لور شوه. اودې نې رضاعی پلار شو.

دلیل الاجتماعي < بهر حال د صغیرې او کبیرې دواړو د حرمت وجه دا ده. چه دا دواړه رضاعی مور او لور شوي. اود رضاعی مور او لور په نکاح کښې جمع کول داسې حرام دی. لکه څنگه چه د نسبی مور او لور په نکاح کښې جمع کول حرام دی.

فَإِنْ كَانَ لَمْ يَدْخُلْ بِالْكَبِيرَةِ فَلَا مَهْرَ لَهَا بَيَّا که دخول نې د لویې سره نه وه کړې نو مهر ورته نشته

تصريح < په دې عبارت سره د مهر حکم بیانوی. که ځاوند په کبیره باندې دخول نه وی کړې. نویه ځاوند باندې دهغې مهر نه لازمیږي. که هغې په پي ورکولو کښې د نکاح د فسخ کولو اړاده کړې وی او که نه. **دلیل** < دلیل دا دې. چه قبل الدخول بیلتون راشی. نو که دا بیلتون د ښځې د طرفه راغلې وی. نو دا د نیم مهر مستحق نه ده. او چونکه په دې صورت کښې صغیرې ته پي کبیرې ورکړې دی. او بیلتون د دې په وجه راغلی دې. نو څکه دا مستحقه د نیم مهر هم نه ده.

وجوب جميع المهر بعد الدخول < او که ځاوند په دې کبیره باندې دخول کړې وی. نو ددې دپاره پوره مهر واجب دې. خودا ده. چه په ځاوند به د عدت خرچه نه وی. څکه چه جنایت د کبیرې د طرفه شوې دې.

وَلِلصَّغِيرَةِ نِصْفُ الْمَهْرِ أَوْ د وړې د پاره په نیم مهر وی

تصريح < حکم وجوب نصف المهر للصغيرة > پاتې شوه دا خبره چه د صغیرې دپاره به مهر وی. او که نه. ① نو دا حنافو رحمهم الله د صغیرې دپاره نیم مهر واجب دې. (۱)

والله < دلیل دا دې. ① چه د صغیرې د طرفه بیلتون نه دي واقع شوې. او که څوک دا اعتراض اوکړي. چه پي ځکل خود صغیرې فعل دې. او هم د دې فعل په وجه بیلتون واقع شو. نوموړې جواب ورکړو. چه مونږ دا منو. چه پي ځکل د صغیرې فعل دې. او هم په دې فعل باندې بیلتون واقع شو. خودا ده. چه د صغیرې فعل ددې د حق په ساقط کولو کښې معتبر نه دې. څکه چه دا د شریعت په

احکامو مکلفه نه ده. نوڅکه به ددې په فعل د شریعت حکم نه مرتب کیږي. اودا داسې شوه. لکه چه صغیره خپل مورث قتل کړی نو ددې قتل په وجه دا د خپل میراث نه نه محرومه کیږي. اگر چه قتل ددې فعل دې او شریعت د مورث قاتل د میراث نه محرومه کړې دې. ځکه چه د صغیر فعل د خپل حق په ساقطولو کښې معتبر نه وی.

وَيُجْرِبُهُ الزَّوْجُ عَلَى الْكَبِيرَةِ إِنْ كَانَتْ تَعَمَّدَتْ بِهَذَا الْقِسَادِ او اخلې به نیم مهر خاوند د کبیرې نه که دې اراده کړي وه د فساد د نکاح وَاِنْ لَمْ تُتَعَمَّدْ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهَا، او که اراده ې نه وه کړې نو په کبیره به هېڅ نه وی اگر که دا پوهه وه چه صغیره د هغه ښځه ده

توضیح: خاوند چه کوم نیم مهر صغیرې ته ورکړي. که کبیرې په پټی ورکولو کښې د نکاح د فسخ کولو اراده وه. چه زه دې ته پټی ورکړم. نو ددې نکاح به ورسره ختمه شی. نو خاوند به په کبیره باندي د هغه نیم مهر رجوع کوي. کوم چه ده صغیرې ته ادا کړی وی. او که دنکاح د فسخې اراده ې نه وي. بلکه د صغیرې نه لوږه او هلاکت لرې کولو اراده ې وي. نو په دې صورت کښې به په کبیره باندي د نیم مهر رجوع نه کوي. اگر چه کبیرې ته دا علم وي. چه صغیره دده ښځه ده.

د رضاعت د ثبوت دپاره د گواهانو اعتبار

وَلَا تَقْبَلُ فِي الرِّضَاعِ شَهَادَةَ النِّسَاءِ مُنْفَرِدَاتٍ او نه به شی قبلولې په رضاعت کښې یواځې د ښځو گواهي وَاِنْ شَهِدَتْ شَهَادَةً وَجَّهَلْنَ أَوْ جُلْنَ وَأَمْرَأَتَيْنِ بلکه د رضاعت ثبوت د دوو سړو یا یو سړی او دوو ښځو په گواهي سره به وی

توضیح: الشهادة ثبوت الرضاعة صورت د مسئلې دادې. چه رضاعت به د کومو کسانو په شهادت سره ثابتیږي. نو د رضاعت د ثبوت دپاره صرف د ښځو گواهي نه کافی کیږي. یا به دوه سړی او یا یو سړی او دوه ښځې وی (۱)

دلیل: دلیل دا دې. چه د نکاح په باب کښې ثبوت د حرمت د ملک د زوال نه جدا کیږي نه. یعنی دا نشي کیدې چه د رضاعت په وجه حرمت نکاح ثابت شي. او ملک نکاح باقی وي. ځکه چه د حرمت مؤیده سره بقاء ممکن نه ده. نو هر کله چه د رضاعت په سبب حرمت ثابت شي. نو نکاح به هم سړی به گواهي ورکوي. او یا یو سړی او دوه ښځې.

کِتَابُ الطَّلَاق

ترجمه: دا باب د طلاق پر (په) بیان کښې دې. (او) دا باب د سنت طلاق پر (په) بیان کښې دې.

توضیح: الربط بما قبله «مصنفه» چې د نکاح د احکامونه فارغ شو. نو اوس د طلاق قسمونه او احکام بیانوي. چونکه نکاح په وجود کي مقدم وي. او طلاق لاحق وي. نو ځکه ې په ذکر کي هم اول د نکاح او ورپسې د طلاق بیان او کړلو. او طلاق ې د رضاعت نه روسته ځکه ذکر کړل. چه په دې کي هریود حرمت موجب دې. خود ومړه ده چې رضاعت د حرمت مؤیده موجب دې. او طلاق د غیر مؤیده. نو چونکه د رضاعت حرمت اشد وو. هغه ې ځکه مقدم کړلو. اود طلاق حرمت اخف وو. نو دا ې په هغې پسې ذکر کړلو.

(۱) مسلک مالک: -- امام مالک رحمه الله په نیز ددې ښځې په گواهي رضاعت ثابتیږي. خو په دي شرط چه د عدالت په صفت موصوف وي.

معنی الطلاق لغة وشرعا که به لویدیغ (مغرب) کتاب کی دی. چه طلاق مصدر دی د تطلیق به معنی. لکه خنګه چې سلام د تسلیم په معنی کی دی. او کلام د تکلیم په معنی کی. په لغت کی طلاق مطلق قید پورته کولو او ختمولو ته وائی. اود شریعت په اصطلاح کی د نکاح قید په مخصوص الفاظوسره پورته کولو او ختمولوته وائی.

اقسام الطلاق که بیاطلاق په دوی (دوه) قسمه دی. ① طلاق سنی ② او طلاق بدعی. بیاطلاق سنی په دوی (دوه) قسمه دی. ① سنی من حیث العدد ② اوسنی من حیث الوقت. بیا د سنی من حیث العدد دوی (دوه) قسمونه دی. ① حسن ② واحسن. اود طلاق بدعی هم دوی (دوه) قسمونه دی. ① بدعی من حیث العدد ② اود بدعی من حیث الوقت. علامه مرغینانی رحمته الله علیه په مختلفو طریقو ددی ټولو انواعو او قسمونو احکامو ذکر کړی دی.

د احسن طلاق تعریف

الطَّلَاقُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجِهٍ: أَحْسَنُ الطَّلَاقِ، وَطَلَاقُ السَّنَةِ، وَطَلَاقُ الْبِدْعَةِ طَلَاقٌ بِدَعَى أَحْسَنِ الطَّلَاقِ، طَلَاقُ سُنْتِ أَطْلَاقٍ بِدَعَى فَأَحْسَنُ أَنْ يُطْلَقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ تَطْلِيقَةً وَاحِدَةً فِي طَهَرٍ وَاحِدٍ نَهْيًا يَعْطَا فِيهِ نَوَاحِشَ طَلَاقٍ دَا دِي چې طَلَاقٍ وَرْکړې سړې خپلې ښځې ته یو طَلَاق په داسې طهر کې چې په دې کې ې ورسره وطنی نه وی کړی وَيَتَوَكَّهََا حَتَّى تَنْقَضِيَ عِدَّتُهَا بَيَانِي پریږدی تردې چې عدت ې تیر شی

تفصیل <تعريف الطلاق الأحسن> صاحب د قدوری رحمته الله علیه د طلاق د قسمونو بیانونولونه روسته د طلاق احسن تعریف کوی. نو فرمانی. چه طلاق احسن دا دی. چه سړې خپلې ښځې ته په داسې طهر کې طلاق ورکړی. چه ده ورسره صحبت نه وی کړې. او بیا ې پریږدی. تردې چې عدت ې پوره شی **دالله** ① دلیل دا دی. چه صحابه کرامو رضی الله عنہم به دا خبره خوښوله. چه یو طلاق نه زیات ورنکړی شی. تردې چې عدت تیر شی. (۱) اودا دهغوی په نیز بهتروو.

② دویم عقلی دلیل دا دی. چه دا طلاق پښیمانتیا لرې کولوته هم نژدې دی. او ښځې ته هم کم تکلیف رسی. د پښیمانتیا نه خوځکه لرې دی. چه د یو طلاق نه روسته که دې اوغواری. نویه عدت کې ورته رجوع کولې شی. چه رجوع ورته اوکړی. صرف تجدید دنکاح به اوکړی. حالې ته هم څه ضرورت ضرورت نشته. اوداسې کار کول چې په هغې کې د تدارک گنجانش موجود وی. دالله تعالی په نیز هم ښه دی. الله تعالی فرمانیلې دی. **(لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثَ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا)** او په ښځه باندې ضرر هم کم ځکه دی. چه په دې صورت کې په ښځه باندې عدت نه اوږدېږی. او چه د یو طلاق نه زیات ورکړی. نو بعضې وخت عدت اوږدېږی. هغه داسې چې طلاق ورکړی اور رجوع ورته اوکړی. بیا طلاق ورکړی اور رجوع ورته اوکړی.

د طلاق حسن اوست تعریف

وَطَلَاقُ السَّنَةِ أَوْ طَلَاقُ سُنْتِ دِي أَنْ تُطْلَقَ الْمَرْأَةُ بِكَلِمَاتٍ ثَلَاثَةٍ أَطْلَاقًا وَهِيَ دَا دِي چې مدخول بها ته درې طلاقه ورکړې شی په درې طهر ونو کې

تسريح > وجه **إطلاق السنة علي الطلاق** > طلاق في نفسه عبادت نه دي. چه په دي باندې ثواب ملاز شى. نوبيا د مسنون معنى دا شوه. چه دا طلاق په سنت سره ثابت دي. او ددي مرتكب مستحق د ملامتيا نه دي.

تعريف الطلاق السنة > د طلاق سنت تعريف دا دي. چه مير (خاوند) خپلې ښځې ته په درې طهرونو كي درې طلاق ورکړي. (۱)

ولا لله > ① دليل د حضرت عبدالله بن عمر رض الله عنها حديث دي. دوى فرماني. چه ماخپلې بى بى ته په حالت حيض كي يو طلاق ورکړلو. اوبيا مي اراده اوکړله. چه په حالت د طهر كي ورته دوي (دوه) طلاقه ورکړم. ددي خبرې پته نبى ﷺ ته اولگيدله. نو نبى ﷺ راته وفرمائيل. **إِنَّ مِنْ السَّنَةِ أَنْ تُتَقَبَّلَ الظُّهْرُ اسْتِغْبَالًا فَطَلَقَ بَايْكَ** (۲) اي ابن عمر الله تعالى تاته ددي طريقي حکم نه دي کړي. تاسنت طريقه پريخودله. سنت دا دي. چه تا انتظار کړي وو. تردې چې په طهر كي دي طلاق ورکړي وو. تاسنت طريقه پريخودله. بيا راته نبى ﷺ حکم اوکړلو. نوماورته رجوع اوکړه. بيا نبى ﷺ راته حکم اوکړلو. چې کله طهر راشي. نوبيا ورته طلاق ورکړه. اوبيا نبى ﷺ خان سره اوسانه. دوى فرماني. ماعرض اوکړلو. يارسول الله که زه دي ته درې طلاقه ورکړم. نوآيا زما لپاره دي ته رجوع کول حلال دي؟ نو نبى ﷺ وفرمائيل. نه هغه خويانيته شوه. او گناه شوه. دا حديث دارقطني نقل کړي دي. ددي نه معلومه شوه. چه جدا جدا ② عقلي دليل دا دي. (چه طلاق خوفي نفسه قبيح خيزدي. ځکه چې عقد د نکاح په کي کت کولي شى. خوييا هم دا جائز شو. ځکه) چې طلاق ته چې کوم حاجت پيښيږي. هغه باطنى خيزدي. (بعضي وخت د طبيعتونو اختلاف وي. يابل ځه وجه وي. چه دهغي ښکاره کول سړي مناسب نه گنږي) اوبه هغي باندې پوهيدل گران وي. نو حکم به ددي په دليل لگولي شى. (يعنى چې کله د طلاق ورکولو ته حاجت پيښ شى. اوبه دغه حاجت پيښيدوباندې دليل هم خرگندشى) او دليل (د حاجت د طلاق) نوې والې د رغبت دي يعنى د طهر په زمانه كي د طلاق ورکولو اقدام (دا د ددي خبرې دليل دي. چه دده طلاق ورکولو ته حاجت پيښ شوي دي. ځکه چې په طهر كي د ښځې سره جماع کول هم جائز وي. دغه ډول (دغه شان) طبيعت ترې هم نفرت نه کوي. خوددې باوجود چې دي په طهر كي ښځې ته طلاق ورکوي. نو معلومېږي. چه داسې ځه خبره به مينځ كي شته. چه دهغي د وجې دي مجبوره دي. چه ښځې ته طلاق ورکړي) او کله چې هم د حاجت په دليل كي تکرار راشي. نولکه چې د طلاق تکرار ته به هم حاجت وي. اوچه د طلاق حاجت پريخودو كي تکرار وي. نو په طلاق كي تکرار به هم مباح وي. نو ځکه زمونږ راتې ده. چه جدا جدا په درې طهرونو كي درې طلاقونه ورکول مباح دي بدعت نه دي.

طلاق بدعت

وَطَلَّاقُ الْبِدْعَةُ أَنْ يُطْلَقَ إِلَّا بِكَلِمَةٍ وَاحِدَةٍ او طلاق بدعت دادې چې طلاق ورکړي ښځې ته درې په يو لفظ سره **أَوْ ثَلَاثًا** طهر وواچد يا درې په يو طهر كي **فَإِذَا قُلَّ ذَلِكَ وَقَمَّ الطَّلَاقُ** کله چې ئ دا او کړل نو طلاق به واقع شى. وبات امراته منه او بانته شوه ښځه دده په ده باندې **وَكَانَ عَاصِيًا** او وي به گناه کار

۱ (امام مالك رحمه فرماني. چه دا طلاق بدعت دي.

۲ (من حديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما أخرجه الدارقطني في سننه (۴ / ۳۱) رقم ۸۴) .

تدريج > الطلاق البدعي > طلاق بدعت دا دې چه په يوځل درې طلاقه ورکړي يا په يو طهر کي درې طلاقه ورکړي. زمونږ په نيزدا طلاق ورکول حرام دی. خو که چا ورکړلو. نو طلاق واقع کيږي. او حرمت غلبه پرې ثابتيږي. او طلاق ورکونکي گناهگار دي. (۱)
دليل > دليل دا دي. چه په طلاق کي اصل ممانعت دي. ځکه چې په طلاق سره هغه عقد نکاح ماتيږي. کوم سره چې د پردیني اودنياوي مصلحتونه تړلي شوي دي. ديني مصلحت خو دا دي. چه د نکاح په وجه شرمگاه د زنانه بچ شي. اوزناداسي يوقبيح فعل دي. چه په تولودينو کي حرام گرځولي شوي ده. اودنياوي مصلحتونه ئي دا دي. چه د ښځې لپاره د سکني اونفقي بندوبست د ميره (خاوند) په ذمه شي. او ميره (خاوند) د اولاد مالک شي. داسي نور د مصلحتونه دي. نوچه دي ته گوري پکاردا وه. چه طلاق په شريعت کي ناجائز وو. خو چونکه د ښځې نه د خان خلاصول په ضرورت (ضرورت) طلاق مباح کړي شو. اود درې طلاقو جمع کولو څه ضرورت نشته. ځکه چې دا مقصود د دې نه په کم عدد سره هم حاصليږي. نو ځکه زمونږ په نيز د درې طلاقو جمع کول حرام دي.

په طلاق کي د سنت تقسيم

وَالسُّنَّةُ فِي الطَّلَاقِ مِنْ وَجْهَيْنِ او سنت په طلاق کي په دوې (دوه) طريقې سره دي **سُنَّةٌ فِي الْوَقْتِ** سنت في الوقت **وَسُنَّةٌ فِي الْعَدَدِ** او سنت في العدد **فَالسُّنَّةُ فِي الْعَدَدِ يَتَقَيَّ فِيهَا الْمَذْخُولُ بِهَا وَعَبَّرَ الْمَذْخُولُ بِهَا** نو په سنت في العدد کي خودمذخول بها او غير مذخول بها برابر دي

تدريج > تقسيم الطلاق السنة الي قسمين > مصنف **سُنَّةٌ فِي الْعَدَدِ** او سنت في الوقت. دوې (دوه) قسمه دي. ① سنت في العدد ② او سنت في الوقت.
 ① سنت في العدد دا دي. چه په يو طهر کي ورته يو طلاق ورکړي. لکه څنگه چې د باب په اول کي تير شوي دي. په دې کي مذخول بها او غير مذخول بها دواړه برابر دي.

وَالسُّنَّةُ فِي الْوَقْتِ تَثْبُتُ فِي حَقِّ الْمَذْخُولِ بِهَا خَاصَّةً او سنت في الوقت په خاص طور سره د مذخول بها په حق کي ثابت دي **وَهُوَ أَنْ يُطْلَقَ بِأَحَدَةٍ فِي طَهْرٍ لَمْ يَأْمَعْ بِهَا فَيْهِ** او هغه دا ده چې ښځې لره په داسي طهر کي يو طلاق ورکړي چې جماع ئي پکي ور سره نه وي کړي

تدريج > او سنت في الوقت خاص کرد مذخول بها په حق کي ثابتيږي. سنت في الوقت دا دي. چه سرې ښځې ته په داسي طهر کي طلاق ورکړي. چه هغه د جماع نه خالي وي.
دليل > دليل دا دي. چه د طلاق مشروعيت د حاجت د وجي دي. او خيال به ساتلې شي د دليل حاجت، اودليل د حاجت د تجدد اورغيته په زمانه کي طلاق ورکول دي. اود تجدد اورغيته وخت هغه طهر وي. کوم چې د جماع نه خالي وي. اويانې شوه د حيض زمانه، نو دا د نفرت زمانه ده. او په طهر کي په يوځل جماع کولو سره رغبت کيږي. نو په حالت د حيض او هغه طهر چه جماع په کي شوې وي. دليل د حاجت موجود نه دي. دې لپاره چې دا قائم مقام د حاجت او گرځولې شي. او طلاق مشروع او گرځولې شي. نو ځکه مونږ (مونږ) وايو. چه سنت في الوقت صرف دا دي. چه طلاق په داسي طهر کي ورکړي شي. چه هغه د جماع نه خالي وي. او په حالت د حيض کي هم طلاق نه وي ورکړي شوې.

وَعَبَّرَ الْمَذْخُولُ بِهَا أَنْ يُطْلَقَ بِهَا فِي حَالِ الطَّهْرِ وَالْحَيْضِ او غير مذخول بها له دې طلاق ورکوي په

۱، امام شافعي رحمه فرماني. چه هر طلاق مباح دي.

حالت د طهر کی او په حالت د حیض کی

تذریح: «جواز طلاق غیر المدخول بها فی العیض» پاتې شوه غیر مدخول بها نوهغې ته په حالت

د طهر او حیض دواړو کی طلاق ورکولې شی (۱)

دلیل: «دلیل دا دی چې په غیر مدخول بها کی رغبت ښه پوره وی. د حیض په وجه نه کمیږي ترڅوچه ترې مقصود حاصل کړې شوې نه وی. نو په حالت د حیض کی غیر مدخول بها ته طلاق ورکول به د حاجت د وجې وی. د هغې نه د نفرت په وجه به نه وی. او په مدخول بها کی د طهر د وجې ځکه چې د حیض نه روسته طهر راشي. نو د سری رغبت او شوق تازه شی. نو ځکه هغه طهر چه هغه د جماع نه خالی وی په هغې کی مدخول بها ته طلاق ورکول مباح دی.

الإشکال: «دلته یو اشکال دی. هغه دا چې مصنف رحمه الله فرماني چې غیر مدخول بها ته په حالت د حیض کی طلاق ورکول صحیح دی. حالانکه په حدیث د ابن عمر رضی الله عنهما کی دی چې [إنما السنة أن تستقبل الطهر] یعنی سنت دا دی چې د طهر انتظار او کړې. او دا حدیث دخپل اطلاق په وجه مدخول بها او غیر مدخول بها ټولو ته ګډ (شامل) دی...

الجواب: «خواب هم په دې حدیث کی یو روایت دی چې [قتلتك العدة التي أمر الله تعالى أن يطلق لها النساء] یعنی دا هغه عدت دی چې په دې باندې الله تعالی حکم کړې دی. چې په دې وخت کی ښځو ته طلاق ورکړې شی. او عدت صرف د مدخول بها لپاره وی. د غیر مدخول بها لپاره نه وی. نو معلومه شوه چې دا حدیث صرف د مدخول بها سره خاص دی. د دې حدیث په وجه اعتراض نشي کولې.

د حیض نه راتلو په صورت کې د سنت طلاق طریق

وَأَذَا كَانَتْ الْمَرْأَةُ لَا تَحِيضُ مِنْ صِغَرٍ أَوْ كِبَرٍ، كُلَّ حَيْضٍ تَحِيضُ تَحِيضُ نَهْ رَاتِلُو دَ وَرَكَوَالِي يَا دَ زَوْرَوَالِي په وجه فَأَرَادَ أَنْ يَطْلُقَهَا لِلسَّنَةِ او دې له طلاق ورکول او غواړي د سنت په وخت کی طَلَقَهَا وَاجِدَةً نو یو طلاق دې ورکړي فَإِذَا امْضَى ثُمَّ طَلَقَهَا أُخْرَى نو کله چې میاشت تیره شی نو بل دې ورکړي فَإِذَا امْضَى ثُمَّ طَلَقَهَا أُخْرَى نو کله چې میاشت تیره شی نو بل دې ورکړي

تذریح: «عدم العیض» مسئله دا ده. که د یوې ښځې د ماشوموالی یا د زوروالی د وجې حیض نه راځي. او د دې میړه (خاوند) په سنت طریق دې ته طلاق ورکول غواړي. نو درې طلاقه دې په درې میاشتو کی ورکړي.

عام العیض: د حیض کال (یعنی چې په کوم کال حیض پیل (شروع) کیږي) ①: د مختار مذهب په بناء نهم کال دې. ②: اوچا و نیلی دی اتم کال دې ③: اوچا اووم کال و نیلی دې. اوسن ایاس (یعنی د کوم عمر کی چې حیض بندېږي. اوبیا نه راځي) د اظهار قول په بناء ۵۵ کاله دی. (فتح القدير، کفایه)

دلیل: «دلیل دا دی چې هره یوه میاشت د صغیرې او کبیرې دواړو په حق کی د حیض قائم مقام ده. ځکه چې الله تعالی فرمانيلی دی: «وَالَّذِي يَكُنْ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ انْتَبَهَوْا فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَا يَحِيضُ» مطلب دا دی. که په تاسو کی د دې دواړو قسم ښځو د عدت حکم مشتبه شی. نو دوی حکم دا دی چې درې میاشتې دې تیرې کړي. د دې آیت نه معلومه شوه چې د ښځو حیض راځي. نو د دې

۱، مسلک زفر:- امام زفر رحمه الله فرماني چې په حالت د حیض کېښي ورته طلاق ورکول هم مکروه تحریمی دی. حضرت امام زفر رحمه الله غیر مدخول بها په مدخول بها باندې قیاس کوي.

حیض نبی عدت دی. اوکه حیض نه وی. نودرې میاشتی به نبی عدت وی. نومعلومه شوه. چه میاشت د حیض قائم مقام ده.

وَيُجَوِّزُ أَنْ يَطْلُقَهَا أَوْ جَائِزٌ فِي دِيهَا تَه طَلَاً وَرَكْرَكِي وَلَا يَفْصِلُ بَيْنَ وَطْئِهَا وَطْلَاقًا بِإِزْمَانٍ أَوْ دِيهَا وَطْئِهَا أَوْ طَلَاً بِمِغْنَى كَنْبِي بِهْ خُدْ زَمَانَه سره جدا والې اونکړی.

تفصیل: د کومې ښځې چې د ماشوموالی د وجې حیض نه راځي یا آنسه وی او حیض نبی نه راځي که دې سره وطی اوکړی او سمدستی طلاق ورکول غواړی نو دا جائز ده او د ذوات الحیض پشان دې ته ضرورت نشته چې د صحبت کولو نه پس نبی حیض راشی او بیا طهر راشی نو په دغه طهر کنبې به ورته طلاق ورکوی.

دلیل: د راروان طهر انتظار خو د دې دپاره کولې شی چې د حیض په وجه رحم پاک شی او د دې ښځې خو حیض راځي نه او د بچي پیدا کیدو احتمال هلو شته نه نو د دې وجې د صحبت نه پس سمدستی طلاق ورکولې شی.

حاملې ښځې ته د مباشرت نه روسته طلاق ورکول

وَطْلَاقُ الْحَامِلِ يُجَوِّزُ عَقِيبَ الْجَمَاعِ حَامِلِيْ لَه طَلَاً وَرَكْرَكاً دِي دِ جَمَاعِ نه روسته

تفصیل: مسئله، د حاملې ښځې د طلاق او وطی په مینځ کې فصل ضروری نه دي. بلکه حاملې ښځې ته د جماع نه روسته هم طلاق ورکول جائز دی.

دلیل: وجه دا ده. چه د حاملې ښځې سره په وطی کولو سره عدت نه مشبه کیږي. ځکه چې په حامله کې د عدت طریقه وضع د حمل متعین ده.

د حاملې د طلاق سنت طریقه

وَيُطْلَقُ بِالسَّنَةِ ثَلَاثًا أَوْ حَامِلِيْ تَه بِهْ سَنَتِ وَخَتِ كِي درې طلاعه ورکړي يَقْضِلُ بَيْنَ كِلْ تَطْلِيقَتَيْنِ بِشَرْعٍ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ (۱) فصل به کوی د هرو دوو طلاقو په مینځ کې به میاشت سره په نزد د شیخینو

تفصیل: ① مسئله دا ده. چه آنسي اوصغیرې ته په داسې حال کې طلاق ورکول چې د طلاق اووطی په مینځ کې فصل اونشی. نو دا جائز دي. هم دا دامام مالک امام شافعی او امام احمد رَضِیَ عَنْهُمْ قول هم دي. دلیل: دلایل دا دي. چه د طلاق اباحت د حاجت په وجه دي. او میاشت د حاجت دلیل دي. لکه څنگه چې د آنسه اوصغیره په حق کې میاشت دلیل د حاجت ده. ځکه چې په میاشت کې په فطرت سلیمه کې شوق اورغبت پیدا کیږي. نو ثابته شوه. چه میاشت د حامله په حق کې هم دلیل د حاجت دي. او وړاندې تیر شوی دی. چه حکم د حاجت په دلیل باندې مرتب کیږي. په حقیقی حاجت باندې نه. او چونکه د حامله په حق کې دلیل د حاجت (میاشت) موجود دي. نوددې په حق کې به هم په درې میاشتو کې جدا جدا د طلاق حکم مرتب کړې شی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ لَا يُطْلَقُ بِالسَّنَةِ إِلَّا وَاحِدَةً أَمَامَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ وانی چه د سنت په وخت به طلاق نه ورکوی

(۱) القول الراجع هو قول الشيخين رحمهما الله كذا في فتح القدير (۳۳۸/۳) والعناية (۳۳۷/۳) والدر المختار (۴۵۴/۲) والهندية (۳۴۹/۱) والبحر الرائق (۳۶۲/۳) نقلًا عن القول الراجع (۳۱۰/۱) -

مگر یو طلاق

مسئله محمد امام محمد رحمته الله فرمائی: چه د حاملې ښځې لپاره سنت طلاق صرف یو طلاق دی. هم دا قول د امام زفر، امام مالک امام شافعی او امام احمد رحمته الله هم دی. **دلیل** دا دی: چه اصل په طلاق کې ممانعت دی. او شریعت په دې وارد شوې دی. چه طلاق د عدت په فصلونو باندې متفرق کړې شی. یعنی په ذوات الحیض کې دې درې طلاقونه په دریو طهرونو باندې متفرق واقع کړې شی. او چونکه شریعت په دې باندي هم وارد شوې دی. چه میاشت د حیض قائم مقام ده. د انسي اوصغیرې په حق کې. نو طلاقونه چې په میاشتو متفرق کولې شی. په دې کې به آنسه اوصغیره په ذوات الحیض پورې ملحق کولې شی. او د حاملې په حق کې میاشت د عدت په فصلونو کې نه ده. بلکه د طهر په پوره موده کې په سنت طریقو صرف یو طلاق ورکولې شی. دغه ډول (دغه شان) که حاملې ښځې ته په سنت طریقو باندې طلاق ورکول غواړي. نو د دې طلاق به په دریو میاشتو نشی متفرق کولې. بلکه په مسنون طریقو به د حمل په ټوله موده کې صرف یو طلاق ورکوي.

الجواب عنه د دې خواب دا دی: چه حامله ښځه په هغه ښځه قیاس کول چې طهرنې اوږد شوې وي. خلاف قیاس دی. ځکه چې په دې دواړو کې توپیر (فرق) دی. فرق دا دی: چه د ممتدة الطهر په حق کې دلیل د حاجت طهر یعنی تجدید د طهر دی. او د دې په اړه (باره) کې په هره زمانه کې امید کیدې شی. ځکه چې ممکن ده. چه په دې د حیض وینه راشی. او د دې نه روسته بیا طهر موجود شی. او د حمل سره د طهر د تجدید امید نشی کیدې. ځکه چې د حاملې ښځې د حمل د وضع نه وړاندې حیض نه راځي. نو هر کله چې په دې دواړو کې دومره توپیر (فرق) دی. نو د یو په بل باندې قیاس کول قیاس مع الفارق دی.

په حالت د حیض ښځې طلاق ورکول

وَإِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فِي حَالِ الْحَيْضِ وَقَعَ الطَّلَاقُ او که طلاقه کړه یو سړی خپله ښځه په حالت د حیض کې نو واقع شو طلاق

توضیح مسئله، که یو سړی په حالت د حیض کې خپلې ښځې ته طلاق ورکړلو. نو طلاق واقع شو. او په اجماع سره طلاق ورکونکې گناهگار دی.

دلیل د طلاق د واقع کیدو دلیل دا دی: چه په حالت د حیض کې طلاق ممنوع لغيره دی. (یعنی د طلاق نه منع خو په طلاق کې د څه وجې نه ده. بلکه د یو بل خارجي شی (خیز، د وجې ده) او هغه غیره د عدت اوږدیدل دی. یعنی په حیض کې د طلاق ورکول په وجه به عدت اوږدشی. ځکه چې په کوم حیض کې چې طلاق ورکړي. هغه په عدت کې نشی شمارلې. او دغه شان چې په دې پسې کوم طهر وي. هغه په کې هم نشی شمارلې. حاصل دا چې په حالت د حیض کې نهی د طلاق نه نهی لغيره ده. او د نهی لغيره سره مشروع لذاته باقي پاتې کیږي. د دې وجې مونږ (مونږ) وایو: چه په حالت د حیض کې د طلاق في نفسه مشروعیت نه ختمیږي.

وَلَا تَحْتَبِلُهُ أَنْ يَرَا جَعَلًا او مستحب دی ورته چې ښځې ته مراجعت او کړي

هل اللغة ① الرجعة: رجوع کول

توضیح صاحب د قدوری رحمته الله فرمائی: چه د دې سړی لپاره خپلې ښځې ته رجوع کول مستحب دی.

دلیل ۱ دلیل دا دې، چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما خپلې ښځې ته په حالت د حیض کې طلاق ورکړې وو. نو حضرت عمر رضی الله عنه د نبی ﷺ نه په دې اړه (باره) کې پوښتنه (تپوس) اوکړه. نبی ﷺ ورته او فرمائیل: {فَلْيُرْاجِعْهَا} (۱) خپل ځونۍ ته او وایه چه ښځې ته رجوع اوړکړی.

الاستدلال ددې حدیث نه دوی (دوه) خبرې معلومې شوې. ① یوه دا چې په حالت د حیض کې طلاق واقع کېږی. ځکه که په حالت د حیض کې طلاق نه واقع کیدلو، نو حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ته چې ښې د رجوع حکم کړې وو. د دې بیا څه مطلب وو؟ ② دویمه خبره دا چې په دې حدیث کې په رجوع کولو باندې آماده کړې شوې دې.

د دویم طلاق د طهارت نه روسته خاوند ته د رجوع کولو اختیار

قَدْ أَطَّهَرْتُ وَحَاضَتْ وَطَّهَرْتُ بَيَا جِئْتُ كَلَّةَ دَغَةٍ بِكَاهِ شَىْءٍ أَوْ حَائِضَةٍ شَىْءٍ أَوْ بَيَا بِكَاهِ شَىْءٍ فَيُخَيَّرُونَ دَهْ اِخْتِيَارِ دِي قَالَتْ شَاءَ طَلَّقَهَا وَإِنْ شَاءَ أَمْسَكَهَا نُو كَهْ غَوَارِي طَلَقِ دِي وَرَكْرِي أَوْ كَهْ غَوَارِي أَوْ دِي سَاتِي

تفصیل صورت د مسئلې دا دې، چه په کوم حیض کې ښځې ته طلاق ورکړی، نو هغه حیض د ختمیدو نه روسته چې طهر راشی، او ورپسې بل حیض راشی، اود دویم حیض نه پاکه شی، نو ددې نه روسته میړه (خاوند) ته دا اختیار حاصل دې، که دا ایساروی، او که طلاق ورته ورکوی.

دلیل ۱ عقلی وجه دا ده، چه د دوو طلاکو په مینځ کې په کامل حیض سره فصل کول مستون دې، اولته چونکه هم په حیض کې طلاق واقع شوې دې، او بیا هغې ته رجوع شوې ده، اوس که په دې پسي چې کوم طهر راځي، په هغې کې طلاق ورکړې شی، نو د دوو طلاقونو په مینځ کې کامل حیض فاصل نشو، بلکه د حیض څه برخه (حصه) فاصله شوه، نو دا اول حیض به په دویم حیض باندې کامل کولې شی، او په حیض کې چونکه ویش (تقسیم) نشی کیدې، نو ښځه به دویم حیض هم پوره تیروی، نو هر کله چې دویم حیض پوره شی، او په هغې پسي کوم طهر راشی، هغه د سنت طلاق وخت دې، او په دغه طهر کې په مستون طریقو ورکول ممکن دی.

د چا طلاق واقع کېږی اوده چا نه

وَيَقْرَأُ طَلَقًا كُلَّ رَوْحٍ إِذَا كَانَ عَاقِلًا بَالِغًا (فصل) واقع کېږی طلاق د هر میړه (خاوند) کله چې دې بالغ او عاقل وی، ولا یَقْرَأُ طَلَقًا الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ وَالنَّاسِيءِ او نه واقع کېږی طلاق د صبی (ماشوم) او مجنون او د اوده

تفصیل په دې ځانې کې دا مسئله بیان شوې ده، چه د چا طلاق واقع کېږی او که د چا نه واقع کېږی، فرمانی، که میړه (خاوند) عاقل بالغ وی، اوده خپلې ښځې ته طلاق ورکړلو، نو طلاق واقع کېږی، او که ماشوم یا لیونی یا اوده وی، نو طلاق نه واقع کېږی.

دلائل ۱ ځکه چې نبی ﷺ فرمایلی دی: كُلُّ طَلَقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَقَ الصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ (۱) هر یو طلاق واقع کېږی سوا د ماشوم او لیونی د طلاقه.

۱- من حديث ابن عمر رضی الله عنهما أخرجه البخاری فی الطلاق باب ۱ رقم ۵۲۵۱ ومسلم فی الطلاق رقم ۱ وابوداود فی الطلاق باب ۴ رقم ۲۱۷۹ والترمذی فی الطلاق باب ۱ رقم ۱۱۷۵ والنسائی فی الطلاق رقم ۳۱۷۵ وابن ماجه ی الطلاق باب ۲ رقم ۲۰۱۹ .

② دوم دلیل دا دی، چه د تصرف اهلیت په عقل ممیز باندې راځي. (یعنی دهغه چانتصرف قبلېږي. چه په چا کي عقل وی. اود ښه او بد تمیز کولې شی) او ماشوم اولیوني دواړو کي عقل ممیز نشته. نومعلومه شوه چه په دوی دواړو کي د طلاق اهلیت نشته. او چه د طلاق اهلیت په کي نشته. نود دوی طلاق به واقع کېږي هم نه. او څوک چې اوده وی. نو په ده کي اختیار نشته. حالانکه په تصرف کي اختیار شرط دي.

د غلام په ښځه د جالب طلاق نه واقع کېږي

وَإِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ بِأُذْنِ مُوَلَّاهُ وَطَلَّقَهَا كُلَّهُ جَاءَ غُلَامٌ دَ يَوْيَ بِنَخْلٍ سَرَهُ نِكَاحُ أَوْ كَرِهَ أَجَازَتْ دَ مَوْلَى خَبَلٍ أَوْ طَلَقَهُ يَ كَرِهَ وَقَمَّ طَلَقُهُ وَاقَعَ شَوْ طَلَقَ دَ دَ وَلَا يَقَمُّ طَلَاؤُ مُوَلَّاهُ عَلَى أَمْرَائِهِ أَوْ دَ دَ په ښځه د د د مولى طلاق نه واقع کېږي

توضیح: صورت د مسئلې ښکاره دي. (وضاحت ته ضرورت (ضرورت) نشته)
دلیل: ځکه چې ملک د نیکاح د غلام حق دي نو د دې ساقط کول به دده حق وی نه چې د مولى د د.

صریحی او کتایي طلاق

وَالطَّلَاقُ عَلَى ثَلَاثٍ: صَرِيحٍ، وَكِتَائِيَّةٍ طَلَاقٍ پهِ دَوِي (دوه) قسمه دي. صريح او کتايه. قَالَ الصَّرِيحُ قَوْلُهُ: أَنْتِ طَالِقٌ وَمُطَلَّقةٌ وَطَلَّقْتُكَ نو طلاق صريح لکه دده قول [انت طالق، او مطلقة، او طلقتك] فَهَذَا يَقَمُّ بِهِ الطَّلَاؤُ الرَّجْعِيُّ نو دا داسې الفاظ دي، چې په دې سره طلاق رجعی واقع کېږي.

توضیح: په عبارت کي طلاق په معنی د تطليق دي. بهر حال د طلاق دوي (دوه) قسمونه دي. صریحی او کتايه. صریحی دي ته وائی. چه د هغې مراد بغیرد بیان نه ښکاره وی. او کتايه هغې ته وائی. چه د هغې مراد د بیان نه بغیر ښکاره نه وی. صریحی طلاق دا دي. چه خپلې ښځې ته او وائی. [انت طالق، انت مطلقة، یا طلقتك] په دې الفاظو سره طلاق رجعی واقع کېږي.

دلیل: دلیل دا دي. چه دا الفاظ د طلاق په معنی کي استعمالېږي. په بله معنی کي نه استعمالېږي. نو دا الفاظ د طلاق صریحی په معنی کي دي. اود طلاق صریحی نه روسته د دې آیت مطابق (وَعَوَّلَتْهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ) رجعت ثابتېږي. او طلاق صریحی د نیت محتاج هم نه وی. ځکه چې د طلاق په معنی کي دا الفاظ د زیات استعمال د وجې صریحی دي. حاصل دا چې نیت وی د مبهم د تعین دپاره. اود دې الفاظو په دلالت کي څه ابهام نشته. نو دا الفاظ په خپله معنی باندې په دلالت کولو کي د نیت محتاج نه دي.

په [انت طالق، طلق، یا مطلقة] سره طلاق ورکول

وَلَا يَقَمُّ بِهِ إِلَّا وَاحِدَةٌ وَإِنْ تَوَيَّ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ أَوْ نَهَ وَاقَعَ كَيْرِي. (په ذکر شوی درې واړه لفظونو کي په هر یو مگر یو (طلاق) اگر چه ددې نه وي د زیاتې نیت کړې وی

توضیح: د [لایقم به (لاواحدة)] تعلق د وړاندیني عبارت [فهدایقم به الطلاق الرجعی] سره دي. ① اوس

حاصل د مسئلې دا شو، چه په دې الفاظو [أنت طالق، مطلقة، طلاقك] سره به طلاق رجعی واقع کیږي. او په دې درې واړه الفاظو کې به په هریوسره صرف یو طلاق واقع کیږي. اگر چه د یو نه د زیاتو نیت نه کیږي وی. دا خو زموږ مذهب دی. (۱)
دلیل ۴ دلیل دا دی. چه لفظ د طالق لغت فرد دی. ځکه چې دا د یوې ښځې صفت دی. هم دا وجه ده چې د دوو لپاره طالقان اود دریو لپاره طوالت و نیلی شی. او هر هغه لفظ چې لغت فرد وی. هغه د عدد احتمال نه لری. ځکه چې عدد د فرد ضد دی. او یو څیز د خپل ضد احتمال نه لری. نو په [أنت طالق] سره به د دوو یا د دریو طلاقونو نیت کول صحیح نه وی.

وَلَا يَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى التَّيْبَةِ أَوْ بِهِيَ الْفَاظُ كُنِيَ (د صریح طلاق) د نیت محتاج نه وی.

تفصیل دا وړاندې چې کوم الفاظ ذکر شو. دا د طلاق په معنی کېښی صریحی دی. د نیت څه ضرورت نشته بس چې په دې الفاظو سره نیت طلاق ورکړو. طلاق واقع شو که نیت نه کېږي وی او که نه وی.
دلیل ۵ دلیل دا دی. چه دا الفاظ د طلاق په معنی کې استعمالیږي. په بله معنی کې نه استعمالیږي. نو دا الفاظ د طلاق صریحی په معنی کې دی. اود طلاق صریحی نه روسته د دې آیت مطابق ﴿وَيَعُولُ لَهُنَّ أَحَقُّ بِرُؤْيَيْنَ﴾ رجعت ثابتیږي. او طلاق صریحی د نیت محتاج هم نه وی. ځکه چې د طلاق په معنی کې دا الفاظ د زیات استعمال د وجې صریحی دی. حاصل دا چې نیت وی د مبهم د تعیین دپاره. اود دې الفاظو په دلالت کې څه ابهام نشته. نو دا الفاظ په خپله معنی باندې په دلالت کولو کې د نیت محتاج نه دی.

د طلاق د مختلفو الفاظو ذکر

وَقَوْلُهُ أَنْتَ الطَّلَاقُ وَأَنْتَ طَالِقٌ الطَّلَاقُ وَأَنْتَ طَالِقٌ طَالِقًا، او که وی ونیل. [أنت الطلاق، یا أنت طالق الطلاق، یا أنت طالق طالق] فَإِنْ كُنْتَ كُنْتَ لَهُ نِيَّةٌ نَوَكُهُ دده هیڅ نیت نه وی. فَمَنْ وَاحِدَةً وَجَعِلَهُ نَوَا يُو (د طلاق) رجعی دی. وَإِنْ نَوَى بِهِنَّ ثَلَاثًا فَثَلَاثٌ او که د دریو نیت نه پرې کېږي وی نو درې دی

تفصیل په عبارت کې د طلاق درې الفاظ ذکر دی. په دې درې واړه صورتونو کې که نیت څه نیت نه وي کېږي. یا نه د یو یا د دوو طلاقو نیت کېږي وی. نو طلاق رجعی به واقع کیږي. او که د دریو نیت نه کېږي وی. نو درې به واقع کیږي.

دلیل لفظ الثاني والثالث په دویم لفظ چې [أنت طالق الطلاق] او په دریم لفظ [أنت طالق طالق] باندې د طلاق واقع کیدل ښکاره دی. ځکه که دې کس صرف صیغه د صفت [طالق] ذکر کړي وه. نو هم به یو طلاق واقع کیدلو. خو چه ده ورسره هم ذکر کړلو حالانکه مصدر د صفت تاکید کوي. نو په دې صورت کې خوبه خامخا طلاق واقع کیږي.

دلیل لفظ الاول او په اولنی لفظ یعنی [أنت طالق] باندې طلاق ځکه واقع کیږي. چه بعضې وخت ذکر د مصدر اوشی. او مراد ترې اسم وی. لکه په [رجل عدل] کې د عدل نه مراد عادل دی. دغه ډول (دغه

(۱) **مسلک الشافعي**:- دامام شافعی رحمه الله مذهب دا دی. چه د څومره طلاقونو نیت نه کیږي وی. که دوي (دو) وی او که درې. هم هغه هوږه به واقع کیږي. هم دا قول دامام مالک او امام زفر او په یو قول کې دامام احمد رحمه الله هم دی.

شان، دلته د طلاق مصدر نه طالق مراد اخستلې شی. نو [آنت الطلاق] د [آنت طالق] پشان شو. او چونکه په [آنت طالق] باندې طلاق واقع کېږي. نو په [آنت الطلاق] باندې به هم واقع کېږي.

دکنایه طلاق بیان

وَالْقَرُّبُ الثَّانِي الْكِنَايَاتُ وَلَا يَقَعُ بِهَا الطَّلَاقُ إِلَّا بِالنِّيَّةِ أَوْ بِدَلَالَةِ حَالٍ أَوْ دَوْل (قسم، ثاني هغه کنایات دی. چه ددې په ذریعه طلاق نه واقع کېږي. خو په نیت سره. یا دلالت حال سره

توضیح: مصنف رحمته الله علیه چې کله د طلاق د اولنی دَوْل (قسم، یعنی صریحی طلاق نه فارغ شو. نو اوس په دویم دَوْل (قسم، یعنی کنایه طلاق باندې پیل (شروع) کوي. کنایه هغه دې. چه دهغې مراد پټ او مخفی وي. او دکنایه حکم دا دې. چه په دې به عمل واجب نه وي. البته دا چې نیت موجود وي. یاد نیت قائم مقام یعنی دلالت حال وي.

دلیل: دلیل دا دې. چه دکنایه الفاظ صرف د طلاق لپاره نه دی مقرر. بلکه په طلاق او غیر طلاق دواړو احتمال لري. نو په نیت سره یوه معنی متعین کول ضروري شو. بیا کم از کم د معنی د تعین لپاره دلالت ضروري دي.

دکنایاتو قسمونه

وَهِيَ عَلَى هَئِئِهِنَّ او کنایات په دوي (دوه) قسمه دي وَمِنْهَا كَلَامَةُ الْفَاطِ يَقَعُ بِهَا الطَّلَاقُ الرَّجَعِيُّ په دې کي درې الفاظ داسې دي. چه په دې سره طلاق رجعی واقع کېږي وَلَا يَقَعُ بِهَا إِلَّا وَاحِدَةٌ او په دې کي به صرف یو واقع کېږي وَهِيَ قَوْلُهُ: اَعْتَدِي وَاسْتَبْرِي رَحِمَكَ وَأَلَيْتُ وَاحِدَةً او هغه دده قول، اعتدی و استبرنی رحمک، او انت واحده، دي

توضیح: فرماني. چه د کنایاتو دوي (دوه) قسمونه دي. ① یوهغه چې په هغې باندې یو طلاق رجعی واقع کېږي. ② او بل هغه چې په هغې باندې یو طلاق بانن واقع کېږي.

دلیل الکلمة الاولى: داولنی دَوْل (قسم) درې الفاظ دي. ① اعتدی ② استبرنی رحمک ③ انت واحده په دې درې واړه الفاظو کي هریود دوو معانیو احتمال لري. نو په نیت یا دلالت سره د یوې معنی تعین کېدې شی. رومبې کلمه [اعتدی] کي دوي (دوه) احتماله دي. هغه داسې چې یوه معنی نې ده. ته شمار کړه ورڅې د عدت خپلې. او دویمه معنی دا ده. چه ته دالله نعمتونه شمار کړه. نو که میره (خاوند)، د رومبې معنی نیت کړې وي. نو دده په نیت سره به رومبې معنی متعین شی. اودا معنی د طلاق د وړاندېوالی تقاضا کوي. ځکه چې د عدت تیرولو حکم د طلاق واقع کیدو نه وړاندې نه کېږي. نو دا به منل ضروري شی. چه طلاق وړاندې واقع شوې دي.

دلیل الکلمة الثانية: او دویمه کلمه [استبرنی رحمک] دا هم د دوو معانیو احتمال لري. یوه معنی دا چې عدت تیر کړه. اود عدت تیرولو نه مقصود دا دې. چه رحم پاک کړه. نولکه چې د عدت مقصود نې ښکاره ذکر کړل. نو [استبرنی رحمک] د [اعتدی] په درجه کي شو. او دویمه معنی دا ده. چه د حیض نه خپل رحم پاک کړه. چه په سنت طریقه درته طلاق درکړې شم په دې صورت کي هم که د رومبې معنی نیت اوکړي. نو رومبې معنی به متعین شی. اودا معنی دا تقاضا کوي. چه طلاق وړاندې واقع شوې دي.

دلیل الکلمة الثالثة: او پاتې شوه دریمه کلمه د [انت واحده] نو په دې کي هم د دوو معانیو احتمال دي. یوه دا چې واحده د محذوف مصدر صفت او گرځولي شی. یعنی [اتلایقه واحده] او دویمه معنی دا ده. چه

میره (خاوند) ددې تعریف کوی. چه ته زما په نیزیه زمانه کي بېماله نې. یا ته زما په قوم کي بېماله نې. یعنی ستایشان بله ښځه نشته. نږه دې صورت کي نې هم که د رومې معنی نیت کړې وی. ټولکه چې ده [آلت تلیقه واحد] اوونیل اوپه دې کلام سره به طلاق رجعی واقع کیږي. نویه [آلت واحد] سره به هم یو طلاق رجعی واقع کیږي.

دکنایه د الفاظو معنونه

وَقَبْلَهُ الْكِتَابَاتِ إِذَا تَوَى بِهَا الطَّلَاقُ او باقي کنایات کله چې په دې سره د طلاق نیت اوکړي. گانث واجدة بآيته نو یو بانن به وی وَاِنْ تَوَى لَكَاثَا اوکه د دریو نیت نې اوکړو گانث ثلثا نو درې به وی وَاِنْ تَوَى يَتَمَيَّنْ گانث واجدة اوکه د دوې (دوه) نیت نې اوکړو. نو یو بانن به وی

تصريح: دلته مصنف رحمه الله دکنایاتو دویم ډول (قسم) بیان کوی. یعنی د ذکرشو درې الفاظونه علاوه چې باقي کوم الفاظ دی. په هغې باندې یو طلاق بانن واقع کیږي. که د یونیت نې کړې وی. او دوی (دوه) که د دوو اودري که دریونیت نې کړې وی.

وَهَذَا مِثْلُ قَوْلِهِ: اَلَمْ تَرَ بَابًا وَبَنَةً وَبَنَةً اَوْ اَمْلًا دده قول، انت بانن، وبته، وبته... الخ. ته بانه نې. ته قطع شوې نې وَحَرَامًا وَحَبْلًا عَلَى غَارِبِكَ. ته حرام نې. او ستا رسی ستا په سپت کي ده. وَالْحَبْسُ بِأَهْلِكَ اوته خپل کور والا خلقو سره ملا ش. وَخَلِيَّةٌ وَبَنَةً او ته خالی نې او ته بری نې. وَوَهْبَتِكَ لِأَهْلِكَ وَمَرْحُوكُ او ماته ستا کور والا ته هبه کړې. او ما ته پریخودلې وَقَارُكُ او ما ستا سره مفارقت اوکړو. وَأَلَيْتَ حُرَّةً اوته آزاده یې وَتَقَعَّى وَتَحْمَرَّى وَاسْتَرَى. ته په مخ واچوه. ته لږپته واچوه. ته پرده اوکړه. وَاعْرَبَى وَابْتَفَى الْأَنْوَاجَ ته لرې ش. ته اوڅه، او ته ځان له خاوندان اولتوه

تصريح: په عبارت کي چې د کنایه کوم الفاظ ذکرشوی دی. په ټولوکي د طلاق او غیر طلاق دواړو احتمال شته. نو د یو متعین کولو لپاره نیت ضروری دي. او د هر یو لفظ نه دوی (دوه) معانی راویستل څه گران نه دی. مثلاً آخری کلمه [وايتغی الاذواء] ددې یوه معنی دا ده. چه ته همسیال ښځې اولتوه. چه زړه دې خوشحاله شی. دویمه معنی دا ده. چه ته خاوندان اولتوه. ځکه چې ته زما نه بانه شوې نې. علی هذا القیاس دلته ځکه چه دا الفاظ د طلاق او غیر طلاق احتمال لری. نو نیت ضروری دي.

په طلاق کېنې د مالانو او ځنایانو بیان

فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نِيَّةُ الطَّلَاقِ که چرته د ده نیت د طلاق نه وی لَمْ يَكُنْ لَهُ نِيَّةُ الطَّلَاقِ نو نه واقع کیږي په دې الفاظ سره طلاق إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَلْفًا مَذَاكِرَةً اَلْفًا مَذَاكِرَةً فرماني. مگر داچه مذاکره د طلاق په حالت کېنې وی وَقَبْلَهُ الطَّلَاقُ فِي الْقَسَاءِ نو په دې الفاظو سره به طلاق واقع کیږي قَسَاءً وَلَا يَقَعُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى إِلَّا أَنْ يَتَوَهَّأَ او فیما بیننه و بین الله به نه واقع کیږي. خودا چه د طلاق نیت اوکړي. (نو بیا به واقع کیږي)

تصريح: په وړاندېنې مسئله کېنې تیر شو. چه د کنایه په الفاظو کېنې د طلاق د نیت نه بغیر طلاق نه واقع کیږي. البته دا چه د طلاق د خبرو کولو په دوران کېنې وی. د قدوری د عبارت خلاصه دا ده. چه د کنایه په الفاظو د نیت نه بغیر طلاق نه واقع کیږي. البته که ښځه او خاوند دواړه د طلاق خبرې

کوی او هم په دغه وخت کښې خاوند د کنایه په څه لفظ سره مخاطبه کړله. نویه دې صورت کښې د طلاق نیت ضروري نه دې، بلکه د نیت نه بغیر قضاء طلاق واقع کیږي. اگرچه دیانته د الله اوبنده په مینځ کښې طلاق نه واقع کیږي.

وَأَنْ لَّمْ يَكُنَا فِي مَذَاكِرَةِ الطَّلَاقِ أَوْ كَرِهَتْهُ دَوَارَهُ بِه حَالَت د مَذَاكِرَهُ د طَلَاقِ کښې نه وو وَكَانَا فِي غَضَبٍ أَوْ عَصْوَةٍ أَوْ دَوَارَهُ بِه غصه کښې وو یا په جگړه کښې وو وَقَعِ الطَّلَاقُ بِكُلِّ لَفْظٍ نَوَاقِعِ کيږي طلاق په هر هغه لفظ سره لَا يَقْصَدُ بِهَا السَّبَّ وَالشَّتْمَةَ چې نشي قصد کولې په هغې سره کنخل او سپړتوب وَاَلَمْ يَقْعَمُ اونه واقع کيږي طلاق بِمَا يَقْصَدُ بِهَا السَّبَّ وَالشَّتْمَةَ په هغه الفاظو سره چې قصد کولې شي په هغې سره کنخل او سپړتوب الا ان یو په مکر دا چې نیت نه کړې وی

تخریج: <صاحب القدوری> علامه مرغینانی رحمته الله علیه په هدایه کښې فرمایلي دي. چه امام قدوری رحمته الله علیه د کنایه په الفاظو کښې ټول د نیت په ضرورت کښې برابر کړل. حالانکه دا حکم مطلق نه دې، بلکه صرف په هغه الفاظو کښې دې، چه هغه د رد صلاحیت نه لري.

اقسام الاحوال: <د دې تفصیل دا دې، چه حالات درې دي. ① حالت مطلقه یعنی د رضا حالت

① حالت مذاکره طلاق مثلاً ښځه د خاوند نه د طلاق سوال کوي. یا ترې بل څوک د طلاق سوال کوي.

② حالت د غصې یعنی د دواړو طرفونو نه د غصې خبرې کيږي.

اقسام الکنايات: <دغه شان د کنایاتو هم درې قسمونه دي. ① دکنایه هغه الفاظ چه هغه رد اوجواب دواړه کيدې شي. یعنی د ښځې د طرفه چه د طلاق کوم سوال شوې وي. دهغې جواب هم کيدې شي. اورد هم.

② دویم هغه الفاظ چه هغه جواب خو کيدې شي. اورد نشي کيدې.

③ دریم هغه الفاظ کوم چه رد اوجواب هم کيدې شي. او کنزلي (د رد و نیل) هم.

حکم حالة الرضا: [۱] چه په حالت د رضا کښې په دې الفاظو کښې هيڅ یو لفظ د نیت نه بغیر طلاق نه واقع کيږي. اوکه خاوند د طلاق د نیت نه انکار کوي. نودده خبره به معتبره وي.

دليله: <ځکه چه دا ټول الفاظ د طلاق او غیر طلاق دواړو احتمال لري. نودويو معنی د متعین کولو دپاره نیت ضروري دي.

حکم حالة مذاكرة الطلاق: [۲] په حالت د مذاکره د طلاق کښې د خاوند دا قول چه [لم اذوالطلاق] ماد

طلاق نیت نه وو کړي. نویه دې الفاظو کښې چه کوم جواب کيدې شي. اورد کيدې نشي. په هغې کښې

به نهې قضاء تصدیق نشي کولې. اودا اته الفاظ دي. ① علیه ② بریه ③ بائن ④ بته ⑤ حرام ⑥ اعتدی ⑦ امرک پیدک ⑧ اختاری.

دليله: <دلیل دا دې، چه کله ښځې د طلاق سوال او کړلو. او خاوند ورته په دې اته الفاظو کښې یواوونیل.

نو ظاهره هم دا ده. چه ددې نه مراد هم طلاق دې. او حاکم په ظاهره باندې د عمل کولو باندې دې په باطن نه.

الاستثناء: <البته هغه الفاظ کوم چه رد اوجواب دواړه کيدې شي. نویه هغې کښې به د خاوند د قول [لم

اذوالطلاق] تصدیق کولې شي. او هغه اووه الفاظ دي.

① اذهبى ② اخرى ③ لوى ④ تقضى ⑤ تغیرى ⑥ اغرى ⑦ استبرئ. دلیل دا دې. چه دا الفاظ د طلاق نه سوا د

نورو معانیو احتمال هم لري.

حکم حالة الفسب په حالت دغصه کښې د کنايه په ټولو الفاظو کښې به دده د قول چه [لم اذالطلاق] تصديق کولې شی.

دليله ځکه چه په دې الفاظو کښې د رد احتمال دې يا د کنخلو څوکوم الفاظ چه صرف طلاق کيدې شی. رد او کنخل نشی کيدې. نوپه هغې کښې به د خاوند د قول چه [لم اذالطلاق] تصديق نشی کولې. او هغه درې الفاظ دي. ① [مبتدى] ② [اعتارى] ③ [مرك يديک] دليل دا دې. چه غصه په طلاق مراد اخستلو باندې دلالت کوی. نو ده تصديق به په دې کښې نشی کولې. چه زمانيت د طلاق نه وو.

طلاق په شدت يا زيادت سره موصوف کول

وَإِذَا وَصَفَ الطَّلَاقَ بِعَرَبٍ مِنَ الشَّدِيدِ أَوْ بِأَدْوَى كَانَتْ بَآئِنًا أَوْ كَلَهُ نِيَّيْنِ فِي طَلَقٍ بِه وصف زيادت او شدت سره متصف کړو. نو باین به وی مثل اَنْ يَقُولَ: اَنْتِ طَالِقٌ بِأَيِّنٍ مِثْلًا وَيَنْبِيلِ. [انت طالق باین،] اَنْتِ طَالِقٌ أَشَدَّ الطَّلَاقِ أَوْ يَا نِيَّيْنِ بِنِخِي تَهْ أَوْ يَنْبِيلِ. [انت طالق اشد الطلاق او اخص الطلاق، او هم دغه شان د طلاق باین به واقع کيږي] کله چه اووانی. [انت طالق افحش الطلاق] او طَلَقَ الشَّيْطَانِ أَوْ طَلَقَ الْبِدْعَةَ. او اووانی، طلاق الشيطان، يا، طلاق البدعة أَوْ كَالْجَبَلِ أَوْ مَلَأَ الْبَيْتَ يا پشان د رسی يا د زمکې په د کوالی

توضیح ① مسئله که طلاق د شدت يا زيادت په صفت سره متصف کړی. مثلاً چه اووانی. [انت طالق باین] الخ نوپه دې صورت کښې به طلاق باین واقع کيږي (۱) نو په دې ټولو صورتونو کښې به یو طلاق باین واقع کيږي او که د دریو نیت نې کړې وو. نو درې به واقع کيږي.

بنځې ياد هغې يواندام ته د طلاق نسبت کول

وَإِذَا أَصَافَ الطَّلَاقَ إِلَى مُجْتَمَعَةٍ أَوْ كَلَهُ فِي (سړی) طلاق منسوب کړو. کُلْ بِنِخِي طرف ته أَوَّلِي مَا يَعْتَبَرُ بِهِ عَنْ الْجَمْعَةِ يا هغه جز، طرف ته په کوم سره چه کُلْ تعبیر کولې شی وَقَمَّ الطَّلَاقُ نو طلاق به واقع کيږي مِثْلُ اَنْ يَقُولَ اَنْتِ طَالِقٌ اودا مثلاً اووانی، انت طالق، أَوْ رَقَبَتِكَ طَالِقٌ أَوْ عُنُقِكَ طَالِقٌ أَوْ رُحْلِكَ أَوْ بَدَنِكَ أَوْ قَرْنِكَ أَوْ وَجْهِكَ. يا اووانی. ستا سټ طلاق والا دې. يا ستا عُنُق (مری) طلاق والا دې. يا ستا سر طلاق والا دې. يا ستا روح، يا ستا بدن، يا ستا جسد (جسم) يا ستا شرمگاه يا ستا (مخ) طلاق والا دې.

توضیح صاحب دقدوری رحمه الله یوه ضابطه ذکر کړې ده. هغه دا که دطلاق نسبت ټولې بنځې يا د هغې داسې يواندام ته او کړې شی. چه د هغې په ټول بدن پرې اطلاق کيدې شی. نوپه دې باندې طلاق واقع کيږي.

دليله ځکه چه په دې صورت کښې طلاق خپل محل یعنی بنځې طرف ته منسوب شوې دې. ځکه چې ضمير د مخاطب په کښې استعمال شوې دې او مخاطبه نې ښځه ده. دغه شان که د بنځې يو جز، ته طلاق منسوب کړی نو هم دا حکم دې. مثلاً رَقَبَتِكَ طالق وغيره شو. ځکه چه په دې اندامونو کښې به هر يواندام سره دټول بدن نه تعبیر کولې شی. نو دبنځې ددې اندامونو ته نسبت کول داسې دی. لکه چه بنځې ته نسبت اوشی

۱، مسلک الشافعي؛ - امام شافعي رحمه الله فرماني. چه که د دخول نه پس وی. نو طلاق رجعی واقع کيږي.

وَكذلك ان طلق جزءاً شائعاً منها مثل ان يقول نصفك او ثلثك طالق دغه شان حکم دې يعنى طلاق واقع کېږي چې يو شائع جزء ته نسبت اوکړي لکه چې اووانی ستا نیم بدن يا ستا دریمې حصې ته طلاق دې

تعریف چې د بدن یو داسې حصې ته نسبت د طلاق اوشی چې هغه په ټول بدن کېښي خور وی معین نه وی لکه نیم بدن یا دریمه شوه په دې کېښي دا پته نه لگی د چې بدن کومه حصه ځکه چې مطلق بدن نه یاد کړي دې نو طلاق واقع کېږي.

دلیل دا دې چې جزء شائع د ټولو تصرفاتو (بیع او شرا و غیره) محل دې اوچونکه طلاق هم یو تصرف دې. ددې بڼه هم محل وی. خوچونکه طلاق تقسیم او تجزی نه قبلوی. یعنی داسې نشي کیدې چې طلاق دې د بدن په یوه حصه واقع شی. اوپه څه دې واقع نشي. نوځکه د ضرورت په وجه به په ټول بدن کېښي واقع کېږي.

جزء معین ته طلاق منسوب کول

وَلَوْ قَالَ: يَدُكَ طَالِقٌ أَوْ رِجْلُكَ طَالِقٌ او که وي وئیل. یدک طالق، یا رچلک طالق لَمْ يَرْقَمْ الطَّلَاقُ نو طلاق به نه واقع کېږي

تعریف که د طلاق نسبت د بدن هغه معین جز ته اوشی په کوم سره چې د ښځې د ټول بدن نه تعبیر نشي کولی نو هیڅ طلاق نه واقع کېږي.

دلیل ځکه چې په دې صورت کېښي طلاق غیر محل ته منسوب شوي دې نو طلاق به لغو وی صاحب هدایې فرمانیلې دی چې طلاق د قید ختمول دی او قید په هغه وخت کېښي ختمیږي چې د وړاندې نه قید وی اوپه لاس و غیره کېښي قید نشته نوکه دې ته طلاق منسوب شی نو نه به واقع کېږي.

وَإِنْ طَلَّقَهَا نِصْفَ تَطْلِيقَةٍ أَوْ ثُلُثَ تَطْلِيقَةٍ اوکه طلاق نه ورکړو (ښځې ته) د یو طلاق نصف، یا دریم (حصه). گانث تَطْلِيقَةً وَاحِدَةً نو دا به یو طلاق وی

تعریف مسئله دا ده. که یو کس خپلې ښځې ته نیم طلاق یا دریمه حصه طلاق ورکړلو. نو دا به پوره طلاق شمارلې شی. او ښځه به په یو طلاق طلاقیږي.

دلیل طلاق تجزی نه قبلوی. یعنی نه تقسیميږي. او قاعده دا ده. چه د بعضي [ملاي تجزي] ذکر د کل د ذکرشان دې. نو لکه د نیم یا دریمې حصې طلاق ذکر د ټول طلاق ذکر دې. نو ځکه به په دې ټولو الفاظو پوره یو طلاق واقع کېږي.

په زورد طلاق ورکولو حکم

وَطَّلَاقُ الْكُرْوَ وَالْكِرَانِ وَاقِعٌ او طلاق د مکړه اود بې هوشه واقع دې

تعریف حکم طلاق المکړه مکړه د کاف په فتح سره هغه کس ته وائی. چاته چه د بادشاه د طرفه د ده د بدن یا یواندام ته د تکلیف رسولو د همکي ملاز شوې وی. یا ورته د داسې کس نه د همکي ملاز شوې وی. چه دهغه نه د دغه ضرر رسولو (مصور او ممکن) وی.

مسئله دا ده. که یو کس مجبوره کړې شی. چه ته خپلې ښځې ته طلاق ورکړه. اودې طلاق ورکړي. نودده طلاق واقع کېږي. (۱)

۱ دامام شافعي رحمه الله په نیزنه واقع کېږي. امام مالک او امام احمد رحمهما ددې قانون دې.

دلیلہ دلیل دا دی، چه مجبور کس خپلې بی بی ته د طلاق ورکولو اراده کړې ده. او په ده کښې دخپلې ارادې نافذ کولو اهلیت هم شته. نو دا په قصد سره طلاق ورکول به د خپلې مقتضا او حکم نه خالی نه وی.

دې دپاره چه عدلت نه د حکم روستو والې رانشی. او چه د مجبور کړې شوی کس حاجت پوره شی، چه د کوم خیزنه ویرولې شوي دي. دهغې نه ورته خلاصې ملاز شی. او څوک چه مجبوره کړې شوې وی. دې په هغه کس باندې قیاس کولې شی. څوک چه په خپله خوښه طلاق ورکړی. (او دهغه طلاق واقع کیږی. نو دده به هم واقع کیږی)

تعریف السکران په عبارت کښې د سکران نه مراد هغه کس دی، چه د نشې په آخری حالت کښې وی. تردې چه په زمکه او آسمان کښې هم فرق نشی کولی.

حکم طلاق السکران مسئله دا ده، که یوکس په حالت د نشه کښې خپلې ښځې ته طلاق ورکړلو. نوموړی طلاق واقع کیږی. (۱)

دلیلہ دلیل دا دی، چه ددې کس عقل په داسې سبب سره زائل شوې دي، چه هغه معصیت او گناه ده. یعنی د شرابو وغیره ځکل، نودې کس ته د زورنې ورکولو دپاره دده عقل حکماً باقی پریخودې شو. او هر کله چه حکماً دده عقل باقی پریخودې شو. نو چه دې طلاق ورکړی. هغه به واقع کیږی. هم دا وجه ده، که یوکس شراب او ځکل، بیا دهغې د وجې دهغه په سر باندې درد شو. او د سرد درد په وجه نې عقل زائل شو. او ده خپلې ښځې ته طلاق ورکړلو. نوموړی هم دا وایو، چه دده ورکړې شوې طلاق نه واقع کیږی. ځکه چه په دې صورت کښې د عقل زوال د گناه د وجې نه نه دي شوې. بلکه د سرد درد په وجه شوې دي.

وَيَقَعُ الطَّلَاقُ او واقع کیږی طلاق د مکړه او د سکران **إِذَا قَالَ** چې دي او اونی **تَوَيَّتُ بِهِ الطَّلَاقُ** ما په دې سره د طلاق نیت کړې وو.

توضیح دعامو فقهاؤ په نیز د مکړه او سکران صریح طلاق بغیر د نیت نه هم واقع کیږی د دې وجې دا عبارت د کاتبانو نه په سهوه سره لیکلې شوې دي البته په بعضې نسخو کښې دا عبارت داسې دي «وَيَقَعُ الطَّلَاقُ بِالْكُنَايَاتِ إِذَا قَالَ نَوَيْتُ بِهِ الطَّلَاقُ» او د دې عبارت مطلب دا دي چې په کنایې الفاظو سره طلاق واقع کیږی چې د طلاق نیت نې هم کړې وی دا عبارت اگر چې د مضمون په لحاظ سره صحیح دي خو دلته په دې ځانې کښې بې محله دي (۲)

دگونگا د طلاق حکم

وَيَقَعُ طَلَاقُ الْأَخْرَاسِ بِالْمُشَارَقَةِ او د گونگې طلاق به واقع وی په اشاره سره

هل اللغة ① اخراس، گونگا

توضیح مسئله دا ده، چه د گونگا طلاق په اشاره سره واقع کیږی. **دلیلہ** دلیل دا دی چه د گونگا اشاره معروفه او مشهوره ده. نو دا به په دلالت کښې د عبارت پشان وی. نو دده په اشاره به دده نکاح، طلاق، عتاق خرڅول او اخستل ټول صحیح وی. برابره ده که دغه گونگا په لیکلو قادر وی او که نه وی.

① **مسلك الکرخي والطحاوي**:- دامام کرخي او امام طحاوی **هتلا** خوښ مذهب دا دي، چه طلاق نه واقع

کیږی. دا دامام شافعی **هتلا** قول هم دي.

② **الجوهرة النيرة** (۱۰۹/۲).

طلاق به نكاح پورې معلق كول

وَإِذَا أَصَافَ الطَّلَاقُ إِلَى التَّكَاثُرِ أَوْ كَلَهُ نِيَّ جَهْدٍ طَلَقٌ مَنْسُوبٌ كَرِهُوا نِكَاحَ طَرَفٍ تَهْ وَكَمْ عَقِيبَ التَّكَاثُرِ
 نو طلاق به د نكاح نه پس واقع كيږي مِثْلُ أَنْ يَقُولَ مَثَلًا يُو (ا جنېني يعني پردي) ښځې ته او وائي
 إِنَّ تَزَوُّجَكَ فَأَنْتِ طَالِقٌ كَهْ مَا دَا سِرَهْ نِكَاحِ اوكړله نو ته مطلقه نې اَوْ قَالَ كُلُّ امْرَأَةٍ أَتَزَوَّجُهَا
 فَيَسِرُ طَالِقٌ يَا (وي ونيل) هر هغه ښځه چه زه د هغې سره نكاح اوكړم. هغه طالق ده

توضیح: مسئله دا ده. كه يو كس طلاق په نكاح پورې معلق كړلو. مثلاً يوې پردي ښځې ته نې
 او وويل. [اِنْ تَزَوَّجْتَكَ فَأَنْتِ طَالِقٌ] يا نې داسې او وويل. [كُلُّ امْرَأَةٍ أَتَزَوَّجُهَا فَيَسِرُ طَالِقٌ] ① نوز مونږ په نيزه به دې
 صورت كېنې د نكاح نه پس طلاق واقع كيږي ( )

دليل: د دليل دا دي. چه په يو خيز پورې معلق كول د حالف د طرفه تصرف يمين دي. ځكه چه شرط اوجزاء
 دواړه موجود دي. او هم ددې نوم تعلیق دي. پاتې شوه دا خبره چه د تعلیق په وخت كېنې د حالف ملك
 نشته. ددې جواب دا دي. چه د تعلیق په وخت كېنې د ملك وجود شرط نه دي. بلكه دجزاء د وجود په
 وخت كېنې د ملك وجود شرط دي. اودلته د جزاء د وجود په وخت كېنې يقيناً ملك موجود دي. نود طلاق
 واقع كيدل يعني ترتب دجزاء به هم وي. اود شرط د وجود نه وړاندې د يمين اثر منع ده. يعني دمحلوف
 نه بچ كيدل. اودا منع د متصرف يعني حالف پورې قانمه ده. نويه دي وخت كېنې د طلاق دمحلوف
 حاجت نشته. بلكه د حالف ذمه واري كافې ده

په شرط پورې د طلاق معلق كول

وَإِذَا أَصَافَهُ إِلَى شَرْطٍ أَوْ كَلَهُ نِيَّ جَهْدٍ طَلَقٌ مَنْسُوبٌ كَرِهُوا شَرْطَ طَرَفٍ تَهْ وَكَمْ عَقِيبَ الشَّرْطِ نُو طَلَقٌ بِهْ د
 شرط نه پس واقع كيږي مِثْلُ أَنْ يَقُولَ لِامْرَأَتِهِ مَثَلًا خِبْلِي ښځې ته او وائي إِنَّ دَخَلْتَ الدَّارَ فَأَنْتِ
 طَالِقٌ كَهْ ته خپل كور ته داخله شوي نو ته طالق نې

توضیح: مسئله دا ده. كه يو كس د خپلې ښځې طلاق په دخول دار پورې معلق كړلو. مثلاً وې ونيل. [اِنْ
 دَخَلْتَ الدَّارَ فَأَنْتِ طَالِقٌ] كه ته كور ته داخله شوي. نو ته دې طلاقه يې، نود شرط په وجود يعني د دخول
 دار نه پس به طلاق واقع كيږي. اودا حكم بالاتفاق دي.

دليل: ځكه چې نې الحال ملك موجود دي. او په آئنده كېنې هم غالب گمان دا دي. چه ملك
 به موجود وي. ځكه چه په هر ثابت شوي خيز كېنې اصل دا دي. چه هغه هميشه دپاره وي. خاص كرنكاح
 ځكه چه دا د ټول ژوند دپاره وي. نود ملك د زوال يوهمې احتمال ته به توجه نشي وركولې. نوهركله چه
 دا ثابت شوه. چه نې الحال هم ملك موجود دي. او په آئنده كېنې به هم دغالب گمان په اعتبار سره ملك
 موجود وي. نودده كلام معلق زمونږ په نيز يمين صحيح وي. نو طلاق به واقع كيږي.

قاعدہ کلیه

وَلَا يَصِحُّ إِصْافَةُ الطَّلَاقِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْحَالِفُ مَا لَيْكَا أَوْ طَلَقٌ نَسَبٌ كَوْلٍ صَحِيحٌ نَهْ دې. مگر داچه
 قسم خوړونكي (بالفعل) مالك وي اَوْ يُضَيِّقُهُ إِلَى يَلَكَهْ يا طلاق ملك طرف ته منسوب كړي

تفصیل:» په دې عبارت کښې صاحب د کتاب یوه قاعده ذکر کړې ده. هغه دا چه شرط طرف ته د طلاق منسوب کول به په هغه وخت کښې صحیح وی. چه حالف د محلولف علیه بالفعل مالک وی. مثلاً خپلې ښځې ته اوواڼی. [ان دخلت الدار فقلت طالق] یا طلاق خپل ملک ته منسوب کړی. مثلاً اوواڼی. [ان نکحتک فقلت طالق]

دلیل:» دلیل دا دی، چه د جزاء د وقوع وجود ضروری دی. ددې دپاره چه د جزاء واقع کیدو په ذریعه مخاطب سره ویره شی. اود یعین معنی متحقق شی. د یعین معنی قوت دی. اود قوت ظهوریه دې دوو کارونو کښې په یوسره کیږی. یعنی چه حالف بالفعل مالک وی. یا ملک طرف ته منسوب شوې وی. اود ملک سبب طرف ته منسوب کول داسې دی. لکه ملک طرف ته منسوب کول. مثلاً د [ان اشتريتک فقلت حر] یا [ان ملکک فقلت حر] په منزله دی. (عنايه)

پردې ته د [ان دخلت الدار فقلت طالق] ویلو حکم

فَإِنْ قَالَ لِأَخِيَّةٍ نَوَكَهَ وَيَنْبَغِي أَنْ يَكُنِيَ إِذَا دَخَلَ الدَّارَ قَالَتْ طَالِقٌ كَمَا تَكُونُ دَاخِلَةً دَاخِلَةً شَوْي. نو ته طالعق نې كَمَرُؤُوجِبَا قَدْ خَلَّتِ الدَّارَ بِيَا نې د هغې سره نکاح اوکړله. بیا کورته داخله شوه كَمَرُؤُوجِبَا نو طلاق به نه واقع کیږی

تفصیل:» صورت د مسئلې دا دی، چه یوسړی پردې ښځې ته اووڼیل. [ان دخلت الدار فقلت طالق] بیا نې د هغې سره نکاح اوکړله. اود نکاح نه پس هغه کورته داخله شوه. نو په دې صورت کښې طلاق نه واقع کیږی. دلیل دا دی، چه حالف نه د طلاق مالک دی. اونه نې طلاق ملک اود ملک سبب ته منسوب کړې دی. حالیکه د طلاق داضافت دپاره په دې دواړو کښې د یو وجود ضروری دی.

د شرط الفاظ

وَالْفَاقُ الشَّرْطُ أَنْ وَادَاؤًا وَإِذَا مَا وَكَلَّ وَكَلَّمَا وَمَتَّى مَا أَوْ لَفَاقُ د شَرَط، اِنْ، اِذَا، اِذَا مَا، كَل، كَلَمَا، مَتَّى، اومتی ما، دی

تفصیل:» صاحب د قدوری د کلمات شرط نه په الفاظو د شرط سره تعبیر اوکړلو. په حروفو سره نې ترې تعبیر اوکړلو. ځکه چه په دې کلماتو کښې زیات اسماء دی. حروف نه دی. نوځکه نې د حروفو په ځانې په الفاظو سره تعبیر اوکړلو. چه اسماء او حروفو ټولونه شامل شی. او کلمه د [ان] په کلماتو د شرط کښې اصل ده. او باقی ټول ددې فرع دی.

کون کلمه ان للشرط:» کلمه د [ان] صرف د شرط دپاره ده. او په باب د شرط کښې هم دا اصل ده. ځکه چه په کلمه د [ان] کښې د وخت وغیره معنی نشته. اود دې نه سوا باقی ټول کلمات د کلمه [ان] سره لاحق دی. د [ان] کلمې لره د متضمن کولو په وجه

کون کلمه ان للشرط:» او کلمه د [کل] په حقیقت کښې شرط نه دی. ځکه چه کلمه د [کل] سره چه څه متصل دی. هغه اسم دی. او شرط هغه وی. چه هغې پورې جزاء متعلق وی. او جزاء د فعل پورې متعلق کیږی. اسم سره نه. خو کلمه د [کل] د شرط سره لاحق کړې شوې ده. ځکه چه فعل ددې اسم سره متصل

دې. کوم اسم چه د کلمه [کل] د اسم سره ملاز شوې دې. يعنی فعل دهغه اسم دپاره لازم دې. کوم اسم چه د کلمه کل سره متصل دې. مثلاً ستا وينا چه [کل عهد] شترېته نهوړس [ش].

د شرط په وجود سره د يعين ختميدل

فَقَسْ هَذِهِ الْأَلْفَاظُ إِذَا وَجَدَ الشَّرْطُ بِه دې الفاظو کښې چه کله شرط اوموندي شوا تَحْتَلَّتْ الْيَمِينُ نو قسم منحل (کلاؤ) شو. او ختم شو ووقع الطلاق او واقع کيږي طلاق

تصريح > د کلمه [کلما] نه سوا د شرط د باقی ټولو الفاظو حکم دا دې. چه شرط موجود شی. نو يعين به منحل شی. او ختم به شی.

دليله > دليل دا دې. چه د [کلما] نه سوا باقی د شرط ټول الفاظ د عموم او تکرار تقاضا نه کوي. نو چه يوخل فعل موجود شی. شرط پوره کيږي. او بغير شرطه يعين باقی نه پاتي کيږي

الْأَفِي کلمه کُلَّمَا. خو په کلمه د، کلما، کښې فان الطلاق يتكرر بتكرار الشرط ځکه چې په تکرار د شرط سره تکرار د طلاق راځي حتی يقر ثلاث تطليقات تردې چې درې طلاقه واقع کيږي.

تصريح > استثناء کلمه کلما > او پاتې شوه کلمه د [کلما] نوچونکه دا په افعالو کښې د تعميم او تکرار تقاضا کوي. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې [كُلَّمَا تَضَيَّجْتَ جُلُودَهُمَا] اود تعميم دپاره تکرار لازم وي. نو ځکه په کلمه د [كُلَّمَا] کښې د شرط موجوديدو نه پس هم يعين باقی پاتې کيږي. نو که يوکس دا اوونيل «کلما تزوجت امرأة فهي طالق» نو په هر ځل به طلاق واقع کيږي.

د [کلما دخلت الدار فانت طالق] حکم

فَإِنْ تَزَوَّجَهَا بَعْدَ ذَلِكَ نَوَكَحَ ددې نه پس نې دغه ښځې سره نکاح اوکړله. وَتَكَرَّرَ الشَّرْطُ او شرط مکرر اوموندي شو لَمْ يَقَمْ شَيْءٌ نو هيڅ څيز به نه واقع کيږي

تصريح > دا مسئله په کلمه د [كُلَّمَا] متفرع ده. که سړی ښځې ته اوونيل. [کلما دخلت الدار فانت طالق] او ښځه پرله پسې درې ځله کورته داخله شوه. نو درې طلاقه واقع کيږي. نو که د دويم د حلاله نه پس دا دوباره د اولنې خاوند په نکاح کښې راغله. او شرط مکرر موجود شو. يعنی دا ښځه بيا کورته داخله شوه. نو طلاق نه واقع کيږي.

دليله > دليل دا دې. چه دا خاوند په سابقه نکاح کښې د کومو درې طلاقو مالک وو. هغه پوره شول. نو جزاء باقی پاتې نشوه. ځکه چه جزاء دهغه ملک درې طلاقه وو. نو چه جزاء منتفی شوه. قسم هم منتفی شو. ځکه چه قسم د شرط اوجزاء د ذکر نوم دې. او هر کله چه قسم ختم شو. نو دخول دارنه پس د طلاق واقع کيدو څه معنی ده؟ ددې وجې مونږ وايو. چه په دې صورت کښې طلاق نه واقع کيږي.

د يعين نه پس د ملک زوال هغه نه ختموي

فَنَدَّالَ الْمِلْكُ بَعْدَ الْيَمِينِ لَا يَطْلُقُ اود ملک زائل کيدل د قسم نه پس قسم نه باطلوي

تصريح > صاحب د قدوري رحمه الله يو اصول ذکر کړې دې. هغه دا که د قسم نه پس د سړی ملک زائله شی. نو قسم نه باطليږي. ددې صورت دا دې. چه سړی خپلې ښځې ته اوونيل. [ان دخلت الدار فانت طالق] بيا د دخول نه وړاندې ښځه بانته شوه. د ملک په زوال سره به يعين نه باطليږي.

دلیله - دلیل دا دې، چه د یمین بقاء په شرط اوجزا، سره وی. اومفروض دا دی، چه شرط موجود شوې نه دي. نو چونکه شرط باقي دي. اودمحل د بقاء د وجې به جزا، هم باقي وی. نوهرکله چه شرط اوجزا، دواړه باقي وی. نویمین به هم باقي وی.

فَإِنْ وَجَدَ الشَّرْطَ فِي مِلْكِهِ نو که د سړی په ملک کېنې شرط اوموندې شو **اَتَمَلَّتِ الْيَمِينُ وَوَقَّعَ الطَّلَاقَ** نو قسم نازل (واقع) شو. او طلاق واقع شو

توضیح - که شرط په ملک کېنې واقع شی. مثلاً دا کس چه دې ښځې سره دوباره نکاح اوکړی. اویا شرط موجود شی نو په دې اول صورت کېنې به طلاق واقع کېږي. اویمین به پوره شی.
دلیله - طلاق خویه ځکه واقع کېږي. چه شرط (دخول دار) په ملک کېنې موجود شو. نود طلاق جزا، کومه چه دې سره متعلق ده. هغه به هم واقع کېږي. اودیمین پوره کیدل ددې دپاره دی. چه په کلام کېنې د [ن] کوم لفظ دې. هغه په تکرار یاندي دلالت نه کوی. نوچه یوخل شرط موجود شی. یمین به پوره شی.

وَإِنْ وَجَدَ فِي غَيْرِ الْمِلْكِ اوکه په غیر ملک کېنې شرط اوموندې شو **اَتَمَلَّتِ الْيَمِينُ يُوجِبُ الشَّرْطَ** نو یمین نازل شو. د شرط موجود کیدلو په وجه **وَلَمْ يَقَعْ شَيْءٌ** او هیڅ (طلاق) به نه واقع کېږي. (د محل معدوم کیدلو په وجه).

توضیح - اوکه شرط په غیر ملک کېنې موجود شو. نو یمین پوره شو. او طلاق واقع نشو.
دلیله - ځکه چه شرط موجود شوې دي. خو طلاق نه دې واقع شوې. ځکه چه محل د طلاق معدوم دي.

په شرط کېنې د زوجینو اختلاف حکم

وَإِذَا اختلفَا فِي وُجُودِ الشَّرْطِ اوکه دواړو (ښځې خاوند) په شرط کېنې اختلاف اوکړ **وَقَالَ قَوْلٌ قَوْلَ الزَّوْجِ فِيهِ إِلَّا أَنْ تَقِيمَ الزَّهْرَاءُ الْبَيِّنَةَ** نود خاوند قول به (معتبر) وی. خودا چه ښځه گواهان قائم کړی. (نویا به د ښځې گواه قبلولې شی).

توضیح - صورت د مسئلې دا دي. چه دښځې اوخاوند د شرط په وجود کېنې اختلاف شی. مثلاً سړي وائی. چه شرط نه دي موجود شوي او طلاق نه دي واقع شوي. اویښځه وائی. چه شرط موجود شوي دي. او طلاق واقع شوي دي. په دې صورت کېنې که ښځې سره گواهان موجود نه وی. نودخاوند قول به معتبروی. اوکه ښځې سره گواهان موجود وی. نوگواهی به قبلولې شی.

دلالت ① دلیل دا دي. چه د خاوند قول د اصل موافق دي. ځکه چه اصل عدم شرط دي. اوچه د چا قول داصل سره موافق وی. هغه ته مدعی علیه وائی. نوښځه مدعی اوخاوند مدعی علیه شو. اویه حدیث کېنې دی. که مدعی سره گواهان موجود نه وی. نود مدعی علیه قول به معتبروی.

② دویم دلیل دا دي. چه خاوند د وقوع طلاق اوزوال ملک منکردي. اویښځه ددې دواړو خیزونو مدعیه ده. او چه گواهان نه وی. نودمنکر قول معتبروی. نوځکه په دې مسئله کېنې که ښځې سره گواهان موجود نه وی. نود خاوند قول به معتبروی.

داسې شرط چه هم د ښځې نه معلومیږي

فَإِنْ كَانَ الشَّرْطُ لَا يَعْلَمُ إِلَّا مِنْ جَنَّتَا بیا که شرط (داسې خیز وی) چه نه معلومیږي. خود ښځې د طرفه **وَقَالَ قَوْلٌ قَوْلَهَا** حق نفیساً نود ښځې قول به ددې د ذات په حق کېنې (معتبر) وی **مِثْلُ أَنْ**

يَقُولُ: إِنْ حِضَّتْ فَأَلَيْتَ طَالِقٌ مَثَلًا دَا أَوَانِي. كَه تَه حَانَضَه شَوِي. نُو تَه طَالَقَه نِي فَقَالَتْ: قَدْ حِضَّتْ طَلَّقْتُ هَغِي أَوُونِيل. زَه حَانَضَه يَم. نودا طَلَقَه شَوَه

توضیح: مسئله که شرط د داسې څیزوې، چه هغه صرف د ښځې نه معلومېږي. نوبه داسې صورت کېږي به دخپل ذات په حق کېږي د ښځې قول معتبر وي. دېل په حق کېږي به نه معتبر نه وي. دا قول دامام شافعي امام مالك اوامام احمد (رحمهم الله) هم دي. مثلاً خاوند خپلې ښځې ته اوونیل. [إِنْ حِضَّتْ فَلَا تِ طَالِقٌ] او ښځې اوونیل. چه زما حیض راغلې دي. نودا به مطلقه وي. اودا استحسان دي. **دلیل:** داستحسان دلیل دا دي. چه ښځې د خپل ذات په حق کېږي امانتدارې وي. ځکه چه ښځې دهغه څیز په ظاهر کولو کېږي اماندارې وي. کوم چه په رحمونو کېږي وي. اوددې د صحیح ښکاره کولو حکم ورته هم شوې دي. الله ﷻ ارشاد دي. ﴿وَلَا يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَكُنْ مَخَافَةَ اللَّهِ وَأَرْحَامِهِنَّ﴾ اوددې وجې هم ښځه امانت داره ده. چه حیض داسې شرط دي چه ددې علم صرف دي ته کیدي شي. بل چاته نشي. اوقاعده دا ده. چه دامین قول دهغه د خپل ځان په حق کېږي قابل قبول وي. نوددې وجې به د ښځې قول چه په ماباندې حیض راغلې دي. دا به قبولې شي.

داسې شرط چه هم د ښځې نه معلومېږي

فَإِنْ كَانَ الشَّرُّ ظَلًا يُعْلَمُ الْأَمِنْ جِهَتًا بَيَا كَه شرط (داسې څيز وي) چه نه معلومېږي. خود ښځې د طرفه قَالَتْ قَوْلًا نَافِي حَقِّ نَفْسِهَا نود ښځې قول به ددې د ذلت په حق کېږي (معتبر) وي وان قال لها اوکه چرته اوواني هغې ته إِذَا حِضَّتْ فَأَلَيْتَ طَالِقٌ وَلَكِنَّهُ كَلَه چې ته حانضه شوې. نو ته او فلاتي (ښځه) طالقه دي فَقَالَتْ: قَدْ حِضَّتْ طَلَّقْتُ هِي هغې اوونیل. زه حانضه يم. نودا پخپله طالقه شوه. وَلَمْ تَطْلُقْ لَكِنَّهُ أَوْ فَلَائِي (ښځه) به طالقه نه وي

توضیح: دا مسئله او سابقه مسئله يو شان ده صرف دومره ده چې دې کېږي ورسره د بن ذکر هم شته نو کله چې تا اوواني زه حانضه شوې يم. دې قول به د دې په حق کېږي معتبر وي يعنی دا به طلاقېږي خود دې د بن په کېږي به معتبر نه وي. او هغه به نه طلاقېږي.

وَإِذَا قَالَ لَهَا اوکله نې چه ښځې ته اوونیل إِذَا حِضَّتْ فَأَلَيْتَ طَالِقٌ چه کله ته حانضه شي. نو ته طالقه نې قَرَأْتَ الدَّمْرِيَا هغې وينه اوکنله لَمْ يَقَمْ الطَّلَاقُ حَتَّى يَسْمُرَ الدَّمْرُ لَكِنَّهُ أَتَا يَمْرُو طلاق نه به واقع کېږي. تردې چه درې ورځو پورې برابر جاري پاتي شي

توضیح: که خاوند خپلې ښځې ته اوونیل. [إِنْ حِضَّتْ فَلَا تِ طَالِقٌ] اوښځې وينه اوليدله. نو صرف په وينې ليدو سره طلاق نه واقع کېږي ترڅو چه په دې درې ورځې تيرې شوې نه وي. **دلیل:** دليل دا دي. چه زمونږ په نيزد حیض کمه موده درې ورځې اودرې شپې دي. او کومه وينه چه ددې مودې نه په کم وخت کېږي اودرېږي. نو هغه به حیض نه وي. بلکه استحاضه به وي.

فَإِذَا تَمَّتْ لَكَلَّةُ أَيَّامٍ نُو کله چه درې ورځې پوره شي حَكَمْنَا بِوَقْفِ الطَّلَاقِ مِنْ جِهَتِ حَاضَتِ نود هغه وخت نه به هغه حانضه وي. د هغه وخت نه به د طلاق حکم ورکړو

توضیح: کله چې درې ورځې پوره شي نو د کوم وخت نه چې دا حانضه شوې ده د هغه وخت نه به د طلاق حکم په دې کولې شي.

دلیلہ > خکہ چي د وينې راتلو په تسلسل سره معلومه شوه چي دا وينه د رحم نه ده او حيض دې استحاض نه دې.

هـ [اذا حضت حية] سره د طلاق واقع هيدو حکم

وَأَنَّ قَالًا هَاوُ كَه بِنَحْيٍ تَه نِي اَوُوْنِيْل [اِذَا حَضَّتْ حَيْضَةٌ فَالْتِ طَالِقٌ] چه کله ته حائضه شي يو حيض سره نو ته طالق نه لمر تطلق حتی تظهر من حیضتاً نودا (بنخه) به طالق نه وی تردې چه ددې حیض نه پاکه شی

توضیح > مسئله دا ده چه يوکس خپلې بنخي ته اوواني. [اذا حضت حية لالت طالق] نودا بنخه به مطلقه نه وی ترخوچه د حیض نه پاکه شوې نه وی.

دلیلہ > دلیل دا دي چه حیضة په تاء سره حیض کامل ته وانی. اود حیض کمال به دهغې په ختمیدوسره حاصلیږي. او ختمیدل په طهر سره راځي. ددې وجې مونږ وايو چه دطهر په شروع کیدو به طلاق واقع کیږي. ددې نه وړاندې نه هم ددې وجې نه په حدیث استبراء کینې هم حیضة په حیض کامل باندې حمل شوي دي. د حدیث استبراء نه مراد دا حدیث دي. [لا توطأ الحبال حتی یضعن حملهن ولا الحبال حتی یستبرأ ن بحیضة، رواه ابوداؤد فی سننه] (نبي ﷺ) فرمایلي دي چه حامله بنخوسره به وطی نشي کولي. تردې چه هغوی خپل حمل اوزیږوي. او وطی به نشي کولي غیر حامله بنخوسره تردې چه یو کامل حیض سره نې استبراء د رحم راشي. په دې حدیث کینې د حیضة نه مراد کامل حیض دي. (عنايه شرح هدايه)

د وينې اواصيلي د طلاق شمار

طَلَقُ الْأُمَةِ طَلِيقَتَانِ أَوْ وَيْنَحْيٍ طَلَقٌ دَوَّهٌ دِي وَعِدَّتْهَا حَيْضَتَانِ أَوْ عِدَّتْ نِي دَوَّهٌ حَيْضَةٌ دِي حُرًّا كَانَتْ زَوْجُهَا أَوْ عَبْدًا خَاوَنْد نِي آزاد وی او که غلام وی وَطَلَقُ الْحُرَّةِ ثَلَاثُ حُرَّا كَانَتْ زَوْجُهَا أَوْ عَبْدًا د آزادي بنخي طلاق درې دی خاوند نې آزاد وی او که غلام وی

توضیح > د طلاق په باب کينې د بنخو اعتبار دي. يعنی د وينې دوه طلاقه دي. که ددې خاوند آزاد وی او که غلام. اود اصلي درې طلاقه دي. که خاوند نې آزاد وی او که غلام. حاصل دا چه وينزه به په دوه طلاقه مغفله کیږي اواصيلي په دریو. (۱)

دلالتہ > ① د نبي ﷺ ارشاد دي. (طَلَقُ الْأُمَةِ يُلْتَقَانِ وَعِدَّتْهَا حَيْضَتَانِ) (۲) په حدیث کینې په [الامة] کینې الف لام دپاره د جنس دی. نومعنی دا شوه چه د جنس وينې طلاق دوه دی. اوددې عدت دوه حیضه دي. (اگر که خاوند نې آزاد وی) ددې حدیث نه معلومه شوه چه د طلاق په شمار کينې بنخي

۱ - من حديث أبي سعيد الخدري (رحمه الله) أخرجه ابوداؤد في سننه في النكاح باب ۴۳ رقم ۲۱۵۷ .

② مسلک الشافعي - امام شافعي (رحمه الله) فرماني چه د طلاق په شمار کينې به سر و لره اعتبار وی. يعنی سړي که آزاد وی. نو دې به خپلې بي بي ته درې طلاقه ورکوي. که بنخه نې آزاده وی او که وينزه، او که سړي غلام وی. نو دې خپلې بنخي ته د طلاق ورکولو مجاز دي. چه خپلې بنخي ته به دوه طلاقه ورکوي. که بنخه نې آزاده وی او که وينزه وی. دا مذهب دامام مالک او امام احمد (رحمهما) هم دي.

③ من حديث عائشة (رضي الله عنها) أخرجه ابوداؤد في الطلاق باب ۶ رقم ۲۱۸۹ والترمذي في الطلاق باب ۷ رقم ۱۱۸۲ وابن ماجه في الطلاق باب ۳۰ رقم ۲۰۸۰ والحاكم في المستدرک (۲ / ۲۵) .

معتبر دی. سری نه دی.

⑦ عقلی دلیل دا دې. چه بنځه دنکاح محل دې. نو دا ددې په حق کېنې نعمت دی. ځکه چه دا د نان نفقي او استوګنې وغیره مستحقه شی. او د نعمتونو په نیم کولو کېنې د غلامۍ اثر دی. نو د قیاس تقاضا خو دا وه. چه وینزی ته صرف یو نیم طلاق ورکول کافی وو. کوم چه د آزادي بنځې د طلاق نیمه ده. خو چونکه طلاق تقسیم نه قبلوی. نو ځکه دا نیم طلاق پوره کړې شو. او دوه طلاقونه مقرر کړې شول.

غیر مدخول بها بنځې ته د طلاق ورکولو حکم

وَإِذَا طَلَّقَ رَجُلٌ امْرَأَتَهُ ثَلَاثًا قَبْلَ الدَّخُولِ يَمَّا أَوْ كَلَهُ فَهُوَ سَرِي خِلْفِي بِنِخْفِي تَه طَلَقَ وَرَكَو. ددې سره د دخول نه وړاندې وَقَعَتْ عَلَيْهَا نو په دې به ټول واقع کېږي

تشریح: چونکه نکاح د دخول دپاره وی. نو ځکه طلاق بعد الدخول اصل دی. او قبل الدخول خلاف اصل دی. امام قدوری رحمته الله اصل اول بیان کړی. او خلاف الاصل ورپسې بیانوی.

حکم الطلاق قبل الدخول مسئله دا ده. که یوکس خپلې بنځې ته د قبل الدخول نه وړاندې [آنت طالق ثلاثاً] او وئیل. نو درې واره طلاقه واقع کېږي.

دلیل دلیل دا دی. چه وړاندې تیر شوی دی. کله چه وصف دطلاق د عدد سره یوځانې شی. نو طلاق به په عدد سره واقع کېږي. ځکه چه واقع کیدل د طلاق په اصل کېنې په محذوف مصدره سره کېږي. او دا عدد د هغې صفت وی. نو د [آنت طالق ثلاثاً] معنی دا شوه. چه [آنت طالق طلاقاً ثلاثاً] نویه [آنت طالق] سره به جدا طلاق نه واقع کېږي. بلکه [طلاقاً ثلاثاً] سره به په یوځل درې طلاقه واقع کېږي.

غیر مدخول بها ته درې طلاقه جدا جدا ورکول

وَإِنْ قَرَّرَ الطَّلَاقَ ثَلَاثًا بِأُولَى نَوَكُهُ د طلاق متفرق کړو. نو په رومبی سره به بانه وی. وَلَمْ تَقَعِ الثَّانِيَّةُ وَالثَّلَاثَةُ او دویم او دریم طلاق به نه واقع کېږي

تشریح: مسئله دا ده. که درې طلاقه نې جدا جدا کړل. مثلاً وئې وئیل. چه [آنت طالق طالق طالق] نې او وئیل. نویه اولنی لفظ سره به بنځه بانه شی. او په دویم او دریم سره طلاق نه واقع کېږي. ځکه چه ددې دواړو د واقع کیدو دپاره بنځه محل پاتې نشو. نو دا دواړه لغو شول.

دلیل د دلیل نه وړاندې دا خبره ښه په ذهن کېنې کینوی. چه که درې طلاقه جدا جدا کړې شی. او د کلام په آخر کېنې استثناء. وغیره داسې څیزوی. چه هغه د کلام اول بدلوی. نویه دې صورت کېنې به په غیر مدخول بها باندې هم درې طلاقه په یوځل واقع کېږي.

ددې مقدمې نه پس د دلیل حاصل دا دی. چه [آنت طالق طالق طالق] کېنې هریو طلاق جدا جدا واقع کول د طلاق دی. ځکه چه د کلام په آخر کېنې داسې څه څیز نشته. چه اول د کلام بدل کړی. او په کوم چه اول د کلام موقوف وی. نو اولنې طلاق به فی الحال واقع شی. او ددې نه پس دویم او دریم چونکه په داسې حالت کېنې واقع کېږي. چه بنځه په اولنی طلاق سره بانه شوې ده. او داسې بانه چه عدت پرې هم واجب نه دی. نو دا محل د طلاق پاتې نشو.

غیر مدخول بها ته یو طلاق ورکول او د عدد نه وړاندې دهغې مړه شیدل

وَكَيْدًا إِذَا قَالَ لَهَا: أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَوَاحِدَةً وَوَاحِدَةً اَوْ هَم دغه شان که وې وئیل بنځې ته. اانت طالق واحدة و واحدة وَقَعَتْ عَلَيْهَا وَاحِدَةً نو یو به واقع کېږي.

تشریح که خاوند خپلي غیرمدخول بها بنځي ته اوونیل. [آنت طالق واحده او واحده] نوبه دې صورت کښي یو طلاق بائن واقع کیږي.

دلیل که وړاندې دلیل تیر شوي دي، چه دا په اولنی واحده سره بانه شو. نودویم واحده لغو شو.

غیرمدخول بها ته یو طلاق ورکول اودعدد نه وړاندې دهغي مړه کېدل

وَأَنْ قَالَ لَهَا: أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً قَبْلَ وَاحِدَةٍ أَوْ كَهِ أَوَانِي هَغِي تَهْ أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَ وَاحِدَةً وَقَعْتَ عَلَيْهَا وَاحِدَةً نُو يُو طَلَقَ وَاقِعَ كِیږي.

تشریح که خاوند خپلي غیرمدخول بها بنځي ته اوونیل. [آنت طالق واحده او واحده] نوبه دې صورت کښي یو طلاق بائن واقع کیږي.

دلیل که وړاندې دلیل تیر شوي دي، چه دا په اولنی واحده سره بانه شو. نودویم واحده لغو شو.

په [آنت طلاق واحده مع واحده] باندې وقوع دطلاق

وَأَنْ قَالَ: لَهَا أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً بَعْدَ وَاحِدَةٍ أَوْ مَعَهَا وَاحِدَةً وَقَعْتَ ثِنْتَانِ (۱) اَوَكه وې ونیل. تاته یو طلاق دې پس د یو طلاق نه او سره د یو طلاق نه یا د هغي سره یو بل نو دوه به واقع کیږي

تشریح مسئله دا ده. که یوکس اوونیل. ① [آنت طالق واحده مع واحده] ② یا [آنت طالق واحده معها

واحده] نودوه طلاقه واقع کیږي. (۲)

دلیل که دلیل دا دي، چه کلمه د، مع، د اقتران اواتصال دپاره ده. نوحاصل دا شو، چه دواړه طلاقه به یوځاني واقع شول.

وَأَنْ قَالَ لَهَا أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً قَبْلَهَا وَاحِدَةً تَقَرُّ ثِنْتَانِ اَوَكه وې ونیل دي ته. . آنت طالق واحده قبلها واحده، نو دوه به واقع وی

تشریح که دا صورتونه په دوو اصولو باندې موقوف دی. کوم چه مصنف رحمه الله په کتاب کښي ذکر کړي دی.

الاصل الاول که اول دا چه ظرف یعنی لفظ د قبل اوبعد په ها، کنایه سره مقید کړي شی. نو ظرف به د روستو کلام دپاره صفت وی. اَوَكه ها، کنایه سره مقید نه وی. نو د وړاندېنی کلام صفت به وی. (دلته د صفت نه معنوی صفت مراد دي. نحو صفت مراد نه دي)

ددې اصل وضاحت به په دې دوو مثالونه سره اوشی. ① [چلن زید قبله عمرو] ② او [چلن زید قبل عمرو] به اولنی مثال کښي قبلیت د (ما بعد یعنی عمر صفت دي مطلب دا چه عمر ته وړاندې راغلي وو. او زید روسته. اوبه دویم مثال کښي قبلیت د ماقبل یعنی زید صفت دي. یعنی زید وړاندې راغلي وو. او عمر روسته.

۱ (القول الراجح هو قول الطرفين **قَبْلًا** كَذَا فِي لَفْظِ الْقَدِيرِ (۳۷۲/۲) وَرَدَاغْتَارِ (۱۶۹/۲) وَالْمُهَنْدِي (۳۷۳/۱) نَفْلًا عَنْ الْقَوْلِ الرَّاجِحِ (۳۲۵/۱) -

۲ **مسلك ابی یوسف** - دامام ابویوسف **قَبْلًا** نه یو روایت دا دي، چه د [معها واحده] په صورت کښي به یو واقع کیږي.

الاصل الثاني > دویم اصل دا دې چه [ایقام الباهي إيقام الحال] وی. یعنی که ماضی زمانې ته د طلاق نسبت اووشی. او واقع کړې شی. نو په زمانه حال کېنې به واقع کېږي. په ماضی کېنې نه. ځکه چه ماضی ته د طلاق نسبت کول اوهغه واقع کول د انسان په وس کېنې نه دی. یعنی دا ناممکن ده. چه یوکس نن اوونی. [آلت طالق أمس] اوهغه طلاق په تیر شوی صبا کېنې واقع شی. ددې دواړو اصولونه علاوه یوه بله خبره په ذهن کېنې واچوئ. هغه دا چه غیرمدخول بها ښځه په یو طلاق سره بانه کېږي. او په دې به عدت واجب نه وی. او نه د یو طلاق نه پس هغه محل د طلاق پاتې کېږي.

① اوس که یوکس خپلې غیرمدخول بها ښځې ته اوونیل چه [آلت طالق واحدة قبل واحدة] تاته دې یو طلاق وی. چه دهغې نه پس یوبل هم وی. نو په دې صورت کېنې به لفظ د قبل د وړاندېنی کلام صفت وی. اومعنی به دا وی. چه اول واحده اول اودویم واحدة ورپسې دې. نو هرکله چه اولنې واحده واقع شو. نو غیرمدخول بها ښځه بانه شوه. اود دویم واحدة دپاره محل باقی پاتې نشو. ددې وجې دویم واحد عبث شو. نو ثابت شوه. چه یو طلاق واقع شو.

② او که ونې ونیل چه [آلت طالق واحدة بعد واحدة] تاته دې د یو طلاق نه پس یو طلاق وی. په دې صورت کېنې لفظ د بعد د ماقبل صفت دې. معنی دا شوه. چه تاته دې یو طلاق وی. چه دهغې نه پس بل طلاق وی. یعنی په اولنې واحده باندې غیرمدخول بها بانه شوه. اوددې نه پس د دویم واحد دپاره د محل نه پاتې کیدو دوجې هغه طلاق عبث شو. نو په دې صورت کېنې هم یو طلاق واقع کېږي.

③ او که ونې ونیل چه [آلت طالق واحدة قبلها واحدة] نو په دې صورت کېنې به لفظ د قبل، د ما بعد صفت وی. یعنی تاته یو طلاق دې چه د هغې نه پس یو وی. دا کلام تقاضا کوي. چه اولنې طلاق دې په ماضی کېنې اودویم دې فی الحال واقع شی. اوچونکه [ایقام الباهي إيقام الحال] وی. نو دواړه طلاقونه به په زمانه حال په یوځانې واقع شی. او غیرمدخول بها ښځې ته په یوځال دوه طلاقه ورکولې شی. نوځکه به په دې صورت کېنې دوه طلاقه واقع شی.

وَأَنْ قَالَ وَاحِدَةً بَعْدَهَا وَاحِدَةً او که وې ونیل انت طالق واحدة بعد واحدة، نو دوه به واقع کېږي

تشریح > او که ونې ونیل. [آلت طالق واحدة بعد واحدة] یعنی تاته دې یو طلاق وی پس د یو نه. نو دوه طلاقه به واقع کېږي

دلیل > په دې صورت کېنې لفظ د بعد، د ماقبل دپاره صفت دې. اودا کلام تقاضا کوي. چه اولنې طلاق په زمانه حال اودویم په زمانه ماضی کېنې واقع شی. او ښکاره ده چه د اولنې د واقع کیدو نه وړاندې زمانه ماضی ده. نو لکه چه دویم طلاق په زمانه ماضی کېنې واقع کېږي. اوچونکه [ایقام الباهي إيقام الحال] وی. نو دا دواړه طلاقه به په زمانه حال کېنې واقع وی. ددې وجې په دې صورت کېنې هم په غیرمدخول بها باندې دوه طلاقه واقع کېږي.

د هغه شوو صورتونو ښکته د مدخول بها هضم

وَأَنْ قَالَ لَهَا او که غیرمدخول بها ته نې اوونیل اِنْ دَخَلْتَ الدَّارَ قَالَتْ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَوَاحِدَةً که ته کور ته داخل شوې. نو تاته یو طلاق دې. او یو قَدْ خَلَّتِ الدَّارَ وَقَعَتْ عَلَيْهَا وَاحِدَةً عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ **وَوَاحِدَةً** نو داخل شوه کور ته. نو په دې به د امام صاحب **وَوَاحِدَةً** په نیز یو واقع کېږي.

تصريح صورت د مسئلي دا دې. كه ذكر شوې صورتونه د شرط پورې معلق كړې شي. او بيه بل باندې د واو په ذريعه عطف كړي. نو ددې دوه صورتونه دي. ① شرط به يا مقدم وي ② واو به مؤخر وي. مثلاً [أنت طالق واحد] و [واحد] [إن دخلت الدار] [إن] او ونييل بيا ښځه كورته داخله شوه. نو په اتفاق سره دوه طلاقه واقع شول. ③ او كه شرط مقدم وي. او مثلاً داسې او وائي. چه [إن دخلت الدار فقلت طالق واحد] و [واحد] او غير مدخول بها كورته ور داخله شوه. نو دامام ابو حنيفه رحمته الله په نيز يو واقع كيږي. **دليله** دليل دا دې. چه واو مطلقاً جمع د اتصال او ترتيب احتمال لري. نو كه د اتصال د معنی خيال اوساتلي شي. نو يكارده چه دوه واقع شي. او كه د ترتيب د معنی خيال اوساتلي شي. نو پكارده چه يو واقع شي. لكه څنگه چه په [أنت طالق واحد] و [واحد] طلاق منجز كېږي. نو معلومه شوه. چه ديونه د زياتي طلاق په واقع كيدو كېږي شك دي. او د شك په وجه طلاق نه واقع كيږي. نو ځكه به د يونه زيات نه واقع كيږي.

وَقَالَ: تَقَرُّرُ ثَلَاثٍ (١) او صاحبين رحمته الله فرمائي. چه دوه به واقع كيږي

ملك الصاحبين او د صاحبينو رحمته الله په نيز به دې صورت كېږي دوه واقع كيږي. **دليله** دليل دا دې. چه واو د مطلق جمعې دپاره راځي. نو دواړه طلاقه به معلق شي. او په يوځل به واقع شي. لكه څنگه چه په [إن دخلت الدار فقلت طالق ثنتين] صورت كېږي دوه واقع كيږي. ځكه چه واو حرف په ذريعه باندې جمع داسې ده. لكه څنگه چه د جمعې په ذريعه ده. او لكه څنگه چه د شرط د تاخير په صورت كېږي په اتفاق سره دوه طلاقه واقع كيږي. دغه شان به د تقديم په صورت كېږي هم دوه واقع كيږي.

الجواب عنه صاحبينو رحمته الله د تقديم شرط صورت په تاخير شرط باندې قياس كړې دي. خو مونږ وايو. چه دا قياس صحيح نه دي. ځكه چه د شرط د تاخير په صورت كېږي شرط د كلام اول بدلوي. نو اول د كلام په شرط باندې موقوف وي. چه شرط څنگه موجود شي. نو دوه طلاقونه به په يوځل واقع كيږي. او د تقديم په صورت كېږي د كلام د اول بدلونكې څه څيز نشته. نو اول د كلام په آخر د كلام موقوف نشو. نو ځكه به دواړه طلاقونه په ترتيب سره واقع كيږي. او ښځه چونكه غير مدخول بها ده. نو اولنې طلاق سره هغه بانته شوه. او دويم به نه واقع كيږي.

د [أنت طالق في مكة] په لفظ سره د طلاق حكم

وَأَن قَال: لَهَا أَنْتَ طَالِقٌ بِمَكَّةَ او كه هغې ته ئې ووييل. ته طلاق والا ئې. مكې سره. **فَهِيَ طَالِقٌ فِي الْحَالِ فِي كُلِّ الْمَلَاوِ** نو دا به فې الحال په ټولو ښارونو كېږي طلاق والا وي **وَكَذَلِكَ أَنْ قَال: لَهَا أَنْتَ طَالِقٌ فِي الدَّارِ** او هم دغه شان كه وي ونييل. [أنت طالق في الدار]

تصريح مسئله يو كس خپلې ښځې ته او ونييل. [أنت طالق بمكة يا لمكة يا أنت طالق في الدار] نو طلاق به فې الحال واقع وي. او دا ښځه به د دنيا په ټولو ښارونو او په ټوله زمكه كېږي مطلقه وي. **دليله** ځكه چه طلاق په يوځاني پورې خاص نه وي. بلكه چه كله هم واقع كيږي. نو په هر ځاني كېږي

(١) القول الرابع هو قول الصاحبين رحمته الله كذا في فتح القدير (٢٩٦١٣) ورد المحتار (٤٩٦١٢) والنهاية (١٠٢٨٥) فُلَا عَنْ القول الرابع (٣٢٧١) -

واقع کبری. اوکه دې سړی د [بکه اول مکه] نه [اذا اتيت مکه] اراده کړې وه. نو یعنی د طلاق واقع کیدو دپاره نې مکې ته د تلو اراده چه یو پټ څیز دې ددې اراده کړې وه. کوم چه د ظاهر نه خلاف دې. نو وړاندې تیر شوې دی. چه د خلاف ظاهر خبرې د یانۀ تصدیق کولې شی. قضاء نشی کولی.

د [انت طالق إذا دخلت مکه] په لفظ سره د طلاق حکم

وَأَنْ قَالَ: لَهَا أَنْتِ طَالِقٌ إِذَا دَخَلْتَ مَكَّةَ اوکه هغې ته نې وویل. [انت طالق إذا دخلت مکه] لَمْ تَطْلُقْ حَتَّى تَدْخُلَ مَكَّةَ نو طلاق به نه واقع کیرې. تردې چه مکې ته داخله شی

توضیح: اوکه وې وویل. [انت طالق إذا دخلت مکه] نو طلاق نه واقع کیرې. تردې چه مکه ته داخله شی.

دلیل: ځکه چه طلاق د مکه په داخلیدو پورې معلق شوې دې. اوکه [لی دخولک الدار] نې ویلی وی.

وَأَنْ قَالَ: أَنْتِ طَالِقٌ غَدًا اوکه وې وویل چه ته صبا له طلاق شوې نې وَقَمَّ عَلَيْهَا الطَّلَاقُ يَطْلُوهُ الْفَجْرِ الشَّامِيُّ نو صبا له د فجر ثانی په راختلو به (فورا) په دې باندې طلاق واقع کیرې

توضیح: د دنیا په هره ژبه کښې ورځ دپاره یولفظ استعمالیږي. اود دنیا په ژبو کښې عربی یوه ژبه ده. چه د نورو ټولو ژبو په مقابله کښې وسعت لري (ذخیره الفاظ په کښې ډیر زیات دی) په عربی کښې د ورځ دپاره د [نهار] لفظ استعمالیږي. مثلاً [یوم القیامة] د قیامت ورځ، [یوم العید] د اختر ورځ، د یوم جمع ایام ده. دا لفظ د قرآن مجید په ډیرو آیاتو کښې راغلې دي. کله چه د ورځ لفظ په ژبه باندې راشی. نو په ذهن کښې د ورځې په باره کښې د اول نه تر آخره پورې د ټولو اجزاو تصور راپورته شی. دې نه معلومیږي. چه د ورځ نه مراد څه خاص لمحۀ یا وخت (گتنه، منب، سیکن وغیره مراد نه دی. ورځ (یوم) نهار اطلاق د صبا راخستو نه تر نمر پریوتو پورې په ټولو اجزاو او لمحاتو باندې مستحق (ثابت) دې. لکه ایام بیض، ایام تشریق، ایام صیام نه ښکاره دی. په سورة القدر کښې د [مطلع الفجر] نه د ورځ اولنې جزء اولمحۀ مراد ده. او په ﴿ثُمَّ آتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ کښې د ورځ آخری جزء اولمحۀ مراد ده.

دا پیژندل پکار دی. چه لفظ د [امس] د تیرې شوې ورځ اولفظ د [غدا] د راروانې ورځې دپاره استعمالیږي. لفظ د [غدا] په قرآن پاک کښې ذکر دې. مثلاً ﴿وَلَتَنْظُرُنَّ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ او ﴿وَمَا تَذَكَّرِي نَفْسِي مَّا أَذَكَّبْتُ غَدًا﴾ په دواړه آیاتو کښې د راروانې ورځې دپاره د [غدا] لفظ استعمال شوې دې.

د قدوری په متن کښې چه کومه مسئله بیان شوې ده. په دې کښې هم د [انت طالق غدا] ذکر دې. یعنی چه یوکس خپلې ښځې ته او وویل. چه په راتلونکی صبا کښې دې ته طلاقه نې. نو راروان صبا به کله مستحق د ثبوت وی. نو د هغه صبا تحقق او ثبوت به د صبا د راخستو په اولنۍ جزء او اولنۍ لمحې سره وی. یعنی چه کله راروان صبا راوخیژی. نو صبا (غد) به ثابت شی. نو د صبا د راخستو سره سمدستی به د دغه متکلم قول چه [انت طالق غدا] په ښځه باندې مستحق (ثابت) شی. او طلاق به واقع شی.

دلیل: ځکه چه د [غدا] لفظ د راروان صبا دپاره موصوف دې.

د اختیاریان

وَأَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: اخْتَارِي نَفْسَكَ يَوْمَ يَذَلُّكَ الطَّلَاقُ اوکه نې چه خپلې ښځې ته او وویل، اختاری، په داسې حال کښې چه ددې نه نې د طلاق نیت کړې دې أَوْ قَالَ لَهَا: طَلِّقِي نَفْسَكَ یا نې دې ته

او وئیل، طلقی نفسک، فَلَها أَنْ تُطَلَّقَ نَفْسُها ما اَدَامَتْ فی فَمَیْلِها اذْ لَکَ نود بَنخِی دِباره جائز دِی. چه دا خپل خان نه طلاق ورکړی. تر کومه پورې چه دا په دې مجلس کښې موجود ده. **فَإِنْ قَامَتْ مِنْهُ وَأُخْذَتْ فِي عَمَلٍ آخَرَ** نوکه ددې مجلس نه پاسیدله. یا په بل څه کار کښې لگیا شوه **خَرَجَ الْأَمْرُ مِنْ يَدِها** تر اختیار ددې د لاس نه اووتلو

تفویح صورت د مسئلې ښکاره دې. اود منقول دلیل حاصل دادې. چه د قیاس تقاضا خودا ده. چه په دې لفظ د [اختاری] سره د نیت باوجود طلاق واقع نشی. ځکه چه خاوند په دې لفظ سره د طلاق واقع کولو مالک نه دې. که ده چرته [اَعْتَمَرْتُكَ مِنْ نَفْسِي] یا [اَعْتَمَرْتُ نَفْسِي مِنْكَ] او وئیل. نو طلاق نه واقع کیږی. او انسان چه په خپله د یو څیز مالک نه وی. نویل په څه دهغې مالک کړی.

دلیل صحابو رضی الله عنہم د اجماع په وجه قیاس پریخودې شوې دې. ځکه چه د حضرت عمر، عثمان، علی، ابن مسعود، ابن عمر، جابر، زیدین ثابت، او عائشې رضی الله عنہا نه منقول دی. چه کله سړی بڼخې نه اختیار ورکړلو. نو د بڼخې دپاره تر هغه وخته پورې اختیار شته. تر څو چه هغه د خپل مجلس نه پاسیدلې نه وی. او چه کله پاسیدله. نو اختیارې ختم شو. اود دې خلاف منقول نه دې. نو ځکه دا د اجماع قائم مقام شو. په اجماع سره د بڼخې دپاره خیارت ثابت شو. اودا هم ثابت شوه. چه دا خیارد مجلس سره خاص دې (۱)

صورتی تبدیل المجلس البته د مجلس په بدلیدو کښې دوه صورتونه دی. ① یودا چه د مجلس نه پاسی. اولارشی. ② دویم دا چه هم په مجلس کښې ناست وی. او بیل کار شروع کړی. مثلاً د خوراک څکاک مجلس شروع وی. او هم په دغه مجلس کښې د خوراک څکاک د فراغت نه پس د مناظرې مجلس شروع شی. نو دا هم د مجلس بدلیدل دی. **[اللهم اغفر لکتابه و لوالديه و لمن سعى فيه]**

د [اختاری] په جواب کښې د بڼخې خان مختاره کولو

وَإِنْ اخْتَارَتْ نَفْسُها فِی قَوْلِهِ اخْتَارَی نوکه دغه بڼخې خپل خان مختاره کړلو. د ده د قول اختاری په صورت کښې **كَانَتْ وَاحِدَةً بَائِنَةً** نوبانته به شی.

تفویح مسئله دا ده. چه د خاوند د [اختاری] لفظ وئیلو نه پس بڼخې هم په دغه مجلس کښې خان مختاره کړلو. نویه یو طلاق سره به بانته شی. هم دا قول د حضرت علی رضی الله عنه دې.

والله ① د صحابو رضی الله عنہم د اجماع په وجه استحساناً دا جائز شو.

② دویم دلیل دا دې. چه خاوند ته دا اختیار حاصل دې. چه هغه دخپلې بڼخې نکاح قائمه کړی. یا هغه جدا کړی. نو هغه په دې اختیار کښې خپله بڼخه خپل قائم مقام هم جوړولې شی.

وقوع البائن په [اختاری] لفظ سره بڼخه په یو طلاق بانته کیږی.

دلیل ځکه چه د بڼخې خپل خان مختاره کول به په هغه وخت کښې ثابتیږی. چه د نفس سره د بڼخې اختصاص ثابت شی. یعنی د خاوند ملک زائل شی. او بڼخه دخپل خان مالکه شی. او ښکاره ده. چه دا خبره په طلاق بائن سره حاصلیږی.

وَلَا يَكُونُ كَلَامًا أَوْ دَرِي بِهِ بَرِي نَهْ وَاقِع كِبَرِي وَأَنْ تَوِي الزَّوْجُ ذِيكَ اِغْرَجَه خَاوَنْد دَدِي نَيْت كِرِي وِي.

عدم وقوع التلاک کہ خاوند د دري طلاکو نيت کړې وي. نو دري طلاق نه واقع کېږي.
دليله ۱ خکه چه اختيار نه تقسيمېږي. البته بينونت غليظه او خفيظه ته تقسيم کيدې شي. ددې وجي په
[انت بائن] کښې د دري طلاق نيت صحيح دې. خود اختيار په صورت کښې د دري طلاق نيت صحيح نه دې.

د زوجينو په کلام کښې د نفس د لفظ حيثيت

وَلَا يَذَرُ مِنْ ذِكْرِ النَّفْسِ فِي كَلَامِهِ أَوْ فِي كَلَامِهَا، اود نفس ذکر ضروري دې. د خاوند په کلام کښې، يا د ښځې په کلام کښې

تصريح ۱ مسئله دا ده. چه د اختيار په لفظ سره په طلاق واقع کولو کښې دا ضروري ده. چه د ښځې يا خاوند په کلام کښې لفظ د نفس يا کوم چه ددې قائم مقام وي. هغه ذکر وي. [د نفس قائم مقام لفظ د اعتبار او تطبيق] دی. نو که خاوند [اعتباري] او ونيل. او ښځې [اعتباري] او ونيل. نو طلاق نه واقع کېږي.

دلائله ۱ دليل دا دې. چه د [اعتبار] په لفظ سره د طلاق واقع کيدل د صاحبو زوجينو په اجماع سره ثابت دې. اود صاحبو زوجينو اجماع په هغه صورت کښې ده. چه د ښځې خاوند نه د يوه کلام کښې لفظ د نفس، يا ددې قائم مقام ذکر وي. نواجماع چه څنگه واقع شوې وي. دهغې پورې به خاص وي. خکه چه دا اجماع خلاف القياس ده.

۲ دويم دليل دا دې. چه دلته د خاوند قول [اعتباري] مبهم دې. اود ښځې قول کوم چه ددې تفسير دې. نوهغه هم مبهم دې. اويو مبهم د بل مبهم تفسير نشي واقع کيدې. نو ددې وجي به هم دا کلام باطل وي. او که ته دا اعتراض او کړې چه خاوند د طلاق نيت او کړلو. او طلاق نې متعين کړلو. نو جواب دا دې. چه دواړو طرفونو ته ابهام موجود وي. نو تعين نشي کيدې.

د حيثيت بيان

وَأَنْ طَلَقْتَ نَفْسًا فِي قَوْلِهِ أَوْ كَهْ دې خپل ځان ته د خاوند په دې قول سره طلاق ورکړ و طَلَقْتَ نَفْسَكَ چې ته خپل ځان ته طلاق ورکړه فِيمَا وَاحِدَةً أَزْجِيَةً نو دا به يو رجعي وي، وَأَنْ طَلَقْتَ نَفْسًا ثَلَاثًا وَقَدْ أَرَادَ الزَّوْجُ ذِيكَ اَوْ كَهْ دې خپل ځان ته درې (طلاق) ورکړل. حالانکه خاوند ددې اراده هم کړې ده وَقَعْتَ عَلَيْهَا نو په دې به (دري واره) واقع کېږي

تصريح ۱ که سړی خپلې ښځې ته [طلقی نفسک] او ونيل. اوسړی څه نيت نه وی کړې. يا نې د يو طلاق نيت کړې وي. بيا ښځې په جواب کښې او ونيل. [طلقت نفسي] نو يو طلاق واقع کېږي. او که ښځې په ځان باندې درې طلاقه واقع کړلو. او خاوند هم د دري نيت کړې وي. نو په دې باندې (دري) واقع کېږي.

دليل الموردين ۱ د دې دواړو صورتونو دليل دا دې. چه د [طلقی نفسک] معنی دا ده. چه [افعلی فعل الطلاق] يعنی صيغه د امر مصدر لره متضمن ده. او مصدر اسم جنس دې. په ادنی يعنی فرد حقيقي باندې صادقېږي. اود کل يعنی فرد حکمی احتمال لري. دا حکم د ټولو اسماء اجناس دې. هم دا وجه ده. چه په [طلقی] کښې د د ريونيت صحيح کېږي. او که نيت نې نه وی کړې. نو فرد حقيقي يعنی

یو طرف ته به راجع وی. اودا یو طلاق به رجعی وی. ددې دلیل دا دی، چه ښځې ته صریحی طلاق حواله شوې دې. او به صریحی طلاق سره طلاق رجعی واقع کیږی.

د [طلقی نفسک متی شت] حکم

وَأَنْ قَالَ هُنَا: طَلَقِي نَفْسَكَ مَتَى شِئْتَ او که ښځې ته نې اوونیل، چه ته خپل نفس ته طلاق ورکړه. کوم وخت چه ته غواړې فَلَهَا أَنْ تَطْلُقَ نَفْسَهَا فِي الْمَجْلِسِ وَيَعْدُهُ نَوْ بِنَخِي ته اختیار دې، چه خپل نفس ته طلاق ورکړی په مجلس کښې، اود مجلس نه پس.

توضیح مسئله دا ده، که خاوند خپلې ښځې ته اوونیل، چه [طلقی نفسک متی شت] نویښځې ته اختیار دې، که په مجلس کښې خان ته طلاق ورکوی او که د مجلس نه پس. **دلیل** دا دی، چه کلمه د متی ټولو وختونو ته عامه ده. نو دا داسې شوه، لکه چه خاوند خپلې ښځې ته اووانی، چه [طلقی نفسک ای وقت شت] د وخت د عموم دوجې ښځې ته په هروخت کښې اختیار حاصل دې، که په مجلس کښې طلاق ورکوی او که د مجلس نه پس.

وَأَذًا قَالَ يَرْجُلٍ: طَلَقِي أَمْرَأَتِي او کله چه اووانی، یو کس ته. زما ښځې ته طلاق ورکړه فَلَهُ أَنْ يَطْلُقَهَا فِي الْمَجْلِسِ وَيَعْدُهُ نَوْ هغه ته اختیار دې، چه دې هغې ته په مجلس کښې اود مجلس نه پس طلاق ورکړی

توضیح دویمه مسئله دا ده، چه یو سړی بل کس ته اوونیل، [طلقی امرأتی] نودغه وکیل ته اختیار دې، چه دده ښځې ته په دغه مجلس کښې طلاق ورکوی او که د مجلس نه پس. **دلیل** دا دی، چه دې کس دخپل ښځې طلاق ورکولو دپاره بل کس وکیل جوړ کړلو، اودهغه نه نې مدد اوغوښتلو، اووکالت ته لازمونکي وی، اونه په مجلس پورې منحصر وی، نوڅکه د طلاق وکیل ته اختیار دې، که په مجلس کښې طلاق ورکوی او که پس، اوخاوند ته درجوع کولو اختیار حاصل دې. ددې په خلاف که خاوند خپلې ښځې ته [طلقی نفسک] اوونیل، نودښځې دا اختیار د مجلس پورې خاص دې، اوخاوند ته د خپل قول نه د رجوع کولو حق هم نشته. **وجه الفرق** وجه دفرق دا ده، چه دخاوند قول [طلقی نفسک] تمليک دې، څکه چه ښځه دخپل خان دپاره عمل کوی، اووکیل هغه وی، چه د بل دپاره عمل کوی، اودا وړاندې تیر شوی دی، چه د تمليک په ټولو صورتونو کښې خاوند ته د رجوع کولو اختیار نشته، اوتمليک دمجلس پورې خاص وی.

وَأَنْ قَالَ طَلَقَهَا أَنْ شِئْتَ او که سړی یو بل سړی ته اوونیل، چه ته دې (زما ښځې) ته طلاق ورکړه، که ته غواړې فَلَهُ أَنْ يَطْلُقَهَا فِي الْمَجْلِسِ خَاصَّةً نو دده دپاره جائز دی، چه هغه دې ته خاص طور باندې په مجلس کښې طلاق ورکړی

توضیح دویمه مسئله دا ده، چه سړی بل کس ته اووانی، که ته غواړې نوزما ښځې ته طلاق ورکړه. ①ننپه دې صورت کښې هغه لره صرف په دغه مجلس کښې د طلاق ورکولو اختیار دې. **مسئله زو** امام زفر رحمته الله علیه فرمائی، چه دا قول [طلقی امرأتی] شت اواولنې قول [طلقی امرأتی] دواړه په حکم کښې برابر دی.

دلیل دا دی، چه قول ثانی [طلقی امرأتی شت] داسې تمليک دې، چه په دې کښې دتعلیق معنی موجود ده، نودتمليک اعتبار چه کولې شی، نو دا اختیار به د مجلس پورې خاص وی، اودتعلیق (یمین) د معنی

اعتبار چه کولی شی. نودا تصرف به لازم وی. او خواندته به دخپل قول نه د رجوع کولو اختیار حاصل نه وی.

وَأَنْ قَالَ لَهَا أَوْ كَ خاوند هغې ته او وئیل اِنْ كُنْتُ تُحِبِّينِيْ كَهْ چرته ته ما سره محبت کوي او تَبْفِضِيْنِيْ يا ته ما سره بغض کوي فَالْتِ طالق نو ته دې طلاقه يې فَقَالَتْ اَنَا اُحِبُّكَ نو هغه او وائی زه تا سره محبت کوم اَوْ اَبْغُضُكَ يا تا سره بغض کوم وَقَمَ الطَّلَاقُ واقع شو وَاَنْ كَانَتْ فِيْ قَلْبِهَا اَكْرَجِيْ په زړه د هغې کښې خِلَافٌ مَّا ظَهَرَتْ خلاف دهغه څه کوم چې هغې ظاهر کړې وی.

تفريح > نفس مسئله آسانه ده

دليله > طلاق څکه واقع کېږي چې په زړه کښې دننه څه وي په هغې به فيصله نه کېږي بلکه څه چې په زړه وي په هغې به فيصله کېږي مشهوره قاعده ده چې شريعت ظاهر ته گوري.

په مرض الموت کښې د طلاق ورکولو حکم

وَأَنْ طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فِي مَرَضٍ مَوْتِهِ طَلَقًا بَابِنَا او که چا طلاق ورکړو. سړی خپلې ښځې ته په مرض د وفات خپل کښې، طلاق بانن قَبَاتٌ فَيَسِي فِي الْعِدَّةِ بيا مرشو. په داسې حال کښې چه دار ښځه دده په عدت کښې ده وَكُنْتُ مِنْهُ، نور ښځه به ميراث اوړي د هغه نه وَأَنْ مَاتَ بَعْدَ انْقِضَاءِ عِدَّتِهَا او که دې مړ شو. روسته د تيريدلو د عدت دښځې نه فَلَا مِيرَاثَ لَهَا نو ددې (ښځې) دپاره به ميراث نه وي

تفريح > صورت دمستلې دا دې. چه خاوند خپلې ښځې ته په مرض الموت کښې طلاق بانن ورکړي بغير د ښځې د رضامندي نه. بيا دا خاوند مړ شي. حالانکه دده دا ښځه لاپه عدت کښې وي. او دميراث مستحقه وي. نودا ښځه به دخپل خاوند نه ميراث اوړي.

القيودان في المسئلة > په دې مسئله کښې څو قيودات دي. دا او گوري. ① دا چه مرگ دعدت سره مفيد دې. څکه که د عدت پوره کيدو نه پس مړ شوې وي. نو په دې صورت کښې به هم وارثه نه وي. ② دا چه د ميراث داستحقاق قيد نې اولگولو. څکه که دا ښځه کتابيه وي. يا وينځه وي. نو په دې صورت کښې به هم ميراث نه اوړي.

③ دا چه طلاق نې دښځې دعدم رضا پورې مفيد کړلو. څکه که طلاق نې ددې په رضا سره ورکړې وي. نو بيا هم دا دميراث مستحقه نه ده.

④ دا چه طلاق بانن نې په مرض الموت باندې مفيد کړلو. څکه که دې سړی په حالت دمرض کښې طلاق ورکړلو. او بيا روغ شو. او بيا مړ شو. نو په دې صورت کښې ښځه دميراث مستحقه نه ده

⑤ دا چه طلاق بانن نې ورکړې وي. څکه که طلاق رجعي نې ورته ورکړې وي. نودا ښځه د نکاح د وجې دميراث حقداره نه ده دفرار د وجې. څکه چه په طلاق رجعي کښې دعدت په دوران کښې نکاح من کړل وچوه باقی وي.

صاحب د عنايه فرماني. چه د خاوند په خپل مرض الوفات کښې طلاق ورکول، دې ته طلاق فار وائی. او د فار حکم لکه څنگه چه دسړي د طرفه ثابتېږي. دغه شان دښځې دطرفه هم ثابتېږي. مثلاً چه ښځه په خپل مرض الموت کښې مړته شي. والعياذ بالله نو خاوند به ميراث اوړي.

حاصل دا چي که خاوند په زمانه د عدت کښې مړ شي، نو ښځه به واره نه وي، او که د عدت تيريدو نه پس مړ شي، نو ښځه به واره نه وي. (۱)

① د فارد ښځې دميراث اوړل د صحابو رضي الله عنهم په اجماع سره ثابت دی. تفصيل دا دي، چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه خپلې ښځې تماضر ته په خپل مرض الوفات کښې طلاق بانن ورکړلو. او د عبدالرحمن به عوف وفات او شو. حالانکه ددوی بي بي تماضر په خپل عدت کښې وه. نو حضرت عثمان رضي الله عنه تماضر د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دميراث وارثه جوړه کړه. حالانکه دا کار د صحابو رضي الله عنهم په وجود کښې شوې وو. خو هيڅ چا پرې انکار او نکرولو. نو ځکه دا اجماع سکوتی شوه. د حضرت عائشې رضي الله عنها نه روايت دي. [ان امراء الفارثون] بيشکه د فارښځه به ميراث اوړي. ددې نه علاوه د حضرت عمر، عثمان، علي، ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم دا مروی دی. او د هيڅ يو صحابی نه ددې خلاف منقول نه دي. نو اجماع سکوتی متحقق شوه. اودا کوم چه د حضرت عبدالله بن زبیر رضي الله عنه نه روايت کولې شي، چه که معامله ماته راغلي وه. نو مابه تماضر دميراث حقداره نه وه جوړه کړې. څه نقصان نه رسوي، ځکه چه په کوم وخت کښې چه اجماع منعقد کيدله. نوبه هغه وخت کښې حضرت عبدالله بن زبیر رضي الله عنه ماشوم وو. اودا خبره د روستو وخت ده. او روستني اختلاف د وړاندیني اجماع سره معارض نشي کيدې.

② دليل عقلي دا دي، چه په مرض الوفات کښې د ښځې ښځه توب د ميراث اوړلو سبب دي، ځکه چه د خاوند په وفات سره د ښځې حق د هغه په ميراث پورې متعلق کيږي. نو چه به دې حالت کښې خاوند ښځې ته طلاق ورکړي. نو دې د ښځې حق وراثت باطلول غواړي. نو دده دا غلطه اراده به هم ده ته واپس کولې شي. په دې طريقه چه د طلاق عمل به د عدت د تيريدو زمانې پورې اوږد کړې شي. چه ښځه دميراث محروم تيا نه بچ شي.

په طلاق کښې د انشاء الله ويلو حکم

وَإِذَا قَالُوا لِمُرَاتِيهِ أَوْ كَلَهُ نِيْ جِهَ اَوْوَيْلِ خِطْلِيْ ښځې ته اَلَيْتَ طَلَقَ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰى مُتَّصِلًا اَنْتَ طَالِقٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰى، متصل كَمْ يَقَعُ الطَّلَاقُ عَلَيْهَا نُو طَلَقٌ بَه نَه وَاَقَمَ كِيَرِي.

تفسير: د استثناء معنی ده. [تکلم بالباقي بعد الثنياه] یعنی د استثناء نه پس په باقي کلام تکلم کول، چونکه تعلیق د کل کلام دپاره مانع وو. او استثناء د بعضې کلام دپاره، نو تعلیق اقوی شود استثناء نه. او اقوی مقدم وی په قوی باندې. نو ځکه دې تعلیق وړاندې بیان کړلو. او استثناء پس.

صورت د مسئلې سرې خپلې ښځې ته اووویل، [اَنْتَ طَالِقٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰى] او لفظ دانشاء الله نې د [اَنْتَ طَالِقٌ] سره متصل اووویل، نو طلاق نه واقع کيږي.

دليل: دليل دا دي، چه نبی صلي الله عليه وسلم فرمایلي دي. مَنْ حَلَفَ بِطَلَقٍ اَوْ عَتَاقٍ وَقَالَ: اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰى مُتَّصِلًا بِهِ فَلَا حِلَّ عَلَيْهِ (۱) کوم کس چه په طلاق سره قسم او خورلو، اويا په آزادولو کښې، او بيا نې ورپسې سمدستی اووویل، انشاء الله نو دې نه حاشيږي. یعنی دده قسم نه ماتيږي، چه طلاق يا عتاق

(۱) مسلک الشافعي: - دامام شافعي رحمه الله په نيزبه په دواړو صورتونو کښې واره نه وي. که مرگ نې په عدت کښې وي، او که د عدت تيريدو نه پس وي.

(۶۷) غربه الزهلي رحمه الله هذا اللفظ ثم نقل عن ابن عمر رضي الله عنهما ان رسول الله صلي الله عليه وسلم قال من حلف على بين فقال ان شاء الله فلا حث عليه

ه [أنت طالق ثلاثاً إلا واحدة] حکم

وَأَنْ قَالَ: أَنْتَ طَالِقٌ ثَلَاثًا إِلَّا وَاحِدَةً، أَوْ كَهَذَا، وَنِيلَ، تَه بِه دَرِیو طَلَاقُ طَلَاقُ نَه. مگر په یو طَلَقْتُ یُتَنِّیْن نو په دوه طلاقو سره به طلاقه وی وَأَنْ قَالَ ثَلَاثًا إِلَّا یُتَنِّیْن اَوَکِه وَی نِيل. تَه په دریو طلاقو طالق نه. سوا د دوو نه طَلَقْتُ وَاحِدَةً نو په یو سره به مطلقه وی

توضیح: صورت دمستلې دا دې. که یوکس خپلې ښځې ته اوونیل. [أنت طالق ثلاثاً إلا واحدة] نوپه دې صورت کېښي دوه طلاقه واقع کېږي. اَوَکِه وَی نِيل. چه [أنت طالق ثلاثاً إلا یُتَنِّیْن] نوپه دې صورت کېښي یو طلاق واقع کېږي.

مصنف رحمه الله دوه مثالونه ذکر کړل، دې طرفته داشاري کولو دپاره چه استثناء د قلیل او کثیر دواړو جائز ده. اگر چه امام فراء نحوی ددې اجازت نه دې ورکړي.

القاعدة: داستثناء اصل دا دې. چه داستثناء نه پس کوم مقدار باقی پاتې شی. دهغې تکلم کول استثناء ده. حاصل دا چه د مستثنی منه کوم مقدار چه باقی پاتې شی. په هغې باندې تکلم کولو ته استثناء وائی. نود یوکس دا وینا چه دفلاتی په ما باندې یوه روپی ده. اودا چه دفلاتی په ما باندې لس روپی سوا د نهو نه دی. په دې دواړو قولونو کېښي څه فرق نشته. نوحاصل دا چه د بعضی دکل نه استثناء کول جائز دی. اودکل د کل نه استثناء کول جائز نه دی. ځکه چه دکل نه د کل استثناء کولونه پس باقی څه نه پاتې کېږي. چه په هغې باندې تکلم کونکې شی. اوداستثناء د صحت دپاره دا هم ضروری دی. چه استثناء د اصل کلام سره متصله وی.

بهر حال هرکله چه دا اصول معلوم شو. نوپه اولنی صورت کېښي د مستثنی منه نه پس باقی مانده دوه دی. نو دوه طلاقه به واقع کېږي. اوپه دویم صورت کېښي د مستثنی منه نه پس باقی یو دې. نویو طلاق به واقع کېږي.

د سړي د خپلې ښځې د څه حصې مالک جوړېدل او ددې په عکس کېښي تفريق

وَإِذَا مَلَكَ الزَّوْجُ امْرَأَتَهُ أَوْ كَلِمَةً خَاوَنَد د خپلې ښځې مالک شو أَوْ يَفْصَلُ مِنْهَا يَدَدې د يوې حصې، أَوْ مَلَكَتِ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا أَوْ يَفْصَلُ مِنْهُ يَا بِنْدَه د خپل خاوند مالکه شوه. يَا دده د يوې حصې (مالکه شوه). وَقَعَتِ الْفُرْقَةُ نو فرقت واقع کېږي

هل اللغة ① شقص: حصه ② الفرقة: جدائی

توضیح: مسئله، که سړي دخپلې ښځې د اخستلو یا وراړت یا هېي یا صدقي په ذریعه مالک شو. یا ددې د څه حصې مالک جوړ شو. یا په ذکر شوو وجوهو کېښي په څه وجه بڼه د خاوند مالکه جوړه شی. نوپه دواړو صورتونو کېښي به د دواړو په مینځ کېښي بیلتون واقع کېږي. یعنی نکاح به پورته کېږي. دلیله: ځکه چه په ملک نکاح او ملک یمین کېښي منافات دې. ددې تفصیل دا دې. که بڼه د خاوند مالکه شی. نود مالکیت او معمولیت اجتماع راغله. ځکه چه ملک نکاح تقاضا کوی. چه بڼه دې معموله وی. او ملک یمین تقاضا کوی. چه بڼه دې مالکه وی. اود ملکین اجتماع ناممکن ده. نوځکه به بیلتون واقع کېږي.

اَوَکِه خاوند د خپلې ښځې مالک جوړ شو. نووجه د فرقت دا ده. چه ملک نکاح د ضرورت په وجه ثابتېږي. ځکه چه هر ملک نکاح اثبات دې په آزاده بڼه باندې. اوپه آزاده بڼه باندې اثبات د ملکیت خلاف قیاس دی. اوچه کوم خیز خلاف قیاس ثابت شی. نوهمغه د ضرورت په وجه ثابتېږي. نوثابته

شوه. چه ملك نكاح د ضرورت په وجه ثابتېږي. اوچه ملك يمېن وي. نوڅه ضرورت پاتې نشو. نوچه ملك يمېن ثابت شو. نوملك نكاح زائل شو.

بَابُ الرَّجْعَةِ

تفريع چونكه رجعت طبعاً د طلاق نه پس وي. نوڅكه نې په ذكر كولو كېنې هم روستوگړو. چه وضع د طبع سره موافق شي.

رجعت د راه په زور اوزيردوارو سره جائز دي. خويه زور سره لوستل زيات فصيح دي. (درجيم) د باب ضرب يضرب ځنې دي. معنی نې واپس كيدل دي.

شروط الرجعة په شريعت كېنې رجعت وائي. دنكاح ملك برابرياقى ساتل. اود رجعت دپاره خوشرطونه دي. هغه هم زده كړئ.

① په صريحى لفظ سره طلاق وركول يا په بعضې كنانى الفاظوسره، دكوم ذكرچه وړاندي تير شوې دي. يعنى (اعتدى، استبرئ رحمك، انت واحدة)

② چه د طلاق په عوض كېنې مال نه وي.

③ درې طلاقه نه وي واقع شوې.

④ ښځه مدخول بها وي.

⑤ عدت موجود وي.

ثبوتها درجعت ثبوت دكتاب الله سنت اواجماع درې وارو نه شوې دي. ځكه ددې په مشروعيت كېنې د چا خلاف نشته. ① دكتاب الله ته د ثبوت مثال دالله تعالى ارشاد (وَعَوَّلْتَهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ)

② اود حديث نه نې د ثبوت مثال دنبى ﷺ ارشاد (مراينك قليداجعها) اونبى ﷺ حضرت سوده ته رجعت كړې وو.

③ اود رجعت په صحت باندې اجماع هم منعقد ده. (يعنى شرح هدايه)

د يوا دوه طلاق رجعى نه پس هاوند ته د رجوع اختيار

وَإِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ تَطْلِيقَةً رَجْعِيَّةً أَوْ تَطْلِيقَتَيْنِ أَوْ كَلَهُنَّ فِي سِرِّ خَيْلٍ بِنَخْبَةٍ تَهْ يُوْطَلِّقُ رَجْعِي يَادُوهُ طَلَاقَهُ وَرَكَرَكَ لَهَا أَنْ يَرْجِعَهَا فِي عَدَّتِهَا رَظِيحًا بِذَلِكَ أَوْ لَمْ تَرْجَعْ نُوْ سَرَى تَهْ اِخْتِيَارُ دې. چه په عدت كېنې ښځې سره مراجعت او كړي. (كه) په دې باندې ښځه راضى وي او كه نه وي

تفريع مسئله دا ده. چه كله يو كس خپلې مدخول بها ښځې ته يو يا دوه طلاق رجعى وركړي. نوسرى ته اختيار دي. چه دې ته په عدت كېنې رجعت او كړي. كه ښځه پرې راضى وي او كه نه وي.

دليله دليل دالله تعالى ارشاد دي. (فَإِذَا طَلَّقْتُمُ امْرَأَتَكُمْ فَاتَمِسُّوهُنَّ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) يعنى كله چه د ښځو عدت ختميدو ته نژدې شي. نو تاسوته اختيار دي. كه رجعت خوښوئ. نو د ضرر رسولونه بغير دوى خان سره اوساتي. او كه د جدا كولو اراده لرئ. نو بغير د ضرر رسولونه دوى جدا كړئ. په دې آيت كېنې مطلقاً د رجعت ذكر دي. چه ښځې د رضا او عدم رضا بيان په كېنې نشته. ددې وجې د رجعت حكم مطلق پريخودې شو.

قَوْلِي اَوْ فَعَلِي رَجُوع

وَالرَّجْعَةُ أَنْ يَقُولَ رَاجَعْتُكَ أَوْ رَاجَعْتَ امْرَأَتِي أَوْ رَجَعْتُ دَادِي. چه ښځې ته خطاب او كړي. او دا

اووانی چه ما تاسره رجعت اوکړو. یاد خلقو په وړاندې اووانی چه ما خپلې ښځې سره رجعت اوکړو

توضیح: رجعت دا دې چه خپلې ښځې ته خطاب کوی. اوورته اووانی چه ماتاته رجوع اوکړله. یا گواهان مخاطب کړی. اوورته اووانی چه ماخپلې ښځې ته رجوع اوکړله. برابره ده که دغه ښځه په دغه وخت کښې موجوده وی اوکه یا ورته څوک خبر ورکړی.

دلیل: اودا طریقه په رجعت کښې صریح ده. اویه څلورو وارو امامانو کښې په دې مسئله کښې څه اختلاف نشته.

عدم شرطية الشهادة: او قول صحیح دا دې چه دچا په نیزهم گواه شرط نه دې. البته د گواه مقرر کولو فائده دا ده. که ښځه دا دعوی اوکړی. چه ده ماته رجوع نه ده کړې. نو داسې د گواهانوپه ذریعه دا ثابتولې شی. الحاصل دا رجعت دا قول بغیر اختلافه صریحی دې.

أَوْطَأَهَا أَوْ طَعَنَهَا أَوْ لَبَسَهَا بِشَهْوَةٍ أَوْ نَظَرَ إِلَى قَرْجِهَا بِشَهْوَةٍ یاددې سره صحبت اوکړی. یا ددې نه کوکې واخلي. یا په شهوت سره دې ته لاس یوسی. یا ددې شرمگاه طرف ته په شهوت سره اوگوری

حل اللغة: ① يطأ: وطى کوی ② يقبل: ښکلوی ③ يلبس: مس کوی]

توضیح: درجعت عملی صورت دا دې چه دې ښځې سره وطى اوکړی. یا نې ښکل کړی. یا دې ښځې ته په شهوت سره لاس وراوړی. یا نې مس کړی. یا په شهوت سره ددې شرمگاه ته اوگوری. یعنې دننه گول ځانې ته، اوعلامه عینی د ښکلولو سره هم د شهوت قید لگولی دې. په ميسوط، ذهير او خلاصه کښې خو نې دا قید په صراحت سره ذکر کړې دې. شیخ محقق ابن همام رحمته الله علیه فرمانیلې دې. چه فعل هم د رجعت دلیل دې. خو رجعت په په داسې افعالو سره کیږی. کوم چه دنکاح سره خاص وی. په دې کښې دا دلیل مفید دې. چه په ښکلولو کښې د شهوت قید نه دی لگول پکار، لکه څنگه چه د کتاب په عبارت کښې ښکاره ده. ځکه چه ښکلول مطلقا داسې فعل دې. چه دنکاح سره خاص دې. په خلاف د مس کولو او کتلو، ځکه چه دا کارونه د نکاح سره خاص نه دی. البته په هغه صورت کښې چه په شهوت سره وی. (١)

دلیل: زمونږ په نیزد رجعت معنی ده. نکاح د وړاندې پشان باقی ساتل. لکه څنگه چه مونږ وړاندې بیان کړی دی. او روستویه هم انشاء الله ددې وضاحت اوکړو.

په رجوع باندې دوه گواهان قائلول

وَسَمِعْتُ لَهُ أَنْ يُشْهِدَ عَلَى الرَّجْعَةِ شَاهِدَيْنِ او مستحب دې. چه په رجعت باندې دوه گواهان جوړکړی **وَأَنْ لَمْ يُشْهِدْ نَوَكُهُ** گواهان نې مقرر نکړل **صَحَّتِ الرَّجْعَةُ** نو بیا هم رجعت صحیح دې

توضیح: صاحب دقدوری رحمته الله علیه فرماني. په رجعت باندې دوه گواهان قائلول مستحب دی. یعنې چه دې مسلمانانو سره ته اووانی. چه تاسو گواه شی. چه ماخپلې بی بی ته رجوع اوکړله. اوکه گواهان جوړ نکړی. نوهم رجعت ثابتیږی. (٢)

١ **مسلك الشافعي:** -- امام شافعی رحمته الله علیه فرماني. که سړي په ژبه باندې ونيلي شی. نو بغیر د کولو نه صرف په حرکت سره رجعت نه ثابتیږی. البته د گونگاه رجعت کوم چه په اشاره سره وی. نو هغه صحیح دې.

٢ **مسلك الشافعي:** -- دامام شافعی رحمته الله علیه په نیز بغیر د دوو گواهانو نه رجعت نه ثابتیږی. اوهم دا دامام مالک رحمته الله علیه صحیح قول دې. صاحب دفتح القدیر بیان کړې دې. چه دمالکیانو په کتابونو کښې ذکر دی. چه

والله ❶ دلیل دا دې چه درجعت په باره کښې چه خومره نصوص منقول دی. هغه ټول د گواهانو مقرر کولونه خالی دی. مثلاً (۱) فَأَمَّا كُونُكُمْ بِمَعْرُوفٍ (۲) (الْأَطْلَاقُ مَرْتَبِي سَفَامَاكَ بِمَعْرُوفٍ) (۳) وَتَعُولْتَهُنَّ أَحَقُّ بِرَوْحِهِنَّ (فَلَا جَنَازَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَكْرَأَ أَحَدًا) اوبښې ❷ فرمانیلې دی. (مرايښک فلوا جاعها) او که په رجعت باندې دهکادت د وجوب اضافه اوشو. نوپه دې نصوص مطلق کښې به زیادت راشی. اودا جائز نه دی.

⑦ عقلی دلیل دا دی. چه رجعت د نکاح باقی کولونوم دي. اود نکاح باقی ساتلودپاره شهادت شرط نه دي. نور رجعت دپاره به هم شهادت شرط نه وی. لکه څنگه چه به ایلا. کولو کینې شهادت شرط نه دي. ځکه چه دا هم د نکاح دحالت باقی والي دي. البته د زیادت احتیاط دپاره به رجعت کینې شهادت مستحب دي. چه د عدت تیریدونه پس د لاعلمی د وچي به خلقو کینې بدگمانی پیدا نشی. چه فلاتی خپلی ښځي ته طلاق ورکړي وو. او بیا د عدت تیریدونه پس نې هم خان سره ساتی.

د عدت تیریدونه پس په عدت کښې د رجوع کولو حکم

وَلَمَّا نَسَبْنَا الْعِدَّةَ اَوْكِه عَدَت تَبَر شَوْ فَقَالَ الزَّوْجُ فَقَدْ كُنْتُ رَاجِعْتَهَا فِي الْعِدَّةِ نَوْسَرِ اَوْوَنِيل. مَا دِي
په عدت كېنې رجوع كړې وه فَصَدَّقْتُهُ نُو بَخِي ددې تصديق او كړو وېسې رَجَعْتُهُ نودا رجعت دې وَاِنْ
كَذَّبْتُهُ اوكه بَخِي ددې تكذيب او كړو وَاَلْقَوْلُ قَوْلُهَا نود بَخِي قول به (معتبې وى وَلَا يَحْسِبَنَّ عَلِيَهَا
عَنْدًا حَسِبَتْ رَحْمَةُ اللَّهِ اود امام ابوحنيفه رَوَاهُ به نيز په بېخه باندې قسم نشته

توضیح: مسئله دا ده. که خاوند ښځې ته اووښل، چه ماناته په عدت کېښي رجوع کړې وه. اوښځې ئې تصدیق اوکړلو. نو دا رجعت دي. او که ښځې ئې تکذیب اوکړلو. نو د هغې قول به معتبر وي.

دلیل: ځکه چه خاوند د داسې څیز د دعوی اوکړله. چه دې هغه فی الحال پیدا کولې نشی. نو دې به په هغې کېښي متهم وي. او چه به کوم صورت کېښي ئې ښځه تصدیق اوکړی. نویه هغه صورت کېښي چونکه به ده باندې تهمت نشته. نو ځکه ئې قول معتبر دي.

د سړي د رجوع اود بڼې د مدت تیریدو دعوی کول

وَلَمَّا أَقَالَ الزُّبَيْرُ قَدْ رَاجَعْتُكَ أَوْ كَمَا تَسَرُّهُ رَجَعْتُ كَمَا دِي فَقَالَتْ حَبِيبَةُ لَهْ نَوْبِخِي دِه
 بِه جَوَاب وَرَكُولُو كِنِی اَوْ فَرَمَانِیل قَدْ لَفَضْتُ عِدَّتِی چِه زما عدت خو تیر شوې دې لَمْ تَصِحَّ الرُّجْعَةُ عِنْدَ
 اِمِّ حَنْبَلَةَ رَحِمَةُ اللهِ (۱) د امام ابوحنيفه رحمه الله په نیز رجعت صحیح نه دې

لحن: صورت دمسلمې دا دې، چه خاوند خپلې ښځې ته اووئيل، ماته به په عدت كېښې رجوع كړي ده. اوښځې ورته سمدستې اووئيل، زما خوعدت تير شوې هم دې. ① نودامام ابوحنيفه رحمه الله به نيز رجعت ته ناتيږي. دا دامام شافعي اوامام احمد رحمهما الله قول هم دې

دليل: دليل دادې، چه درجعت قول د عدت ختميدونه پس واقع شوې دې. كوم چه دهغې په رحم كېښې

بغیرد دووگواهانونه هم رجعت صحیح کیږي. خوگواهان جوړول مستحب دی. دغه شان په شرح طحاوی
کښی هم دی.

كنيتي هم دى.
(١) القول الرابع هو قول أبى حنيفة كذا في الحنفية (٤٧٠/١) وفتح القدير (٢٠٠/٤) والدر المختار (٥٧٧/٢) نقلاً
عن القول الرابع (٣٣٨/١).

دې او کوم خیزچه په رحم کښې وی. دهغې خبر ورکونکي امین وی. دالله تعالی ارشاد دې (وَلَا يَجِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكُنَّ مَاعَلَى اللَّهِ فَإِنْ أَرَادِمْ) یعنی دښخودپاره حلال نه دی. چه پټ کړی هغه خیز کوم چه الله تعالی د دوی په رحمونو کښې پیدا کړې دي. بهر حال هرکله چه ښځې دعدت تیریدو خبر ورکړلو. نو دا خبرورکول په دې دلالت کوی. چه دعدت تیریدل د خبرورکولونه وړاندې دی.

اوس پاتې شوه دا خبره چه څومره وړاندې دي. نوجواب دا دي. چه د عدت ختمیدو په حالاتو کښې دټولونه نزد. دځاوند قول دي. نو د ښځې خبرورکول به دځاوند د خبرورکولونه چه (راجعته) نه وړاندې وی. نوحاصل دا شو. چه عدت وړاندې تیر شوې دي. اورجعت روستو شوې. او کوم رجعت چه د عدت تیریدو نه پس وی. هغه صحیح نه وی. نو ځکه امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی. چه دا رجعت صحیح نه دي. **مسلك الامامین** صاحبینو رحمته الله علیه فرمائی دی. چه رجعت صحیح کیږي.

دلیلها دلیل دا دي. چه رجعت د عدت په زمانه کښې موجود شوې دي. ځکه چه په استصحاب حال باندې عمل کولو باندې په ظاهره عدت باقی دي. ترڅو چه دې دعدت تیریدو خبرنه وی ورکړي. نومعلومه شوه. چه د رجعت قول وړاندې دي. او د عدت تیریدو قول روستو دي. او دعدت په زمانه کښې رجعت کول صحیح دی. ددې وجې مونږ وایو. چه رجعت صحیح دي. او چونکه د رجعت قول د عدت ختمیدو قول نه وړاندې دي. ددې وجې که ځاوند خپلې ښځې ته اوونیل. چه ما تاته طلاق درکړې دي. او ښځې ورته اوونیل. چه زما عدت خوتیر شوې دي. نو به دې صورت کښې طلاق واقع کیږي. ځکه چه طلاق قول دعدت ختمیدو د خبرورکولو نه وړاندې واقع شوې دي.

الجواب عنه د طلاق مسئله هم د رجعت د مسئلې پشان مختلف فیه ده. نو به دې باندې قیاس کول به ځنګه صحیح شی. او که دا اومنلې شی. چه د طلاق مسئله متفق علیه ده. نوجواب دا دي. چه دعدت تیریدو نه پس به د ځاوند په اقرار باندې طلاق واقع شی. خودعدت نه پس دځاوند په اقرار باندې رجعت نه ثابتیږي. ځکه چه په دې کښې دبل په حق کښې دتصرف کولو تهمت پیدا کیږي. نومعلومه شوه. چه په دې دواړو مسئلو کښې فاروق موجود دي. او قیاس مع الفارق صحیح نه وی. نو ځکه امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی. چه دا رجعت صحیح نه دي.

د عدت تیریدو نه پس د ښځې د ځاوند د رجعت دعوی

او د مالک تصدیق اود وینځې تکذیب

وَأَذْكَالَ نَذِيرِ الْأُمَةِ بَعْدَ الْقَضَاءِ عِدَّتِهَا أَوْ هَرَكَلَهُ جَهْدَ وَنِخْفِ خَاوَنْد ددې د عدت تیریدلو نه پس اوونیل قَدْ كُنْتَ رَاجِعَتَهَا چه مادي ته (په عدت کښې) رجوع کړې ده وَصَدَّقَهُ الْمَوْلَى أَوْ مَوْلَا ددې تصدیق اوکړو وَكَدَّتْهُ الْأُمَةُ أَوْ وینځې دا دروغ کر له قَوْلٍ قَوْلًا عِدَّتِ أَبَى حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز به د وینځې قول (معتبر) وی

توضیح که د وینځې ځاوند دعدت تیریدو نه پس اوونیل. چه ما تاته په عدت کښې رجوع کړې ده. نو ددې څلور صورتونه دی. ① مولى اووینځه دواړه دده تصدیق کوی. ② یا ئې دواړه تکذیب کوی. ③ مولى ئې تصدیق کوی اووینځه ئې تکذیب کوی. ④ مولى ئې تکذیب کوی اووینځه ئې تصدیق کوی. په اول صورت کښې په اتفاق سره رجعت صحیح دي. او په دویم صورت کښې په اتفاق سره رجعت

١) القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في الهندية (٤٧١/١) والبرهان المختار (٥٧٨/٢) نقلًا عن القول الرابع

صحیح نه دی. البته دا چه خاوندگواهان پیش کړی. اوبه دریم صورت کښې که د خاوند سره گواهان نه وی. نو دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیزد وینځې قول معتبر دي. او امام شافعی امام مالک او امام احمد رحمته الله علیهم هم ددې قائلین دی.

ملک الصاحبین او د صاحبینو رحمته الله علیهم په نیزد مولى قول معتبر دي.

دلیلها د دلیل دا دي. چه د عدت تیریدونه پس د بضع منافع د مولى ملک دى. نو د خاوند دپاره د بضع د منافعو اقرار کول خالص دخپل حق اقرار کول دي. نو دابه تشی رد کولى. اودا داسې شوه. چه د وینځې په نکاح کښې د مولى قول معتبر دي. یعنې چه مولى دا اقرار او کړی. چه ما خپله وینځه فلاڼی کس ته په نکاح ورکړې ده. نو په دې اقرار کښې د مولى قول معتبر دي. نو دغه شان په دې صورت کښې به هم د مولى قول معتبر وي.

دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیزد رجعت حکم د عدت په بقاء او د عدت په تیریدو باندې مبنی دي. (یعنې که عدت باقی وی. نور رجعت به ثابت وی. او که عدت باقی نه وی. نور رجعت نه ثابتیږي) او د عدت په بقاء او عدم بقاء کښې د ښځې قول معتبر دي. نو کوم څیز چه په عدت باندې مبنی وی. یعنې رجعت نو په هغې کښې به هم د ښځې قول معتبر وي.

او څلورم صورت دا دي. د کوم چه مصنف رحمته الله علیه په (ولوکان علی القلب) سره تعبیر کړې دي. یعنې چه وینځې د خاوند تصدیق او کړلو. او مولى ئې تکذیب او کړلو. نو په دې صورت کښې د صاحبینو رحمته الله علیهم په نیزد مولى قول معتبر دي. دلیل دا چه د بضع منافع د مولى حق دي. او خاوند په مولى باندې ددې مدعی دي. او صورت د مسئلې دا دي. چه د مدعی سره گواهان موجود نه دی. نو د منکر یعنې مولى قول به معتبر وي.

دلیل الروایة الصبیحة دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه نه هم صحیح روایت دا دي. چه د مولى قول معتبر دي. دلیل دا دي. چه فی الحال دا وینځه په داسې حالت کښې ده. چه د عدت ورځې تیرې شوې دي. او د وینځې نه د مولى دپاره د فاندې حاصلول دپاره د ملک په ظاهره ثابت شوې دي. نو که د وینزې او د هغې د خاوند په اقرار سره رجعت ثابت کړې شی. نو د مولى ملک تمتع به باطل شی. حالانکه صرف دیوکس په اقرار کولو سره د بل چا حق نه باطلیږي. نو دلته به هم د وینځې قول د مولى د حق باطلولود وجې قابل قبول نه وی.

درجوع د حق ختمیدو وخت

وَإِذَا انْقَضَتِ الدُّمُورُ مِنَ الْخِيْطَةِ الثَّلَاثَةِ لَعَشْرَةَ أَيَّامٍ أَوْ هَرَكَلَهُ جَدٌّ دَرِيمٌ حَيْضٌ نَهَ وَيَنُتْ بِنْدَه شَوْه. بَه پوره لس ورځو باندې له انقضات الرجعة والقضت عذتها وإن لم تلتقي ل نو رجعت نه منقطع کیږي تردې چې غسل او کړي. وإن انقضت الدُّمُورُ لَأَقْلَ مِنْ عَشْرَةِ أَيَّامٍ أَوْ د لس ورځو نه په کمو کښې (وینته) منقطع شوې لَمْ تَتَقَطَّ الرَّجْعَةُ حَتَّى تَلْتَقِيَ ل نو رجعت به منقطع نه وي. تردې چه ښځه غسل او کړي أَوْ تَخْضَى عَلَيْهَا وَتَقْتَصِدَ كَإِمْبَلٍ او یا تیر شی په ده باندې د پوره کامل مونځ وخت أَوْ يَكْمُو وَتُصَلِّي عِنْدَ أَيْمٍ خَيْفَةً وَأَيْمٍ يَوْسَفٍ یا په دې باندې د مونځ پوره وخت تیر شی په نیزد امام ابوحنیفه

تأنيده صورت د مسئلې دا دي. چه په پوره لسمه ورځ د حیض وینته او دریدله. نو عدت تیر شو. اگر چه ښځې لا غسل نه وی کړې. او که د لسو ورځو نه په کمو موده باندې وینته او دریدله. نو عدت نه ختمیږي. تردې چه هغه ښځه غسل او کړي. او یا پرې د یو کامل مونځ وخت تیر شی.

دلیل د دلیل دا دي. چه رجعت منقطع کیدل موقوف دي. د عدت په تیریدو پورې. او د عدت تیریدل

موقوف دی. ددریم حیض په دریدو پورې اود دریم حیض تیریدل موقوف دی دطهارت په حاصلولوپورې. نوکه دویښې اودریدل په پوره لسمه ورځ وی. نوصرف د ویښې په اودریدو به عدت ختمیږي. ځکه چه په لسورو خوباندي حیض نه زیاتیږي. نوچه څنگه لس ورځې پوره شی. نودویښې په اودریدو به دانښخه د حیض نه فارغه شی. اوددي عدت به هم تیرشی. اود رجعت حکم به هم منقطع شی. برابره ده که دې ښځې غسل کړي وی اوکه نه.

دلیلها که دلیل دا دي. چه په حقیقت کښې تیمم ککړ کونکې دې. خوشریعت د ضرورت په وجه ددې د مطهریت اعتبار کړي دي. ضرورت دا دي. که څو ورځې په اوبوباندي قدرت نه وی. اودشریعت د طرفه دتیمم اجازت هم نه وی. نودده په ذمه به فرائض اوواجبات په خوچنده شی. اودهغې ادا کول به دده دپاره گران شی. نوددې ضرورت د وجې تیمم جائز اوگرځولې شو. اوضرورت ادا کول د مونځ دي. اوضرورت د مانځه دوخت په داخلیدوسره متحقق کیږي. دهغې نه وړاندي نه، نومعلومه شوه. چه دتیمم نه پس نې مونځ اوکړلو. نوطهارت به حاصل شی. گڼي نه حاصلیږي. ددې وجې مونځوبایو. که دتیمم نه پس نې مونځ اوکړلو. نودطهارت دحاصلیدو په وجه به درجعت حکم منقطع شی. اوکه مونځ نې اونکړلو. نودطهارت دعدم حصول د وجې به درجعت حکم نه منقطع کیږي.

وَسَاَلُ مُحَمَّدَ رَحِمَهُ اللهُ: اِذَا تَيَمَّمَتِ الْمَرْأَةُ اَوْ اِمَامٌ مُحَمَّدٌ عليه السلام فَرَمَانِي. چه کله ښځه تیمم اوکړي اِنَقَطَعَتْ الرَّجْعَةُ (نو عدت او رجعت منقطع شو. وَاِنْ لَمْ تُصَلَّ اِگرچه مونځ نې نه وی کړي.

تفسیر امام محمد عليه السلام فرماني. که تیمم اوکړي. نوصرف په تیمم کولوسره رجعت ختم شو. امام زفر اوامام احمد رحمهما هم ددې قائلین دي. اودا قیاس هم دي.

دلیل که دلیل دا دي. چه اوبه نه وی. نوتیمم طهارت مطلقه دي. هم دا وجه ده. چه په تیمم باندي هغه ټول احکامات جائز کیږي. کوم چه په غسل باندي جائز کیږي. لکه جمات ته داخلیدل، دقرآن پاک تلاوت کول، قرآن ته گوټې وراول، مونځ کول، سجده دتلاوت کول، نوتیمم دغسل په مرتبه کښې شو. نوچه کوم حکم د غسل وو. هم هغه حکم به د تیمم هم وی.

الجواب عنه که دې ته جواب دا دي. چه په تیمم باندي ددې احکامو ثبوت د مونځ ادا کولودضرورت دوجې دي. په مانځه کښې د قرات کول ددې وجې ضرورت دی. چه قرات د مانځه رکن دي. اودجمات ځکه چه دا د مانځه ځانې دي. اوسجده دتلاوت ددې وجې چه دا د قرات د توابوڅښې ده. ځکه چه ممکن ده. چه قاری په مانځه کښې د سجدې د آیت تلاوت اوکړي. اوقران ته د گوټو وراوللو ضرورت ددې وجې دي. که په دومره مقدار باندي نې قرات نه وی کړي. چه مونځ پرې جائز کیږي. اوقرات ترې هیرشی. نو دا کس به قرآن راځلي اوبیرته به کوی به نې. اودقرآن قرات ته به محتاج وی. اوبیکاره خبره ده. چه دا کار محصف مس کولونه بغیرنه کیږي.

الاشکال بعضي حضراتود شیخینو رحمهم په دلیل باندي اشکال کړي دي. اشکال دا دي. چه تیمم طهارت ضروريه دي. اوضرورت پېښیږي. د مانځه د وخت په داخلیدوباندي، ددې نه وړاندي نه، اودا خبره هم په اصولوکښې ثابته شوې ده. چه (الثابت بالضرورة لا یتعدی موضعه) یعنی کوم څیز چه د ضرورت په وجه ثابت شی. نوهغه به دخپل ضرورت د ځانې نه تجاوز نه کوی. نوددې اصولوتقاضا خو دا ده. چه په تیمم سره د رجعت حکم منقطع نشي. اگرچه هغه ښځه د تیمم نه پس مونځ هم

۱ (القول الرابع هو قول محمد عليه السلام كذا في فتح القدير (۲۳/۴) والكفاية (۲۳/۴) والدر المنطقي (۴۳۵/۱) ورد

المختار (۵۷۹/۲) والبحر الرائي (۵۳/۴) نفلا عن القول الرابع (۳۴۰/۱) -

او کړي ترڅو چه نه وي غسل نه وي کړي. اود مونځ وخت پرې نه وي تير شوې.

الجواب > جواب بيشكه چه (الثابت بالنسبة للايتعدى من موضعه) اصول دي. خودا هم اصول دي. چه (الضروري مق مائت، ثبت لهجيم لوازمه) يعني چه كوم خيز ضرورت د وجې ثابت شي. نوهغه چه كله ثابتېږي. د خپلو ټولو لوازماتو سره به ثابتېږي. اود مونځ ادا كولوپه وخت كينې د طهارت د ثبوت د لوازماتو څخه دحيض منقطع كيدل دي. اود عدد د مودې د لوازماتو څخه د رجعت منقطع كيدل دي. اوقاعده ده. چه (اللام، لا لام، لازم) يعني دلازم لازم لازميږي. نوځكه به د مونځ ادا كولوپه وخت كينې د طهارت د ثبوت دپاره د انقطاع رجعت حكم ثابتېږي. (عنايه، عيني شرح هدايه)

په غسل كينې د بدن بعضي حصې ته اوبه نه رسول

وَأَنْ اغْتَسَلَتْ وَلَيْسَتْ شَيْئًا مِنْ بَدَنِهَا لَمْ يَغْسِبْهَا الْمَاءُ وَكَهْ بِنَحْيٍ غَسَلَ أَوْ كَو. حالانكه په خپل بدن كينې څه داسې حصه هيره كړله. چه دې ته اوبه نه دي رسيدلي فَإِنْ كَانَ غُضُوًّا فَكَأَنَّهُ نَوَكُهُ د ا حصة يو اندام وي. يا ددې نه زيات وي لَمْ تَنْقُطْهُ الرُّجْعَةُ نو رجعت به نه منقطع كيږي وَإِنْ كَانَ أَقْلًا مِنْ غُضُوٍّ أَوْ كَدَ يُوَ ا ندم نه كم پاتې شوې وي اَلْقَطْعُ الرُّجْعَتِ نو رجعت به منقطع وي

تفريح > صورت د مسلي دا دي. چه د لسو ورځونه په كمه موده باندې د وينې په اوږدو يديو ښځې غسل او كړلو. خو په بدن كينې ترې داسې يوه حصه باقي پاتې شوې وي. چه هغې ته اوبه رسول ضروري وي. نوكه هغه جزء يواندام يا ددې نه زيات وي. نور رجعت نه منقطع كيږي. يعني دغسل نه كيدو په وجه به عدت باقي وي. نوكه په داسې حالت كينې مراجعت او كړي. هغه به صحيح وي. اوكه هغه جزء د يواندام نه كم وي. نور رجعت به منقطع شي. يعني په داسې حالت كينې رجعت نه ثابتېږي. صاحب دهدايه فرماني. چه دا حكم استحساناً دي.

وجه الاستحسان > وجه د استحسان دا ده. اوهم دا د پوره اندام اود اندام د كمې حصې په مينځ كينې وجه دفرق ده. چه د يواندام نه كم د خپل كموالي د وجې ډير زرو چيږې. نودغه حصې ته د اوبونه رسيدو يقين نشي كولې. ځكه چه كيدې شي. دغه حصه نه وينځلي وي. خوزرو چه شوې وي. نوځكه مونږ په احتياط باندې عمل كوو. او اوبو چه د رجعت حكم منقطع شو. اود احتياط په وجه دا حكم دي. چه دا ښځه دې په داسې حالت كينې بل خاوند سره نكاح نه كوي. اوكه وې كړله. نو حلاله به نه وي. ځكه چه كيدې شي. دغه حصې ته په حقيقت كينې اوبه نه وي رسيدلي. اود حدث باقي پاتې كيدو په وجه عدت باقي وي. نو په داسې حالت كينې به دا نكاح د غير معتده سره وي. اودا جائزه ده. (چه يوه ښځه دچا په عدت كينې ناسته وي. او هغې سره بل څوك نكاح او كړي)

په طلاق رجعي سره طلاقې شوې دپاره زيب اوزينت

وَالْمُطَلَّقةُ الرَّجْعِيَّةُ تَتَشَوَّفُ وَكَتَرُتْ ا او مطلقه رجعيه به (د خپل خان ميك اپ) ډول كوي اود خان به) ښانسته كوي

حل اللغة > ① تشوئ، خان ښانسته كوي ② تزين، زيب وزينت كوي

تدريج > صاحب دقدوري فرماني. چه كومې ښځې ته طلاق رجعي وركړي شوې وي. نو هغې دپاره مستحب دي. چه خپل خان ښانسته كوي. يعني خپل مخ اواننگي ښانسته ساتي.

دليله > دليل دا دي. چه مطلقه رجعيه دخپل خاوند دپاره حلاله ده. ځكه چه په دواړو كينې نكاح قائمه ده. هم دا وجه ده. چه دطلاق رجعي په دوران كينې د نكاح ټول احكام ميراث وغيره ټول باقي وي. هم

ددې وچې که یوکس اوونیل (کل اموال طالق) نوبه دي حکم کښې دا مطلقه هم داخله ده. اوبه دې به طلاق واقع کېږي.

الاشکال په دې باندې اشکال کېږي. چه هرکله نکاح موجود ده. نوبه کارده چه دې سره سفر جائزوي. لکه څنگه د منکوحه غیر مطلقه سره سفر کول جائز دي. حالانکه تاسود سفر د جواز قائل نه شي.

الجواب جواب دا دي. چه د مطلقه رجعيه سره د سفر ممانعت په نص سره ثابت دي. ارشاد دي. (لَا تَخْرُجْنَ مِنْ بَيْوتِهِنَّ) يعنی مطلقات رجعيه د دوی دکورونو نه مه اوباسي. ودا آيت د مطلقه رجعيه په باره کښې نازل شوي دي. نو ددې آيت په وجه د مطلقه رجعيه سره سفر کولو ممانعت شوي دي. خو که یوکس اعتراض اوکړي. چه نفس سفرني د رجعت دليل ولې نه دي گرځولي. نو ددې جواب دا دي. چه اخراج من البيت يعنی د مطلقه رجعيه دکور نه ويستل منهی عنه دي. او رجعت مندوب اليها دي. اوبه دې دواړو کښې منافات دي. اود کومو دوو څيزونو په مینځ کښې چه منافات وي. په هغې کښې يو د بل دپاره دليل نشي جوړېدي. نو ځکه نفس مسافرت د رجعت دليل نشي جوړېدي.

وَلَمَّا خَلَّ عَلِمَا اَوْ دَدِي د خاوند دپاره مستحب دي. چه دې له (نیز دې) نه راځي
حَتَّى يُؤْذِنَا اَوْ لَمَّا خَلَّ عَلِمَا تردې چه دا خبر کړي. يا دې ته د خپل پېزار کشار واوړوي

حل اللغة > ① خفق: کشار

توضیح فرماني چه رجعت مستحب دي. او بنائست خاوندلره په رجعت کولوباندې اماده کونکې دي. او خان بنائسته کول مشروع دي. اود مطلقه رجعيه د خاوند دپاره دا مستحب دي. چه هغه بغیرد خبروړ کولونه هغې ته نه ورځي. خودا حکم په هغه وخت کښې دي. چه دده اراده د رجعت کولونه وي.

دليله دليل دا دي. چه بعضي وخت ښځه په کور کښې پریڼده وي. نو چه بغیرد خبروړ کولونه کورته داخل شي. نو بعضي وخت د خاوند نظریه داسې اندام باندې پریوتی شي. چه په هغې باندې رجعت ثابتېږي. او چونکه دې کس اراده د رجعت کولونه ده. نو دې به ورته طلاق ورکوي. اود طلاق ورکولویه صورت کښې خامخا په ښځه باندې عدت اوږدېږي. ددې وچې حکم ورکړي شوي دي. چه خاوند دې د خبروړ کولونه بغیرنه ورځي. يا دې د پېزار په کشاری خبر ورکوي.

په طلاق رجعی د وطی عدم حرمت

وَالطَّلَاقُ الرَّجْعِيُّ لَا يَحْتَرُمُ الْوَطْئَ اَوْ طلاق رجعی وطی نه حراموی

توضیح په دې حکم کښې اختلاف دي. چه طلاق رجعی د ښځې سره وطی حراموی که نه؟ نو د احنافو قائل په نیز طلاق رجعی د ښځې سره وطی کول نه حراموی (۱)

دليله دليل دا دي. چه د طلاق رجعی نه پس هم زوجیت قائم دي. او هم دا وجه ده. چه د ښځې د رضا نه بغیر خاوند ته د رجعت کولو اختیار شته. او که زوجیت ختم شوي وو. نو دا ښځه به پردی وه. او پردی ښځې ته دهغې د رضا نه بغیر رجعت کول صحیح نه دي.

په دې طلاقه باندي سره عدت نه پس تجدید نکاح

وَإِذَا كَانَ الطَّلَاقُ بَاطِلًا دُونَ الْفَلَاحِ اَوْ چه کله ددرې نه کم طلاق بانن وی فَلَهُ أَنْ يَتَوَهَّجَ فِي عِدَّتِهَا وَيَعْدَّ النِّصَاءَ عِدَّتِهَا نو خاوند ته اختیار دي. چه دې ښځې سره په عدت کښې اود عدت تیریدلو

(۱) مسلک الشافعي: - دامام شافعی رحمه الله په نیز باندې حراموی. او هم دا دامام احمد رحمه الله نه پوروايت دي.

نه پس نکاح او کړی

توضیح مصنف رحمته الله علیه په وړاندې د هغه صورتونو بیان او کړل چې په هغې کښې د طلاق رجعی تدارک کیدي شو. او اوس په دې ځانې کښې د هغه صورتونو بیان کوی. چې د هغې په ذریعه د طلاق رجعی نه سوا د نورو طلاقونو تدارک کیدي شي.

① اولنې صورت دا دي. چې مطلقه په یو طلاق سره باندې وی یا په دوو طلاقو سره، نو خاوند ته اختیار دي. چې هغه خپلې معتدې سره په عدت کښې نکاح او کړی یا د عدت نه پس ورسره نکاح او کړی. دواړه صورتونه صحیح دي.

دلیل د دلیل دا دي. چې محل (چه بنځه د آدم عليه السلام) په اولاد کښې ده. او په محرماتو کښې نه ده. حالوالی باقي دي. ځکه چې د حلت زوال په دریم طلاق پورې معلق کړي دي. **دالله تعالی** د ارشاد **﴿قَاتِنَ طَلَقَهَا فَاِذَا عَلِمَ لَهٗ وَجِبَ اَوْ مَعْلُقَ پَهٗ شَرْطَ پورې د شرط د وجود نه وړاندې معدوم وي. نو د دریم طلاق د وجود نه وړاندې به د حلت زوال معدوم وي. نوچه د محل حالوالی ثابت شو. نو د خاوند دپاره په عدت کښې نکاح کول هم حلال دي.**

د طلاق مغلظ نه پس د زوج اول دپاره بېخه حلالې نه د نکاح حرمت

وَإِنْ كَانَ الطَّلَاقُ كَلَّا فَاِی الْحَرَّةِ او که په آزاده بنځه کښې درې طلاقه دی **اَوْ تَتَّخِذَنَّ فِی الْاُمَةِ** یا په وینځه کښې دوه دی **لَمْ یُعْلَ لَهُ حَتّٰی تَنْکِحَ زَوْجًا غَیْرَهٗ نَکَاحًا صَحِیْحًا** نود خاوند دپاره حلال نه دی. تردې چې دویم خاوند سره نکاح صحیحه او کړی **وَلِیَدْخُلَ بِهَا** او ددې سره دا دخول هم او کړی **ثُمَّ یُطَلِّقَهَا** بیا دې ته طلاق ورکړی **اَوْ تَمُوتَ عَنْهَا** یا ردا پرېږدی او مړی شي

توضیح مسئله دا ده. که یوکس خپلې اصیلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل. یا نې وینځې ته دوه طلاقه ورکړل. نو دا دده دپاره حلاله پاتې نشوه. تردې چې هغه د بل خاوند سره صحیح نکاح او کړی. او هغه پرې دخول هم او کړی. او بیا ورته یا طلاق ورکړی. یا هغه مړ شي.

دلیل د دلیل د قرآن پاک آیت **﴿قَاتِنَ طَلَقَهَا فَاِذَا عَلِمَ لَهٗ مِنْ یُعَدُّ حَتّٰی تَنْکِحَ زَوْجًا غَیْرَهٗ﴾** دي. او په دې آیت کښې د زیاتو مفسرینو رحمته الله علیهم په نیزد دریم طلاق مراد دي. او د وینځې په حق کښې دوه طلاقه داسې دی. لکه څنګه چې د آزادې دپاره درې طلاقه دی. یعنې لکه څنګه چې د آزادې په حق کښې د درې طلاقو سره حرمت غلیظه ثابتېږي. دغه شان د وینځې په حق کښې په دوو طلاقو سره حرمت غلیظه ثابتېږي.

دلیل دا دي. چې د رقیبت په وجه عذاب نیم پاتې کیږي. **دالله تعالی** د ارشاد دي. **﴿قَاتِنَ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَّیْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلِی الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ﴾** یعنې که وینځې زنا او کړی. نو په دوی باندې به د هغه عذاب یعنې سزا په نیمه باندې وی. کومه چې په آزدو ښځو وی. نو لکه څنګه چې رقیبت د عذاب اوسزا نیمولو سبب دي. دغه شان د نعمت نیمولو سبب هم دي. او د محل حالوالی نعمت دي. نو د وینځې دپاره پکار دا وه. چې په یونیم طلاق باندې حرمت غلیظه ثابتیدل. خو چونکه طلاق تقسیم نه قبلوی. نو ځکه هغه نیم به هم پوره حسابیږي. او د وینځې مالک به د دوو طلاقو مالک وي.

په تحلیل کښې د مزاحق هک حکم

وَالْمَرْءُ الْمَزَاحِقُ فِی التَّحْلِیْلِ ګالبا ښه او کوم ماشوم چې قریب البلوغ وي. دا په حلاله کولو کښې د بالغ پشان دي.

هل اللغة ① الصبي: ماشوم ② المراهق: قریب البلوغ، یعنی بلوغ ته نژدی شوې وی [

توضیح فرمائی. چه مراهق هلك چه مطلقه ثلاثه د اول خاوند دپاره حلالوی. نو دا د بالغ پشان دې. (۱)
دلیله د دلیل دا دې. چه په صحیح نکاح کښې دخول موجود شو. اود تحلیل دپاره په نص یعنی (حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) کښې هم دا شرط دې.

تفسیر المراهق په جامع صغیر کښې امام محمد رحمته الله علیه د مراهق تفسیر دا کړې دې. هغه هلك چه لا تراوسه پورې بلوغ ته نه وی رسیدلي. حالانکه دده پشان هلك جماع کولې شی.
صاحب دهدایه رحمته الله علیه فرماینلی دی. که مراهق د یوې ښځې سره جماع او کړله. نو په هغې باندې غسل واجبیږي. او که هغه د یوکس مطلقه ثلاثه وه. نو د مراهق د جماع نه پس اولنی خاوند دپاره حلالیږي. خو په دې شرط چه د مراهق د طرفه ورته طلاق ورکړي شی. اودا ښځه عدت پوره کړي.

دتحلیل دپاره د مولی خپله وښځه وطی کول

وَوَطِئَ الْمَوْلَى أُمَّتَهُ لَا يُحِلُّهَا چه د مولا خپلې وښځې سره وطی کول دانسی حلالولې

توضیح صورت د مسئلې دا دې. چه یو خاوند خپلې ښځې ته (کومه چه د بل وښځه وی) طلاق ورکړلو. او عدت تیریدونه پس خپل مولی هغې سره وطی او کړله. نو دا ښځه داوونی خاوند دپاره حلاله نه ده.

دلیله د دلیل دا دې. چه په آیت (حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) کښې دحرمت غایت انتهاء د زوج ده. او مولی ته زوج نشی ونیلي. ددې وجې د مولی وطی د زوج اول دپاره حلت نشی پیدا کولې. په یو روایت کښې بیان شوی دی. یو ځل دحضرت عثمان رضی الله عنه نه ددې په باره کښې تپوس اوشو. چه د یو مولی خپلې وښځې سره وطی کول د اولنی خاوند دپاره حلت ثابتولې شی که نه؟ اود حضرت عثمان رضی الله عنه سره حضرت زید بن ثابت او حضرت علی رضی الله عنه هم وو. نو حضرت عثمان اوزیدبن ثابت رضی الله عنهما ددې اجازت ورکړلو. اودا نې اوونیل. چه مولی هم د زوج پشان دې. نو حضرت علی رضی الله عنه ددې دواړو حضراتو په خبره باندې خفه شو. او پاسیدلو. او خفگان اظهارنې داسې اوکړلو. (لیس پرو) یعنی مولی زوج نه دي.

وَإِذَا تَزَوَّجَهَا بَشْرًا تَحْلِيلُ او که یوه ښځه د تحلیل په نیت سره په نکاح واخستله **قَالَ لَكُمْ مَكْرُوهٌ** (نو دا) نکاح مکروه ده. **فَإِنْ طَلَّقَهَا بَعْدَ وَطِئِهَا حَلَّتْ لِلْأَوَّلِ** که طلاق نې ورکړو پس د وطی نه نو داوول خاوند دپاره حلاله ده.

هل اللغة ① التحليل: حلالول

توضیح او که یوکس د هغه ښځې سره دتحلیل په شرط باندې نکاح اوکړله. چه دهغې په حق کښې حرمت غلیظه ثابت شوې وی. مثلاً ونې ونیل. (تَزَوَّجْتَكَ عَلَيَّ أَنْ أَهْلِكَ) یعنی چه ماتا سره نکاح اوکړله. په دې شرط چه تا د اول خاوند دپاره حلاله کړم. نو دا نکاح مکروه ده.
دلیله د دلیل د نبی صلی الله علیه و آله قول دې. لَعَنَ اللَّهُ الْمُحْلِلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ (۱) چه الله تعالی دې لعنت اوکړي. په

① **ملك مالك**:- د مراهق په مسئله کښې امام مالك رحمته الله علیه زموږ مخالفت کوي. یعنی امام مالك رحمته الله علیه

فرمائی. چه د مراهق حلاله معتبر نه ده. ځکه چه دهغوی په نیز په حلاله کښې صرف ادخال کافی نه دي. بلکه انزال شرط دي. او انزال د مراهق نه متصور نه دي. نو ددې وجې په حلاله کښې مراهق هلك د بالغ په حکم کښې نه دي.

حلاله کونکی اود چا دپاره چه حلاله کولې شی. اود حدیث محمل هم دا دي. ددې وجې که دتحلیل شرط
نې په زړه کښې پټ کړي وی. اوپه ژبه باندي څه اونه وائي. نومستحق د لعنت به نه وی.

۶. یوما دوو ملائوسره مطلقه د زوج ثالثی نه اول نه وایس همدل

اولاً إذا طلق الرجل المرأة تطليقة أو تطليقتين أو كله چه یوسری آزادی ینحی ته یوخل دوه طلاقه ورکړل او انقضت عدتها او ددی عدت تیر شو وکړ وخت یزوم آخر او دی ینحی یو بل خاوند سره نکاح اوکړله. او فدخل بها هغه دخول اوکړو په هغې باندې لمړه عادت الی الاول بیا دا ښځه رومی خاوند ته واپس راغله عادت ثلاث تطلیقات (نو دا ښځه به) درې طلاکو سره واپس کیږی. وفتد المزوج الثاني ما دون الثلاث کما یندم الثلاث او دویم خاوند به درې (طلاکو) نه کم داسې ختم کړی. لکه څنگه چه درې ختم (کړی شوی) عند أبي حنیفة وأبی یوسف رحمهما الله به نیز د شیخینو هڅا

حل اللغة < ① يهدم: نوروي]

توضیح: مسئله دا ده، چه یوکس خپلې آزادي ښځې ته یو یا دوه طلاقه ورکړل. او دعدت تیریدونه پس هغې د بل خاوند سره نکاح اوکړله. او دغه د طلاق اوعدت تیریدونه پس دې د اولنی خاوند سره نکاح اوکړله. نو دا ښځې به خپل اولنی خاوند ته په درې طلاقوسره واپس کیږي. یعنی اولنی خاوند به د ابتداء نه د درې طلاقو مالک وی. ځکه چه د دویم خاوند درې طلاقه داوونکی خاوند یو او دوه طلاقه داسې ختموی. لکه څنگه چه درې طلاقه ختموی. دا د شیخینو رحمهم الله مذهب دی.

دليلنامه د شېخينو رحمۃ اللہ علیہ دليل د نبی صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد دې. (لعن الله المحلل والمحلل له) په دې حديث باندې طريقه داستدلال دا ده. چه محدثينو رحمۃ اللہ علیہ دا حديث په (باب ما جاء في الزوجه الشان) کښې راوړې دې. نو د محلل نه به مراد دويم خاوند وي. لکه چه نبی صلی اللہ علیہ وسلم د دويم خاوند نوم محلل کيځودلو. او د محلل معنی ده حلت ثابتونکي. اوس پاتې شوه دا خبره چه د دويم خاوند په وجه چه کوم حلت ثابتيږي. نوهغه سابقه حلت دې او که نوې حلت، سابقه حلت خوکيدې نشي. ځکه چه بيا خو تحصيل د حاصل راځي. نو نوې حلت متعين شو. او دا هم ضروري ده. چه حل جديد داوړ نه سو او. او حل اول ناقص شوې وړ. نو دويم حلت به کامل وي. او کامل حلت وي چه د درې طلاق مالک وي. نو ثابت شوه. چه اولنی خاوند د ابتدا، نه د درې طلاق مالک دې. برابره ده که اولنی خاوند ورته درې طلاق ورکړي وی او که ددې نه کم. دواړه برابر دي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَهْدِي الزَّوْجَ الثَّانِي مَا دُونَ الثَّلَاثِ ^(۱) (او امام محمد رحمته الله چه (دویم
خاوند) د دریو نه کم نشی منهدم کولی

«تاریخ» سلک محمد اکام محمد فرمائی چه زوج ثانی د درې طلاقونه کم نه ختموی. بلکه اولنې خاوند به په دریو کسې چه خو پاتې وی. دهغې مالک وی. یعنی که اولنې یو طلاق ورکړې وی. نواوس به د باقی دوو مالک وی. او که اولنې دوه طلاق ورکړې وی. نواوس به د باقی یو مالک وی. هم دا قول

(٥٠) من حديث ابن معسود رضي الله عنه أخرجه الترمذي في النكاح باب ٢٧ رقم ١١٢٠ والنسائي في الطلاق باب ١٣ رقم

(219A

١٠ القول الرابع هو قول محمد بن عبد الله بن كذا بن صالح القديري (٣٧٤) ورد اختار (٥٨٩\٢) والعناية على هامش الفتح

(٣٦١٤) لقلاً عن القول الراجع (٣٣٣١)۔

دامام زفر او امام شافعی رحمتهما هم دي.

دليله > دليل دا دي. چه دالله تعالى په قول **(فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ)** (کنښې د **(فَلَا تَحِلُّ)** نه حرمت غليظه مراد دي. او ددې حرمت غليظه غايت اونهائيت د دويم خاوند سره نکاح کول دي. ځکه چه کلمه د **(حَتَّى)** د غايت دپاره وضع شوې ده. او مغياد غايت سره ختمیږي. نو ثابته شوه. چه د دويم خاوند سره نکاح کول حرمت غليظه ختموي. اود حرمت غليظه د ثبوت نه وړاندې د حرمت د ختمولو څه معنی نشته. نود درې طلاقو نه د کمو په صورت کښې د زوج ثاني وطی کول غير معتبر دي. ځکه چه په دې صورت کښې حرمت غليظه نه دی ثابت. او کله چه په دې صورت کښې حرمت غليظه ثابت نشو. نو د دويم خاوند وطی کول ددې دپاره غايت نشي جوړيدې. نو ثابته شوه. چه د دويم خاوند د درې طلاقو نه کم نشي ختمولي. او چه د دريو نه کم نه ختمیږي. نو اولني خاوند به د دويم خاوند سره د نکاح او طلاق نه پس د درې طلاقو مالک نه وي. بلکه په اولني نکاح کښې چه خو طلاقه باقی پاتې شوی وو. دهغې مالک به وي. که يو وي او که دوه.

د مطلقه نلانه د دويم خاوند نه د طلاق اوعدت نه پس داوولنی دپاره هلايلد

وَأَذَا طَلَّقَهَا لَهَا مَا كَسَرَ (خپلې آزادې ښځې ته) درې طلاقه ورکړل **فَقَالَتْ قَدْ انْقَضَتْ عِدَّتِي** بيا څه موده پس) ده اوونيل چه زما عدت تير شوې دي **وَتَزَوَّجَتْ** يوزو **أَخْرَأَ مَا** (دویم خاوند سره) نکاح اوکره **وَوَحَلَ بِى الزَّوْجِ الثَّانِى** او دویم خاوند ما سره دخول هم کړې دي **وَطَلَّقْنِى** او ده ماته طلاق راکړې دي **وَالْقَضَىٰ عِدَّتِي** او زما عدت تير شوې دي **وَالْمُدَّةُ تَحْمِيلُ ذَلِكَ** او حال داچه مدت ددې ټولو خبرو احتمال هم لری **جَا زَلَّ زَوْجِ الْأَوَّلِ أَنْ يُصَدِّقَهَا** نود رومبی خاوند دپاره جائزدی. چه ددې تصدیق اوکړی **إِذَا كَانَتْ فَقَالِبِ طَلِّقَ أَتَهَا صَادِقَةٌ** چه دده غالب گمان دا وی. چه دا ښځه رشتونې ده

تفصیح > صورت د مسنلې دا دي. چه يوکس خپلې آزادې ښځې ته درې طلاقه ورکړل. څه موده پس ښځې اوونيل چه زما عدت تير شوې دي. او ما د دويم خاوند سره نکاح هم کړې ده. او هغه راته طلاق راکړې دي. او دهغه نه مې عدت هم تير شوې دي. اودا ښځه چه کوم څيزونه يادوي. په دغه موده کښې د دې د واقع کيدو امکان هم وي. نو داوولنی خاوند دپاره دا جائزدی. چه ددې ښځې تصدیق اوکړی. خو چه غالب گمان دا وی. چه دا ښځه رښتينې ده.

دليله > دليل دا دي. چه نکاح معامله ده. يا امر دينی دي. معامله خو ځکه ده. چه بضع په وخت د دخول کښې متقومه وی. او امر دينی ځکه دي. چه د نکاح سره حلت متعلق وی. او په دې دواړو کښې د مسلمان قول قبلولې شی.

په ديانت کښې د يومسلمان قول ددې وجې قبلولې شی. چه صحابه کرام رضي الله عنهم د يو عادل خبر قبلولو. غير د اشراط عدد نه (يعنی د يونه د زياتو کسانو شرط په کښې نه وو) او معاملات په دوه قسمه دي. يوهغه چه په هغې کښې د الزام معنی نه وی. لکه وکالت په دې کښې د يوکس خبر معتبر وی. که عادل وی که فاسق که ماشوم وی که بالغ. که مسلمان وی او که کافر. که آزاد وی که غلام. که مذکور وی او که مؤنث. نه عدد شرط دي اونه عدالت. دویم هغه دي. چه په هغې کښې د الزام معنی موجوده وی. لکه حقوق العباد. په دې کښې عدد. عدالت اولفظ د شهادت ضروری دی. بهر حال په دې مسئله کښې د يوې ښځې خبر قابل انکار نه دي. بيا چه موده هم ددې احتمال لری.

داوولنی خاوند نه طلاق اوعدت	حيض	طهر	حيض	طهر	حيض	مجموعه
	۳	۱۵	۳	۱۵	۳	۳۹

مجموعه ٥٤	حیض ٣	طهر ١٥	حیض ٣	طهر ١٥	حیض ٣	طهر ١٥	د دویم خاوند نه طلاق اوعدت
--------------	----------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	-------------------------------

کِتَابُ الْإِيْلَاءِ

تصريح < الايلاء لغة > آلى يولى ايلاء قسم خوړل
الايلاء شوعا > اوبه شريعت كښې ايلاء وانى. دڅلورويادې نه د زياتې مودې پورې خپلې منكوحې سره
 د جماع نه كولو قسم خوړل.
شرطا > اوددې شرط دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد طلاق اهليت دې. اودصاحبينو رحمهم الله په نيزد كفاره
 اهليت دې.
 ركنها > اوددې ركن (والله لا اقرئك اربعة اشهر) ونيل دى.
 حكمها > اوددې حكم په موده داايلاء كښې ښځې ته په نزديكت باندې د كفارې لزوم اود ايلاء د مودې
 تيريدو په صورت كښې طلاق بائن واقع كيدل دى.

دايلاء دوه صورتونه

وَإِذَا قَالِ الرَّجُلُ لِامْرَأَتِهِ اَوْ كَهْ خاوند خپلې ښځې ته اَوْ نِيلَ وَاللَّهِ لَا اَقْرَبُكَ چه والله زه به تاسره نيزديكت
 اونكرم اَوْ لَا اَقْرَبُكَ اَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ يا وې ونييل. چه والله زه به تاسره څلورمياشتې نيزديكت اونكرم قَهْمُوسِلَ
 نودا سرې به ايلاء كونكې وى

تصريح > صورت د مسئلې اوددې دليل واضح دې. خودا خبره دې ښكاره وى. چه داايلاء دوه صورتونه
 دى. ① يودخاوند قول چه (والله لا اقرئك ابدا) په دې صورت كښې دا سرې په اتفاق سره ايلاء كونكې
 دې. ② دويم صورت دا چه اووانى. (والله لا اقرئك اربعة اشهر) په دې صورت
 كښې دې زمونږ په نيز ايلاء كونكې دې. (١)
دليله > ځكه د الله تعالى ارشاد دې (لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصُ اَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ الْاَيَةُ كَوْم خلق چه
 خپلوښځو سره ايلاء كوى. د هغوى دپاره څلور مياشتې انتظار دې.

په څلورومياشتو كښې په وطى كولونكې اودهغاري وجوب

قَالَ وَطِئْتُنَا فِى الْاَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ نوكه په څلور مياشتو كښې ئې ښځې سره وطى اوكرله حَيْثُ فِى مَعِينِهِ نُو
 پخپل قسم به حاث وى وَلَوْ مَتَهُ الْكِفَارَةُ او په ده به كفاره لازم وى وَسَقَطَ الْإِيْلَاءُ او ايلاء به ساقط شى.

تصريح > صورت د مسئلې دا دې. كه خاوند په دې څلورومياشتو كښې دننه دننه ښځې سره وطى
 اوكرله. نوسرې په خپل قسم كښې حاث شو. اوبه ده باندې كفاره لازم ده.
دليله > دليل دا دې. چه كفاره په قسم كښې دحاث كيدو موجب دى. وايلاء قسم دې. په دې كښې حاث
 شوې دې. نو كفاره به پرې هم لازم وى.

وَأَنْ لَمْ يَفْرِقْهَا حَتَّى مَضَتْ اَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ او كه دې ښځې سره ئې قربت اونكرې. تردې چه څلورمياشتې

١ مسلک الاثنية - اودامام شافعى امام مالك اوامام احمد رحمهم الله په نيزايلاء كونكې نه دې. ترخوچه ئې د
 څلور مياشتونه د زياتې مودې قسم نه وى خوړلى.

تیرې شوې بَأَثَتْ بِتَطْلِیقِهِ وَاحِدَةً نُو په ده به یو طلاق سره بانه شی

توضیح: که خاوند په موده دایلاء کښې ښځې سره وطی اونکړې شوه. تردې چه موده د ایلاء یعنی څلور میاشتې تیرې شوې. نو دا ښځه په یو طلاق سره بانه شوه. (۱)

دالله ① دلیل دا دی. چه خاوند ښځې د جمع حق بند کړلو. او په دې نې ظلم او کړلو. نو شریعت ده ته دده د ظلم بدله په دې طریقه ورکوی. چه د ایلاء د مودې تیریدونه پس ده نه د نکاح نعمت زائله کوی. د دې دپاره چه ښځه د متعلقه ضرر نه خلاصې بیا مومی. او ښکاره ده. چه د طلاق رجعی په ذریعه ښځه نشی خلاصیدی. نو دا به طلاق بائن وی.

صاحب د هدایه رحمته الله علیه په هدایه کښې فرماتیلی دی. چه زمونږ مذهب یعنی دایلاء د مودې تیریدو نه پس د طلاق بائن واقع کیدل د حضرت عثمان، علی، عبدالله بن مسعود، عبدالله بن عباس، عبدالله بن عمر، زید بن ثابت رضی الله عنهم نه منقول دي. (۲)

② عقلی دلیل دا دی. چه د جاهلیت په زمانه کښې ایلاء طلاق بائن علی الفور وو. یعنی د ایلاء نه سمدستی روستو به دا خاوند همیشه دپاره دخپلې ښځې سره وطی نشوه کولی. نو شریعت دا حکم د ایلاء د مودې تیریدو پورې روستو کړلو. نویه دې حکم کښې د تاجیل نه سوا بل څه تصرف نشته. نو لکه څنگه به دایلاء په وجه په زمانه جاهلیت کښې طلاق بائن واقع کیدل. نو دغه شان به اوس هم صرف طلاق بائن واقع کیږي. البته دومره فرض ضرور شته. چه وړندانې به سمدستی بیثونت وو. او اوس علی التراخی دی. او لکه څنگه چه د جاهلیت په زمانه کښې تفریق د قاضی په تفریق باندې موقوف نه وو. دغه شان به د اسلام نه پس هم د قاضی په تفریق باندې موقوف نه وی.

د څلورو میاشتو قسم خوړل او ددې مودې په تیریدو د قسم ختمیدل

فَإِنْ كَانَ حَلْفٌ عَلَى أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ نُو که په څلور میاشتو نې قسم خوړلې وو فَقَدْ سَقَطَتْ الْيَمِينُ نو قسم ساقط شو

توضیح: صورت د مسئلې دا دی. چه څلور میاشتې تیرې شی. او دې خپلې ښځې ته نزدې نشی. نو که د څلورو میاشتو نه نزدې کیدو. قسم نې خوړلې وی. نویه دې صورت کښې د څلورو میاشتو په تیریدو باندې قسم ساقط شو.

دلیل ④ ځکه چه په دې صورت کښې قسم د څلورو میاشتو په مودې پورې موقت شوې دي. نو چه دا موده تیره شی. قسم ساقط شو.

وَإِنْ كَانَ حَلْفٌ عَلَى الْإِبْدَى او که ده ابدی (همیشه دپاره) قسم خوړلې وی فَالْيَمِينُ بَاقِيَةٌ نو قسم باقی دی

توضیح: که د ټول عمر نه نزدې کیدو. قسم نې خوړلې وی. مثلاً وئیلې نې وی. (والله لا أقر به أبداً یا والله

^۱، **مسلك الشافعي:** - امام شافعی رحمته الله علیه فرماني. چه دایلاء موده تیره شی. نو ددې نه پس د قاضی په تفریق سره به دا بانه گرځي. یعنی د قاضی په فیصله باندې به دایلاء د مودې نه پس دایلاء حکم موقوف وی. نو که خاوند د ایلاء کولو او دبیلگتون نه انکار او کړلو. او ښځې د قاضی نه د بیلگتون مطالبه او کړله. نو د قاضی تفریق به طلاق رجعی وی. او په مبسوط کښې دی. چه طلاق بائن به وی.

(۵۱) اما روایة عثمان وزید بن ثابت رضی الله عنهما فلی مصنف عبدالرزاق واما روایة ابن عباس وابن عمر رضی الله عنهما فلی مصنف ابن ابی شیبة واما روایة ابن مسعود رضی الله عنه فلی مصنف عبدالرزاق (نقلتها من نصب الرأية بالإختصار ۳۴۴/۳).

الایله) د (أبداء) لفظ نې په کښې نه وی ذکر کړي. نو په دې صورت کښې که څلور میاشتې تیرې شوې اوځواند ورته نژدې نشو. نو دا څخه به په یو طلاق بائن سره بانه شي. او قسم به باقی وی. **دلیله** > دلیل دا دي. چه په دې صورت کښې قسم په څه وخت پورې مقید نه دي. نو قسم به همیشه دپاره وی. او موجب دحث چه نژدیکت دي. هغه نه دي موجود شوې. نو ددې وجې ځواند حاث هم نه دي. ځکه چه قسم نه ختمیږي. نو قسم به په خپل ځاني باندې باقی وی.

فَإِنْ عَادَ فَتَرَ جَهًا نُوْكَهْ دَه د بانه کیدلونه پس بیا دي ښځې سره نکاح او کړله عَادَ الْإِيْلَاءُ، فَإِنْ وَطَّئَهَا نُوْ إِيْلَاءَ هَمْ واپس شوه. که وطی نې او کړله وَأَلَا وَقَعْتَ بِمُضَيِّ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ تَطْلِيْقُهُ أُخْرَى (نو قسم مات شي) گنی په څلورو میاشتو تیریدلو به دویم طلاق وی

توضیح > که د بینونت او عدت تیریدونه پس دي مولى (ځواند) بیا دي ښځې سره نکاح او کړله. نو ایلا. به هم واپس کیږي. نو که ده د ایلا. په دي موده کښې وطی او کړله. نو قسم مات شو. او کفار په پرې لازمه شوه. او که وطی نې او نکړله. نو د څلورو میاشتو تیریدو نه پس به دویم طلاق واقع شي. **دلیله** > ځکه چه یمین په وخت پورې مقید نه دي. نو ځکه اوس هم باقی دي. او د نکاح کولو په وجه د ښځې حق ثابت شو. نو ظلم متحقق شو. نو د طلاق بائن په ذریعه دا ظلم لرې کیدی شي. او د دویمې ایلا. د مودې شروع به په نکاح کښې د راتلود وخت نه شروع کیږي. ځکه د دویمې نکاح ابتداء. د ایلا. د مودې تیریدونه پس وی. نو د دویمې ایلا. شروع به د طلاق د وخت نه کیږي. د نکاح د وخت نه به نه کیږي. (عنايه)

فَإِنْ تَزَوَّجَهَا فَإِلَاءُ بِيَا كَه په دریم ځل نې ددې سره نکاح او کړله عَادَ الْإِيْلَاءُ نُو إِيْلَاءَ هَمْ واپس کیږي وَأَقَعْتَ عَلَيْهَا بِمُضَيِّ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ تَطْلِيْقُهُ أُخْرَى او په څلور میاشتو تیریدلو باندې به په دي دریم طلاق واقع کیږي.

توضیح > بیا که په دریم ځل نې دي سره نکاح او کړله. نو ایلا. به واپس کیږي. او د څلورو میاشتو په تیریدو به دریم طلاق واقع کیږي. خو په دي شرط چه په دي موده کښې نې دښځې سره وطی نه وی کړي. **دلیله** > دلیل وړاندې تیر شوي دي. چه قسم چونکه د وخت نه مطلق (آزاد) دي. نو باقی دي. او په نکاح کولو سره د ښځې حق ثابت شو. نو ظلم متحقق شو. (عنايه)

فَإِنْ تَزَوَّجَهَا بَعْدَ زَوْجٍ أُخْرٍ بِيَا كَه د دویم ځواند نه پس نې دي ځواند سره نکاح او کړله لَمْ تَقَعْ بِذَلِكَ الْإِيْلَاءِ عَطْلًا

توضیح > مصنف رحمه فرماني. کله چه په درې طلاقوسره د دي ښځې دپاره حرمت غلیظه ثابت شي. او دي ښځې دپل ځواند سره نکاح او کړله. او وطی هم اوشوه. بیا دویم ځواند دي ښځې ته طلاق ورکړلو. او عدت هم تیر شو. نو که اولنی ځواند یعنی مولى ددې ښځې سره نکاح او کړله. نو ددې ایلا. په وجه به څه طلاق نه واقع کیږي. **دلیله** > ځکه چه دا ایلا. صرف د اولنی ملک سره متعلق وه. ځکه چه ایلا. د طلاق په مرتبه کښې ده.

وَالْيَكُونُ بَاقِيَةً او قسم اوسه پورې باقی دي.

توضیح > په مذکوره مسئله کښې یمین باقی دي **دلیله** > ځکه چې قسم مطلق دي مقید نه دي په یو وخت پورې او حث هم نه دي راغلي

فَإِنْ وَطِنَهَا بِيَا كِه دِي بَنَخِي سِرِه نِي وَطِي اَو كِر لِه گَفَرَعَن بِيْمِيْنِه نود خِيَل قِسْم كَفَارِه دِي اداكِرِي.

نصرت: په مذکوره صورت کښې که وطني نې اوکړه نو دخپل قسم کفاره به ورکړي.
دليله: دليل دا دې چې کفاره هله واجبيږي چه يعين باندې وفا اونشی اودلته هم يعين مات شو. نو کفاره لازمه شه.

د خاورو مياشتو نه د کمې مودې لسم خپرونکي مولی نه دي

فَإِنْ حَلَفَ عَلَى أَقْلٍ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ نُوْكَدَ دَخْلُورِ مِیَاشْتُوْ نِهْ پِهْ كَمِ نِهْ قِسْمِ اوْ خُوْرِلُوْ لَمْ یَكُنْ مُوْلِیّاً
نو ایلا، کونکی به نه وی.

تصريح صورت د مسئلي دا دې. كه يو كس د خور و مياشتونو د كمې مودې خپلې ښځې ته د تزديكت نه قسم او خوړلو نودا كس ايلاء كوونكي نه دې. مثلاً اووانی. (والله لا اقر بك شهراً يا والله لا اقر بك شهرين يا والله لا اقر بك ثلاثة اشهر)

دلائل ❶ حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فتویٰ دہا ہغوی بہ ہم پہ دی فتویٰ ورکولہ۔

⑦ عقلی دلیل دا دې، چه کوم کس د څلورمياشتو نه په که موده کيښي د نزديکت نه قسم اوڅورلو، نومثلاً قسم ئې اوڅورلو، چه په الله قسم ژه به خپلې ښځې سره يومياشت قربت نه وطی نه کوم. نواوس ددې کس د يوې مياشتې نه د زياتي مودې يعنی دويمه او دريمه مياشت کيښي وطی کول اود قربت نه منع کيدل بغیرد مانع نه شو، ځکه چه په روستنودرې مياشتوکيښي د قربت نه قسم نه دې خوړلې شوې، اوداسې قسم چه د څلورمياشتو نه په که موده باندې منعقد وی، نو د څلورو مياشتو په تيريدو په هغې باندې د طلاق حکم نه ثابتيږي، لکه څنگه چه يوکس د څلورومياشتيا دې نه زياته موده خپلې ښځې ته نژدې نشي، نوپه دې صورت کيښي د څلورومياشتو په تيريدو طلاق نه واقع کيږي. (عنايه)

دھج روڑی وغیرہ قسم کونکی مولی دی

وَأَنْ حَلْفَ يَمِينٍ أَوْ بَصْمٍ أَوْ بِصَدَقَةٍ أَوْ عَتَقٍ أَوْ طَلَقٍ كَهَيْئَةِ الْيَمِينِ لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَقُولَ فِيهَا مَا يَشَاءُ مِنْ تَرْكِ الْحَرَامِ أَوْ إِجْرَائِهِ إِلَّا أَنْ يُقَالَ لَهَا قَوْلًا مَعْنَاهُ نَفْسُكَ فَتَقْبُلِيهِ عَلَيْهِ فَإِنْ رَجَعَهَا إِلَى أَهْلِهَا فَلَا بَأْسَ عَلَيْهَا ذَلِكَ إِذَا تَرَكَهُ وَاعْتَمَدَ عَلَى مَا ذَكَرْنَا لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ الدَّلِيلِ وَأَنَّهَا إِنْ هِيَ رَجَعَتْ إِلَيْهِ فَأُولَٰئِكَ أَنَا بِمَا لِلْيَمَانِ عَلَيْهِمْ أَشَدُّ حَافِظٌ

«وړاندې په ايلاء كښې په الله د قسم خوړولو بيان ذكروو. اوس دلته د الله تعالى نه سوا په بل څيز سره د يعين شروع كوي. يعنى د شرط اوجزاء دواړو ذكر كولو سره د يعين صورتونه بيانوي.

صاحب دقدوری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ دحج قسم نہی اوخوړلو. یعنی داسې نهی اووښل. (ان قرهتک فعلی قسم لیتیت یا نهی دروژې قسم اوخوړلو. یعنی وې وښل. (ان قرهتک فعلی صومرسنه) یا نهی دصدقې قسم وخوړلو. او وې وښل. (ان قرهتک فعلی صدقه عشاء دراهم) یا نهی د آزادولو قسم اوخوړلو. مثلاً ونې وښل. (ان قرهتک فعلی حق ربه) یا نهی د طلاق قسم اوخوړلو مثلاً وې وښل (ان قرهتک لغیرتک طالق) نوبه دې ولو صورتو نه کښی دا سری ایلاء کونکی دی.

دلیل ۷: دلیل دا دی، چه د شرط اوجزاء ذکر کولوپه وجه د وطی اوقربت نه منع کیدل ثابت شو. اودا جزاگانې یعنی حج روزه وغیره د شرط د ارتکاب نه منع کونکی دی. ځکه چه ددې جزاگانوپه کولوکېنی مشقت دی. ځکه چه کله شرط ادا کړی. نو جزاء به خامخا واقع کیږی. اود جزاء په واقع

کیدو کنبی مشقت دی. نوخکه جزا مانع د شرط ده. نویه دې ټولو صورتونو کنبی د بنځې سره د وطی کولونه مانع متحقق دی. اود بنځې سره د وطی کولونه د مانع نوم ایلا ده. نویه دې ټولو صورتونو کنبی به ایلا متحقق وی. نوکه د څلورو میاشتو موده بغیر د وطی نه تیره شوه. نویه بنځه باندې یو طلاق بائن واقع کیږی.

د مطلقه رجعیه او مطلقه بانه د ایلا حکم

وَأَنْ إِلَى مِنَ الْمُطْلَقَةِ الرَّجْعِيَّةِ أَوْ كَخَلِي مطلقه رجعیه سره نې ایلا او کرله گان مَوْلَا نَوِ ایلا کونکې به وی وَأَنْ إِلَى مِنَ الْبَاطِنَةِ او که مطلقه بانه سره نې ایلا او کرله لَمْ رُكُنْ مَوْلَا نَوِ ایلا کونکې به نه وی

تصريح صورت د مسنلي دا دی. که یوکس د مطلقه رجعیه نه ایلا او کرله. نو دا سړي د څلورو اړه امامانو د جمهورو عالمانو رحمهم الله په نیزا ایلا کونکې دی. او که د مطلقه بانه نه نې ایلا او کرله. نویه اتفاق سره ایلا کونکې نه دی.

دلیل دلیل دا دی. چه زوجیت (بنځه توب) په مطلقه رجعیه کنبی موجود دی. اویه مطلقه بانه کنبی رجعییت موجود نه دی. اود ایلا محل هغه بنځه وی. چه زمونږ بنځه وی. ځکه چه الله تعالی فرمایلی دی. (لَّذِينَ يُؤْتُونَ مِنْ بَنَاتِهِمْ) اود بانه کیدونه پس زوجه نه پاتې کیږی. نو ځکه مطلقه بانه محل د ایلا نه دی. خو که ددې مطلقه باننې سره نې وطی او کرله. نو د یمین په وجه به پرې کفار لازمیږی. اود دې په خلاف مطلقه رجعیه ده. ځکه چه هغه د ایلا محل دی. ځکه چه د طلاق رجعی نه پس زوجیت باقی وی. هم دا وجه ده. چه زمونږ په نیزد معتده رجعیه سره وطی کول جائز دی. البته دا که د ایلا د مودې یعنی څلورو میاشتو نه وړاندې د معتده رجعیه عدت پوره شو. نو ایلا به ساقطه شی. ځکه چه د عدت تیریدو په وجه محل د ایلا فوت شو.

د وینځې ایلا

وَمُدَّةُ إِيْلَاءِ الْأُمَةِ شَهْرَانِ اود وینځې د ایلا موده دوه میاشتې ده

تصريح فرمائی. که د یوکس وینځې وی. نو دهغې د ایلا موده دوه میاشتې دی. برابره ده که آزاد وی او که غلام، هم دا قول د حضرت عمر رضی الله عنه دی. **دلیل** دلیل دا دی. چه د ایلا موده (څلور میاشتې) د باننې دپاره مقرر شوی دی. نو د رقییت په وجه به نیمه موده پاتې شی. لکه څنگه چه د وینځې طلاق اودهغې عدت د آزادې بنځې د طلاق اودعت په نیمه دی.

د جماع نه د هېڅه صورت کنبی د ایلا احکام

وَأَنْ كَانَ الْمَوْلَى مُرِيضًا لَا يَقْدِرُ عَلَى الْجَمَاعِ او که ایلا کونکې داسې بیمار دی. چه ده ته په جماع باندې قدرت نشته أَوْ كَانَ الْمَوْلَى مُرِيضًا يَأْتِيهِ دَاسِي بيماره وی أَوْ كَانَ تَوَقَّعًا یا د متبازو د لارې نه علاوه بله څه لاره نه وی أَوْ صَبْرًا لَا يَحْتَمِلُ یا داسې وړ ماشومه وی. چه دې سره جماع نشی

۱. **مسلك الامة** - دامام مالک رحمهم الله مذهب دا دی. چه د غلام د ایلا موده دوه میاشتې دی. که دده بنځه وینځه وی او که آزاده. او امام شافعی او امام احمد رحمهم الله فرمائی. چه د آزاد سړی او آزاده بنځه او وینځه ټول برابر دی. اود ټولو موده د ایلا څلور میاشتې دی.

کیدی اَوْگَکَنتَ یَنْتَبِها مَافَی لَایقَہُ اَنْ یَعْلَ الْہَافِی مَذْہَبَ الْاِیْلَہِ بِہِ دِ بَنخِ اوسری پہ مینخ کنبی دومره لری والی وی چه د ایلاہ پہ مودہ کنبی بنخہ تہ د رسیدلو قدرت نہ لری قَیْقَہُ اَنْ یَقُولَ یَلَسَانِہِ فِثَتِ الْہَافِی مَذْہَبَ الْاِیْلَہِ نو (پہ دے صورتونو کنبی) د سری رجوع کول دادی چه د ایلاہ پہ مودہ کنبی بخیلہ ژبہ اووانی ما دے بنخہ طرف تہ رجوع اوکرلہ فِثَانِ قَالِ ذَلِکَ سَقَطَ الْاِیْلَہُ نوکہ داسی نہی اوونیل نواہیلاہ ساقط شوه

حل اللغة ① رتقاء: هغه زنانه چه د متيازو د لاري نه ئې سوا بله لاره نه وی ② لسان: ژبه

تفصیح «**مورصة الرجوع بالقول**» صورت د مسئلې دا دي. ① که ایلاہ کونکې داسې بیمار جماع کولو باندې قادر نه وی. ② یا بنخه داسې بیمار ③ یا بنخه رتقاء وی. یعنی د متيازود لاري نه سوه بله لار نه وی. ④ یاداسې وره ماشومه وی چه دجماع قابله نه وی.

⑤ یا د بنخې خاوند په مینخ کنبی دومره لري والي وی چه په خلورو مياشتو کنبي ورته خاوند نشي رسيدلې. نوپه دې ټولو صورتونو کنبي خاوند ته د رجوع بالقول اختيار دې. نوکۀ خاوند په مودۀ د ایلاہ کنبي (فتايلها) اوونیل. (یعنی ما ورته رجوع اوکرلہ نواہیلاہ ساقطېږي.)

دلیلہ «**دلیل دا دې چه هرکله دې کس د قدرت باوجود جماع اونکرلہ نودده د طرفه ظلم متحقق شو.** ځکه چه دې کس د بنخې دجماع حق بند کړلو. نودده د طرفه به رجوع په هغه وخت کنبي ثابتېږي چه د بنخې حق د جماع په ذریعہ باندې ادا کړی. نو معلومه شوه چه ددې کس رجوع به د جماع په ذریعہ ثابتېږي. د قول په ذریعہ به نه ثابتېږي.

وَلَوْ صَحَّ فِي الْمَذْهَبِ اوکۀ دې د ایلاہ په مودہ کنبي صحیح شو (یعنی په جماع کولو باندې قادر شوی) **يَقُولُ ذَلِكَ الْقَوْلُ** نودا زباني رجوع کول باطل شو **وَصَارَ قِيَّةً بِالْجَمَاعِ** او دده رجوع کول په جماع سره شو

تفصیح چه په حالت د مرض کنبي نهی ایلاہ کړې وی. او بیا په مودۀ د ایلاہ کنبي په جماع قادر شوی. نو اوس به دده رجوع په رجوع بالجماع سره معتبر وی. برابره ده که ده رجوع بالقول کړې وی اوکۀ نه وی. که رجوع بالقول نهی نه وی کړې. نو بیا خو په جماع سره رجوع کول ښکاره خبره ده. اوکۀ رجوع بالقول نهی کړې وی. نو دصحت نه پس دغه رجوع باطله شوه.

دلیلہ «**دلیل دا دې چه دخليفه په ذریعہ د مقصود حاصلولو نه وړاندې دې په اصل باندې قادر**

شو. نودا داسي شوه. لکه چه یوکس همیم کړې وی. اود مانخه په دوران کنبي په اوبو قادر شوی. نودده مونخ باطلېږي. اوپه اودس سره پرې مونخ ادا کول واجبېږي.

د (أنت على هرام) حکم

وَإِذَا قَالَ لِامْرَأَتِهِ اوکۀ خپلې بنخې ته نهی اوونیل **أَنْتِ عَلَى حَرَامٍ** ته په ماباندې حرام نهی سېل عَنْ

۱. **ملک الشافعي**:- دامام شافعي رحمه الله مذهب دا دي چه په ایلاہ کنبي رجوع صرف په جماع سره . کيږي. مطلب دا چه امام شافعي رحمه الله په ایلاہ کنبي صرف د رجوع بالجماع قائل دي. د رجوع بالقول قائل نه دي. دا حنوافو رحمه الله په مشانخو کنبي دامام طحاوی رحمه الله رائي هم دا ده.

نَيْتِهِ نو دده نیت به معلومولې شی **إِنْ قَالَ أَزَدْتُ الْكَذِبَ** نو که ده اوونیل چه ما د دروغ ونیلو اراده کړې وه **فَهُوَ كَمَا قَالَ** نوداسې به وی. لکه دې چه څنگه وانی

تصريح صورت د مسئلې دا دې. که یوکس خپلې ښځې ته اوونیل چه (دانت عمل حرام) نود ده نه به د ده د نیت پوښتنه کولې شی. څنگه چه دده دا کلام د څو معانیو احتمال لری. اویوه معنی د بلې معنی نه غوره نه ده. نود یوې معنی د متعین کولو دپاره به د قائل نیت معلومولې شی.

نو که دې کس دا اوونیل چه ما د دروغو اراده کړې وه. نودا به هغه شان وی. څنگه چه هغه وانی. یعنی نه به طلاق واقع کیږی اونه به ایلاء وی.

دلیله دلیل دا دې چه دې کس د حقیقی معنی اراده کړې ده. څنگه چه دا ښځه د ده دپاره حلاله وه. بیا دده قول چه (دانت عمل حرام) داسې خبر دې. چه د واقع مطابق نه دي. نودا به دروغ او کذب وی. اوچونکه د کلام د حقیقی معنی نیت کول شرعاً معتبر وی. نوڅکه به دلته هم د دې سری نیت معتبر وی.

الاشکال خو په دې دلیل به اشکال کیږی. هغه دا که دروغ د ده د کلام (دانت عمل حرام) حقیقی معنی وی. نو پکار دا ده. چه بغیر نیته معتبر وو. څنگه چه حقیقت د نیت محتاج نه وی.

الجواب جواب دا دې. چه کذب او دروغ حقیقت اولی دي. اویمین حقیقت ثانیه دي. اوچه لفظ په گټرو معانیو کښې مشترک وی. نویه دې صورت کښې د یوې معنی متعین کولو دپاره نیت ضروری وی. (فتح القدیر)

وَإِنْ قَالَ أَزَدْتُ بِهِ الطَّلَاقَ او که ده اوونیل چه ما د طلاق نیت کړې وو **فَمَنْ تَطْلِيقُهُ بَأَيْتِهِ** نو یو بانه طلاق به واقع کیږی **إِلَّا أَنْ يَتَوَيَّ التَّلَاقَ** خو که ده د درې طلاقو نیت کړې وو. (نو بیا به بانه وی)

تصريح او که دې کس په خپلې دې وینا چه (دانت عمل حرام) سره طلاق اراده کړې وی. اود طلاق د شمار نیت نه وي کړې. یا نهې د یو یا د دوو طلاقو نیت کړې وی. نویه دې درې واره صورتونو کښې به به یو طلاق بانه کیږی. او که د درې طلاقو نیت نهې کړې وی. نویه دې به درې طلاق واقع کیږی.

دلیله دلیل دا دې چه (دانت عمل حرام) د کنایاتو په الفاظو کښې دې او وړاندې د کنایاتو په الفاظو باندې بحث تیر شوې دې. هغه دې هلته اوکتلی شی.

وَإِنْ قَالَ أَزَدْتُ الظَّهَارَ او که ده اوونیل چه ما دظهار قصد کړې وو **فَهُوَ ظَاهِرٌ** نودا بهظهار وی **تصريح** او که دې کس اوونیل چه زما په دې سرهظهار مراد وو. نود شیخینو **هَذَا** په نیزیه داظهاروی.

دلیله دلیل دا دې. چه قائل په خپل کلام (دانت عمل حرام) کښې د حرمت مطلق ذکر کړې دې. اولفظ د حرمت د څو الفاظو انواعو احتمال لری. دحرمت بالطلاق هم او د حرمت بالظهار هم، خلاصه دا چهظهار هم د حرمت یوه نوع ده. نوظهار د مطلق حرمت د محتملاتو څخې دي. اواقاعده دا ده. چه څوک د خپل کلام په محتملاتو کښې د کوم محتمل نیت کوی. دده تصدیق به کولې شی. نوڅکه به دلته د خاوند یعنی قائل د طرفه دظهار نیت معتبر وی.

مسئله معده د امام محمد **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** په نیزیهظهارنه وی.

دلیله دلیل دا دې چهظهار وانی محله (حلاله ښځه) د محرمه (چا سره چه همیشه دپاره نکاح کول حرام وی) سره تشبیه ورکولوته وانی. اوبهظهار کښې هم تشبیه ورکول رکن دي. اودلته چونکه حرف تشبیه موجود نه دي. ددې وجه داظهارنه دي.

وَأَن قَالِ أَزْذَرْتُمْ بِهِ التَّمْيِيمَ اَوْ كَذَبْتَ اَوْ نُبِّلَ لَهُ مَا فِي دَدِّي بِنَخْنَعٍ حَرَامٌ كَوْلُ مِرَادٍ وَوَأَزْلَمَ بِرُؤْيَاهِ شَيْئًا يَا
وَي ونبیل چه ما هیخ هم مراد نه دی اخستی فہی یحیی یعصیز یہ مولیا نودا قسم دی ددی پہ وجہ بہ ایلا
کونکی وی

توضیح: **سورة ارادة التهریم** که اوکده اوونیل، چه ما دینخی دحاملو نیت کړې وو، یا دا چه ما د خه نیت هم نه و کړې، نودا به یمن وی. اوددې په وجه به دې ایلا، کونکې شی، نوکه ده په څلورمیاشتو کبې دنده دننه وطی اوکړله، نوکفاره به پرې لازمه شی. اوکده وطی نه اونیکی له، نوتر دې چه څلورمیاشتې تیرې شوې، نود ایلا، به وجه به باننه شی.

دلیل: «تحریم مراد اخستلو به صورت کنبی دلیل دا دی. چه حلال حرامولو کنبی اصل دا دی. چه هغه زمونره به نیزیمین دی. خکه چه دالله تعالی ارشاد دی. [يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَوْلِيَائِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ] ترجمه او وجه د استدلال وړاندی تیرشوی دی.

صورة عدم ارادة شيء اوکه دڅه نيت نه وي کړې نو دا به يمينا وي. ځکه چه په يمينا سره کوم حرمت ثابتيږي. هغه د ادني درجي وي. ځکه چه په ايلاء کښې دکفار نه وړاندې وطی کول حلال دی. او په ظهار کښې داسې نه دی. او په ايلاء کښې في الحال وطی نه واجبيږي. بلکه چه څلور مياشتې تيري شي. نو ددې نه پس حرمت ثابتيږي. او په ظهار کښې في الحال حرمت ثابتيږي. او دغه شان حرمت بالا يلاء ادني ده د حرمت بالطلاق نه.

دليله ۱۰ ځکه که طلاق ترې مراد واخلی، نو طلاق بانن به واقع شی. او ووی به حرامه شی. او ایلاء، ووی نه حراموی. نو هر کله چه حرمت یمین ادنی دي، نود متیقن په وجه به هم هغه متعین وی. انشاء الله په کتاب الایمان کښی په تفصیل سره کلام اوکړی شی.

اوپہ مشائخو رحمۃ اللہ علیہ کنہی بعضی حضرات د (انت علی حرام) لفظ کنہی بغیر د نیت نہ طلاق طرف تہ اروی۔ او دلیل عرف گر خوی، خکہ چہ زمونہ پرہ زمانہ کنہی خلق د (انت علی حرام) نہ ہم طلاق مراد اخلی، فقیہ ابو الیثیم رحمۃ اللہ علیہ ہم دا خبرہ اختیار کری دہ، واللہ اعلم

كِتَابُ الْخُلَعِ

ترجمہ (دا) کتاب (پہ احکامود) خلع (کبھی) دی .

توضیح: «التعريف القوي» لغوی تحقیق دا دې. چه خلع نوم دې د دوی د دې قول چه (عالت المرأة زوجها، اواعتلت منه بالها) خلع د خاء په ضمه او فتح دواړوسره راځی. معنی نې ده نزع، یعنی جدا کول او ویستل، لکه چه دالله تعالی ارشاد دې. (فَاَخْلَعْتُكَ) یعنی خپلې دواړه پټرې اوباسه، خوخلع د خاء په فتح د نزع حقیقې دپاره استعمالیږی. اوخلع په ضمه سره د نزع مجازی دپاره،

تعريف اصطلاحی - په شریعت کې چې خلغ وائی د ښځې نه په لفظ د خلغ سره د ملک نکاح په مقابله کېښي مال اخستل، او د خلغ شرط هغه دي کوم چه د طلاق شرط دي. او ددې حکم طلاق بائن واقع کېدل دي. او ددې صفت دامام ابو حنیفه رحمه الله په نیزد د خاوند د طرفه خلغ یمین دي. او د ښځې د طرفه معاوضه ده. نو د سړي د طرفه به د یمین د احکامو خیال ساتلي شی. او د ښځې د طرفه به د معاوضه د احکامو، او د صاحبینو رحمهم الله په نیز خلغ د دواړو طرفونه یمین دي.

وجوه تاخير الخلع عن الايلاء > خلع نې دايلاء نه د دوو وجوهو له کبله روستو کړله. ① يوددې وجې چه په ايلاء کښې مال نه وي. نو دا طلاق ته زياته نژدې وي. ددې په خلاف خلع ځکه چه په هغې کښې د جينې د طرفه د معاوضه معنی موجود وي. ② دويم ددې وجې چه دايلاء بناء د خاوند د طرفه په نشوز او نافرمانۍ باندې وي. او د خلع بناء د ښځې د طرفه په نشوز او نافرمانۍ باندې وي. نو د کوم څيز تعلق چه د سرې سره دي. يعنی ايلاء هغه نې وړاندې بيان کړلو. او د کوم څيز تعلق چه د ښځې سره دي. يعنی خلع نو دا به روستو بيانولې شي. (عنايه) ③ دريمه وجه دا کيدې شي. چه ايلاء په منزله د مفرد ده. او خلع د ښځې د طرفه مال وي. نو ځکه دا په منزله د مرکب شوه. او چونکه مفرد مقدم وي په مرکب باندې، نو ځکه نې ايلاء وړاندې او خلع روستو بيان کړه.

مشروعية الخلع > اود خلع مشروعيت د کتاب الله، سنت، اجماع امت او دليل عقلی څلورو واړو نه ثابت دي. ① کتاب الله مثلاً د الله تعالی ارشاد دي. (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ اِذَا فَتَنَتْهُنَّ بِهٖ) * يعنی په دې دواړو

باندې څه گناه نشته. چه ښځه فديه ورکړي. (د خپل خان) ② او سنت رسول دا دي. (ان جميله کانت تحت ثابت بن قيس بن شماس فاجأت الی رسول الله ﷺ وقالت لا أرغب علی ثابت لی دین ولا خلق ولکنی اغشی الکفر لی الإسلام لشدۃ بغضی لیه قال ﷺ اتر دین علیہ حدیقه قالت نعم، و زیاده فقال ﷺ أما الی زیاده فلا) يعنی جميله ښځه د ثابت بن قيس بن شماس په نکاح کښې وه. هغه رسول الله ﷺ ته راغله. او وېيل. چه زه ثابت بن قيس ﷺ ته د دین او اخلاقو په اعتبار سره بد نه وایم. البته زه د نفاق مع الاسلام نه ویرېم. ځکه چه زما دده نه د پریزیا نغرت دي. نیسي ﷺ ورته او فرمائیل. ته به ده ته دده باغ واپس کړې. هغې او وېيل. آوچی، او زیاتې به هم ورکړم. نیسي ﷺ او فرمائیل. د زیاتې څه ضرورت نشته. ددې آیت او حدیث نه معلومه شوه. چه ښځه د خپل خان ازادولو دپاره د خپل طرفه عوض ورکولې شي. او هم ددې نوم خلع دي. ③ او د خلع په مشروعیت باندې اجماع هم ده. او عقلی دلیل دا دي. چه ملک نکاح قیاس کړې شوې دي په ملک قصاص باندې، يعنی لکه څنگه چه ملک قصاص مال نه دي. خوددې عوض اخستل جائز دي. دغه شان نکاح هم اگر چه مال نه دي. خوددې عوض اخستل جائز دي. او چه عوض واخلی او طلاق ورکړی. د دې نوم خلع دي.

د ښځه په صورت کښې خلع کول

وَإِذَا تَوَافَا الرَّؤُوسَانِ او کله چه ښځه خاوند خپل منځ کښې جگړه او کړې وخوا قانْ لَا يَغْنَمُ أَحَدُهُمَا وَاللَّهِ او دواړو ته دایره وي. چه د الله تعالی حدود په قائم اونه ساتی فلا یاسْ اَنْ تَقْتَدِيْ نَفْسَهَا مِنْهُ بِمَالٍ يَخْلَعُ بِهٖ نَو هېڅ باک نشته. چه ښځه ده ته د خپل خان فديه ورکړي. په داسې مال سره چه د هغې په ذریعه خاوند دي ته خلع ورکړی

هل اللغة > ① اتفاق، مخالفت کوی د یو بل ② تفدي، فديه ورکوی

تسويح > صورت د مستحلي دا دي. که ښځه خاوند په خپل مینځ کښې جگړې کوی. او دا محسوس کړی. چه اوس د الله تعالی حدود په جقوت زوجیت نشی ادا کيدې. نو په دې کښې څه قباحت نشته. چه ښځه د خپل خان خلاصولو دپاره خاوند ته فديه ورکړي. او خاوند د دغه مال په بدله کښې د خلع په ذریعه دي ته طلاق ورکړی.

دليله > دليل د الله تعالی ارشاد دي. (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ اِذَا فَتَنَتْهُنَّ بِهٖ) * د آیت مطلب دا دي. چه په سرې باندې گناه نشته په فديه اخستلو کښې او په ښځه باندې گناه نشته د فديه په ورکولو کښې،

حقیقة الفیة > فدیہ و رکول پہ حقیقت کنبی خیل خان د قید نہ د خلاصولو دپاره وی. ځکه چه بنځي

د خپلو خاوندانوسره د قید په درجه کنبی وی. ځکه چه نبی ﷺ د بنځونوم (اساری) ذکر کړې دي. ارشاد دي. (اتقوا الله فی النکاح فانهم عندکم هوان) یعنی دبنځوپه باره کنبی دالله تعالی نه ویره اوکړی. ځکه چه دوی تاسوسره قید یانې دی. (ترمذی منقول از عینی شرح هدایه) اوچارالله زمخشری بیان کړې دي. چه دا آیت (فَلَا جُنَاحَ عَلَیْهَا فِیْ مَا افْعَلَتْ بِهٖ) د ثابت اودهغوی د بی بی ﷺ په باره کنبی نازل شوې وو. اودا په اسلام کنبی د تولونه اولنۍ خلع وه. دا حدیث په باب الخلع کنبی په تفصیل سره بیان کړې شوې دي. عینی د ثابت دبنځي درې نومونه ذکر کړي دي. ① حبیه ② حمیلہ ③ جمیلہ.

فَاِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ نو هرکله چه خاوند اوبنځي داسې اوکړل (وَقَرَّ بِالْخَلْعِ تَطْلِیْقَةً بِأَيِّتِهٖ) نو د خلع په وجه به یو طلاق بانن واقع شی (وَلَوْ مَهَا الْمَالُ) او په بنځه به مال لازم وی ځکه نبی کریم ﷺ فرمایلی دی.

تضویح > کله چه بنځي خاوند دا کار اوکړلو. یعنی بنځي فدیہ ورکړله. او خاوند خلع اوکړله. نو ددې په وجه په بنځه یو طلاق بانن واقع شو. او په بنځه باندې مال واجب شو.

دالله ① دلیل د نبی ﷺ ارشاد دي. چه (الخلع تطلیقه بائنه) چه خلع و رکول یو طلاق بانن دي ② دویم دلیل دا دي. چه نکاح د مکمل اوپوره کیدو نه پس د فسخ احتمال نه لری. اودعدم کفایت، خیارعق اوخیاربلوغ په وجه فسخ قبل التمام ده. بعد التمام نه ده. نو ددې درې وارو څیزونود وجې نکاح د پوره کیدو نه بندیری. فسخ نه ده. اویانې شوه خلع نو دا د عقد تمام نه پس وی. اونکاح د تمام نه پس د فسخ احتمال نه لری. نو ځکه خلع ته د نکاح فسخ نشی و نیلې. البته د نکاح د تمام نه پس د قطع فی الحال احتمال لری. ددې وجې زمونږ درخواست دي. چه د خلع نه دې رفع د قید اوقطع د نکاح مراد واخستې شی. اورفع د قید اوقطع نکاح نوم دي د طلاق، نو ثابت شوه چه خلع طلاق دي فسخ د نکاح نه ده.

③ لفظ د خلع د طلاق احتمال لری. که یوکس خپلې بنځي ته اووئیل. (عالمتک یا علمتک) اود طلاق نیت نې کړی وی. نو یو طلاق بانن واقع کیږی. خلاصه دا چه لفظ د خلع د کنایات طلاق ځنی دي. اودکنایه په الفاظو سره طلاق بانن واقع کیږی. سوا د درې کلماتونه، چه (أنت واحد، إعتدی، استبری رحمک)

د بډی د طرفه د ظلم په صورت ځینې د خلع اغتواکړاوت

وَإِنْ كَانَ الشُّوْهُنَ قَبْلَهُ اوکه نافرمانی د خاوند د طرفه وی کهله (أَنْ يَأْخُذَ بِهَا عَوْضًا) نو د خاوند دپاره مکروه دی. چه د بنځي نه عوض واخلی

تضویح > نشوز دبنځي دخپل خاوند نافرمانی کول اونفرت کول دی. زجاج فرمایلی دی. چه نشوز دواړو طرفونونه کیږی. یعنی په زوجینو کنبی دهریوکس بل لره نه خوینول ښکاره کول، صورت د مسئلې دا دي. که نشوز اوناخوینی د سری دطرفه وی. نو دسری دپاره دبنځي نه د بدل خلع په طور د څه څیز اخستل مکروه دی.

دالله ① دلیل دالله تعالی ارشاد دي. (وَإِنْ أَرَادْتُمُ ابْتِدَالَ نَفْسِكُمْ فَلَا مَعْنَى لَهُنَّ) اوکه تاسود یوې بی بی په خانې د بلې بی بی بدلولو اراده

ضروری نه دی. مثلاً دجمعی په ورځ د اذان په وخت کښې خرڅول او اخستل جائز دی. خو مباح نه دی. بلکه مکروه دی. نو معلومه شوه. چه جواز او کراهت دواړه جمع کیدی شی.

طریقه الاستدلال: اوس به طریقه د استدلال دا وی. چه د اباحت په حق کښې د معارض یعنی د نبی ﷺ ارشاد چه (د مال الیاده لا) په وجه آیت معمول بها پاتې نشو. او چونکه د جواز په حق کښې څه معارض نشته. نو ځکه د جواز په حق کښې به په آیت باندې عمل باقی وی. ځکه چه د اباحت نفی د جواز نفی سره مستلزمه نه ده. نو ثابته شوه. چه دمهر نه زیاتې اخستل د خاوند دپاره جائز خو دی. خو مباح نه بلکه مکروه دی.

د طلاق په عوض کښې مال اخستل

وَأَنْ تَطْلُقَ عَلَى مَالٍ فَكَفَيْتُ أَوْ كَه دې ته خاوند په مال باندې طلاق وركړو. بیادې قبول كړو وَكَّفَ الطَّلَاقُ وَكَفَّهَا الْمَالُ نو طلاق واقع شو. او په ښځه به مال لازم وی وَكَانَ الطَّلَاقُ بَأْتِئاً أَوْ دَا بَه طلاق باننه وی.

توضیح: صورت د مسئلې دا دې. که خاوند ښځې ته په مال باندې طلاق وركړلو. مثلاً دا نې ورته اوونیل. (أَنْتَ طَالِقٌ بِأَلْفِ دَرَهْمٍ يَأْتِ طَالِقٌ عَلَى أَلْفِ دَرَهْمٍ) اوبښځې دا قبول كړلو. نو طلاق به واقع شی. او دښځې په ذمه به دا لازم وی.

د الله ①: دلیل دا دې. چه دا تصرف معاوضه دې. او تصرف معاوضه موقوف وی په اهلیت د متعاقبین اوبه صلاحیت دمحل باندې، اودا ټول موجود دی. د خاوند تصرف خو ځکه ثابت دې. چه ده ته فی الحال د طلاق یا دمعلق طلاق وركړلو مستقل اختیار حاصل دې. اودلته ده طلاق د ښځې په قبولولو پورې معلق كړې دې. نو ددې قبول به شرط وی. اوكه قبول نې كړلو. نو طلاق به واقع وی. اوبه دې به مال لازم وی. ګنی نه به وی لازم. اودښځې اهلیت ځکه ثابت دې. چه دا په خپل خان باندې د مال د لازمولو مالک ده. ځکه چه دې ته په خپل خان باندې پوره ولایت حاصل دې. او محل ځکه صالح دې. چه ملک نکاح داسې څیز دې. چه ددې عوض اخستل جائز دی. اگر چه مال نه دې. لکه څنگه چه قصاص اگر چه مال نه دې. خو عوض اخستل نې جائز دې. اود دواړو په مینځ کښې جامع د اهل التزام د طرفه د التزام وجود دې.

②: دویم دلیل دا دې. چه دا طلاق علی مال معاوضه مال بالنفس دې. یعنی ښځې دخپل خان د خلاصی دپاره خاوند ته مال وركول منظور كړلو. او خاوند یویدل یعنی دمال مالک شو. نو ځکه ښځه د دویم بدل یعنی نفس مالک کيږی. چه مساوات پیدا شی. اوبښځه دخپل خان مالک په طلاق بانن سره ګرځی. په طلاق رجعی نه ګرځی. ځکه چه په طلاق رجعی کښې د خاوند حق نه ختمیږی. نو ثابته شوه. چه په طلاق علی المال باندې طلاق بانن واقع کيږی

د مسلمان په هرام څیز باندې د خلع حکم

وَأَنْ يَطْلُقَ الْعَوْسَ فِي الْخَلْعِ مِثْلَ أَنْ يُخَالِفَ الزَّوْجَةَ الْمُسْلِمَةَ عَلَى خَيْرٍ أَوْ عِلَاقَةٍ أَوْ مَتَبَّةٍ أَوْ كَه په خلع کښې عوض باطل وی. لکه مسلمان په شراب، یا خنزیر، یا مردار باندې خلع او کړی فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ لَوْ جَرَدَ خاوند دپاره به هیڅ عوض نه وی وَالْفُرْقَةُ بَأْتِئاً اودا فرقت به باننه وی

توضیح مسئلہ دا دہ چہ کہ پہ خلع کنبی عوض باطل وی. مثلاً مسلمان سڙی خپلی بنځی سره په شرايو، يا خنزیريا مرداره باندې خلع اوکړی. نودخاوند دپاره په بنځه باندې څه خیزد خلع د بدل په طور واجب نه دي. اوپه بنځه به طلاق بائن واقع کیږی.

وَإِنْ بَطَلَ الْعَوْضُ فِي الطَّلَاقِ اوکه په طلاق کنبی عوض باطل شوگان رَجْعِيًّا نو طلاق رجعی به وی

توضیح اوکه مدخول بها ته نې په عوض باندې طلاق ورکړلو. اودا طلاق دریم طلاق نه وی. اوپه دې صورت کنبی عوض باطل وی. نویه بنځه به طلاق رجعی واقع کیږی. اودخاوند په بنځه باندې څه نه واجیږی. په دواړو صورتونو کنبی طلاق واقع کیدل ددې وجې دی. چه دبنځې طلاق دهغې په قبلولوپورې معلق کړې شوې دي. اوهغې قبول کړلو. نو طلاق واقع شو.

دلیل ځکه چې دلته صریحی طلاق استعمال شوې دي که چرته د دې په بدله کنبی مال وو نو طلاق بانه به واقع شوې وو. خو عوض مال شو د دې وجې طلاق صریحی باقی پاتې شو. نو رجعی به واقع کیږی.

دمهر صالح د خلع صالح دي

وَمَا جَازَانِ يَكُونُ مَهْرًا فِي التَّكَارُّجِ جَازَانِ يَكُونُ بَدَلًا فِي الْخُلْعِ چه کوم خیز مهر کیدي شی. (هغه بالا جماع د خلع عوض کیدي شی

توضیح په دې عبارت کنبی مصنف رحمته الله علیه یوه ضابطه بیانوی. هغه ضابطه دا ده. چه کوم خیز په عقد نکاح کنبی مهر جوړیدي شی. هغه په عقد خلع کنبی بدل خلع جوړیدي شی.

دلیل د دلیل دا دي. چه د عقد نکاح په وخت کنبی ملک بضع متقوم دي. اوپه حالت د خلع کنبی غیر متقوم دي. نو کوم خیز چه د بضع متقوم عوض جوړیدي شی. هغه د بضع غیر متقوم عوض خامخا جوړیدي شی.

البته ددې په عکس نشی کیدي. یعنی کوم خیز چه په خلع کنبی بدل جوړیدي شی. دا ضروری نه ده. چه هغه دي په نکاح کنبی مهر هم جوړ شی. ځکه چه بعضي خیزونه داسې دي. چه هغه بدل خلع جوړیدي شی خو مهر نشی جوړیدي. مثلاً د یو درهم نه واخله تر لسو پورې په خلع کنبی بدل خلع جوړیدي شی. خو مهر نشی جوړیدي. دغه شان که اووانی. کوم بچي چه د چیلۍ په خپته کنبی دي. هغه بدل خلع دي. نو دا صحیح ده. لیکن که دا اووانی. چه دا مهر دي. نو دا صحیح نه ده.

د خالغنی ملي ما فی یدی، خلع څول

إِنْ قَالَتْ نو که بنځې خپل خاوند ته اوونیل **عَالِغْنِي عَلَى مَا فِي يَدِي** ماته خلع راکړه. په هغه خیز، څه چه زما په لاس کنبی دي **فَلَا تَقْبَلُ وَلَا تَكُونُ فِي بَدَلِهَا شَيْءٌ** بیا خاوند بنځې ته خلع ورکړله. حالانکه د بنځې په لاس کنبی هیڅ نه وو **فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِمَا** نو په بنځه به هیڅ خیز واجب نه وی

توضیح صورت د مسئلې ښکاره دي.

دلیل د دلیل دا دي. چه د بنځې کلام چه (مال یدی) کنبی لفظ د ،، ما ،، عام دي. کوم چه مال او غیر مال ټولونه شامل دي. نو ځکه داسې نه ده. چه بنځې د مال ذکر کړي وی. او خاوند ته نې د هوکه ورکړي وی. او هرکله چه د هوکه ورکونکې نه ده. نو د څه خیز ضامنه به هم نه وی.

د (خالعتی علی ما فی یدی من مال) حکم

وَأَنَّ قَالَتْ أَوْ كَهْ بِنَحْوِ أَوْنَيْلٍ خَالِعَتْنِي عَلَى مَا فِي يَدِي مِنْ مَالٍ مَا تَهْ خَلَعَ رَاكِرَهْ بِهْ هَفَهْ مَالِ بَانْدِي كُومْ چِهْ زما په لاس كښې دې فَخَالَعَانُو خاوند دې ته خلع وركړله فَلَمْ يَكُنْ فِي يَدِهَا شَيْءٌ حالتهكه دښځې په لاس كښې هيڅ نه وو وَرَدَتْ عَلَيْهِ مَهْرَهَا نو ښځه دې ده ته خپل مهر واپس كړي

تصريح» مسئله دا ده. چه ښځې خاوند ته اوونيل. (خالعتی علی ما فی یدی من مال) نوخاوند ورسره په هغې باندې خلع او كړله. بيا معلومه شوه. چه دهغې په لاس كښې څه هم نه وو. نوپه دې صورت كښې په ښځه باندې دمهر مقدار واپس كول واجب دي.

دليله» دليل دا دي. چه ښځې د مال ذكر كړې دې. نوخاوند بغيرد عوض د ملك نكاح په زائله كولو ياندي راضي نه دي.

صور العوض» اودعوض څلور صورتونه دي. ① مسمی ② دهغې قيمت، ③ بضع قيمت، ④ مهر هغه مقدار كوم چه ښځې دخپل خاوند نه اخستې دې. اولنی درې احتمالات خويابل شو. ځكه چه مسمی يعنی (ما فی یدی من مال) كښې اود مسمی قيمت په دواړو كښې هريومجهول دي. اوداسې هم ونيلي شي. چه مسمی مجهول ده. نوددې قيمت به په خامخا مجهول وي. اود بضع قيمت يعنی مهر مثل ددې وجې واجب نه دي. چه په حالت دخروج كښې د ملك بضع څه قيمت نه وي. نوهركله چه درې احتمالات باطل شول. نوڅلورم احتمال يعنی د مهر مقدار واجبول متعين شو. چه د خاوند ضرر لري كړې شي.

د (خالعتی علی ما فی یدی من درهم يا من الدرهم) كښې د خلع حكم

وَلَوْ قَالَتْ خَالِعَتْنِي عَلَى مَا فِي يَدِي مِنْ دَرَاهِمٍ أَوْ مِنْ الدَّرَاهِمِ أَوْ كَهْ بِنَحْوِ أَوْنَيْلٍ مَا تَهْ خَلَعَ رَاكِرَهْ بِهْ هَفَهْ دَرَاهِمُو چِهْ زما په لاس كښې دې فَقَعَلْ نو خاوند داسې او كړل فَلَمْ يَكُنْ فِي يَدِهَا شَيْءٌ (خو) د ښځې په لاس كښې هيڅ نه وو فَقَعَلَهَا لَلَاكُهُ دَرَاهِمٌ نو په ښځه په درې درهمه واجب وي

تصريح» مسئله دا ده. چه ښځې خاوند ته اوونيل. (خالعتی علی ما فی یدی من درهم يا من الدرهم) اوخاوند هم دغه شان او كړل. بيا معلومه شوه. چه دښځې په لاس كښې څه نشته. نوپه دې صورت كښې په ښځه باندې درې درهم واجب دي.

دليله» دليل دا دي. چه ښځې د درهم صيغه د جمع استعمال كړله. اواقل د جمع درې دي. اوپه (من درهم) كښې من بيانپه دي. تبعيضپه نه دي. لكه څنگه چه په (فَأَجْتَبُوا السُّجُوسَ مِنَ الْأَوَّكِيَانِ وَأَجْتَبُوا أَقْوَلَ الزُّبُرِ) كښې من د بيان دپاره دي. اود (من) په باره كښې بعضي حضراتاوبوه قاعده ذكر كړې ده. هغه دا چه په كوم ځانې كښې د (من) د لفظ نه بغير كلام صحيح كيږي. نوپه هغه ځانې كښې به (من) د تبعيض دپاره وي. لكه (أَعْلَتِ مِنَ الدَّرَاهِمِ) اوپه هر هغه ځانې كښې چه د (من) نه بغير كلام صحيح نه وي. نوپه دغه ځانې كښې به لفظ د (من) د بيان دپاره وي. دتبعيض دپاره به نه وي. نوجمع په خپل حال باندې باقی پاتې شوه. اوچونكه اقل د جمع درې دي. نودرې درهم به واجب وي.

د (طَلَعَتْنِي فَلَا تَأْتِي بِمَالٍ) حكم

وَأَنَّ قَالَتْ طَلَعَتْنِي فَلَا تَأْتِي بِمَالٍ أَوْ كَهْ بِنَحْوِ أَوْنَيْلٍ مَا تَهْ دَرِي طَلَاقْ د يو زر په بدله كښې راکړه فَقَطَّقَهَا

وَاجِدَةٌ نُو خَاوَنْد دې ته یو طلاق ورکړو **فَعَلَيْهَا الْكَلْفُ** نو په ښځې به د یو زړ دریمه واجب وی

توضیح مسئله دا ده، که ښځې خاوند ته اوونیل. (طلق ثلاثاً) او خاوند ورته یو طلاق ورکړلو نو په ښځه باندې یو طلاق بائن واقع کیږي. او په ده باندې د زرو روپو دریمه حصه واجب ده. او امام شافعی رحمته الله علیه هم ددې قائل دی.

دلیل د دلیل دا دې، چه هر کله ښځې د یوزر روپو په عوض د درې طلاکو مطالبه او کړله. نو دا داسې شوه، چه دې د زرو روپو په دریمه حصه د یو طلاق مطالبه او کړله. او ددې دلیل دا دې، چه کلمه د .. بآ، په عوض باندې داخلېږي. نو ځکه به (الف) یعنی زر روپو عوض وی. او درې طلاق به معوض وی. او قاعده دا ده، چه عوض په معوض باندې تقسیمېږي. نو یو زر روپو به په درې طلاکو تقسیمېږي. **وقوع الطلاق البائن** او طلاق بائن به ځکه واقع کیږي. چه دا طلاق علی مال دې. او په طلاق علی مال باندې طلاق بائن واقع کیږي. نو ځکه به طلاق بائن واقع کیږي.

د (طلق علی الف) حکم

وَإِنْ كَانَتْ أَوْكَةً ښځې اوونیل **طَلَّقْنِي ثَلَاثًا عَلَى الْكَلْفِ** ماته په یو زریاندې درې طلاقه راکړه **فَطَلَّقَهَا** **وَاجِدَةٌ** نو خاوند دې ته یو طلاق ورکړو **فَلَا شَيْءَ عَلَيْهَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ** (نود ابو حنیفه رحمته الله علیه په نیز به په ښځه باندې هیڅ واجب نه وی.

توضیح صورت د مسئلې دا دې، چه ښځې خاوند ته اوونیل. (طلق ثلاثاً علی الف) او خاوند ورته یو طلاق ورکړلو نو امام ابو حنیفه رحمته الله علیه په نیز پرې یو طلاق رجعی واقع کیږي. او په ښځه باندې څه نه واجیږي. امام احمد رحمته الله علیه هم ددې قائل دی.

دلیل د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه دلیل دا دې، چه په دې مقام کېنې کلمه د، علی، د شرط دپاره ده. ځکه چه کلمه د، علی، موضوع ده داستعلاء دپاره، لکه (زید علی السطام) او که په استعلاء باندې ئې حمل کول متعذر شی. نو د الزام په معنی به حمل کولې شی. لکه (علیه دین) او که د الزام معنی هم متعذر شی. نو د شرط په معنی به حمل کولې شی. ځکه چه د شرط اوجزاء په مینځ کېنې مناسبت دې. هغه داسې لکه څنگه چه د لازم او ملزوم په مینځ کېنې لزوم وی. نودغه شان د شرط او جزاء په مینځ کېنې هم لزوم دی. لکه چه حرف دعلی په شرط کېنې حقیقت دی.

مسئله صاحبین صاحبین رحمته الله علیهم فرماني، چه د یوزر روپو په دریمه حصه به یو طلاق بائن واقع کیږي. **دلیل** د دلیل دا دې، چه طلاق علی مال دښځې دطرفه عقد معاوضه ده. او په معاوضاتو کېنې کلمه د (ملی) د (بهم) په مرتبه کېنې وی. یعنی په عقد معاوضه کېنې کوم حکم د بآ، د کلمه دې. هم هغه حکم د علی د کلمه دې. نوچه (طلق ثلاثاً) او په صورت کېنې که خاوند یو طلاق واقع کړی. نو د زرو روپو په دریمه حصه یو طلاق بائن واقع کیږي. نودغه شان به د (طلق ثلاثاً علی الف درهم) کېنې د یوزر روپو په دریمه حصه یو طلاق بائن واقع کیږي.

۱ (القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله علیه كذا في فتح القدير (٧١٤) والکلاية (٧٠٤) ورواها (٢١١٢) والتهذيب (٤٩٦١) فلا عن القول الرابع (٣٤٦١).

د مبارات حکم

وَالْمُبَارَاةُ كَالْخُلْعِ وَالْمُبَارَاةُ تُسْقِطَانِ كُلَّ حَقٍّ يَكُلُّ وَاحِدٌ مِنَ الزَّوْجَيْنِ عَلَى الْآخَرِ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالنِّكَاحِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمته الله (١) چه د بنځې خاوند يو بل بری کول دخلع پشان دی. د امام ابوحنيفه رحمته الله په نیز په هغه حقوق کښې کوم چه د نکاح متعلق دی. مبارات او خلع دواړه هریو داسې حق ساقطوی. چه د بنځې خاوند په يو بل باندې دی

تصريح صورت دمستلې دا دې. چه په بنځه خاوند کښې د يو بل لره بری کول دخلع پشان دی. يعنی په مبارات او خلع کښې هریو داسې دی. چه بنځه او خاوند هریو دهغه حق نه بری کوی. کوم چه د نکاح سره متعلق وی. لکه مهر اود تیرو شوو ورځو نفقه، البته په خلع او مبارات کښې د عدت نفقه اوسکني نه ساقطېږي. خو که بنځې د عدت په نفقه باندې خلع او کرله. نو نفقه به ساقطېږي. خوشکني نه ساقطېږي. ځکه چه سکني د شریعت حق دې. اود شریعت حق د چا په ساقط کولو سره نه ساقطېږي. دا ذکر شوي تفصیل دامام ابوحنيفه رحمته الله مذهب دې.

دليله دامام ابوحنيفه رحمته الله دليل دا دې. چه دخلع معنی جدا کيدل اوييليدل دی. اود دې نه خلعة النعل ده. يعنی دپښو نه پټې ويستل او خلع العمل يعنی د کار کونکي د کار نه جدا کيدل، نومعلومه شوه. چه خلع هم د مبارات پشان مطلق ده. نو په نکاح اود دې په احکامو اوحقوقو کښې به ددې دواړو په اطلاق باندې عمل کولې شی. يعنی د خلع په وجه به نکاح اود نکاح احکام اود نکاح حقوق ټول ساقطېږي. که زوجينويان کړي وی او که نه وی.

وَقَالَ مُحَمَّدُ لَا تَسْقِطَانِ إِلَّا مَا سَمَّيْنَاهُ وَأَمَامَ مُحَمَّدٍ فَرْمَانِي چې نه ساقطوی دواړه مگر هغه کوم چې مومنين بيان کړل

تصريح **مسلک محمد** دامام محمد رحمته الله فرمائيلي دی. چه په خلع او مبارات کښې به هم هغه حقوق ساقطېږي. کوم چه زوجينو بيان کړي وی. او چه کوم ئې نه وی بيان کړي. هغه به نه ساقطېږي. اود امام ابويوسف رحمته الله قول په خلع کښې دامام محمد رحمته الله د قول پشان دې. اود مبارات په صورت کښې د امام ابوحنيفه رحمته الله د قول پشان دې.

دليله: دامام محمد رحمته الله دليل دا دې. چه په خلع او مبارات کښې هریو عقد معاوضه دې. او په معاوضاتو کښې هم هغه خيز معتبر وی. دکوم چه ذکر شوي وی. نو په خلع او مبارات کښې به صرف هغه حقوق ساقط وی. دکومو چه زوجينويان کړي وی. او چه دکومو ذکر ئې نه وی کړي. هغه به نه ساقطېږي.

وَقَالَ أَبُو يُونُسَ الْمُبَارَاةُ تَسْقِطُ وَالْخُلْعُ لَا تَسْقِطُ وَأَمَامَ ابِي يُونُسَ وَاتِي چې مبارات د يو بل حقوق ساقطوی او خلع ئې نه ساقطوی

تصريح نفس مسئله آسانه ده

دليل ابی يوسف دامام ابويوسف رحمته الله دليل دا دې. چه مبارات دباب مفاعلت نه دې. ماخوذ د براءت نه دې. او مفاعلت د دواړو طرفونو نه د فعل تقاضا کوی. نومبارات به ددې خبرې تقاضا کوی. چه په زوجينو کښې هریو دبل نه بری شی. هر حق ته شامل دې. که د نکاح وی او که دغير نکاح وی. خومونږ داد نکاح اولفظ د براءت مطلق دې. هر حق ته شامل دې.

١ القول الرابع هو قول أبي حنيفة رحمته الله كذا في فتح القدير (٧٦٨٤) ومنحة الخالق (٨٨٨٤) والبحر الرائق (٨٨٨٤)

فلاً عن القول الرابع (٣٥٠١)۔

سره مفید کړلو. او دلیل ددې غرض دي. یعنی غرض اومقصد دهغه جگړې ختمول دي. کومه چه دنکاح په وجه پیدا شوې ده. نوڅکه به براءت دهغه حقوقوسره متعلق وی. کوم چه په نکاح سره ثابتیږي. اویاښي شوه خلع نودهغې غرض انخلاء یعنی بیلیدل دي. اودا معنی حاصلیږي د نکاح په ماتیدو باندې. نود نکاح د احکامونه سوا د نورو احکامود منقطع کیدو څه ضرورت پاتي نشو.

ثمرة الاختلاف ددې اختلاف ثمره به په دې مثال کښې ښکاره کیږي. چه دښځې مهر یوزر روپۍ دي. اویا ښځې خپل خاوند سره په سل روپۍ باندې خلع اوکړله. نودامام ابوحنيفه رحمته الله په نیز جائز دی. چه ښځه دخپل خاوند نه څه واخلې. ځکه چه خلع په وجه مه ساقط شو. اودصاحبینو رحمته الله په نیز ښځه دخپل خاوند نه د څلور سوه روپو رجوع کولې شی. چه د فرقت قبل الدخول په وجه ښځې ته نصف مهر ملاؤ شی. اوصرف دومره ساقط شی. کوم چه زوجینو بیان کړې وی. یعنی سل درهم، اوکه ښځې په یوزر روپو باندې قبضه اوکړله. اویا دغه ښځې په سلو روپو باندې خلع اوکړله. نودامام ابوحنيفه رحمته الله په نیزد خاوند دپاره د سلو روپو نه سوا بل څه نشته. اودصاحبینو رحمته الله په نیزبه خاوند دښځې نه د دومره روپو رجوع کوي. چه هغه دمهرنیم مقدارته رسیږي. یعنی څلور سوه درهمه به د ښځې نه نور زیاتې واخلې. د ثمره اختلاف نه پس دلائل اوگوري.

بَابُ الظَّهَارِ

ترجمه <دا> باب دظهار په بیان کښې دي.

تعريف الظهار لغة <ظهار دباب مفاعلت نه دي. لغوی معنی ئې د خاوند خپل ښځې ته (أنت علی کظهرامی) وئیل دي.

تعريف الظهار شرعا <اوپه شریعت کښې ظهاروایی. دمنکوحه دهغه ښځې سره تشبیه ورکول چه هغه به ده باندي همیشه دپاره حرامه وی. اود ظهار شرط دا دي. چه مظاهر عاقل، بالغ اومسلمان وی. اوچه ښځه په (نسائنا) کښې وی. یعنی چه منکوحه وی. اودظهار رکن د سړی خپلې ښځې ته (أنت علی کظهرامی) یاددي قائم مقام څه لفظ وئیل دي. اوددې سبب نشوز دي. ځکه چه آیت د ظهار دخوله په باره کښې نازل شوې وو. په داسې حال کښې چه هغه ناشزه وه. اوددې حکم دا دي. چه وطی اودواعی دوطی حراموی سره د بقاء دنکاح نه، تردې چه کفاره ادا کړي.

العناصير بين الظهار والخلع <په ظهار اوخلع کښې مناسبت دا دي. چه په دې دواړو کښې هریود نشوز اوسرکشی په وجه کیږي. اوخلع ئې په ظهار باندې ځکه مقدم کړله. چه په خلع کښې تحریم زیات دي. ځکه چه د خلع په صورت کښې نکاح منقطع شی. اوتحریم ثابت شی. اود ظهار په صورت کښې نکاح باقی وی. اوحرمت ثابت شی.

وقوله في هذا النبي <په عهد رسالت کښې اوس بن صامت رضي الله عنه خپلې ښځې ته د غصه په حالت کښې وئیلی وو. چه ته په ما باندې داسې ئې. لکه زما د مور شا چه په ما باندې حرامه ده. ددې نه پس دواړه پښیمانه شول. حضرت خوله د حال معلوم اوتحقیق کولو دپاره په دربار رسالت کښې حاضره شوه. تردغه وخته پورې دظهار په باره کښې څه حکم نه وو نازل شوې. نوئې رضي الله عنه د قوم معمول قابل عمل اوگنړلو. اوورته ئې اوفرمائیل. اوس سنا اوستاد خاوند په مینځ کښې د جمع کیدو څه صورت پاتې نشو. چه هغې دا واوریدله. چه زرا ئې شروع کړله. اودخپل خاوند په سرنې گلې شروع کړلې. اووئې وئیل. یارسول الله صلی الله علیه و آله زما خوانی دخاوند په کور کښې تیره شوه. اواوس چه بوډی شوم. نووه ظهار اوکړلو. اوچه جدا شوم. نوکوربه مې تبا ه شی. اوواره واره ماشومان به مې پریشان اوړی راوړی. ددې

نه پس نه آسمان طرف ته سرپورته کړلو او وې ونیول. ای الله زما بې اسره هم ته وارث نه. زما فریاد واوره. په دغه وخت کښې د سورة مجادله اولنې آیاتونه نازل شول. په گومو کښې چه ظهار ته طلاق نه وو ونیلي شوې. اوونیلې شوې وو. چه دچا نه پیدا شوې نه وې. هغه څنگه مور جوړېدې شی. او دداسې لغویاتود بند ولودپاره داحکم اوکړې شو. چه ترخوږوې خاوند کفار نه وې ادا کړې. ترهغه وخته پورې به ښځې ته نه نژدې کېږي. (بیان القرآن)

ه (أنت علی هظهرأمی) محرم

وَأَذَانًا لِّلرَّؤُوسِ لَا مَرَأِيَهُ أَلَيْتَ عَلَى كَلْبِهِ أَمِي او كله چه سرې خپلې ښځې ته (أنت علی کلهرامی) اوونیل فَقَدْ حُرِّمَتْ عَلَيْكَ نَوْدَا ښځه په ده باندې حرام شوه لَا يَحِلُّ لَهُ وَطْؤُهَا دده دپاره دې سره وطی کول حلال نه دی وَلَا مَسْأَهَا وَ لَا تَقْبِيلُهَا حَتَّى يَكْفُرَ عَنْ ظَهْرٍ او نه دا مس کول (لاس اوړل) او نه ددې ښکلول حلال دی. تردې چه د خپل ظهار کفار وړکړی

هل اللغة < ① > یو: یو خیز ته لاس وراوړل ② تقبیل: ښکلول

تصريح < مسئله دا ده. که یوکس خپلې ښځې ته اوونیل. (أنت علی کلهرامی) نویه ده باندې ښځه حرامه شوه. اوس نه دې ددې سره وطی کولې شی. اونه ورله مس کول او بوسه اخستل حلال دی. تردې چه خاوند دخیل ظهار کفار وړکړی.

دليله < دليل آیت [وَالَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رُسُلِهِمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَآتَ ذَلِكَ ثُمَّ تُوَعِّظُونَ بِهٖ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ فَيُخَيِّرُ ① > دي. يعنى چه كوم خلق دخپلو بيبانانو سره ظهار اوکړې. اوبيا دخپلوکړو تلاقی کول غواړي. نودودى په ذمه يو غلام يا وينځه آزادول دي. وړاندې ددې چه ښځه خاوند په خپل مينځ کښې يوځانې شی. په دې باندې تاسوته نصيحت کولې شی. اوالله تعالى ستاسوپه ټولو عملونو پوره خير دي. (حکيم الامت)

په دې آیت کښې تصريح کړې شوې ده. که دظهار نه پس د رجوع کولو اراده لری. نو اول دې غلام آزاد کړی. يعنى کفار وړکړی. نو بيا به جماع او دهغې متعلقات ورته حلال شی.

دکفار نه وړاندې د وطی کولو حکم

فَإِنْ وَطِئَهَا قَبْلَ أَنْ يَكْفُرَ بيا که د کفار وړکولو نه وړاندې ښځې سره وطی اوکړې اسْتَغْفَرَ اللَّهَ لَعَالَى نود الله تعالى نه استغفار اوکړې وَلَا شَيْءٌ عَلَيْهِ غَيْرَ الْكَفَّارَةِ أُولَى او سوا د رومي کفارې نه به په ده بل څه خیز واجب نه وې وَلَا يُعَادُو حَتَّى يَكْفُرَ اود وطی اعاده به نه کوی. چه ترکومه پورې کفار وړنکړی

هل اللغة < ① > یعلاوه: بلديږی

تصريح < مسئله دا ده. که مظاهر د کفار وړکولو نه وړاندې د ښځې سره وطی اوکړله. نودا کس دې استغفار وانی. ① اوپه ده باندې د اولنې کفار نه سوا بله کفار و واجب نه ده. او اوس دې وطی نه کوی. تردې چه کفار وړکړی. هم دا قول د جمهور و فقهاء او امام مالک امام شافعی او امام احمد رضی الله عنهم دي

دليله < دليل دا روايت دي. (أن سلمة بن صبح البياضي قال لرسول الله ﷺ غارمت من امرأئ ثم أبصرت علها

لهائی لیلة قمره فوالعتها قتال رسول الله ﷺ استغفر ربك ولا تعد حتى تكفر) (۱) یعنی سلمه بن صخریاضی رضی اللہ عنہ رسول الله ﷺ ته عرض او کرلو. چه ماد خپلې ښځې نهظهار کړې وو. بیا مې د سپوږمۍ په شپه کښې په هغې باندې پانزېب اولیدلو. نو دهغې سره مې جماع او کړله. نو نبی ﷺ ورته اوفرمانیل. دخپل رب نه بخښنه غواړه. اودا حرکت بیا مکړه. تردې چه کفاره ورکړې.

الاستدلال ددې حدیث نه معلومه شوه. چه نبی ﷺ د استغفار حکم ورکړلو. که داستغفار نه سوا بل څه حکم واجب وو. نبی ﷺ به ورته دهغې حکم خامخا کولو. دا حدیث ابن عباس رضی اللہ عنہما په دې الفاظو سره بیان کړې دې. (ان رجلاً ظاهراً من امرائه فوقع علیها قبل ان یکفر فقال له رسول الله ﷺ ما حیلک علی هذا قال رأیت غلغلهائی من الضو القمرواها أصحاب السنن الأربعة) اودابن ماجه الفاظ دا دی. (فصحک رسول الله ﷺ وأمره أن لا یقر بها حتى یکفر)

وَالْعَوْدَ الَّذِي يَجِبُ بِهِ الْكَفَارَةُ أَوْ هُغْه رجوع چې په هغې باندې کفاره واجبیږي هُوَ أَنْ يَغْزِيَهَا عَلَى وَطَنِهَا هغه دا ده چې د دې د وطی کولو قصد او کړی.

توضیح په آیت کښې چې د کومې کفارې ذکر دې نو دا په هغه صورت کښې ده چې ظهار کونکې خپلې بی بی ته د واپس کیدو اړنده لری اوکه اراده نه لری بلکه جداوالې غواړي نو بیا کفاره نشته.

دلیل د عدم وجوب کفارې دلیل د الله تعالی قول دې (ثم یعودون لما قالوا) د دې آیت نه معلومه شوه چې د رجوع کولو په صورت کښې به کفاره لزم وی.

ه (أنت علی کعبن أمی یا کفخذا یا کفرجهما حکم

وَأَذْأَالَ أَنْتَ عَلَى كَبْظِنِ أُمِّي اوکه وې ونیل. ته په ما باندې زما د مور د خیتې پشان نې او کفخذا یا ددې د پندې پشان نې او کفرجهما یا ددې د شرمگاه پشان نې قَبُولُ مَطَاهَرُ نودا به صرف ظهار کونکې وی

هل اللغة < ① بطن: خیته < ② فخذ: پتون، ورونږ

توضیح مسئله که خاوند خپلې ښځې ته اووونیل. (أنت علی کظهرامی یا کفخذا می یا کفرجهما) په دې ټولو صورتونو کښې دا کس ظهار کونکې دې.

دلیل د دلیل دا دې. چه ظهاروانی. دخپلې منکوحه دهغه چا سره تشبیه ورکول چه همیشه دپاره ورباندې حرامه وی. اودا معنی په هر هغه اندام کښې متحقق کیږي. کوم ته چه کتل حرام وی. او کومو اندامونو ته چه کتل جائز وی. لکه لاس، پښې، ویخته، نوکونه، وغیره، دې سره تشبیه ورکولو سره ظهارنه کیږي. اوامام شافعی امام مالک اوامام احمد رضی اللہ عنہم فرمائیلی دی. که خاوند خپلې ښځې ته اووونیل. (أنت علی کید امی یا کرهل امی یا کمفتی امی) نودا کس ظهار کونکې دې. اوکه ددې د ویختو، نوک سره نې تشبیه ورکړله. نوددې حضراتو په نیزدا هم ظهارنه دې.

مهرجه سره د تشبیه ورکولو حکم

وَكَذَلِكَ إِنْ شَبَّهَا بِعَيْنٍ لَا يَحِلُّ لَهُ النَّظَرُ إِلَيْهَا عَلَى الثَّابِتِ مِنْ حَقِّهِ وَمِثْلُ أُخْتِهِ أَوْ عَمَّتِهِ أَوْ أُمِّهِ مِنْ

الرَّضَاعَةِ اَوْ هُم دَغِه شَان (به ظهار وی) که بنخې ته پخپلو محارموکښې داسې بنخې سره تشبیه ورکړی. چه دې ته (په شهوت سره) کتل همیشه حرام وی. لکه خپله خور، یا خپله ترور، یا رضاعی مور

هل اللغة < ① التایید: همیشه دپاره ⑦ معلوم: جمع د محرم هغه څوک چه نکاح ورسره نه کیږي

توضیح: مسئله دا ده. که خاوند دخپلې بنخې تشبیه په خپلو محرماتوکښې داسې بنخې سره ورکړله چه دده هغې ته په شهوت سره کتل همیشه دپاره حرام وی. لکه خور، ترور، وغیره، نو دا کس به ظهارکونکې وی. دلیل دا دې. چه دا بنخې دهمیشه دپاره د محرمیت د وجې د مور پشان دی.

د (رَأْسُ عَلَى كَظْهَرِ امِي) (الخ) حکم

وَكَذَلِكَ اِنْ قَالَ رَأْسُكَ عَلَيَّ كَظْهَرِ امِي اَوْ هُم دَغِه شَان که وې وئیل. چه ستا سر په ما باندې زما د مور د شا پشان دې اَوْ قَرْنُكَ اَوْ وَجْهُكَ اَوْ رَقَبَتُكَ اَوْ نَصْفُكَ اَوْ لُتُكَ یا ستا شرمگاه یا ستا مخ یا ستا سټ یا ستا نصف (بدن) یا ستا دریمه حصه

هل اللغة < ① فوج: د بنخې شرمگاه ⑦ ظهر: شا ⑦ وجه: مخ ⑦ رقبه: خټ

توضیح: مسئله که خاوند خپلې بنخې ته اووئیل. (رَأْسُكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي یا رَقَبَتُكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي یا وَجْهَكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي یا رَقَبَتُكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي یا نَصْفُكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي یا لُتُكَ عَلَى كَظْهَرِ امِي) نو په دې ټولو صورتونو کښې ظهار ثابتیږي.

دلیل: دلیل دا دې. چه په دې اندامونو کښې په هریواندام سره دټول بدن نه تعبیر کولې شی. نو دبنخې ددې اندامونوسره تشبیه ورکول داسې دی. لکه چه دبنخې سره تشبیه ورکول، ددې وجې دا کس ظهارکونکې دی. او حکم اول په جزء شائع کښې ثابتیږي. او بیا ټول بدن ته سرایت کوي. نو دغه شان به دلته هم حکم اولاً وبالذات د بنخې نصف یا ثلث کښې ثابتیږي. او بیا به ټول بدن ته سرایت کوي.

بنخې ته د (أَنْتَ عَلَى مِثْلِ امِي یا کَأَمِي) وئیل

وَأَنْ قَالَ أَنْتَ عَلَى مِثْلِ امِي اَوْ هُم دَغِه شَان که خاوند اووئیل. چه ته په ما باندې د زما د مور مثل نی یا زما د مور پشان نی. یَرْجِعُ إِلَى نَيْتِي نو دده نیت طرف ته به رجوع کولې شی. فَمَا قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ أَزْدَتْ بِهَ الْكَرَامَةُ نو که ده اووئیل. چه ما د کرامت اراده کړې ده فَبُؤْكَ مَا قَالَ نو دا داسې ده. لکه چه ده اووئیل

توضیح: صورت د مسئلې دا دې. که یوکس خپلې بنخې ته اووئیل. چه (أَنْتَ عَلَى مِثْلِ امِي یا کَأَمِي) نو د دې کس نه به دده د نیت تپوس اوکړې شی. که دده نیت د ظهار وی. یعنی چه څنگه نیت وی. هم هغه شان حکم به ثابت شی. هم دا قول دامام شافعی رحمته الله دی. او نیت ددې دپاره معلومولې شی. چه دا کلام دتشبیه د څو صورتونو احتمال لري. نو د یو صورت متعین کولو دپاره د نیت وجود ضروری دی. نو که دې کس اووئیل چه زما مراد خو دا وو. چه ته په عزت او اکرام کښې زما په نیز زما د مور پشان نی. نو دا به هم داسې وی. څنگه چه هغه وئیلې وی. یعنی دده کلام به دده په نیت باندې حمل کولې شی. او په دې کس به څه واجب نه وی.

دلیل: دلیل دا دې. چه دتشبیه په ذریعه په کلام کښې تعظیم او تکریم دیزیات مروج دي. لکه څنگه چه خلق یولوئې بزرگ اووینی. نو ورته وائی. تاسو زما د پلار په مرتبه کښې نی. ددې کلام نه ددې سړی مراد دا وی. چه زما په زړه کښې ستاسو مقام د پلار پشان دي. حاصل دا چه دې سړی په خپل کلام کښې د محتمل نیت کړې دي. ددې وجې به دده نیت صحیح وی.

وَإِنْ قَالَ أَرَدْتُ الظَّهَارَ فَهُوَ ظَهَارٌ أَوْ كَهَذَا أَوْ نِثْلٍ مَا دَ ظَهَارَ ارَادَهُ كَرِي دَه. نودا ظهار دي

تصريح: اوكه ده اووئيل. چه ما په دي كلام سره د ظهار اراده كړې وه. نودده دا كلام به هم ظهاروي.

دليله: دليل دا دي. چه دي كس په خپل دي (انت على مثل امي) سره دخپلي بنځي د خپلي ټولي مور سره تشبيه وركړله. نو هركله چه دمورد يواندام سره په تشبيه وركولو باندې ظهار ثابتېږي. د ټول بدن په تشبيه وركول سره خو به په خامخا ظهار ثابتېږي. اوچونكه په (انت على مثل امي) كېنې په اندام سره تشبيه وركول موجود دي. خو صريح نه دي. نوڅكه به نيت ته محتاج وي.

وَإِنْ قَالَ أَرَدْتُ الطَّلَاقَ أَوْ كَهَذَا أَوْ نِثْلٍ مَا دَ طَلَاقَ ارَادَهُ كَرِي دَه فَهُوَ طَلَاقٌ بَالٍ نودا طلاق بائن دي

تصريح: اوكه خاوند اووئيل. چه ما په دي كلام سره د طلاق اراده كړې وه. نو طلاق بائن به واقع كيږي.

دليله: دليل دا دي. چه دا كلام يعنې (انت على مثل امي) په حرمت كېنې د مور سره تشبيه وركول دي. لكه چه خاوند خپلي بنځي ته (انت على حرام) اووئيل. او د طلاق نيت نې كړي وي. او وړاندې تير شوي دي. چه (انت على حرام) د كنايه د الفاظوځني دي. او په لفظ د كنايه سره طلاق بائن واقع كيږي. خو په دي شرط چه نيت نې كړي وي. ددې وجې به په دي صورت كېنې كه د طلاق نيت نې كړي وي. نو طلاق بائن واقع كيږي.

وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ نِيَّةٌ أَوْ كَهَذَا هَبْ نِيَّتَهُ وَبِئْسَ بِشَىْءٍ عَنُودَ ابُو حَنِيفَةَ أَوْ ابُو يَوْسُفَ هَبْ نِيَّتَهُ نيز دا كلام هيڅ نه دي

تصريح: ملك الشيعين: اوكه دي كس د څه نيت نه وي كړي. نود شيخينو هب نيت په نيزدا كلام لغو دي. (د امام شافعي رحمه الله هم ددې قائل دي.

دليلهما: دليل دا دي. چه دا كلام مجمل دي. او متكلم خپل مراد نه دي بيان كړي. نوڅكه ددې مصداق نشي متعين كولې. ځكه كه دا كلام د طلاق او ظهار احتمال لري. نو به دي كېنې د كرامت احتمال هم موجود دي. (چه ته زما په نيز لكه د مور معززه نې)

ملك محمد رحمه الله فرمايلي دي. چه د نيت د نشتوالي په صورت كېنې به دا كلام ظهاروي. او امام شافعي امام مالك او امام احمد رحمه الله ددې قائلين دي.

دليله: دليل دا دي. چه هركله د مورد يواندام سره تشبيه وركولو باندې ظهار ثابتېږي. نود ټول بدن په تشبيه وركول سره خو به ظهار په طريق اولي ثابتېږي.

ظهار صرف د بنځي نه كيږي

وَلَا يَكُونُ الظَّهَارُ إِلَّا مِنَ الزَّوْجَةِ حَتَّى لَوْ ظَاهَرَ مِنْ أَمَتِهِ چه ظهار (د هيڅ بنځي سره) نه كيږي. بغير د بي بي نه. تردې كه خپلي وينځي سره نې ظهار او كړي و لم يَكُنْ مُظَاهِرًا نو ظهار كونكي به نه وي

تصريح: امام محمد رحمه الله په جامع صغير كېنې فرمايلي دي. چه ظهار صرف د بنځي نه كيږي. ددې نه

١) القول الرابع هو قول الشيعين رحمه الله كذا في فتح القدير (٩١٤) والحاقه (٢٦٤٢) والدر المختار (٦٢٦٢) والهدية (٥٠٧١) نقلاً عن القول الرابع (٣٥١١).

سوا د نورو ښخونه نه کېږي. تردې که یو کس دخپلې وینځې نه ظاهر او کړلو. نو دا کس ظاهر کونکې نه دي.

والله ❶ دادې. چه الله تعالی لفظ د (لستاهم) ذکر کړې دي. او (لستاهم) دخپلو ښخو دپاره استعمالیږي. د مملوکه وینځې دپاره نه استعمالیږي. نو په دې سره به ظاهر هم صحیح نه وي. دلته دې دا خبره یاده وي. چه د (لستاهم) تفسیر په زوجاتو او بییانوسره د آیت مقصد ته د کتلو په وجه کړې شوې دي. ګڼی (لستاهم) د (امراه) من غیر لفظه جمع ده. کوم چه خپلې ښځې او پردې ټولو ته شامل دي. (یعنی شرح هدایه

❷) د وینځې حلت ددې د مملوکیت تابع دي. نو دا به دمنکوچه سره نشي لاجق کولې. ❸ دریم دا چه ظهار په زمانه د جاهلیت کښې طلاق وو. نو بیا دا د ظاهر موجوده حکم یعنی وختی تحریم بالکفار ه طرف ته راوړلې شو. نو چاته چه طلاق ورکولې شی. دهغې نه ظاهر هم کولې شی. او د مملوکه وینځې دپاره ظاهر نشته. نو ځکه ددې نه ظاهر هم نشي کیدې.

ښخونه د (آنتن علی کظهرامی) حکم

وَمَنْ قَالَ لِنِسَاءِهِ اَنْتُنَّ عَلَيَّ كَظْهَرِ اُمِّي او کوم کس چه خپلو ښخو ته او وئیل. تاسو په ما باندې زما د مور د خینې پشان یی. ګانَ مَظَاهِرِ اُمِّیْنَ جَمَاعَتِهِنَّ جَمِيعًا نو دا (سړې) به ددې ټولو سره ظاهر کونکې شی

توضیح: صورت د مسئلې دا دي. چه یو کس خپلو ګڼو ښخو ته او وئیل (آنتن علی کظهرامی) نو دا کس په اتفاق سره د ټولو نه ظاهر کونکې دي.

دلیل: دلیل دا دي. چه دې کس خپلو ټولو ښخو ته ظاهر منسوب کړلو. نو د ټولونه به ظاهر ثابتیږي. لکه څنګه چه ټولو ښخو ته طلاق منسوب کړي. او او وائی. (آنتن طوائق) نو په ټولو باندې طلاق واقع کیږي.

د ظهار کفار ه

وَكُفَّارَةُ الظَّاهِرِ عَتَقُ رَقَبَةٍ او کفار ه د ظهار د یو غلام آزادول دی فَإِنْ لَمْ يَجِدْ بیا که غلام بیا نه مومي فَيَصِيْرُ كَهَرَجٍ مُتَتَابِعِينَ نو دوه میاشتي دي پرله پسې روزې او نیسی فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ بیا که دا طاقت نه وي فَأُطْعَمُ مِائَتِينَ مِسْكِينًا نو شپیتو مسکینانو ته دي خوراک ورکړي

هل اللغة: ❶ متابعین: پرله پسې

توضیح: ابو الحسین قدوری رحمه الله د ظهار د کفار ه ترتیب بیانوی. او فرمائی. چه یو غلام دي آزاد کړي. که ددې قدرت نه شي نه وي. نو شپيته روزې دي او نیسی. او که ددې قدرت نه شي هم نه وي. نو شپیتو مسکینانو ته دي خوراک ورکړي.

دلیل: دلیل قرآنی نص دي. اَوَالَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ لَمْ يَقُولُوا قَالُوا فَتَعْرِضُو رَقَبَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّكْفَرُوا ذَلِكُمْ يُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَيَصِيْرُ كَهَرَجٍ مَُّتَابِعِينَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّكْفَرُوا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاُطْعَمُ مِائَتَيْنِ مِسْكِينًا ذَلِكُمْ لِيُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ترجمه دیو غلام یا وینځې آزادول دي. وړاندې د دې نه چه دواړه (ښځه خاوند) یویل سره ملا شې. په دې باندې تاسوته تصیحت کولې شی. الله تعالی ته ستاسود ټولو اعمالو پوره خبر دي. نو بیا چه څوک (غلام یا وینځه) نه مومي. نو دده په ذمه پرله پسې (لگاتار) دوه میاشتي روزې نیول دي. وړاندې د دې نه چه دواړه ښځه او خاوند خپلو کښې ملا شې. نو د چا نه چه دا هم نه کیږي. نو دده په ذمه شپیتو مسکینانو ته خوراک ورکول دي. دا حکم ددې

دپاره (بيان كړې شو) چه په الله اودهغه په رسول باندې ايمان راوړئ. (مرشد تېهانوي) دا نص مفيد د ترتيب دې. ځكه چه الله تعالى د فاء دكلمې سره بيان كړې دې. اوفاء د ترتيب دپاره راځي. دتخيير دپاره نه راځي.

دظهاره كفاره ادا كولو وخت

وَكُلِّ ذَلِكَ قَبْلَ الْمَيْمِيسِ او هريو امر ددې سره د وطى كولو نه ژاندي دې

هل اللغة ① ميس؛ مس كول، گوته وراوړل]

تدريج > فرمانى. چه دظهار كفاره ادا كول كه په اعتناق وي. او كه په صيام وي. او كه په اطعام وي. هريود وطى ادا كولو نه وړاندې ادا كول ضرورى دى.

دليله > ځكه چه په اعتناق او صيام كېنې خوصراً نص (مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتِمَّ اسْمُ) موجود دي. اوباتي شو اطعام نوددې هم قبل الوطى كيدل ضرورى دى. ځكه چه كفاره ظهار حرمت ختمونكې ده. نوځكه ضرورى ده. چه كفاره په وطى باندې مقدم وي. چه وطى حلاله شى.

د غلام آزادولو تفصيل

وَيُجْزَى فِي ذَلِكَ عَتَقَ الرِّقَّةَ الْمُسْلِمَةَ وَالْكَافِرَةَ وَالْأَنْثَى وَالصَّغِيرَ وَالْكَبِيرَ او په آزادولو كېنې كافى ده، د رقبه آزادول. (كه) كافر وي. او كه مسلمان وي. نر وي او كه ماده وي. او نابالغ وي. او كه بالغ

تدريج > ابو الحسين قدورى **رحمته** فرمانى. چه په كفاره ظهار كېنې مطلقاً رقبه آزادول كافى دى. كه كافر وي او كه مسلمان، كه نر وي او كه ښځه كه نابالغ وي او كه بالغ. ( )
دليله > دليل دادې. چه د رقبه اطلاق په دې ټولوياندي كېږي. په څه صفت باندې مقيد نه دې. ځكه چه رقبه وانى. هغه ذات ته چه مملوك وي. اومن كل وجه مرقوق وي

هغه غلام چه آزادول ئې كافى نه وي

وَلَا يَجْزَى الْعَمِيَاءُ اور داسې رقبه آزادول) كافى نه دى. چه روند وي **وَلَا مَقْطُوعَةُ الْيَدَيْنِ** **وَالزَّجَلْنِ** يا دده دواړه لاسونه يا دواړه خپې كټ شوي وي

هل اللغة ① العماء؛ رنده

تدريج > په كفاره د ظهار كېنې نابينا يا وينځه آزادول جائز نه دى. اونه دهغه آزادول صحيح دى. چه دواړه لاسونه ئې كټ شوي وي. يا ئې دواړه پښې كټ شوي وي.
صاحب دعناب **رحمته** يوه ضابطه بيان كړې ده. هغه دا كه يو كس داسې رقبه آزاده كړى. چه كامل الرق وي. اود آزادونكى په ملك كېنې وي. اودا آزادول د كفاره د نيت سره متصل وي. اوددې جنس منفعت چه په هغې باندې هغه قائمه وي. هغه باقى وي. اودا آزادول بغير بدلې ده. نو دا آزادول جائز دى. نو كه داسې نه وي. نو ناجائز ده. نود مدير آزادول جائز نه دى. ځكه چه دې كامل الرق نه دې.
او كه د كفاره د نيت نه بغير ئې آزاد كړى. يا روستو نيت او كړى. نوبه دې صورت كېنې هم جائز نه ده. او كه داسې رقبه آزاده كړى. چه دغې جنس منفعت فوت شوې وي. مثلاً دده دواړه لاسونه يا دواړه پښې كټ شوي وي. يا نابينا وي. نو د داسې رقبه آزادول جائز نه دې.

١، امام شافعى **رحمته** فرمانى. چه په كفاره كېنې د رقبه كافره آزادول جائز نه دى. او هم دا قول دامام مالك او امام احمد **رحمته** دي.

وَيُجْزَى الْأَصَمُّ أَوْ كَوْنِي غَلَامٌ أَزَادُولُ جَائِزٍ دِي

هَلِ اللَّفْظُ > ① الْأَصَمُّ: كَوْنِي [

تَضَرُّعِ» د کونړ غلام او وینځې په باره کښې علامه مرغینانی رحمته الله علیه په هدایه کښې فرمائی: چه د قیاس تقاضا خوداده، چه ددې آزادول جائز نشی. او هم دا نادر روایت دې، ځکه چه د کونړ ته هم جنس منفعت فوت شوې دې. خواستحساناً د دې آزادول جائز گرځولې شوی دی. ځکه چه اصل منفعت باقی دې. ځکه که چغه ورته اووهلی شی. نوهغه اوریدې شی. او که په داسې حالت کښې وی. چه بیخی اوریدل نشی کولی. نو دې پیدانش کونړ دې. او گونگا هم دې. نو د داسې غلام آزادول کافی نه دی.

پاتې شوه دا خبره چه جنس منفعت فوت شی. نویه کفاره کښې ددې آزادول ولې مانع دی. نو ددې دلیل دا دې. چه د جنس منفعت فوت کیدو په وجه دا کس دهلاک شوی په مرتبه کښې شو. ځکه چه دانسان قیام دده د منافعو سره وابسته وی.

وَمَقْطُوعُ الْإِخْدَيْنِ. وَأَخَذَى الرَّجُلَيْنِ مِنْ خِلَافٍ أَوْ هُغَ غَلَامٌ چي یولاس نې کړې وی یا یوه پښه نې کت شوې وی ادل بدل

تَضَرُّعِ» نفس مسئله آسانه ده.

دلیل» ځکه چي دده په منفعت کښې خلل نشته. ځکه چه جنس منفعت زائل نشو. بلکه مختل شوي دې. په خلاف ددې چه کله یو لاس او یوه خپه دواړه د یو طرف نه کت شوی وی نو (دا) جائز نه دی ځکه چه د تللو جنس منفعت فوت شوې دې ځکه چه په دې باندې تلل متعذر دی

د مَقْطُوعِ الْإِخْدَيْنِ حکم

وَلَا يُجْزَى مَقْطُوعُ إِبْهَامَيْ الْيَدَيْنِ. او جائز نه دی. (آزادول د هغه کس) چه د دواړه لاسونو دواړه متې گوتې نې کت وی

هَلِ اللَّفْظُ > ① إِبْهَامِي: تثنیه د إِبْهَام: قته گوته

تَضَرُّعِ» مسئله، که دیو غلام د دواړو لاسونو دواړه متې گوتې کت شوې وی. نویه کفاره دظهار کښې ددې آزادول جائز نه دی.

دلیل» دا دې. چه د دواړو لاسونو دواړه متې گوتې کت کیدو سره دده د نیولو طاعت زائله شونود. نیولرد طاعت ختمیدو په وجه جنس منفعت فوت شو. او وړاندې تیر شوی دی. چه د جنس منفعت فوت کیدل د کفاره دپاره مانع دي. ددې وجې ددې غلام یا وینځې آزادول جائز نه دی.

وَلَا يُجْزَى الْمَجْنُونُ الْيَدَيَّ لَا يُعْقِلُ. او دغه شان داسې مجنون رقبه (آزادول) جائز نه دی. چه دده عقل نه وی

تَضَرُّعِ» او د لوبونی غلام یا وینځې آزادول چه عقل په کښې نه وی جائز نه دی.

دلیل» دا دې. چه داندامونونه نفع اخستل د عقل نه بغیر نه کیږي. نو دا هم فائت المنفعت شو.

وَلَا يُجْزَى عَقْفُ الْمُدْبِرِ أَوْ الْوَلَدِ أَوْ مَدْبِرِ أَوْ امِّ وَلَدِ أَزَادُولُ کافی نه دی

تَضَرُّعِ» او دمدبر اوام ولده په کفاره کښې آزادول کافی نه دی.

دلیل» دا دې. چه په قرآن کریم کښې تحریر رقبه دی. او رقبه مطلق دې. او مطلق چه کله ذکر شی. نو دهغې نه فرد کامل مراد وی. او دمدبر اوام ولد رقبه کامله نه ده. نو ځکه مدبر د تدبیر په وجه مستحق د حریت دې. اوام ولد داستیلا په وجه د آزادی مستحق ده. نو معلومه شوه. چه په دې

د وارو کښې د رفیت معنی ناقص ده.

په کفارو د ظاهر کښې د مخاب آزادولو حکم

وَالْمُكَاتِبُ الَّذِي أَدَّى بَعْضَ الْمَالِ او هغه مکاتب چه ده څه مال ادا کړې وی

تصريح: مصنف رحمه الله فرماني چه هغه مکاتب چه د کتابت څه بدل نې ادا کړې وی په کفارو د ظاهر کښې دهغه آزادول هم کافی نه دی.

دليله: دليل دا دې چه دده آزادول په عوض دی. او عوض دقریت او عبادت معنی باطلوی. ① هم دا ظاهر روایت دې. او امام زفر، شافعی مالک او په یو روایت کښې امام احمد رحمه الله هم ددې قانون دی

د بدل کتابت نه ادا کونکي مخاب آزادولو حکم

فَإِنْ أَغْتَقَ مُكَاتِبًا لَمْ يُؤَدِّ شَيْئًا او که داسې مکاتب نې آزاد کړو چه ده هیڅ مال کتابت ادا کړې نه وو جَازَ نوجائز دی

تصريح: مسئله دا ده. که په کفارو د ظاهر کښې مظاهر داسې مکاتب آزاد کړل. چه هغه تراوسه پورې په بدل کتابت کښې څه ادا کړې نه دی. نو دا جائز دی. اودغه شان دامام محمد رحمه الله نه هم دا یو روایت دې (۱)

دليله: دليل دا دې چه مکاتب من کل وجه رقیق او غلام دي. مونږ وړاندې بیان کړې دی. چه کتابت د نسخ احتمال لری. او مکاتب ددې وجهې هم رقیق دي. چه نبي ﷺ فرمانيلی دی. (المکاتب عید ما یقی علیه درهم بهر حال مکاتب من کل وجه رقیق دي. نویه کفارو د ظاهر کښې به دده آزادول هم صحیح وی. ددې په خلاف که مکاتب په بدل کتابت کښې څه هم ادا کړل. نویه ده سره د آزادیدو نه وړاندې کفارو نه ادا کیږی. ځکه چه کفارو عبادت دي. او عبادت خالص دالله تعالی دپاره وی. او هر کله چه مکاتب په بدل کتابت کښې څه ادا کړل. نو دا عبادت خالص دالله تعالی دپاره پاتې نشو. نو ځکه د داسې مکاتب آزادول په کفارو د ظاهر کښې نه کافی کیږی.

پلار یا شولې په اخستلو کښې د کفارو د ظاهر ادا کولویت کول

فَإِنْ اشْتَرَى أَمَةً أَوْ ابْنَةً يَتَوَلَّى بِأَلَيْهَا الْكِفَارَةُ او که خپل پلار یا خورې نې واخستلو. په داسې حال کښې چه په اخستلو سره نې د کفارو نیت کړې دي جَازَ غَنَما نو دا کفارې د ظاهر (طرف) نه جائز دي

تصريح: مسئله دا ده. که په یوکس باندې کفارو د ظاهر وی. او ده خپل پلار یا خورې واخستل. اود هغوی د آزادولو په وخت کښې د کفارو نیت او کړی. نو کفارو ادا کیږی. (۲)

د مالدارې نصف مشترک غلام آزادول

وَإِنْ أَغْتَقَ نِصْفَ عَبْدٍ مُشْتَرَكٍ عَنِ الْكِفَارَةِ نو که د مشترک غلام نیم آزاد کړو د کفارو نه حالاتکه دا

① امام شافعی رحمه الله فرماني چه د داسې مکاتب په کفارو د ظاهر کښې ادا کول کافی نه دی. او هم دا قول دامام زفر امام مالک دي. او دامام احمد رحمه الله هم یو روایت دا دي.

② مسلک الشافعی: - امام شافعی رحمه الله فرماني چه کفارو د ظاهر نه ادا کیږی. هم دا قول دامام شافعی، امام مالک امام احمد او دامام زفر رحمه الله دي. او که په کفارو د یمین کښې دا خبره راشی. نویه هغې کښې هم دا اختلاف دي. کوم چه په انشاء الله په کتاب الایمان کښې بیانوو.

کس مالدار دی و غنیمت قیمه باقیه اود باقی غلام د قیمت ضامن شو فاعتقه نو هغه آزاد کړو نو لمونځ منځ
 اوی حنیفه کړی (نود ابو حنیفه) به نیز جائز نه دی

تصريح صورت د مسئلي دا دې چه په كوم سرې باندې كفاره ظهار واجب وه. او دده په كفاره كېنې داسې غلام نصف آزاد كړلو. كوم چه دده او دده د ملگري په مينځ كېنې مشترك وو. حالاتكه د آزادونكې مالدار وي. او دې دخپل شريك دپاره د باقي غلام د قيمت ضامن شو. نو د ائمان ابو حنيفه په نيزه دې سره كفاره ظهار نه ادا كړي.

دليله اود امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې. چه دده د شريك حصه دده په ملك باندې ناقص پاتې شوه بيا راتاؤ شو. د ضمانت په ذريعه د آزادونكي په ملك كېښي راغي او داسي كيدل د كفاره ظاهر نمانند دي.

وَقَالَ ابْنُ يَسْفَ وَ مُحَمَّدٌ اود صاحبينو ههنا به نيز جازن دى. يُجْزِيهِ اِنْ كَانَ الْمُغْنَى مُؤَيَّةً جازن كيوى
خوپه دې شرط چې ازادونكي مالدار وي و اِنْ كَانَ مُغْنِي الْمُهْجَرِ او كه غريب وي نر جازن نه دى

تاریخ: «سلطان المصاحبین» دصاحبینو چټک په نیز ادا کیږي. او که آزادونکې غریب وو. نېه اتفاق سره کفار نه ادا کیږي.

دليلهما: د دليل حاصل دا دي. چه دنيم غلام آزادولو نه چه ده خپل شريك ته دياقي نيم ضمان وركولو. نوډي د هغه د حصه هم مالك شو. نو دا كس په كفاره د ظهار كېښي د پوره غلام آزادونكې شو. په داسې حال كېښي چه دي د ټول غلام مالك وو. او د ټول غلام په آزادولو سره كفاره ادا كيږي. نويه ډي صورت كېښي هم كفاره ادا شوه.

دلته دا خبره یاد ساتی چه د صاحبینو علیهم السلام په نیز اعتناق تجزی نه قبلوی. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز اعتناق تجزی قبلوی. یعنی که غلام لر لېر لېر آزاد کړی. نو دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز چه خومره نه آزاد کړی وی. هم هغه هومره آزاد پری. خو صاحبینو علیهم السلام په نیز که د غلام نیمه حصه یا کم یا زیات آزاد کړی. نو ټول غلام آزاد پری. ځکه چه د دوی په نیز بعضی حصی به آزادولو سره ټول غلام آزاد پری.

خبلہ نیچہ حصہ پہ کفارہ کنی آزادول اویا نورآزادول

وَأَنْ أَعْتَقَ نِصْفَ عَبْدِي وَعَنْ كُفَّارِيهِ أَوْ كَهْ خَبَلِ نِصْمِ غِلَامِ نَبِيَّ آزَاد كَرُو پِه خَبَلِه كَفَارِه كَبَنِي لَمْ أَعْتَقْ
بَاقِيَه عَنْهَا جَازِيَا نَبِي بَاقِي هَم آزَاد كَرُو نَو جَانَز دِي

فروغ: مسئله دا ده، که یوکس خپل نیم غلام په کفاره کښې آزاد کړلو، اویا نې باقی نیم هم آزاد کړلو، نو دا جائز دی، یعنی کفاره ادا کړي.

دا جواز استحسان دوجي دي. گڼي د قياس مطابق دامام ابو حنيفه رحمه الله به نيزدا نه جائز کيږي. لکه څنگه چې په عېد مشترک کښي د عدم جواز حکم دي. ځکه چې په نصف آخر کښي نقصان راغلو.

وجه الاستعانة وجهه ده استعسان داد. چه دې كس دوه ځله كلام اړكړلو، او غلام نې آزاد كړلو، او كوم نقصان چه په نصف آخر كېنې واقع شوې دې، نو هغه دده په ملك كېنې د پاتې كېدو بيا وجود په كفاره كېنې د ادا كولو په وجه راغلي دي. او داسې قسم نقصان د كفاره ادا كولو دپاره مانع نه وي. لكه څنگه چه يو كس د قرباني دپاره چيلې په زمكه پرخولي وي. او د چيلې په سترگه كېنې چاره لاره شي، نو دا

^١ القول الرابع هو قول أبي حنيفة عليه السلام كذا في صحيح القدير (١٠٠/٤) والكفاية (١٠١/٤) والدر المختار (٦٣٠/٢) والبحر الرائق (١٠٤/٤) نقلا عن القول الرابع (٣٥٥/١) -

نقصان د قربانی نه مانع نه دی.

ملک الصالحین صاحبینو ﷺ به نیز چونکه آزادول تجزی نه قبلوی نوچه هرکله نیم غلام آزاد شو. هم به هغه وخت کنهې پوره غلام آزاد شو. نو د صاحبینو ﷺ په تیزدا غلام به دوه ځله کلام کولو سره آزاد شوې نه دې بلکه به یو کلام سره آزاد شوې دي.

مجل نیم غلام آزادولولہ ہی جماع کول اوپا ہانی غلام آزادول

وَأَنَّ أَعْتَقَ عَبْدَهُ عَنْ كَفَّارَتِهِ اَوْ كِه خيل نيم غلام نې د خپلې كفارې نه آزاد كړو و نو خا مة
التي ظاهر منها بيا دې بنخي سره جماع او كړ له د كومي سره نې چه ظهار كړې و و نو ا عتق باقيه
بياني باقى غلام آزاد كړ و نو م عتق ا بى خيمه كړ نو د ابو جيفه عتق به نيز جائز نه دى

تصريح: که يوکس خپل نصف غلام په کفاره کښې آزاد کړلو. اوبينا نې هغه ښځې خبره جماع اوکړله. د کومې نه چه نې اظهار کړې وو. اوبينا نې باقی نصف آزاد کړلو. ① نودامام ابو حنيفه رحمه الله پنه نيزدا آزادول کافه نه دی.

دلیل ۴: داماد ابوحنیفه رضی اللہ عنہ دلیل دا دی. چہ ددوی پہ نیز آزادی تقسیم کُندی شی. نوند نصف آزادول دتول آزادول نه دی. اود اعتنا شرط دا دی. چہ دغلام آزادول دختنا چ نه مخکشی وی. خکه چہ دالله تعالی ارشاد دی. **﴿فَتَحْرِیرَکَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَّخِذَ﴾** اودلته نیم آزادول دختنا چ نه پس دی. ددی وختی آزادول دتول غلام آزادی ده. (اودلته دتول غلام آزادی موجود شوی نه ده نوجانته ده)

ملک العالین» دصاحبینو څخه په نیزه جاذبه کې ځکه څه غلام آزادی دجغاع نه وړاندې شوی
ده څو ځه جاذبه ده.

به غلام آزادلوپاندي دعمم قدرت په صورت کښې روژې نیول

فان لم نجد المظاهرة ما نعتق او كه ظاهر كوني داسي خيتر بيا نه موندو چه آزاد ني كرى فكفارت
صوم كخزين متتابعين ليس فيهما كفر رمضان ولا يوم الفطر ولا يوم النحر ولا ايام التشريق نو ددي
كفاره برله پسي دوه مياشتي روزي دى چه په دې كېښي د رمضان نياشت نه وي اود وړوكى اختر، او
غټ اختر ورځ او تشريق نه وي

حل اللغة < ① متابعين: پرلہ پسی

تقدیر: مسئله که دظهارکونکی په غلام آزادولو قدرت نه وی، یا داچه غلام نه وی، یا دا چته غلام وی، خودده د آزادولو وس نه وی. نویه داسی صورت کښی پته دوه میاشتی پرله پسې روزې نیستی، خو پته دې شرط چه ددې دوو میاشتو په مینځ کښی د رمضان میاشت نه وی. اود وروکی اختراود لنوي اختر اودغه شان ددې (لوي اختر) نه پس درې ورځې دتشریق نه وی. دوه میاشتی روزې که د میاشت په حساب سره ئې نیسی. نویه هرصورت کښی جائز دی. که میاشت د دیرشتو ورځو وی. اوکه د یتوکم دیرشو. اوکه د میاشت د مینځ نه روژه نیول شروع کړی. نوشنځته روزې به پوره کوی. اوکه د ۵۹ روزو نیولونه پس ئې افطار اوکړلو. نویه ده به د سر نه دوباره روزې نیول ضروری وی.

فایله که تابع یعنی پرله پسې روژې نیول خو ددې وچې ضروری دی چه په قرآن پاك كېنې ددې ضراحت موجود دي. (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فِصْلًا مُمْتَرًا مِنْ تَتَابَعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَكْمُلَ) اور رمضان نه كيدل ددې وچې ضروری ده. كه په رمضان كېنې د طهار روژې موجود شئ. نو دا لفظ خيترناطلوی كوم چه الله تعالي فرض كړي دي. ځكه چه په رمضان كېنې كومه روزه هم اونولې شئ. ځكه هم د رمضان نه ختېابيزي.

بیل واجب نہ نہ حساسیری.

اودا خكه ضروري دى. چه دظهارروژې په منهي عنها ورځو كښې نه وى. چه په دې پنځو ورځو كښې د روژې نيولو نه نسي ﷺ منع كړې ده. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه حديث دى. (آن رسول الله ﷺ قال لا تأكلوا هذه الأيام فإنها أيام اكل وشرب وبعال) يعنى رسول الله ﷺ فرمائيلي دى. چه تاسوپه دې ورځوكښې كښې روژې مه نيسى. خكه چه دا د خوراك خكاك او جماع ورځې دى. (طبرانى ازعينى شرح هدايه) نوپه دې ورځوكښې د روژو نيول د ظهارنائب نه دى. كومې چه كامل واجب شوى دى.

د نېچې يا د ورځې په جماع كولو د نسل د ختميدو حكم

قَاتَ جَامِعَاتِي ظَاهِرُ مَنَافِي عِلَالِ الشَّهْرِينِ لِيَلَاغَايِدَاؤُنْمَارَاتَانِيَا بِيَا كِه پِه دِي دوه مياشتو كِنِي دِننه نِي دِي بِنَخِي سره وطى اوكرله. د كومي سره نِي چِه ظَهَار كِرِي وو: (كه) پِه شپِه كِنِي پِه قَصْد سره وى. اوكه د ورځي پِه هيره وى اسْتَأْنَفَ عِنْدَا اَبِي حَنِيفَةَ وَوَحْمَد (١) نو د امام ابوحنيفه او امام محمد (رَضِيَ) پِه نَزِيه دسره (دوباره) روژه نيسي

حل اللغة < ① خلال: په مینځ کېښي ② استائف: د سر نه شروع کول

تصريح صورت د مسئلي دا دې كه د روژو په ذريعه كفاره ظهار ادا كونكي كه په دوو مياشتو كينې دننه د هغه ښځې سره وطني او كړله. د كومې نه چه نې ظهار كړې وي. برباره ده كه دا وطني د شپې په قصد سره وي. او كه د ورځې په هيره سره وي. ① نودر فنيو څخه په تيزه د سر نه روژې نيسي. امام مالك او امام احمد څخه هم ددې قائلين دي.

متن کښې نې جماع دهغه ښځې سره مفید کړې ده. دچانه چه نې اظهار کړې وی. ځکه که د بلې ښځې سره نې جماع کړې وی. نوکه دا جماع ساتونکې د روزې وی. مثلاً د ورځې په قصد باندې وطنی اوکړی. نود تتابع د منقطع کیدو به په اتفاق سره د سرنه روزې نیول واجب دی. اوکه مفسد د روزې نه وی. مثلاً دورځې په هیره سره جماع اوکړی. یا د شپې اتفاقاً وطنی اوکړی. نویه دې صورت کښې د تتابع د نه مانیدو په وجه په اتفاق سره دسرنه شروع کول نشته. اودغه شان دکومې ښځې نه چه نې اظهار کړې وی. که به ورځ کښې نې په قصد سره جماع اوکړله. نویه اتفاق سره دسرنه شروع کول لازم دی. نومعلومه شوه. چه اختلاف په هغه وطنی کښې دي. چه مفسد د روزې نه وی.

ملک ابی یوسف امام ابو یوسف رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: چہ د سر نہ د روژو نیو لوزورت نشتہ. امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ ہم ددی قائل دی.

دلیل ۷: دلیل ۷ا دی چه د ورځې په هیږه اوپه شپه کښې په قصد سره جماع کول مفسد د روژې نه دی. نو دا جماع د روژو دتابع نه مانع نه ده. نو دظهار په روژو کښې چه کوم د پرله پسې والی شرط وه. هغه موجود شو. نوځکه په دې صورت کښې استیناف لازم نه دی.

وَأَنْ أَظْهَرَ مِنْهَا يَوْمَ الْعَذْرِ أَوْ بَعْدَهُ عَلَى اسْتِثْنَاءٍ اَوَكُهُ دَهْ بِه دِي دُوو مِيَا شَتُوكُنْبِي بِرِه وَرَخِ افطَار
اَوَكِر لَو، كِه به عذر سره وی اَوَكُه بغیر عذر نودسرنه به نی رُوژی نیسی

توضیح: اوکه ده په دې دوو میاشتو کښې د یوې روزې افطار او کړلو، که په عذر سره وی، اوکه بغیر عذره وی، نو دا کس به د سر نه دوباره روزې نیسی.

(١) القول الرابع هو قول الطرفين **قَبِلَا** كما في مجمع الأثر (٤٦٠/١) والبحر الرائق (١٠٦/٤) ورد المختار

(٦٣١\٢) والمهندبة (٥١٢\١) نقلاً عن القول الراجع (٣٥٩\١) -

دليله > خكه چه نتابع او پرله پسې والې فوت شو. حالانكه دا كس په پرله پسې روژې نيولوباندي قادر دي.

ملفوظه > ياد ساتي كه دې كس پرله پسې دوه مياشتې روژې نيولي. اوبيا په آخرې ورځ په غلام آزادولو قادر شو. نوكه د نمر پريوتو نه وړاندي وړاندي قادر شو. په ده دغلام آزادول واجب شو. او روژې ئې نفل شوې. خكه چه دا كس په بدل باندي د مقصود ادا كولونه وړاندي په اصل باندي قادر شو. او كه د نمر پريوتونه پس قادر شو. نوهه روژې به په كفاره كېنې شمارلې شي. غلام آزادول به لازم نه وي.

د غلام په كفاره كېنې صرف د روژو نيول

وَإِنْ ظَاهَرَ الْعَبْدُ أَوْ كَرِهَ ظَهَرَ سِرَّهُ ظَهَرَ أَوْ كَرِهَ لَمْ يَجْزِهِ فِي الْكَفَّارَةِ إِلَّا الصَّوْمُ (نو: ده له) په كفاره كېنې (هيڅ څيز جائز نه دي. سوا د روژې نيولو نه

تدريج > كه غلام دخپلې بشخې نه ظهار او كړلو. نودده كفاره به صرف په روژو سره ادا كيږي.
دليله > خكه چه دغلام په ملك كېنې څه څيز نه وي. خكه دې په مال سره د كفاره ادا كولو اهل نه دي.

وَإِنْ أَعْتَقَ الْتَوَلَّى عَنْهُ أَوْ أَطْعَمَهُ عَنْهُ أَوْ كَرِهَ ظَهَرَ أَوْ كَرِهَ لَمْ يَجْزِهِ فِي الْكَفَّارَةِ إِلَّا الصَّوْمُ (نو: ده له) په خوراك وركړو لَمْ يَجْزِهِ نو بيا هم كافي نه ده

تدريج > او كه دده مولى دده د طرفه غلام آزاد كړلو. يا ئې روټي وركړه. نوهه به كافي نه وي.
دليله > خكه چه دا غلام دمالك كيډو اهل نه دي. نو دمالك په مالك جوړولوسره به مالك نه جوړيږي.
ملفوظه > دا خبره دې ښكاره وي. كه مولى خپل غلام د كفاراتو د روژو نيولو نه منع كوي. نو دې ئې منع كولې شي. سوا د ظهار د كفاره نه خكه چه د ظهار د كفارې سره د بشخې حق متعلق دي. (فتح القدیر)

د روژو نيولونه عاجز كيدل

وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ الْمُطْلَقُ الْغِيَاةَ أَوْ كَرِهَ ظَهَرَ كَوْنُكِي تَه د روژې نيولو طاقت نه وي أَطْعَمَهُ يَتَيْنَ مَسْكِينًا (نو شپيتو مسكيناو ته دې خوراك وركړي

تدريج > مسئله دا ده. كه ظهار كونكي د روژې طاقت نه لري. نوده ته پكار دي. چه شپيتو مسكيناو ته روټي وركړي.

دليله > دليل دالله تعالى قول دي. (فَنَ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ يَتَيْنَ مَسْكِينًا)

وَيُطْعِمُ كُلَّ مَسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بَرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ أَوْ لَبَنَةٍ أَوْ مِثْلَ ذَلِكَ أَوْ هَرَمَسْكِينٍ تَه نيم صاع د غنمو يا يو صاع د كجورو يا اوربشويا دې قيمت وركړي

هل اللغة > ① نصف: نيم ② لغوا: قجوره ③ براء: غنم ④ شعير: اوربشيا

تدريج > اود روټي وركولو صورت دا دي. چه هر مسكين ته دې نيم صاع غنم، يا اوږه يا ستوان يا يو صاع قجوري يا جوار، او يا ددې قيمت وركړي. خودا يا دلري. چه په قيمت كېنې صرف هغه څيزونه وركولې شي. كوم چه منصوص عليه نه وي. مثلاً يوكلو وريزې د نيم صاع غنم د قيمت سره برابر دي. نو د نيم صاع غنمو په قيمت كېنې يوكلو وريزې وركولې شي.

او په كومو څيزونو چه نص وارد شوې دي. دهغې قيمت ادا كول جائز نه دي. چه دهغې مقدار په قيمت كېنې كم وي. اگر چه په مقدار كېنې زيات يا دهغې برابر ولي نه وي. مثلاً يو كس نيم صاع ښه قجوري وركړي. حالانكه دا قجوري د نصف صاع غنم د قيمت برابر وي. يا زياتې وي. نو جائز نه دي. خكه چه نص په يو صاع غنمو باندي وارد شوې دي.

دغه شان که د نصف صاع غنمو نه نې کم ورکړل. په داسې حال کېنې چې یو صاع قجوري یا یو صاع جوړو ته رسیدې شی. نو دا هم جائز نه ده. ځکه چې په نص کېنې د نصف صاع غنمو صراحت موجود دي. نو بابطه دا شوه. چې د طعام یو منصوص علیه جنس د بل منصوص علیه جنس بدل واقع کیدی نشی. اگر چې په قیمت کېنې زیات ولې نه وی. (الکفایه، عنایه)

① **خوله بنت ثعلبه** (رضی الله عنه) فرماني. چې زه د اوس بن صامت په نکاح کېنې ووم. او هغه دخپل بوداتوب په وجه سخت مزاجه شوې وو. نو ما هغه سره په داسې کار کېنې بحث او کړلو. دکوم چې هغه ماته حکم کړې وو. نو هغه ماته (أدت علی کلهرای) او وئیل. اوبیا اووتل. په خپلو خپلوانو کېنې کیناستلو. بیا واپس راغلو. ما سره کیناستلو. اوزما د راضی کولو کوشش نې کولو. ما ورته او وئیل. زما دي په هغه ذات قسم وی. چې دخوله روح دچا په قبضه کېنې دي. ماته گوته مه راوړه. اوچې څه په خوله راتله. هغه مې ورته او وئیل. تردې چې په دي باره کېنې الله اودهغه پیغمبر (ﷺ) څه فیصله اوکړی. نو هغه په ما باندې راپریتولو. نو ما هغه داسې لرې کړلو. لکه څنگه چې بودا سړې لرې کولې شی. اوزه اووتم خپلو گاونډیانو کره لارم. اوبیا ما جامې واغوستي. رسول الله (ﷺ) ته ورغلم. اودا پوره واقعه مې ورته بیان کړه. نبی (ﷺ) راته او فرمائیل. ستا خاوند دي. اوستاد تره خو نې دي. غریب بودا شوې دي. ته هغه سره ښه سلوک کوه. نو ما دهغه د سخت مزاجی گيله الله تعالی ته اوکړله. نویه رسول الله (ﷺ) باندې هغه حالت شروع شو. کوم چې به په هغوی باندې د وحی په حالت کېنې شروع کیدلو. (یعنی په نبی (ﷺ) باندې وحی شروع شوه) کله چې ترې دغه حالت ختم شو. نو وې فرمائیل. الله تعالی ستا اوستا د خاوند په باره کېنې یو تفصیلی بیان راولېږلو. اوبیا نبی (ﷺ) دا آیاتونه بیان کړل. **﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُحَادِّثُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ﴾**

بیا نبی (ﷺ) او فرمائیل. هغه ته د یوې رقبه آزادولو حکم اوکړه. ماورته عرض اوکړلو هغه د دي طاقت نه لری. نو هغوی راته او فرمائیل. چې ښه دوه میاشتې دي پرله پسې روژې اونیسی. ماورته عرض اوکړلو. چې هغه د دي طاقت هم نه لری. بیا نبی (ﷺ) او فرمائیل. ښه هغه ته حکم اوکړله. چې شپیتو مسکینانو ته روغې ورکړی. ما ورته عرض اوکړلو. یا رسول الله (ﷺ) دهغه سره څه هم نشته. (چې دا نې واورېدلی) نو نبی (ﷺ) او فرمائیل. زه به هغه سره د یو عرق مدد اوکړم. ماورته او وئیل. زه به ورسره هم د یو عرق مدد اوکړم. نبی (ﷺ) او فرمائیل وکره ورته. اودهغې د خیرات کولو حکم نې ورکړلو. (عنایه) (۱)

② دویم عقلی دلیل دا دي. چې معتبر دهر مسکین د یوې ورځې حاجت پوره کول دي. نو دا په مقدار کېنې په صدقه الفطر باندې قیاس کولې شی. خود لم فرق سره. هغه دا چې په ظاهر کېنې عدد اومقدار دواړه معتبر دي. یعنی مسکین ته به د نصف صاع نه کم نشی ورکولې. اونه به ورته زیات ورکولې شی. ځکه چې د شپیتو عدد ضروري دي. او په صدقه الفطر کېنې مقدار معتبر دي عدد نه دي. نو یو فطرانه خومسکینانو ته اوخو فطرانه یومسکین ته ورکولې شی.

دوه وختونه مسکینانو ته روغې ورکول سره د ظاهر او باطن له امله

﴿إِنَّ عَذَابَهُمْ لَوَكَّ﴾ (ظاهر کونکې) شپیتو مسکینانو ته په صبا کېنې خوراک ورکړو **﴿وَعَذَابُهُمْ﴾** بیا نې

③۷ قال الزیلعی **رحمه الله** هکذا ولع فی الهدایة وصوابه وسلمة بن صخر والحديث غریب وعند الطبرانی فی معجمه فی حدیث اوس بن الصامت **رحمه الله** قال فاعلم من مسکینا ثلاثین صاعا قال لا املك ذلك الا ان تعین فاعانه الیی بمخسة عشر صاعا وانه الناس حق بلع (نصب الرأیه ۳/۳۸۸)۔

د کومې نه چې نهې اظهار کړې وی. نود سره د روټې ورکولو ضرورت نشته.
دلیل دا دي. چه الله تعالی دا شرط بیان کړې دي. چه خوراک ورکول د وطی نه وړاندې وی. لکه څنگه چه په عتاق اوصوم کښې دا شرط بیان شوي دي. البته دومره خبره ده. چه دا کس به د روټې ورکولونه وړاندې د وطی کولونه منع کولی شی. ځکه چه کیدي شی. دا کس د روټې ورکولو پوره کولونه وړاندې د غلام په آزادولویا په روژو نیولو قادر شی. نویه داسې صورت کښې که ده د روټې ورکولو په منځ کښې وطی کړې وی. نود اعتاق اوصوم د وطی نه پس واقع کیدل راځی. حالانکه دا خبره په نص قرآنی سره ممنوع ده. ددې خیرهم په دې کښې دي. چه د خوراک ورکولونه وړاندې وطی نه کوی.

د دوو ظهارونه دوه غلامان بغیر د تعین نه آزادول

وَمَنْ وَجَبَتْ عَلَيْهِ كَفَّارَاتُ ظَهَارٍ أَوْ بَعْدَ ظَهَارٍ أَوْ بَعْدَ ظَهَارٍ وَاجِبٌ وَی قَاعَتْ رَقَبَتَيْنِ نوده
 دوه غلامان آزاد کرل لایټوی لِأَحَدِهِمَا بَعِثَهَا حالانکه په دې دواړو کښې نهې د یو متعین نیت نه دي
 کړې جَاَزَعْنَاهُمَا د دواړو د طرفه جاز دي وَكَذَا إِذَا صَامَ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ اوهم دغه شان چه کله نهې څلور
 میاشتې روژې اونیولې أَوْ أَطْعَمَ مِائَةَ عَشْرِينَ مَسْكِينًا جَاَزَا نې شپږ شلو مسکینانو ته خوراک ورکړو
 نو جاز دي

توضیح: صورت د مسئلې اودلیل ښکاره دي.

د دوو کفارونه یو غلام آزادول

وَأَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً وَاحِدَةً عَنْهُمَا أَوْ صَامَ شَهْرَيْنِ اوکه ده د دوه ظهارونو د طرفه یوه رقبه آزاد کړل. یا نهې
 دوه میاشتې روژې اونیولې گانَ لَهُ أَنْ يُعْتَلَ ذَلِكَ عَنْ أَحَدِهِمَا شَاءَ توده ته اختیار دي. چه دا کفاره
 او ګرځوی. په دواړو ظهارونو کښې د کوم یو د طرفه چه غواړی

توضیح: په عبارت کښې دوه مسئلې زیر بحث دی. یوه دا چه په یوکس باندې د ظهار دوه کفاره وې. اوده
 د دواړو د طرفه یو غلام آزاد کړلو. یا نهې دوه میاشتې پرله پسې روژې اونیولې. نودې کس ته دا
 اختیار حاصل دي. چه په دې دواړو کفارو کښې چه د کومې نه غواړی. تعین دي او کړی.